9 M 1

LAPIS PHILOSOPHICVS

IOANNIS CASSEII

Professoris Philosophiæ in Academia Oxoniensi.

C. 2077.

LONDINI
Apud Ioannem Northon.
Anno 1612.

23

MVSEVM
BRITAN
NICVM

62 l.

Pererius, Toletus, Zabarella, Pacius, Collegium Conimbricense, alijque doctissimi viri, & (vt id dicam, quod sentio) oracula humanæ sapientiæ hac ætate edita (studiose lector) authores sunt mutandi consilij mei. Eram enim missurus nunc maximum natu filium, & quasi hæredem studiorum meorum in theatrum mundi, vt de naturâ, de cœlo, de mundo, de abditis causis, & elementis rerũ, de homine, de anima hominis, de Deo (metaphysico & infinito motore omnium) apud omnes loqueretur. Sed iã, quẽ cęco amore paterno deceptus putavi liberorum pulcherrimum, horum aliorumque inspectis operibus, multò minus formosum quàm mihi antea apparebat esse verissimè intelligo. Quare silentium plusquàm Pythagoricum illi ad tempus imperavi; nunc verò me patre morien. te hæres cũ sit & in possessione omnium constitutus, veniam loquẽdi petit. Filius est, negare non possum; cæterùm eâ lege & conditione veniam concessi, vt solùm iussa eloquatur mea (*scio enim adolescentulos verborum prodigos & profusos esse*) iussi autem vt ex omnibus, quæ in vniversam philosophiam scripseram, commentarijs, arcana naturæ, & occulta mysteria philosophiæ selecta in iustum volumen cogeret, eademq; solùm cum relatione ad primam veritatem primamq; causam edoceret. Hoc si egerit (perbenigne lector) iussum meum & officium suum recte persolvet.

Consilii mutãdi ratio.

Adolescentes verborũ prodigi & profusi sunt.

Si hîc rationem cõsilij & mandati requiras, hæc est: sunt (vti nosti) excellentes viri quos modò nominavi; fuerunt etiam olim sapientissimi patres, quos cum his vna sequor (Divum Thomam, Boetium, Lambertum, Scholam Colonien sem, aliosque tum privatos interpretes, tum synodos philosophorum intelligo) qui velis & vmbris omnibus remotis, Aristotelis textum ad vivum reserârunt. Quamobrẽ tametsi venas, arterias, nervos, hoc est omnes & singulas partes totius philosophiæ (vt ita dicã) naturales, vitales, animales, pro viribus ingenij resecuerim; hoc negotio tamen per alios tã præclarè, tã accuratè, tam dilucidè peracto, ne solis radijs lumen adderem, mutavi cõsilium meum, nec non penitus decrevi in Cimmerijs tenebris & sepulchro perpetuæ oblivionis filium, triginta iam annos natũ vna mecum

cum ſepelire. Cæterũ hac in re à multis animo intellecto meo, quidã dignißimi doctißimiq; viri ex Germanis (cui nationi me multis nominibus devinctũ agnoſco) literis à me contẽderunt, quidam etiam ex eadẽ gente me Oxonij humaniſſimè ſalutantes enixè rogârunt, vt caries id operis in ſepulchro non conſumeret, quod canities mea tot annorum ſtudijs perfeciſſet: imò cumulo humanitatis ſuæ hoc addiderunt, ſe velle ſuis ipſorum ſumptibus diligenter curare vt verè, ſtudioſe, & graphicè opus excuſum in lucem prodeat. Gratias immortales tum egi, & nunc ſanè maiores & ago & habeo; quippe ſic dilecti, ſic æſtimari à tantis viris ijſdemque peregrinis, oleum quaſi vitale addit infirmę ſenectuti meæ quod oleum; lucernam vitæ & ſtudiorũ meorũ tam diù, vt ſpero, paſcet donec aliquod argumentum & ſymbolum grati animi illis perſolverim, qui me meaſque rudiores chartulas tanti fecerunt.

Cauſa editionis huius libri.

Dilectio & æſtimatio proborum peregrinorum animum addit.

Sed pergam; hoc oleo iniecto flammâ accenſâ ſepoſitum opus inter araneorũ telas & pulveres reviſi meũ; diſplicebat; iterum revisi, placebat parùm: limam addidi, non tamen perplacuit; longiores in textum commentarios (alijs nunc ſcriptis melioribus) reab. ſcidi, arriſit magis; vulgaribus & tritis quæſtionibus ex toto volumine reiectis tandem ſecluſa philoſophiæ oracula in vnum collegi corpus; id hoc eſt quod tibi (ſtudioſe lector) commendo opus, non quòd limatiùs aut ſubtiliùs in eodem quicquam peregerim, ſed quòd aliter importunis precibus meorum amicorum & avidæ multorum expectationi ſatisfacere non poſſem: ſi muſcam ex elephante, ſi murem ex monte in conſpectum mortalium non educerem. Verùm audi; nec muſca hæc illa eſt, quæ in Olympicis ludis (equorũ calcibus & curribus ingenti excitato pulvere) apud ſe dixit, en quantũ pulvèrem excitavi; nec mus ille ridiculus quem ſpectantibus ruſticis & ignaris mons olim commotus peperit: muſca tamen eſt, & mus parvus reſpectu deſtinati operis, præſertim tot partibus à toto corpore diſpunctis. Cæterùm vt in muſca minutiſſimâ maxima numinis ſapientia cernitur, ſi mirum artificium; & in mure incredibilis Dei providentia, ſi animalculi fugam ante ędificij ruinam aut incendium ſpectes: ita in hoc parvo tractatu occultioris philoſophiæ abſtruſæ & reconditæ quædam rerum proprietates & cauſæ tanquam ſtellæ apparebunt, quarum ope veluti ſcalâ enixus, melùs ad primam fortaſſe cauſam in qua ques ſempiterna eſt, aſcendas.

Abdita tãtum philoſophiæ oracula hoc libro traduntur

Æſopus.

Liber iſte muſre ſpectu deſtinati operis.

Duo ſunt naturæ libri, vnus in quo minores non ſunt literæ & characteres quàm terra, aqua, aër, ignis, cœlum; alter occultus in quo

Elianus.

literæ

literę luminibus ſolùm animi cernuntur, quales ſunt arcanæ vires, motus & formæ rerum, adeoque mens ipſa humana, dæmones, intelligentiæ, ideæ, ſpiritus. In maiori illo volumine ſtultus legat & intelligat Deum eſſe; at ſi hunc librum aperias ſtupenda Dei opera & naturæ interioris miracula perſpicies, imò ſi cæcus non ſis, Deum non ſolùm eſſe, ſed vt conditorem & motorem omnium ſolùm colendum eſſe intelliges. Nam etſi quidam ex philoſophis olim nimium naturalibus rationibus fidentes, veramque rerum originem ac cauſam neſcientes non paucos paganiſmi & atheiſmi nævos philoſophiæ aſperſerunt, eò tamen infuſa fuit hæc nobiliſſima ſcientia in prima ætate & integritate mundi, eòque poſtea ab omnibus ferè exculta, quò ſecundis cauſis & effectis conſideratis mens (pars hominis nobiliſſima) ad primam cauſam omnium meliùs aſſurgeret. Infuſam fuiſſe dico primo ævo vel potiùs principio mundi, quia aliter Adamus nomina primæ (vt aiunt) intentionis omnibus & ſingulis rebus ex proprietate naturæ ſuæ non indidiſſet, neque verè fuiſſet ſapiens rerum ſi earum cauſas, naturas, motus, proprietates & fines non ſapuiſſet. Fuiſſe etiam perpetuò excultam hinc conſtat, quia ante diluvium hiſtoria omnium ſcientiarum in ligneis, æneis & lapideis columnis inſculpta fuerit & relicta poſteris, ſi antiquitas ipſa & antiquitatis expreſſa veſtigia nuncia veritatis non mentiantur; quæ inde à patribus celebrata, primùm in Chaldæam, AEgyptumque & Paleſtinæ confines, tumque in Græciam aliaſque omnes partes mundi fluxit; auctaque novis ſapientiſſimorum ingenijs palmas lauroſque honoris vbique obtinuit. Hinc Thales Mileſius atque Pythagoras Samius primùm de motu cœli, de curſu ſyderum, de ordine & concentu cœleſtium corporum, de intelligentijs movendi cauſis, de planetarum aſpectu, de influentijs, de ſpiritibus, de ipſo Deo multa, magna, mira, ſcripſerunt. Hos ſecuti ſunt Anaxagoras, Architas Tarentinus, Heraclitus, Zeno, Plato, Ariſtoteles, alijque palmares in philoſophia viri, qui volumina latentis naturę ſigillis primę ſapientię diu conſignata, admirabili vi & ſolertia ingenij veluti clave divinitus datâ palàm aperuerunt; atque ex eis apertis à cętro ad cœlũ in omnib⁹ Deũ legerũt nobis. Exẽpli cauſã, ſi muſcæ animalculorũ minutiſſimã iterũ proponam, in muſca (inquiũt) duę ſũt partes, anima & corp⁹. anima eſt cauſa generãdi, vigẽdi, ſętiẽdi movẽdi in ea; corp⁹, quãvis ſit nõ multò maius atomo, partes permultas tamẽ mirabili arte naturę diſpoſitas & apertè diſtinctas habet; foris caput, cornua, ocellos, os, inſtrumẽtũ cibi, alas & bifidos pedes; int⁹ autẽ facultates & organa tã ſęn⁹ q̃ vitę & mot⁹, quę õnia (vt ita dicã) in tã

Alter naturæ liber Deum eſſe probat at ter vero Deũ colẽdũ eſſe.

Philoſophiæ vſus vt à ſecũdis cauſis & effectis ad primam cauſam mẽs aſcẽderet

Philoſophiæ antiquitas.

Probat philoſophia Muſicã nõ eſſe ſine numine.

va scintillâ vitæ concludi & disponi non possunt, absente numine.

Si hinc à corpusculis & animulis muscarum, ad fabricam humanã & animã in ea divinam accedas, incredibile non est, quòd ex philosophia discas mirabilia; quæ sanè omnia in omnibus mundi partibus admirabilem Deum esse liquidò demonstrant. Nam microcosmus homo est, omniumq; quæ creavit Deus opus perfectissimum, & veluti clarissimum speculum, in quo non tolùm partes inferioris mũdi, sed etiam cœli vires, animiq; cœlestis æternæ, virtutes conglobantur & lucent. O homo, stupor cœli, splendor naturæ, mentis divinæ amor, princeps mundi, rerum omnium perfectio, imago Dei, nescis, nescis, quid, & qui sis, & quæ sint in te naturæ miracula sine studio philosophiæ; philosophiã ergo disce, quæ omnia quasi digito demõstrat tibi; nescis sanè sine assidua meditatione, quantam vim eloquẽtiæ in persuadendo, hoc studium sapientiæ habeat. Propone, si placet) pupillã oculi, ostendet miraculum; propone plantã pedis, audita philosophiâ, si esses Galenus, obstupesceres & diceres, hic numẽ est. Deus certè hoc nobile opus, hoc mirabile artificium fecit; quid multis? non est quò te vertas in vniversali theatro & globo mundi quin statim digitũ Dei, philosophorum arte, stylo, & colore, in tabulis depictum videas.

Homo perfectissimum opus Dei.

Hominis dignitas.

Philosophiæ excellentia.

Galen. l. 3 de vsu partiũ. c. 18.

Non te hìc invito ad olera, legumina, aliaque id genus crassioris succi alimenta, in quibus sæpiusculè morbus, crapula, aut venenum latet, sed ad exquisitissimam mensam & epulas philosophiæ, in quibus Manna, Ambrosia, nectar, omniaque mellitissima animi oblectamenta insunt. Guita igitur quam suavis, quàm delectabilis sit divina philosophia, divina (inquam) philosophia; nam quamuis tabulis humanis comprehendatur, iteraturque vbique mortalium illoris manibus; divinitùs tamen mundi primo ævo (vt dixi) infusa fuit, mentisque humanæ (quæ est divina pars animæ) semper nobilissima scientia extitit. Divinam iterum dico philosophiam, quia divina tractat, abditissimas nempe formas, vnitates, & ideas rerum, immortalitatem animi, spiritus & intelligentias, mentem, fœlicitatem, Deum. Non est quod neges quin dicam divina philosophia, quia in omnibus æternis, caducis, summis, infimis, separatis, mixtis, perfectis, imperfectis, necessarijs, fortuitis, in omnibus, inquam, causis & effectis divinitatem docet, cum omnes omnium rerum essentias à prima essentia & causa, ideſt, à Deo pendere doceat. Quid murmuras? divinam affirmo philosophiam esse, quia planissimè in esse rerum Dei potentiam, in bene esse Dei amorem & bonitatem

Divina philosophia dicatur.

in

bene esse Dei amorem, & bonitatem in conservatione omnium defendit. Nè quæso detrahas quicquam, nam divinam philosophiã cõcludere non desinam esse, quæ tam magnificè de divina essentia, potentia, providentia, sapientia loquitur. O mens humana, quæ divinâ philosophiâ instructa mysteria tam alta naturę sapit!

Sed quis sum qui mirabilia naturæ & philosophiæ scribere nunc coner? nullus certè, si cum alijs sim conferendus, sed quantuluscunq; sum, operam dabo vt ex vrnulis meis purissimis philosophię fontibus repletis, nectar reconditum hauriatur; imò totis viribus & nervis magnoperè contendam, vt lapis verè Philosophicus fiat, quo aurum potabile occultioris sapientiæ cunctis sitientibus propinetur. Aurum, lapides pretiosos, honores, imperia, opesque fluxiles vitreæ & inconstantis fortunæ avidissimè vbique gentium expetunt terræ filij; sed perpauci aut nulli hoc aurum, hoc nectar animi, hunc lapidem philosophiæ quærunt. Inanitèr & otiosè permulti de hoc lapide, de cœlesti pulvere, de quinta essentia, de mirabili arte conficiendi aurum disserunt, totâque vitâ laborantes Paracelsicas vmbras & nugas capiunt. Verumenimverò, si Vestalem hunc ignem divinæ philosophiæ, eiusdemque occultam virtutem discerent (discere autem possunt facilè) invenient quidem in re qualibet quintam essentiam, quam visam, cognitam, & impensè discussam perpetuò admirentur. Est enim in re qualibet (sit illa vilissimæ conditionis) cœlestis ignis inclusus, est infusus calor divinus, est quinta impressa & infixa essentia, in quam arte & ingenio philosophi convertatur. Non ergò si cernas viperam, venenum in illa solùm consideres, sed decisis capite & caudâ vino philosophico ejusdem carnes decoquas, donec mithridaticam antidotum contra venenum feceris. Imò adhuc (si placet) perge, & expressione factâ, oleum cœleste vtilissimum efficeris; postremò, ne desinas operari donèc sacro igne philosophiæ pulverem mirabilem illum effinxeris, quo quintam (vti vocant) essentiam viperæ elicias. Nam certè est in venenosa bestiola divinum quiddam esse quod sola philosophia & magna philosophorum sapientia detegit.

Verus lapis Philosophicus.

Lapidem philosophicum frustra quærunt Alchimistæ.

Rectè dixit Hippocrates divinum quiddam esse in morbo, non minùs rectè Aristoteles dicit divinum quiddam esse in omni forma, opere & effectu naturæ, intelligit naturam (vt ita loquar) naturantem, intelligit Deum, qui præter materiam & formam (motus & quietis principia) divinum quiddam in rem quamlibet infudit, quod excussis fæcibus non aliter quàm splendidissimum aurum

Lib. Prognost. circa princip. lib. 1. Physic. lib. de mundo.

flammis consumptâ scoriâ fulget.

Vera philosophia omnia ad Deum qui est prima causa refert.

Non hic sophisticam (vt aiunt) sublimationem partium, & elemẽtorum realem mutationem intelligo, sed verissimam & philosophicam resolutionem rerum omnium in secundas & primas causas, adeoque occultissimam vnionem illam in motrice & conservatrice causarum causâ; hoc est in Deo à quo omnia suum esse & bene esse habent, & in quo eorum (vt verè dicam) quintæ essentiæ (rebus nullis in nihilum vnquam commutatis) perpetuò cõservantur. Nam quamvis finis cuiusque rei naturalis putredo sit, si materiam spectes, vnde vltima eiusdem resolutio in materiam primam dicitur in quam defluit; est tamen alia formę consideratio, quippe in forma cuiusque rei divinum quiddam est, & ad divinam causam motricem & conservatricem redit, cui coniungi & advniri omnia naturali instinctu, tanquam vltimo suo & perfectissimo bono vehementissimè appetunt desiderantque. Hinc Arist. Delphicum oraculum philosophiæ, à primis causis motus in libris physicorum mysteria naturæ demonstrando procedit, & vt in illis causas mutationis: ita in his rationes vnionis & conservationis in primâ causâ sapientissimè declarat. Huc enim in excellenti illo opere metaphysicorum tendit, vt probet abstractas & separatas esse essentias rerum omnium, præter naturales istas vestes quas eminùs existentes in rerum natura habent. Abstractas & separatas dico essentias rerum, quibus veluti aureæ catenæ vinculis ad primam causam à qua pendent, vniuntur. Non illic ideas Platonicas, aut vmbras vanas intelligit, sed verissimas essentias; non vt sunt actus corporum in quibus fuerunt, sed vt sunt per se actus purissimi in optimo principio suo & bono cõservati, in quo omnia vnum sunt & perit nihil.

Metaphysicorum finis.

Absurdi hîc nihil est, nihil absonum à fide & ratione; quippè omnia æterna creata fuisse credimus, si primum statum naturæ, si fidem spectes. At fides & ratio suadent, & tametsi casu & peccato hominis mutata sint omnia, in mutatione tamen essentias divinitus ad æternitatem datas non perdiderunt; perdiderunt quidem quoad actum (qui in existentiâ & motu naturæ consistit) non quoad habitum internum, qui ad primam causam (fœcibus naturæ corruptæ depositis) revertit, in qua nõ vt forma aut accidens in subiecto, sed vt res in suo principio aut fine conservatur.

Per peccatum hominis res omnes perdiderunt essentias quoad actũ non quoad habitum.

Absit hîc ita fim Philosophus, vt latũ vnguẽ à symbolo fidei vnquã resiliam; credo equidem & firmissimè teneo mirabilem & terribilem diem illum futurum, in quo cœli magno impetu transibunt, elemen-

elementa ſolventur, terra & opera in ea exurentur omnia. Sed (vt idem Apoſtolus ait) noui cœli & noua terra erunt, tranſibunt inquit cœli, ſolventur elementa, non dicit corrumpentur. Sic olim patres diuino ſpiritu afflati interpretati ſunt, & ſic ſenſerunt, alteratio erit non corruptio, reditio ad incorruptam naturam non ad interitum eſſentiæ, converſio ad primam cauſam, non in nihilum commutatio. Conuerſio (inquam) ad primam cauſam, quam omnia Dei opera ſceleribus & flagitijs noſtris quaſi defatigata impenſè appetunt; iuxta illud apoſtoli, quòd expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectet: iterumq; quòd creatura vanitati ſit ſubiecta non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

D Petrus epi. cap 3.a.

Ad Rom. c.8.

Sed verto nũc anulũ philoſophię, vt abditę rerũ eſſętię & ęternitas in gemma anuli ſurſum verſa omnibus appareant. Gẽma anuli cœlũ eſt, diuinum, ſplendidum & glorioſum illud corpus in quo quot orbes, quot ſtellæ ſunt, tot ineffabiles eſſentiæ & æternitatis monumẽta lucent. In hoc globo idem ſplẽdor, idem motus, idem naturæ habitꝰ, idem ordo, idem concentus corporum, idem chorus ſiderum iã eſt qui ab initio fuit. In hoc (inq̃) nõ eſt cõtradictio contrarij, non eſt paſſio, non eſt corruptio ſubiecti; quod enim agens poteſt vincere aut vulnerare cœlũ? Nihil hìc dico de mirabilibus planetarum aſpectibus, circulis, proprietatibus & influentijs, nihil de intelligentijs quibus vis tota motionis à primo motore (vt docẽt philoſophi) demãdatur. Nã vt verum hõc eſt ſolem & hominem generare omnia: ita nõ minùs verum eſt cœlum ſuo motu gubernare omnia. Quippe vt cœlum in corpoream & materialem hanc molem mundi per influctias agit neceſſariò: ita motor cœli immateriales animi partes (mentem ſcilicet & voluntatem) per ſe quando vult & quando placet per intelligentias regit. Sic enim actionis & paſſionis, agentis & patientis ſimilitudo quædam erit, vt corpus corpori, ſpiritus ſpiritui prædominetur & imperet. Ex hoc profundo Oceano philoſophię certiſſima prognoſtica & oracula Aſtrologiæ fluunt, certiſſimæ diuinationes & auguria temporum, certiſſima præſagia futurorum in quibus error (ſi qui contigerit) hominis eſt non artis, naturæ depravatæ ignorantis cauſas nõ Aſtrologiæ, animi carcere ſepulti minuſque rectè iudicantis, non ſcientiæ tam diuinæ quam diuina philoſophia filiam primò natam agnoſcit ſuam, & inter aſtra cœli vt omnium antiquiſſimam collocavit.

Annulus philoſophiæ Gemma eiuſdem.

Non eſt contradictio, paſſio aut corruptio in cœlo.

Sed quid à cœlo argumenta quinte eſſentię & ęternitatis in rebus

petò? cùm Salamandra in igne perpetuò vivat; & Phœnix accensus flammis & in cinerem conversus renovetur; quæ duo exempla liquidò & apertè docent esse quidem in rebus mortalibus immortale & divinum quiddam, quod exuvijs naturæ corruptæ depositis, liberum ad æternum & incommutabile suũ principium redit. Sed præter hæc duo, infinitæ sunt demonstrationes animantium, plantarum, metallorũ, & lapidum in quibus adhuc interitui obnoxijs, cœlestis naturæ de qua nunc loquar, expressa eminent & apparent vestigia. Est enim avicula Alcion sive Regius piscator vocata, cuius mortua caro nunquam putrescit; Aquila (vt experientia docet) senio confecta rostrum aduncum pumice conterit; & (quod est mirabile dictu) ætate reflorescit. Cervus ter Nestoris annos vivit; inter plantas permultæ nunquã deflacceſcunt vt laurus, & herbula illa quæ *Semper vivum* dicitur. Metallorum purissimum aurum est, in quo splendor solis igniſque cœlestis radius inest. Quid addam de lapidibus pretiosis? ex quibus propter superexcellentem & empyream (vt ita dicam) essentiam altissimi sedem veluti confici Propheticus Apostolus & Evangelista dixit? Quis in Carbunculo non videt quasi flammas ardentis ignis? quis in Saphyro lucidum non videt cœlum? quis in Topazio multiformem cœli non videt imaginem? Concludam verbo, quis in omnibus & singulis margaritis non videt cœlestem naturam, quã rectè quintã essentiam nominet? in quam tandem (omnibus corruptionis reliquijs sepositis) resolventur.

Apoc. cap. 21.

Si hîc percurrerem abditissimas notissimasque geminarum vires & proprietates, clausum & mirabile naturæ volumen aperirem, quod in epitomen contrahi & deduci non potest: attamen quis ignorat in Magnete vim esse trahendi ferrum, in Hetite vim esse educendi fœtum, in Hæmatite sistendi sanguinem, in Bezoartico expellendi venenum, in Saphiro servandi castum. O sanctissimam vim, & virtutem Saphyri, si ætas ista venerea tam pretiosam æstimaret gemmam? Quid opus est verbis? apertus est liber philosophiæ, qui non solùm has vires discutit, sed etiam earum causas & rationes quærit, indèque concludit Deum esse, quem Diagoristæ nostrorum temporum densissimis fumis suorum scelerum obcæcati negant. Horrendum est quod dicam, folles isti & alimenta gehennæ, si non resipiscant & philosophentur meliùs, sentient, O nimis diu sentient, imò (contremisco dicere) in sempiternum sentient faculas divinæ iustitiæ ineffabiliter ardentes & non consumentes tamen.

Longior fortasse sũ (studiose lector) & perinde etiam molestior, quã

par

par fuit in hac præfatione ; ſed dabis facilem mihi veniam, quia in ea ſolum contendo tibi vtum lapidis Philoſophici, quem ego inuenio, pro viribus adumbrare. Sine vmbris & præſtigijs lapidem hunc dabo tibi, cuius primo aut ſecundo ſaltem tactu rerum naturalium aurum & gemmæ, hoc eſt veriſſima eſſentia et proprietates ; vtcunque prohentur, ſi induſtriam tuam & ſtudium adhibueris. Ordo quem ſequor naturæ eſt, à cauſis ad effecta, & iterum ab effectis ad cauſas; ſic verto globum mundi à puncto ad punctũ ; vt à Deo (centro & circumferentiâ omnium) incepta oratio, in Deum cuius centrum vbique eſt & circumferentia nuſquam, deſinat. Ordo libri;

Marginẽ huius mei ſuſcepti operis cõtradictionibus & teſtimonijs multorum philoſophorum & interpretum non depinxi; nam hoc eſſet mea opinione legentium & ſtudentium animos plurimùm diſtrahere: ſed illud eſt quod conor, vt ex viginti tribus expoſitoribus quos in hos libros diligenter legerim, rationes & argumẽta (præſidia veritatis) vberiùs à me adferãtur; quibus inſtructus & armatus adoleſcens, ſtudioſus veritatis non contradictionis ad vivum directè diſputet. Sed pergam: ſi placet ſequere, contemplare in hoc lapide inſculptum horologium, cuius gnomõ te diriget ad lineas & vmbras terũ, quas punctis & figuris à me diſtinctas facilè intelliges. Intus hoc horologiũ cãpanã habet, quę verſo gnomone loquetur tibi, quod illi ſuggeret genius meus Ariſt. voce & ſpiritu inſtructus; non dogmatica diſſidia philoſophorũ ſed obſcura ſolũ philoſophię precepta loquetur tibi. Si hęc articulatim & diſtinctè loquatur attẽde; nã ex Tripode philoſophię loquitur: ſin verò aliquãdo balbutiat, hęſitet aut ſileat; humaniter tibi ferendum eſt; quippe nemo mortalium (ſi ille Argos aut princeps philoſophorum) omnes naturę literas & characteres intelligit: *multa enim clauſa ſunt mortalibus, vt mortales agnoſcerent Deum ſolum ſapientem eſſe.* Si ergo in hoc opere abſtruſis & obſcuris queſtionibus propoſitis vela detraham, ſi ſigilla naturę quibus obſignantur hęc arcana, liquidò aperiam, ſi lapide Philoſophico veras eſſentias & cauſas rerum à fallacibus & fucatis vmbris diſtinguam, ſatis mihi fecit, optatum ferò: at hoc (vti ſpero) effectũ dedi. Si nunc ergo humaniſſime lector applaudas, quintò iam actũ vitę meę peracto, abũ de ſatisfactum eſt, ſatisfactum dixi nõ ſanè niſi hoc addas, ſerioque optes, vt animulę quintæ eſſentiæ meę corpore ſoluta ad primam ſuã cauſam in qua conſervatur redeat. *Vale. prid. Cal. Novembris.* Vide vltimum c. octavi libri.

Anno reparatæ Salutis 1610.

In

IN PRIMÆ PAGINAE DECEM Imagines Decastichon.

EN homo, piscis, avis, Chaos; en tria semina rerum.
En ovum vbere lac, flores ore, omnia cornu.
En rota Fortunæ, pera, sceptrum, aurum, vltio, frænum.
Fati Parca triplex en incipit, vrget, & occat.
Alæ cervipedes, falx, frons, en Temporis horæ.
En cursu vt Phaëthontis equi moveantur & Arcti.
En locus in Cœlo stellis signisq; planetisq;
En vacuum (vacuum si quid sit) in orbe stat. Ecce
Infinitum; at habet, ne constet, Terminus alas.
Casus in Occasum vergens hæc ante sepulchrum.

THO. THORNETONVS S. Theol. D. Academiæ Oxon. Vicecancellarius.

QVem colit Oxonia insignem, miratur & vnum,
Vnum proponit Casus Aristotelem.
Sic sobolem enixa est genuinam Academia mater,
Sic matrem soboles ingeniosa beat.
Sis fœcunda parens numerosâ prole, diserto
O possis Caso multiplicare pares!
Solum vt Aristotelem schola: solum Ecclesia Christum,
Hæc arte, illa colat relligione ducem.

Edmundus Lillius S. Theol. Doctor et Collegii Baliolensis Magister.

LAssa sub extremo natura exorbitat actu,
Quôq; magisteritur segnius vrget opus.
Non sic occiduus Casus, namq; optima profert
Vltima; postremum quodq; priore prius.
Sic propior terris radios sol clarius effert,
Mensq; Deo propior clarius omne videt.
Tendat in occasum licet ergo corpore Casus,
AEthereas properat scandere mente domos.

Thomæ Hollandi in S. Theol. Professoris Regij, in Lapidem Philosophicum Iohannis Casi, Doctoris in *Medicina*, *Hexastichon*.

QVæ Macedo illustris voluit celarier olim,
Pinxerat obscuro quæ Stagirita stylo,
Hæc tua præclaro illustravit lumine Musa,
Vt prosis nostris Case diserte scholis.
At Lapis hic liber est, liber est Lapis, at pretiosus:
Ergo liber gemma est, gemmaq; Case tua est.

Tho.

T. Raviſij S. Theol. Doct. & AEdis Chriſti Decani.

RImari quicunq; cupis primordia rerum,
Et labyrinthęos Naturæ evolvere flexus,
Seu vitrei libeat Cœli convexa tueri,
Lucenteſq; videre globos & ſydera venti;
Seu verſari intra maculoſæ concava Lunæ,
Et luſtrare, quibus nonnulla per æra pennis
Recta volant, alia ad Centrum quo numine tendunt;
Sive per Oceani decumanos currere fluctus,
Altaq; in immenſo miracula viſere ponto;
Sive ſuper viridi ſpatioſam attendere molem,
Et varias frugum vires, venaſq; liquentes
Scire, vel occultos intra telluris hiatus
Viſcera ſcrutari crudis effœta Metallis:
Huc ades, hoc vnum Caſeium ſuſcipe filum,
Intima quo magni reſeres penetralia Mundi.
Caſus ineſt ſuperis, ſpirant illa infera Caſum;
Caſus ineſt Medijs, ſpirantq; hæc infima Caſum.
Sed ſi longa tui capiant te tædia curſus,
(Quamvis quæ in tali capiant te tædia curſu?)
Quòd via per vaſtas acclivi tramite terras
Invia ad aſtriferos acceſſum de neget orbes;
En (ne deficias humanæ degener artis)
Indulgens animi miſeretur Caſus inertis,
Grata peroptato præbens compendia cœpto.
Præ quibus auriferi Pactoli ſordet arena,
Et quę tranſcurrunt peregrino littore Scripta;
Scripta licet decies à doctis digna revolvi:
AEternum Caſo celebris ſtet gloria facti.

Ὅσσα ἄστρα πόλου κατ' ὄμμα ἔρυκεν ἕκαστος
Θνητῶν ἐσσόμενος ὅσσα ἴδωμεν ἀθάνατον,
Πάντα περᾷ γαῖαν, φησὶ δὴ (σοφὸς Κάσσων) Ὄλυμπον,
Οὕτως, κἠπεῖτα ἀνὴρ, ἔσσεται ἠμίθεος.

Ad Lectorem Carmen Hendecasyllabum.

QVorsum EVPHKA tuum? quid Archimedes
Bis EVPHKA sonas? an hôc triumpho
Inventum est aliquid iocovè dignum?
Nequidquàm tibi læta polliceris:
Nos INVENIMVS, & cuiq; nostrûm
Fas EVPHKA sonare liberumq;,
In quorum liber iste vênit vsum.
Quid librum memoro? Lapis liberq; est.
Nos INVENIMVS, & cuiq; nostrûm
Fas EVPHKA sonare liberumq;,
In quorum Lapis iste vênit vsum.
Tam multùm Physicis Liber petitus,
Quàm multum Chymicis Lapis petitus.

Ric. Late-war. S. Theol. Doct. ex Collegio
D. Ioannis Bapt. Oxon.

In magnum Academiæ lumen J. Casum Georgius Abbas S. Theologiæ Doctor.

MVlta tibi Natura dedit doctissime Case,
Plura tamen debet quæ tibi multa dedit:
Illius arcanos sensus moribundus & æger,
Et senior calamo dum premis ipse tuo.
Ovtinam multos saltem tibi redderet annos,
Crescat vt in seros gloria tanta dies.

Tho. Singletonus S. Theol. Doct. Collegij Ænei nasi Præpositus.

QVi *Logica* nodos solvebat, qui labyrinthos,
Qui *vitæ* normas, qui rationis opes
Tradidit, ac *civi* leges & jura, reclusit,
Præstans loricæ, consiliumq; togæ;
Nec modus, officium *sponsæ sponsiq;* docebat;
Et quanta in servis sæpe locanda fides;

In

Idem nunc Physicæ nobis mysteria profert,
In queis Naturæ mens, caro, sanguis inest.
Nec solùm hoc nobis munus pignusve relinquit,
Res probat, en vulgò spargit amicus opes.
Hausit inexhaustam priscis de fontibus vndam,
Vnda vndam generat, nectar at ille dabit.
Idocte interpres, Naturæ filius almæ es,
Ast iterum per te spirat & ipsa φύσις.
Spirabit melius talem jam nacta patronum,
Artibus is dicit, *vivite noster amor.*

Henricus Bust. in Medicin. Doctor.

COrpore Case cadens calamo revirescis, at iste
Occasum casus non tibi Case dabit.
Vergis in Occasum (senio properante) susurrus
Sed te viventum docta per ora feret.
Cum venit occasus veniet simul ortus, & extra
Tunc omnem casum est alea Case tua.

In Seram optimi & eruditissimi viri patrisq; adeò amantissimi D. D. Casi Physicorum commentariorum editionem, Thomas Dochenus *Medicin. Doctor.*

ADmirari homines pridem cæpere queriq;,
Nonnihil in lucem tardiùs ista dari,
Iplaq; (casta quidem *Physice*) sed fœmina cerni
Se cupit, & socijs cultior ire suis.
Sed vetuere coli *Fatum Naturaq;*: causas
Quæ satis has contra est vis valitura duas?
Nil *Natura* facit magnum nisi tempore magno;
Respondent spatijs maxima quæq; suis.
Adq; Elephantinos venere decennia partus,
Sæcula & ætates quercus adulta videt.
Longa metallares maturant tempora venas,
Mille annos Adamas vt lapidescat habet.
Multipotensq; Lapis, nobis quæsitus Avisq;,
Non vno in lano perficiendus erat.

Tarda

Tarda ſed hæc, ſunt facta tamen: ſed vincere *Fata*,
(*Fata* poteſt ſi quis vincere) maius opus.
Vicit adimplendo *Caſus*: nam fata cavebant
Viveret inculta vt (de tribus) iſta ſoror.
Contra nitenti pœnam ſtatuêre, necemve,
Supplicium ve, in quo quid nece maius erat.
Territus his nihil eſt, nam ſtat ſententia *Caſo*
Vel dare concinnam, vel poliendo mori.
Hôc magis: affinem quòd jam *Medicina* doleret
Spretam, eiuſq; putet dedecus eſſe ſuum.
Ergò vbi deductis properaret (vt æquore) velis,
Reſtaretq; operi pars ſuperanda minor:
Effera Nephritis (quâ nil crudelius vnquam)
Afflicti exagitat corpora fracta ſenis.
Ingeminatq; malum, ſemperq; ferociùs inſtat,
Perpetuatq; ſuas carnificina vices,
Totus in his abijt (mirum!) cruciatibus annus,
Sufficit in pœnas & tamen ille ſuas.
Inſequitur febrium ſuccenſa calore duarum
Et gravis, & vix non exitioſa lues.

Cogimur hic animos *Phyſica* dimittere, noſq;:
Nos, vt amore magis; mæſtior illa, metu.
Seriùs at tandem vicit Medicina venenum,
Artificiq; ſuâ venit ab arte ſalus.
Caſus ab his ſupereſt, ſupereſtq; vt ſcribere poſſit.
Det longum poſſit ſcribere & eſſe *Deus*.

M. Gwin in Medicin. Doct.

VIdit Ariſtoteli ſcripta & non ſcripta tyrannus,
Invidit Magnus non magnus; noſcere ſolus
E ſolo ſtuduit, ſtudeant quæ noſcere cuncti.
Scripta è non ſcriptis, per magni maior alumni
Doctor, non caſu, *Caſus* elicit arte; nec vllum
Elixir Chymicum tam ſanum, dives, abundans,
Invida turba ſumus; liber an recolendus & author?
Invida turba ſumus, niſi & hic recolatur & ille.

Tam fœlix vtinam!

CAsus in occasum? naturâ ficne iubente
Naturæ genium tam citò fata prement?
Aut quia naturæ dum vires explicat orbi,
Naturæ vires perdidit ipse suæ?
Nempe fit inde senex, æger, morbisq; gravatus,
Casus in occasum vergit & inde suum.
Sed vivit, vivetq; diu, si vota valebunt
Servare incolumem, quem fera cura necat.

Rodolphus Hutchensonus Præses Collegij
Divi Joannis Præcursoris.

NVper Aristoteles sua scripta abstrusa revisens,
Cum manifesta videt, vix putat esse sua:
Olim naturæ scrutans (fait) intima claustra
Hæc scripsi, retinens ardua certa mihi.
Vnde fit vt quisquam nostros exponere sensus
Arcanos possit? Dic mihi, num Casus est?
Non lapis, est Genius; premit ille, sed exprimit iste
Quicquid id est hominis: Spiritus ecce meus.
Spiritus ecce meus, Genius meus est Casus, ecce
Aut Casus vmbra mea est, aut Casus ipse fui.
Est Casus; haud alius secreta recludere possit
Nostra, diu valeas frater & alter ego.
Non mihi nunc primùm benefeceris, omnia versans
Scripta, facis nomen vivere in orbe meum.
Casus in occasum vergat. Sic fata requirunt;
Sola Casum virtus sed vetat alma mori.

W. Thorne *Collegij B. Mariæ Winton. in Oxon. Socius: Hebr. Linguæ Professi, Regius.*

EThica dum scribis vivendi Case Magister,
Dum Logicâ mentes imbuis arte rudes,
Et dum Naturæ reseras arcana, tenebris
Quicquid in obscuris clausit Aristoteles;
Vita abiit: Sedes I nunc meditare Quietas,
Quas tibi in Excelsis Cœlica fata parant.

In Johannis Casi Lapidem Philosophicum Edvardi *Herberti Armigeri* ἐξάστιχον.

En lapis immensum terræ diffusa per orbem,
En lapis æquorei gurgitis alta, sonans:
En lapis ætherei cœlestia numina mundi,
En lapis haud magnus maxima quæq; docens,
Si docet idcirco Casus sic saxa docere,
Saxeus est Casum qui sine laude legit.

Jacobus Husseus artium magister.

Ægeo quod stilla mari, quod gressus ad Indos
Vnus, & in solis lumine stella quod est,
Hoc est in meritis vestris encomion istud,
Hoc est ad laudes nostra Thalia tuas,
Case, tuis tantùm qui non es notus Athænis:
At cum Cæsareo nomine nomen habes.
Non igitur conor te dignas solvere grates,
In cuius laudes Area tanta patet:
Sed rogo terrarum dominos hominesq; deosq;
Vt tibi dent meritis præmia digna tuis.

Richardus Haydocus Medicinæ studiosus, Novi Collegij socius.

Dum generat Corpus lapidem tibi Case sedendo,
Infirmum cruciat qui terebrando latus:
Mens tua divinâ sophiæ de rupe movendo
Excidit Lapidem, Palladis arte novum.

Tho. James in Artibus Magister Novi Collegij socius.

Est lapis obscurum per quem dignoscitur aurum;
Hic animi dotes ingenijq; probat.
Sed lapis est alius per quem tua fama probatur,
Quôq; probante hominem jure probatus erit.
Hic lapis immensum per quem tua gloria crescit,
Hic intra renes crescit vbiq; tuos.
Natus vt inde dolor, tua sic patientia nata est;
Fortior vt dubitem, doctior anne sies.
Quem dolor & Musæ sic vincunt esse probatum,
Non satis illustris? nonne probatus eris?

Quæstiones & dubia quæ in octo libris Physicorum continentur.

In libro primo. Pagina

An Universalia nobis sint notiora quam natura. 31
Contra negantes principia liceat philosopho disputare. 44
An sit unum aliquod primum naturale principium à materiâ, formâ, & privatione distinctum. ibid.
An ex nihilo nihil fiat secundùm Philosophum. 61
An natura in omnibus magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum seu periodum. ibid.
An materia prima sit divisibilis seclusâ quantitate. ibid.
An toto quiescente moveantur partes. ibid.
An uno absurdo concesso necessariò sequantur multa. ibid.
An principia rectè definantur. 89
An vi propriâ vel alienâ ad effecta moveantur. ibid.
An contrarietas seu discordia in principijs sit magis causa rerum quàm eorũ unio seu concordia. ibid.
An tria sint tantum principia rerum naturalium, & an eorum numerus sit realis? 99
An duo principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendum. 99
An ex non substantia oriatur substantia. ibid.
An materia prima creata sit. 123
An materia sit in omnibus rebus naturalibus. ibid.
An ulla sit vera & realis definitio materiæ primæ, & an sub intelligentiam cadat? ibid.
An materia & prima potentia re differant. ibid.
An materia prima sit inanis omni formâ, & an formâ vi propriâ appetat. ibid.
An forma ab æterno coæva sit cum materiâ. ibid.
An forma sit in re qualibet naturali. ibid.
An ulla sit vera formæ definitio. ibid.
An unum ens numero ex materiâ & formâ fiat. ibid.
An omnis forma educatur ex potentia materiæ. ibid.
An privatio sit ens vel non, & an sit formis habendæ, vel habitæ. ibid.
An privatio sit principium intrinsecum generationis non res genita. ibid.

In libro secundo.

An Natura rectè definiatur. 171
An Natura sit principium simpliciter activum. ibid.
An Ars æmula naturæ possit vim collatam ut à naturâ omnia efficere. ibid.
An arte chymicâ verum aurum fiat. ibid.

An mathematica idea seu forma abstracta sint simpliciter intentiones animi. 199
An intellectus abstrahentis ideas sit fallax. ibid.
An Astrologia, Musica, & Perspectiva scientia sint simpliciter Mathematica. ibid.
An ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum. 212
An sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam. ibid.
An causa naturalis necessariò operetur effectum. ibid.
An exemplar sit causa, eademq; potiùs formalis quàm efficiens. ibid.
An fortuna & casus omnino inter causas rerum annumerentur. 236
An in aternis aliquid unquam praeter intentionem naturae contingat & temerè vel casu fiat. ibid.
An fortuna sit alia causa à causâ agente secundum propositum cui aliquid praeter intentum evenit. 247
An aliqua causa assignari possit cur alius alio fiat fortunatior. ibid.
An Casus & fortuna ad causam efficientem reducantur. 263
An sit fatum idemq; imponens necessitatem rebus. ibid.
An causa benè definiatur. 279
An rectè in quatuor genera dividatur. ibid.
An sit omnis causa nobilior suo effectu. ibid.
An forma sit ignobilior composito. ibid.
An per movens immobile in textu intelligatur Deus. ibid.
An natura agat propter finem. 277
An bruta animantia solo naturae instinctu ferantur ad finem. ibid.
An natura intendat monstrum. ibid.
An maior sit necessitas vnius causae quam alterius maximè autê finis. 299

In libro tertio.

An Ignorato motu ignoretur natura. 307
An Continuum & successivum sint de natura motus. ibid.
An motus rectè definiatur. 319
An motus sit ens realiter distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inharet. ibid.
An mobile sit proprium subiectum motus. 334
An idem sit actus moventis & rei motae. ibid.
An actio & passio sint vnus motus. ibid.
An vi naturae detur infinitum. 343
An infinitum rectè dividatur. 356
An infinitum sit substantia per se subsistens. 361
An sit infinitum in Mathematicis & separatis substantijs. ibid.

An sit corpus aliquod actu infinitum. ibid.
An sit aliquid reali potentiâ infinitum. ibid.
An infinito potentiâ posito sequatur non esse plures partes in cœlo quàm in grano milij, non esse plures horas, dies aut menses in tempore quàm annos & secula. 366
An intellectus humanus proprijs suis viribus possit infinitum cognoscere. 374
An infinitum rationem potius materiæ & partis, quã actus & totius habeat ibid.
An a mente divinâ successivè intelligi possit infinitum. ibid.
An sublata infiniti consideratione mathematica scientiæ corruant. 395

In libro quarto.

An sit locus omnino. 405
An sit translatio corporum à loco ad locum. ibid.
An sit in loco vis ulla conservandi & alterandi locatum. ibid.
An locus communis à proprio re distinguatur. 415
An locus potius respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis definiatur esse. ibid
An idem possit esse in seipso. 428
An duo corpora vi naturæ possint esse in uno loco singulari. vnum q. corpus in pluribus. ibid
An locus sit nihil locati. 440
An locus sit simpliciter æqualis locato. ibid
An locus proprius nullis deficiat. ibid
An locus sine interitu sui à corpore locato separatur & e converso ibid.
An differentia loci in omni corpore reperiantur. ibid.
An locatum nunquam moveatur ad motum loci. ibid.
An locus rectè definiatur. ibid.
An sit immobilis locus. ibid.
An cœlum supremum sit in loco. 463
An vacuum possit esse in rerum natura. 479
An vacuum rectè definiatur. 474
An, posito vacuo omnis motus cesset. 484
An sola causa successionis in motu locali sit resistentia medij. ibid
An raritas & densitas sint vlla causa vacui. 493
An possit virtute divina fieri vacuum. ibid.
An si vacuum divina virtute fiat, corpus in co naturaliter moveatur. ibid
An tempus in rerum natura sit. ibid
An instans sit pars temporis. ibid
An punctum seu instans sit vnum vel multiplex in toto tempore. ibid

An tempus sit motus vel potius affectio seu passio motus. ibid
An ignorato motu penitus ignoretur tempus. 519
An dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant. ibid
An tempus bene definiatur. ibid
An tempus sit causa corruptionis. 528
An præter tempus ponenda sint plures durationes rerum. ibid
An adverbia temporis vllum vsum in philosophia habeãt. 543
An tempus sit sempiternum. ibid
An temporis existentia dependeat ab anima. 553
An pro numero motuum multiplicetur tempus, ibid

In libro quinto.

An Omnis mutatio sit motus. 562
An sit vlla mutatio inter terminos negativos. ibid
An sit vllus motus naturalis formæ. ibid
An ortus & interitus sint species motus. ibid
An motus sit solum in Qualitate, Quantitate & vbi. 570
An motus subijciatur motui, aut terminetur ad motum. ibid
An gradus intensionis & remissionis in qualitatibus fiant solùm per admixtionem contrarij. ibid
An eorum quæ sunt simul diversus sit motus 585
An separata diversum motum sortiantur. ibid
An à termino ad terminũ in omni motu pervenire nõ liceat nisi per mediũ sb.
An diversus sit motus terminorum & medij. ibid
An in contiguis quæ mutuò se tangunt sint idem numero motus, ibid
An continenter aliquid moveri dicatur, quod motu tamen interrumpitur ibid.
An extrema motus localis maximè distent secundùm rectam lineam ibid
An deinceps moveri sit sine medio rei. ibid
An res diversarũ specierũ vi motus naturalis & cõtinuentes vnum fiant ibid
An omnia corpora se mutuò tangentia motu continua dici possint. ibid
An ad motum vnum numero requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis & formæ ad quam tendit motus. 592
An motus specie distinguantur per terminos ad quos feruntur. 599
An diminutio sit motus naturalis positivus & an sit specie distinctus à termino ad quem. ibid.
An motus à qualitate extrema ad extremam per mediũ sit vnus specie. 602
An motus localis distinguatur specie per locum ad quem fertur. 603
An motus regularis & vniformis differãt. 604
An omnis motus sit regularis vel irregularis. ibid
An motus differentes genere aut specie continuari possint. 606
An idem mobile contrarijs motibus simul moveatur. ibid

An motus motui vt est fluxus vel vt fluens forma opponatur. 607
An forma fluens sit eiusdem rationis cum forma terminante motū. ibid
An quies motui contrarietur in termino à quo. 613
An quies quieti opponatur. 619
An in omni specie motus naturale & violentum opponantur. 621
An in Critico die sit maxima quies morbi. 622
An mobile semper quiescat in termino reflexionis. 623

In sexto libro.

An Indivisibile sit ens rei actu positivum in continuo. 625
An indivisibile additum indivisibili faciat idipsum maius. 634
An motus vllus ex indivisibilis constet, vel vnquam in indivisibili fiat. 636
An vllus vnquam motus in instanti fiat. 640
An mutatum esse sequatur motum. 641
An vllum omnino sit indivisibile per se in motu. 642
An aliquid quiescat in instanti. 643
An vllus sit vsus indivisibilis in philosophia. 645
An sit vlla realis coherentia indivisibilium. 647
An ad totius motum sequatur motus singularum partium. 648
An temporis, motus, magnitudinis, mobilis & spacij sit aequalis in diuisione partium diuisio. 652
An detur in motu primum mutatum esse primaq; pars motus. 653
An mutatū esse recte definatur per defecisse & separari à termino à quo 659
An sit indivisibile in tempore in quo primum mutatum fiat. ibid.
An mutari & mutatum esse re differant. 670
An ante omne mutari sit mutatum esse. 671
An aliquid finitum infinitè moveri possit. 666
An actu infinitū in finito tempore moveri possit. 671
An aequalis proportio mobilis, motus, tēporis, spacij & magnitudinis sit simpliciter necessaria. 671
An idem simul stare & moveri possit. 672
An detur primum mutatum esse in statu. 675
An ex omni motu sit necessaria vnius in aliud mutatio. 676
An duo mobilia pari velocitate aequale spacium decurrant tempore aequali. 681
An de mobili pendente inter terminum a quo & terminum ad quem vnum contradicentium verè dicatur. 682
An sphærica mobilia simul quiescant & moveantur. ibid.
An vllum indivisibile sit separabile idq; mobile per se. 683
An indivisibilitas essentiæ omnē motū animæ humanæ spiritibusq; neget. 688

In septimo libro.

An

An omne quod movetur ab alio moveatur 690
An motuum infinitus sit numerus. ibid.
An propositis multis movens. & mobilibus subordinatis, necesse sit omnia moueri, si eorum unum moveatur. 704
An cordis motus ab alio dependeat. ibid
An omne movens & mobile sit simul. 770
An ferrum & magnes sint sola virtute simul. 714
An acus magnetis attritu ꝛeperata septentrionem se obvertat polumq; Articū velut in aquilibrio fixa & quiete demonstret. 716
An magnete corrupta virtus eiusdem in ferro maneat. 718
An movens eadem qualitate afficiat medium qua subiectum remotū afficit. ibid.
An fascinans sit simul cum fascinato. ibid.
An nullum omnino sit movens, mobile aut motus sine medio. 719
An solum sint quatuor species motus violenti 720
An inspiratio & expiratio sint motus violenti. ibid.
An Echeneis (piscis ille Remora dictus) vi suâ navem immobilē reddat. 721
Cur lebetis fundus non excandescat liquore effervescente. ibid
An phantasia moveat appetitum à se distantem sine medio. 723
An omnis alteratio physica sit in sola patibili qualitate animiq; parte sentiente 723
An acquisitio possessioq; habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione. ibid.
An sanitas, robur, pulchritudo sint virtutes corporis. 733
An optimo temperamento debeatur longissima vita. ibid.
An in velocitate & tarditate quilibet motus sit cuilibet comparabilis. 736
An ad cōparationem necessario requiratur vnitas significati, subiecti, speciei. ibid.
An aucta vel diminuta potentiâ moventis eadem proportione motus velocior aut tardior fiat. 745

In octavo libro.

An de Deo motuq; primo philosophi demonstratio repugnent sacris literis 753
An motus sit perpetuus. ibid.
Vtrum mundus sit aeternus. 764
An argumenta Aristotelis & aliorum pro aeternitate mundi sint solum probabilia & infirma. 772
Pro aeternitate mundi ex aliis interpretibus. 776
An creatio lumine naturae cognosci possit. 778
An creatio nota fuerit Aristoteli. 779

An vlla causa reddi possit cur res physicæ, aliquando moveantur, aliquando quiescant. 783
An omnis scientia vtatur motu. *ibid.*
An animal seipsum moveat. 793
An gravia & levia à se moveantur. *ibid.*
An ea quæ vi moveantur à seipsis nunquam moveantur. 794
An motus animalis sit naturalis vel violentus. 801
Vtrum in moventibus, necessariò deveniendum sit ad aliquod primum, quod iam vlteriùs ab alio moveri nequeat. 806
Vtrum in omni movente subordinato sit vna pars movens altera mota. 813
An quicquid possit prima causa cum causâ secũda idipsum possit sine illa. *ibid.*
An immobilitas sit in primo motore essentialis. 814
An primum movens sit vnum, sitq; ab omni motu liberum sitq; æternum. 815
An Deus sit expers omnis magnitudinis. 822
An Deus sit primum intensive infinitum. *ibid.*
Vtrum cœli syderumq; potius influentia quàm motoris potentia rerum inferiorum multiplicem mutationem efficiat. 824
An motus quo Deus primam sphæram moveat sit naturalis. 825
An motus localis cœli sit causa omnis motus. *ibid.*
An sit vlla cessatio aut reflexio in cœlesti motu. 835
An mobile in termino reflexionis quiescat. *ibid.*
An instans sit mensura inceptionis & desinentiæ rerum. 844
An omnia quo longiùs in loco quietis absint eò tardiùs moveantur. 853
An aperte constet Deum esse vbiq; eundemq; infinitâ virtute secundùm Aristotelem. 854
An circumferentia cœli primus vocetur locus Dei. *ibid.*
An spacium extra cœlum sit imaginarium & an in eò sit Deus beatiq; spiritus secundùm Aristotelem. *ibid.*

PROLEGOMENA.

An vna sit prima causa omnium rerum naturalium secundum philosophum?

Vtrùm eiusdem causæ cognitio naturali philosopho necessaria?

PERMVLTAS hic quæstiones de nomine, definitione, divisione, subiecto, ordine, & dignitate philosophiæ à me vberiùs tractatas iubens omitto, ab aliis enim doctè & accuratè discutiuntur; clausum nunc librum & in eo veluti Sibyllæ folia, hoc est tecta & involuta philosophiæ mysteria, arte quâ possum solùm aperire contendo; & quoniam primum altare in templo Minervæ, primæ omnium causæ consecratur, primitias philosophiæ eidem causæ offerendas puto. Athenienses, vt est in Actis Apostolorum, vnum altare *ignoto Deo* erexerunt, unde beatissimus Apostolus occasionẽ sumpsit, de Christo Deo authore salutis nostræ disserendi. Multa quidem altaria olim extruxerunt philosophi *Deo ignoto* (quem tamen omnes, Epicurum ipsum non excipio, nomine Deũ, naturâ spiritum, ordine causam primam, perfectione ens diviniſſimum esse affirmarunt) eorum autem nemo ausus est dicere, non esse Deum. Hinc opportunè ansam arripio de primâ causâ, de Deo, ex oraculis philosophiæ disputandi, vt surdæ aspides nostræ corruptissimæ ætatis audiant tubam naturæ, vocemq; philosophiæ, quarum Echo nihil magis ingeminat, quàm Deum esse: tubam dico naturæ, vocemq; philosophiæ, vt illius clarissimo sono, & apertissimo huius sensu, à somno & sopore mor-

Quæstiones qualdam cum hic prætermittat.

Philosophiæ primitias primæ causæ offert.

Act. 17. 23.

Philosophi omnes Deum agnoscunt.

Cur de Deo hic agat.

tis æternæ, ad lucem vitæ excitentur; & ne in immensum pelagus calamum immergam, cùm de re infinitâ, immensâ & sempiternâ loquar, sphæram naturalis solùm philosophiæ mihi proponam, extra cuius circũferentiam in demonstrationibus huius causæ non feram; sic quod est huius scientiæ, quam tracto, proprium & firmum fundamentum struam, & (quod est peculiare philosopho) ordinem naturæ sequutus, à primis causis incipiam. Omissis ergo sacris literis, in quibus quot puncta, tot argumenta Dei sunt, omissis etiam aliarum scientiarum testimonijs amplissimis, naturam & eius interpretem physiologiam solùm in theatrum duco, & argumentis ab illis petitis libenter acquiesco; argumentis (inquam) non omnibus (quis enim potest omnia attingere, cùm numero atomos solis superent? quippe ab atomo ad cœlum in omnibus & singulis naturæ effectis Deus est & loquitur) sed illis tantùm in quibus vis maxima inest persuadendi, eosq; demum permovendi, qui cum talpis semper defodiunt terram, suosq; oculos ad cœlum, vnde philosophia loquitur, non attollunt. Sed quid hoc loco agam? cùm, vt philosophum decet, à definitione causæ, de qua nunc ago, non possim exordium probationis sumere. Causa prima est, motor cœli est, author omnium est, naturæ vita est, mens infinita est, ens entium est, summum bonum est, principium & finis est, ipse Deus est, & cùm Deum dico, omnia dico, nihil tamen dignum tantâ maiestate dico. Omnia ergo cùm dixerim, definio nihil, hęc tamen ex Aristotele solo dixi (nomina enim hæc ab illo passim & frequenter sunt attributa Deo) vt intelligas et philosophum credere, & philosophiam docere, Deum primamq; causam esse, ad quam referuntur omnia. Si demonstrationes desideres, sit hæc prima, quam habes à nomine, quod nomen numen est, et idcirco definiri non potest, quippe priorem causam per quam definiatur non habet; est enim ipsa prima, cuius posteriora, id est, effecta & opera, ab hominibus multorum desideriorum, id est, à philosophis videri possunt, ipsa autem essentia videri non potest. In posterioribus & effectis huius divinæ causæ, spectari possunt essentia, motus, ordo, decus, multitudo, in quibus vis propria & communis conservatur, et finis: à quibus distincte argumenta sumam, & primùm ab essentia. Considerandum hoc loco est quatuor esse gradus rerum, quarum aliis esse solùm, vt lapidibus: aliis esse et vivere, vt plantis; aliis esse, vivere, & sentire

De Deo secũdùm philosophiam solùm agit

Argumenta ad probandum Deum infinita

Dei adiuncta.

Cur Deus definiri non possit.

In effectis divinæ causæ quæ spectanda.

Quatuor rerũ gradus.

ſentire, vt bellua: aliis deniq; eſſe, vivere, ſentire, et intelligere, vt hominibus, hæc prima cauſa dedit: ſic conſtat omnia in hoc mundo ſuum eſſe habere, maximè autem hominem, in quem hæc omnia entium principia, potentiæ et ornamenta cadunt. Quæro igitur à te (ô homo rationis princeps) quomodo noſti teipſum eſſe? certè tempus fuit in quo non eras; cùm verò non eſſes, peto an à teipſo, vel aliundè fueris? ſi nō à teipſo (cùm nihil ſit cauſa ſui) aliunde profectò eras. Age ergo, cùm nō eſſes, nec teipſum ſcire, nec teipſum creare & conſtituere potuiſti, ſequitur ergo quod hoc ipſum eſſe tuum aliundè ſumpſeris; eſſe tuum dixerim? et quid (quæſo) eſt hoc eſſe tuum? divina mens certè tua, vnde nomen et eſſe habes. Nam nihil aliud eſt res quælibet quàm forma ſua. Quid? an mens tua aliam cauſam habet? quam quæſo niſi primam, cùm a traduce aut potentiâ materiæ (ſecundùm Ariſtotelem) oriri non poſſit, imò ſecundùm eundem philoſophum mens incorporea ſubſtantia ſit, per ſe inorganica, ſeparabilis et æterna, ab omni paſſione vi ſuâ aliena? Ratio ſuadet hoc eſſe verum, cùm mentis tuæ ea ſit vis & natura, vt nullo tempore menſurari, nullo loco circumſcribi, nullo mortali ſubiecto contineri, obiecto nullo aut fine ſatiari poſsit (dum eſt in hoc carcere) donec ſolutis quaſi vinculis, & expanſis alis, ad primam, æternam & infinitam cauſam, proprium ſuum obiectum & finem tranſvolet. Eſto igitur: quoniam tu (qui es omnium in rerum naturâ ſubſiſtentium facilè princeps) tuipſius cauſa eſſe non potes, ſed aliam eandemq; primam ratione coactus agnoſcis cauſam, erige mentem, intuere cœlum, aliasq; res omnes ſub cœlo conſidera, dic mihi an (cùm non eſſent) à ſeipſis fierent? ſi non fierent, oſtende mihi quomodo fierent, ſi divinâ nō ſit cauſa quę faceret. At dices, naturam feciſſe. Quam naturam intelligis? materiam primam? otioſè certè: nam materia prima patiendi principium eſt, non agendi, vt docent philoſophi. Potentiam vitalem & actiuam materiæ fortaſſe vrges; neſcis, neſcis certè quid dicas; potiùs quàm Deum diceres, potentiam vitalem & actiuam in re ſimpliciter paſſivâ fingis. Vis cum Ariſtō. hanc potentiam definire? dicas ergo naturam (vt aiunt) naturantem, quæ nihil aliud eſt quàm Deus, primaq; omnium cauſa, de qua iam diſputamus; hæc cauſa, hæc (inquam) prima cauſa rebus (non ſubſiſtentibus & proindè non

Homo maxime omnium ſuum eſſe habet.

Non a ſeipſo ſuum eſſe habet.

lib. 3. de anima cap. 5.

Mens nunquā quieſcit priuſquam ad primam cauſam tranſvolet

Natura non fecit omnia

Effectia rerum vnam primam causam probat.

potentiam vnus circumam tibi dare) omnibus primam subsistentiam dedit: concludo ergo ex essentia rerum, vnam & primam causam esse, eiusdemq; cognitionem philosopho esse in primis necessariam; Quippe ignotâ hac causâ, vnde res primò & per se sunt, & subsistunt, prorsus non intelligit: quicnim intelligat, cùm Deus sit solum principium subsistendi? Nam

Subsistere propriè soli Deo convenit.

si definias hoc verbum, nihil aliud est subsistere, quàm per se simpliciter & absolutè esse, nullíusq; alterius rei indigere, vt sit, hoc autem propriè Deo convenit, aliis verò substantiis respectu solùm accidentium, quæ suum esse in subiectis habent. Ratio altera quæ à motu petitur Atheos movere potest, vtinam

Motu probatur, esse Deum.

dicam permovere; sed vtcunq; moveat, sic se habet. In confesso est apud philosophos, ratioq; & experientia etiam idipsum probant, quòd nihil moveatur nisi ab alio; agamus exemplis, globumq; mundi ante oculos proponamus, in quo corpora subalternatim posita rationem huius motus liquidò & manifestè docent. Terra centrum est & quiescit, elementum aquæ aspectum & motum lunæ sequitur, multas in aerem mutationes & alterationes imprimit cœlum, ignis omnesq; orbes planetarum raptu primi mobilis incitantur: hoc autem primum mobile celerrimo etiam cietur motu. At vnde (quæso) hic motus nascitur? quo motore volvitur hoc magnum, hoc spatiosum, hoc gloriosum corpus? à se si dicas, non es philosophus; ab alio corpore si dicas, quomodò hoc fiet, cùm aliud vlra non sit corpus? ab anima mundi si dicas, est aliquid quod dicis, sed quid obsecro est hæc anima mundi, nisi hæc prima causa, de qua nunc agimus, ipseq; prepotens & infinitus Deus? Hic verus, hic primus, hic vnus motor omnium; alii enim motores ab illo solo pendent. Pulchrè ergo Arist. & sapienter hunc motorem præcentoriin choro cantantium comparat; nam vt præcentor primùm incipit canere, aliiq; musici statimillius vocis monitu dulcissimè canunt: ita quamprimùm hic motor primum

Lib. de mundo.

mobile tangit, aut vertit cœlum, alii motores omnes (sint, si placet, boni spiritus & intelligentiæ) hunc primum velutimotus ictum aut pulsum sentientes, mirabili & distincto ordine suas sphæras in sempiternum volvunt. Doctissime Pythagora, nec te, nec tuam cœlestem musicam condemno, cùm talis sit rector chori, talesq; musici & instrumenta harmoniæ, beatus certè est qui in hoc templo canit. Sed pergam. Et ab ordine

rerum

rerum in hoc vniverſo exiſtentium idipſum probabo. Ordo deſiniri hoc loco poteſt, mirabilis diſpoſitio rerum naturalium, quę &ſitum in quo ſunt, & manum, ideſt, potentiam diſponẽtis ſpectat. Si locum aut ſitum conſideres, obſtupeſce, & agnoſce in ordine & diſpoſitione primam cauſam; agnoſce Deum. Nam (vt à terrâ, infimo elemẽto & centro mundi, incipiam) dic mihi quomodo æquis quaſi lancibus librata in aere pendeat. Defatigata fuerunt ſemper in hoc puncto mundi philoſophorũ ingenia, adhuc autem veri definierunt in hac re nihil, niſi hoc vnum, quòd Deus ſic diſpoſuerit. Aſcende mecum ad elementum aquæ, & immerge teipſum in Oceanum philoſophiæ, & cùm emergas, oſtende mihi quis contra naturam mare furioſum in terrę vtero, veluti in carcere, concluſit, littoribuſq; tanquàm mœnibus circumcinxit ſuis. Si providam naturam cauſam eſſe huius ordinis & diſpoſitionis dicas, hoc ſolùm à te quæro, quid per providam naturam intelligas; nam propria natura aquæ eſt, vt intumeſcat, & magnâ proportione ſuperet terram. Per providam ergo naturam, naturam, vt antea, naturantem & vniverſalem intelligis? tecum libenter conſentio, & agnoſco Deum. Infinitus eſſem ſi in hoc ordine ſcalam cœli aſcenderem; omitto ergo ſitũ & ordinem reliquorum inferiorum omnium, primum ſolùm huius ſcalę gradũ attingam, in quo mihi videtur ſedere rector mũdi, prima cauſa, Deus. Quid? an natura illa, quæ eſt principiũ motus & quietis, hoc nobiliſsimum corpus ſic collocavit, vt lumine, motu & influentiâ hæc inferiora regeret? ſic collocaſſe fortaſſe dices; quod ſi dicas, hoc quæro, an in loco, vel ſine loco? ſi in loco dicas, contra philoſophiam dicis, quæ nullum locum vltrioręponit; ſi ſine loco, miraculũ oſtendis, aliamq; cauſam ordinis inſinuas, quæ ſuâ infinitâ manu & potẽtiâ id poſſit agere, quòd natura non poteſt. At potiùs quàm hanc cauſam confiteri velis, cõvolas ad commune & vulgare illud profugium, quod cœlũ aut in ſuis partibus, aut in centro collocetur. O denſam cæcitatem Atheorũ, qui potiùs quàm Deum rectorẽ naturæ agnoſcere velitis, omni naturę & rationis lumine extincto, mõſtra confingitis! nam monſtrũ eſt vt pars ſit capacior toto, mõſtrũ eſt vt cẽtrum terræ ſit proprius locus cœlo. Si ergo in hoc ordine & mirabili diſpoſitione cœli, ratione victus, aliam eandẽq; infinitam nõ admittas cauſam, quæ ſic cœlum diſpoſuit; rationem certè non video, quâ tibi ſurdo & cœco tandem perſuadeam. Age, ſi non vis

Ab ordine rerum probatur Deum eſſe. Ordo quid ſit.

A cœlo confirmatur Deum eſſe.

Athei potiùs quàm Deum agnoſcerent, monſtra fingunt.

ratione trahi & moveri, relinquo te immobili centro, cuius pulverem tantopere admiraris; ego cum philosopho agnoscam Deum, eiusq; manum disponentem omnia. Decus, à quo sequens ratio petitur, est ornatus & perfectio rerum omnium ordine suisq; locis dispositarum: hoc decus, hæc perfectio in omnibus effectis naturæ est (vt docent philosophi) per participationem alterius perfectioris. Si ergo sint gradus perfectionis in rebus, ratione constat, quòd aliquid sit absolutè & simpliciter perfectum, quod suâ pulchritudine & decore adornet omnia; & quid hoc aliud est quàm Deus? Si vis vt hoc probem, dico omnibus naturæ effectis (tametsi sint gradu quodam pulchra & perfecta) addi tamen posse aliquid perfectionis & pulchritudinis; quia sunt ipsa quidem naturâ finita, & per participationem solùm perfecta. Est ergo aliquod principium huius participationis & perfectionis, in quo cætera omnia, vt sydera in sole, lucẽt. Nam vt, comparatione factâ, sydera ornatæ partes cœli, de solis luce omnis splendoris quasi fonte participant: ita sol, sydera, cœlum, & omnia sub cœlo naturæ opera, suis formis ornata & vestita sunt; ab essentiali ornatu tamen & incommutabili perfectione primæ causæ pendent, & nunquam quiescunt, donec omnibus imperfectionis maculis deletis in eâdem causâ luceant. Festino; vt decus & pulchritudo, ita multitudo, successio, & distinctio rerum naturalium hoc ipsum probat. Multitudo enim primam suam vnitatem, perpetua successio primum suum principium, varia & multiplex distinctio infinitam suam causam & authorem arguit. Percurre mecum pauca exempla, si placet, et disces, quòd sicut omnes motus inferiorum cœlestium corporum ad motum primi mobilis, quòd sicut omnes radii sydorum ad lucem solis, quòd sicut omnes rivi ad caput fontis referuntur: ita etiam omnes omnium essentiæ & multitudo rerum (sint illæ successione, varietate, distinctione infinitæ) ad primam, essentialem & indivisibilem suam vnitatem reducuntur: ad primam, essentialem & indivisibilem vnitatem dico, quæ est Deus, Deus (inquã) vnus, non multiplex: nam simplicissima est hæc vnitas, & dividi non potest; in quâ Melissus & Parmenides dixerunt omnia esse vnum. Hoc vnum tecũ (sapientissime Socrates) adoro, immò potiùs tecum moriar hanc sicutâ quàm hoc vnum negem. Si adhuc neges, impie Apostata, microcosmum tuum, hoc est, corpus tuum considera, vide

Ratio a decoro. Decus quid sit

Ratio a multitudine, successione, et distinctione

Ratio a corpore humano

infinitam

infinitam multitudinem nervorum ab vno cerebro, infinitam multitudinem arteriarum ab vno corde, infinitam multitudinem venarum ab vno hepate; hinc tecum perpende infinitas potentias, actiones, & officia, vitæ, sensus, motus, rationis, quæ exercentur in hoc tuo corpore; vt generare, nutriri, augere, augmentari; vt iterum, videre, audire, olfacere, gustare, tangere; vt deniq; vel. le, nolle, intelligere, memorare, aliaq; multitudine innumerabilia, quæ non possum recēsere: hæc omnia hæc (inquam) omnia & singula ad vnam simplicem & indivisibilem animam reducuntur. Parùm ergo profecto sapis, si hoc in tuo ipsius corpore, minore quasi mundo existente, cernas esse verum, & tamē in vniverso (in quo tot myriades multitudinum & vnitatum sunt) contendas esse falsum. Redeas quęso ad teipsum, et vt infinitas multitudines atq; vnitates in teipso vides tandē ad vnam causam, nempe ad animam quæ est imago Dei, revocari: ita diutiùs contumaciter ne nega hoc posse fieri in aliis, quod tā apertè fieri in teipso cernis; imò potiùs confitere, esse vnam primam & vniversalem (vt ita dicam) vnitatem, quæ omni multitudini & vnitati particulari suum esse et bene esse dedit; sic rectè concludes, quòd sicut quævis singularis multitudo ab vnitate incipiat, & ad eandem referatur: ita vniversalis multitudo rerum omnium in eandem vnitatem, vnde orta est, reverti tandem & redire debeat. Rationem à multitudine, argumentum à mole & magnitudine rerum sequitur. Magnitudo in terra est, maior in aquâ, ampliorem locum occupat aer, inter elementa supremum ignis, orbis orbi locus est, capacissimum tandem cœlum sequitur. Hinc philosophi sapientissimè collegerunt esse corpori oppositam spiritualem essentiam, vnde diviserunt substantiam in corpoream & incorpoream; & vt est vna corporea substantia maxima, nempe cœlum: ita inter spirituales & incorporeas substantias vna (inquiunt) necesse omnibus supereminet, nempe Deus. Viderunt enim summi isti philosophi, vt apertiùs agam, nullum corpus aut magnitudinem Deum esse, & ideo divinæ mentis ope transcenderunt omnia corpora; præterea, viderunt nihil mutabile esse primū principiū omnium, & ob eandē causam ipsam animam humanam, intelligentias, dęmones etiam, vt finitas & commutabiles essentias transierunt. Postremò viderunt, commutabile quod est omnino esse non posse, nisi ab alio infiniro, immenso & incommutabili principio fieret.

Ratio à magnitudine et mole rerum.

Sic præclari & ſapientes viri, ab ipſâ magnitudine corporis ad cognitionẽ ſpiritus, à cognitione finiti ſpiritus ad ſcientiam ſpiritus infiniti & optimi pervenerunt. Hic ſpiritus Deus eſt, hic ſpiritus prima cauſa eſt, quę facit, quę regit omnia. Cogita tecũ quomodo anima tua, incorporea ſubſtãtia, præſit corpori, & mecum ſic breviter hoc argumẽtum conclude. Animus meus, qui eſt naturâ ſpiritus, idéq; indiviſibilis, nullo loco aut tẽpore definitus, in arce vitæ ſedens, & tamen totus in toto, & totus in qualibet parte ſine diviſione eſſentię, tam corpori quàm omnibus in eo partibus, potentiis, actionibus & paſſionibus, naturâ, numero, ordine diſtinctis, infinitis & mirabiliter diſpoſitis præeſt; multò ergo magis cõvenit, vt ſit vnus, ſimplex, infinitus, immenſus, indiviſibilis & incõmutabilis ſpiritus in cœlo cœlorum ſedens, et tamẽ totus in toto, & totus in qualibet parte mundi, ſine vllâ diviſione eſſentiæ: nullo loco circumſcriptus, & tamen vbiq; : nullo tempore definitus, & tamẽ ſemper manens, qui cœlis, elementis, mixtis & omnibus naturæ effectis præſit. Si micam in te ſalis, ſi vllum pulſum conſcientiæ & pietatis relictum habeas, agnoſce, cole, admirare Deum, qui ex perpetuitate rerum intelligitur æternus, ex magnitudine õnipotens, ex ordine & diſpoſitione ſapiens, ex gubernatione bonus, ex cõſervatione maximus (quid addã?) Deus. Succedit alia ratio à viribus occultis, cõmunibusq; rerũ, ſed in hoc ſpaciociſſimo campo modũ quæro; illa igitur ſolũ hic tangã, quæ maximè ad hanc primam cauſam probandum vrgẽt: incipiã ab animâ, formâ hominis, in qua video potẽtiam occultam intelligẽdi rem actu infinitã, rẽ actu (dico) infinitam, quia illius appetitus infinitus eſt, vt docet philoſophus, & finitis mortalibusq; obiectis nullis rerum clauditur. Quo enim plura capit, eò plura poteſt capere; nunquam eſt otioſa, nunquam quieſcit, diſcit centrum punctum eſſe, ſurſum volat & globum cœli diſcit, hoc parum eſt, vltra cœlum vehitur, ſpiritusq; & intelligẽtias cõſiderat; adhuc diſcendi & ſciendi eiuſdem nõ ſedatur ſitis: pergit ergo, et ex finitis rebus infinitam cauſam elicit, et eſſe in rebus cernit, quieſcit tum aliquo modo, ſed adhuc non ſatiatur, donec libera & ſoluta corpore, factaq; immortalis, eâdem cauſâ perfruatur. O vim animæ occultiſſimam & planè diviniſſimam! quid alias hic potentias animæ recenſerem? voluntas infinita, mens infinita, memoria infinita eſt, harum nulla finitis rebus terminatur. Appetit voluntas bonum, appetit mens verum, memoria

Ratio à viribus occultis & communibus rerum.

Ab animâ hominis.

memoria capit vtrumq; . Quid? an voluntas bono finito? an vero finito intellectus appetendo satiatur? ratio & experientia contrarium probant. Nunquam enim finitis hæ duæ potentiæ in hoc vitæ curriculo acquiescunt. Est ergo aliquod infinitum bonum, proprium obiectum voluntatis, est aliquod infinitum verum, solum & summum obiectum mentis, cuius imagine impressâ memoria humana in sempiternum delectetur. Pervertisse & impie Machiavelle, tu ipse nosti hoc verum esse quod dico; Provoco enim ad conscientiæ tuæ anguem, & eorsum quẽ sentis, cùm furiis agitatus contra hoc infinitum bonum & verum disputes aut scribas. Anceps animi, vel potiùs attonitus hic sum; nam quocũq; oculos meos converto, occultissimas proprietates rerũ vocales in hac re, & quasi linguaces audio, sed ero brevis. Vnde sol (quæso) in vno loco gemmam, in alio aurum generandi vim habet? cui luna suam occultam proprietatem, mare post se trahendi, acceptam feret? quam causam reddes, cur magnes ferrum proprietate ad se alliceret? rationem nullam invenerunt philosophi, cur sanguis hircinus adamantem frangeret. Socrates obstupuit cùm Salamandram in igne perpetuò viventem videret; fabulam non dico, ambitiosus sum exemplis. Apem, hirundinem, araneam propono, in illis favum mellitum, nidum, & telam conficiendi vires, quæ omnem artem superent; & quorsum (quæso) nisi vt intelligas, in minutis & abiectissimis relucere infiniti artificis sapientiam? Res nulla naturalis viribus occultis caret, quæ cùm ab intellectu humano, qui est aliquo modo infinitus, non percipiantur, necessariò causam aliquam infinitiorem ipso intellectu arguunt; quæ causa Deus est. Medicus sum, Galene, da veniam tamen si te acriùs accusem, quòd in libris De naturalibus facultatibus omnia naturæ ascribas, & in libris De vsu partium, in quibus profiteris Atheismum, coactus sis tamen confiteri Deum. Nam cùm admirabile artificium pedis, omniumque in eo compaginum attonitus inspexeris, mutato animo statim in hæc verba prorumpis: *Compono hic profectò cauticum in creatoris laudem, quòd vltra res suas ornare voluit melius, quàm vllâ arte possint.* Sic rectè tandem ex opere excellenti ad sapientissimum artificem pervenisti. Sed cur (quæso) in naturalibus facultatibus eandẽ causam vltra vires communis naturæ agentem non agnoscis? Cùm demonstrare non possis causam certã cur rhabarbarum bilem, cur agaricum

Lib. 3. de vsu partium, c. 10.

ricus pituitam, cur sena melancholiam traheret, imò sæpe coactus abditissimas proprietates rerum fatearis esse, quarum intellectus humanus non capit rationem; vt illam in struthiocamelo devorandi & decoquendi ferrum, & illam in hæmatite sistendi sanguinem? Quid hîc vrgeo exemplis? certissimum est nullam esse vim propriam & formalem, in qua (vt ita dicam) cœleste numen non lateat: oculus in ictu non videt sine mysterio, auris in instanti non audit sine miraculo, mysterijs & miraculis plena sunt omnia, si vel intimam essentiam, vel vltimam formam, vel germanam vim & proprietatem consideres; nam in hisce singulis aliquid summum & divinum ineſt, quod summam & divinam causam loquatur. Omitto nunc proprias vires, ad communes venio, attingam solùm duas, quarum vna in motu, altera in quiete rerum omnium cernitur, loquar hîc quod superiùs insinuavi, nempe in rerum motu gyrum, fatum, divinam providentiam esse; gyrum, quia stadium naturæ semper res omnes circulariter quasi percurrunt; fatum, quia mediis causis connexis sic moventur necessariò; providentiam, quia in hoc motu & Olympo naturę, antequam attingant finem, non defatigantur, imò conservantur in eo. Si hîc quæram à subtilissimo philosopho quomodo rebus naturâ disiunctissimis, numero infinitis, hęc vna proprietas naturaliter conveniat, vt in motu concordent optimè, & tamen in motu non quiescant, donec infinito aliquo bono perfruantur; certè aut primam causam in omnibus communem hanc vim concedet, aut nescio sanè quod dogma et phãtasma aliter defendet: Postremò cum omnes philosophi in hoc vno consentiant, vim non solùm appetendi, sed etiam (vt ita loquar) diligendi vltimum finem, rebus omnibus & singulis communiter à natura datam esse: non video quo modo tanta quies, tantus concentus & conspiratio rerum fieret, si non esset numen quod efficeret; quippè cum res singulæ naturâ differant, nec non sint infinita in rerum naturâ, quæ non aliter quàm ignis & aqua inter se repugnent, intemperiem hanc nihil nisi divina causa removere potest, vt naturæ vulnera sanentur, omniaq; vnum in primâ causâ (in qua non est contradictio) fiant. Nihil hic dico de communi vi rebus omnibus etiam innatâ, vt cedant & obediant homini; quorsum tamen quæso hęc vis data est, nisi vt homo divinam agnoscat in rebus causam, cui ipse inserviret? Attexitur huic rationi alia à conservatione rerũ, quæ

Ratio à communibus facultatibus.

A conservatione rerum.

magnum

magnum pondus & momentum rationis habet. Intelligendum hoc loco est, quòd conservatio rerum sit vel vniversalis, vel singularis; illa interna est, et essentiam in principiis; hæc externa est, & existentiã in accidentibus & effectis respicit: sive hanc, sive illam intelligas, divinam causam effectricem & conservatricem videas. Nam si res nulla (vt ante probavimus) sibi, cum nõ fuerit, essentiam dare aut assumere potuisset; pari ratione vel potiùs fortiore concludas, rem nullam posse, cùm sit, seipsam conservare: nam hoc ipsum cõservare, est bene esse, quod nihil à se, sed aliũde petit. At vnde hæc tota mundi fabrica sui conservationẽ peteret, nisi ab animâ mundi, quæ singulas partes mundi cernit? Præterea, cùm ad conservationem mũdi omniũq; in eo requirãtur infinita potentia, sapientia maxima, providẽtia divina; necessariò sequitur, vt ipse conservator omnium possit, videat, operetur omnia. At quæ alia tandẽ causa tã potens, sapiens, & oculatà est, nisi prima? illa igitur sola est, quæ providentiâ suâ non solùm vniversa sed etiam singularia dirigit & conservat. Nã quãvis sit quædam conservatio in proximis principiis finibusq; rerũ (vt in materiâ, formâ, ex quibus res quælibet cõstituitur, & in bonõ ad quod destinatur) hæc tamen conservatio analogica est, non vnivoca, non perfecta, cùm non obstantibus principiis propriis, res naturales suum occasum, senectam, interitumq; sentiant. Non levis quidem opinio est optimorum philosophorum, & haud scio an ab Aristotelis ipsius iudicio penitus aliena, mundũ iã aliquantulùm cõsenescere, defluere & declinare. Sol enim nunc terræ multò propior, est quàm olim Ptolomæi & Hipparchi ætate fuit, aer corruptior est, aqua impurior est, terra languet, vita humana brevior, statura minor, vt effossa monumenta post aliquot secula manifestè docent. Opus ergo est infinitâ causâ vt conservetur. Nam sive in cõtrariis fluctibus iactetur, & per vicissitudines ortus interitusq; perpetuus fiat, sive dissolutione factâ ad suam causam redeat, opus tamen est divinâ causâ, sine quâ nec in successione existentiam, nec in perfectione, (vt ita dicam) qũntam essentiam tutam habere potest. Nam omnia & singula in rerum naturâ, præter ipsam primam causam, à qua dependent; omnia (sint illa perfectissima) mutabilem secundùm philosophos naturam habent; imò ipsi spiritus, dæmones & incorporeæ substantiæ, quæ mori non possunt, mutari tamen & alterari possunt. Incommutabilitas ergo, vt ita loquar cum philosophis,

Solus Deus incommutabilis.

phis, soli Deo, qui sapientiâ, providentiâ, bonitate facit, disponit, conservat omnia, simpliciter, per se & absolutè convenit, vt ille per se solus sapiens, solus videns omnia, solus bonus conservator, & custos omniũ habeatur. Vltima ratio quâ scopus huius disputationis claudendus est (nè de infinito agens in infinitũ excurrã) à fine vltimo bonoq; perfecto trahitur. Hic mecum considera, ô princeps animantium, quòd omnia sint in hoc theatro mundi ad tuum vsum facta; indoctus es, si hoc ignores; ingratus es, si nõ agnoscas. Nam sol tibi lucem, cœlũ influentiam, calorem ignis, aer anhelitum, aqua refrigerium, terra vestem, alimentum, medicinã tribuit. Quid opus est multis? te omnia effecta operáque naturæ, te (inquam) omnia veluti ducem & imperatorem agnoscunt suum. Sed audi, imperator es, at nõ summus; finis es, sed non vltimus: est enim potentior imperator, & excellentior finis, qui cũ non esses omninò, tibi esse & bene esse dedit, quíque te ex cinere novum phœnicem excitabit, & in se conservabit semper. Neque hoc loco mireris quicquam, quòd Deus aliquando causa, aliquando primus motor, nonnunquam finis vltimus dicatur omnium; nam vt efficit, causa; vt dirigit, motor; vt cõservat rectè finis dicitur. Huc adde, id solùm perfectum finem rectè definiri, in quo est perfecta perpetuaq; quies, quodq; expetitur diligiturq; propter se: at nec in formâ propriâ rerum, quæ dissolvitur; nec in accidente aliquo, quod corrupto subiecto extinguitur, tanta quies tantaq; securitas esse potest. Relinquitur ergo, vt hic finis sit solus Deus, in quo est summa quies sine motu, perpetua securitas sine metu, solida delectatio sine luctu, dilectio sempiterna sine odio interituque rerum, quæ in hoc fine vt in bono suo vltimo conservantur. Si plura de hoc argumento, à fine, scire desideres, legas Philonẽ Iudæum in libro De opificio mundi, in quo de hac re eloquenter & copiosè agit. Legas etiam nostrum Arist. qui tametsi adolescens, paradoxũ illud defendit pertinaciter, nimirum hunc mundum esse sempiternũ; senex tamen, in libro De mundo ad Alexandrũ cõscripto, sapienter mutavit cõsiliũ, rationeq; vehementissimè illic cõtendit, Deum vnum esse, eundẽq; primam causam, authorem & effectorem omnium; quam sententiam illius fuisse constat, cùm in libro etiam primo Politicorum, mundum hunc habuisse initium disertis verbis insinuet. Nos addam quę ex Metaphysicis adduci possunt de hac re argumenta, solùm hoc vnum vrgeo, metaphysicè & supra naturam esse

Ratio à fine.

Omnia in mundo hominis causâ facta sunt.

Homo non est summus imperator, neq; finis vltimus.

Deus causa, primus motor vltimus finis omnium.

Solus Deus vltimus finis.

Lib. 8. phys. & li. de generat. Aristoteles Deum vnum agnovit.

Lib. 1. cap. 1.

ille naturę causam, id est (vt vtar verbo, & si cognomen numero quo vtitur Arist.) ipsum Deum, in quo, vt in vltimo & incommutabili suo bono, res omnes, ipsaq; natura conservatur. Et sanè hoc ipsum ratione cõstat. Nam si sit finis medius, idemq; finitus à quo, finis quoq; vltimus & infinitus erit, ad quem res omnes tendãt; & vt in illo fine, nempe medio, est aliqua perfectio, sed mutabilis, aliqua quies, sed mobilis & per accidens, vt annũ: ita in hoc fine (nimirũ vltimo) perfecta quies, & quieta perfectio, vtraq; perẽnis, incommutabilis, & sempiterna erit; nã si vim rationi, & pondus argumento addere discupias, hic finis nec ævo, vt finitus spiritus, nec tempore, vt mortale corpus, sed ipsâ ęternitate, vt Deus mensuratur: si ergo sit res aliqua quæ incipit & desinit, vt omnis corporeus effectus, & opus naturæ; si etiam sit res aliqua quę incipit sed non desinit, vt animus, necessariò sequetur, quòd sit res aliqua summa, vel rerum omnium potiùs causa, quæ nec incipit, nec desinit, & hic est Deus qui tempus, ęvum, & ęternitatem fecit: hic (in quam) est Deus qui exercitũ huius mũdi regit, ad bellum disponit, ad pacem dirigit, ad victoriam ducit, ad gloriam & triumphũ trahit. O terq; quaterq; beatos milites, qui sub hoc duce pugnent! nescio profectò quo me impetus huius causæ à pectore iterũ in altum rapit; non possum, vt velim, paucis concludere; nõ possum finem, de infinito fine iam agens, invenire; addã hoc vnum, & non dicam plura. Simplicium gradus multi sunt, nam terra simplex est, aqua verò simplicior, aer & ignis inter elemẽta simplicissima dicũtur. Si altiùs ascẽderis, adhuc simpliciorẽ naturam in cœlo quàm in his omnibus invenies; hìc verò si animam humanam consideres, nullam ferè omninò compositionem reperies: at cùm nunc docta, nunc indocta, nunc bona, nunc mala, naturâ suâ mutabilis sit, & non absolutè simplex; erit certè in superlativo gradu (vt ita dicã) aliquid absolutè & incomparabiliter simplex, in quo nullum accidens inesse possit, nulla imperfectio, commutatio nulla, nulla alterationis species: & hoc est Deus, cui soli vera simplicitas naturæ, vera immortalitas, immensitas vera, & incommutabilitas conveniunt. Hunc verũ Deũ, simplicem, immortalem, immensum & incommutabilem, nunc spiritu quo possum simplici & immortali oro, vt in hoc opere illius solùm nomine susceptò, tenebras à me removeat, erroris scilicèt & ignorantię, nè de abditis & occultis naturæ causis scribens, ab authore naturę vnquam dissiliam. O Deus qui es verissimus fons

Ratione probatur finis vltimus & infinitus.

Probatio Dei à tempore

Deus absolutè & incomparabiliter simplex.

Oratio authoris ad hunc Deum.

lumi-

lumenis & arcanæ sapientiæ, ita mihi intelligendarum rerum est thesaurum, vt philosophandi scientiam, vt diuino libro hunc recondite naturæ aperiam, omnia in eo conscripta ad tuam gloriam, vsumq; Ecclesiæ tuæ referam & exponam. Habes (studiose lector) fundamentum philosophiæ, sine quo iacto philosophus verus aut sapiens esse non potest. Frustra enim & incassum studijs invigilas, otiosè laboras, si in primo limine philosophiæ hanc primam causam non discas: Nam quomodo rectè & sapienter de principijs, de essentijs & proprietatibus rerum naturalium disputes, si causam ignores illam, à quâ sunt, cùm nō essent, & ad quam cùm sint, motu, ordine, perfectione tendunt? Vis ergo esse philosophus, hoc est, studiosus veræ sapientiæ? hoc primum principiū, hunc vltimum finem in ipso fundamēto philosophiæ pone, disce adolescens, doce vir factus, senex agnosce hanc supremam & diuinā causam effectricem, motricem, conservatricem omnium. Si adolescens aspidis caudâ & aculeo ictus, ideſt, voluptatum escâ & illecebris fascinatus, hoc primum principium neges; vir tamē, idipsum esse, ratione & philosophiâ demum persuasus credes; aliter senex Atheus fulmine conscientiæ perculsus, vt omnes Athei de quibus vnquā legerim, nimis serò credes. Zeno philosophus ille fortiore argumento Deum esse non probat, qui in miserrimâ morte & exitu Atheorum, qui ferrum, flammā, aliaq; exquisita mortis tormenta sentientes, incipiunt Deum nominare. Stulte Caligula, vis esse Deus? cur anetum & anguium queris cùm intonat cœlum? An Deus, fulmen aut strepitū nubis times? Magnus Deus Alexander veneno sublatus est. Iulianus Apostata negans Deum, cōfossus miser periit; & certo certius peribūt omnes, qui voce aut vitâ, clam aut apertè negant: ratio est, quia longissimè à maximo & incommutabili bono diffugiunt & distant, at privari hoc bono, est æterno malo cruciari. Si hic me moneas, vt tandem velum orationis contrahā, libenter audio; nam vereor nē nimis longus & prolixus fuerim. Sed facilē dabis mihi veniā (studiose lector) si decrepitam ætatē, vel potius delirium huius mundi consideres, in quo hoc opus scripsi. Horrendum est dictu quidē (& tamen dicendū) stulti sunt hodie incredibiliter stulti, qui audeāt scitens quis nescit? totus horret verba repetere, qui (in quā) audeat dicere (O tempora!) non esse Deū. Istos si oraculis diuinę philosophiæ vrgeas, fanatico quodā spiritu & furore perciti, hæc ipsa negant, & certē non mirum, cùm ipsum Deū eorum aut horem

Fruſtra philosophatur qui primam causam nō discit

Miserrima mors Atheorum Deum probat

Senec. lib. de ira.
Sueto. in Calig.
Plutarch. in vita Alexand.

Stulti negant Deum. Psal. 13. 1.

rem

rem negent. Si non vidissem, si non audissem hęc mõstra. (Hackerum blasphemum illum atheum, alioſq; ab inferis furenter excitatos ſcorpiones & locuſtas intelligo) certè tam multus, vehemens & copioſus in hac cauſâ non fuiſſem. Sed quoniam vidi nõ ſoſum iſtos, ſed iſtorum aliorũq; furias, ſatyraſq; volantes in Deum, in Dei verbum, in fidem, in eccleſiã & Academias, optimarũ literarum aſyla; operępretium eſſe putavi, bellum illis palam indicere, & rationis telis illorum inſaniam, furorẽ, blaſphemiã pro viribus configere, Deumq; in primis docere, ſine cuius cognitione totũ humanarũ artium & ſcientiarum ædificium ruit. Philoſophia enim non eſt philoſophia, ſi Deum non ſapiat. Graviſsimis patribus, doctoribus & columnis eccleſiæ, ſacra ſua æternæ veritatis oracula relinquo, ex quibus in prophanos Machiavellanos, & gygantes furioſos iſtius ferreæ ætatis fulmina loquantur. Solũ hunc vſum philoſophię nunc quæro, vt in tractãdis myſterijs naturæ, vi tantùm rationis & impetu iſti terræ & gehennæ filij coacti, & cœlũ eſſe, & cœli eſſe motorẽ agnoſcãt Deũ. Neq; eſt quidem hoc ipſum à ſtudio philoſophię, aut officio ipſius philoſophi alienum, cùm & philoſophia ſit à Deo, & philoſophus ſit veluti cãnalis, per quẽ à Deo ad mortales hæc pars ſapientiæ fluit. Philoſophię ergo eſt & etiam philoſophi, definire & docere cauſas rerũ, at fruſtra definiunt docentq; cauſas, ſi ignorent cauſam omniũ cauſarũ primam. Nam vt ſagittarii, quãvis ſe ctiſsimi ſint, nullo ſcopo propoſito recte ſua tela non poſſunt dirigere: & vt gubernatores navis, licèt ſint quidem expertiſsimi, polari ſtellâ incognitâ, ſæpiſſimè in navigando errant: ita philoſophi hunc ſcopũ, hanc polarẽ ſtellã, ideſt, hoc primũ principium & finẽ rerum omnium ignorantes, ſapientiæ nomen aut philoſophiæ ſtudiũ iniuſtiſſimè vendicant, turpiſſimeq; quidem in referãdis naturę myſteriis errant & hallucinantur. In circulo igitur & relatione ad hanc cauſam & finẽ, totius diſputationis philoſophicę axis & cardines volvi debẽt. Vt. n. ſidera iuxta polũ fixa, movẽtur illa quidẽ ad motũ orbis in quo ſunt, ſed nõ cadunt, quia polũ intuentur ſuũ: ita præcepta philoſophorũ & ſapientũ, prope ſtellã, vt ita dicã, divinę ſapientię poſita, manebũt illa quidẽ firma, dẽſq; nubibus ignorãtię & errorũ diſperſis, lucebũt magis, quia lumẽ ſuũ à ſtella ſapientię q̃ ſequuntur, petunt. Si hîc à me poſtules, vt, bello iã Atheis indicto, illorũ tela retundã, & argumenta in Deum blaſphema tollã; reſpondeo, me videre omnino nulla ratio eſt, quia

Philoſophiæ & philoſophi eſt docere Deum.

Atheorum argumentis non reſpondet, quia nulla ſunt.

Athei

Athei omnes insani sunt, monstra sunt, peiores belluis sunt.

Athei omnes penitus insaniũt, & ideo ratione carẽt; mõstra sũt, & ideo lumine communis naturæ carent; imò longè deteriores belluis & monstris sunt, quia rationis & naturę luminibus extinctis, Deum negent, quem ipsæ belluę & monstra instinctu naturæ colunt. Si hic vrgeas Diagoram, Protagoram, Epicurum, & nostræ ętatis Machiavellũ, doctos fuisse, eosq; non negasse Deũ sine aliquo prętextu rationis: respondeo iterũ atq; iterũ, eos non fuisse doctos, sed vel malis dæmonibus obsessos, vel idõlis istius mundi fascinatos, vel deniq; omni ratione & sensu privatos, pręter malitiã, blasphemiã, sapuisse nihil. Neq; est quod mirum hoc videatur tibi: Nam vt phrenitide aut maniã laborantes, quamvis sint naturã rationis compotes, omnem vsum rationis perdunt, eaq; loquuntur quæ à ratione & sensu sunt aliena: ita isti phanatici & furiosi homines, si homines dicendi sint, desperantes de salute suã, aut furiis suorũ scelerum vulnerati, aut fascinati illecebris istius mundi, aut malorũ dæmonum (quorum mancipia sunt) suggestione impulsi, eructant ea quæ ab omni religione abhorrent, & non sunt inter mortales nominanda. Hæc enim vis est, vel potiùs virus regnantis peccati, vt tenebris plusquã Cymmeriis lumina mentis perstringat, omnemq; aditum pietati, rationi, cõmuni sensui, ipsiusq; naturæ monitis motibusq; occludat; ratio est, quia malus dæmon in arcẽ mentis irrepsit, in quã ratio & cõsilium imperarẽt. Quãobrẽ etsi rectè aliquãdo & doctè isti Dæmon ex ore Atheorũ loquitur. Dialectici de rebus humanis aut loqui, aut scriptis aliquid mandare videantur, cave; nam non illi, sed ex illis dæmõ, magnus sophista & impostor loquitur, qui arte fraudulẽtã escam proponit, vt hamo capiat & occidat; hoc quod ita sit, vt dico, hinc (meã opinione) certè intelligas, quia de politicis & humanis sæpè nõ malè, at de Deo, de religione, pietate, rebusq; divinis nũquã nisi flagitiosè loquuntur Machiavellani isti, quod certè non semper fieret, si impurus spiritus, qui est Deo in maliciã suã sẽpiternus hostis, ex illis non loqueretur. Vt ergo olim ex idõlis gentiũ & falsis oraculis: ita nunc ex istis hominũ spectris & vmbris loquũtur dęmones, isdẽq; tanquã organis & instrumẽtis vtũtur, vt omni de Deo & religione sensu sublato, omniq; vtriusq; metu extincto, ipsi solùm vt Dii colantur. Sed istos magos mundi magicis carminibus & incantamentis suis relinquo, nisi naturam, rationem, & philosophiam audiant, vt Deum (quem negant) auditis naturæ, rationis, & philosophiæ præceptis, causam omniũ primam, & vltimum finem esse fateantur.

Abstra-

1 Abſtractionem mentis, quæ infinitis ferè rerum naturalium ideis, in theſaurum ſuum veluti receptis, non acquieſcat, donec vnam primâ cauſam, vi ſua ſubſiſtentem inuenerit, quâ ſatietur.

2 Diſtinctionem multitudinis, quæ, cùm ſit illa quidé in rebus naturalibus infinitior, neceſſariò ad vnam primam vnitatem reducitur, vndè incipiat & in quam deſinat.

3 Comparationem, ſeu proportionem minoris cauſæ; nam ſi vna forma minorem mundum, id eſt, ſi anima humana corpus humanum regat, neceſſe eſt vt ſit anima vniuerſalis, id eſt Deus, qui mundum vniuerſalem regat.

4 Participationem perfectionis in rebus naturalibus, quarum perfectioni aliquid ſemper addi poteſt, & proinde erit aliquid neceſſe ſimpliciter, infinitè & incommutabiliter perfectum, à quo omnia vltimam perfectionem habeant.

5 Admirabilem ſubordinationem rerum, quarum vna alteri ordine & virtute ſubiicitur, & quaſi ſubſeruit, vt cœlum terræ, terra homini &c. Eſt ergo vna cauſa infinita omnium, cui vniuerſa & ſingula ſubiici & inſeruire debent.

6 Conſiderationem rerum minimarum & viliſſimarum in rerum natura, vt in muſca attentè à nobis conſideratâ non poſſunt multitudo membrorum, colorum varietas, diſtinctio officiorum, organorum aptitudo, diſpoſitio partium, omniumq; mirabilis ordo, præter vitam, animam & eſſentiam, niſi coacti fateamur, eſſe primam cauſam quæ fecit; primam ſapientiam quæ diſpoſuit, diuinam prouidentiam quæ conſeruat omnia: nam hæc temere aut caſu fieri non poſſunt.

7 Vnionem & concentum, qui concentus aut vnio (cùm res omnes & ſingulæ in vniuerſo, naturâ, loco, proprietate ſint diſtinctæ, & earum permultæ planè contrariæ) eſſe non poteſt, ſi non ſit prima & infinita cauſa, in qua vniantur.

8 Conſeruationem perpetuam rerum, quæ manifeſtè cauſam infinitam eſſe conuincat, cùm tanta moles, tanta multitudo, decus & ordo rerum, ſine infinitâ cauſâ & prouidentiâ planè conſeruari non poſſint.

Metaphyſicè per

Quòd vna ſit prima cauſa reſtûm omnium naturalium, ſecundùm Philoſophum, euidens.

Phyſicè, vt patet ſupra ſatis diſtinctè & apertè, in diſcurſu de effectis, motu, ordine, decore, ſeu figurâ, multitudine, mole ſeu magnitudine, vi propriâ, & cõmuni conſeruationis & fine, quibus adiecta ſunt argumenta ab æternitate, ſimplicitate, incommutabilitate, & abſolutâ neceſſitate infinitæ cauſæ ſubſiſtentis, cum refutatione Atheorũ, qui ſingulos contrarios ſentiant.

Ethicè, per considerationem
- Subiecti, nempe animi humani, cuius potêtię aut partes præcipuè duæ sunt.
  - Voluntas, quę cùm sit naturâ suâ immortalis, non desinit bonum appetere, donec ad bonum infinitum perveneris, cuius fruitione & intuitu delectatur.
  - Intellectus, qui nunquâ otiosus est in disquirendo vero, donec infinitum verum & incommutabile apprehenderit, cuius æternâ contẽplatione gaudeat.
- Obiecti, quod est virtus, eademq; aut.
  - Moris, vt vitæ bonitas. — Quę media & instrumẽta sunt in hac vitâ, quibus animus ad contẽplationẽ æternę bonitatis & veritatis vtitur; vtitur (inq;) non fruiturnã his ornatꝰ nõ quiescit, donec ijdẽ in æternitate pfruatur.
  - Mẽtis, vt rei veritas.
- Finis, qui est fœlicitatis, & hęc est vel
  - Activa, quę in vitâ politicâ & civili perfecta actio virtutis moralis dicitur. Cæterùm cùm sit alia vita totius hominis (secundùm Aristotelem) illa immortalis, hæc mortalis; vnam fœlicitatem activam finitam, alteram contemplativam æternam statuit: vt subiecti æterni (nẽpe animi) æternus finis, hempe Deus, habeatur.
  - Contemplativa, quæ est (divino Platone attestante) vt coniungamur Deo, qui omnis beatitudinis fastigium, meta, & finis est. Nam (vt Plotinus illius discipulus & interpres ait) supremus hominis finis, supremum bonum est. Et Arist. etiam idipsum innuit cùm definiat fœlicitatẽ contemplativam æternam esse, quia mens, c. fusdem subiectum, immortalis & æterna dicitur.

Plato in Phædro. Plotinus li. 4. cap. 1. Arist. lib. 10. Ethic.

Habes (benigne lector) arma et nervos philosophiæ in hac causa, quibus cõtra Atheos istorum temporum, ex castris naturæ, disputes. Adhortor tamen, quoniam Christianus sum, vt divinis testimoniis, verboq; Dei solùm subscribas; quippe hoc verbum vox & legatio est Dei, quæ æternâ (vt ita dicam) antiquitate, stylo & sermonis maiestate, sinceritate scriptorum, consensu temporum, obiectorum (quæ

Exhortatio ad divina testimonia amplectenda.

(quæ sunt res gestæ & monumenta Dei) inconcussa veritate, oraculorum certitudine, profunditate mysteriorum, præceptorum & consiliorum sanctitate, divinitate finis (qui est Deus) omnia scripta, acta & monumenta philosophiæ superat. O sacram maiestatem Bibliorum! ô ineffabilem divinitatem verbi! vnius versus in te lectio plus mouet quàm legio Oratorum. Simplex est oratio tua, & tamen disserta, humilis & tamen alta, facilis & tamen profunda, tempore scripta & tamen æterna, à mortalibus edita & tamen divina; lux cœli, lex Dei, vox veritatis, dux, via, & salus hominis. Quid addam plura? Si addam omnia quæ possim, addere non possum satis; nihil ergo addam, sed attonitus admirabor, & conabor suadere Atheis, vt credant huic verbo, quod tot seculis, contra tot & tantos hostes è flammis ereptum, in sinu Ecclesiæ conservatum fuit: si humanum fuisset, periisset certè, at diuinum est, et perire non potest.

Opp.

Hoc fundamentum rerum naturalium non ponit Aristo. ergo, vt illius interpres, non recte procedis. Antecedens probatur; quia is solum materiam primam, primam causam rerum naturalium posuit, vt liquidò constat in primo Physicorum.

Resp. *Causa prima duplex est, aut interna, sic materia; aut externa, eadēq; efficiens vel finis & sic Deus (secundum Philosophum) prima causa rerum naturaliū dicitur, vt in sexcentis locis apud illum manifestè patet.* 7. & 8. lib. Phys. & lib. de Cœlo & mundo.

Opp. *Si Deus ponatur prima causa omnium, tum erat tempus in quo non erat mundus, sed hoc est planè contra Aristotelem, qui mundum sempiternum esse pertinaciter defendit: ergo secundum Aristotelem, hoc omnino non ponitur fundamentum. Sequela maioris constat, quia res naturales, essentiā suā finitæ cùm sint, tempus suam mensuram habent, in quo primum suum esse acceptum prima causæ ferant.*

Resp. *Prima vnitas causæ in constitutione rerum, non semper mensuram temporis, sed aliquando rationem ordinis spectat. Quamvis ergo Aristo. in hīs libris Physicorum mundum sempiternum esse pertinaciter (vt ait) defendat, sic tamen defendit, vt æternitas simpliciter Deo, mundo verò tempus propriè conveniat. Nam etsi doceat, mundum & Deum, mobile & motorem tempore simul esse; nemo, vt opinor, est tam absurdus, vt putet philosophum existimare tempus in Deum cadere, aut tempore mensurari; quod quidē fieret, si crassa Minerua axioma illud intelligatur. Sed proculdubio doctus Philosophus intellexit, simul esse quoad posse; quia hoc ipsum posse & esse idem sunt in Deo, in quem nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadunt, & cui omnia futura aut præterita semper præsentia sunt. Sic ergo mundū æternū esse defendit, quia, etsi illum esse tēpore inceperit, in Deo tamē, cui futurum* Quomodo Aristot. mundum sempiternum esse dixit. Lib. 3. Phys. cap. 4.

præfare est ab æterno fuit verum hoc esse, quod dicebat infinita apud Philosophum docent, vt in primis illo vii. 8. Physicorum, vbi confirmat mundum esse sempiternum. Illic enim Deum esse actu infinitum, immensum, ab omni materia separatum, Agens liberrimum, nullis omnino causis, effectus, aut medijs alligatum concludit: at quî potest esse actu infinitus, actu immensus, actu separatus ab omni materia, actu liberrimus Agens, si in relatione ad opera & effecta, cœlo, mundo, tempori & motui alligatur? In libro de Mundo apertissimè loquitur, Deum, authorẽ & effectorem omnium appellat. Non minus disertè in libro primo Politicorum affirmat, mundum hominesq; initium & incrementum habuisse. Nemo sapiens negabit, quin in multis libris & locis Metaphysicorum demonstret philosophus, esse primam, & infinitam causam, a qua res omnes suum esse habeant, simpliciter & absolutè esse, præter Deum, qui solus ex omnibus absolutè manens, sine tempore & accidente, mutare possit omnia, ipse vero mutari non possit. In tertio de Anima idipsum insinuat, cùm constantissimè affirmet, animam hominis non oriri ex tradice, aut materiâ aliquâ, aut vllâ potentia materiæ, sed incorpoream & immortalem esse substantiam, quæ non tempore, mensuratam, hoc est, ex parte ante (vt aiunt) incepisse, desinitq; suum esse æternum, ex parte post alijunde derivasse. At vnde quæso (cùm nihil a materia neq; a potentia materiæ) nisi a Deo, a Deo (inquã) secundùm Aristotelem, qui alibi non dubitat affirmare, eandem diuinitus ad corpus accedere? Quid? an homo, minor mundus, incepit, tempore factus a Deo, & maior ille ab æterno fuit? certè non fuit, nisi intelligas, vt supra, esse & posse idem esse in Deo, cui futurum, iam præsens est, cùm futuri & præteriti rasio & mensura solum in res caducas & mortales cadat. Alia his plura ex Arist. adducere possem in hunc sensum loca, sed hæc nunc probata sufficiant, ad insinuandam, ex mente mea in ea tractanda quæstione, De æternitate mundi, quam posthac vberius demonstrabo. Neq; est quod hoc loco quis existimet, me fiducia ingenij, aut arrogantia, paradoxum novum in defensionem Aristotelis invexisse, (quamvis, causam inustam, existimaverim satis me valenter esse, qui docerem hoc verissimum esse quod docerem) sed animum in hac re mihi dedit consensus quorundã doctissimorũ, qui mecum idipsum ex Arist. verbis colligant, & idipsum mecum omnia sentiant. Sæveros ic communes opiniones recepta erroris arguas, ratione vitiosè ducti, cedam. meumq; falsum errorem, si error sit, revocabo: falsum errorem dico, respectu illius veritatis in qua viximus, cùm mortales fallacibus & fucatis argumentorum umbris decepti, longè aliter quam Arist. mundum hunc actu iam existentem, creatum esse æternum, inde q; occasionem & licentiam sumentes mentes & sensus suos vivendi, nihil sapere in ore habeant, quam aliud, vbi est promissio? vbi adventus eius?

Anima a Deo secundùm Aristotelem.

Epist. 1. cap. 3. divi Petri.

Opp.

Opp. *Si esse mundi ab æterno fuit in primâ causâ, vt ais, tũ vel quoad rem, vel intentionem fuit; nam medium non datur: quoad rem dicere non potes, quia reale principium tempore (vt ais) habuit. Quoad intentionem dicere nõ debes, nam si dicas, Platonis ideas infers, quas ipse Aristoteles vehemẽter negat.*

Resp. *Cum esse & posse idem esse in Deo ex Arist. modo docuerim: ita illexi hoc ipsum quoad incommutabilem essentiam divinam, cui omnia futura præsentia sunt, idq; ineffabili modo: cui (inquam) omnia futura præsentia sunt, non quoad realem existentiam, vt sol in cœlo, aut quoad intentionem & abstractam ideatu, vt formis domus in mente artificis, sed vt certissimè effecta in primâ causâ & principio suo, idq; antequam actu effecta sint: Nam vt intentio rei futuræ ens actu est in animo, tanquam in causâ et principio suo, quamvis res ipsa, cui proprie inest hæc intentio, non existat: ita (si liceat magna cum paruis, diuina cum humanis comparare) mundus ab æterno ens actu in primâ causâ fuisse dicitur; de futuris hîc necessariis, non contingentibus loquor. Si dicas, me hoc loco per intentionem rerum futurarum in mente diuinâ, nihil aliud quàm ideas Platonicas posse intelligere, Deúq; hoc modo exemplaribus formis in creatione mundi aliqua, quod Arist. negat; Respondeo, te malè verba interpretari mea. Nam mundum, non speciem aut ideam mundi, ab æterno (respectu Dei) fuisse dixi: similitudine tamen (quæ non est semper eadem per omnia) hoc ipsum docui, vnde hoc argumentum peto. Si intentio rei futuræ ens rationis actu sit, diu antequam res ipsa constituatur, si (inquam) sit ens actu, in principio finito, nempe animo hominis, multò magis in Deo, principio rerum omnium infinito, mundus ab æterno ens rei esse potuit; non ens rei existens, sed subsistens modo.*

Opp. *Hoc posito, Deum esse causam omnium, si dicas illum omnia finxisse ex nihilo, negas Aristotelem, si verò ex alio principio, negas fidem; sic lupum auribus (vt aiunt) tenes, quocunq; te verteris.*

Resp. *Liceat mihi (quæso) iterum parua cum magnis, docendi causâ, conferre. Vt ergo intellectus humanus in se conversus, sapissimè proprio suo lumine aliquid, quod non est, concipit, & tamen hoc ipsum conceptum entis non vera est in eodem intellectu, quod ab alio principio nisi a solo intellectu non oritur: ita multò magis omnia in hoc vniverso à solo Deo, sine ope alterius principii, per infinitam in eo potentiam (quam non negat Philosophus) fiunt. Cum ergo dicat philosophus* ex nihilo nihil fieri, *intelligit, quoad causas physicas, non quoad Deum, quem nullis mediis aut causis astrictũ & obligatum vult; vt constat in formâ hominis, intelligentiis, omnibusq; incorporeis substantiis, quas immediatè à Deo, sine vllâ aliâ subiectâ materiâ esse, manifestè confitetur.*

An positâ primâ causâ, anima humana cognitio sit naturalis etiam philosopho necessaria? & An eadem sit naturalis, qua vtens Philosopho?

MAGNVM volumen naturæ totus mundus est, parvum compendium homo. In titulo voluminis, Deus aut hor & causa omnium, maiusculis litteris, id est, elementis, sphæris cœli, & syderibus pingitur. In compendio, matutina quasi stella eiusdem causæ, id est, anima humana continetur. Vt enim prima causa, quæ est divina & infinita, efficit omnia: ita anima humana, quæ est divinitus data, percipit omnia. Cognitâ ergò vtcunq; primâ causâ, eiusdemq; cognitione tanquam fundamento positâ, & probatâ philosopho necessariâ, in progressu operis vt ædificium perfectius fiat, scientia etiam animæ quærenda & habenda est: nam aliter philosophus non facilè intelliget, quæ materia, quæ forma, quæ instrumenta & ornamenta sint ad hoc opus iã astruendum necessaria. Quomodo enim intelliget, si animã, cuius vi & lumine hæc omnia intelligit, penitus ignoret? sed, vt rẽ ipsam aggrediar, duo in hac quæstione consideranda sunt: necessitas cognitionis, & cognoscendi modus; An (scilicet) sit naturalis. De necessitate cognoscendi animã dubium hoc esse potest, An ea sit simplex vel respectiva, vt aiunt; simplicem & absolutam necessitatẽ esse permulti negant, quia nõ cognito quid sit anima, intelligi tamen possunt mysteria philosophiæ. Nã vt rectè aliquis possit distinguere colores, & de illis judicare, tametsi solem definire non possit, cujus radijs illustratus colores cernat, & distinguat: ita potest quidem philosophus præclarè & sapienter demonstrare mysteria philosophiæ, licet animæ essentiam ignoret, cuius lumine viribusq; adiutus hæc ipsa percipit. Non ergo opus est hanc animæ scientiam in ipso limine & ingressu præhibere; satis est philosopho intellectum docilem secum adferre, vt aperto libro philosophiæ, naturæ arcana demonstrata aptè & intelligenter percipiat. Sed parum attendunt isti, quicunq; sint; nam dispar & admodum dissimilis est modus percipiendi colores per sensum, & res naturales per intellectum, primam potentiam animæ: colorum enim iudex est oculus, vt sunt res numero actuq; singulares; rerum autem naturalium iudex est animus, vt sunt notiones vniversales mẽtis, quæ (vt in hoc procemio Physicorum docet philosophus) nobis magis nota sunt quàm naturæ. Necessitatem ergo pono, eandemq; absolutam præcognoscendi animi, quo intelliguntur omnia; quia aliter nec modum cognoscendi, nec in quâ parte animi cognoscentis ponenda sit philosophia (horum omnium

duo cõsiderãda, necessitas cognitionis, et cognoscendi modus.

Necessitas cognoscendi animũ simplex et absoluta.

scien-

scientia) intelliges. Non modum, quia philosopho multiplex distinguitur, & quoad nos, & quoad naturam: quoad nos iterum, aut ab externâ potetiâ animi, vt à sensu, aut ab internâ, vt à phantasiâ, ratione, mente, eâdemq; simplici vel compositâ, agente vel patiente, practicâ vel contẽplativâ. Hisce iã omnibus ignoratis de modo, ollẽde (si possis) partẽ animi, in qua inest physica hęc cognitio, ars, aut sciẽtia; imo hoc addo, q̃ his incognitis, plane etiã nescias an sit ars vel sciẽtia: & si sit scientia, an sit ea rerũ vel intẽtionũ, an sit practica vel speculativa; hęc inquam omnia ignorare necesse est, si animã ipsã ignores, cui hęc omnia insunt. Percurram hic breviter prolegomena huius scientię, & tamẽ ab instituto meo nõ dissiliã. Primùm ergo quæro, quid sit philosophia? si dicas generatim, esse studiũ sapientiæ, aut scientiam rerum tam divinarum quàm humanarũ; vel si speciatim definias, esse scientiam rerum naturalium motui subiectarum, demonstra mihi (cum hic mentio facta sit sapientiæ & scientiæ) vtrùm hi duo habitus, nempe sapientia & scientia, sint virtutes mentis aut moris: si habitus mentis esse respõdeas, dic mihi quomodo id scias, si quid sit anima humana, cuius pars hæc est, omnino nõ intelligas. Iterum quæro, quomodo dividatur philosophia; si generatim dicas, dividi in naturalẽ, moralem, & rationalẽ, vt omnes sub se artes comprehendit; vel si speciatim respondeas, distribui in physicã, mathematicam, & metaphysicam, quę triplici abstractione mentis inter se distinguuntur, peto quâ ratione intelligas moralem illam partem philosophiæ in voluntate, naturalẽ & rationalem in mente, tanquam in distinctis & propriis suis subiectis collocari, si ignores penitus has partes animi in quibus hærent & collocantur. Præterea, cum abstractiones omnes, sive re, vt physicæ, sive ratione, vt mathematicæ, sive re & ratione, vt metaphysicæ, sint solùm operationes mentis: nõ video quin sis in his rebus Hypsicã (vt aiunt) cęcior, si animũ ipsum definire & dividere nõ possis, cujus solius vi hæ omnes abstractiones fiant. Postremo, si sciscitetur aliquis, an physiologia sit scientia practica, cuius finis est opus vel actio, aut speculativa, cuius finis est sola cognitio rerum quas tractat, ignoranter quidem respondebis, si practicum & speculativum intellectum distinguere & definire non possis, vnde istud scientiarum discrimen nascatur. Exempli causâ, dic philosophiam naturalem esse speculativam scientiam, vt est, peto tamen quomodo hoc fiat, cùm in rebus sensibilibus, vt in elementis versetur? respondes fortasse, per abstractiones vi mentis à rebus sic existentibus factas; rectè quidẽ, nam sic est reverà scientia. Sed otiosè de abstractionibus loqueris, si nec modum abstrahendi, nec principium, id est, animum (cuius primã fa-

Ratio a philosophię definitione.

A divisione philosophię.

Ab operationibus mentis.

A fine.

cultate, (testamento, abstractiones fiunt) recte non intelligas. Hue addo illud primo intuitu paradoxum, quod habet philosophus in præfatione hujus primi libri; nimirum, universalia esse nobis priùs nota quàm singularia, cùm in Primo Analyticorum videatur planissimè huic contrarium defendere. Pugnantia hæc loca reconcilia (si potes) naturâ animæ incognitâ; at illâ cognitâ & perspectâ facillimè potes, docendo, aliquid à nobis primum confusè subratione universalis, deinde distinctè sub ratione singularis percipi. Concludo ergo, simplicitet necessariam esse philosopho naturali cognitionem animi, in cuius primâ & palmari (vt ita loquar) facultatulâ, nempe intellectu, vt in proprio suo subiecto ponitur, & cuius vi solâ ab aliis scientiis optimè distinguitur: & denique hujus lumine omnia obiecta illa per abstractiones mentis à causis demon-

Cap. 13. strantur. Tempus me deficeret annumerantem omnia, quæ possum ex Aristotele, de hac re argumenta; pauca, præter hæc quæ attuli, nunc sufficient. In vltimo cap. Primi libri Ethicorum, quorsum quæso Arist. tam sæpe, tam necessario requirit animi cognitionem, vt necessariam ad moralem philosophum, nisi vt intelligeret, virtutes mentis in intellectu, virtutes moris in voluntate, ipsos affectus in appetitu sensitivo, eodemque irascibili aut concupiscibili collocari? nam (vt illic ait) non est virtus in ea animæ parte, quæ vegetatrix dicitur. Etenim illa maximè in somno per calorem & nutritionem vivit, at bonus à malo per somnum non distinguitur, fit, vt vides, illic dividit animam in suas potentias & partes, eiusdemque notitiam morali philosopho aliquâ ex parte necessariam esse confirmat; naturali ergo philosopho eiusdem cognitionem multò magis necessariam existimamus esse, non solum ob causas quas diximus, sed etiam quia eandem vt formam hominis physicam & naturalem tractat. Physicam & naturalem dico, vt in Libris de Animâ apertè constat. Sed hic malè ne intrepretetis hæc verba mea, cùm animam humanam physicam & naturalem hominis formam dixerim. Nam distinguo de animâ, quòd duplicem naturam habeat, comparatam vt est actus, absolutam vt est spiritus; priori modo forma physica, posteriore verò modo forma metaphysica vel absoluta substantia, & incorporea, per se subsistens dicitur. Hinc secunda pars quæstionis eminet discutienda, nimirum, vtrum animæ humanæ doctrina sit naturalis? Est ea quidem naturalis, vt anima pro actu & formâ corporis organici, vitam habentis in potentiâ sumitur: verumenim verò si pro separatâ substantiâ corporis expertè sumatur, illius scientia

meta-

metaphysica est, in quâ inest intelligentiæ, aliosque spiritus divinæ essentiæ qualitadios, rectè annumeratur; hoc dico non quòd non sit res planè divina, dum sit in corpore, in quo minoris mundi veluti globo vertat, sed quia hoc carcere inclusa minùs lucetur, quàm cùm ad libertatem suam vinculis liberata evolet, redeatque ad primam causam, à quâ proximè & immediatè fluxit esse spirituale sumpsit. Si plura argumenta ad confirmationem huius opinionis postules, verbo sic accipe. Anima, vt est actus corporis, est vera forma hominis: scientia autem hominis est naturalis: ergo etiam & animæ scientia est naturalis. Præterea, Aristot. distinguit, definit, dividit animam in hac parte philosophiæ, eandemque fixo & definito tempore ad docilem & præparatâ materiâ, non aliter quàm alias formas physicas, docet accedere; illius ergo doctrina est naturalis. Cùm hîc dico, non aliter animam rationalem ad corpus humanum præparatum accedere, quàm alias formas naturales; intelligo animam in comparatâ & respectivâ naturâ suâ, quâ, vt actus, informat corpus; non in simplici & absolutâ essentiâ, quâ vt spiritus per se subsistit. Postremo, animæ scientia est physica, quia ipsa anima generationis humanæ naturalis finis est, finis (inquam), non quòd per præcedentes dispositiones educatur ex potentiâ materiæ, sed quia in instanti, in quo disposita est materia, producatur à Deo, & corpori humano copuletur. Hic finis, hæc vnio res naturales sunt, & non sine motu naturæ fiunt: scientia ergo animæ naturalis est, in quam hic finis vnioque cadunt. Quid opus est verbis? huc tendunt omnia quæ diximus, nempe vt constet, scientiam animæ humanæ philosopho esse simpliciter necessariam. Nam vt architectus, non solùm scientiam operis, quod facit rectè tenere debet, sed etiam & vsum instrumenti, quo omnes partes ædificii pulchrè concinnentur, fulque coaptentur locis: ita philosopho non solùm est necessaria confusa cognitio suorum principiorum, sed etiam certa scientia animæ, quæ est & subiectum, in quo illius scientia ponitur, & instrumentum, quo omnes in Philosophiâ demonstrationes & ritè fiunt, & disponuntur. Ab hac enim scientiâ animæ, & vis sciendi, & ordo procedendi, & demonstrandi ratio, & methodus disponendi omnia in philosophiâ pendent. Vis sciendi, per abstractionem rerum vi solâ mentis factam, procedendi ordo, per cognitionem causarum solùm animo propriam, demonstrandi ratio, per conclusionem à causis solùm intellectui notam, ad effecta, methodus disponendi omnia

Anima in corpore existens divina, sed multò magis cùm à corpore fit liberata.

Philosopho non solum confusa cognitio suorum principiorum necessaria, sed etiam certa scientia animæ.

omnia per comparationem plus intellectus, qui nunc ordine naturæ, à causis ad effectus, nunc ordine disciplinæ, ab effectis ad causas, in præceptis philosophiæ vertur. Crassa ergo erit ignorantia omnium in philosophia, si scientia mentis humanæ desit, quæ aliquando ab externis sensibus rerum obiectarum species assumptas percipit, aliquando verò ab internis sensibus, (phantasiam, cogitationem, memoriam intelligo) easdem species, veluti in se reflexas, accuratius discutit & definit, aliquando propria luminis radius illustrata, verissimas demonstrationes rerū divinarū facit. At quomodo istæ sciendi rationes & formæ intelligi possunt scientia animi ignotâ, in quo tam varia & multiplex potentia sciendi inest? Vsus huius quæstionis discussæ duplex est: cognitio Dei, cognitio animi, in quo Dei expressa imago inest; vtraq; philosopho naturali (vt iam docuimus) simpliciter necessaria; quippe sine Dei cognitione turpiter errabit philosophus, ignorās primam causam, à qua sint & ad quam referantur omnia: sine cognitione autem animi ignoranter procedit philosophus, ignorans sciendi ipsum subiectum, modumq; percipiendi obiectum & finem suum. Imò sine hac cognitione nomen sapientis vendicare non potest philosophus; nā qui potest esse sapiens ille, qui seipsum nescit? at nescit seipsum si suum ignoret animum, cuius scientia vera humana sapientia dicitur. Quippe si res quælibet sit nihil aliud quam forma sua, & si anima compos rationis & philosophiæ sit forma hominis; sequitur, quod sine cognitione animæ, homo seipsum penitus ignoret. Philosophus ergo non est habendus sapiens aut doctus, qui in ipso primo vestigio & ingressu ad philosophiam hæc duo non discat; Nosce teipsum, Agnosce Deum: nosces autem teipsum, si animæ scientiam teneas; & agnosces Deum, si omnes subalternas causas rerum in philosophia tractatas, ad primam causam naturæ sapienter referas. Intuere fabricam naturæ & portam philosophiæ, aureis certè literis, nempe stellis in cœlo, & punctulis distinctis, in centro mundi, hæc duo scripta et insculpta videris: Nosce teipsum, Agnosce Deum. At dices ex Aristotele, scientiam animæ esse difficillimam. Agnosco sententiam Aristot; sed addit, esse diuinissimā pulchertimamq; omnium. Si dicas ex eodem philosopho, cognitionē Dei acquiri non posse, quia illius essentia infinita est, quæ finito animi circulo, aut potius centro, comprehendi non potest: respondeo, vt supra, per posteriora, id est, per effecta cognosci posse. Cū ergo hoc loco cognitionē Dei animiq; humani, in primis necessariā philosopho esse defendā, respectivā (vt aiunt) nō absolutā scientiā requiro. Respectivā (dico) qua homo animo in effectis cōcipiens Deū, per gradus

Vsus quæstionis huius secundæ; cognitio Dei, cognitio animi.

Philosophus non est sapiens, aut doctus, q̄ non didicit Deum et seipsum cognoscere.

Quomodo seipsum noscat, quomodo Deum agnoscat quispiam.

Cap. 1. de Anima.

das veluti ascendat & descendat, donec occultiora naturæ oracula & mysteria viderit. Quamvis attonitus ergo, nemo deterreri aut resilire debet à studio philosophiæ, quia res cognitu difficillimas aliquando tractet; sed eò magis incitari ad amplexum ejusdem, quia in ipsâ difficultate & obscuritate rerum, splendorem quasi solis intuitu mentis videat. Concludam verbo: sol philosophiæ Deus est, radius hujus solis anima; sol lucet, splendet radius; ad solem referuntur omnia sydera, idest, omnia præcepta philosophiæ; radio solis, idest, animâ sapientis concipiuntur hæc præcepta & illustrantur; perge modò & aperto volumine philosophiæ attentè quæ sequuntur lege.

Tria in hac quæstione sunt consideranda.

1r Doctrina animæ, an sit philosopho naturali necessaria? hæc necessitas cognoscendi animâ probatur,

1 A communi ratione subiecti; quia philosophia (scientia cùm sit) in animo, vt in subiecto, collocatur.

2 A distinctione animæ in potentias suas, quibus ignotis, incertum esset philosopho, in qua parte animæ, vt in proprio subiecto, ponatur philosophia.

3 A distributione philosophiæ in moralem, quæ in voluntate; rationalem, naturalem, metaphysicam quæ in intellectu variis modis ponitur.

4 Ab expositione seu interpretatione nominis, nempe practicæ & contemplativæ scientiæ, quæ nominis interpretatio rectè à philosopho intelligi non potest, si intellectus practici & contemplativi, simplicis & compositi, agentis & patientis, philosopho non innotescat distinctio.

5 A modo percipiendi obiecta, per multiplicem abstractionem phantasmatũ à rebus, à sensibus, ab vtrisq; : qui modus penitùs ignoratur philosopho, si varia & multiplex operatio animi abstrahentis & percipientis formas non intelligatur.

6 Ab ordine procedendi in philosophiâ naturali, à causis (scilicet) ad effecta, à simplicibus ad composita, ab vniversalibus ad singularia, à confusis ad certa, à rebus intellectui obiectis ad sensibilia; at quomodo potest philosophus docere causas, simplicia, vniversalia, confusa & intelligibilia esse magis nota nobis, si animæ notitiam penitus ignoret?

7 A comparatione minoris; quia si animæ cognitio sit necessaria morali philosopho (vt in 1. lib. Ethic. docet Arist.) multò magis erit necessaria naturali philosopho, qui eandem formam hominis esse definit, eiusdemque partes, vires & potentias ex officio discutit.

8 A duplici vsu animæ, quem philosophus in duplici virtute animæ ponit; nempe in intelligentiâ habitu principiorum, quâ docet, accedentes ad philosophiam principiis credere sine contradicendi studio: & in scientiâ quâ per ipsa principia omnia naturæ effecta optimè firmissimèq; demonstrat.

Natura

2 Natura animæ. An (scilicet) anima ipsa sit forma naturalis? hic intelligendum est, duplicem esse naturam animæ.

Comparatâ vt est actus corporis, & sic est forma physica, naturalis: quod probatur,

A definitione formæ naturalis, quæ rei quam informat, dat nomen & esse, & sic anima hominis.

Ab ordine generationis, quia ad præparatam materiam, nempe corpus humanum, fixo & præfinito tempore accedit.

A potentiâ naturali, quia vires homini generandi, vigendi, sentiendi tribuit, & tamen est vna in homine sola anima.

A fine, quia in dissolutione corporis desinit hæc respectiva natura, vt est actus, quamvis in absolutâ naturâ maneat.

Absolutè vt est spiritus, & sic non est physica, sed metaphysica forma, vel potiùs simplex & absoluta substantia, per se subsistens, incorruptibilis & æterna.

Internâ & metaphysicâ, vt homo, suæ ipsius animæ cognitione ornatus, & seipsum noscat & agnoscat Deum, à quo (secundum philosophos) immediatè formam tam excellentem & divinam sumpsit.

Externâ & physicâ, vt philosophus à cognitione animæ exorsus, melius in demonstrandis abditis rerum causis, & oraculis naturæ procedat, totamque philosophiam tandem absoluat, quæ in solo animo humano, vt virtus in subiecto, regina in solio hæreat luceat que.

3 Vsus huius dilcussæ quæstionis consistit in relatione, vel

Opp. *Aristoteles in præfatione Physicorum nulla omnino verba de animæ cognitione, aut de illius cognoscenda necessitate facit: ergo superflua & otiosa videtur esse hac tota de animâ disceptatio.*

Resp. *Et antecedens & argumentum nego: antecedens, quia etsi mentio non sit facta explicita (vt aiunt) implicita tamen mentio facta est, cùm apertè doceat philosophus, vniversalia esse magis nobis nota, quam naturæ, quasi diceret, duplicem esse notitiam animæ, confusam & distinctam: priori modo vniversalia esse magis nota nobis quam natura, posteriore verò non esse. Et iterùm hoc ipsum insinuat, cùm doceat, sequendum esse ordinem naturæ, non disciplinæ in hac scientiâ: quasi diceret. Animus philosophi per intellectum incipere debet à causis rerum, quod quidem sapienter agere non potest, si animi partes philosophus non intelligat, quarum virtutibus, ideſt, intelligentiâ in principiis, & scientiâ in effectis exponendis vtitur. Verùm si concedatur esse verum, argumentum tamen non sequitur; quia, licèt Arist. hoc loco nulla omnino verba de animâ, aut de cognitione animæ, aut de ordine procedendi in philosophiâ fecisset, ubi tamen de hisce omnibus facere potuisset*

vt quidam fecit ex Libris illis Analyticis, in quibus, ex propositis & apparatis, sapienter & copiosè de multiplici motione animæ, de multiplici abstractione formæ, de multiplici ordine procedendi in scientia, de multiplici denique vsu huius cognitionis disserit. Huc adde etiam, quæcunque permulta ex Libris illis practicis de Anima conscripta, quæ omnia in eundem sensum tendunt. Superfluum ergo fuisset, si hic idem iterum volvisset saxum, cùm illic satis dixerit, præsertim in libris Demonstrationum: vnde vnusquisque satis abundè præceptorum possit colligere, quæ arti (cuius est studiosus) accommodet, vt hoc loco equidem nunc feci in philosophia.

Opp. *Absolutè & simpliciter id necessarium dicitur, sine quo aliquid esse non possit: sed philosophus esse potest sine cognitione animæ: ergo cognitio animæ non est philosopho absolutè & simpliciter necessaria. Maior propositio est à definitione necessarij. Minor probatur, quia vt artifex potest opus suum perficere sine cognitione instrumenti: ita philosophus potest artem suam discere sine cognitione animæ; qui philosophi instrumentum est, quo visus, auditus, & præcepta naturæ percipit.*

Resp. *Animam non rectè philosophi instrumentum dicitur, est enim potius scientiæ principium, & philosophia subiectum, sine vtriusque cognitione, nec philosophus, nec philosophia esse possunt. Nam hoc denique lumine (notitiam animæ intellectæ) philosophus in densas tenebras ignorantiæ incidit, vt diutiùs philosophus non dicatur. Hic autem philosophum, non simpliciter vt hominem accipio, cui nullum accidens absolutè & simpliciter ipsi necessarios (nam si tollatur hæc anima cognita, ne vnus accidens subsistens manet:) sed hic per philosophum virum sapientem aut sapientiæ studiosum intelligo, qui istâ cognitione animi sublatâ tolleretur. Nam, vt recta ratio docet, & Agricola docet, quamvis sapientia non sit de naturâ hominis, est tamen de natura sapientis: & sic licèt scientia animæ non sit necessaria viro, est tamen simpliciter necessaria philosopho, qui sine eâ indoctus, non sapiens dicitur: & vt retorqueam gladium, quem acuis, in vnum ipsius vnguium, dico, quòd sicut medicus non est dicendus medicus, qui scientiam corporis, quem curat, & notitiam etiam medicinæ, quâ curat, ad vnguem non tenet: ita philosophus non est dicendus philosophus, qui scientiam veram quæ tollet, & notitiam animæ, quæ res subiectas docet, non apprehendat.*

Opp. *Scientia animæ est metaphysica: ergo naturali philosopho non est necessaria. Antecedens probatur, quia ipsa anima est res metaphysica, cùm sit substantia incorporea, per se & visâ subsistens, spiritusque in rectâ linea substantia subalternatim superiora. Ratio tenet, quia illarum*

rerum

rerum cognitio saltem est necessaria naturali philosopho, quæ natura & motui sunt subiecta, aut saltem, quæ ad subiectum attributionis in philosophia sunt reducta: at anima humana, cum sit spiritus, nec natura, nec motui subijcitur, nec ad subiectum attributionis, tempe corpus mobile, circa quod versatur philosophia, quomodo reducitur? (res enim non mobilis sed à moveus est anima) ergo illius cognitio non est necessaria.

Lib. 1. de animâ cap. 3.

Natura animæ duplex.

Resp. Distinctio superiùs allata, de respectivâ & absolutâ naturâ animæ, vim istius obiectionis tollit. Concedo enim, animam in absolutâ & simplici suâ essentiâ consideratam, esse substantiam metaphysicam, eiusdemq; scientiam eidem divinæ parti philosophiæ esse subiiciendam: at si in comparatâ naturâ consideretur, vt præparatâ materiæ & definito tempore ad corpus accedat, idemq; informet, definat, & essentialiter distinguat, omnino physica est, nec non illius scientia est naturalis, naturali philosopho cognitu necessaria.

Lib. 1. de animâ text. 1.

Oppo. Replicatio in hoc responsum esse potest disceptatio Philosophi in tertio De animâ, vbi de separatione, de immortalitate, de propriis luminè, de incorporeâ & spirituali essentiâ animæ frequenter agit.

Text. 18. 19. & 20.

Resp. Dicendum est, propositum esse Philosopho, in illo libello de physicâ cognitione agere, obiter tamen, vt excellentia illius formæ magis elucteret, metaphysicam & diuinam habere essentiam, sæpe apposite q; insinuat.

Oppo. Aristoteles profitetur, animæ scientiam esse rem cognitu difficillimam; ne ergo illius difficultate à studio philosophiæ quispiam deterreatur, probabile non est, eum quasse eiusdem cognitionem imprimis philosopho necessariam.

Lib. 1. de animâ text. 4.

Resp. Vt spes inuestiendi thesauros, labores leves altius effodientibus, nullos effosso perfruentibus efficit: ita animæ scientia (si illa difficillima) propter recondita quæ in ea thesaurizantur sapientiæ, omne tædium & difficultatem tollit, hominemq; philosophum incredibili desiderio & ardore noua (quasi) germina inuentis adiungit.

LIBRI

LIBRI PRIMI.

CAP. 1.

Vtrum vniversalia nobis sint notiora quàm naturæ?

AGGRESSVRVS provinciam, quam suscepi, occultiora naturę & philosophię mysteria demonstrandi, rescindo equidem permulta, quæ in commentariis meis olim inserui. Nomen (scilicèt) Authoris, subiectum operis, analysin textus, tritas ferè omnes quæstiones, variaq; plurimorum interpretum testimonia & opiniones; quæ ideò omnia rescindo, quoniam à primariis & palmariis philosophis, quos supra honoris causâ nominavi, vberiùs quàm à me possint, demonstrantur. Cæterùm vt medicus rectè præstat officium, qui aliquando externâ cute, figurâ, partibus, & lineamentis corporis humani intactis, nervos, venas, arterias, aliosq; secretiores partes corporis arte suâ disquirit: ita labor hic meus in abditis & arcanis naturæ recessibus aperiendis (aliis magis notis controversiis relictis) nõ erit (vti spero) ingratus, non erit inutilis. Pergam igitur, & passim ex textu Arist. tanquam ex fonte, puriores aquas promere & haurire contendam. Et quamvis hæc prima dubitatio, quam ex textu moveo, videatur communis (nempe an vniversalia sint nobis notiora quam naturæ) quoniam tamen in ea abstrusum quiddam, & quasi labyrinthum video, filum ingredientibus conabor porrigere, quo directi certiùs vestigia moveant, & veritatis inveniant centrum. In hoc ergo dubio considerandæ præcipuè tria sunt: primùm quotuplicia sint vniversalia, tum quænam sint illa quæ philosophus eo loco intelligat, postremò quomodo nobis dicantur notiora. Vniversalia sunt quadruplicia, dialectica, mathematica, physica, & metaphysica. Dialectica sunt conceptus, vel primæ intentionis, vt *animal*, *homo*, vel secundæ

Causa tractãdę huius quæstionis.

Quæstio.

Vniversale quotuplex.

secundæ intentionis, vt *genus* & *species*. Mathematica sunt formæ vi mentis, vel conceptæ per se, vel à præexistentibus rebus ita elicitæ, vt in vsu artis rebus ipsis accommodentur. Metaphysica sunt vel res ipsæ per se divinæ, vel earum rerum ideæ in sola mente positæ, vt Deus, omnesq; essentiæ simplices & absolutæ, quæ vlum æ sunt abstractionis, ut aiunt. Physica postremò vniversalia sunt res ipsæ naturales, rerumq; principia, causæ, & elementa; vt *materia, forma, compositum*, omniaq; entia seu vniversum sumptum, quæ vi motus actu aut potentiâ fiant. In dialecticis vniversalibus rem & signum rei, in mathematicis abstractam formam & vsum rei, in metaphysicis quintam (vt ita loquar) essentiam rei, in physicis deniq; motum & existentiam rei considerare oportet. Quippè in dialecticis vniversalibus est intentio prima, quæ res; & intentio secunda, quæ signum rei dicitur. In mathematicis est abstractio, & finis abstractionis, in quo artis vsus ponitur. In metaphysicis est reflexio animi in seipsum, per quam absolutæ & divinæ essentiæ rerum percipiuntur. In physicis deniq; est constitutio, quâ omnia principia & effecta naturæ à priore vel posteriore demonstrantur. Aliam hîc multi distinctionem vniversalium ponunt, à causando (vt aiunt) & à prædicando. Illa sunt verbi gratiâ cœlestis & divinæ naturæ, ab omni materiâ & sensu separatæ, hæc autem sunt, quorum termini prædicentur de aliis, vt superiora, vel communiora omnia in 10. prædicamentis. Hâc iam positâ distinctione vniversalium, facilè constabit, quænam vniversalia hoc loco à philosopho intelligantur. Inhærendum verbis non est, vniversalia hoc loco propriè & per se physica intelligenda sunt, quæ triplici nomine in textu appellantur, *principia, causæ, et elementa*. Hîc obiter à multis movetur quæstio, An hæc tria nomina sint synonima, an ad diversas significationes & conceptus destinata? In vtramq; partem vtro citroq; hæc quæstio à multis acerrimè disceptatur. Qui synonima negant esse, vrgent Aristotelem esse brevitatis magistrum, verbosum non esse nugatorem, non voces otiosè, sed res ipsas loqui. Qui verba hæc tria idem sonare velint, respondent, Philosophum interpretationis causâ frequenter vti synonimis, præsertim cùm ipsa Interpretatio sit vnius nominis obscurioris per aliud magis notum & familiare explicatio.

Principia, causæ & elementa, nũ sint synonima?

Interpretatio quid.

Properabo, qui discriminatim hæc verba considerant, affirmant illi hæc inter se differre, secundùm sub & supra, vt aiunt; non aliter quàm ista, *Corpus, animal, homo*. Nam principium (inquiunt) significat rem quamlibet, à quâ res alia emanet, sive procedat, nullâ ratione habitâ, an res promanans essentialiter dependeat, sitne distincta à principio vnde promanet, necne. Causa verò superaddit, rem ortam

Principium quid sit secundùm eos, qui hæc nomina distinguant. Causa quid sit.

tam dependere, & essentialiter distingui à principio. Elementum deniq; vlterius aliquid adiicit, nimirum principiũ esse de essentiâ rei, quæ ab illo originem suam traxit. Hinc concludunt, omne elementum esse causam, & omnem causam principium dici, sed non contra: nam punctum principium lineæ, vnitas principium numeri, neutrum autem causa dicitur, & (si liceat quid addere) pater in divinis principium filii, non tamen causa dicitur. Præterea, efficiens & finis rectè causæ compositi dicuntur, nemo verò rectè eadem elementa vocabit. Sed res hæc magni momenti non est, relinquo igitur lectorem libertati suæ, vtrum interpretationis causâ existimet Aristotelem hæc tria verba tanquam synonima; vel distinctionis gratiâ tanquam diversa adhibuisse: probabilis est in vtramque partem ratio, subtilior tamen est (meâ quidem opinione) eorum interpretatio, qui diversa esse sentiant. Sed redeo ad institutum meum, & probo vniversalia physica, propriè hoc loco intelligi à Philosopho. Prima ratio à re ipsa, altera à contrario sensu, tertia à comparatione, postrema à fine ducitur. A re ipsa, quia alia non est intentio Philosophi in his libris, quàm de principiis, causis, elementis & proprietatibus rerum naturalium agere. A contrario sensu, quia si de aliis aliarum artium principiis aut subiectis ageret, confusè ageret. A comparatione vniversalium, quorum alia primùm & simpliciter nota naturæ sunt, vt metaphysica, alia magis nota naturæ quàm nobis, vt mathematica, alia & nobis & naturæ, vt dialectica, alia denique magis nota nobis quàm naturæ, vt physica. A fine, quia finis naturalis philosophiæ est sola scientia rerum naturalium, quæ primùm ab vniversali & confusa cognitione principiorum & causarum eminet, emanatque. Huc addo rationem à natura vniversalium physicorum, quæ prius & fortius vi suâ intellectum humanum feriunt, quàm alia aliarum artium vniversalia; quippe philosophi naturalis intellectus, immediatius obiecta & species à sensibilibus rebus plerumque trahit, quæ obiecta & species magis feriunt intellectum, quàm intentiones dialecticæ, quàm formæ abstractæ mathematicæ, quàm metaphysicæ & omnino separatæ substantiæ rerum, quæ magis ab ente rationis, quàm ab ente rei pendent. Hæc ergo vniversalia, proprio nomine physica appellata sunt illa, de quibus hoc loco à Philosopho disputetur. Non tamen hic nego, quin ingeniosè defendi possit hæc quæstio, de singulis generibus vniversalium, si diversæ cognitionis species, ordines, & modi (de quibus statim pluribus dicam) considerentur. Prima enim & quasi abcedaria

Elementum quid sit.

Vniversalia physica hìc intelligi probatur.

A re ipsa.

A contrario sensu.

A comparatione vniversalium.

A fine.

Possunt singula vniversalia genera intelligi, si diversæ cognitionis species, ordines, & modi intelligantur.

Arist. 3. de Anim. text. 14. Lib. 1. Phys. text. 4.

ria nostra cognitio in omni arte est confusa, si vniversales primosque conceptus rerum in ea tecum perpendas; quippe mens nostra est instar rasæ tabulæ, in qua, ante distinctam & elaboratam cognitionem rerum, lineæ quædam confusæ trahuntur, quæ quidem lineæ confusæ rectè vniversalia principia dici possunt, in omni scientia intellectui primùm & confusè obiecta. Prima enim idôla & phantasmata abstracta rerum minùs distinctè ferunt mentem, nullumque ferè vestigium, imaginem, aut impressionem primo intuitu faciunt, nisi confusam.

Restat nunc demùm vt explicemus, quomodo physica vniversalia sint nobis notiora quàm naturæ. Et quoniam hic de modo sciendi agimus, operæ pretium erit sciendi modum distinguere, & definire.

Modus sciendi, Anal. poster. cap. 3.

Modus sciēdi distinguitur à Philosopho in Analyticis, vt sit vel à priore per causas, qui ordo naturæ; vel à posteriore per effecta, qui ordo doctrinæ dicitur: huc etiam spectat illa distinctio de sciendi modo, per resolutionem à fine, per compositionem à causa, per definitionem ab essentiâ, per divisionem à multiplici potentiâ & existentiâ rei. Modus ille primus, per resolutionem à fine, ordo doctrinæ, vulgò resolutivus dicitur, per quem progredimur à fine confusè apprehenso, eundem resolvendo in sua principia, tandem accuratiùs cognita; modus per compositionem à causa, vulgò ordo doctrinæ compositivus dictus, ex adverso alteri respondet, quippe incipit à principiis (sed attende) confusè etiam cognitis, & pergit componendo, donec ad finem distinctè cognitum pervenerit. Modus definitivus, est sciendi ordo à definito, sed (vt hic docet Aristoteles) confusè cognito, ad eiusdem essentiam melùs per materiam & formam intelligendam. Modus denique divisivus est ordo doctrinæ, qui divisum confusè cognitum, certum & indubitatum reddit, aut distinguendo in sua significata, si sit æquivocum; aut distribuendo in sua membra opposita, si sit obscurum.

Modus resolutivus.

Modus doctrinæ compositivus.

Modus definitivus.

Modus divisivus.

In omni ordine, primum obiectum intellectui est vniversale, & confusum.

Text. 4. & 5.

Animadversione hoc loco dignum est quòd in omni ordine & methodo cognoscendi, primum obiectum intellectui (sit illud finis, causa, definitum aut divisum) vniversale, & confusum existat; vniversale & confusum (dico) nō quòd semper sit vniversale aut confusum reipsa, quod primùm obiicitur intellectui, sed qua sub modo vniversalis & confusi à nobis primùm cognoscitur (vt Aristoteles probat in textu) signo rerum à nobis longissimè distantium, quæ licèt sint quidem per se distinctæ & singulares, modo tamen primæ apprehensionis in mente, vt res confusæ & vniversales concipiuntur. Vt ergo hanc primam demonstrationem causæ concludam, quot

quot

quot sunt modi sciendi, tot sunt rationes & argumenta quibus probes, vniversalia esse primùm nobis confusè nota. Argumenta in textu tria sunt, primum à toto quod sub sensus notionem cadit, secundum à toto cuius natura definitione explicatur, postremum à progressu puerorum in cognoscendis præceptis artium. A toto quod sub sensus notionem cadit, sic argumentatur philosophus. Vt sensus se habet ad totum sensibile: ita intellectus ad totum intelligibile; totum autem sensibile notius est sensui quàm partes, (vt constat de humano corpore toto, confusè à quovis cognito, cuius tamen partes solùm à medico doctoq; philosopho intelliguntur) ergo totum intelligibile, quod est vniversale, notius est intellectui quàm singulare. A toto, cuius natura definitione explicatur, sic disputat. Vt intellectus se habet ad rem definitam confusè propositam, & ad partes definitionis, quæ distinctè eiusdem rei definitæ essentiam explicant: ita se habet ad totum vniversale, & ad singulas partes eidē subiectas; sed id quod definitur notius est quàm sint partes definientes: ergo totum vniversale notius est quàm sint partes subiectæ. A progressu puerorum in rebus cognoscendis, sic arguit. Sicut pueri vagâ & confusâ notitiâ rerum, primùm omnes viros patres, omnesquè fœminas matres appellitant, antequam distinctam cognitionem suorum parentum consequantur & teneant: ita noster intellectus quasi infantulus, primis artium præceptis imbuendus, vniversalia artis principia non distinctè, sed vniverſaliter & confusè percipit. Etenim mens humana fenestris naturæ, idest, sensibus apertis, obiectisque rerum ab illis sibi oblatis, est quasi noctua in sole, cæcisque oculis intuetur lumen & species rerum, donec (nubeculis quasi dispersis) clarius & distinctius illas & videre & cōsiderare didicerit.

Argumenta tria in textu.

A toto quod sub sensus notionē cadit.

A toto definito.

A progressu puerorum in rebus cognoscendis.

Arist. metaph. lib. 2. text. 1.

Hoc ipsum etiam probari potest à ratione practici intellectus, qui Socratem longo intervallo separatum, primùm sub ratione entis aut substantiæ, tum sub ratione corporis, deinde sub ratione corporis animati, animalis, aut hominis intelligit, antequàm distinctè Socratem, aut rem individuam esse sciat. Non parum hîc ea, quæ superiùs diximus de præcognitione primæ causæ, & animæ humanæ, necessariâ naturali philosopho, hoc nostrum institutum probant; nam etsi ab effectis vtrumque cognoscere docuerimus, prima tamen notitia vtriusque vniversalis est, quæ, cognitis præceptis philosophiæ, certior tandem & illustrior fiet. Sive ergo ordinem naturæ, sive ordinem disciplinæ; imò sive ordinem definitivum, divisivum, compositivum, aut resolutivum spectes, omnes om-

A ratione practici intellectus.

nium primi conceptus rerum confusi & vniversales sunt, donec animus, aut distinctis formis imbutus, aut proprio suo lumine illustratus, res ipsas, vt sunt, definire & demonstrare possit. Si quis hoc loco dubitet, an hæc notitia vniversalium, de quâ iam agitur, sit intuitiva an discussiva; respondeo discussivam esse, quæ vulgò abstractiva dicitur. Est autem discussiva cognitio duplex; aut perfecta per demonstrationem, aut imperfecta per abstractionem, vnde primus animi in rebus conceptus nascitur; hæc quidem, non illa, intelligi debet. Nam postquam animus in tabulas omnium internorum sensuum conversus, imagines in illis impressas distinctè viderit, illius notitia discussiva perfecta & absoluta est; solùm enim tam diu imperfecta & confusa dicitur, quàm à fallacibus externis sensibus & vmbris rerum indiscussis pendeat.

Notitia vniversalium cõfusa, discussiva est, non intuitiva.

Discussiva cognitio duplex.

Nihil hîc de intuitivo intellectu (quo spiritus ab homine separatur) dico, solum hoc addo, considerari etiam sic posse animum humanum, dum est in corpore, vt illius cognitio intuitiva aliquâ ex parte rectissimè dicatur; vel cùm seipsum intelligat, vel cùm in seipsum versus, divinas & separatas essentias rerum sine phantasmatibus aliunde sumptis contempletur. At non in ista notitia (licèt sit divina) est tanta perfectio, quanta in animæ separatæ cognitione inest: intellectus enim, dum est in corpore, suos gradus perfectionis habet. Nam sit discussivus, mille modis nonnunquam fallitur, & quasi in oppositione solis (vnde lumen habet) per multos gradus obscuratur. Intellectus etiam intuitivus, dum hisce mortalis corporis vinculis alligatur, tardiùs in altum volat, resque divinas & seipsum non semper in aprico cernit. Hoc certum est, vtrumque principia & vniversalia, primo intuitu confusè apprehendere. Vnde rectè concludo vniversalia nobis esse in omni ordine, & modo cognitionis, magis nota quam naturæ: cùm dico in omni ordine & modo, excipio nullum; sed illud semper memineris, cùm dico magis nota, intelligo magis confusè, non distinctè; magis enim distinctè notum nobis nihil est quam naturæ, cui omnia accuratè nota sunt & explorata. Agnosce ergo teipsum in primis elementis cuiusq; artis quodammodo ęcutire (& certè est quod facilè agnoscas) cùm confusè non distinctè illa intelligas; hoc si tandem agnoscas, vsum disputatæ iam quæstionis tenes, qui est (meâ quidem opinione) vt cum Socrate hoc vnum scias, te nihil scire; aut saltem vt illud discas, non esse gloriandum de scientiâ, cùm nemo mortalium in hac vita sit perfectè

Metaphys. lib. 2. text. 39.

Laert. in vitâ Socratis.

fectè ſapiens: potes eſſe philoſophus ſi velis, ideſt, ſtudioſus ſapientiæ, at non potes eſſe perfectè ſapiens, donec ad primam naturam, quæ eſt æterna ſapientia, redeas. Stude tamen in viâ, & ſtude in hac vitâ philoſophicè; nam illa eſt quidem ſpeculum, in quo imagines infinitas divinæ ſapientiæ videas.

Philoſophia ſpeculum eſt divinæ ſapientiæ.

Diſtinctio quæſtionis. An vniverſalia ſint nobis notiora quàm naturæ?

Diſtinctio vniverſalium in

1 Dialectica quæ ſunt, vel
- 1 Primæ intentionis, vulgò entia naturæ dicta, vt *homo, animal, ſubſtantia.*
- 2 Secundæ intentionis, vulgò entia rationis appellata, vt *genus, ſpecies, differentia.*

2 Mathematica, quæ ſunt vel
- 1 Per intentionem animi, vt *figuræ, numeri*, & cõceptus animo ſuũm concepti, qui rebus tamen accomodari poſſint.
- 2 Per abſtractionem, vt cùm res ipſæ exiſtant, formæ tamen, motus, figuræ, numerus earundem exiſtentium animo cõcipiantur, vt in Aſtrologia.

Vniverſale quoad plura.

3 Metaphyſica, quæ ſunt res vltimæ (vt ita loquar) abſtractionis, vt eſſentiæ ſimpliciter ſubſiſtentes, ſine conſideratione accidentium.

4 Phyſica, quæ ſunt res ipſæ, rerumq; naturalium principia, confuſè ſub ratione vniverſalis concepta; & hæc propriè hoc loco intelliguntur. Reliqua verò per accidens, vt in diſcurſu probavimus, à reipſa, à cõtratioſenſu, à comparatione, à fine.

modus, ſeu ordo cognoſcendi vniverſalia, & hic eſt vel

- 1 Reſolutivus, qui procedit à fine, eundem reſolvendo in principia.
- 2 Compoſitivus, qui procedit à principiis, cauſis, & elementis rerum, progrediendo ad finem.
- 3 Definitivus, qui eſt à definito confuſè propoſito & cõcepto, ad partes definitionis, quibus eiuſdẽ definiti, confuſè iam cogniti, eſſentia accuratè demonſtretur.

Ordo cognoſcendi quoad plura.

4 Diviſivus, qui eſt, vel per
- Diſtinctionem æquivoci in ſignificata.
- Diſtributionem vnivoci, confuſè adhùc cogniti, in membra oppoſita.

Ad diſcidam huius quæſtionis interpretationem cõſeruat.

Hæc diviſio ordinis ad bimembrem reducitur, vt omnis ordo ſit vel
- Naturæ, à cauſis ad effecta.
- Diſciplinæ, ab effectis ad cauſas.

Nota vtilis.

Observatio necessaria.

Observatio de hisce omnibus modis cognitionis hęc est necessaria, quod omnia à quibus incipiamus scire, sint illa quidem primo intuitu confusa, & sub modo vniversalis à nobis concepta, sint illa fines, causæ, definita, vel divisa, quæ resolutione, compositione, definitione & divisione fiant tandem certiora.

Ex text. 5.

Confirmatio quęstionis, quę est quintuplex: à

1 Proportione inter totum sensibile & totum intelligibile, quoad primum conceptum vtriusq;, qui est confusus & vniversalis.

2 Comparatione totius definiti & totius vniversalis; quorum illud adhuc confusum per partes definientes; hoc verò per partes sibi subiectas manifestum redditur.

3 Similitudine & signo puerorum, appellantium omnes viros patres, omnesque fœminas matres, confusè & vniversaliter, donec distinctam cognitionem suorum parentum habeant.

4 Consideratione obiecti singularis, longo intervallo loci remoti, quod confusè sub ratione vniversalis primùm apprehenditur.

5 Distinctione intellectus intuitivi & discussivi, qui primâ apprehensione rerum confusè scire dicitur, donec vel ad proprium himen, vel ad libertatem suam veperit.

Intellectus duplex.

Vsus Quæstionis quis.

Vsus, vt nemo inflatus scientiâ glorietur.

Opp.

Omnis humana doctrina, omnisq; disciplina ex antecedenti cognitione oritur, vt docet Philosophus in primo cap. primi libri Demonstrationi: sed omnis antecedens cognitio intellectus est à sensu, cùm secundùm Philosophum nihil sit in intellectu quod non priùs fuerit in sensu: ergò rectè sequitur, vniversalia non esse priùs aut magis nota nobis quàm singularia, quæ primùm à sensibus recepta, intellectus tandem obiecta fiant.

Lib. 3. de Animâ text. 39.

Resp.

Omnis humana doctrina, omnisque disciplina, ex antecedenti cognitione, id est, aliquo modo ex sensu oritur: non tamen distinctè sub ratione singularis, sed confusè sub ratione vniversalis, primo animi intuitu apprehensi; & cùm Aristoteles doceat, nihil esse in intellectu, quod non priùs fuerit in sensu, nihil autem esse in sensu quod non sit distinctè singulare; dico hoc verum esse de discussivo intellectu, qui res corporeas & sensibiles directè à sensu per species obiectas percipiat; non autem de intellectu intuitivo, qui proprio lumine illustratus, non solùm seipsum, sed alia etiam permulta, sine ope externorum sensuum intelligat, vt in metaphysicis formis, & essentijs rerum quamplurimis conceptis constat.

Physic. lib. 1. text. 49. & Demonst. lib. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 18.

Nihil in intellectu discussivo quin priùs fuerit in sensu, de intuitivo non item dicitur.

Opp.

Opp. *Primo intuitu sue nominquam intellectus rem, vt est, distinctè percipit: ergo non semper sub modo vniversalis & confusi, vt ais. Antecedens probatur ab exemplis; quia primo intuitu ignem ab aqua, hominem à lapide discernit intellectus, quod facere non posset nisi distinctè cognosceret.*

Resp. *Duplex est notitia rei, sensitiva & intellectiva, illa ab ipso sensu, hæc à mente inducium petit. Non hîc de sensitivâ notitiâ, aut re subiectâ sensui, sed de intellectivâ cognitione, & re subiectâ intellectui agitur, hoc non dico quòd existimem, rem omnino sub sensum non cadere antequam intellectum seriat, sed quoniam & in sensitiva & in intellectiva notitia rerum, modum cognoscendi impensè & diligenter observari velim; hic enim modus vniversalis est. Nam etsi res ipsa quæ aut sensum aut intellectum moveat, origine & naturâ sit singularis, obijcitur tamen & sensui & intellectui sub modo vniversalis. Hoc verum esse quod dico hinc facilè intelliges, si attentè mecum perpenderis, non rem ipsam, (puta lapidem) esse in oculo aut animo, sed eiusdem speciem multiplicatam in medio, quæ species hîc multiplicata, cùm non sit vna numero sed multiplex, sub modo vniversalis primùm animo præsentatur, idq; confusè, si infantiam (vt ita loquar) nostræ cognitionis in limine eiusq; scientia considares.*

Notitia rei duplex.

Lib. 3 de Anima text 38.

Opp. *Naturæ nota sunt omnia, idq; perfectè: ergò vniversalia non sunt nobis magis nota quàm naturæ: imo videntur esse multo minùs nota nobis quàm naturæ, quippè nobis confusè, naturæ distinctè vniversalia nota sunt: Confusa enim cognitio imperfectionem, distincta verò perfectionem cognitionis arguit. Si ergò distinctè vniversalia nota sint naturæ, confusè nobis, rationem non video quin concludam, vniversalia magis nota esse naturæ, quæ distinctè percipit; quàm nobis, qui per cancellos (quasi) & rimulas, species & lumen rerum cernimus. Huc addo ex Aristotele (vt probetur antecedens primæ rationis) quòd natura sit sapiens in omnibus, vt constat in minutissimis animalculis, quæ admirabilem veluti artem & providentiam habeant. Considera apem & favum formicam & illius laborem, araneam et telam, hirundinem & nidum: si non agnoscas in hisce sapientem naturã, te minùs sapientem et doctum iudicabo. At hoc ponere, quod Arist. hoc loco ponit, (nimirum vniversalia esse magis nota nobis & minùs naturæ) est planè naturam ignorantiæ arguere: ergo minùs commodè et ingeniosè discutitur defenditurq; hæc quæstio.*

Lib. 1. Metaph. cap. 1. Vide Plin. Hist. nat. lib. 11. ca. 5. & 24. lib. 10. cap. 24. Plutarch. de Solert. animal. Virg. Georg. 1. Aristot. de Hist. animal. li. 5. cap. 22. lib. 9. cap. 38. & 39.

Resp. *Ex cõmuni errore multorũ vmbras petis. Nam si attentius textum Arist. legeris, non invenies hæc verba quæ tantopere vrges, nimirùm vniversalia esse magis nota nobis quàm naturæ, sed esse magis nota nobis, sine adiuncto hoc nomine naturæ, eo in casu & sensu quo argumentum colligis.*

Natura enim nomen, non in dandi, sed in auferendo casu (quo apud Graecos deficit) adhibetur. Quasi diceret Philosophus, universalia sunt notiora nobis quàm naturæ: ideſt, sunt prius, confuſe obiecta noſtro intellectui, quàm diſtinctè eidē in ſua propria natura cognita. Hanc expoſitionem corroborat illud adverbium additum in textu. Naturaliter eſt (*inquit Ariſt.*) procedendum, abijs quæ naturâ ſunt minùs manifeſta, *ideſt*, ab vniverſalibus, *ad ea quæ naturaliter ſunt notiora, ideſt, ſingularia, nam additur ſtatim*; Quocirca ex vniverſis ad ſingula progredi oportet. *Si ergò reſtè Ariſtotelem interpreteris, ſenſus hoc eſt, quòd viâ auſcultationis (vt aiunt) vniverſalia ſint notiora nobis quàm ſingularia, viâ autem generationis ſingularia ſint notiora quàm vniverſalia; quippe intellectus in philoſophia præceptis, primùm ordinem auſcultationis quoad doctrinam, & tum generationis quoad naturam ſequitur. Sed eſto, communis admittatur opinio, quòd vniverſalia ſint magis nota nobis quàm natura, (licèt Ariſt. primo Demonſtrationis libro ipſum neget) ſi inde inferas, naturam ignorari eſſe, malè rem totam accipis; nam ea potiùs contrarium ſenſus oſtendit, ſi modum cognoſcendi vniverſalia diligenter conſideres. Si (inquam) modum conſideres, qui eſt confuſus in primo intuitu intellectus, qui adhuc diſcuſſis & diſtinctis formis non inſtructus, confuſè ſolùm ſua obiecta percipiat. Cùm ergò dicat philoſophus vniverſalia nobis eſſe magis nota confuſè, non concludit (meo iudicio) quòd ſint minùs nota naturæ, ſed potiùs quòd diſtinctè ſint magis nota naturæ, quàm multa quæ vmbris & velis tecta aut obſcurata lateant.*

Viâ auſcultationis vniverſalia ſunt notiora nobis quàm ſingularia: viâ generationis ſingularia quàm vniverſalia.

Lib Demonſt. li. cap. 2.

Opp. *Si intellectus rem quamlibet ſub modo vniverſalis pereiperet, ſequeretur rem ſingularem nunquam in ſua propria natura ab intellectu percipi: ſed hoc eſt valde abſurdum: ergò intellectus rem quamlibet non ſemper ſub modo vniverſalis et confuſi percipit. Maioris ſequela conſtat, quia res ſingularis in ſua propria natura individua eſt, et conceptum vniverſalem ſui non patitur. Aſſumptio probatur, quia eſt planè contra experientiam, qua manifeſtè docet, res ſingulares in ſuâ propriâ naturâ ab intellectu percipi, vt conſtat de individuis tùm ſubſtantiarum incorporearum, tùm accidentium formalium, quæ ſolâ mente percipiantur.*

Phyſic 1. tex. 49. & Poſteriorũ lib. 1. c. 14.

Reſp. *Intellectus conſideratur bifariàm; vel vt eſt ſimplex & quaſi raſa tabula, vel vt eſt formatus, & quaſi multis imaginibus tabula depicta: primo modo acceptus rem quamlibet, ſub modo vniverſalis percipit: altero verò modo acceptus diſcutit et diſtinguit, rerumq; ſingularium differentias, proprietates, & accidentia facilè diſcernit. Vt enim rudis & inexpertus gemmarius, cùm in multos lapides pretioſos eiuſdem ſplendoris, coloris & ſimilitudinis oculos conijciat, non ex illis ſtatim optimum elegit & diſcernit, qui tamen arte tandem inſtructus & exercitatus, hoc ipſum facilè præſtat: ita*

Lib. 3 de An. tex. 14. Intellectus bifariam ſumitur.

ſimplex

simplex intellectus primo intuitus res singulares, sub modo universalium confuse per multiplicatas species conceptas, in suâ ipsarum naturâ statim non discernit, at postea differentijs, proprietatibus & accidentibus discussis, facilimè in individuam suæ naturæ percipit. Quod in argumento addis de individuis substantiarum incorporearũ & accidentium formalium, quæ primùm & per se (vt ais) sine multiplicatis speciebus animo concipiuntur, dico illas (incorporeas substantias intelligo) immediatè ab intellectu, in hoc statu posito, sine speciebus omnino non concipi; at cùm dico ab intellectu non concipi sine speciebus, species incorporearum substantiarum non nomino, sed species corporis, quibus spiritus & incorporea substantia (quæ per se umbras aut species reflexas non habeant) intelliguntur. At (dices) quomodo per species corporis intelligatur spiritus? Respondeo, per discursum intellectus, qui consideratis speciebus corporis, spiritum id esse definit, quod omni materiâ & formâ careat quodq; per se & vi suâ subsistat, sic Deus universalis causa omnium, sic intelligentia, sic anima humana, omnesq; spirituales essentiæ intelliguntur. Sic etiam formalia mentis accidentia (vt alteri exemplo obiectionis respondeam) intelligũtur nuda & hæc quoq; seperationem à materiali subiecto postulant, vt eorum essentia in animo solo consistere intelligatur.

Opp. *Sunt quædam universalia, entia rationis, primùm et per se ab intellectu fabricata, eademq; imprimis distinctè cognita, vt genus, species, omniaq; nomina secundæ intentionis: ergò generatim de omni ente non instituenda est hæc quæstio. Antecedens constat, quia istiusmodi universalia ideo entia rationis dicuntur, quia ab intellectu fabricantur: at fabricari ab intellectu non possunt, nisi distinctè ab eodem cognoscantur, ergo sunt quædam universalia primùm & per se, distinctè ab intellectu cognita.*

Resp. *Consideratur hæc quæstio bifariàm, propriè, & sic præcipuè universalia physica, communiter, & sic omnia intellectu obiecta, modosq; intelligendi respicit. Vt ergò campus & scopus disputandi in vtramq; partem sit amplior, Largè, non strictè defendo hîc quæstionem, & ad probationem dico, ista universalia, de quibus loqueris, nempe entia rationis, primùm non distinctè ab intellectu percipi sine medijs; nam primùm (istis adhuc confusè cognitis) entia rei, modo quo diximus, percipiantur necesse est, quippe eorum subiecta sunt, & ad ea solùm referuntur. Tametsi ergo fabricentur illa quidem ab intellectu, rebusq; accommodentur; non tamen sequitur illa inprimis distinctè, simpliciter, & absolutè ab intellectu percipi, cùm ipsa rei entia à quibus pendeant, adhuc confusam & indistinctam in intellectu notitiam habeant.*

Vniversalia, physica propriè in hâc quæstione intelliguntur.

Opp. *Si generatim de omni ente, & de omni cognitionis modo intelligatur hæc quæstio; destruitur illud axioma Arist. quòd intellectus in se versus, aut proprio lumine illustratus plurima distinctè sapiat: ergò strictiùs tenenda*

Metaph. li. 12. tex 39. li. 3. de Anima, tex. 8.

penda est quæstio. Antecedens probatur, quia si anima suis primò sub modo vniuersalis & cõfuso cognoscatur, nõ erit intuitiua intellectus omninò, nec intuitiua cognitio mentis; ratio est, quia intuitiua intellectus vi (quâ percipit, sine phantasmate et sine discursu rerum; talis est notitia Angelorũ, & talem etiã tu antea in intellectu (adhuc corpore clauso) posuisti, at quomodo defendas nescio.

Intellectus notitia duplex.

Intuitiua notitia duplex.

Resp. Generatim de omni ente, & etiam de omni cognitionis modo quæstionem intelligo, neq; destruo illud præclare dictum philosophi, quod intellectus aut in se uersus, aut suo lumine circumfusus, seipsum & multa mysteria sapiat. Dico igitur intellectus notitiã duplicem esse discussiuam & intuitiuã, illa phantasmatibus semper eget, vt perficiatur, hac vero non eget. Sed attẽde; hac intuitiua (scilicet) notitia est etiam duplex, diuina, & humana, illa est vel actu infinita, vt in Deo, vel finita vt in Angelo: hac autem vel in hoc ætate, vt in anima coniuncta corpori, vel perfecta, in anima separata, quæ tñ, nũ aliter quàm spiritus, omnia sine discursu & remiscentiã percipit. Cæterùm dum est in claustro corporis, quamvis proprium lumen essentiæ habeat, tam perfectè tamen, ac si esset liber et immunis, nec seipsum, nec alia diuina perspicit. Nam vt qui solem per rimulam videt, non alium solem videt quàm qui in aprico cernit, quamvis minùs perfectè ille quidem quàm hic cernere dicatur: sta intellectum corpore inclusum, illius lumine obscurato, vel penitus extincto, eosdem radios diuinarum rerum sæpissime vi suâ (sine phantasmatibus alunde assumptis) percipit, licet non tam clarè ac tum possit, cùm à tenebris & vinculis corporis, ad lucem & libertatem aduelæ.

Lib. Post. 2. cap. 15.

Opp. Minùs vniuersale prius cognoscitur ab intellectu quàm magis vniuersale: ergò non rectè defenditur quæstio. Antecedens probatur, quia species infima est minùs vniuersale quàm genus: sed species infima prius cognoscitur quàm genus: quod sic probo; quia quod fortiùs mouet intellectum est nobis priùs notum: sed species infima (cuius præsertim singulare est sensibile) fortiùs mouet intellectum quàm genus, aut aliud superius quodcunq; ergò species infima priùs cognoscitur quàm genus, aut aliud superius quodcũq; Rationi huic attexi potest & alia, quod intellectus à sua potentia in actum, priùs perconceptum speciei, quàm per conceptum generis, aut alterius superioris perducatur.

Intellectus est vel mera potentia, vel potentia agens in passibilem sui partem.

Resp. Intellectus considerator bifariàm, vel confuse, vt est mera potentia, & quasi cera ad omnem imaginem recipiendam apta; & sic primum illius obiectum ens est; vel distincte seu contractè, vt est potentia animi, agens in passibilem sui partẽ, & sic minùs vniuersale, vt species infima, qua fortiùs illius nerues quasi pulsat, eidem prius notum est quàm magis commune. Veruntamen hic solùm agitur de modo cognoscendi secundum ordinem naturæ. Quare vt natura semper ab imperfectioribus ad perfectiora procedit;

vt

(vt ingeneratione hominis ab anima vegetatrice ad sensitricē, à sensitrice ad rationatricem:) ita intellectiua cognitio, natura emula, primùm à cognitione entis incipit, progreditur q; ad ea, qua naturâ suâ sint minùs vniuersalia, et certiora.

Opp. *Philosophus docet in textu, quòd sicut sensus se habet ad totum sensibile; ita se habeat intellectus ad totum intelligibile: sed sensus, si non sit impeditus, distinctè percipit suum obiectum sensibile, vt est in lib. de Anima, ergò intellectus, qui impediri non potest, distinctè percipit suum quoq; obiectum intelligibile.* Text. 4. Lib. 3. text. 39.

Resp. *Si nullum esset impedimentum intellectus, nullus error, nulla verè ignorantia esset; at cùm constet esse, falsum erit fundamentum quod ponis: nam vt sensus fallitur circa proprium obiectū, si organum, medium, obiectum non bene disponantur: ita intellectus facilè errat, rebus vel rerum speciebus non rectè ordinatis, quibus illius cognitio informetur.* Intellectus quomodo erret potest.

Opp. *Definitum non est vniuersalius partibus definentibus: ergò minùs aptum illud in textu positum est exemplum. Antecedens constat, quia partes definientes sunt vniuersaliores & priores definito.*

Resp. *Partes definientes considerantur vel confusè, & sic sunt vniuersaliores definito, vel contractè, & sic conuertuntur cum illo. Cùm verò dicat philosophus definitum esse confusius, intelligit respectu cognitionis indefinitæ, cùm primùm proponatur definiendū, vel respectu comparationis seu proportionis, qua est inter totum sensibile, & totum intellectuale, quorum illud confusè, hoc maximè percipitur; vtrumq; autem confusè, priusquam partes cognoscantur.* Partes definientes contractè acceptæ, conuertuntur cum definito.

Opp. *Tertia ratio Aristo. in textu, de pueris indistinctè omnes viros patres, omnesq; faminas matres appellantibus, non probat vniuersale esse primùm notum intellectui: ergò infirma est probatio quæstionis. Antecedens constat, quia sic agni recens nati, vniuersalia sensu cognoscerent, qui omnem ouem loco matris sequantur.*

Resp. *Cauē, ne dum agnum & ouem nominas: teipsum agno & ouę simpliciorem probes. Nàm primùm dubium est, an agnus recens natus ignoret matrem, quam scire instinctu naturæ lactantis dedit; tum si ignoret, non est par ratio, quia non est omnino in bellua sequendi aut propria distinguendi ratio. Postremò, bellua rem singularem vt singularem non percipit, quia differentiam, aut proprietatem vel singularis non nouit. Quòd verò rem singularem aliquando discernat (vt canis suum dominum ab alijs) hoc aut instinctu naturæ, aut vsu, non intellectu aut ratione facit.* Plin. l. 8. c. 40.

CAP.

CAP. 2.

An contra negantes principia liceat philosopho disputare?
An sit vnum aliquod primum naturale principium, à materiâ, formâ & privatione distinctum?

ORDINE procedendi in philosophia (qui est à principiis & causis ad effecta) lucu-
lenter ab Aristot. iam demonstrato, sequitur, vt quænam sint ista principia & causæ nunc accuratiùs ostendat; quod quidem in hoc capite doctè & sapienter facit Philosophus, primùm refellendo Parmenidis, Melissi & aliorum veterum philosophorum errata, quibus non inspectis & refutatis, hoc sequeretur incommodi, nimirum Aristotelis ipsius de principiis positionem longè obscuriorem & difficiliorem futuram. Nam quemadmodum in Olympico certamine & stadio, nō habetur victoria, nisi priùs pugnetur, & devincatur hostis: ita in palæstra, & studio philosophiæ, scopus rectè non attingitur, priusquam adversarii veritatis & sapientiæ refutentur. Sed equidem omitto hæc omnia: omitto (inquam) hoc loco philosophorum, contra quos disserit Arist. nomina, opera, sectas, ętates, honores, opiniones, & argumenta, quę à Peretio distinctè, copiosè & disertè suo cuiusq; ordine tractantur; solùm illas partes textus decerpo, in quibus abdita & occulta mysteria philosophiæ lateant. Et quamvis in hoc primo dubio inesse non videatur oraculum, necessariò tamen movendum & discutiendum putavi, quia insolens & superba est hæc ætas, in qua vivimus; cùm vbiq; reperiantur homuli nullius ferè ingenii, nullius artis, qui principia cuiusq; artis negent, imò qui ipsas artes, totumque vsum artium & philosophiæ negent. Quid? superbe, impudens & contentiose homo, artium principia negas? Philosophus esse cupio, & contra te disputare nolo; silentio enim potiùs contemnenda, & supprimenda est ista tua temeritas, quàm argumentis (nè insolentior fias) refutanda. Non sunt principia philosophiæ, inquis, aut si sint, non sunt vera, aut si sint vera, non sunt illa quæ Aristot. somniet. Alia certè sunt, aut nulla sunt, Parmenides & Melissus melius dixerunt vnum esse, quàm Arist. tria. Subtiliùs Pythagoras, Democritus, Leucippus, Heraclitus, alique (quos hîc supercilioſè contemnit philosophus) multò subtiliùs de prin-

Principia et causæ in philosophia quę sint.

Cur alia prius refellat.

Vide Aristotelem lib. 7. Ethic. cap. vlt. & 1. de Cœlo text: 101. & de Anima l. 1. text 19. Lib. 4. cap. 6.

Cur hanc quæstionem moveat.

principiorum numero & naturâ disputarunt. Quorsum (quæso) schilomachiâ? quorsum auras & vmbras tanto verborum strepitu & conatu verberas? Dico tibi neganti principia, nolo tecum disputare; dubitanti autem respondere volo; sed ambagibus relictis rem aggredior.

Vt dilucidior hæc quæstio fiat, distinguendum est de principijs, quod alia sint simplicia seu incomplexa, quæ rerum; alia composita, seu complexa, quæ propriè scientiarum causæ dicuntur: illa sunt (verbi gratia) vt *materia*, *forma*, *privatio*, hæc vt axiomata prima & indubitata in omni scientia, à quibus demonstrationes certæ & necessariæ fiunt. Hæc autem principia (complexa intelligo) iterum distinguuntur in communia & minùs communia: illa sunt vniversalia enunciata, & propositiones quas vulgo Maximas appellamus; Vt, *de quolibet est affirmatio vel negatio*, *de nullo autem vtraq; simul*: Hæc (scilicet minùs communia) sunt specialim assignatæ propositiones, quæ ad hanc vel illam scientiam propriè spectant, vnde demonstrationes ordine naturæ aut disciplinæ fabricantur; tales sunt hæ propositiones in philosophia naturali: *Natura est*; *motui est*; *omne genitum corruptionem habet*.

Principia sunt simplicia vel composita.

Composita vel sunt communia, vel minus communia. Arist. de interpret. cap. 8. & lib. 1. dem. cap. 2.

Vt de principijs, ita de negantibus principia hoc loco distinguendum est: nempe quòd alij simpliciter negent, non solùm ipsa principia, sed omnia in scientia, quibus tandem probentur: alij verò comparatè negent, concedant autem permulta quibus demonstrentur; contra illos disputare non licet, quia impudenter negant omnia; contra hos verò licebit disputare, quia relinquunt media, quibus philosophus vsus, possit rectè adversam partem concludere. Hæc quidem est expositio nonnullorum, sed (meâ certè opinione) nimis stricta & angusta. Nam etsi Aristoteles hoc loco dicat, non esse contra negantes principia disputandum, intelligit proculdubio non esse disputandum à mediis & locis eiusdem scientiæ, cuius principia & media isti pertinaciter negant: contra illos tamen disputare non prohibet, ex mediis & locis aliarum scientiarum communium cæteris, (quales sunt Dialectica & Metaphysica) quæ omne ens tractant, & vniversaliter omnium scientiarum subiecta & principia probant.

Negãtes principia vel simpliciter negant, vel cõparate.

Contra negantes principia, non est disputandum à mediis eiusdem scientiæ.

Licet ergò philosopho contra negantes principia disputare, licet (inquam) idq; ex propria scientia, si simpliciter & perverse non negent omnia; at si negent, licet tamen ex alijs communioribus scientijs argumenta petere. Nam vt multi exiccatis suis

fontibus

fontibus ex alijs ad tempus aquas haurire solent, quæ paulò minùs rectè vsibus inserviunt, quàm si ex proprijs hauriantur: ita philosophi doctiq; in omni scientiâ, negatis principijs & medijs suis, debent aliundè, ideſt, ex communibus, vires & arma petere, quibus nō multò minùs commodè vti possint ad debellandum hostem, quàm si è propriis castris peterentur. Quid? an in nullo sensu putas hanc propositionem tam celebrem, & in omni ore frequentem, veram esse? inaniter & otiosè quæris, nam sensum dedi, in quo vera sit; nempe non esse disputandum contra negantes principia, si simpliciter & omninò negent, verùm si ex parte, vel si hæsitanter, vel si disputandi aut discendi solùm causâ negent, omni modo & arte conandum est, vt tollatur error, reformetur opinio. Si rationem quæras, cur in eadem scientia non sit contra eos qui negant principia disputandum; respondeo hanc præcipuā esse; quia pronunciata cuiusq; artis immutantur principijs, quæ negata, probari non possunt vllo modo in eadem scientia; quam rem manifestam sic reddo. Nam si probarentur, probari deberēt vel per alia principia, quę eadem scientia non habet, vel per effecta; at qui ita est alicui scientiæ infensus, vt illius principia neget, ne dubites quin, gnauiter impudens, ipsa effecta, & ab iisdem omnia deducta argumenta neget. Quid igitur? num negatis principijs omnis disputatio silebit, & aduersariorum pervicacia impunè euadet? minimè. Sed, vt superiùs diximus, si ea scientia, cuius negantur principia, subalternata sit alteri, à subalternante (vt ita loquar) opem requiret; si vero non sit alteri subiecta, ad commune asylum omnium, nimirùm ad primam philosophiam & ad dialecticam prouocabit; & sic armata prosternet aduersarium, suaq; principia à calumniâ & ignorantiâ vindicabit.

Cur cōtra negantes principia non sit disputandum.

Principia probari non possunt in eadem scientia.

Cæterùm si adhuc temerè in ignorantia vel potiùs hæresi, (quæ est contumax & obfirmatus error,) perſistant aduersarii, tibimet altum silentiū impera; nam cum hæreticis & contumacibus nō est omnino disputandum. Rationes cur hoc dicam, has paucas accipe. Si cum impudente & obfirmato in errore, disputes, ex male fano insanum facies, quippe sic folles faculis illius superbiæ superoliosæ addis, & quid ni flammas & incendia demùm expectes? Præterea, disputare contra eos, qui sic negent principia, est quasi lumen soli, & laudem authoritati sapientissimorū hominum (qui ea sic posuerunt) detrahere. Huc addo, quòd cum talibus disputare sit oleum & operam (vt aiunt) perdere: nam aut ignorant quæ loqueris, aut perversè negabunt quæ probas. Impudentes sunt, non silebunt; obfirmati sunt, victi non cedent: postremò (vt rem paucis concludam) cum istis

Cum contumacibus non omnino est disputandum.

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

Ratio 4.

gigantibus

gigantibus & monstris disputare, est (meâ quidẽ sententiâ) ipsa templa consecrata Mineruæ diruere, omnesq; Musas & scientias extinguere; nam hoc exemplo permulti præcoci sapientiâ adolescentes, hoc vnũ præceptũ facilè discent. *Negamus principia, Negamus Aristotelem.* Rami potiùs authoritatem sequimur, non audeo dicere quę velim, dicam tamen quod Aristo. in hoc textu dicit; *Vno* (scilicet) *absurdo dato, sequuntur mille*. Da veniam vt ad propositum & institutum accommodem. Si hæc fenestra aperiatur, vt in dialectică, aut philosophiâ, aut quacunq; aliâ humanâ scientiâ liceat quidvis defendere aut negare, summoperè verendum est, ne qui sint in humanis artibus perversi, in ipsâ diuinâ philosophiâ nimis præcoces, impij, & scelerati, ne dicam, hæreticifiant. Nam (vt est in proverbio) Cui plus licet quàm par est, plus vult quàm licet; & vt rectè hoc argumentum sequitur; sæpe mentitur, ergò peierabit; ita illud non est semper falsum, iste principia philosophiæ perversè negare audet, ergò non est mirum si errore & perversitate delectatus, diuina tandem principia neget. Superbia enim & Philautia nullos modestiæ limites & cancellos habet: disrumpantur ergo isti suo ipsorum tumore & inflatâ scientiâ, nemo cum illis disputet; nam philosopho & sapienti cum illis disputare pemtus non licebit. Ratio est, si sapientem consulas; *quia non est respondendum stulto iuxta stultitiam suam*; At isti stulti sunt qui negant principia; imò si negando pergant, periculosi stulti sunt, qui principium principiorum negant, *& dicunt in cordibus, non est Deus*. Sed hactenus de istis, nunc sequitur altera dubitatio, an sit vnum naturale principium à materiâ, formâ, & privatione distinctum.

Incudem philosophiæ nunc sæpe malleolis ingenii pertundere oportet, vt quintis rerum velut essentiis elicitis, secretiora naturæ mysteria inde emergant; inter quæ quidem mysteria hoc minimum non est, quod iam propono; nimirum, vtrum sit vnum aliquod naturale principium, à materiâ, formâ, & privatione distinctum? Expectas fortasse, vt hîc (cum Aristotele) Parmenidem et Melissum refellam, qui vnum idemq; immobile, ingenitum, infinitum, & æternum principium posuerunt; sed nè refellam: partim quia Aristoteles in refellendis aliis, vmbras plerumq; fingit, inquas incurrit; partim, quia promissi memor, refectis & rectis superflua, altius solùm recondita & necessaria sequor. Occasione ergò arreptâ ex textu, in quo dicitur Parmenides vnum posuisse principium, opportunè hanc moueo quæstionem, in qua vnum idemq; distinctum à materia, forma & privatione esse defendo. Si verò alicui primâ fronte

Tex. 28.

Qui in humanis artibus fiũt perversi, in sacris sunt nimis impii.

Prov. 26. v. 4.

Psal. 14. vers. 1.

Quæstio.

Text. 28.

hîc

hic videar defendere paradoxum, pauliſper det veniam, & donec crebris ictibus ingeminatis ex lapide philoſophico ſcintillas rationis evolantes viderit, ſuſpendat iudicium. Dico igitur apertè, aliud eſſe naturale principium primò à materia, forma, privatione diſtinctum, & per hoc principium naturam ipſam intelligo, & per naturam, non naturam naturantem (vt aiunt) de qua antea, ſed naturam naturatam, quæ principium motus & quietis definitur, intelligo. Et vt illam primam naturam ſive cauſam philoſopho cognoſcendam neceſſariò duxerim: ita huius naturæ cognitionem tam neceſſariam eſſe docco, vt abſq; eâ nemo philoſophus, doctus, aut ſapiens eſſe, aut dici poſſit. Verumenimverò nè undepiã, vaga, & incerta ſit hæc noſtra de naturâ contentio, hoc nomen naturæ diſtinguendum eſt. Primum ergò nomẽ naturæ pro prima cauſa ſumitur, vt in libro de Mũdo, & etiam lib. 12 Metaphyſicorum cap. 7. vbi apertè dicit Ariſtoteles, naturam ipſam à principio pendere. 2. ſumitur hoc nomen pro cuiuſq; rei quidditate & eſſentiâ, ſic definitio naturæ, ſic eſſentia naturæ dicitur. Verum ſi propriè hæc nomina diſtinguere velis, dicendum eſt, quòd eſſentia ordinem ad eſſe rei cuius eſt, quidditas ordinẽ ad definitionem, qua quid res ſit explicatur, natura ordinem ad motum & operationem rerum ſignificat. 3. pro innato accidente capitur, vt apud Galenum, *Natura* (inquit) *ideſt, calor naturalis eſt artifex, medicus autem miniſter naturæ.* 4. denique ſumitur, (vt alias omittam ſignificata ad inſtitutum minus neceſſaria) pro interno principio eſſendi (vt aiunt) vnde primò & per ſe res vna quæq; naturalis habet, vt moueatur. Hanc ſignificationem maximè hoc loco amplectimur, alias verò non negligimus.

Naturale principium primò à materia, forma, & privatione diſtinctũ, eſt natura naturata.

Natura multiplex.

Lib. 2. de Cœlo. cap. 5.

Lib. de Iuuẽtute & ſenectute cap. 2.

Lib. artis medic. cap. 77.

Phyſ. lib. 2. cap. 2.

Quid expectas? novum fortaſſe & mirum tibi videatur quod dico, dico tamen hanc naturam eſſe primum principium internum rerum naturalium, à materiâ, formâ, & privatione reipſa diſtinctum; quod probo à definitione, diviſione, proprietate, comparatione, ſimilitudine, loco & fine. A definitione, in qua natura dicitur primum principium motus & quietis in re naturali, per ſe, & non per accidens. Si hæc ſit definitio (vt omnes philoſophi & ſcholæ fatentur eſſe) aut eſt definitio rei, aut definitio nominis; definitionem nominis eſſe, vt opinor, non dices, quia natura eſt principium rei, nempe motus, qui ex ente reali non nominali aut intentionali naſcitur; nomina enim, & intentiones non ſunt cauſæ rerum, ſed res nominum & intentionum. Age ergò, eſt definitio rei; concludo igitur rem definitam, nempe naturam, vi eiuſdem definitionis, ab aliis omnibus realiter diſtingui & ſeparari;

Naturam eſſe primum principium internum rerum naturaliũ diſtinctum, probatur.

A definitione

quippe

quippe hæ leges perpetuæ sunt veræ definitionis, vt totam essentiam definiti explicet & vt idem essentialiter ab omnibus distinguat. Cùm ergo natura definiatur non vt nomen, non vt intentio, sed vt res ipsa; cùm (inquam) definiatur esse principium, quod communius materiâ & formâ per se subsistit, (attende quid dixerim) quod communius materiâ & formâ per se subsistit, nec verè materia, nec verè forma dicitur, quippe, quænam est hæc prædicatio? Natura est materia; aut quænam est illa, Natura est forma? certè nulla: superius enim de inferiore directè enunciatur, at inferioris de superiore non est omninò prædicatio. Quorsum hæc omnia? eò certè, vt intelligas naturam esse principium, idq; internum, quod nec materia, nec forma, nec privatio dicitur. Altera ratio à divisione naturæ in vniversalem & particularem ducitur. Natura vniversalis est duplex, actu infinita, vt Deus, quem sæpè philosophi naturam appellant, vel potentia infinita per vim generationis in suis effectis, vt hoc principium motus & quietis est, quod in materiam & formam, tanquam magis vniversale aut analogum genus in suas species distribuitur.

A divisione.

Natura vniversalis est duplex.

Hoc posito, quærendum est, an membra huius divisionis alias definitiones à definitione divisi sortiantur. Si sortiantur, quod certè inficias ire non potes, nec debes, sequitur necessariò, naturam esse aliud principium ab vtroque; nimirùm à materiâ & formâ distinctum. Nam quæ definitione differunt, realiter differunt; quod verò hæc definitione differant, postea patebit, cùm particulatim eorũ definitiones tradam. Tertia ratio à multiplici pròprietate naturæ petitur, & formatur hoc modo. Quæcunq; proprietate differunt, ea realiter differunt; sed natura, materia, & forma proprietate differunt: ergo natura, materia & forma, realitèr differunt. Maior propositio huius syllogismi est Topica, et eiusdem ratio hæc redditur, quia diversa proprietas diversam differentiam arguit. Assumptio probatur, quia naturæ proprium est, propensionem dare materiæ ad appetendam formam, materiæ proprium est esse primum subiectum omnium; formæ deniq; proprium est essentialiter rem naturalem distinguere, perficere & definire. Alias etiam hic possem proprietates naturæ recensere; vt nihil moliri frustrà, nunquam otiosam esse, finem optimum sempèr intendere, iustitiam in omni opere & actione sua exercere; quæ proprietates simpliciter naturæ conveniunt, & ratione naturæ alijs principijs minus communibus per accidens, vt generica propria speciebus. Hinc sequitur 4. ratio à cõparatiõe, seu analogia inter genus dialecticum

A proprietate naturæ.

Lib. 1. de Cœlo. text. 32. lib. de Anima 3. tex. 48. De partibus animal. lib. 2. cap. 13. lib. 4. cap. 11. & ca. 13. lib. 2. c. 14.

A comparatione.

lecticum & physicum; vt ergo genus dialecticum se habet ad suas species: ita se habet genus physicum ad res sibi subiectas; sed genus dialecticum distinctum est principium a suis speciebus: ergo genus physicum est distinctum principium à subiectis sibi. Maior constat in exemplo *animalis* dialecticè comparati ad *hominem* & *bellum*; & in exemplo *naturæ*, de qua nunc agitur, physicè comparatæ ad *materiam* & *formam*. Minor etiam constat, nam sive genus dialecticum intentionaliter, pro prædicabili, sive realiter pro re subiectâ, puta pro animali sumatur, distinctum principium est. Intentionaliter enim sumptum est distinctum prædicabile, realiter etiam sumptum re quiddam communius est, quod dat esse alijs minùs communibus; à quibus solùm existentiam habet. Attentius hîc animadvertendum est, dare essentiam esse proprium naturæ, quod materiæ & formæ acceptum non refert, quippe nullum esse à materia & forma natura recipit: est ergo natura principium realiter distinctum ab vtroque. Ratio a simili suum pondus habet. nam vt imago, quæ ex impressione sigilli in ceram fit, nihil præter ceram & sigillum videatur esse, cùm solùm ex ijsdem constet, si tamen per se & vi sua consideretur, aliud ab vtroque re ipsâ disiunctum & separatum existit; quippe nec cera nec sigillum dicitur: ita quamvis natura ita in materiam & formam dividatur, vt præter materiam & formam nihil omnino dici posse videatur; impensiùs tamen re, vt est, consideratâ, emerget magnũ discrimen, vt natura nec materia nec forma nisi indirectè & inordinatè (vt aiunt) dicatur. Sexta ratio à toto ad partes hoc ipsum probat, quia vt hîc docet Philosophus, totum à suis partibus differt: Sed natura est quiddam totum respectu materiæ & formæ: ergo natura à materia & forma differt. Maioris probatio in textu multiplex est, quia si totum & partes sint idem, tum partes ipsę inter se realiter non differrent, ratio est, quoniam quæ vni & eidem sunt eadem, inter se quoque sunt eadem. Præterea, totius & partium distincta sunt munera, proprietates, actiones & fines, vt diligenter contemplantibus constat.

Vt se habet genus dialecticũ ad suas species: ita genus physicum ad sibi subiecta.

Genus Dialecticum, quoquomodo sũptum, realiter distinguitur à minùs communibus.

A simili.

A toto ad partes. cap. 3. tex. 6. 17.

Postremò (vt multa alia argumenta prætermittam) cùm totum sit ens vnum, partes rerum entia plura, cùmque vnum & plura naturâ differant, totum etiam & partes different. Minoris confirmatio hinc patet, quia natura in has partes subiectivas dividitur, et quia apertè Aristoteles ipse materiam & formam partes naturæ sæpissimè in libris Physicorũ nominet. Si vrgeas Aristotelis sent etiam hoc loco de toto composito, nõ de toto cõfuso et vniversali intelligi, quia par-

Vt lib. 3. Phys. tex. 65.

tes constituit huiusmodi totum, totum autem non ex aduerso constituit partes: & proinde concludis totum compositum & partes non esse idem. Respondeo de vtroq; hunc locum rectè posse intelligi, & si rationem assignes quòd totũ compositum non sit idem cum partibus, quia illius est componi, harum cõponere (quæ ratio quidem vera est) non video causam, cur totum vniversale ab hac distinctione, et ratione excludas; quandoquidem hæc etiam seinuicem, non constituant. Nam quis dicet partes subiectas superius aliquod constituere? et tamen quodlibet vniversalius in eodem genere secundùm Aristotelem totum vniversale et confusum dicitur. Cùm ergo natura, quæ est *principium motus & quietis*, vniuersalius quiddam sit materiâ & formâ (tum quia illa duo principia continet, tum etiam quia ad composita perfecta & imperfecta ex illis se diffundit) rectè horum omnium respectu totum vniversale & confusum dicitur, distinctum tamen, quia nec materia, nec forma, nec mixtum ex materiâ & formâ nominari potest, quamuis hæc tria aliquo modo naturæ nomine insigniantur. Vltima ratio à fine talis est. Quæ proprio fine differunt, eadem re ipsâ differunt: sed natura materia, forma proprio fine differunt: ergo natura, materia, forma re ipsâ differunt. Propositio est Arist. 3. Topicorum, et eiusdem ratio est, quia proprius finis cuiusque rei propriam formam sequitur, quippe inter formam & finem est tanta proportio, et similitudo, vt sæpe ab Aristotele forma & finis convertantur. Assumptio prioris ratiocinationis constat, quia naturæ finis est semper agere propter finem, materiæ finis est vel ipsa forma, vel perfici à forma, formæ denique est materiam confusam actu signare, & ad certum aliquod ens contrahere. Sic in generatione hominis natura primùm mouet, mouetur materia, ad præparatã materiam, accedit forma; hinc homo perfectus nascitur, qui à natura motum, à materiâ potentiam, à forma actum et perfectionem habet. Est enim natura principium motus, est materia principium potentiæ (quæ vi suâ passiva, instinctu tamen naturæ activa redditur) est denique forma principium actus & perfectionis, vel potiùs ipse actus ipsaque perfectio: differunt ergo hæc tria principia rerum, eorum tamen vnio in effectis naturæ amica est, vt videre licet in homine, in quo hæc discors (vt ita loquar) harmonia inest.

Phys. lib. 2. tex. 3. Metaph. lib. 5. tex. 5.

A fine.

Lib. 2. Phys. cap. 2. tex. 74. De Generatione animal. lib. 1. cap. 20. Homo generatus à naturâ habet motum, à materiâ potentiã, à formâ actũ & perfectionem li. de Anima 2. tex. 2.

Possem huc adducere aliud argumentũ in suppetias, ad corroborandam hãc opinionẽ, nimirum à testimonijs plurimorũ philosophorum tum veterũ tum neotericorũ, qui idẽ mecum de hac re sentiant;

sed quoniam mihi in hoc opere decretum est argumentis potiùs quàm testimonijs, contextis rationibus potiùs quàm philosophorum nominibus & authoritatibus textum, & marginem decorare; dabis mihi veniam si huic provinciæ supersedeam, præsertim cùm minùs sit necessarium; at vbi necessarium est, ibi vel paucis recitatis tibi satisfaciam, vel te ad Pererium & Conimbricenses, aliosq; mittam, qui in erratis sinceré refutandis, non solùm firmâ ratione, sed authorum multorum agmine delectantur. Quid multis? quamuis labor meus sit AEtnâ futurus gravior, contẽdam vt volumen senile hoc meũ non verbis sed rebus, non vmbris sed signatis rationum tabulis perornetur. Si in hac re desideres hoc genus probationis, lege Arist. in 2. Physicorũ, vbi, vt antea demonstratum est, definit naturam principium & causam motus; lege Albertum Venetũ, Scholam Colonienſem, Avicennam, Averroem, Bricottum, Divum Thomam, quibus addo, si vis ab Oxonia (vt loquar cum Cardano & Scaligero) disputare, Scotum, Occhamum, Burlæum, Baconem admirabilis ingenij (vt ita dicam) oracula, vnius honorifici collegij magna lumina, lege (inquam) hos omnes in commentarijs suis secundi libri Physicorum, & omnium in hoc vno consensum invenies, naturam scilicet non esse materiam, non esse formam, sed principium per se motus & quietis distinctum ab vtroq;. Hac causa, hoc principio, tanquam medio & instrumento vtitur Deus prima causa omnium, non quod non possit sine medijs & instrumentis quicquam agere, (est enim, vt docet Philosophus actu infinitum liberrimumq; Agens,) sed vt discant mortales, causas naturales non esse primas, si Deum sectentur, (primę enim causæ & principia dicuntur, quia primùm illis Deus in rebus naturalibus efficiendis vtitur) at quoniam Deus est & author, & motor naturæ, eiusdem globos nonnunquam pro arbitrio contra communem cursum & stadium causarum vertit; vt cùm generentur monstra, appareant cometæ, sereno cœlo audiantur tonitrua, tota (vt nuper) tremat & moueatur terra. Quot hodiè in cœlo? quot in terra? quot in aere cernuntur portenta & prodigia? & tamen nos (miseri homunciones) causam causarum non agnoscimus, non timemus, non veneramur. Ignis de cœlo sæpissimè devolans consumit civitates; est contra naturam: terra vniversa in eodem momento tremuit; res mira, res formidolosa, res contra naturam: arma & armati apparent in cœlo, terribiles gemitus & voces audiuntur; quis negat hæc contra naturam? loquuntur nonnunquam recèns nati & infantuli, ominantur mala; hoc non docet philosophia,

Pererius & Conimbricenses.

Text. 2. Albertus. Venetus. Schola Colõ. Avicenna. Averroes. Bricottus. D. Tho. Physic. lib. 7. & lib. de Mundo. Moral. ad Eudem. lib. 7. cap. 15.

Deus potest sine mediis, operari.

Vide Garsæũ de Meteorologi. & Lycost. de Prodigiis.

Registrum temporũ. fol 151.

Iosephus de bello Iudaico.

Quemadmodũ de infantulo quodam Permerinæ (Hollandiæ oppiduli) nato in chartulis vulgatum est; & à mercatoribus fide dignis nuper proditum.

philosophia, est contra naturam: homines, homines philosophi, imò (quod magis est) homines Christiani Christum & Deum negant; est contra rationem, est contra philosophiam, est contra naturam. Hæc si videris, disce naturam, & naturæ authorem admirari.

Distinctio prima quæstionis. An contra negantes principia sit disputandum?

- 1 Distinctio principiorũ, quorum alia dicuntur
  - 1 Incomplexa, quæ sunt rerum, vt *materia, forma, privatio* in philosophia.
  - 2 Cõplexa, quæ sunt vel
    - 1 Vniversalia axiomata, & aphorismi omnium scientiarum, à quibus demonstrationes suas certas, veras, & indubitatas petunt. Principia duplicia.
    - 2 Minùs communia, vt enunciata illa necessaria in omni arte, quæ rem hanc vel illam in arte, non totam artem, demonstrent.
- 2 Distinctio negantium principia, quorum alii negant
  - 1 Simpliciter, idq; vel ex
    - 1 Simplici ignorantiâ omnium, qui sunt accuratiùs instruendi.
    - 2 Petulantiâ & protervitate, qui sunt argumentis ex communibus scientiis petitis (si fieri possit) palàm convincendi.
    - 3 Malitiâ & contumaciâ, qui sunt à scholis & spatiis philosophorum exsibilandi.
  - 2 Cõparatè, idq; vel ex
    - 1 Contraria opinione, & horum sententia demonstrationibus est refellenda.
    - 2 Dubitatione non inutili, & illorum scrupuli sunt removendi.

Vt illustrior hæc quæstio fiat, cõsideranda sunt

- 3 Distinctio scientiarũ probantiũ principia, quæ sunt vel
  - 1 Propriè, in quibus negata principia continentur, & ex ilsdem non licet probare principia; quoniam qui alicuius scientiæ principia negant, media etiam eiusdem scientiæ, quibus probentur, negabunt.
  - 2 Communes, & hæ duæ sunt
    - 1 Dialectica, communis ministra omnium, quæ de omni quæstione probabiliter ex locis differit.
    - 2 Metaphysica, communis domina omniũ, quæ absolutas demonstrationes omnium scientiarum comprehendit; & ex hisce duabus scientiis licebit contra omnes negantes principia disputare, præterquam contra eos, qui malitiosè, impudenter, & contumaciter negent.

Ratio cur cõtra malitiosè & contumaciter negantes principia non sit disputandum, est

1 Quia sunt istiusmodi gnavites impudentes, de quibus est desperandum.
2 Quia inde ex male sanis dementiores fiunt.
3 Quia offensio inde nascitur, & periculum causę, ne audientes & non intelligentes, fraude potiùs quàm ratione capiantur.
4 Quia antiquitas, successio, consensus (in quibus à magnis & spectatæ sapientiæ philosophis posita rataq; sunt hęc artium principia) magnum inde detrimentum sentiunt.

Argumenta in primam quæstionem capitis, An contra negantes principia sit disputandum?

Opp. *Duplex est via probandi in omni scientia, alia à priori per causas, vt demonstrentur effecta, alia à posteriore per effecta, vt negata probentur principia: inanis ergo est ista dubitatio, cùm in qualibet scientia via assignetur probandi principia. Antecedens est Aristot. primo libro Analyticorum, & approbatur ab omnibus, præterquam à Ramo, qui sine ratione vnam solam methodum (nimirum illam priorem per causas) pertinaciter defendit.*

Resp. *Contra negantes principia ex simplici ignorantiâ, vel ex contrariâ opinione, vel dubitatione, licet per proprietates & effecta eiusdem scientia disputare, & disputando demonstrare principia; quia istiusmodi sic negantes, dociles sunt, & ex petulantiâ aut malitiâ non negant. At contra negantes simpliciter, vel non est omnino disputandum, si sint contumaces aut malitiosi: vel disputandum est, si sint solummodo petulantes & protervi sine malitiâ: verumtamen observandum est, demonstrationes non esse petendas ex mediis eiusdem scientiæ: quia negantes principia, facilè negabunt media.*

Opp. *Contra malitiosum & contumacem hostem in iustâ causâ pugnandum est; ergo contra malitiosum & contumacem adversarium in omni scientiâ est decertandum. Comparatio in hoc argumento sequitur. Nam vt magnum damnum & dispendium iustitia patitur, si cuilibet malitioso & contumaci iura negare (idq; impunè) liceat: ita magna iniuria illata est scientiis, & eiusdem authori, si negantes principia, sine vulnere in theatro philosophorum vivant.*

Resp. *Pulchrè docet hæc comparatio, sed omni ex parte non probat; quippe in altera parte simplici studiosi ratio iubet pugnare, quia spes magna est vindicandi iustitiam; at in altera parte ratio disputare contra contumaces prohibet; quia nulla spes est obtinendi victoriam. Vt ergo medici tam diu accommodant medicinam, quàm infirmus vivat, mortuo verò non prosint;*

want: ita sapiens philosophus tam diu docere debet, quàm adversarium docilem auditorem videat: at desperata spei homines (quales sunt malitiosi & contumaces) omnino non docet, nec, meo indicio, docere debet; quippe instar adamantis sunt, qui nullam imaginem aut impressionem scientia facilè admittant.

Opp. *Facillimè vulgus iactantium elasticum audiet, viamq; perversam sequetur: nè ergo vanitate aut malitiâ istorum negantium principia seducatur, operæpretium erit contra eos disputare. Taceo hîc labem, quæ recusanti pugnam, quæque scientia (in opinione versatilis vulgi & multitudinis) inuritur.*

Resp. Ex duobus malis minus eligendũ est: *at minus malũ & damnũ est non omninò cum istis hæreticis disputare, quàm, disputatione habitâ cum insanis & furiosis, causam et famam prodere; neq; labes tanta silentium, quãta prælium & certamen sequitur. Nam philosophia silere iubet, nisi cum docili, modesto, aut sapiente agas.* Cic. off. 3.

Opp. *Sunt quædam principia non simpliciter vera aut necessaria: ergo non est tam odiosum semper principia negare. Antecedens constat in minùs universalibus illis principijs artium, qualia sunt axiomata topica Aristotel. & aphorismi Hippocratis, quorum illa multiplicem instantiam, hi verò multiplicem interpretationem ad corroborandam veritatem habent.*

Resp. *Religiosus sum in tenendis principijs omnibus cuiusq; artis, & periculosum existimo, vel in minimis approbatis, negandi potestatem dare. Agnosco axiomata apud Arist. & aphorismos apud Hippocratem semper non tenere. Quid tum? an ratio statim iubet, vt negentur? minimè certè, sed potiùs iubet, vt quo sensu doctissimi viri eadem scripserunt perpendamus: an (scilicet) absolutè, an respectivè.* Modesta potiùs dubitatio de re incertâ, quàm inconsiderata negatio prodest.

Opp. *Frustra traduntur communes scientiæ, nimirum Dialectica & Metaphysica, vt alijs scientijs subserviant aut dominentur, si in maximâ eclipsi (qualis est negatio principiorum) ab ijsdem lumen & subsidium non petant: ergo videtur esse absurdum, vt hoc commune philosophis tollatur subsidium, probandi (scilicet) sua principia ex illis, cùm ex suis propriis scientijs non possint.*

Resp. *Non negamus, quin ex fontibus dialecticis & metaphysicis hauriantur sapissimè aquæ, quibus suffocentur aliarum scientiarũ adversarij. Cæterùm tum solùm petendum subsidium ab his putamus, cùm spes sit (vt ista loquar) salutis, hoc est veritatis; at cùm capitales & contumaces sint hostes, Dialecticam vt garrulam, Metaphysicam vt vanam scientiæ umbram negabunt.* Dialecticis & Metaphysicis scientiis quãdo vtendũ, ad debellandos alterius scientiæ oppugnatores.

Opp. *Periculosa est hæc una opinio, si vires in omnibus scientijs obtineat. Nam hoc posito, non esse disputandum contra contumaciter & malitiosè negantes principia: sequetur non esse disputandum cum hæreticis, Atheis, Epicuris, quo (meo iudicio) nihil absurdius esse potest; nam gladio verbi si non confodiantur isti, fatilè Dei nomen, religio, fides, quæ sunt sacra philosophia principia cadent.*

Resp. *Par non est comparatio inter ista. Nam aliud est veritas humana, aliud veritas divinæ philosophiæ: in illa obliquitas, solùm error esse dicitur, in hac hæresis; in illa si erretur, lapsus hominis est, in hac autem discrimen salutis. Præterea, potentius est verbum Dei, quàm vox philosophi in prosternendis hostibus veritatis; nam humiliter disputantibus datur in illa hora, vt in aduersarios veritatis fulmina loquãtur, eosq; simplici sermone vincant, quos philosophiâ aut eloquentiâ ne flectere quidem possunt. Magna enim est veritas & prævalebit. Cæterùm, si meum in hac re iudicium requiras, dico aut non omnino disputandum esse cum hæreticis, Atheis, & perversis; aut (si propter allatas iam rationes disputare placeat) magnopere cauendum esse, vt non in omni loco, sed solùm in cœtu Academico, non coram populo iudice, sed coram sapientibus moderatoribus (qui affectibus vacant) disputetur. Hanc pugnam incipiant humilitas & deuotio, suadeat zelus & pugnet acriter, configat hostem gladius veritatis, vincat Ecclesia, triumphet Christus.*

Obliquitas in scientiis humanis, error tantùm; in sacris, hæresis dicenda. Mat. cap. 10 vers. 19. Esd. lib. 1. cap. 4. v. 40. 41.

Cum hæreticis, Atheis, et perversis, quomodo et quo loco disputãdum.

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum natura sit principium realiter distinctum à materiâ, formâ, & privatione.

In

1 Occaſio movendi eam, quæ fuit varia & multiplex opinio veterum philoſophorum, quorum alij vnum ſolum principium, vt Parmenides & Meliſſus, alij duo, alij plura poſuerunt.

2 Ratio refutandi, quam, vt in hoc loco, ita in aliis plerumq; omitto,
- 1 Propter iniuriam, quam ſæpe Philoſophus illis offert, quos refellit; primùm in mutandis eorum ſententiis, deinde in refutandis ad placitum. Nam vt cum Platone de prima idea, ita cum Parmenide de primâ cauſâ, vnoque immobili principio egit, vterque proculdubio per ideam & cauſam intellexerunt Deum: at ille eorum ſententiam ad ens novum, neſcio quod, pertrahit & refellit.
- 2 Propter iacturam temporis, quod minùs vtiliter cõſumeretur, quia hæc ſunt minùs neceſſaria, niſi eſſent & certa.
- 3 Propter excellentiam interpretum, qui hæc cum Ariſt. tractârunt.
- 4 Propter provinciam à me ſuſceptam, vt (ſcilicet) multis reſectis, ſola myſteria tractem.

In explicatione huius quæſtionis tria neceſſariò conſiderãda ſunt,

3 Varia ſignificatio naturę, quę accipitur aliquando pro
- 1 Primâ cauſâ, quæ ab Ariſt. efficiens cauſa omnium, motor omnium, prima eſſentia, ens entium, natura naturans dicitur.
- 2 Eſſentiâ ſeu ſubſtantiâ cuiuſq; rei, ſic definitio ſæpe natura appellatur.
- 3 Innato accidente, ſic calor à Galeno natura; aut pro acquiſito in naturæ habitum reducto, ſic conſuetudo altera natura nominatur.
- 4 Interno principio motus & quietis, & ſic hoc loco tractatur.

4 Cõfirmatio quæſtionis, quæ eſt à
- 1 Definitione, quia principiũ per ſe internũ definitur.
- 2 Diviſione naturæ in vniverſalem & particularem; nam vniverſalis natura eſt diviſum, particularis natura, nempe materia & forma, ſunt membra dividentia: at vniverſale & particulare differunt: ergo natura à materia & forma differt.
- 3 Proprietate multiplici naturæ, quæ materiæ & formæ non conveniunt: at conveniret ſi non differrent.
- 4 Cõparatione inter genus dialecticũ & genus phyſicũ, quę à formis ſubiectis vt entia diſtincta differunt.
- 5 Similitudine imaginis, quæ differt à cera & ſigillo, ex quibus conſtat: ſic natura à materiâ & formâ, ex quibus quodammodo coaleſcit.
- 6 Toto, quod à partibus realiter diſtinguitur; & ſic natura à materiâ & formâ.
- 7 Fine naturæ, qui etiam differt à finibus materiæ & formæ.
- 8 Teſtimoniis multorũ, & ex opinione Divi Thomæ, & ex opinione Scoti, qui idem in hac re ſentiunt, naturam (ſcilicet) eſſe eas diſtinctam.

Argu-

Argumenta in secundâ quæstionem. Vtrùm natura sit principium realiter distinctum à materiâ & formâ?

Opp. *Nulla pars definiens realiter differt à definito, sed natura est pars definiens materiâ & formâ: ergo natura non differt à materia & formâ.*

Lib. 1 Topic. *Maior propositio est Aristotelis, quia partes definientes sunt interna, respectu definiti, quod definiunt. Assumptio probatur, quia natura est genus proximum in definitione materiæ & formæ, remotum autem genus principium dicitur.*

Resp. *Aliquid realiter differt ab alio bifariàm; aut simpliciter & ex toto (vt aiunt,) aut incohatè & ex parte. Simpliciter & ex toto differre dicuntur opposita, vt* bonum & malum *in Aduersis*; duplum & simplũ *in Relatis*; vita & mors *in Priuantibus*; *in Contradicentibus* ens & non ens; homo & bellua *in Disparatis*: *hoc autem modo partes definentes à definito realiter non differũt omnino; incohatè verò, & ex parte differunt*: *sic* animal *(exempli causâ) est ens distinctum ab* homine, *non quod simpliciter & absolutè ab* homine *differat, sed quod realiter & essentialiter, vt principium pluribus quàm* homini *sit communicabile. Pari etiam modo* natura à materia & formâ *differt, quia est principium realiter communius vtroq. Nemo enim dicet naturam nihil aliud esse quàm materiam, nemo dicet nihil aliud esse quàm formam, nemo denig; dicet nihil aliud esse quàm vtrumq; cum in multis accidentibus viuat natura, vt* in calore ignis, splendore solis. *Quid morer? multi breuiter huic rationi respondent, partes definientes contractè sumptas, non differre à definito; separatim verò sumptas, realiter inter se distingui.*

Differentia realis, duplex.

Opp. *Natura prædicatur in quid de materia & forma: ergo ab illis realiter non differt. Ratio tenet, quia (vt docet Philosophus) quicquid in abstracto de re aliqua in quid dicitur, ab eadem realiter omnino non distinguitur.*

Resp. *Idem est hoc argumentum cum superiore, verbis solùm mutatis; idem igitur adhibetur responsum, nimirum non differre simpliciter & absolute, sed incohate, & ex parte; cùm per se in genere entis distincti consideretur.*

Opp. *Natura pars est in definitionibus materiæ et formæ: ergo malè hic defendis, naturam idcirco differre ab illis, quia est respectu vtriusq; totum.*

Porphyr. cap. de differentia Arist. Top. 16. cap. 3. *Antecedens, probatur, quia natura est genus in definitione proxima vtriusq;, (vt antea docuisti) at genus pars est: ergo natura quoq; pars est.*

Resp.

Resp. *Natura consideratur vel confusè, & sic est quiddam totum vniuersale, respectu materiæ & formæ, vel contractè in definitione, & sic est pars in definitionibus vtriusq;.* Natura qui totum, qui pars.

Opp. *Totum à partibus realiter non distinguitur: ergo natura vt totum à materia et forma non differt. Antecedens probatur ab authoritate Aristotelis, vbi docet, totum nihil aliud esse quàm suas partes; & sanè hoc ipsum ratio probat; quia nec totum sine partibus, nec partes sine toto subsistunt. Hinc illud D. Augustini.* Vid. Aristot. Phys. lib. 1. tex. 7. lib. 4. Phys. Homo nihil aliud est quàm corpus & anima. *Hinc illud Athanasij;* Lib. 7. de Trinitate cap. 4. Athanasius in Symbolo. ficut anima & caro vnus est homo: ita Deus & homo vnus Christus.

Resp. *Totum et partes realiter sunt entia diversa: ergo differunt. Antecedens probatur, quia totum est ens vnum numero, partes verò sivè collectim sivè divisim sumpta sunt entia plura. Præterea, si partes ens idem omnino sint cum toto, totum inerit sibi, nam partes in sunt toti. Adhuc, partes ordine generationis totum antecedunt: totum autem non antecedit partes. Postremò (vt in panca rem conferam) partes destinantur ad totum, vt ab eodem perficiantur: at si partes et totum ens vnum idemque sint, sequetur totum ad seipsum destinari, & à seipso etiam perfici. Hec omnia adduxi, vt intelligas quomodo totum & partes differant. Ad argumentum nunc ergo respondeo, Aristotelem in loco citato intelligere, totum & partes idem esse, non quoad essentiam, sed quoad continentiam (vt aiunt) quia totum non continet aliud quicquam nisi suas partes, licèt sit aliud à suis partibus. Quod vrges non esse totum sine partibus, nec partes sine toto: Respondeo, esse inter totum & partes necessariam dependentiam, hinc tamen non licet concludere, totum aliam essentiam non habere à suis partibus, in quibus istum respectum habeat: cùm manifestè constet, terminum ad quem in generatione cuiuslibet rei esse totum, non partes, vt habetur 7. Metaphysicorum. Eodem prorsus modo licet interpretari loca sanctissimorum Doctorum qua vrges, quoad dependentiam, non quoad essentiam simplicem & absolutam. Quid plura addam? cùm ante satis constet, naturam esse totum quiddam respectu materiæ & formæ (totum vniversale intelligo) non erit obscurum exaccumulatis rationibus docere, esse ens distinctum ab vtroq;.* Totum & partes quomodo idem. Inter totum & partes necessaria dependentia. Natura quale totum.

Opp. *Materia et forma, vt membra divisionis vera, convertuntur cum natura, ergo realiter non differunt hec inter se: Argumentum tenet, docente Philosopho, ea qua intrinsecùs convertuntur naturâ non differre, sicut partes definitionis cum definito, membra essentia-*

lis divisionis enim diviso, qualis hæc est natura in materiam & formam.

Resp. *Quamvis membra essentialis divisionis cum diviso convertantur, non tamen sequitur vel esse inter se essentiâ eadem (cùm requiratur vt sint opposita,) vel eadem simpliciter cum diviso, quod entitatem (vt ita loquar) tertiam et distinctam habet. Respondeo igitur, necessariam dependentiam, non confusam essentiam esse causam conversionis. Vt ergo Aristoteles ipse, divisâ substantiâ in materiam, formam, & compositum, asserit hæc tria, nempe materiam, formam, & compositum esse tres distinctas substantias; ita hoc loco naturam, materiam, & formam entia realiter distincta defendo.*

Divisum entitatem tertiã habet à membris dividentibus.

Lib. 2. de Anima. tex. 2. lib. 7. Metap. c. 3.

Opp. *Si nova hæc tua admittatur philosophia, plura erunt principia rerum naturalium quàm tria. Sed hoc est absurdum: ergo non est admittenda. Propositio probatur, quia additur à te natura tanquam principium novum & distinctum à materiâ, formâ & privatione, quia tria solùm enumerantur à Philosopho.*

Resp. *Principia sunt duplicia, remota & proxima: remota rerum naturalium multa alia insinuantur ab Aristotele principia, præter ea quæ hîc enumerat; vt prima causa omnium, ens reale, substantia prima, & hoc loco natura: proxima verò solùm sunt tria, materia, forma, privatio, quæ ideo prima dicuntur, quia res tum primum dicuntur fieri, cùm ab illis immediatè fiant; nam in remotis principijs est confusio, in proximis perfectio & distinctio.*

Principia duplicia.

Cur tria principia dicantur prima.

Opp. *Videtur mihi claudicare hæc tua disceptatio de distinctione principiorum, cùm nullam omnino mentionem privationis in ea feceris, quæ etiam non minùs principium est quàm materia & forma.*

Resp. *Non opus fuit omnino distinctionem illam adhibere, cùm minùs sit obvia, quia privatio quædam negatio est, hæc verò principia, de quibus agitur, sunt positiva.*

Metaph. lib. 5. tex. 27.

Opp. *Cera imago cera est: ergo inanis est illa tua similitudo, quâ probas, naturam esse tanquam impressam effigiem in cera, distinctam à cera, vt imaginaris naturam esse à materia aut composito, in quo veluti infixa manet.*

Resp. *Aliud est ceram imaginem, aliud imaginem considerare. Agnosco ceream imaginem esse ceram, at imago propriè cera non dicitur, sed figura rei quam representat. Et vt hæc figura est res alia à cera: ita natura est res alia à materia & forma, cum quibus ad rem aliam generandam confluit.*

CAP.

CAP. 3, & 4.

An ex nihilo, nihil fiat secundùm philosophiam?
An natura in omnibus rebus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum seu periodum?
An materia prima sit divisibilis seclusâ quantitate?
An toto quiescente moveantur partes?
An ex vno absurdo concesso necessariò sequantur multa?

CRIVS in hoc tertio capite Parmenidem & Melissum persequitur Philosophus, eorumque castra, ex quibus vnum principium probant, verborum fulminibus concutit & devastat. In quarto similiter alios invadit & vulnerat, sed multò leniùs. Vix equidem me contineo, ab horum & illorum argumentis hoc loco exponendis, & certè non continerem, nisi promissi memor magis necessaria agerem; recitabo igitur non refutabo. Argumentum Melissi & Parmenidis hoc est. Omne factum habet principium: sed ens primum (primam causam haud dubiè intelligunt) non est factum, ergo ens primum non habet principium. Prosequuntur hanc rationem ad hunc modum. Ens primum omnia continet, & non habet principium: ergo est actu infinitum: est actu infinitum, ergo vnum: est vnum infinitum primum, ergo immobile, nulloq; tempore, loco, aut accidente mensuratum. Assumptionem syllogismi confirmant ex hypothesi; quia si ens primum fieret, aut ex ente, aut ex non ente fieret; non autem ex ente, quia primo nihil prius; non ex non ente, quia (omnium philosophorum consensu) ex nihilo nihil fit: non est ergo hoc primum principium factum. De variis opinionibus & argumentis eorum philosophorum, qui plura posuerunt principia, nihil dico, ne immersus ex Oceano facilè non emergam. Solùm hoc dico, Aristotelem demonstrantem audiendum vt ducem, sequendum vt principem philosophorum, alios verò refutantem non tam impensè & seriò legendum, nisi eorum opera & monumenta vivant, aut ex aliorum voluminibus colligantur ea quæ refellit. Annus me deficeret, si turmam philosophorum in theatrum adducerem, quos in 4. cap. (De multitudine principiorum) configit Arist. Platonem, Anaximandrum, Empedoclem, Anaxagoram,

Argumentum Melissi & Parmenidis.

Aristoteles demonstrans audiendus, refutans non tã seriò legẽdus.

Demo-

Democritum, alioſque ab illo nominatos intelligo, qui ex chao & confuſione (vt hic ait Philoſophus) varia & multiplicia traxerunt principia. Da veniam, vt divinum Platonem ex hoc catalogo & numero vindicem, qui contra illud quod hîc docet Philoſophus, creationem rerum aliquo modo ſapientiſſimè defendit.

Plato in Timæo tres cauſas mundi poſuit, efficientem, quæ eſt Deus; exemplarem, quæ eſt idea; finalem, quæ eſt bonitas Dei.

Sed quoniam in tribus iſtis primis capitibus à præfatione, tam ſæpe hoc vrget, philoſophorum omnium (vt ait) calculis approbatum, nimirum *ex nihilo nihil fieri*, eundem textum in primis elegi, vt (ſigillo quaſi aperto) quæ ſunt in ſinu philoſophiæ de hac re ſepulta, melius perſpiciantur. Et hîc à te veniam peto, (doctiſſime Pereri) ſi quod libenter nollem, parum à te reſiliam, eoſq; non minus prudentes eſſe exiſtimem, qui doceant creationē fuiſſe Ariſtoteli ipſi (quantumvis invito) cognitam, quàm qui tecum, non ſine probabilitate, aſſerant huic contrarium. Et certè ſi hoc probetur, facilè conſtabit, aliquid ex nihilo fieri poſſe ſecundùm philoſophiam; ſecundùm philoſophiam dico, non ſecundùm naturam. Nam etſi philoſophia ſit interpres & ſcientia naturæ, aliquid tamen ſapit vltra aleas & ſortes naturæ, vt monſtra poſſe fieri, terram poſſe moveri, animam hominis immortalem eſſe. Quid? animam hominis eſſe æternam credit philoſophia? credit, ais? hîc ergo primum veſtigium figo, & hinc ſic arguo. Anima rationalis, ſecundùm Ariſtotelem, eſt immortalis, & forma hominis, vt in libro de Anima liquidò & apertè conſtat: ſed nulla forma poteſt eſſe ante id, cuius eſt forma, vt idem Ariſtoteles ſcribit in 12. Metaphyſi. cap. 16. ergo anima rationalis incipit eſſe de novo, non per generationem, quoniam ſic non eſſet immortalis; ergo per creationem: quare creatio eſt admittenda ſecundùm philoſophiam. Si verò hîc reſpondeas, quòd Alexander philoſophus ille exiſtimet animam ſecundùm Ariſtotelem eſſe mortalem, & propterea maiorem prioris ſyllogiſmi neges, dico hanc opinionem Alexandri, tuo & optimorum philoſophorum chirographo, eſſe condemnandam: præſertim cùm mille ferè loca apud Ariſtotelem illum vanitatis convincant. Si autem vrgeas, quòd Theophraſtus ex Ariſtotele probet animam immortalem eſſe, ſed aſſiſtentem, & quòd Divus Thomas (quem magis ſequor) ex eodem probet, immortalem eſſe & informantem, parùm tuæ cauſæ prodeſt. Nam hæc interpretum altercatio de modo, vim argumenti de re non minuit: quippe re ipſa anima ſubſtantia eſt corporis expers, ergo nec ex materiâ, nec ex potentiâ materiæ ſecundùm Ariſtotelem e-

Pererius lib. 5. cap. 7. & 8.

Aliquid ex nihilo fit ſecundùm philoſophiam, non ſecundùm naturam.

Philoſophia aliquid ſapit vltra naturā.

De generatione An. lib. 4. c. 3. Phyſ. lib. 3. text. 82. lib. 1. de An. tex. 33. meteor. l. 2. c. 2

Anima rationalis ſecundū Ariſtotelem immortalis.

ducitur:

ducitur: creatur ergo; nam alia via non constat, quâ efficiatur. Ratio cognata huic à locis permultis Aristotelis petitur, in quibus de intelligentijs & spiritualibus substantijs, obiter aut ex instituto egit Philosophus; vt in 8. Physicorum, secundo de Cœlo: tertio de Anima. 11. & 12. Metaphys. concedit in hisce omnibus & singulis locis spiritus esse, quos fieri dissertis verbis fatetur. At si fiant, modum essendi quæro. Si generationem nomines, repugnas Aristoteli, qui incorporeas substantias posse generari negat, quid restat nisi vt dicas mecum, ab Aristotele (coactè) creationem subinsinuari. Locus ille celebris est in 7. & 8. Physicorum, quòd Deus sit actu infinitum, per se sufficiens, liberrimumque Agens: ergo, secundùm Aristotelem, opus non habuit præexistenti aliquâ materiâ ad res procreandas. Nam si opus præexistenti materiâ habuisset, actu infinitus, immensus, & per se sufficiens non fuisset; sed materiæ, aut medio alicui astrictus & alligatus fecisset omnia: at essentiam Dei (in qua nullum est accidens, nulla mutatio) medijs alligare, est secundùm Aristotelem ipsum in permultis locis perabsurdum: sequitur ergo notam esse creationem secundùm philosophiam. Præterea talis est actio cujusque rei secundùm Aristotelem, qualis est essentia, (nam modus agendi modum essendi sequitur) sed essentia Dei vt ipse in Metaphysicis docet, ab ente nullo pendet: ergo in agendo nullâ materiâ præexistenti eget: Quare per se, ex nihilo, propter nobilitatem, excellentiam, & divinitatem essentiæ, Deum posse res creare, coactus est discipulus cum præceptore, ideſt, Aristoteles cum Platone confiteri. Et certè vt Plato in Timæo hoc ipsum agnoscit: ita Aristoteles in libro de Mundo apertè confitetur, Deumque authorem & effectorem omnium nominat. Huc accedit illud, quòd tria solùm agentia generatim ponantur ab Aristotele, Ars, Natura, Deus. Ars (inquit) non agit sine corpore subiecto. Natura non agit sine materiâ subiectâ, Deus verò neutro egens, infinitum, immensum, per se sufficiens, liberrimumq; Agens ab illo dicitur; & quorsum (quæso) hoc dixisset, si allum ordini naturali in generatione rerum alligasset? Addo quòd Deus per se solùm æternus, per se solùm ens vi suâ propriè subsistens ab Arist. dicatur, res verò alię non tam propriè & eodem modo. Trifariam enim res per se esse & subsistere dicuntur: vel per se respectu accidentium, sic corporeæ substantiæ; vel per se respectu corporum, sic incorporeæ substantiæ: vel per se absolutè & simpliciter, & sic solus Deus per se est & subsistit. Hinc est quòd doceat Aristoteles, essentias omnium dependere à primâ

Lib. 7. Phys. Lib. de Mundo.

Lib. 2. Physic. lib. 8. Phys.

Res per se bifariam esse dicuntur.

primâ causâ, ideſt, à Deo. Hoc ergo modo conſideratâ eſſentiâ & ſubſiſtentiâ rerum, neceſſe eſt vt agnoſcat Ariſt. materiâ primâ non eguiſſe Deum; imò potiùs neceſſe eſt, vt lumine naturæ & rationis intelligat, materiam primam, vt ſit & ſubſiſtat, eguiſſe Deo. Concludo igitur, quòd aliter eſſe non potuerit, quin Ariſtoteles intellexerit, materiam primam, cœlos, & intelligentias habere ſuum eſſe à Deo; non autem per motum ex aliquo ſubiecto, aut ideâ exemplari, quam in Platonis poſitione repellit, ergo per creationem ex nihilo: quamobrem creatio nota eſt ſecundùm Philoſophum. Nihil hîc dico de productione formæ, quæ in materia prima nec partem, nec motum, nec actum antè perfectam generationem habuit, imò certè nihil prorſus fuit, quia neq; ſecundùm ſe totam, neq; ſecundùm aliquam ſui partem alicubi præextiterit; quid ergo obſtat quo minùs dicatur à Deo ex nihilo creari? neque enim id obſtat, quòd præfuerit in virtute agentis, aut recipiatur in materia, ſiquidem hoc etiam reperitur in productione animæ rationalis, quam productionem quodammodo creationem diſertis verbis eſſe concludit, cùm neſciens, aut neſcire diſſimulans modum productionis, apertè dicat eandem divinitùs ad corpus humanum accedere. Breve eſt hoc argumentum quod ſequitur, ſed efficax, quòd formę cuiuſq; naturalis corruptio ſit, & (vt ita loquar) annihilatio: ergo eiuſdem conſtitutio rectè creatio dicitur. Si antecedens neges, dic quid ſit, aut vbi ſit forma aëris cùm in ignem commutetur. Si dicas eſſe in igne, tum duæ formæ ſunt in eodem ſubiecto, ſi dicas in potentiâ materiæ, tum redire poteſt eadem forma, quod eſt planè contra Philoſophum. Si authoritatem Avicennæ hic adducerem, non dubitarem omninò cum illo dicere, Ariſtotelem non negaſſe creationem ab æterno, ſed creationem duntaxat quæ ſit de novo illi diſplicuiſſe, & huius ſententiæ aliqua ex parte ſubſcribere videtur Pererius, dicens vtcunq; illud manifeſtum ſit argumentum Avicennæ, hoc nihil ſententię noſtræ officere, quippe qui, eam tantum creationem (quæ de novo fiat) Ariſtoteli cognitam eſſe negemus. Hactenus Pererius lib. 5. cap. 8. at (tanti viri pace) quæro, quid obſtet quo minùs concedat creationē de novo cognitam eſſe Philoſopho; cùm id quod magis difficile ſit cognitu, vniverſalem ab æterno creationem cognitam fuiſſe ſubinſinuet, aut ſaltem non neget. Infinitus & nimis moleſtus eſſem, ſi omnia argumenta hoc loco, quæ poſſem, ad huius rei probationem accumularem; hæc ergò ſunt ſatis, vt omnes intelligant, philoſophiam agnoſcere Deum, quem Athei negant, & eundem Deum poſſe ex nihilo aliquid creare, de quo multa iſtius miſeræ ætatis flagitiosè & ſcele-

De hac re vide plura apud Philip. Morn.

Li. 6. Metaph.

scelerate dubitant. Si erraverim in istis argumentis concinnandis (quod libenter nollem, nam certè ex animo præmeditatus hæc omnia scripsi) fœlix tamen vti spero error futurus est, si vsum probationis spectes, qui est, vt Athei ratione id ex philosophia probatum videant, quod fide adduci non possunt vt firmiter & indubitanter credant. Hoc addo etiam, quòd hinc intelligant viri prudentes et docti, lumen naturæ non esse ita infestum lumini cœlesti, quin in maximis mysterijs huic illud optime inserviat: creavit enim Deus vtrumq; lumen.

Vsus huius quæstionis.

Naturæ lumẽ lumini divino non contrariatur.

Altera quæstio quæ mouetur est, An natura in omnibus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum seu periodum? A multis sic proponitur quæstio; An res omnes naturales ad maximum & minimum definitæ sint, necne? Quamuis permulti in hoc nodo resoluendo plurimùm defatigent ingenia sua, tyronesque in labyrinthos trahant, ex quibus facilè non possint se expedire; quoniam tamen in eo plus subtilitatis quàm necessarij vsus inuenio, rem paucis attingam, solâque veritate contentus ad vtiliora veniam. Vt status huius quæstionis perspiciatur, quærendum est quid sibi Aristo. voluerit per *res naturales*, quid per *maximum* & *minimum*, (ad quæ duo affirmat res illas terminari) quid denique per hoc verbum *terminari aut definiri*. Per *res naturales* (vt verbo perstringam singula) intelligit, non solùm strictè substantias illas in quibus sit principium motus et quietis, sed etiam quantitates & qualitates, quæ materiam & formam sequantur; nam de illis etiam dubitatur, An ad maximum & minimum determinentur. Per *maximum* & *minimum* naturales gradus magnitudinis et parvitatis, per se in quantitate, per accidens in qualitate innuit Philosophus; quos gradus, vt philosophia docet, natura semper in omni specie tanquam limites præfinit, & observat, ne in infinitum aut immensum res factæ diffluant. Per hoc verbum *terminari* insinuat nihil aliud, quàm certâ periodo (vt ita loquar) tum magnitudinis, tum parvitatis rem quamlibet sub distinctâ suâ specie concludi & definiri; extra quam si forte discurrat, monstrum non res naturalis fiet. Ero brevis: Cùm dicam per *res naturales* intelligi præter substantias accidentia, accidentia quædam dico; propriè tamen res naturales solùm intelligi, eas demque aut animatas, quales sunt *planta*, *leo*, *homo*; vel animæ expertes, quarum aliæ homogeneæ seu similares, aliæ heterogeneæ seu dissimilares à Philosopho dicuntur. Addam

Quæstio 2.

Res naturales quæ sint.

Maximum & minimũ quid sint.

Terminari quid sit.

vnam distinctionem maximi & minimi, & sic (adhibitâ breve expositione) concludam quæstionem. Maximum ergo & minimum sumuntur quadrifariàm; secundùm multitudinem in numero, secundùm extentionem in magnitudine, secundùm intentionem in qualitate vt in *calore*, secundùm actionem & perfectionem internam, vt in *forma naturali*, quæ qualitas essentialis & interna dicitur. Istis iam positis, hic status quæstionis est, quòd in omni re naturali animatâ & inanimatâ, eâdemque similari aut dissimilari, sit certa magnitudinis & parvitatis (secundùm Philosophum) periodus seu mensura, ad quam, operante formâ internâ, destinetur: hanc si excedat monstrum est. Quid multis? duæ sunt periodi magnitudinis, maxima & minima; duæ etiam parvitatis, ijsdem nominibus appellatæ. Maxima est periodus magnitudinis, sub qua res esse potest, & sub maiore naturaliter esse non potest. Minima est, quæ ex adverso huic respondet. Maxima periodus parvitatis, est illa quidem exilis rei naturalis mensura, sub qua res subsistere non valet, valet autem sub quavis maiore. Minima denique periodus parvitatis ea definitur sub qua res esse potest, at si exilior aut minutior fiat, statim eodem motu labefectata concidit. Horum terminorum sunt alij interni, sub quibus res sunt, alij externi sub quibus res naturaliter esse & conservari non possunt: hue demum tendunt hæc omnia, vt certus & definitus gradus detur magnitudinis & paruitatis in quavis specie, à quo, si defecerit natura, prorsus contabescit. Agam exemplis. Si vniversum theatrum mundi ante oculos ponas, in illo magnitudinis moles augeri, aut corpus cælo capacius reperiri non poterit; si hominem, plantam, leonem (idest sub triplici animâ, videlicet rationali, vegetabili, sensibili res omnes animatas) consideres, certum magnitudinis gradum videbis, quo non poterit esse maior, certam parvitatis staturam qua non poterit esse minor; & vt sub maiore gradu res non est, ita sub minore (minimo sic à naturâ definito) res si sit, monstrum & portentum erit, imò esse quidem non poterit. Sic (exempli causa,) si *homo* aut *gigas* vltra maximum, aut *Pygmæus* vltra minimum à naturâ præscriptum & definitum fiat, inter prodigia habetur naturæ, quæ istos gradus magnitudinis aut parvitatis non exigit. De rebus inanimatis tam homogeneis quam heterogeneis similiter dico in ijs etiam reperiri iustitiam naturæ, quæ cuique suum gradum proportionis tribuat: sic igne elementari non potest esse maior, sic inter elementa, magnitudo terrâ non potest dari mi-

nor

Maximum & minimũ quadrifariàm dicuntur.

Status quæstionis.

Magnitudinis periodus maxima.

Minima.

Parvitatis periodus maxima.

Minima.

nor; omnis additio aut defectio in istis, leges naturæ violat. Addo quòd vlterùs in illis spectetur periodus multitudinis, quippe heterogenea dicuntur, quorum numerosæ sint partes, quæ eandem appellationem non sortiantur cum totis. Vt ergo in magnitudine, ita in multitudine partium maximum & minimum dantur, si naturam, si speciem, si existentiam et actum spectes; si verò potentiam naturæ, aut divisionem continui, aut successionem rerum, aut arithmeticam scientiam spectes; concedo numerum in infinitum posse succrescere. Sed hic numerum numeratum, non numerum numerantem, non numerum quo numeramus, à Philosopho intelligi docemus; qui numerus numeratus & in rebus actu subsistentibus, & in partibus rerum suis totis inhærentibus certam periodum & vltimam vnitatem, quâ definitur habet. Quod de multitudine dixi, id ipsum de intentione & qualitate dico, in illâ etiam certum esse scopum & gradum, vt maxima aut minima pro ratione subiecti dicatur; sic *candor maximus niuis*, sic *splendor maximus solis* rectè dicatur. Concludam, sed hic labor, hoc opus est, vt demonstrentur causa & ratio istius periodi in re qualibet naturali. Causa (vt pluribus non vtar) cuiuslibet rei forma est, ratio intentio naturæ est. Forma (vt omnes eam definiunt philosophi) activum principium est, quod agit propter finem, & frustra nunquam agit; est enim ipsa forma finis. Attende; hæc forma perfectio rei finitæ est, non infinitæ; nam infinitum non habet formam. Rem ergo quamlibet sub finitis gradibus naturæ, magnitudinis, et parvitatis comprehendit. Præterea, propria vis formæ est, certam essentiam, distinctionem, & nomen materiæ dare; at quæ certa essentia, quæ distinctio, quod nomen dari potest, si sub infinitis gradibus quantitatis confusè delitescat materia? Signata enim materia dicitur, cùm certis ac finitis accidentibus vestiatur; Pergam. Hoc proprium formæ est, ornare subiectum, (est enim ipsa forma, vt (loquar) decus certus, ergo scopus est, quem præfigit per actionem formæ natura: at certus esse non potest, si incerta sit existentia & dimensio rerum, qua solùm in claustris & septis naturæ cernitur, quibus res omnes terminantur. Vt ergo catena disruptis vinculis nullis ferè vsibus inservit, et dirutis catena recte non dicitur; ita natura, his gradibus violatis, vires amittit suas, et vsibus inusta noverca rerum, quam matre est appellanda. Si enim vltra cuiusque numerum, pondus, mensuram agat, res sine numero, pondere & mensurâ

Periodus multitudinis habet maximum & minimum.

Causa huius periodi forma.

Forma quid sit.

Ratio 1.

Ratio 2.

factus conſervare non poteſt: at ſi non ſit maximum, quo non detur maius, ſi non ſit minimum, quo non detur minus; numerus, pondus, menſura exulant: quippe quæ ſolùm in certa non confuſa, finita non infinita cadunt.

Quæſtio 3. Tertia dubitatio eſt, An ſubſtantia materialis ſit diviſibilis ſecluſâ quantitate? ſubtile & philoſophicum ingenium ſapit hæc quæſtio; nam in ea reconditum eſt naturæ myſterium: ambagibus non vtar, rem totam abſoluam paucis. Subſtantia materialis ſumitur duobus modis, aut pro toto compoſito, aut pro ſimplici materiâ, quæ veluti cera liquefacta docilis eſt ad omnem formam recipiendam: primo modo non eſt diviſibilis ſecluſâ quantitate, altero verò modo accepta eſt diviſibilis, at non in partes quantas, ſed in partes entis, vt aiunt. Hincilla habetur diſtinctio de diviſibili ſeu potentia dividendi, quòd ſit duplex; vel in partes extenſas, & ſic eſt propria paſſio quantitatis, quæ rebus nullis convenit, niſi ſint aut per ſe aut per accidens quantæ: vel in partes ſubſtantiales, quarum quælibet ens eſt, & ſic eſt affectio ſeu paſſio entis, eiuſdemque aut actu aut potentiâ habentis partes: hac ratione materia, excluſâ omni quantitate, dividi quidem poteſt. Primùm quia materia eſt per ſe ſubſtantia, quæ vi ſuâ ſine quantitate, aut vllo alio accidente in partibus ſubſiſtit: ſecundò quia eſt ſubiectum quantitatis, quod partes præexiſtentes habere debet, eaſdemque ordine naturæ diviſibiles, antequam actu magnæ aut parvæ dicantur. Ordine naturæ dico, non quòd præcedant tempore, ſed quòd naturâ priores ſubſtantiæ ſint, quæ vt ſint, neutiquam accidentibus vel abſolutis vel reſpectivis egent. Si vrgeas falſum intellectum eſſe, qui ſic materiam, ſecluſâ quantitate, diviſibilem eſſe in partes concipit, quia coæua eſt quantitas cum materia, et quia Ariſt. in textu dicit, dividi non poſſe ſine quantitate: Reſpondeo, non eſſe falſum, ſi intellectum ſimplicem in conſilium adhibeas, qui ſubſtantiam ab accidente dividit: non compoſitum, qui accidentia cum ſubſtantijs ſemper coniungit. Vt ergo homo in ſimplici ſuâ eſſentiâ veriſſimè conſiderari poteſt eſſe animal rationale per ſimplicem intellectum, ſecluſo riſibili, licet hæc propria paſſio hominis ſit coæterna cum homine: ita materia veriſſimè intelligi quidem poteſt diviſibilis in partes ſuas ſubſtantiales, remotâ omnè quantitate, tametſi quantitas ſemper inhæreat materiæ, & cum ea quoad actum & exiſtentiam perpetuo copuletur.

Subſtãtia materialis duplex.

Diviſibile duplex: in partes extenſas, quod ſolis quantis, & in partes ſubſtãtiales quod omni enti cõvenit.

Ratio 1.

Ratio 2.

Obiectio.

Solutio.

Sed omitto hoc dubium, et ad quartam quæstionem venio, quæ est, *Vtrum toto quiescente, eiusdem omnino moveantur partes?* Tri- 4. quæstio.
partita distinctio in hac quæstione necessaria est, totius, motus, & quietis. Totum est multiplex, essentiale, integrale; integrale iterum est vel internum, cuius partes sunt in substantia; vel externum, cuius partes sunt in quantitate: Postremò totum hoc integrale est vel homogeneum, cuius partes idem sortiuntur nomen cum suo toto, vt quælibet pars aeris est aer: vel heterogeneum, cuius partes nomine, officio, & facultate à suo toto differunt, vt *caput*, *cor*, *pedes*, in homine. Totum multiplex.

Distinctio motus facilis & omnibus nota est, nempe quod alius sit internus in substantia vt *generatio* & *corruptio*; alius externus, idemque aut in quantitate; vt *augmentatio*, *diminutio*; aut in qualitate, vt *alteratio*; aut in vbi, vt *loci mutatio*; quæ est aut simplex aut composita; illa est vel recta vt in *elementis*, vel circularis vt in *cœlestibus sphæris*; hæc sola in *animantibus*, quæ secundùm omnes differentias loci mouentur. Quies sumitur aut privativè aut positivè; positivè vel internè in forma, vel externè in fine: privativè, & sic est negatio motus; eademque vel absoluta, vt in privatione secundùm actum & potentiam; vel secundùm quid et ex parte, vt in privatione secundùm actum: prioris exemplum *mors* est, alterius *somnus*. Quamuis strictissimè quidam interpretes hanc quæstionem ad totum solùm heterogeneum, motum localem, & quietem privativam referant, nè tamen amplus certandi scopus tollatur, eandem latius defendo: nam quæ lis? quæ controversia esse potest, si sic moveas quæstionem, Vtrum corpore humano quiescente in somno, illius cor, arteriæ, spiritus, & pulsus moveantur? certum est hominem, qui est totum, in somno (privatione motus) quiescere, et tamen non minùs certum est has primarias partes agitari: quiescente ergo toto partes moventur, imò frequens & vsitatum est, quòd defessus sæpè vigilans decumbat homo, vt à labore & incessu totus quiescat; at in vigili hac quiete, si oculis, si digitis, si alijs partibus heterogeneis motum localem neges, nimiâ ratione insanire videaris. Vt ergo amplior sit campus disserendi, cùm natura concedat motum generationis quiescenti embrioni in vtero matris, cùm concedat motum augmentationis plantis quiescentibus in terrâ, cùm denique concedat motum alterationis omnibus elementis, in suis propijs locis quiescentibus, non semper secundùm totum, sed secundùm partes; sequitur in omni genere motionis

Motus internus & externus.

Lib. 2. de Cœlo c. 2. tex. 7.

Quies positive aut privative sumitur.

In omni genere motionis et quietis totius integrantis, toto quiescente partes moveri possunt.

motionis & quietis positivæ, & in omni genere totius integralis proponi hanc quæstionem. Quis enim negabit internas partes integrales moveri in substantia, cùm quiescat totum, cùm dormiente homine moveantur arteriæ, nutriantur partes, alteretur calor, augeantur spiritus, renoventur sensus? Sic (vt vnum exemplum adhibeam in toto aliquo homogeneo) consensu omnium philosophorum quiescunt omnia elementa in suis proprijs locis; at quis est tam cæcus qui non videat, tam insulsus qui non fateatur partes elementorum varijs generibus motus alterari? Quiescit ignis in concavo lunæ, & tamen ad motum cœli rapitur: quiescit aër in concavo ignis, & tamen vna illius pars in orbem vertitur, alia cietur in rectum; iterum vna est temperata, alia valde frigida, suprema semper incensa. Non addam plura, res aperta est, quiescente toto non solùm secundùm aliquas differentias loci, sed etiam secundùm alias species mutationis posse moveri partes. De quiete totius in fine & formâ positâ nihil hîc dico, tametsi in illa etiam vis magna quæstionis insit; quiescunt enim tota in forma, quiescunt in fine, & tamen tum maximè moventur partes, vt perpetuò hac formâ & fine perfruantur.

5. Quæst. Ex text. 22.

Sequitur nunc tandem postrema dubitatio, quæ est, Vtrùm ex vno absurdo concesso, necessariò sequantur multa? Ludam in hac quæstione, seriò tamen quæ sunt vtilia dicam. Aristoteles (vt doctus medicus) obstat principijs: errata admitti, aut absurda concedi in scientijs facilè non permittit. Nam vt serpens per rimulam inserto capite facillimè secum corpus totum trahit, spargitque venenum vbicunque serpit: ita absurditas vna (quæ est caput erroris) semel admissa, errata mille secum adducit, quæ veluti toxica venena scientiam inficiunt & corrumpunt. Quare ne hoc incommodum in vllâ scientiâ, maximè verò in philosophiâ (quæ est veritatis filia) sequatur, prudenter nos monet, vt scintillas errorum in cineribus (quasi) sepultas, fluentis philosophiæ extinguamus, ne in flammas erumpentes incendium faciant. Sed definiendus est hîc error, definiendum absurdum. Error est lapsus humanæ opinionis, non probè cognitâ aut examinatâ veritate, cuius causa est ignorantia, eademque vel simplex, quæ meretur veniam; vel crassa, quæ meretur pœnam, si homo erroribus sponte devotus ad veritatis studium non revocetur. Absurdum est quiddam à ratione & veritate, abscenum & alienum, idemque aut ignoranter, aut negligenter, aut contumaciter susceptum & defensum. Quod hoc non sit omnino permittendum, à

Error quid.

Lib. 1. tex. 1.

Absurdū quid.

contrario

contrario, à proprio, à simili, ab eventu & experientia temporum sic probo. A contrario, quia absurdum est erratum, erratum est infestum veritati, infestum veritati est infestum scientiæ omnique demonstrationi, quæ ex veris, primis, & necessarijs constat. A proprio, quia proprium erroris & absurditatis est, specie quadam veritatis indoctos & incautos ad odium ipsius veritatis pertrahere. Nam mens humana, rasa quædam existens tabula, est avidior novitatis, & præcipitantior ad erroris præcipitia, quàm ad amplexum & osculum veritatis; causa est, quia error frontem meretricium & pictam, veritas frontem simplicem & naturalem habet. A simili, quia vt malum granatum, licet sit vnum numero & naturâ, mille tamen grana in se sub testa sua occultè comprehendit: ita erratum aut absurdum vnum mille contradictionis quasi ova sub alis tegit, in quibus scorpiones aliorum errorum periculosè latent; & certè si ovis confectis evolent, lumen scientiarum tollent. Ab eventu, quia est interitus & quasi occasus sapientiæ; quippe si permittantur absurda, sequentur falsa, sequentur cæcitas & crassa ignorantia, quæ hostes omnium scientiarum alunt. Ab experientia temporum, quia vt Averroes in prologo libri tertij Physicorum ait, *si homo assuescat absurdis & falsis credere in adolescentiâ, palam negare veritatem, tandem non verebitur: ista enim assuefactio credendi falsis, consuetudo aperiè & contumaciter oppugnandi veritatem, fiet.* Exempla infinita non desunt, si verbis & exemplis inhærerem.

A contrario. 1 Lib. poster. cap. 4. & 6.

A proprio.

Causa cur ruimus ad errores proclivior es.

A simili.

Ab eventu.

Ab experientia temporum.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrùm ex nihilo nihil fiat secundùm philosophiam?

Naturaliter, idq; duobus modis, aut vt hoc verbum *nihil* significet

1 Ens nullum omninò præexistere, & sic ordine naturæ res fieri non possunt ex nihilo, aut sine causâ, si philosophiam spectes.

2 Non ens tale, & sic ex nihilo, ideſt (vt loquar cum Aristotele) ex non ente tali omnis generatio fit.

Lib. 2. de Generat. animal. cap. 3.

1 Ab exemplo animæ rationalis, quam Arist. ipse concedit divinitùs accedere.

2 Ab instantiâ dæmonum, qui præexistentem causam non habent secundùm Aristotel. nisi primam.

3 Ab infinitâ, immensâ & incomparabili potentiâ Dei, qui (secundùm Aristotelem) non esset nobilissimum agens, si materiâ aliquâ subiectâ indigeret, aut si mediis aliquibus esset astrictus.

In Timæo. Ex nihilo nihil fieri, consideratur secundùm philosophiam, vel,

4 Ab authoritate Platonis, qui creationem posuit; & ex confessione Aristotel. in libro de Mundo, qui Deum conditorem mundi appellavit. Addo etiam rationem ex Arist. quòd talis sit actio cuiusq; rei, qualis est essentia: sed essentia Dei secundùm Aristotelem à nullo ente pendet; ergo illius actio à nullo ente pendet.

5 Ab enumeratione omnium agentium, naturæ (scilicet) artis, & Dei, quorum duo priora agent materiâ subiectâ, vt ipse docet, at nusquam reperiri potest, vbi dicat Deum egere medio, contrarium verò vbiq;.

Metaph. libr. cap. 2. Metaphysicè, & supranaturaliter, & sic concedit philosophia rem fieri simpliciter ex nihilo, vt probatur

6 A consideratione subsistendi & essendi in Deo, qui ideo ab Arist. prima omnium causarum causa dicitur, quia ipsæ secundæ causæ ab illo suam essentiam & subsistentiam habent, in quibus nulla præexistens materia inesse potest.

7 A modo producendi formas à primâ materiâ, quæ formæ, cùm nihil suæ essentiæ, aut secundùm totum, aut secundùm partem in materia habeant, relinquitur probabile quòd ex nihilo illæ formæ fiant.

8 A corruptione formæ, quæ videtur esse annihilatio, cùm nec quæ in subiecto de novo facto, nec in potentia materiæ delitescat; non in subiecto, quia tum duæ essent formæ in vno; non in potentia materiâ, quæ non potest redire semel extincta.

9 Ab authoritate & testimoniis multorum, qui Aristotelem sic sunt interpretati.

Argu-

Argumenta in primam quæstionem, An ex nihilo nihil fiat secundùm Philosophum?

Opp. *Sapientis carmen hoc fuit,* Turpe est doctori cùm culpa redarguit ipsum. *Humi sanè docti haud memor fuisse videris, cùm tam acriter & vehementer redarguas errores & absurditates in aliis, et tamē eodem spiritu in eandem foveam incidas. Nam hic contra synodum & consensum omnium philosophorum, interpretum, & sapientum defendis, lumine philosophiæ creationem fieri posse notam, cùm tamen unus Arist.* Stentoriâ voce hic clamet, Ex nihilo nihil fieri. *Pauces fortassè Scotistas, Apostatas à verâ philosophiâ, habes istius tecum patronos novitatis, sed antiquiores, graviores, sapientiores non habes. Videris ergo auribus ab inferis Cerberum extrahere, & fumos venari, hoc est, laboriosè agendo nihil agere, dum hoc ex philosophia probare conaris, quod nec Philosophus nec philosophia docuit. Præterea temerè & inconsideratè admodum facis, cùm sacra mysteria fidei ex philosophiâ humanâ urgeas: nam hoc est cœlum cum terrâ, divina cum caducis, æterna cum fluxis, certa cum incertis confundere. Quarè ut stultis habentur illi milites, qui armis ferreis abiectis assumāt plūbea: ita minùs prudens (ut gravior e verbo nō utar) habendus certè es, qui relictis divinis testimonijs & argumentis, ad tela philosophia fugias. Age ergo, revoca errorē tuū, erroris cōfessio absolutio erit.* Senec in Hercfurente.

Resp. *Nego argumentum, quia caret formâ, imo etiam nego, quia caret materiâ: nam neq; formam neq; sensum habet. Sed concinnabo hanc rationē ut eiusdem vires melius intelligā, singulisq; partibus ordine respondeam:* Turpe (inquis) est doctori, cum culpa redarguit ipsum; *agnosco, quid infers? sed tu reprehendis errata in aliis, in quorum voraginē cadis: nego minorem; quā illam probas? quia contra Aristotelem omniumq; philosophorum consensum creationem notam esse in philosophiâ docet. Si hoc sit erratum, ostende rationem: quia Arist & omnes ferè illius interpretes ex nihilo nihil fieri asseruerūt. Non vocem Arist. sed sensum requiro, qui probatur alius à tuo, ut argumenta in discursu & expositione quæstionis docuit. Omitto hic flosculos Satyricæ orationis tuæ, nam Cynicè perorando, non demonstrando procedis; illud tamen quod adfers in conclusione, omittere non possum, nimirum, ubi me stultitiæ et temeritatis arguas, quòd mysteria divina philosophia ex humanâ probem. Imprudens essem, si quicquā sacris oraculis detraherem, impius, si omnia non concederem; sed hoc dico non esse indecorum, non iniustum, non esse omnino absurdum, ut ancilla domina, humana philosophia divinæ inserviat, virtutis, rationis præstet, si hæretici, si Epicuri, si Athei fidem divinitus infusam negent. Neq; hoc loco arma firmiora rejicio (ut aiū) aut rebuquo, sed cum gemmâ verbi pretiosâ, Aegiptiorum aurum, ideſt, philosophiam coniungo. Hanc copulam et connubium utrinq; tempora ista flagitiosa eſflagitant, in quibus pernicioſi rationis fidem, philosophiâ religionem conantur subvertere,* Humana philosophia diuinæ inservire potest.

non

non confirmare. Si ergo illa paradoxa et axiomata philosophica, quæ videntur esse contra fidem & religionem, (vt Ex nihilo nihil fieri, aut Mundū sempiternū esse) vt rationis flecti possint ad meliorē sensum, sperandum est, citius adduci posse perversos suis nunc armis spoliatos, quàm si persuasi crederēt sub alis philosophiæ se tutos & armatos esse, indeq; somniarent: se cōtra Deum, contra fidem, contra religionem & cœlū posse fortiter decertare.

Opp. Alumnibus maximis philosophiæ in hoc discedis, Divo Thomâ, Lamberto, aliisq; ferè infinitis, quos olim coluisti: videris ergo hallucinari. Antecedens cōstat, quia illi hoc fundamentū posuisse Aristotelē firmiter crediderunt

Resp. Ab illis omnino non discisso, quia non crediderunt Aristotelem sic delirasse, vt omnino non crederet ex nihilo nihil fieri secundùm potentiam Dei, (quem Agens infinitum, immensum, liberrimumq; esse, nullis medijs aut tam suis astrictum, tam confidenter, tam sæpe desendit) sed secundùm ordinem & potentiā naturæ, quæ non aliter quàm ars mechanica subiectā semper materiā caret. Quòd verò sic delirasse non crediderint Aristotelē, hinc suadeo, quia ipse Divus Thomas in Sūmâ suâ cōtra gentes (opere, ingenio & philosophiâ pleno) ex ipso Aristotele, ratione creationem et alia mysteria religionis contendit probare. Idem etiam & alij eiusdem farinæ & opinionis multis in locis suorum operum & monumentorum agunt. Si vrgeas nusquam hoc nomen creationis eminere, indeq; concludas notam ei non fuisse: respondeo, notitiam esse duplicem, implicitam & explicitam: agnosco hoc ipsum verbum creationis quidē non reperiri apud Philosophū; implicita tamen rei cognitio ex alijs verbis & argumentis elicitur, vt cùm dicat animam rationalem divinitùs accedere, Deum esse effectorem omnium, omnium esse dependere a Deo, Deum non carere subiectâ materiâ, non alligari causis in suâ essentia, non vti medijs, spiritus ab illo immediatè fieri, hæc (inquam) omnia, quamvis non nominatim & expressè, implicitè tamen creationem probant.

Lib. 2. de Generat. animal. cap. 3.

Opp. Videris non omnino legisse Aristotelem, aut saltem non intellexisse, quia omnes has quæstiones quas moves ex istis duobus capitibus, non continentur in eis: sunt enim earum tres in 2. cap. in quo contra Melissum & Parmenidem agit Philosophus, vt An materia sit divisibilis secluſâ quātitate? An ex nihilo nihil fiat? An ex vno absurdo sequātur plura ergo sine ordine et sine ratione confundis singula.

Resp. Absit gloria dictis; mallem equidem confiteri veram ignorantiam, quàm profiteri vanam scientiā. Triginta ferè annos, coactus necessitate, philosophiā professus sui, decies interim cum Interpretibus volumina Aristotelis pervolvi, et sanè vt aliquid concedā tibi, quo sæpiùs legi, eò profundiorem esse Oceanum philosophiæ animadverti. Altissimè enim immersa & defossa est gēma sapientiæ, & nō cuivis sine indefessis studijs excubijsq; accquisita. Hæc ad illud tuū (videris omnino nō legisse Aristotelē autē saltē nō intellexisse)

isse) dixi; in qua parte obiectionis, aliorū, non tuam censuram & iudicio submitto. Ad alteram partem obiectionis respondeo, tres illas quæstiones à te repetitas moveri quidem (vt ais) in 2. cap. resolvi autem in 3. & 4. Liberum ergo mihi fuit, vel ex illo, vel ex his decerpere, magis q; conseaneum rationi visum fuit, hic mouere vbi tractantur, quam illic vbi proponantur solum. Sed hactenus de vmbris disputasti, et de circumstantijs solum, nunc (si quid possis) contra rem ipsam videamus.

Opp. *Expresse decretum hoc philosophorū vehementer laudat Arist.* ex nihilo nihil fieri. *li.* 1. *Phys. textu.* 33. & 34. *In eodem etiam lib. textu* 75. *ait*, impossibile esse ex simpliciter non ente aliquid omnino fieri. *Iterū in eodē lib. textu*, 43. *inquit* nō quodlibet ex quolibet fieri, sed ex contrario *nempe privatione. Idem denig; in* 7. *Metaph. textu* 22. *asserit*, omne quod fit ex aliquo fieri. *Ergo somnium est, si expressis verbis credamus existimare contrarium.* Idem tex. 61.

Resp. *Hæc omnia loca & alia permulta istis similia physicè secūdū ordinē naturæ, non metaphysicè secūdū ordinē potentiæ & providētiæ divinæ intelligūtur: si enim ordinē naturæ spectes, hæc omnia verissima sūt, at si essentiam infinitā & omnisufficientem consideres, quam ipse Philosophus Deo ex philosophiā concedit, vera non sunt.* Ex nihilo nihil fit physice, sed metaphysicè.

Opp. *Aeternitas materiæ prima in* 1. *Physicorū, et aeternitas mundi, motus, & temporis in* 8. *probantur; quia, vt inquit Philosophus, si hæc non esset aeterna, fuisset alia prior causa efficiens, quæ motu & tempore materiam & mundum procreasset: sed hoc fieri non potest, vt illic docet, quia omnis efficiens causa est principium externum motus.* Text. 82. 1. de Cœlo cap. 10. Phys. lib. 8. c. 1. tex. 4. & tex. 10.

Resp. *Aeternitas materiæ non antiquitatem et ordinem essentiæ negat; sed quis non videt Arist. hic solum physicè loqui, cùm illic dicat omnem causam efficientem esse principium motus, at alibi de immensa & infinita essentia locutus constanter asserit, sine omni motu et accidente esse.*

Opp. *Libro* 7. *Metaphysices & priore parte libri, tex.* 12. *formā non posse produci per se, nec immediatè à substantijs abstractis affirmat Philosophus: sed admissa creatione labascit hæc opinio: ergo de creatione nūquā somniavit.*

Resp. *Sæpe idē volvis & revolvis saxū, idē ergo respondeo: formā scilicet naturaliter nō posse produci p se, nec immediatè à substātijs abstractis, metaphysicè posse: quod verò illic naturaliter intellexerit, loci circumstantiæ euidenter docent.* Forma potest produci per se Metaphysicè non naturaliter. Lib. 3. Phys.

Opp. *Creatio est actio secundum philosophiam: ergo non est ex nihilo. Argumentum probo, quia actio et passio idem motus sunt, qui aliquod semper subiectum postulat.*

Resp. *Creatio est metaphysica, non naturalis actio. Ille verò locus solū de actionibus et passionibus rerū naturalium intelligitur, vt illic manifestè constat.*

Distin-

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum natura in omnibus, magnitudinis & parvitatis præfiniat terminum aut periodum? vel, Vtrum res omnes naturales ad maximum & minimum sint definitæ?

In expositione huius quæstionis, intelligendum est q. sibi velit Aristotel. per

- 1 Res naturales: res naturales hoc loco intelliguntur vel
  - Propriè & per se, & sic substantiæ corporeæ, eædemque vel
    - Animatæ quoad
      - Generationem.
      - Conservationem.
    - Inanimatæ, quoad conservationem solùm.
  - Per accidens, & sic à Philosopho intelliguntur, vel
    - Quantitates per se, quæ terminos magnitudinis & parvitatis habent.
    - Qualitates aliaq; accidentia, quæ per accidens quanta dici possunt, vt *sensus color, fatus color.*
- 2 Hos terminos, scilicet maximum & minimum, qui sunt gradus rerum in quãtitate secundùm intẽtionẽ, ordinem, & actionẽ naturæ; hii verò gradus sunt
  - Magnitudinis, quorum alius rectè dicitur
    - 1 Internus, quem visus maximum appellat, & hic est terminus ille rei in quantitate, sub quo res esse potest, & sub maiore esse non potest; vt homo sub statura 5. cubitorũ, at sub maiore esse nequeat.
    - Externus, quem minimum magnitudinis nominavit visus, & definunt ille, sub quo res esse non potest, sub minore autem potest: vt si detur, hominem non posse viuere sub gradu sex cubitorum, sed sub quovis minore; gradus 6. cubitorum erit terminus externus humanæ magnitudinis.
  - Parvitatis, quorum alius etiam dicitur
    - Internus, sub quo res secundùm quantitatem esse potest, at sub minore non potest, vt si detur quòd homo conservetur sub quantitate vnius cubiti, terminus hic vocabitur periodus humanæ parvitatis.
    - Externus, qui est sub quo res esse nequit, at sub maiore esse potest, vt si homo unius cubiti esse non possit propter parvitatem, sub maiore esse quidem potest, vsq; ad sex cubitorum mensuram, qui est definitus terminus magnitudinis.

Hoc

Hoc verbũ (definiri aut terminari ad maximum & minimũ) quod significat nihil aliud, q̃ certis magnitudinis & parvitatis terminis naturaliter concludi, idq; vel
- In rebus singulis, aut secundũ
  - Substantiam, in periodo generationis,
  - Mensuram, in termino nutritionis, aut augmentationis.
  - Existentiam, in termino alterationis per qualitates sensibiles.
- In specie, quoad
  - Generationem, in qua sunt termini limitesque naturæ, quos definit philosophia.
  - Conservationẽ, quę maximè cernitur in { Forma & Fine } rerum.

Vtilis consideratio & applicatio quæstionis.

Vsus quæstionis.

Vsus varius & multiplex est huius quæstionis, maximè in natur ali philosophiâ & medicinâ; nullâ, vt gradus generationis & conservationis definiantur, in hac, vt gradibus primarum & secundarum qualitatum cognitis, certior habeatur ratio & mensura sanitatis. Omitto exempla philosophiæ, exemplis medicinæ rem breviter exponam. Sunt (vt docent sapientiores medici) quatuor gradus cuiusque primarum qualitatum, duo magnitudinis, parvitatis etiam duo; vt exempli gratiâ, calor in sanguine piscis, calor in aëre, calor in homine, calor in igne. Si calor in sanguine piscis intentior aut remissior sit, ægrotat animal, & nisi hic suus temperatus calor ad specificam temperiem redeat, necessariò concidit. Est ergo periodus, vt vides, caloris in illa specie. Similiter si calor in aëre remissior fiat, facilè in aquam; si intentior, facilè in ignem vertitur: est ergo terminus caloris in aere internus, sub quo conservatur, quo tandem extincto contabescit. Est calor in homine, qui dum remissus hydropem aut frigidam aliquam intemperiem, dum intensus febrem generet. Et certè si non vi artis aut naturæ ad proprium habitum & gradum reducatur, mors ipsa sequitur. Est ergo, vt vides, in homine terminus caloris secundùm magnitudinem sub quo vivit, & quo deficiente cadit. Quid multis? vt sunt in calore gradus, ita sunt in aliis qualitatibus, si in subiectis suis consideretur, vt in cicutâ frigoris, *in* terrâ siccitatis, humoris *in* aquâ, *in* sole lucis, *in* homine sanitatis *in* omni specie motus & magnitudinis. *Vt ergo homo sanus est, cùm elementa & qualitates suos terminos & limites à naturâ præscriptos & definitos tenent; cùm autem violentur, velin magnitudine excessus, vel in defectionis parvitate, corrumpitur: itaves omnes naturales numero & specie, servato ordine & gradu magnitudinis & parvitate, conservantur, concusso autem necessariò concidunt.*

Oppi.

Opp. *Dari non potest minima caro: ergo (vt ab Arist. exemplo in textu incipiam) res quælibet naturales ad maximum & minimum non terminantur.* Cap. 4. text. 38. *Antecedens constat, quia caro vel minima potest dividi in alias partes, quia est corpus.*

Resp. *Minimum hoc loco consideratur, quoad formam specificam, vel respectu generationis, vel conservationis: & sic ad minimum terminatur caro; nam si in minores partes divideretur, conservari non posset sub specificâ ratione carnis.*

Opp. *Potentia nutriendi intrinsecùs non definitur ad maximum: ergo nec ipsa viventia intrinseco magnitudinis termino definiuntur. Antecedens constat, quia potentia sæpe rem animatam extra statum & staturam naturæ congruentem producit, vt patet in plantis, gigantibus & crocodilis, qui (vt ait Plinius) semper crescunt.* Et Arist. lib. 5. de Hist. Animal. cap. 33.

Resp. *Facultas nutriendi & augendi consideratur duobus modis, vel definitè in naturali specie, & sic certam magnitudinis periodum habet in qualibet individuo eiusdem speciei; vel indefinitè & per accidens, cum superflua aliqua materia adiciatur, & sic sæpe extra statum naturæ in eadem specie aliquid producit; sed hoc à philosophis monstrum dicitur, quia institutam naturæ & proportionem debitam materiæ & quantitatis excedit. Vt ergo ex defectu, vel excessu, vel in ordine, particularis natura errans aliquando producit monstrum: ita hæc potentia augendi & nutriendi sæpe in individuis errant, si sit aut nimia abundantia, vel defectio, vel mala dispositio materiæ subiectæ, in quam suas vires exerunt. Sed vt hic vel ille error saltem legem naturæ hanc tollit: ita nec defectio in nanis aut Pygmæis, nec excessus in giganteis, nec deformitas in monstris, hanc rationem & proportionem speciei negant.*

Opp. *Dari non potest maximus ignis: ergo res omnes naturales non terminantur ad maximum. Antecedens probatur, quia ignis est totum homogeneum & continuum, quod est dividibile in partes semper dividibiles. Præterea adiecta materia quocunque possis in ignem, semper augetur ignis, nisi naturale agens, vel sibi subiecta in quam agat, agendo deficere hoc loco neges.* Phys. lib. 3. text. 1. lib. 6. text. 4. & 1. de Cœlo text. 2.

Resp. *Homogeneum est semper dividibile in partes: hoc est non semper actu dividitur, sed semper dividibile dicitur in partes eiusdem nominis & speciei. Præterea est maximus ignis elementaris ille in concavo lunæ & augeri non potest vt conservetur.* Homogeneum non semper actu dividitur sed est dividibile.

Opp. *Numerus semper augeri potest, motus est perpetuus (vt docet Philosophus) tempus nec incipit nec desinit: ergo omnia non terminantur ad maximum terminum conservationis suæ.* Phys. lib. 3. text. 68.

Resp.

Resp. *Hæc tria considerari possunt bifariam, vel physicè in subiectis suis, & sic definiuntur ad maximum & minimum; vel mathematicè in animo, & sic hoc loco intelligi non debent: neq; sunt propriè res naturales quæ per se in hac quæstione intelliguntur.* Numerus, motus & tempus dupliciter considerantur.

Opp. *Perfectus gradus maximè attingi non potest: ergo frustra hoc loco definitur. Antecedens probatur, in sanitate & temperie elementorum, quæ nunquam ad pondus est in homine; nullum enim est, teste Galeno, ἐυκρατὸν corpus & perfectè mixtum. Ratio est, quia in quolibet corpore vnum vel alterum elementum prædominatur, vnde pernicies potiùs quàm salus, destructio quàm conservatio nascitur.*

Resp. *Terminus sanitatis & mixtionis in corpore est duplex, institiæ & ponderis: institiæ, vt res qualibet (sic. temperata elementa habeat, prout illius natura ferat. Ponderis autem terminus rarissimè aut nunquam contingit, neque in tantâ varietate rerum natura hoc postulat, quippe tum eadem esset temperies omnium. Quod addis prædominium vnius aut alterius elementi esse causam corruptionis, verum hoc est, si in excessum prorumpat, non si in specificis terminis maximi & minimi continuatur.* Galen. in 1. lib. de Temperamentis. In quolibet corpore elementum prædominans est. Prædominium elementi causa corruptionis.

Distinctio

Distinctio tertiæ quæstionis.

Vtrùm materia prima sit divisibilis secluſâ quantitate?

Partes extensas, & sic non dividitur in partes secluſâ quantitate; quod probatur ab

1 Authoritate Aristotelis, qui in 2. cap. huius libri textu 18. docet, materiam solùm quantitatis ratione extendi.

2 Ab absurdo, quia si materia esset extensa per se, plures extensiones in vno compoſito reperirentur, vnæ materiæ, altera quantitatis.

3 A superfluo, quia talis extensio materiæ videatur superflua, cùm hæc dimensio quantitatis sufficiat.

Materia est divisibilis duobus modis, vel in

Partes entis seu substantiales, & sic secluſâ quantitate dividi potest materia, & probatur,

1 A proportione, quia aliter diversæ partes materiæ non respondèrent diversis partibus quantitatis, sed consensu omnium philosophorum respondent.

2 Ab essentia materiæ, quæ est substantia & *subiectum quod*, vt aiunt, & proinde ordine naturæ præcedit quantitatem, quæ *subiectum quo* appellatur: partes ergo non solùm materia, sed etiam materialis quævis substantia habet, antequàm quantitas accedat, aliter enim quantitas conferret substantiæ vt haberet partes: at hoc est absurdum, cum substantia corporea sit totum integrale partibus absolutum in se, ordine naturæ, priusquam quantitatem & dimensionem à quantitate habeat.

3 A causa, quia materia est principium quantitatis, & ex consequenti est causa vt sit divisibilis. Ratio est, quia quicquid existit causa causæ, existit etiam causa effectus.

4 A necessario, quia materia est per se divisibilis secluſâ quantitate, aut non-ſi sit divisibilis, habetur propoſitum; si verò sit indivisibilis, à natura sua fieri non potest, vt fiat divisibilis; cùm quod insitum est à naturâ, mutari non possit, vt habetur 2. Ethicorum.

Capit.

Observatio vtilis.

Constat in omni materia & corporea substantia esse quandam divisionem in partes entis, præter divisionem in partes quantitatis; quippe si ea non esset, nulla haberetur inter substantiam & mensuram proportio, nulla partium quantarum internis partibus coaptatio, coherentia nulla, addo etiam & illud, quòd sæpè quantitas sine subiecto maneret, quo nihil absurdius esse potest: ra-

tio

tia hæc est, quia omnib quã rarescunt corpora, vt in ebullitione lactis, in extenuatione aëris; si in ista rarefactione non sint partes substãtiales materiæ, vel materialis substantiæ, quæ respondeant partibus extensæ quantitatis, sequetur necessariò illas partes quantitatis esse sine subiectis: concedendum ergo est subesse in materia partes entis. Similiter etiam contingit, si ex pugillo terræ fiant 10. aquæ, si ex vnâ guttulâ aquæ fiant centuplo maiores quãtitates aeris, absurdum erit si in istis commutationibus substantia aucta non respondeat auctæ mensuræ, si partes partibus non adæquentur; rarescũt ergo partes quantitatis, rarescunt partes etiam materiæ, magisq; à se invicem motu, situ, loco distant; quæ antea in vno pugillo aut guttulâ compactæ magis fuerunt.

Opp. Aristoteles tertio Physicorum ait, quòd si infinitum esset extra magnitudinem, non esset divisibile: ergo quicquid est divisibile, dividetur per magnitudinem, & ex consequenti materia non erit divisibilis seclusâ quantitate, quia seclusâ quantitate magnitudinem non habet. Cap. 5. tex. 33.

Resp. Resolvitur hoc argumentum facilè, si partes entis & partes quantitatis distinguas. Materiæ partes duplices.

Opp. Potentia divisibilis, seu (vt loquũtur veteres) divisibilitas est propria passio quantitatis: ergo non convenit substantiæ.

Resp. Potentia divisibilis in partes dimensionis est propria passio quantitatis, non omnis potentia divisibilis in partes entis; nam sic genus in suas species et differentias non divideretur, nec totum in sua membra.

Opp. Si materia sit dividua citra quantitatem per se, sequeretur in quolibet composito naturali plures simul extensiones reperiri, vnam quantitatis, alteram materiæ; imò plures dimensiones, nempe corporis quanti & corporis substantialis; at hoc admitti est perabsurdum, quia tùm nihil impediret quo minùs plura corpora (substantiale scilicet & quantum) simul in eodem loco existerent, seq; invicem penetrarent.

Resp. Non sic ponimus materiam esse dividuam per se in partes, quasi haberet plures dimensiones quàm in quãtitate; sed hoc dicimus quòd in omni materia, sit ea divisibilis potentiâ secundùm partes entis, vt singulæ illius partes partibus dimensionis respondeant, & hac distinctione rectè adhibitâ non sequuntur illa absurda, quæ aliter non absurdè infers.

Opp. Materia sine accessu quantitatis non habet partes: ergo rectè non dicitur dividi. Antecedens probatur, quia si haberet partes, aut illas haberet intra se vel extra se: sed neutro modo habet; quia, vt habetur primo de Cælo & mundo, extra & intra sunt passiones quantitatis, ideſt loci & situs.

Resp. Extra & intra sũt passiones cõmunes quãtitatis nõ propriè & 4. modo; præterea, hoc cõcesso quòd sint propria passiones, nõ tamẽ inde sequitur absur-

dum, quia hoc loco de partibus entis in principio agimus, non de partibus dimensionis in subiecto.

Opp. Materia nec substantia est, nec quantitas, nec qualitas: ergo non est per se divisibilis: non est substantia, quia tum esset corporea vel incorporea. Nec verò sit quantitas vel qualitas nemo philosopharum dubitat.

Lib. 7. Metap. tex. 8.

Resp. Materia est substantia inchoatè non absolutè sumpta, cui soli illa divisio in corpoream & incorpoream convenit. Vel respondetur, quòd sit substantia physica non dialectica, vel quòd sit substantia principium, quod sufficit, vel quòd sumatur pro corporeâ substantia, quod nonnunquam fieri solet.

Opp. Materia partes in rarefactione lactis aut aëris (vt ais) respondent partibus quantitatis: ergo extenduntur vt partes quantitatis, & per consequēs, vt sunt dimēsiones quātæ, ita sunt extensiones internæ ipsius materiæ, ne quantitatis partes rarefactæ destituantur subiectis. Verumenimverò hoc ponere videtur valde alienum à philosophiâ, qua plures dimensiones non admittit.

Resp. Omnis extensio partis internæ non arguit aliam dimensionem à quantitate, sed solùm necessitatem amplificandi partes internas, vt mensura partibus iam auctis aequaliter respondeant. Cùm ergo in rarefactione totius alicuius partes extendantur, vel intendantur potiùs, non secundùm magis & minùs aliam dimensionem habent à quantitate diversam, sed eandem, natura vi intrinsecùs rarefactam & amplificatam, quæ rectè in essentia diversa, in mensura tamen vna eademq; dicitur. Nam vt elementa virtute solùm sunt in mixto, vnamq; numero substantiam efficiunt: ita partes materiæ in corpore quanto potentia & facultate sunt, vnamq; solùm numero mensuram habent; si verò vel separentur, vel simplici intellectu & dividente per se divisim considerentur, tam diversæ partes quàm partium extensiones rectissimè nominari possunt.

Opp. Materia nunquam separatur à quantitate: ergo de illius divisione (seclusa quantitate) manis videtur quæstio. Antecedens est Arist. qui docet mundum æternum esse, & per consequens etiam docet materiam semper esse sub aliqua forma, maximè sub quantitate.

Phys. lib. 8.

Resp. Quæstio non est, an unquam separata fuerit materia à quantitate, sed an sit suapte natura divisibilis sine mensura quantitatis, sive illa divisio sit actu, vel potentia reipsa distincta, vel animo solùm concepta non refert, modò sit vera. Num vt facultas videndi nunquam actu separatur ab homine, homo tamen verissimè intelligi potest in sua propria essentia sine illa facultate: ita considerari quidem potest materia, aut materialis substantia aliqua, esse quidem natura sua divisibilis in partes entis sine omni quantitate, licèt actu à quantitate nunquam separetur.

Materia considerari potest sine omni quātitate, licèt actu nunquam existat.

Distinctio

Distinctio quartæ quæstionis, Vtrum toto quiescente moveantur partes?

In hac quæstione traditur distinctio.

- *Totius*, quod est vel
  - Confusum & vniversale, sic *animal est totum respectu suarum specierum*: sed de hoc toto non agitur.
  - Distinctum, completum, seu integrale, quod est vel
    - Homogeneum, cuius partes insigniuntur eodem nomine cum suo toto, vt *ignis, aer.*
    - Heterogeneum, cuius partes non insigniuntur eodem nomine, vt *homo, planta*; & de hoc duplici toto movetur quæstio.
- Motus, qui est vel
  - Internus, idemque vel à
    - Non ente tali ad ens tale, vt *generatio* in *substantiâ.*
    - Perfectiore ente ad non ens, vt *corruptio.*
  - Externus, idemque vel
    - Secundùm mensuram, vt *augmentatio* & *diminutio* in Quantitate.
    - Secundùm formam accidentalem, vt *alteratio* in Qualitate.
    - Secundùm locum, ordinem aut situm, vt *loci mutatio*, quæ est
      - Circularis in sphæris.
      - Recta in elementis.
      - Mixta in animalibus.
- Quietis, quæ sumitur aut
  - Positivè, vt res quiescat in
    - Loco.
    - Formâ.
    - Fine.
  - Negativè, vt quies sit privatio omnis motus; & sic non sumitur hoc loco.

Observatio vtilis.

De toto hoc loco solùm integrali actu existente, de motu propriè & per se locali, de quiete positivâ maximè in hac quæstione agitur. Vt verò vberior habeatur disputandi seges, defendi potest hæc sententia in omni genere motus & quietis, comparatione factâ totius ad suas partes; vt superiùs constat.

Opp. *Cælum non habet locum in quo quiescat, nec partes vniuersi quidem*

in loco est ergo aliquod totum quod sub hac quæstione comprehendi non potest. Idem de Oceano, aliisq; corporibus semper in motu positis dici potest.

Resp. *Quamvis cœlum & mare perpetuo moveantur secundum partes, secundùm totum tamen in suis locis quiescere dicuntur, iuxta illud.* Res quælibet quiescit in loco suo. *Quod vrget cœlum non habere locum; si per cœlum primum mobile intelligas, agnosco locum circumscriptiuè ambientem non habere, sed partem vnam alteram locare dicimus. Est ergo natura principium motus & quietis in cœlo, motus in parte, quietis in toto; motus in materia, quietis in forma, loco, & fine. Movetur ergo cœlum, quiescit cœlum; movetur secundùm partes, quia vna pars aliam aliam q; locat, quiescit autem secundùm totum, quia neq; locat neq; locatur. Sic de mari dicendum est, quòd totum quiescat in suo loco, pars tamen vna mota alteram moveat, & vnda vndam, fluctus fluctum pellat.*

Natura principium motus & quietis in cœlo quomodo.

Opp. *Singulis partibus motis movetur & totum; sed sensu iudice, singulæ partes cœli & maris moventur: ergo totum in illis movetur.*

Resp. *Singulis partibus simul motis movetur totum, successivè autem motis non semper movetur totum. Præterea, cùm dicam quiescere cœlum & mare, non quietem penitus privativam omnis motus, sed positivam respectu loci & conservationis intelligo. Alij hic etiam respondent, cœlum primum mobile esse cœlo Empyreo contineri et quiescere vt in proprio loco, quippe excelsum & divinum illud corpus, Beatissimæ Trinitatis gloriosa sedes, comprehendit omnia; & quàvis sit ipsum immobile, inferioribus tamen spharis, tanquàm totum suis partibus motum tribuit, & in hoc sensu recte dici potest, quiescente toto, id est cœlo maximo, moveri partes, id est inferiores cœlos, qui sub illo collocantur.*

Opp. *Contraria in eodem instanti fieri non possunt: ergo quiescere totum & moveri partes non possunt in omni genere motus, vt hic defendis. Argumentum probo, quia generatio & corruptio sunt species motus, quæ in instanti fiunt, vt in tertio Physicorum docet Philosophus.*

Generatio quomodo in instanti, quomodo non.

Resp. *Generatio & corruptio considerantur perfectiuè, & sic sunt in instanti; vel progressivè, & sic non sunt in instanti: & hoc modo generatis, motis, & mutatis partibus, quiescat totum, totoq; quiescente moveantur partes.*

Opp. *Partes nihil aliud sunt quàm totum, vt antea docuit Philosophus: ergo illis motis movetur & totum.*

Resp. *Cùm dicimus quiescente toto partes moveri, non omnes partes intelligimus simul sumptas, quia nihil aliud sunt quàm totum, sed partes aliquas posse moveri docemus, licet totum quiescat, vt* homine dormiente moventur cor, arteriæ, spiritus & pulsus cordis.

Opp. *Quiescente toto partes non moventur loco: ergo male defenditur quæstio, Antecedens probatur, quia moveri loco est mutare locum: sed partes quiescente*

toto non mutant locum, vt patet in corde, arterijs, *ſpiritibus dormientis, quæ mota non mutant locum.*

Reſp. *Moueri loco non eſt ſemper mutare locum, vt in circulari motu cœli conſtat, propriè tamen & plerumque ſic eſſe agnoſco, vt in* partibus maris, *cuius pars vna alteram à loco in locum pellit. Ad inſtantiam dico, quòd ſecundùm opinionem doctiſſimorum et philoſophorum & medicorum, cor, pulmones, arteriæ, ſpiritus in ſuo motu locum mutent. Cor enim huc & illuc agitatur, contrahuntur & dilatantur pulmones & arteriæ, ſpiritus ſaltant & diſcurrunt per arterias in omnes partes & regiones corporis. Localiter etiam moueri cœlum nonnulli acutè probant, ſi partem locantem et impellentem conſideres. Mouetur enim ad* locare *(vt aiunt) non ad* locari, *id eſt, ad locantem partem, non ad locum circumſcribentem; quippè cœlum in loco ſic non collocatur ſecundùm Ariſt. at ſecundùm ſapientiſſimos quoſdam tum Aſtrologos, tum Theologos, ſub Empyreo cœlo collocatur.*

Opp. *Exigui aut nullius vſus eſt hæc quæſtio: otioſa ergo mouetur. Antecedens probatur, quia demonſtrationes neceſſarias non habet.*

Reſp. *Vſus magnus eſt, ſi diligenter attendas, non ſolùm in diſtinctionibus motus & quietis, vt ſupra, ſed etiam in conſeruatione rerum, quæ vi naturæ fiant. Pulchrum enim eſt ſcire quomodo totum in loco, in formâ, in principio & fine conquieſcat; cùm tamen partes veluti ſeruæ ad ſalutem & conſeruationem totius laborent: vt in corpore humano conſtat, quod magis ſomno, quieſcente toto, per motum cordis reficitur, quàm per vigiliam. Quieſcente enim toto intus pellitur calor, augentur ſpiritus, internus motus excitatur, reſtaurantur partes, reficiuntur omnia. Vt ergo toto horologio quieſcente & loco ſuo affixo, rotæ in circulum mouentur & optimè deſignant horam: ita toto homine quieſcente, cor quod eſt veluti horologium vitæ, pulmones & ſpiritus quæ ſunt veluti rotæ, agitantur, & agitatione ſanitatem firmiorem reddunt. Nihil dicam de quiete in forma, principio, & fine, ex qua rerum omnium naturalium ſalus & conſeruatio pendet: nihil hîc de cœlo Empyreo, ab Aſtrologis & Theologis (vt ſuperiùs oſtendi) poſito, qua tanquam toto quieſcente, reliqui cœli vt partes, ſuas rotas & gyros faciunt. Sic vel in minimis dubijs (vt vides) philoſophiæ, quæ primâ fronte nullius vſus eſſe videntur, inueniri à ſtudioſo veritatis poteſt vſus amplißimus, vt omni curioſitate & ſuperſtitione relictâ, Deum in operibus ſuis minimis et maximis admireris.*

Cor veluti horologiũ vitæ.

Distinctio quintæ quæstionis, An ex vno absurdo concesso sequantur multa?

- Distinctio,
  - Erroris, qui est *lapsus opinionis, non rectè dissentientis à veritate*; hic autem contingit, vel ex
    - Ignorantiâ simplici, quæ meretur veniam.
    - Ignorantiâ crassâ, quæ meretur pœnam.
  - Absurditatis, quæ est *erroris similitia edita contra veritatem*, & hæc contingit, vel ex
    - Negligentiâ, si incauti
    - Ignorantiâ, si indocti } simus.
    - Malitiâ, si contentiosi

In hac quæstione considerandæ sunt

Ratio negandi, aut nō permittendi absurditatē, quæ est, vt antea apparet;

1 A contrario, quia absurditas est inimica veritati.

2 A proprio, quia proprium eiusdem est, specie veritatis incautos & indoctos in odium veritatis trahere.

3 A simili, quia vt vna scintilla aliàs ignita vna admissa absurditas aliàs necessariò infert.

4 Ab eventis, quia absurditate permissâ, cæcitas & ignorantia facilè in omni scientiâ triumphabunt.

5 Ab experientia, quæ docet quotidie absurdos asinos in omni scientia dicere & docere omnia; quod certè non contingeret, si veritas sola (quæ est materia veluti prima cuiusque scientiæ) coleretur.

Argumenta contra quintam quæstionem.

In lib. de Reprehens. Sophistarum.

Opp. *Aristoteles falsigraphos elenchos et fallacias sophistarum definit: ergo videtur absurditates admittere; nam in istis omnibus absurditates insunt.*

Resp. *Non ideo definit istas sophistarum technas vt amplectaris, sed vt easdem cognitas facilius evitare possis, iuxta illud*: Mala cognita facilius evitantur.

Opp. *Probabilia admittuntur in omni scientia secundùm Aristotelem; sed sæpe probabilia absurda sunt: ergo sæpe absurda ab eodem permittuntur. Minorem probo, quia sæpe speciem solam veritatis habent, cum tamen à veritate sint aliena. Hinc illud.* Omne verum est probabile: sed omne probabile non est verum; *vt opiniones de quadratura mundi, aut de illius æternitate, sunt quidem probabiles, sed non sunt veræ; si ergo absurditas sit error vel opinio à veritate aliena (quæ absurditatis definitio aliquando in probabile cadit)*

cadit) rationem non video quin, admisso probabili, etiam absurdum permittatur.

Resp. *Probabile* est quod videtur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, isdemq; aut omnibus, aut plurimis, aut illis solùm qui sunt spectatæ & insignis sapientiæ; *hæc quidem definitio probabilis nunquam in absurdum cadit. Nam quamvis omne probabile non sit verum; non est tamen à veritate alienum, sed videtur esse verum: neq; est in probabili solùm species veritatis, sed ipsa plerumq; veritas, quæ in absurdo nunquam apparet, si probè examinetur. Postremò probabilitas nec fallax est, nec falsa; non fallax, quia in ea non est intentio fallendi; non falsa, quia medium est probandi veritatem. At absurditas semper mendax est, & omni veritate caret. Quamvis ergo paradoxa aliquando hominum spectata sapientiæ sint re ipsâ falsa, rationes tamen quibus in demonstratione suarum opinionum utuntur, non sunt falsæ sed probabiles, eademque permittenda, donec probentur esse falsæ. Nam probabilitas comes est opinionis, quæ inter habitus mentis annumeratur, in disquisitione & indagine veritatis: absurditas verò est comes semper falsitatis.*

Li. 1. Topic. 1. Probabile quid, vide Arist. lib. 1. Rhet. cap. 2.

Probabilitas comes est opinionis: absurditas verò falsitatis.

Opp. *Si absurda non sint permittenda in scientiâ, tùm non sunt admittenda argumenta in veritatem: sed argumenta in veritatem sunt admittenda: ergo etiam absurda. Sequela maior ex eo constat, quia argumenta in veritatem sunt à veritate aliena, & idcirco absurda, vt ex definitione absurdi patet.*

Resp. *Aliud est proponere argumenta in dubiam veritatem, vt illustrentur; aliud est absurda sine intentione discutiendæ veritatis effundere & effutire. Neque sunt argumenta in veritatem contexta sic à veritate aliena, vt absurda; quia illa simpliciter inter probabilia, hæc verò inter falsa habentur.*

Opp. *Tyrones in omni scientia infinita errata & absurda effundunt, in quibus tamen est connivendum, ne penitus à studio philosophiæ deterreantur: sunt ergo aliquando permittenda absurda. Præterea, Aristotel. docet tentandi causâ aliquando falsa proponi. Vt ergo venena suum usum in medicina habent: ita absurda in philosophia. Imò vt bonus artifex ex malo corio bonum calceum aliquando fingit: ita ab absurdo & impossibili, quod est planè falsum, nonnunquam philosophus pulcherrima argumenta petit.*

Elench. lib. 2. cap. 2.

Resp. *Tyrones quidem ignari rerum sapissimè absurdè errant, sed nemo prudens illos errare docet, aut permittit. Quòd verò connivendum aliquando, hinc est, vt tenerrima ingenia excitet ad studia, non vt commendet errata. Licet ergo tentare illorum ingenia fallacibus & etiam falsis aliquando, sed non imbuere, probare aciem, non obtundere. Postre-*

mò vt definiuntur venena in medicina: ita ab *Absurdo & Impossibili* ducuntur argumenta in philosophiâ; non vt hæc vel illa recipiantur, sed vt eviteutur ab omnibus. *Nam hic est vsus locorum ab Absurdo & Impossibili, vt vanitas eorum, qui contradicendi studio delectantur, magis eluceſcat; vt q, absurdum & impossibile, monstra veritatis, ab omni scientia exulent, & exterminentur.*

Opp.

Licet philosopho aliquando de iure suo discedere, quando cum ignorante disputat: ergo licet absurdum concedere. Argumentum tenet, quia de iure discedere est falsum; & rationi minus consentaneum est, dare adversario, vt quid possit in falso efficere probetur, cum nihil concludere ex vero possit.

Resp.

Licet aliquando hoc vel illud concedere quod est falsum aut minus consentaneum rationi, si adversarius sit ignarus, & digressiones inutiles & otiosas faciat. Sed attende, ita licet concedere, vt moneatur adversarius ignorantiæ suæ, vtque intelligat se nugas agere, & causam de qua disputet non vulnerare.

Opp.

Vt temperatura corporis nulla tam pura est, quæ omni labe & humorum intemperie careat; ita nulla est scientia tam vera, tam firma & absoluta, quæ nullam absurditatem, nullum erroris nævum & lapsum habeat. Quare vt in optimâ temperatur à corporis non est incommodum labeculam videre: ita in scientia non est alienum à ratione nubeculam aliquando erroris & absurditatis admittere.

Ad temperaturam enim proximè accedit homo vt habet Galenus in lib. de Temperamẽtis.

Resp.

Hæc similia docent, sed non concludunt firmiter: est enim temperatura varia; at scientia constans, firma & perpetua: *levis in temperatura labecula non nocet, sed error in scientia est vulnus, materiam q, scientiæ, nempè veritatem, plurimùm enervat. Ratio ergo à simili non sequitur, quia non est par vtriusq, in simili comparatio.*

Lib. 1. Poster. cap. 22.

CAP.

CAP. 5.

1 *Vtrum principia rectè definiantur? &*
An vi propriâ vel alienâ ad effecta moveantur?
2 *Vtrum contrarietas seu discordia in principijs sit magis causa rerum, quàm eorum vnio seu concordia?*

QVANQVAM communis & trita sit hęc prima huius capitis tractanda thesis, *Vtrum principia rectè ab Aristotele definiantur?* quoniam tamen in ea quiddam abditum & abstrusum delitescit, eandem paucis explicandam puto. Principia ergo sunt *entia primarerũ, quæ nec ex seſe, nec ex alijs sunt, sed omnia ex ipsis fiunt.* Vt huius definitionis interpretatio illustrior fiat, sciendum est nomen *principij* latiùs patere quàm nomen *causæ*; quippè ad rationem principij satis est, si ex eo tanquam ex primo res aliqua sit, fiat, aut cognoscatur: ad rationem autem causæ, hoc non satis est, nisi res ab illa esse, essentiam, aut existentiam habeat, & ab eadem dependeat. Rem exemplis aperiam. Locus à quo proficiscaris, principium viæ, non causa viæ; privatio principium generationis, non causa generationis dicitur. Procedam: *principia sunt entia primarei*, hinc entia rationis excluduntur. Addit Philosophus *quæ non sunt ex alijs*, ratio est, quia sunt ipsa omniũ prima; prima intelligo in eodem genere, id est, prima physica, non metaphysica; nam sic Deus & Intelligentiæ priora principia esse supernis ex Aristot. à nobis demonstrantur. Pergit, *quæ non sunt ex seſe* quia sunt contraria prima, vt postea declarabitur. Concludit *ex quibus omnia fiunt*, id est, omnia effecta naturæ, quæ cùm ex se fieri non possint, necessariò à principijs ortum petunt. Quid multis? hæc præpositio, *ex*, toties in textu ingeminata, discrimen ponit inter principia interna & causas externas rerum; quæ sunt *finis*, *efficiens*, & *exemplar*; quippe ex his (si propriè & philosophicè loquamur) res nulla naturalis constat. Est enim efficiens causa à qua, non ex qua; est finis ad quem, vel propter quem; est exemplar ad cuius imaginem vel imitationem res fiant. Iterum percurram breviter. Per primã partẽ definitionis, non solùm excluduntur entia rationis, sed etiam entia per accidens, primæq; intentiones dialecticæ, quæ entia rei dicuntur, non quòd ita sint, sed quòd rem proximè

Quæstio prima.

Definitio principij.

Huius lib. tex. 42.

Principii nomen latius quàm causæ nomen.

Principii & causæ distinctio.

Principii definitio explicatur.

Efficiens, finalis, & exemplaris causa quæ.

&

& immediatè significent. Per secundam partem excluduntur quatuor elementa, aliaq; composita quæ ex se invicem fieri soleãt. Per tertiam excluduntur cœlestia corpora, quæ licet ex se mutuò non fiant, conficiuntur tamen ex alijs vt ex materiâ & formâ. Per quartam denique partẽ excluduntur omnes incorporeę substantiæ, omniaque accidentia, & vniversim ea, ex quibus nullum compositum naturale oritur.

Secretum in definitione principiorũ, quomodo ferantur ad effecta producenda. Lib. 3. Phys. cap. 1.

Secretum in hac definitione est, vt intelligas, quomodo ferantur principia ad effecta producenda, & quomodo vniantur in illis. An scilicet ex se, vel ex potentia insita? non dices ex se, quia nihil à seipso mouetur; nec ex potentia insita, quia potentia accidens est, at nullum accidens inest principijs antequam effecta fiant. Quem ergo sensum habeat hæc definitio principiorum ab Arist. tradita? nempe quòd sint entia rei prima, ex quibus inter se vnitis vniversa fiant. Si non moveantur principia, nec ipsa vniri, nec ex ipsis res fieri possint; at quomodò vniuntur aut mouentur, cùm neque ex se, neq; vi aut facultate aliquâ insitâ moveatur? Sed dices insitâ virtute & facultate vniri ad se invicem & moueri. Rectè: est ergo illa insita facultas, aut eadem cum principijs, aut non est eadem: si eandem dicas, idem saxum voluis; nam sic idem à seipso mouebitur, quod est absurdum; si sit diversa tum accidens erit in primis principijs antequam effecta fiant, quod est à ratione & philosophiâ alienum, quæ principia causas esse omnium substantiarũ naturalium & accidentium definit. Quid sequitur? vt agnoscas vsum huius quæstionis, qui positus in confessione æterni Numinis, vnde hic motus, hæc vnio principiorum fluit. Nam certum est vi suâ non posse moveri, non posse vniri principia ista naturalia in effectis, nisi sit vis quædam divina, eademq; occulta, non sensu sed solo intellectu percepta, quæ principijs per se immotis hunc motum, hanc legem, hanc vnionem tribuat. Concludam ergo, vt semina mandata terræ per se non possint fructum omnino producere, nisi sol, qui est causa omnium in generatione rerum, lumine & influentiâ suâ vim vitæ in illis excitet: ita certè hæc principia rerum naturalium nullum effectum possunt producere, antequam prima causa, sedens veluti ad puppim, vim quandam dederit vt moveantur. Quid frontem corrugas? nihil hîc doceo contra Aristotelem. Numis dicet, Deum causarum causam esse, primumq; motorem omnium. Si omnium? principiorum ergo: nam aliter omnium non esset motor.

Vsus huius quæstionis.

Deus causarũ causa secundũ Aristotelem.

Quæstio 2.

Sequitur altera quæstio, *vtrum contrarietas, siue discordia principiorũ sit magis causa rerum quàm rerum vnio seu concordia?* Primùm in hac

quæstione

quæstione docebo, principia physica esse contraria, tum contrarietatem eorum non esse magis causam rerum quàm vnionem & concordiam demonstrabo. Vt contrarietas principiorum accuratiùs intelligatur, contrariorum distinctio tradenda est. Contrarietas ergo sumitur duobus modis, propriè, & communiter, propriè pro repugnantia formarum agentium & patientium, mutuoq; se expellentium ex eodem subiecto capaci vtriusq;, nisi earum vna insit à natura; sic *calidum & frigidum*, *humidum* & *siccum* contrariantur: communiter trifariam, aut pro repugnantiâ differentiarum diuidentium genera in qualibet categoria; & sic est prima contrarietas in quolibet genere: aut pro repugnantia duorum terminorum simul non cohabitantium in eodem subiecto, à quo vel propriâ vi, vel alienâ expelluntur: aut deniq; pro repugnantiâ privationis & habitus, & sic hoc loco principia dicuntur contraria. Sed attende modum; materia non opponitur formæ, nec forma materiæ; quid ergo? certè privatio opponitur formæ; sed distinguenda est forma, distinguenda etiam privatio. Forma est actu habita, vel habenda. Privatio est vel simplex negatio entis, vel mixta, quæ partim ens negat, partim ponit; hæc privatio, non illa principium dicitur: & hæc, non illa, nunc formæ habendæ, nunc formæ habitæ contrariatur: formæ habendæ, vt si catulus non videat ad præscriptum & definitum videndi tempus à naturâ: formæ habitæ, vt in mutatione elementorum constat. Sed de hac re posthac pluribus dicemus, cùm de privatione, cæterisq; principijs speciatim agatur.

Contrarietas duplex.

Principia quo modo contraria.

Forma quotuplex.

Privatio duplex.

Nunc adhibenda sunt argumenta quibus Arist. probat principia esse prima contraria. Probat hoc ipsum in textu tribus argumentis: ab Authoritate, à Definitione, à Necessario. Ab authoritate omnium philosophorum, vt ait; qui vnanimi consensu posuerunt, principia esse contraria. Nam etsi Parmenides, Melissus, Democritus vnum posuerint principium; vi tamen veritatis coacti, tandem inuenerunt plura, eademq; inter se contraria statuerunt; sed lapsi etiam sunt in hoc (vt ait philosophus) quòd vnus ignem & aquam, alter earum & densum, tertius solidum & vacuum principia rerum esse somniârint. A definitione contraria esse probat hoc modo; Principia definiuntur *entia prima, quæ nec ex se mutuò, nec ex alijs sunt, sed ex ipsis omnia*; prima autem contraria ita se habent: ergo principia sunt prima contraria. Assumptionem confirmat ratione & exemplis: ratione, quia si prima contraria aliunde fierent, ipsa non essent prima; si à se invicem, non essent contraria; si ex illis non fierent omnia, sequeretur quælibet ex quibuslibet generari: at nihil nisi à contrarijs

Argumenta Aristotelis quibus probat principia esse contraria prima.

1. Ab authoritate. Cap. 2.

2. A definitione. Tex. 42.

consensu

consensu omnium philosophorum oritur. Exemplis hoc ipsum docet, quia *album* non fit ex *musico*, nisi per accidens, cùm contingat *musicũ* esse *nigrum*, sed *album* fit ex *non albo* per se, idest ex *nigro*, vel ex *medio*, in potentia vt fiat album. Tertia ratio à Necessario sic est. Omnia fiunt ab ijsdem aut à contrarijs; sed non fiunt ab ijsdem: ergo fiunt à contrarijs; sunt ergo principia contraria, à quibus procreantur omnia. Sed de contrarietate principiorum nunc ex textu satis.

5. A necessario.

Alteram partem quæstionis paucis attingã, *Vtrum contrarietas seu discordia principiorum sit magis causa rerum naturalium, quàm eorum vnio & concordia?* Defendo vnionem & concordiam esse magis causam, idq; non contra Aristotelem. Etsi enim in textu doceat, principia esse contraria, magis tamen materiæ & formæ vnionem & consensũ insinuat esse causam in constitutione rerum, quàm oppositionẽ priuationis & formæ. Hoc probo à natura contrariorum, à principiorum proprietate, à comparatione horum ad effecta, à similitudine, à definitione causæ, & à fine. A natura contrariorum, quæ est, vt vnũ eorum sit infestum alteri, impetumq; in se invicem faciant, donec alterum concidat & tollatur; nunquam enim simul in eodem subiecto cohabitare possunt contraria: quamuis ergo priuatio sit necessaria, vt excitetur materia ad novas formas acquirendas, fiatq; magna cum varietate rerũ novarum successio, respectu tamen quo formas destruit, minùs causa aut generationis aut cõservationis dici debet, quàm cõiugalis (vt ita loquar) materiæ & formæ vnio, consensus, & copulatio; quippe in hac vnione, est ipsum esse rerũ, est cõstitutio, est cõservatio, est res ipsa: nam quid aliud est res quàm sua forma, quã priuatio tollit? A proprietate principiorum hoc ipsum constat; nam materiæ primæ proprium est esse subiectum omnium, in quo & fiunt & conseruentur: formæ autem proprium est, rebus nomen & esse dare; at priuationis proprium, hoc nomen & esse tollere: magis ergo in amicitia & concordia principiorum quàm in contrarietate & discordia causarum, rerum naturalium constitutio eminet & emergit. A cõparatione principiorum, quia si conferas principia inter se, facilè aduertas, naturam eorum duo (nempe materiam & formam) adoptasse vt filias, abdicasse verò alterum (nempe priuationem) vt spuriam, vel potiùs vt viperam, quia in vtero naturæ veluti concepta, illius viscera (cùm prodeat) vulnerat & exedit. Quòd verò materiam et formam vt filias natura amplexetur, priuationẽ autem solum vt spuriam retineat ad vsum, hinc liquidò constat, quòd immobilissimis et augustissimis effectibus suis, nempe cœlestibus corporibus, materiã & formam admittat, ab illis autem longissimè priuationẽ arceat & expellat. Imo

Vnio & concordia principiorum magis est causa in constitutione rerum.

A natura cõrariorum. Arist. de longit. & brevit. vitæ c. 2. Gap. de quãtitat. & 2. Topic. cap. 7.

Priuatio materiæ & formæ vnio. Cicero in Somnio Scipionis.

A proprietate principiorũ. Phys. 1. tex. 82. Met. 5. c. 1.

A comparatione.

Materia & forma naturæ filii, priuatio verò spuria.

Imò si probè attendas, eandè egrè admittit in orbes elementorum, in quibus etsi partes lædat, tota tamen elementa suis formis spoliare non potest. Sic semper videas naturam matrem esse per vnionem materiæ & formæ in omnibus tum efficiendis tum conservandis, privationem verò novercã, quæ licèt varietatem temerè & per accidens inducat, entia tamen absoluta sparso quasi veneno tollat, idq; in singularibus solùm operibus naturæ, aut partibus, quæ propter infirmitatem & impotentiam resistendi illius tyrannidè & furorè non possunt retundere. In singularibus dico, quia huius vel illius hominis, leonis, aut arboris formam tollat, hominem autem, leonem, aut arborem in specie tollere non sinit natura. In partibus etiam dico, non in totis, vt constat in elementis, quorum partes aliquandò privationis invidiâ pereunt, cùm tota elementa firma & inconcussa maneant. Quis ergo non videt, hac comparatione factâ, ex amplexu materiæ & formæ, ideſt, ex vnione & consensu principiorum, magis quàm ex divortio & discordiâ, res naturales generari, esse, & conservari? Ratio à simili vim suam & pondus habet; quia vt concordia vocum in musicâ, civium in repub. humorum in corpore, est magis causa concentus, pacis, & sanitatis, quàm discordia; quæ tamen in omnibus est aliquo modo vtilis & necessaria: ita quidem vnio principiorum in constitutione rerum est quidem magis causa quàm contrarietas & dissentio, licet per accidens & ex parte non sit illa inutilis & otiosa. Si hîc mireris quod dixerim discordiam esse aliquo modo vtilem aut necessariam in musicâ, civitate, corpore humano, intelligas velim, me per discordiam non odium, sed levem vocum, civium, aut humorum contentiunculam insinuare; & sic certè ex contrarijs vocibus musica, ex diversis civibus respub. ex repugnantibus humoribus corpus humanũ constat. Est enim in optima cõstitutione dissentio quædam humorum, quæ dum lancibus iustæ naturæ pendeat librata, rectè intemperies dici non poterit, donec aut læsio actionis, aut dissolutio fiat. Hæc verò læsio, hæc dissolutio solùm à privatione formæ aut facultatis nascitur. Quinta ratio à definitione causæ est, quippe causa id definitur, cuius vi elicitur effectus: sed privatio non est omnino causa; & quî igitur fieri potest, vt contrarietas aut discordia principiorum quæ solùm à privatione fluit, magis causa rerum quàm vnio & concordia dicatur? Si de his quæ iam dico quicquam omnino dubites, memineris materiam & formam verissimas causas rerum esse, privationem autem causam nec esse, nec dici posse, vt omnes & singuli philosophi confitentur. Postremò finis naturæ est ipsa forma seu perfectio rei, ad quam vi propriâ

Privatio partes elementorum, non tota elementa suis formis spoliare potest.

4 A Simili.

Contrarietas & dissensio principiorum per accidens vtilis.

Discordia in vocibus, civibus, corpore quomodo vtilis.

5. A definitione causæ.

6. A fine.

priâ fertur. Finis autem privationis est ipsa negatio formæ: cùm ergò oppositio principiorum in solâ privatione sit, quæ negat formam: sequitur necessariò vnionem principiorum esse magis causam rerum, in qua est perfectio, quàm eorum oppositionem, in qua formæ negatio inest. Ex hac vnione (si placet) discas, esse vnam causam, in qua rerum omnium essentiæ vniantur: quę causa materiæ primę manum dedit, vt apprehendat formam, vim formæ dedit, vt perficiat materiam, vtriq; vim dedit, vt omnia naturæ opera ex illis fiant.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum principia physica rectè definiantur? & an propriâ vi ad effecta ferantur sua?

- Respectivè, idq; vel
  - 1 Intentionaliter, & sic est relatio, quæ convertitur cum effectu.
  - 2 Realiter, & sic nomen principii latius patet quam nomen causæ: nam privatio principium rei non causa dicitur.
- 1 Distinctio nominis, quòd principium sumatur, aut
  - Absolutè, idque vel
    - 1 Communiter pro causâ
      - 1 Metaphysicâ.
      - 2 Mathematicâ.
      - 3 Dialecticâ.
    - 2 Propriè & physicè, vt hoc loco definitur.
- 2 Definitio, nempe vt *principia sint entia prima, quæ neq; ex sese invicem, nec ex aliis oriuntur, omnia verò ex illis fiunt.*

In explicatione principiorum considerãda sunt

- 3 Definitionis expositio in suis partibus, quæ sunt quatuor, quarum
  - 1 Vna est, quòd sint *entia prima*, hinc excluduntur entia rationis, artis, & per accidens.
  - 2 Altera, vt *ex se invicem non fiant*; per quam partem excluduntur quatuor elementa, & composita, quæ ex se invicem fiunt.
  - 3 Tertia, vt ex *aliis non fiant*; per quam partem cœlestia corpora excluduntur, quæ licet à se invicem non fiant, ex aliis tamen sunt.
  - 4 Quarta, vt *ex iisdem constituant omnia*, per quam excluduntur incorporeæ substantiæ & accidentia, ex quibus nullum compositum naturale oritur.
- 4 Ratio, quâ movetur principia ad effecta, quæ est per
  - 1 Vim influentem à primâ causâ, quæ est communis & externa.
  - 2 Vim insitam & propriam, nempe appetitum in materiâ acquirendi formam, & desiderium formæ perficiendi materiam.
  - 3 Motum in vtrisq; vnitis, quo veluti vehiculo feruntur ad compositum quodlibet generandum.
  - 4 Privationem, quæ est negatio formæ, vnde materia imperfectior redditur, naturaliter ad appetitum novæ formæ incitans.

Arguments

Argumenta contra primam quæstionem, An principia recte definiantur?

Vnum principium est causa alterius: ergo male definiuntur principia, vt à se invicem non fiant. Antecedens probatur, quia forma cuiusq; res naturalis à potentia materiæ elicitur, vt ipse Philosophus docet. Si ergo causa sit cuius vi elicitur effectus, & si ex vi & facultate materiæ eliciatur forma, sequitur necessariò, materiam esse causam formæ, & per consequens vnum principium esse causam alterius.

Resp. *Aliud est ex alio fluere, aliud est fieri; forma quidem ex potentia materiæ fluit, non fit, vel (si placuerit) sic respondeo; Educi formam ex potentia materiæ nihil aliud est, quàm materiam esse habilem docilemq; ad recipiendam formam, quæ aut vi propriâ aut communi movetur ad perficiendam materiam. Si quæras vbinam sit illa forma antequam ad materiam deveniat? dico in potentia naturæ delitescere, non autem vt ens actu, sed vt ens quod fieri possit. Si vlteriùs quæras, quænam sit illa natura, in cuius sinu delitescat forma? respondeo, vniversalem illam naturam, quæ in materiam & formam dividitur. Si denique adhuc nõ acquiescas, sed quæras an natura hanc ex se potentiam, vel abunde susceptam habeat? desino replicare, & agnosco Deum, qui hanc vim & legem naturæ primùm principijs dedit.*

Forma fluit ex potentia materiæ non fit.

Educi è potẽtia materiæ quid.

Opp. *Cœlum non fit ex tribus principijs, sed cœlum est res naturalis: ergo omnes res naturales ex tribus principijs non fiunt. Maior constat ex Aristotele lib. 1. de Cœlo cap. tertio, vbi docet, cœli formam non habere contrarium: id est, non habere privationem.*

Resp. *Cœlum consideratur duobus modis; vel ordine naturæ quoad essentiam, vel ordine disciplinæ quoad existentiam (nam: priori modo etsi ab Aristo. dicatur æternum, materiam tamen in illius constitutione quoad essentiam formâ priorem esse, ex philosophiâ docemus priorem dico non tempore, sed naturâ, non ratione principij vt constituat formam, sed ratione subiecti vt eandem recipiat. Si hoc (inquam) modo consideretur cœlum, non est absurdum in eo privationem ponere, non quod vnquam in suâ existentiâ caruerit formâ, sed quòd ordine naturæ et essentiæ vniversalis naturæ (quæ est principium motus & quietis in cœlo) ab ipsa materiâ cœli privatâ, respectu formæ habendæ ad materiam signatam, respectu formæ habitæ præcedat. Vbi vrges ex Aristotele formam cœli non habere contrarium: Respondeo, non habere quod illius actione oppositâ tollere possit illius essentiam.*

Cœlum consideratur quoad essentiam & quoad existentiam.

Cœlum non habet contrariũ quod actione oppositâ illius formã tollat.

Opp. *Natura est principium materiæ & formæ: ergo principia aliunde fiunt. Antecedens probatur, quia materia & forma sunt species naturæ: at species sunt effectus sui generis: sunt ergo materia & forma effecta naturæ.*

Resp.

Materia & forma non fiunt à natura, vt à termino generationis.

Resp. *Fallax est argumentum à rebus ad voces. Vel, si placet, respondendum est, materiam & formam non fieri à natura vt à termino vnde generatio incipit, quæ solùm ratio essendi hoc loco intelligitur. Illud quoque non est negligendum responsum, quòd natura sit genus analogicum non verum.*

Natura genus analogicum non verum.

Opp. *Hæc definitio omnibus physicis principijs non convenit: ergo male traditur. Antecedens constat, quia non convenit Socratis principijs. Ratio est, quia ex principijs Socratis non oriuntur omnia.*

Ex principijs omnia fiunt privativè non positivè.

Resp. *Hæc verba nimirum, ex ipsis sunt omnia, privativè sumenda sunt, vt intelligamus rem quamlibet naturalem ex tribus suis principijs fieri; non positivè, vt dicamus ex cuiuslibet rei principijs oriri omnia.*

Opp. *Accidentia quædam sunt res naturales vt primæ & secundæ qualitates, motus, & actiones rerum: sed ista non fiunt ex tribus principijs: ergo omnia ex tribus principijs non fiunt. Minor constat, quia accidentia non propriè fiunt, sed fiunnt (vt aiunt) à potentiâ rerum, quibus insunt.*

Accidentia naturalia quo modo fieri dicantur.

Resp. *Accidentia naturalia quædam esse & fieri dicuntur, non quòd ex materia aut forma constent, sed quod necessariò consequantur principia, ex quibus res naturales propriè fiant.*

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum contrarietas seu discordia principiorum sit magis causa rerum, quàm eorum vnio vel concordia?

Spectanda hic sunt

- 1 Contrarietas principiorum, quæ est hoc loco nec aduersa, nec relativa, nec contradictoria, sed sola privativa; eademq; non simpliciter sed ex parte negativa seu mixta (vt aiunt) respectu formæ habendæ, quæ nondum est in materia, sed est in potentia vt fit in ea.
- 2 Vnio principiorum, quæ est, vel
  - 1 Naturalis, eademque vel
    - 1 Interna, à
      - 1 Naturâ vniversali communicatâ materiæ & formæ.
      - 2 Propriâ potentiâ infitâ vtrique.
    - 2 Externa, per
      - 1 Motum vnius principij ad alterum.
      - 2 Finem causamque motricem, vt hac vnione factâ, res naturales & fiant & conserventur.
  - 2 Accidentalis, quæ est à privatione, causâ finæ quæ non istius vnionis.

Con-

3 Cõfirmatio quæstionis, q vnio principiorũ sit magis causa rerum, q̃ oppositio; & hęc confirmatio concluditur à

1 Naturâ contrariorum, quæ est, vt eorum vno posito, alterum tollatur: magis ergo vnio materiæ & formæ causa rerum est, quàm formæ & privationis oppositio.
2 Proprietate principiorum, quia materiæ proprium est subesse, formę perficere, privationis tollere perfectionem.
3 Comparatione principiorum, quorum duo entia positiva, alterum negativum dicitur.
4 Similitudine concordiæ & discordiæ in *musicâ, ciuitate, & corpore humano*, vt supra.
5 Definitione causæ, *cuius vi elicitur effectus*: sed privatio non est causa rerum.
6 Fine & intentione naturæ, nempe formâ & perfectione rerum, quam ipsa privatio oppositione tollit.

Argumenta contra secundam quæstionem. Vtrum principiorum contrarietas seu discordia magis sit causa rerum, quam eorum vnio vel concordia?

Opp.

Aristoteles negat amicitiam esse principium rerum, probatque hoc locomobil fieri nisi à contrario: ergo videris esse ingratus Aristoteli qui defendas contrarium, nempe amicitiam esse magis causam rerum quàm discordiam.

Resp.

Negat quidem Aristotel. amicitiam esse principium rerum: sed non negat amicitiam principiorum esse magis causam quàm discordiam: & vbi dicit nihil fieri nisi à contrario, intelligit hoc ipsum per accidens, non per se; quippe vbi q̃ id habet, quod ex materiâ & formâ res per se, ex priuatione autem res per accidens fiant: magis ergo à concentu & harmoniâ principiorum, quàm à discordiâ rerum essentia pendet.

Amicitia non est principiũ rerum, sed amicitia principiorum, magis est causa, quàm eorum discordia.

Opp.

Oppositio est magis causa forma quàm vnio: ergo oppositio est magis causa rei quã vnio. Antecedens probatur, quia non est vnio, si non sit oppositio: si ergo oppositio sit causa vnionis, erit & causa formæ, quæ pars vnionis dicitur. Nam quicquid est causa causæ, est causa effectus.

Resp.

Concedo oppositionem inter priuationem & formam esse per accidens causam formæ, quia priuatam materiam ad formam acquirendam excitet; negotamen causam aut formæ aut rerum naturalium esse per se, vt materia et forma dicuntur esse.

Oppositio inter priuationẽ & formam est causa per accidens.

Opp.

Id magis causa dicitur, quod magis efficit vt res fiant: sed oppositio seu discordia principiorum magis efficit vt res naturales sint, quàm eorum vnio: ergo oppositio principiorum est magis causa quàm eorum vnio. Assumptio probatur, quia non potest esse omnino vnio materiæ & formæ, nisi oppositio naturam ad eandem vnionem moueat: Materia enim à natura est subiectum aptum ad omnem formam, forma in potentiâ materiæ latet, priuatio verò solùm hoc efficit, vt materia feratur ad formam, vnioque & consensus vtriusq; fiat.

Resp.

Idem semper respondeo, nisi vehementiùs vrgeas; nempe id magis rerum causam esse quod magis efficit vt res fiant, si id efficiat per se & non per accidens, positivè, vt aiunt, non negativè, vt priuatio.

Opp.

Nullum accidens potest esse causa rerum: sed omnis vnio principiorum est accidens: ergo nulla vnio principiorum potest esse causa rerum. Maior constat ex Aristotele, Minor probatur, quia vnio nec est de essentiâ principiorum, cùm principia esse possint sine vnione, nec de essentia rerum, quia per principia vnita, non per vnionem res definiuntur.

Resp.

Vnio realis est de essentia rerum confusa generatim, contracta specialim.

Vnio principiorum duplex est; realis quæ est de essentia rerum, intellectualis quæ vi mentis in comparatione principiorum ad res effectas nascitur, & sic non est de essentia rerum: priori modo accepta vnio duplex est; confusa primorum principiorum, & sic generatim, contracta in definitione cuiusq; rei naturalis, & sic specialim est de natura rerum.

Opp.

Text. 43.

Aristoteles in textu dicit ex quolibet non fieri quodlibet, nec ex eodem sed *simpliciter* ex contrario. *Nam inquit*, album non fit ex musico, nec ex albo, sed ex nigro aut non albo. *Non ergo vnio, secundùm Aristotelem, potest esse causa rerum physicarum, quæ solùm & simpliciter à contrarijs fiunt.*

Resp.

Hoc verbũ simpliciter, *aut* per se, *non habet Philosophus in textu; argumentum ergo nego. Si verò vrgeas exemplum albi, quòd ex non albo fiat; dico verum hoc esse, ita tamen vt si modum constitutionis consideres, non per se album à non albo, sed per accidens fieri intelligas, fit enim propriè à suis vnitis inter se principijs; vnio ergo est magis causa quàm oppositio.*

CAP.

CAP. 6 & 7.

An duo principia ſufficiant ad eſſentiam rerum abſoluendam?
An ex non ſubſtantiâ oriatur ſubſtantia?
An tria ſint tantùm principia rerum naturalium? et An eorum numerus ſit realis?

CONTRARIETATE principiorum à Philoſopho declaratâ, accedit iam ad eorũ multitudinem demonſtrandam, & primũ contra veterum opiniones probat, nec vnum eſſe, nec infinita, nec duo ſolùm, nec plura tribus; ſed lites fugio, theſes tantũ reconditas ex hiſce duobus capitibus (nimirum 6. & 7. in quibus de numero principiorum diſputatur) eximo & decerpo, quæ limam & aciem ingnij poſtulãt. Quæritur primo, *An duo principia ſufficiant ad eſſentiam rerum abſolvendã?* ſufficere quidem dico. Sed antequam in arenam proſilio, audio equidem ſtrepitum multorum exclamantium, me novas voces & opiniones ſpargere, novasque philoſophiæ quaſi merces profundere & nundinari. Silentio facto, datâ qua patientiâ oſtendam me eſſe ſemper Heliotropium, ideſt ſequacem Ariſtotelis, à quo vel latum vnguem libenter diſcedere & diſſilire nolim. Dico iterum, duo ſolùm principia ſufficere ad eſſentiam rerum abſolvendam, & verbo breviſſimè id dico, quod argumentis ſtatim demonſtrabo; duo quidem ſufficere per ſe, aliud autem requiri per accidens. Dum hoc ipſum probem, attentas aures (quæſo) accomodes. Et quoniam fulmina minaris ex Ariſtotele, ab illius authoritate primùm incipiam, qui idipſum loquitur quod hic defendam. Nam in myriade locorum hoc habet, iam auribus tritum, & in ſcholis frequentiſſimè iactatum, quòd *rerum eſſentia ſolùm ex materiâ & formâ conſtet*. Dialectica hoc axioma probat; Metaphyſica, quæ eſt communis ſcientia omnium, non negat; res ipſa plura principia ad completũ ſuũ eſſe non requirit: non eſt ergo vt inaniter & otioſe alia vt neceſſaria poſtulemus; ſed ad firmoria veniã & à primis elemẽtis dialecticorũ argumẽta petã. Primũ igitur quæro quid ſit definitio? eſt inquis *definitio oratio, qua quid ſit res, per genus & differentiã quã breviſſimè oſtendit. Per genus & differentiã* ais? quid per *genus & differẽtiã* intelligis? materiã & formã, aut ea ſaltẽ, quę materię & formę locũ & proportionẽ tenẽt. quid? an hę duę ſolũ partes eſſẽtiã complent?

Quæſtio prima.

De Heliotropio vide Plin. lib. 2. cap. 41. lib. 18. cap. 28. lib. 22. cap. 22.

Duo principia ad generationem abſolvendã per ſe, per accidens tria conveniunt.

1. Ab authoritate.

2. A definitione.

complent? quid ni? novam ergo opinionē contra Arist. hoc loco non intrivi, cùm dicam solùm duo principia, nempe materiam & formam

3 A divisione. sufficere ad essentiam rerum absoluendam. Minùs virium non habet ratio q̄ à divisione internā deducā: est enim interna divisio, generis per differentias essentiales in suas formas distributio. Hinc discimus, genus tanquam materiā confusam, ad speciem per differentiā, quasi per formā distinctā contrahi. Vt ergo species totum & cōpletū suum esse à partibus internæ divisionis habet, aliásq; non requirit; ita sanè comparatione factā ad rem naturalem essentialiter perficiendā, aliud præter hæc duo non requiritur principium. Quid axiomata & aphorismos Arist, aliorumq; sapientum confertim ad hanc rem probandā

4 A communi loco. accumulem? hoc vnum sufficit, *frustra fieri per plura, quod fieri possit per pauciora*: at in hoc ipso capite ijsdem verbis vsus Arist. idipsum docet; docet (inquam) duo tantum esse principia quoad essentiam rerū, quæ vnione materiæ & formæ, non privationis oppositione constat; nihil enim privatio facit. Quid? nihil privatio facit? opportunè quidem id

5 A natura privationis. infers, quoniam hinc aliud argumentū à naturā privationis nascitur; breviter (si placet) sic argumentor. Privatio est negatio formæ, negatio autem nihil facit: privatio ergo nihil facit; non facit, ergo res ab illa non fit: res ab illā non fit, ergo ab aliis fiat necesse est: at ab aliis fieri non potest quàm à materia & forma: fit ergo ab illis vt à propriis

Text. 52. & vnicis principijs sui. Firmius hoc argumentum efficies, si ex ipso textu observes hæc duo; scilicet, *nec contrarium ex contrario fieri, nec substantiæ quicquam contrarium esse*: verba hæc sunt Philosophi, at diligenter attende in quem sensum repeto. Agnosco equidem hinc conari Aristotelem tertium probare principium præter

6 A proprietate contrarii. materiam & formam, quia aliter principia non essent contraria, quod antea calculis omnium philosophorum ratum & decretum habuit; quia aliter (inquit) principia non essent contraria; quasi diceret, necessariò principia debent esse contraria, sed materia & forma non sunt contraria: ergo aliud ponendum est principium nempe privatio, qua repugnante formæ, principia existant contraria. Hùc tendit tota hæc mea oratio, vt liquidò constet secundùm Aristotelem materiam & formam sufficere ad essentiam rerum. Nam aliter

Nihil ex contrario fit per se, sed omnia ex contrario ideſt, privatione per accidens. non addidisset in textu, *nihil ex contrario fieri*, cùm tamen ante planè huic oppositum defenderit, nempe *omnia ex contrario fieri*: Si reconciliationem locorum quæras, hic sensus est: *Nihil ex contrario fit*, ideſt, nihil ex contrario fit per se, omnia tamen ex contrario fiunt, ideſt, omnia ex privatione per accidens fiunt. Hinc illud, *privatio est principium per accidens, non per se*: & illud, *privatio est principium*

gene-

generationis non rei generatæ. Privatio enim est terminus *à quo* generationis, & terminus *ad quem* interitus; incipit enim generatio à privatione, & in privationem definit corruptio. Quid addam? proprietates duæ substantię hoc ipsum manifestè docent. Vna est quòd *substantia nihil fit contrarium*, altera quòd *ex non substantia non fiat substantia*; vtræque proprietates expressæ sunt in textu: hinc duo argumentá fic colligo. Nihil est contrarium per se substantiæ: ergo per se solum duo principia, nempe materia & forma, existunt; nam si adderetur privatio, tum concedendum esset aliquid substantiæ esse ex necessitate contrarium, quod hic negat Philosophus. Præterea, si ex non substantia non fiat substãtia, sequetur necessariò eandem ex privatione non fieri, quia privatio non est substantia, & si cõcedas ex privatione nullã substantiã fieri, necesse etiã est vt concedas, duo solum principia, scilicet materiam & formã, ad substantiã cuiusq; rei naturalis perficiendã & absoluendã sufficere. Sed audire mihi videor garrulos illud semper vrgentes, *omnia ex contrarijs fieri*, vnde & concludunt substantiã ex contrario & non substantiã fieri. Echo sum & reverbero hanc vocẽ, fieri equivocè non verè, per accidens nõ per se, negativè vt à *causa sine qua non*; non positivè vt à *causa perficiente* aut definiente effectum. Non est quòd solem sereno in cœlo lucentem digito demonstrem, addo tamen hanc rationem à simili, quòd sicut ars se habet in suis operibus perficiendis, ita se habet natura in suis effectis: sed ars sic se habet in suis operibus perficiendis, vt nihil præter materiam & formam ad eorum essentiam absolvendam requirat: ergo natura plura ad suorum effectuum essentiam absolvendam non requirit. Propositio perspicua est, quia ars imitatur naturam. Minor constat exemplo, quia in statuâ Cæsaris præter materiam, (puta æs, argentum, aut aurum & figuram Cæsaris) nihil ars statuas conficiendi postulat. Finem non facerem si à fine & intentione naturæ rationem depromerem, at tacere non possum, quòd natura à materia vt à termino à quo incipiat, & in forma vt termino ad quem definat. Hinc motus, hinc quies naturæ, motus à materia, quies in forma, in qua finis & perfectio operis, ideſt, rei naturalis integra definitio & generatio inest. Quorsum ergo plura venamur principia præter hæc duo, ad absoluendam rerum naturalium essentiam? hæc certè sufficiunt, plura igitur non sunt requirenda.

7. & 8. à proprietatibus substantiæ.

9 A simili.

Phys. lib. 2. c. 1.

10 A fine.

Altera quæstio est, *An ex nõ substãtia oriatur substãtia?* Oriri quidẽ aliquo modo affirmo, at nimis severus cẽsor es (Cato) opinionis meę, antequam me aut loquentem aut confitentem reum habeas, quorsum

1 Quæstio.

(quæso) contrahis frontem? rationes meas & argumenta audi, teq; iudicem non recuso. Scio equidem & libenter confiteor, Aristotelem in textu hanc sententiam habere, nimirum *ex non substantiâ substantiam oriri non posse*. Vis vno verbo vt exponã? *absolutè*. At (ais) quid est hoc ipsum *absolutè*? nihil aliud certè quàm (vt ante dixi) simpliciter & completè. Eloquere articulatius, vt te videam. Hoc est ergo quod dico. Ex non substantiâ absolutâ, simplici, completâ, oriri posse substantiam, et hoc certè non est contra Aristotelem, qui ex materia prima (quæ est ens, vt ait, incompletum, confusum, indistinctum, solâ potentiâ non actu cognitum) omnia fieri, & hìc et vbiq; docet. Sed esto; licèt a materia prima primum argumentum sumam, veni tamen mecum & audies hoc argumento acutiora. Non diffiteberis (vt opinor) rem naturalem non fieri antequam forma accedat. At vnde hæc forma naturalis rei singularis nascitur? A potentia materiæ dices, si synodo omnium philosophorum credas. Quid (quæso) est hæc potentia materiæ? si dicas esse substantiam, erras: nam nec materia nec forma est; quid ergo est? certè non substantia; ergo ex non substantia oriri potest (vt vides) ipsa substantia. Res hæc apertior est in generatione rei simplicis, cuius terminus à quo existit materia privata habendâ formâ; sed quid aliud est hæc materia privata quàm rudis, rasa, & indigesta tabula, quæ nec corporea nec incorporea substantia dicitur? & certè ex consequenti nulla: sequitur ergo ex non substantiâ fieri aliquando substantiam. Zabarella vir quidem doctissimus hoc aliisq; similibus argumentis motus, oppidò & impensè quærit quomodo à materia prima sit substãtia; & cùm vtrò citroq; acutè & ingeniosè disputârit, nodum non aliter resolvit, quam dicendo materiam esse substantiam, quia semper sub formâ corporea oblitescat. Quasi diceret (omitto istud *quasi*, nam apertè dicit) esse indefinitam & indeterminatam corpoream substantiam. Sed tanti viri pace dicam, hoc non esse verum, quia materia prima sic non esset prima sed signata, et quia esset tũ actu non potentiâ: non est ergo simpliciter substantia, imò non est omnino vera substantia, si propriè de substãtiâ loquaris, sed ens rude, informe, inchoatum, confusum; quid addam? incertum, analogiâ solùm, vt ipse Philosophus ait, non reipsâ cognitum. Sive ergo ex illa, sive ex potentia illius res simplex fiat, rectè concludas ex non substantia substantiam fieri & generari: ex non substantia completa, si materiam; ex non substantia simpliciter, si potentiam spectes. Nonnihil etiam hìc me movent ea verba Arist. in textu, cùm dicat *omnia quæ fiunt fieri à contrarijs*.

Prima ratio ab authoritate philosophi.

2. A potentia materiæ.

3. A modo generationis.

In lib. de Materia prima.

4. A comparatione materiæ & privationis.

rei. Non inhærebo verbis, at hæc verba attentiùs lege. *Omnia* (inquit) *quæ fiunt, à contrarijs fiunt*; sed à contrarijs fieri non possunt, nisi à privatione, quæ non est substantia: ergo à non substantia fieri potest substantia, si à contrarijs fiat. Si vrgeas hîc à privatione quidem substantiam fieri per accidens solùm, libenter tecum consentio; at fieri concedis ergo à non substãtia per accidens fit substãtia; quod quidem si concedas, non video quin dicam substãtiam ab efficiente causa & fine (quæ inter externas causas annumerantur) fieri. Concedo hæc omnia fortasse dices; audi ergo, si hæc concedas (vt rem paulò subtilius prosequar) hoc vnum à te peto, an iudicẽ in hac re eliges Aristotelem? scio te illius authoritatem non recusare. Esto igitur; is dicit privationem esse eandem numero & naturâ cum materia prima; concludo igitur, si à non substantia fiat substantia, cum à privatione fiat; à materia quoque tanquam à non substantiâ substantiam fieri; cùm privatio primaque materia vnum numero & naturâ sint, vt Philosophus in textu docet, et postea ex eodem demonstrabitur. Leviter attingo argumentum à contrariorum naturâ, vnde sic possis disputare: Corruptio definit in substantiam (vt corruptio embryonis in hominem, seminis in plantam, ovi in pullum) ergo generatio à non substantia incipit. Ratio tenet, quia contrariorum contraria est natura. Postremò, si libram naturæ iustâ manu teneas, & in vnam lancem materias, in alteram formas rerum velis conijcere, videbis coactus vim quandam occultam, qua hæ signatæ materiæ & formæ copulentur, imò qua fiunt ipsæ formæ, si diligenter consideres. Nam procul dubiò hæ formæ non sunt sepultæ & immersæ in Chao rudique materiâ antequam res fiant, non sunt (inquam) omnino. Vbi enim sunt? aut vnde fierent? non certè in materiâ, quia illa est ens solùm in potentiâ ad formas; non à materiâ, quia vt est illa ens solùm in potentia, ita est principium merè passivum, vt hîc docet Philosophus. At in productione formæ requiritur actio aut activum aliquid, quod non est materia, nec verò potest esse forma, quia adhuc forma non est, & si esset, seipsam non posset producere. Quid tandem? si hoc activum sit aliquid, idque nec materia nec forma, sequitur necessariò substantiam quæ fit, ex non substantia fieri, sive formam quæ adhuc non est; sive ipsum compositum quod à formâ (adhuc non substantiâ factâ) nascitur consideres.

Huc in vtraque quæstione tendit animi conceptus mei, vt intelligas semper esse abditissimam in naturâ physicâ effectricem capsam,

5. A contrarijs

Lib. 2. de Anima cap. 1. tex. 2. Metaph. lib. 9. text. 16.

Vsus.

sam, quæ sedens ad clavum vertat navem, trahatq; materiam ad formam, formamq; producat in materia, vtramq; denicq; coniungat in mixto, totamq; substantiam ex non substantia miraculose (si potentiam) naturaliter (si medium & modum spectes) procreet. Naturaliter dico, si medium spectes, materia enim & forma media sunt quibus vtitur Deus in procreandis rebus. Veruntamen quoniam istorum vnum sit ens solùm exile, & in potentia (materiam intelligo) alterum adhuc non subsistat (intelligo formam) compositum neq; ex illa neq; ex hac in primo instanti naturæ vt à substantia oritur: ens enim quod est in solâ potentiâ, vt materia, & ens quod ante primum motum & appetitum materiæ non est omninò, intelligo formam, rectè non substantia dici possunt. Quare secundùm Arist. cum hæc vera sint, concedendum est ex non substantia substantiam aliquando fieri. Galeni & Hippocratis authoritates hoc loco non vrgeo, qui acutissimè defendant primas qualitates esse formas elementorum, vnde potes concludere ex non substantijs aliquas substantias fieri. Si verò ad hoc centrum lineas illas rectas, quas duxi in tabulis creationis, antè ex Arist. probabiliter à nobis confirmatæ, reducas; frigidam & inanem non esse hanc disputationem invenies. Concludam omnia: vt ars statuam ex metallo & figurâ Cæsaris, domum ex lapide, ligno, & formâ domus conficit, sed ita vt hæc omnia in animo artificis concepta, antequam res actu fiant sint solùm in potentia ad esse, dicique verè non possint substantiæ, priusquàm naturali motu artifex feratur ad opus: ita quidem res omnes naturales primi ordinis, adeoque earum prima principia, in vtero veluti naturæ concepta, eousque non sunt substantiæ nisi *in fieri*, vt aiunt, donec natura ipsa vi suâ ad effectum actu producendum moveatur. Sic ex non substantijs & in arte & in naturâ (si primum ordinem & motum spectes) ipsæ substantiæ fiunt. Si dubites hoc loco quid velim per res primi ordinis; Respondeo, me illas intelligere quæ proximè & immediatè à primis principijs fiunt. Sunt enim tres ordines & classes rerum naturalium, primus est earum quæ immediatè à primis principijs oriantur, vt *elementa* & *cælum*; secundus est earum, quæ mediatè & remotè constituantur, vt *corpora mixta*; tertius denique earum quę solùm per accidens fiant, vt sunt *accidentia naturalia*, quæ aut simplicia aut mixta corpora sequuntur.

Materia & forma media sunt quibus vtitur Deus in rebus procreandis.

v. Authoritate Galeni & Hippocrat.

Res primi ordinis.

Tres ordines rerum naturalium.

Hactenùs de secretionibus dubijs 6. capitis, in quo etsi tria principia esse contendat probare, quoniam tamen ab initio eiusdem

capitis

capitis ad textum 65. duo tantum ad essentiam rerum naturalium sufficere demonstret, de numero eorum (*An sint solum duo?*) adhuc non disputavi; disputabo nunc tamen paucis, partim quia Arist. in hoc septimo capite hanc provinciam suscepit, partim quia de numero eorum *An sit realis vel intentionalis?* fieri potest quæstio, in qua secretum Philosophiæ tegitur. De placitis hoc loco philosophorum nihil dicam. Scio equidem Platonem suis Ideis, Pythagoram suis numeris, Democritum suis atomis, Empedoclem suis elementis, omnes & singulos à se inventis principijs addictos fuisse: suum cuique opus pulcherrimum videbatur. Et certè non mirum, quia olim in incunabulis & fascijs vagiebat philosophia, & magni tum ingenij fuit, de illius principijs vel probabiliter disputare. Omitto (inquam) hæc omnia quæ vberiùs hoc capite Philosophus discutit, cuius de numero principiorum sententiam, vt oraculum in philosophia sequor. Relinquo igitur tricas & plumas aliorum philosophorum, venioque ad rem ipsam. Sit igitur hæc prima conclusio. *Principia prima sunt contraria*, vt antea demonstratum est, sed materia & forma, quæ rem naturalem definiunt, non sunt contraria: ergo tertium addendum est, nempe privatio, quæ formæ contrarietur. Multus est Arist. in huius syllogismi partibus confirmandis, sed omnia sunt in textu obuia, & non opus habent luce alienâ, sufficiet exemplum vnum proponere. Principia quæ ad hominis generationem concurrunt, sunt in primis materia & forma, è quibus illa hanc excipit, hæc illam absolutè perficit: illa huius pulchritudinem, vt mas fœminæ speciem & formam, diligit, hæc in illius amplexu & gremio conquiescit; sic inter materiam & formam (vt supra probauimus) est nuptialis & casta quædam (vt ita dicam) societas vnioque; quæ dissolui non potest, nisi vi & impetu privationis, quæ semper inter materiam & formam dissidium divortiumque facit. Est tamen ista privatio dentata, præter materiam & formam necessaria; nam aliter materia prima quasi gravida parturire non poterit, sed semper inanis vacuaque formis laborabit. Exempli causâ in vtero materiæ delitescit homo, est ergo apta materia ad recipiendam animam rationis compotem, formam habendam necessariò vt fiat homo; at respectu huius formæ habendæ (animæ ratiocinatricis scilicet) materia adhuc in labore & partu privata manet, actu vero signata est, materque facta, cum forma acquisita privationem expulit. Priuatio enim in materia præfuit, & accessu formæ aboletur. Pergit Philosophus: *Principia generationis*

Quæstio ex 7. cap.

Lege Cicer. Academ. quæstio. lib.

Principia sunt. Ratio 1.

Exemplum. Materia quoad appetitum fœminæ quoad dilectionem viro assimilatur.

Materia priuata signata.

Accessu formæ priuatio aboletur

generationè (inquit) *sunt contraria & non contraria: inter contraria unum est affirmatio vt forma, alterum negatio vt privatio* (per *affirmationem* & *negationem* ens & non ens ex parte intelligit.) *Inter non contraria unum est subiectum vt materia, alterum perfectio eiusdem subiecti, vnum ex, compositi ex eo vt forma: tria ergo sunt principia, vnum subiectum, alterum perfectum, tertium oppositum, hæc autem sufficiunt: ergo* (vt ait) *non sunt plura.* Tertia ratio in textu sic se habet. *Quicquid generatur progreditur à non esse*, id est, vel à nihilo simpliciter, vel à nihilo secundùm quid, vt aiunt, quod caret adhuc perfectione sua: primum dari non potest, quia secundùm ordinem naturæ non est creatio, quæ est simpliciter ex nihilo; dabitur ergo alterum, nempe quod proficiscatur à non ente secundùm quid, id est, ex materia, in qua insidet privatio rei, quæ gignitur: materia ergo, forma, & privatio sunt tria, & hæc tria in omni generatione sufficiunt, sunt ergo tria & non plura. Postremò per hæc tria generatio ab omnibus alijs generibus motus distinguitur: ergo hæc tria sufficiunt. Antecedens probatur, quia per privationem secernitur à motu, qui ab ente positivo incipit; per materiam à creatione, quæ nullum subiectum præsupponit; per formam à loci mutatione & alteratione, quæ in accidentibus solùm ponuntur. Ex istis constat & emergit diversa & distincta ratio principiorum, vt materia principium inchoationis, forma principium definitionis seu perfectionis, privatio principium transmutationis dicatur. Hinc etiam & illud, duo esse principia constitutionis solùm, nempe materiam & formam; privationem verò alterationis.

Creatio non est secundùm ordinem naturæ.

Quæstio 2. ex 7. cap. Numerus principiorum ternarius sub specie numeri in quantitate. Vnus ternarius numerus non differt ab alio vnitatum multitudine, sed rerum varietate. Laertius in vita Pythagoræ. Pythagoram de numeris confutatum videre est apud Arist. 1. Metaph. text. 29. & lib. 13. & 14. Metaph. Virgilius in Eclog. 8.

Appendix seu adiunctum huius quæstionis (*An numerus principiorum sit realis*?) faceßit magnum negotium multis, sed quoniam in eo plus ingenij quàm mysterij cernitur, attingam id solùm & verbis non immorabor. Hic numerus ternarius est sub specie numeri in quantitate, ternarius est, quia est numerus trium & non pluriùm aut paucorum principiorum: est sub specie in quantitate, quia est individuum ternarij numeri, idemque distinctum ab alijs, cùm sit rerum ab alijs distinctarum; sic vnus ternarius ab alio ternario distinguitur, non quòd vnus ternarius ab alio differat vnitatum multitudine ex qua constet, sed rerum quibus inhæreat varietate. Non me hinc conferam in Pythagoræ scholam, ne mihi quinquennij silentium imperet, antequam de hoc impari numero ternario disputem. Certè in hoc numero & denario (si Pythagoricis credas) Numen occultum latet: Binarius numerus principiorum par est, non sufficit, ternarius verò impar est, at (vt est in prover-

proverbio) *numero Deus impare gaudet*. Quid multis? Numero, mensurâ, pondere fiunt omnia. In numero binarius materiæ, ternarius verò formæ à Philone Iudæo assimilatur. In materiâ mutatio inest, in forma autem perfectio. Sed quo vado? revertor ad institutum. Ternarius hic numerus realis est, vnumquod subiectum habet. At (dices) tria principia sunt; ergo vnum subiectum non habet. Respondeo tria principia vnum subiectum aggregationis efficere, quod proprium subiectum multitudinis ab Aristotele definitur. Si dicas rerum ipsa principia animo solùm comprehendi, & proinde illorum numerum non esse realem, dico non solùm animo illa comprehendi, sed etiam res ipsas; quamvis difficillimè à nobis cognoscantur. Si denique vrgeas esse prima principia, & solùm esse in potentiâ ad res constituendas, & proinde non posse accidens illis inhærere, quod semper subiectum actu existens postulat, in quo inhæreat; dico considerari principia vel in suo proprio esse, & sic esse actu, vel in relatione ad effecta, & sic esse in motu & potentia ad hunc vel illum effectum producendum, quem natura ex illis fabricarè intendit.

Lib. Allegoriarum.

Numerus principiorum realis est.

Subiectũ aggregationis est proprium subiectum multitudinis.

Principia dupliciter considerantur.

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum duo solùm principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendam?

Ex 6. cap.

Principia rerum naturaliũ considerantur duobus modis, vel

In motu & generatione rerũ, quæ adhuc non fiant, in potetia tamẽ sint vt fiant: & fiere quintur.

1 Materia, vt subiectum, à quo incipiat natura operari.
2 Potentia materiæ, quâ excitetur ad appetendam formam.
3 Motus activus eiusdem potentiæ, quo veluti manu apprehendat formam.
4 Forma, quæ est finis & perfectio motus, ideſt, inchoatæ generationis.
5 Vnio, quæ est materiæ & formæ naturalis copula & consensio.
6 Privatio, quæ est negatio formæ, vt in novitate & varietate successionis natura perpetuâ fiat.

1 Ab authoritate Aristotel. qui in 7. cap. idipsum probat.
2 A definitione dialecticâ, per genus & differentiam (quæ proportionem materiæ & formæ habent) essentiam rerum absoluente.
3 A divisione, in qua sufficit vt materia ad speciem per differentiam contrahatur.
4 A superfluo, quia frustra fit per plura eius

Porphyrius cap. de Differentia.

hæc

3 In quiete & perfectione cõstitutionis, & sic requirũtur ad rei genitæ essentiã absolvendam solùm duo principia, nẽpe materia & forma, vt probatur.

hæc sufficiant.
5 A natura privationis, quæ non constituit nisi per accidens.
6 A proprietate contrarij, quod tollit contrarium.
7 A proprietate substantiæ, quæ in essentiâ sui non admittit contrarium per se: ergo à contrario non fit.
8 A generali regulâ, quòd à non substantia, substantia fieri non possit, & proinde non à privatione.
9 A similitudine artis, quæ præter materiam & formam in suis operibus perficiendis nihil requirit.
10 A fine & intentione naturæ, quæ est incipere à materia sola, & in formam desinere.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum duo solùm principia sufficiant ad essentiam rerum absolvendam?

Opp. *Tota contentio Philosophi est in hoc primo libro, vt probet tria principia esse, eademque ad essentiam rerum necessaria: errorem ergo disseminat, qui contrarium defendat. Antecedens probatur, quia decies ad minimum ingeminantur hæc verba in hoc libro,* Materia, forma, & privatio ad constitutionem & generationem omnium sunt necessaria.

Tria principia sunt necessaria ad generationem sed nõ ad essentiam rei genitæ.

Resp. *Concedo hæc tria principia esse quidem necessaria ad generationem cuiusque rei naturalis, sed non ad essentiam rei genitæ. Generatio enim & motus rei requirit privationem, essentia verò rei genitæ non requirit; quippe hæc tantũ ex materiâ & formâ coniunctis constat & absolvitur.*

Opp. *Privatio præest in materia antequàm forma accedat ad rei genitæ essentiam perficiendam: ergo duo solùm principia non sufficiunt. Antecedens constat ex Aristotel. in textu, vbi docet* privationem esse in materiâ primâ quasi aculeum, quo excitetur materia ad formam habendam, *hinc privatio negatio formæ habendæ dicitur. Argumentum tenet, quia si privatio præsit in materiâ, materiaque non possit formam acquirere sine eâ, sequitur necessariò eandem vel ad ipsam essentiam rei esse necessariã.*

Privatio necessaria ad consequendã essentiam rerum, non ad absolvendam.

Resp. *Dico semper privationem esse necessariam ad consequendã essentiam rerum, sed non ad absolvendam. In consequendâ enim essentiâ modus rei secũdùm potentiam, in absolvendâ autem res ipsa secundùm actum consideratur. Quamvis ergo privatio præsit in materia, dum sit in fieri & motu (vt aiunt) evanescit tamen & penitus abolebitur cùm forma actu subsistat.*

Opp. *Præexistens privatio in materiâ primâ, ante acquisitã formã est eadẽ numero cum materiâ primâ, aliudq; nihil dicitur quã privata materia; ergo*

si materia sit necessaria ad essentiam rerum absolvendam, privatio quoque erit necessaria. Antecedens est in textu. Argumentum ab eadem sequitur.

Resp. *Aliquid dicitur idem numero variis modis; nomine, definitione, proprietate, accidente; nomine, vt lętitia, voluptas, delectatio; definitione, vt homo, animal rationale; proprietate, vt homo & risibile; accidente vt ignis & calor: Hæc omnia libentius repeto, quia sunt alij, qui asserant materiam & privationem esse eadem nomine, quia materia privata dicitur; alij definitione, quia natura et à materiâ et à privatione, vt ab vno termino generationis, motum incipit. Alij deniq; eadem accidente, quia privatio est accidens materiæ. Ex his dico ad antecedens argumenti, præexistentem privationem in materia prima esse eandem numero accidente; & ideo argumentum ipsum non tenere. Sed de hac re posteà pluribus cùm de privatione fusius sit differendum.*

Idem numero quatuor modis dicitur, nomine, definitione, proprietate, accidente.

Lib. 1. Topic. cap. 6.

Privatio eadem numero cum materiâ accidente.

Opp. *Materia ad essentiam omnium rerum naturalium absolvendam non est necessaria: ergo est inanis ista de omnibus assertio. Antecedens probo, quia inter res naturales accidentia ab Arist. dicuntur, vt prima qualitates & quantitates, motus & actiones rerum naturalium, quæ omnia non habent materiam, essentiam habent, quia (vt docet Philosophus) vnumquodq; est q in suo genere.*

Resp. *Res naturales sunt vel per se, vel ex consequenti; per se vt simplicia corpora, quæ sunt primi ordinis, et vt mixta, eadem, vel perfecta vt animal, homo plãta; vel imperfecta vt nix, ros & pruinæ, quæ meteora dicuntur: ex consequenti vt accidentia, quæ vi motus, natura rebus primi vel secundi ordinis insunt. Res illæ naturales, non ha, materiam in suâ essentiâ requirunt.*

Res naturales vel per se vel ex consequentiille, non hæ materiam in sua essentia requirunt.

Metap. 7. text. 22. & lib. 1. de Cœlo. text. 136.

Opp. *Ad essentiam cœli absolvendã non requiritur materia prima: ergo ad essentiã omnium rerum naturalium non requiritur. Antecedens probatur, quia materia est (vt docet Philosophus) qua res esse & non esse potest: sed cœlum has conditiones primæ materiæ non recipit: ergo cœlum materiam primam non requirit. Assumptio probatur, quia cœlum est æternum & incorruptibile, res quæ divina & non naturalis dici ab Arist. dicitur.*

Lib. 1. de Cœlo, cap. 3.

Materia prima ad cœli essentiam requiritur, non temporis sed naturæ ordine.

Resp. *Quæstio salebrosa & anfractibus plena est, vtrum cœlum ex eadem materiâ cum istis inferioribus mundi corpusculis constet? quam (Christo auspice) accuratius posthac discutiam, si mihi iam senì languido vitam indulserit; interea verò loci dico requiri materiam primam non temporis sed naturæ ordine, ad essentiam cœli absolvendam: imo dico ex eadem materia constare cœlum cum istis inferioribus. Si ergo quæras quare tum cœlum non corrumpatur, cùm materia sit, qua res & esse & non esse possit: Respondeo, duplex de causa hoc fieri, & quia forma cœli non habeat contrarium quod possit vincere, & quia hæc forma sic prædominetur materiæ vt peregrinas impressiones non admittat. Sic ergo disposuit natura ordine & locis omnia, vt*

Cœlum non corrumpitur, quia forma cœli non habet contrariũ quod posset vincere, & quia hæc forma sic prædominetur materiæ, vt peregrinas impressiones nõ admittat.

Cœlum res divina propter excellentiam formæ.

vt superiora inferiora regant. Ad alteram partem argumenti dico, rem diuinam dici à Philosopho propter excellentiam formæ, quæ per motum, lumen & influentiam, aliarum omnium formarum in inferiore mundo quasi mater & nutrix sit. Hinc homo & cœlum dicuntur generare hominem, *per* hominem *inferiorem partem mundi, per* cœlũ *superiorem eiusdem globum. Ideo at intelligere. In illa enim parte materia, in hoc cœli globo efficiens omnium causa inest.*

Opp. *Monstrum est res naturalis, quia ex materia et generatione cõstat, sed caret formâ: ergo ad omnem rem naturalem non requiruntur materia & forma, vt hîc defendis.*

Resp. *Monstrum non propriè res naturalis dicitur, sed error particularis naturæ, & ideo formam secundùm ordinem & decorum naturæ non requirit. Vel (si placet) dicere & respondere potes, esse formam naturæ notam, quæ sic disposuit fieri. Et hic est verissimus usus huius quæstionis, vt intelligas esse semper in operibus naturæ potentem manum, quæ aliquando ipsam naturam in stadio suo percurrendo attenitã & incertam reddat, flectat q; vt rector navem, quò velit & quando placeat.*

In operibus naturæ est semper potens manus quæ naturam quò velit flectat. Quæst. 2. ex cap. 6.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum ex non substantia oriatur substantia?

Non substantia dicitur vel

- Inchoatè & secũdùm potentiam, & sic *ex non substantia fieri potest substantia*, vt probatur à
  1. Materiâ ipsâ, quæ est inchoata substantia solùm, non actu completa: & ideo sæpe *non substantia* dicitur, tametsi omnia ex eâ oriantur & fiant.
  2. Potentiâ materiæ, quæ etiam est causa substantiæ per motum materiæ, & tamen hæc potẽtia propriè substantia non est.
  3. Divisione substantiæ, quâ materia à nomine proprio substãtiæ excluditur, cũ nõ sit corporea, vel incorporea.
  4. Ab authoritate Arist. qui dicit sæpissime substantias fieri à privatione, quæ est *non substantia*.
  5. A ratione contrariorũ, quia si corruptio desinat in substantiam, necessariò generatio fiet à *non substantia*.
  6. Ab agente aliquo principio, vel efficiente causâ, quæ in productione formę est necessaria, at hæc causa efficiens, respectu rerũ quę fiũt, externa & *nõ substãtia* dicitur.
- *Absolutè*, & sic *non substantia* sumitur, aut pro
  1. Non ente simpliciter, id est pro nihilo, aut negatione in copulatiõ dictoriis.
  2. Nõ ente ex parte, idq; vel
     - Intentionaliter, pro ente rationis, quod est aut
       - Simplex, vt *genus & species.*
       - Complexũ, vt *propositio.*
     - Realiter, idq; vel
       - Negativè, vt est *privatio.*
       - Positivè vt *omne accidens naturale.*

Animad

Animadversio vtilis

Notandum est quod ex non substantia non fiat omninò substantia, si non substantia sumatur vt in secundâ parte vniversalis distinctionis exponitur. Quippe non ens, intentio, privatio, affectio seu accidens, simpliciter & absolutè non substantiæ dicuntur, & proinde ex illis substantia non fiunt.

Argumenta contra secundam quæstionem. Vtrum ex non substantia oriatur substantia?

Opp. *Defendebas antea esse secundum philosophiam creationem: ergo in eo loco defendis ex non ente simpliciter, idest, ex nihilo nam posse fieri substantiam.*

Creatio est secundū philosophiam, nō secundùm naturam.

Resp. *Defendebam equidem antea esse secundum Philosophum & philosophiam creationem, non tamen secundum naturam. Sapit enim (vt tum dixi) philosophus multa vltra vires sortis, & naturæ, rationeq; id probat, quod naturâ non potest efficere.*

Opp. *Aristoteles docet in textu, ex privatione fieri substantiam: ergo malè ponis in secunda parte distinctionis, ex privatione fieri non posse.*

Resp. *Fit substantia à priuatione & non fit ipsa per accidens, & non fit per se.*

Substantia fit à privatione per accidens non per se.

Opp. *Fit substantia à potentia materiæ (vt defendis in prima parte distinctionis) sed potentia materia est accidens: ergo ab accidente fit substantia, quod in secunda parte distinctionis negas.*

Resp. *Ægrè & ferociter persequeris interpretationem meam; sed respõdeo potentiam materiæ duplicem esse; primam, qua appetit formam, & hæc activa; secundam qua recipit formam, & hæc passiua dicitur: illa quidem est inchoatè substantia, & eadem ex parte cum materia primâ, vt prima potentia animæ cum animâ: hæc verò secunda potentia est accidens. Cùm ergo in primâ parte distinctionis probem ortus substantiam à potentiâ materiæ; potentiam illam activam, non passivam intelligo, & illa quidem substantia dicitur fi inchoativè; non substantia fi perfectivè nomen substantiæ sumas.*

Potentia materiæ duplex, activa qua formam appetit, passiva qua recipit: ex prima quæ inchoatè est substantia oritur substantia, non ex secūda, quæ accidens est.

Opp. *Ex non substantia non fit substantia omninò ergo falleris in opinione. Antecedens probatur, quia qualis est causa talis est effectus; si ergo causa sit non substantia, effectus non poterit esse substantia.*

Resp. *Opinio mea non est, ex non substantia simpliciter secundum naturæ ordinem (de quo solùm hic loquar) fieri substantiam; sed ex non substantia secundùm quid, et ex parte, vt antea in tabulâ demonstravi.*

Li. 1. Demonstrat. cap. 2. Ex non substantia secundùm quid & ex parte fit substantia,

Opp. *Materia est simpliciter non substantia: ergo ex non substantia simpliciter fieri potest substantia. Antecedens probatur, quia si materia sit substantia omnino; aut est absoluta aut inchoata; non absoluta, quia nec corporea, nec incorporea est; non inchoata, quia tum ens in motu esset, at materia illa prima, quam fingit Philosophus, est ens simpliciter passivum,*

(vt

Lib. 2. de Anima. (vt ait,) & semper in potentia. Praterea cum sit (vt ait Arist.) ens confusum & indigestum, ostendit quomodo ex ea infinita partes veluti ex massa cerea exmantur, in quas temperatas imprimuntur forma. Certè videtur hoc fictum ab Aristotele principium, et non simpliciter substantia, vnde res naturales fiant.

Resp.

Est aliquod quod vrges, sed larvam depone, velum tolle, & apparebit veritas: Dico igitur materiam non esse absolutam substantiam, sed inchoatã: ergo est in motu, ait. Concedo, at est principium simpliciter passivum, vt addit; id quoque concedo esse verissimum ex se, sed vi potentia in se activa mouetur, vt supra in distinctione apparet. Et vo concludam omnia, huius potentia motu partes illius variis formis rerum coaptantur.

Materia est substantia inchoata, & in motu vi potẽtiæ activæ.

Opp.

Generatio est non substantia simpliciter, sed per generationem fit substantia; ergo ex simpliciter non substantia fit substantia. Maior constat, quia generatio est accidens. Assumptio probatur à definitione generationis, quæ est progressus à non ente ad ens.

Lib. 5. Phys. text. 7.

Resp.

Generatio est motus, et quasi vehiculum materia quo ad formam vehitur, non autem propriè res causa dicitur: est medium per quod, non principium ex quo oritur substantia.

Generatio est mediumper quod, non principiũ ex quo oritur substantia.

Opp.

Qualitates primæ sunt simpliciter non substantia, et tamen ex illis oriuntur elementa, vt Galenus docet: ergo ex simpliciter non substantia oritur substantia.

In lib. de Elementis.

Resp.

Galenus primas qualitates inter formas substantiales annumerat, non quòd sint substantiæ, sed quòd alia elementorum forma non sint nota nobis. Cum ergo dicit ex illis elementa fieri, intelligit illas sub ratione formarum, quarum in substantia vices gerunt, non sub ratione accidentium, vt sunt in Qualitate.

Qualitates primæ formæ substantiales dicuntur, non quòd sint substantiæ, sed quòd veræ formæ non sint notæ.

Distinctio

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum tria sint principia? & An eorum numerus sit realis.

Ex cap. 7. tota.

In rerum naturalium generatione consideratur

1 Constitutio, ad quã requiruntur
- 1 Materia, quę vt subiectum recipit formas rerum, hinc materia assimilatur cerę, rasę tabulæ, luto figuli: quia in ea signari potest cuiuslibet rei imago, & ex ea res variæ pro arbitrio primæ causæ moventis fiunt.
- 2 Forma, quæ essentialem perfectionem & distinctionem rerum efficit, & hæc duo principia constitutionem absoluunt intrinsecus, vt aiunt, sufficiuntq. ad essentiam rerum.

2 Transmutatio, & sic privatio etiam requiritur, quia aliàs materia segnis & otiosa in perpetuum esset: hinc privatio principium transmutationis, & stimulus materiæ dicitur; quippe acuit eandem ad novas formas appetendas, quas appetitus consequitur per innatam potentiam & motum, vt postea demonstrabitur. Ex his colligitur, tria solùm esse principia rerum naturalium; duo interna, quæ constitutionem; externum alterum, quod transmutationem respicit.

3 Ordo transmutationis, in quo spectatur
1. Dispositio materiæ ad formam, seu aptitudo.
2. Potentia movens eandem dispositionem.
3. Motus, quo ad formam hæc potentia & materia tendunt.
4. Privatio à qua, vt à termino à quo, hæc tria incipiunt.
5. Finis seu conservatio rerum, in qua intentio naturæ primùm cernitur.

Argumenta contra tertiam quæstionem. Vtrum tria sint principia? & An eorum numerus sit realis?

Opp. *Forma est finis generationis, ergo non sunt tria principia generationis. Antecedens probatur, quia forma est causa propter quam existit generatio. Exempli gratiâ, in generatione cœli natura quiescit cùm forma cœli acquiritur. Quid multis? in formis rerum est distinctio, quies, perfectio, & consummatio operis, quæ per se sunt proprietates finis. Argumentum sequitur, quia finis & principium distinguuntur. Si ergo forma probetur esse finis, principium non erit, & per consequens non erunt tria.*

Forma est perfectio cõpositi, non finis principij.

Resp. *Forma, finis & perfectio compositi est, sed non finis principij; quippe materia ad formam tendit, non vt ad finem suum, sed vt ad finem compositi. Præterea, omnis perfectio non est propria passio finis; est enim alia perfectio interna, quæ est affectio formæ; est alia perfectio externa, quæ propriè fini convenit. Quamvis ergo sit in forma cuiuslibet rei naturalis quies & perfectio, non tamen ea est, quæ per se finis dicatur.*

Perfectio interna formæ convenit, externa fini.

Opp. *Forma sequitur materiam: ergo non est principium primū, & ex cē sequentur non sunt tria principia prima. Antecedens constat, quia primū secundum Arist. oportet esse subiectum forma, quod aculeis ipsius privationis materiam appetat & acquirat formam. Praterea, forma omnis naturalis educitur ex potentia materia, vt ex Arist. constat: est ergo forma posterior materiā. Exemplis infinitis hac res probari potest, sed vnum omnium instar sufficiet. In hominis generatione primum oportet præexistere materiam, eandēq; fieri aptam ad recipiendum, ad quam sic præexistentem & præparatam anima rationalis accedit.*

Resp. *Fallax est hoc argumentum à multiplici conceptu principij. Sed vt verbo respondeam, duo formam considerari possunt bifariam, vel quoad essentiam propriam, vel quoad existentiam suam intra quam perficit: primo modo accepta forma simul est cum materia, vtraq; principia prima in potentia naturæ, quæ in materiam & formam dividitur; secundo autem modo sumpta, posterior quidem est materiā hāc vel illā in constitutione rerum singularium, quæ semper requirunt actu præparatam materiam, antequam inducatur forma. Quod addis ex potentia materia formam omnem naturalem educi, bene non arguit formam à materia fieri, sed ab illius potentia fluere & emanare, neque concludit posteriorem esse ipsam materiā, quia potentia materia coæterna est cum materia in qua deliteſcit forma: si ergo potentiam vtriusque speciei & essentiam simul sunt prima principia; at quoad actum & existentiam in hac vel illa re constituta si considerentur, materia prior, posterior que esse potest: prior, quia requiritur vt sit præparata actu, aptaque ad formam, antequam actu forma fiat: posterior, quia post corruptionem formæ eadem materia ad tempus manet, vt in cadavere & plantā suis formis vitalibus spoliatis constat.*

Forma quoad essentiā propriam simul est cum materia, quoad existentiam in re quam per. ficit, posterior est materiā hāc vel illā in constitutione rerum singularium.

Opp. *Ratio Aristotel. in textu, qua probat privationem esse principium, est nulla: ergo videtur quòd privatio non sit principium, & ex consequenti non sint tria. Antecedens probatur, quia si detur privatio sit principium quòd ab illa tanquàm à termino à quo incipiat generatio; respondeo non video quò minùs dispositio seu aptitudo & potentia materia sint quoque principia, à quibus non minùs quàm à privatione generatio incipit. Similis ratio à forma languida & fere extincta rei habenda deduci potest, à qua forma res iam tam quasi mortua non minùs incipit generatio quàm à privatione: si ergo hæc privatio sit principium rei iam sequentis, forma quoque ipsa pertura ob eandem rationem principium erit, & sic erunt multo plura principia, plureſque termini à quibus ars naturaq; in rebus generandis incheatur.*

Articulo 6. in cap 7. Physic. Arist.

Resp. *Collegium Conimbricense dicit respondet huic argumento, formam scilicet languentem aut abeuntem rei caducæ nec concludi per sen-*

consequia

conceptu definitivo generationis, nec requirit ad rei constitutionem omnino illam, si divina virtute non esset rei praexistentis forma (ut fieri potest) virtumen futurae perfecta esset generatio sine ea; at sine privatione esse non potest. Est enim in omni generatione transmutatio necessaria: hùc positis, & Colligio addo idem respondendum esse de appetitu, de potentia, de dispositione, motu, & aptitudine materiae; quia haec quidem in definitivo & interno conceptu generationis per se non sunt, ut ab illis tanquam à principijs natura suum opus auspicari ducatur.

Forma abesse rei cadentis nec concluditur per se in concepru definitivo generationis, nec ad rei constitutionem requiritur.

Opp. Causa efficiens definitur principium motus, quia ab illa movere incipit natura in rei cuiuslibet generatione: plura ergo sunt principia quàm tria; nam causa efficiens inter haec tria non annumeratur. Haec adde quod absoluta generationis notio aut notitia haberi non possit sine efficientis, finalis, & exemplaris causa cognitione: si ergo privatio dicatur principium, quia est in definitivo conceptu generationis; causa non est cur haec excludantur, cùm generatio perfectè sine iisdem cognosci non possit.

Lib. 1. de Gen. & corrupt. tex. 55.

Resp. Causa efficiens est principium generationis externum, non internum, ut antea ostendi, at privatio est principium generationis internum, licèt sit rei genitae principium per accidens. Est ergo duplex notitia generationis; vel interna per tria principia, vel externa per efficientem, finalem, & exemplarem causam, unde demonstratio rerum ab effectis nascitur.

Causa efficiens est principiũ externũ, privatio internũ principium generationis, sed rei genitae principium per accidens.

Opp. Privatio est non ens, ergo non est principium: & proinde non sunt tria. Antecedens probatur, quia est negatio entis. Argumentum tenet, quia esse rei à principio pendet: ergo non ens non potest esse principium.

Resp. Privatio non potest esse principium rei genitae quoad esse, sed quoad fieri ut aiunt, recteque inter prima annumeratur in ratione principij, sed non in ratione causae. Rei enim nullius causa est nisi per accidens, principium autem generationis est per se & vi suâ, quia semper natura à privatione incipit.

Privatio non est principiũ rei quoad esse sed quoad fieri.

Opp. Infinita sunt partes materiae, & earum quaelibet est principium rei, quae ex illa constat: ergo sunt infinita principia. Antecedens probatur, quia materia prima est divisibilis in infinitas partes, ut ante probatum fuit sectione quantitatis.

Resp. Quaelibet pars materiae est principium particulare seu singulare, non universale de quo hoc loco agitur.

Principium particulare.

Opp. In quolibet corpore animato sunt duae formae diversae rationis, una scilicet corporis, altera animati corporis: ergo videntur esse plura principia quàm tria unius & eiusdem rei, quod à Philosopho negatur.

Resp. Insidiosum & sophisticum est hoc argumentum, à bene continctio ad male

Vniuersale principium quomodo.

mali diuisa, quæ omnem sequitur. Præterea hic (vt modo dicebam) de forma in genere, non de formâ singulari agitur: hoc dico num quod sit aliqua forma vniuersalis quasi omnium formarum mater, sed quòd in definitivo conceptu (vt ita loquar) generationis formalis principium, vniuersaliter sub intellectum cadat.

Adiunctæ quæstionis distinctio, Vtrum numerus principiorum sit realis?

Numerus est vel
- Intentionalis, qui est, aut
  - 1 Infinitus animo solùm conceptus, nullisq; rebus accommodatus.
  - 2 Finitus, quo nomina secundæ intentionis entium rationis numerantur.
- Realis, qui est aut
  - 1 Numerans vt *animus*, qui ideo numerus dicitur, vel quia numero omnia comprehendit, vel quia numerandi principium est, vel quia in eo est perfectissimus ternarius, cuius tres vnitates inter se distinctæ vnus animus essentialis sunt, cui alia vnitas addi non potest. Numeratus, quo res numerosa est multitudine distincta, vt *Socrates, Plato*.
  - 2 Quo numeramus, & hic numerus est principiorum, qui probatur realis
    - 1 Quia est quantitas realis.
    - 2 Quia rebus ipsis, nimirum principiis inest.
    - 3 Quia cessante intellectu manet.
    - 4 Quia definitionem entis realis suscipit.

Argumenta contra adiunctam quæstionem, Vtrum numerus principiorum sit realis?

Opp. *Nullus est vsus intentionalis numeri: ergo distinctio inutilis est. Antecedens probatur, quia infinitus numerus non est omnino, sed fictus animo, numerumque finitus ille intentionum multiplex, aquinoctio & incertus, qui ab omni scientia exterminatur.*

Resp. *Verear certè ne sim infinitus, si vsum numeri infiniti hoc loco docerem. Nam (vt Pythagorica mysteria numerorum omittam, in quibus nonnihil vsus inest) dic mihi quis numerus annorum, mensium, dierum, horarum, minutorum ab æterno fuit? Facentem audio, at si æquum est infinitum actu numerum numerantem per se subsistere, in quem omnes rerum temporumque vnitates cadunt, necesse est vt subintelligas esse aliquem vsum infinitæ & transcendentis numeri, qui cum ente & bono in vnum principium & causa omnium desinat. Taceo hic mathematicum huius numeri vsum, vt in Arithmeticâ multiplicationum & fractionum; in Musica vocum & clavium;*

clavium, *in Astrologiâ*, motuum & aspectuum: *in Geometriâ*, magnitudinum & proporuonum; *qua omnia numeris varia & infinita sunt, eos*que *fendunt vt infinitus numerus numerãtis in minore mũdo, ideſt, animis in homine, infinitus numerũ numerantẽ in maiore mundo, ideſt Deũ eſſe, & omnibus praeſſe intelligas. Quid addam dialecticũ vſum huius numeri in numerãdis & diſtinguendis intentionibus rerum, in quas alius numerus realis non cadit? intentiones enim res non ſunt, & ideo reale numero non menſurantur. Poſtremò quemadmodum infinitum apud Philoſophum definitur, partim vt illius oppoſitum, ſcilicet finitum intelligas, quod ſolum in effectis naturae motae cernitur; partim vt altius tandem aſſurgas animo, veramque potentiam infinitae naturae moventis perſpicias; ita cum Ariſt. & Pythagorâ definimus numerum innumerabilem, partim vt cum finito numero rerum phyſicarum comparet; partim vt ad primam et infinitam vnitatem omnium velut per ſcalam naturae aſcendas, in qua omnes rerum omnium eſſentiae & numeri vniuntur, imò in qua omnia & ſingula dicuntur vnum.*

Infiniti numeri vſus.

Vſus numeri intentionum.

Opp. *Principia ſunt vniverſalia: ergo eorum numerus non eſt realis. Argumentum tenet, quia vniverſalium numerus ſolùm animo concipitur, quippe vniverſalia, quae ſolius intellectus obiecta ſunt, vt ante docui. Ariſt.*

Reſp. *Principia ſunt vniverſalia realia non intentionalia: eorum ergo numerus realis eſt. At vbi docet vniverſalia eſſe obiecta intellectus, libenter concedo quoad conceptum, non quoad ſubiectum, vt aiunt. Sunt enim vniverſalia obiectiuè in intellectu; ſubiectiuè in rebus ſingulis quae in ſidem ſubſtant; vt* homo, animal, ſubſtantia *in hoc* homine, *in illo* animali, *in hac* ſubſtãtia, *& ſic* materia, forma, privatio, *in* Socratis *aut* Platonis materiâ, formâ, privatione.

Principia ſunt vniverſalia realia non intentionalia, in intellectu obiectiue, in rebus ſingulis ſubiectiue.

Opp. *Eſt ſolùm realis binarius numerus principiorum: ergo non eſt ternarius, vt ais. Antecedens probatur, quia duo ſunt tantum principia realia, nempe materia & forma: nam privatio eſt non ens vt Ariſto. docet, & proinde realem huic numero vnitatem non poteſt addere.*

Lib. 1. Phyſ. tex. 57.

Reſp. *Aliquid dicitur non ens vel ſimpliciter, vt negatio in contradicentibus; vel ex parte vt in privantibus. Privatio ergo non eſt ſimpliciter non ens, ſed partim non ens, vt negat & tollit formam; partim verò ens, vt materia appetitum excitat, aliamq; formam introducit.*

Privatio partim ens, partim non ens.

Opp. *Ariſto. in principio huius capitis tribus argumentis probat privationem & materiam idem eſſe principium numero, differre autem ſpecie; Sed ſi materia & privatio ſint vnum principium numero ternarius principiorum numerus eſſe nõ poteſt: ergo perperam affirmas ternario numero menſurari.*

Tex. 79. & 67.

Top. li. 1. ca. 6.

Reſp. *Materia & privatio ſunt vnum numero, non nomine, non definitione, nõ proprietate, ſed accidẽte, vt materia privata ſuâ formâ habendâ dicitur. Sunt ergo materia & privatio reipſâ duo, quamvis rationes ali-*

Materia & privatio vnũ numero, id eſt accidente.

An privatio sit ens distinctũ à materia.

quâ vnum numero dici possint. Opportunè quidem hoc loco moueri potest hæc quæstio. An privatio sit ens distinctum à materiâ necne? *Et certè eandi non penitus omitto, si subsequentia argumenta diligenter legeris.*

Opp. replic. *Materia & privatio specie differunt: ergo etiam numero differunt. Antecedens in textu huius 7. cap. quatuor argumentis à Philosopho probatur, primùm quia definitione distinguuntur, 2. quia vnũ earum manet, alterum non manet, 3. quia vnum ens, alterum non ens dicitur. 4. quia vnum formâ perficitur, alterum aboletur. Argumentum tenet, quæcunque quæ differunt specie, sunt aut ipsa diuersa species, aut individua diuersarum specierum: sed & diuersa species & etiam distincta individua diuersarum specierũ numero differunt: ergo si privatio et materia specie differant quod est magis, numero quoq; different, quod est vnum. Quid addas perspicuè certè est ista contradictio in textu Aristotelis, vno ferè spiritu edita.*

Materia & privatio specie differunt, & numero, ideſt, definitione, non accidente.

Resp. *Vrges sine ratione, accusas sine causa; concedo equidem quod dixi, nempe materiam & privationem differre specie. Sed quid hinc concludis? Ergo etiam numero differunt; concedo id quoque: sed attende, quòd numero differant definitione, vt probat Philosophus, non accidente; quia privatio & materia naturâ differunt, accidente autem conueniunt; non tamen sic accidente conueniunt, quasi vnum idemque accidens numero vtrique insit, sed quòd privatio præexistens in materia sit accidens materiæ, quia adesse & abesse potest sine materiæ interitu; hinc cùm adsit materia privata, cùm absit materia formata dicitur. Si ex his non datis raptim concludas, materiam actu existere antequam acquiratur forma, quia privatio vt accidens ei insideat; dicis te aut parùm intelligere quæ dico, aut perverse interpretari. Nec enim hoc dico, quasi privatio sit accidens aliquod positivum in materia, sed negativum. Dicit enim negationem formæ, licèt ex consuetudine (vt aiunt veteres) etiam subiectum aptum ad formam recipiendam præter negationem significet.*

Materia non existit actu sine forma.

Privatio non est accidens positivum in materia, sed privativum.

Opp. *Privatio non est ens omnino distinctum à materia; ergo non videtur numero ab ea differre. Antecedens probo primùm, quia privatio est non ens: ergo vt ens ab illâ distingui non potest. Præterea si sit ens, aut erit æternum aut generabile (vt aiunt;) non illud, quia accessu formæ tollitur; non hoc, quia est principium generationis. Deinceps, si sit distinctum ab aliquo à materiâ, sequeretur necessariò tot esse privationes quot sunt formæ (omnis quidem haberet forma vnam privationem præexistentem habet;) sed formæ sine numero sunt multitudine & successione infinitæ: ergo infinitæ etiam sunt privationes, quod est absurdum. Hæc conferam in vnum cumulum & acervum congero, vt multa paucis comprehendam, & illud vrgeam quod est institutum mihi, vt minimùm reali numero ternarios principia mouearis, aut contrarium. Hæc argumenta probare videntur. Nam si privatio sit nihil, aut si non*

1

2

3

sit distinctum à materia omnino, numerus à nobis positus non erit.

Resp.

Istis obiectionibus antea satisfactum est; nam privatio est non ens privativum, non contradictorium, vt aiunt. Ad secundam & tertiam partem probationis dico, quòd privatio in specie sit coæva cum materiâ, in singulari autem generatione ortuque rerum mutabilis, & hoc non est absurdum (vt concludis) ponere. Distinctus ergo est principiorum numerus, distinctus ergo, distincta natura, vt in proximo capite ex definitionibus singulorum euidenter patebit.

Privatio est non ens privativum non contradictorium.

Privatio in specie coæva cum materiâ, in singulari generatione mutabilis.

Quæstiones ex 8. & 9. Cap.

Vtrum

1. *Materia prima creata sit?*
2. *Materia sit in omnibus rebus naturalibus?*
3. *Vlla sit vera & realis definitio materiæ primæ? & An sub intelligentiam cadat?*
4. *Materia & prima potentia re differant?*
5. *Materia prima sit inanis omni formâ? & An formam vi propriâ appetat?*
6. *Forma ab æterno sit coæva cum materiâ?*
7. *Forma sit in re qualibet naturali?*
8. *Vlla sit vera forma definitio?*
9. *Vnum ens numero ex materiâ & formâ fiat?*
10. *Omnis forma educatur ex potentiâ materiæ?*
11. *Privatio sit eius an non? & An sit forma habenda vel habita?*
12. *Privatio sit principium intrinsecum generationis, non res genita?*

TSI expositionem textus propter causas à me superiùs allatas lubens omittã, contendam tamen, aquis veluti ex fonte hausti, id est, argumẽtis ab ipso textu petitis, in dissolvendis nodis & quæstionibus inde emergentibus sitim studiosi lectoris extinguere. Nam vt illi qui ex rivis aquam bibunt, eandem aquã bibunt quæ ex fonte dimanavit: ita qui Aristotelem in quæstionibus rectè discutit accuratè percipiunt, eundem in textu ad vivum multò melius intelligent; quippe vt velis remotis & apertis fenestris fugantur

Argumentis ab ipso textu petitis vtitur.

tenebræ, & ſole intromiſſo ſpectantur omnia: ita abditis & obſcuris quæſtionibus explicatis denſæ quaſi nubes & tenebræ moventur, mętiſq; lumine clariore facto ſingula textus perſpiciuntur myſteria. Quo plura ergo dubia moventur, eò minor erit de textu aut ſenſu Philoſophi dubitatio. Hinc eſt quòd in vnum quaſi acervum multas hoc loco quæſtiones de materiâ, formâ, privatione accumulem; vt ea quæ confuſius Ariſt. in refutatione aliorum philoſophorum libro hoc primo ſcripſit, diſtincta & manifeſta fiant.

Prima quæſt. Prima quæſtio eſt, *An materia prima ſit creata vecnè?* Plato Atticus ille Moyſes (vt Numenius philoſophus illum appellavit) aliquid divinitùs præ alijs philoſophis ſapiens, materiam creatam ab æterno fuiſſe putat; & quid eſt (quæſo Ariſtoteles) quod in hac opinione iuſtè reprehendas? iniquis calcibus præceptorẽ tuũ diverberas, cùm idipſum alibi confitearis quod ipſe ſapienter potuit. Dic mihi, eſtnè materia prima? eſt certè. Ergo aut eſt ex ſe & vi ſuâ, aut aliunde initiũ habet: priori modo nõ eſt, quia ſecundùm tuã ipſius doctrinã, vt *nihil eſt ex nihilo*, ita *nihil à ſeipſo naſcitur*. Si ergo ſit materia, aliunde ſuum eſſe habet. At vnde (quæſo) niſi à Deo, qui infinitum eſſendi principium omnibus eſſe & bene eſſe dedit? Præterea quorſum in 8. Phyſicorum Deũ actũ infinitũ, & in lib. de Mundo, cauſam, authorẽ, & effectorẽ omniũ appellas, ſi non vltra ſortes & vires naturæ quicquã egerit? Egiſſe dices. Quid obſecro, ſi materiã primã coæternã cũ ipſo Deo ti pertinaciter defendas? Deinceps nihil æternũ abſolutè & ſimpliciter eſſe defendis præter Deũ, imo nihil eſſe aut ſubſiſtere poſſe vi propriâ præter Deum. Quid addã? illud certè quod ipſe doces, *omnes rerũ omnium eſſentias ab infinitâ cauſa eſſe & referri ad Deũ*. Da venią vt cõcludãm: ergo materia prima non eſt æterna per ſe, non eſt per ſe, nõ ſubſiſtit per ſe, ſed vt infima potentia ad infinitũ actũ, vt res ex nihilo creata ad primam cauſam, vnde eſſentiam & ſubſiſtentiam habet, referatur. Da iterum veniam (Philoſophorum princeps) ſi vehementiùs te argumentis premam. Defendis hoc loco materiam primam eſſe æternam, & fuiſſe ſemper omni formâ vacuam; defendis etiam mundum æternum eſſe. At quomodo hæc cohærent? nihil (inquis) æternũ ſimpliciter eſt præter Deum, & tamen materia & mundus ſunt æterna. Iterum mundus ſemper veſtitus fuit formâ, & tamen materia ſemper fuit omni formâ vacua. Age, doce quod agnoſcis, & hæc facilè reconciliantur omnia. Imo doce apertè quod ſubobſcurè doces, nimirum *ex nihilo aliquid poſſe fieri*, vt *animã, ſpiritum, omnẽq; incorporeã ſubſtantiã*, adde (ſi placet) *materiã primã*; nã aliter certè modũ invenire nõ potes quo per ſe ſit aut ſubſiſtat. Vrgeo ſcientiam tuã quã ingenioſè ſapis,

Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3.

13. Metaphyſ.

Ratio 4.

& demonstras *Deū posse creare omnia, omniaq; in Deo vnū esse.* Sed accuso pervicaciam ingenij tui, quòd synodo philosophorum (cuius Præses ipse Plato fuit) condemnatus, aculeos in veritatē non deponas. Discipulus tuus fui quadraginta iam ferè annos, & si quid ex te didicerim, hoc vnum ex te didici *Deū vnum esse* (agnosco præterea fide, quæ tu ignoras, *Christū*) Ex te etiā didici hunc Deū esse causam primā, motorem primum, actum primū, ens primū, naturā primā, quam ipse *Naturā naturantē* nominas. Mihi ergo videor ex te sic posse argumētari. Est causa prima: ergo materiā fecit. Est motor primus: ergo materiā, quæ est naturā suā segnis & immota, ad formā trahit. Est actus primus, ergo materiā primā potentiā finxit. Est ens primum: ergo materiæ primæ suum esse dedit. Est *natura* (vt loquar tecū) *naturans prima*: ergo materiā creavit primam, in quā (veluti in cerā temperatā) infinitas rerum formas & distinctas imprimit. Si non rectè concludā, doce me quid discriminis esse velis inter physicum agēs & metaphysicū, cui infinitam essentiam, sapientiam, potentiam & providentiam tribuis. Infinitam essentiam (vt opinor) tribuis, quia dat essentiam omnibus, & est ipse vbiq;. Infinitam sapientiam tribuis, quia omnia præterita & futura, vt præsentia cernit. Infinitam potentiam tribuis, ni fallor, quia (vt ipse loqueris in lib. de Mundo & in Metaphysicis tecū non pugnas) efferit omnia, nullumq; in agendo medium naturale postulat. Infinitam deniq; providentiam tribuis, quia disponit, regit, conservat, numero, ordine, & mensurā omnia, omnia (inquam) quæ ipse vel vt metaphysicum Agens in primordio mundi ex nihilo fecit, vel nunc physicè secundum ordinem naturæ fieri & generari iubet. Verbo sic ex his arguo: est Agens (vt tu doces) metaphysicum, est Agens physicum & naturale: illud Agens sine medio (vt ais) aliquid efficere potest, hoc non potest; exemplis rem priorem illustras in incorporeis substantijs, quæ immediatè à Deo fiunt. Cur quæso (docte Philosophe) materiam non addis primam? Novi certè causam, quia Plato contrarium dixit; scio tamē te idem cum Platone sentire, & ab illo verbis solùm dissentire. Concludam ergo tuū in hac re sensum, non verba, nimirum materiam primam non fieri, non creari secundùm ordinem naturæ, quæ nihil potest sine medio: fieri autem & creari secundùm potentiam divinam, quam infinitam, immēsam, omniumq; effectricem tu ipse ponis. Sed esto; sequar ordinem naturæ quem nunc sequeris, & metaphysica mysteria tum loquar cùm occasionem mihi loquendi dederis.

Ratio 3.

Infinitā essentiam, sapientiam, potentiā, & providentiā Deo ascribit Aristoteles, & quomodo.

Materia prima non creatur secundùm ordinem naturæ, creatur verò secundū potentiam divinam.

Accedo nunc ad secundā quæstionē, quę est, *An materia prima omnibus rebus naturalibus insit?* Res omnes naturales ordine naturæ fiunt:

Quæstio 2.
Ratio 1.

ergo

Ratio 1. ergo ex materiâ & formâ constant; hinc primam materiam omnes philosophi vt fundamentum naturalis ædificij ponunt; eam si tollas ruunt omnia. Nam fundamento effosso quæ pars ædificij manet?

Ratio 2. Phys. 1. tex. 34. Præterea lex perpetua & inviolata est, si ordine naturæ spectes, quòd nihil ex nihilo fiat; omnia ergo naturæ effecta ex aliquo gignitur quod prius extitit: hoc autem aliquid est aut materia, aut forma; at non est forma, (quia illa denuò in materiam inducitur,) ergo est materia, quæ recte *rerum omnium naturalium primum subiectum* definitur.

Ratio 3. Præter hæc quæ à me dicta sunt, si conceptionem formarum naturalium cõsideres; invenies materiam primam quasi matrem gravidam, vterumq; gerentem plenum, in quo ad definitum tempus rerum formæ conceptæ & inchoatæ sunt, quippe secundum Aristotelem formæ omnes physicæ emanant à materiâ, & ex illius potentiâ educuntur: sequitur ergo necessariò materiam esse vnde res omnes naturales generentur.

Ratio 4. Pulchrè hoc ipsum probari potest à comparatis; nam vt in summo rerum gradu est vnus actus purissimus, nullius alterius indigens, efficiens q; omnium formarum, & tamen omnis mutationis expers, in quem series efficientium causarum vltimò desinit: ita in infimo gradu aliquid esse oportet, quod sit mera potentia, omnium egena, formarum capax, & tamen per se informis & vacua, vi nullâ effectrice prædita, & tamen ad omnes corporeas mutationes idonea, in quam parientium causarum ordo cadat & terminetur. Et quid hoc aliud est quàm prima materia, quæ rebus omnibus physicis ineſt necessario? Lege Alcinoum de hoc argumento in lib. de Doctrinâ Platonis cap. 11. & Ficinum lib. 5. de Immortalitate animæ. cap. 4. Postremò, cùm res nulla naturalis in nihilum commutetur, nisi potentiâ divinâ (quam potentiam supra vires naturæ agere posse, in 8. Physicorum & Metaphysicorum 12. concedit Philosophus) cùm inquam res nulla naturalis naturali ordine in nihilum commutetur, necesse est vt sit aliquid in cuius veluti vterum & abyssum revertantur omnia. Hoc autem aliquid non est forma, quæ in comutationibus rerum semper extinguitur: relinquitur ergo vt sit materia, quæ, vt est subiectum primum in constitutione, ita in resolutione vltimum definitur esse.

Alcinous lib. de Doctrina Platonis c. 11. Ficinus lib. 5. de Immortalitate animæ. cap. 4. Ratio 5.

Sed hæc satis de ista quæstione. Ad tertiam nunc venio, quæ est,

Quæstio 3. *Vtrum sit vlla realis & vera definitio materiæ* & *An sub intelligentiam cadat?* Duo in hac vnâ quæstione complicata sunt dubia, alterũ de essentiâ, alterũ de intelligẽtia materiæ primæ. In essentiâ considerãda sunt etiam duo, nominis distinctio, & definitio. In distinctione notatnis, quot homines tot sententiæ. Nam alij eam appellârunt *pri-*

mam potentiam entis, alij *vallem primæ causæ*, alij *omnium primas effectus*, alij *finem*, *gremium*, aut *receptaculum formarum*, alij *speculum naturæ*, alij denique *subiectum primum*, *abnegatum primum*, *matrem primam* rerum cunctarum quæ vi naturæ fiunt. Molestus essem, si omnia nomina huius principij percenserem; hinc solùm rendit hæc tota nominum varietas, vt intelligas materiam primam ens illud esse, in cuius veluti vtero omnia naturæ effecta concipiantur. Omitto hîc infinitas fere definitiones materiæ ab interpretibus assignatas, duas solùm proponam, alteram negatiuam, affirmatiuam alteram; vtramque ex Aristotele. Negatiuè definitur hoc modo. *Materia est, quæ per seipsam neq; quid, neque quantum, neque quale, neq; aliquid aliud eorum quibus res determinatur, neque etiam simpliciter negatio.* Tota metaphysica et abstracta hoc loco materiæ consideratio est; *vtneq; quid*, id est substantia; *neq; quantum*, id est mensura; *neq; quale*, id est forma; *neq; aliud quicquam*, id est ens reale propriè dictum, sed principium animo solo conceptum, quod aliquid definitè non est, & tamen non omnino nihil. Relinquo hanc definitionem metaphysicis, ad alteram physicam & realem venio. In vltimo cap. huius libri definitur materia *primum subiectum omnis cuiusq; ex quo fit aliquid primo insit, non secundum accidens: & si corrumpatur aliquid, in hoc abeat vltimum.* Obscura hæc verba sunt, sic igitur redigo in formam. Materia prima est natura physica, seu naturale principium simpliciter passiuum, quod rebus à se natis vi propriâ ineſt, vnde omnium primò incepta est generatio, & in quod vltimò omnium facta est resolutio. Est *natura* sic ars & artificiosa; est *naturale principium*, sic principia metaphysica, dialectica, mathematica; est *principium simpliciter passiuum*, sic potentia naturæ, efficiens causa, & forma; est *per se, & vi suâ in rebus à se constitutis*, sic privatio, casus, & fortuna; est denique *subiectum primum generationis & resolutionis vltimum*, sic omnia media & subalterna subiecta principia que excluduntur. Non ergo nihil. Materia est subiectum primum & vltimum, est ens in potentiâ, est res informis, est abyssus omnium formarum capax, est indigesta moles, confusionis imago, distinctionis vmbra, naturæ leges, mater generationis: & tamen corruptionis causa.

Festino; sequitur vt de intelligentia illius agam; res quidem cognitu difficilis est materia prima, & rarò subintellectum cadit. Modus autem intelligendi eam duplex est; *vel* removendo ea quæ in illius naturam non cadunt, vt illam non esse actum, non esse formam, non esse perfectionem rerum: *vel* adhibendo ea quæ illi cõvenũt, vt esse primum subiectum omnium, Anceps hîc quæstio mo-

vetur

Mirandula l. 8. de Ente et vno. Plotinus c. 6. li. 6. Ennead. 8

Lib. 7. Met. tex. 3.

Definitio materiæ Metaphysica.

Definitio materiæ Physicæ

Explicatio definitionis.

Pars secunda tertiæ quæstionis.

Modus intelligendi materiam.

An materia sine formæ cognitione possit intelligi? potest per simplicem intellectum.

Cognitio distincta, confusa.

vptur, *Verum intelligi possit necui sua cognitione forma?* verbo respondeo posse, si simplicè & dividentè intellectum spectes, qui proprio suo lumine res abditissimas sæpe in suâ naturâ percipit. Cùm ergo materia prima per se essentiam habeat, intelligi quidem potest; nam intelligentia essentiam, cognitio definitionem sequitur. Cæterum duplex est ista cognitio, vel distincta, quæ non est sine cognitione formæ: vel confusa, quæ sine relatione ad formam per abstractionem intellectus habetur; illa sigillum, imaginem, & quasi chirographum naturæ impressum habet, vt *æs, aurum*, aut *argentum*, formam insculptam Cæsaris; hæc per absentiam formæ ex potentia notitiam quandam habet: De hoc modo cognoscendi materiam primam loquitur oraculum Christianorum philosophorum D. Augustinus, cùm dicat *materiam ignorando cognosci, & cognoscendo ignorari*. Vis vt aperiam doctissimi Patris sententiam? sic habe. Quemadmodum tenebræ non videndo percipiuntur, & percipiendo non videntur (dicimur enim tenebras intueri, cùm nullum colorem aut lucem cernamus, & dicimur easdem non cernere cùm colorem aut lucem aspiciamus;) ita materia prima tum quidem percipitur, cùm in eâ nullus actus, nullus formæ splendor inest: tum autem in suâ propriâ essentiâ ignoratur, cùm actus & forma in illâ viuant. Sed dices fortasse hoc esse contrarium ei quod modò diximus, nimirum materiam maximè cognosci cùm impressa sit forma, cumque in actum perducatur. Non est contrarium si distinctionem tum allatam diligentur obserues; nam tum docuimus distinctè cognosci per reflexum formæ; at propriè & per se ens confusum est, & sic non aliter quàm tenebræ in absentia formæ cognoscitur & demonstratur. Quid multis? cognitio materiæ est vel metaphysica per abstractionem omnium quæ non sunt materia: vel physica, eademque aut analytica per demonstrationem à proprietatibus, aut analogica per comparationem à similibus, quæ eandem illustriorem reddunt. A proprietatibus, vt si dicas materiam esse ingenitam, esse vacuam formâ, esse subiectum omnium. A similibus, vt si dicas esse mutabilem quasi lunam, esse quasi liquefactam ceram, esse amicam formæ, esse vterum naturæ, esse matrem omnium, esse vitam & mortem rerum: vitam, quia ab illâ incipiant; mortem, quia in illam veluti in ymbram tenebricosam desinant & resolvantur.

Lib. 12. Confess. cap. 5.

Ob.

Sol. Materia distinctè per formam, confusè per se cognoscitur.

Materiæ cognitio vel metaphysica, vel physica eaque vel analytica vel analogica.

A proprietatibus.

A similibus.

Quæstio 4. Potentia materiæ prima passiva: secũda qua in se redit.

Accedo ad quartam quæstionem quæ est, *Virum materia & prima illius potentia re differant?* Philosophi ex familiâ Arist. de potentiâ materiæ acutè distinguunt, quòd alia sit prima, alia secunda: prima potentia vis passiva dicitur quâ recipit formam, secunda vis ea definitur,

definitur, quâ formâ deletâ aut languente in seipsam redit; hinc materia prima & secunda primam & secundam potentiam vendicat, illam vt sit, hanc vt existat. Rem paucis concludam, potentia illa prima coæva est cum materiâ primâ, & re eadem non diversa; re eadem (inquam) non absolutè & ex toto, sed inchoatè, vt vis prima animæ (qualis est potentia ratiocinandi) cum animâ ratiocinatrice, potentia vigendi cum anima vegetatrice. Quòd autem sit eadem & non diversa, sic probo à definitione, à comparatis, ex hypothesi. A definitione, quia esse potentiam, (passivam potentiam intelligo de qua hic solùm agitur) est esse subiectum capax & susceptibile formæ: sed materia prima tale quiddam est à naturâ suâ. A comparatis, quia forma est essentialiter actus: ergo materia est essentialiter potentia: sed attende, non absolutè & ex toto, sed inchoatè & ex parte. Ex hypothesi, quia si potentia esset accidens materiæ, tùm ex sola materia et forma compositum non coaleseeret; neque ens esset per se sed per accidens, cùm ex substantia & non substantia constaret. Huc addo argumentum illud, si materia re differret à potentia, aut esset actus, vel aliquid ex actu & potentia concretum (quippe tertium non datur;) at non est actus: nam si sit, vel erit actus informans, vt *anima*; vel actus per se subsistens, *vt Deus*, aut *intelligentia*; quo quid absurdius dici aut fingi potest? Quod verò non sit ex actu & potentia concretum, nemo est tam cæcus qui non videat. Non audio ergo illam opinionem Scoti, qui cerebrosè contendit materiam actum esse, quem barbarè *actum entitativum* appellat. Concedo equidem rem esse, & actu esse, sed actum esse non video, quia nec informat vt *anima*, nec extra rem per se subsistit, vt *intelligentia*. De potentia activa nullam hoc loco litem aut controversiam moveo, cum argumentis superiùs allatis satis probaverim potentiam materiæ esse simpliciter passivam. Quod verò agere quodammodo videatur materia prima cùm appetat, cùm diligat & amplexetur formam, non hoc contingit ex se aut suæ ipsius innata potentia, sed ex potentia, quæ ab externa causa agente fluit. Nam vt in semine mandato terræ est quædam potentia passiva vt fiat planta; fieri autem planta non potest nisi sol externum agens influat, & calore suo fovens quasi trahat in actum: ita in materia prima vis quædam sepulta inest, quæ per se otiosa manet, donec prima causa tanquam sol eandem consopitam incitet ad formam, & quasi à tenebris ad lucem, à morte ad vitam ducat.

Potentia prima re eadem est cum ipsa materia inchoatè.

Ratio 1.

2

3

4

Scoti opinio reiicitur.

Materia prima quomodo agit.

Quinta quæstio affinis & cognata huic est, *Verum materia sit sem-*

Quæstio 5.

per

per nullâ & nunda formâ? & vbi vi propriâ formam appetat? Sylva opinionum in hoc campo philosophiæ creſceret, ſi varias philoſophorum lites & ſententias de hac quæſtione enumerarē; ac quoniā confuſionem omnem omneque tædium fugio, fructum ſolùm ex arbore ſcientiæ colligam, ſentesque & ſpinas vanitatis relinquam. Hāc metaphorā libenter nunc vtor quia materia prima eſt quaſi ſylva in quā multa folia & vmbræ inſunt, ſub quibus multa & magna myſteria naturæ latent. In hac ſylua creſcunt omnes plantæ naturæ, omnes formæ, omneſque affectiones rerum quæ vi & ordine naturæ fiunt; ſola excipitur vna forma, nempe anima humana, quæ hunc agrum, hanc radicem, hanc matrem & cauſam neſcit, diuinitorem quærit. Si ergo, (docte & ſtudioſe lector) vberius oratio fluat, longiorque habeatur diſceptatio de hac materiā, ægrè & moleſtè ferre non debes, quia in hoc veluti agro fundamentum totius philoſophiæ poſitum eſt, & ſeges rerum omnium creſcit. Sed ad rem venio. Materia prima conſideratur vel ſimplici vel compoſito intellectu: priori modo ens ſola potentia ad formam, poſteriore modo ens actu formatum dicitur. Eſt ergo ſimplex eſſentia materiæ, quæ ſine amplexu formæ manet: at ſignata & compoſita illius natura formæ veluti connubio iungitur, & ſine eiuſdem oſculo & amplexu languet. Præterea quorum Ariſt. & ratio ſuadet materiam eſſe priorem omni formā, ſi materia in ſua propria natura ſine forma eſſe non poſſit? plurimum quoque illud viget, quòd formæ ab ipſa materia & illius potentia educantur, quod certè non fieret, ſi ſemper materia in vinis formarum volutaret. Nonnihil etiam ſuadet ſimilitudo illa de cera per ſe manēte ſine ſigillo impreſſo, aut imagine quæ illam actu diſtinguat. Huc accedit Diui Auguſtini authoritas qui exponens illa verba ſacræ philoſophiæ (*Terra erat inanis & vacua*) per *terram* materiam primam à Deo creatam, per *inanitatem* eiuſdem nudam potentiam intelligit. Poſtremò accumulatè hoc ipſum probant infinita exempla; nam in re qualibet, ſi eſſentia materiæ dependeret à forma, ſequeretur toties extingui materiam quoties extinguntur formæ: at in mutationibus elementorum aliorumq; corporum naturalium quàm falſum hoc ſit, cæcus & imprudens videat.

Anima humana non oritur ex potētia materiæ.

De materiâ primâ cur copioſius agat.

Materia prima ſimplici intellectu cōſiderata, eſt ens in ſola potentia: compoſito vero intellectu, ens actu formatū.

Auguſt. li. imperfect. in Geneſim. cap. 4. li. 12. Confeſſ. cap. 7.

Omitto hoc loco alia infinita argumenta quibus hanc opinionem probem, & ad alterā partem quæſtionis propero, quę eſt, *Vtrum materia formam vi propriâ appetat?* Appetitus multiplex eſt; vegetabilis in *plantis*, ſenſibilis in *belluis*, rationalis in *hominibus*, naturalis in *omnibus*: hic verò naturalis appetitus definiri poteſt, *inclinatio naturalis*

Pars ſecunda quæſtionis.

Naturalis appetitus quid.

vel

ad instinctu naturæ, quæ rata, qualibet desiderat per sortitionem fruitur. & sic hoc loco prima materia formam appetere dicatur. Sic (inquit Philosophus in textu) *materia formam appetit, ut vir fœminam*, idipsum dicit Plato, qui pulchrè cũ hoc verbo *appetendi* ludit. Materia enim capta est pulchritudine & amore formæ, si illam capiat delectatur, languet verò & tristatur si illâ careat. Sed quid iudo? Materia est imperfectior formâ: ergo formâ appetit: omne enim imperfectum seipso perfectius appetit. Iterum materia potentia est: ergo formam & actum desiderat. Ratio tenet, quia potentia ab actu perficitur. Denceps materia remota est a luce primæ causæ, vnde rectissimè illius tenebræ & vmbra dicitur: sed istas tenebras & vmbras naturæ suæ non potest excutere, nisi coloribus & ornamentis formarum vestiatur. Ergo formam ardentiùs appetit materia, & sic ad primam causam propiùs accedit. Postremò, si non appeteret formam, nulla esset omnino generatio, nulla successio rerum; nam quî fieri potest generatio sine motu ad formam? qui potest esse successio rerum si hæc vnio materiæ et formæ desit?

Cap. 9. In Hippiã maiore & Phædro. Materia appetit formam propter pulchritudinem, quia imperfectior est. Quia potentia est.

Sed hactenus de materia; sequuntur nunc demum aliquot quæstiones de formâ, quarum prima est, *Vtrum forma sit ab æterno coæva cum materia prima?* Formæ deliciæ naturæ sunt, quas semper ambit & in amplexu tenere desiderat materia: at de connubio formæ cum materia hoc loco multa dicere supersedebo; illud solùm aperiam, *Vtrum hæc vtriusq; coniunctio ante vnio sit* (vt nonnulli docent) *actu coæterna?* Modò demonstravimus contrarium, cùm materiam primam iuxpe naturâ & essentiâ sine omni formâ esse posse docuerimus. Cæterùm distinguendum est, quòd licet materia secundùm totum suum esse, informis, rudis, et inculta maneat, semper tamen aliquas partes formis ornatas, & perpolitas habeat. Quare vt ingens massa cerę, moles indigesta dicitur, quamvis hîc aut illîc vna vel altera imago insit: et vt spatiosus ager sterilis & infœcũdus appellatur, licèt in eo aliquot plãtulę hîc et illîc rarissimè creſãt: ita materia prima (quæ est veluti ingens massa cerę, aut vastissimus ager) rudis et vacua formâ dici potest, quantumvis in aliquibus paruibus ejusdem, (primæ causæ efficientis quasi manu exemptis) aliquot formulæ insertę et infixæ maneant. Sed attende, hoc non dico, quòd existimem materiam primam in essentiâ propriâ per intellectum sin plicem cõsideratam, esse non posse sine formâ: sed quia in existentia sua (quæ tempore, non naturâ coæva est cum illâ) sine formâ in rerũ natura non emergit. Aliud ergo est esse, aliud est existere materiam primam; est quidem per se & ante formam, si ordinem naturæ spectes, non autem

Quæstio 6. Materia secũdùm totum informis & rudis: secundùm partes semper ornata & polita. Aliud est esse, aliud existere materiã primam.

autem exiſtit ſine forma; quippe forma illius actus eſt primus per quē exiſtit. Si vrgeas cœli formam ætate minorem non eſſe materiā primā, peto quid per *ætatem* intelligas; ſi enim per *ætatem* tempus, aut exiſtentiam, concedo id verum eſſe; ſin autem per *ætatem* potentiam aut eſſentiam intelligi velis, reſpondeo falſum eſſe quod dicis nā poteſt *eſſe* materia ſine formā, ſed non poteſt *exiſtere*. Exemplo res apertiſſima reddetur; nam ut *homo* eſt ſine *riſibili*, non autem exiſtit ſine cognita materia eſt quidem ſine forma, ſed ſine ea non poteſt in rerum naturā eminere. Non ero multus. Hoc ipſum ratio exiſtentiæ, decretum naturæ, ordo rerum probant. Ratio exiſtentiæ, quæ ſemper requirit actum aut internum, aut externum vt res exiſtat; ſed materia actum nullum habet niſi in forma: ergo a forma exiſtentiam ſuam ſortitur. Decretum naturæ, quia aliter materia in potentia ſua remota eſſet otioſa et nunquā ad actum perducēda. Ordo primæ cauſæ, quæ ruinas naturæ novarū formarum inductione ſemper reparandas conſtituat. Quod certe fieri non poſſet, ſi materia ſemper in tenebris ſuæ potentiæ ſine vllo actu formæ delitesceret. Concludo igitur materiam primam non *eſſe eſſentia* ſed *eſſe exiſtentia* (vt aiunt) a forma mutuari.

Ratio ab exiſtentia.

A decreto naturæ.

Ab ordine primæ cauſæ.

Sequitur iam ordine ſeptima quæſtio, quæ eſt. *Vtrum forma ſit in qualibet re naturali?* Pythagoras olim dixit tria eſſe principia rerum *Infinitum, Duo, et Vnum*. per *infinitum* Deum, per *duo* materiam, per *vnum* formam intellexit. Formam (vt opinor) *vnum* appellavit, vel quia materiam vagam et incertam quaſi multitudinem ad vnitatem ducat; vel quia rem quamlibet naturalem vnam numero et naturā faciat. Plato formam *Ideam, mentem, bonum et finem naturæ* nuncupat; *Ideam et mentem* quia primam cauſam actumque primum repreſentet; *Bonum* et *finem*, quia materiam (quæ eſt per ſe rudis et inculta) ornet. Ariſtoteles denique eam *quiddam diuinum, pulcherrimū, et optimum* appellat. *Diuinum* quia in ea quædam participatio, *Pulcherrimum*, quia in ea imago quædam et repreſentatio divinæ eſſentiæ, *Optimum* denique, quoniam in ea materiæ ornatus et perfectio inſit. Ab alijs *terminus*, ab alijs *character naturæ* dicitur; *terminus* quia claudat, *character* quia diſtinguat opus naturæ. Sed omiſſa diſtinctione nominis rem ago, doceoque formā in re qualibet naturali eſſe neceſſariò. Inter infinita quæ hoc ipſum probent, tria mihi videntur maximè demonſtrare, intentio naturæ, imperfectio materiæ, conſtitutio rerum. Intentio naturæ quæ agat propter formā, imperfectio materiæ quæ formam vt bonum ſuum appetat, conſtitutio rerum quæ eſſe non poſſit ſine forma. Huc adijci quæat

Quæſtio 7. Per tria ſua principia quid intellexit Pythagoras.

Probatio triplex quæſtionis.

definitio,

definitio, distinctio, demonstratio, propriaq; actio seu affectio rerũ. Definitio quę ex materiâ et formâ constat; Distinctio quæ semper à forma suas vires petit; Demonstratio, quæ definitionem (in quâ forma inest), suum medium habet; Propria actio seu affectio, vt in *homine ratiocinari*, in *cane latrare*, in *sole lucere*, quæ semper formã in re qualibet subesse arguit. Negari ergo non potest, quin sit cuiuslibet rei propria forma, quæ definit, dividit, distinguit, perficit, et spectabili varietate exornat omnia. Quamvis igitur divinus ille Plato sapienter dicat, nos in hoc mortali vitæ curriculo et orbe tanquam in specu collocatos, non veras formas, sed vmbras solùm contemplari: sub hisce tamen vmbris et velis ipsas formas cernimus; cernimus (inquã) mente, quæ suo lumine sub vmbris stellas lucẽtes videt. Agnosco equidẽ vix vllas veras et germanas formas cognoscere à nobis: ratio tamen non sequitur quòd ideo non sint; quippe ignorãtia essentiam non tollit, sed essentia nota ignorantiam fugat. Quòd verò forma sit res tam difficilis intellectu, hinc contingit, quia est res divina (vt ait Philosophus) effigiemque primæ causæ gerit. Lib. 7. de Rep. Formæ cur difficiles cognitu.

Sed pergam & aliam quæstionem paucissimis absolũam, quæ est, *Vtrum sit vlla vera forma definitio?* Formarum, vt distinguunt philosophi, aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Internæ sunt, vt *animæ plantarum, belluarum, hominum*: externæ vt *qualitates primæ elementorum*, sub quibus aliæ internæ latent. Rursus formarum internarũ, aliæ sunt assistentes, vt *intelligentiæ* causæ motrices Cœli; aliæ informantes, quæ propriè hoc in loco definiuntur. Est ergo forma informans (vt aiunt) character impressus à prima causa, quo res quælibet naturalis veriſſimè definitur & distinguitur: vel est principium physicum quod in generatione dat nomen & esse rebus: vel denique est *actus simplex, internus, vnumque per se cum materia essentialiter constituens*. Est *actus* ad excludendam materiam, est *simplex* ad excludendum concretum, est *internus* ad excludendam formam externam, qualis est *calor, est vnum cum materia constituens*, ad excludendã formam assistentem, quæ assidet, non insidet in re quam movet, definit, & distinguit. Plures traduntur definitiones formæ, vt sit terminus a quo privationis, terminus ad quem generationis, vt sit perfectio rei, vt sit fuga potentiæ, vt sit comes & quasi conjux materiæ, vt sit cuiusque essentiæ lux, decus, & actus; quę omnes huc tendunt, vt intelligas formam esse diviniorem partem naturæ, quæ specificum esse (vt aiunt) rebus attribuat. Partus enim naturæ gravidæ & laborantis non cernitur, donec forma imprimatur, at cùm imprimatur tum *Cæsaris*, tum *arboris*, tum Quæstio 8. Formæ internæ & externæ. Illæ assistentes & informantes. Plures formæ definitiones.

Iouis effigies ab alijs rerum formis & simulachris distinguitur. Numismata ergo naturæ, id est, effecta quæ hanc impressionem et sigillum non habeant, Regia non sunt, adulterina sunt, monstra sunt.

Quæstio 9. Sed ad nonam quæstionem propero, quę est *An vnum ens numero ex materia et forma constet.* Aurea catenâ (vt vides) hæ quæstiones colligantur, et aliæ ab alijs sic pendent, vt lux & interpretatio vnius in alterius lucem veluti transfusa intelligentiam splendidiorem reddat. Sed ad rem; Materia & forma inter se coniunctæ ens vnum numero & naturâ faciunt. Nam vt omnia elementa, licèt numero & natura diversa, inter se commixta vnum efficiunt: ita materia & forma, quarum vna est potentia altera actus, postquam nuptiale quasi fœdus & societatem iniverunt, rem numero & naturâ vnam constituunt definiuntque. Huc spectat distinctio vnitatis, quòd alia sit aggregationis, vt in *acervo*, alia ordinis, vt in *exercitu*, alia inhæsionis, vt in *accidente* quod vnum faciat numero cum subiecto, alia perfectionis, vt *in simplicibus substantijs* et *in prima causa*, quæ nullam mixtionem habent, alia denique compositionis, quæ hoc loco propriè intelligitur. Cæterum, vt accuratius enodetur hoc dubium, considerandæ sunt tria; causa vnionis, ipsa vnitas, & vtriusq; finis. Causa vnionis nec materia, nec forma, nec potentia materiæ, nec propensio formæ, nec accidens præexistens aliquod in vtraq; est; sed vis quædam activa vniversalis naturæ moventis vtramque, vt illa hanc appetat, hæc in illius sinum & amplexum feratur & advolet; Nam siue hanc vnionem pro actione sumas, quâ forma materiæ iungitur, siue pro illapsu formæ in materiam, siue pro relatione vtriusq;, certum est eandem originem suam trahere ab efficiente aliqua causa, quæ hoc connubium & consensum faciat, quæque in eodem consensu ipsam vnionem, quasi annulum fœderis & amoris quo materia & forma copulentur, manu potenti & divinâ fingat. Nam etsi hæc tria (actionem, illapsum, relationem intelligo) vno momento constent, ordine tamen actio quâ forma materiæ vnitur est ipso illapsu prior, ipseq; illapsus vnione vtriusq; antiquior; non (inquâ) tempore sed naturâ; Agens vero, id est, vis illa occulta naturæ movetis quæ hâc vnione efficit, est prius quidam naturâ omnibus; ambagibus nō vtar, est ipse Deus. Hæc satis de vnione. Vnitas quæ ex hac vnione emergit est compositionis, vel (si velis) ens vnum numero & naturâ, quod ex vtraq; constet. Neq; est quòd hoc mirū tibi esse videatur, scilicet vt ex diversis principijs materiâ & formâ, potentiâ & actu, quæ diversas vnitates habēt, vna

Vnitas est aggregationis, ordinis, inhæsionis, perfectionis & compositionis.

Tria in hac quæstione considerāda. 1 Vnio.

2 Vnitas.

(ve

(vt ita loquar) vnitas, id est, ens vnum & distinctum fiat. Nam vt *aera, farina, pix, & aromata* à medico contemperata (tametsi res sint diversarum specierum) vnam numero & naturâ *medicinam* faciunt: ita materia & forma, potentia & actus (quamvis sint diversa) rem vnam naturalem conflant & constituunt, quæ (vt ita dicam) proles est vtriusq; Hinc propago, hinc numerosa soboles ex vnitatibus compositionis oritur, successioq; æterna fit, quæ est finis vtriusque, de quo in tertio loco agitur. Hic enim est scopus naturæ in vnione materiæ & formæ, non solũ vt vnum numero fiat, sed vt numerosâ vnitate (vt ita loquar) factâ, numerus rerũ infinitus fiat; quippe sic est in partu naturæ, vt in conceptione fœminæ, quæ ex vno numero in vnũ specie crescit; hinc illud *natura æternitati studet*. 3 Finis. Naturæ partus est vt fœminæ.

Decima huic succedit Quæstio, *Vtrum omnis forma educatur ex potentiâ materiæ* Exercitum et arma philosophorum in hac arenâ digladiantium non introducã; video enim legiones Doctorum in hac vna quæstiuncula sua nimis defatigâsse ingenia, dum alij formam actu latere in materia antequam in lucem prodeat; alij eam in sinu & potentiâ materiæ esse; alij neque in materiâ, neq; in potentiâ omnino extare; alij temerè & casu accedere ad materiam dispositam; alij denique fatali necessitate ad hunc finem destinari autument. Anfractus istos & salebrosas vias fugio, semitam directam quæro; Dico igitur formas esse vel naturales, vel artificiales, vel metaphysicas. Naturales sunt, vt *anima vegetabilis in plantâ, sensibilis in bellua*, artificiales, vt *forma statuæ*, reique cuiusvis artificialis simulachrum aut imago; Metaphysica *vt idea*, seu virtus animi insitâ, qualis est *fides, gratia, spes, gloria*. Hic per se naturalis solùm forma intelligitur, per accidens etiam artificialis, metaphysica verò nullo modo. Statum quæstionis sic definio, quòd naturalis forma è potentia materiæ educatur, id est (si interpreteris) a materiâ docili & aptâ, vel saltem non repugnante. At dices me mihimet esse cõtrarium, qui anteà docuerim formas vi quadam naturę agentis fieri, & in materiam introduci. Bene mones, & sanè si impense advertas id quod iam dicam, non est contrarium huic: quippe etsi vis quędam activa quæ non est in materia requiratur ad hunc actum producendum, materia tamen non est in vita aut coacta, sed docilis & apta, & ad recipiendam & ad fovendam receptam formam. Vnde rectè in sinu & potentiâ materię delituisse quodammodo dicatur forma. Nam vt Pythagoras olim dixit, *ex quolibet ligno non fieri Mercurium*, sed ex apto & idoneo: ita Aristoteles docet, ex materiâ solùm docili & aptâ formam fluere; fluere dico non fieri, educi non Quæstio 10. Opiniones variæ de formæ introductione in materiam. Formæ sunt vel naturales, vel artificiales, vel metaphysicæ. Status quæstionis.

procreari. Nam vltra aleas est naturæ vt actus ex potentia simpliciter passivâ oriatur, nisi externum aliquod agens interveniat, quod suo motu & manu materiam aptam ad suam amicam formam & actum trahat. Quare vt semen sparsum in solum fertile mortuum est, si propriam potentiam spectes, educi tamen ex eo animam plantæ verissimè dicas, postquam sol vim suam actiuam dederit: ita materia prima est quidem in se mera passiva potentia, ex ea tamen formam effluere affirmes, postquam natura actiuam potentiam cum illa passivâ iunxerit, qua consopitâ materia excitatur ad appetitum, amplexum, & amorem formæ; & certè si hoc non fieret, generatio rerum (quæ est primus actus naturæ) naturalis non esset sed violenta. Naturalis (inquam) non esset, si in materia somniculosa nullus pulsus naturalis, nullus motus formâ præveniret. Sed nota quòd hic pulsus & motus sit nihil aliud quàm aptitudo, dispositio, propensio, aut inclinatio materiæ ad formam, quæ formâ acquisitâ vtriusq; consensus & sympathia rectè nominari potest. Abstrusam illam distinctionem de triplici potentiâ, naturali, violentâ, neutrâ, hoc loco non induco, neq; attingo eam quæ est de potentiâ imperante & imperatâ, quam Scotus barbarè satis actualè & obedientialem nuncupat. Huc certè tendunt omnia, vt sciamus formam ex mixti quasi potentiâ educi, nempe passiuâ & imperatâ in materia, quæ cùm neq; violenter coacta, neq; semel invitè tracta recipit; & etiam ex actiua & imperante potentia naturæ moventis, quæ & materiam & formâ ad vnitatem entis, & vnionem naturæ trahat. Attende diligenter, hinc non ineptè a quibusdam formæ physicæ formæ seminales dicuntur, quia in materiâ, vt in semine, ante rei compositæ generationem lateant. Quod si ita non esset, sed à sola externa causa fieret, sequeretur violentâ (vt modò dixeram) omnem generationem fieri; nam (docente Philosopho) *violentum id est, quod fit ex externo principio impellente fiat*: si ergo forma solum ab agente externo flueret, generatio propriè physica, & naturalis non esset. Præterea, si nihil formarum præfuerit in materia, ex nihilo omnino fierent, at consensu omnium philosophorum fiunt: ergo aliquid earum in materia præfuit. Hoc non dico quòd existimem esse aliquid formæ realiter aut simpliciter, antequam vestiatur materia; sed per *aliquid* intelligo vnitam materiæ & naturæ patientem & agentem potentiam, ex qua vita formæ non aliter quàm anima in grano nascatur. Quare vt concludam hanc causam, sicut formæ à sensibus ad animum tránslatæ primùm à potentia rerum obiectum fluunt, quam potentiam alia potentia moveat; ita forma rerum

Quomodo forma ex potentia materiæ fluere dicatur.

Pulsus & motus naturæ quid.

Vide Hervæū de materiâ Cœli.

Arch. lib. 3. c. 1.

rerum naturalium a potentiâ materiæ educuntur, aliâ alterius agentis potentiâ adiuvante, sine qua hæc emanatio esse non potest. Nam vt oculus (quæ est potentia videndi) non videt obiectum sine potentiâ solis aut luminis, quæ in actum hanc primam potentiam ducat: ita materia (quæ est potentia) formam nec concipit, nec parit, donec naturæ auxiliaris potentia somno quasi depulso eandem excitet. Non sum nescius hoc in loco a multis certatum vehementer esse de anima humana; sed memor eius quod initio dixerim, affirmo coactum fuisse Aristotelem in hac vna forma creationem agnoscere, cùm disertissimus verbis dicat eandem diuinitus ad materiam accedere; & certè in distinctione multiplicis potentiæ multiplicisque formæ, aliquid vltra vires communes naturę insinuat: nam aliter quorsum ipsam formâ hoc loco quiddam diuinum apellaret? Sed istis omissis, ad quæstiones de priuatione venio, quarum vna est, *Vtrum priuatio sit nõ ens necne?* Hoc nomen *priuationis* multos non indoctos priuavit ingenio, dum quærebant An sit omnino? et si sit, An sit ens vel non ens? si vero sit ens vt quidam defendunt, An sit substantia vel accidens? Iterum si ens non sit, Vtrum sit non ens simpliciter, vel non ens secũdùm quid solum? Huc addunt, An sit in materia prima? et Quomodo generatio ab illa, vt a termino incipiat? nec non, Quomodo noverca sit formæ, cùm tamen materiam ad motum et actum incitet? Hæc omnia perturbant, vulnerant, confundunt ingenia humana, non aliter quàm aciem gladij hebetem et retusam plumbum aut ferrum efficit. Si in istum pulverem philosophorum descenderem, in Olympo vix videres solem: tot enim sunt districta & distracta ingenia interpretum, vt potius Heraclitum et Democritum adesse discuperes ad deridendum aut deflendum eorum vanitatem, quàm Aristotelem ad ferendam sententiam de veritate. Sed hæc omitto, et concludo privationem esse, imo principium esse, addo etiam, ens aliquo modo esse. Nam vt cum Divo Augustino loquar, quamvis privatio absentia formæ sit et negatio, simpliciter tamen non est nihil. Punctis agam. Est principium, ergo non est nihil; est terminus a quo incipit generatio, ergo non est nihil; movet appetitum materiæ ad formam, ergo non est nihil; malefica est formæ, vt in hoc capite loquitur Philosopus, ergo vim nocendi habet, et ex consequenti entis aliquid, et proinde non est nihil. Præterea definitur à Philosopho, ergo non est nihil. Illud quoque vrget, quod divini philosophi defendunt, per *tenebras quæ erant super faciem abyssi*, priuationem

Lib. 2. cap. 3. de Generat. Animalium.

Huius lib. text. 81.

Genes. 1. In hymno trium puerorũ.

uationem intelligi, quæ tenebræ in sacris literis dicuntur esse, et *laudare nomen domini*: sequitur ergo quòd privatio non sit nihil. Quòvis in hoc textu ab Aristotele propriè et vi suâ privatio non ens dicatur; intelligendum tamen est, non sic non ens dici vt sit nihil, sed vt sit principium negatiuum, idque non simpliciter et contradictorium, sed privatiuum, quod idem cum materia privata numero accidente dicatur. Quemadmodum ergo vmbræ arte fabricatæ decus et gratiam addunt imaginibus, imaginumque coloribus suis locis distinctis, quæ tamen vmbræ nihil fere sunt respectu imaginum quas magis spectabiles et venustas reddunt: ita privationes, naturæ quasi tenebræ et vmbræ, quamvis sint respectu materiæ et formę fere nihil, naturam tamen in suis effectis magis perspicuam et notam efficiunt. Quid multis? vt vmbra gnomonis in horologio lucem splendidiorem; vt silentium vocis in musicâ cantum suaviorem reddit, non per se et ratione positionis, sed ratione oppositionis (quia *oppositа iuxta se posita magis elucescunt:*) ita privatio naturæ opus illustrius efficit, non vi suâ et ratione entis positi, sed ratione entis negati, quod aliud in ipso instanti generationis sequitur.

Privatio eadẽ numero accidente cum materiâ.

Quæstio 12. Argumentũ à simili.

Quæstio duodecima est, *Vtrum privatio sit formæ solum habendæ an habitæ?* & *An remaneat post acquisitam formam?* Ne longiore filo orationis te (studiose lector) in labyrinthum traham, a simili hoc modo argumentum primum ducam. Vt tenebræ in aëre negantes lucem lucis adventu sic dissipantur vt successio fiat: ita privatio in materia delitescens negat formam, cuius accessu ita fugatur, vt nova statim concipiatur privatio, quæ veluti bellum in pace inter materiam et formam alit, viruſque sic spargit, vt tandem divortium vtriusque fiat. Hinc colligas privationem esse propriè et per se in primâ materia negationem habendæ formæ, esse quoque in materia secunda negationem formæ habitæ, quippe hæc etiam forma non sine privatione tollitur. Exempli causâ *vita* non sine *morte*, *visus* non sine *cæcitate*, *lux* non sine *tenebris* aboletur. Cæterum cùm hoc loco privatio consideretur vt principium seu terminus a quo generatio incipiat, Aristoteles rectè & sapienter docuit esse propriè negationem formæ habendæ, ad quam vetitam et negatam vi quadam naturę agentis materia non invita trahitur. Sed quoniam hanc dubitationem ante attigerim, hæc nunc sufficiant.

Privatio in materia prima negatio est formæ habẽdæ, in secũda autem habitæ.

De altera parte dubitationis alij dicunt cum Aristotele tolli privationem accessu formæ: alij tamen in re aculeos eiusdem relinqui asserunt.

nunc. Nam aliter (vt aiunt) rès natæ non interirēt: quippe cùm privatio sit, sola causa corruptionis, sequitur necessariò privatione penitus extinctâ radicitusque evulsâ, nullam luctam, nullam pugnam et certamen fore. Nam inter materiam et formam summa est consensio, et inviolata fides: si ergo non sit causa privationis impressa; post nuptias formæ, in viscera materiæ; nunquam nova fieret generatio. Nam quomodo fieret, cùm omnis generatio a priuatione termino a quo incipiat? at ab eo quod omnino non est incipere non possit. Si ergo omnino quoad actū et quoad potentiam accessione formæ extirpetur privatio, præter primum concubitum materiæ et formæ nulla generatio, nulla corruptio erit. Concludam quæstionem. Vt igne per iniectionem aquæ extincto fumulus relinquitur, qui iterum facilè in ignem, aerem, aut aquam commutatur: ita privatione per accessionem formæ sublatâ: infigitur eiusdem stimulus in materia, a quo ipsa materia perpetuò a forma in formam pellitur. Sed hùc meminerit (quæso) me eo animo et opinione esse, vt nō existimē privationem esse solam causam istius motus in materia ad formam, sine vi quadam naturæ trahentis eam, vt supra docui. Nam quæ agendi potentia in materia est, cùm sit principium solum patiendi? quam vim aut animum (vt ita dicam) habet privatio materiam incitandi ad formam, cuius præsentia illius interitus et ruina erit? posità enim formâ privatio tollitur. Est ergo alia vis externa et actiua, quæ materiam à lethargo suo excitet, et privationem vulnerantem aspectu formæ interimat.

Inter materiā & formā summa est consensio, & inviolata fides.

Supereſt nunc vna et postrema huius libri quæstio, quæ est, *Vtrum privatio sit principium intrinsecum generationis, non re genita?* Classicum nemini philosophorum canam, sed recto procedam pede, idque sine omni strepitu; scopum potiùs itineris quærens, id est, in re qualibet veritatem, quàm inutiles et triviales movens controversias, in quibus hæc ætas nimium delectatur. Privationem principium esse constat; quare *An sit?* & *An sit principium?* hoc loco non disputo. Solùm nunc quæro, *An sit principium intrinsecum generationis?* vt plurimi ex Aristotele tueri videntur. Certe si *intrinsecum* sumas pro *vi sua* et *per se*, non equidem nego quin sit principium intrinsecum; at si intelligas pro parte aut causa compositionis reique compositæ, penitus hoc ipsum nego; quippe compositionem rei genitæ non ingreditur. Quòd verò sit per se principium generationis hinc constat, quia illud vnde per se generatio proficiscitur verè et propriè principium illius est: sed generatio per se oritur a privatione, vt à termino à quo: ergo privatio est per se principium generationis

Quæstio 13.

Privatio per se principium generationis non pars cōpositionis.

rationis. Maior constat. Minor probatur, quoniam generatio est *progressio à non ente ad ens*; hoc autem non ens materia non est, est ergo privatio. Hæc omnia dico, respectu generationis, non compositionis aut rei genitæ: nam respectu rei genitæ, est procul dubio principium per accidens. Si rationem desideres, lege Philosophum in 6. capite huius libri, vbi conditionem hanc vnam principiorum per se & vi suâ postulat, nimirum vt semper maneant: at privatio non semper manet, non est ergo principium per se privatio. Hinc addit apertè in eodem capite, per accidens esse principium: intelligit quidem per accidens esse principium compositionis, non generationis. Nam compositionis principia duo tantum sunt, materia & forma, quę manent in re compositâ, generationis vero tria sunt, duo scilicet quæ essentiam rei absoluant, & alterum quod transmutet, & hoc est privatio, quæ vulgò principium transmutationis dicitur. Concludam verbo. Vt vmbra terræ est causa eclipsis lunę, non quòd quicquam omninò constituat in ea, sed quia per accidens nostrum aspectum & illius lumen impediat: ita privatio est principium rerum, non quòd in illis essentiam absolvat, sed quòd per accidens causa sit trahendi materiam & formam, cuius tamen actum & lumen in existente materiâ penitus obscuravit.

1. Phys. cap. 6. tex. 50. & 66.

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum materia prima à Deo creari probetur secundùm philosophiam?

Materia prima considerat. dupliciter

1 Physicè secundùm ordinem naturæ, & sic, vt ars quæ imitatur naturam semper primam aliquam materiam postulat, quæ aut vi naturæ, aut vi artis rebus fabricandis subiicitur: ita natura illa vniversalis physica quæ in materiam & formam dividitur, primum aliquod principium requirit, à quo omnis generatio primò, & in quod omnis resolutio vltimò fiat. Hoc autem principium primum appellant, non quòd non sit aliquid aliud in alio genere eodem prius, (omnes enim verè philosophi agnoscunt Deum authorem omnium) sed quia naturaliter hoc primum principium aliunde non fit, quod metaphysicè esse non negant, & quia ab eodem in hoc Olympo stadioque naturæ omnia physica effecta secundùm fatalem ordinem, motum, & connexionem causarum generentur.

1 Divinam philosophiam, in qua Moyses summus propheta, & omnium historicorum pater, plenus Deo, (cœlesti dictante spiritu) docet, mundum omniaque in eo ex nihilo creari: & proindè materiam primam creatam esse concludo, quam divinus propheta ipsum initium & abyssum vocat.

Meta-

2 Metaphysicè, idq; vel secundum.

Humanam philosophiam, quæ vltra naturã communẽ sapiens, rationibus suadet

1 Ab hypothesi necessariã; quia si materia ex nihilo non crearetur, sequetur suum esse habere vel à seipsa, vel ab alio principio naturali priùs existente; sed à seipsa suum esse habere non potest (quia sic nihil haberet) nec ab alio prius existente naturaliter principio, quia est ipsa primum, ergo ex nihilo creatur.

2 A proportione seu comparatione; quia materia prima res quidem remotissima est ab omni actu, tantùm virtutem agentis requirit ad suum esse, qua maior esse nõ potest: hæc autem virtus soli Deo cõvenit, qui in creatione medio non vtitur.

3 Ab authoritate philosophi octavo Physicorum, li. etiã de Mundo & in Metaphysicis; vbi Deũ sæpe causã & effectorẽ rerũ omniũ appellat. Si omniũ, ergo materiæ primæ, eiusdẽq; non vi naturæ, sed sine medio; quia vltra vires naturæ agit.

4 A modo subsistendi, quia secũdũ philosophũ Deus solùm æternus est simpliciter, & simpliciter solus per se subsistit: materia ergo prima suam subsistentiam respectivã à Deo habet, & per consequens creatur.

5 A nominibus & adiũctis Dei apud Philosophũ, qui Deũ causam primã, ens primũ, Agẽs liberrimõ, authorẽ omniũ, spiritũ infinitũ, naturã naturantẽ, summũ bonũ, ineffabilẽ essentiã, motorem sempiternum, opificẽ mundi, cui immensa potentia, sapientia, providentia attribuuntur, quę omnia & singula arguunt & concludunt, non solũ materiã, sed vniversũ mundum ex nihilo creasse Deum.

Opp. *Creatio humanam rationem & philosophorum scientiam superat, sola mq; fide requirit: ergo inanis & otiosus est hic conatus tuus, vbi cõtendis ex philosophia & ratione illud demonstrare, quod solã fide creditur. Antecedens probatur, quia in creatione (quæ est productio rei ex nihilo) maxima virtus divinæ causæ requiritur, quæ ratione apprehendi non potest, discuti non debet.*

Resp. *Respondeo in opere creationis rationem humanam cæcutire, & totã philosophiam obstupescere, attamen & ratio & philosophia, sui luminis eclipsi fatẽ,*

facilè, cùm diutius non possint à causis res demonstrare; coguntur altius assurgere, & magna mysteria vltra suos limites in philosophia diuina agnoscere, sic Deum vnum, eundemq; infinitum & immensum esse agnoscant, & si agnoscant Deum, cur creationem illius propriam actionem non agnoscerent? & quamvis rationem & philosophiam (vt ais) hoc opus diuinum superet, ex ratione tamen & philosophia probari potest quòd sit, licèt de modo non constet.

Materia prima physicum, nõ metaphysicum principium.

Opp. Materia prima est primum principium: ergo si creetur, aliud principium prius primo erit, quod videtur absurdum.

Resp. Levissima est hac obiectio. Sed respondeo materiam primam esse primum principium physicum, non metaphysicum, vt ipse Aristoteles fatetur, non ergo absurdum est, confiteri aliud esse principium prius in alio ordine & genere causæ.

Opp. Contradictio in Deum non cadit, ergo materiam primam non creavit Deus. Antecedens constat omnium philosophorum consensu; Argumentum tenet, quia ens & non ens sunt contradicentia, sed in creata materia sunt ens & non ens, ergo in creata materia sunt contradicentia. Minorem probo, primùm quod sit ens, quia materia esse dicitur, tum quòd sit non ens, & quia privatio eadem numero cum materia manet, & quia forma, quæ adhuc omnino non est, à materia fluit; at tã privatio quàm forma adhuc non subsistens, à Philosopho non entia definiuntur.

Resp. Contradictio in Deum non cadit, neq; contradicentia in eodem numero subiecto creat: respondeo ergo privationem non esse non ens simpliciter, nec formam naturalem quæ in materia ante existentiam suam obliteſcit. Nam privatio non negat materiam esse, sed præexistentiam formæ futuræ seu habendæ negat, idque non contradicentium more, vt omnino non sit, sed ex parte; quia non attonitam reddit materiam, sed excitat potius: vnde generatio incipit, quâ forma acquiritur, cuius granum solum in potentia materia fuit: germen, folium, & fructum habet cùm privatio desinet.

Non negat Philosophus metaphysicè ex nihilo aliquid fieri.

Opp. Æternitas mundi, & æternitas materiæ cum mundo, quæ deducuntur à Philosopho, arguunt illum nunquam de creatione materiæ somniasse, ergo novus est orator, & parum subtilis disputator ex illo de creatione: Ratio tenet quia æternitate nihil est prius, si ergo materia sit æterna, à nihilo nunquam incepit, & ex consequenti nunquam creabatur.

Resp. Frigidè & dissolutè exponis, verborum strepitu aëtem solùm diverberas, & vmbras captas: primùm enim hoc loco non quæritur, An Aristoteles creationem materiæ aut mundi docuerit? sed An ratione ex philosophis probari possit? præterea, licèt philosophus vi rationis & naturæ physicæ ex nihilo nihil fieri posse demonstret, natura tamen (vt ita loquar) naturantis, & metaphysicæ manu & potentiâ fieri posse non negat: imo probat, cùm existam humanam nunquam incorpoream substantiam à Deo nisi mediante

mediatè, ideſt, ſine medio & ſine ſubiecta præexiſtente fieri & conſeruari deceat: & cur quæſo non admittam materiam primam quæ eſſentiam habet, nec à ſeipſa, nec ab alia vlla cauſa priore phyſica, cùm ipſa ſit prima? à metaphyſica verò habere poteſt, quæ veriſſimè cauſa cauſarum, & omnium prima dicitur.

Opp. *Si creetur materia, tum incipit in tempore aut ſine tempore: non in tempore; nam tempus eſt menſura rerum caduarum, ex contigine cœli ſoliſq; deducta, at neq; materia eſt res caduca, neq; à motu cœli dependet, qui tum non fuit. quippe abyſſus, ideſt, materia prima, ante creationẽ aliorum omnium fuit, non ergo creabatur materia in tempore; neq; certè ſine tempore, quia creata incipit eſſe, at incipere tempus arguit: ergo ſine tempore non creatur.*

Reſp. *Addidiſſes aliud membrum in diviſione tua, nempe (cum tempore) nam non eſſet abſurdum putare, materiam & tempus ſimul creaſſe Deum, & ſic nec ſine tempore, nec in tempore completo, ſed cum tempore iam inchoato incepit materia. Alij exiſtimant materiam non omnino indigere temporis menſurâ, quia generabilis & corruptibilis non eſt: cæterum cùm materia ſit, (vt docet Philoſophus) cauſa corruptionis, & ipſa menſura motus ſecundùm prius & poſterius (ſic enim definitur;) non video rationem, quin dicam aut cùm tempore, aut in tempore, ideſt, in primo temporis puncto incepiſſe.* Materia cum tempore creata.

Diſtinctio ſecundæ quæſtionis, Vtrum materia ſit in rebus omnibus naturalibus?

Materia demonſtratur eſſe in rebus omnibus naturalibus, vel

1 Ab inductione rerum omnium naturalium, quæ neceſſariò conſtant ex duabus partibus, materiâ & formâ: intelligendæ ſunt res illæ naturales, quæ per ſe & vi ſuâ ſic dicuntur, quales ſunt corporeæ ſubſtantiæ, ſimplices vel mixtæ, exdemque perfectæ vt *animal*, *homo*; aut imperfectæ, vt *halitus*, *vapor*.

2 A lege naturæ, quòd nihil ex nihilo fiat ſecundùm ordinem naturæ, quæ in materiam & formam dividitur.

3 A comparatis, quia vt eſt in ſummo gradu omnium entium purißimus, idemque actus in omnibus. & vbique ſubſiſtens, nullius indigus omniumque formarum effector: ita in infimo gradu eſt vna potentia omnium egena, omniumq; formarum capax, per ſe omnino rudis, & raſa quaſi tabula, nullam vim effectricem habens, ad omnia tamen naturæ effecta neceſſaria.

4 A neceſſario, quia ſine materia, nulla poteſt eſſe generatio rerum, nulla formarum ex illius potentia emanatio, nulla rerum & formarum in potentiam naturæ reſolutio: nam quæ reſolutio eſſe poteſt, ſi non ſit materia in quam reſolvatur?

Opp.

Opp. *Materia, vt docet Philosophus, est causa corruptionis, sed omnia naturæ effecta non corrumpuntur: ergo omnia non ex materia constant, et ex consequenti materia non est in omnibus rebus naturalibus. Maior est in textu: minor constat, quia cœlum est effectum naturæ, et tamen cœlum non est corruptibile.*

Resp. *Scio esse quosdam qui somniant cœlum non constare ex materia illa ex qua hæc inferiora constant; sed dico constare, vt postea in libris de Cœlo declarabitur. Quod vero non corrumpatur, hoc non contingit ex materia quæ semper vermem quasi cariosum in se continet, causam corruptionis; sed quia vi activâ vniversalis naturæ in cœlum talis inducta sit forma, quam omnium inferiorum formæ non possunt enervare; neque convenit vt id agant, cùm secundùm providentiam naturæ aliæ omnes formæ à cœlesti forma effectiuè generentur; sol enim & homo, id est, maior et minor mundus generant omnia.*

Incorruptibilitas cœli non est ab eiusdē materia, sed à forma.

Opp. *Privatio non est in cœlo: ergo non est materia prima. Ratio tenet, quia privatio est semper eadem numero cum materia. Antecedens constat, quia privatio nunquam est otiosa donec aliam formam introduxerit.*

Resp. *Dixi esse in omni materia vermem quasi cariosum, per quod adumbratum intellexi privationem, sed venenatum dens eiusdem vermis in cœlo frangitur præsentiâ excellentis formæ, quæ neq; illius sparso veneno, neq; alio agente vllo naturali superari potest.*

Opp. *Materia prima in re vlla naturali ineſt: ergo non est in omnibus; Antecedens probatur, quia materia in re naturali posita, est secunda, non prima, est formata, non confusa & inanis forma, vt in materia prima requiritur: nisi ergo nascentibus rebus naturalibus nova prima materia generetur, prima materia in omnibus non erit.*

Resp. *Cùm materia prima dicatur ineſſe omnibus, non ordo sed substantia illa intelligitur quæ prima materia dicitur. Quare etsi secunda & signata materia sola insit in re qualibet existente, materia tamen prima ineſſe dicitur, quia materia prima & secunda non re sed solùm ratione differant.*

Materia prima non quoad ordinem sed quoad substantiam ineſt in omnibus.

Opp. *Materia secunda corrumpitur; sed materia prima vt docet Philosophus nec generatur nec corrumpitur: ergo materia secunda non est re eadem cum materia prima.*

Resp. *Sæpe docuimus aliquid re idem esse vel simpliciter & absolutè, vel ex parte & inchoatè; dicimus materiā primā & secundā idem ens esse nō simpliciter sed ex parte. Alij dicunt formas in secunda materia corrumpi solū, materiam autem (quæ propriè secunda dicitur) non corrumpi, sed resolvi in primam: & sic resolutio non esset corruptio sed reversio materiæ in seipsam. Verumenimverò cùm secunda materia non sit eadem numero cum prima, nō video quomodo eadem numero resolvatur.*

Materia quomodo corrūpi dicitur, quomodo non.

Opp.

Opp. replicant. *Vt delet imagine Cæsaris aut alterius rei ex ceræ, eadem cera numero manet quæ antea fuit: ita extincta formâ, eadem numero materia manet quæ antea fuit: ergo non est absurdum dicere materiam secundam non corrumpi, sed resolvi seu redire in materiam primam.*

Resp. *Agnosco eandem ceram, id est, eandem substantiam ceræ manere exempta formâ, eadem tamen res numero propriè non dicitur, quia res quæ habet suum esse & nomen à forma habet, & ita est in secunda materia, quæ ideo signata dicitur, quia sub forma res alia est quàm cum forma removetur.*

Opp. *Multæ sunt res naturales quæ ex materia non constant: ergo materia non est in omnibus rebus naturalibus. Antecedens probatur, quia quantitates, qualitates, & actiones corporum sunt res naturales, & tamen nullam materiam sortiuntur.*

Resp. *Quantitates, qualitates, actiones, aliaq; accidentia physica res naturales dicuntur, non per se, sed ex consequenti; quia temperaturam eorum corporum in quibus insunt consequuntur, Sed in hac quæstione res naturales primi ordinis intelliguntur solùm.*

Accidentia sunt res naturales ex consequenti, non per se.

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum sit vlla vera definitio materiæ primæ? & Quomodo sub intelligentiam cadat?

Cognitio materiæ primæ est vel

- 1 Physica, quæ essentiam materiæ spectat, in qua considerantur
  - 1 Nominis distinctio in materiã
    - 1 Naturalem, quæ est vel
      - Prima.
      - Secunda.
    - 2 Artificialem, quæ arti subiicitur.
    - 3 Analogicam quæ proportionem veræ materiæ habet, sic genus est materia speciei.
  - 2 Definitio quę est etiam
    - 1 Physica, & sic est natura seu naturale principium simpliciter passivum, quod rebus à se natis per se inest, vnde omnium primò facta est generatio, & in quod vltimò facta est resolutio.
    - 2 Analogica, & sic est vterus naturæ, abyssus & chaos rerum formatum helluo, vmbra remotissima primæ causæ, rudis potentia entis, tala tabula, radix essentiæ.
- 2 Metaphysica, & sic materia definitur abstracta umbra primæ causæ mente solùm comprehensa, vel principium à Deo creatum, seu primum subiectum omnium corporum in potentia naturæ.
- 3 Analogica, quæ communis est cognitioni physicæ & metaphysicæ, hinc cùm difficillimæ sit cognitu prima materia, ad illius demonstrationem apertiorem efficiendam similibus vtimur, quibus illius, abstrusa natura magis constet, Sed satis hæc omnia in discursu patent.

Opp.

Opp. *Principia definiri non possunt: ergo inanis est quæstio* An sit vera definitio materiæ primæ? *Antecedens probatur, quia nihil est prius principiis, at partes definitionis priores esse debent suo definito.*

Definiuntur principia à posteriori. Materia quid.

Resp. *Vt demonstratio, ita etiam definitio aliquando à posteriori traditur: quamvis ergo principia definiri non possint à priori, definiri tamen possunt à posteriori, & sic hoc loco materia definitur, vt sit id ex quo quippiam fit, nō per accidens sed per se, vt è subiecto primo.*

Opp. replican. *Definitur materia vt sit natura ante principium, quæ duo sunt priora & cōmunioria ipsâ materiâ: ergo à priore definiri potest principium. Antecedens constat, quia natura & principium alijs etiam principijs præterquam materiæ conveniunt.*

Resp. *A parte definitionis fallaciter disputas ad totum. Nam etsi in descriptione sit genus primo specie quæ definitur, proprietas tamen quæ est altera pars descriptionis est posterior. Præterea etsi nomen naturæ ante principij sit cōmunius materiâ, quia latius diffunditur, non tamen est prius ordine naturæ, quia non est univocum. Ens enim est communius substantia & accidente, relè tamē & univocè prius ordine naturæ non dicitur, nec genus verum ea in qua definitione haberi potest.*

Opp. *Vera definitio excludit omnia & singula à re definita; sed hæc definitio non excludit: ergo non est vera definitio. Minor probatur, quia efficiens causa esse potest subiectum à quo primum res oriuntur. Sic prima substantia est efficiens causa & subiectum à quo accidentia primùm fiunt. Præterea privatio est primus terminus à quo generatio incipit, vt in textu nocet Philosophus. Postremò quomodo forma excludatur per hanc definitionem vō video, cum ex forma non minùs quam ex materia res naturalis constet.*

Accidentium materia est in qua, non ex qua.

Resp. *Prima substantia à prima materia excluditur. Nam etsi prima substantia sit subiectum ex quo fiunt accidentia, non est tamen primum subiectum ex quo fiunt. Nam accidentia materiam non ex qua fiunt, sed materiam in qua fieri dicuntur habere. Privatio etiam excluditur, nam etsi sit terminus primus generationis, in re tamen genita non inest per se, vt materiam est. Forma etiam excluditur, quia materia definitur primum subiectum, forma autem non est subiectum rerum. Nam vt cum veteribus loquar, materia est ex qua, forma autem per quam, efficiens causa à qua, finis propter quam res naturales fiunt. Artis denique materia excluditur, quia additur hoc verbū primò in definitione materiæ. Artis enim opera ex materia secunda non primâ fabricantur.*

Quatuor causarum definitiones.

Opp. *Oportet accedentem ad scientiam principijs credere, eorumq; rationem non quærere: ergo non est opus materiam primam definire. Præterea Arist. 6. Ethicorum, intelligentiam inter virtutes mentis definit habitum esse credendi principijs in qualibet scientia, non curiosè inuestigando eorum ratio-*

bem: non ergo opus est vt materia aut exactè definiatur, aut sciatur, sed vt credatur esse.

Resp.

Patendum est, satis esse in qualibet scientiâ vt credas principijs, & curiosè eorum rationem non quaras. Verùm quoniam duplex est ordo sciendi, scilicet naturæ à causis, & disciplinæ ab effectis, Philosophus posteriorem ordinem reliquit probandi principia, ne vel in credendo difficiles, vel in negando audaces, scientias sapientia filias corrumpant & quasi meretrices reddant. Quamvis ergo intelligentia sit virtus mentis, qua credamus principia esse, quæque prædixi rarò aut nunquam contra negantes principia disputemus, sapientia tamen & philosophia iubente, potiùs quàm stella, id est, scientia cadent, vt fulminibus philosopho rum, id est, demonstrationibus ab effectis verum petitis scientiarum contemptores prosternamus, eosq; invitos ad credendum principijs pertrahamus.

Principia probantur ab effectis.

Opp.

Modus intelligendi materiam est per formam solam: ergo nimis est curiosus qui alias vias intelligendi quæras. Antecedens probatur authoritate D. Thomæ, Averrois, Aegidij, & aliorum qui constanter affirmant materiam secundum essentiam absque forma cognosci non posse. Ratione hoc ipsum probatur, quia materia est quiddam relatum ad formam, at vnum relatorum non cognoscitur sine altero. Quòd materia & forma sint relata sic probo, quia potentia & actus sunt relata, materia autem potentia, & forma actus dicitur; at potentia sine suo actu non cognoscitur: ergo nec materia sine forma.

D. Thomas 1. p. q. 87. art. 1. Averrois li. 4. comment.

Resp.

Materia prima consideratur vel per simplicem intellectum, vel per compositum; ab illo cognosci potest sine forma in propria essentia, ab hoc non potest. Ad rationem ergo dico, quod D. Thomas intelligat materiam actu existentem in relatione ad formam, non per se subsistentem in propria essentia sua, quæ pura potentia est, inanis & vacua omni formâ. Et certè hoc modo variè trahuntur rationes intelligendi eam, nunc removendo omnia quæ actum significant, & concludendo illud esse materiam quod non est actus, vel addendo omnia quæ quovis modo significant potentiam, & cùm ad primum potentiarum gradum perveneris, existimes te attigisse scopum materiæ, quam quæris invenisse. Nam vt ratio est videndi tenebras sine lumine: ita modus intelligendi materiam per se est sine actu in potentia natura.

Materiæ essentia cognoscitur per intellectum simplicem non compositum.

Distin-

Distinctio quartæ quæstionis. An materia & prima potentia re differant?

Potentia materiæ est vel

1 Prima, quæ definitur vis quædam passiva materiæ primæ, qua redditur apta ad recipiendas formas, & hæc probatur eadem naturâ cum materia prima, non absolutè sed inchoatè.

1 Ab authoritate Philosophi 2. de Anima, vbi docet primam potentiam cuiusq; rei esse eandem cū re cuius est potentia, sic *sensibile* idem cum *anima sensibili*, sic *rationale* idem cum *anima rationali*.

2 A definitione materiæ primæ, quæ sæpe definitur potentia prima capax formarum.

3 A comparatis, quia forma est realiter actus, & proinde materia est realiter potentia; intelligo per hoc verbum *realiter* non absolutè, sed inchoatè idem; nam materia est aliquid præter potentiam.

4 Ab hypothesi, nempe si materia & potentia realiter differrent, res composita ex sola materia & forma non coalesceret.

5 A distributis, quia materia neq; est actus, neque aliquid ex potentia & actu: sequitur ergo quòd sit realiter potentia.

2 Secunda, quæ definitur vis quædam activa (vt multi volunt) materiæ secundæ seu signatæ, quæ conatur cum forma, quæque formâ deletâ in primam potentiam redit, à qua radice primum ortum habuit.

Opp.

Videris quidem in hac quæstione vnum valde absurdum insinuare, nempe materiam primam esse aliquid præter meram potentiam, quod planè contra Aristotelem authorem tuum, & D. Thomam interpretem tuum defendis. Nam ille lib. 1. de Generatione cap. 3. ait totam materiæ rationem esse potentiam, hic verò præter potentiam appellat nihil.

1. Contra gentes cap. 43.

Resp. *Si moveas hoc dubium* Vtrum materia prima sit præter potentiam suam nihil? *respondeo verbo, esse præter potentiam suam aliquid. Nam etsi defendam hoc loco illas reipsa non differre si vtramq; inchoatè consideret, absolutè tamen differre affirmo; Quippe materia prima est principium, potentia non est; materia prima est subiectum formæ, potentia autem non est; materia prima* natura, *potentia verò* naturalis *non ipsa* natura *dicitur; res omnes naturales ex materia constant, at ex potentia materia non constant; materia manet sub forma, at formâ acquisitâ potentia desinit; fit vltima rerum resolutio in materiam, non in potentiam materiæ; seclusâ quantitate (vt antea docuit Philosophus) in reales partes dividitur materia, at potentia sine ope materiæ partes non habet; postremò materia ens per se subsistens, potentia verò non ens per se subsistens, sed vis quædam entis definitur. Est ergo materia aliquid reale præter potentiam, realiter tamen & ex parte idem, vt* anima rationi

Materia & potentia eadem sunt inchoatè non absolutè. Multiplex discrimen materiæ & potētiæ.

onis compos, & potentia rationalis.

Opp. *Materia prima est ens actu; imo cum sit ens actu est in essentia sua bonum: ergo aliquo modo actus. Est actus natura: ergo non nuda potentia. Non est nuda potentia: ergo realiter materia & potentia non sunt unum.*

Resp. *Vincula istius catenæ non sunt firma. Concedo equidem materiam esse* ens actu, *potentiam quoq; rem actu esse non nego; quid multis? concedo utramque bonum quiddam esse si essentiam spectes (nam* omnia quæ fecit Deus valde bona in essentia erant) *cæterum hinc non recte concludis materiam esse actum; quippe multa sunt* actu entia *& bona quæ non sunt* actus, *vt* sensibile, vegetabile, rationale, *omnesque potentiæ rerum; & sic materia prima & illius potentia sunt quidem res* actu *in essentia sua, at* actus *dici non possunt. Ad vltimam ergo conclusionem, dico materiam esse nudam potentiam si absentiam formæ, non esse nudam potentiam si essentiam propriam spectes. Sic in potentia ad formam est rasa tabula, & eadem cum potentia, est tamen reale aliquid præter hanc potentiam, si in simplici sua essentia consideretur.*

Genes. 1.

Materia & potentia sunt res actu, non actus.

Opp. *Non est omnino aliqua potentia materia prima: ergo de lana caprina hîc disputatur. Antecedens probatur, quia si esset potentia omnino, eademq; partim vna, partim diversa ab eadem, sequeretur materiã non esse ens simplex, cùm duo, eademq; ex parte diversa, in vno continerentur.*

Resp. *Vnitas simplicis essentiæ non tollitur varietate, si varietas aliud vnumero in ipsa essentia non efficiat. Exempli gratiâ,* vis intelligendi *aliquâ ex parte ab* intellectu *differt, & tamen vnam essentiam eandemq; simplicem vtriusque vides; imo tres potentiæ animæ, nimirum* intellectus, voluntas, memoria, *aliquo modo ab* anima ipsa *differunt, sunt tamen vnitæ vnæ animæ, eademq; simplex in essentia sua: ita hæc potentia prima materia differt, quia non est omni ex parte eadem, realiter tamen vna eademq; est & simplex essentia vtriusque, vi primæ naturæ nota ad formas capessendas rerum.*

Potentia & materia differunt realiter, non tamen simpliciter sed ex parte.

Opp. *Materia nihil aliud est quàm pura potentia. ergo erras cùm contrarium defendas. Antecedens probatur quia non est actus omnino, vt ais, nec ex actu & potentia concreta: est ergo pura potentia, & proinde simpliciter & omnino materia & potentia materiæ sunt ens numero & naturâ idem.*

Resp. *Parum attendis. Nam etsi dico materiam non esse actum, neque ex actu & potentia concretã: actu tamen rem esse dico. Neq; illud quod infers in principijs est verum, quòd ideo sit vel actus, vel potentia, vel quiddam ex vtroque compositum; quippe res aliqua esse potest quæ non sit actus*

quia caret forma, nec potentia simpliciter, quia est actu aliquid in potentia ad actum & perfectionem suam; & sic materia prima est neque actu, quia vacat formâ, nec pura potentia, sed eus (vt ita loquar) potentiale, id est, ens aptum & docile per innatam suam potentiam ad recipiendam formam, quæ vi vniversalis naturæ in eam sic quasi ceram præparatam inducitur.

Materia ens potentiale.

Opp. *Potentia activa videtur magis eadem esse cum re cuius est potentia, quàm potentia passiva; sed est in materia prima potentia quædam activa: ergo illa magis videtur esse realiter eadem cum materia, quàm hæc passiva de qua nunc loqueris. Maior constat, quia activa potentia est semper dignior passivâ, magisque formalem essentiam rerum sequitur. Minor probatur, quia in materia prima est potentia appetendi formam, sed appetere formam est agere: ergo potentia appetendi formam est activa, vt à Coninguatis hoc argumentum docet.*

Resp. *Hoc totum aliquid esset, si activa potentia in materia prima emineret; sed non eminet. Nam illa potentia appetendi formam est nihil aliud quàm inclinatio vel aptitudo ad recipiendam formam. Quòd verò excitetur materia aliquando, non à consopita & passiva hac potentia contingit, sed ab activa potentia vniversalis naturæ illam moventis evenit, qua activa potentia in horologio totius vniversi veluti gnomon est, qui motum solis, id est, motum primæ causæ, & providentiam Dei directè sequitur, omniaque in secundis causis & effectis disponit, vt sapientia æterna sedens ad puppim iubet.*

Appetitus materiæ excitatur à potentia activa naturæ vniversalis.

Opp. *Omnis potentia est aut subiectiva aut obiectiva, vt ainut; sed materia nec est realiter eadem cum potentia subiectivâ nec obiectivâ: ergo est realiter eadem cum nulla. Minor constat, quia materia prima est semper vacua formâ, eadem ergo cum potentia subiectiva non est. Neque est cum obiectiva, quia vna conditio huius potentiæ est, vt res non sit, sed esse possit; materia autem prima est, ergo cum potentia obiectiva realiter eadem non est.*

Resp. *Materia prima est eadem realiter cum potentia subiectiva, non quòd semper in propria & simplici sua natura subiaciatur formis, sed quòd subiici quidem possit, & hoc est satis ad potentiã rei. Potentiæ enim subiectiuæ duæ sunt conditiones, vna vt res sit cuius potentia est, ideo ea quæ non sunt non dicuntur esse in potentia subiectiva, vt eclipsis futura: altera vt aliquid possit recipere; vnde Deus non est in potentia subiectiva, quia nihil ad sui perfectionem recipit. Verumenimverò cùm hæ duæ conditiones in materiam primam cadant, nulli materiæ*

Potentiæ subiectivæ duæ sunt conditiones.

materia prima eadem cum potentia subiectiva dicitur; non est autem in potentia obiectiva, quia huius potentiæ conditiones ei non conveniunt. Nam una est vt res cuius potentia existit non fit, *at materia est; altera* vt esse possit, *vnde* Chimæra *in hac potentia non est, quia tale monstrum in rerum natura obiectum esse non potest.*

Potentiæ obiectivæ duæ etiam conditiones.

Distinctio quintæ quæstionis. An materia prima esse possit inanis omni forma? & An vi propriâ formam appetat?

- Materia 2 cõsiderantur
  - 1 Habitus naturæ, idemq; vel
    - 1 Simplex, & sic esse potest sine omni forma, vt probatur
      - 1 A definitione materiæ, quæ docet eã esse ens in sola potentia ad formam.
      - 2 Ab ordine, quia materia est prior formâ: q non esset si semper formæ subiiceretur.
      - 3 A natura formæ, quę ex potentia materiæ educitur; potest ergo materia esse sine forma, vt mater parturiens sine filia.
      - 4 A simili, quia vt cera potest esse sine imagine: ita materia sine forma.
      - 5 Ab identitate potentiæ, quæ arguit esse propriè in potentia ad formam.
      - 6 Ab authoritate Augustini, qui per *terram inanem* in creatione, materiam primam in potentia ad formas intelligit. Gen. 1.
    - 2 Compositus, & sic est ens actu formatum, quod sine forma esse non potest.
  - 2 Appetitus, qui est vel
    - 1 Internus, & sic est nihil aliud quàm passiva potentia, aptitudo, vel inclinatio ad recipiendas formas.
    - 2 Externus, quo excitatur materia ad appetendam formam, propter
      - 1 Perfectionem formæ, vt ab illa materia perficiatur.
      - 2 Actionem, vt per illam existat.
      - 3 Constitutionem rerum, vt copulâ factâ res aliæ fiant.
      - 4 Successionem & conservationẽ rerũ, quæ esse non possent si in ipsa generatione materia formas non appeteret.

Opp.

Quæ sunt vnũ numero & naturâ non possunt seperari: sed materia & forma sunt vnum numero & naturâ ergo materia & forma non possunt seperari. Maior constat, quia idem à seipso non divellitur. Assumptio probatur, quia vnio materiæ & formæ vltra rei est, primaq; societas naturæ quæ distrahi & divelli non potest, quia res vna est mysterio naturæ vt vir & vxor mysterio gratiæ. Hæc si ita sint, materia non est sine forma.

Resp. *Licet in re tertiâ effectâ à materia et forma sint vnũ numero & naturâ per vnionem, quæ prima copula & societas naturæ dicitur, materia tamen*

Materia & forma in cõposito sunt vnum subiecto, in sua natura & simplici intellectu.

& forma diuisim considerata aliter se habent, & simplici intellectu recti separari possunt; & sic materia antequam forma cupiditate & amore ardeat, in propria essentia subsistit sine forma, ita tamen vt semper sit in potentia ad formam, donec per vnionem & amplexum noua rerum generatio fiat: at tum quidem agnosco similitudinem tuam, qua tametsi per omnia non teneat, pulchrè tamen docet quomodo materia & forma vnum numero & naturâ sint.

Opp. *Materia & forma sunt relata secundum esse, vt potentia & actus: ergo materia non est sine forma, nec forma sine materia. Antecedens probatur, quia materia est formæ materia, & forma est materiæ forma.*

Materia & forma non sunt verè relata.

Resp. *Non sunt relata simpliciter secundùm esse, si vtrumq; pro rebus intelligas; nam non mutuò se ponunt, nec posita se mutuò perimunt. Nam etsi forma non possit esse sine materia, materia tamen potest esse sine forma, vt cõstat in* embrione *respectu* animæ humanæ, *& in* semine *respectu* plantæ *animâ vegetatrice prædita.*

Opp. *Materiam esse sine forma implicat contradictionem: ergo materia sine forma esse non potest. Antecedens probatur, quia implicat materiam esse in pura potentia, & non esse in pura potentia, quæ sunt contradictoria. Nam in eo quod dicitur esse, actus insinuatur, & si non est in pura potentia, at in eo quod dicitur esse sine omni forma, immutatur esse in pura potentia: & sic in potentia esse, & non esse in potentia demonstratur.*

Aliud esse actum, aliud esse actu.

Resp. *Fallax argumentum est: nam separari ea quæ sunt sepulcra. Neque illud verum est, quod esse materiã actum significet, vt in somniis, sed vt significet materiam actu esse. Aliud enim est esse actum, aliud actu esse, vt anteà docuimus.*

Opp. *Fieri non potest quin res creata in se respectum ad creatorem habeat sed (vt ex philosophia docuisti) materia prima creata fuit: ergo materia prima respectum ad sui creatorem habet. Cæterum hic respectus in materia actus est: ergo materia non est sine actu, id est, non sine forma aliqua.*

Resp. *Si per* respectum *inhærentem aliquam formam aut externam, aut internam intelligas, negamus talem esse in materia prima; at si per* respectum *intelligas potentiam illam passiuam (quam sigillo suo in creatione materiæ impressit Deus) libenter concedimus inesse respectum; nõ tamen est hic respectus actus, sed nuda potentia, veluti cera temperata ad ideas & imagines naturæ recipiendas, si cõferas cum prima naturæ conditione: quare non obstantibus istis materia potest esse sine forma.*

Opp. *Dato & concesso hoc vno, quod duæ materiæ separentur à formis, manet tamen in illis binarius numerus, qui est quadã forma & actus in*

quantitate: ergo non datur materia sine forma.

Resp. *Iste binarius numerus duarum materiarum qua separantur à formis, propriè non est realis quantitas, sed mente solà concepta mensura rerum, quæ nunc reversa in materiam primam numero aut naturâ non distinguuntur.*

Contra secundam partem quæstionis.

Opp. *Appetitus arguit præesse cognitionem rei quæ appetitur; sed in materia prima non est cognitio formæ: ergo formam non appetit.*

Resp. *Appetit materia formam, non vt intellectiua appetit; quippe appetitus intellectus differt ab intellectu, nempe voluntas quæ non appetit sine præcognitione rei quam appetit: neq; appetit materia vt appetitiua sensitiua quæ interiectâ cognitione sensitivâ semper fertur ad obiectum; sed appetitiua materia est, vt autea docuimus, inclinatio materiæ, & quidam instinctus ad perfectionem suam.* Appetitus materiæ qualis.

Opp. *Nihil appetit perniciem sibi; sed materia appetendo formam appetit pernicicm sibi: ergo materia non appetit formam. Minor constat, quia diutiùs materia prima non dicitur, cùm suo appetitu forma acquiritur.*

Resp. *Tametsi materia prima sit in suo genere entiù perfectum aliquid, est tamen respectu actus, formæ, & compositi ens rude & infirmum: appetit ergo formam vt perficiatur. Quòd verò deponat hoc nomen* materiæ primæ *non refert, nam nomẽ pluma est, non essentia. Acquisitâ enim formâ materia perfecta in re manet, formâque deletâ redit in nidum & naturam suam, nisi in commutatione rerum ad aliam formam vi actiuâ vniuersalis naturæ pertrahatur.* Materia suâ naturâ perfectum, respectu formæ & compositi ens imperfectum.

Opp. *Materia appetit formas aut quia illis caret, aut quia plures simul habere desiderat, aut quia earum quas habet societate & vnione vulneratur; sed non illas appetit quia illis caret, cùm semper sub aliqua forma sit; nec quia plures simul desideret, quas habere non potest; nec quia societate vnius vulneretur, cùm hoc sit à simplicitate naturæ alienum: sequitur ergo quòd omnino non appetat formam.*

Resp. *Materia omnem sine discrimine formam appetit, habitam & habendam; habitam appetitu delectationis & complacentiæ, habendam appetitu desiderij & cupiditatis; vt scilcet ex densis suis tenebris in maximã lucem, vt ex remota potentia in actum creantis veniat. Ad argumentum ergo dico, materiam carere formis, pluresq; desiderare semper, non quòd tædio vnius vulneretur, sed vt accumulatis formis perficiantur omnia, fiatq; redditus in primum actum, in quo omnia & singula conservantur.* Materia cur semper formã appetat.

Opp. *Res quælibet naturalis perfectissimo acquisito termino ad quẽ tẽdit, à motu cessaret, sed materia prima perfectissimâ formâ acquisitâ nõ cessat: ergo*

appetitus materiæ primæ res naturalis non est. Maior est Arist. qui docet quietem esse semper in vltimo gradu perfectionis. Assumptio probatur, quia appetitus materiæ acquisitâ formâ humanâ (quæ est divina & in omni perfectione absoluta) non cessat.

Scaliger exercitat. 18.

Phys. 1. tex. 81.

Resp. *Scotus rectè quidem ait materiæ appetitum insatiabilem esse, nullóque termino clausi extensivè. Ratio est, quia licèt sit excellens & perfecta forma quam actu possidet, nisi aliam etiam indiscriminatim appeteret, aptáq; ad eas recipiendas esset, nequaquam vnius corruptio esset generatio alterius: quo philosophiæ & naturæ fundamento convulso, rerum species citò languerent, totumque ædificium naturæ rueret. Hinc Arist. materiam causam conservationis frequenter appellat, vt 2. de Generatione cap. 9. & in Oeconomicis cap. 3 vbi docet inductione formarũ novarum (quas materia appetendo recipit, & recipiendo appetit) vniversam rerum seriem totiusq; mundi machinam continuari.*

Scot. 1. d. 1. q. 1.

Distinctio sextæ quæstionis, An forma ab æterno vel tempore creationis sit coæva cum materia?

Triplex est sensus huius quæstionis

1. Vnus quòd fuerit aliqua forma coæva cũ materia prima, & hic sensus probatur
   - 1 A natura formæ, quę non est minùs principiũ quàm materia, & proinde non minùs æterna: cùm principia secundùm Arist. sint æterna.
   - 2 Ab instantia cœlestis formæ, quæ æterna fuit.
   - 3 Ab æternitate mundi, qui sine forma esse nõ potuit.
   - 4 Ab anima mundi, quæ est forma formarũ omnia, totúsq; omnium quæ ab æterno fuerunt.
2. Alter quòd materia consideretur vel secundùm
   - 1 Partes, & sic nunquam ab initio fuit vacua omni formâ.
   - 2 Totum, & sic ens propriè in potentia dicitur ad formam non actu formatam.
3. Postremus quòd in materia considerẽtur duo

Essẽtia simplex & propria: & sic probatur quòd forma non sit coæva cum materia
- 1 Ab ordine constitutionis, quia materia debet præcedere formam: ergo non est coæva.
- 2 A natura formæ quæ à materia fluit, & per consequens coæva esse non potest.
- 3 A generatione rerum, quæ primùm à materia incipit, definitq; in formam.
- 4 A definitione materiæ, quæ subiectum primum formæ dicitur.
- 5 Ab intentione naturæ, quæ primam materiam superat.
- 6 A potentia materiæ primæ, quæ frustra ineffet si forma sit coæva cum materia.

Existentia quæ requirit actum, & sic materia in partibus nunquam fuit sine forma.

Ob-

Observatio.

Postrema pars distinctionis vitam quæstionis maximè attingit.

Opp. *Idem vanissimè devolvis saxum; nam quid discriminis est inter hanc & vltimam quæstionem? hîc enim quæris An forma ab æterno coæva sit cum materia? illîc quæris An materia vnquam sit sine forma? eodem modo & hîc & illîc concludis: ludis ergo & vmbras venaris logomachiâ & tautologiâ tua.*

Opp. Nodum in scirpo quæris, *sed omissis verbis, respondeo magnum discrimen esse inter hanc & illam quæstionem; nam in illa agitur de subsistentiâ solùm materiæ, in hac verò de existentia formæ. In illa docetur quòd materia suapte naturâ sit sine omni forma, in hac concluditur quòd in existentia sua sine forma non manea: in illa de naturali solùm forma, in hac de forma tam naturali quàm vniversali (sit illa anima mundi vel quacunque alia) agitur: in illa modus quo forma fluit à materia, in hac modus quo forma cum materia subsistit quæritur.*

Opp. *Forma non est minùs principium quàm materia prima, imò ab Arist. præstantius, nobilius, & divinius principium dcitur: ergo ordine essentiæ posterior non est, & per consequens vel est cum materia coæva, aut illa prior. Præterea Arist. principia æterna existimat esse: ergo forma coæterna est cum materia.* Lib. 2. de Generat. Animal. cap. 1. Phys. lib. 8. tex. 16.

Resp. *Forma non est minùs dicenda principium quàm materia respectu generationis, imò perfectius, nobilius, & divinius principium est, quia est actus, & in eo similius principium primæ causæ, quæ simplicissimus & purissimus actus dicitur. Cæterùm si simplici intellectu seiunctim hæc duo principia inter se conferantur, materia præcedit ordine subsistendi formam. Quòd vrges principia ab Arist. æterna esse, intellige Philosophum quoad potentiam vniversalis naturæ in qua simul sunt omnia, non quoad actum & ordinem subsistendi, in quo vnum alterum præcedere quidem potest, & tamen rectè prima principia dici possunt respectu rerum omnium quæ ex illis enascuntur & fiunt.* Forma æquè principiũ atq; materia, respectu generationum. Principia quæ æterna dicũtur.

Opp. *Proteus es & in omnem formam teipsum vertis; nunquam es constans nisi in levitate tua. Nam quorsum (quaso) antea defendisti nec mundũ nec materiam ab æterno fuisse, & tamẽ nunc inficias ibis formam coæternam cum materia esse, ipsaq; prima principia rectè æternitate mensurari? levissima ergo est ista tua incertissimaq; philosophandi ratio.*

Resp. *Accuso vanitatem tuam, & ad philosophorum oracula à te appello. Defendo equidem & materiam & mundum incepisse, non tamen physicè sed metaphysicè. Rationes ex fontibus philosophiæ hausi, nega si velis, refelle si possis; classicũ nec tibi nec cuiquã mortalium cano, sed semper cũ sim, & Christianus philosophus esse velim, aurum & gẽmas Aegyptiorũ Athenis ad altare* Act. Apost. cap. 17.

Deo ignoto consecratum offerre ex animo perapte. Optimè enim philosophari dicitur, qui nihil contra Deum, scientiam, fidem & conscientiam loquitur: & certè philosophia humana quæ est sapientia mortalibus divinitus concessa, si studiosè examinetur, nihil infestum aut contrarium creationi defendit, si Deum (quem infinitum actum & causam omnium vbiq; appellat) spectes. Sed ne digrediar, ad argumentum tuum dico, principia aeterna dici à Philosopho respectu naturæ physicæ, non respectu naturæ naturantis vt aiunt; eodem modo dico formam coæternam esse, videlicet quoad potentiam vniversalis naturæ in qua simul sunt.

Principia sunt perpetua respectu naturæ physicæ, non respectu naturæ naturãtis.

Opp. Est vniversalis vna aliqua forma actu semper cum materia subsistens: ergo forma est coæva cum materia. Antecedens probatur, quia absurdum est vt materia, eius imperfectius, vnum sit & perpetuum, & forma, quæ est ens perfectius & divinius, mutetur quotidie. Præterea graves olim philosophi animam mundi vniversalem formam esse docuerunt, quæ si sit, vt probabiliter videtur esse, cùm tanta moles gubernari non possit sine ea, sequitur quòd sit forma coæva cum materia, vt actu semper & simul subsistant. Postremò probabile est talem semper fuisse formam secundùm Aristotelem, qui defendit lib. de Cœlo formam cœli æternam, & alibi cœlum esse corpus animatum.

Lib. 2. de Cœlo text. 28 & text 13.

Resp. Ad primam partem probationis dico, non esse absurdum vt manente fundamenta partes edificij arte mutentur. Est quidem materia fundamentum omnium rerum naturalium, & quamvis sit quidem imperfectius quoddam respectu forma, non tamen mutatur, quia est & forme & totius naturalis operis subiectum & fundamentum; neq; hoc mirum est mutari formas, cùm natura varietate formarum & delectetur & conservetur. Ad alteram partem de anima mundi, respondeo esse quidem animam mundi, & non esse: nam affirmo esse animam mundi assistentem, id est, Deum, non animam inhærentem, vt multi inaniter & otiosè somniarunt; sed Deus qui à philosophis aliquando anima, aliquando prima causa, Spiritus, & interrea substantia dicitur, non est coæternus cum mundo, sed mundi pater & gubernator optimus, qui verè ab æterno fuit. Ad vltimam demiq; partem respondeo, cœlum animatum dici, non per inhærentiam sed per assistentiã animæ. Et vbi urget cœlum secundùm Aristotelem æternum esse, vnde concludit illius formam perpetuò cum materia prima cohabitasse, respondeo secundùm ordinem naturæ physicè æternum esse, non autem sic esse, si Deum auctorem cœli & mundi metaphysicè, id q; secundùm rationes philosophia consideres.

Phys. 1. cap. 9. text. 82.

Natura formarum varietate delectatur, & conservatur.

Deus est anima mundi.

Cœlum qui animatum dicatur.

Cœlum æternum physicè non metaphysicè.

Philop. 1. Phys. text. 1.

Opp. Vulgaris ratio illa non est negligenda, nempe quod forma cuilibet rei det nomen & esse: materia ergo esse proprie non habet nisi à forma: si ergo forma non sit coæva cum materia, esse non haberet.

Resp. Forma dat rei cuilibet nomen & esse, id est, rei cuilibet naturali qua

ex materia & forma coalescit, nõ antè ipsi materiæ quæ principiũ rerũ ẽt formæ dicitur. Vel si placet responde, formã dare materiæ esse existentiæ, non esse essentiæ. Nam non existit materia sine forma, est verò per se. Concludo igitur formam conferre esse cum materia quoad esse existentiæ, non quoad esse essentiæ.

Forma dat materiæ esse existentiæ, nõ essentiæ.

Distinctio septimæ quæstionis. Verum forma sit in re qualibet naturali?

Res naturales sunt vel
- Per se, re dẽq; vel
  - Cõplete, & sic in qualibet re naturali forma ineſt necessariò, quod probatur.
    1 Ab intẽtione naturæ, quæ agit propter formã.
    2 Ab imperfectione materiæ, quæ movetur ad formam.
    3 A constitutione rei, quæ subsistit per formam.
    4 Ab actione rerum, quæ referuntur ad formam vt ad principium suum.
  - Incompletæ, & sic propriè formâ non vestiri dicuntur, donec vltimam formam sunt consequutæ, quales sunt *embrio* omnesq; imperfectæ substantiæ in motu ad suas formas.
- Per accidens, vt accidentia illa naturalia quæ consequũtur vel
  - Materiam
  - Formam
  - Compositum

} Est in his rebus naturalibus non est forma nisi per accidens.

Opp.

Rarissimæ sunt veræ definitiones rerum: ergo rarissimæ sunt veræ & essentiales formæ; quo concesso sequitur quòd in re qualibet non sit verâ forma. Antecedens est Rodolphi, qui nullam veram formam esse putat præter humanam de qua etiam dubitat.

Rodolphus negat formas veras & essentiales reperiri.

Resp. *Rarissima sunt veræ definitiones, quia rarissimè sunt formæ notæ nobis. Cognitu enim sunt difficillimæ vera forma, at defectus cognoscentis non parit negationem essentiæ; sunt enim verissimæ formæ licèt à nobis semper non cognoscantur.*

Opp. *Monstrum est res naturalis, et tamen in monstro non est forma: ergo forma non est in omni re naturali. Maior constat, quia materiam & motum habet natura. Minor probatur ex Arist. qui negat habere formam.*

Resp. *Monstrum non est propriè res naturalis, quia aut excessu, aut defectu, aut ordine naturæ peccat. Præterea et si sit res naturalis quoad materiã et motũ naturæ, specificam tamen formã non habet, qua ad opus naturæ specificat.*

Phys. lib. 2. text. 82.

Opp. *Embrio est res naturalis perfecta, quia materiam perfectam & motum perfectum habet; sed in embrione non est forma: ergo in omni re naturali perfectâ non est forma. Minor constat, quia embrio est in motu ad formam vt docent philosophi.*

Resp. *Et si embrio materiam perfectam & motum perfectum nutritionis & augmentationis habeat, res tamen non est completa, quia adhuc formã, ad quam tendit natura, non acquisivit.*

Opp.

Opp. *Inesse est accidentis vt docet Philosophus 2. topic. sed forma non est accidens: ergo forma non inest.*

Resp. *Inesse definit Philosophus in ante praedicamentis, cum dicat. Inesse autē volo quod non inest tanquā pars, neq; ab eo cui inest seiungi aut seperari possit vt maneat: at forma inest vt pars rei cui inest, non autem vt accidens. esse enim esse est solum messe, vt loquuntur dialectici.*

Distinctio octavæ quæstionis, Vtrum sit vlla vera definitio formæ?

- Formarū aliæ sunt vel
  - Externæ, vt primæ qualitates elementorum aliarumq; rerū, quibus actiones & motus reum promoventur.
  - Internæ, quæ sunt vel
    - Informāres vel inhærentes, quæ definiuntur vel
      - Assistentes, vt intelligentiæ.
      - 1 Metaphisicè, vt sunt separatæ formæ incorporearum substantiarum.
      - 2 Dialecticè, vt sunt differentiæ essentiales & internę potentiæ rerum.
      - 3 Physicè, vt sunt actus simplices à potentia materiæ educti, qui intrinsecus cum materia coniuncti res naturales definiunt, & essentialiter ab aliis omnibus quæ non sunt eiusdem speciei distinguunt.

Opp. *Actus est accidens: sed forma non est accidens: ergo forma non est actus. Maior probatur, quia actus est motus; sed motus est accidens ergo actus est accidens.*

Lib. de Generat. Animal. cap. 3.

Resp. *Per actum hoc loco non motū, sed activam & internā causam motus intelligit Philosophus; hinc endelechia & interna perfectio forma definitur.*

Forma materiæ appetitū acuit.

Opp. *Motus & potentia materiæ sunt causa formæ (quippe per motum à potentia materiæ educitur forma) ergo forma non rectè definitur actus, vt sit interna & activa causa motus.*

Resp. *Etsi forma educatur ex potentia materia per motum, motus tamen non est causa formæ (nisi causam sine qua non intelligas) at forma appetitum materiæ acuit, ipsamque materiam, vt adamas ferrum, virtute propriā trahit.*

Opp. *Omnis forma non est simplex: ergo malè definitur esse actus simplex. Antecedens probatur, quia forma Socratis ex alijs formarum potentijs ijsdemque diversarum specierum constat, vt puta ex potentijs animæ vegetatricis & sensitricis.*

Forma individui vna & simplex est, quāvis ex diversis potentiis constet.

Resp. *Quamvis id propriè simplex dicatur quod simplicem conceptum habeat, & ex partibus diversarum specierum non constet (vnde videri quidem rectè concludere, formam Socratis non esse simplicem, quia ex potentijs diversarum specierum constat) si tamen accuratè rem discusseris, invenies formam Socratis rem vnam simplicem naturæ esse. Nam licet multæ potentiæ aliarum animarum in ea vniantur, vna tamen numero & natu-*

tur à anima solùm existit. *Nam vt radius solaris vnitus cum radio ignis elementaris vnam lucem, eandemque simplicē naturā facit, tametsi separatim sol & ignis sint diuersæ speciei: ita ha potentiæ diversarum animarum coniunctæ in Socrate vnam numero formam, eandemque simplicem efficiunt, tametsi anima ipsa disiunctim sumpta diversas species præ se ferant.*

Opp. *Anima rationalis est forma naturalis, & tamen non educitur ex potentia materiæ: ergo malè illa pars in definitione formæ inscribitur. Antecedens probatur, quia est actus corporis organici, vitam habentis in potentia, vt Arist. definit secundo de Anima.*

Anima in cōparata sua natura, quatenus vnitur corpori naturalis; in absoluta verò, vt est spiritus, metaphysica dicitur.

Resp. *Naturalis est vnio animæ rationalis, sed non naturalis eiusdem productio seu potiùs emanatio. Respectu ergo vnionis anima in comparata sua natura dici potest forma naturalis, non autem respectu productionis suæ, quæ (secundùm Philosophum ipsum) nihil aliud est quam creatio, quæ eam absolutam incorporeamque substantiam arguit. Est ergo duplex natura animæ, comparata vt est actus, absoluta vt est spiritus; prioris modo forma physica, posteriori modo forma metaphysica definitur.*

Distinctio nonæ quæstionis. Vtrum vnum ens numero & naturâ ex materia & forma fiat?

In hac quæstione considerari debent

- 1 Causa vnionis, quę est vel
  - 1 Interna, vt dilectio formæ quam materia appetit.
  - 2 Externa, vt potentia naturæ vniversalis trahentis materiam ad perfectionem suam.
- 2 Vnio, quæ sumitur aut pro
  - 1 Actione naturæ.
  - 2 Illapsu formæ in materiam.
  - 3 Relatione materiæ & formæ.
- 3 Vnitas rei quę est vel
  - 1 Mathematica & divisionis.
  - 2 Physica & compositionis; quæ hic intelligitur.
- 4 Finis vnionis & vnitatis, quæ est
  - 1 Consensus & harmonia rerum omnium, quasi essent vnum.
  - 2 Conatus & quasi mens omnium ad vnum illud transcendens bonum, in quo conservantur.

Opp.

Si ex materia & forma vnum numero & naturâ fieret, hoc ipsum contingeret vel propriâ vi vtriusq; vel interventu alicuius medij: non autem propriâ vi aut interventu medij: ergo nullo modo. Probatur prima pars minoris, quòd non propriâ vi, quia potentia materia simpliciter passiva est, nec per se aut movet aut movetur ad formam, et forma adhuc non est, antequam materia ad eiusdem amplexum incitetur. Relinquitur ergo

quòd

quod per medium fiat, quod certè non videtur: nam si fiat, hoc medium vel aut accidens, aut internum & essentiale aliquid: non autem accidens, quippe hoc negatur, ne aliquid in materiam puram ante accessionem formæ cadat; non internum aliquid, cùm nihil internum sit in materia prius formâ, præter potentiam illam primam materiæ, quæ cùm simpliciter passiva sit, ex se nil movere nec moveri potest: non ergo fit vnum numero & naturâ ex materia & forma.

Resp. *Fulsum abrumpo longa & molesta argumentationis tuæ, & dico fieri vnum numero ex materia & forma causâ extrinsecus movente, quæ nec in materia nec in forma hæret. Alij respondent non opus esse medio quo materia & forma concilientur; vt enim propriè vt aiunt, id est, appetitu et reluctatione mutuâ hoc opus naturæ perficitur. Verùm tamen cùm, vt plura diversa rationis in vnum coeant, tertio aliquo egeant quo vniantur, existimo priorem partem responsionis esse tutiorem.*

Opp. *Ex subiecto & forma accidentali non fit vnum numero & naturâ: ergo ex materia & forma essentiali multò minùs. Argumentum tenet, quia est maior oppositio inter materiam & formam essentialem, quàm inter subiectum & formam accidentalem. Ratio est, quoniam materia est ens in potentia, forma autem essentialis est actus, at subiectum & accidens sunt simul actu.*

Resp. *Licèt materia sit ens in potentia, & forma actus, est tamen inter vtrumq; propensio et aptitudo, vt vnione factâ vtriusq; ex vtroq; vnum numero & naturâ fiat. Hinc materia in potentia ens dicitur, id est, ens in potentia ad actum & perfectionem suam, at in subiecto et accidente ita non sit, quia vtrumq; naturâ & prædicamento distinguuntur.*

Opp. *Materia abhorret ab vnitate & vnione: ergo formam non appetit, vt vnum ex illis fiat. Antecedens probatur, quia materia est, vt docet Philosophus, causa divisionis non vnionis, hinc sæpe ab illo quiddam confusum, quiddam divisum, quiddam infinitum & numerosum appellatur: si ergo appeteret vnionem, contra naturam suam appeteret, quæ vix infinito, nedum vno satiatur.*

Materia vel respectu totius vniversi, vel respectu essentiæ suæ consideratur.

Resp. *Materia consideratur vel respectu totius vniversi & potentiæ suæ, & sic divisione & varietate formarum infinitâ capitur, vel respectu essentiæ suæ propriæ, & sic vnitate & vnione satiatur, vt constat in forma cœli. Cæterum quoniam sublunaris hic aspectus & theatrum mundi conservari non potest sine successione rerum, materia secundùm potentiam suam numerosâ varietate proles multas gignit, & multitudine formarum delectatur.*

Opp. *Nexus vnione naturali inter materiam & animam humanam ipso nō potest: ergo fieri non potest ex illis vnū numero. Antecedens prōbatur, quia si fiat vnio, tum vt antea docuisti erit in illis propensio vnius ad alteram; at in illis propensiō nō est, nā si sit, sequeretur animā Socratis separatā habere propensionem*

pensionem ad materiam Socratis, quia redire ad Socratis materiam potest; at hoc concesso sequetur fieri posse reversionem à privatione ad habitum, à morte ad vitam naturaliter, & (per consequens) magnum illud mysterium Christianæ resurrectionis *vi naturali constare posse videatur. Huc addo quòd si vnio animæ cum Socratis materia sit naturalis, illius separatio erit contra naturam & violenta.*

Resp. *Dicendum est & coniunctam & separatam animam habere naturalem inclinationem ad corpus. Neq; est separatio violenta, quandoquidem anima in hoc statu non reniteretur (quod ad violentiam requiritur, vt tertia Ethicorum docet Philosophus) est, inquã, naturale animæ, esse cum corpore cuius est forma, & non est contra sed præter naturam illius separari: præter naturam dico, quia id præter naturam dicitur, cùm res redire potest ad locum aut officium suum, vt proiectus lapis ad centrum, & anima separata ad corpus proprium. Quid? an hinc infers mysterium resurrectionis non esse miraculosum? toto cœlo erras; nam etsi ratione ex philosophia petitâ videas innatam esse in anima separata propensionem ad corpus, quomodocunque tamen resurgat idem numero corpus iam putridum & corruptum, & quomodo reuniatur anima cum illo, nulla ratio, nulla philosophia videt: virtus enim diuina supra consuetum naturæ ordinem agens, in hac re lumen cœleste, id est, fidem postulat. Hoc vnum tamen disce ex philosophia, naturale esse animæ vniri cum corpore, vt exponit D. Thomas 4. Contra gentes, cap. 8. vnde concludo ex eodem Patre, mysterium hoc resurrectionis esse naturale quodammodo respectu animæ, quæ vi propriâ desiderat cohabitare cum corpore.*

Separatio animæ à corpore non est modo violento.

Opp. *Materia qualibet est apta ad omnem formam: ergo vnum cui numero definitum & distinctum non fit magis ex hac quàm ex illa materia. Intelligo per hanc rationem, quòd non magis Plato vnum numero quàm leo ex materia hominis fiat, cùm hominis materia sit æqualiter docilis & apta ad omnem formam.*

Resp. *Obscurè sub velo ininuat aliquid, nimirum (vt opinor) vnum numero & naturâ non distinctè & definitè fieri semper ex materia & forma, cùm ipsa materia æqualiter feratur ad omnem formam. Sed in hoc hallucinatur plurimùm, cùm natura agat in qualibet generatione propter certam formam: quamvis ergo materia sit confusa in potentia sua, cùm tamen manu potentis naturæ ad motum trahatur, à forma destinata retrahi non potest, sed toto impetu & desiderio ad illam rapitur. Exempli causâ, cùm ex semine fiat embrio, hominis quiescere non potest natura donec formâ humanâ vestiatur.*

Materiæ potentia vniuersalis à forma, ad quam destinatur, restringitur.

Distin-

Distinctio decimæ quæstionis. Vtrum omnis forma naturalis educatur ex potentia materiæ?

In emanatione formæ naturalis considerantur:
1 Materia, quæ est eiusdem subiectum.
2 Potentia materiæ, quæ est naturalis vis quædam passiva, qua excitari potest, vt non invita formam distinctam appetat.
3 Potentia activa vniversalis naturæ, moventis materiam & illius potentiam, tam ad appetendam quam ad amplectendam formam.
4 Consensio potentiarum, nempe parentis in materia, & imperantis in prima causa.
5 Propensio formæ ad materiam.
6 Vnio materiæ & formæ per naturalem quasi motum & pulsum præcedentium omnium.

Modus emanationis seu productionis, qui est naturalis, vt probatur:
1 A simili in grano, in quo vita delitescit, & ex quo (fovente sole) anima plantæ educitur.
2 A comparatione formarum, quæ in potentia internorum & externorum sensuum generatur.
3 Ab ablurdo, quòd si ex potentia materiæ non educeretur, ex nihilo fieret.
4 A natura generationis, quæ à movente prima potentia materiæ procedit.
5 Ab inductione & exemplis formarum naturalium.

Opp.

Si forma educatur ex potentia materiæ, probabile est quòd aliquid reale ipsius formæ sit in materia, vt in vtero matris, antequam educatur, sed hoc est absurdum: ergo forma à potentia materiæ non educitur. Maior constat, quia si nullum sit semen aut granum formæ, quomodo generetur non docet Philosophus. Minor constat, quia si sit aliquid reale ipsius formæ, concedendum est fuisse in materia prima aliquid actu ante productionem formæ, quod est planè contra philosophiam.

Resp. *Vt terra sæpe producit herbas & plantas quarum nulla grana aut semina concepit, quia potentiam quandam habet ad omnem herbam & plantam producendam: ita materia prima sine reali grano aut semine formarum formas naturales parit. Sed vt terra non producit plantas sine naturali potentia sua, & etiam potentiâ solis fovente & trahente succum ad radices plantarum, quas à natura concepit: ita nec materia educit formas sine vi sua, qua apta & propensa est ad concipiendas, nec sine vi naturæ vniversalis illam moventis, qua ad conceptas producendas eadem excitatur. Postremò vt in vtero materno fœtus comprehenditur, & tamen non est pars vteri, sed in eo delitescit & alitur, donec in lucem natus*

vt emittatur: ita forma naturalis in materia non vt pars aut actus materiæ latet, sed vt eius intentione naturæ conceptum, donec generationis actu velut perfecto, actus & perfectio fiat.

Opp. *Si nihil forma realiter præsit in materia, sequitur creatio formæ, quam Arist. non admittit: ergo si sit emanatio formæ naturalis, necesse est vt præsit aliquid formæ realiter in materia, nisi creationem ex nihilo defendas.*

Resp. *Vrges quod ipse vrgeo. Respondeo non educi formam nisi præexistente subiecto & potentia subiecti, sine quibus esse non potest; at creatio nullum subiectum, nullam potentiam subiecti omnino requirit: est ergo generatio formæ non creatio; semper excipio animam humanam, quam ipse Arist. creari apertissimè insinuat.*

Formæ generatio est, non creatio.

Opp. *Formæ naturales seminariæ vel occultæ quædam semina in materia latentia dicuntur à theologis: ergo videtur aliquid reale ipsius formæ inesse materiæ antequam in lucem prodeat. Antecedens constat ex D. Augustino. 3. de Trinitat. cap. 7. & 8. vbi docet omnium quæ ad oculos nostros prodeunt, occulta quædam semina in elementis mundi, id est, in principiis latere.*

Resp. *Sancti Patres formas seminales appellant, non quòd realiter præexistant in materia prima antequam educantur; sed vt virtutes morales, & earum semina dicuntur inesse nobis à natura, non quòd realiter vel ipsa virtutes vel illarum aliquid insit ante acquisitionem, sed quia anima humana dispositionem & aptitudinem habet per potentias suas ad illas recipiendas: ita formæ naturales dicuntur quidem semina latentia in materia, non quòd realiter in illa ante productionem insint, sed quoniam materia vi suæ passivæ apta & idonea est ad illas capescendas, quæ naturaliter tamen vt germina, non sata crescunt.*

Formę dicuntur semina in materia latétia, propter potétiã materiæ ad eafdem.

Opp. *Anima humana est naturalis forma: non est ergo consentaneum rationi vt à communi hac lege natura excipiatur. Imo hoc addo, exceptionem istam arguere manifestè, aliquid ipsius formæ realiter latere in materia; nam aliter cur excepta est hæc sola forma? excepta enim est, vt opinor, ne concedamus eandem ex traduce emanare, aut saltem non eodem modo naturali fieri, quo alia formæ naturales fiunt. Præterea anima humana videtur magis educi ex potentia materiæ quam aliarum rerum formæ, quia homo est nobilioris conditionis quàm lapis, planta, leo. At illis potentia conceditur producendi suas formas: iniustum ergo est si negetur materia hominis, quæ potentiam non minùs efficacem habet.*

Resp. *Cum anima humana tenebras mortis & fatum nesciat, suũ & veterum materia quæ est causa tenebrarum & mortis non agnoscit. Cùm ergo à*

Philosopho

Forma humana à communi naturæ lege excipitur. Non enim generatur sed creatur.

Philosopho observatũ fuerit, alias formas privationis ictu vulneratas perire, animam verò humanam ab omni illius impetu liberam & immunem esse, non sine incredibili sapientia illam Phœnicem à communi hac lege excipit natura. Neq; hoc arguit, vt ais, aliquid formarũ naturalium præexistere in materia, quia etsi alio modo fieri animam humanam quàm alias formas naturales concedamus, nempe per creationẽ, cùm tamen sit solùm excepta vna, universalem legem non tollit. Quòd verò vrges idcirco hanc exceptionem sumi, ne educi fateamur animam ex traduce educi, libenter agnoscimus. Sed cùm manifestè ex philosophia & perspicuè videamus nõ naturali modo animam fieri, exceptio iusta est, donec Atheus contrarium probet, quod nunquã faciet. Postremo levissimum illud est quod in postremo loco infers à comparatis, nempe lapidem, leonem, plantam habere potentias educendi suas formas, & proinde hominem nobilioris conditionis multo magis: conclude contrarium & attinges verum. Nam absurdum est formam hominis cum forma lapidis, plantæ, aut leonis comparare, cùm illa divina sit & immortalis, hæ simpliciter naturales.

Opp. *Formæ artificiales, vt figura cœli & leonis, forma accidentales, vt* calor ignis, *&* splẽdor solis, *forma infusa vt* gratia, spes, gloria *educũtur ex potẽtia materiæ: ergo nõ solũ forma naturales. De artificialibus et accidentalibus formis constat, quia educi non possunt nisi sit aptitudo materiæ ad easdem recipiendas & receptas retinendas. De infusis etiam constat, quia anima creata à Deo docilis est ad gratiam, & apta ad gloriam omnemque infusam virtutem capessendam, quam captam retinet, retentam auget & conservat.*

Formæ artificiales non naturaliter, accidentales ab extrinseco, infusæ supernaturaliter ad sua subiecta accedunt.

Resp. *Materia artificis non habet naturalem potentiam ad formam artis, sed flecti potest ad formam artis. Nam si haberet naturalem potentiam ad formam artis, arte non opus esset. Materia seu subiectum accidentalium formarum aptitudinem habet ad illas recipiendas, sed non eodem modo quo materia ad formam propriam, quæ immediatè & intrinsecus illius potentiam sequitur. De* gratia, gloria, *& infusis virtutibus & formis duco, non ab agente naturali, sed supernaturali illas solùm pendere, neque habere animam ex se vt illas recipiat, receptas retineat, augeat, aut conservet. Sed vt oculus non videt solem sine sole: ita anima non recipit gratiam sine gratia. Hæc gratia* creari *in animo humano dicitur, id est, ex nihilo fieri, non ex potentia animæ educi; hinc denique* infusæ virtutes *appellantur à Philosopho, quia naturali modo non acquiruntur, sed quia divinitus accedunt.*

Distinctio vndecimæ & duodecimæ quæstionum. Vtrum privatio sit ens? & An sit formæ habendæ vel habitæ?

In

- Nomen privationis, quod sumitur aut
  - Dialecticè, & sic est negatio habitus, eademque vel
    - 1 Secundū actum solùm, vt *sanitas.*
    - 2 Secundùm potentiam tantum, vt *cæcitas in catulo post nonum diem.*
    - 3 Secundùm actum & potentiam, quæ negat vtrumq; , vt *mors.*

    Distinctio vndecimæ quæstionis.
  - Physicè, & sic est principium per se generationis, quia generatio per se incipit à non esse: sed non esse non est materia: ergo est privatio.

In hac quæstione considerāda sunt

- Natura, quæ in negatione cōsistit, & hæc est vel
  - Negans, vt in contradicētibus per q̄ simpliciter aliquid negatur esse, vt *non homo*, & sic privatio non est negatio.
  - Privans, quæ cōsideratur vel
    - 1 Negatiuè, respectu formæ quam negat, & sic non ens dicitur.
    - 2 Mixtè, respectu materię in qua inest, & respectu generationis cuius per se principium est, & deniq; respectu appetitus in materia quem acuit, & sic ens secundū quid & ex parte dicitur.

Descriptio, nempe vt privatio sit principium naturale per se generationis, per accidens autem rei genitæ, à quo vt à termino primo generatio incipit; vel vt sit negatio non simpliciter negans sed mixta, id est, partim movens materiam, partim negans formam eandemque vel habēdam in prima, vel habitam in secunda materia, vt anteà demonstratur.

- Probatio descriptionis, in qua insinuatur quòd privatio non sit negatio aut non ens simpliciter, & ea probatio est
  1. A natura principij, quod non potest esse non ens simpliciter: non est ergo privatio nihil.
  2. A definitione privationis, quę certè non esset, si privatio sit nihil: nam quomodo nihil poterit esse terminus per se generationis.
  3. Ab appetitu materię, qui à nihilo & non ente excitari non potest.
  4. A potentia nocendi & negandi, quæ certè non enti non conceditur.
  5. Ab authoritate sacræ philosophiæ, quæ privationē per tenebras super faciem abyssi intelligit, vt D. Augustinus interpretatur: qui Pater, privationem absentiam formæ appellat, & tamen (vt ait) non est nihil.

- Negandi modus, qui est vel
  - 1 Propriè in materia prima formę habendæ.
    1. Quia privatio est primus terminus generationis: est ergo absentia primæ formæ habendæ, non habitæ.
    2. Quia formā semel acquisitā à privatio extinguitur, & proinde formæ habitæ negatio propriè non dicitur.

    Distinctio duodecimæ quæstionis.
  - 2 Communiter in materia secunda, & sic quidem privatio etiam negatio formæ habendæ dici potest. Nam etsi privatio (acquisitā formā) extingui dicatur, relinquitur tamen novus stimulus quo à forma ad formam materia in commutatione rapitur.

Argumenta contra vndecimam quæstionem.

Opp. *Privatio nec est substantia nec accidens: ergo nihil reale est. Antecedens constat ab inductione omnium prædicamentorum & eorũ divisione. Argumentum tenet, quia quicquid est ens reale, est aut substantia aut accidens.*

Resp. *Quicquid est ens reale completum non incompletum, positivum non privativum, per se non per accidens, simplex non complexum, univocum non multiplex, est illud quidem aut substantia aut accidens; privatio autem est (vt ita loquar) minima entitatis, non tamen est nihil: quare reducitur ad materiam, cum qua idem numero facit.*

Opp. *Privatio est simpliciter negatio: ergo est simpliciter non ens. Antecedens probatur, quia simpliciter negat formam.*

Resp. *Præter negationẽ formæ aliquid ponit, cùm sit terminus generationis, et materiam excitet ad appetendam formã: quare hæc negatio, negatio mixta dicitur, & secundùm interpretes absentia formæ in potẽtia materia definitur.*

Opp. *Nihil omnino ponit per se: ergo nihil omnino est per se. Argumentum tenet, quia omne ens (sit illud minima existentia aut virtutis) aliquid ex respectu quo ens est ponit in rerum natura.*

Resp. *Non potentia entis positivi, sed impotentia privationi conceditur: fallax ergo est fundamentum disputationis tuæ. Nam multa sunt entia nulla, quæ propter impotentiam agendi nihil omninò in rerum natura per se & vi suâ ponunt.*

Argumenta contra duodecimam quæstionem.

Opp. *Privatio definitur negatio habitus præexistentis, à qua non est regressio: ergo privatio non est negatio formæ habendæ solùm. Nam præexistens habitus est forma habita non habenda.*

Resp. *Distinctio postrema superioris tabulæ hoc argumentum tollit. Nam etsi propriè considerata privatio sit negatio, id est, absentia formæ habendæ, sic muniter tamen accepta est negatio formæ habitæ.*

Opp. replic. *Extinguitur privatio, vt docet Philosophus in textu, acquisitâ formâ priore: ergo nisi reviviscat nõ potest esse negatio formæ habitæ, cum solius accessione & præsentiâ tollitur.*

Resp. *Vt ape avolante sæpe in carne infixus aculeus apis relinquitur: ita quamvis acquisitâ formâ privatio evanuerit, illius tamen virus et quasi semen spargitur, ex quo nova vipera nata hunc effectum gignit, causatq; est ex forma habita sæpe negetur.*

Opp. *Defessus es & festinas nimis, cùm duas distinctas nunc quæstiones in vnum quasi antrum præcipitanter cogas: non ergo vt decet philosopharis.*

Resp.

Resp. *Non festino, vt somnias, nisi lentè. Hæc enim duo cognata sunt dubia & antea discussa obiter: ne ergo te arcesso in bivium pertraham, vtrumq; sub vna quæstione comprehendo; ita tamen vt in tractatu vtrumq; distincte tractatum legas.*

Distinctio tertiædecimæ quæstionis. Vtrum privatio sit principium intrinsecum generationis, non rei genitæ?

Principiũ intrinsecũ sumitur duobus modis, vel quoad

- Cõpositionẽ rei genitæ, & sic privatio non est intrinsecũ principiũ sed solùm per accidens; quippe non venit privatio in compositionem rei genitæ, sed ad ortum rei generandæ semper requiritur.
- Generationẽ rei iã componendæ aut producendę, & sic est principium intrinsecum id est, per se vt probatur.
  1. A definitione generationis, quæ est motus à non ente ad ens, id est, à privatione ad formam.
  2. A natura privationis, quæ definitur primus terminus à quo generatio incipit.
  3. A conditione principiorum, quæ debent esse contraria: at contraria non sunt nisi sit privatio.
  4. A necessitate, quia res naturales aliter fieri non possunt.
  5. Ab intentione naturæ, quę per privationem appetitum materiæ acuit, vrgetq; vt numerosa quasi varietas quotidie oriatur.

Opp. *Principia sunt perpetua, vt docet Philosophus cap. 6. tex. 50; sed privatio accessione formæ evanescit: ergo non est principium.*

Resp. *Duplex adhibetur responsum huic argumento, vel quòd Arist. locum illum intelligat solùm de principijs compositionis, nempe materia & forma, & non de principijs generationis, in qua etiam præter materiam & formam requiritur privatio: vel dicendum est privationem esse perpetuam quoad aculeum in potentia materiæ, quamvis acquisitâ formâ illius actus & virtus (donec novas vires acquirat) tollãtur.*

Principia compositionis non generationis sunt perpetua.

Opp. *Per accidens principiũ dicitur ab Arist. cap. 6. tex. 66: ergo non est intrinsecum principium, vt hîc defendis.*

Resp. *Cramben bis coctam apponis; nam sæpe hoc argumentum vrges: cæpulam ergo hanc sano eâdem replicat à medicinâ, & dico per accidens esse principium compositionis, non generationis.*

Privatio est principium generationis per se, compositionis per accidens.

Opp. replic. *Generatio ipsa est accidens: sed accidentis non est intrinsecũ principium: ergo privatio generationis intrinsecum principium dici non debet. Maior constat, quia generatio est motus: at motus est accidens. Minor probatur, quia accidentia internam constitutionem aut essentiam non habent, nisi dependentem à subiecto in quo insunt. Præterea Arist. dicit esse tria principia rerum naturalium: ergo videtur esse inanis distinctio, quòd sint duo rerum generarum, vnum autem generationis.*

Resp. *Intrinsecum hoc loco fusiùs & universalius sumitur, pro eo quod per se convenit, aut ad rem necessario ita requiritur, vt sine eo res esse non possit: ergo generatio non fit sine privatione (quoniam ab illa solum incipit) res verò genita esse possit (quoniam præsentiâ formæ privatio tollitur) idcirco privatio principium tantùm secum generationis, non rei genitæ rectissimè appellatur. Et vbi urges quòd tria sint principia rerum, non nego. Duo enim sunt per se, vnum per accidens, si rem actu genitam intelligas: at si rem fieri, vt aiunt, id est, in progressivo motu naturæ intelligas, tum quidem rerum etiam tria principia esse affirmo, quippe in ipsis rebus inchoatè motis privatio est quidem necessaria.*

Opp. replic. *Privatio rei genitæ nunquam datur, sive in fieri, sive in facto esse (vt aiunt) rem genitam intelligas: ergo ineptè defendis privationem esse principium rei genitæ, si in motu progressivo naturæ intelligatur. Antecedens probatur, quia si privatio sit rei genitæ principium; aut esset in momento quo forma inducitur (quando per præsentiam formæ omnino tollitur) vel tempore antecedente, & hoc quidem fieri non potest; quia ante momentum & punctum generationis materia non est aptum subiectum formæ; ratio est quia vt materia fiat aptum subiectum formæ, requiritur apparatus accidentium, quæ eandem idoneam reddant; at privatio non est nisi in subiecto apto ad formam: si ergo non ante momentum generationis materia fiat apta ad formam, sequitur quòd privatio non sit principium omnino; quia in momento generationis per inductionem formæ evanescit & deletur penitus.*

Resp. *Est aptitudo materiæ duplex ad recipiendam formam, inchoata & completa; illa est sine apparatu accidentium, hac verò non est donec illu accidentibus vestiatur materia, quæ necessaria sunt ad amplexū formæ: sic quidam respondent. Cæterum non placet hac penitus distinctio, cùm materia prima sit per se semper apta ad formā sine accidente (quippe accidens in illa non est) magis ergo placet illud responsū, quòd privatio in toto conatu & progressu naturæ dicatur principium ante partum formæ, adeoq; etiam in ipso partū illius fumus maneat, qui facilè iterum in vaporem commutetur.*

Opp. replic. *Corrumpi ac renasci principium non potest; esse enim principium, est esse ens constans & perpetuum: ergo privatio non est principium, quia (vt ais) deleta reviviscit. Præterea si reviviscat, hoc quidem fiet aut vi suâ, aut vi materiæ in quâ inest non vi suâ, quia deletur, non vi materiæ, quia illa potius in amplexu formæ vivere desiderat quàm privationis venæ suffocari, hoc est, materia perficitur & delectatur formâ, qua amissa imperfecta redditur.*

Resp. *Vt arte medicâ sublato morbo relinquitur radix morbi, quæ saepe humoribus motis repullulascit: ita forma physica, extincta privatione grauis veluti privationis altiùs sepultū manet, ex quo anguis alius nascitur, qui aut*

in potentia materia latuit, sic semper esse dicitur privatio, quia nunquam in per sequenda forma malitiam deposuit suam. Nam et si deus illi comminatur, morsus tamen & virus iam sparsum manet, quod Deus & natura in optimum vsum vertit; vt scilicet varia, innumerosa, & perpetua rerum inde successio, & specierum conservatio fiat. Huic Deo igitur, qui causa causarum, principium principiorum est, omnem laudem, honorem, & gloriam tribuamus: is enim (inquam) solùm materiam primam creavit, creavit & formam, tenebras super abyssum luminibus cœli fugavit, motum, ordinem, ornatum totius mundi, omniumq; in eo is solum potentiâ, providentia, bonitate sua mirabiliter, sapienter, amanter facit, regit, perficit. O quam ignavi sumus si ingrati simus! At (ô tempora!) & ignavi et ingrati sumus, quia suadente philosophiâ, vrgente naturâ, loquente fide, philosophiam, naturam, fidem, ipsumq; Deum, mente, voce, vitâ pernegamus, magisque vmbris terra quàm luce cœli delectamur.

Finis primi libri Physicorum.

Amico ſuo ſalutem.

DIGNISSIME DOCTISSIMEQVE AMICE vehementer (vt ais) doles, tum quoniam volumen à me in vniuerſam philoſophiam ſcriptum coactus ſuppreſſerim: tum quoniam in hac manuſcripta epitome primi libri ad te miſſâ textum non addiderim. Satisfaciant tibi caulæ quas in præfatione eiuſdem libri dederim. Nimirum Typographum nullum in Anglia velle tantum volumen ſine Privilegio *ad imprimendum ſolùm* excudere; non licitum mihi eſſe in alias nationes, vt imprimatur, transferre; non eſſe meas ipſius facultates tantas quantas requirit prælum; non ferre poſſe hanc ætatem magna volumina, ſed poſtulare compendia; non hodie naſci Magnos Alexandros, qui philoſophorum opera & Muſas in tanto pretio habeant, vt potius quàm carie & pulvere contabeſcerent, Plutos à loculis clauſis volare permittant. Cæterum vt ad petitionem tuam veniam, quoniam me tàm opere per amicitiam (quæ inter nos ſemper fuit) coniuras, vt textum, aut ſaltem eiuſdem aliquam expoſitionem & analyſin addam (quamvis philoſophum non deceat mutare omnino conſilium ſuum, niſi in melius) morem geram voluntati tuæ, & aliqua ex parte tuis votis ſatisfaciam: argumento cuilibet capiti adiecto, in quo omnium quæ in eodem continentur Synopſis pateat. Synopſin dico, quia in eo, vno quaſi intuitu, totius capitis ſumma facilè patebit. *Vale* 26. *Iunij*. 1597.

Seuex conſtans tuus ætate, animo, amore.

J. CASVS.

CAP.

CAP. 1.

Verum
1 *Natura rectè definiatur?*
2 *Natura ſit principium ſimpliciter activum?*
3 *Ars æmula naturæ poſſit rem vllam verè naturalem efficere?*
4 *Arte Chymicâ verum aurum fiat?*

COnſtat hic liber ſecundus, vt ille primus, ex novẽ capitibus, quorũ duobus primis & duobus vltimis de natura, quid & quotuplex ſit, eruditè philoſophorum Princeps diſputat. In cæteris verò nõnullas quæſtiones de cauſis internis & externis movet; generatim hæc ſũma eſt totius libri, ſpeciatim autẽ, primi capitis ſynopſin ſic accipe. Ariſtotel. naturæ inveſtigat definitionẽ, diviſionẽ in materiã & formã approbat, ſtultoſq; arguit & curioſos, qui inaniter quærunt *Vtrum natura ſit nec ne?* cùm conſtet eſſe in toto theatro mundi, & in ſingulis partibus eiuſdẽ. Tres ergo partes huius capitis ſunt, definitio, diviſio, redargutio. Definitio naturę eſt, vt *natura ſit principium & cauſa motus & quietis in re qualibet naturali primò & per ſe, non ſecundò.* Diviſio quoq; naturæ eſt in *materiam & formam* vt ſupra. Redargutio deniq; eſt otioſę dubitationis de natura, *An* (ſcilicet) *ſit omnino?* q̃ rectè appelles otioſam, quia fruſtra quæritur, *An ſit natura?* cùm quælibet pars mũdi ſit quaſi index naturæ: quo verſo, ad abdita & occulta naturæ oracula in vniverſo volumine mundi recõdita facilè quiſq; dirigatur. Quid moror? naturæ definitionẽ diſcutit à cõparatione rerum, quarũ aliæ artificioſę, aliæ fortuitæ, aliæ fatales dicuntur. Naturales verò quæ ipſum in ſe internũ ſui motus principium & cauſam habẽt. Hinc multiplex emergit diſtinctio rerũ, ſcilicet quomodo naturæ opera ab effectis fortunæ, artis, & fati differãt. Naturæ opera neceſſaria ſunt, fortunę eventa incerta ſunt, in artis effectis eſt imitatio naturæ, in fato deniq; & fatalibus eſt nulla vel artis, vel naturæ, vel fortunæ conditio, ſed pro arbitrio & nutu motoris, aliquando permulta

Synopſis primi capitis.

Tres ſunt capitis partes.

Natura quid?

Dubitatio otioſa quæ?

Res naturales quæ?

contra naturam, artem, & fortunam mouentur. Et certè hoc conuenit, vt cognitâ naturâ naturæ author & motor cognoscatur. Sed plura de hac re postea, ad naturæ definitionẽ exponendã festino.

Natura quid significat secundùm diuersos.

Prætereo hîc lubens theatrum philosophorum disputantium de hoc nomine, quorum alij Deum, alij Dei voluntatem, alij ministram Dei, alij diuinã potentiam, alij diuinæ potentiæ in rebus influentiam, alij causam motricem omnium, alij insitam essentiam rerum, alij materiam & formam, alij denique metaphoricè matrem, nutricem, conseruatricem causam appellarunt. Prætereo (inquam) hæc omnia, & lectorem ad Plutarchum, in libro primo de Placitis philosophorũ refero. Nunc memor promissi, memor epitomes, diuinum nomen vel potius numen naturæ, quod omnia in se cõprehẽdit, vnius quasi sphęrulæ angusto ambitu compressum & comprehensum demonstro, et sic cum Philosopho hoc loco definio.

Plut. de Placit. philo. l. 1. cap. 28. & 30.

Natura quid.

Natura est principium & causa vt id moueatur & quiescat, in quo primo & per se & nõ ex accidente inest.

Natura quæ hoc loco definitur est vniuersalis, non singularis, physica non mathematica, non dialectica, non metaphysica; finita non infinita; hæc (inquam) natura est *principium* internum non externum, simplex, actiuum non passiuum, cum re naturali cohærens non eidem adiacens, per essentiam coniunctum, non influens aut extrinsecus aduenies. Additur nomen *causæ* vt excludatur priuatio, quę generationis principiũ non causa dicitur. Particula *motus & quietis* intelligenda est generatim de omni mutatione physicâ, quæ terminum a quo materiam, terminum ad quem ipsam formam & finem habet. Est enim natura principium motus respectu materię, est autẽ principium quietis respectu formæ. Quippe materia res inchoata est in qua non quiescit natura, forma quidem res perfecta est in qua absolvitur motus. Nam dum est in motu est in progressione & fieri, vt aiunt, cùm verò ad formam pervenerit, in ea, vt in portu & asylo, delectatur. Hinc principia mathematica & metaphysica excludunur ab hac definitione, quę licèt illa causę sint quodãmodo motus & quietis, physicè tamen seu naturaliter non sunt, vt constat in motu *horologij* si artem, & in *quiete seu statu solis retracti* si primam causam primũq; motorẽ spectes. Ars enim ex imitatione naturæ quasi naturalem motũ efficit; prima autẽ causa naturam ad placitum & voluntatem regit. Verbum hoc *inest* quod sequitur, externas causas physicas hinc abigit, quæ tametsi moueant res naturaliter, non tamẽ mouent vt insint. Exempli causâ, forma *ignis* calefacit *aquam*, non tamen forma *ignis* in *aqua* est. *Cælum ignem & aerem* mouet. Non tamen *cælum* in *igni* & *aere* vt principium internum in vtroque

Natura principium motus & quietis. Lib. 3. Phys. cap. 1.

hæret

hæret. Per hoc verbum *primò* removentur quædam insitæ vires, proprietates, & qualitates rerum, vt *calor ignis*, aliæq; primæ affectiones quæ & movent & insunt; sed non *primò*, vt natura, quæ in materia & forma essentia rerum dicitur. Postremò hæc vltima clausula *per se & non ex accidente*, reijcit causas quæ ex accidente non per se inhærent. Sic Hippocrates curans seipsum redijt ad sanitatē, non per se sed per accidens. Nam etsi sit in causa sanitatis, per accidens tamē sit vt sit medicus, & nunc æger suâ ipsius arte curetur; accidit enim Hippocrati ægroto habere in se artē qua sanetur. Hactenus de textu & de prima quæstione, quæ obiter & apertè in textu cōstat.

Quæstio 2.

Sequuntur nūc aliæ cognitu nō invtiles & iniucūdæ ex sensu cōtextus elicitæ, quarum prima est, *An natura* hīc definita *sit principium simpliciter actiuum*? Non sum immemor me in priori libro intriuisse ac defendisse hanc opinionem, quòd natura, quā Aristoteles definit, sit principium aliquo modo distinctum à materia & forma, quodq; sit quasi vitale, spirans, & actiuum principium, non mortale, non languens, non otiosum. Agit enim, & semper agit, & propter finē, non frustra, non otiosè agit. Scotomiam ergo vel potiùs cæcitatem Scoti hoc loco in hoc fundamento fugio: quia naturam simpliciter seruam & passiuum instrumentum facit. Omnis (inquit) mutatio naturalis soli principio passiuo convenit, (quippe mutatio naturalis ea solùm dicitur, qua res naturalis apta est mutari, à quocunque agente res permutetur) hoc autem nulli rei naturali convenit, nisi a principio simpliciter passiuo; quippe vt res non omnino moueatur nisi quia patitur: ita nec naturaliter moueri potest, nisi motum recipiat. At quid est hoc ipsum motum recipere, nisi pati? Parum attendis (Scote) cùm in ipsa conclusione contradictionem involuas. Nam attentiùs adverte; si motum recipere aut mutari naturaliter sit pati, (quod libenter tibi concedo,) necesse est vt sit aliquid agens quod hanc rem mobilem & recipientem reddat. Et quid (quæso) hoc est nisi natura? est ergo natura principium actiuum potiùs quam passivum, vt ais. Res autem naturalis capax huius impressionis veluti mollis cera est, & sigillo naturæ liquefacta cedit. Rectè ergo rem naturalem effectumque naturæ passiuum hoc respectu appelles, non autem ipsam naturam, quę principium simpliciter actiuum est, si illius motum & veluti manum, si opus & finem spectes; quippe motum efficit eodemque quasi manu suâ formam & finem aprehēdit. Esto igitur, natura movet rē naturalē, si fis Philosophus hoc ipsū nō negas: est ergo natura principium simpliciter actiuū, non simpliciter passiuū (vt ais) nisi mouere

Natura est principium activum.

Contra Scotum.

(vt

(vt Iohannes *ad oppositum*) promoveri interpreteris: & hoc esset ac si diceres, natura movet, id est, natura movetur: quod est penitus absurdum & à ratione omnino alienum. Da veniam (doctissime Scote) vt hanc nubeculam ab acie oculorum tuorum acu veritatis eximam. Academia (in qua vtriq; viximus alumni) ingenium, doctrina, sapientia tua me vrgent ad amplectendum nomen tuum, tuamq; sententiam in multis philosophiæ arcanis prosequendam: at in hoc fundamẽto philosophiæ (ne tanti viri nomine error prælibatus dulce venenum in animis iuvẽtutis studioseq; relinquat) operępretium duxi Homerum sapientem somni admonere. Homo sum, agnosco me posse errare. At iam in occultis causis naturæ disquirendis Philosophus esse cupio. Nec non scio amicum Socratem, amicum Platonem, amicum Scotum, magis tamen amicam esse veritatem, quæ velo subtilis ingenij aliquando obscurari potest, tolli autem non potest. Sed ad rem redeo, natura (hæc inquam natura physica de qua agitur) est principium actiuum, & quamvis ministra sit primæ causæ primiq; motoris, (vt antea ex Aristotele probauimus,) cuius respectu passiua quodammodo dicitur, comparatione tamen factâ ad rerum globo naturæ versas, domina est, causaq; simpliciter activa nominatur. Si vrgeas materiam primam esse naturam, eandemq; vocari & definiri a Philosopho principium simpliciter passiuum, & hinc concludas naturam esse principium simpliciter passiuum, quia materia prima sic definitur esse; respondeo primũ languescere hoc argumentũ, tum quia est à parte, nempe materiâ, ad totũ nempe naturã; tum quia (vt supra docuimus) natura non est idem principiũ cum materia; tum deniq; quoniam à forma, quę est terminus ad quem tẽdit natura, rectiùs principium actiuũ, quàm à materiâ indigestâ mole passiuum dicitur; Ratio est quia a termino ad quem, non a termino a quo omnis denominatio per se & propriè fluit & derivatur. Sic embrio in vtero matris (qui rectè adhuc nec homo, nec bellua, nec planta definitur esse) homo dicitur, quia ad formam humanam natura eiu demq; totus conatus vergit. Similiter natura delitescens in rudiori massa moleq; materiæ, principiũ non passivum à materia quæ movetur, sed principium actiuum à forma ad quam tendit rectissimè denominatur. Præterea hoc etiam dico, quòd respectu materiæ primæ & secundæ appositè principium actiuum dicatur; quippe & illam movet, illam fovet, illam ad formam trahit: movere autem, fovere, & trahere, actionem non passionem docent. Si dices non movere materiam, eãdem operâ doces materiam non moueri: at omnium philosophorum calculis & consensu, materia mobile principium dicitur

Arist. lib. 1. Eth. c. 6.

Natura respectu primæ causæ passiva est. Respectu rerum naturalium activa.

Lib. 5. Phys. c. 5. tex. 48. Embrio quomodo homo dicatur.

dicitur; movetur enim ad formam. Sed hoc vnum quæro, a quo mouetur nisi ab ipsa natura? est ergo natura principium movens, id est, activum respectu materiæ, respectu formæ actiuum esse quis dubitat, cùm ad eam vt ad amicam in omni opere suo & effectu tendat? Si ergo & respectu materiæ quam movet, & respectu formæ quam visua occultà elicit, perficit, & capit, principium actiuum demonstretur esse, fallax est & insidiosa illa opinio, quæ lites in contrarium mouet, floresque philosophiæ atro succo erroris in radice præguslatæ veritatis inficit. Quid opus est multis? natura semper agit vt docet Philosophus, & nunquam est otiosa: est ergo actiuum principium non passivum. Iterum natura materiam movet: ergo eo etiam respectu, principium actiuum dicitur. Præterea naturæ potentia est simpliciter actiua in excitanda materia, in eliciēda forma, in composito perficiendo: absurdè igitur principium simpliciter passiuum definitur; nam hæc omnia actionem arguunt. Adhuc natura est causa motus, quo in omni opere suo producendo vtitur: hic autem motus actus est, qui nō à passiuo simpliciter, sed ab activo principio pendet: ergo natura actiuum principium non passiuum definiri debet. 3. Phys. cap. 3. tex. 18.

Deinceps natura non intendit monstrum, sed agit semper propter finem, intentio autem finis & actio propter finem, non passivo principio sed actiuo simpliciter conveniunt. Postremò quoniam constat omnes actiones viventium ab interno actiuo principio fluere & manare (cùm passiuum principium vim actiuam dare non possit quâ penitus ipsum caret) sequitur necessariò concludi posse, naturam quam hoc loco definivit Philosophus non esse principium simpliciter passiuum (vt ait Scotus) sed simpliciter activum, vt veritas convincit.

Alia fructuosa quæstio ex sententia textus elicitur, *Vtrum ars emula naturæ res vllas verè naturales efficiat?* Cuius appendix hæc esse potest, *Vtrum arte chymicà naturale aurum fiat?* Vt multa discrimina inter artis & naturæ effecta Aristoteles in hoc textu ponit: ita symbola nonnulla insinuat, in quibus mirificè consentiant & conspirent. Sic (inquit Plato) ars & natura convemunt, vt natura ars Dei, Deusq; optimus artifex rerum dicatur. Imò (vt hic docet Philosophus) in subiecto operis, in modo operandi, in formâ & fine ars & natura sæpissimè consentiunt. Hinc artem & imitatricem, & socium, & perfectricem naturæ frequenter in textu nominat. Cæterum in hoc luto & visco hærent nonnulli, ijdemq; docti & sapientes viri, quòd inter discrimina vtriusq; hoc vnum reperiant, artem semper esse externum principium, suaq; effecta non intrinsecus movere Quæst. 3. An rem verè naturalē possit ars efficere. Lib. 2. Phys. 8. tex. 79.

vt

(vt natura solet) hinc colligunt & concludunt, nunquam arte vlli humanâ posse rem verè naturalem fieri, cùm res naturales perpetuò principium sui motus & quietis internum, res verò artificiosæ causam externam motricem habeant; vt in motu horologiorum, navium, aliarumq; rerum artificialium videre licet. Cæterum res ista longiorem discursum postulat, subtilioremq; disputationem, vt densis nubibus dispersis, doctisq; inter se reconciliatis, veritatis radius clarius effulgeat. Conabor igitur pro viribus rem paucis peragere. Scio equidem & agnosco artem externam causam esse, artisq; opus & effectum plerumq; sui motus externum habere principium; scio etiam formam rei naturalis actuosam (vt ita loquar) & vivacem esse, formâ verò artis (vt vtar verbo Philosophi) stolidam & ignavam, nullâque effectrice potentiâ rei naturalis præditam & ornatam; hæc (inquam) omnia scio & libenter agnosco: veruntamen illud etiam addo, artem esse æmulam naturæ: imo non taceo hoc etiam quod Philosophus in textu habet, artem perficere naturam, idq; posse præstare quod natura sæpe non potest, vt in medicina adiutrice naturæ labentis & languentis constat.

Huius lib. cap. 8. & Cic. lib. 4. de Fin.

Sed hic da veniâ (studiose lector) si doctissimi amici rogatu nunc potius oratorem quàm philosophum agam; is enim enixè rogat, vt arte per se fieri posse rem naturalem quo possim ingenio & arte probem. Quod quidem iam rogatus faciam, postquam cõtrarium (quod est meo iudicio in philosophiâ verum) paucis insinuaverim. Natura (vt omnes fatentur philosophi) artis mater & principium est: ars ergo nihil per se agit, sine ope naturæ; quippe tolle naturam tolles artem, at si tollas artem naturam non tolles. Convocentur huc omnes Mechanici, qui manu & arte vivunt, Polycletus, Apelles, Vulcanus Mechanicorum Deus; dicant an sine *ligno, colore, ferro*, hoc est, sine naturali materiâ opera suarum artium præstare possint? Certè non possunt. Valeant ergo qui somniant, artem filiam naturæ posse quicquam efficere sine matre, id est, sine naturâ. Hoc vt punctis probem, considera mecum distinctionem artis, quæ est in Liberalem & Mechanicam: nec hæc, nec illa invitâ Minervâ, vt aiunt, id est, repugnante naturâ quicquam naturale potest producere: ars ergo nulla idipsum potest. Nã ars omnis est aut ingenua, aut mechanica; quòd nec hæc nec illa id possit præstare operis hinc constat, quia ars omnis habitus animi est, cuius potentia, obiectum, medium, finis, motus & opus artem non naturam sapiunt. Hinc potentia artis, obiectum artis, instrumentum artis, finis, motus & opus artis dicuntur, non naturæ. Nam (vt generale discrimen tradam) hæc omnia externa sunt, non in

Natura artis mater & principium.

interna, & coniuncta cum arte vt illa cum natura? Potentia enim naturæ vita in forma naturali est, obiectum res talis in quam tota natura transit, medium quoque naturale non sine natura constat, finis, motus, & opus naturæ, spiritum & pulsum naturæ habent: at potentia artis nulla est, si non excitetur à naturâ. Nam vt non prodest medicina (quæ res artificialis est) intus sumpta, vel foris applicata, nisi ipsa natura vires medicinæ addat (cadavera enim non curantur:) ita artis potētia, res planè externa, nihil movet, nisi materiam vimque suam suppeditet natura, in quibus fundamentum artis consistit. Non est ergo quod iactet medicus de sanitate quam arte reddit, non architectus de domo quam struxit, nec chymicus de auro quod finxit, nec magicus de procellis quas excitavit; quippe in his omnibus ars nihil naturale efficit, sed assumptâ re naturali aliquid fortasse mirabile sensibus obijcit. Quid de reliquis dicā? obiecto scilicet, medio, fine, motu & opere artis, quæ sane omnia prolem nullam, nullum partum naturalem gignunt. Obiectum enim artificiale (sit illud arte & ingenio sapientissimi artificis inventum) ex se & vi suâ res segnis & fatua est, vimq; nullam habet producendi rem naturalem. Exempli causâ, lignum quadratum domum aut tectum, ferrum arte limatum gladium; aurum & gemma anulū, res artificiales non naturales faciunt. Quid moror? similis est omnino ratio (vt verbo concludam omnia) medij, finis, motus, & operis, quibus ars in suis effectis producendis vtitur. Instrumentum enim artis externū est, finis externus, forma vel potius figura externa, motus per se artis internus nullus est, opus deniq; omne quod artis est, sine spiritu pulsuque naturæ est. Quid enim penecillum Appellis, quid forma depictæ Veneris, quid motus in columbâ Architæ, quid mobile illud cœlum singulare opus, postremò quid vllâ arte inventa, cœlata, facta efficiunt naturale? Certe nihil. Certè omnino nihil. Quid? non est sanitas res naturalis quam medicina, non est planta res naturalis quam agricultura, non est aurū res naturalis quod ars chymica, nō est pluvia res naturalis quam sæpe ars magica efficit? Respondeo, artem per se hæc non efficere; medicina enim non gignit sanitatem, sed iuvat debilem naturam, vt excitata veluti à somno, expellat hostē & ad seipsū redeat. Sic agricola serit, incidit, sed natura plantā producit; sic ars Chymica aurū effingit, at nō per se & sine naturæ virtute fingit. Magici dęmonum subsidio nō sine subiectare naturali cœlū aut aerē mutāt. Et sane vt in istis exēplis constat, arte per se rem naturalē simpliciter nō fieri: ita in alijs omnibus naturæ effectis videre licet, artē deficere & lāguere, si opus naturale perficiendum

dum spectes. Quamuis ergo ars æmuletur naturam, eamq; deficientem in multis inveterem tamē naturalem per se & vi suâ absente naturâ non facit. Ne chymica illa quidem, quæ multos miseros, paucos fortunatos reddidit. Nam esto quòd aurum purissimum hac arte fiat; arte tamē solâ fieri hoc ipsũ nego. Subest enim aliquid sẽper naturale quo Indicũ hoc opus effingatur; Sal, sulphur, Mercurius, elemẽta Chymicorũ, sũt ipsa quidẽ naturalia; ignis, motꝰ, & cœlestis planetarũ influentia istorũ instrumẽta sũt quoq; naturalia; tinctura auri, ipseq; puluis solis, seu Lapis philosophicus, post tot exantlatos labores sunt deniq; res naturales. Si ergo illorũ principia, elemẽta, effecta res naturales sint, sine quibꝰ hæc ars nihil possit operari: taceãt Paracelsiani, & diutiùs impudẽter ne iactent, se posse res naturales simpliciter suâ arte, sine vlla re naturali subiectâ fabricare. Mirabilia certẽ ostentant oracula, vel potiùs sophismata artis suæ, nimirum se posse metallis, lapidibus, rebusq; omnibus inanimatis, vegetabiles, & vitales motus & vires indere. Imò (quod horrendum est dictu) se posse hominem sine maris & fœminę amplexu, arte solâ Chymicâ procreare. Credo equidẽ Lapide philosophico; nã aliter ab illis infantuli nõ generãtur. Omitto verba, rẽ solã ago; certũ est formã artis nõ esse effectricẽ motus naturalis, sed intus latete naturæ potentiã, si aliquid naturale fiat. Si ergo nõ sit principiũ naturalis motꝰ, res naturalis arte nõ fit; quòd verò non sit causa naturalis motus constat; quia si lignum, ex quo fit lectus, terræ mandatum reflorescat, motus hic non ex arte, sed ex naturæ virtute nascitur. Similis est ratio omnium quæ naturaliter movẽtur; exẽpli causâ, aurũ annuli, si moveatur deorsũ, huncmotũ a naturâ nõ ab arte habet, et si vlla cidẽ ab arte attribuatur virtus (vt deã nulo Gygis ferunt) hæc quidẽ non naturalis, sed artificialis dicitur; rẽ ergo naturalem ars nulla facit. Carmina, verba, herbæ, amuleta, specula, insculpta deniq; syderum figuris idôla, aliaq; sexcẽta illa vaniora symbola insaniæ, si quã vim præter fraudẽ Dæmoniacã habeãt, habẽt illã quidẽ à naturâ, nẽpe ab occulta & multiplici influẽtiâ aspectuq; syderum, motuq; rerũ naturalium, aut a naturali potentia dæmonum, qui præter longam experientiam & vsum rerum, spiritualem essentiam & cognitionem, (quâ homines discutiendo vacillantes fallantur) adhuc post lapsũ retinent. Non tamẽ hic nego, quin eadẽ sit aliquãdo res naturalis & artificialis, vt annulus reverâ nihil aliud est quã aurũ, & statua cerea aut lapidea nihil aliud quã æs aut lapis rationes tamẽ & formę istorũ sũt diverse, vnde motus alius aliusq; oritur. Artis enim figura naturalẽ vim nõ imprimit, naturalẽ nõ efficit motũ; neq; forma naturalis vim aut motũ artificialẽ. Cæterùm subla-

Vide Arnold. de Villa nova, in lib. qui Rosarius philosophorũ inscribitur, & Lullium de arte Chymicâ.

Sophismata Paracelsianorum.

Herodot. in Clio, & Cic. lib. de offic. 3.

latâ naturâ artis opus concidit, arte tamẽ extinctâ natura & naturale manent. Sed hæc quoad insinuandã veritatẽ in hisce quæstionibus hoc tempore sufficiant; nunc autem cùm veritati primitias & tributum persolverim, amicitiæ aliquid ascribam, aliamq; induens personam pro viribus ingenij, contrarias partes in vtrâq; quæstione defendam; nec non demõstrabo posse fieri per se arte rem naturalem, verumq; aurum a Chymicis posse fabricari.

Philosophus quidẽ totus in hac re nunc videri velim; sed omissis verbis rẽ agrediar. Multa sanè mira, multa stupẽda de arte tradũtur, loquatur pro se (si placet) astrologia, loquatur naturalis magia, loquatur medicina, quæ si loquãtur, hoc vnum certè dicent, *arte posse rem naturalem fieri.* Est enim vis in verbis, est vis in signis, est vis in confectis medicinis & amuletis, movendi, mutandi, adiuvandi naturam. Agrippa, Guido, Haly, voluminibus hoc ipsum testantur. Hippocrates, Galenus non negant; non it inficias ipse Aristoteles, qui arti id sæpe ascribit, quod naturæ non dedit. Omitto hoc loco iudicialis astrologiæ & magiæ secreta de excitandis dæmonibus, de generãdis affectibus, de procellis movendis & sedandis, de efficiendis magnis mirabilibus: hęc (inquã) omnia omitto, ne superstitiosè in hac causa egisse videar. Illud tamen dico, res naturales nonnunquam verissimè habendas esse, quæ harum artium vsu & virtute de novo fiãt. Addã exẽplũ vt rem apertè videas. Astrologi opticũ & perspectiuũ (vt aũt) chrystalli vitrum arte suâ fabricare docẽt, in cuius centrum radij solis collecti in flammam commutantur; arte hoc loco nascitur flamma, quæ res verè naturalis dicitur: arte ergo fieri potest res verè naturalis. Flamma verè naturalis potest ab arte produci.

Nõ hic loquar de conversione Archimedei cœli, de motu colũbæ quam Archytas finxit, de statua Veneris arte moventis quã fabricauit Dedalus: non de Gygis annulo, non de Apollinis tripode, non de alijs sexcentis miraculis artis & ingenij, de quibus antiquitatis nuncij & testes veritatis, (hystorias, easdemq; nõ fabulosas intelligo) miranda tradũt. Solùm hic oculis subijcio rerum quæ negari non possunt demõstrationes. Hic dicat mihi terræ filius, qui altiùs terrâ aciẽ animi nõ attollit, dicat (inquã) mihi quid in hac re dubitet. Certũ est rẽ naturalẽ arte verissimè fabricari posse: quod talpa negat, quia præter cespitẽ & glebulã terræ nihil sapit. Vrgeo fortasse acrius. Imo vrges, sed sine ratione, sine exẽplis, testimonijs & argumẽtis vrges. Itane? Exẽplũ vnum & rationẽ exempli habes. At validiora causæ præsidia requiro. Attẽde, & audies fortiora; & quoniã animo ægrotas, dabis mihi (vt opinor) sanitatẽ rẽ naturalẽ esse. Nõ ægroto, rẽ tamẽ naturalẽ es se libenter cõcedo. Age igitur, quis non videt hãc rẽ medicorũ indu-

Sanitas res naturalis est, et ab arte fi,

strią

strià & arte (deficiente naturâ) fieri? Fieri (dico) nam languens natura ruensq; in sepulchrum, à morte ad vitam, à morbo ad sanitatem, solius medicinę operâ revocatur, daturq; sanitas, finis & opus medicinę. Præterea, vt in eadem scientia vestigia firmiora premam, quis ignorat *tetrapharmacum* origine rem artificiosam esse, (puta emplastrũ, ex pice, cerâ, adipe, resina, & succis herbarum confectum?) at in hoc emplastro (quamvis sit res arte facta) vis quædã interna movendi inest, vnde res naturalis dicitur: arte igitur res verè naturalis constat. Ars enim medica hoc instrumentum sanitatis fecit; at hoc instrumẽtum modo quo vim ab arte sanandi habet impressam, rectissimè res naturalis dicitur: rem ergo naturalem, ars verè facit. Huc adde restaurationem humidi naturalis (rem maxime naturalem) arte medicâ in flore iuventutis fieri posse, quam in occasu & autumno senectutis, nec medicina, nec ipsa natura faciunt; fieri (inquam) posse; nam spirituum tum vitalium, tum animalium, (in quibus potissimùm cõsistit & fluit hoc oleum vitę) fit restauratio: fit ergo restauratio humidi naturalis; at hæc ipsa restauratio humidi est res verè naturalis: fit ergo arte res verè naturalis. Sed ambitiosus sum exemplis & argumentis in propria facultate mea: ab alijs argumenta petam. A desidum agricola, doceq; hunc terræ filium & talpam artis mysterium tuæ. Tu (vt opinor) corticem aliquando brasicæ, aut alterius agrestis fruticis incidis cultro, ibiq; inter corticem & truncum plantę, florem aut solium arte opportunè inseris. O miram rem artis! flos alterius plantæ ita insertus totam arborem in aliam speciem mutat; imo mutat, tametsi flos ille minimum virgultum aut ramusculum inseratur. Quid nunc obstat ergo quo minus concludam, arte rem verè naturalem fieri? fit enim ex brasica pyrus, novaq; species plantę ex inoculatione (vt aiunt) floris. Et certè non est quòd naturæ hoc opus & effectum ascribas, præsertim cùm vis maior naturę in radice & trunco alterius plantæ, quã in flore recẽter inserto vivat; at arte per florem insitum in virgulam nova species nascitur, quæ nova species arte facta, res verè naturalis appelletur. Non te præteribo (Archimedes insignis) qui Geometricâ proportione artis tuæ, aquam ab imis terræ venis & medullis in altissima tecta fluere & volare doces cursumq; eiusdem sursum, quiesq; præter naturam, arte naturalem facis. Studiosè lector, res facilis est si diligenter attendas. Nam canales suos plumbeos, ferreos, aut æneos hic artifex in altissimo fonte propè ędificia fixos lino aut aliâ materiâ ficcâ & combustibili implet: hac materiâ accensâ consumitur aer, aere consumpto aqua in altum fluit, fluxu sic semel facto nõ refluit, ne inane & vacuum admittatur. Sic cursus aquæ præter naturam, v-

Inoculatio facit novam speciem plantæ.

Aquæ motus sursum qui naturalis.

tę

te naturalis redditur: rem ergo verè naturalem ars ipsa efficit. Nam hic fluxus verè naturalis est, quamvis vi quadam sic factus maneat. Quid plura? constat vbiq; sapientes medicos plurimi æstimare amuleta; suoſq; characteres, annulos, & imagines non parvi æstimare Astrologos, si certo astrorū situ & aspectu fiant. Nō sunt ludibria ista, non sunt præstigiæ dæmonū, sed res verè naturales, vt Plato, & Plotinus docent: naturales dico, quia sic factæ vim quandam cœlestem induūt, miraq; effecta in morbis & malis profligandis habent. Postremò, si probabiliter à locis Topicis disputare in philosophia liceat, hoc argumentum a fortiore tenet. Ars sæpe edit effectus quos natura nō potest: ergo eos etiam potest quos natura potest; et proinde res verè naturales potest efficere. Ratio sequitur; nā si id quod minùs videtur cōvenire cōveniat: id etiā ꝙ magis convenire videtur conveniet: sed minùs videtur convenire arti vt id possit quod natura nō potest: ergo magis videtur eidem cōvenire vt id agat quod natura agit.

Amuleta quādoque valent.

Plato in 2. dialog. de Iusto. Plotinus cap. 40. lib. 4. Ennead. vt docet D. Aug. lib. de Civitate Dei 10. cap. 11.

Omissis probabilibus ad appēdicē quæstionis venio, quę est *Vtrū arte Chymicā verè aurū naturale fiat?* ꝙ si fiat, negādū nō est quin ars rem verè naturalē fingat. Non sum nescius aut obitus, me Alcumistarū fumulos & in præfatione prioris libri, & in alijs locis mearū lucubrationum nō simpliciter approbasse, sed illos fumos intelligo, qui admodū venenati, sale, sulphure, & mercurio facti, plurimū oculis studiosorū nocent. Multi enim hodie qui artē non callent, tanquā carbonarij in foco Chymico semper versantur: nec nō suffocātur fuligine, quā spe auri faciēdi & capiēdi in præcordia trahūt. Sed adesdū Bacone, (Angliæ decus, & honor antiquæ Academiæ nostræ) quid (quęso) de Lapide philosophico, & q. de auro fabricādo à te cōtēpto censes? nō est quod quęram; nā scio te manibus pedibusq; in eū ferri sententiā, quòd arte Chymicā virūq; fiat. Rationes verūtā paucis, nō possum multis inhærere. Cū sulphur & agētum vinū sint materia cōmunis omnibus metallis procreādis, (vt Aristoteles omnesq; fere philosophi sapienter docent) cūq; aurū metallorū purissimum, non solū materiā à sulphure sed tinctūrā habeat, similiterq; argentum à mercurio, quis est tā inerti ingenio qui nō videat, posse has materias ita arte tēperari, vt ex ijsdē cōtēperatis aurū & argētū fiant? Sed hic labor, hoc opus est, vt forma naturalis in hāc materiā arte inducatur. Certè & laboriosū & operosū esse agnosco, sed nō impossibile. Laboriosū & operosū esse dico, quia in auro cōficiēdo calor cœlestis & præcipuè solaris (teste Philosopho in Meteoris) requiritur: at quomodo ars cœlo & soli imperet, perpauci inter sapientes intelligunt. Sed attētis mecū considera Chymicorū inuentis solertiam. Illi paratā materiā globum cœli vertunt, obseruāt

Quæst. 4. An arte chymicā verè aurum naturale fiat.

Sulphur & Argentum vivum communis sunt materia omniū metallorum.

tempora, aspectus notant, non ignorant influentias syderum, opportunè materiam auri, igne artificiali dociliorem ad recipiendam formam auri factam, obijciunt soli, & vt vnus idemq; numero radius solis ignisq; cęlestis est in aere, cùm lumen solis per ignē, in aerē trālit: ita vnus idemq; calor ignis & solis est, cùm in materiam auri docilē & prępparatam cadat. Sic vt vides quamuis ars imperare cœlo solique non possit; potest tamen observare tempora, in quibus materiam tam aptè, tam tempestiuè accommodet, vt sol & cœlum non possint non suas vires in eandem materiam tam aptè & tempestiuè præparatam exercere, formamque auri veram inducere. Neque hoc modo solùm calor cœlestis conciliatur & attrahitur ad cōficiendum aurum, sed tum magis eminet & apparet, cùm igne temperatissimo auri materia suas fęces & sordes exuat, suamq; primæuam naturam seu quintam essentiam (vt aiunt) incipiat induere. Quippe inest in re quâlibet naturali, præter elementarem molem quinta essentia, cælestis natura, quam per motum, lumen & influentiam recipit. Et hæc quidē natura tum maximè vivit vigetq; cùm artificiali igne privatio (*vipera naturæ*) coacta suum virus deposuerit; ideſt, cum tartarea & terrea fæx, qua res quælibet tāquam mole opprimitur, vi ignis (consumentis crassa, conservantis pura,) evanuerit. Hâc vmbrâ vides rationem qua demonstratum est, arte posse fieri & conflari aurū. Memor ergo thematis propositi concludo, artem posse rem naturalē conficere, verissimamq; illius formam inducere; est enim aurū res verè naturalis.

Quinta essentia in re qualibet naturali.

Privatio vipera naturæ.

Præterea vt vires addam argumentis meis, dico artē æmulā & imitatricē optimā esse naturæ. Rationē ergo nō video, quin in efformando auro suā ducē ad vivū imitetur, idēq; præstet quod ille potest: præsertim cū in difficilioribus ex imitatione frequēter lōgè maiora faciat. Exēpli causa, ars sępe apes ex fimo in ventre bovis inserto, gignit: angues, bufones, serpētes ex equinis pilis & ovis galli in sterquilinio sepultis procreat; muscas emortuas cineribus calidis coopertas ad vitā excitat. Quid? an ex imitatione naturæ ars vitā creat? Lōge incredibilius & difficilius est hoc agere quā aurū cōficere. Nō dubitādū igitur est, quin etiā possit Lapidē philosophicū, aurūq; purissimū cōstituere, si vt debet naturalia actiua passiuis, variamq; permixtionē & temperiē sulphuri & argento vivo, per ignem fouentem, non vastantē (cœli aspectu & astrorū influxu obseruatis) prudēter accōmodet. Nā vt medici collectis herbis (sole in hoc vel illo signo existēte) prout ars præscripserit, arte meliores confectiones, & salubriores medicinas habent, quæ tamē vires suas omnino perdunt si nō obseruetur aspectus: ita

Chymici

Chymici paratis, compositis, igniq; fovente temperatis auri & argẽti materijs, si solis & Mercurij aureũ aspectum & influxum non observent, spe suâ decidunt & privantur. Sin verò observent, proculdubio vota obtinebũt, aurumq; arte conficiẽt naturale. Huc adde, quòd sapientissimi viri philosophi de hac arte scripserint, fideq; sanctissimâ affirment, & se & maiores suos purissimum aurũ cõfecisse: vt nos nũc credimus aureum illum Militem Dominũ Richardum Kelly vsu Lapidis philosophici, sine fuco sine fraude idipsũ fabricare. Si fides analibus temporum, virisq; iustis, doctis, sanctis, non penitus detrahatur: credendum est et olim factum, & nunc arte fieri aurum naturale, quo purius in visceribus terræ à sole & naturâ nõ generatur. Purius (inquã) vi solis & naturæ, quã vi artis nõ generatur; quia non minùs notæ sunt primæ & secundę qualitates earũq; tẽperies arti, quàm naturæ. Si ergo observatis circumstantijs & præceptis aurum nõ fiat, error hominis non artis erit. Quid multis? fontes permulti apud Anglos, virtute suâ ligna in lapides, lapides in ferri durissima fragmenta vertũt. Cur ergo res impossibilis ducitur, cũ præparetur materia, observẽtur tempora, notentur sydera, cognoscãtur qualitates & mensuræ rerũ, vt arte chymicâ Lapis philosophicus & aurũ naturale fiat? Vidimus nuper & experientiâ notũ habuimus purissima olea cynnamomi, vitrioli, nucis moschatæ, caryophyllorũ, nec nõ tincturas fluentis auri & gemmarum studio & industriâ huius artis fieri. Quid igitur (quæso) impedit quo minùs ipsum aurũ fiat? Adest materia argentũ vivum & sulphur, adest instrumentũ, nimirum ignis, adest efficiens causa, nempe cœlestis influẽtia & calor; quid restat? nihil certè præter industriam hominis qui modum, præter laborem qui medium cõficiendi teneat. At cognitis rerũ qualitatibus, modus: cognitis temporibus & influentijs cœli, medium tenetur. Non est quòd hoc loco objicias te adhuc ex fornace chymico non vidisse aurum efformatũ, & inde concludas temerè, fieri idcirco non posse. Satis est si maiores viderint, qui olim multa artis opera, quæ tu nunc vides, non viderũt; puta literarum Typographicum prelum, Tartarei pulueris vsum, artẽ ex filice conficiendi vitrum. Arripio hìc ansam iterum inculcandi causam, ex filicis puluere vi ignis depurato fit vitrum: ex sulphure ergo vi ignis sublimati fieri potest aurum. Arte præparatur materia, arte componitur flamma, arte observatur influentia; hinc aurum nascitur, si adhibeatur industria. Concludo igitur quod imprimis proposui: artem posse rem verè naturalem fingere, aurumque verum & naturale efformare.

Multi aurum purũ fecerũt, Rich. Kelly.

Vitrum ex filice fit.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis, Verum natura rectè definiatur?

Lib. 5. Metaph. cap. 4.

Distinctio nominis, quippe nomen naturæ sumitur vel
- Metaphoricè, & sic Deum Thales, sic Dei minist. aut voluntatem Plato, sic divinam potentiam Zeno, sic matrem omnium Seneca nominârunt &c.
- Verè, idque vel
  - Communiter & fusè
    1. Realiter, vt se extendit ad omne ens reale, sive sit substantia, sive sit accidens; vnde natura Platonis, natura virtutis dicitur.
    2. Intentionaliter, vt se extendit ad omne ens intentionale; vnde natura generis & speciei nominatur.
  - Propriè, pro interno principio motus in re naturali, & sic hoc loco definitur.

In expositione huius quæstionis considerãda sunt

Definitio, in qua dicitur natura principium, ad notandum quòd sit prior illa re cuius est natura; dicitur etiam causa, ad notandum quòd res naturalis dependeat ab ea; dicitur per se, ad removendum causas per accidens, quales sunt casus & fortuna; dicitur non per accidens, ad tollenda accidentia quæ sunt causæ motus, vt *gravitas levitas*; dicitur in quo ineſt, ad excludenda ea quæ vi, impetu, aut arte movent: per nomen *motus* intelligitur omnis naturalis mutatio, & per *quietem* omnis naturalis perfectio.

Vsus qui est vel
1. Physicus, vt hoc iacto fundamento, omnia sequentia de natura meliùs intelligantur præcepta.
2. Metaphysicus, vt cognito hoc ordine rerum, altius mens volet humana ad naturæ authorem, qui prouidentiâ suâ regit, disponit, & moderatur omnia.

Opp.

In priori libro satis de natura disputatum est: otiosa ergo ista repetitio, & vanis verborum ecchoſtrepitusq; est fugiendus.

Resp. *In priori libro natura à materia & forma in ratione principij distinguitur; in hoc verò definitur: satis fortasse illic de distinctione nominis, at hic de eiusdem essentia agitur.*

Opp. *Latiùs patet hæc definitio quàm definitum: ergo non est admittenda. Antecedens probatur, quia convenit potentiæ primæ causæ, quæ omnia secundùm ordinem naturalem fiunt. Est enim hæc potentia, vis quædam vniversalis per omnes mundi partes fusa, rebusq; sic insita, vt per eam esse, moveri, et quiescere rectè dicãtur. Hãc vim divinam Plato naturã apertè nominat,* Lib. 10. de Repub. li. de Natura Deorum. *eandemq; definit ex eodem Oratur, causam absolutam per vniversa mundi*

partes,

partes commeantem, cuius solertiam (vt ait) nulla ars, nulla manus, nemo artifex consequi vnquam potest imitando.

Resp. *Potentia vniuersalis duplex est, vel metaphysica quæ primam causam, vel physica quæ ipsam naturã sequitur: illa actu infinita est, & solum per influentiã rebus physicis cõmunicatur, hæc finita, & per inhærentiã convenit: illã Plato naturã appellat, sed (vt aiunt) naturãtẽ, eandẽq; definit in libris de Natura Deorũ Orator, vt supra; hãc verò Aristoteles sæpe intelligit, cùm naturã internã potentiã et principiũ nominet: illa iterum potentia est separata à rebus naturalibus per se, per influentiã tamen cõmunicata; hæc verò est insita causa, vt suã coniunctã rebus: illa deniq; hic non definitur à Philosopho (est enim quiddã metaphysicũ) hæc sub definitione naturæ comprehenditur; est enim quiddã physicum & naturale, imo potius analogicè ipsa natura. Nã potentia prima cuiusq; rei eadẽ est essentiã cum principio suo, aut subiecto in quo inest, vt potentia ratiocinandi eadẽ cum anima ratiocinatrice; similiter hæc potentia naturæ eadem cum natura. Paucis concludam, illam potentiam metaphysicam, infinitam, diuinam, per influentiam solum communicatam rebus, nulla ars, nulla manus, nemo artifex consequi potest imitando; at hanc humana industriã & solertia imitari potest.*

Potentia vniuersalis duplex est.

Opp. *Motus & quies sunt accidentia: ergo natura non est eorum principium. Argumentum tenet, quia ex substantia non fit non substantia: cùm ergo natura sit substantia eorum quæ ex ea fiunt, fieri non potest vt motus & quietis sit principium. Præterea natura dicitur esse essentialiter suis effectis, at absurdum est dicere naturam esse in motu & quiete, quæ sunt accidentia; sic enim substantia inesset accidentibus.*

Resp. *Solutio huius argumenti facilis est, si dicas per motum & quietem intelligi motus et quietis subiectum, id est, rem naturalẽ, quæ nata est ad motum si materiam, nata est ad quietem si formam & finem spectes.*

Opp. *Cælum semper monetur, terra semper quiescit: ergo natura non est principium motus & quietis in omnibus.*

Resp. *Solvitur hic modus ante de cœlo, vel quòd in centro et polis quiescat, vt alij, vel quòd quiescere dicatur in sua formã, perfectione, & fine, vt nonnulli alij melioris iudicij sentiunt. Sunt etiam qui respondent, hæc duo verba* motum & quietem, *intelligi quidem à Philosopho disiunctim non coniunctim in definitione naturæ. Liberum quẽlibet relinquo opinioni suæ, sed meliorem medi-*

Cælum quiescere dicitur quietere.

Corruptio sumitur dupliciter.

Resp. *Corruptio sumi potest, vel generatim pro privatione, & sic ad principium transmutationis, vel specialiter pro interitu rei actu existentis, & sic est motus, eiusdemq; causa est natura, vt successione fiat perpetua rerum conservatio. Hinc ab Aristotele mors ipsa aliquando naturalis corruptio dicitur. Postremò corruptum considerari potest bifariam, vel simpliciter, & sic habetur non ens, vel comparatè ad rem aliam successiuè generandam, & sic ens secundùm quid, ex parte mobilis materia nominatur.*

Corruptum sumitur dupliciter.

Lib. 3. de Anima c. 10.

Opp. *Anima humana est principium motus in homine, teste Philosopho, sed anima humana non est natura: ergo alijs conuenit hac definitio quam natura, minor constat multis in locis apud Philosophum, vbi docet animam humanam non esse rem naturalem, vt in 5. cap. 3. lib. de anima & lib. 2. de partibus animalium cap. 2. asserit Aristoteles.*

Lib. 2. & 3. de Anima cap. 5. Lib. 2. de part. Ani. cap. 2.

Resp. *Discussa hac lis & controuersia antea fuit, sed iterum dicimus duobus modis considerari animam humanam, vel absolutè vt est spiritus, & sic omnino non est res naturalis; vel respectiuè vt est actus corporis, & sic est verissima forma humani corporis, à quâ omnes illius motus sunt, & hoc modo res quodammodo naturalis dicitur.*

Anima humana dupliciter sumitur. Quid sit res naturalis.

Opp. *Gravitas, levitas, natura alis figura, calor aliaq; per multa sunt principia motus, ergo alijs conuenit hac definitio à definita. Antecedens probatur ex Aristotele lib. 7 & 8. physicorum, vbi demonstrat, hæc esse in rebus naturalibus principia motus.*

Resp. *Vsus verbo D. Thomæ, respondeo hæc esse quidem principia motus in re naturali, sed secundario, non primario: non enim insunt in re genita intrinsecus vt natura, sed insunt ex consequenti vt accidentia, quæ vel formam vel materiam, vel totius compositi essentiam concomitantur.*

Motus principium duplex, Primarium. Secundarium.

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum natura sit principium simpliciter actiuum?

Natura physica cõsideratur duobus modis, vel in

- Comparatione ad primam causam, & sic est principium simpliciter passiuum: vtitur enim Deus naturâ secundùm prouidentiam pro voluntate suâ vt *dominus suo seruo.*
- A natura passionis, quæ est forma ab agente fortiore illata in passum, vt *calefactio ignis in aquam*; sed nullum est agens fortius ipsâ naturâ: ergo natura non est principium passiuum.
- Ab hypothesi necessaria, quia si sit principium passiuum, necessariò corrumperetur. Ratio est quoniam actio & passio sunt contraria, quæ mutuo se inuicem consignunt; huc etiam illud addo, existente naturâ principio passiuo, sequeretur quòd sit vniuersalis naturæ aliqua

privatio

Comparatione ad res naturales suas; species, nempe materiam & formã, & sic probatur esse principiũ simpliciter activum, idq;

privatio: at natura est principium æternum, eique opposita est nulla privatio.

3 A divisione, quia neque respectu materiæ quam movet trahitque ad formam, neque respectu formæ quæ est ipse actus, possit dici passivum. Natura enim quæ dividitur in materiam & formam, movet, fovet, trahitque materiam & formam (sed hæc sunt officia agentis) ipsamque formam occultâ vi suâ potentia materiæ elicit perficitq;.

4 A definitione naturæ, in qua dicitur quòd sit causa movendi & quiescendi in re naturali; motus autem & quies sunt actus non passiones, maximè in principijs utriusque, quamvis aliquando in effectis passiones dici possint, vt *calefieri in aqua, illuminari in aere*, quæ duo in *igne* & *sole* sunt actiones.

5 A consecutione absurdi, quia si sit natura principium passivum, violentus motus esset maximè naturalis, quia est passivus: at hic motus est planè contra naturam, vt docet Philosophus Physic. 3. & Lib. 5. Physic. cap. 6.

6 A testimonio Aristotelis, qui in hoc textu ponens discrimen inter artificiosa & naturalia, ait illa non habere principium internum sui motus in se, hæc verò habere. Intelligit haud dubiè principium activum, quia passivum commune est vtriusque effectis. Quippe status non minùs est aptus ad recipiendum suum motum, quàm lignum formâ artificiosâ vacuum.

7 A propria passione naturæ, quæ est semper agere propter finẽ: est ergo semper natura principium activum. Lib. 2. Phys. c. 8. tex. 77. & l. 3. de Anima c. 12.

Opp.

Materia est (vt expressis verbis docet Philosophus) principium passivum, sed materia est natura; ergo natura est principium passivum: quo dato non est simpliciter activum, vt docet. Major constat, quia materia est subiectum omnium formarum, & tanquam cera quæ singularum formarum in rerum natura impressionem possit suscipere, quod nihil aliud est quam pati, vt superiùs dictum fuit. Lib. 2. de Gẽ. & Cor. c. 9. Materiæ est pati.

Resp.

Concludis fallaciter à parte ad totum: nam vtsi materia sit natura, non tamen dicitur natura in quid de materia vniuocè vt animal *de homine, sed analogicè. Præterea hoc ipso concesso, materiam esse speciem verissimam naturæ, ipsamq; naturam esse verum genus materiæ: non tamen* Materia dicitur analogicè de natura.

sequitur haec ratio, quia à propria differentia speciei disputat, quae nunquam generi vi suâ convenit. Verbi gratia rationis compos dicitur de homine, non tamen dicitur de animali, quia est propria differentia hominis; sic licet passiuum dicatur de materia, non tamen dicitur de natura, quia hoc ipsum pati, est quiddam proprium materiae non naturae.

Opp. *Certum est & ex Arist. probatum, actionem & passionem esse res naturales: non est ergo negandum quin aliquod principium naturale habeant. Hoc posito sequitur naturam ipsam esse principium in aliquibus patiendi, & proinde concludo eam non esse principium simpliciter actiuum, vt ais. Praeterea, quorsum toties inculcaret Philosophus materiam naturam esse & principium passiuum? Quorsum toties doceret sensus esse naturales potentias passiuas? Quorsum demiq; totus*
Vt supra lib. 2. de Anima c. 7. *vrgeret esse accidentia quadam actiua, quadam passiua, si nullum sit principium, à quo passiua non minùs quàm actiua originem & sui causam ducant? Videris ergo in hoc paradoxo magnum philosophiae fundamentum concutere, & contra principes philosophorum decertare.*

Resp. *Certũ est & ex Arist. probatum, actiones & passiones esse res naturales; si non sint violentae; certum est etiam materiam primam, sensus, multaque alia accidentia esse passiua: non tamen hinc rectè concludit naturam (qua in materiam & formam dividitur) esse principium passiuum; quia aliud agens non est in rerum naturâ cum quo certet, & a quo patiatur. Argumento de materia modo satisfactum fuit: nam quamvis*
Quicquid cadit in speciem cadit in genus. l. 4 Top. *quicquid cadat in speciem idipsum cadat in genus, vt probat Philosophus quarto Top. ab hoc tamen axiomate excipienda sunt propria & differentiae specierum; quare non sequitur, homo est risibilis: ergo animal est risibile; ita non sequitur, materia est passiua: ergo natura est passiua, quia*
Excipiuntur propria & differentiae. *passio est quiddam proprium materiae & impotentia, vt Aristoteles demonstrat: At natura perennem vim & potentiam in se latentem habet, cuius velut studium & conatus semper est formas inducendo, passiones, impotentias, defectionesque materiae abigere, eandemque actiuam, patentem, & quasi vitalem reddere. Non est ergo hoc paradoxum (vt ais) quod defendo; non fundamentum philosophiae concutio, sed rem ago vt oportet, ipsamq; doceo in hac re veritatem.*

Opp. *Natura nihil aliud est quàm materia & forma: si ergo neges passiuum dici de natura, quia est proprium materiae, eadem ratione neges actiuum dici de natura, quia est proprium formae. Nam (vt ais) propria & differentiae specierum, a loco illo Topica citato excipiuntur, & sic per consequens natura non erit principium actiuum, quod tam pertinaciter defendis.*

Resp.

Reſp. *Quamvis actiuum magis in formam quàm in materiam cadat, non tamen eſt proprium formæ; ſunt enim forma non ſemper actiua, maximè cùm priuationis impetu debilitata ad interitum tendant; forma tamen manent donec noua forma gignatur. Actiuum ergo non eſt proprium formæ, quã vis forma nulla ſit perfecta quæ non agat: ſed eſt propriũ naturæ, quæ ſimpliciter per vim ſuam, & materiam & formam procreat, nec non in illis ſemper & efficaciter agit propter finem. Quid multis? natura (vt ais) non eſt hîc inclusa & clauſa in materia & forma, vt nihil aliud ſit; eſt enim principium communne vtriq;, idemq; diſtinctum ab vtroq;.*

Actiuum non eſt proprium formæ per ſe.

Opp. *Motus eſt actus mobilis vt definitur 3. Phyſic. id eſt, ſi interpreteris, impulſus corporis naturalis, quod moueri poteſt: ergo hic motus eſt paſſiuus, imprimitur enim, & impreſſum recipitur à mobili: quid ergo obſtat quo minùs concludam, naturam (quæ eſt principium omnis motus) eſſe principium paſſiuum?*

Motus quid. Lib. 3. Phyſ. cap. 1.

Reſp. *Malè interpretaris nomen actus, quod potiùs actionem reſpectu naturæ, quàm paſſionem & impulſum reſpectu rei naturalis acta & impulſa docet: ſed eſt motus, eſt actus, id eſt, (vt interpretaris) impulſus corporis. Quid tum? non hinc ſequitur naturam eſſe principium paſſiuum, ſed potiùs actiuum, quod agendo talem paſſionem (qualis eſt hic motus) gignit. Nam vt calor ignis eſt principiũ agendi, & tamen paſſionem in aquam introducit: ita natura motum mobilis paſſiuũ aliquando creat, tametſi ipſa libera & immunis ab omni paſſione maneat.*

Opp. *Lapis ab alto vi forti diectus naturaliter fertur, quia fertur deorſũ ad locum quietis ſuæ; hic tamen motus a paſſiuo principio naſcitur: ergo natura eſt aliquando principium paſſiuum.*

Reſp. *Lapidis hic motus impetu factus, non eſt propriè naturalis quamvis deorſum tendat. Nam vt præceps motus progreſſivus animalis videtur naturalis, idcirco tamen non eſt, quia ad interitum trahit: ita hic violentus motus lapidis, quamvis ſit deorſum, non tamen eſt propriè naturalis, dum vim & impetum proijcientis ipſa natura ſenſerit. Sed eſto, hæc omnia concedantur, vbi tamẽ hinc abſurdi ſequetur. Natura enim ſemper in hoc motu potius agit quàm patitur; monetur enim lapis at ipſa natura monet.*

Lapis ſi proiiciatur deorſum, motus eius nõ eſt ſimpliciter naturalis.

Opp. *Principium paſſiuum definitur ens illud, vel cauſa per quam aliquid redditur aptum ad recipiendum vel motum, vel formã, vel aliam quamcũq; affectionem; ſed per naturã res naturales aptæ & deciles reddũtur ad recipiendã formam, motum, vel affectionẽ: ergo natura eſt principium paſſiuum.*

Principium paſſiuũ quid ſecundũ Scotum.

Reſp. *Ex Scoto hanc definitionem premiſi, qui manibus pedibuſq; conatur probare, naturã omni reſpectu eſſe principiũ paſſiuũ; vel illã nego, & dico, in ipſa definitione contradictionem comprehendi, quia reddi aliquid aptum ad recipiendũ motũ vel formam, arguit aliquid eſſe quod reddat: & hoc eſt natura,*

Scotus contẽdit naturam eſſe principium paſſiuum.

quæ

quæ agendo reddit. Nam vt Sol fortissimum agens ceram aptam ad recipiendam figuram: ita natura vultissimè agendo rem naturalem aptam ad formam & motum reddit. Si vrgeas adhuc aliquid esse causam huius passionis, & præter naturam te nullam scire; respondeo naturam in se non esse, per accidens esse. In se enim est simpliciter actuum principium, passivum tamen dici potest sed improprie, quia passiones non vim actiuam causæ, sed naturam effectis sequuntur. Vt quia natura cera est est apta vt liquescat, vt incalescat aqua; nemo tamen sana mentis dicet aut solem qui liquefacit ceram, aut ignem qui calefacit aquam esse principia passiva, cum nulla vis passionis in hunc vel in illum reverberetur. Passiva ergo principia sunt materia, & accidentia quæ plarumq; materiam concomitantur, vt naturales impotentiæ, aliaq; materialia, quæ nullam vim formalem & actiuam resistendi habent.

Natura est causa passionis per accidens.

Opp. Motum res qualibet naturalis recipit à natura vt a principio: sed motum recipere est pati: ergo natura videtur esse principium passivum, quod hanc aptitudinem ad patiendum & recipiendum tribuit. Præterea (vt plura argumenta in vnum cogam,) si natura non sit principium passivum, frustra ponitur in textu distinctio inter artem & naturam: siquidem ars actiuum esse principium & hîc & 6. Ethic. demonstratur: natura autem non eodem modo. Nam si penitus eodem modo sit principium, nulla hæc esset inter artem & naturam distinctio. Exemplum de ægroto cui contigit esse medicum hanc rem manifestam reddit.

Lib. 6. Ethic. cap. 4.

Resp. Mutatis verbis idem agis, & Cramben bis coctam apponis mensæ. Agnosco rem quælibet naturalem motum suum a natura mutuari, motumq; recipere, esse in re naturali quodammodo pati: hoc tamen argumentum non probat naturam ipsam esse causam passiuam, sed potius actiuam, qua prioritate verum sua munera distribuit. Ad alteram partem argumentitur respondeo, non esse positum hoc discrimen in textu inter artem & naturam, quòd illa sit actiuum, hæc passiuum principium, sed quòd illa sit externum, hæc interum principium rerum. Vsus huius quæstionis & disputationis est, vt videntes naturam physicam esse principium & causam actiuam motus, agnoscamus naturam illam metaphysicam esse causam motricem omnium liberrimumq; agens vt Philosophus 8. Physicorum docet.

Ars & natura qui differunt.

Distinctio tertiæ quæstionis. Verum ars æmula naturæ possit rem vllam verè naturalem efficere?

In

Theoricæ seu contemplativæ, quarum finis est sola rerum cognitio, & harum aliæ sunt
- Rationales, quæ positæ sunt vel
  - 1 In contemplatione primæ causæ, vt *Metaphysica.*
  - 2 Speculatione vsuque
    - 1 Orationis, vt *Grammatica.*
    - 2 Exornationis, vt *Rhetorica.*
    - 3 Rationis vt *Dialectica.*
- Reales, quales sunt *physica* scientia, *Optica*, & *Medicina.*
- Mathematicæ quæ sunt vel circa
  - 1 Magnitudinem vt *Geometria.*
  - 2 Numerum, vt *Arithmetica.*
  - 3 Concentum, vt *Musica.*
  - 4 Motum cœli, vt *Astrologia.*

Notandum est quòd in hac quæstione de his artibus præcipuè non agatur, (solâ exceptâ *Medicinâ*,) de qua antea paucis, postea pluribus dicemus.

Ad propositam quæstionem rectiùs intelligendam, artes sunt distinguendæ; earũ ergo aliæ dicũtur

Practicæ, quæ sunt vel activæ, vel factivæ (vt aiunt) quarum finis est vel actio, vel opus; & earũ aliæ sunt vel

Simpliciter Mechanicæ, quæ nullam societatem & commercium præter subiectam materiam, & imitationem quandam cum natura habent, quales sunt *Architectura, ars Pictoria, Textoria &c.*

Ex parte, quæ præter materiam subiectã, et naturę imitationem, vim quandam naturalem vendicant: quales sunt ars *chymica & Medicina, Agricultura.*

Hæ enim rem naturalẽ possunt efficere, formamq; naturalem inducere: & hoc probatur
- 1 Ab authoritate Agrippæ, Guidonis, Haly, & aliorum Astrologorum, qui voluminibus pluviam, serenitatem, amorem, aliasq; res naturales fieri & procurari suâ arte probant. Sed hæc vt leviora omitto.
- 2 Ab experientia & exemplo *vitrei chrystalli perspectivi* vel *Solaris*, in cuius centrum radii collecti, in flammam arte convertuntur, quæ flamma est res naturalis.
- 3 Ab exemplis *inoculationis* per florẽ inter corticem & truncum plantæ insertum (2) *emplastri* arte mediçâ confecti (3) *sanitatis* rei naturalis eâdem arte acquisitę, (4) *humidi naturalis* in flore ætatis restaurati (5) *aquæ sursum contra naturalem cursum tractę* (6) *Amuletorum, annulorum & characterum* naturalẽ vim habẽtium (7) *Lapidis denię philosophici* qui arte quidem fieri potest qua alia naturalia sunt.
- 4 A difficiliore, quia ars res sępe difficiliores facit; quippe ex *ovis galli & pilis equi in sterquiliuio sepultis*, Basilicos & serpentes facit, quod est quiddã difficilius quàm communiter rem aliam naturalem sine vita fingere.
- 5 A veritate conficiendi aurum, quam veritatęa

veritatem, docti, pij, sapientes probant, antiquitas affirmat, experientia non negat.
6 Ab ordine, & proportione, & opportunitate miscendi & applicandi activa passivis; undetes sæpe naturales arte fiant, quæ naturæ vi per se fieri quidem non possunt.

Opp. *Si amico roganti morem in discutienda hac quæstione non gessisses, si animi ex animo non prædixisses sententiã; peterem certe unde hoc virus hausisses, quod nunc in scholas philosophorum spargis. Profiteris te totum Aristotelis discipulum esse, velleq; haberi, quem tamen aperiè sub hoc nomine nunc vulneras, imo quod deterius est, exhalas pestiferæ superstitionis vapores in animos iuventutis; cùm vanissima amuleta tua, veneficia, carmina, characteres, figuras, aliaq; monstrosa prodigia & prodigiosa monstra, nigrâ dæmonũ arte confecta laudes. Da veniam, ferre non licet istas vanitates tuas, mones ergo vt resilias ab hac hæresi, Divumq; Augustinum legas, qui vehementer in Porphyrium de hac ipsa causa disserit.*

Lib. 10. cap. 11. de civitate Dei.

Resp. *Memineris (quæso) me quid animi sim de hac re proposuisse: quorsum ergo est hoc tonitru verborum? quem vulnerat hoc fulmen ineptæ orationis tuæ? Agnosco me totum Aristotelicæ doctrinæ professorem esse; quî probas abiurasse me illius disciplinam? Furentiùs humores biliosos eructas, meq; corruptorem teneræ iuventutis nominas. Perge, vanissima (inquis) amuleta tua, veneficia, carmina, characteres, figuras, aliaq; monstrosa prodigia & prodigiosa monstra, nigrâ dæmonum arte confecta laudas. Mendax es, non laudo, sed (superstitione sublatâ) eorum vsum doceo. Da veniã (inquis) Quid petu veniã? nõ possum (inquis) vanitates istas ferre. Debaccharis; quæ sunt vanitates doce? Cupio, inquis, vt resilias ab hac hæresi. Sẽper in eodẽ luto hæres. Quæ est hæresis à qua me dissilire cupis? Lege, inquis, D. August cõtra Porphyrũ. Legi diligẽter, et invenio illũ dæmonũ artes et escas solũ in istis cõdẽnare, quas ipse etiã condemno, animoq; detestor: teq; vanitatis & inconsiderantiæ accuso, qui æra tanto verborum strepitu sine vlla specie rationis verberasti: præsertim cùm aliâ suscepta personâ hæc disputandi causâ proponam.*

Opp. *Age, quoniam me nullâ specie aut vmbrâ rationis vsum fuisse ais, senties me armatum esse telis quibus te confodiam; sic ergo disputo. Ars imitatur naturam, ergo naturæ opus non præstat; argumentum sequitur, quia*

Imitatio quid.

imitatio est studium efficiendi simile; at simile non est idem: ergo ars non idem facit cum naturâ.

Resp. *Hoc telum obtusum est, & non configit. Scio equidem artem æmulam esse naturæ, eandemq; efficere simile, sed hoc satis est, si illud simile quod efficit sit aliquando reale & physicum, tametsi non sit idem numero quod natura facit. Præterea ea vis est imitationis nonnunquam, vt non solum idem specie opus, sed etiam longè melius & excellentius faciat, quàm ille potest cui-*

Imitatio quãdoque perfectior exemplari.

ius exemplaria & vestigia imitatur.

Opp. Quid respondes Aristoteli, qui in textu hoc discrimen inter effecta artis & naturæ ponit, vt illa (nimirum effecta artis) externam causam, huius vero effecta (nimirum naturæ) internum principium habeant? ars enim extra opus, natura verò in ipsis rei naturalis medullis haret. Concludo igitur quòd ars nunquam possit rem naturalem efficere.

Resp. Non ludis nã in hoc argumento cardo quæstionis vertitur: distinguo igitur de arte, quòd non omnis ars mechanica hoc præstet opus naturæ, sed illa sola quæ in defectione naturæ vim naturalẽ habet. Talis est, vt supra docui, medicina, quæ sæpe tabe propemodum exhausto iuvenì novas facultates novosq; spiritus reddit, in quibus nouũ oleũ vitæ, id est, humidũ (vt aiunt) radicale fere extinctũ renascitur, quod in hyeme senectutis restaurari non potest. Similis est ratio agriculturæ, quæ sæpe rem naturalem facit.

Ars illa quæ rem naturalẽ possit efficere qualis est

Opp. Certè non ludam, atqui ergo hoc vulnus ingemino, teq; tuo ipsius gladio iugulabo. Ais artẽ medicam novos spiritus & vires addere, nonnunquã humidũ fere extinctũ restaurare. Vide quid dicas, & respondeas mihi, vtrũ ars medica hæc faciat, cùm omnes spiritus constabuerint, totumq; humidum fuerit extinctum: si affirmes, ratio & experientia contrariũ docent; nam ars à morte ad vitam, à privatione ad habitum non potest revocare: si neges, tum certè concludã non esse hoc opus artis, sed naturæ, quæ aliquantulum declinãs artis operã adiuuatur, & non aliter quã flos in semine aut radice resloreſcit.

Resp. Comminus mecũ iam pugnas, sed adhuc non vincis; nam etsi concedã non posse artem quicquam naturale efficere si penitus natura deficiat, quoniã tamen ars hoc ipsum præstet quod natura declinans visuã nullo modo potest, à fortiore, ars agens primarium in hoc opere & effectu dici debet. Cùm ergo hoc opus iam perfectum sit simpliciter naturale, idemq; artis virtute non vi naturæ deficientis fabrefactum, contrarium tuæ conclusioni rectè inferam, Artem posse rem verè naturalem efficere.

Opp. Adhuc non cesso, non acquiesco. Si hæc sint vera quæ dicis, peto quam formam, quem motum rei naturali de novo artis operã facta ars ipsa indit? restauratis spiritibus non novã forma induitur, sed eadem numero & naturã manet. Idipsum de oleo vitæ & humido naturali dico: ad enim penitus extinctũ nullã artis virtute revivisceit; latet ergo scintilla naturalis, malis humoribus veluti cineribus sepulta & oppressa, quæ, ij sidem humoribus aut sublatis aut diminutis, arte medicã vires resumit, factáq; flammã oleum vitæ excitat, auget, nutrit, & conservat. Hoc opus solius naturæ est non artis: somniũ ergo est quod nunc de artis virtute in rebus naturalibus efficiendis infers. Quicquid hoc loco de spiritibus & humido naturali dixerim, idipsũ de omnibus exemplis tuis iã dictũ puta: quippe in illis etiã (si probè attendas) natura sola rei verè naturalis causa est, non ars, sit illa Magica aut Chymica, vt somnias.

Resp.

Resp.

Non suadeo vt cesses aut acquiescas, donec tibi satis factum putes. Ad singula ergo respondeo, artem (vt ita dicam) naturalem *seu* mixtam *dari formam & motum naturalem; per artem* naturalem *seu* mixtam *intelligo illam, cuius vis insita & inserta est in re naturali subiectâ virtuti suæ.* Ars naturalis seu mixta, qualis. *Hoc non dico quasi ars (quæ est habitus activus aut factivus mentis) vt forma aut materia, in re factâ maneat: sed quia vis quædam artis, potentior aliquando naturâ in rem subiectam transeat, quæ consopitam naturam sæpe excitet, sepultam nonnunquam naturali formæ & motui restituat, rem demq; mutatâ specie non semel de novo faciat. Exempla horum desiderari non possunt: si ægrum* medicinâ curatum, *si* muscam hibernis nivibus attonitam, arte vitali motui restitutam, *si demq;* ex pilis equinis serpentem de novo genitum, *aut* ex flore vnius plantæ aliam alterius speciei arte creatam *spectes. Et certè in hisce omnibus & singulis dicere non debes est naturæ opus, cùm illa penitus deficiat. Est ergo opus artis quæ in istis omnibus & singulis efficiendis primarium agens dicitur, quo suum esse habet.*

Opp.

Simile simile generat. *Vis ea est naturam omnibus, vt ex simili generetur simile; at hæc vis negatur arti: ars ergo nihil commercij cum naturâ habet, maximè in eo qui per motum res verè naturalis fiat. Monstri enim instar est, vt* domus domum, navis navem *generet: cæterum si stadium rerum naturalium percurras, mirum non est si* homo hominem, leo leonem *gignat; ratio est quia soli naturæ conceditur vis inducendi formam, arti verò tantùm conceditur vis quædam artificem docendi modum, quo materiam sibi subiectam tractet.*

Resp.

Digredi & desilire videris ab arte quam hoc loco intelligo. Omnem enim artem rem naturalem concipere, & conceptam generare non dico, sed eam solam quæ (vt supra) naturalis *dicitur, eademq; non semper & necessariò, sed aliquando; cùm* (scilicet) *in agendo aut faciendo non committatur error.* Omnis ars rē naturalem nō generat, sed sola naturalis: eaque tū demum cùm nō erret. *Quod vrges vim generandi simile solummodo naturæ tribui, id ipsum tecum affirmo; non tamen sequitur artem non posse rem verè naturalem efficere. Nā hoc axiôma de effectis naturæ, non de ipso principio traditur; quippe natura, vt est principium, non habet vim vt aliud sibi simile principium generet. Non ergo requiritur hæc vis in arte, quæ est principium aliquando rei naturalis, sed requiritur in re ipsa naturali iam arte effectâ; idq; non in omni re naturali arte effectâ, sed in ea solùm quæ vim activam simile generandi habet.* Simile generare simile quo modo verum sit. *Nam vt inter effecta naturæ cœlum non cœlum, lapis non lapidem generat: ita inter opera artis, domus domum, navis navem non producit: sed arte naturali factus serpens serpentem generat.*

Distin-

Distinctio adiunctæ quæstionis seu appendicis. Vtrum arte chymicâ verum aurum fiat?

Verum, quod aliunde petit, vt solent necromantici, qui aut in mari immersum, aut in terra defossum in lucem trahunt, quod tamen se confeciſſe glorioſè iactant.

Magica, quæ dæmonum auxilio freta producit aurum, idemque aut

Apparens & adulterinum, idq; bifariam vel per

1 Deceptionem visus, vt venefici & præstigiatores solent, qui lapidem aliquando apparens aurum efficiunt.

2 Operationem indoctorum in hac arte, qui inaniter laborantes sæpe tincturam auri & argenti efficiunt, aurum verò ipsum non possunt, quia philosophiam non sapiunt.

Ars Chymica est aut

Physica, quæ demonstratur posse aurum verissimè effiecere

1 Ab authoritate multorum antiquissimorum fideque dignissimorum virorum, qui testantur fieri posse, factumque fuisse.

2 A consequentia necessariâ; quia fieri potest arte vt causę materiales auri & argenti (nimirum *Sulphur* & *Mercurius*) opportunè accommodentur efficientibus causis, quę non possunt non producere effectum.

3 A natura & proprietate ignis, qui calore suo geometrico omnes corruptas fæces & sordes rerum naturalium absumit, quintasque essentias, partes puriores fovet, alit, & conservat. Sic tartaro sulphuris consumpto purissimum aurum efficit.

4 A probabilitate, quia ars æmula naturæ res sępe vix minus difficiles factu quàm aurum facit, puta *vitrum ex radicibus filicis*, *salem ex aqua*, *nitrum ex terrâ* aliaque multa vi & virtute ignis.

5 Ab experientia, quia ex *stanno argentum*, ex *auricalco aurum* in parua quantitate quotidie vi ignis elicitur: ratio ergo non est, quin eiusdem virtute ex propria materia vtriusque vtrumque fiat.

6 A dignitate & perfectione artis, quæ rectè perfectrix naturæ in minimis non dicitur, si in maximis eandem ad vivum non imitetur.

7 A difficiliori, quia Lapidem philosophicum fieri posse tatendum est, nisi omni antiquitati fidem detrahamus; at Lapis Philosophicus est & factu difficilior, & multo pretiosior auro, vt R. Baconus, Agrippa, & alii philosophorum Antesignani docent.

8 A contrario sensu, quia omnis ratio in contrarium adducta facilè refutari potest.

Opp.

Opp. *Verũ est illud quod dici solet*, littore disrupto Oceanũ in immẽsa precipitari flumina, *& certè non minùs verũ est*, vno absurdo dato sequi infinita mendacia: *quid monstri narras? Lapidem philosophicum, aurumq; Chymicâ arte fieri? Sophista es non Philosophus; nam contra te omnes verè philosophi contrarium dicunt. Thomas & Thomista, Scotus & Scotista, Reales, Nominales, prisci & neoterici, omnes & singuli qui fidem & nomen in Spacijs philosophorum quærunt: siste ergo pedem, manum de tabula; nam si pergas ignem gladio fodere, multos crabrones excitabis.*

Resp. *Iuncis non hastis, verbis non argumentis pugnas. Vt tu are infra latora: ita oratio inter limites continetur mea. Mendacia fugio, monstrum non narro; affirmo* Lapidem philosophicum aurumq; fieri. *Sophista non sum, Philosophus esse cupio; non mihi omnes verè philosophi contrarium docti, exercitus philosophorum (quos nominas) me non configunt. Non ergo sistam pedem, nec manum de tabula: sed pergam ignem gladio fodere, vt te crabronem excitem, aculeosq; probationis videam.*

Opp. *Quid ludis? cur fallis homines? si ars Chymica tantæ virtutis sit (vt ais) cur ætatẽ non nominas in qua ex Chymico fornace aurum profluxit? cur non assignas locum? cur arte factum non ostendis aurum? Scio quid respondeas; aut in artifice, aut in materia, aut in fornace & follibus, aut in flammis non benè temperatis fuisse erratum.*

Multa possunt fieri in rerum naturâ quæ nunquam actu fiant.

Resp. *Ridiculè. Non hoc loco quæritur* An vnquam fuerit confectum aurum? *(de quo tamen non dubito quin fuerit): sed An fieri omnino possit. fieri autem posse demonstravi: Multa enim (vt nosti) possunt fieri in rerum natura, quæ actu nunquam fiant. Hinc illa distinctio de propinqua & remota potentia rerum. Quæ addis vana sunt; nam aliter quàm in somnijs respondebo.*

Opp. *Haly, Guido, Agrippa, Baconus quos nominas, magici fuerunt, & è canone philosophorum dispuncti: puderet ergo philosophum ab illorum authoritate argumentum petere.*

Magia duplex est.

Resp. *Magia est vel physica vel necromantica; priori modo hi magi potiùs, id est, sapientes, quàm magici dicantur: posteriore verò modo, de Lapide philosopico & auro non disputarunt; Rectè ergo non facis, qui mortuos & defunctos in pace vulneras. Doctissimi viri fuerunt isti, & sapienter de ijs miraculis naturæ disceptârunt, vt in hac nostra ætate Lemnius, Cardanus, & alij, quos etiam (si placet) magicos & necromanticos appelles.*

Opp. *D. Thomas, 2. senten. dist. 7 quæstione 3 art. 1. probat aurum Chymicum non esse verum, sed planè fucatum & adulterinum; quia forma auri vi caloris ætherei à sole præsertim dilapsi, non vi ignis artificialis, quo Chymici vtũtur, fiat: Cùm ergo causa sit adulterina, nempe ignis artificialis, aurum q̃ efficitur non potest esse verũ. Præterea locum generandi auri est in venis & medullis*

medullis terræ, quemq; solis influentia pertingit: at locus est principium generationis, vt Arist. & Porphyrius docent; quippe res qualibet in proprio suo loco generatur & quiescit. Cùm ergo aurum chymicum extra locum naturalem fabricetur, videtur non esse verum.

Resp. Diuus Thomas arguit in quæstionem, non definit contrarium. Imò etsi difficile factu aurum chymicum esse putet, rem tamen impossibilem esse nõ arbitratur, vt constat ex eo Secunda secundæ, quæstione 77. art 2. & etiam ex Alberto Mag. lib. 3. de Mineralibus ca. 9. Respondeo igitur Patri venerando, multa fieri posse vi ignei caloris, quæ vi cœlestis caloris fiãt: præsertim cùm hi duo calores specie nõ distinguãtur. Ad illud quod addis de loco, ex eodẽ Patre dico, probabile id quidẽ esse, sed non ex omni parte verũ: quippe natura non sic destinavit res in proprijs locis generari, quin etiam aliquando vi artis, alio modo alibi generentur. Verbi causâ; lapidis generandi locus naturalis est centrũ terræ, at aliquãdo vi solis attracta viscosa materia, in mediâ regione aeris lapis generatur. Sic illic triticum, sanguinem, aliaq; res verè naturales covenimus, dudum hãc nostrâ ætate vidimus: & tamen nunc philosophorum existimavit illic naturaliter generari.

Multa fieri possunt vi ignei caloris, quæ vi cœlestis caloris fiant.

Lapis in media aeris regione generari potest. Senec. lib. 3. Nat. Quæst. c. 25.

Opp. Res quælibet excellens (vt ait Ægidius) vnam certam & definitã ortus sui causam, modum, & locum habet: ergo aurum plures sui ortus causas, modos, & locos non habet. Antecedens probatur infinitis exemplis, sed vnũ sit instar omnium. Homo, opus nobilissimum naturæ, vnam causam, vnum modum, vnum locum generationis habet, quæ mutari non possunt.

Homo nobilissimum naturæ opus. Aurum inter metalla vt homo inter animalia & vice versâ.

Resp. Quamvis aurum inter metalla, vt homo inter animantia excellat, non tamẽ omni ex parte est simile viriusq; ratio: nã in rebus inanimatis quæ minus excellunt, hoc axiõma minimè & defectuõ cernimus. Est enim ignis elemẽtaris omnium primus, & tamẽ non solùm in suprema regione aeris, sed aliquãdo etiã in infima ex actione alterius ignis, vel ex radiorũ solariũ coitu, vel ex corporũ attritu, vel denig, arte, vt vitri reflexu generatur.

Opp. Ars non potest principia activa passivis sic applicare, vt effectus producatur: ergo ars Chymica non potest aurũ progignere. Ratio sequitur, quia simùl possit agentia & patientia principia coniungere, cùm ex eorum copulâ & amplexu omnis effectus nascatur, nobile hoc opus naturæ non poterit efficere. Antecedens probatur, quia ars est externa causa & extra principia effectâ quæ posita, imo nullum motum, nullam vim, nullam formam imprimit. Hæc enim solius naturæ opera & officia sunt, vt ex Aristotele constat, qui ideo artem stolidam, segnem, & otiosam nominat.

Resp. Satisfactum est huic argumento superiùs; iterum tamẽ refricabo memoriam tuã, & distinguã vt supra, de arte naturali, & intentionali. Neq; hoc mirum videatur tibi, quòd artem naturalem appellem; cùm tu ipse magiã naturalem, & naturalẽ philosophiam nomines. Dico igitur artem naturalẽ li-

Ars duplex naturalis & intentionalis.

cèt sit ipsa primariò & per se in artifice, vim, motũ, & formam in re vi sua fecta imprimere & consignare; idq; non semper violento modo, vt in proiecto lapide, in quo vis & motus ad tẽpus violẽter manent, sed naturali, quãdo virtute artis artificis q; sapientiâ, agentia cum patientibus ita copulentur & contemperentur, vt natura antea consopita, & non potis per se quicquam efficere ad cooperãdum cũ arte ab artifice excitetur; quẽadmodũ in mutãda specie plãta per surculum aut florem alterius arboris arte insertũ cõstat.

Experientia mater & filia scientiæ.

Opp. Omnes artes (vt docent philosophi) magnã lucem, vsũ & fructũ in experientia habẽt; quippe experiẽtia est & mater & filia scientiæ: mater quia ab illa incipit, filia quia illã producit. A singulis enim rebus in sensu aut experiẽtia positis, fluit si ortũ; & ad experientiã redit, si vsum spectes. At quot myriades Chymicorũ inaniter spe vacui laborârunt? quãq; serotinam pœnitẽtiã, sine vllo effectu aut experientiâ artis suæ coëmerunt? quod vnicuique nostrũ laborum, fortunarum suarum proculdubio non accepissent, si ars Chymica meretrix non fuisset, qua tot tantosque mortales fascinavit.

Resp. Agnosco in experientia vsum artium potissimùm eminere: non tamen artes omnes sunt aquè faciles intellectu, aut vsu cognitæ; neq; omnium vrget hoc argumentum, quòd ideo ars Chymica sit vana, quòd aurum Chymicum vbique in omnium thesauros non fluat: satis hoc est si hujusmodi fieri omnino possit; at posse rationi & argumentis suasimus. Ægrè fert fors quòd in crumenam tuam non fluat, credisq; nullum omnino vsum artis esse, quia oculis non cernis aurum. Quasi verò non sint hodie permulta cognita quæ maioribus ignota fuerunt, & hodie multa oblivione sepulta quæ olim vota extiterunt. Maiores nostri antiquitus ignorârunt Typographicum prelum, ignorârunt, & faciliter ignorârunt certè tormentarium pulverem, ignorârunt artem ex cineribus conficiendi vitrum, ignorârunt longævi Tabaci fumum. Quid multis? & nos multarum artium vsum ignoramus, quarum illi fructum olim perceperunt. Cur ergo non quin fieri possit, vt in hac ferrea ætate nos infælices hanc artem conficiendi aurum teneamus, quam fortunati Patres maxima ex parte ignorârunt. Occultavit enim Deus mortalibus diu hoc mysterium, vt dum in salutis suæ mysterio studerent, quod auro Chymico fumoq; suffocatus facilè contemnit. Hac scripsi (vt vides) non quòd hanc auri sacram famem, sitim aut famelicam aurum conficiendi probem, sed vt intelligas, arte & ingenio id fieri posse, quod experientia factum olim fuisse non negavit.

Typographicũ prelũ, tormentarium pulverem, & artem conficiendi vitrum ignorârunt antiqui.

CAP.

CAP. 2.

Virum { *Mathematicæ ideæ, seu formæ abstractæ sint simpliciter intentiones animi?*
Intellectus abstrahentis ideas sit fallax?
Astrologia, Musica, & Perspectiva, scientiæ sint simpliciter Mathematicæ?

ACto nunc fundamento in definitione naturæ, ne error in tractatione rerum naturaliū sequatur, discrimen multiplex inter Physicū & Mathematicum, (qui globos naturæ vertunt) opportunè & prudenter docet. Quamvis ergo, vt hic ait Philosophus, tam physicus quàm Mathematicus eadem contemplentur subiecta, (verbi causa) *lineas, extremitates, corpora*, eodem tamen modo vtriq; nō considerant. Mathematicus enim hæc omnia sine motu, physicus verò motui alijsq; accidentibus subiecta considerat. Iterum Mathematicus formas à rebus abstrahit, abstractas definit, definitas ad vsum scientiæ accommodat: at physicus formas cum materia coniungit, accidentia, vires, & proprietates in subiecta materiâ perpendit, ad motum omnia effecta naturæ refert. Præterea Mathematicæ formæ ideæ sunt, & intentiones quædam mentis; at formæ physicæ cohærent cum rebus quarum sunt formæ, neq; ab illis avelli aut separari possunt. Postremò Mathematicus & physicus in fine differunt, cùm ille per operationem mentis ad solam abstractionem formæ, hic per motum rerū ad contemplationem primi motoris primęq; causæ tendat. Ratio illa de medijs Mathematicis, nimirū Astrologiâ, Musicâ, & Opticâ scientiâ, (quę ad motū, numerū, visū referūtur) nō est omittēda: nā hę (teste Philosopho) scientię sunt mediæ, id est, partim physicę, partim mathematicę, & à simpliciter mathematicis differūt; ergo multò magis Physica & Mathematica scientia, quę simpliciter sic sunt & absolutè differūt.

Mathematicus quî differat à Physico. Lib. 1. Metaph. cap. 10.

Mathematica media quæ. li. 1. Met. cap. 10.

Hinc in textu dilabitur Philosophus ad aliam partē capitis, in qua probat, physici officium esse vtramq; partē naturæ, id est, materiam & formā persequi & tractare. Argumentis quatuor vtitur, quorū primū sic se habet. Omnes artes quæ rei naturalis considerationē suscipiūt, materiam simul ac formā persequuntur, vt in *medicina* & *agricultura* constat: ergo & physica in re naturali perscrutandâ materiam iuxta ac formā persequi debebit. Alterū argumentum est, quòd artificis petitū sit & materiā & finem suæ artis considerare: ergo physici est vnà cum materia formam definire; quia forma finis internus & perfectio

Physici officiū est tractare materiam & formam.

1

2

Forma finis & perfectio

3

rei naturalis dicitur. Tertiũ argumentum à comparatione mechanicarum scientiarum cum physica petitur, hoc modo. In mechanicis artibus materia & forma proponuntur: ergo etiam in naturali philosophia, quam hæ artes plerumque imitantur. In hoc tamen differunt, quòd ars mechanica materiam præparet, physica verò eandem præparatam inveniat. Cæterum hic observa, quasdam esse artes quæ tantùm materiam parant, quasdam quæ materiam paratam formâ exornant, quasdam denique quæ materiam paratam & vestitam in vsum trahunt. Vltimum argumentum sic concludit, materia & forma sunt relata: ergo à physico simul tractari & demonstrari debent.

Artes mechanicæ imitatrices sunt naturæ: Philo.

Artium mechanicarum differentiæ.

4

Quæst. 1.

Hactenus de textu; primam nunc aggrediar quæstionem, quæ est *An Mathematicæ Ideæ sint simpliciter intentiones animi?* Lis magna est inter Platonem & Aristotelem de ideis, sæpeque eorum interpretes in varias sententias distrahuntur. Hinc Reales (vt ita loquar) philosophi nullas omnino Ideas, Nominales verò omnes admittunt. Sed media via est, eademque inventu facilis. Distinguo igitur, Ideas alias res seu reales, alias intentiones seu intentionales esse: Idearum realium vna prima & infinita est, quam divinus Plato Deum, quam Arist. primum motorem primamve causam nominat: aliæ verò reales Ideæ sunt finitæ, ex dem q; vel primi ordinis, vt spiritus nullis corporum vinculis impediti, quos *intelligentias* & incorporeas substantias Arist. appellat, vel secundi ordinis vt *anima humana*, etusdemq; incorporeæ partes, quæ sub mole corporis pressæ & sepultæ aliquantulùm obscurantur. Hæ omnes Ideæ res aut reales sunt (vt vides) eædemque in essentia sua divinæ & excellentes Ideæ sunt, quia sunt formæ solâ mente conceptæ, actus puri & simplices (vt aiunt) perfectæ & vt sua subsistentes, de istis Metaphysicus solus agit: & idcirco non inepte Ideæ metaphysicæ nominentur; quippe is solus has formas à rebus divinis abstrahit, ipsasque res divinas (à quibus facta est abstractio) theorico intellectu comprehendit. O vim miram intellectus! O mentem divinam hominis, quæ essentia pressa & finita, impressam Ideam infinitæ causæ ipsamque causam infinitam percipit! Luce naturæ hoc cernit Philosophus, fide credit Christianus: sed (ô nos miseros!) sic vbique vivitur, ac si non esset Deus cui crederetur. Pergo; Ideæ aliæ sunt alterius generis, quæ intentiones, seu intentionales vocantur: & harum aliæ sunt simplices, aliæ complexæ: simplices rerum simplicium, complexæ propositionũ conceptus mentis operâ abstracti dicuntur. De complexis Ideis & intentionibus propositionum non est huius instituti dicere: sim-

Ideæ Reales, Intẽtionales.

Ideæ metaphysicæ.

Ideæ intentionales sunt Simplices.

Complexæ.

ſimplices ſolùm rerum conceptus, formaſq; abſtractas doceo. Hæ verò ſunt aut primæ intentionis ſeu abſtractionis, quales ſunt conceptus rerum ſimpliciũ naturaliũ: vel ſecundæ intentionis ſeu abſtractionis, quales ſunt voces aut nomina illa, quæ ſecũdo loco & ordine imponebantur rebus, vt *genus*, *ſpecies*, *differentia*, aliaq; voces artis. Iterũ vt ad viuum tandẽ pertingam, illæ ideæ ſeu formæ ſimplices rerũ ſunt bipartitæ, vel ſic in mente poſitæ vt cũ rebus vnde abſtrahũtur neceſſariò cohæreant, & hoc modo phyſicæ ideæ: vel ſic in mẽte poſitæ, vt in ea ſola tanquam in ſubiecto ſuo conquieſcant, & hoc modo mathematicæ dicuntur. Phyſicus enim & mathematicus (vt docet Philoſoph⁹ in textu,) ideas & formas abſtrahũt: ſed ille cũ relatione ad rem ſubiectam & motũ, hic verò ſine relatione, quippe in ſola mente Ideas abſtractas tenet. Exempli gratia, phyſicus (mentis operâ vſus) formã cœli abſtrahit, abſtractã in mente reponit, repoſitã in mente diſcutit: ſed ita abſtrahit, ita reponit & diſcutit, vt ipſũ cœlũ cœliq; motũ ſemper ad ipſã referat. Mathematicus verò nõ ſic ſuos numeros, figuras, globos & ſonos cõcipit: quippe nõ reſpicit vtrũ res vlla ſubiecta ideis & phãtaſmatibus animi reſpõdeat: ſin autẽ reſpondeat, non eſt proprium ſuæ artis eandem contemplari: proprium enim mathematicæ artis eſt, ideas abſtractas intimis animi obtutibus offerre, eaſdẽq; inter ſe vi mentis intuentis cõparare. Hîc tamen obſervandũ eſt, mathematicas artes in textu a Philoſopho diſtingui, in mathematicas ſimpliciter, & in mathematicas ex parte: ſimpliciter Mathematicæ ſunt vt Arithmetica & Geometria, quæ præter abſtractas formas & ideas nihil conſiderant: ex parte verò Mathematicæ ſunt vt Aſtrologia, Muſica & Optica, quæ præter formas & ideas, motũ, ſonũ, & viſũ ſpectãt. Ex his iam tãdem manifeſtè conſtat, ideas verè mathematicas, eſſe ſimplices intentiones animi; non primas illas rerum metaphyſicarum, in vllo genere aut modo, non illas rerum naturalium, nõ illas terminorum ſimplicium, aut propoſitionum dialecticarum, ſed has poſtremo in loco tractatas, quæ rectè phantaſmata mentis diffiniantur eſſe, non ſine vſu artis: has dico ſimpliciter eſſe intentiones animi, primùm quia ſunt in ſolo animo, ſine relatione vt ſuperiùs docui: tum quia rebus ſæpe nõ omnino ſubſiſtentibus, ab animo nõ otioſè finguntur: vt exemplares ideæ nauis, aut domus, antequam domus aut nauis fiant. Inſuper quoniã hæ ideæ veriſſimã eſſentiã idearum induũt, remq; nullã per ſe & vi ſuâ ſubiectã habẽt. Nã etſi aliquãdo ad vſũ humani generis applicãtur: hæc tamẽ applicatio nõ eſt Mathematicæ, ſed plerumq; mechanicæ, aut alterius artis proprium, vt cum domus aut pyramides ædificẽtur, iuxta earum formas

Intentio duplex, prima, ſecunda.

Ideæ ſimplices Phyſicæ, Metaphyſicę.

Artes mathematicæ ſimpliciter quædam, ex parte aliæ.

Ideæ mathematicæ ſunt ſimpliciter intentiones.

1
2
3

mas in animo Geometræ priùs fictas & cõceptas quàm res tales ullo extiterunt. Postremò nominis ratio hoc verissimum esse indicat quod doceo: quia intentio animi propriè ea est, quam mens sola aut imaginatio arte directa fingit. Hinc ens rationis non rei dicitur: rationis, quoniam imaginatio in hoc opere non est vaga, non est futilis, non otiosa, sed rationis legibus astricta: non fingens monstra, (vt frequẽter in somno sensibus occlusis solet) sed ad nutũ rationis ea formans quæ vsum habere possunt, si à potentia animi ad actum & opus deducantur.

4 Intentio animi quid.

Quæstio 2. Abstrahentium non est mendacium. huius c. tex. 18

Sequitur nunc alia quæstio, quæ rectè adiunctum, (seu vt veteres loquuntur) correlarium alterius dici potest, *Utrũ intellectus abstrahentis Ideas sit fallax*? Quid moror? fallax non est, nam vt natura non est ideo habenda meretrix aut mendax, quia aliquando entia apparentia fingit, quales sunt *colores Iridis, halo, putrefacta, hiatus* aliæq; imagines & Ideæ quæ cernuntur in nubibus: ita intellectus Mathematici non est habendus fallax, qui tales formas & idôla à phantasia arte (vt ita dicã) regulatâ abstrahit. Quippe vt natura non nisi radijs solis velut directa illas formas apparentes facit: ita imaginatio Mathematici nõ nisi radijs mẽtis illustrata suas ideas formar. Postremò vt est arcanus abditusq; vsus entium apparentium in natura, sicut *Iridis, halonis*, qui sunt *Mercurij* nuncijq; serenitatis aut tempestatis futuræ: ita mens docti & sapientis Mathematici, in suis Ideis confictis multa artis mysteria tenet; sicut in regulis Arithmeticis de fractionibus numerorum, & in præceptis Astrologiæ de prædictionibus rerum futurarum constat. Quid plura? ita Philosophus hisce artibus delectatur, vt ex illis solùm in præclaro & insigni opere demonstrationum omnia & singula exempla probationis petat. Vnde hoc vnum colligo & concludo, non esse fallacẽ aut falsum intellectũ Mathematici abstrahentis Ideas: nam si esset, tum certè veræ ex illis demõstrationes nõ eminerent; quippe ex falsis nil nisi falsum. Verus ergo est intellectus, veraq; sunt Ideę, quia ab illis verę demonstrationes fluũt. Nam verissimũ est illud quod dici solet, *ex veris nil nisi verum concludi posse*. Præterea quoniam aliæ artes ex istis Ideis mathematicis abstractis singularem vsum petunt; vt *architectura* quæ Geometriam, vt *mercatura* quæ Arithmeticam, vt *agricultura* quæ Astrologiam in multis obseruat & imitatur; certum est non esse tantarum veritatum mendax principium, id est, non esse intellectũ Mathematici vanum, vnde tam certum, tam verum, tam indubitatum artifices fructũ colligũt. Quid vrgeo exempla? Apelles, Zeuxis, Polycletus, Archimedes, quam famã posteris suarum artium & operum reliquissent, si

Phantasia arte regulata.

Non est fallax intellectus Mathematici abstrahentis ideas. Cic. lib. 2. de Diuina.

intellectus Mathematici, exemplares ideas & proportiones doctis, penitus errasset? Caldæos, AEgyptios, totumq; mundū veterem appello ante diluuium: si rogavero vt ex historijs pyramidas, aut pyramidum reliquias demonstrent, auditu mirabilia docent; & credimus certè fuisse vera, quia verissimæ Ideæ à Mathematicis tum fictæ eorum omnium extiterunt causę. Si à mihi vim his argumentis addere velis, sic argua. Sensus non fallitur in obseruandis & distinguendis suis obiectis, quæ sunt tamē abstractæ formæ; multò ergo minùs intellectus Mathematici ratione instructus fallitur. Non ergo est falax, non est falsus, non est inanis & otiosus animus Mathematici, qui tales formas & Ideas fingit.

Lib. 2. de An. cap. 6. lib. de sens. & sensa. cap. 4.

Vltima huius capitis quæstio est. *Vtrum Astrologia, Musica, Perspectiua sint simpliciter Mathematicæ?* Simpliciter mathematicas esse hoc loco negat Arist. magis tamē mathematicas esse cōcludit quā naturales. Distinguēdū ergo est, esse scientias propriè & exquisitè mathematicas, nēpe Arithmeticā & Geometriā: esse verò & alias quæ mediū locū tenent inter exquisitè mathematicā scientiā & physicā, seu naturalē, quales sunt Astrologia, Musica, & Perspectiua scientia, quæ superiùs nominātur. Quòd hæ scientiæ sint magis mathematicæ, suadeo ab enumeratione artiū, ab opinione doctorū, à ratione subiecti, medij, finis, à cōparatione, & similitudine. Ab enumeratione artium, quia distinctione factâ omnium scientiarum, hæ inter mathematicas ab omnibus enumerantur. Ab opinione doctorum, qui eadem inter mathematicas mathematicè tractārunt; quorum iudicio detrahere, est antiquitati & veritati derogare. A ratione subiecti, quia si per se considerentur hæ scientiæ, earum subiecta sunt potiùs abstractæ formæ in mente quàm in motu positæ. Nam quāuis Perspectiuus lineas existentes cōsideret vt sub aspectum cadūt, & Musicus numeros in sono, & Astrologus motus in cœlo; linearū tamē, numerorū, & motuū cōceptus & phātasmata animo Mathematici impressa, sunt veriora, magisque propria subiecta istarum arium, quā res in quibus motum & vsum habent. Potest enim esse Musicus quamuis non canat, potest esse Astrologus, quāuis cœlum oculis non cernat; nam satis est huic & illi, si animis subiecta suarū artiū apprehendāt, vt inde regulas, demōstrationes, cōclusiones veras & necessarias efficiāt. A ratione medij, quia media harum artium per media Geometrię & Arithmeticæ (quæ scientiæ sūt indubitanter mathematicæ) demōstrātur: at demōstrationes & scientiæ eò pertinēt vnde media accipiūt, præsertim cū media sint formalia scientiarū principia. A ratione finis, quia finis harū triū propriō nō est actio, aut opus: sed Idearū cōceptarum

Quæst. 3. Astrologia, Musica, Perspectiva, non sunt simpliciter mathematicæ, mathematicę tamē potiùs quàm naturales.

1

2

3

4 Arithmetica Geometria perfectæ artes mathematicæ.

5

rum sola inspectio aut demõstratio, vnde modus operandi nascitur; qui operandi modus potius ad aliam practicam scientiam, quàm ad mathematicum intellectum spectat. A cõparatione seu similitudine; quia vt dialectica scientia potius intentionalis, (vt aiunt) quã realis dicitur (quamvis entia rei in prædicamentis tractet:) ita Astrologia Musica & Optica scientia, magis mathematicæ dici debẽt, licèt aliquando physicam, et naturalem rerum considerationem proponant. Ratio est, quia vt dialectica propriè ens rationis respicit: ita hæ artes in animi conceptis ideis primò & per se versantur. Concludo igitur Astrologiam, Musicam, & Perspectiuam, mathematicas esse potius scientias quàm physicas & naturales. Vsum tamen harũ non nego, in motu, voce, aut sensu positum, si ad praxim manu artifici rectè instructi perducantur. Sed vt gemma est pretiosa, vt aurum optimum metallorum, quantumuis in venis & medullis terræ delitescãt sepulta, quæ effossa tamen eliorem vsum habent: ita ideæ quamuis in altis mathematici intellectus recessibus reconditæ sint, propria tamen & insignia harum scientiarum habentur subiecta, licèt in actũ perducta digniorem fructum fortasse fortiantur.

Dialectica scientia intẽtionalis.

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum Ideę seu formæ Mathematicæ sint simpliciter intentiones animi?

- Vna est prima, diuina, infinita, quam Deum, primam causam, motorem omnium, ens entium, infinitum bonũ, rem transcendentem, naturam naturantem philosophi appellarunt.
- Ideæ sunt aut
  - 1 Reales, quarum
    - Aliæ finitę, quæ sunt vel
      - 1 Primi ordinis, quales sunt *spiritus* seu *incorporeæ substantiæ*, quas Arist. in Metaphysicis & in libris de Cœlo *intelligentias* nominat: hæ imagines primi motoris proximæ, ab omni mole corporis & corruptionis sunt immunes & liberæ quæ extra primum mobile subsistentes, beatissimam vitam in sempiternum agunt, vt docet Philosophus lib. de Cœlo. His addit Dionysius 9. *Ordines angelorum.*
      - 2 Secũdi ordinis qui etiam sunt spiritus primævâ naturâ suâ, destinati tamẽ ad corpora, quorũ formæ sunt
        - 1 Assistẽtes, vt *dæmones* qui astris sphęrisq; cœlestibus dominantur.
        - 2 Vel inhęrẽtes, vt *animæ humanæ* eiusdęq; incorporeæ partes, seu facultates, quæ dũ vivit homo in humano corpore cõtinẽtur, & motibus illius præsunt, aut præesse debent.

2 Inte-

- 1 Complexæ, quales ſunt *abſtracti conceptus propoſitionum, & ſyllogiſmorum*, qui in mente poſiti hominem doctum & ſapientem efficiunt. Intentiones hæ ſunt entis rationis, quia res non ſunt, & quia ſuum eſſe in ſolo intellectu habent. Sed de iſtis hoc in loco non diſſeritur, neq; de illis in prima parte diſtinctionis.
- 2 Intentionales, & hæ ſunt aut
  - 1 Primæ intentionis ſeu abſtractionis, & hæ ſunt bipartitæ
    - 1 Vel phyſicæ, quæ ſic à rebus abſtrahuntur vt cùm illis neceſſario cohæreant. Quippe ſic in animo concipiuntur, vt ad motum referantur.
    - 2 Mathematicæ, quæ non à rebus ſemper, ſed ab ipſa phantaſia per mentem abſtrahuntur, in qua ſine relatione aut cohærentia rerũ manent. Sic antequam *domus*, aut *navis*, aut *pyramis* fiant, formæ ſeu ideæ *domus*, *navis*, & *pyramidis* animo concipiuntur. Et hæ formæ ſeu ideæ veriſſimè mathematicæ, nec non ſimpliciter intentiones dicuntur: vt antea in diſcurſu accuratiùs & diſtinctiùs probatur.
  - 2 Simplices, & harũ aliæ ſunt aut
    - 2 Secundæ intentionis, quales ſunt voces *ſecundæ impoſitionis* dicuntur, vt *genus, ſpecies, differentia, proprium, accidens.*

Opp. *Ariſtoteles in textu nullam Idearum mentionem facit: ergo inanis & otioſa eſt iſta de illis quæſtio. Quorſum eſt illa pars diſtinctionis de ideis rerum metaphyſicarum?*

Reſp. *Quamvis* (vt aiunt) *explicitè mentionẽ non faciat, implicitè tamen facit, cùm in conſiderationem formarum, diſcrimen inter phyſicum & mathematicũ illud eſſe aperiè doceat: vt ille naturales formas coherentes cum rebus, hic verò formas abſtractas à rebus mente q; ſolâ poſitas conſiderare dicatur. Ad tuum* (Quorſum) *reſpondeo: illam partem diſtinctionis plurimùm adinſtituũ valere: tum vt ipſa idea metaphyſica meliùs intelligantur, tum* Lib. 8. Phyſ. cap. 1. *etiam quia oppoſita pars diviſionis rectè percipi non poteſt ſine alterius oppoſiti cognitione iuxta illud, oppoſita iuxta ſe poſita meliùs cognoſcuntur, & ſe-rum, oppoſitorum eadem eſt ſcientia.*

Opp.

Opp. *Alia tradita est distinctio formarum abstractarum, diversa ab ista quam tu hic infers: ergo minùs accuratè à te distinguitur. Antecedens probatur, quia generatim formæ sunt vel primæ abstractionis, vt* color in oculo; *vel vltimæ abstractionis, vt* colore itas in animo, *sicà loqui liceat; loqui autì sic licet, quoniam Orator suum* Lentulum, *suamque* Lentulitatem *nominat.*

Resp. *Ista distinctio non est aliena à nostra, quippe in ea analogicè comprehenditur: nam sive Ideæ sint primæ, sive vltimæ abstractionis, ad eas reducuntur, quæ Ideæ simplices rerum simplicium nominantur.*

Opp. *Omnes ideæ sunt intentiones: ergo inanis est hæc distinctio, in qua aliæ intentionales, aliæ reales definiuntur esse; Antecedens constat, quia Idea definitur forma abstracta, in animo solo posita, quæ sic definita ens rationis unius rei, intentio rei non res ipsa dicitur.*

Deus prima Idea.

Resp. *Vera hæc non est idea definitio à qua argumentum petis; quippe non solum separata rerum forma, sed etiam ipsa incorporea & separata substantia ideæ sæpissimè à philosophis dicuntur, hinc (vt supra,) à Platone Deus prima Idea, ab Aristotele prima forma & causa dicitur.*

Opp. *Spiritus ipsi non sunt in animo sed spirituum conceptus, qui conceptus sunt intentiones Spiritnum: ergo idea, vt idea, res non sunt sed simpliciter intentiones, & per consequens minùs appositè docuisti, ideas aliquas esse reales, vempe metaphysicas illas quæ per se subsistunt.*

Ideæ reales duobus modis dicuntur. Obiectivè. Inhæsivè.

Resp. *Cùm Deus qui prima idea & causa dicitur, sit secundùm Platonem & Aristotelem vbiq;, idq; essentialiter, (vt loquuntur dialectici;) non hæsitandum est dicere, ideam realem in animo seu in intellectu esse: sed omitto hoc exemplum quamvis te manifestè convincat, & dico reales ideas dici duobus modis, vel obiectivè vel inhæsivè (vt aiunt.) Obiectivè hæ metaphysicæ ideæ reales sunt, inhæsivè verò non sunt: nam in animo (vt ais) sunt potiùs intentiones & conceptus, quàm res ipsæ: Idea ergo dicuntur quia sunt separata substantia & forma, reales vero quia per se & vi suâ semper subsistunt.*

Opp. *Intellectus (vt doces) est idea secundi ordinis, at quomodo species intellectus aut præsentetur sibi, aut quomodo intellectus insit in seipso, plani non video.*

Intellectus qui, seipsum intelligit. Lib. 3. de Anim. cap. 4.

Resp. *Intellectus suo proprio lumine illustratus seipsum intelligit, vt in libris de Anima probat Philosophus, idemque intellectus in se versus seipsum comprehendit: nam vt oculus in speculo sui speciem per reflexum cernit, & spiritibus vnitis suam ipsius potentiam formalem, qua nihil aliud est quàm ipse oculus, continet: ita intellectus speculativus vertens se ad phantasiam tanquam ad speculum, imaginem sui videt, & radijs veluti in centro divinæ essentiæ suæ collectis, seipsum complectitur.*

Opp. *Aristoteles in hoc ipso capite textu 20. secundùm translationem*

Boëtij

Boëtij declarat, Astrologiam, Musicam, & Opticam scientiam, magis esse naturalē quàm mathematicas scientias: ergo earum ideæ non sunt simpliciter intentiones animi, vt hìc doces.

Resp. *Dicuntur magis naturales, non quòd ita sint revera, sed quòd videantur sic esse, cùm præter formas animo conceptas rerum motum respiciant. Prætereà hoc argumentum non sequitur: nam etsi concedatur esse magis naturales, quàm mathematicas has scientias (quod non concedo) species tamen rerum quas tractant possunt esse simpliciter intentiones, postquam à rebus vi animi separantur.*

Opp. *Numerus & magnitudo sunt subiecta speciesq; Arithmetices & Geometriæ: sed numerus & magnitudo sunt res, non intentiones: ergo species mathematicæ non sunt simpliciter intentiones. Prætereà animus ipse est numerus, vt in Metaphysicis docet Philosophus; est enim numerus numerans, at animus non est intentio.* Numerus & magnitudo dupliciter sumuntur.

Resp. *Numerus & magnitudo considerantur bifariā, aut physicè, & sic res sunt in quantitate, rebusq; insunt, & si nō insint non sunt omnino; quia* accidētiū esse est inesse: *aut mathematicè, & sic species seu intētiones dicūtur solo animo conceptæ; vel (si magis placeat) respondendū est, nō numerū et magnitudinē, sed vtriusq; speciei quæ sunt intentiones, esse subiecta istarum artiū. Ad illud (quod addis) de numero numerante, respondeo animam numerantē dici metaphysicè, quia est principium & causa numerandi.*

Opp. *Sunt quædam mathematicæ scientiæ quæ ipsas substantias tractant, vt Astrologia cœlū, sed substantiæ res sunt non intentiones: ergo mathematicæ illæ non sunt simpliciter intentiones.*

Resp. *Vetus illud est, nimirū* id esse subiectū Mathematico, q̄ est prædicatū physico: *nā Mathematicis accidētia (quæ enunciātur de subiecto physicō) tanquam propria subiecta artiū mathematicarū habentur. Exempli causa,* corpus naturale *est subiectū Physices,* numer⁹, magnitudo *sunt prædicata eiusdē: hæc verò prædicata seu attributa Physices, sunt quidem subiecta Mathematicæ: sed hæc obiter. Ad argumentum tuum sic nunc respondeo, nullas mathēmaticas scientias exquisitè & absolutè sic existentes, respicere substantiam: Astrologia verò & Musica in textu media scientiæ inter mathematicam & physicam scientiam dicuntur.*

Opp. *Idææ mathematicæ nō sunt omninò formæ abstractæ: ergo malè sic definiuntur esse. Ant. prob. quia cū res omnino nō sint, tales formæ singuntur: vt in animo Geometræ* idea dom⁹ *ineſt, antequā domus in rerū natura appareat.*

Resp. *Abstractio mathematica est duplex, vel communis à rebus, vel propria à phantasia: satis est ergo si forma mathematica ab imaginatione, arte directā, & regulatā vi mentis petantur; nam sic exquisitè & simpliciter intentiones sunt, & haberi debent.* Abstractio mathematica Communis, Propria.

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum intellectus abstrahentis mathematicas formas sit fallax?

Intellectus secundùm facultates & officia distinguitur in

- Practicũ seu agentem, qui est vel
  - Simplex, idemq; capax & discursivus simplicium
    - Rerum.
    - Intentionum.
  - Compositus, capax & discursivus
    - Propositionum.
    - Syllogismorum.
- Theoricũ seu speculativum, qui species tũ animo conceptas percipit, easdemq; abstractas vel à rebus ipsis, vel à phãtasia, aliisq; inferioribus potẽtiis animi intuetur: & hic intellectus fallax aut falsus non est, vt probatur
  1. A simili, quia vt natura non fallit nec fallitur, cum in rorida nube *arcum* seu *iridem* suspendit varicolorem, quamvis in ea colores non sint: ita hic intellectus non est habendus falsus, qui talis formas in phantasia fictas ad vsum trahit.
  2. Ab vsu & opere aliarum artium, quæ res veras efficiunt per istas ideas exemplares animo conceptas: quæ si essent falsæ aut fallaces, verisimilium operum causæ esse non potuissent.
  3. Ab exemplis optimorum artificum operantium per istas ideas præclara & excellentia in rebus effecta. Sic Archytas *columbam*, sic *Venus stratum* quasi vitalem Dædalus, sic Archimedes *cœlum* quasi mobile fabricavit.
  4. A necessario, quia ab illis ideis animo conceptis, optimæ demonstrationes, conclusiones & scientiæ oriuntur: non ergo fallitur intellectus qui ratione directus has ipsas fingit.
  5. A probabili, quia intellectus mathematicus omnium acutissimus: verisimile est ergo quòd non sit mendax.
  6. A minore, quia sensus non fallitur circa propria obiecta, ergo multò minus intellectus.

Opp. *Fallax & falsus est intellectus qui aliter rem percipit quàm est: sed intellectus mathematici abstrahentis ideas aliter rem percipit quàm est: ergo intellectus mathematici abstrahentis ideas est fallax.* Maior est *Arist.* Lib. 3. Phys. cap. 8. tex. 75. *quia veritas & falsitas intellectus & propositionis a re dependẽt: minor probatur, quia mathematica formæ seu species ab imaginatione non a re decepta sunt, & sine relatione ad rem in animo solùm abstracta manent.*

Resp. *Parum attendis, nam sive intellectus à re sive à phantasia ideas abstrahat, verus tamen semper est: nam si à re directè abstrahat, aliter se res non habet ac imago rem animo repræsentet. Si vero a phantasia eximat, verus etiam est, quia secundùm rationem & scientiam easdem eximit, indè veras & firmas demõstrationes infert. Cùm ergo dicas veritatem intellectus & propositionis à veritate & falsitate rei pendere: agnosco hoc verum esse, si rem res generatim sumas: nam sic ipsa phantasia à qua abstrahuntur species*

cuerres duci potest, in sæq; species quæ abstrahuntur, quam vti in animo solo sine relatione ad rem extrinsecus subiectam aut obiectam hæreant.

Opp. Intellectus percipit non ens: ergo est fallax. Antecedēs probatur, quia mathematica idea est non ens; quia est neq; substantia neq; accidens. Argumētum tenet, quia de non ente non est scientia nec demonstratio, & ex consequenti intellectus non potest esse verus qui illud concipit. Lib. 1. Post. cap. 2.

Resp. Idea mathematica nō ens reale est, sed ens intellectuale dicitur: est q; accidens, quod phantasiam inchoatum, intellectum perfectum subiectum habeat. Cùm ergo doceat Arist. de nō ente non esse scientiā, intelligit non ens simpliciter & omnino, aut (si velis) de non ente non esse realem scientiam.

Opp. Nihil est in intellectu quod priùs non fuerit in sensu: ergo intellectus Mathematici à sola phantasia suas formas non abstrahit, sed potiùs à rebus pulsantibus sensum, per quem veluti per fenestram omnes species ad intellectum intromittuntur. Necesse est ergo vt sit falsus & fallax intellectus qui sine hoc ordine ideas concipit.

Resp. Nihil est in intellectu q priùs non fuerit in sensu realiter obiectiuè: at intentionaliter speciebus in interuis potentijs animi multiplicatis, aliquid potest esse in intellectu q priùs non extitit in sensu: vt in somno clausis & obseratis sensibus externis manifestè constat. Præterea intellectus, propriâ vi & facultate ex speciebus vel in phantasia positis, vel in memoria, gazâ suâ fixis, alias species elicit, propositiones & syllogismos conficit, qui in sensibus nunquā fuerunt. Postremò intellectus proprio lumine illustratus, & sui ipsum cernit, & multas species secundùm rationem colligit; vnde inaudita demonstrationes & conclusiones oriuntur: & sic species Mathematicæ sine fuco & errore ab intellectu vero percipiuntur. Nihil in intellectu quod non priùs in sensu, qui intelligatur.

Opp. Si fallax non esset intellectus Mathematici abstrahentis suas species, Astrologi (qui sunt Mathematici) semper vera prædicerent: sed mendacior Astrologis nemo est, vt Ephemerides & vana eorum præsagia augurijq; docent: ergo intellectus Mathematici fallax esse potest.

Resp. Error hominis est non artis, si Physica nos fallant augurio. Certa eorum sunt causæ, certi motus, certi aspectus, cœli vires & influentia certa: si ergo Astrologus certas species colligat, collectas secundùm artem discutiat, discussas demonstret, in prædictionibus facilè errare non poterit; at pauci sunt hodiè qui Deorum cœtus, id est, syderum cursus teneant.

Opp. Tota humana cognitio incerta est; nam intellectus est quasi Oculus noctuæ, vt in Metaphysicis docet Philosophus: iterum ergo non est, si in difficillimis obiectis, (quales sunt ideæ mathematicæ) intellectus doctissimi aliquando fallatur. Lib. 2. Meta. cap. 1.

Resp. Aquila ne mo mortalium est: nam radios solis & veritatis apertis oculis perpauci intueri possūt: cæterū vt illi qui per lucernā vident, distinctè possunt

sunt

sunt res obiectas discernere: ita intellectus sensuum proprio, suo lumine fretus, unbeculas erroris dissipat, resq; vt sunt, per ideas rectè & accuratè percipit: incerta est ergo nostra cognitio, nisi adhibeatur industria quæ sapientiam parit.

Distinctio tertiæ quæstionis, Vtrum Astrologia, Musica & Perspectiva scientia, sint simpliciter Mathematicæ?

Mathematicę scientiæ sunt vel

- Exquisitè tales, quæ formas simpliciter abstractas animoq; repositas tractant: vt *Geometria* & *Arithmetica*.
- Cõparatè & exparte tales, quæ & res & species rerum contẽplãtur: vt *Astrologia*, *Musica*, & *Optica* scientia, quæ interverè mathematicas scientias & naturales, medię analogicè dicũtur. Analogicè (dico) quia easdem magis esse mathematicas hic probat Philosophus, quã physicas,
  - 1 Ab enumeratione artium, inter quas illæ prædictæ vt mathematicæ recenseantur.
  - 2 Ab opinione veterum, qui illas vt mathematicas tractãunt.
  - 3 A ratione subiecti, quia illarum subiecti sunt ideæ, vt reliquarum si propriè consideretur.
  - 4 A ratione medii, quia non minùs certę demonstrationes ab illis ducuntur quàm ab exquisitè mathematicis.
  - 5 A ratione finis, quæ est idearum (quas tractant) exquisita inspectio cognitioque; & in hoc solùm à cæteris sunt distinctæ, quòd hæ ſępiùs ad vſum & motum referantur.
  - 6 A comparatione, quia vt dialectica potiùs intentionalis scientia dicitur, tametsi res etiam consideret: ita *Musica* & *Astrologia* magis mathematicæ dici possunt quàm naturales, licèt res naturales earumque motum ſpectent.

Lib. 12. Met. cap. 8.

Opp. *Mathematica scientia solam quantitatem tractat; sed Astrologia substantiam: ergo Astrologia non est mathematica. Minor ex Aristotele docetur, vbi ostendit Astrologiam versare globos cœli, eiusdemq; motu, aspectus, & influentias demonstrare.*

Astrologus cœli motus & aspectus, non corpus considerat.

Resp. *Naturam cœli non discutit Astrologus vt est corpus, sed illius motus et aspectus quidem considerat: quoniam verò magis animo haec comprehendat per species, quàm definiat per motus, rectè magis mathematica quàm physica scientia dicitur.*

Opp. *Hæ scientiæ, scilicet* Musica, Astrologia, Optica, *eundem gradum abstractionis omnino habent cum Naturali philosophia: ergo magis videntur naturales quàm mathematicæ. Antecedens probatur, quia à rebus ipſis immediatè*

immediatè suas formas abstrahunt, vt naturales philosophi solent. Exempli causâ, Musicus *immediatè à* sono, Astrologus *immediatè à* motu, Opticus *immediatè ab* oculo, *seu* radio oculari *suas formas colligit: sic* Physicus *immediatè à* cœlo, *à* leone, *aliisq; rebus sibi subiectis suas ideas petit.*

Resp. *Discrimen non est tantum in abstractione, sed etiam in tractatione rerum. Abstractio quidem similis est harum scientiarum cùm naturali philosophia, sed tractatio valde diversa: Quippe naturalis Philosophus has species abstractas semper ad naturam & motum refert, Mathematicus autem inde demonstrationes intellectuales, & axiomata vniversalia mente solâ percepta colligit.* Abstractio harum & naturalis philosophiæ valde similis.

Opp. Musica, Astrologia, & Perspectiva *scientia à naturali philosophia pendent: ab illa ergo potiùs nomen habent, quàm ab aliis quibus nihil acceptum ferunt. Antecedens patet, quia subiecta harum scientiarum res naturales sunt. Exempli causa,* cœlum *est subiectum* Astrologiæ, numerus sonorus *est obiectum* Musices, Oculus *est subiectum* Opticæ *artis: at* cœlum, numerus sonorus, oculus, *sunt quidem res: ergo hæ scientiæ sunt magis naturales.*

Resp. *Remotè quidem hæ scientiæ à physica seu naturali philosophia pendẽt, proximè verò ab animo seu intellectu, in quo vt in proprio subiecto insunt. Est enim intellectus & principium à quo fluunt, & subiectum in quo insunt non solum istæ scientiæ, sed etiam earum species extra quas versantur: magis ergo mathematicæ quàm physicæ dici debent. Quod addis de* cœlo, numero, oculo, *subiectis harum triũ scientiarum, nihil est; cùm non probes illa ab his naturaliter tractari. Eadem enim possunt esse subiecta nomine diversarum artium, sed non eadem tractandi ratio.*

Opp. *Aristoteles in hoc cap. nominatim* Astrologiam, Musicam & Opticã *magis naturales appellat: ergo minùs appositè defendis in quæstione, has esse magis mathematicas.* Text. 20.

Resp. *Parùm attendis, non dicit esse magis naturales quàm mathematicas: sed comparatione factâ ad* Arithmeticam & Geometriam, *(quæ sunt exquisitè mathematicæ scientiæ) docet esse magis naturales. Quasi diceret;* Astrologia & Musica *quæ motum* cœli & soni *spectant, sunt magis physicæ, quàm* Arithmetica & Geometria, *quæ simpliciter intentiones & species animo comprehensas docent.*

Opp. *Si* Musica, Astrologia, & Oprica, *scientiæ sint mediæ;* physica & *exquisitè* mathematica *scientiæ erunt contrariæ, eademq; extremæ, at Arist. in Eth. affines & cognatas omnes scientias esse concludit. Praterea si sint mediæ, erunt mediæ vel participationis vel abnegationis; at omnes scientiæ sunt distincta species vnius generis, quæ (vt docet Porphyrius)*

confundi

confundi aut commiscere non possunt.

Resp. *Hæc omnia quæ dicis vera sunt in rebus adversis, de quibus in Post. prædicamentis & Topicis agit Arist., hæ vero scientiæ dicuntur media rationis & respectus, non participationis aut negationis (vt ais:) quippe habui ratione nominis, magis huius quàm illius nomen subire possunt. De loco ex Porphyrio in Communitatibus & differentijs prædicabilium adducto, respondeo, illum intelligi de formis absolutè, essentialiter, & simpliciter distinctis, non de adventitijs, quales scientiæ sunt.*

CAP. 3.

Vtrum

1. *Ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium c. usarum?*
2. *Sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam?*
3. *Causa naturalis necessariò operetur effectum?*
4. *Causa finalis vllum esse reale habeat?*
5. *Exemplar sit causa, eademq; potius formalis quàm efficiens?*

Huius capitis sunt quatuor partes.

QVatuor sunt partes huius capitis, in quarum prima Arist. cur de causis agendum sit ostendit, in secunda causarum adiuncta & consequentia declarat, in tertia causarum distinctiones tradit, in quarta ex præcedentibus quædam axiomata observatu digna colligit, infert, & concludit. Ratio cur hic agatur de causis est, quia hæc scientia physica est tota in indagine & contemplatione naturæ posita: at naturam in se & effectis suis accuratè sine causarum cognitione nemo scire potest: est ergo necessariò agendum de causis.

1

2 Causarum adiuncta in textu assignantur tria, primum quòd res quælibet naturalis ex variis causis constet; secundum quòd res aliæ alijs vicissim causæ esse possint, ut *medicina* est efficiens causa *sanitatis*, & *sanitas* itidem est finalis causa *medicinæ*; tertium quòd res vna eademque sit aliquando contrariorum effectuum causa, vt *solandum vis in luto, & mollitudinis in cera*.

3 Causarum divisio. In tertia parte capitis, adhibentur speciatim causarum distinctiones, quæ maximè ad efficientes causas videntur referri: harum prima est quòd causarum aliæ sint generales, communes, seu remotæ, qualis *artifex* generaliter sumptus causa *domus* aut *vestis* dicitur: aliæ speciales, propriæ, & proximæ, sic *architectus*

tectus proxima causa domus, sutor proxima causa vestis nominatur. Secunda causarum distinctio est, quòd aliæ sint per se & vi suâ, vt materia, forma; aliæ per accidens vt efficiens, finis. Tertia est quòd aliæ sint actu, quæ in operando vnà cum effectis existant: aliæ potestate, quæ veluti intendant futurum opus, vt Geometer, qui animo prius ideam exemplarem pyramidis fingit quàm opus perficiat. Quarta denique est, quòd causarum aliæ sint antecedentes, vt architectus qui præcedit domum, aliæ coniunctæ, vt phlegma putrescens cum quotidiana febre; cum ardente verò bilioſus sanguis. Ex hisce iam positis & discussis hęc enunciata colligit Philosopus, nimirũ in vnoquoq; genere causarũ vnã primã esse; iterũ Meliores & perfectiores esse causas absolutas quã respectiuas, generales quã individuas, internas quã advẽtitias, actu subsistẽtes quã emergẽtes facultate. Et hæc sũma textus est, si illud solũ addas quod primâ parte huius capitis cõtinetur, vt quòd omnis causa sit vel interna vel externa, illã Philosopus in materiam & formam, hanc in efficientem & finem divisit, solùmq; esse quatuor causarum genera concludit.

Sed nũc ad quęstiones discutiẽdas venio, quarũ prima est, *Vtrũ ad perfectam sciẽtiã rerũ necessariò sit habẽda cognitio omniũ causarũ?* Quã cęca sit sapiẽtia humana, & q̃ dẽsis tenebris velisq; obuoluta, ex hac vnâ quęstione de causis ad perfectã sciẽtiã requisitis facilè patebit, si rectè discutiatur. Sed quis sũ qui de causis loquar, quas sapiẽtissim⁹ Socrat. ignoravit? Imo ignorârũt quidẽ sapiẽtissimi viri causas, & tamẽ inde nomẽ sapiẽtiæ iure vẽdicârũt, quòd causas nõ ignorârint. Recõciliantur hęc duo, si supinã & simplicẽ ignorãtiã distinguas; illã sapiẽtes oderũt sẽper, hãc veluti labẽ naturę delẽtes industriã, causarũ docti enaserũt. Causarũ docti (inquã) non quòd cuiusq; rei insitas & essentiales causas viderint, sed quoniã ex affectibus & proprietatibus, sine istiusmodi causis, res tales coalescere & cõstare nõ posse liquidò obseruârunt. Nam vt planta in radice vivit, quamuis radicem altiùs in terra sepultam non videas: ita effectus in causa eminet, tametsi causam manifestè non cernas. Et vt florẽte visâque plantâ cognoscis necessariò subesse talem radicem quæ talem plantam alat: ita cognito effectu, necesse est vt intelligas talẽ fuisse causã, quę talẽ effectũ pariat. Sic ignota causa in se, nota est ex effectu: & quamuis in essẽtia sua plerũq; ignoretur, in existẽtia tamẽ rerũ quæ ab illa pẽdẽt intelligitur. Rectè ergo concludi potest, quòd ignotâ causâ ignoretur effectus, imo potiùs quòd ignotis omnibus causis ignorẽtur effectus, quamvis omnis nostra cognitio ex antecedẽti cognitiõe, sesuũq; plerũq; obiectis, perfenestras veluti patẽtes in mẽtẽ inuisis nascatur. Quid multis?

Quæst. 1.

Ignorantia duplex, supina, naturalis.

Ignota causa in se nota est ex effectu. Li. 1 post. c. 14. & lib. 3. de Ani. c. 8. & Cicelib. 1. Tusc. Quæst.

Scientia duplex.

Rerũ scientia est duplex, vel perfecta vel imperfecta: ad illã causarũ cognitio necessariò requiritur. Cognitio (inquam) non præcognitio, scientia nõ præscientia, nisi mentis intentionẽ intelligas, quæ sæpe immunis & libera à causis primis cognitionẽ incipit. Aquila enim sic est, & radios solares penetrat. Quod omniũ causarũ cognitio ad perfectam rei scientiam requiratur, primùm sic probo, ab enumeratione causarum. Quia ad perfectam cognitionem rei requiritur vt intelligas ex quo res constet, tum vnde nomen & distinctionem habeat, hinc vnde motum suscipiat, postremò ad quem vsum destinetur. Præterea cũ idẽ sit & essendi & sciẽdi modus, & cum esse rei sit vel essẽtiæ in materia & forma, vel existẽtię in efficiente & fine, sequitur hoc ipsum rem scire, causarum omnium cognitionem vendicare. Deinceps quoniã plena & accurata rei cognitio sit tam a priori per causas, quàm à posteriori per effecta naturę & disciplinæ ordine, constat à posteriori non posse rem demonstrari, nisi efficiens causa, causa quæ finalis intelligantur: quippe in illis vis tota existentiæ vertitur. Hæc addo ab exemplo hoc vnum argumentum, & quæro an perfectè scias quid sit homo? Philosophus es, & respõdebis te scire. Cõcludo ergo te scire illius materiã, corpus scilicet ex quo cõstat, animã per quã distinguitur, motricẽ facultatẽ à qua mouetur, beatitudinẽ ad q̃ nascitur. Postremo sic est in naturâ vt est in arte, sed ad cognitionẽ rei artificialis requiritur omnium causarum cognitio: ergo ad cognitionẽ rei naturalis requiritur omnium causarum cognitio. Maior propositio constat, quia ars imitatur & perficit naturam; minor probatur exemplis infinitis rerum artificialium, quæ ex cognitione materię, formæ, efficientis & finis cognoscuntur. Vt numinus qui ex ære materiâ, ex figura Cæsaris formâ constat, qui per efficientem causã, nempe artificem & insculptorẽ formæ fit, & ad mẽsurã rerũ commutãdarum (nõ ad vsurã) tãquam ad propriũ vsũ & finẽ destinatur.

Ad perfectam scientiã omnium causarũ cognitio requiritur.

1

2

3

4

5

Quæst. 2. Causarum ordo.

Altera quæstio est, *An sit subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimã causã omniũ?* Ordo mirabilis rerũ omniũ est, maximè verò causarũ: quippe aliæ aliis ita subijciuntur, vt aliæ aliis videantur præesse. Est enim scala causarum, in quâ sunt ferè infiniti gradus: nam infinitũ principium seu causa causarum in primo gradu sedet. Non possum esse multus. Subordinatio causarum hoc loco nihil aliud est quàm ordo seu dispositio, qua demonstratur necessaria connexio, relatioque causarũ inter se, & dependentia (vt ita loquar) effectorum ab illis. Hęc subordinatio est duplex, vel directè secundùm sub & supra (vt cùm ab infimis causis per medias ad primas, veluti per rectas lineas fiat progressio) vel à latere, vt aiunt, cùm se mutuò inuentæ

Causarũ subordinatio. quid. &.

Quotuplex.

causæ

causæ, & à se invicem dependẽt, non tamen semper tam necessariò ac illæ quæ directo ordine cohærent & sequuntur. Quippe in illis necessitas absoluta, in his necessitas (vt aiunt) conditionata essendi & causandi inest. Imo in his, præter necessitatem hypotheticam & conditionalem, sæpe dignitatem, ordinem, aut alium respectum consideramus: in illis, præter essendi necessitatem nihil. Adesdum si vis esse foelix, rerum cognoscito causas, ordinemq; causarum discito. Mẽtis hìc acies intendenda est; nam sapientum adhuc nemo causas vnquam nisi sub velo & nube viderit: sed vt per pulsum medicus cordis & arteriarum motum nouit, quamuis cor ipsum & arterias oculis nó viderit: ita philosophus per indaginem rationis, causarum ordinem, necessitatem, & dignitatem intelligat, quantumvis earum occultas essentias per se non cernat. Nam vt vitæ imagine impressâ in cera, aut in auro insculptâ, statim cognoscis fuisse sigillum, instrumẽtum, artificem, quamuis fortasse hæc ipsa non videas: ita cũ in effectis naturæ has vel illas proprietates aut differentias obserues, concludas protinus has vel illas causas fuisse, quas nunc sub pallio naturę in ipsis effectis cernis. Pulchrum erit ac delectabile, si de hoc vno exemplo instar omnium mecum paulisper cogites & mediteris. Videmus globum terræ immensæ magnitudinis & ponderis in aëre æquis quasi lancibus immotum pendere, circumfluentem aquam, aëremque & ignem circumvolantem cernimus; altiùs ascendimus ad globos & choros cœli, quos ab ortu ad occasum, ab occasu iterum ad ortum, à meridie in septentrionẽ, & ex aduerso, per dies, per menses, per annos, per sęcula volui & cieri credimus. Temporum hinc mutationes, generationes rerũ, vicissitudines omniũ in inferiori hoc circulo & theatro mundi obseruamus. Penitius & articulatiùs deinceps hæc omnia contemplamur. Et quærimus causam cur terra tanti ponderis sic quasi in medio pẽdeat, physicam causam sub velo naturæ reddimus, quia est centrũ mundi: metaphysicam agnoscimus, quia est scabellum Dei. Similiter de fluxu aquæ & humiditatis, de aëris motu & raritatis, de situ ignis & levitatis, de cursu cœli & rotunditatis multa sæpe quærimus, & non cessamus donec ex proprietatibus & accidentibus ad veras causas in penetralibus naturæ latentes peruenerimus. Quas causas cogimur nonnunquam propter penuriam vocum, nominibus suarum proprietatum & accidentium appellare; certissimè tamẽ scimus subesse causas quas hoc modo & ordine demonstramus. Scimus etiam sic disponi & subordinari has causas, vt vna ab alia semper dependeat, vt sit vna causarũ physica, in quã naturaliter alia metaphysica, in q̃ supra vires naturæ res omnes resoluũtur.

Necessitas duplex.

Terra cur quiescat in medio pendula.

Est causa vna vltima tum physica tum metaphysica: Natura Deus

Prima causa physica est ipsa natura, prima causa metaphysica est naturę author & motor Deus, in quo omnes rerum omnium causæ vniuntur, & à quo sic dependent, vt sine illius providentia nullam omnino vim aut virtutem essendi aut causandi habeant.

Causarũ subordinatio specialis.

Hæc de generali ordine & cõnexione causarũ, pauca nunc de speciali subordinatione dicã. Subordinatio specialis est ordo & relatio causarũ *per se* & *per accidens*, in producẽdo effectu. Causa *per se* est quæ secundùm propriã naturã, & nõ secundùm aliquod accidens sibi adiunctũ, esse suis effectis tribuit. Causa verò per accidens est ex aduerso, quę nõ secundùm propriã essentiã, sed secundũ accidens aliquod effectũ parit. Iterũ causarũ *per se* aliæ sunt essentialiter subordinatæ, quarum secunda semper depẽdet à prima, in efficiendo, essendo, vt causando (vt aiunt) aliæ temerè & casu, quarum relatio non est tam necessaria. In causis essentialiter subordinatis ita secundæ dependẽt à primis, vt sine illis nihil efficiant. Exempli causã, *intellectus* & *obiectum intellectuale* sunt causæ sciendi, at *obiectum* (quod est ordine secunda causa) nihil sine *intellectu* efficit: intellectus verò in se versus proprioq; lumine illustratus scientiam parit. Similiter de *patre* & *matre* causis subordinatis dicitur. Postremò causarum essentialiter subordinatarum aliæ sunt priores, vt *sol* & *cælum*, aliæ posteriores vt *homo*, *pater*, iuxta illud, *sol & homo generant hominem*. Hac comparatione iam factà, intelligendum est prioribus posteriores sic alligari, vt abilis semper virtutem efficiendi habeant. Sic *homo* à *sole*; sic *sol homini*, sic *Deus soli* virtutem causandi seu efficiendi dedit. Concludam verbo, non est in vtero naturæ res vlla concepta, nõ est res vlla in lucem naturæ edita, in qua non videas hanc subordinationem causarum. Nam in re qualibet naturali, materia primùm subijcitur formæ, vt nec materia per se & vi suâ appetere formã, nec forma p se & vi suâ perficere materiã possit, nisi vtręq; efficienti alicui causæ subsint, quę vim & virtutẽ mouendi vtrãq; ad aliquid efficiendũ habeat. Hæc verò causa (vt supra docui) est activa potẽtia naturę, si physicè; est potẽtia Dei, si Metaphysicè ordinẽ & dispositionẽ causarũ consideres. Nec hic finẽ excludo, si intentionẽ naturæ in essendo perpẽdas: quippè activa hæc potentia naturalis mouendi materiam & formã, ab intuitu quasi finis excitatur. Sic *materia formæ*, *forma efficienti causæ* (nempe potẽtiæ naturæ,) *potentia naturæ Deo*, hæc omnia subordinantur *fini*, qui primum pulsum & motum in intentione facit. Nam quãvis Deus liberrimum Agens sit, & non alligetur fini, in ordine tamen & connexione causarũ finẽ secundùm providentiam singulis rebus efficiendis proponit; cuius vi cæteræ causæ ad vires suas exercendas secundùm

Lib. 2. Phys. c. 2. & Cureus: lib. 1. de sen. c. 30, ex Galen.

inten-

intentionem naturæ excitantur. Secundùm intentionem naturæ (dico) quia natura in omni effectu intendit finem, & propter finem intentum agit. Hinc constat esse quidem subordinationem causarum, vsque ad primam & vltimam causam omnium, si per primam Deum, & vltimam cuiusq; rei propriam formã aut finem intelligas.

Tertia quæstio iam sequitur, quæ est *Vtrum naturalis causa necessariò operetur effectum?* Vt est subordinatio & connexio causarum: ita est quædam conditio, vt hoc vel illo modo affectæ necessariò producãt effectũ. Est enim natura in suis causis potẽs, efficax, & invicta, quia nũquã frustra agit; & quamvis in particulari aliquando nęuum patiatur, in vniversali tamen non errat; quia non temerè, non casu, sed essentialiter & necessariò agit. Vt est natura causarum naturalium prima: ita sunt aliæ causæ quæ gnomonem, digitum, motumque naturæ vestigiò sequantur. Illa semper agit, & in essendo non fallitur: hæ igitur perpetuo agunt & necessariò earum actionem sequũtur effecta. Vetus est axiõma illud, *Posità causâ sequitur effectus*: hoc si intelligas de causâ *in motu ad effectum*, verum est, aliter fallax & incertum: quippe positâ causâ in potentia, non semper & necessariò effectus sequitur. Exempli gratia, si sit *farina* non est semper *panis*, si sit *pannus* non est semper *vestis*; at si actu subijciatur *ignis aquæ, aqua incalesceret* necessariò: hæc enim connexio & consecutio essentiæ est, & proinde necessaria. Appositè hoc ipsũ probat definitio causæ, quæ definitur, *id cuius vi necessario elicitur effectus*. Hoc etiam confirmat relatio causæ ad effectum: sunt enim secundùm esse relatiua, quorũ natura est vt mutuò se ponãt necessariò. Deinceps hoc vrget intẽtio naturæ, quæ penitus frustrabitur si causa necessariò non operetur effectum. Hoc iterum concludit ratio naturalis fati, quod postea definit Philosophus nihil aliud esse quàm *necessarium & inevitabilem nexum causarum cum effectis*. Hoc denique demonstrat inductio omnium causarum, in qua materia, forma, efficiens, finis, & nulla nõ deniq; causa per se in actu & motu posita, suum effectũ tanquã imaginẽ sui nobis in speculo repræsentat. Vnam vel alteram hoc loco cautionem adhibeo; primam nimirum vt causa sit in actu, secundam vt sit in motu, tertiam vt impetu contrarij nõ impediatur, quartam vt omnia rectè disponantur in effectu. Propter defectum primæ cautionis non sequitur, *Eclipsis solis futura est: ergo sol obscuratur*. Propter defectum secundæ non rectè cohæret, *Semen est: ergo planta*; quia *semen* potest esse, tametsi non sit in motu ad *plantam*: veruntamen si sit in motu ad *plantam*, ratio bene cohæret, quantumuis *planta* adhuc non sit: motus enim semper est denominãdus à termino ad quẽ tendit

Quæst. 3.

Lib. 1. de Cœl. tex. 32. & Plut. lib. 3. Symp. 1.

Lyb. 2. Phys. c. 8. tex. 78.

Positâ causâ in motu ad effectum, sequitur effectus.

Causa quid.

Causa & effectus relativa.

Fatum quid.

Cautiones in hac quæst.

Motus denominatio à termino ad quẽ, Lib. 5. Phys. cap. 2.

tendit, terminus autem ad quem tendit *semen* in hoc motu, *planta* est. Quid multis? propter defectionem tertiæ cautionis non rectè concluditur, *Bene docet sapiens: ergo sapientes facit*. Ratio est quia fieri potest vt auditores sint *stulti* & non capaces sapientiæ. propter defectum quartæ non est firma hæc consecutio, *Color est: ergo visio*; quia fieri potest vt organũ videndi, & media non bene disposita visum impediant.

Quæstio 4. De quarta quæstione quæ est, *Virum causa finalis vllum esse realem habeat?* pauca his adiungã, cùm solùm in hoc capite de causis agatur, & quid sit causa in genere, & quid in specie breviter demõstrabo. Est ergo causa *ens primum per se, cuius vi elicitur effectus*. *Ens* dicitur, rei nõ rationis; ens *primum* dicitur, respectu effectus, qui suam causam sequitur; *per se* additur, quia ab effectu non dependet; per *vim* in hac definitione potentia actiua in motu ad effectum, non passiua intelligitur; quia per illam potentiam se movet causa, non mouetur. Causa sic definita dividitur in internam & externam. Interna iterum diuisa est in materiam & formam: externa verò in efficientem & finem. Materia hîc vt in priore lib. definitur *principium primum physicum, cuiusque rei naturalis, ex quo per se res constat, & in quod tandem resolvitur*. Forma est principium quoq; physicum, *quod materiæ perfectionem, rei compositæ nomen & esse distinctum & completum tribuit*. Sed attende quòd forma informans, non forma assistens hoc loco definiatur. Causa efficiens est *principium extra essentiam rei cuius est causa, extrinsecus rem primùm movens* vt quidã definiunt; vel est (vt verbò dicam,) externum principium motus, vt natura internũ dicitur. Finalis causa est *primum principium, intentionem causæ efficientis movens*. Vel est *cuius gratiã aliquid fit*, & *ad quod veluti ad quietis punctum refertur*. De hac causa iam quæritur, *Virum in se vllum esse physicum & reale habeat?* Non possum assentiri Scoto & aliquibus alijs illius fautoribus in hac quęstione, qui pertinaciter dicunt, finalẽ causam habere metaphoricum solùm esse, non physicum & naturale. Namsiue finem rei factæ intelligas, quem veluti amicum agens diligit; siue finem rei intentæ & faciendæ, ad quem efficiens in agendo tendit; certum est rem quodammodo esse, essecq; physicum aliqua ex parte vendicare. De fine rei factæ non est quòd dubites, quippe est ipsi rei factæ perfectio, vt *bonum naturale* vnà cum re cohærens, vt forma naturalis quæ finis dicitur. Sed hic labor, hoc opus est, vt probemus rei intentæ seu faciendę finalem causam realem esse; per tẽ intentam seu faciendam, ens *in fieri* (vt aiunt) id est, rem inchoatam in motu, nõ perfectam in forma & statu intelligo. Huius quoquè causa finalis

Causa quid.

Causa interna, externa.

Materia quid.

Forma quid.

Forma informans, assistẽs.

Causa efficiẽs quid:

Finalis causa.

Finis rei factę

Finis rei intẽtæ.

non

non est simpliciter nō ens, aut intentio (vt ait Scotus.) Nam si sic esset, doceat quomodo excitaret efficientem causam ad agendum & producendū effectum; quippe non ens nihil movet, & intentio solū causa effectricem intelligentē movet: at omnis causa efficiens in rerū natura nō est intellectus, aut aliquid rationis capax (*Sol* enim est causa efficiens generationis) si ergo propriū sit finalis causæ movere efficientē causā ad opus naturæ, probabile est finalē causā simpliciter non esse non ens aut intentionale aliquid, nisi finem ad solum intellectum aut rem aliam capacē rationis velis reducere. Præterea cū esse rerum sit vel in actu per formā, vel in potentia per motum, quo natura ad rem intentam tendit; non video quin finem adhuc actu nō existentem, physicam & realem dicam. Nam etsi actu non existat, subsistit tamen in propinquâ potentiâ, in qua realem naturam habet. Nam vt *embrio* in vtero sepultus *homo* dicitur, non quòd simpliciter sit in actu *homo*, sed quia potentia actiua naturæ non quiescit donec ad hominis formā venerit: ita finalis causa, adhuc in occulto naturæ quasi amplexu latens, realis dicitur, nō quòd actu & simpliciter res perfecta sit, sed quòd natura quæ fine suo non privatur ad eundem vergit. Et vt *homo* sic inchoatè consideratus rectè *non ens* aut mera intentio dici non potest: ita quidem finalis causa in proxima potentia eminens & emergens, rectè nihil, aut metaphorica vmbra & intentio appellari non debet. Deinceps arcanum naturæ consilium hoc est, vt omnia & singula esse reale habeant in suis principijs, suisque etiam medijs: si ergo consideretur finis vel vt effectus in natura quæ est principium, vel vt causa movens in potentia naturæ quæ est medium, negari non potest quin esse aliqua ex parte reale habeat. Porro quàm absurdum hoc est, & in spacijs philosophorum inauditum, dicere finem omnino non ens esse, vmbram esse, nihil esse, solam metaphoram & intentionem esse? Imo vsurpatum & vulgare potiùs illud est, *finem ens esse*, *bonum esse*, *aliquid reale esse*, *primamque rem in intentione*, *non intentionem esse*. Insuper finalis causa in obiectis mentis est ens intentionale, quod per species intellectum movet: ergo finalis causa in naturalibus rebus non potest non realis esse. Ratio sequitur, quia contrariorum contraria est natura. Huc addo, quòd necessitas in operationibus naturæ magis dependeat à finali causa, quàm ab alia vlla: quia nisi finis moveret efficientē causam, vt disponeret materiā ad formam, nullum opus naturale fieret. Consonum ergo rationi est, finalem causam aliquid reale in se habere; nam aliter entia magis à non ente quàm ab ente penderent. Postremò cùm omnium philosophorum consensu Deus

Embrio qui homo?

Causa finalis qui realis?

Finis primus in intentione, sed non ipsa nuda intentio.

Liber de Gen & corr. 10.

Huius libri 9.

sit vltimus finis omnium, in quo omnes omnium rerum essentiæ vniantur: concludam finem rem esse optimam, sive primum (qui est Deus) siue proximum (qui est vniuscuiusq; rei bonum & perfectio) consideres.

Quæstio 5.

Vltima quæstio est *Vtrum exemplar sit omnino causa?* & *si sit, Vtrum sit magis formalis quàm efficiens causa?* Quanquam parùm aut nihil de ideis differat Philosophus, quoniam tamen hoc loco exemplaris causæ (quæ nihil aliud est quàm idea) mentionem facit: arreptâ occasione discutietur quid sit, & quomodo inter veriſſimas causas annumeretur. Idea (vt D. Thomas definit,) est forma quam aliquid imitatur ex intentione agentis, & finem determinantis sibi. Est *forma*, id est, non forma assistens vt *intelligentia*, nec forma informans vt *anima*, sed forma (vt ita loquar) designans modum rei faciendæ. Hanc omnis artifex animo comprehendit, priusquam ad opus se accingat, hanc comprehensam in opere concinnando imitatur, hanc in imitando ad vivum exprimit, sensibusq; quodammodo externis offert. Nunc cùm quid sit exemplar definitum habeas, quale sit paucis accipe. Est quidem species in mente posita, eademq; potiùs intrinsecus concepta, quàm extrinsecus obiecta menti; id est, magis formalis quàm obiectiva (vt aiunt.) Hanc opinionem ex hypothesi, & ex absurditate probo. Ex hypothesi, nam hoc dato, quòd exemplaris causa sit solùm species obiecta, necesse est vt res priùs sint quàm istæ species abstractæ animo concipiantur; sed huic contrarium manifestum est, cùm omnis artifex in opere producendo præconceptas species imitetur, easdemq; in opere facto exprimat delineatas. Ab absurditate hoc ipsum sic etiam probo. Si exemplaris causa sit idea solùm obiecta menti, quam in efficientium opere efficiens causa imitatur, tum (quo nihil absurdius est,) prima causa, id est, Deus à creatis rationem operandi sumeret, nec per se ad agendum sibi sufficeret (quippe necesse est secundùm hanc opinionem, vt species exemplares quas efficiens causa imitando sequitur, à rebus ipsis abstrahantur) at Deus nullis exemplaribus causis, nullisque formis indiget vt crearet omnia, cùm ipse sit prima causa primaque forma omnium. Sed brevitatis memor curro. Restat vt quomodo sit causa, & ad quam speciem causarum spectet breviter dicamus. Exemplar quidem causa est, quia actu movet artificem vt concinnet & perficiat opus, quod neq; ars ipsa, nec species nuda, sed speciei formalis conceptus efficit; speciei formalis cõceptus (inquam) qui est simpliciter idea illa, de qua hoc loco definitè loquimur. Hoc enim conceptu mens menti loquitur, spiritus spiritibus arcana loquuntur; loquuntur (inquam) spiritus

Idea quid.

Idea forma designans modum rei faciendæ.

Idea causa est.

ſpiritus per ideas quia ſũt ideæ. Sed digredior: hoc exemplar cauſa eſt intentionis, cauſa actionis, cauſa operis, cauſa imitationis, perfectionis cauſa. Mentẽ enim inſtruit ad morũ, ad opus, ad exemplũ, ad finem. Omitto verba, doceoque cauſam eſſe, non ſolùm quia omne opus artis ab illa dependeat, ſed quia omne opus etiam naturæ in ſe illam quodammodo vt cauſam contineat. Eſt enim in re qualibet naturali impreſſum figillum Dei, quod ſpeciem ſeu ideam quandam relinquit inſculptam, cuius motu & inſtinctu omnia naturæ effecta officia ſua libenter præſtant, & velociter ad bonum tranſcendens & divinum tendunt. Hoc quod dico planè inſinuat Philoſophus, cùm neſcius quomodo forma accedat ad materiam, divinum quiddam illam appellet, imo cùm de forma humana agat, coactus eſt apertè dicere, *eam diuinitus dari*. Quid multis? has ideas in re qualibet oſtendunt externæ ſpecies & formæ rerum, quarum infinita varietas divinitatem intus latere arguit. Oſtendit etiam conatus rerum, quæ ſemper vi ſuâ ad ſummam perfectionem tendunt: vnde ægrè ferunt tricas omnes & impedimenta quo minùs optatum hunc finem conſequantur. A Platonis Tripode & oraculis hoc loco non arguo, infinitus eſſem ſi arguerem. Idea eſt cauſa in Deo rerum, quia Deus ipſe eſt idea: falleris ergo ſponte (Ariſtoteles) cùm fallaciter vrgeas præceptorem tuum, quaſi diceret in mente divina ideas ſpecieſque varias latere, per quas veluti per exemplares imagines & idôla mundum finxerit & creârit. Non ſic dixit Plato, ſed hoc dixit & ſenſit, ideas divinas eſſe effectrices rerum cauſas: non quòd ſint exemplares imagines quas ſibi proponat Deus vt imitetur, ſed quia Deus ipſe eſt idea prima, in qua omnes rerum omnium ideæ continentur. Et quid (quæſo) tibi vis philoſophorũ princeps, cùm in Metaphyſicis tu ipſe doceas, non eſſe accidens in Deo, omneſque rerum omnium eſſentias vniri in Deo? nonne idipſum loqueris? Idem certè loqueris, idemque intelligis, ipſamque veritatẽ defendis; nam Theologi in hoc ſenſu ideas principes & primarias cauſas rerum eſſe defendunt. Reſtat vt ad quam ſpeciem cauſæ pertineat verbo oſtendam. Alij ad efficientem cauſam, alij ad formalem magis ſpectare aiunt. Probabilis eſt in vtramque partem ratio: firmior tamen eorum diſputatio, qui magis ad formalem quàm ad efficientem trahant. Primùm quia ipſa etymologia nominis formam ſignificat; eſt enim idea forma. Tum quoniam rationem formæ induit, in diſtinctione rerũ: quot enim ſũt vel præcõceptæ ſpecies, vel exẽplares cõceptus in animo artificis efformati, tot formæ in operib' arte iã factis apparebũt diſtinctæ. Præterea formæ realis notio

Idea cauſa multiplex.

In re qualibet naturali figillum Dei inſculptum.

Deus idea prima.

Ariſtoteles malè reprehẽdit Platonem de ideis diſſerentem.

Lib. 1. Ethic. c. 6. & paſſim. Plat. in Tim. & Phædone.

quam

(quam oculis cernere omnino non licet) per internam animo conceptam ideam & formam cernitur; magis ergo ad formam quàm ad efficientem accedit. Non est minimi momenti authoritas Dionysij de Diuinis nominibus, Boëtij, Procli, qui ideas nunc formas sine materia, nunc formas archetypas, nunc formales causas nominant; efficientes verò aut raro aut nunquam; quamuis res eadem diverso respectu, & forma, & efficiens dici potest. Vt anima est forma hominis, & efficiens causa operis vel artis. Nam vt vnius & eiusdem effectus plures per se possunt esse causæ: ita vni eidemq; nonnunquam causæ plurium causarum nomen, vim, & rationem subire convenit. Hoc dico, quia existimo nõ penitus absurdam eorum opinionem, qui ideas aliquando inter effectrices causas connumerant; magis tamen esse formales concludo propter rationes quas nunc attulimus.

Cap. 5. lib. 2. de Trini. Res eadẽ diverso respectu esse potest & forma, & efficiens.

Quæstiones variæ moventur ab Interpretibus de causis.

Quid supereſt? Oceanus certè multarum de Cauſis quæſtionum quas multi Interpretes audito nomine *cauſæ* apud Ariſt. cerebroſe, non ex textu movent, vt *An omnis cauſa ſit nobilior effectu? An cauſalitas ſeu cauſandi ratio ſit rẽlatio, vel res quæ determinatur cauſæ? An ſingulæ cauſæ cauſalitates vendicent? An cauſæ cauſis poſſint eſſe effectus? An Deus omnes cauſas & cauſalitates in ſuo eſſe conſervet? An Deus concurſu cauſis ad quamlibet earum actionẽ ebciendam concurrat? An Deus primâ notione cauſas ſecundas ad agendum excitet? An aliquid fiat quod divinâ potentiâ fieri non poſſit?* Hæc omnia (inquam) & his ſimilia permulta lubens hîc tranſeo, vel quoniam non appoſitè & directè ex textu moventur, vel quia ab alijs diſcutiuntur ad viuum, vel quia eorum aliquot ad Metaphyſicos, & Theologos potiùs quã ad Phyſicos & naturales philoſophos pertinent; vel denique quia poſthac (ſi opportuna mihi ex textu alibi detur occaſio) vberiùs tractabuntur.

Deus cauſa prima.

Sed (vt concludam omnia) diligenter (ſtudioſe lector) advertas, in toto ordine entium vnum duntaxat eſſe cuius ſimpliciter nulla eſt cauſa, ſed ipſum eſt cauſa aliorum omnium. Hoc Ariſt. ens primum, primam cauſam, primum motorem, primam eſſentiam, ideam primam, mouens immobile, æternum, bonum incommutabile, verum, ipſumq; Deum appellat. Cùm de cauſis nunc ex philoſophorum ſubſellijs diſputo, illorum ſubtilitatibus poſthabitis, hanc ſempiternam cauſam ſolùm eſſe & fuiſſe credo: à qua alia omnia principia & effecta poſt *non eſſe* inceperunt *eſſe*. Hæc cauſa, vel Deus potius, cùm ſit ſummum bonum, & ſolum eſſentialiter bonum, dum nihil præter ſeipſum eſſet, vt bonitatem ſuam alijs communicaret diffunderetq;, latiùs, in *initio temporis* omnem creavit *rem*, & ex nihilo

Creationis ordo.

hilo produxit *spiritus formasq; simplices*, quas perpetuitate & immortalitate dotauit, vt ipsum laudarent. Creauit etiam molem quandam, vi suâ rudem & informem, vt esset omnium producendorum commune subiectum & principium. Hanc *materiam* (sic enim appello) à se creatam in superiorem & inferiorem diuisit; illam raram & nudam, ab omni impetu peregrinarum impressionum immunem; hanc illius respectu densam, omnique mutationi obnoxiam fecit. In materia siquidem superiore formas perpetuas, orbesque distinctos produxit: *quos duobus luminibus magnis, sole & lunâ* alijsque variarum magnitudinũ innumeris stellis ornatos cõstituit; & ideo sic constituit, vt essent *in signa, & tempora, dies, & annos*, suoque motu, lumine, & influentiâ hæc inferiora regerent. In inferiore materia, primũ simplicia corpora, *ignem, aquam, aerem, & terram* finxit, suis ornamentis decorauit. Ignem reliquit simplicem propter locum, motum, essentiam, quæ vitales spiritus viuentium non ferunt: aerem verò *volatilibus*, aquam *piscibus*, terram *plantis, alijsque animatis & inanimatis* impleuit; in quorum singulis veluti *semen & virtutem* reliquit, vt *sibi similia procrearent*. Post hęc omnia *corpus humanum ex limo terræ finxit, & spiritum immortalem* (*à se ex nihilo creatum*) *illi infudit*. O nobile & diuinum opus Dei, cui globos cœli, omniumq; operum quæ fecit in seruitutem dedit! Sed ò ingratum animal! cur non agnoscis causam creationis, dignitatis, fœlicitatis tuæ? Cur alias causas ex philosophiâ, humanâ sapientiâ quæris? O vtinam tamen crederes philosophiæ, quæ te docet (si illam audires) omnia quæ sunt, fuerunt, aut erunt, à Deo, vt à prima causâ dependere, omnia in illo esse, omnia sine illo in nihilum commutari. Est enim causa efficiens, vniuersalis, & (vt cum Philosopho loquar) independens omnium, quia finxit omnia; est causa formalis omnium, quia formis à se creatis distinxit & ornavit omnia; est causa exemplaris omnium, quia sigillo suo quasi impresso consignauit omnia; est denique causa finalis, quia ad eum solum referuntur omnia. Hoc dico non quòd existimem non esse secundas causas, quas modo definiui, sed vt Deo soli, primæ causæ omnium, iustas laudes persolvam, qui causas secundas & effecta in usum hominis ingrati dedit.

Materia duplex.

Psal. 136. 8, 9.

Gen. 1. 14.

Ignis cur simplex.

Gen. 2.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis. Vtrum ad perfectam scientiam rerum necessariò habenda sit cognitio omnium causarum?

Scientia perfecta duplex est, vel

1 Essentiæ solùm, & sic non requiritur omnium causarum cognitio ad perfectam scientiam rerum; quippe satis est materiam & formam scire, ex quibus definitio (in qua rectè intelligitur essentia) constat.

2 Essentiæ & existentiæ simul, & sic ad perfectam scientiam requiritur non solùm cognitio materiæ & formæ, sed etiam aliarum causarum & proprietatũ, vt accurata demonstratio (quæ est mater scientiæ) oriatur. Hoc autẽ probatur

1 Ab imbecillitate intellectus humani, quia corpore sepultus causas primas rerum non percipit, nisi per proprietates & accidentia quę prius ad sensus accedũt, vnde plerũq; nostra cognitio ortum originemq; trahit.

2 A natura demonstrationis perfectæ, quæ ei accuratæ scientiæ causa: quippe in illa non solùm requiritur definitio vt medium, sed etiam subiectum eiusdem medii, adeoq; extrema, quæ sunt proprietates quæ de eodem medio demonstrantur. Vnde constat, non solùm partes definitionis (quæ sunt causæ à priori) sed etiam propriætates & accidentia necessaria (quæ sunt causæ à posteriori) ad perfectam scientiam requiri.

3 Ab enumeratione causarum; quia nisi qui respondere possit ad interrogata de singulis causis, rem perfectè scire non dicitur. Vt ex qua materia res fiat, per quam formam subsistat, à qua efficiente moveatur, ad quem finem destinetur.

4 A comparatione modorum tum essendi, tum sciendi, qui numero pares sunt, vt supra probatum. Est enim esse essentiæ & existentiæ.

5 Ab ordine duplici perfectè sciendi, scilicet naturæ & disciplinæ: qui omnes causas ad perfectam scientiam postulat.

6 Ab inductione exemplorum, de qua superius in discursu satis aperte diximus.

7 A definitione perfectæ scientiæ, quæ est per omnes causas.

Opp. Duæ solùm causæ sunt necessariæ ad perfectam essentiam rei, ergo duarum solùm causarum cognitio ad perfectam scientiam rei est necessaria. Antecedens probatur, quia perfecta essentia rei in definitione continetur, quæ solùm ex materia & forma, aut illis adæquatis principijs (genere nimirum & differentiâ) constat. Argumentum tenet, quia perfecta scientia eam proportionem & affinitatem cum essentia habet, vt ab ijsdem omnino causis pendeat. Quæ res aperta est in demonstratione absoluta, quæ solummodo ex definitione medio termino constat.

Resp.

Resp. *Etsi essendi (vt aiunt) et sciendi eadem sit ratio in genere, non tamen eadem est in specie. Nam in speciali essentia rerum non solum esse essentiæ, sed esse existentiæ considerari debet: præsertim in rebus naturalibus, de quibus hoc loco agitur. In illis enim non satis est scire materiam & formam, sed etiam quomodo hæc duo principia coniungantur, & ad quem designentur vsum & finem: & hæc proprie absoluta & perfecta rerum per causas scientia dicitur.* Essendi & sciendi quæ eadē ratio.

Opp. *Eo perfectior scientia est, quo simplicior: ergo perfectior est illa scientia quæ ex duabus, quàm quæ ex omnibus causis constat. Antecedēs probatur, quia demonstratio simplex est perfectissima quæ ex primis causis coalescit: argumentum sequitur, quia qualis est demonstratio talis est scientia.*

Resp. *Omnes causæ simplices sunt; quamobrem earum multitudo non compositam scientiam reddit. Nam vt plura indivisibilia puncta indivisibili lineæ addita eandem lineam non efficiunt amphorem: ita plures causæ (quæ sunt indivisibiles vi & essentiâ suâ) in demonstratione adhibitæ, scientiam magis compositam non faciunt, sed magis certam. Si ergo certam & perfectā scientiam rei desideres, quo plures causas noveris eo perfectiorem scientiam consequēris.* Omnes causę simplices sunt.

Opp. *Ordo procedendi in rebus sciendis ipsi comparatur scientiæ; at ordo procedendi in sciendis rebus perfectior habetur ille naturæ, qui à primis solum causis pendet, quàm alter ille disciplinæ, qui à causis fortuitis & adventitijs nascitur: sequitur ergo illam scientiam esse perfectiorem quæ ab ordine naturæ & primis causis pendet; & proinde omnium causarum cognitio ad perfectā scientiam rerum non requiritur.*

Resp. *Idem saxum voluis. Sed respondeo, Philosophum magis laudare ordinem naturæ quam ordinem disciplinæ: quia ille à primis causis, hic ab effectu causisq; fortuitis procedit. Non tamen negat quin completior perfectiorq; sit illa cognitio rei, quæ omnium causarum cognitione redditur perfectissima.*

Opp. *Accidentia non sunt causa sciendi: sed efficiens causa & finalis sunt accidentia: ergo non sunt sciendi causæ. Maior Aristotelis est in Analyticis, minor illius est hoc loco, vbi docet efficientem & finem esse externas causas.*

Resp. *Efficiens causa & formalis sunt respectu materiæ & formæ accidentia, simpliciter tamen sic dici non possunt respectu rei cuius causæ dicuntur. Præterea accidentia (vt docet Philosophus primo libro de Anima) plurimum ad scientiam valent, maximè vt sunt causæ rerum ad quarum esse existentia necessariò requiruntur, imo ad quarum esse essentia necessariò requiruntur: quippe materia non potest disponi ad formam suscipiendam, nisi per motum efficientis causæ quæ illam movet.* Causæ formalis & efficientis duplex respectus. Lib. 1. de Anim. cap. 1.

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum sit necessaria subordinatio causarum vsq; ad primam & vltimam?

Subordinatio causarum sumitur vel

- Dialecticè, pro ordine & dispositione causarum, eâdemque vel
  - 1 In rectâ lineâ, vt in *categoriis* seu *prædicamentis*, in quibus secundùm sub & supra causæ ponuntur.
  - 2 A latere, vt differentiæ in ijsdem prædicamentis, quæ directè in lineâ & serie non ponuntur.
  - 3 Reductivè, vt proprietates & accidentia, quæ ad sua propria subiecta reducuntur.
- Physicè, pro necessaria relatione & dependentiâ vnius causæ ab altera, sive esse rei internum, sive externũ respiciat, ea autem subordinatio probatur necessaria
  - 1 Generatim, in causis & effectis totius mundi; quia provida natura, vel potius natura author, sic omnia disposuit, vt causæ causis subcerentur, earumque aliæ ab aliis penderent. Vbi gratiâ, omnes causæ secundæ à Deo causarum primâ pendent. Quippe sine ea nihil agunt, nihil movẽt, perficiunt nihil, sic etiam inter causas secundas, aliæ superiores vt *cœlum, anima*, aliæ inferiores dicuntur, quæ iisdem in causando subordinantur, vt *elementa in generatione mixti*.
  - 2 Specialim, in quatuor generibus causarum quarum necessaria est connexio, non solùm ad essentiam rerum absolutam, sed etiam ad integritatem rerum perfectam, vt in priore quæstione probatur; vnde firma argumenta & præsidia huius quoque causæ petantur, præter ea quæ in demonstratione eiusdem nunc pertractavi.

Opp. *Cùm subordinatio causarum ea dispositio & relatio sit, vt inferiora causa non possint quicquam efficere aut causare (vt aiunt) nisi superiora influant & conveniant; videtur quidem mihi hoc nihil aliud concludere, quàm quòd Deus (prima causa omnium) sit agentibus causis secundis alligatus, vt necessariò cum illis agat: sed Deum ita necessitati alligare, cùm sit liberrimum agens, est absurdum, ergo talis & tam necessaria non est subordinatio causarum vt hic demonstras. Maior constat ex definitione subordinationis, & ex enumeratione causarum quæ in vnam primam desinunt; minor Arist. in 7. & 8. Physic. aliisq; locis quàm plurimis, vbi Deum actu infinitum liberrimumq; principium esse probat.*

Deus quam sit liberum agens, qui dicitur agere necessariò.

Resp. *Resolvitur hic nodus in expositione quæstionis, cum demonstratum sit esse quidem categoricam necessitatem seu absolutam, & hypotheticam seu conditionatã: illam in Physicis, hanc in Metaphysicis cerni. Alij verò respondent Deum cum secundis causis agere quidem necessario, sed non invitus, ea-*

cultè vult enim sic causas secundas ordinari, vt sibi agendo vires acceptas ferant, & à se vnà cum illis agente operationes recipiant. Vt ergo animus humanus in motu corporis humani necessariò agit, & tamen immunis est à motu naturali: ita Deus quidem agit alijs causis agentibus necessariò, & tamen liber est motor & author omnium. Quia vt animo se subtrahente, corpus omne, eiusdem vires, motus, & actiones cessant: ita Deo cessante agere, languent, mutant, pereunt, omnia. Hinc constat necessitatem dependendi in secundis causis esse, eandemq; absolutam, necessitatem verò in Deo agendi libertatem esse; quia potest cum illis agere vel non agere, vt sibi in diuina prouidentia visum fuerit: vult tamen agere vt ordo & dispositio rerum per causas obseruetur.

Necessitas in Deo agendi libertas est.

Opp. *Causa omnes rerum diuersarum sunt, at res naturâ, proprietate, & definitione distinguũtur: ergo & earũ causæ, ex quo necessario sequitur, quòd talis de qua loqueris non sit subordinatio causarum, id est, relatio & dependentia: quippe quæ naturâ differunt, mutuò à se inuicem non dependent.*

Resp. *Res considerari possunt duobus modis, vel specialim & sic naturâ, proprietate, definitione differunt, causasq; distinctas habent proximas sui procreatrices: vel generatim & sic non semper distinguuntur. Verbi gratia homo & bellua, quamuis specie differant, generibus & differentijs superiorum in prædicamento consentiunt: causæ igitur inferiores à superioribus in genere à se mutuò dependere possunt, hæc in specie considerata distinguuntur.*

Respectu causarum duplex rerum consideratio.

Opp. *Causa res absolutæ sunt: ergo earum non est relatio. Antecedens est Aristotelis in Topicis, vbi docet effecta dependere à causis, causas verò non dependere ab effectis, sed per se & vi suâ subsistere. Ratio tenet, quoniam causa non sint relata, vel secundum esse, vel secundum dici, cùm non sint in prædicamento relationis.*

Resp. *Hoc nomen subordinationis non tam strictè sumitur, vt omnia quæ à se mutuò dependent ad prædicamentum relationis pertrahantur: satis est si sit talis ordo & connexio causarum in activa potentia sua producendi effecta, vt inferiores siue superiorum influentia nequeant eandem potentiam exercere & exercere. Sic planta non vivit, non crescit, non conservatur, si sol non influat, & (vt superior causa) animæ vegetatrici, causæ inferiori vires concedat.*

Quousq; patet nomen subordinationis.

Opp. *Si sit subordinatio causarum ad primam, tum probabile est quòd omnes secundæ causæ sic dependeant à primâ, vt sine illâ nec esse, nec agere, nec conservari omninò possint, sed hoc non videtur verum: ergo talis non est subordinatio. Maior constat, quia in essentiâ aut existentiâ omnis relatio ineſt; minor probatur, primùm respectu primæ causæ, non respectu causarum secundarum. Respectu primæ causæ, quia vt dictum & semel perfecta est & conserva-*

vatur absente artifice: ita cessante Deo operari, ab ea causa manente. Primo videtur aliquid detrahi divinæ majestati, si ponatur cum omnibus causis in agendo concurrere; cùm per sepe actiones secundarum causarum fiant malæ, vt in vitiosis & sceleratis hominibus. Postremò si prima causa ad omnem actionem concurreret, frustra agendi vim propriam singulis rerum causis dedit, frustra ne etiam dicitur per medias & secundas causas agere, cùm ipsa per se necessariò agat. Respectu causarum secundarum hoc ipsum probatur, tum quia causa qualibet suam propriam vim essendi & agendi sibi datam & concessam habeat, tum quoniam ideo causæ dicantur, quia per se subsistentes conservarē effecta: nō opus est ergo alio præsidio post primam creationem quo fulciantur.

Deus concurrit cum omnibus causis secundis ad omnes actiones.

Resp. Omnium philosophorum & Patrum calculis firmata est hæc sententia, nimirum Deum cum omnibus causis secundis ad omnem actionem influere. Est enim Deus vbiq; per potentiam, præsentiam, & essentiam; quia sibi omnia subdit, vniversa intuetur, perquè singulorum essentias commeat illabiturq;. Nullus enim locus eius præsentiâ, nullus locus eius essentiâ, potentiâ, providentiâ vacat. Videt omnia, est totus oculus, operatur omnia, est totus manus, est totus vbiq;, relictâ, pes totus à Diva Bernardo dicitur. Quid multis? Cœlum & terram implet, est totus Deus. Hic Deus, hæc prima causa cū omnibus causis necessariò in stadio mundi currit, aut certè reliquæ tardæ claudicant, cadunt, metamq; suam non attingunt. Respondeo ergo ad partes argumenti, quòd similitudo tua inter artificem & Deum, domum & opus Dei non teneat; quia artifex est causa finita & mortalis, Deus verò causa actu infinita omnium, à qua vt omnia & singula dependeāt maximè postulat. Quod ais ergo, derogare à majestate divina, sic res ab illa dependere, erras; quod addis de actionibus malis, respondeo, Deum nec esse auctorem mali, authorem tamen esse iustitiæ si malè agas; non facit malum culpa, sed parat tibi malum pena. Deus est tibi iustitia, si malè, est clementia si bene vtaris: agit tamen perpetuò sed non semper in eundem finem; nam si malum tu mittas vertit in bonum. Postremò, quemvis singulis causis vires proprias agendi dederit, non tamē has dedit sine sua providentia fatali, qua eas in tali actione continet & conservat. Nam vt fons dat rivulis aquam, motum & fluxum, ita tamen vt rivuli nec moveri nec fluere sine fonte possint; ita Deus dat quidem secundis causis vim & naturam agendi, ita tamen vt (cessante Deo operari) omnes causæ in operando cessent. Nihil addam de reliquis partibus argumenti quas adfers; nam si attentius consideres quæ à me in postremo dicuntur loco, tibi satis factum planè & apertè videas. Huc omnia tendunt in hac quæstione, vt perdiscamus, Deum in omnibus tum causis tum effectis lucere: non quòd causæ secundæ omnino per se non agāt, sed quòd à Deo (primo essendi fonte) hanc vim essendi & agendi illas petere & habere videntur,

Deus vbique.

Deus concurrit ad actionē non ad malū in actione.

illa

illi soli suum honorem tribuamus.

Opp. *Actiones primæ, & secundarum causarum sunt numero, subiecto, naturâ distinctæ: ergo earum non est subordinatio necessaria, hoc est, necessaria relatio & dependentia. Antecedens probatur, quia actiones primæ causæ sunt immanentes & metaphysicæ; actiones verò secundarũ causarum sunt transeuntes & naturales. Argumentum tenet; quoniam relata mutuò definiũtur. Præterea si prima causa subordinentur cætera, necesse est vt prima causa agat mediatè aut immediatè cum illis; non mediatè, quia prima causa non alligatur mediis; non immediatè, quia inter finitum & infinitum, metaphysicum & physicum non potest esse vlla actionis immediatæ proportio.* Lib. 1. de Cœl. Tex. 52.

Resp. *Per subordinationẽ hoc loco non solũ intelligitur causarũ dispositio secundũ sub & supra (vt aiunt) in linea aut serie prædicamentali, vt inferiores directè à superioribus subijciantur; sed etiam ordo, relatio, aut connexio diuersorum principiorum, concurrentium ad producendum effectum, & sic qua subiecto, numero, naturâ differunt, relatione & ordine aliquando consentire possunt. Quod addis de immanente & transeunte actione, dico præpotentis Dei actiones esse immanentes si essentiam, transeuntes si influentiã spectes. Postremò affirmo cum Philosopho, Deum immediatè agere cum secundis causis, quod si non fieret, sequeretur non posse Deum actionem particularem rei aut causæ impedire, nisi per obiectum contrariũ: at (fatente Philosopho) ignis aliquando deuolat deorsum, & terra sursum, ne admittatur vacuum. Imò (vt sacra philosophia docet) ignis in fornace Babylonicâ, veluti oblitus naturæ suæ, viros inter flammas ambulantes non tetigit: immediatè ergo Deus impedit, & proinde immediatè mouet naturalium causarũ actiones.*

Dei actiones qui immanẽtes & transeuntes. Li. 2. Met. c. 2. Deus immediatè agit cũ secundis causis. Dan. 3.

Distinctio tertiæ quæstionis. Vtrum naturalis causa necessariò operetur effectum?

Causa naturalis cõsideratur vel

- Respectivè idq; vel in
  1. Relatione seu subordinatione ad primam causam, & sic ex necessitate hypotheticâ seu conditionatâ producit effectũ, pro arbitrio & imperio primi motoris promoventis vel impedientis actionem.
  2. Oppositione contrarii, atque ita non semper & necessariò producit effectum.
- Absolutè in se, & sic secundùm activam potentiam virtute primæ causæ concr.
  1. A definitione causæ, quæ est *ens illud cuius vi elicitur necessariò effectus.*
  2. A relatione causæ ad effectum, quia causa & effectus sunt relata, quorum vnum actu positum alterum necessariò ponit.
  3. Ab intentione naturæ, quæ cum causis nunquam frustra agit, & per consequens operatur seu producit effectum.

tatam necessariò operatur effectum: quod probatur

4 Ab interpretatione fati, quod definiunt à Philosopho necessaria & inevitabilis connexio causarum cum effectis, quæ connexio esse non potest si causa necessariò non producat effectum.

5 Ab inductione & exemplis omnium causarum, quarum nulla non (observatis quibusdam conditionibus) producit effectus.

Cautiones in hac quæstione sunt, vt causa

1 Sit in actu posita.
2 Sit in motu.
3 Contrarii impetu non impediatur.
4 Vt omnia rectè disponantur in effectu.

Opp. *Elephantas loqueris, mures et minuta animantia profers. Dixisti solùm de mysteriis abditis philosophiæ actur um; cur istas nugas vendis, quasi ignotum sit nobis illud tritum & vulgare axiòma, quòd causa posità ponatur effectus? & quid quæso aliud in hac quæstione doces?*

Causa & causalitas qui differunt.

Resp. *In minutissimis granis sæpissimè mirabilis virtus latet; præcepti indicium tuum prius quam cognoscas scopũ. Non hoc loco (vt tu somnias) invendo nugas, non cramben bis coctam aut rem notam propono, sed in hoc verbo quæstionis (necessariò) quæro An sit in causis naturalibus aliquid & potentiam manumque (vt ita dicam) natura excitet ad operationẽ effectus? Hoc* aliquid *multi nõ causam sed causalitatẽ nominãt. Causa res est quæ efficit, causalitas (vt aiũt) est efficiendi seu causandi ratio, quæ neq; res ipsa, neq; causa, neq; relatio causæ, sed modus causæ dicitur.*

Opp. *Necessitas nulla absoluta ab accidente nascitur, sed causalitas seu modus causæ in producendo effectu est accidens: ergo nulla necessitas absolutus, & ex consequenti necessariò causa naturalis hoc modo considerata non producit effectum. (Maior propositio nota est, minor constat, quia res & modus rei differunt.*

In causis naturalibus considerantur absoluta natura, & relatio.

Resp. *In causis naturalibus considerantur duo, absoluta natura & relatio, seu operatio effectus. Quamvis ergo causa & modus causæ in absoluta naturâ differãt; in relatione tamẽ & operatione effectus, modus necessitatem potest imponere. Nam vt solis natura & modus quo lumen fundit naturâ distinguuntur, modus tamen est causa in sole illuminandi media, & efficiendi effecta, eademq; simpliciter necessaria: ita sit in omni naturali causa relationeq; eiusdem causæ; quæ duo etsi naturâ differant, simplex tamen necessitas in motu & progressu ad tertium ab vtroq; oritur.*

Opp. *Causa & causalitas sunt coniugata: ergo re sunt eadem, vt Philosophus 2. Top. probat. Antecedens patet, quia nomine & sensu coniugantur.*

Causa & causalitas nõ sunt coniugata re.

Resp. *Voce, non re ipsa & sensu sunt coniugata, quãvis sint nonnulli qui existiment causalitatem nihil aliud esse quàm primam potentiam*

in 3

insq; causæ, quæ prima potentia re eadem est cum causa: sed aliud hoc loco destruimus, eandē non esse potentiā aut causam. sed motū vtrunq;, vt motus est in generatione plantæ, qui nec semē nec potentia seminis recte appellari potest.

Opp: *Multæ sunt causæ sine effectis: ergo non est necessitas operandi effectus. Antecedens probatur, quia causæ ordine naturæ priores effectis dicuntur; & si sint priores, sequitur esse posse sine effectis: necessariò igitur non operantur effectus.*

Resp. *Causæ considerantur vel in actu, vel in potentia, idq; vel in motu ad effectum, vel in subsistentia sua; si in actu & motu considerentur, absoluta & simplex est necessitas producendi effectus, vt supra demonstravi.*

Opp. *Natura est absoluta causa, & tamen sæpe in suis effectis producendis fallitur: ergo generatim de omnibus causis naturalibus non tenetur quæstio. Antecedens constat, quia natura sæpe monstra parit.* Huius lib. c. 8.

Resp. *Natura est causa; & considerari potest vel in specie, & sic nunquam fallitur, vel in numero & particulari, & sic aliquando fallitur. Sed vt vna hirundo non facit ver: ita vna defectio aut error naturæ vniversalem naturæ legem non convellit.* Natura in specie non fallitur.

Distinctio quartæ quæstionis, Vtrum causa finalis vllum esse reale habeat?

Finis est vel rei factæ, vel intentæ à natura: & vtroq; modo accepta probatur esse ens reale

1 Quia vt est rei factæ perfectio ens actu reale existit, vt *beatitudo in homine.*

2 Quia vt est rei intentæ scopus, movet naturam, eiusdemq; potentiam ad actum excitat, quod est opus rei, quippe non ens hoc non præstat.

3 Quia etsi actu absolutè & simpliciter finis non existat, in potentia tamen rei ad se motæ & allectæ subsistit aliquo modo, in qua realem naturam habet, vt *vita in radice plantæ, aut semine adhuc sub cespite latente & sepulto.*

4 Quia vt embrio homo dicitur, quamvis revera homo non sit donec inducatur forma: ita finis in vtero veluti naturæ delitescens res dicitur, tametsi absolutè & perfectè sic non sit, donec natura scopum in effectu producendo attigerit.

4 Quia absurdum & inauditum est apud philosophos audire finem vmbram, non ens, intentionem metaphysicam, aut nihil appellari, cū sit reale illud bonum ad quod natura in omni actione tendit.

6 Quia natura maximè dependet à finali causa, quod certè non fieret, si finis omnino quiddam intentionale aut metaphysicum esset.

7 Quia Deus Opt. Max. finis omnium est, & nemo est tam impius qui Deum rem esse per se subsistentem neget.

Opp. *Quod nō est, realē essentiā nō habet; sed finis nō est: ergo realē essentiā nō habet. Assumptio probatur, quia finis secundum Arist. est in solâ intentione, at esse in intentione non est realiter esse, sed mente solâ apprehendi.*

Resp. *Tota hæc ratiocinacio falsa est, si de fine rei factæ disputes (est enim finis rei factæ ens actu existens) sed si de fine rei iam in motu ad finem differas, interpretationem adhibemus, nisi rùm eundem non solùm in recessu initis delitescere, sed realiter in rei potētia (vt vita arboris in radice) permanere; quāvis ergo nō actu & cōpletè existat finis, realiter tamē & inchoatiē emergit, quod satis est ad realem essentiam finis demonstrandam.*

Opp. *Motus finis est metaphoricus & intentionalis: ergo finis essentialis est realis. Antecedens constat, quia vmbra rei adhuc non existentis animus apprehenditur, puta sanitatis; quia hic motus excitatur. Et vetus illud est, quòd à non ente aut entis vmbrā ens verum non oriatur. Nō est ergo hic motus realis, qui ab vmbratili entis fumo & fuco nascitur. Pone exemplo causa sanitatē in mente sanantis vel ægrotantis finē esse, adhuc nec medicus, nec æger eandem realiter, sed eiusdē animo imaginem & vmbram tenet.*

Finis realiter delitescit in ipsa potentia entis.

Resp. *Cum vmbrā ludis, & nomine Metaphoræ atq; intentionis te ipsum fallis; nam fieri potest, vt aliquid sit vmbra in conceptu mentis, & tamen non ipsā potentiā entis. Da veniam teipsum ingulandi tuo ipsius exemplo. Imperitè corporis laborans, accersis medicum, sanitatem quaris; peto à te (si sanitas, hoc est, temperies & eucrasia humorum, in potentia naturæ adhuc languentis nō emergat) quorsum medicū consules? quorsum medicinam sumes? Nō est ergo sanitas in ægroto penitus extincta, neq; rectè sola intentio, vmbra, metaphora, aut nō ens dicitur; sed vt vita in semine non actu apparet, realiter tamē in eo inest, adeoq; eminet si mādetur terræ: ita sanitas in corpore morbis afflicto nō cernitur, tamē in humorum potētia docilis ad sui cōservationē delitescit: & quod de sanitate dico, id ipsū de omni fine quoad entis rationē dico.*

Opp. *Motio finis nihil aliud est quā impressio sua notitiæ in agēte intellectu efficientis causæ, qua impressione excitatur efficiens ad amādum & desiderādū finem; sed talis impressio seu præsentatio est intētionalis: ergo motio finis est intētionalis, cū sit immanēs actio mentis. Sed qualis est effectus talis est causa eiusdem: ergo si motio sit intentio, motio eiusdem erit intentio.*

Resp. *Tu disputas quasi nō esset finis omnino nisi respectu intellectus, quod* Lib. 1. Ethi. c. 1 *est planè falsum. Nam res qualibet naturalis, quamvis careat intellectu, movetur ad finem bonum q; suum. Præterea illa impressio, aut imago inscripta in mente efficientis causa arguit realem essentiam finis, præsertim cùm ad amorem ac desiderium eandem pertrahat. Postremò ista impressio nō est in omni efficienti causa: nam Deus est efficiens causa omnium, dicitur q; agere, disponere, & conservare omnia propter finem, & tamen nulla in eo movens impressio, aut impressa motio finis est.*

Opp. *Multa sunt causa finales rerum metaphysicarum, aut ipsarum intentionum, quæ in animo solo subsistunt, vt finis philosophia contemplatiua dicitur; sed tales fines nullum esse reale habent: ergo omnes causa finales*

esse

esse realem non habent. Assumptio probatur, quia tales fines sunt ipse intentiones entiũ rationis, quæ realem essentiam non sortiuntur.

Resp. *Non vulneratis, quia scopum & vivum quæstionis non attingis, quippe de finalibus causis physicis hoc loco agitur. Insuper & illud etiam nego quod insinuas, res nimirum metaphysicas in solo animo contineri, finesq; intentionales solùm habere. Sunt enim nonnullæ res metaphysicæ extra intellectum positæ, quæ suam subsistentiam realem habent, vt spiritus omnesq; incorporeæ substantiæ. Postremò licèt intentionum ipsarum finales causa videantur esse solùm intentiones aut entia rationis, esse tamen reale in suo subiecto aliquo modo habent, cuius subiecti proprij fines dicuntur; vt contemplatio sapientiæ est finis philosophiæ, quæ contemplatio in animo res quadam dicitur, tum quia in reali subiecto sedet, nempe animo, tum quia circa reale obiectum versatur, nempe sapientiam, quæ virtus realis dicitur.*

Distinctio quintæ quæstionis, Vtrum exemplar sit omnino causa? & si sit, Vtrum sit magis formalis quàm efficiens causa?

In hac quæstione considerari debent

1 Definitio exemplaris, nempe vt sit *forma, quam aliquid imitatur ex intentione agentis, & finem determinantis sibi.*

2 Distinctio formæ in formantem, assistentem, designantem modũ rei. Forma formans est, vt *anima*, assistẽs, vt *intelligentia*, designãs modum rei vel actionis, vt hoc loco *exemplaris causa.*

3 Ratio movendi, non materialiter sed formaliter; vel ex conceptu mentis in hominibus, vel ex instinctu naturæ in aliis rebus, quæ æternam quandam speciem divinitatis in se latentem habent, qua ad officium præstandum moventur, quaq; motæ ad primam causam (quæ illam speciem motumq; impressit) tendunt.

Affectio seu qualitas exemplaris causæ, & sic magis formalis quã efficiens aut finalis causa esse probatur.

1 Quia est ipsa forma designans modum actionis, vt in definitione constat.

2 Quia ex intentione animi varias species & formas producit, vt patet in omnibus rebus artificiosis, quæ ex imitatione exemplaris causæ animo artificis impressæ fiunt.

3 Quia distinctionem, ordinem, & concinnitatem rerum menti obiicit; quæ tria potiùs formalem causam quàm efficientem arguunt.

4 Quia generatim philosophi divinum exemplar in omnibus rebus insculptum esse docent, quod *exemplarem speciem* & *formam* nominant, qua quidem specie res naturaliter ad ordinem, & decorũ, & perfectionem moventur; quæ etiam sunt argumenta formæ.

5 Quia consensu optimorum philosophorum potiùs ad formalem quàm ad efficientem & finalem causam destinatur, vt superiùs demonstratum est.

Opp. *Quemadmodum se habet sigillum ad figuram quam exprimit: ita se habet exemplar ad effectū quem artifex producit; sed sigillum effectum exprimit figuram: ergo exemplar effectum producit effectum; & per consequens potius ad efficientem quàm formalem causā reduci debet. Mens ex Philonis Iudæi de Ideis.*

Resp. *Comparatio omni ex parte non tenet: nam sigillum non determinat modum actionis, vt exemplar seu idea animo concepta, quæ veluti manum & mentem artificis dirigit; cùm ex adverso manus artificis sigillum moveat.*

Opp. *Exemplaris causa idea quadā definitur esse, sed idea reijcitur à Philosopho: ergo etiam exemplaris causa secundum illius opinionem nulla est, & proinde otiosa est hoc loco de illa disputatio.*

Idea qualis ab Aristotele reiicitur.

Resp. *Exemplaris causa idea quidem est, non separata sed communis, non vaga sed animo artificis infixa, quam Aristoteles non negat: imo illud quoque agnoscit, quòd sit in re quævis naturali divinum quiddam, & hanc formam appellat; non eam naturalem quæ ex potentia materiæ elicitur, sed procul dubio occultam illam & latentem, quam prima causa sigillo & diplomate quasi suo in rebus singulis obsignauit. Hinc omnia naturalia ordini, decoro, & perfectionem sequūtur, non tam vi suâ quàm motu istius exemplaris causæ, cuius veluti pulchritudine oblectantur.*

Opp. *Ridiculum est exemplarem causam in singulis naturæ effectis ponere, cùm eorum infinita sensu, mente, ratione careant: nam quomodo expertia rationis stolidaque simulachra naturæ speciei diuinæ inuentari aut capiantur? Somnium ergo hoc est quod de ideis & exemplaribus causis in animibus naturæ effectiuis inaniter & otiosè fingis.*

Resp. *Quomodo (quæso) Philosophum intelligis in Ethicis, docentem*

Lib. 1. Ethic. c. cap. 1.

omnia in rerum natura appetere bonum? *quid? an omnia naturæ sensum, rationem, aut appetitum habent? Dic iterum quid sibi velit Aristot. cùm doceat naturam in omnibus agere propter finem. Quid? an natura intellectum habet quo finem apprehendat? Cur* araneam, hirundinem, formicam, *prudentia animantia nominat? anne hæc bruta animantia sapiunt? Quid morer? vt in istis, ita in omnibus dico naturam naturantem sapere, quæ species tales in singulis, veluti symbola & imagines sui insculpsit, naturalem amorem impressit, quo res omnes præter* ingratum

Lib. 2. de Ani. c. 4. lib. 2. Phys. T. 84.

Homo ingratum animal.

hominem *mirificè moueantur redire ad causam formatricem sui; præter* ingratum hominem (*dico*) *quia immanius exemplum monstrosæ ingratitudinis non est, quàm vt is qui præ cæteris viuam Dei imaginem infixam habet (nempe* animam, *eandemque* ratione, intellectu, memoria, voluntate *præditam) sic brutis affectibus manciparetur, vt Deum arborem sui non agnosceret: quem cœlum, terra, omniaque natura optime*

agnoscit

agnoscunt, & sub vnore venerantur.

Opp. *Quicquid primùm mouet efficientem ad agendum est finis; sed exemplaris causa primùm mouet efficientem causam ad agendum: ergo exemplaris causa est finis. Maior ex definitione finis petitur; minor exemplo artificis probatur, qui primùm ad opus faciendum exemplari ideâ animo conceptâ mouetur. Conclusio ergo rectè sequitur, quòd exemplar potiùs ad finalem quàm ad formalem causam pertineat.*

Resp. *Aliud est movere primùm ad agendum, aliud est movere primùm ad imitandum: finis quidem ad agendum movet, movendi modum autem exemplar docet, urgetque ad internum conceptum animi extrinsecus exprimendum: at isti tam conceptus animi quàm concinnata species magis ad formalem quàm ad finalem aut efficientem causam tendunt.*

Finis ad agẽdum, Exemplar ad imitãdum movet.

Opp. *Sunt quædam divinæ ideæ effectrices rerum; nam* intelligentia, & spiritus, *ideæ à philosophis dicuntur: ergo quædam exemplares causæ potiùs ad efficientem causam quàm ad formalem spectant. Antecedens constat, quia spiritus motores cœlestium sphærarum rerumq; inferiorum definiuntur esse.*

Resp. *Exemplaris causa non materialiter, sed formaliter hoc loco sumẽdus est, id est, non pro divinis illis rebus quæ metaphysicæ ideæ nominãtur, sed pro formis aut animo conceptis divinitus, aut rebus naturalibus impressis; vnde motus & modus imitationis nascitur, vt supra satis explicatum fuit. At talis forma internam causam potiùs formalem, quàm efficientem aut finalem imitatur. Ex his hunc vsum quæstionis colligo, quòd philosophi sub vmbris radios solis viderint, docuerintq; lucem obvelatæ veritatis. Nam etsi quomodo sit Deus totus in toto mundo, & totus in qualibet parte, non apertè demonstraverint, (quis enim potest demonstrare?) agnoverunt tamen in omnibus & singulis naturæ operibus Deum essentialiter inesse; cùm in omnibus & singulis speciem exemplarem, & Ideam impressam quasi chirographum bonitatis suæ inesse voluerint. Et quid est (quæso) hæc exemplaris forma aut idea nisi ipse Deus, cùm (vt docet Philosophus) in Deo nullum accidens aut mutabilis affectio inesse possit? O divinam philosophiam, studiumque veræ sapientiæ! quæ sunt hæc mysteria & oracula quæ doces? Quid? an in cœlo, in terrâ, in omni natura partu, prole, & effectu inest idea & imago Dei? An ipse Deus? An Deus totus & indivisus? An Deus vt substantia subsistens, non vt accidens inhærens aut influens? Credo hæc omnia vera esse quæ doces; & quia doces acquiesco, vltriusque non quæro; quia demonstras Deum esse vnam, immensam, indivisam, incommutabilem, infinitam, sempiternam substantiam, quæ* nusquam & vbique *est: nusquam quia nullo loco circumscribitur, & vbique quia omnem locum maiestate complet.*

In Deo nullũ accidens inest.

Deus nusquã est circumscriptiuè & vbiq; completiuè.

CAP. 4.

An { *Fortuna & casus omnino inter causas rerum annumerentur?*
In æternis aliquid vnquam præter intentionem naturæ contingat, & temerè vel casu fiat?

NE quicquam aut omittatur negligentiùs, aut leviùs frigidiùsque tractetur quàm par est de causis (in quibus tanquam in cardinibus globus vniversalis naturæ voluitur) addit Philosophus superiori enumerationi causarum calculos quosdam suæ aliorumque opiniones de casu & fortuna, movetque dubia in hoc capite de illis tria. Primùm *Vtrum sint?* tum *Vtrum sint causa cœli?* postremò *Vtrum divinâ aliquâ naturâ prædita?* Quoad primum (scilicet, *An casus & fortuna sint?*) disserit in contrariam partem, & duobus syllogismis non esse demonstrat hoc modo. Si casus & fortuna essent, illorum vi vtique aliquid fieret; sed cùm omnia quæ fiunt certâ quadam & definitâ ratione & causâ fieri videantur, nihil eorum vi sit: ergo casus & fortuna non sunt. Iterum, si casus & fortuna essent, haud dubiè veteres illorum meminissent; at nemo veterum de illis inter causas rerum mentionem facit: ergo casus & fortuna non sunt. Refellit ordine has duas rationes, primùm nominatim tangendo quosdam veteres philosophos, qui casum & fortunam esse insinuârunt; tum concludendo, rationem ab authoritate negativè ductam non esse formalem; postremò argumenta inferendo, quibus vrget aliquid temerè & casu evenire posse. Hæc ita in textu constant, vt Soli lucem adderem, si filum aut telam longiorem interpretationis attexerem. Alterum in textu dubium (scilicet, *An casus & fortuna sint in cœlo?*) verbo reloluit, docetque indignum esse vt cœlum & vniversalis natura (divinissima cum sint) vilissimis & despectissimis causis (quales sunt casus & fortuna) subiiciantur. Vanissimam ergo opinionem & somnium Democriti, Leucippi, & aliorum concludit esse, qui ex æternis fortuitò & temerè conglobatis cœlum coaluisse inaniter censuerunt. Vltimum dubium (nimirum *An in casu & fortunâ insit Numen?*) expositionem, vt multi volunt, apud Philosophum incertam hîc habet; sed si hoc & alterum caput subsecuturum legant, liquidò patebit, Aristotelem in

Cœlum non subiicitur casui.

in ea sententia fuisse, vt fortunam non Deam sed vmbram vanissimã inter causas rerum esse existimaret; quippe (vt ait) occulta & involuta ratio fortunæ mortales aliquando latens, non est nota divinitatis vllius, sed magnæ inconstantiæ & vanitatis. Quamvis ergo poëtę fortunã vt Deam adorent verbis, Deam tamen cæcam, incertã, mutabilem & inconstantem esse indicant; iuxta illud Ovidij:

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat, Ovid. lib. Trist
Et manet in nulla certa tenaxq; loco.

Hactenus de textu: retexam nunc pensum quod mihimet imposui, vnamque aut alteram quæstionem (more Peripateticorũ) breviter in vtramque partem absolvã. Vna est *An fortuna sit omnino inter causas annumeranda?* Anceps sum animi quid de hac ancipiti causa dicã: si affirmem causam omnino esse, Theologos; si negem, quosdam philosophos infestos video. Mediam ergo tenebo viam, ita tamen vt dextrum pedem & vestigium in semita veritatis figam, adeoque concludam, fortunam & casum respectu solius ignorantiæ humanæ in cõtingentibus, causas nominari: non per se & vi suã sic esse vt appellantur. Quippe in illis quæ de improviso & contingenter respectu nostri eveniunt, alia causa divina latet, quæ veluti fatale filum & sceptrum naturæ tenet, quo omnia & singula providè disponuntur, fiuntque necessariò. Hinc sapienter Philosophus hic docet, nec in cœlo, nec in rebus vllis divinis, nec in æternis, nec in alijs quibuscunque, certo numero, motu, ordine, essentiã definitis regnare fortunam: sed solùm in illis quæ vago & ancipiti quasi feruntur motu, volubilesque rotas & gyros in tenebris suæ ignorantiæ (vt Sysiphus suum saxum) versant. Omitto verba: vanissimãque fictione poetarum, opinione neque quorundam delirantium philosophorum relictã, resoluo nodum, & dico fortunam realem non esse omnino (secundùm Aristotelem) causam. Nam quamuis in textu eandem causã per accidens appellet, protinus tamen animadvertendum est, hanc clausulam *per accidens* innuere nobis eandem esse vmbratilẽ non realem, fucatam non veram & naturalem causã. Cęterũ quoniã tẽporũ cæcitas Hypseã cæciores Deos Deasq; finxerit, inter quos Fortunã in cœlo vt Iouis filiam Pindarus collocauit; sic enim ait Iuvenalis,

Quæst. 1.

Fortuna qui causa.

Non est causa realis.

Nullum numen abest si sit prudentia, sed te Saty. 10.
Nos facimus, Fortuna, Deam cœlog; locamus:

mirum non est si Aristoteles aliquid de iure sapientiæ suæ concedat superstitiosæ ætati, & furenti multitudini, quæ eum aliter vt hæreticum & blasphemum in suos Deos cum Socrate condemnãsset. Verumenimverò tam abest ab opinione, vt credat fortunam

Vbi plus sapientiæ, ibi minus fortunæ.

nam esse deam, aut causam omnino: ac ille qui planè contrarium docet, quod dum argumentis probem, diligenter attende. In 6. Ethicorum apertè dicit Philosophus, ibi esse minùs fortunæ vbi est plus sapientiæ. Quasi diceret, si præsit sapientia non est omnino fortuna. Fortuna enim stolida causa est, & saver fatuis; stolida (inquam) causa est, id est, revera nulla, inconstans, vaga, anceps, incerta, omnibus ignota. Hoc ipsum appositè concludit argumentum in textu, nimirum omnia & singula in rerum natura certis & definitis causis omnino constare. Explodenda est ergo fortuna, quę Protheo mutabilior, contra naturam, rationem, providentiam catulos cæcos parit. Prętera cùm Aristoteles pertinaciter defendat fatum (id est) necessariam connexionem causarum, non video quo modo versatilem totam aleamq; fortunæ admittat. Deinceps, cùm non dissentiat ab aliis Philosophis, asserentibus omnia & singula à divina providentia pędere; manifestè constat, illum noluisse mutabilem fortunam inter certissimas causas annumerari. Postremò cùm omnia appetant bonũ, cùm natura in omnibus agat propter finem, cum omnia deniq; certam essentiam, proprietatem, & scopum habeant; à philosophia alienum, planeq; absurdum esse puto, vitream fortunam vt causam rerũ & actionum humanarum dominam principiumq; assignare. Quid? an prorsus in nullo sensu fortunã & casum esse existimas? an ab omni ordine & serie causarum illã penitus exterminas? Ingratus es Aristoteli quem vbiq; tanti facis: nam is disertis verbis ait in textu, multa esse & fieri casu & fortunã. Si multa sint & fiant ab illis, negandum non est eadem inter causas annumerari posse: quippe res solùm sunt & fiunt per causas. Verbo respondeo, me eodem sensu cum illo vtrumq; admittere. Cùm ergo ait multa esse & fieri per casum & fortunam, per *esse* non internam essentiam, & per *fieri* non necessariam coherentiam aut existentiam rerum intelligit. Sunt ergo multa, & fiunt à casu & fortuna, id est, videntur multa esse & fieri ab illis; nam vtiq; agentibus ex proposito, ignotâ causâ, quę aliter prętер expectatum eveniunt ascribuntur fortunæ. Sed error hic est in causis inveniendis cæcutientis hominis, non error naturæ, quæ alium sæpe prætер spem agentis intendit finem, alrãq; causam latentẽ in suo sinu tenet. Quid moror? *fortunæ cessuq;* nomen cum Aristotele retineo: cùm pœtis autem numen in illis, id est, aliquid divinũ non agnosco. Causas etiam illas appello, sed veras & effectrices esse nego: nã vmbræ sunt & phantasmata rerum, quæ nobis (ignorantibus infinita oracula mysteriaq; naturæ) videntur esse causæ, cæterùm non sunt; nam vel occultissimis eventis prætер expectationem agentium intentionemq; natur

Explodenda fortuna est.

Quomodo multa fiant & fiant casu & fortunã.

Fortunæ nomen admittimus: numen reiicimus.

turæ cõtingentibus, digitus motoris est, qui nihil fortunâ & temerita-
te, sed omnia providentiâ & liberâ necessitate facit, disponit, dirigit.
Hoc dico, non quòd omnia ex necessitate fatali cum Stoicis fieri exi-
stimem (sunt enim multa quę fiunt liberè) sed quia est in primo agen-
te libera necessitas, & in agentibus secũdi ordinis necessaria libertas,
vt ea quę aguntur, & fiant liberè, & tamen fiant necessariò. Exempli
gratiâ, agricola *ex proposito* defodit terrã, *præter intentum* incidit in ser-
pentem, primum opus fuit *liberum*, alterum (si vulgi sequaris opinio-
nem) fuit *fortuitum*, *necessarium* tamen, si causam primam sic volentẽ
& disponentem spectes. Esto igitur, sit fortuna in raro cõtingentibus
& agentibus ex proposito: esto etiam, sit casus in permultis naturę e-
ventis, vt si *fiat monstrum* aut *fursum feratur saxum*; esto (in quâ) & sint
& dicantur causæ: sed memineris ignorantiam humanam matrem &
nutricem harum causarũ semper fuisse, quia alias veriores causas non
sapit; quas si saperet, procul dubio ista idola (*fortunã* & *casum* scilicet)
non adorãsset. Prudens enim est qui fortunam contemnit, sapiens
autem cui nihil subitò & improviso evenit.

Ignorãtia humana fortunę mater.

Altera dubitatio in hoc capite est, *Vtrum in æternis effectisq; naturæ*
aliquid præter intentionem naturæ contingat? Cùm nihil (vt ita loquar) in
vniversâ & immensâ repub. naturæ sit, quod ab interiore ac diviniore
regiâ primi Imperatoris, illud ipsum iubentis aut petmittentis nõ flu-
at; vix dignor nomina *fortunæ* & *casus* in catalogum causarum apud
philosophos ascisceres: disputandi tamen causâ de illis sic loquar, vt
Philosophus de *vacuo* & *infinito* loquitur. Sunt enim multa revera,
sunt etiam multa opinione entia: in illis subsistentiam, in his apparen-
tiam solam essentiæ videas; in vtrisq; autem discussis, ingenij & phi-
losophiæ vsum. Sed vt vera sunt approbanda: ita sunt fugandæ vm-
brę & larvæ rerum, quibus tanquã idõlis Solis aut Lunę in aqua trãs-
parentibus, mortalium animi sæpe falluntur. Et sic sanè sunt casus &
fortuna; sic (in quâ) sunt, vt imagines aut vmbrę Solis aut Lunę. Nam
sunt revera entia, non sunt causæ, sed vt Sol per se est causa suæ ima-
ginis: ita primus motor rerum est causa istorum eventuum, mortali-
bus præter propositum & expectationem contingentium. In æter-
nis ergo non sunt casus & fortuna; quod argumentis sic probo. Quic-
quid casu & fortunâ fit, id temerè fit; quicquid temerè fit, id sine pro-
videntiâ fit; sed nihil sine providẽtiâ divina fit, ergo nihil casu aut for-
tunâ fit; si nihil omnino, certè non in æternis quæ naturâ suâ propius
ad Deum accedunt. Præterea si quid casu & fortunâ in æternis & di-
vinis fieret, sequeretur Deum esse aliquando causam per accidens;
quod impium est asserere. Primùm, quia omnis causa per accidens

Quæstio 2.

Entia quæ revera sunt, habent subsistentiam: quæ opinione, apparentiam tantùm.

Fortuna & Casus vmbræ sunt non vera entia.

habet meliorem causam ad quam revocetur; tum quia causa per accidens (vt hic docet Philosophus) insciente in effectum incurrit, quod neutiquam divinæ maiestati convenit; cùm omnia quæ sunt, quæ fuerunt, aut sunt futura vno intuitu contempletur, iuxta illud Boetij loquentis de Deo.

Quæ sunt, quæ fuerant venientq;
Vno mentis cernit in actu.
Quem (quia respicit omnia solus)
Verum possis dicere solem.

Porro (vt vtar argumento Philosophi in textu contra Empedoclem) absurdum planè videtur esse, rerum caducarum & mutabilium gubernationem naturæ aut menti ascribi, rerum autem æternarum gubernationem ascribi fortunæ; præsertim cùm hæ illas naturæ dignitate, loco, ordine, proprietate, fine longè superent & excellant. Quid addam de naturæ euentis, quæ Aristoteles ipse fatetur esse certa, & ab aleis omnibus fortunæ casuq; libera? quippe (vt ait) ex certis causis pendent, & in illis natura (quæ est certissima causa) propter certum & definitum finẽ perpetuò agit, suoq; voto nũquam frustratur. Quid ergo superest iam quo fortuna et casus imperent? certè nihil; nihil certè si gnomone veritatis & philosophiæ directus verissimas rerum causas quæras. At semper Cráben bis coctam apponis mihi, vrgesq; Aristotelem nominare, distinguere, definire fortunam & casum, eademq; inter causas annumerare. Ego verò itetũ atq; iterũ respõdeo, inter causas per accidẽs nõ per se annumerare secundum vulgi opinionem, non suã. Cæterũ (vt aliquãtulum de iure meo dissiliam) non nego quin in aliquo sensu concedat vtrumque esse; nimirum cùm aliquid præter efficientis scopum nec necessariò, nec euidenti causa antecedente contingat. Hinc (vt postea declarabitur) distinguit Philosophus quædã in rerũ naturã fieri vel necessariò, vel cõtingenter necessario, idq; vel simpliciter & absolutè, vt fatalia, vel hypothetice & cũ cõditione, vt communi cõdine & cursu effecta naturalia. Cõtingenter quædam etiã fieri dicũtur, quorũ factorũ nobis nulla videtur esse necessitas, vt *nube hac fulmẽ deridere, ex illa aliquãdo sanguinẽ* itidẽ *hũc hominẽ* nasci *pulcrum, illũ deformem*. Sed attende; quam vt hæc nobis (ignorantibus causis proximas & immediatas rerum) ignota & occulta sunt; certum est tamẽ subesse causas, ex quibus necessariò fiãt. Cõtingentes autẽ hæ causæ dicũtur respectu nostri, eædẽ (vt distinctè loquar), aut fortuna aut casus, fortuna cũ præcedit intentio; casus quẽ nulla præoccupat deliberatio. Huc ergo tẽdit hæc tota mea de fortuna & casu disceptatio,

vt

Fortuna causa per accidẽs Huius lib. c. 6. Plato apud Plutar. lib. 11. de Plac. phi. cap. 29.

Fortunę & casus differẽtia. Huius lib. c. 16

vt intelligas omnia ad gloriam & maieſtatem primæ cauſæ referri debere, neq; in hac vniverſitate rerum quicquã temerè & otioſè fieri. Sed ô vanitatẽ noſtrorum temporũ, in quibus ſæpius & ardentius nomen fortunæ quã numẽ divinæ ſapientiæ invocatur! Sic.n. eſt vox votũq; hominis. O vtinã rerũ affluentiã cum Crœſo, ſermonis elegãtiã cũ Craſſo, imperij magnitudine cũ Cęſare, rerũ geſtarũ gloriã & fęlicitate cũ Alexãdro eſſe cõferẽdus! nũc miſer ſũ, infortunatus ſũ, ſub infœlici cœli aſpectu ſydereq; infeſto natus. Cur hic ad regum, cur ille ad raſtrũ deſtinatur, ſi in rebus humanis no imperet, non dominetur fortuna? Salue Bona Dea Fortuna, verte rotã, & me nunc in illa pendentẽ miſerũ beatũ effice. O immanẽ idololatriã! idololatriã dico, quia tũ verè idololatria cõmittitur, cùm nihil ſit q̃ adoretur. At fortuna nihil eſt, nihil eſt caſus: in illis ergo invocãdis & adorãdis blaſphemia cõmittitur. Omitto iſta, & ad diſtinctionẽ quęſtionũ venio.

Fortunam invocare idololatria eſt.

Diſtinctio primæ quæſtionis. Vtrum fortuna & caſus omnino inter cauſas rerum annumerentur?

Philoſophorum opinio multiplex eſt de fortunâ & caſu, nã alii

1 Cum poëtis delirant, portentes fortunam eſſe Deam, & in rebus tum humanis tum divinis Dominam.

2 Cum Empedocle in coſmopoiia, & cum Democrito aliiſq; philoſophis minoris famæ, ex incerto concurſu atomorum fortuitò & temerè diſcurrentium omnia in infinito ſpacio fieri; non tamen ſic facta gubernari arbitrantur.

3 Cum Socrate & Platone omnino noa eſſe exiſtimant, quoniam (vt docent) nihil ſine providentiâ divina evenit, nihilque fit niſi ex certis cauſis ſępe notis naturæ, quãuis aliquando ignotis nobis.

4 Cum multitudine putant omnia contingentia & accidentia eſſe fortuita, & in illis omnibus fortunã & caſũ emergere cauſaſq; eſſe.

Cum Ariſtotele fortunam & caſum ponunt cauſas eſſe, ſed neq; reſpectu naturæ, neque reſpectu divinæ providentiæ, ſed reſpectu ſolùm ignorantiæ humanæ, & hoc

1 A lufficienti enumeratione cauſarũ, tũ internarũ, tum externarum, quibus res omnes actioneſq; rerũ abſolvuntur: ergo non opus eſt aliis cauſis; nã *fruſtra fit per plura quod fieri poteſt per pauciora.*

2 A definitione fortunę, quę manifeſtè notat nobis, eãdẽ nõ eſſe ens rei vel rationis; & idcirco non poſſe eſſe cauſam.

3 A relatione rerum omnium ad primã cauſam, quę nihil ſine ſua providẽtia, certiſque cauſis (licèt nobis ignotis) fieri permittit.

4 A cõnexione fatali cauſarũ cũ effectis, quæ eſſe nõ poteſt, ſi fortuna & caſus inter veras cauſas annumerentur. Huius lib. c. 8. T. 65.

5 A comparatione eorũ qui ponunt, & negant fortunam eſſe: nam poëtæ mendaces ponunt, negant autem ſapientes philoſophi.

non per se sed per accidens, non verè & simpliciter, sed secundùm opinionem; & probatur hoc modò

6 A conditione & lege causarum per accidens, quæ est vt *reducantur ad causas per se*: sed fortuna & casus reduci non possunt ad causas per se, licet ad materiam, formam, efficientem, finem. Absurdum enim est dicere, fortunam esse materiam, aut formam, aut efficientem, aut finem; quia hæ omnes causæ certę sunt, certumque motum, ordinem, & naturam habent.

7 A contradictione naturæ & divinæ providentiæ, quæ omnia numero, ordine, & pondere disponunt & agunt: at fortuna & casus hunc numerum, ordinem, & mensuram pervertunt: absurdum est ergo istas causas ponere, nisi respectu ignorantiæ; quæ est privatio omnis scientiæ & sapientiæ, quæ ignorantia, quæ privatio lucos, & cæcos inter mortales alit, inter quos fortuna & casus, id est, vmbræ causarum dominantur.

8 A proportione & similitudine, nam vt *solem frigidis, aut idiotis solis & lunæ* videntur simpliciter res esse, & tamen non sunt: ita ignorantibus rerum causas, fortuna & casus videntur quidem esse causæ; sed reverâ non sunt. Officium ergo philosophi est, ignotis causis rerum non temerè ad fortunam & casum confugere: sed ad diuinam providentiam, quæ vanissimas istas vmbras, colores, & imagines causarum, nequit in caducis neque in æternis dominari finit.

Opp.

Oedipus es, planè, enigmata de fortuna & casu loqueris. Nam enim fortunam affirmas esse, nũc negas; nunc iterum nescis quid defendas; sed in hoc quòd sis anceps animi quid dicas, quid neges, quid concludas, fortunæ respectu ignorantiæ tuæ manifestè ponis.

Resp. *Præceps & præcox es sermone tuo, & dum videris tibimet concluſisse fortunam, planè aliter contra spem & expectationem tuam concluſisti; iam id in me reprehendis quod in teipso non cernis. Accusas enim ignorantiam meam, & nemo præter teipsum dilaudat sapientiam tuam: sic dum aucupari contendis nomen sapientis, in contrarium vomen ignari incidis. Et quid hoc aliud est quàm fortunam casumq; defendere respectu ignorantiæ tuæ, non meæ. Sed esto, mallem confiteri veram ignorantiam, quàm profiteri vanam scientiam. Respondeo ergo ad argumentum, nempe me non vacillare opinione meâ, sed mihimet constare in hoc, fortunam & casum non esse veras aut rectas causas; dici tamen causas solum respectu ignorantiæ humanæ, quæ alias latentes causas rerum effectrices in plurimis eventu fa-*

Fortuna & casus qui causæ.

pissimi

pissimè non cernit.

Opp. *Si Aristoteles non defendat fortunam & casum, iniustè alios accusat in hoc capite philosophos, qui eorum nullam mentionem facit; frustra etiam eadem inter causas enumerat, distinguit, definit, eorumq; proprietates & differentias explicat: iniquus ergo videris esse interpres Aristotelis, qui contrarium defendit.*

Resp. *Sic defendo, vt Aristoteles defendit. Sunt enim quædam entia opinione hominum, quæ definiuntur, vt* infinitū, vacuū, quadratura circuli, *sic casus & fortuna, ignotis propriis causis, definiuntur vt causæ. Quemadmodum ergo (lite inter philosophos exortâ) atomi definiendi sunt, ne argumentorum vmbris decepti, ex atomorum confluxu præcipitiq; eorundem concursu mundum nasci et formari credant: Ita alijs ponentibus casum & fortunam, negantibus alijs, vtraque definienda sunt, ne meretriciis causis pro veris acceptis, in infinita absurda ignorantes ruant, putentq; cum infortunatis fortunæ catulis se esse beatos, cùm vmbras vitreæ fortunæ capiant, quas qui capiunt capiuntur.*

Meretricię causæ pro veris quandoq; acceptæ.

Opp. *Aristoteles positivè non negativè concludit, esse fortunam & casum: hallucinaris ergo qui negativam partem solùm inferas.*

Resp. *Ponit ex aliorum, negat ex sua opinione; contentus est admittere nomen vtriusq;, & loqui cum multitudine; censet autem cum sapientibus rem nullam nominis respondere.*

Bona tripliçia. lib. 1. Eth c. 8. & Plato. apud Laert. lib. 3.

Opp. *In Ethicis divisit Arist. bona in bona animi, corporis, & fortuna. Vt ergo sunt illa bona simpliciter entia rei: ita eorum causa sunt simpliciter entia rei; et ex consequenti casus & fortuna sunt simpliciter entia rei, quia bona fortunæ sic sunt, vt de* divitijs, honore, famâ, miseriâ *constat. Probatur antecedens ex primo Ethic. Argumentum tenet, quia qualis est effectus talis est semper causa in genere entis: si ergo bona fortunæ sint entia rei, fortuna ens rei erit.*

Resp. *A non causa ad causam disputas; quippe bona fortunæ non dicuntur quia eorum fortuna sit causa, sed quia causa cur hic sit dives, ille miser nonnunquam ignoretur: fortuna tamen bona nominantur, quia multitudo credidit fortunam esse eorum causam, quod sapientes nunquam crediderunt; nam si credidissent, Aristoteles certe bona fortunæ deberi soli virtuti non docuisset, non docuisset Orator divites solùm sapientes esse, quibus nihil temerè & fortuitò contingit.*

Cicc. Paradox. 6.

Opp. *Si non sint fortuna & casus, redde causam cur* lupus hanc ovem non illam è grege raperet. *Redde rationem quomodo* monstrum *in rerum natura fieret. Redde causam cur* gemini ex ejsdem parentibus susceptι, sub eodem cœli aspectu nati, eodem momento in lucem editi, sub ijsdem præceptoribus educati, alios alioſq; sequerentur mores, rerumq;

rerumq; eventa planè contraria cernerent.

Resp. *Nihil urges; nam duco semper aliam fortasse ignotam subesse causam: Redde (inquis) rationem, redde causam; quid si non possim? exinde concludis aliam causam non esse? Si dicam ad partes argumenti tui, lupum hanc non illam ovem è grege rapere, quia in hanc non illam feram sensus movebat; si dicam monstrum vel ex defectu, vel ex excessu, vel ex mala dispositione & situ materiæ nasci; postremò si dicam geminos non eadem morum aut actuum sequi vestigia, quia hic magis fortasse patrem, ille matrem sequatur, probabiles hæ causæ sunt & naturales; at sanè à sapientibus tradi possunt meliores. Quid ergo opus est fortunâ & casu, si ulla causa assignari possit? At possunt. Cæterum si non possent, (cùm intellectus hominis sit sepultus in carcere, & tanquàm noctua in sole) certissimum tamen est nihil prorsus sine providentia divina posse evenire, quæ causas certas eventorum nobis incertorum nectit, & sapientibus nonnunquam aperit: multa autem occultavit sapientibus, vt sapientes agnoscerent unum solum sapientem esse.*

Monstrum unde oriatur.

Opp. *Sacra philosophia videtur approbare casum & fortunam: ergo male defendis contrarium. Antecedens probatur ab exemplis Tobiæ senis sapientis piscem, cuius intestina medicamento essent patri, & sponsæ futuræ. Itidem ab exemplo filiorum Iobi, in quos opulantes repentino casu corruerant ædes. Multa alia omitto exempla, ex quibus evidenter constat, in sacris oraculis insinuari approbationem fortunæ.*

Tob. 6. 2.

Iob. 1.

Resp. *Te ipsum jugulas; nam apertissimè appositissimèq; nostræ confirmas partes; nimirum omnia à divinâ pendere providentiâ, & nihil à casu, nihil à fortuna. Lege iterum loca, & in priori exemplo jussum, in posteriori permissum divinum fuisse intelliges. Quippe Angelus bonus jussit Tobiæ vt hæc faceret: malos autem spiritus permisit Deus Iobi mactare filios, vt servi sui patientiam inde magis, veluti* aurum *in* flammis *penitus probaret. Proficiscuntur ergo omnes eventus fortuiti à divina sola providentia sic decernente, vel sic permittente, vt hæc exempla liquidò & accuratè docent.*

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis. Vtrum in æternis aliquid præter naturæ intentionem contingat, vel temerè & casu fiat?

Tria in hac quæstione considerãda sunt, nimirum

1 Æternorum distinctio: sunt autẽ æterna vel
- 1 Absolutè accepta, eademq; simpliciter in subsistentia suâ, & sic solus *Deus æternus* dicitur, cui omnia nota sunt & præsentia: & proinde nulla fortuita, nulla contingentia, ignota nulla.
- Cõparatè, eademque vel per
  - 1 Participationem, vt *intelligentiæ* quas philosophi ab æterno fuisse credunt.
  - 2 Constitutionem, vt *cælestes sphæræ*, quas propter excellentiam formæ nec incepisse nec corrumpi posse affirmant.
  - 3 Successionem, vt *individua rerum naturalium*, quatum perpetuâ generatione (vt docent) in æternum continuatur mundus.

2 Intentionis naturalis interpretatio, quæ sumitur duobus modis, aut pro
- 1 Præscientiâ, consilio, & providentiâ Dei, quæ à philosophis *Natura naturans* dicitur: & sic omnino non est audiendũ nomen fortunæ & casus.
- 2 Inclinatione aut dispositione naturali, quâ res quælibet tendit secundùm vim & proprietatẽ suã ad bonum seu finem & perfectionem; & sic etiam fortuna non cernitur in eventis naturæ.

3 Quid sit *præter naturæ intentionem aliquid contingere*; contingit autem aliquid præter intentionem naturæ vel
- 1 Cum prima causa mediis non alligata, absolutâ suâ potentiâ vtatur, ordinemque physicæ naturę invertat, vt *sursum ferri terram, deorsum volare ignem, solẽ immotum stare*.
- 2 Cum vnum intendat natura, aliud autem vel ex defectu materiæ, vel ex abundantiâ, vel ex mala dispositione & ordine coacta fit producere. Vt in defectu *Cyclopem*, in abundantia *Briareum*, in mala dispositione partium *deformem & gibbosum Therſitem*.
- 3 Cum homo aliquid agere conetur impulsu naturæ, vt *edere*: & aliquid præter intentionem animi sequitur, vt *suffocari*.

Opp.

CASVS *inconstans es, & multa incerta de* casu & fortuna *loqueris. Quid moror? modò coneluſiſti omnina nec in æternis, nec in caducis naturæ effectis esse* casum & fortunam: *nunc vero tribus modis posse aliquid præter intentionem naturæ temerè & fortuitò evenire docęs. Si hoc non ſit*

vacillare, doce me quid sit constantem esse, & tamen tam diversa, tam contradicentia concludere, contradicentia dico: quia esse & non esse fortunam, planè contradictionem in verbis docent.

Resp. Casus sumre & nomina inconstans, tamen Casus fortunæ & temeritati obnoxius libenter esse nollem. Sed ludo. Respondeo igitur esse & non esse fortunam diverso respectu: esse respectu ignorantiæ quæ alias causas non novit: non esse, respectu providentiæ quæ omnes causas cernit & disponit. Si verò aliquid fortuitò & temerè evenire respectu naturæ, quia præter intentionem naturæ, aliquando numerus aut ordo partium in homine principe animantium deficit aut abundat; dico non temerè & fortuito naturæ quicquã contingere, si propriè contingentiã definias. Rationes huius assertionis duæ sunt, prima quia natura physicè abã vitentionẽ non habet, quàm vi subjiciatur primæ causæ, quæ sic illã aliquãdo operari iubet; secũda quia ex certis causis talis effectus nascitur, licet illæ causæ sint minùs notæ nobis. Realiter ergo nõ sũt casus & fortuna; apparenter sunt, vt superiùs demonstravi.

Fortuna & casus sunt & nõ sunt qui.

Opp. A Scylla in Charybdim incidis: nam dum insinuas respectus ignorantiæ humanæ dici, re non esse fortunã: omnia contingentia respectu naturæ negas; sed hoc est aperte contra Aristotelem, qui diserte verbis ait, multa in rerum natura casu, & fortuitò evenire.

Resp. Nihil probas, nisi fortunam & casum causas esse probes istorum eventuum qui ordine nobis incerto & ignoto fiunt. Agnosco equidem aliquãdo rerum species motusq; naturæ à prima causa mutari, non tamen sine mediis causis nos latentibus, nisi miraculosè mutari penitus agnosco. Vt cũ prater expectationẽ Ezechiæ, quindecem anni additi sunt illius vitæ, quindecim gradus Solem naturale principium vitæ revocavit Deus.

2. Reg. 20. 1. Esai. 38. 8. &c.

Opp. Opportunè de sole mentionẽ facis, in quo natura intentio est vt perpetuo circa terrã centrũ vniversi volvatur: sed præter intentionẽ hanc naturæ, vt exemplum tuum docet, revocatus est ab hoc cursu & motu suo, ipsaq; natura fallitur; sequitur ergo contra quæstionem in eternis aliquid præter intentionem naturæ aliquando contingere. Idem argumentum valet in exemplo & historiã Iosuæ, cuius iussu sol in medio cœli præter intentionem naturæ immotus per integram diem stetit.

Ios. 10. 12.

Resp. Miracula hæc sunt, non sunt communis naturæ effecta; fiunt enim quædam præter communem & visitatum naturæ cursum, sed non sine causa, vt sursum ferri terram, ignem deorsum, ne admittatur vacuum. Et hæ naturæ effecta dicuntur, quamvis eorum causæ nos primâ fortasse inspectione lateant. Fiunt etiam quædam immediatè à potentia Dei, & hæc veri miracula dicuntur, vt ex nihilo creare mũdũ, vt augere oleũ & farinã viduę Sareptæ, augere panes & pisces quibus tot millia hominũ pascebãtur. Sed attende quòd etiã in miraculis sæpissime Deus vti videatur

Miracula quæ immediatè fiũt à potẽtia Dei. 1. Reg. 17 9. Matt. 14. 19.

mediis

medijs, ne cum idololatris fortunam & casum ignotis causis adoremus. Sic hominem finxit, sed ex luto, imo quæ terræ. O miram potentiam Dei! se visum restituit, sed pulvere & sputo visum. O magnam potentiã Christi, qui cum ex se omnia possit, instituit tamen ea dare nisi per media contemptui (in quibus illum honor laceat) salutem & gloriam suæ maiestati vendicabit.

Gen. 2. 7. Ioh. 9. 6. Deus est Deus ordinis. Media, non negligenda.

Opp. In æternis per successionem (vt Iuvrebius fingulis) sæpissime natura erravit, (vt dicere Philosophum) ergo in æternis aliquid præter intentionem naturæ potest evenire. Ratio tenet, quia res singulæ sunt æterna successione, aliter mundus non esset æternus (vt defendit Aristoteles.) Quid multis? error naturæ peccatum est; at peccatum natura non intendit: si ergo erret natura, ipsum necessario præter intentionem naturæ evenit.

Resp. Natura non errat, si vel sui ipsius motum, vel primæ causæ moventis nutum sequatur, videtur tamen errare à suo communi cursu, ordine, & studio quod percurrit, cum aliud iubente aut permittente primâ causâ, facit. Facit tamen, & non sine causis, vt obediens primi motoris ancilla facit.

Addicet quod Deus naturam errare, hominem peccare permittat, non curat. Iniqua est hæc comparatio tua, cum in naturâ sit sola potestas faciendi quod Deus iubet, in homine vero voluntas resistendi? naturam ergo errare non sinit, hominem autem peccare aliquando permittit, vel vt conversum pœniteat facti, vel vt impium, persistens pœnam damnati sentiat.

Cur Deus hominẽ peccare permittat.

Opp. Video difficillimè te à perversa opinione tua amoveri posse. Medicus es, & sæpe contendis curare patientem; at falleris nonnunquam opinione tua, quia præter spem & expectationem tuam contigit, vt moriatur patiens. Quid? an hic eventus est fortuitus respectu ignorantiæ tuæ?

Resp. Respondeo ex poeta.

Non est in medico semper relevetur vt æger
Interdum doctâ plus valet arte malum.

Liz. Top. c. 11.

Medicus sum, studeoq; semper curare patientem, at fallor sæpe opinione mea. Quid? an hinc concludis fortunam esse, meq; ignorantiæ argui? Attende, vt orator non semper persuadet, non quòd sit indoctus, sed quia minus docti aut attentos auditores habet: ita medicus non semper curat, non quòd sit ignarus, sed quia morbos incurabiles aliquando tractet.

CAP. 5.

Vtrum { *Fortuna sit alia causa, à causa agente secundũ propositum, cui aliquid evenit præter intentum?* / *Aliqua causa assignari possit cur alius alio sit fortunatior?*

DISPVTANDI causâ (vt adolescentulorum ingenia magis acuantur) Aristotelis hoc loco vestigia sequar, & ancipiti significatione fortunæ casusque nonnihil ludam. Ludam inquam, nam seriò (cùm philosophus Christianus sim) has causas, vel potiùs causarum vmbras pro non causis, habendas esse puto. Si hîc vrgeas me inaniter & otiosè id. circò tempus consumere, dum de his quæ non sunt, ac si essent, copiosè disputem; respondeo me nihil minùs agere aut conari; sæpe enim de his quę non sunt, aut quæ apparent solùm, insignis & præclara philosophorum institutur decertatio, indeque vsus elicitur haud contemnendus. Exempli causâ, Dialectici de *ente* & *non ente*, philosophi de *infinito*, & *vacuo*, Mathematici de *conceptis animi formis*, Metaphysici de *ideis separatis rerũ*, de *nihilo* ex quo deus omnia creauit Theologi non sine fructu disputant. Discussio enim non entę, quid ens sit liquidùs luciduisque constat, vt fructuosus ille locus Topicus à *Contradicentibus* & *disparatis* docet. Agam ergo de fortunâ & casu, vt philosophus de *atomis*, de *iridis coloribus*, de *ideis Platonis*, de *vmbris corporum*, de *æternitate rerum animo concepta*, agit; id est sic agam, vt ea quæ non sunt (quamuis videantur esse) inter ea quæ reuerà sunt non numerentur, magisque aureum esse eorum quæ sunt, veluti probatum elucescat. Omissis verbis, in hoc capite Arist. primùm quæ vis & natura sit fortunæ & casus inquirit, tum quæ sint eorum adiuncta ostendit; Postremò eadem partes diuidit. Vt ordine hęc omnia constẽt, quatuor diuisiones eorum quæ fiunt in textu adhibet Philosophus; quarũ prima est, quòd eorum quæ fiunt alia semper eâdem lege & modo eueniant, vt *die exorto sole nox eodem accumbente*: alia non semper sed plerumque, vt hominem bipedem nasci: alia insolenter & rarò, vt *stellam crinitam* apparere. Altera diuisio est, quòd eorum quæ fiunt alia suscipiantur propter finem, vt *medicinam capere propter sanitatem*, alia non propter finem, vt *barbam otiosè vellicare aut demulcere*. Tertia diuisio, quòd eorum quæ fiunt propter finem, alia agantur animi iudicio, vt quæ homines causâ aliquâ inducti aggrediuntur opera seu negotia; alia simplici naturę ductu sine concilio aut iudicio, vt omnes belluarũ & rerum naturalium actiones, quæ carent ratione. Postrema diuisio est, quòd eorum quæ fiunt, alia à certis causis, alia ab incertis & improprijs pendeant, qualia sunt illa quæ ab improuiso

Quomodo agit de fortuna & casu.

Eorum quæ fiunt.
1 Alia sunt semper, frequenter, Rarò.
2 Alia sunt propter finem Otiosa.
3 Proter finem, alia consilio fiunt.
Alia simpliciter naturæ ductu.
4 Alia à certis causis, alia ab incertis.

improviso & inopinatò præter expectata eventa è superioribus causis oriuntur.

Ex his divisionibus natura seu definitio fortunæ & casus elicitur; nã à postremâ divisione in qua dicit Philosophus quędam ab incertis & improprijs causis pendere, vtriusq; genus cognoscitur, nempe causa impropria: (hìc) quæso, observa quod Arist. casum & fortunam causas improprias nominet: ex reliquis tribus divisionibus colliguntur differentiæ. Nam vbi in prima divisione dicitur, quòd quædam *raro eveniant*, prima differentia: vbi in secunda dicitur quod quædam *propter finem fiant*, altera differentia; vbi denique dicitur in tertia divisione, quod *quædam animi iudicio, quædam sine iudicio & consilio aguntur*, tertia differentia notatur. Nam quæ præcedente consilio aguntur, fortunę; quæ sine iudicio præcedente fiunt, casus eventa appellantur. Hinc emergunt definitiones casus & fortunæ in textu. Est ergo fortuna *causa per accidens seu adventitia in ijs rebus quæ propter finem (præeunte deliberatione) rarò fiunt*: vel accuratiùs (si placet) definiatur: hoc modo. Fortuna est *causa per accidens in rarò & non necessariò contingentibus cùm vnum agitur ex proposito, aliud verò non intentum ex insperato evenit*. Casus quoque est *causa per accidens in ijs etiam rebus quæ raro fiunt, sed sine præeunte deliberatione*. Fortuna est *causa per accidens non per se, impropria & separata non propria, in rarò contingentibus, ex parte consecutionis*, vt invenire thesaurum, *non ex parte temporis vt* fieri eclipsim solis, *præeunte deliberatione alterius* scilicet intenti operis, *alio vero contingente præter expectationem & intentionem agentis*. Similis est interpretatio alterius definitionis quæ de casu datur, præterquam quòd in hoc differant, quòd fortuna sit in animatis solùm & agentibus cum intentione, sensu, appetitu, aut consilio: casus verò in inanimatis & agentibus solùm ex instinctu naturæ. Sequuntur in textu adiuncta fortunæ & casus, primùm fortunã esse infinitam quia infiniti eventus fortuiti vbique ex infinitis ferè occasionibus emergunt. Vt in forum proficisci, & vel in hostem, vel in amicum, vel in foveam, vel aliud bonum vel malum præter expectationem incidere. Secundum adiunctum est fortunam esse caulam abditam & obscuram propter ignorationem, quæ maxime fortunam peperit, & propter eventorum varietatem, incertitudinem, & inconstantiam: nihil enim est tam incertum ac fortuna quæ tantum constans est in levitate. Tertium est nihil propriè à fortuna fieri, fieri autem multa dicuntur, quia aliæ propriæ ignorantur causæ. Amplector te (philosophorum princeps) qui apertè iam loqueris

Fortunæ & casus differẽtia

Fortunę definitio. 1.

2. Cic. lib. 2. de Divinat. Casus definitio.

Fortunæ & casus differẽtia alia.

Fortunæ adiũcta.

1. Infinita est.

2. Obscura est.

3. Causa est nullius propria.

4. Agit sine ratione.

& veritati cedis: sed perge. Quartum (inquis) adiunctum est, fortunam esse à ratione penitus alienam & aduersam, id est (si loqui vis quod verè sentias) cæcam, otiosam & insanam. Addis argumentum singulare, quia ratio, inquis, est in his quæ frequenter fiunt; fortunæ ergo, quæ solum in raro & incerto ordine contingentibus versatur, ratione per se omnino caret, licet ille qui agit deliberatione capiat. Hæc Pacuuiani versiculi apud Ciceronem 2. Rhetoricorum spectant.

Fortunam insanam esse, & cæcam, & brutam perhibent philosophi,
Saxoque instare globoso prædicant volubili;
Ideo quò saxum impulerit, eò cadere fortunam autumant.

Cæcam ob eam rem iterant, quià nihil cernit quò se applicet; insanam autem aiunt quia atrox, incerta, instabilisque sit: brutam, qui dignum atq; indignum nequeat internoscere. Quintum adiunctum

5. Nunc prospera, nunc aduersa appellatur.

est, fortunam nunc prosperam seu bonã, nunc aduersam seu malam appellari, cùm aliquid boni aut mali euidenter & conspicuè nobis eueniat. Hinc mutationes quædam magnæ aut paruæ in vita humana contingunt; nam secundæ fortunæ aura fortunatos in portum, aduersæ flatus & procella miseros in Orcum trahit. Attende hic, Philosophum non definire fortunam esse causam boni & mali; cùm modò negauit esse omnino causam, sed hic loqui secundùm vulgi opinionem, quòd omnia illius temporibus aruspicum, flaminum, & coiectorum calculis, sortibusq; fortunæ temerè ascripsit. Quod probe

Lege Stobæum sermone 103. de fortunæ inconstãtia.

ex vltimo adiuncto seu correlario quod est, *prosperitatem esse instar fortunæ*, id est, incertam, variam, cæcam, inconstantem, iuxta illud quod dici solet; *Fortuna est vitrea, quæ cùm splendet frangitur*: Verbosiorem textu exponendo fui, tum quia pauciores quæstiones mouentur, tum etiam, vt ex longiore discursu intelligatur apertè quid Aristoteles de casu verè senserit.

Quæstio.

Quæstio prima quam tracto est, *Vtrum fortuna sit alia causa à causante secundum propositum, cui euenit aliquid præter intentum?* Ne nimis steriles in tanta fæcunditate & segete disserendi simus, fontibus pertis riuulos altius fluere & manare nunc permittemus. Acre quidem est certamen inter philosophos, *An fortuna sit anima humana, seu potentia aliqua eiusdem intendens aliquid, quod aliud inopinatò assequitur? & An casus sit forma rei inanimatæ naturaliter agentis, cui præter intentum finem aliud præter inclinationem euenit?* Da veniam (perbenigne Lector) vt à me ipso paulisper dissiliam, tibiq; ampliorem differendi campum aperiam. Dico igitur, & dico cum subtili Scoto, alijsq; eiusdẽ farinæ expositoribus Philosophi, fortunam nihil aliud esse quàm

Fortuna quid

voluntatem aut intellectum humanum, agentem aliquid extra deliberationem

ex inuento, cui aliquid euenit præter intentionem inſperatò. Dico iterum, & cum doctiſſimo Scoto dico, casum nihil aliud eſſe quàm *formã rei naturalis inanimatæ, agentem etiam propter aliquid, cui præter hunc motum, cursum, aut inclinationem naturæ, aliud non naturaliter intentum contingit.* Et certè, ſi quid omnino ſit fortuna & caſus, aut hæc ſunt, aut nihil ſunt. Nã quid agit in homine cum deliberatione, quid finẽ intendit in illo niſi ſola anima? Quid agit in re naturali, quid mouet in illa niſi ſola forma? Sed fortuna eſt agens in homine cum deliberatione: & caſus eſt agens in re naturali ſine deliberatione, cui præter intentionem ſeu inclinationem alij effectus non intenti obtingunt. Eſt ergo fortuna in homine nihil aliud quàm anima eſt: caſus in re naturali nihil aliud quàm forma. Nihil aliud (inquam) quàm anima aut forma intendens hoc, inueniens illud: & certè non eſt mirum, ſi tum anima in homine, tum forma in re naturali aberrent & fallantur, ſi particulares actiones (quarum ſunt principia actiua) reſpicias: quippe actiones hæ vtriuſq; ſunt numero infinitæ, naturâ variæ, effectu anceps & incertę earumque exitus & euentus nonnunquam longè incertiſſimi.

Caſus quid.

Fortuna qui anima hominis, Caſus qui forma rei naturalis dici poſsit.

Sed vt articulatiùs hoc ipſum probetur, argumenta pauca ad formam dialecticam concinnabo. Primum erit ab hypotheſi neceſſariò hoc modo. Si fortuna ſit cauſa agens cum præcedente deliberatione, cui præter intentionem aliquid de repentino accidit, & ſi nihil ſit in homine præter animam, quæ talis cauſa agens eſſe poteſt: ſequitur neceſſariò animam dici poſſe fortunam. Similiter de caſu & forma in re naturali dicitur. Præterea ab inductione aliarum cauſarum omnium hoc ipſum demonſtrari poteſt, quia earum nullæ cum ratione aut conſilio agentes falli poſſunt præter animam: eſt ergo anima ſola in homine talis cauſa, quam philoſophus fortunam nominat. Si de antecedente dubites, percurras cauſas quæ cum ratione agũt, Deum ſcilicet, intelligentias, omneſque ſpiritus, & incorporeas ſubſtantias. Si dicas Deũ fortunam eſſe, impius es, ſi intelligentias, ſpiritus, & incorporeas ſubſtantias, indoctus es: quippe hæ cauſæ non diſcuſſiuâ ratione, ſed intuitiuâ euenta futura vt præſentia vident. Nihil ergo illis ex inſperato aut de improuiſo euenit, nihil incertum. Parratio effingi poteſt de formâ in omni re naturali inanimatâ, cum inclinatione & inſtinctu ſuo ad hoc vel illud, ſubiectum (in quo eſt) mouet, cuique aliud præter hanc inclinationem contingat, vnde caſus. 1. cauſa ſine ratione agens dicitur. Nam forma inanimata ſine ratione, anima humana cum ratione agit. Hoc porrò confirmat & concludit definitio vtriuſque, quam Iudocus Eyſennacenſis non con-

1

2

Caſus vnde dictus.

temnẽdus philosophus tradidit, Fortuna, inquit, est nihil aliud quàm intellectus hominis humanarum operationum existens effectuum principium, cui ex proposito vnum effectum producere intendenti, alius quispiam notabilis bonitatis vel malitiæ insperatò euenit. Casus vero, inquit, est forma substantialis in re naturaliter, & non secundum propositum seu deliberationem agens, vt puta forma bruti vel lapidis cui similiter inopinatò & præter intentionem effectus quispiam notabilis bonitatis vel malitiæ obtingit. Hactenus ex ludoco qui Scotum & Petrũ Tartaretum sequitur. Hęc vtriusque definitio liquidò demonstrat, animam dici posse fortunam, formam rei inanimatæ dici posse casum: si authoritati subtilissimorum philosophorum credas; magis tamen, vt ad meipsum redeam, credendum est veritati, quæ istas metaphoricas & vmbratiles causas non agnoscit: vt venerandus vir Baptista Mantuanus lib. 2. de patientia cap. 6. luculenter docet, sed pergam.

Fortuna quid.

Casus quid.

Quamuis anima humana sit certissima, & diuinissima forma substantiaque hominis; potest tamen non incommodè dici causa per accidens alterius non intenti effectus, qui ex actione humana tendente ad alium finem euenit. Nam vt *sol* est causa per se *luminis*, causa verò per accidens *cæcitatis*, si fortè intentius quis intueatur *solem*: sic anima humana est vera forma, & causa per se hominis, est etiam causa per accidens alterius effectus, putà inuenti thesauri: si homo aliquando illius instinctu se moueat ad fodiendam terram, aut diruendum ædificium ruinosum, in quo auaritia incognitum sepelierit thesaurum. Postremò, euentus fortuiti hoc esse verum manifestè docent, qui ad aliam nullam causam tam propriè reduci & reuocari possunt, quàm ad animam humanam aut eius primarias partes, nimirum intellectum & voluntatem, quę non semper prouidè & sapienter agunt. Vnde tales euentus improuisi sæpissimè contingunt, qui euentus fortuiti rectissimè dicuntur. Verumenimverò si referantur ad causam à qua intenti, præuisi, præcognitique sint, non effectus fortuiti; sed necessarij dicuntur: putà si referantur ad *Deum* aut *Angelos bonos* vel *malos*, qui frequenter iussu diuino istiusmodi effectus inexpectatos producunt. Vt cum gloriam inanem aucupatus est Herod subito & de improuisò percussus est ab angelo obtque ignominiosè. Multa sunt exempla in sacra philosophia, vt Danielis, trium puerorum, Petri; qui per angelos bonos (præter expectationẽ) liberati sunt: at neque Deo, neque spiritibus nomen fortunę attribuendum aut assignandum est, sine magno scelere & flagitio impietatis. Illi enim sæpe intendunt hæc vel illa fieri, quæ contra aut præ-

Quomodo sol causa luminis & cæcitatis.

Act. 12. 23. Dan. 6. Dan. 3. Act. 12.

natus

naturæ impetum, appetitum, motum, & cursum fiunt. Sic quamuis respectu hominis ignorantis futurum, aut respectu naturæ alium intendentis effectum, id quod euenit sit fortuitum: respectu Dei tamē, spirituumque qui illius iussum exequuntur, id ipsum est quidem necessarium. Quippe deus per spiritus, essentia per reflexum & influentiam a Deo, futura vt præsentia vident.

Accedo nunc ad alteram quæstionem, quę est *vtrum aliqua causa naturalis assignari possit, cur vnus alio in hac vita sit fortunatior?* Nihil fortunæ ascribo Christianus, Philosophus autem loquar cum Philosophis; ita tamen vt eccho Aristotelis & imitator fiam, qui potiùs ex aliorum quàm ex sua ipsius opinione loquitur, cùm rotas fortunæ versat. Dic ergo Arist. quomodo tu fortunatior in Philippi regiâ, alijs Philosophis extitisti? quæ causa est cur Alexander discipulus tuus potentior, augustior, imperiosior alijs regibus mundi fuit? Si certas causas ipse redderem; philosophia te illum magnificentia animi diuini extulit. Sed esto alias causas ab arcanis & abditis naturæ thesauris eximendas video, quibus probem vnum alio fieri posse feliciorem. Fortunatiorem hoc loco intelligit philosophus eum, qui bonis fortunæ (vt aiunt) alijs ornatior splendidiorque in theatris & comędijs huius mundi viuit. Bona fortunæ sunt (si definias) externa, & apparentia illa ornamenta humanæ vitę, quæ sine succo, & radice virtutis (non aliter ac folia in autumno) cadunt; qualia sunt *diuitiæ, amici, honores, imperia*, aliæque fluentes & refluentes amænitates vitæ, quæ rectè pilæ fortunæ dicuntur. Sed ad rem: vis vt vno verbo dicam tibi causam cur vnus alio sit fortunatior? veriorem certè dare non possum quàm quod vnus alio sit stultior & ignorantior. Nam vt est in prouerbio, *fortuna fauet fatuis*. Imò fortuna a philosopho causa stolida, & cæca dicitur; *Stolida* quia magis fauet spurjis sui simillimis, *cæca* quia indignis (quales sunt inepti & ignorantes) sua munera dextra largissimè, doctis verò & sapientibus sinistrâ parcissimè distribuit. Sed (Deus bone) quot hodie sedentes & ambulantes in lubrica via fortunæ videas, in semitis verò virtutis ferè nullos! Si vnquam verū fuerit illud prouerbium, nunc pro oraculo habeatur. *Stultorum plena sunt omnia.* Cùm scoriam pro auro, vmbram pro corpore, eccho vanitatis pro voce virtutis, puluerem vitreæ fortunæ, pro lapide philosophię gemmisque solidę sapientiæ capimus; & (quod omnium maximè nos dementiæ arguit) cum capti simus non cauemus, sed precipites (versâ fortunæ rotâ) deteriora sequimur, cæcamque Deam fortunam semper veneramur. Sed ô Cæca ætas!

Quæst. 2.

Cur vnus alio fortunatior.

Fortunatus quis.

Bona fortunæ quæ.

Stultorū omnia plena.

Dia-

Dic vbi Cæsar est clarus imperio?

Verte sororum tuarum il. veterum ætatum folia, verte volumina. O quot Cæsares ambitiosos, quot Alexandros, quot Imperatores & Imperia, quot reges & regna, quot Proceres & sceptra, quot potentes & alta pallatia sub rotâ fortunæ, ruinosa & sepulta videas? Cur ergo illam Deam esse somnias, quam meretricem pellacem noueris? Sed ô cæcitatem ambitiosam, & ambitionem cæcam istius ætatis, in qua à domina casta ad scortum, id est, à prouidentia diuina ad fallacem fortunam, à præpotenti Deo ad Plutum diuitiarum idolũ vertimur: sed quid ago? rèm agã, & alias inuitâ Mineruâ causas obstẽdã, cur alius alio fortunatior in hac vita fiat. Christiani philosophi causam vnã docent, nempe prouidentiã Dei, quæ in singulis rebus disponendis sollicita est. Hanc ipse Arist. non negat, tametsi alias causas insinuet, inter quas (vt ait in lib. de Bona fortuna) quædam occulta qualitas est in animo huius non illius hominis: occulta (inquit) qualitas, quæ magis hunc quàm illum ad hoc vel illud agendum (vnde fit fortunatior) prouocat. Hanc qualitatem naturalem impetum nominat, eundemque proprium & peculiarem magis huic quàm illi. Hoc (inquit) impetu, hac qualitate motrice animus huius magis quàm illius mouetur, occultè incitatur trahiturque ad aggrediẽdũ illud opus, in quo palliata fortuna prospera & secunda latitat. Vnde vir ille aggrediens id operis, alio non aggrediente fortunatior redditur. Nam sæpe sub cespite latet ridetque fortuna, & in sterquilinio (tali deâ dignissimo sepulchro) viuit. Aliam causam tradit Philosophus, ipsam nimirum animam humanam, quæ quodam respectu (vt antè edocui) causa per accidens, ipsaque fortuna dicitur. Vt ergo in extasi homo positus, aut furore correptus, aut sepultus somno, sæpissimè diuina mysteria & videt & loquitur, quæ ad se rediens aut vigilans non meminit: & vt idem vigilans sæpe abdito instinctu naturæ mouetur ad ea facienda de quibus somniauit, vnde beatior efficitur: ita animus fortunati in corpore sepultus, cernit quidem permulta bona, quæ non intelligit futura, at (quasi vigilans) occulto mentis impetu ad ea aggredienda impellitur, vnde alijs fortunatior fiat. Ratio huius rei est, quia animus humanus in se sapit: quamuis corporis mole oppressus frequenter ignoret euentum, qui motum, instinctum, aut impetum suum occultè sequitur. Quippe animus est perfectio corporis, & illius impetus in multis ad meliora mouet, tametsi (eiusdem lumine nube corporis obscurato) nõ semper perspiciat quę ex actis & intentis eventura sint bona. Exempli causa, *Vo pius intendit in solitudine, & contemplatione vitam agere; at ex opinione vir tutis*

Fortuna meretrix.

3

Causæ cur alius alio fortunatior.

4

Anima humana fortuna dicitur.

Anima perfectio corporis.

tuis (præter intentionem) trahitur in theatrum mundi vt sceptrum teneat.
Intendit (vt vides) ex occulto animi motu solitudinem vitæ, at regnum tenet; fortunatior hinc est vt vulgus putat. At multò beatior esset, si intendens regnum, eremũ salutasset; vita enim theorica beatior actiuâ dicitur. Adhuc aliam causam assignant philosophi, scilicet concursum multarum causarum, quæ veluti benigno aspectu hominem fortunatum respiciunt, istæ causę dici possunt exempli gratia, *Deus, Cœlum, spiritus*, aliaque externa quæ hunc magis quàm illum mouet ad intentũ opus, vnde fortunatior existat. Sic piscatores Milesij partim animi impetu, partim dæmonis instinctu mouebantur, tum cùm tripodem aureum fortunatissimi capiebant. O quam multi hodie piscatores essent, si tripodes aureos caperent! imò cõtenti essent Petri piscículos capere, si in eorum branchijs argenteum statẽrem caperent; at si caperent neque *Deo*, neque *Cæsari* quicquam persoluerent. Sed ô infortunatos Milesios piscatores, qui captum tripodem aureum vt Deum coluistis! Cæterùm cur vos accuso, cùm hodie vbique per mare per terras curramus, vt auro capto fortunati simus, aurumque pro Deo habeamus? Postrema causa cur alius alio fortunatior euadat, est bonus Genius, qui (vt quidam sapientes philosophi defendunt) bona fortunæ virtutis imperio subigit, & certe si æquis lancibus res ponderetur, *honor, diuitiæ*, aliaque ornamenta vitæ; non naturæ, non fortunæ, sed soli virtuti debentur. Sunt enim propriæ bonorum possessiones, malorum autem rapinæ & spolia. Colamus ergo virtutem, quæramus sapientiam, casum & fortunam contemnamus.

Vita theorica est actiua fælicior. Lib. 10. Ethi. c. 7.

5

Nõ hos quæsitum munus in vsus. Virg. Aeneid. 4.

6

Distinctio primæ quæstionis, Vtrum fortuna sit alia causa à causa agente secundùm propositum, cui aliquid contingat præter intentum? Vel vt quidam mouent, Vtrum sit ipsa anima humana vnum intendens, aliud præter expectationem inueniens.

In

In hac quæstione discutiendâ considerari debent

- 1 Distractio inter pretum & philosophorum in definienda fortuna, quorum alii definiunt eã.
  - 1 *Divinum quiddam principium altissimum humanæ*, eamq; *deam* audacter & impiè appellant.
  - 2 *Divinam providentiam ignotam hominibus, qua singulas causas rerum & effectus ad placitum disponit.*
  - 3 *Causã per accidens, metaphoricã, incertã, cæcam, variam, mostricem, & effectricem rerum contingentium, id rarò & sine ratione.*
  - 4 *Causam per accidens in iis rebus quæ fiunt rarò, alterius finis gratiâ, præeunte deliberatione.*
  - 5 *Animam humanam cui agenti cum proposito, aliud non intentum obtingit.*
- 2 Distinctio finis qui ad meliorem interpretari. ohẽ huius definitionis dicitur vel
  - 1 Intentus idẽq;
    - 1 Per se & sic dupliciter vel
      - 1 Præexistente ideâ, seu deliberatione in animo. Verbi gratia, cum Architectus sit ædificaturus domum, primùm deliberat & ideam concipit animo ad cuius exemplar opus facit.
      - 2 Præexistente naturali inclinatione, & sic res quælibet naturalis dicitur habere intentum finem, vt lapis quiescere in centro.
    - 2 Per accidens idemq; etiã vel secundũ
      - 1 Deliberationẽ, quæ fallitur ei aliud agenti contingit quã quod intendit & hic effectus fortunæ dicitur.
      - 2 Inclinationem quæ finem intentum naturalem non assequitur, & iste effectus casus nominatur.
  - 2 Non intẽtus idemq;
    - 1 Secundùm propositum qui fortuna à fortuna.
    - 2 Sine proposito qui casualis à casu nominatur.
- 3 Expositio cõtingẽtiũ rarò, quę bipartita sunt vel respectu
  - 1 Temporis & sic omnia fortuita eventa dicuntur. Nam eclipsis Solis & Lunę aliaq; multa naturæ eventa rarò contingunt, & tamen non ad casum aut fortunam referuntur.
  - 2 Consecutionis inexpectatæ & præter intentionem agentis, & sic rarò contingentia fortuita (si præcedat deliberatio,) casualia si non præcedat dicuntur.
- 4 Cõfirmatio opinionis seu positionis in qua dicitur, quod fortuna sit anima, hæc quidem opinio probatur
  - 1 Ab hypothesi seu consecutione necessariâ, qui si fortuna sit causa agens cum præeunte deliberatione cui intendenti vnum, aliud præter intentionem obtingit; & si sola anima humana sit talis causa quæ cum deliberatione agit, necessariò sequitur animã humanam dici posse fortunam.
  - 2 Ab enumeratione aliarum causarum tum in animatis tũ ininanimatis, quę sensu, appetitu aut impetu naturali agunt, non autem cum ratione.

3 A similitudine, quia vt ignis est causa per se caloris, per accidens autem incendii, quo devastatur ædes: ita anima per se causa formaq; hominis est, per accidens verò est causa effectus, qui præter expectationem & intentionem agentis evenit.

4 Ab authoritate omnium ferè Thomistarum & Scotistarum, qui diverso respectu hoc nomen fortunæ animæ ascribunt.

5 A comparatione, quia non minùs anima hominis dici potest fortuna respectu humanarũ actionũ, quàm forma rei naturalis in animatæ dici possit casus, si quid præter inclinationem eiusdem formæ occurrat.

Opp. *Captus est, nam aliud stans aliud sedens cogitas; Infestus modo fuisti fortunæ, &* CASVS *casum exterminasti, nunc verò mutato consilio fortunam animam humanam, casum formam naturalem esse definis.*

Resp. *Verbis otiosè ne teratur tempus, attentiùs quæso audi quid dixerim. Si inquam fortuna sit omninò causa quæ cum deliberatione agit, haud dubie nihil aliud est quàm anima humana, quæ sola cum deliberatione agit. Si quid contra attuleris ingeniosè, pro viribus respondebo.*

Opp. *Fortuna nõ potest esse causa certa, sed anima humana est causa certa, ergo anima humana non est fortuna. Maior ex definitione fortunæ constat. Assumptio probatur, quia anima humana est cõstans, certa, & distincta forma essentiaq; hominis.*

Resp. *Satisfactum est huic rationi superiùs, vbi docueram animam esse certam causam hominis, incertam autem fortuiti eventus, quem pariè sed non intendit.*

Opp. *Anima non videtur esse causa omniũ effectuũ fortuitorum, quia sæpe intendens anima bonum, incidit in perniciem. Exempli causa, non rarò contingit hominem in itinere malig, nihil cogitantem, fulmine ictum perire. Ai si anima sit causa istius effectus, videatur præceps in suã perniciem ruere sui q; interitus esse causa.*

Resp. *Non attingis vinum, est enim anima causa istiusmodi eventus non per se, sed per accidens. 1. quasi diceres, fortuita & remota causa. Nam vt persistam in exemplo tuo, anima est proxima causa itineris vel ambulationis, est verò per accidens causa necis, quippe si nõ ambulasset homo, percussus fulmine non perijsset.*

Opp. *Fodiens est aliquando causa inveniendi thesaurum, sed anima non est fodiens, ergo anima non est causa inventi thesauri. 1. effectus fortuiti. Maior constat, quia si homo non foderet, aurum defossum non inveniret, hinc ambulãs non anima, sed proxima causa agẽs fortuna dicitur.*

Resp.

Resp. *Proxima causa agens cui aliquid præter intentionem rarò & derepentè evenit, fortuna dici potest, vt fossor terra; verùm quia animæ debetur omnis deliberatio quæ propriè requiritur ad fortuitum effectum, igitur primariò hoc nomen fortuna anima humana habet.*

Lib. 2. de Ani. cap. 5.

Opp. *In æternis & divinis (vt ante docet Philosophus) non est fortuna, sed anima humana est æterna & divina, ergo anima humana non est fortuna. Maior propositio est perspicua in præcedenti capite, assumptio est etiam nota in cap. 5. lib. 2. de anima.*

In æternis nihil fortuitum, respectu Essentiæ, non Existentiæ.

Resp. *In æternis & divinis nihil est fortuitum respectu essentiæ suæ, at respectu existentiæ motusque externi esse potest, non quòd ipsa æterna aut divina mutentur omnino, sed quòd eorum actiones aliquando alter contingant quàm natura intentio postulat. Sic etsi anima in sua substantia sit simplex, firma, eademque perennis & æterna; secundum actum tamen & existentiam in corpore, nonnunquam vnum proponit, aliud succedit. Respondent alij, animam considerari duobus modis, vel absolutè vt est spiritus, vel comparatè vt est actus. Priori modo non est fortuna, quia est æterna & divina, altero verò modo potest dici fortuna, quia corpore extincto desinit esse actus in existentia sua, & quodammodò mortalis & caduca habetur.*

Anima considerari dupliciter.

Opp. *Fortuna, est (vt in textu docet Philosophus) res occultissima, ergo definiri non potest, quia lex vna definitionis est, vt sit perspicua, sic finiri non potest frustra tota hac de illius definitione instituitur disputatio.*

Resp. *Fortuna dicitur occultissima, non quòd non possit à nobis deprehendi aut cognosci: sed quia ignotum est operanti quid eveniat fortuito, quidnam sit intentum ab eo.*

Opp. *Vnius rei est vna definitio, sed multiplex fortuna traditur definita, ergo fortuna non rectè definitur.*

Resp. *Etsi responderi possit quod fortuna sit multiplex, vnam tamen hic differendi causâ definitionem fortunæ defendimus, in qua dicitur causa per accidens ad excludendas causas per se; secundum propositum, ad removenda ea quæ non agunt cum deliberatione, qualia sunt inanimata, bellua, infans. Quippe hæc neque fortunata neque infortunata dici possunt, cum secundum deliberationem non agant.*

Opp. *Si anima sit (vt dicis) fortuna, cur anima infantis excluditur, cum anima infantis non minus sit anima quàm anima Platonis.*

Anima infantis cur excluditur à fortuna.

Resp. *Respondeo igitur, animam infantis excludi, quia vsu rationis caret, requiritur enim vt in fortuna præcedat deliberatio, quæ est actus animæ perfectæ. Licèt ergo anima infantis non sit minùs anima quàm anima Platonis quoad essentiam, non tamen sic est quoad existentiam vsumque rationis*

rationis. At anima posteriori, non priori modo, fortuna definitur, vt superiùs satis demonstratum fuit.

Opp. Rectius fortuna in abstracto id definitur esse, quòd fortunatum in concreto dicitur quàm quod non dicitur, sed homo fortunatus dicitur non anima hominis, ergo potius homo quàm anima hominis definitur fortuna. Maior probatur, quia fortuna & fortunatum sunt coniugata quarum si vnum conveniat alicui, idem alteri convenit.

Resp. Nomen fortuna sumitur hoc loco non strictè vt fortunatum sed fusè vt tam fortunatum quàm infortunatum denominat; fortuna ergo & fortunatum non sunt vera coniugata. Praterea etsi denominatio fortuna communiter homini vt subiecto conveniat, animæ tamen vt causæ convenit. Fortuna convenit homini vt subiecto: & animæ vt causæ.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum causa naturalis assignari possit, cur vnus alio sit fortunatior?

Ad melliorem intellectum huius quæstionis quidam interpretes tractant.

1 Adiuncta fortunæ quæ sunt numero 5, nimirum

1 Fortunam dici infinitam, quia infiniti fere sint illius effectus in actionibus humanis, vt liceat videre in Olympo & theatro mundi.

2 Fortunam esse admodum obscuram, abditam & latentem causam quam ignorantia causarũ genuit.

3 Nihil quodammodo à fortuna fieri, id est, manifestè, vt ab aliis causis rerum.

4 Fortunam esse à ratione aversam & alienã iuxta illud. Ratio & fortuna adversantur.

5 Fortunam esse rarò properam bonis, malis autem sæpe, quia est cæca rerum causa.

2 Divisiones rerum quæ fiunt quatuor

1 Est, quòd aliæ semper eodem modo fiant, vt calor accenso igne, splendor exorto sole; aliæ non semper sed plerumque, vt hominem bipedem; aliæ insolenter & rarò vt hominem monopodem, aut monoculum nasci.

2 Quòd aliæ propter finem, vt ambulatio propter sanitatem; aliæ non propter finem vt barbam demulcere.

3 Quòd aliæ, factæ propter finem, animi iudicio, aliæ sine animi iudicio suscipiantur; illæ rationis nutum in homine, hæ naturæ impetum & motum sequuntur.

4 Quòd aliæ à certis, propriis, & definitis causis, aliæ ab incertis, impropriis, & indefinitis pendeant. Ex hisce divisionibus rerum, non solùm melius accuratiusque intelligi potest definitio fortunæ superiùs posita: sed etiam illius partitio in bonam & malam rem pertractanda.

3 Rationes

3 Rationes quibus probatur quòd alius sit alio fortunatior, quæ quidem rationes illam partitionem fortunæ in bonã & malã maximè respiciũt. Harum rationum

1 Prima ducitur ab adiuncto fortunæ vbi dicitur cæca, inconstans, stolida causa rerum. Hinc plerumque & veluti libenter stultos & ignaros fortunationes, doctos & sapientes invitè beatos facit. Stultitia ergo & ignorantia, quæ sunt mater & nutrix fortunæ, causæ sunt primariæ bonæ fortunæ, convenit enim tali matri & nutrici tales filios catulosque alere & enutrire.

2 Secunda ducitur ab occulta qualitate animi inveniente hunc magis quàm illum ad hoc vel illud agendum, vnde commodum sequitur: hanc qualitatem impetum Aristoteles definit.

3 Tertia ducitur à concursu adiuvantium causas, quæ vnitæ vim fortunæ fortiorem reddunt.

4 Quarta ducitur ab aspectu meliore Cœli sub quo quis nascitur. Vnde Astrologi divinant & asserantur, hunc magis quàm illum fortunatum esse: nati sub sole honorifici, nati sub Mercurio eloquentes & diserti evadant.

5 Quinta ducitur ab occulto motu animæ quæ in essentiæ suæ limine multa cernit, ad quæ agenda corpus per appetitum movet, vnde nonnulla præter expectationem aliquando eveniunt.

Et Sene. Epist. 76.

Opp. *Hac tota disputatio superstitiosa est & impia, cùm omnia & singula à prima causa & illius providentiâ dependeant. Nam, vt Arist. dicit, providentia Dei singula disposuit, omittit nihil, ignorat nihil, nihil non pro suo arbitrio facit.*

Resp. *Consentio tecum & libenter latum unguem non discedo. Christianus sum, humiliterque agnosco nihil sine providentia Dei omnino fieri. Adcùm philosophis iã disputo, qui præter hanc primã, secundas causas singularũ rerum, actionum & effectorum quærunt; quas quærentes & non invenientes hoc idolum in templo Deorum suorum erexerunt; sed perge, & contra probabiles causas assignatas disputa.*

Opp. *Insinuas occultã qualitatẽ, quã impetũ naturalẽ Arist. appellat, ejus causam cur alius alio fortunatior evadat, ex hac positione sic arguo. Si occulta qualitas sit causa, aut est ex parte corporis, aut ex parte animi; nõ ex parte corporis, quia corpus nullã qualitatẽ habet motricem sui cum ratione aut consilio, quod ad fortunã requiritur. Quòd verò non sit ex parte animi, sic tibi probo, quia si esset ex parte animi, aut erit ex parte intellectus aut ex parte voluntatis; quòd non sit ex parte intellectus, sic doceo quia (authore Aristotele) Eth. 6. vbi est maximus intellectus, ibi est minima fortuna, et vbi est minimus intellectus, ibi est maxima fortuna. Quòd denique nõ sit ex parte voluntatis, sic demõstro; quia potest simili actu velendi in duobus simul esse & tamen*

tamen vnus eorum assequitur effectum, alter verò non assequitur. Si ergo ista qualitas, quâ motrice alius alio fortunatior efficitur, non sit in animo aut corpore, sequitur aliam inveniendam esse certiorem.

Resp. Est aliquid quod vrges & libenter respondeo, hanc qualitatem motricem huius magis quàm illius, ad hoc magis quàm illud faciendum, vnde vnus alio fortunatior efficitur, partim esse in animo, partim in corpore; in animo primariò per inhærentiam; in corpore secundariò per influentiam. Animus enim primum movet, tum impetum in corpus facit, idemq; cogit hoc potius quàm illud agere. Quòd vrgeas ideò non esse in corpore, quoniam corpus sua ratione agit: at ratione agere requiri ad fortunam ais: dico corpus humanum agere cum ratione respectu animi, cui omnes suos motus acceptos refert. Quod vlteriùs vrgeas idcircò nō esse in animo, quoniam ex Aristotele constat maximum intellectum fugare fortunam, minimum intellectum alere: locū hunc admitto, & tamen dico non probare quod velis; nam illic insinuat Philosophus esse quidem fortunam respectu ignorantis intellectus, minùs autē regnare fortunā vbi sapiens intellectus regnat. Caterū hoc nō cōcludit quo minus sit occulta qualitas impetusq; in mente, quo homo magis ad hoc quàm ad illud agendum incitetur. Sed pergam, & vbi in postremo doceas voluntatē non esse causam, quoniam duo simul agentes possunt habere similem voluntatem, qui tamen non eundē assequantur effectū, vnde alijs fortunatiores habeantur: dico parē voluntatē non esse causā, sed impetū voluntatis, qui est occulta qualitas voluntatis magis hunc quàm illum movens.

Qualitas quæ efficit alium alio fortunatiorem cui inhæret.

Opp. Si sit hac qualitas naturalis, aut sequitur speciem humanam aut nō: si sequatur speciem humanam, cur omnes eodem modo non sint fortunati; si non sequatur speciem, vtiè non efficit fortunatos, quia sine ratione est, quæ semper ad actionem præeuntem fortunæ eventum necessariò requiritur.

Resp. Sequitur speciem hæc qualitas naturalis, sed secundū magis et minus, & vt vna materia est aptior quàm alia ad recipiendam impressionem formæ: ita vnus homo citiùs quàm alter impetum impressum sentit, sequiturq; occulta vestigia fortunæ, quæ non aliter trahit aptiorem quàm magnes ferrum, in quo qualitatem sequacem invenit.

Opp. Cœli siderumq; aspectus fortunatiorem alium alio efficit: ergo non solum à fortuna homines fortunatiores dicuntur. Antecedens Haly & Guidonis authoritate probatur, qui asserunt sub sole natos fortunatiores esse, quàm qui sub Saturno aut Ioue nascuntur. Ratio est, quia alia sidera & aspectus suam lucem, gloriam & influentiam à sole habent, eorumq; vires & influentia tum meliores sunt, cùm directè solem principem planetarum intueantur. Qui ergo in proprio motu solis sub aspectu vel simplici vel coniuncto geniti aditiq; sint, (modo non sit tamen aspectus aliorum

siderum impedientium benignitatem Solis, proculdubio (vt aiunt) magni viri & fortunati fiunt. Praterea non solum hoc ascribitur astrorum viribus sed etiam damonibus seu intelligentijs assistentibus astris, qui animos hominum ad dignissimos motus & affectus rerum maximarum trahunt.

Astrorum aspectus qui cõcurrat ad hominem fortunatiorem efficiendum.

Resp. *Haly & Guidoni multum attribuo, propter insignem eorum in astrologiâ sapientiam, plus tamen Aristoteli, qui à cœlo omnem fortunam abigit, maximè autem veritati, quæ ex libro naturæ hoc omen penitus expungit. Sed esto, philosophorum more disputemus. Concedimus ergo in cœlo siderumque benigno aspectu latere adiutricem causam melioris fortunæ; nam vt Sol est auri genitor: ita cum sit principua causa generationis, suos filios auro & honore plerumque ornatos inclinat sub suo aspectu natos ad magna & excelsa tentanda: non tamen hinc concludes cœlum aut solem esse causas per accidens aut producentes incertos fortuitosq; eventus rerum. Vbi addis non solùm sidera, sed etiam sideribus affixos damones hoc ipsum efficere, quia vt sidera immediatè in materiam, ita damones immediatè in formam agunt. Respondeo me non esse eâ opinione vt sentiam Damones seu intelligentias sideribus assidere: cum verò hoc probaveris aliud accommodabo responsum, interim hoc accipe, quòd si sint assistentes spiritus, non illos temerè aut fortuitò sed scienter & necessariò agere: vtputa semper dependentes à providentia Dei.*

Opp. *Fortuna est mancipium virtutis, & illius bona sunt ornamenta & possessiones debitæ virtuti: virtus ergo videtur esse causa cur alius alio fortunatior existat. Præterea vt est in proverbio. Audaces fortuna iuuat timidosq; repellit. Audax ergo prudens, polliciumque ingenium, videtur esse causa fortunatiorem efficiendi. Liquidò constat hæc omnia esse verissima, quæ vrgeo, quoniam vbique pusillanimes & meticulosos, squallidos, pannis annisque (vt loquitur poeta) obsitos, audaces vero & confidentes votis maximis potiri & optata ferre.*

Fortuna ancilla virtutis sed proterva.

Resp. *Si negarem virtuti debere ancillari fortunam, iniustus, si iterum iniicias iremus audaces promoveri iustosque repelli, insanus essem. Quippe illud ratio, hoc experientia docet. Sed ad argumentum respondeo, fortunam esse ancillam quidem virtutis, at protervam; quæ ratione affectus superantis rationem, brutis potius hominibus & iniustis honorem, diuitias, & opes tribuit. Dico igitur virtutem esse causam beatæ vitæ non iniustæ fortunæ, constantis & interni honoris, non fluxis & externi applausus popularis, quo hodiè infiniti non aliter quàm aves escâ aut pisces hamo capiuntur, captiq; pereunt.*

Opp. *Natura est aliquando causa vt alius alio sit fortunatior, ut*

g

go male nomen fortunæ ab arce naturæ exterminatur? *Antecedens probatur, quia vi naturæ fit aliquando vt quis pulcher, aut imperatoris filius nascatur, quæ bona inter bona fortunæ annumerantur, quibus ornati homines fortunatiores habeantur, quamvis hæc quidem bona non sint semper in potestate nostra.*

Resp.

Hæc exempla bonorum sunt in iis quæ minus propriè dicuntur bona fortunæ. Nam Venus seu pulchritudo externa naturalem formam, & esse filium ipsam naturam sequitur, esse autem filium imperatoris non est semper fortunatum esse, quia (vt poeta ait,) Horat. lib. 2. Carm. Od. 10.

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus: & celsæ graviore casu,
Decidunt turres: feriuntq; summos
Fulmina montes.

Postremò vbi insinuas omnia bona fortunæ esse in potestate nostrâ, toto cœlo erras. nam si essent, nulli pauperes, nulli infœlices, nulli miseri & infortunati essent.

Opp.

Vitium aut vitiosa vita nos solùm miseros facit, ergo virtus seu studiosa vita nos solùm fortunatos reddit; ratio sequitur; quia contrariorum contraria est ratio. Antecedens probatur, quia affluentes bonis fortunæ; si sint iniqui valde miseri & infortunati sunt, quia tædis & furijs scelerum suorum dies noctesque torquentur & vulnerantur: at studiosi & iusti viri (omnibus fortunæ bonis spoliati) liberi sunt, nihilque omninò timent, nec lætare enim virtutis vitæque integritate in perpetuum delectantur. Lib. 2. de Gen. & cor. c. 10.

Resp.

Iturum tecum consentio, dextras ergo peramicè hic coniungamus. Loquamur cum philosophis, & argumenta vtro citroq; discutiamus: sed eò tendat tota disputatio, vt veritate cognitâ, umbra quæ nos ignorantes fallunt, mundumq; sæpe in pistrinum mulumq; iocularè trahunt, penitus abigantur. Certum est hoc nomen fortunæ fefellisse multos qui crediderunt philosophorum principem in eodem numen coluisse, sed errârunt, nam nihil in fortunâ tale esse Philosophus vnquam somniavit. Si (inquit) sit causa, cæca est, stolida est, incerta est, addam & ipse (vt tecum conspirem) nulla est. Nomen fortunæ multos fefellit.

CAP. 6.

Vtrum { *Casus & fortuna ad causam efficientem reducantur?*
{ *Sit fatum, idemq; imponens necessitatem rebus?*

PERGAM & sequar philosophum, tametsi libentiùs illius vestigia vrgerem in aliâ viâ, sed festino; Duo in hoc capite demonstrantur; Primùm quid inter casum & fortunam intersit, deinde ad quod causarum genus vtrumque reducatur. Ad pleniorem horum intellectum docet Philosophus, nomen casus sumi duobus modis; vel fusè, pro omni extraneâ & adventitiâ causâ, & sic fortunam complectitur; vel strictè pro ea causa quæ è regione opponitur fortunæ, & sic hoc loco tractatur. Distinguitur à fortunâ variis in textu modis, qui omnes modi eò relabuntur, quòd casus in naturalibus rebus inanimatis, expertibus rationis versetur: fortuna verò in animatis, voluntariis, intellectu iudicioque præditis, iisdemque capacibus prosperitatis, libertatis, & beatitudinis, vt exempla luce clariora in textu docent. Hinc res aliæ naturales animatæ, vt plantæ; sensibiles vt belluæ; inanimatæ vt lapides; actu vsuque rationis carentes vt infantes, & insani propriè fortunatæ non dicuntur: quia hæ omnes non sunt capaces prosperitatis, nisi fortasse lapides aræ aut templi dicas esse fortunatos, quia sacris vsibus destinentur. Casum ex aduerso ostendit Philosophus conuenire istis modò enumeratis, scilicet non capacibus prosperitatis, naturalibus, inanimatis, belluis, infantulis, & insanis: quippe res istæ naturali potiùs impulsu, quàm ratione aut consilio agunt; si quid ergo præter intentionem naturæ illis obtingat, casus dicitur. Exempli causâ, si equus abhoste captus vinculis disruptis ad potestatem sui domini redeat: aut si lapis cadens ab arce occidat virum. De genere causæ ad quod casus & fortuna reducuntur pauca addit Aristoteles: docet vtrumque, quoniam sunt causæ per accidens, reduci debere ad causam per se; hanc verò causam per se efficientem nominat, quod probat ab argumento sumpto à comparatione hoc modo. Eidem causæ genus pertinent fortuna & casus, ad quod mens & natura pertinebunt & referrentur: sed mens & natura ad causam efficientem pertinent, ergo fortuna & casus ad genus causæ efficientis necessariò pertinebunt. Maiorem probat, tum quia fortuna animam & deliberationem, Casus naturam impulsumque naturæ solùm requirit; tum quia fortuna & anima, re subiecti

fing

Casus sumitur dupliciter.

Fortuna & casus quomodo differunt.

sint eadem, nisi dissimilitudo effectorum inter illa discrimen pariat. Similiter de casu & naturâ dicendum est. Hinc, vt opinor, Scotus alijque interpretes collegerunt superiùs discussam quæstionem; *Vtrùm fortuna sit anima humana, & an casus sit forma, prout anima & forma ponuntur formantibus & definientibus causis, sed efficientibus principijs actionum sumuntur?* Nam sic accipi possunt, si non ad res quas constituunt, sed ad actiones quas pariunt, referantur. Exempli gratiâ, anima est causa formalis hominis, est verò efficiens ambulationis, in quâ forte præter intentionem euenit, vt in amicum aut in hostem incidas; sic causa per se hominis, sic causa etiam per accidens fortuiti effectus dicitur. Anima quo modo causa efficiens.

Ex his emergit prima quæstio huius cap. *Vtrum casus & fortuna ad efficientem causam reducantur?* Morandum non est, reduci, Arist. dicit, idque probat tum hìc tum alibi plurimis rationibus; sed quoniam est quæstio non magni momenti, ad pauca capita restringam omnia; & accedam ad alteram quæstionem communiter hoc loco ab interpretibus motam, nimirum *Vtrum sit fatum seu fatalis necessitas in rebus actionibusque rerum?* Quod casus & fortuna reducantur ad efficientem causam probatur duobus modis, generatim & speciatim: generatim hoc modo; omnis causa per accidens reducitur ad causam per se: sed fortuna & casus sunt causæ per accidens: ergo reducuntur ad aliquam causam per se; ad aliam verò quàm efficientem reduci non possunt, quoniam extrinsecus mouent, ergo ad efficientem reducuntur: speciatim hoc ipsum probatur negatiuè aliis generibus causarũ remotis, nempe materiâ formâ & fine, idq; hac ratione. Fortuna & casus non sunt materiales causæ, quia ex illis nihil coalescit, sunt enim simpliciter causæ externæ, effectusque eorum externi, at sic in materia non est. Præterea non sunt causæ formales, quia rem nullam definiunt, formant, distinguunt. Postremò non sunt causæ finales, quia omne destinatum ad aliquem finem intentum, est gratiâ illius finis: sed effectus temerarij & fortuiti (quatenus sunt tales) non intenduntur (eueniunt enim præter intentum) igitur casus & fortuna non sunt causæ finales, sequitur ergo ad efficientem causam solùm reduci. Ad efficientem dico, quia sunt causæ extrinsecus mouentes, & agẽtes aliquid, nõ vt materia, non vt forma, non vt finis, sed vt principia motus, eademque nõ interna sed externa, quæ etiam non per se vniuocè, sed per accidens analogicè causæ definiuntur esse. Cæterũ duò hìc scrupuli eximendi sunt quorum primus est, quomodo fortuiti effectus non destinentur ad respectu dei, Quæst. 1. Fortuna & casus reducuntur ad causam efficientem. Fortuiti effectus ordinari sunt ad finem

ad finem, cùm omnia præter Deum finem habeant. Alter, quis vsus sit eorum effectuum, si ad nullum finem referantur, cùm in finem vsus rerum singularum cernatur. Ad primum respondeo, respectu Dei tales effectus certos esse & ordinatos ad finem; (nihil enim est respectu Dei fortuitum) nihil incertum, contingens: nihil respectu secundarum causarum propinquè & particulariter agentium propter finem, quibus præter intentionem animi aut inclinationem naturæ, istiusmodi contingunt, non est omnino finis ad quem destinantur. Ad alterum respondeo, quòd postquam effectus fortuiti facti sunt producti, tum non est absurdum dicere quòd ordinentur ad finem bonum & vsum; vt postquam thesaurus sit inventus, potest destinari ad sustentationem vitæ. Sed hactenus de casu & fortuna, nunc de eorum opposito, nempe de fato pauca adjungam.

Quæstio est an sit? in qua quæstione discutiendâ quid sit & quæ illius conditiones breviter docebo. Quanquam hæc quæstio insinuari videatur potius ab Aristotele in præcedentibus capitibus, vbi de divisionem rerum variis modis factarum tradit, opportunius tamen perspicuitatis causâ hoc loco tractatur, quia plenâ fortunæ & casus cognitione iam habitâ, necessitatis & fati (quæ quodammodo illis opponuntur) accuratior habeatur cognitio. Quippe vt est populariter dictum, oppositâ iuxta se posita magis eluescunt. Sum tamen equidem totus hic anceps, an omnino quid dicam, an silentio rem tantam transilliam. Sed quoniam Aristoteles in diuisione effectuum aliis raro casu & fortunæ, alios semper & immutabili necessitate fieri docuerit: coactus sum insinuatione hac necessitatis & fati, pauca de vtroque, ex philosophiæ oraculis humanis dicere. Relinquo hic poetarum fictiones de fato & Parcis nentibus aut abscindentibus fila humanæ vitæ; relinquo etiam eorum nimis strictum iudicium de fato, quod omnem libertatem naturæ aut voluntatis in agendo sustulit. Relinquo inquam hæc commenta hominum, quamvis in istis bene intellectis, & discussis & applicatis ingenium & vtum spectare liceat. Omnis verò quidam aut nimis ignavi aut nimis diffidentes fatum, omnemque necessitatem à rerum natura sustulerunt, somniantes omnia temerè aut casu fieri. Sed isti suæ ignorantiæ rationis reputi sunt, & fatum iam sentiunt quod negarunt. Alij illi inserti ita fati legibus omnia astrinxerunt, vt omnem naturæ & libertatis voluntatem tollerent. Isti enim definierunt fatum inevitabilem seriem & veluti serpentinam catenam rerum omnium, tum humanarum

Quæst. 2.

Fatum opponitur fortunæ

Cic. lib. 3. de Nat. Deo Senec. Epist. 77.

Opiniones de Fato. 1.

nâtũ tũ divinarũ, naturæ, vires, proprietates, cõvoluit (vt ita loquar) & inexplicabili amplexu suo implicantem. Sed isti Aristarchi, & censores rerum vili cuilis suæ catenæ stricti & oppressi perierunt. Alij deinceps mediam quasi viam tenentes, fatum, ordinem, & providentiam primæ causæ, respectu specierum in quovis genere, non respectu rerum singularum, definierunt. At isti quoque opinione falsâ decepti, non aliter ac fumi evanuerunt. Alij denique oppidò quærentes & mordicus serioque tenentes veritatem, sic fatum admittunt, vt neque rerum contingentium, neque humanarum actionum delectum, neque naturæ motum & ordinem, neque divinarum causarum influentiam, & impulsum, neque Dei primęque causæ potentiam, providentiam, aut præscientiam negent: docentes minimè convenire secundum philosophos, vt fatum verè definitum impediat, aut de medio tollat modum agendi in generibus singulorum, aut in singulis generum (vt aiunt) imo fatum philosophicum in nullis causis stadium currendi impedit, in nullis modum agendi tollit. Omnes enim causæ aut agunt ex libertate, aut ex naturæ impulsu, aut fortuitò & casu, aut ex se & necessitatis motu. Sed hæc præclara agendi varietas ad ornatum totius vniversi plurimùm conducit. Absurdum ergo est talem causam addere, quæ hanc varietatem, ordinem & decorum è rerum naturâ tollat. Nam quid hoc aliud est, quàm excellentem ornatum syderum à cœlo, multiplices formas à mundo, varias voces à concentu musico, personarum multitudinem à theatro publico civitatis tollere? Imo etiam hoc addo, quod hoc nihil aliud sit quàm divinæ maiestati plurimum derogare, quæ vniversa & singula, maximâ varietate vestivit & decoravit, legesque sanxit, vt alia liberè, alia contingenter, alia secundum naturæ motum, alia necessariò & secundum fatalem cursum, omnia denique & singula ad primi motoris nutum agant. Et sic quidem agere est ad primi motoris gloriam & honorem agere. Ratio est, quia sic omnia numero, pondere, ordine & mensura disposuit, iussitque vt in perpetuum singula in suâ specie eundem ordinem & legem naturæ inditæ observarent, nisi ipse author primúsque motor ex infinita potentiâ commutaret. Hæc dico ne ignorantes, aut inconsiderati, existiment me fatum omnes alias causas motusque rerum tollere, cùm fatalem necessitatem in causarum numerum & catalogum intriverim, quasi fieri non possit vt diverso respectu eadem res & necessariò & contingenter fiat. Ex his iam positis facile elicitur necessaria definitio fati, nempe vt sit

3

4

Omnia causa agit liberè. Aut Naturaliter. Fortuitò. Necessariò.

Fati definitio.

immota, et immutabilis inhærens rebus mobilibus dispositio per q. dramia prę-

videntia suis quaque nectit ordinibus. Brevius autem sic. *Fatum est ordo causarum secundarum divinam providentiam necessario exequentium.* Melius accuratiusque priorem intelligeres definitionem, si mecum conferes, quid inter fatum & divinam providentiam discriminis à philosophis ponatur. Vt verò hoc intelligas, attende quòd causarum dispositio, seu ordinatio, consideratari possit bifariam, vno modo prout in Deo est, & sic divina providentia dicitur, definiturque ratio ordinis in divinâ æternâque mente subsistens. Alio modo prout est in causis secundis positis, directis, dispositisque à Deo ad effecta producenda; & sic fatum esse definitur, quod fatum ordo seu dispositio immobilis dicitur respectu primæ causæ, seu motoris, (id est Dei) cuius decretum immobile & immutabile habetur: non autem respectu causarum secundarum, rerumque ab illis effectarum quæ quidem mobiles dicuntur esse, quia in se spectatæ mutationi sunt obnoxiæ & in hanc vel illam partem cadere quidem possunt. Nihil enim est in essentia sua simpliciter immutabile, nisi solus Deus, qui, vt docet Philosophus, mutare potest omnia, ipse vero mutari non potest: cum totus substantia sit, omnique affectione & accidente careat. Quod additur in definitione, hunc ordinem seu dispositionem nectere causas, effectaque, intelligitur respectu Dei, qui omnia, quæ facienda statuit, illius interventu reipsa perficit. O admirabilem potentiam Dei, quæ sapienter & suauiter omnia ordinibus suis disponis, & vniversa cum singulis, summa cum infimis, æterna cum caducis, simplicia cum mixtis, mobilia cum immotis, calida cum frigidis, ficca cum humidis (quid moror?) divina cum humanis perpetuâ lege & fatali catenâ providentiæ tuæ devincta ad teipsam trahis, solum autem hominem reliquo libertati suæ, qui allectus, vocatus, impulsus, non vult venire sed quo rapior? Agnosco vim fati his dictis meis, liber sum & tamen loquor coactus.

Fatum.

Prouidentia & Fatum quid differant.

Causarum ordinatio diuersiliciter consideratur.

Deus solus simpliciter immutabilis.

Iuvenal sat. 7

Sydus & occulti miranda potentia fati.

Prima causa primum movet mentem, mens cordis affectum, cordis affectus linguam soluit, lingua soluta calamum hæc verba docuit. O hominem ingratum animal! cur negas fatum, cur divinam providentiam negas, imò cur ipsum Deum negas? Omnia fato inhærenti & influenti divinæ potentiæ cedunt & obtemperant. O miserum animal cur vtriq; resilis? cur reluctaris? Sed redeo ad fatum quod est ordo seriesque causarum, cum causa causam ex sese ordine præscripto à prima causa gignit; vt videre licet in primo mobili, quod divinâ lege perpe-

perpetuò circum terram movetur; ipsum deinde orbes inferiores rapit, hoc motu subinde astra circùvecta, elementorum qualitates mutant, elementa denique naturæ vi in vnum coacta, corpora mixta gignunt rerumq; omnium caducarum varietatem, & alterationem in hoc inferiori mundi globulo efficiunt. Quid multis? Hoc fatum necessitatem habet, quæ necessitas est modus agendi ordinatus in rebus. Sic cœlum perpetuò circumvoluitur, sic astra in inferiora suas vires imprimunt; sic elementa in se invicem commutantur & transeunt, sic animata quæq; in suo genere sibi similia & cognata generant, sic inanimata proprium motum immutabiliter observant. Nõ ero multus: sic sol non potest non lucere, sic ignis non potest non vrere, sic aqua non potest non humectare; sed attende, hæc necessitas non est tam simplex, tam absoluta, tam immutabilis, quin primæ causæ nutu alterari possit. Nam (sacrâ philosophiâ testante) Sol stetit in medio cœli per integrum diem Iosuâ pugnante: retrogressus est quindecim gradus ægrotante Ezechiâ, deus leonis non laniavit Danielem; flamma ignis servorum Dei in fornace non consumpsit vestes. Infinita sunt exempla, quibus lapides sine sensu excitentur, vt credant Deum esse, quem tamen esse si concedat homo, in illum tamen non credit. 1. vitâ non exprimit, quod linguâ profitetur. Concludam; fatum est (vt vides) connexio secundarum causarum prævisa à Deo, secundum quam Deus finit res ipsas evenire.

Fati qualis necessitas.

Hæc est mutatio à Deo. Iosue 10.12. 2 Reg. 20.11. Dan. 6 22. Dan. 3 25.

Hinc oritur dubitatio. *Vtrum scientia & præscientia Dei imponat necessitatem rebus?* Vt verbo respondeam, dico non imponere; nisi hoc modo intelligas, vt res naturales illum motum, & ordinem necessario sequantur & observent, quem ipse in primâ creatione præscripsit Deus. Nã sic vult vt sponte, contingenter, fortuitò, naturaliter aut alio quovis modo agentia necessariò agãt. Si verò de humanis actionibus tantum hic dubites, respondeo hominem relictum esse libertati suæ. Nã vt invitus nemo fit fœlix: ita coactus nemo fit miser. Præscientia ergo Dei non imponit illius actionibus fatalẽ necessitatem (vt Stoici somniârunt:) huius rei quidã hanc rationem reddunt, quia illum in creatione liberum principium suarum actionum naturaliter effinxit; deditque voluntatem vt bonum vel malum, virtutem vel vitium, vitam vel mortem, salutem vel perniciem, libertatem vel servitutem, Gehennam vel cœlum, & perennem gloriam eligat: ita tamen vt bonum, virtus, vita, salus, libertas, cœlũ, à Deo eidem concedantur, proprijsq; viribus ab illo nõ acquirantur. Nam vt sol effundere lumen dicitur in aërem, qui

Præscientia Dei non imponit necessitatem rebus.

naturâ suâ capax est luminis: ita Deus effundere salutem dicitur in hominem qui naturâ suâ capax est salutis. Et vt aër est quidem aptus ad lumen vel tenebras, magis tamen & vi sua tenebricosum corpus existit, quòd sine splendore solis illustrari non potest: ita homo est quidem aptus tum ad virtutem tum ad vitium, magis tamen ex lapsu propensus ad perniciem; corrigi non potest sine cœlesti lumine, quo quisque in hunc mundum veniens illustratur. Vt verum sit illud quod propheta habet. Salus tua ex me, perditio tua ex te (ô Israel.) Sed attende, non est vt hinc colligas vllam necessitatem huius vel illius effectus ex præscientiâ Dei. Nam hoc vel illud non facit homo, quia præscivit Deus, sed quia hoc vel illud facturus est homo, idcircò præscivit Deus. Non est ergo ex præscientia Dei necessitas rebus imposita: ex providentiâ autem est dispositio nec non necessitas; necessitas inquam, sed quæ necessitas à necessitate res agant suo ordine, vt ipsa divinitus disposuit ad conservationem sui: non vt agant extra hunc ordinem ad perniciem suam, quam nunquam præscripsit Deus, tametsi permiserit aliquando. Est enim Deus author vitæ, non mortis; conservationis, non interitus; virtutis non sceleris. Quippe illius nihil aliud est, quam salus, scelus tuum est ô homo, si pernicioſè vivas. Ne dicas ergo stultè, ne dicas impiè, Deus præscivit hoc futurum, ideoque non possum aliter ac pernicioſè vivere, non possum non perire. Erras blaspheme, malitia tua peperit peccatum, non præscientia Dei: is enim semper ambabus (vt aiunt) manibus tibi offert salutem. O Hierusalem Hierusalem quoties volui te congregare, vt gallina pullos suos? sed noluisti. Cave ne oblatæ salutis præmium perdas, & recusatæ pœnam audias & sentias. Cave (inquam) ne vrgeas sæpius patientiam Dei, nam leo conculcatus furit. Iterum tibi dico ac iterum hoc ipsum inculco, perniciem tuam ex te esse non à Deo. Nemo enim nisi qui sponte malè vixerit, in Orcum à Deo mittitur, at si mittatur, Gehennam meritus: hoc tamen novi quòd Deus sit semper misericors, semperq; iustus, qui diligit electos sine causâ, & odit reprobos sine culpa. Quid plura de fato, de necessitate, de providentia, & divina præscientia dicam? Philosophorum est causas secundas quærere, attingere divinas, primasq; oraculis veritatis, ipsisq; theologis, luminibus Ecclesiæ discutiendas relinquere: Quibus in hac re vt in omnibus aliis de (quibus scribo) libentissimè subscribo. Non equidem sine lucernâ scripsi, quæ scripsi: at homo sum, & errare possum. Censuræ igitur Ecclesiæ scripta aut mutanda, aut corrigenda, aut delenda committo & commendo mea.

Deus non est author mali.

Salus à Deo tantum.

Mat. 23. 37.

Deus diligit electos sine causa: & odit reprobos sine culpa.

Distinctio

Distinctio vtriusq; quæstionis in vna tabula.

Vtrum { *casus & fortuna ad causam efficientem reducantur?*
{ *Sit fatum idemq; imponens necessitatem rebus?*

Quoniam oppositorum eadem est ratio quoad doctrinam fortunæ, & fatum (quæ sunt opposita) in vna tabula veluti in vno speculo contuemur, cōsuenda sunt ergo fortuna & fatum opposita.

1 Origine, quia fortunæ effectrix est ignorantia humana, effectrix autem fati divina providentia.
2 Effectis, quia fortunæ effecta sunt contingentia, fati effecta sunt necessaria.
3 Ordine, quia fortuna agit modo incerto, fatum autē seu providentia ordine certissimo.
4 Tempore, quia fortunæ effectus continguntrarò, fati autem effectus semper, cùm fatum sit connexio *secundarum causarum semper agentium & exequentium voluntatem primi motoris.*
5 Subiecto, quia fortunæ subiectum restringitur solùm ad agentia cùm ratione: fati autem subiectum omnia naturæ effecta, causas, & principia continet.
6 Definitione, quia est fortuna *causa per accidens*, *fatum causa per se.*
7 Relatione, quia fortuna ad aliam causam priorem (vt antea probatur) reducitur: fatum autem, (vt prodivina providentia sumitur) ad priorem causam seipsâ reduci non potest.
8 Perfectione, quia fortuna est cæca, inconstans, imperfecta; fatum autem est causa omnium perfectissima, siue in Deo consideretur vt *providentia*, siue in natura vt *causarum connexio.*
9 Vlu, quia fortunæ vsus exiguus aut nullus est: fati autem eximius & singularis; nempe vt sciamus vnam causam causarum esse, quæ ipsam naturam, principiaque naturæ regit, dirigit, disponit, imperio, nutu, ordine, ad suum esse, bene esse & conservari (vt aiunt.)

Argumenta in primam quæstionem. Vtrum fortuna & casus ad efficientem causam reducantur?

Opp. *Fortuna antea definitur esse anima agens cùm ratione, casus verò forma sine ratione; reducuntur ergo potius ad formalem causam quàm ad efficientem. Antecedens patet, tum ex definitionibus vtriusq;, quas attulimus; tum ex textu Arist. in hoc capite, vbi dicit fortunā & animam realiter esse idem, ratione tenet quoniam anima & forma, formalia principia sunt rerum, in quibus insunt.*

Resp. *Anima & forma, formalia sunt rerum principia quasi definiunt; essentia autem actionum quas res ipsa ab illis formata pariunt. Verbi gratia. Anima est forma hominis, sed efficiens causa risus. Fortuna non ad animam formam, respectu constitutionis, sed ad animam efficientem, respectu actionis & effectus, qua præter intentionem fiunt, reducitur, et sic casus ad formā.*

Fortuna quomodo reducitur ad animā.

Opp.

Opp. *Fortuna & casus videntur magis reduci ad materialem causam quàm ad efficientem ob duas causas, tum quia sunt causa infinita (vt inter tu docet philosophus) vt ipsa materia, tum quia monstra sunt à casu, quæ potius ex defectu, aut excessu, aut ex malâ dispositione materiæ fiunt, quàm à efficiente causa, qua ordine natura agit.*

Fortuna & casus qui causæ indeterminatæ.

Resp. *Etsi materia, fortuna & casus dicantur causa infinita, confusa, indeterminata, non tamen fortuna & casus reducuntur ad materiam. Quæ licet fortuna & casus sint causa indefinita, & indeterminata, respectu effectus non intenti, sunt tamen causa definita respectu effectus intenti: Ad alteram partem argumenti respondeo, excessum, defectum, aut dispositionem materiæ non esse causam monstrorum, nisi sine qua non, sed subesse aliam actiuam qua ex hâc abundantiâ, defectione, malâue dispositione monstra & portenta efficit, ad eam ergo potius causam effectricem & motricem quàm ad immobilem materiam, fortuna & casus reducuntur.*

Opp. *Idem dicitur casus & natura in textu, sed natura dicitur solum de materiâ & formâ, ergo si idem sit casus ac natura, necessariò reducetur ad materiam aut formam potius quàm ad efficientem causam.*

Casus & natura quomodo conueniunt & differunt.

Resp. *Casus & natura idem sunt re subiectâ, non autem respectu actionis aut effectus, vt supra de animâ & formâ edocui: qua (vt illic demonstraui) respectu rerum à se definitarum formalia principia, respectu autem actionum & effectuum à se non intentorum, fortuna & casus nominantur.*

Opp. *Si casus & fortuna sint efficientes causæ, aut destinantur ad aliquem effectum vel non; si destinentur, tum nõ sunt casus & fortuna, quæ causæ definiuntur indefinitæ & ad nullum effectum destinatæ. Si verò non determinentur ad effectum, tum nihil producunt, quoniam productio determinatum effectum arguit.*

Resp. *Casus & fortuna sunt quidem (vt supra docui) causa indeterminata respectu non intenti finis: at partim respectu actionis intentâ, partim respectu aliarum causarum concurrentium causa determinata ad hunc vel illum effectum, aut finem dicuntur; verbi gratiâ, inuentio thesauri, quando quis fodit terram, prouenit partim ex effossione terræ, partim ex eò quòd alius ibidem suum sepeliuit idolum.*

Opp. *Omnes causæ & effecta, deum causam finalem habent; ergo casus & fortuna ad Deum vt ad finem reducuntur. Antecedens probatur; quia deus est, vnde omnia sunum esse quoad naturam, & bene esse quoad finem habent.*

Fortuitum nihil respectu dei.

Resp. *Si Deum, prouidentiã, aut fatum respicias, fortuna & casui omnique fortuiti & casuales effectus deum finem haberet. Sed attende, respectu dei & diuinæ prouidentiæ, contingentia hæc non dicuntur, quia nihil contingit Deo omninò, qui videt, regit & dispensat omnia: sed (vt supra demonstratum*

est)

est, dicuntur fortuita, respectu causarum secundarum agentium, suo ordine, virtute, proprietate, quibus nonnunquam praeter intentum finem aliquid contingit: & sic quamvis finis causâ agant, finem tamen non consequuntur.

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum sit fatum idemq; imponens necessitatem rebus?

Opp. *Temerè & inconsideratè condemnas illos, qui fatum negârunt esse: nam D. Augustinus, Ambrosius, Gregorius, aliq; sanctissimi patres negant: imò illos fatuos existimant, qui aliquid esse definierunt.* — Augustin. lib. 5. de civi. Dei. cap. 9.

Resp. *Sanctorum patrum authoritas fatum damnat, si sumatur pro necessitate inevitabili illâ, qua rerum contingentium & actionum humanarum libertatem tollit: non autem rejicit illam connexionem et ordinem secundarum causarum exequentium voluntatem Dei. Hæc enim rectissimè stare potest, vt ipsa contingentia necessaria, si divinam providentiam, cui nihil est contingens: non necessaria, si ipsorum existentiam spectes. Sic enim disposuit Deus, vt alia contingenter, alia necessariò agant: non quòd quicquam sit contingens respectu Dei, sed quòd is talem naturam permultis indiderit, vt si proprio impulsu agant, contingenter agere propriè dicantur.* — Fatum quale damnatum à sãct. patribus.

Opp. *Contraria in vna definitione contineri non debent: sed sunt contraria in definitione fati, ergo definitio fati non rectè assignatur. Maior est Aristot. 6. Top. Minor probatur, quia fatum dicitur ordo immobilis rebus mobilibus inhærens; at qui fieri possit vt immobile mobili inhæreat adhuc non video.*

Resp. *Contraria in definitione nulla inesse debent si ad idem referantur, sed ad diversa relata inesse possunt. Sic fatum dicitur immobilis ordo respectu Dei, mutabile tamen respectu rerum, qua comparatione factâ ad Deum mobilem mutabilemq; naturam habent. Nam quamvis cœlum, anima, intelligentia, spiritus, aliaq; ferè infinita non mutentur, si tamen cùm primâ causâ, summâ, & divinissimâ substantia conferantur, nævos & naviæ mutabilis naturæ in illis videas; vtpotè quæ stabilitatem, constantiam, & æternitatem soli Deo acceptam ferant.* — Contraria qui possunt esse eadem difinitione. — Nævi nęnięq; naturæ.

Opp. *Aristoteles nullam hîc fati mentionem facit; cur ergo moves quæstionem?*

Resp. *Implicitè (vt aiunt) eiusdem hîc mentionem facit, cum in divisione effectorum alia contingenter, alia simpliciter necessariò, alia medio quodam modo evenire demonstret. Alibi autem in multis suorum operum partibus aperiè fatum nominat & definit, hîc tamen oportunè tractatur, vt ex fortuna tractatione, tanta rei plenior limatiorq; habeatur cognitio.*

Opp. *Fatum in Deo providentia est, in causis autem necessitas eandem providentiam*

providentiam exequendi, sed in causis non est agendi necessitas, ergo in causis non est fatum. Assumptio probatur, quia necessitas impulsum arguit in causis, quo violenter & coactè agant: at omnes causæ (teste philosopho) naturaliter, & quasi sponte suum officium agunt, nam naturali instinctu id appetunt agere quod agunt.

Imperium primæ causæ in secundas.

Resp. Necessitas (vt ita dicam) libera in causis secundis est, non vt resistant imperio primæ causæ; sed quoniam eam naturam, proprietatem, & dispositionem naturaliter indutam habent, vt veluti libenter & sine impulsu imperanti obtemperent. Imperium enim primæ causæ in secundas non est tyrannicum, sed civile; non ad perniciem rerum, sed ad conservationem; non per impetum & impulsum, sed per æternam legem, in quâ observandâ necessitas & libertas rectè constare possunt.

Opp. Conceditur à philosopho quòd omnia absolutè & simpliciter dependeant à primâ causâ, sequitur ergo quòd omnia absolutè & simpliciter agant ex impulsu illius causæ: Deus enim omni actioni præest. Falsò igitur hoc loco dicis libertatem, et ridiculè liberam necessitatem ac libertatẽ necessariã inferi.

Necessaria libertas, & libera necessitas possunt simul constare. Metaphys. 12. & lib. de Mundo.

Resp. Absolutè & simpliciter dependere à Deo, quoad esse, & bene esse rerum, non arguit omnem libertatem tolli à rebus; cùm rebus quibusdam eam naturã dederit, vt liberè & tamen necessariò suũ officium præstent. Deceat te Philosophus hoc vnum, quòd sint quidam spiritus quas intelligentias vocat, assistentes orbibus cœlestibus, qui liberè intuentes maiestatem primi motoris, movent, vertuntq, suas sphæras sine omni defatigatione in sempiternũ. Est enim Deus (vt ait Philosophus) rector chori, quo primùm movente, omnia suo ordine mouentur, non coactè & tamen necessariò. Vt ergo boni viri instituũ principum legibus obtemperant necessariò & tamen libere; ita legibus æterni regis regum, res omnes obsequuntur & liberè & necessariò, quia tali causæ, regi & motori servire vera libertas dicitur. Non est ergo absurdũ aut ridiculũ (vt aiũ) liberã necessitatẽ & necessariam libertatem ponere.

Opp. Libertas arguit aliquid fieri sine Deo, sed nihil fit sine Deo, ergo non est libertas omnino. Maior constat, quia libertatis comes indivisa est electio agendi vel non; minor probatur, quia Deus omni actioni præest.

Nihil fit sine Deo.

Resp. Libertas non arguit aliquid fieri sine Deo, cum Deus libertatem dederit; & certè nihil fit sine Deo vel movente in bonis, vel permittente in malis: malum autem ipse non facit, nec est author aut motor mali.

Opp. Vt Sol est causa fœtoris in sterquilinio, ita Deus est causa peccati in pernicioso homine; ergo est causa mali quod negas.

Deus non est author vel motor alicuius mali.

Resp. Sterquilinium est causa fœtoris non Sol: fœtor enim non solis effectus, sed putridæ materiæ, quam malè radijs solis calefactam olet: ita Deus non est author peccati in scelerato homine, sed corruptio illius voluntatis quæ nõ cauſa sed liberè eligit malum.

Opp.

Opp. *Si non sit fatalis necessitas peccandi, et si Deus non sit author peccati, non videtur Deus infinitus, & omnipotens, vt in 7. Physic. docet Philosophus: sed hoc est impium cogitare; ergo est fatalis necessitas ex providentia divina peccandi, & est Deus ipse author peccati.*

Resp. *Blasphemiã tuã patienter non audio, si (inquis) non sit fatalis necessitas peccandi, Deus q̃ non sit author peccati, Deus omni actioni non præest; & non est omnipotẽs. Audi pessime; est fatũ (de quo loquimur) ordo; & fatalis necessitas non est sine ordine: at peccatum est ordinis obliquitas, extra dispositionẽ divinæ providentiæ. Præterea infinitas & omnipotentia Dei in essentia, ordine, & cõservatione rerũ cernitur, nõ in pernicie ad quã peccatũ tendit. Permittit tamen Deus aliquando obliquitatẽ ordinis, permittit peccatũ, non autẽ omnino cogit ad peccandum. Fatũ enim in Deo consideratum, est providentia, quæ est ratio ordinis non obliquitatis; absit, absit ergo vt dicamus fato aut fatali necessitate nos ad peccandum à Deo incitari; Deus enim est omnipotens in bonis quæ sunt, non in malis quæ privationes bonorum definiuntur esse.*

Peccatum est ordinis obliquitas.

CAP. 7.

Quid & quotuplex sit causa? & Quo sensu omnis causa nobilior sue effectu dicatur?

CVM generatim satis de causis egerit Philosophus, nunc speciatim de numero & naturâ illarum disputat. Rationes, cur tam multus sit in demonstratione causarum, sunt, quoniam illæ quidem cognitu habentur omnium difficillimæ, & quoniam ex illis res omnes naturales constant & quoniam Philosophus haberi non debet sine cognitione earum, & denique quoniam in illis cognitis vera sapientia inest, quæ honorem & admirationem philosophis sapientiæ studiosis maximam secum apportat. Textus Aristotelis nõ est intellectu difficilis hoc loco; Quatuor (inquit) sunt causarum genera, quæ ex quadruplici quæstione cõstant; scilicet ex quo, per quod, vnde, & quorsum seu propter quid. Ex quo, materiam; per quod, formam; vnde, efficientem causam; quorsum seu propter quid, finalẽ docet. Hęc omnia exemplis docet Philosophus, vt si quęratur cur Thebani Phocẽsibus bellũ intulerunt? respondetur, quoniã Phocenses spoliârunt templum Apollinis. Hîc belli efficiens tangitur

Cur adeò multus in demonstratione causarũ Arist.
1
2
3
4

Causarũ genera quatuor.

tur nempe ſpoliatio templi; ſi reſpondeatur bellum fuiſſe geſtum propter imperium, finis innuitur. Si quæratur cur lectus computreſcat, & reddatur ratio, quia ex ligno conſtat, inſinuatur materia: ſi quęratur cur linea ſit recta, & dicatur, quia medium habet non diſcrepans ab extremis, aſſignatur forma. Sed quid in iſtis populariter notis, & à me ſuperius ſatis notatis hæreo?

An omnium cauſarum cognitio ad philoſophum pertineat?

Philoſophus ſumitur dupliciter.

Sequitur in textu dubitatio, *Vtrum omnium cauſarum ſcientia ad philoſophum pertineat?* Si generatim nomen philoſophi conſideretur, omnium cauſarum indago tractatioque ad illum ſpectat, ſi verò ſpeciatim pro phyſico & naturali doctore ſumatur, tum eas ſolum cauſas tractat, quæ principium motus & quietis reſpiciant. Hoc manifeſtum reddit ex diſtinctione ſcientiarum, quarum aliæ (vt ait) res penitus à motu alienas contemplantur, vt Metaphyſicę: aliæ rei motui ſubiectas, non tamen interituras vt Mathematicę; aliæ denique res motus participes & caducas vt phyſicę, de quibus propriè naturalis philoſophus diſputat. Res verò tales omnes & ſingulę ex aliquo naſcuntur principio, quod materia; perficiuntur per aliud quod forma; ſortiuntur motum ab alio, quod efficiens cauſa; ad aliud referuntur, aut propter aliud fiunt, quod finis dicitur. Hinc liquidò conſtat, philoſophum rectè non dici, qui in iſtis generibus cauſarum accuratiſsimè perueſtigandis non verſatur. Quod ſequitur in textu de ordine & dignitate cauſarum, verbo ſic breuiter exponi poteſt. Materia eſt prima cauſa, ſi generationem & ſubiectum; forma eſt prima, ſi dignitatem & internam perfectionem; efficiens eſt prima, ſi operis aut operantis motum & executionem; finis eſt prima, ſi propoſitum & intentionem ſpectes. Sed attende; quòd fini maximus debeatur principatus & honor, nam materia formæ expers nudis eſt, forma ſi deſit efficiens iacet ſepulta; efficiens cauſa niſi finis cupiditate moueatur manet otioſa. Poſtremum quod in textu agitur, eſt cauſarum comparatio, ex qua Philoſophus oſtendit, quomodo cauſæ in cauſas tranſeant, vt vna eademque diuerſis nominibus inſigniatur; ſic forma & finis ſępe idem dicuntur, forma enim omnis ferè actionis proximus finis eſt; ſic natura naturalium, anima animalium, forma, finis & efficiens 2. lib. de anima à philoſopho nominatur. Verùm ne erres, hîc finem proximum, non remotum intelligas, Et hæc de textu.

Cauſa dicitur quadruplicitèr.

Finalis cauſa digniſſima.

Fortuna & finis ſæpe idem

Cauſa ſumitur tripliciter.

Quæſtio eſt, *Quid & quotuplex ſit cauſa, & quo ſenſu omnis cauſa ſuo effectu dicatur?* Ne ſim moleſtus verbis, rem toties inculcatam breuiſſimè attingam. Cauſæ nomen fuſè, ſtrictè, & medio quodam modo ſumitur; Fuſè, & ſic definitur ens poſitiuum, aut priuatiuum

um cuius vi vtcunq; elicitur effectus. Hoc modo nomẽ causæ se extendit ad res & intentiones; ad causas per se ponentes aliquid, & ad causas per accidens; quales sunt fortuna, casus, privatio, aliæque vmbræ causarum, quæ causæ *sine quibus non* à philosophis nuncupantur. Strictè hoc nomen causæ sũptum definitur, vt sit actus, ordo, vel relatio efficientis solùm, & sic causam agentem solam cõplectitur. Medio deniq; modo hoc nomen acceptum definitur, id quod reddimus, cùm propter quid res queq; ita se habeat, inquiratur: magis propriè, sic; causa est q̃ tribuit esse rei: vel (si placet) hoc modo; causa est ad quam aliud ordine naturali sequitur. Actum non agam, omitto definitionem; divisionem hoc loco traditam à re mobili subiecta causis sic probo. Ens mobile (vt aiunt) est subiectum physices, sed ens mobile necessariò habet materiã, quia est mobile in potentia ad formã; similiter habet formam, quia illius motus est ad ipsam formam; habet etiam causam efficientem, quia motus est actus mobilis à movente; postremò habet finem, quia in eo & movens & mobile perfectionem inueniunt. Reliquas rationes demonstrandi hunc numerum causarum taceo, teque (studiose lector) ad alia loca in quibus vberiùs tractatę sunt, refero. Internæ duæ sunt, materia & forma: externæ quoq; duæ efficiens & finis. Aliæ quæ sunt, aut sunt fucatæ, aut ad has reductæ, aut planè nullæ.

Causarum duæ internæ externæ duæ.

Vt de hâc definitione, & divisione causarum: ita de comparatione earũ cũ suis effectis Laconicâ brevitate vsus dicã. Causa igitur cõsiderari potest duob⁹ modis, vel in causãdo (vt aiũt) esseq́; aljs tribuendo; vel in proprio subsistendi modo. Si priori ratione consideretur, est quidem omnis causa nobilior suo effectu. Ratio est, quoniam nobilius est dare & tribuere aliquid, quã accipere; sed omnes causæ dãt tribuũtq́; aliquid: ergo omnis causa hoc modo acceptа est nobilior effectu. Posteriore verò ratione, si cõparentur causę cũ effectis, ordine, dignitate, perfectione, sæpissimè vincuntur ab illis. Sic materia ignobilior est formâ compositoq;, quorum vtriusq; est causa, vt superiùs constat. Sed hic suboritur ingeniosa quæstio, *Vtrum forma sit ignobilior composito?* Ignobiliorem esse defendo, quam opinionẽ tribus argumentis confirmo. Primum erit ab intentione naturæ, quæ sẽper ad totum fertur; alterum à perfectione totius, quod partes continet, & aliquid amplius in essẽtia suâ; tertiũ ab authoritate Philosophi, qui docet totũ suis partibus perfectius & absolutius esse; cui sententiæ annectit rationẽ, quia totũ est quiddã cõpletũ & per se subsistit, cui p se actiones & proprietates attribuũtur, quę partibus attribui & assignari nõ possũt. Hinc perspicuũ est, quòd licèt omnis forma sit nobilior

Causa dupliciter consideratur.

Causa omnis quâ nobilior effectu.

Forma est ignobilior composito.

bilior effectu, quoad modum causandi (vt aiunt) quoad modum subsistendi tamen effectus nonnunquam nobilior perfectiorq; suâ causâ esse potest. Cæterùm si relictâ comparatione causarum cum effectis, accedas ad comparationem causarum cum causis inter se, certum est formâ nobiliorē esse materiâ, & finē omnes causas perfectione & dignitate superare. Nam si materia ad formâ comparetur nihil est; quippe forma quiddam divinum est, materia quasi fæx & hypostasis naturæ; forma est actus, materia pura potentia; forma perfectio rei, materia propè nihil (vt Aristoteles fatetur.) At de finalis causę excellentiâ quid dicam? Satis est si dicam esse perfectionem omnium reliquarum causarum. Nam quorsum materia si non sit forma? quomodo accedit forma, si efficiens consopitam materiam ad eam appetendā non excitet? Quorsum hæc omnia, si non sit finis ad quē referantur singula? Hinc incipit operari natura, huc tendit in opere, hic desinit in operando, in hoc portu quiescit, perficitur, & conservatur: est ergo finis causa omnium nobilissima.

Forma dignior est materiâ.

Finis perfectio reliquarū causarū omnium.

Quid restat? vnum, vt pari brevitate hîc doceam, quid sibi velit Aristoteles in textu, cùm dicat *esse aliquod movens immobile*. Ambagibus relictis, Deum intelligit, qui movet omnia, ipse autem moveri non potest. Quòd Deum intelligat, ex distinctione traditâ triplicis scientiæ evidenter apparet. Vna inquit scientia (nempe Metaphysica) de re movente immobili; altera de re mobili sed non interiturâ, vt Mathematica; alia de re mobili ortus interituſq; participe, vt naturalis philosophia tractat. Et quæ res (obsecro) movet, ipsaq; nō movetur, præter solum Deum? Sed si plura de hac re legere desideres, refero te ad Collegium Conimbricense, in quo multa oracula & mysteria primæ philosophiæ, ex occasione horum verborum (vt opinor) referata videas. Verbi causâ, *Vtrum Deus cum secundis causis ad omnem actum & effectum cōcurrat?* & *si concurrat, Quomodo cum illis operetur? an mediatè vel immediatè?* Iterum, *An præuntē motione, causas secundas ad agendum excitet? An illius actio ad causæ secundæ actionē determinetur?* Hæc & similia plurima ab illis subtiliter, copiosè, & accuratè demonstrata omitto, vel quoniam (vt hîc ait Aristoteles) eorū tractatio potiùs ad Metaphysicum quàm Physicum pertinet, vel quoniam ab eodem Collegio vberiùs & limatiùs tractantur, quàm hæc epitome philosophiæ ferat; vel deniq; quoniam decretum initio est, & in duobus postremis libris Physic. & etiam in libris Metaphysic. (si Deus mihi vitā indulserit) plura de Deo, vt est primus motor & causâ agere. Nīc obiter cum Aristotele demonstro, vanissimā esse illorū opinionē, qui potiùs quàm velint Philosophum per movens immobile Deū intelli-

Deus movens immobile.

gere,

gere, cœlũ intelligũt; & (vt aiunt) movet alia corpora inferiora, ſed ab alio corpore inferiore moveri non poteſt. Cæterùm quàm ridiculum hoc ſit, & quàm abſurdum, cùm cœlum ſit per ſe mobile, nemo eſt tã imprudens qui non viderit. Non cœlum ergo, ſed cœli motorem, ipſum Deum hoc loco à Philoſopho intelligi cõfidenter affirmo; & ſic ad diſtinctionem eorum quæ à me hoc capite moventur accedo.

Diſtinctio dubitationum in hoc capite motarum.

Vtrum
1. *Cauſa bene definiatur?*
2. *Rectè in quatuor genera dividatur?*
3. *Sit omnis cauſa nobilior ſuo effectu?*
4. *Forma ſit ignobilior compoſito?*
5. *Per movens immobile in textu intelligatur* Deus?

Cauſæ definitio, quæ eſt vel
- 1 Communiſſima, vt convertatur cum principio, ſitq; *ens illud poſitivum, aut privatiuũ, reale vel intentionale, quo poſito aliud vtcunq; ſequitur.*
- 2 Strictiſſima, vt ſit *principium activum & motivum ſolùm eius quod fit*, & ſic ſolùm ad efficientem cauſam ſpectat.
- 3 Media, vt ſit *res illa quæ tribuit eſſe eſſentiæ vel exiſtentiæ rei.*

Cauſæ diviſio in ſola quatuor genera, ſcilicet *materiam, formã, efficientem, finem*, quæ probatur
- 1 A cõſtitutione rei, in quâ ſpectantur
  - 1 Eſſentia, ad quam requiruntur, *materia & forma.*
  - 2 Exiſtentia, ad quam requiruntur *efficiens & finis.*
- 2 A ratione *entis mobilis*, quod eſt ſubiectum Phyſices, in quo mobili primùm ſpectatur *potentia*, hinc *materia*, tum *actus*, hinc *forma*, tum *motus*, hinc *efficiens cauſa*, poſtremò *perfectio*, hinc *finis* eminet.
- 3 A comparatione modorum ſciendi & eſſendi, quia tot modi ſunt demonſtrandi, quot ſunt eſſendi; ſunt autem modi demonſtrandi quatuor; duo ab internis qui *priores*, duo ab externis qui *poſteriores* dicuntur: illi *materiam & formam*, hi *efficientem & finem* continent.

Multas quæſtiunculas ſatis antea notas, ſed hìc tactas à Philoſopho, in vnã tabulã cogo, vt lector ad interpretes qui illas fuſiùs tractant referatur. Tractãtur ergo in hoc capite

Cauſarum cum effectis quoad dignitatem comparatio, quæ eſt duplex vel
- 1 Quoad modum cauſandi (vt aiunt) & ſic omnis cauſa eſt nobilior ſuo effectu, quia nobilius eſt dare eſſe quàm accipere.
- 2 Quoad modum ſubſiſtendi in eſſe completo, & ſic nonnunquam effectus eſt excellentior nobiliorque ſuâ cauſâ.

Dubitatio de forma *An sit nobilior composito* tenetur negativè, quia

1 Compositum est finis naturæ, forma autem medij quo hunc finem acquirat.
2 Compositum est totum, forma autem pars.
3 Compositum est ens completum, & omnibus suis numeris perfectum; forma autem esse completum non habet nisi in composito.
4 Composito actiones, officia, proprietates attribuuntur, quæ non attribuuntur formæ.

Relatio causarum inter se, & sic forma est nobilior materiâ, finis nobilior formâ, perfectiorq; omni causâ, nisi cũ causa efficiente primâ, id est, cum Deo comparetur, qui hoc loco movens immobile à Philosopho dicitur: movens quia movet omnia, immobile, quia nec moveri nec mutari potest. Est enim liberrimum Agens, & infinitum liberrimum, quia sine omni necessitate agit: agens, quia id verè agens definitur quod est purissimus actus, nullamque repugnationem aut resistentiam suæ actionis habeat: infinitum, quia nec tempore, nec loco, nec naturâ, nec vllo rerum ambitu comprehenditur, plenè tamen in omnibus continetur. O admirabilem naturam Dei quæ tota vbiq; est, & tamen nusquãlquæ à cœlo non capitur, & tamen *animula homuncionis* (quæ tantam maiestatem non colit) commoratur!

Dub. 1. Argumenta in definitionem causæ?

Opp. *Causa est æquivocum: ergo non rectè definitur. Antecedens probatur, quia causis per se & per accidens nomen causæ convenit, non autem definitio, quia causa per accidens non sunt istiusmodi, à quibus res & effecta pendent.*

Resp. *Argumentum hoc fallax est, à mutatione suppositionis; nam in maiore communiter, & in probatione presse nomen causæ sumis. Communiter accepta causa omni generi causarum convenit, strictè verò sumpta non convenit causis per accidens, convenit autem secundùm nomen & definitionem causis per se.*

Opp. *Sunt quædam quibus definitio causæ convenit, quibus definitum non convenit: ergo non benè definitur. Antecedens probatur, quia relatis & privationi convenit definitio causæ; quippe vnum relatum per se dependet ab alio, et generatio dependet à privatione, nomen autem causæ nec privationi, nec relationi convenit: relatum enim non est causa correlati, nec privatio causa generationis, vt Arist. docet.*

Dependentia duplex est.

Resp. *Dependere hoc loco considerari potest duobus modis, vel simpliciter, sine adiuncto seu additamento (vt aiunt,) & sic correlatum à relato, & generationis subiectum à privatione dependent: vel cum adiuncto, vt illud*

illud quod dependet, aliquid ab eo à quo dependet semper accipiat, vel quoad esse existentiæ, vel quoad esse essentiæ, & sic propriè hoc loco causa definitur.

Argumenta in secundam dubitationem an quatuor sint causarum genera? Dub. 2.

Opp. Casus & fortuna sunt causa (vt fatetur Philosophus,) exemplaris etiam causa est, quia animum artificis ad opus movet; Deus causa est, quia movet omnia; hæ tamen causa sub his non continentur: ergo ista divisio non est bona; Antecedens probatur, quoniam casus & fortuna sunt (vt superiùs probatum est) causarum umbræ, exemplar autem idea, seu mens increata, Deus extra omnes limites naturæ, quem ad numerum causarum cogere aut coercere est infinitati & maiestati iniuriosum.

Resp. Uno verbo resolvitur hic nodus, si dicas reduci hæc omnia (exceptâ exemplaris causâ) ad efficientem causam, exemplaris autem causa ad formalem referri. Rationes probationis nullæ sunt, nam licet fortuna & casus, dicantur umbræ, si tamen sint causa vt quidam philosophi defenderunt, reducuntur illa quidem ad efficientem causam, quia movent ad agendum. Et similiter & si deus sit extra omnes limites naturæ, cōparatione tamē sallà ad res finitas, quæ per se ab illo pendēt, causa rectè dicitur efficiēs vt movet; finis vt perficit terminatq; omnia, sed de his supra iam satis cum de causis in genere disputaverim.

Argumenta in tertiam quæstionem an omnis causa sit nobilior effectu? Dub. 3.

Opp. Potentia materia est causa formæ, sed forma est nobilior ipsa materia, eiusdemq; potentia, ergo causa non est semper nobilior effectu. Maior cōstat quia ex potentia materia educitur forma; minor est Aristotelis hoc loco, vbi formam perfectionem materiæ esse demonstrat.

Resp. Primum dubitatur, Virum potentia materia sit causa formæ, nam Forma ex potentia materiæ. etsi forma educitur fluitq; ex potentia materiæ, non tamen hoc efficit materia sed alia motiva & activa causa, cuius vi materia iners ad appetendam formā excitatur. Verùm si concedatur esse causa formæ, tum eo sensu est nobilior formâ quo Arist. causam suo effectu nobiliorem esse concedit, scilicet in modo causandi. 1. attribuendi esse suo effectui. In hoc ergo quod materia aut potētia materiæ tribuat esse formæ, & forma accipiat, cum nobilius sit dare quam accipere, materia rectè nobilior formâ, omnisq; causa nobilior suo effectu dicitur. Forma perfectio materiæ. Ceterum si in modo subsistendi vtrūq; cōparetur, tū forma quidē nobilior est suâ materiâ, quia est actus perfectioq; materiæ, & quia nobiliorē subsistēdi modum vindicat.

Opp. Non est omnis causa nobilior suo effectu, ergo quæstio non rectè defenditur. Antecedens probatur, quia sic cultura terræ esset nobilior fructu, aut pecunia nobilior philosophiâ. Hoc scilicet posito, quòd aliquis philo-

sophetur aut concionetur propter pecuniam; cui sic philosophanti aut contionanti auctipium pecunia causa est, qua ad hoc vel illud opus movet.

Resp. Per nobilitatem causa hoc loco non intelligitur perfectio naturæ in vltimo actu, sed inchoatio rei effectæ vel efficiendæ. Agnosco effectum esse quidem nobiliorem sua causa, si perfectionem operis consideres aut subsistendi modum. Sed exempla tua nihil probant; quæ pecunia non est causa philosophandi propriè, nec cultura terræ pariendi fructus; hic verò agitur de causis proximis & propriis, quæ in modo essendi principatum tenent.

Dub. 4. Argumenta in quartam quæstionem, Vtrum forma sit ignobilior composito? tenetur affirmativè?

Opp. Si forma sit ignobilior composito, vno eodemq; spiritu contradictia loqueris: nam modo defendebas omnem causam esse nobiliorem effectu, nunc autem idipsum negas, cum formam, qua est causa, ignobiliorem esse composito defendas.

Resp. Otiosus es & adidem non disputas, defendo equidem diverso respectu causam effectu, & effectum causâ nobiliorem esse: rationes tuas cur formam ignobiliorem esse composito dixerim, in tabula distinctionis quære.

Li. 1. post. c. 2. Opp. Quicquid facit tale illud ipsum est magis tale, sed forma facit compositum tale, id est, nobile & perfectum: ergo forma est quiddam magis tale, id est, quiddam nobilius & perfectius composito. Maior est Arist. Minor probatur, quia forma, vt docet Philosophus, est quiddam divinum, & est ea causa, quæ dat nomen, esse, & bene esse composito.

Resp. Totam suam perfectionem compositum forma non fert accepta; materia potentiaque materia (vnde forma ipsa nascitur) aliquam partem huius perfectionis vendicat. Quamvis ergo forma faciat tale, id est, (vt ita) nobile compositum, quia dat nomen & esse, non tamen simpliciter, completè, & absolutè hoc facit sine materiâ, quæ pars existens etiam compositi, totis aliquâ partem perfectionis addit.

Materia mater imperfectionum. Opp. Materia est mater imperfectionum, causaq; corruptionis & mutationis in composito, ergo nullam eidem imperfectionem. Antecedens est Aristotelis in primo lib. Physic. vbi comparationem inter materiam & formam facit; illic enim formam rem pulchram, & divinam, materiam rem turpem, segnem & inertem nominat.

Lib. 1. Phy. ca. 8, & 9.

Materia nutrix etiam accidentium quæ ornant compositum. Resp. Vt materia dicitur nutrix multarum imperfectionum; ita est mater formarum omniumq; accidentium quæ vestiunt ornantq; compositum. Consideratur ergo materia vel per se & sic est res segnis, iners, et otiosa: vel ut motu ad compositum per activam potentiam efficientis causæ, & sic appetit forma, compositum vna cum forma perficit, idemq; perfectum veluti absolu-

Materia sumitur dupliciter.

ua natura conservat, in quo cum forma vt vir cum amicâ inhabitet, donec vipera natura, id est, privatio, invidè & malitiosè divortium faciat. Si ergo materia vel in motu ad formam, vel in ipso composito vna cum forma consideretur perficiendi suum modum peculiarem habet, totiusq; operis aut ædificij naturalis, id est, compositi iam concinnati fundamentum dicitur.

Privatio vipe-ra naturæ.

Argumenta in vltimam quæstionem. Vtrum per movens immobile à philosopho intelligatur Deus aliudq; nihil? Dub. 5.

Opp. *Si authoritati crederes, probarem cœlum potius quàm Deum à philosopho hoc loco intelligi; quippe cœlum primo de cœlo & 8. Physic. primũ movens dicitur, ratio est quia omnia inferiora suo raptu, lumine & influentia movet. Quòd verò sit immobile sic probo, quia cœlum agit, vt docet Philosophus, sed non repatitur, nullum enim est agens quod vim in cœlum imprimat. His consideratis & ponderatis, inducor vt credã cœlum potiùs quàm Deum intelligi, cum hoc in loco solùm de causis naturaliter moventibus disserat.*

Cœlum non repatitur.

Resp. *Quorsum tantopere desudas, vt probes philosophũ potius cœlũ quã Deum hoc loco intellexisse? quasi verò vbiq; de Deo, de Deo vno, de Deo infinito, immoto, incõmutabili, de Deo motore primo causáq; primâ nõ agat. Quid opus est verbis? falsum est fundamentum probationis tuæ. Nam quamvis ex instituto solùm de causis naturaliter moventibus hoc loco agat, obiter tamen de prima causa agit, vt ex divisione rerum & scientiarum constat.*

Opp. *Aliquid est movens & immobile præter Deum, vt Spiritus, anima, idea, omnisque incorporea substantia: hæc enim movent & non moventur, quia passibilem naturam non habent, aliud ergo præter Deum per movens immobile à philosopho intelligi potest.*

Resp. *Agnosco Spiritus, & incorporeas substantias esse quidem causas moventes, non tamen agnosco easdem immobiles esse; quippe tametsi actu non moveantur, eam tamen naturam habent, vt & moveri & mutari queant. Nihil enim simpliciter præter solum Deum movens immobile dici verè potest. Vsu horum omnium est, vt in hac scalâ philosophicâ causarum, per gradus veluti ad primam causam ascendamus, ibiq; desinamus secundas causas nullas esse, si prima non sit, non invocetur, non adoretur Deus.*

Spiritus non sunt immobiles.

CAP. 8.

Vtrum { *Natura agat propter finem?* / *Bruta animantia solo naturæ instinctu ferantur ad finem?* / *Natura intendat monstrum?*

Methodus Arist. in hoc libro.

PHILOSOPHATVR Aristoteles, veluti in circulo, qui est perfectissima figura, quippe ad idem punctum à quo incepit, iam tandem redit; nempe ad naturam quam in vestibulo huius libri definivit. Alia quæ interponũtur capita, sunt quasi sphæræ in quibus inferiores causæ per se & per accidens lucent, quarum influentiâ in effectis producendis natura perpetuò vtitur. Hæ enim causæ foris & intus contingenter & vi suâ omnia naturæ opera complent, ornant & perficiunt. Paulò suprà hoc vt confessum & ab omnibus sapientibus concessum assumpserat Philosophus, naturam scilicet indefinenter agere, alicuius boni gratiâ: nunc verò vt maiori fidem orationi adhibeat, idipsum vltrò citrò q; in vtramq; partem argumentis allatis discutit. Et primùm illorum opinionem refellit, qui exceptâ solâ materiâ, hoc vel illo modo affectâ, omnia temere & casu aliter fieri somniârunt. Dixerunt enim quidam pluviã nõ decidere vt fruges crescant, sed quia ingens copia vaporum vi solis sursum rapta, pondere iã quasi gravida facta, non potest non interrã deorsum cadere, fruges autẽ crescere fortuitò & casu, voluerunt. Similiter ex maiori & minori copiâ materiæ evenire autumârunt, vt dentes in anteriore parte oris, graciles & acuti: in posteriore verò parte molares, densi, & ampli per accidens gignerentur. Sed inepta & absurda est hæc sententia, vt hîc docet Philosophus, vbi hæc duo exempla in adversarios ingeniosè retorquet. Quippe non solũ necessitas materiæ, sed necessitas etiam dispositionis & formæ in illa spectanda est; vt terræ fructus ex pluviâ, dentiumq; vsus ex præscripto naturæ constet. Si ergo sæpius pluat in hyeme aut incalescat æstate, non est rarum, casu hoc factum esse nemo sapiens credat: at si sole sub cane existente insolentius pluat, aut si hyeme æstus ferventior vrgeat, tum præter intentionem naturæ aliquid contigisse dicam. Longior fortasse videar in textu exponendo quàm oportet; primâ igitur quæstione discussâ, reliquam partem capitis explicabo.

Omnia non fiunt casu. Pluvia cur decidit.

Dentes acuti & molares ex præscripto naturæ.

Quomodo aliquid præter intentionem naturæ accidit.

Quæst. 1.

Prima quæstio est, *An natura semper agat propter finem?* Argumenta quibus affirmantem huius quæstionis partem corroborat Aristot. quinq; sunt. A contrario, à necessario, à cõparatione, ab exemplo, ab intentione naturæ. A contrario hoc modo. Quę fiunt à naturâ, temerè & casu non fiunt, quæ ergo fiunt à naturâ ad finem certissimũ destinantur. Altera ratio à necessario sic se habet. Necessaria & certa est actio naturæ, necessariò ergo agit natura propter finem. Tertia-

Natura agit propter finẽ.

1

2

3

tio

tio à comparatione sic formatur; Ars agit propter finem: ergo natura, quippe ars imitatur naturam. Quarta ab exemplis sic est. Hirundo suum nidum, aranea suam telam, formica suum acervum, fingit, texit, accumulat; sed hæc bruta animantia solo naturæ instinctu hæc faciunt: ergo natura in illis sapit & propter finem agit. Postrema ratio ab intentione naturæ, ad hunc modum institutũ concludit. Natura in generatione cuiuslibet rei intendit formam, ergo agit propter finem; est enim forma finis essentialis & interna perfectio rei. Hactenus in textu Aristoteles. Hisce argumentis interpretes alia non minùs valida & firma addunt; nimirum quòd natura per media agat, & proinde propter finem; media enim ad finem tendunt; & iterum quòd natura divinæ providentiæ ministra sit, & proinde propter finem agat. Adhuc, quòd natura sit principium motus, in inchoatione, quietis in fine & perfectione: sive ergo moveat, sive moveatur, propter finem & quietem agit. Postremò cum natura, (exceptâ primâ causâ) omnium sit nobilissimum agens, absurdum erit si propter finem non agat. Transeo libens illam rationem ab inductione singulorum effectuum, quorum quilibet ad finem proprio instinctu naturæ fertur: at ferri non potest, si natura activam appetendi finis potentiam singulis non indidisset. Non est ergo negandum illud naturæ in genere, quod in specie singulis naturæ effectis concedis. At vrges illud quod in textu vrget Aristoteles, nimirum si natura semper propter finem ageret, non adeò in suis operibus à fine aberraret: vt in procreatione monstrorum luculenter constat; ergo non semper propter finem agit.

4. 5 Forma interna perfectio rei. 6 7 8 Natura divinæ providentiæ ministra. 9

Sed hìc nova suboritur quæstio, *An natura intendat monstrum*? quã postremo loco huius capitis tractabo; postquam aliam obiter notatã quæstionem de admirabili instinctu & providentiâ naturæ in brutis quibusdam animantibus breviter attigerim.

Sit ergo secunda quęstio, *Utrum bruta animantia prudentura* (vt hirundo, aranea, formica, apis,) *solo instinctu naturæ ferantur ad finẽ*? Quòd bruta animantia ferantur ad finẽ nemo mortalium est (vt opinor) qui negat, si consideret seriò quantus sit eorum in fœtibus generandis labor, quantus & quàm plenus ingenii sit in iisdem educandis amor, quantum & quã mirabile sit in multis eorũ operibus cõficiendis artificũ decus, & splendor, quæ in quærendo cibo industria, quæ in specie cõservandâ sollicitudo, quę arma, astus, insidię, stratagemata in repellendo hoste & declinando malo. Liquidũ (inquã) & perspicuum est hęc omnia solo naturę imperio, nutu, impulsu a bellis fieri, fieri (inquam) propter finem. Sed propius accedo ad institutum meum.

Quæst. 2. Bruta agunt propter finẽ.

Omitto

Non est ratio in Brutis.

Omitto hîc Porphyrij, Pythagoræ, & Plutarchi ex gymnasijs philosophorum explodenda deliramenta, & somnia, qui rationem, & rationem, & prudentiam in belluis posuerunt, indigna enim sunt ista phantasmatâ quæ in philosophorum scholas & subsellia inducantur. Dico igitur bruta solo instinctu naturæ ad opus, ad intentionem operis, ad finem, & perfectionem finis moveri. Sed hic labor, hoc opus est, vt intelligatur quid sit iste instinctus impulsusque naturæ. Ambagibus non vtar, est naturalis impressio influentis primæ causæ cuilibet naturæ speciei divinitus insita, quâ veluti manu ad opus & finem faciendum & acquirendum suo ordine excitatur, dirigitur, adiuuatur. Quùm ergo quatuor sint gradus rerum, quarum aliæ solùm suum esse vt *lapides*, aliæ esse & viuere vt *plantæ*; aliæ esse, viuere, & sentire vt *bellua*; aliæ esse, viuere, sentire, & sapere, *vt homines* naturaliter habere dicuntur. Considerandũ est instinctũ nobiliorẽ pro ordine, & gradu, cuilibet speciei naturæ concedi sic quia plãtæ nobilius esse habent, nobiliorem etiam instinctum habent; sic belluæ instinctum nobiliorem plantis, sic homo nobilissimum & diuinissimum (vt princeps omnium) sibi concessum habet; Sed nimium perversi sumus & eundem moventem ad bonum opus & finẽ non sequimur: imo in hoc deteriores belluis, eundem quantum in nobis est supprimimus, contrariosque motus auidè aucupamur. Sed esto, hic afflatus, hic impetus, hic (vt propriè loquar) instinctus ci brutis (maximè cum ingeniosis) ad necessarias eorũ functiones administrandas peculari modo concurrit. Quod hinc probo, quoniam (vt antea probatum est) nulla omnino natura, nulla naturæ species, nulla actio naturæ, nullus naturæ motus, nullus effectus esse potest sine peculari influxu Dei motuque diuinæ providentiæ quæ rerum singularum & actionum singularum curam in ordine & dispositione habet. Hic ergo Deus, hæc causa omnium, hic omnium motor & author singulis naturæ operibus & effectis, varias proprietates, & proprias varietates operandi dedit; in quibus admirabilis virtus diuinæ providentiæ vt *Sol in cælo* lucet. Si ergo fatum sit in rebus, ordo & dispositio influens à Deo, & inhærens rebus naturalibus et necessariò exequantur id quod naturaliter á primo ortu insitum inditumque est, & illud quoque quod iussum & mandatum est, tametsi aliquando sit contra naturæ motum, vt *Solem stare, terram moueri, monstrum fieri*, Sequitur ab ingeniosis & prudentibus istis animalculis obstupenda hæc opera fieri non posse sine speciali instinctu pulsuque naturę, quę proprietatem illis dederit, vt hoc vel illud faceret. Vt ergo distinguitur providentia divina in generalẽ, particulari, specialem,

Agunt solũ instinctu naturæ.

Naturæ instinctus quid.

Rerũ quatuor sunt graduu.

Providẽtia diuina quadruplex.

specialem, singularem, vt omnia & singula genere, ordine, specie & numero conserventur: ita ab eadem providentiâ hic instinctus, generatim, particulatim, speciatim & singulariter fluit, variasque virtutes rebus omnibus & singulis concedit. Et quãuis generalis providentia creationem omnium, particularis conservationem, specialis destinctionem specierum, singularis præcipuam delectionem hominum præ omnibus respiciat: est tamen à speciali providentiâ talis influentia vel ipsis belluis nonnunquam concessa, vt in eis eorumq; operibus, artem divinam ipsumque Deum esse cogantur Athei confiteri. Sed dæmonibus istius mundi obsessi & fascinati, singularem hunc pulsum & instinctum quo Deus illos præ omnibus movet, non sequentur. Hunc afflatum & instinctum synodus philosophorum (cui præest Aristoteles) agnoscit in trito & vulgari illo axiomate viz. *Opus natura est opus intelligentia*, non quòd natura physica in omnibus operibus vt *homo intelligat*: sed quòd instinctu divino moveatur nonnunquam ad hoc vel illud opus, in quo est summa admiratio, vt in *fabricâ humani corporis*, in *formatione fœtus*, aliisque infinitis miraculis naturæ, quæ sine Deo & divino instinctu, fieri non possunt.

Athei cogũtur in obstupẽdis naturę operibus Deũ fateri.

Opus naturę est opus intelligentiæ.

Sed accedam propiùs; in brutis animantibus proculdubio, maximè in prudentioribus, hic instinctus est qualitas quædam eòrũ phãtasiæ à prima causa in origine & creatione superaddita, quæ veluti ars naturalis brutorum dici seu nominari potest. Quòd sit phantasia in brutis, nemo sapiens negat; cum Aristoteles 3. de anim, idipsum plurimis argumentis confirmet: at si sit phantasia, vel est activa, vel est otiosa; Otiosam si dicas esse, frustra illis concedi ais, cũ abactiuo principio detur, cùmque sit prima potentia animę in ijs quâ & appetunt naturaliter bona, & declinant mala; si actiuam (vt oportet) concedas esse, tum quæro an formatam, vel rudem, & informem esse existimes? si rudem & informem 1. omni imagine, ideâ, & typo vacuam esse dicas; peto vlteriùs, quo modo ad hoc potius quã illud sese inclinent, quomodo ab hoc potius quàm ab illo diffugiant? Si autem formatam in illis phantasiam esse concedas (vt oportet) tum instinctum hunc necessariò qualitatem esse divinitus inditã & impressam fateris, quâ moventur belluæ & naturali veluti æstimatione instruuntur, tũ ad eligenda bona & fugienda mala, tum ad obstupenda opera sæpe facienda, in quibus imitandis sapientia humana attonita obstupefit. Huic opinioni fauere videtur D. Thomas vbi docet, bruta accipere à principio naturalem æstimationem ad noxia salutariaque dignoscenda propriaque opera præstanda. Huc addo

Phantasia in brutis. Lib. 3. de Anim. cap. 11.

mirum

mirum artificium, alacritatem, industriam, quibus solertia & ingeniosa bruta animantia in operibus perficiendis vtuntur; quæ necessariò arguunt instinctum & inclinationem hanc adiectam esse eorum naturæ à primæua origine, quâ veluti gnomone vel potiùs solari radio primæ causæ ad finem assequendum diriguntur. Nam aliter (vt ab exemplis paucis disputem) omninò non video quomodo ictus *lupi spiniatilis* ad *Tencham* medicam confugeret, quomodo *eorum* vulneratus *dictamnũ* in ferro expellendo à vulnere salutaret herbam eligeret, quomodo *aquila* laborans partu, *Hetitem* inueniret lapidem pretiosum quo acceleratur partus. Intelligo quomodo *Crocodilus ova sua* in loco ab influxu Nili inundantis tuto deponeret, quomodo *aranea* suam *telam* in locis electis texeret; quomodo *apis* suum *fauum*, *hirundo* suum *nidum*, *formica* suum *aceruum* conficeret? Desinam scisciari, quomodo, nam modum in istis inuenire non possum. Si peterem quomodo *elephas literas discat*, *si* quomodo *Lusemia* (teste Aristotele) *suos pullos vocem ad numeros modulari doceat*, si quomodo *Pecus* (vt ait AElianus) *herbam quâ extrahit ferrum* reperiat; aut *mustela* pugnatura aduersus serpentem *rutam* edendam prę-sciat. Desinam (inquam) diutiùs rogare quomodo, quia modus vnus relinquitur nempe instinctus diuinitus impressus, qui in brutis animantibus qualitas naturalis à prima origine dici potest, quâ in omni opere faciendo mouentur, diriguntur, aduuantur, (vt superiùs docuimus) non autem instinctus ille qui solum à secundis causis nascitur, stupidus iners, immobilis vt quidam non indocti volunt. Sed miror horum in hac assertione pervicaciam; nisi existiment, nos hoc loco docere innatas imagines & ideas in phantasijs belluarum, quas humanæ menti non concessit Aristoteles; sed hoc non docemus, arbitramur tamen illarum phantasias, seu internos sensus, non esse vacuos occultâ qualitate cuius sunt participes, quam qualitatem instinctum definimus. Attende quæso, hæc qualitas actiua est, & phantasiam excitat, quæ excitata species varias concipit, quę species conceptæ operationes producunt naturales in appetendo, fugiendo, persequendo; & certè hoc ipsum insinuat Aristoteles lib. 3. de anima cap. 3. vbi docet id cuius ductu bruta operantur, esse imaginationem, quæ ad iudicium boni aut mali eligendi vel fugiendi terminatur. Esto, igitur ex concesso sic disputo; Phantasia in belluis obijciendo petitui quid conueniens, quid contrariũ sit docet; ergo hæc phantasia non est omnino vmbra aut inanis & otiosa imaginatio, sed mota & instructa ideq; vel aliunde vel ex se, vtroq; modo instructam dico aliunde, scilicet, ab influente instinctu, ex se, ab actu, quo species

Lib. 3. de Ani. c. 3.

cies novæ generantur, quarum impulsu ad opera rapiuntur. Da veniam ergo (nobile Collegiũ Conimbricense) vt à vestra sententiâ parùm quamvis invitus dissiliam, verbaque hæc in vestro concilio non probem, vbi definiatis instinctum actualem ab ipsa potẽtia phantasiæ, cũ qua (vt dicitis) cõcurrit prima causa, nõ peculiari motu, sed generali influxu. Quid? an non concurrit prima causa cum omni motu, actu, & opere agentium naturaliter? Affirmastis antè contrarium, & docuistis sapienter, nihil genere, specie, aut numero, constitè, distinctè, aut definitè fieri, sine speciali curâ, providentiâ, & influentiâ Dei: & equidem credo hoc verum esse; quia Deus est, sine cuius providentiâ nec homines, nec belluæ, esse, vivere, movere, aut quicquam operari possunt.

Nihil fit sine speciali providentia Dei.

Prolixior sum quàm decrevi, paucis perstringam omnia; si instinctus iste in brutis nihil aliud sit quàm operatio phantasiæ, determinata ad iudicium convenientis & commodi, movensque appetitum ad fugam aut persecutionem; quæro primùm quid moveat phantasiam nudam, inertem, & consopitam ad operationem? tum quæro quid phantasiam & operationem ad iudicium boni & mali ducat? hinc quæro quid ad tantam varietatem operum, & tam variam excellentiam varietatis phantasiam brutorum excitet, si vna sit sola phantasia omnium & singulorum (vt isti docent,) si vnus sit instinctus communis, seu vna operatio, vt instinctum definiunt? Quid? an vna phantasia *bombicis* texentis *fericum*, & *aranea* texentis *telam*, & *hirundinis* struentis *nidum*, & *canis* quærentis *prædam*? Ludunt profectò qui varios pro specie instinctus non defendunt; nam ipsi coguntur huic quæstioni sic respondere: Quemadmodum hominis cogitativa potentia propter coniunctionem cum gradu discursivo eam prærogativam obtinet, vt discurrat circa multa singularia: ita phantasias brutorum specie differentium, quia oriuntur à formis diversarum specierum, sortiri vim efficiendi tam varias & tam discretas partes, veluti artes faciendorum operum. Bene est, hoc aliquid est quod concedunt nobis, nimirum bruta habere varias quasi sortes in generatione, pro diversitate specierum. Vrgeo ergo & iterum iterumque peto, vnde has sortes habeant? certè ab ea causâ vnde suas species sortiuntur; idque non communi & generali (vt aiunt) influxu, sed speciali instinctu, cuius activâ virtute species variæ non solùm in hominum, sed etiam in brutorum phantasiis efformantur, efformataque offeruntur appetitui, qui statim ad actum & opus festinat, provt ab eodẽ instinctu naturali distinctè excitatur.

Varii instinctus sunt pro varia specie.

Sic

Sic *birundo* (exempli causâ) primùm singulari instinctu movetur vt *lutum arenosum* eligat, cuius aspectu imaginem illius in phantasiam admittit, tum æstimat conveniens sibi vt idem ad hunc vel illum *loci* iudicio quasi præelectũ deferat, subinde præhabitâ quasi deliberatione, lutum vnguiculis suis artificiosè *temperat* & *componit*; hoc sæpe agens *nidum* veluti castrum suis pullis adhuc non natis præparat. Causa huius actionis est instinctus, subiectum phantasia, medium imago, instrumentum viscosa arena, opus ipsum nidus, finis vt sit domus suis pullis adhuc non natis; quos partos alere & conservare, ipsa natura instinctu non communi sed speciali docuit.

Quæst. 3.

Satis hæc de secunda quæstione; ad tertiam nunc venio, quæ est *An natura intendat monstrum*? In hac quæstione tria demonstrabo; primùm quid sit monstrum, tum an monstrum intendat natura, postremò quòd respectu primæ causæ nullum omnino sit monstrũ, nullum portentum aut prodigium præter peccatum. Monstrum vt multi definiunt est *error particularis naturæ, casu contingens, vel ex abundantia, vel ex defectione materiæ, vel ex vitioso ordine & dispositione partium*; Est *error*, quia aliud fieret; est *error particularis naturæ*, quia vniversalis natura non errat; *casu contingens*, quia aliud fit quàm intenditur; ex *abundantia*, vt in tricipite; *ex defectione*, vt in monopede; *ex vitioso ordine partium*, vt in gibboso. Monstrũ alij definiunt, & non malè, hoc modo. *Monstrum est effectus naturalis, à recta & solita dispositione secundùm speciem degenerans*. Dicitur *effectus* quia à natura particulari, vt à causa nascitur; dicitur *naturalis* analogicè, vel ex parte, quia materiam subiectam habet; *à recta dispositione declinans dicitur*, quia rectus naturæ ordo non observatur; *à solita dispositione degenerans* definitur, ne ea quæ vsu frequenti naturaliter fiunt pro monstris habeantur, vt olim *gigantes* (testante sacrâ philosophiâ) & *Pygmæi*, quorum tota cohors pede non est altior vno; *vt sciopedes* (testante D. Augustino) qui vmbrâ pedum totum corpus tegunt. Itemque alia permulta quæ olim non rarò fiebant, at nunc (quia insolito modo eveniunt) pro monstris rectissimè habeantur. Hinc adijcitur particula illa *secundum speciem*, quia quælibet species certam & distinctam vendicat non solùm totius, sed etiam partium dispositionem, à qua si deflexerit natura, notabili aut insigni aliquo vitio monstrum peperisse dicitur. Verùm vt levissima vmbra aut defectio artis imaginẽ deformem non reddit: ita minutula defectio naturæ monstrum non efficit. Cæterum si eminentior & apparentior fit error, monstrosũ aliquid arguit; siue sit in parte vt in *monoculo*; siue sit in toto; vbi gratiâ, si *mulier canem* aut *serpentem* pareret. Hoc si contingat

Monstri definitio.

1

2

Gigantes. Pygmæi. Lib. 16. de ciuitate Dei.

Levis error naturæ non facit mõstrũ.

Monstrum in parte, in toto.

non

non solùm monstrum est, sed *portentum*, sic dictum, quia semper aliquid præsagit & *portendit* mali. Quippe (vt ait Philosophus) si quid aut præter aut contra naturā evenerit, aliquid potiùs mali quàm boni expectandum est. Ratio in promptu habetur, quoniam vt cavendum est ab illis quos malè signauit natura, quia plerumque sunt malitiatum maximè cavēdum est, cùm hederas malorum imminētium ipsa natura suspendit, notatque per monstra, ea quæ sunt futura mala. Hanc rem exemplis & historijs non conabor probare, ne sim infinitus; sunt enim in annalibus omnium ætatum & temporum gravidæ historiæ, matres & nutrices taliū prodigiorum, ex quibus maiores nostri non salutem sed perniciem, non res secundas sed ruinas emergere & pullulare prædixerunt. Sit vnum exemplum instar omnium. *Bos agnum* peperit (vt scribit Nicephorus) prodigium hoc fuit. Nā paulò post Hierosolyma sancta civitas devastata cecidit. Sed quid ab exemplis disputo? argumentis agam. *Cometa* nunc pestem, nunc bellum, nunc famem, nunc principum mortem arguit (vt docet Philosophus) & tamen *cometa* minùs fatale prodigium est quā monstrum quod in terris nascitur: quippe *cometa* ordine naturæ, ex elatione halituū; monstrum autem sine ordine naturæ, ex mala dispositione humorum & partium oritur. Imo hoc addo, quòd si fit ex eclipsi solis aut lunæ effectus malus, multò magis ex apparitione monstri. Si somnies te in somno videre *leporem*, aut *mustellam*, vel putes te *dentes perdidisse*, protenus vehementer times, & aliquid mali tibi hoc somnium ominari existimas. Quid? an ex somnio (quod est vana imago phantasiæ) aliquid mali prodire præiudicas, & *tricipitem Cerberum*, aut tale prodigiosum monstrum, natum ex fœmina nihil divinari mali existimas? Prima causa (quæ hoc iussit fieri) vt signū & symbolum mali futuri dedit, secundæ causæ ordine suo inverso, legibusque concussis veluti obstupescunt. Cur ergo hodie tot vbique gentium monstris natis & visis, intrepidè & sine omni expectatione malorum vivimus.

Mōstrum aliquid portendit mali.

Bos agnum peperit Nice. Lib. 3.

Cometa mali potiùs quā boni nuntius. Luca. lib. 1. Cice. lib. 2. de Nat. Deo. Suet. Tranq. in Iul. Cæs. c. 88. Et in Nerone. c. 36. Et in Vespas. c. 23. Sene. li. 7 Nat. Quæst. c. 17. Eclipsis solis & lunæ malū omen.

Sed hæc omitto, & probo *naturam omnino monstrum non intendere*. Verùm vt hoc accuratiùs intelligas, paucis accipe præcipuos illos modos quibus monstrum nascitur. Primus est ex defectu aut imbecillitate formatricis facultatis, quæ languens aliquando membratim & articulatim corporis partes non distinguit. Secundus est ex vitio materiæ, idque trifariam, vel cùm abundet, vel cùm deficiat, vel cùm malè disponatur. Tertius est ex parte vteri, aut nimis lati, aut nimis stricti, vel malè locati. Quartus est ex parte primarum qualitatum intentiùs aut remissiùs agentium in conformatione fœtus;

Vrstit. in purgacc. Luca. lib. 1. AEgyptii vates apud Q. Curt. lib. 4.

Monstrum quibus modis nascitur.

1
2
3
4

Exempli

Infans barbatus.

Exempli causâ, si *calor sursum* nimium ab *hepate* aut *corde* in *caput embryonis* fumulos transmittat, fieri potest vt *infans barbatus* prodeat; sicut in Lusitania non multis hinc annis contigisse constat. Similiter

Infans canus.

ex deficiente calore, & abundante humore, fieri potest vt infans nascatur canus. Quintus est ex parte cœlestis aspectus, vt videdere licet sæpe in grandinibus, in quibus nonnunquam figuras hominum aliarumque rerum impressas & cælatas videas. Sic cœlum

6

non semel sanguinem, triticum, aliaque (vt docet experientia) pluit. Sextus est ex parte imaginationis, quæ formatricē virtutem nōnunquam à naturali forma ad monstrosam figuram trahit. His positis facilē probatur, quòd natura non intendat monstrum. Nam cùm mō-

T. 82.

Natura non intendit monstrum.

strum nihil aliud sit quàm error naturæ, ob aliquod impedimentum à fine suo deficientis, constat eandem monstrum non intendere, cùm non intendat à suo fine aberrare. Præterea quoniam natura est principium motus & quietis in re naturali per se, & non per accidēs; deficeret penitus ab essentia & perfectione, si monstrum intenderet: quippe hoc modo nec esset causa motus in re naturali, nec esset causa per se & vi suâ, sed per accidēs, temerè, & casu, quo modo omnia mōstra fiūt. Deinceps quoniā certa est actio naturæ, semperq; destinata (vt superiùs docuit Philosophus) ad finē; absurdum est si natura monstrum intenderet. Nam sic illius actio certa & incerta, per se & per accidens, necessaria & fortuita, ad finem directa & fine destituta, vacua & inanis esset. Porro, cùm natura sit secūda causa respectu Dei, eiusdemque intentio semper ad motum nutumque primæ causæ flectatur; cumque in confesso sit apud omnes philosophos, Deum non intendere monstrum; sequitur necessariò,

Natura Dei ancilla.

naturam illius ancillam monstrum non intendere. Adhuc vt artifex semper conatur effingere suum opus sine labe, vitio, & errore: ita natura nititur & contendit suum effectum producere sine deformitate: non ergo intendit monstrum. Adde hoc vnum, si natura intenderet monstrum, aut esset natura naturans (vt aiunt) aut natura naturata; at natura naturans (vt in confesso est) non intendit: si vla ergo natura intendat, natura naturata intendit. Veruntamen hæc neque vt est vniversalis, neque vt est singularis intendit monstrum: ergo nulla intendit: non vniuersalis, quia (vt docet Philosophus) Deus & natura vniuersalis nihil temerè, nihil casu, nihil frustra agunt; non particularis, quia intendere monstrum est mutare naturam individui, suæque speciei vim quandam inferre. Demitur ergo quid sibi velit Collegium venerabile illud, quod distinctione novâ inventâ, de causa impedita, & de causa impediente, naturā mō-

Intendere monstrū quid.

strum

ſtrum intendere confidenter defendat. Quaſi verò abundans materia duo capita vnius individui, aut deficiens vnum pedem intenderet. Cùm Ariſtoteles hoc loco & alijs quàm plurimis apertè dicat, monſtrum *caſu non naturâ evenire*; idē eſt quaſi diceret, monſtrū præter intentionem naturæ omninò fieri; nam tum caſu aliquid veriſſimè fieri dicitur, cùm aliud præter intentionem naturæ naſcitur.

Quando aliquid fit caſu.

Quid reſtat? nihil certè niſi vt probem, *Deum non intendere mõſtrum*. Et quid (quæſo) aliud eſt Deum intendere monſtrum, quàm Deum aliquid imperfectum, mancum, & mutilatum intendere? ſed cùm omnia illius opera bona, pulchra, perfecta & completa ſint, manifeſtum eſt illum non intendere monſtrum. Præterea cùm reſpectu divinæ providentiæ nihil fiat fortuitò & caſu; cùmque monſtrum (vt hîc docet Philoſophus) omninò temerè & caſu fiat; liquidò conſtat Deum idipſum non intendere. Deinceps licèt aliquando multa in omni fere ſpecie vbique, præter curſum ordinemque naturæ communis faciat, in quo facto particularem naturam erraſſe dicimus: hæc tamen reſpectu illius intentionis & ſapientiæ perfecta ſunt, dici non debent monſtra; quandoquidem ipſe cum ſecundis cauſis concurrat ad iſtiuſmodi præſtanda & perficienda opera. Huc ſi adijcias illud argumentum, Deum ſcilicet nunquam falli poſſe, reſque adhuc non ſubſiſtentes ab illo ac ſi iam eſſent præſciri: abſurdum & impium erit docere quòd monſtrum intendat, cuius creatio errorem arguit. Si vrgeas, Deum id intendere quod præter naturæ intentionem accidit, ſed hoc eſſe monſtrum; ergo Deum intendere monſtrum: Reſpondeo monſtrum non eſſe reſpectu Dei, ſed perfectum quoddam opus quod intendit, at reſpectu ordinis particularis naturæ, ideo monſtrum eſſe dicitur, quia præter intentionem eiuſdem generetur. Poſtremò quî fieri poteſt vt Deus dicatur monſtrum intendere, cùm ſit prima cauſa, actuque infinita, quę omnes cauſas ſecundas regat, flectat, moveat, pro liberrima voluntate & imperio ſuo, vt omnes philoſophi confitentur? Non ſunt ergo cauſæ impeditæ vel impedientes reſpectu Dei, vt quidam incautè loquuntur. Cauſæ enim quibus ille vtitur ſunt veriſſimæ cauſę, ad hūc vel illū finē deſtinatæ, quæ ſi præter motū definitum, & diſtinctum ordinem communis naturæ agant, monſtrum nobis videtur fieri: at illi qui hoc iuſſit fieri, cuique notæ ſunt cauſæ, non item. Is enim iſtiuſmodi præter communem curſum & intentionem naturę factis, potiùs clementer prędonere contendit de futuris malis, quàm monſtrum intendere.

Deus non intendit monſtrum.

Ob.

Sol. Monſtrū nullum reſpectu Dei.

Peccatum monstrum deforme.

præmonere dico mortales vt à sceleribus & flagitijs suis (quæ sunt respectu Dei monstra) tandem disiliant. Cùm enim facti simus ad imaginem Dei, in qua est nulla labes, nulla deformitas; perpetratis peccatis monstra ipsi sumus. Quippe peccatum est planè monstrum quod Deus non fecit, & tamen omnia fecit. Omnia fecit quæ non negant Deum; sed peccatum est negatio Dei: qui enim peccat sine Deo vivit. Quippe Deus æterna lux est, peccatum tenebræ, Deus ens totum, peccatum nihil, & tamen idôlum hominis. Nihil, quia nihil ponit, sed privat spoliatque hominem eo principio in quo sunt omnia bona: idôlum, quia hoc monstrum totus fere mundus colit & veneratur. Monstrum dico, quia illud verè monstrum est, quod sine Deo, sine luce ex deformitate constat. Quid dicã plura? Deus non agnoscit monstrum præter peccatum, quantumvis non desint qui illum monstrum intendere, nec non cum causâ impeditâ & impediente concurrere affirment. At (vt modò dixeram) causæ impeditæ seu impedientes non sunt respectu Dei, sed perfecta media & instrumenta quibus operatur voluntatem suam, cui præter intentum nihil potest contingere, nihil casu aut fortuitò evenire. Inter omnia ergo effecta naturæ, nihil malum, nihil fœdum, nihil imperfectum, si in suo genere consideretur: at si cum nobilioribus conferatur, videtur sic esse; non quòd ita revera sit in natura sua, sed quòd comparatione factâ inferiorem gradum subsistendi habeat. Verùm vt obscuritas noctis & vmbræ gratiam luci; vtque colores atri decorem & venustatem imagini addunt: ita effecta naturæ indigniora totius vniversi excellentiam & dignitatem augent, quamvis sint in comparatione nobilissimarum partium imperfectiora.

Peccatum qui nihil. Peccatum Idolum.

Distinctio quæstionum in hoc capite motarum?

Generatim in omnibus: hinc prima est quæstio, *An natura*

1 A contrariis, quia fortuna & natura sunt contraria; sed illa temerè & incertè agit: ergo hæc ad certum finem destinatur.

2 A necessario, quia nihil est magis necessarium naturali causa rerum quàm vt perficiat sua opera; quod quidem non potest, si non appetat finê in quo est perfectio.

3 A comparatis, quia vt ars appetit finem, ita natura; sed ars in omnibus proponit finem: ergo similiter natura.

4 Ab exemplis, vt inductione rerum singularum, vt hirundo

agat propter finem? quæ probatur

hirundo in conficiendo nido, apis in formando fauo, aranea in texenda tela; similiterque res omnes & singulæ in suis actionibus intendunt finem: ergo tota natura intendit finem.

5 Ab intentione; quia in generatione cuiuslibet rei agit propter formam; sed forma est internus finis rei: ergo agit propter finem.

6 A modo agendi; quia natura semper mediis vtitur, quæ media sunt propter finem.

7 A providentiâ diuina quam natura sequitur, sed illa semper agit propter finem: ergo & natura.

8 A definitione naturæ, quæ est vt sit principium motus & quietis; sed quies est finis: ergo.

9 Ab absurdo; quia absurdum est vt tam nobile agens ac natura careret fine.

Quoniam hæc tres quæstiones tem vnã maximè vrgent, nimirũ naturam agere propter finem, eadem in vna tabula comprehendã. Dico igitur naturam agere propter finem

Speciatim in animalibus, maximè verò in illis quæ à philosopho in 1. Met. ingeniosa & prudentia dicuntur. Hinc est secũdo quæstio, *An bruta animantia solo instinctu naturæ ferantur ad finem?* quod probatur

1 A definitione instinctus, qui est *impressio influxûs primæ causæ, cuilibet rei naturali diuinitus insitæ, qua ad opus & finẽ excitatur, dirigitur, adiuuatur.* Li 1. Met. c. 1. Cotta apud Cic. lib. 3. de Nat. Deo.

2 A distinctione instinctus, sive sumatur pro impressione diuinitus insculpta, siue pro imaginatione formata, certum est bruta sine istiusmodi impulsu & ductu non posse tã miranda facere.

3 Ab electione boni & fuga mali, quæ sapientiam influentem arguit, maximè in illis brutis animantibus quæ magna & mira agunt.

4 Ab inductione & narratione multorum, quorum variæ & occultæ proprietates operandi, digito quasi instinctum solum diuinitus impressum evidenter demonstrant.

5 A testimoniis philosophorum, qui dicunt non sensu, non ratione, sed instinctu ad certum finem bruta animantia ferri.

Singulariter in monstris, in quibus producendis natura tum vniuersalis, tum particularis agit propter finem: sed particularis errat, vnde monstrum nascitur. Hinc tertia orta est quæstio, *An natura intendat monstrum?* in qua quæstione spectantur

Definitio monstri, vt sit *error naturæ particularis casu contingens*: vel vt sit *effectus naturæ à recta & solita dispositione secundùm speciem degenerans.*

Ratio multiplex monstri generandi, quæ est

1 Ab imbecillitate formatricis virtutis.

2 A vitio materiæ, in excessu, defectu, aut malâ dispositione.

3 A parte receptaculi, nimis lati aut stricti.

4 Ex parte primarum qualitatum, intensiùs aut remissiùs agentium.

5 Ex parte aspectus mali.

6 Ex parte imaginationis.

Probatio quòd natura non intendat monstrum,

1 A definitione naturæ, quæ non esset verum principium, causa, neque omnium effectorum, si monstrum intenderet.

2 A definitione monstri, quod est *error*, sed natura non intendit errare.

3 Ab oppositione, quia quod fit casu, natura non intendit; sed monstrum fit casu: ergo natura non intendit monstrum.

4 A certitudine actionis naturalis, quæ secundùm ordinem principiorum procedit: & proinde natura non intendit eundem ordinem violare.

5 A providentia divina, motrice naturæ, quę non intendit monstrũ.

6 A comparatione artis, quæ quamvis solùm imitetur naturã, errare non intendit: ergo multò minùs natura quæ illam docet.

7 Ab absurdo, quia natura naturãs, id est Deus, & natura naturata, id est causa proxima rerũ naturalium, sunt certissima agentia, quæ falli non possunt.

Argumenta in primam quæstionem, quæ est An natura agat propter finem?

Opp.

Aliæ rationes & argumenta assignantur tum à Philosopho, tum ab interpretibus, quibus hanc quæstionem probant. Ergo videris leviter causam tanti momenti & ponderis transilire. Antecedens constat, quia ab ordine, varietate, & pulchritudine universi efficacissimã, probant naturam non posse non agere propter finem. Nam quæ pulchritudo, quæ varietas, quis ordo, si non sit finis & usus ad quem destinentur?

Naturam agere propter finem probat Mundus, & maior.

Resp. *Cumulus ingens esset si omnes articulatim causas, & probationes huius quæstionis in unum cogerem & coacervarem; capita solum & fontes tetigi ad quos reliqua reducantur. Si vis tamen vt accumulatim agam, has iterum causas in specie trado; primam à mirabili varietate, secundam à singulari pulchritudine, tertiam ab æterno ordine, quartam à firmissimâ stabilitate, quintam à divina conservatione rerum; quæ omnia arguunt commune aliquod bonum, ad quod (vt ad finem) res omnes physicæ in choro naturæ conspirantes reducuntur. Est enim hoc bonum*

pap-

natura conservatio, cuius desiderium & appetitio veluti temperiem, fœdus, & amicitiam parit; vt alta cum imis, summa cum medijs, firma cum infirmis, aterna cum caducis, vniversa cum singulis vehementer in conservatione totius consentiant, quod fieri non potest si natura in illis finem non appeteret. Si vrgeas vt vlterius agam ab exemplis rerum, solum hominem minorem mundum tibi propono, in cuius anatomia nullam partem sine vsu, nullam potentiam sine fine proprio à natura formatam videris. Addo brutorum animantium quorundam mirabilem amorem, artem, industriam; addo elementorum qualitates, vires, loca, ordines, commutationes, addo demiq; cœli immensitatẽ, motũ, lumen, influentiam, venustatẽ, aspectũ multiplicẽ, imperiũ quo hæc inferiora regit; quæ omnia luculenter volumina nobis ostendũt, in quibus scriptum est, Deum & naturam in omnibus propter finem agere.

Opp. Si natura semper agat propter finem in operibus suis, à fine non erraret; sed errat, vt in monstris contingentibus luculenter constat: ergo natura semper non agit propter finem.

Resp. Vt grammaticus non est habendus indoctus, aut medicus imprudens, quamuis ille non semper rectè scribat, hic non semper infirmum sanet: ita natura artifex rerum non est habenda expers finis, quamvis semper in particulari actione, & opere finem non assequatur. Respondeo ergo naturam non universalem sed particularem aliquando errare, at particularis naturæ error universalis naturæ arcem non concutit. Li. 1. Top. c. 11.

Opp. Natura non cognoscit finem: ergo non agit propter finem. Ratio tenet, quia vt docet Philosophus in Ethicis, duo requiruntur in agente propter finẽ, nimirũ finis cognitio, & mediorum quibus acquiritur comparatio; quibus addi potest cõsultatio de medijs aptis et idoneis, quorũ ope finis cõparatur.

Resp. Cognoscere hoc loco finem, est eam habere propriet atem, vt non desinat agere donec ad finem perveniat; quamvis ergo natura non intelligat, natura tamen ductor auth orq; Deus intelligit, cuius nutum et instinctum sequitur; quod est satis. Natura quo modo cognoscit finem.

Opp. Si natura propter finem agat, cur hominem principem omnium suorum operum nudum, infirmum, inermem, miserum præ alijs brutis animantibus fecit? cur lusum & quasi pilam fortunæ fecit? videtur quidem in hoc non egisse propter finem, cùm dignissimis effectis maxima debeãtur beneficia. Oteanus hic fluit orationis, sed vix rivulos aperiam.

Resp. Ineptè quidem agis; te nudum fecit vt ingenio, te infirmum vt ratione, te inermẽ vt prudentiâ teipsum ornes, armes, & defendas; mentẽ & imperium mentis tibi concessit: est ergo mater, non noverca natura. Quòd te miserum esse exclames, memineris nullum esse miserum nisi peccantem; quippe nulla est miseria nisi peccatum, tu ipse hausisti venenum, serpentem aspice invenisti remedium. Natura mater non noverca hominis.

Cic. Lib. 1. Tus. Q.

Opp. *Multa sunt in rerum natura quorum nullus est vsus, vt* bestiolæ in diem viuentes, & herbæ noxiæ, *vt* toxica venena, *vt* monstra, *vt* fæces terræ, *vt* spuma maris, *vt* tempestates, fulmina, terræ motus, & *sexcenta alia: videtur ergo natura in omnibus non appetere finem.*

Lib. 3. de Ani. T. 45. Plu. Lib. 3. Sympo. Quæst. 1.

Resp. *Indignus es qui in artificis excellētis officinam ingrediaris, si omnia instrumenta condemnes quorum vsum non cognoscis. Imprudens homo, Deus & natura nihil frustra agunt; sit ales fini* bestiolæ, *qua cum sole nascuntur & cum sole cadant, vita brevitatem efficiunt tua;* herbæ noxiæ, venena, monstra, *aliaq; infinita quæ tibi videntur mala, infaustum lapsum sequūtur tuum; vsum tamen habent pœna si malè, salutis si bene et beate vixeris. Nam vt ex* viperâ mithridatum *optimum arte conficitur: ita ex nocentissimis effectis naturæ, quæ sunt in sua specie perfecta, & in toto vniuerso pulcherrima, singularis sæpe vsus colligitur; quem tamen tu ideo condemnas quoniam eundem non cognoscis.*

Mithridatū optimum ex vipera.

Opp. *Illud propriè non fit propter finem à natura, quod nihilo minùs fieret si natura finem non intenderet; sed sic multa natura effecta fiunt: ergo natura non semper & in omnibus agit propter finem. Minor probatur, quia fructus in foliis sursum, & radicibus deorsum generandis finem non intenderet, sic tamen hæc fierent; quoniam in illis calor sursum, in his frigus deorsum fertur. Similiter si natura frugum fertilitatem in pluvia non intenderet, pluvia tamē ex necessitate materiæ, id est, nubis iam gravida facta eveniret. Nubis enim vaporibus plena, radijsq; solis dissoluta, ex necessitate in terram propter gravitatem & pondus ruit; nec non sæpe præter intentionem naturæ sterilitatem gignit. Huc addendum de dispositione dentium, in qua non tam intentio naturæ, quàm necessitas materiæ spectanda est, vt hi acuti & graciles, illi crassi & maxillares fiant.*

Resp. *Istis omnibus satisfactum est in textu, vimirum hæc evenire non posse si natura finem non intenderet. Ad rationem igitur dico, materiam nihil ex se posse facere (est enim segnis & otiosa causa rerum) in illa ergo necessitatem ponere producendi effecta, est plane absurdum. Quippe si non sit activa potentia virtusq; naturæ, qua excitetur materia, nec calor descendit vt flores & folia; nec frigus descendit, vnde radix & vita; nec guttatim dat pluvia, vnde fœcunditas & abundantia efficiuntur. Habet enim natura in hisce omnibus intentionem, habet finem, quem non ex necessitate materiæ, sed ex dignitate formæ, & vivacitate (vt ita loquar) potentiæ tandem assequitur. Vbi dicis aliquid sæpe præter intentionem naturæ contingere, exempli causa* sterilitatem *non semel ex abundante* pluvia; *respondeo hoc contingere per accidens, non per se; quod vnusquisque salva natura intentione non tollit.*

Materia per se segnis.

Pluvia est causa sterilitatis per accidens.

Argumenta adversus secundam quæstionem, quę est Vtrum bruta animantia solo naturæ instrinctu ad finem ferantur?

Opp.

Opp. *Senſu & phantaſiâ bruta animantia ſeruntur ad finem: ergo non ſolũ inſtinctu moventur. Antecedens conſtat, quia ſenſum & phantaſiam habent, vnde appetitus naturalis boni aut mali naſcitur; argumentum tenet quia hoc verbum* ſolum *excludit alia.* Lib. 3. de Ani. c. 11.

Reſp. *Nomen* inſtinctus *motum ſenſus & phantaſiæ, & etiam quiddam vltra comprehendit, nempe actiuam virtutem influentem prima cauſa, qua res qualibet ad ſuum finem acquirendum mouetur, dirigitur, & aduuatur, vt ſuperiùs docui. Hoc ergo verbum* ſolum *non excluſiuè (vt aiunt) ſed incluſiuè ſumitur; quaſi diceres bellua ſolo inſtinctu, id eſt, motu ſenſus, phantaſiæ, & diuinæ potentiæ ad ſuum opus & finem mouentur; nam inſtinctus horum trium motum & impulſum continet, ſi fuſè & ample ſumatur.* Inſtinctus quid ſignificet.

Opp. *Semper inhæret ſcrupulus ille animo, quomodo bruta animantia aliæq; res naturales agant propter finem, cùm non cognoſcant finem, neq; deliberent de mediis quibus eundem conſequantur.*

Reſp. *Triplex eſt gradus progrediendi ad conſequendum finem, primus eorum quæ non ſolùm apprehendunt finem ſub ratione boni, ſed etiam cognoſcunt rationem, & proportionem mediorum ad eundem obtinendum; ſic homo & ſpiritus agunt propter finem. Secundus gradus eſt eorum quæ ſolùm materialiter per ſe concipiunt finem ſub ratione boni naturaliter conuenientis, & ſic ceruus ſiticuloſus aquarum fontes appetit. Cæterum attende, quoniam prima cauſa influit in omnia & ſingula naturæ effecta, additur quædam occulta qualitas ſeu inſtinctus ſenſui & phãtaſiæ brutorum animantium, quo ſemper diriguntur, & quo ſæpe inſtructa, mira & obſtupenda agunt. Tertius gradus eſt eorum quæ non omnino cognoſcunt finem, agere tamen propter finem dicuntur, quia nutum & inſtinctum ſui motoris ſemper obſeruant, & ad illum finem tendunt ad quem ab illo diriguntur. Neq; hoc mirum videatur tibi; nam vt ſagitta, licèt ſit motus ſui ignara, tendit ad ſcopum ad quem impetu & directione iaculantis dirigitur: ita inſenſibilia & inanimata naturæ opera, quamuis ſint vitæ, ſenſus, & rationis expertia, feruntur quidem ad illud bonum, ad quod (inſtinctu & diſpoſitione prima cauſa mouentis) in prima ſui origine deſtinãtur: ratio eſt, quia ſunt inſtrumenta Dei. Longior ſum quàm velim in hac reſponſione mea, vt intelligas omnibus pro dignitate gradus & eſſentiæ digniorem concedi influxum ſeu inſtinctum naturæ. Exempli gratiâ, hominibus digniſſimum, vt ratione & conſilio agant; brutis animantibus dignorem quàm plantis, quia nobiliores potentias vitæ, ſenſus, phantaſiæ habent; plantis etiam dignioremquàm Lapidibus, quia propiùs in facultate vitæ ad primam cauſam veniunt. Inſtinctus ergo non vnus numero eſt in omnibus effectis naturæ, ſed varius & multiplex, idemque excellentior vel ignobilior, pro gra-* Triplex eſt gradus agẽdi propter finẽ.

du essentiæ vel existentiæ suæ.

Opp. Unum scrupulum tollendo alium difficiliorem infers. Utrum sit hæc doctrina consentanea Aristotelis doctrinæ, cùm recurras ad primam causam seu Deum, à quo istos tam varios instinctus petis? Nam ridiculum est si quærenti cur lapis descendat; respondeas quia sic movetur instinctu primæ causæ, quando revera movetur pondere & gravitate suâ, cuius impetu deorsum vergit, vt ignis sursum volat alis quasi levitatis suæ. Aut ergo concedendus est dilectus in animatis & ratione carentibus, aut alius investiendus est modus quo ferantur ad fines.

Aristot. sæpè recurrit ad primã causã.

Resp. Consentanea est hæc doctrina Aristotelis, qui apertè in multis locis recurrit ad primam causam, vt in lib. 2. de Generatione capite 2. vbi scribit naturam non esse sine ratione, intelligit rationem quâ dirigitur. Et

Lib. 1. de cœlo. T. 32.

lib. 1. de Cœlo naturam & Deum iungit, docens ibi Deum & naturam nihil frustra agere. Quasi diceret, natura nihil incassum agit, quia diuina sapientia ductu dirigitur & movetur. Iterũ

Lib. 12. Meta. c. 10.

lib. 12. Metaph. cap. 10. duplici ordinẽ statuit, vnum in naturâ, alterũ in Deo, illum autem ab hoc pendere illic manifestè insinuat. Sed quid moror? lege librum de Mundo, de quo si dubites, lege in eandem penitus sententiam cap. 2. primi libri Polit. & libri 2. de

Lib. de mũdo.

Partibus animalium Cap. 13. lege 8. librũ Physic. & 10. Ethic. satis est si hoc vnum legas, quòd Deus sit infinitus actus in omnibus & singulis, vt in 7. &

Lib. 11. polit. c. 2.

8. Physic. docet. Ad rationem igitur dico, quòd ista directio primæ causæ sit supervacanea, cùm nihil possit in finem tendere nisi prius sic ordinetur: omnis ordinatio ab intellectu est, & sic opus naturæ est opus intelligentiæ, quia est opus Dei. Quod insinuas sublato hoc impulsu primæ causæ moueri tamen res naturaliter, vt lapidem deorsum, ignem sursum pendere & leuitate sua; dico, & verè dico, sublato impulsu primæ causæ, id est, influentia illius providentiâ, non solùm non sic moueri, sed etiam omnino non esse, quia omnes omnium rerum essentiæ in prima causa secundum Aristotelem vnitur. Non ridiculè igitur quæreti cur lapis deorsum tẽdat, respõdetur, quia sic

Lib. 2. de part. Ani. c. 13.

Naturæ opus qui opus intelligentiæ.

Gravitas & levitas executrices causæ

movet Deus: nã etsi per formã propriam aut gravitatẽ executrices causæ sic moueatur, primario tamen ad hunc motum à prima causa destinatur.

Opp. Quid respondes Thaleti, Pythagoræ, Anaxagoræ, Platoni, viris magnæ authoritatis, qui brutis rationem ac ingenium attribuunt? non est levis aut contemnenda eorum authoritas: videntur ergo bruta animantia non solo instinctu ad finem moveri.

Plu. lib. 5. de Depla. philo. c. 20.

Plin. lib. 8. c.

Plin. lib. c. 1. est in elephãtis inquit intellectus patrii sermonis,

Resp. Agnosco mirabiles & obstupendas sæpe actiones brutorum, quasi ratione, arte, & prudentiâ non videantur fieri, quibus spectatis doctissimi isti viri acuerunt ingenia sua, vt probarent scilicet belluas ingenium, sermonem, rationem habere. Hoc quidem (vt opinor) non fecerunt, quia verè ex animo sic esse censuerunt, sed vt quid possit humani ingenij acumen

in

iure probabili explicanda ostenderent. *Nam certum est* nec hirundinem *architectum*, nec araneam *textorem*, nec leonem *imperatorem*, nec doctum elephantem, nec canem *medicum esse*, quamvis hirundo ædificet, aranea *texat*, leo *imperet*, *literas cognoscat* elephas, canis *sanet*. *Hec enim omnia non arte sed motu nature, primoq; instinctu phantasiæ agunt.*

Opp. *Si instinctus brutorum sit nihil aliud quàm influens operatio phantasiæ, desinita ad iudicium convenientis, determinantisque appetitum ad fugam vel prosecutionem; quaro quomodo tanta rerum varietas oriri possit, vt singula fere individua singularum specierum varias phantasias, varios motus, varios fines haberent? Unde mihi videtur, quòd neque sit vna in belluis phantasia, neque vna motio seu instinctus quo moventur, sed varie species seu ideæ impressæ aut innatæ, quibus (veluti exemplaribus) ad agendum propter finem instruuntur.*

Resp. *Non sum eâ opinione, quòd sit vnus instinctus numero in omnibus brutis animantibus, neque quòd sit vna phantasia solùm, sed multiplex, quæ varios istos motus ad multiplicia opera & fines eadem trahit: sed quòd sint exemplares in illis species aut ideæ, vel impressæ, vel innatæ, libenter non concedo, ne multum à dignitate animæ humanæ detraxisse videar, quam Arist. in primo artu hominis rasam tabulam, id est omni imagine & ideâ vacuam arbitratur esse. Verumenimuero, vt istiusmodi species in brutorum internis sensibus non relucere existimem: ita istum instinctum diuinitus concessum, inanem & otiosum non esse puto, sed activam qualitatem & lucidam, quæ radijs suis illustrans informansque phantasiam, appetitum ad opus incitat. Nam vt cera existens per se omnis formæ vacua, sigillo impresso facta est figurata: ita phantasia brutorum per se existens quasi rasa tabula, per influentem & inherentem instinctum redditur imaginibus plena & ornata, quibus distincte ad varia & miranda opera commouetur. Hoc non dico, quasi defenderem bruta exemplares ideas in suis operibus producendis (vt artifices) imitari; sed quia hoc instinctu iam moveto, naturalis qualitas seu proprietas data cuilibet animati, tum magis ad proprium opus & peculiare excitetur. Quippe* aranea *hanc naturalem proprietatem habet, vt fibratim contexat* telam; *sed nisi hac proprietas instinctiua duq; prima instinctis causa moueatur, bestiola in rudiore tela sine arte latet.*

Instinctus vnus non inest omnibus.

Bruta non habent innatas ideas Lib. 11. post. c. 1.

Opp. *Quid ais de* venatico cane, *qui nunquam edoctus videtur suam prædam non sine discursu persequi & insectari? Arist. certè cùm multa brutorum opera considerasset, coactus est rationem quandam & prudentiam eorum aliquot concedere, vt in primo Metaph. constat, vbi quæritur* An ratio sit in belluis? *cuius quæstionis partem affirmantem defendit.*

Lib. 1. Meta. c. 1. & Li. 6. Eth. c. 7. & Lib. 2. de Fin. & Valla. Lib. 2. de Volup. c. 38.

Resp.

Resp. *Quod quaris de cane, de aliis quamplurimis quærere licebit, qui omnia & singula videntur quidem cum ingenio & ratione agere, sed non agunt, quia mente & intellectu carent. Vbi urges philosophum, quasi dicat coactus rationem esse in belluis, distinguimus esse quidem in belluis rationem, id est, non sine ratione ductuque primæ causæ influentis agere. Est ergo ratio in belluis, non sua, non propria; ineſt tamen ratio, id est, dispositio primi motoris, quæ propriè instinctus naturalis dicitur. Neq; videatur mirum cùm dicerim rationem non propriam esse in belluis; nam vt servus, quamvis sit naturâ homo, instrumentum animatum, rationis non suæ, sed alienæ compos dicitur: ita multo magis belluam instinctu actam impulsamq; ad opus, participem rationis non propriæ, sed altioris naturæ non ineptè dicimus. Quippe vt servus est instrumentum imperantis: ita est bellua, omnisque effectus naturæ instrumentum primi motoris, cui imperanti continuò perpetuòq; obsequuntur.*

Ratio qualis in brutis.

Li. 1. polit. c. 3.

Argumenta in tertiam quęstionem, An natura intendat monstrum?

Opp. *Quamvis natura non cognoscat finem, ducem tamen habet dirigentem qui falli non potest: non ergo destituitur suo fine, & per consequens non fit monstrum; nam fieri monstrum est falli naturam. Neq; est quod hic respondeas falli particularem naturam, quippe illa quoq; instinctu primæ causæ moveatur, finemq; suum assequitur; nam aliter curam omnium & singulorum non haberet Deus, si universalem naturam sine errore dirigas, & singulari erroribus infinitis subijciat.*

Resp. *Scio graviores quosdam philosophos hîc defendere, Deum solum communi influxu & generali instinctu cum causis agentibus concurrere; sed hanc opinionem non subscribo: existimo enim singulis præesse providentiâ suâ singulari. Sed hinc concludis monstrum fieri, aut falli naturam, quia monstrum est erratum naturæ. Respondeo monstrum fieri respectu particularis naturæ intendentis alium effectum, non autem monstrum fieri respectu Dei sic disponentis naturam. At dicis, non falli particularem naturam quia à Deo dirigitur. Hoc nego, quia id semper non patet naturæ quod à Deo intenditur; ineſt Solem stare, moveri terram, monstrum est, si particularem naturam in suo stadio currentem spectes: at monstrum non est, quia omniscius author omnium causas huius stationis & illius mottonis non ignorat.*

Deus singulis præest providentia singulari.

Opp. *Naturam intendere monstrum, nihil aliud est quàm naturam terminari ad tale producendum; sed natura producens monstrum terminatur ad productionem monstri: ergo natura sic terminata intendit monstrum. Maior constat, nam intendere est non cessare, donec illud produxerit ad quod determinatur, vt in omnibus naturæ effectis patet: minor non eget probatione.*

Intendere monstrũ quid sit.

Resp.

Resp. *Respondeo, naturam ex se non esse determinatam ad tale erratum; imò hoc profluit ex alio impediente naturam, vel ex aliquo intentiore concurrente & intendente oppositum; neque hinc fas est vt dicas, causam illam aut impedientem aut concurrentem intendere erratum, imo potiùs intendit rectum. Nam vt Albertus ait, cùm ex omni constellatione cœli fiant monstra, constellatio rectum intendit, non monstrum: ita non monstrum respectu constellationis sic influentis in materiam, sed respectu naturæ particularis ad alium finem secundum naturalem cursum contendentis, impedita tamen; quia potentior causa, nempe aspectus cœli, aliam formam intendebat.*

Opp. *Aliud à Deo fieri, aliudq; à natura intendi, est naturam Deo opponere; sed hoc est absurdum, cùm Aristoteles agnoscat naturam esse ancillã & instrumentum Dei: Cæterùm id ipsum contingit in producendo monstro, quod recte (vt ais) fit à Deo, et tamen à natura nõ intenditur; imò fit præter, aut potius contra intentionem naturæ.*

Resp. *Aliquid probasses, si probasses naturã reniti aut pugnare contra voluntatem Dei: aliud quidem fit aliquando à Deo, aliud intenditur à natura; sed inbente Deo natura obtemperat, moveturq; ad illam formam aut finem ad quam Deus eandem non invitam trahit.*

Opp. *Homo nequam rem habens (cõtra naturam) cum lutulenta sue, intendit contra naturam humanam monstrum, si is corruptâ phantasiâ intendat generare porcum: ergo natura aliquando intendit monstrum.*

Resp. *Sardanapalus iste intendit facitque peccatum, quod est monstrum; at porcum ex sue generare, non est intendere monstrum. Nam etsi horrendum sit scelus quod committit, effectus tamen est naturæ quem gignit, si nefrens ex sue generetur. Nam quamvis individua diversarum specierum coëant, quod est monstrum, vel tamen qua generatur, existens vnius speciei individuum, monstrum dici non potest. Verùm si (vt aliquando iusto iudicio Dei) complicata aliqua natura prodeat, partim humanâ specie, partim bellua constans, monstrum est; & quia rarò, & quia præter intentionem naturæ evenit.*

Monstrum ex individuis diversæ speciei quomodo oriatur.

Natura complicata monstrum.

Opp. *Monstrum definitur defectio, imperfectioq; naturæ; sed mulier est quædam defectio imperfectioque naturæ: ergo mulier est monstrum. Maior est Aristotelis hoc loco, qui monstrum sic definit. Minor est quoque illius in primo Politicorum, vbi fœminam viro subiectam esse probat, quia est imperfectio naturæ. Agenti enim patiens, perfecto imperfectum naturæ ordine (vt ait) subiciendum erit.*

Lib. 1. de Gen. Ani. cap. 20. & li. 2. de Gen. Ani. cap. 3.

Resp. *Pudet me tam levi & triviali argumento respondere, at ne in re minima deficiam, deficienti & languenti huic rationi sic respondeo; scilicet duplicem esse defectionem aut imperfectionem rerum, vel in humoribus, vel*

Rei duplex est defectio.

in

in partibus: imperfectio in humoribus non facit monstrum; in partibus vero si sit insignis, facit. *At fœmina est quadam imperfectio naturæ in humoribus, vt vides; idq; solùm comparatione factâ ad virum qui agens principium dicitur, non autem est fœmina in se imperfectio vlla, sed excellens opus naturæ, comes vitæ, solatium viri. Vt ergo iuuenis est stella perfecta, quæ tamen cum sole comparata imperfectior dicitur: ita fœmina formâ pulchra & speciosa est; at cum viro comparata cui subijcitur, impotentior dici potest.* Quod dicimus imperfectionem in partibus esse monstrum, animadvertendum est me insignem & deformem imperfectionem intelligere, vel in raritate, vel in redundantiâ, vel in transpositione, vel in notabili deformitate partium, quæ decori & ordini naturali non sequitur.

Fœmina non est monstrum.

Opp. *Causa impediens in generatione monstri intendit monstrum, sed causa impediens in generatione monstri est sæpe ipsa natura: ergo ipsa natura aliquando intendit monstrum. Maior constat in hoc exemplo; sit causa impedita homo semper intendens generare hominem; sit verò causa impediens abundans materia, quæ fortasse duo capita, aut tres pedes intendit producere: sed hac materia est natura (quippe naturæ in materiam & formam deuota est) ergo natura intendit monstrum.*

Resp. *In generatione mõstri cõsiderãtur tria, causa impedita, causa impediens, ipsaq; deformitas quæ monstri nomine appellatur. Agnoscis tu quidẽ causam impeditam semper agere secundùm legem ordinemq; naturæ, & monstrum non intendere, similiter quòd causa impediens non intendat monstrum sic probo, quia rectum est quod intendit respectu sui: rationem duplicem reddo, tum quoniam instinctu primæ causæ dirigitur, quæ falli non potest, tum etiam quoniam ad hunc finem & non ad alium suapte naturâ destinatur: respectu ergo impedientis causa monstrum duci non debet.*

In monstri generatione cõsiderantur tria.

Monstrum nõ intenditur nec à causa impediente.

Opp. *Fit monstrum non nisi ex naturalibus causis: ergo natura intendit monstrum. Antecedens probatur, quia causa impediens & causa impedita sunt naturalia. Præterea, quid aliud est intendere naturam aliquem effectum, nisi ad illius effectionem inclinare; sed natura inclinatur ad effectionem monstri: ergo monstrum intendit.*

Resp. *Aliud est fieri aliquid cum intentione & ordine, aliud est fieri præter intentionem & ordinem naturæ. Dico id ipsum quod sæpe dixeram, fieri quidem monstrum ex naturalibus causis, scilicet ex materiâ & formâ, non tamen debito modo & ordine quem natura postulat & intendit, propter concurrentes aut intercurrentes causas, quæ ordinem naturæ pervertunt & impediunt. Non est ergo satis ad effectionem monstri inclinare, nisi ipsa inclinatio naturæ sit recta, effectioq; rei secundùm leges naturæ ordinata.*

Monstrum fit præter intentum naturæ.

CAP.

CAP. 9.

Vtrum { *Maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius; maxima autem finis?*

MVLTA de principiis, multa de causis, multa de causarum connexione cum effectis, multa denique de vtriusque relatione ad finem egit Philosophus; hîc ergo est nunc epiphonema, hæc catastrophe huius libri, nimirum in principijs & effectis, in causis & causarum (vt ita loquar) catenis, absolutam necessitatem esse, sine qua vniversi machina & structura ruit. Sed hîc oritur quæstio, Vtrum hæc necessitas subsistendi in rebus, potiùs materiæ quàm fini sit ascribenda? Certârunt veteres philosophi omnino assignandâ esse materiæ non fini, quod probant exemplo ædificâdę domus, quâ ideo sic ędificari dixerunt, quia fundamẽtũ (propter lapidũ gravitatẽ) imum locum, parietes & tecta (propter lignorũ levitatẽ) locũ supremum occupant. Respectu ergo materiæ hoc vel illo modo affectæ, omnem in rebus subsistẽdi aut essendi necessitatẽ posuerũt; sed hũc errorẽ in textu corrigit Philosophus, statuẽs duplicẽ necessitatẽ esse, vnã absolutã, ex hypothesi alterã; vtrãq; in rebus physicis inesse putat, hãc respectu materiæ, illã respectu formę, quę nomine finis hoc loco definitur. Exẽpli causâ, cõcedit necessitatẽ esse materię in domo, & serrâ, sed ex hypothesi; nã si nõ esset materia, nec domus nec serra fierent: absoluta autẽ necessitas (inquit) in fine seu formâ cernitur, à qua actũ subsistendi ipsa materia habet. Argumentũ quo hoc confirmat est à similitudine desumptũ in disciplinis, in quarũ demõstrationibus præmissę locũ materię, conclusiones locũ finis tenent: at in istis demonstrationibus conclusio necessitatẽ absolutã veritatis, præmissę necessitatem hypotheticam & (vt aiunt) conditionatam habent. Similiter ergo in materiâ nõ est absoluta necessitas, sed in forma aut fine, quã simpliciter & absolutè materia sequitur. Nã si ponatur finis, necessariò ponuntur media; vt posita formâ quæ est finis generationis, necessariò ponitur materia quę est propter formã; si verò sit materia, non necessariò est forma: necessitas ergo absoluta est respectu formę, nõ respectu materiæ; respectu (inquã) formę quę finis hoc loco dicitur; nã forma est finis & perfectio rei. Sed vt est absoluta necessitas respectu

Necessitas duplex.

Forma nomine finis designatur.

Formę & finis maior necessitas est quàm materiæ.

Materiæ qualis necessitas.

respectu formæ, quia positâ formâ ponitur materia: ita est ex hypothesi necessitas respectu materiæ; quia forma sine materiâ esse non potest, vt lectus nō est sine ligno, serra nō sine ferro: at lecti serræq; absoluta necessitas in distincta forma, vsu, & fine cernitur. Sic domus necessitas non est in lapidibus aut lignis, sed in fine, qui est protegere & conservare homines contra iniurias cœli, cuius contrarium inepte quidam (vt videtur) Philosophi ætatē defenderunt. Conclusio hæc est, causas omnes, maximè causas necessitatis philosophis disquirendas esse, idque non tam ex parte materiæ, quàm ex parte formæ & finis. Docet enim Aristoteles physicum magis circa finem & formæ, quàm materiæ considerationem versari; tum quia illa est causa huius, tum quia in ratione seu definitione magis vtimur formâ quàm materiâ; vt in naturalibus & arte factis constat. Hoc tamen dicit, non quòd existimet materiam non esse necessariam in definiendis rebus, sed quoniam formam magis esse necessariam putet, cùm non solùm nomen, sed etiam differentiam essentialem rebus definitis addat.

Quæstio. Explicato iam textu, quæstio nunc vna vtcunque discussa articulatiùs prosequenda est, *Vtrum maior sit vnius causæ necessitas quàm alterius, maxima verò finis?* Comparatio necessitatis hoc loco est inter materiam & finem: verum quoniam per finem nō solùm externam perfectionem rei, sed etiam internam formam aperiè hic Philosophus intelligat, cùm formam finem nominet, cùmq; sub hoc nomine materiæ (vt est in motu) efficientem causam nonnunquā insinuet: abire non est, in comparatione omnium causarum movere hanc quæstionem, An maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius, maxima verò finis? Distinctio necessitatis ex ipso textu constat; aliam nimirum esse absolutam, aliam conditionalem seu hypotheticam. Necessitas quidem est in omnibus causis, sive essentiam, sive existentiam spectes; de materiâ & formâ non omnino est controversia, cùm res quælibet naturalis ex illis constet; de efficiente quoque & fine ita esse non debet, si consideres naturam ipsam à Philosopho efficacem causam, Deumque finem omnium appellari. Ea enim omnia necessaria dicuntur, *sine quibus res esse absolute & simpliciter non possunt*; sed sine omnibus & singulis causis res absolutè & simpliciter esse non possunt: ergo omnes & singulæ causæ sunt necessariæ. Assumptio probatur, quia sine intentione finis non movetur natura, sine actiuâ potentiâ naturæ non mouetur materia, sine motu materia non acquiritur forma, sine acquisitione formæ res nulla naturalis constituitur; proinde sine omnibus & singulis causis res absolutè

Necessitas est in omni genere causæ.

Necessarium quid.

et

et ſimpliciter eſſe non poſſunt. Intentio naturæ finem, actiua potẽtia materiam, mouens efficientem cauſam, appetitus formæ materiã, perfectio materiæ formam eſſe neceſſariam arguit. Finis ergo eſt neceſſarius, quia ab illo incipit natura; efficiens cauſa etiam neceſſaria, quia per illam (ſegnem aliter & otioſam) materiam mouet natura; materia ipſa eſt neceſſaria, quia ex illa res conſtat; forma denique eſt neceſſaria, quia per illam res definitur. Sic (vt vides) omnes cauſæ ſunt neceſſariæ, at ſic neceſſariæ, ut aliæ aliis magis minúſque neceſſariæ dicantur. Nam ſi compoſitionem ſpectes materia, ſi definitionem forma, ſi motum efficiens cauſa, ſi vſum finis magis neceſſarius dicitur, vt quidam non indocti philoſophi hũc locum interpretantur. Cauſa alia aliâ magis neceſſaria.

Verùm cùm Ariſt. ſimpliciter in abſoluta neceſſitate finẽ materiæ anteponat, quid per finem intelligat quærendum eſt. Quippe ſi per finem externam illam cauſam intelligat, quę in ſola intentione animi aut naturæ latet, ſuũque eſſe adhuc reale nõ habet, videtur id affirmare quod eſt rationi & philoſophiæ planè contrariũ. Nã qui fieri poteſt, vt id quod metaphoricum ſolùm, aut ſaltem intelligibile ſolùm eſſe habeat, magis habeatur neceſſarium quàm aliud vllum principium, quod per ſe & vi ſuâ ſubſiſtentiam habeat? Ambagibus relictis, dico per finem hoc loco præcipuè formam eſſentialem intelligi, & ſic magis quiddam neceſſarium quàm materia aut efficiens cauſa dicitur; quia illius neceſsitas eſt ſimplex & abſoluta, materiæ autem & efficientis cauſæ neceſsitas ex hypotheſi & conditione. Per finem hic Ariſtoteles intelligit cauſam formalẽ.

Porro vt amplius & ſubtiliùs ſecundùm veritatem hanc quæſtionem defendas, affirmo finem, licèt non ſumatur pro forma, magis tamen eſſe neceſsarium quàm aliam cauſam vllam, exceptâ primâ, quæ & efficiens & finis omnium dicitur. Ratio vna (qua hoc ipſum probo) eſt, quia finis ſiue ſit internus vt forma, ſiue ſit externus vt vſus rei, primum principium eſt quo mouetur natura ad aliquid producendum, ſine quo motu nihil omnino fit aut fieri quidem poteſt. Siquitur ergo finem eſſe maximè neceſſarium, & præ cæteris cauſis in eſſe rei primum quaſi pulſum, motum & principatũ habere; & quamuis modò videbaris obijcere, finem eſſe ens ſolùm intelligibile & metaphoricum; non oblitus prioris meæ de fine opinionis dico, finem & in ipſa naturâ, & in prima cauſa, & in potentiâ actiuâ mouente naturam habere eſſe reale, licèt perfectè non exiſtat, donec res actu ſuum vſum habeat. Sed hæc obiter; pergam. Finis maxmè neceſſaria cauſa.

In fine non ſolùm eſſe ſuum per intentionem naturæ, ſed bene eſſe

esse suum per absolutam perfectionem res quælibet physica habet: sed magis necessaria est illa causa quæ & esse & bene esse, quàm quæ nudam essentiam tribuit: ergo finis quàm aliæ causæ est magis necessarius. Maioris probatio perspicua hinc est, quia magis id necessarium est quod & hominem, & hominem beatum facit, quã quod hominẽ solùm, aut rationale facit. Si dicas hoc loco, beatum esse hominem nihil spectare ad esse hominis; respondeo spectare & ad esse, quia primùm intenditur, & ad bene esse, quia fine hoc fine homo non perficitur. At iterum dices, me non philosophicè disputare; iterum respondeo me non latũ vnguem (vt aiunt) à philosophiâ discedere, quæ docet hominem nihil aliud esse quàm formam suam, mentem, cuius obiectum est bonum, finisque proprius summum & incommutabile illud bonum, à quo omnia & esse, & bene esse habent; Deum intelligo, quem Arist. ipse verissimum finem mentis in decimo Ethicorum insinuat esse. Nam aliter quorsum theoricam vitam meliorem esse practicâ seu actiuâ ait, in subiecto, obiecto, medio & fine; id est mente, veritate, sapientiâ, Deo? est enim contemplationis subiectum mens, obiectum veritas, medium sapientia, finis ipse Deus; vt vitæ actiuæ subiectum naturalis appetitus, obiectum moralis virtus, medium civilis prudentia, finis ethicæ virtutis actio. Adde quod illic Philòsophus addit, excellere vitam contemplatiuam, quia in ea omnia, (subiecta, obiecta, media, fines) æterna & divina sunt: in vita autem practica caduca & mortua. Adhuc non videris ad idem disputare; nam etsi hæc omnia verissimè esse concedam quæ dicis, Deum esse proprium finem mentis, à quo esse & bene esse habeat; hoc tamẽ non probat, omnia à fine externo suum esse aut bene esse vendicare. Imò probat, quia Deus non est internum principium omnium, & tamen ab illo effectiuè esse, ab illo etiam finaliter bene esse habent. Neque ad illud confugiam asylum, ut dicam finem externum esse de essentia compositi non simplicis subiecti, vt Agricola doctè in libris Inventionis defendit. Per simplex subiectum exempli causâ *hominem*, per compositum *hominem prudentem* propono. Vt ergo comparatione factâ prudẽtia non est de essentia hominis, at de essentia (vt ait Rodolphus) hominis prudentis dici potest: ita finis quãvis non sit de essentia rei simplicis acceptę, rei tamen actu & vsu existenti intrinsecus quodammodo accommodatur & convenit. Sic fœlicitas est de essentia fœlicis, tametsi non sit hominis si simpliciter & per se consideretur. Ad hoc (inquam) profugium non convolo, quantumvis institutum rectè & accomodatè probet, sed illud semper vrgeo, intentionem naturę in

Cic. Somn. Scip. Lib. 10. Ethi. c. 7.

Li 10. Ethi. c. 7 Vita contemplativa Activa.

Deus non est internum principium omnium.

Finis necessitas qualis.

in generatione rerum naturalium primùm à fine excitari, sine qua intentione causâ tum conceptionis tum partus (vt ita loquar) res naturales nec in vtero formari, nec in lucè produci possunt; est ergo maxima præ cæteris causis finis necessitas, vtpote in qua cæteræ suam consequentem necessitatem habeant.

Hactenus de necessitate finis; non opus est plura de comparatione reliquarum causarum agere, cùm constet eius causæ necessitatem maiorem esse quæ propius ad finem accedat, eamque magis imitetur; sed forma propius ad finem accedit, eamque magis imitatur; ergo formæ est maior necessitas quàm materiæ aut efficientis. Semper tamen excipio primam efficientem causam, à qua omnia principia, causæ, & effecta pendent. Postremò maior est necessitas efficientis quàm materiæ, quia maior est necessitas moventis quam mobilis; sed efficiens causa est movens, materia autem movetur: ergo maior est necessitas efficientis quàm materiæ. Propositio constat, si à primâ causa mouente seu primo motore incipias, & ad infimam causam motricem venias. Semper enim invenias maiorem & dignitatem & necessitatem in mouente quàm in mobili, tum quia illud agens principium, hoc patiens subiectum dicitur, tum etiam quia in illo est potentia, in hoc impotentia naturalis inest. Omitto reliqua quæ in hac causa dici possent, solumque hoc vnum in conclusione addo; finem in omnibus maximè necessarium esse, eundemque spectandum, considerandum, diligendum, quia omnia quæ sunt sunt propter finem. O vtinam homo hoc vnum ex philosophia tum diuina tum humana disceret, omnia scilicet esse propter finem, hominem autem esse propter Deum! Sol, cœlum, elementa, omniaque quæ in eo sunt subiiciuntur tibi (ô ingratum animal) etiamsi tu non subiiciaris Deo: finis eorum es, & ad tuum bonum tendunt, Deus autem est finis summumque bonum tuum; hunc si diligas beatus es, si contemnas miser in sempiternum eris.

1 Necessitatis ordo in causis.
2
3

Necessitas & dignitas maior in mouente quam in mobili.
1
2

Distinctio quæstionis in hoc cap. propositæ, Vtrum maior sit necessitas vnius causæ quàm alterius; maxima autem finis?

1. Infinita, simplicis, & diuina, respectu omnium cõ causatorũ effectuũ, & sic est simpliciter absoluta necessitas ponendi Deum, sine quo omnes causæ secundæ & effectus cadunt.

1 Absoluta, eadémque duplex vel

1 Ab intentione naturæ, quæ primùm simpliciter in generatione rerum à fine incipit.

2 Ab appetitione rerum, quæ semper & necessariò ad finem & formam tendit.

3 A connexione & subordinatione earum, quæ esse non potest si non sit finis in quo connectantur.

4 A definitione effectuũ, in quo maior est vsus formæ quæ finis dicitur, quàm materiæ.

5 A cognitione necessariâ, quæ maximè fine pendet, cùm in fine essentia & ratio coniungantur.

6 A perfectione, quia materia est termino a *quo*, finis autem terminus *ad quem*, in quo quies & perfectio rei cernitur.

7 A suppositione, quòd sit magis necessarium bene esse quàm esse, sed bene esse ei sine.

8 A comparatione, quia vt est maior necessitas in *vsu domus* quàm in rebus ex quibus constituitur: ita est maior necessitas finis, in quo status & vsus, quàm in materiarum in quibus solum ipsa species cernitur.

2 Finita, & sic est maior necessitas finis, quã materiæ & efficientis: quod probatur

In expositione huius quæstionis distinguãt interpretes necessitatẽ, vt alia sit

1 Generalis, vt omnes causæ inter se comparantur, & sic maxima est necessitas finis, maior vero quàm materiæ aut efficientis naturalis, naturalis dico: quia efficiens causa prima & Metaphysica est omnium maximè necessaria, quia sine ea res omnino nec esse, nec bene esse possunt.

2 Specialis, vt materia cùm forma aut finem comparatur; & sic ex hypothesi materia dici potest magis necessaria quàm forma aut finis, quia est primum principium generationis. Secundùm absolutam necessitatem spectes, forma est magis necessaria, quia propius ad finem accedit. Atque maior necessitas efficientis causæ quàm materiæ, quia maior est necessitas moventis quàm mobilis, vt *artifex* qui formæ, quàm *lapides, ligna & cæmenta* quæ arte copulantur, vt *domus* ex illis fiat. At maxima necessitas est in *vsu & fine domus*, vt homo ab iniuria cœli & hostis protegatur.

2 Ex hypothesi, seu conditionata, cuius consideratio duplex est, vel

Opp. *Est necessitas absoluta omnium causarum, vt concedit Philosophia: ergo inanis est ista disceptatio de maiore & minore, de simplici & hypothetica necessitate rerum. Antecedens probatur, quia est fatum, id est, absoluta necessitas causarum, vt antea demonstratum est.*

Resp. *Alio sensu fati necessitas, alio sensu causarum necessitas definitur. Fatum enim ex eventu necessitas dicitur; quia rebus imponit necessitatem; necessitas autem causarum, hoc loco pro absoluta vel comparata conuenit vel potius (vt loquar cum veteribus) causandi ratione sumitur; & sic sumptâ necessitate fieri potest comparatio, quanam causa sit magis, qua minus, qua maximè necessaria.* Necessitatis causarum & fati discrimen.

Opp. *Fatum est causa maximè necessaria; sed fatum non est finis: ergo finis non est causa maximè necessaria. Maior constat, quia fatum est diuina prouidentia, qua est causa maximè necessaria; cui omnia ab illa dependeant.*

Resp. *Dubitatur vtrum fatum sit causa, cùm potius ordo & dispositio causarum quàm ipsa causa dicatur. Sed esto, sit causa vt pro diuinâ & aeternâ lege prouidentia sumitur, quid hinc concludis? hoc scilicet, quòd sit maximè necessaria. Agnosco libens, quia semper (vt superiùs docui) causam primam excipiendam puto.*

Opp. *Materia duplici de causa est magis necessaria quàm finis; primùm quia est internum principium omnium quæ fiunt, tum quia est subiectum primum in quo alia causæ continentur; sed finis est externum quiddam, & vltimum quod acquiritur: ergo maior est necessitas materiæ quam finis. Maioris probatio ex eo liquet, quòd maior sit necessitas interni quàm externi, substantiæ quàm accidentis, cùm illud constituat & definiat, hoc verò fortuitò contingat.*

Resp. *Est finis duplex, internus qui forma, externus qui accidentalis & abentitia rei perfectio dicitur: et si respondere possim ad argumentum tuum, per finem intelligi hoc loco formam; duco tamen necessitatem hic non tam in essendo quàm in causando à Philosopho insinuari. Cùm ergo causalitas (vt ita loquar) omnium primùm à fine per intentionem naturæ sumatur, maxima necessitas ipsius finis habetur. Quamobrem tametsi materiam internum & primum principium omnium quæ generantur, omniumq; reliquarum causarũ primum subiectum concedat; maior tamen finis necessitas est, quia à fine hæc omnia operari natura incipit; imò frustra hæc omnia sunt, si non sit finis ad quem, vt ad scopum in omnibus & singulis natura feratur.* Finis duplex est.

Opp. *Maior est necessitas entis quàm non entis; sed materia & forma sunt entia, finis autem adhuc non acquisitus est non ens: ergo maior est necessitas materiæ & formæ quàm finis. Propositio vera est, quia non entis habetur nulla necessitas, quippe illius quod nõ est nullus est vsus. Assumptio probatur, quia finis est in sola intentione naturæ.*

Finis est ens reale.

Resp. *Ad minorẽ respondeo, finem non esse non ens; nam sive finem intentum, sive finem acquisitum intelligas, ens reale est, vt superiùs demonstratum. De fine acquisito constat; si verò de fine intento dubites, dico eundẽ realiter esse in activa potentia naturæ, vt fœtus in vtero matris, quãvis actum non habeat: nihil est quod de formâ obijciat, nam forma in textu pro fine habetur.*

Li. 1. Phy. c. 9

Opp. *Maior est necessitas materiæ quã formæ: ergo malè in generationis causarũ docetur, esse maiorẽ necessitatẽ formæ quã materiæ. Antecedẽs probatur, quia forma naturalis (vt docet Philosophus) è potẽtia materiæ educitur: cũ ergo materia sit causa formæ, maior illius necessitas esse videtur.*

Resp. *Hoc argumentũ tenet, ac si diceres domũ extrui super fundamẽta: ergo maiorẽ esse necessitatẽ fundamẽti quã domus. Neg. hoc semper verũ esse, quod ais, formam educi ex potentia materiæ; summa enim harmonia (vt ait Philosophus) divinitus accedit, neq. est per se organica; imo hoc dico, formam generationẽ esse divinam, vnde Philosophus ipse formam quoddam divinum appellat. Cùm ergo dicas educi illam è potentia materiæ, non video quomodo id probes, cùm materia insulsum & otiosum sit per se principium, nullamque actiuam potentiam, sed simpliciter passiuam habeat; potiusque ab activa potentia & intentione naturæ, quàm à potentia materiæ formam educi verè existimes. Vnde maior necessitas formæ esse colligitur quàm materiæ, quia ad illam intentio naturæ, vt ad finem, naturalis impetus & amore rapitur.*

Li. 1. de Part. ani. c. 11.

Li. 1. Phy. c. 9

Forma non elicitur è potẽtia materiæ.

Opp. *Maior est necessitas efficientis causæ quàm reliquarum: ergo apud non est ista in contrarium sensum causarum comparatio. Antecedens probatur, quia efficiens in generatione rerũ naturalium est primũ movẽs: nã quamvis à fine operaris primũ incipiat natura, primũ tamẽ movens naturæ est efficiẽs causa; vnde rectè à Philosopho primũ principiũ motus seu mutationis dicitur esse. Vt ergo in ædificatione domus est maxima necessitas artificis, qui primum intẽdit, movet, & cõponit omnia: ita in generatione rei naturalis est maxima necessitas causæ efficiẽtis, quæ primùm materiam quasi consopitam excitet ad opus.*

Huius. lib. c. 3. T. 29.

Resp. *Primum quod movet naturam est finis, non efficiens causa; nam natura ad operandũ nõ movetur, donec operandi finis proponatur: at proposito fine in intẽtione, efficiẽs causa naturã ad intẽtionis effectũ acquirẽdum movet; sic & finis & efficiẽs causa rectè prima principia motus dici possũt, at finis in intẽtione, efficiens causa in mutatione verũ. Sed hoc attẽde, me sæpe primam causam efficientem, Deum excipere, qui respectu potentiæ suæ causa efficiens, respectu bonitatis finis rerum omnium dicitur. Hunc Deum effectores admiremur, enimq. conservatorem in perpetuum sempiternis & diuinis laudibus hymnisque veneremur.*

Finis & efficiens prima principia motus.

Finis libri secundi.

CAP.

CAP. 1.

Vtrum { *Ignorato motu ignoretur natura?*
{ *Continuum & successivum sint de natura motus?*

DEFINITA naturâ, & causis rerum copiosè à Philosopho demonstratis, nunc sequitur vt de naturæ affectionibus propriisq; adiunctis pauca dicantur. In tertio ergo hoc libro sunt duo tractatus, in quorum primo de motu, in secundo de infinito, tum ex suâ tum ex aliorum opinione disputat Philosophus. Primus tractatus *De motu* tria habet capita, in quorum primo primùm hoc docet, nimirum ad naturalem philosophum spectare vt motum probè cognoscat & definiat; quod probat hoc enthymemate. Ad Physicum pertinet definire naturam: ergo ad eundem etiam pertinet motum definire. Consequentia tenet, quia cognosci aut definiri non potest nisi per motum; ignorato igitur motu necesse est ignorari naturam. Huic conclusioni in textu alia succedit, nempe ad Physicum etiam spectare, vt *infiniti, vacui, loci*, & *temporis* accuratam scientiam teneat. Ordine hæc singula distinctè sic probat, & primùm de infinito; quia considerato motu necesse est considerari ea quæ sequuntur motum; at motum sequitur continuum, (est enim, vt ait Philosophus, motus de numero continuorum) ergo etiam motum sequitur infinitum: nam *continuum est quod dividi potest in infinitum*. Secundò hoc ipsum probat de loco, vacuo, & tempore, quæ sunt externæ affectiones naturę, idq; ad hunc modũ. Si pertineat ad Physicum definire motum, necesse est vt locũ, vacuũ, & tẽpus etiã definiat; quia motus naturalis sine loco, vacuo, & tẽpore esse nõ potest. Nõ sine loco & tempore secundùm veritatem, quia nihil movetur in pũcto loci, aut in momẽto tẽporis: sine vacuo, secundũ celebriorẽ opinionem

Divisio lib. 3.

Motus cognitio necessaria est Physico.

Lib. 2. Moral. ad Eudem. ca. 5.

onem veterem philosophorum, quos in hoc libro refellit Philosophus. Expositione iam factâ quibus de rebus sit acturus in hoc libro, accedit propiùs ad definitionem motus, ad cuius accuratiorem investigationem tres vtiles diuisiones tradit. Prima est, quòd entium quædam sint actu, quædam potentiâ. Secunda, quòd entium alia sint in prædicamento substantiæ, alia in prædicamento quantitatis, alia in prædicamento qualitatis, & sic in cæteris categorijs apud dialecticos notis, in quibus omnia *quæ sunt* continentur. Tertia est, quòd entium relatorum alia ex elatione & submissione, alia ex efficientia & perpessione æstimentur. Prima diuisio hunc vsum habet, vt intelligatur motus esse ens partim in actu, partim in potentia. Exsecunda colligitur in quibus prædicamẽtis inveniatur motus, nempe in substantiâ, quantitate, qualitate & vbi. Tertia demonstrat necessariam dependentiã & relationẽ inter movens & mobile. Hinc insuruntur quædam conclusiones, nimirum *motus esse tantùm quatuor genera*, (communiter intellige, speciatim enim sex sunt) quatuor tantùm dicuntur, quia ad quatuor solùm prædicamenta referuntur. Altera conclusio est, *motum non esse vnivocum*, quoniam est in diversis prædicamentis. Vltima textus conclusio est, *in quatuor prædictis prædicamentis duplicem motum esse, positivum & destructivum*: vt *generatio* & *corruptio* sunt in substantia, *accretio* & *diminutio* in quantitate. Epiphonema omnium est in hoc capite, quòd *tot sint motus genera quot sunt rerum species*, id est, quot sunt rerum species acquisibiles (vt aiunt) per motum.

Diuisiones tres præmissæ ad indagandã naturam motus.

Harum diuisionum vsus.

Motus quot genera.

Motus non est vnivocum.

Quæst. 1. Explicato iam textu aggrediar quæstiones, quarum prima est, *An ignorato motu ignoretur natura?* Nimis curiosus mihi videtur Buridanus, qui in discutienda hac quæstione magnum discrimen ponit inter has duas propositiones, *Ignoro motum*, & *Motum ignoro*. Miror certè quòd hunc imitatus superstitiosè Petrus Tartaretus, (vir quidem subtilis & doctus) affirmet has similiter enunciationes differre plurimùm, videlicet *Ignorato motu esse necesse ignorari naturam*, & *Necesse esse ignorato motu ignorari naturam*, quasi verò conversio simplex propositionis in priori exemplo, aut varia dispositio huius verbi *necesse* in posteriore, tantam sensus differentiam faciat. Sed magis faveo Tartareto, quia agnosco adverbium hoc *necesse* signum esse modalis propositionis, quod aliter aliterque locatum mutare potest sensum. Sed quorsum hæc curiositas in istâ quæstione, in qua vnus est sensus sentẽtiaq; Philosophi, vtcunque hoc verbum collocetur. Nodo igitur scipsi

relicto

relicto, affirmo non sine consensu doctissimorum Interpretum, necesse esse simpliciter ignorari naturam, si ignoretur motus. Sed attende, hoc signum *necesse* significat necessitatem consequentiæ non consequentis, vel alterius partis conditionalis; & hoc verbum *ignoratur* non positiuum est (vt aiunt) significans errorem scientiæ contrarium, sed priuatiuam absentiam scientiæ, quâ per definitionem quid res sit cognosceretur: sensus ergo est, si quis nesciat quid sit motus, eum oportere ignorare quid sit natura; quia motus ponitur in definitione naturæ; at parte definitionis ignoratâ incognita redditur tota definitio, & proinde res definita, quæ hoc loco est ipsa natura. Sit ergo hæc prima ratio confirmationis à definitione naturæ ducta. Alia est à relatione inter naturam & motum; quippe natura refertur ad motum; sed vt vno definito relatorum, alterum cognoscitur: ita vno ignoto alterum ignoratur. Motu ergo incognito, necesse est ut ignoretur natura, quia vtrumque ad aliquid (vt in textu docet Philosophus) dicitur. Tertia ratio à modo sciendi petitur, qui modus sciendi idem est cum ratione essendi; at esse non potest natura sine motu: ergo sciri nõ potest sine motu. Maior est Aristot. in Analyticis, minor ex hoc textu probatur, vbi dicit *naturam definiri per motũ*, & ex consequenti esse non posse sine motu, cùm motus sit pars definitionis. Quarta ratio à necessitate cõsequentis suscepta est, quia necesse est vt materia (quæ est natura) moueatur ad formã; at moueri ad formã nõ potest sine motu: ergo sine motu esse nõ potest natura. Si esse non possit sine motu, nec sciri potest: quia scientia à demõstratione, demõstratio à definitione suo medio pendet. Postrema ratio in cõparatione ponitur, nimirũ penitus ignorari naturam si ignoretur causarum inter se necessaria cõnexio, ordo, & subordinatio; at ignorato motu hęc sciri quidẽ nõ possunt: ergo ignorato motu penitus ignoratur natura. Maior huius syllogismi cõstat, quia per cõnexionẽ, ordinẽ, & subordinationẽ causarum nõ solũ ad cognitionẽ naturæ physicę, sed etiã ad cognitionẽ naturæ naturãtis pervenire licet, vt demonstratũ est copiosè superiùs. Minor probatur, quia intentio naturæ cognoscitur per motum inchoatum à fine, progressio per motum fluentem ab efficienti causa, operatio per motum tendentem ad formam, perfectio per motum cessãtẽ in fine, quę est absolutio & veluti cosummatio operis ipsiusq; naturæ operãtis: ignorato ergo motu penitus ignoratur natura, omniaque naturæ effecta vi motus constituta. Concludam verbo, vt artifex ille non potest definire horologium, qui motum singularum rotarum ignoret, quoniam in rotarum multiplici motu definitio & cognitio horologij

Motu ignorato, ignoratur natura. 1 2 3 Li. 1. post. c. 25 4 5

consistit: ita Philosophus quicunq; demum sit, non poterit omnino demonstrare quid sit natura, si causarum (quæ ambitu naturę cõtinentur) motum ignoret: ignorato ergo motu ignoratur natura.

Quæstio. 2.

Altera quæstio est, *Vtrum successio & continuitas sint de essentiâ motus.* Cùm omnis motus philosophorum iudicio, & etiam secundũ veritatem sit & successiuus & continuus, non est levis hæc quæstio de qua nunc agitur: sed ne diutiùs te cupidum & avidũ sciendi veritatem suspensum teneam, dico successionem esse de essentia motus, continuitatem autem non esse. Cæterùm mihi dicenti ne credas, credas rationi. Vt igitur rectiùs hæc quæ aguntur intelligas, breviter quid successio, quid continuitas sit dicendum est.

Successio est de essentia motus.

Continuitas non est.

Lib. 5. Meta. c. 6. Continuũ quid. Successio quid.

Arist. 5. Metaph. ca. 6. continuum id esse ait, *cuius motus est vnus*; successionem autem alibi definit, *motus fluxũ continuatum, cùm vna pars naturalis forma post aliã paulatim motu acquiritur.* Est enim in successione continuatio motus non interruptio, reiq; mobilis non instans & subitanea mutatio. Rectè ergo definitur successivum id q̃ sine interruptione motus continuatur: vel (si apertiùs velis definire,) est *motu interna affectio seu differentia, tempore (fluente mensurâ rerũ) definita.* Tempus enim est *mensura motus*, & in acquirẽda formâ successionis gnomon et index. Non opus est vt pluribus naturam continui exponã; dialecticis enim nota est cõtinui definitio, vt sit id *cuius partes coapiuntur ad communem aliquem terminum indivisibilem.* Sed ad rem, successio est de essentiâ motus, cõtinuitas non est; horum primum sic probo. Successio est fluxus motus naturaliter tendentis à termino ad terminum: sed fluxus motus est forma quâ motus definitur: ergo successio est de essentia motus. Quid per fluxũ intelligam, fortasse difficile & obscurũ adhuc tibi videtur. Vide ergo familiare exemplum; vt in *aquâ* est motus qui loci mutationem, & fluxus quipsius motus cõtinuationẽ & differentiã spectat: ita in naturâ est progressio à termino ad terminum, continuatio verò eiusdem progressionis medium fluxus definiri potest. Et iterum, vt fluxus *aquæ* non solùm est motus, sed quiddam amplius .i. continuatio non interrupta manantis aquæ, donec in mare aut aliquem terminum perveniat: ita in omni mutatione rerum naturaliũ, fluxus non solùm inchoatus motus dicitur, sed quiddam amplius .i. successio seu (vt loquũtur veteres) tendentia motus, qui forma paulatim acquisita nominatur. Si res adhuc non planè & apertè eluceſcat, hoc vnũ per simile addo. Vt *pulsus* est *motus cordis* & aliquid etiam vltra, nempe *ebullitio spiritus in arterijs*, vnde medici certam corporis motionẽ intelligunt: ita fluxus est motus naturæ & aliquid etiam vltra, nẽpe successiua mutatio

Fluxus in motu quid

1

2

Pulsus quid.

ratio rei per media, vnde philosophi explicatam rei faciendę vel factæ rationem percipiunt; quemadmodum in motione *seminis* ad *sanguinem*, *sanguinis* ad *carnem*, *carnis* ad *partes corporis*, *partium corporis* ad *embrionem*, *embrionis* ad *perfectũ hominem* constat. Motus in hisce omnibus actus inchoatus, at successio, fluxus continuatio q; eiusdẽ motus dicitur. Sed iste fluxus, hęc continuatio seu tẽdẽtia nõ re differt à motu: successio ergo est de essẽtia motus. Prętera, omnes philosophi fatentur motũ nõ esse formã partim acquisitã, partim acquirendam (vt quidam somniarunt) sed viã & quasi manũ moventem, quâ natura apprehẽdit formã: at viam tendere per hãc ad formã, aut formã per hanc manum apprehẽdere natura nõ potest sine successione: est ergo successio de naturâ motus. Porrò quid aliud est *mobile paulatim accedere ad perfectionem formæ*, quàm fluxu quodam motus vnam formæ partem post aliam acquirere? at sic acquirere formam est essentialis ratio motus: est ergo successio de naturâ motus. Postremò per successionẽ, motus propriè & naturaliter sũptus à subtanea mutatione (quę nõ est motus) essẽtialiter distinguitur; sed nihil essẽtialiter à, liquid ab alio distinguit nisi sit ex illius essentia: ergo successio quæ motum essentialiter à non motu distinguit, est motus essẽtia. Quòd motus ab instantanea mutatione distinguatur hinc liquidò constat, quia motus partes secũdùm prius & posterius habet, mutatio autem non habet.

Sequitur vt breviter explicem quomodo continuum non sit de natura motus. Agnosco hoc loco continuitatem esse quidem necessariam passionẽ motus, quâ secluſa non existit motus, esse autẽ ex illius essentia probabiliter nego. Rationes verò quibus adductus sum vt id dicã, hæ sunt. Prima à distinctione vnivoci, quia continuum est ens simplex & vnivocum, in categòria quantitatis definitum, sed motus est analogum in diversis categorijs positum: ergo continuũ non est de essentia motus. Altera ratio ab adiunctis vtriusq; ducitur, quia motus est ens incompletum (cùm sit progressio formæ imperfectæ ad perfectiorem) sed continuitas est ens completum, cùm sit species perfecta quantitatis: ergo continuitas non est de essentia motus. Vis huius rationis in hoc cernitur, quòd absurdum sit idem esse completũ & incompletũ; at idem esset completum & incompletũ, si continuum (quod est ens completũ) sit de natura motus, qui omnium philosophorũ calculis ens incompletum dicitur. Postrema ratio sic se habet; motus est actus & acquisitio successiua formę: sed cõtinuitas nõ est formaliter actus seu acquisitio successiua formæ: ergo continuitas nõ est de essentiâ motus. Huc addi possũt alia argumẽta, nimirum

1 Successio hęc re non differt à motu.

2

3

4 Motus & mutatio instantanea differũt

Cõtinuitas est passio motus necessaria, sed non de essentia eius.

1

2

3

Lib. 1. de Cœl. ca. 1. & lib. 1. Phy. cap. 4.

nimirum continuum id esse quod dividi possit in infinita. Nam vetus est illud Philosophi, quòd in cõtinuis nõ possit inveniri mininũ, & in discretis non possit inveniri maximum; sed motus terminis *à quo* & *ad quem* semper clauditur & definitur: ergo continuum nõ est de natura motus. Demonstrabis etiam hoc verum esse, si dicas continuũ esse mensurã per se, motum autem esse mensuram per accidens; nec non sæpe principio, subiecto, fine inter se discriminari; quod quidẽ non esset, si continuum essentiam motus contineret.

Motus est mensura per accidens.

Hæc mea opinio est de hisce duobus adiunctis motus, continuo scilicet & successivo: si firmiora in contrariã partẽ adduci possint argumenta, manũ ferulæ (vt aiunt) subiiciam, meumq; libenter agnosci errorem; erroris semper facilis erit venia, vbi veritatis nulla secatur vena. Superest vt antequam ad expositionẽ proximi capitis accedã, (in quo traditur definitio motus) paucis perstringam ea quæ ad motum requirũtur; sunt verò movens, mobile, terminus *à quo*, terminus *ad quem*, tempus quo mensuratur motus, successio, continuitas, formæ inchoatio, perfectio etiam eiusdem. Movens vt natura, quæ est principium motus, mobile vt corpus vel ens aliud, quod est subiectũ motus, terminus *à quo* vt ens inchoatum, à quo incipit motus, terminus *ad quẽ* vt ens completũ, in quo quiescit motus, tẽpus vt hora, dies, mensis vel annus &c. quo terminatur motus, successio vt fluxus ille quo cõtinuatur motus, cõtinuitas vt res mensurata per se aut per accidẽs, vndevnus idẽq; numero denominatur motus, inchoatio &c. niq; formę quâ actus imperfectus, acquisitio formæ quâ actus perfectus motus definitur esse. Sed de istis posteà pluribus, nunc solũ vmbrã quasi removeo, vt definitio motus (quam proximè tractabo) intelligatur.

Ad motum requiruntur.

Distinctio vtriusq; quæstionis:

Vtrum { *Ignorato motu ignoretur natura? &* / *Continuum & successivum sint de natura motus?*

1 Necessitas sciendi motũ, quia ignorato motu ignoratur etiam natura; quod probatur

1 A definitione naturæ, quæ est, vt *natura sit principium motus.*

2 A relatione inter movens, mobile, & motũ, quorum vnum sine altero definitè cognosci non potest.

3 A modo sciendi, qui est idẽ (vt in Analyticis docet Philosophus) cũ ratione essendi: si ergo esse nõ possit natura sine motu, sciri non poterit sine motu.

4 A necessitate consequentis, quia materia primi principium in generatione rerum, sine motu esset segnis & otiosa.

5 A comparatione omniũ causarum, quæ per motum connectuntur, subordinantur, & ad sua effecta fatali (quasi) necessitate pertrahuntur.

Is

6 A similitudine *horologij* artifici penitus incogniti, si motus rotarum ignoretur; pari modo tota natura latet philosophum, si causarum motus lateat.

7 Ab inductione singulorum effectuum in rerum natura, quorum nullus sciri potest sine motu, cùm per motum fiat: ergo nec ipsa natura sciri potest sine motu, cùm illius ope omnia faciat.

8 A fine, quia naturæ perfectio præcipuè in motu cernitur; nunquam enim est otiosa natura, sed semper (vt docet Philosophus) in actione & motu: quippe otiosa languet natura, movens aut mota reviviscit.

In hoc primo capite demõstrãtur præcipuè duo,

Interna vt successio, quæ docetur esse de naturâ motus

1 Quia successio est *fluxus ipsius motus, tendentis à termino ad terminum*; sed talis fluxus est re idem cum motu: ergo successio re eadem est cum motu.

2 Quia motus per se tendere ad formam acquirendam non potest sine successione: est ergo successio de naturâ motus.

3 Quia successio essentialiter distinguit motum à non motu, rebusque aliis omnibus quæ non sunt motus.

4 Quia successio convenit tempori rebusque caducis ratione motus; nam quamvis tempus sit mensura motus, motus tamen in tempore est causa successionis: successio ergo propriè ad motum spectat, ipseque motus dicitur, vt *pulsus motus cordis*, ita tamen vt sit quiddam amplius, id est, continuatio motus: vt pulsus præterquam quòd sit *motus cordis*, est *in arteriis ebullitio spiritus*.

Proprietas seu affectio quæ est vel

Externa vt cõtinuitas, quæ docetur non esse de essentiâ motus,

1 Quia continuum potest esse sine motu, vt in *linea*.

2 Quia continuum est vnivocum, motus vero analogum.

3 Quia motus essentialiter successivus est, non autem continuus.

4 Quia continuum est proprium motus, non forma.

5 Quia continuum est ens completum, motus ens incompletum.

6 Quia continuum est semper divisibile, motus autem terminis definitur.

7 Quia continuum est mensura per se, motus autem per accidens.

Argumenta

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur natura?

Li. 1. Phys. c. 9. Opp. *Definiri possunt partes speciesque naturæ sine motu: ergo ignorato motu non necesse est vt ignoretur natura. Antecedens probatur, quia in primo lib. Physicorum, materia & forma (quæ sunt species partesq; naturæ) sine motu definiuntur; illa vt sit principium vnde omnia primum oriantur, & in quod resolvantur vltimum; hæc vt sit principium quod det nomen et esse. Argumentum tenet, quia à partibus ad totum, & à speciebus ad genus ratio conventionis sequitur.*

Motus est implicitè in definitione materiæ & formæ. Resp. *Materia & forma sunt species naturæ, & definiuntur sine motu explicitè, implicitè tamen motus in earum definitione necessariò intelligitur, cùm neq; à materia res oriri, aut in eam resolvi possint sine motu, neq; forma dare nomen & esse nisi per motum possit.*

Opp. *Natura est prior motu cùm sit illius principium, sed prius intelligi potest sine posteriori: ergo natura intelligi potest sine motu, & per consequens ignorato motu non ignoratur natura.*

Resp. *Natura vt significat ordinè in generatione rerum non est prior motu, sed relatio quædam, eademq; cum motu simul.*

Opp. *Quiete ignoratâ non ignoratur natura: ergo motu ignorato non ignoratur natura. Ratio sequitur, quia natura non est minùs principium quietis quàm motus; imo magis videtur esse principium quietis, quoniam per nomen quietis forma & perfectio rei, per nomen motus inchoatio & imperfectio insinuatur.*

Quies non adeò necessaria est ad naturæ cognoscendam ac motus. Resp. *Quidam huic argumento sic respondent, quòd quies sub ratione motus contineatur, sed quoniam cognosci quies non potest nisi per motum, idcirco solùm motus à Philosopho nominatur. Alij respondent, per quietem non intelligi perfectionem sed privationem motus, quia tum desinit motus cùm forma acquiratur; verùm quoniam scientia magis ab ente positivo quàm privativo, ab affirmatione quàm negatione pendeat, potiùs dicit Philosophus ignorato motu ignorari naturam, quàm ignorata quiete. Postremò respondeti potest huic rationi, quòd licèt per quietem insinuetur forma perfectionis, minùs tamen hinc cognoscitur natura, quia eius dē prima affectio est ipse motus, quo tanquam vehiculo à forma ad formam rapitur.*

Li. 2. Phys. c. 1. Opp. *Aristoteles dicit naturam esse per se notam in primo capite secundi libri: ergo non opus est notitiâ motus vt magis innotescat.*

Natura quid per se nota. Resp. *Levis est hæc ratio; nam etsi dicat Philosophus naturam esse per se notā si quaratur An sit, cùm in omnibus luce meridianâ clarior ipsa natura consistet, non tamen dicit naturam esse notam quoad Quid sit, cùm tot vtiam*

mina

minus philosophorum de illius essentia conscribantur.

Opp. *Forma est natura, sed forma potest esse sine motu: ergo natura potest esse sine motu. Maior est Arist. quia forma est species naturæ; dividitur enim natura in materiam & formam. Minor probatur, quia forma est in qua quiescit natura, cùm sit terminus ad quem tendat. His concessis, sequitur ignorato motu nõ ignorari naturã, quia esse potest natura sine motu: at essendi & sciendi idem est modus eademq; ratio, vt in libris Demonstrationum luculenter docet Philosophus.* Lib. 1. Post. c. 25.

Resp. *Vis huius rationis ab eo pendet, quòd eadem sit ratio essendi & sciendi. Sed attende quòd dicamus nec formam perfectam esse sine motu; nam semper privatio successione delectata invidet quieti formæ semperq; mordet. Quãvis ergo natura videatur in formã quiescere & constare sibi, in ipso tamen statu solita amittit sua, sæpeq; ipsa planta particularis cum vita & fructu cadit. Vtor libentius hoc simili, vt intelligas in ipso statu non otiosam esse naturam, sed semper agere, adeo vt de re nulla verius dici possit illud quod dici solet, quàm de natura; vimirum illam nunquã esse minùs otiosam quàm cùm sit otiosa, nunquam minus quietam quàm cùm quieta.* Cicer. Off. lib. 3. cap. 1.

Opp. *Sunt quædam formæ naturales & æternæ: ergo mẽdax est levisq; hæc tua responsio. Argumentũ tenet, quia si forma sint æternæ, in illis semper sine motu feriatur natura, manetq; otiosa. Quòd verò sint quædam formæ perennes & æternæ, intuere cœlum & erubesce; si neges conscientia tua tuaq; scientia reclamabunt, at si taceas tibi Aristoteles tuus primo de Cœlo hoc ipsum verum esse annũciabit: idem dico de forma hominis.* Formæ quædam æternæ.

Resp. *Hoc quia potes vi & ratione urges, naturam esse posse perpetuò sine motu, & proinde concludis sciri posse sine motu. Proponis exemplum cœli, cuius forma est perpetua, in qua natura conquiescit. Age ergo, concedo id verũ esse quod dicis, formam cœli sempiternam esse, & in eadem natura perpetuò conquiescere. Sed audi, vna hirundo non facit ver, nec vna particularis natura hoc vel illo modo affecta legem universalem tollit. Video te adhuc subridere, quia putas vulnus insticti sanari non posse. Audi ergo vlteriùs quòd cœli forma non sit simpliciter æterna, sed talis quæ secundum Aristotelem eam naturam habeat, vt mutari possit. Nam nihil secundum illum simpliciter & absolutè est immutabile, præter solum Deum, qui mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest. Quòd verò non mutetur, ordo graduq; rerũ impediunt, cùm sic fatali nexu & necessitate disponantur omnia, vt cœlum capacissimum amplissimumq; corpus agens aliquod inferius habere nõ possit separatè poterit. Postremò hoc etiã audi ex Aristot. & tu quoq; erubesce, posse mutari cœlũ cœlumq; formã primã motoris actione, quæ est (vt ille docet 7. Physicorũ) infinitũ liberrimũq; agẽs, cuius potẽtia arguit, vt vides, mutari posse, quia est actus infinita, at voluntas nõ mutat quia cœlum medium* Forma cœli non est simpliciter æterna secundùm Aristotelem. Cœli est medium omnia conservandi.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur natura?

Li. 1. Phys. c. 9. Opp. *Definiri possunt partes speciesque naturæ sine motu: ergo ignorato motu non necesse est vt ignoretur natura. Antecedens probatur, quia in primo lib. Physicorum, materia & forma (quæ sunt species partes q; naturæ) sine motu definiuntur; illa vt sit principium vnde omnia primum oriantur, & in quod resolvantur vltimum; hæc vt sit principium quod det nomen et esse. Argumentum tenet, quia à partibus ad totum, & à speciebus ad genus ratiocinationis sequitur.*

Motus est implicitè in definitione materiæ & formæ. Resp. *Materia & forma sunt species naturæ, & definiuntur sine motu explicitè, implicitè tamen motus in earum definitione necessariò intelligitur, cùm neq; à materia res oriri, aut in eam resolvi possint sine motu, neq; forma dare nomen & esse nisi per motum possit.*

Opp. *Natura est prior motu cùm sit illius principium, sed prius intelligi potest sine posteriori: ergo natura intelligi potest sine motu, & per consequens ignorato motu non ignoratur natura.*

Resp. *Natura vt significat ordinè in generatione rerum non est prior motu, sed relatio quædam, eademq; cum motu simul.*

Opp. *Quiete ignoratâ non ignoratur natura: ergo motu ignorato non ignoratur natura. Ratio sequitur, quia natura non est minùs principium quietis quàm motus; imo magis videtur esse principium quietis, quoniam per nomen quietis forma & perfectio rei, per nomen motus inchoatio & imperfectio insinuatur.*

Quies non adeò necessaria est ad naturæ cognoscendam ac motus. Resp. *Quidam huic argumento sic respondent, quòd quies sub ratione motus contineatur, sed quoniam cognosci quies non potest nisi per motum, idcirco solùm motus à Philosopho nominatur. Alij respondent, per quietem non intelligi perfectionem sed privationem motus, quia tum desinit motus cum forma acquiratur; verùm quoniam scientia magis ab ente positivo quàm privativo, ab affirmatione quàm negatione pendeat, potiùs dicit Philosophus ignorato motu ignorari naturam, quàm ignoratâ quiete. Postremò respondeti potest huic rationi, quòd licèt per quietem insinuetur forma perfectionis, minùs tamen hinc cognoscitur natura, quia eiusdē prima affectio est ipse motus, quo tanquam vehiculo à forma ad formam rapitur.*

Li. 2. Phys. c. 1. Opp. *Aristoteles dicit naturam esse per se notam in primo capit. secundi libri: ergo non opus est notitiâ motus vt magis innotescat.*

Natura qui per se nota. Resp. *Levis est hæc ratio; nam etsi dicat Philosophus naturam esse per se notā si quaratur An sit, cùm in omnibus luce meridianâ clarior ipsa natura constet, non tamen dicit naturam esse notam quoad Quid sit, cùm tot vitia-*

mus

mus philosophorum de illius essentia conscribantur.

Opp. *Forma est natura, sed forma potest esse sine motu: ergo natura potest esse sine motu. Maior est Arist. quia forma est species naturæ; dividitur enim natura in materiam & formam. Minor probatur, quia forma est in qua quiescit natura, cùm sit terminus ad quem tendat. His concessis, sequitur ignorato motu nõ ignorari naturã, quia esse potest natura sine motu: at essendi & sciendi idem est modus eademq; ratio, vt in libris Demonstrationum luculenter docet Philosophus.* Lib. 1. Post. c. 25.

Resp. *Vis huius rationis ab eo pendet, quòd eadem sit ratio essendi & sciendi. Sed attende quòd dicamus nec formam perfectam esse sine motu; nam semper privatio successione delectata invidet quieti forma semperq; mordet. Quãvis ergo natura videatur in formâ quiescere & constare sibi, in ipso tamen statu folia amittit sua, saepeq; ipsa planta particularis cum vita & fructu cadit. Vtor libentius hoc simili, vt intelligas in ipso statu non otiosam esse naturam, sed semper agere, adeo vt de re nulla verius dici possit illud quod dici solet, quàm de natura; vimirum illam nunquã esse minùs otiosam quàm cùm sit otiosa, nunquam minus quietam quam cùm quieta.* Cicer. Off. lib. 3. cap. 1.

Opp. *Sunt quadam forma naturales & aeternae: ergo mẽdax est levisq; haec tua responsio. Argumentũ tenet, quia si forma sint aeternae, in illis semper sine motu feriatur natura, manetq; otiosa. Quòd verò sint quaedam formae perennes & aeternae, intuere coelum & erubesce; sineges conscientia tua tuaq; scientia reclamabunt, at si taceas tibi Aristoteles tuus primo de Cœlo hoc ipsum verum esse annũciabit; idem doce de formâ hominis.* Formæ quædam æternæ.

Resp. *Hoc quia potes vi & ratione vrges, naturam esse posse perpetuò sine motu, & proinde concludis sciri posse sine motu. Proponis exemplum cœli, cuius forma est perpetua, in qua natura conquiescit. Age ergo, concedo id verũ esse quod dicis, formam cœli sempiternam esse, & in eadem natura perpetuò conquiescere. Sed audi, vna hirundo non facit ver, nec vna particularis natura hoc vel illo modo affecta legem vniversalem tollit. Video te adhuc subridere, quia putas vulnus insanabile sanari non posse. Audi ergo vlteriùs quòd talis forma non sit simpliciter aeterna, sed talis qua secundum Aristotelem eam naturam habeat, vt mutari possit. Nam nihil secundum illum simpliciter & absolutè est immutabile, praeter solum Deum, qui mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest. Quòd verò non mutetur, ordo gradusq; rerũ impediunt, cùm sic fatali nexu & necessitate disponantur omnia, vt cœlum capacissimum amplissimumq; corpus agens aliquod inferius habere nõ possit q; separare poterit. Postremò hoc etiã audi ex Aristot. & tu quoq; erubesce, nimirũ posse mutari cœlũ cœlq; formã primâ motoris actione, qua est (vt ille docet 7. Physicorũ) infinitũ liberrimũq; agẽs, cuius potẽtia arguit, vt videas, mutari posse, quia est actu infinita, at voluntas nõ mutat quia cœlum medium* Forma cœli non est simpliciter æterna secundùm Aristotelem. Cœli est medium omnia conservandi.

omnia

omnia conservandi fecit.

Opp. *Motus est naturalis passio naturæ; sed naturalis passio est accidens, accidens autẽ non est necessariũ ad essentiã; quod nõ est necessariũ ad essentiã non est necessarium ad scientiã (quia scientia & essentia vnã demonstrationem contimentur) si ergo motus sit naturalis passio naturæ & accidens, verum ha non est, quod ignorato motu ignoretur natura.*

Resp. *Motus quidem est (vt ait) in aliis prædicamentis à natura. Nam natura est substantia, motus autem in aliis prædicamentis à substantia; ita tamen vt natura est in ordine ad effectu, relatum esse respectu motus, & sic vno definitè cognito, aut ignorato, necesse est vt cognoscatur aut ignoretur alterum. Alij respondent hanc notionem naturæ non esse à priore, sed à posteriore per demonstrationem (vt aiunt) quia est, non propter quid. Nonnulli dicunt motum instans esse affectionem naturæ, comitemq; inseparabilem, qui sublatâ vniversum statum ipsius naturæ tollitur.*

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum successio sit de naturâ motus?

Opp. *Successio est de essentia temporis: ergo non est de essentia motus. Ratio tenet, quia motus & tempus sunt res essentialiter distinctæ. Antecedens probatur, quia partes temporis sunt prius & posterius, præteritum & futurum, quarum partium propria & essentialis mensura est ipsa successio; nam aliam magis propriam magisque internam non habent.*

Tẽporis partes sunt successiuę ratione motus.

Resp. *Confirmatio antecedentis est infirma: nam etsi partes temporis sint successiuæ, sunt tamen per accidens ratione motus, non autem per se ratione temporis; quippe præteritum aut futurum tempus dicitur, quia sic res subiecta motui successiuè in tempore cõmutatur.*

Opp. *Tempus est ens absolutum & vniuocum, motus autem est ens (vt in textu docet Philosophus) imperfectum & analogum: ergo successio potius per se temporis quàm motus videtur convenire.*

Resp. *Ratio hæc non coheret, cum par vtriusq; non sit comparatio; nam quamvis tempus sit absolutum, non tamen requiritur necessario vt differentia propria alterius rei eidẽ per se accomodetur, licèt communiter & per accidens eidem convenire possit.*

Opp. *Successio essentialiter non conuenit omni motui: ergo successio non est de essentia motus. Antecedens probatur, quia motus cœlestis non est successiuus: quod sic probo, quia motus cœlestis est aternus vt habetur 1. de cœlo, sed aternis non est successio: ergo motus cœlestis non est successiuus.*

Motus cœli est successivè æternus.

Resp. *Intelligitur illa propositio de æternis absolutè sumptis, vt de Deo omnia præsentia sunt, non autem de æternis in comparatione positis, vt de cœlo, cuius motus est successivè æternus, quia eiusdem continuatio æterna est.*

Opp. *Generatio & corruptio sunt motus, & tamen illis non conuenit successio*

esse: ergo successio omni motui non convenit, & per consequens essentialiū nō est affectio motus. Antecedēs est Arist. l. 1. de Gener. & Corrup. quòd sit motu etiam in post prædicamentis cap. de motu asseritur: Sequelā antecedentis probatur ex hoc libro, vbi docet generationē & corruptionē fieri in momēto tēporis, & ex consequenti eisdem successio non convenit.

Resp. Generatio & corruptio sumi possunt vel progressivè, & sic sunt motus genera, & eisdem convenit successio; vel sumi possunt perfectivè, & sic nō sunt motus genera, neq; eisdem successio convenit, quia sunt instantanea. Generatio & Corruptio sumūtur duplicitèr.

Opp. Idem de suâ ipsius essentiâ dici non debet; sed successio est ipse motus: ergo successio dici non debet de essentia motus. Maior ex sexto Topicorum patet, vbi docet Philosophus nihil definiri à seipso. Minor probatur, quoniam successio est fluxus, sed motus est quidam fluxus, cum forma imperfecta ad formā perfectam tendat: est ergo successio motus. Lib. 5 phy. c. 11.

Resp. Successio dici quidem potest motus, sed dicitur etiam aliquid amplius, vt cùm in similitudine pulsus motus q; cordis demonstraveram. Successio quī dici possit motus.

Opp. Successio vt quidam rectè definiunt, est nihil aliud quàm negatio existentiæ instantaneæ; in partibus enim motus ad terminum; sed nulla negatio est de essentia alicuius, vt docet Philosophus 7. Top. ergo successio non est de essentia motus.

Resp. Quamvis successio per negationem explicari soleat, ens tamen positivum est, & rectius fluxio ipsius motus definitur; sic ergo, vt expers rationis negat hominem, ponit tamen brutum: ita & successio motum ponit, cuius partes tamen simul esse negat, quæ si simul essent nulla esset successio. Successio quī negatio.

Opp. Successio est fluxus formæ non motus: ergo malè definitur fluxus ipsius motus. Antecedens probatur, quia proprie fluxus eius definitur esse quod fluit, sed forma à materia non à motu fluit: ergo potius fluxus formæ quàm motus definiri debet.

Resp. Fluxus primò motus, tum forma convenit; nam ens forma fluit, fluit tamen per motum, quamque sui partem acquirit post aliam per successionem.

Opp. Si successio sit differentia motus, soli convenit motui; at si soli conveniret motui sequeretur motum esse successionem, cùm ipsa etiam successio motus dicatur.

Resp. Nescio quomodo hoc argumentum sequatur; verùm si hic sit sensus, quòd successio sit motus, & per consequens motus erit successio, quia alterius rei nullius esse videtur; Respondeo motum non esse successionē ipsius, sed continere eam in essentia sua; itaq; falsum illud est, quòd successio non sit alterius rei quàm motus: nam per accidens forma motu acquirenda convenit;

Argumenta

Argumenta contra secundam partem secundæ quæstionis, quæ est Vtrum continuum sit de essentiâ motus?

Lib. 5. Metaph. cap. 13.

Opp. *Aristoteles in textu ait motum esse de numero continuorum, & in Metaphysicis aperiè motum inter species quantitatis continuæ enumerat: ergo continuum videtur esse de natura motus.*

Motus continuus dicitur per accidens tripliciter.

Resp. *Vtrique loco respondemus verbo, scilicet Aristotelem in utroq; intellegere motum esse continuum per accidens, non per se: tribus enim modis motus continuus per accidens dicitur; ratione durationis, ratione subiecti, & ratione formæ acquirendæ. Ratione durationis, quia omnis motus temporis est & mensuratur. Ratione subiecti, in quo est; nam vt accidentia materialia, (qualia sunt color & lumen) extenduntur per accidens solum ratione corporis in quo insunt: ita motus cõtinuus dicitur ratione rei cui inhæret. Potissimò ratione formæ, quam natura per motum sensim & pedetentim acquirit, & sic continuus ei propria perpetuaq; passio motus est, quippe secundùm Interpretes hic proprius modus est quo motus continuus dicitur.*

1

2

3

Opp. *Seclusâ consideratione continui omnino intelligi non potest motus: ergo continuum est de essentia motus. Antecedens probatur, quia seclusâ consideratione continui motus non erit successivus, quia successio in motu nihil aliud est quàm continuus fluxus eiusdem à termino ad terminum; at continui consideratione seclusâ iste fluxus esse non potest: ergo seclusâ consideratione continui motus esse non potest.*

Resp. *Cardo huius rationis parùm firmitatis habet; nam eò volunt, ut consentiamus nihil aliud esse quàm fluxum, fluxumq; non esse (si non sit continuum; sed contrarium huic superius satis abundè probavimus. Sed esto, concedimus consequens & consequentiam, non tamen sequetur continuum esse de essentia motus; quippe vt seclusâ consideratione lucis aut caloris, intelligi sol et ignis non possunt, quæ tamen ex essentia eorum non sunt: ita seclusâ contemplatione continui intelligi non potest motus illius, & tamen per accidens illi convenire dicitur.*

Opp. *Definitio continui convenit motui: ergo continuum est de essentia motus. Antecedens patet, quia motus potest dici ens aliud, cuius partes diuersione succedentes invicem, per terminum communem, nempe per motum esse copulantur. Argumentum probatur, quia de quocunq; essentialiter affirmatur alicuius definitio, de eodem affirmatur etiam definitum; sed definitio continui essentialiter affirmatur de motu: ergo nomen etiam continui essentialiter dicetur.*

Resp. *Vt definitio continui motui convenit, ita & definitum; sed per accidens solum hæc definitio convenit, nempe ratione temporis seu durationis, similiter.*

quisque per accidens terminum cõmunem habet, nempe mutatum esse, ratione partium quæ in momento terminatur.

Opp. *Motus nullam omnino essentiam habet: ergo nullus est totus hac disputatio Vtrum continuum sit de natura motus? Antecedens probatur, quia in nullo certo prædicamento collocatur, (vt in fine huius capitis docuit Philosophus) vnde concludit motum esse æquivocum, nullamq; certam & definitam essentiam habere.*

Resp. *Enumeratio multarum conditionum quæ requiruntur ad motum (superius allata) plurimum huic inseruit loco; nam vt requiritur agens ad motum, sic est in prædicamento actionis; vt requiritur patiens, sic est in prædicamento passionis; vt requiritur tempus, sic est in prædicamento quantitatis. Quid opus est multis? reducitur semper ad prædicamentum, in quo illius termini ponuntur. Sic quamvis per se essentiam definitam non habeat vt species, reducitur tamen habet in terminis ad quos revocatur. Sic quamvis vi & naturâ sua sit æquivocum, distinctum tamen sit tandem univocum, certamque & definitam essentiam vendicat.* Motus quo modo in prædicamento aliquo.

Opp. *Motus distinctè acceptus pro augmentatione, est per se univocum (vt ait) & per se in quantitate: est ergo quantitas aut continua aut discreta; continuam procul dubio affirmabis esse; sista sit, sic arguo: non est linea, superficies, corpus, locus, aut tempus: ergo est essentialiter alia species quantitatis, & proinde concludo continuum esse per se & essentialiter, quod negas.*

Resp. *Motus distinctè acceptus pro hoc vel illo motu, est quidem univocum; non tamen sequitur quod sit species: potest enim esse proprium vel accidens, vt quidem hoc loco est, cùm pro augmentatione in quantitate sumatur. Quippe augmentatio est quædam passio quantitatis, non species, vt contendis demonstrare. Frustra ergo desudas in probando, quod non sit linea, superficies, corpus, locus, aut tempus, sed alia per se species, cùm omnino speciem absolutam quantitatis esse oppidò negemus.* Augmentatio est passio non species quantitatis.

CAP. 2.

Vtrum { *Motus rectè definiatur.* / *Motus sit ens realiter distinctus à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret?*

HVIVS capitis anceps expositio cerebrosos doctores inter philosophos plurimum distraxit; & certè non mirum, cùm ipse philosophorum princeps Arist. motus essentiam difficillimam cognitu fateatur. Nam sive motu in se, sive opiniones Pythagoreorum & Platonicorum hoc loco aguatis & discussas de motu consideres, à dextra & sinistra labyrinthos videas. Primum si spectes, nempe motum in se, ens neque actu neque potentiâ, completum aut incompletum, finitum aut infinitum, perfectum aut imperfectum, certum aut confusum eundem definire potest. Obscura & abdita ergo est illius essentia, difficilis & ardua definiendi ratio, præsertim intellectu nostro existente passibili animi potentiâ, quæ certis non fucatis, definitis non confusis, apertis non obscuris rerum ideis consignari & informari debeat; aliter in tenebras voraginemque errorum præcipitanter ruit. Hinc (inquit Philosophus) materia prima solùm per analogiam cognoscitur, quia mera potentia est, nullamque speciem aut ideam sui habet, quæ in mentis humanæ tabulis imprimi aut consignari possit. Cùm ergo motus sit neque simpliciter potentia pura, nec simpliciter actus perfectus, sed media inter vtrumque via, eademque vestigijs philosophorum non trita, id est, eorum præceptis adhuc non evidenter nota; perspicuum id est quod Aristoteles hic docet, motum in oraculis philosophiæ rem admodum difficilem latere. Verùm quoniam est manus naturæ, & instar omnium instrumentorum, quibus natura in cunctis suis effectis cudendis vtitur, quoniamque motu ignorato penitus (vt probatum est) ignoratur natura; investiganda est & tradenda aliqua eiusdem definitio, qua mens instructa de moventibus & motis, de causis & effectis philosophetur melius. Assignat igitur Philosophus duas definitiones motus; verbis, non re & sensu (meâ quidem opinione) differentes. Prima sic traditur; motus est actus eius quod est potestate quatenus tale. Secunda, motus est actus mobilis quatenus est mobile. Prior definitio (si inter vtrumq; discrimen quæras) est pressior, propterea quòd solùm rem in potestate (puta materiam primam) mobilem ad formam contineat, hęc verò communior, quia non solùm rem potentiâ coherentem, sed actu tendentem ab vna forma ad aliam comprehendit. Hinc Beatus Thomas sapienter (vt omnia) distinguit, quòd prior à posteriori differat; quoniam illa sit quasi demonstrationis

Motus cognitu valdè difficilis.

Materia prima cognoscibilis tantùm per analogiã.

Motus est quasi manus naturæ.

Motus duplex descriptio.

1

2

ſtrationis principium, poſterior autem quaſi concluſio; vt ſi hoc modo ratiocinari velis. Motus eſt actus eius quod poteſtate cõſtat, quatenus vim talem habet: ſed id quod moueri poteſt, ſeu mobile eſt re poteſtate cohærens, quatenus eſt talis: ergo & motus eſt actus eius quod moueri poteſt, qua ex parte vim aut poteſtatẽ habet. In maiore huius ſyllogiſmi primam, in concluſione ſecundam definitionẽ vides. Vtrãq; Ariſt in textu illuſtrat ſex rationibus ad hũc modũ formatis. Omnes ſpecies motus, vt generatio, corruptio, accretio, diminutio, alteratio, & loci mutatio ſunt actus; ergo omnis motus eſt actus. Antecedentis probatio exemplis perſpicua redditur, ſi generationẽ actum generabilis, corruptionem actum corruptibilis, & ſimiliter in cæteris tibimet proponas. Secunda ratio idipſum probat, quia illa eſt actus, per quod aliquid dicitur actu moueri; ſed mobile dicitur actu moueri per motum: ergo motus eſt actus. Tertia ratio ad idem eorum tendit, ſed hoc vno addito, quòd motus ſit actus entis in potentia; nã omnis motus eſt actus eius quod mouetur, ſed omne quod mouetur eſt in potentiâ: ergo omnis motus eſt actus entis in potẽtia. Quarta ratio vltimã partem definitionis adumbrat, vbi dicitur motus eſſe actus entis in potẽtiâ, quatenus tale. Hæc ratio in ſuppoſitione & diſtinctione conſiſtit; in ſuppoſitione, quia ſupponitur mobile aliquo modo actu, aliquo modo potentiâ; vt æs deſtinatum ad ſtatuam eſt actu æs, non autem actu tale, id eſt ſtatua; ſed motus eſt ſolùm actus eius quod ad alium actum tendit, nempe ad formam internam vel externã, quæ propriè entelechia ſeu actus dicitur; vnde mobile ab hoc actu ad illum perfectũ, ens huiuſmodi, vel tale nominatur: in diſtinctione, quia actus eſt vel perfectus vt forma, talis non eſt motus; vel imperfectus, & talis motus habetur. Plura adduntur exempla de domo, ſigno, & ſanitate, quæ pari modo intelligi & exponi debent. Quinta ratio totã definitionem confirmat, quia motus eſt illud quo exiſtente in mobili mobile mouetur: ergo motus eſt actus entis in potentia, quatenus facit tale. Poſtrema ratio in ratione Pythagoreorum & Platonicorum poſita ſic ſe habet; aut hæc definitio motus tradita admittẽda eſt, aut alia quam finxerũt antiqui, ſed illa quã dant veteres & antiqui eſt explodenda, itaq; hæc ãm tradita eſt approbanda. Minorem huius ſyllogiſmi probat, quia motus nec diuerſitas, nec æqualitas, nec non ens, (vt illi ſomniarunt) eſſe omnino poteſt, vt duabus rationibus in textu ſatis manifeſtis docet.

1 Motus eſt actus.

2 Actus quid

3 Motus eſt actus entis in potentia.

4

5

6

Sed his omiſſis ad quæſtiones venio; quarũ prima eſt, *An ratiõ definiendi motus?* Quanquam ex his quæ dicta ſunt de duplici definitione

Quæſt. 1.

motus, eiusdem essentia vtcunque dignosci possit, ne tamen tam immobile fundamentum naturæ & philosophiæ leuius aut negligentius iactum fuisse videatur, calcem & bitumen iacto nunc addam, vt ædificium superstructum firmius in perpetuum maneat. Motum immobile fundamentū voco, quia ipse mouet & tamen non mouetur. Ni vt magnes trahit ferrum, & non trahitur: ita motus mouet rē mobilem, & ab illa non mouetur; quippe si moueatur à seipso moueretur. Omitto verba, multas reperio definitiones motus apud Philosophū vna est, vt sit actus eius quod in potestate est, quatenus tale; i. actus entis in potentia vt in potentia est: altera est vt sit actus mobilis prout mobile est: alia est vt sit actus eius quod agere & pati potest, quatenus tale: adhuc alia est, vt sit fluxus formæ imperfectæ ad perfectam; alia vt sit ipsa fluens forma à materia, non fluxa vt aiunt; alia vt sit ens successiuum & continuum; quo res mobilis ad formam vehatur: alia denique, vt sit manus, pes, & via naturæ; manus qua apprehendit formas; pes, quo à potentia in actum progreditur; via qua in progrediendo premit sequiturq;. Harum omnium præ ipsa primam dilineandam eligo, nempe vt sit actus entis in potentia vt in potentia est. Articulatim singula verba percurram. Motus dicitur actus; sed nomen hoc *actus* distinguendum est; nam actus est vel completus vel incompletus: completus autem est vel internus, vt forma; vel externus vt finis, ad quem mobile per motum tendit. Cum iam in definitione motus dicatur esse *actus*, intelligitur vt sit actus incompletus non completus, imperfectus non perfectus, motus id est potentiæ coniunctus, non simplex & absolutus; quicquid ergo nullo modo est actus, vt materia prima, per hanc particulam definitionis excluditur. Sequitur vt sit actus *entis in potentia*, per quam quidem remouentur omnes mutationes instantaneæ, vt generatio & corruptio, si perfectiuè sumantur. Sic enim sine vlla successione in temporis puncto fiunt, vt anima humana in momento in materiam inducitur. Hinc etiam remouentur perfecti actus omnes, qui suam iam potentiam relinquunt suis subiectis, ad vlteriorem superfectionem acquirendam per motum. Tales sunt maximus splendor in sole, maximus calor in igne, quibus intentius nihil inueniri potest; ad quod secundùm potentiam eorum subiecta moueri tantur & tendāt. Postremò conditiuncula seu particula illa (*vt potentia*) actus quosdam etiam imperfectos excludit, qui licet sint quidem actus entis in potentia & ex parte acquisiti, non tamen sunt actus entis in potentia, vt in potentia, hoc est entis ad formam perfectiorem; talis est calor remissus in aere ad

Motus immobile fundamentum naturæ.

Motus multiplex definitio

Motus definitio explicatur.

Actus duplex.

aquâ, quia iam calefieri vlterius desijt. Radijs istis iam illustrata definitione motus, scrupulus non minimus suboritur inter Interpretes; Quænam sit formalis ratio motus? Alij enim arbitrantur motum formaliter nihil aliud esse quàm formam ipsam successiuè acquisitam; alij opinantur formalem eiusdē rationem in ipsa via ad formam naturalem acquirendam consistere; alij formam fluentem, alij formæ fluentis continuum fluxum, alij actus potentiæque connexionem dixerunt esse. Sed litibus diremptis dicendum est, motus propriam & formalem rationem non esse formam, nec vim ad formam, nec fluxum, sed ipsam acquisitionem & (vt ita loquar) tendentiam ad formam. Ratio est, quia *aliquid moueri* est nihil aliud quàm successiuè tendere, & quasi peditentim prorepere ad formam; & sic motus est prior formali seu termino ad quem tendit. Concludam verbo, nihil aliud est motus quàm successiua & continua ducius formæ acquisitio, qua acquisitione durante, res mobilis semper in potentia est vlteriorem partem formæ acquirendi. Hinc motus rectè definitur esse *actus*, id est perfectio; *entis in potentia*, id est rei mobilis ad aliquam partem formæ; *vt est in potentia*, id est vt vlterius quidlibet tendit ad completā formam terminumque sibi à natura destinatum, quo acquisito cessat motus. Adhuc alius scrupulus non inutilis ex Pythagora & Platone emergit, Quare ab illis motus de numero non entium dicatur? Equidem existimo Patriarchas illos philosophorum sic dixisse, non quòd existimarent motum omnino ens non esse, cùm sit perfectio actus entis, sed quòd res quæ acquiritur per motum nondum suam (vt ita loquar) entitatem aut perfectionem acquisiuerit. Nam vt sol adhuc non ortus rectè non lucens dicitur, quamuis sub nostro horizonte actu suos radios fundat: ita motus nondum perueniens ad scopum suum ortumque perfectæ formæ, aliquo modo non ens dici potest, licèt sub velo quasi in via & progressione ad formam tendat, suasque vires exerat. Præterea, cùm denominatio motus sumatur à termino ad quem tēdat, (vt generatio cū forma essentialis, alteratio cum forma accidentialis in qualitate inducitur, cumque adhuc hæ formæ in potentia & fieri, vt aiunt, sint nondum acquisitæ) non inepte motus qui adhuc ἀόριστος & sine nomine est, in specie non ens dici potest; quia res adhuc non acquiritur vnde nomen speciale sumat. Vt ergo planta, aut fructus plantæ in rādice aut grano altius in terra sepulta delitescens, vulgò non ens appellatur, donec emineat & emergat, vt ei nomen distinctum tribuatur: ita motus in actiuā potentia mouendi aut mobilis abditus & involutus, non indoctè non ens habetur

Motus quænā est ratio formalis.

Motus definitio perfecta.

Motus cur nō ens dictus à Platone.

Plato in dialogo de Ente.

Motus denominatio à termino ad quē.

betur, donec res speciesque naturæ aliqua distincta fiat, vnde primum nomen sumat, ortusque aut interitus, augmentatio aut diminutio, alteratio lociue mutatio nominetur. Sed vt planta aut fructus in radice entia sunt, quia actiua potentia non cessat donec producantur: ita motus simpliciter non ens dici non potest, quamvis via sic pergat ad formam, vt vmbra in solari ad punctum, quæ progrediens non cernitur, donec progressa lineam figuratam aut distinctam attigerit.

Quæstio 2. Superest alia quæstio, *Vtrum motus sit ens realiter distinctum, & à termino ad quem tendit, & à mobili in quo est?* In hoc stadio philosophorum certamen peragre est, currentiumque tres sunt viæ, vna earum qui ad hanc metam & scopum omnia vestigia vrgent, vt probent motum reipsa neque à forma, neque à subiecto mobili differre. Altera est eorum qui pertinaciter defendunt ab vtroque realiter distingui. Tertia eorum, qui in huiq quasi hærentes aut rem penitus indiscussam relinquunt, aut si quid dicant, videntur quidem id dicere, quòd motus à forma non differat ratione, re autem & ratione à subiecto mobili. Cæterum cùm tam incertus sit cursus; pedem in ea via nunc figam, vt probem motum tam à forma seu termino, quàm à subiecto suo mobili reipsa discrimina. Agnosco hîc me graues habere aduersarios, eosdemque athletas philosophiæ, sed alea iacta est, in qua sex puncta aperiè videre cupio extimulatus sum potiùs apparenti veritati, quàm ingeniosæ subtilitati cedere. Primùm igitur probo, motum de quo agimus à termino in quem tendit realiter differre. Prima ratio hæc est, quæcunque definitione differunt realiter differunt; sed motus & terminus ad què tendit motus definitione differũt: ergo realiter differũt. Assumptio probatur quia motus est actus inchoatus rei mobilis, terminus autè ad quem est actus perfectus rei completæ, quo acquisito motus omnino cessat; vt in omni genere motus videre licet, si exempla quæras. Secunda ratio est à disparatis, hoc modo. Quæcunque ita affecti sunt, vt alterum sine altero realiter cohærere possit, ea realiter differunt; sed motus & terminus ad quem ita sunt inter se affecti: ergo motus & terminus ad quem realiter differunt. Minor patet, quia forma naturalis cuiusque rei acquisita per motum, ipso cessante motu integra & perfecta manet, donec privatio subiectum de nouo vulnerârit, aliumque motum invexerit. Tertia ratio non minùs validè hoc ipsum sic probat; successiuum esse aliter motui conuenit, vt ante multis & firmis rationibus probatur; sed successiuum essentialiter non conuenit termino ad quem

Triplex est opinio philosophorum in hac causa.

1

2

3

Motus re differt & à termino & à mobili.

Ratio 1.

2

3

(est

(est enim absurdum dicere terminum ad quem esse successivum) motus ergo & terminus ad quem realiter non conveniunt. Idem dico potest de velocitate & tarditate, quæ sunt (vt docet Philosophus) proprietates motus: at nemo sanæ mentis terminum acquisitum per motum esse velocem aut tardum diceret. Quarta ratio ab exemplo in loci mutatione ducitur, in quo genere, motus ipsius terminus est locus ad quē tendit mobile. Sed quam ridiculum & absurdum est hoc argumentum si sic disputes? Motus & terminus ad quem tendit motus sunt realiter eadē: ergo motus & locus realiter sunt eadem. Verum quam alienum hoc sit à ratione nemo (vt opinor) philosophorū est qui nō videat. Miror igitur & demiror, quid sibi velint qui acumen ingenij in hoc terant, vt probent motum à termino ad quem re penitus non differre; quasi dicerent *Oxonium & profectionem Oxonium versus* non differre. Quod de loci mutatione dico idipsum de omnibus motus generibus iri intellectum volo. Alia ratio ex impossibili petenda est, nempe si omnis motus sit idem cum termino ad quem, sequetur aliquando vt mō. tus cœli aut hominis hodiernus idem sit re cum hesterno, quoniam idem omnino terminus manet; vt polus si volutionem cœ. li, aut palus (destinatus scopus ambulationis) si hominis motionem spectes; & sic ex consequenti præteritum idem numero & naturā redire potest, quia idem est terminus ad quem numero & naturā hodie ac fuit heri. Et sanè si hæc opinio sit vera, quòd re penitus sit motus idem numero & naturā cum suo termino, sequetur motum heri præteritum hodie redisse, eundemque numero & naturā esse cum hodierno; cùm ipse terminus cum quo idem est, neque numero neque naturā omnino mutetur. Postremò nihil suijpsius causa esse potest, sed si omnis motus sit idem numero cum suo termino, aliquid erit suijpsius causa, ergo motus non est realiter idem cum suo termino. Assumptio probatur, *quia* motus est causa sui termini (cùm terminus vi & facultate ipsius motus fiat) si ergo terminus sit idem cum motu, motusque sit causa termini, motus etiam suijpsius causa erit, quod contra rationem, naturam, & philosophiam pugnat. Nervos ingenij tendunt, atterunt, & consumunt hîc patroni adversæ partis, vt satisfaciant hisce argumentis: sed vmbræ sunt (meâ quidem opinione) quas adferūt, ramique plena sunt illorum responsa, fluūt & refluunt, nulloq; certo in centro constant.

Velocitas & tarditas sunt proprietates motus.

Restat vt versâ vice aleâ alia puncta ostendam, ad quæ lineas alterius partis in hac circumferentiâ ducam; hoc est, vt in eadem

dem quæstione iam propositâ, nunc probem, motum etiam à mobili (in quo est) realiter distingui & separari. Ero succinctus.

1 Mobile est subiectum motus: ergo re distinguitur. Ratio tenet, quia subiectum motus est substantia, aut modum substantiæ habens, motus autem est accidens; sed substantia & accidens reipsa differunt: ergo mobile & motus reipsa differunt. Præterea definitione motus & mobile differunt: ergo reipsa differunt. Antecedens constat, quia mobile est id quod moveri potest ad aliam formam, at motus est actus quo ipsum mobile movetur ad eandem formam.

3 Deinceps, mobile est in potentiâ, motus autem est ipse actus: ergo motus & mobile naturâ differunt. Porro mobile est terminus à quo primariò incipit motus, motus autem est medium; sed res & medium rei realiter differunt: ergo motus & mobile realiter

5 differunt. Huc adde, quòd absurdum sit dicere ortum esse generabile, interitum esse corruptibile, alterationem esse alterabile, & sic de cæteris generibus motus: ergo nullus motus reipsa idem est cum mobili. Antecedens probatur exemplis; quis enim nisi insanus diceret motum seminis ad plantam esse semen? & tamen hic motus seminis est generatio, & semen est ipsum mobile, quod idem esset naturâ cum generatione, si motus & mobile realiter eadem

6 existerent. Huc adhiberi possunt rationes illæ de successione, velocitate, tarditate, quæ sunt in motu, non autem in ipso mobili

7 at essent si motus & mobile omnino re & naturâ conspirarent. Postremò quid sibi velint quidam interpretes in excipiendo locali motu ab hac vniversali regula non video, quasi dicerent motum localem non omnino differre à suo mobili, quasi verò sit aliquis inter mortales prudens, qui motum localem cœli cœlum, aut motum localem hominis hominem, aut motum localem vniuscuiusque rei rem ipsam mobilem esse diceret; at sic dicere & appellare oportet, si motus localis realiter à mobili non distinguatur. Generatim ergo hanc quæstionem defendo, motum esse ens distinctum numero, naturâ, nomine, tam à termino ad quem tendit, quàm à mobili à quo incipit & in quo inhæret.

Distinctio vtriusque quæstionis in vna tabula. Vtrum motus rectè definiatur? & Vtrum sit ens numero, naturâ, nomine distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo subiectivè inest?

Tracta-

Definitio motus quæ est multiplex, sed præcipuè triplex, vel

1 Respectu rei in sola potentiâ, vt sit *actus entis in potentia, quatenus tale*; id est, in potentia, qualis est motus primæ materiæ.

2 Respectu rei ex parte actu existentis, & ex parte in potentia fluentis ad aliâ formâ, & sic definitur *actus mobilis, quatenus tale*, i. quatenus mobile ad aliâ formâ.

3 Respectu vtriusq;, vt sit *actus eius q. agere & pati potest, quatenus tale*; vel vt *fluxus formæ* aut *forma fluens à materia, nõ actu adhuc subsistens definiens q, subiectũ suũ.*

De expositione particulatim nihil hic addo, quia satis accuratè in discursu singula membra definitionis tractaverim.

Tractatur in hoc capite præcipuè duo.

Distinctio motus definiti, à

Termino ad quẽ tendit, à quo re ipsa differre probatur

1 A definitionibus distinctis vtriusq.

2 A separatione vtriusque; quia cessante motu terminus ad quem manet.

3 A differẽtia seu formali ratione motus, nempe successione, quæ motui essentialiter convenit, non autem termino *ad quẽ*.

4 Ab exemplo in loci mutatione, in qua specie motus locus est terminus *ad quem*, qui locus nullo modo motus dici potest.

5 Ab impossibili, quia hoc dato quòd motus sit idem cum termino, multiplex motus ad eundem terminum vnus numero & naturâ esset. Vide probationem.

6 Ab absurdo, quia si idem sit motus cum termino, idem erit causa sui ipsius, cùm motus sit causa termini.

Mobili in quo inest motus, probatur autẽ ab hoc realiter differre

1 Quia mobile est substantia, motus accidens.

2 Quia definitione differunt.

3 Quia vt potentia & actus differunt.

4 Quia mobile est quasi principium, motus autem est medium.

5 Quia in nullo genere motus, motus dici potest mobile.

6 Quia formalis ratio & proprietates motus, nempe *successio, velocitas & tarditas* non conveniunt mobili, & per consequens non sunt eadem.

Argumenta adversus definitionem motus.

Opp. *Motus entium non est: ergo motus non rectè definitur. Antecedens probatur authoritate & ratione. Authoritate Platonis, qui motum de numero non entium esse existimat. Ratione, quia id non esse dicitur cuius nulla pars manet; sed nulla pars motus manet: ergo motus non*

est.

est. Minor probatur, quia motus est ens essentialiter successivum: at successivum est cuius nulla pars manet; quippe semper in fluxu volat.

Ens duplex est.

Resp. *Distinguitur ens in positivum & successivum; utrumq; existit quamvis non eodem modo; nam illud est absolutè & simpliciter, hoc comparatè & respectivè (vt aiunt:) motus ergo est ens, quod totũ in mobili vt in subiecto ponitur: & quamvis partes illius continuò volent, statum tamen in subiecto habent. Nam vt pars nulla aquæ fluentis in vno loco manet, & tamen tota pereñis in fonte vnde manat inesse dicitur: ita motus pars nulla fixa & immota, & tamen aut in movente principio à quo fluit, aut in mobili subiecto in quo inhæret, rectè quiescere & manere dicitur.*

Motus vbi manet.

Opp. *Ens in potentia id dicitur quod potest esse, & adhuc non est; sed motus qui est actus entis in tali esse non potest: ergo male definitur actus entis in potentia. Maior ex desinitione eorum quæ sunt* actu & potentiâ *constat. Minor probatur; quia motus est accidens & actu aliquod subiectum requirit in quo insit.*

Ens duobus modis est in potentia.

Resp. *Ens dicitur in potentia duobus modis, vel obiectivè, quod adhuc non est, & tamen esse potest, & sic in desinitione motus non intelligitur: vel subiectivè, quod est, & potest aliquid recipere, & sic ens in potentia hoc loco capitur; vt scilicet actu subsistens inclinari & moveri potest ad alium terminum.*

Lib. 2. de Ani. cap. 1.

Opp. *Actus seu entelechia significat perfectionem rei; sed motus non est perfectio rei: ergo motus non est actus. Maior constat ex vsu & etymologia vocis, cum anima actus & perfectio corporis organici à Philosopho dicatur. Minor ostenditur, quia motus est fluxus illius entis quod adhuc nullam perfectionem habet.*

Perfectio duplex est.

Resp. *Perfectio duplex est, incboata & absoluta; motus dicitur perfectio incboata non absoluta. At (dices) incboatio imperfectionem arguit. Respondeo non arguere si ad perfectius in natura tendat. Nam denominationem tus à termino ad quem, in quo est completa rei perfectio, sumitur.*

Opp. *Corruptio est motus, vt hic docet Arist. sed corruptio non est perfectio rei: ergo omnis motus non est perfectio rei.*

Corruptio qui perfectio rei.

Resp. *Corruptio consideratur vel respectu formæ quam tollit, & sic est potius imperfectio quàm perfectio rei, vel respectu termini ad quem tendit, & sic incboata perfectio dicitur; quia res mobilis induere formam novam non potest nisi per successionem motus, vt in* granis mãdatis terra liquidò & manifestè *constat.*

Opp. *Generatio & corruptio instantaneæ mutationes dicuntur à Philosopho, & proinde excludentur à desinitione diuisiua motus. Quur sunt ergo hæc à Philosopho inter species motus enumerantur?*

Resp. *Generatio & corruptio sumuntur duobus modis, aut progressiuè, & sic*

ferrè sub hac definitione continentur; vel perfectivè pro sola forma essentiali mutatione aut expulsione, quæ in momento peragitur, & sic tum à definitione, tum à divisione motus omnino excludantur.

Generatio & corruptio sumuntur dupliciter.

Opp. *Diminutio in quantitate, remissio in qualitate non sunt acquisitiones sed potius abiectiones interitusque formarum: male ergo inter species motus hoc loco recensentur, cùm motus sit continua & successiva acquisitio formæ.*

Resp. *Quod modò respondebamus de corruptione, idipsum de diminutione, remissione, aliisque abiectionibus (vt ita loquar) motuum respondeo; quia licèt positivam formam præexistentem in subiecto ad interitum & velut ad carnificinam trahant, ad aliam tamen entis mobilis deducunt, quæ (si conservationem totius naturæ spectes) suam etiam perfectionem habet. Nam quamvis cadaveris forma mors sit hominis, naturalis tamen est forma cadaveris, eademque perfecta dici potest, non respectu hominis, sed respectu naturæ universalis, quæ vicissitudine rerum conservatur. Præterea vt de aliis exemplis verbum addam, dico in diminutione quantitatis & qualitatis esse perfectionem. Exempli causâ, si æstus febrilis decrescat transeatque in temperatum calorem, in hoc calore temperato inest naturalis perfectio; et sic si fervens aqua in tepidam & remissè calidam, seu si tumor hydropis in iustam corporis figuram, & proportionē naturalē mutet. Imo vicissim augeret forma in forma, sive vitiosa acquisita sit perfectior sive imperfectior respectu præexistentis formæ, est tamē ne acquisitā illā formā quadam respectu restituta naturalitas facta perfectio, & sic esse sufficit ad motum, qui actus non completus & perfectus sed incompletus & imperfectus dicitur.*

Opp. *Hæc definitio motus dispositionibus animi tendentis ad bonum vel malū habituū cōvenit: ergo nō est Physica definitio. Antecedēs probatur, quia animus per motum dispositionis à potentia et scintillā virtutis ad habitum & flammā trahitur: Sed iste motus est actus rei, id est animi, in potentia (scilicet ad virtutem) vt in potentiâ, quia adhuc in dispositione manet, donec habitum per motum instantem acquisiverit.*

Resp. *Analogicè hæc definitio motus animi affectionibus motu incitatis convenire potest, non tamen propriè & univocè; quippe in definitione motus hactenus traditâ, per ens mobile non rationis, naturale non intentionale intelligitur.*

Opp. *Quid respondes Platoni, qui dixit motum esse aut inæqualitatem aut diversitatem, quia omnia quæ moti feruntur sunt inæqualia aut diversa? Quidtiā respondes Pythagoræ, qui in enumerandis principijs suis (quorū duorum ordinem seriemque fecit, nimirum bonorum & malorum) motum non esse appellat? cuius ratio non videtur contemnenda. Nam (vt ait) cùm omnia*

verum

rerum genera in actum & potentiam dividantur, cumq; motus ipse sit neq; actu neq; potentiâ; non actu, quia quod est actu quale aut quantum ad qualitatem aut quantitatem non mouetur; non potentiâ, quia quod est in potentia quale aut quantum non necessariò mouetur, nam idem sic in potentia manere potest quiescere, vt materia prima. Est ergo motus de numero non entium, & per consequens non potest vt ens hic definiri.

Resp. Satisfactum est huic argumento antea, sed quia aliud verbum reipsa addis, iterum respondeo, motum esse actum & potentiæ duorum respectu. Est enim ens actu, quia mouet actu; est ens potentiâ quia ad huc ad formam & terminum non peruenit. Vbi dicis quale aut quantum actu non moueri, error; nam nusquam est otiosa natura. Cœlum enim est quale & quantum actu, & tamen mouetur. Et sic elementa miaque mixta ex illis perfectè & imperfectè, perpetuò aut in toto, aut in parte aliquo motus genere mouentur. Similiter cùm dicis quidem quantum in potentiâ posse non moueri, quiaidem potest (si ita visum fuerit naturæ) conquiescere; respondeo non sic placere naturæ, quæ tota in motu posita est, cùm ipsa sit principium motus. Et quamvis etiam causa quietis dicatur, sic tamen dicitur, non quòd in cathedrâ quasi dormiat vt homo, sed quia tum quieta maximè sit cùm moueatur. Sic motus vertuntur omnes omnia ad primum motorem conuertuntur, in quo solum quies est sine motu, & tamen motus sine mobili; is enim omnia mouet & non mouetur. Bruum ergo est qui omnia vestigia sua ad hunc motorem mouet.

Motus est ens & actu & potentia.

Natura maximè quieta cùm moueatur.

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum motus sit ens realiter distinctum à termino ad quem tendit, & à mobili in quo inhæret?

Opp. Motus conseruari non potest sine termino ad quem tendit: ergo motus reipsa non differt à termino ad quem tendit. Addens confut. quia motus nihil aliud est quàm acquisitio eiusdem termini ad acquisitum: at acquisitum sine ipso termino esse non potest: ergo motus sine termino esse non potest.

Resp. Sincerè agam cum aduersarijs in hac causâ, eorumq; argumenta quæ loco demonstrationum adferunt aduocidè & expressè proponam. Agerge, sic disputas; Non potest conseruari motus sine termino ad quem tendit: ergo reipsa nõ differt à termino ad quem tendit. Nego argumentũ. At probas quia motus est acquisitio termini ad quem tendit; hæc non est probatio argumenti sed antecedentis. Respõdeo ergo ad antecedẽs (quæuis non opus sit cum negetur argumentum) respondeo (inquam) & dico motum considerari, potest duobus modis, vel obiectiuè in actiua potẽtia moventis, vel subiectiuè in passiua potẽtia mobilis: priori modo cõseruari potest sine termino ad quẽ, posteriori modo non potest. Ratio est, quia actiua potentia natura est principiũ motus, quo

Motus duobus modis cõsideratur.

quia motus conservari potest, tametsi terminus ad quem non sit. Sed iterum
vrge argumentū, quia non magis tenet quàm hoc, Motus conservari non po-
test sine mobili: ergo mobile est de natura motus, quod ipse negas. Verùm quo-
niam defendo vtramq; partem, motum nimirum & à termino ad quem tē-
dit, & à mobili cui inhaeret realiter differre: in hoc exemplo non insto, dico ta-
men non magis sequi hoc argumentum quàm illud, Non potest conservari ho-
minis vita: ergo vita est de natura hominis; Imò hāc catastrophen addo, mo-
tum, licet sit acquisitio termini ad quē tendat, posse conservari sine ipso termino,
quia tametsi cōplete à termino nūquā acquiratur vt sæpe cōtingit, motus tamē
modo tendentis ad terminū in ipso mobili vt in subiecto cōservatur. At dices
me hoc ipsum negasse modò, cū de potentia actiuā & passiua distinguebā; verū
ibi sumpsi motū sine causa impeditæ intelligas, si verò incāplete nō negani.

Opp. Motus non habet existentiam sine termino: ergo motus non habet
essentiam sine termino. Ratio probatur, quia existentia nihil aliud est quàm
ipsa sub certo modo. Existentia quid.

Resp. Antecedens nego & argumentum, antecedens, quia terminus ex-
istente motu adhuc non est, & termino existente motu non est; nam cùm ex-
ista terminus, motus cessat: eandem ergo existentiā non habent. Argumen-
tum etiam nego, quia essentia & existentia differunt vt substantia & acci-
dens. Exemplo vno res hac manifesta erit. Sit terminus accretionis humanæ
septem pedum altitudo, dum infans & puer crescant, adhuc ista septem pedū
altitudo non existit: est ergo alia existentia (vt vides) motus, id est accretionis,
quàm termini, id est altitudinis. At verò cùm altitudo ista 7 pedum viro fa-
cta acquiratur, existit iam terminus; et vbi est motus, id est, accretio adhuc
manebit? Certè non est omnino, nam acquisito & existente termino, pe-
nitus cessat extinguiturq; motus. Est ergo diversa existentia, adeoq; etiam
diversa essentia vtriusq;. Effētia & existentia quomodo differant.

Opp. Motus est nihil aliud quā fluens forma: sed fluens forma re non dif-
fert à seipsa: ergo motus non differt à forma, & per consequens non dif-
fert à termino. Maior probatur authoritate D. Thomæ 5 huius operis,
& Ochami in 2. q. 9. 31.

Resp. Certum est doctissimos illos viros sic nunquam sensisse, nam quan-
vis motum aliquando nominent fluentem formam ab effectu, cùm tamen
definiunt motum, dissertis verbis eundem actum mobilis & fluxum for-
ma nominant, vt videre licet, si illorum commentarios in hoc caput le-
gentibus differre motum à formâ concludunt, quia motus est realiter suc-
cessiuus, quæ proprietas vel potius differentia (vt illic aiunt) non potest formæ
aeternitate conuenire.

Opp. Nutritio est motus, cuius terminus ad quem est conversio alimenti
in naturam alitæ: sed conversio alimenti in naturam alitæ non realiter diffe-
rt

fert à nutritione ergo terminus realiter non differt semper à motu. Maior constat, quia nutritio ad conversionem cibi vt ad scopum, formam, & finē tendit; cessat verò cùm cibus in naturam alitis commutatur.

Resp. *Si sic nobiscum agas omnia concedimus: nam à tota definitione nutritionis, non à termino hoc argumentum petis. Quippe conversio alimenti in naturam alitis est definitio nutritionis, eademq; re simpliciter cum desinit; sed terminus nutritionis est vel substantia alita, vel substantia alitæ naturalis figura & proportio: at nemo vel substantiam alitam, vel eiusdem figurā & proportionem re cum nutritione consociari dixerit.*

Opp. *Motus rationis est sæpe terminus ad quem motus studiosi affectus tendit; sed hic motus ab illo re non differt: ergo omnis motus re à suo termino non differt. Maior constat, quia si quis sit probè affectus ad bene vivendi, protinus movetur ad nutū motūq; rationis sequendū. Minor probatur, quia re differret motus studiosi appetitus à motu intellectus seu rationis, motus à seipso realiter differret, quod est à ratione absonum & alienum.*

Non est idem motus appetitus & intellectus.

Resp. *Primùm distinguo eundem non esse naturā motum appetitus & intellectus; tum etiam dico, hoc posito (nempe motum animæ appetentis ad motum intellectus tendere vt ad terminum) quòd motus intellectus sit vera quies & cessatio prioris motus. Nam quamvis sit verè motus respectu intellectus, est tamen finis & quies respectu appetitus probè affecti, & tendentis ad imperium rationis. Vt enim cœli diurnus motus est ab ortu adoriens, in quo vt in termino definit dari motus, quamvis ab occasu verum adrientem volvatur idem cœlum: ita motus probè affecti hominis ab appetitu ad motum intellectus est quidem vt ad terminum, licèt ab intellectu ad appetitum nova reciprocatio & refluens motus fiat. Postremò respondendum est, hac genera motus spiritualis hoc loco non nisi analogicè à Philosopho intelligi.*

Opp. *Motus est causa termini ad quem: ergo re non differt ab eodem. Antecedens probatur, quia vi motus elicitur in omni progressu naturæ forma. Argumentum tenet, quia causa & effectus re non differunt. Ratio est, quia causa dat esse aliquod suo effectui. Præterea motus & terminus ad quem tendit motus se habent vt acquisitio & acquisitum (est enim motus acquisitio, terminus acquisitum) sed acquisitio & acquisitum re non differunt, quippe sunt coniugata: ergo motus & terminus ad quem tendit re non differunt.*

Causa duplex est. Acquisitio & acquisitū sunt nomine tantū coniugata.

Resp. *Motus quidem est causa ipsius termini, vt accretio maioris quantitatis, nutritio naturalis figuræ & proportionis: Sed causa distinguenda est, vt alia sit interna alia externa, illa dat esse suo effectui, hæc vero attribuit. At motus est causa externa nempe efficiens, interna autem est potentia materiæ unde fiunt. Ad illud quod urget de acquisitione & acquisito, ne-*

sum

sum respondeo, ista non esse nisi voces coniugata. Sunt enim coniugata voce tantum, re tantum, ve & voce simul. Hæc quidem non re sed nomine coniugata sunt.

Argumenta contra secundam partem quæstionis, Vtrum motus re distinguatur à mobili?

Opp. *Motus ipse est mobilis: ergo motus re ipsa non distinguitur à mobili. Antecedens probatur, quia subiectum motus movetur, & proinde motus ipse est mobilis; quippe motò subiecta movetur & accidens quodam eo inest, vt dicit Philosophus, 2. Top. Præterea, per potentiam motus à mobili movetur motus: ergo motus est mobilis.* Li. 2. Top.

Resp. *Aliquid movetur propriè et per se, vt subiectum mobile, vel impropriè & per accidens, vt ipse motus aliaq; affectio quæ habet in subiecto moto; sed hoc ultimo mobile propriè et per se intelligitur. Quòd addis motum scilicet et mobilem per potentiam fieri, nego: potentia enim est potius causa vt motus sit, & subiectum disformem trahat, quàm vt ipse moveatur.* Aliquid est mobile dupliciter.

Opp. *Mobile & motus sunt coniugata: ergo re eadem sunt, nam coniugata sunt quæ naturæ societate inter se conspirant. Præterea mobile esse non potest sine motu: est ergo motus re idem cum mobili. Hoc à contrario probo, quæ re quæ sunt diversæ naturæ à separari possunt: ea ergo quæ separari non possunt re eadem dicuntur.*

Resp. *Mobile & motus non sunt re ipsa coniugata, sed voce; quia mobile subiectum est motus, & quia mobile potest esse absolutè sumptum sine motu: absolutè sumptum dico, quia relativè sumptum esse non potest. Quippe sic mobile & motus sunt relata, vt motus mobilis motus, & mobile motus mobile dicatur. Quòd absolutè sumptum mobile esse possit sine motu, constat in grano arenæ quam terræ mandetur, quod in sua propria naturâ & potentiâ mobile ad plantæ formam dici potest, quantumvis adhuc non moveatur.*

Opp. *Motus est in definitione mobilis, et mobile in definitione motus: ergo re inter se non distinguuntur. Antecedens probatur, quia motus definitur actus mobilis, & mobile definitur subiectum motus, vel id quod moveri potest.*

Resp. *Notationes hæ sunt vel interpretationes, non absolutæ definitiones. Argumentum igitur hoc non tenet, quippe in notationibus accidentia ponuntur, vt in descriptionibus propria, quibus vtcunq; res innotescant nobis. Sit ergo conclusio omnium quoad definitionem motus, quòd sit eius successivum esse res subiectivè in mobili, obiectivè in moveute, realiter distinctum ab vtroq; et etiam à potentiâ & forma ad quam tendit. Distinguitur à mobili vt à subiecto, distinguitur à moveute vt à principio, distinguitur à potentia vt à medio, distinguitur à forma ad quam tendit vt à fine. Et hæc de definitione & distinctione motus.* Motus quid.

CAP.

CAP. 3.

Vtrum { *Mobile sit proprium subiectum motus?*
Idem sit actus moventis reiq; moti?
Actio & passio sint vnus motus?

Tria sunt huius capitis dubia.

TRIA in hoc capite de motu moventur dubia; primum, *Vtrum mobile sit subiectum motus?* secundum, *Vtrum idem sit actus moventis reiq; moti?* tertium *Vtrum actio et passio sint vnus idemq; motus?* Ad primum ait Philosophus, rem motam esse subiectum motus; & rationem hanc reddit, quia actus est in eo cuius est actus; sed motus est actus mobilis: ergo motus est in mobili. Ad secundum ait, eundem esse actum moventis & mobilis; quod probat bifariam, à comparatione, & similitudine. A comparatione hoc modo. Actus moventis est qui fluit & producitur à movente, actusq; mobilis qui recipitur in mobili; sed idem actus producitur à movente, recipiturque à mobili: ergo idem est actus vtriusq;. A similitudine, quia vt est idem spatium seu intervallum ascensus & descensus: ita est vnus motus agentis & patientis, moventis & mobilis, sed diversâ (vt hic docet) ratione. Est enim moventis vt principij, mobilis autem vt subiecti. Ad tertium respondet more dialecticorum (vt ait) vtrò citroq; discutiendo; primùmq; probat, quòd actio & passio non sint vnus idemq; motus sed diversi, quia actio est actus agentis, & passio actus patientis; sed agens & patiens sunt res diversæ: ergo actio & passio sunt res diversæ, & proinde non sunt vnus motus idemq; actus. Hoc argumento contexto aliud concinnat, quo confirmat contrariam opinionem, nempe actionem & passionem esse vnum motum, idq; ad hunc modum, Si actio & passio essent diversi motus, hoc fieret vel quia vterque motus esset in patiente, vel quia actio sit in agente, passio in patiente, aut vterq; in vtroq;: sed ex hisce singulis (si percurras) incommodum sequitur: ergo actio & passio non sunt diversi motus. Assumptionem probat divisim in singulis partitionis membris: nam si motus sit in agente, sequetur motum esse in movente, movensq; moveri, quod negatur; si sit in patiente, sequetur motũ esse in immobili, quia patiens est terminus *ad quem*, in quo cessat & quiescit motus; si sit in vtroq;, sequetur vnum acci-

Idem est actus moventis & mobilis.

Actio & passio sunt vnus motus.

stidens numero esse in duobus subiectis simul. Relinquitur ergo quòd motus vtriusque non sint diversi sed vnus, idemque nec in hoc, nec in illo, aut vtroque, sed in medio aliquo, nempe in mobili, quod inter agens & patiens, principium & finem vertitur. Vt ergo cursus est vnus currentis motus, qui neque in loco à quo incipit, neque in scopo in quem desinit propriè inesse dicitur, sed in medio vbicursor vestigia vrget: ita motus agentis & patientis vnus est, nō in agente & patiente vt sunt extrema (principium & finem intelligo) sed in medio, quod propriè mobile inter vtrumq; latet. Nam sicut *eadem via Thebis Athenas & Athenis Thebas* (vt vtar similitudine Aristotelis in textu) sed itio reditioque diversa: ita vnus idemq; est actus agentis & patientis, quamvis actio & passio res numero, naturâ, & prædicamento differant. Imò actio & passio sunt vnus idemq; motus, si respectiuè in progressione & medio, id est in fluente formâ non in proprijs terminis & categorijs considerentur. Exempla ergo (vt hic ait Philosophus) in contrariam partem allata parum roboris & momenti habent; ea scilicet, quòd *docere* & *discere* sint vnus idēq; actus, si agere & pati vnus motus fiant.

Textu iam explicato percurrā paucis iterū hęc ipsa dubia, vt armatus adolescens considētius de ijsdē in vtramque partē disputet. Primū est, *An mobile sit subiectum motus?* præter argumentū q̄ ex textu elicitur superius, alia sunt nō levioris pōderis, quibus probetur motū in alio subiecto nullo residere posse nisi in mobili. Nā præterquā q̄ motus sit actus mobilis, cōstat eundē semper in eo subiecto inhærere quod est in acquisitione suæ perfectionis successiuū; at mobile solùm est in acquisitione suæ perfectionis successivū: ergo mobile est solū subiectum motionis. Præterea motus in eo subiecto solo inest, q̄ potentiā passivā habet vt moveatur, sed mobile solū potentiam passivam habet vt moveatur: ergo motus in solo mobili inhæret. Deinceps motus id solum subiectum est quod est inchoatum per motū, sed mobile est solùm inchoatum per motū: ergo mobile est solū subiectū motus. Porrò motus non est in movente à quo incipit, nisi vt in principio, non est in termino in quem tendit nisi vt in fine; relinquitur ergo vt sit in solo mobili vt in proprio subiecto. Postremò si percurras omnia motus genera, hoc verum esse intelligas; nam *generationis* subiectum est solùm generabile, *corruptionis* corruptibile, & sic cæteris: ergo mobile est solum subiectum motus.

Dub. 1. Mobile est subiectum motus

Ad alterum dubium venio, quod est: *An idem sit actus moventis & mobilis?* In vtramque partem probabiliter disputatur defenditurq; hęc quæstio. Sed vmbris fugatis lucem veritatis quæro. Est

Dub. 2. Moventis & mobilis idem est actus.

(inquit Philosophus) vnus idemque actus mouentis & mobilis, est quoque diversus: vnus si fluentem formam à movente in mobile, diversus si vtriusque formam distinctam spectes. Est enim vna forma si in motu, est diversa si in propria naturâ & essentiâ vtrũq; cõsideres. Movẽs ergo & mobile considerari possunt bifariã, vel absolutè & distinctè, & sic vnus vtriusq; non est motus; vel cõparatè seu relatiuè, & sic est vnus. Hoc probatur quatuor argumentis, 1 Ab authoritate, quia Princeps philosophorum dixit, rationemque addidit, quoniam actus mouentis est qui producitur à movẽte, & actus mobilis qui recipitur à mobili: sed idẽ est actus qui producitur à movente & qui recipitur à mobili, ergo idem est motus vtriusq;, idem (inquam) motus numero & naturâ, quia non est diversus; formam fluentem aut formę fluxũ intelligit. 2 A necessario, quia fieri non potest vt alius huius, alius sit illius motus. Quod probatur, quoniã agens & patiens relatiuè accepta in motu non nisi vnam & individuam causam sui motus habent, nempe vtriusque potentiam, quâ indissolubili quasi nexu constringuntur. 3 A comparatione, quia moventis virtus transit in mobile per motum, sed virtus vna eademque est re *in* hoc & illo: ergo motus vnus idemque re est in hoc & illo. Intelligo per *virtutem* hoc loco non solùm potentiam, sed habitum alicuius moventis, puta *lucis* in *sole*, quæ effusa in aerẽ transit, aliamque naturâ *lucem* in aere non facit quàm quæ in sole hæret. 4 A similitudine, quia vt est vnum medii ascensus & descensus, vnaque via Thebis Athenas, & Athenis Thebas: ita vnus idemque motus est moventis & mobilis. Planiùs & illustriùs sic (si placet;) vt *radius solaris* transiens per *radium ignis*, non aliud sed idem numero *lumen* & *splendorem* (teste Philosopho) faciat: ita transiens actus à movente in mobile, non motum diversum, sed eundem numero & naturâ efficit. Nã sic transit motus à movente ad mobile, vt *globus* aut *pila* iactantis in alterius recipientis manũ; sed vnus numero *globus* aut *pila* à manu in manum transit: ergo vnus motus à mouente in mobile rectè migrare dicatur.

Movens & mobile consideramus bifariam.

Dub. 3.

Restat tertium iam dubium, *Vtrum actio & passio sint vnus idemque numero & naturâ motus?* Argumenta eadem ferè singula, in superiori cognatâ & affini quæstione adducta, ad istius dubij confirmationẽ adduci possunt appositissimè. Distinctione ergo factâ, ad alia grauora festinabo. Constat apud dialecticos actionem dividi in immanentẽ & transeuntem, illa sine omni aleâ controuersiæ est in agente, vt ipsum nomen planè insinuat; nam *immanere* est nihil aliud quàm manere in principio aut subiecto à quo fluit, aut cui accommodatur. Quæritur ergo hoc loco de transeunte actione solùm; sit ergo hoc

Actio duplex.

Actio immanens est in agente.

dubium

dubium, *Vtrum actio transiens & passio sint vnus idemq; motus?* Ad pleniorem intellectum huius dubij distinguendum est, actionem & passionem capi duobus modis, formaliter (vt aiunt) & materialiter: formaliter, vt sunt prædicamenta & extrinseci respectus agentis & patientis (quippe actio vt est prædicamentum est nihil aliud quàm respectus agentis ad passum, & passio nihil aliud quàm respectus patientis ad agens) sic actio & passio non sunt vnus idemque motus, imo sunt duo respectus extrinseci realiter distincti: materialiter pro formâ quę sensim & pedetentim ab agente in passum fluit, & sic actio & passio sunt vnus idemque motus, id est, vna forma fluens, vel fluxus formæ. Hoc quidem probari potest, quia vt agens & patiens, ita & actio & passio in medio vnum sunt. Nam quamvis sint duo, eademq; naturâ diversa & distincta, si per se divisim cõsiderentur; relatione tamen & motu vnum sunt, idemq; motus dici possunt, quoniam hic motus inter actionem & passionem vnus est continuus & successivus, qui in agente actio, in patiente passio causâ distinctionis dicitur. Verùm quoniam sine interruptione continuus & successivus est, donec forma seu qualitas fluens ab agente in passum imprimatur, rectissimè in medio quasi cursu via vna, forma vna, fluxus vnus, vnusque motus numero & naturâ dicitur. Neque hoc mirum videatur tibi, quia vt duo numeri distincti vnum formalẽ nexum simplicemq; vnionem habent: ita agens & patiens, actioq; & passio vnum actum, vnum motum, vnam fluentem formam aut formæ fluentis emanationem habent. Imo efficaciùs rectiùsq; ad vivũ loquar, si dicam quòd actio passioq; sint vna emanatio, vnus actus, vnus motus formæ à potentia agentis fluens tendẽsq; ad passum; quod passum vnà cum inchoata forma incipit fieri, fitq; tandem successivus veluti momentis ab agente formatum: vt *igne ardente aqua subiecta incipit pati*, adhuc tamen perfectè patiens non dicitur, donec sensim *calor fluens*, seu *caloris fluxus* (qui est motus) ad fervorem perrepserit, gradumque igneum in *aquam* subiectam vi *ignis* impresserit. Sic (vt vides) quamuis non sit idem numero calor in agente & patiente, si per se divisim secundùm proprias & absolutas essentias considerentur; in via tamen & progressione secundùm potentiam motricem, actio & passio vnus numero motus dici possunt, vt *elementa* in *homine* vnum *mixtum*, vnusque *aspectus* diversorum *siderum*, si in eodem gradu & influentia simul vniantur. Sunt quidem (vt vides) quatuor elementa rerum distincta, distinctis naturæ formis, proprietatibus, & affectionibus vestita: at coacta ad temperiem vnum numero mixtum sunt & fiunt.

Actio & passio dupliciter sumuntur.

1 Actio quid vt prædicamentum.

2

Actio & passio quid vnus motus.

fiunt. Sic actio & passio formaliter accepta diversa sunt genera, at physicè & materialiter considerata in potentia naturæ agentis, moventis, perficientis effecta, vnus sunt actus vnusque motus. Exemplum de aspectu siderum brevitatis causâ tacitus prætereo, dico tamen vt est illorum in eadem constellatione vna influentia, vnusq; aspectus numero, quia vnitî radij multorum vnum aspectum faciunt: ita agentis & patientis, actionis & passionis vnus motus existit, idemq; numero & naturâ vnus.

Hactenus quòd sit motus, & quid sit, & quomodo sit res cõmuni, quomodo successiva, quòd sit in mobili vt in subiecto, in movente autem vt in principio, quòd denique sit vnus moventis & mobilis actus, quodq; actio & passio sint vnus idemque motus diximus. Agnosco hîc alias ex textu moveri quæstiones, vt An motus secundùm extensionem sit divisibilis, & An atomis, id est, indivisibilibus mutationis punctulis terminetur motus, cùm sit naturâ sui successivus? Prætereà quid inchoet, quid finiat motum? quid partes eiusdem durationè succedentes inter se connectat? Has (inquam) prætermitto hoc loco omnes, non quòd indignas tractatione putem (sunt enim subtilitatis philosophicæ, & ingenij plenæ) sed quoniam in posterioribus libris Physicorum opportunius moventur & exponuntur à Philosopho. Ad distinctionem igitur festino, in qua hæc tria iam mota de motu dubia reddentur clariora.

Distinctio quæstionum capitis tertij.

1 An mobile sit solum subiectum motus? quod sic esse probatur.

1 Quia motus est in eo cuius est actus; sed mobilis est actus: ergo in mobili inest.
2 Quia mobile est successivum vt motus: ergo proportione, motus est in mobili.
3 Quia mobile solum potentiam passivam habet ad recipiendam formam per motum.
4 Quia mobile est inchoatum per motum, idem, quę etiam perfectum.
5 Quia motus est forma inchoata mobilis à movente fluente fluens.
6 Quia motus non est in movente ut in principio, nec in termino *ad quem*, propterea quòd in eo desinit: ergo est in mobili.
7 Quia generatio est in generabili, corruptio in corruptibili, alteratio in alterabili & ergo ab inductione probatur, quòd omnis motus sit in mobili.

Dubia quæ in hoc capite mouentur sunt

2 *An motus sit moventis & mobilis, idem numero & natura actus?* sic esse hoc loco probat Philosophus,

1 Ab eadem, quia idem actus recipitur à mobili qui producitur à movente: idem ergo est vtriusque motus.

2 A necessario, quia vna individua est causa, seu fundamentum motus in vtroque, nempe potentia activa moventis: ergo est vnus motus.

3 A comparatione, quia forma transiens moventis vna eademque est inchoata forma mobilis, sed transiens forma moventis est vnus motus: ergo vnus est motus vtriusque.

4 A simili, quia vt est eadem via Thebis Athenas, & è contra: ita est idem motus moventis & mobilis.

5 A relatione, quia motus est inter movens & mobile medium vnum comparationis; sic movens motum movet, & mobile motu movetur.

3 *An actio & passio, quæ sunt propriæ affectiones moventis & mobilis, sint vnus numero & naturâ motus?* Sed hic distinguitur de actione & passione, quòd sumantur bifariam:

1 Formaliter, vt sunt distincta genera, & sic non sunt idem motus.

Materialiter profluxu formæ ab agente in passum, & sic sunt vnus naturâ motus; quod probatur

1 A locis fere omnibus prioris cognatæ quæstionis.

2 A definitione actionis, quæ est *motus vnus transiens in passum.*

3 A relatione vtriusque, quæ vnum medium & fundamentum habet.

4 A similibus, quæ in discursu patent.

Argumenta adversus primum dubium, Vtrum motus sit subiectivè in mobili?

Opp. *Actio est motus (vt docet hoc loco Philosophus) sed actio est in agente, quod est movens non mobile, vt hic etiam docet: ergo motus est in movente non in mobili.*

Actio, Passio. Motus quî res vna.

Resp. *Actio & passio (vt docet Philosophus) sunt motus, non tamen dicit motum esse in agente vt in subiecto, sed ab eo fluere vt à principio. Quippe rem planiùs plenius{que} explicem, actio, passio, & motus res vna sunt materialiter (vt aiunt) formaliter autem differunt, penes diversos modos quos vendicant. Huius assertionis veritas astruitur vno exemplo, quia vna eadem{que} illuminatio (quæ motus est) reipsa est actio & passio. Vt enim fluit à sole agente rationem actionis, vt excipitur ab aëre patiente rationem passionis habet; res tamen vna eadem{que} est numero & naturâ. Nunc (vt respondeam argumento) si ipsa actio transiens esset in agente, non esset transiens sed manens, vt ex ratione immanentis actionis constat.*

Opp. *Nova & inaudita est hæc opinio quum in campo philosophorum sparsi; quæ si sit vera, sequetur* lumen *non esse in* sole, *nec* calorem *in igne tanquam in subiectis propriis; quippe negas illuminationem & calefactionem ineſſe. Sic enim ais, si actio transiens insit in agente non esset transiens: At quàm absurdum est dicere* lumen *non ineſſe soli? calorem non ineſſe igni? Si sit absurdum (vt animo ipse iudicas) quorsum non æquè absurdum esse putas, negare* illuminationem & calefactionem (*quæ re non differunt à luce & calore*) *agenti inhærere?*

Resp. *Oratorem agis non philosophum. Dico iterum, si actio transiens insit in agente, non esse transeuntem. Attende quòd de actione* iam transeunte *agatur, id est, de tali actione quæ effectiuè ab agẽte fluat, & iam aut inchoatè aut completè in patiente emineat. Quid existimas de tali actione? si transfusa sit ab agente, vt est; certũ est, inchoatiuè aut perfectiuè (vt ainunt) in ipso patiente ineſſe. Verùm si sit in agente quod (vt cum admiratione inani contendis) concludo vnum accidens numero duobus ineſſe subiectis simul. Agnosco* lumen *esse in* sole, *agnosco* calorem *esse in* igne, *agnosco ineſſe, at neg. hoc* lumen (*quod est fluens,*) *neq. hunc* calorem (*qui est fluxus, actus, aut motus*) *huic aut illi ineſſe, vt in subiecto agnosco. Proprium enim horũ sic fluentiũ subiectũ patiẽs est nũ agens, mobile nõ movẽs. Quippe horũ respectu* sol & ignis *principia sũt à quibus, nũ subiecta (in quibus motus insit) dicũtur.*

Opp. *Ratio formalis qua movens à mobili differt, nihil aliud videtur esse quam relatio moventis ad motum, sed relatio hæc est in movente: ergo etiam est motus, quia motus est formalis ratio (vt docet Philosophus) vtriusq. Minor probatur, quia fundamentum relationis & relatio idem subiectum habent: at fundamentum motus est potentia actiua moventis, quæ non in mobili sed in movente inest.*

Resp. *Verum est quod ais, formalem rationem (qua movens à mobili differt) esse relationem moventis ad motum: at negamus relationem hanc esse motum. Præterea vbi dicis fundamentum relationis & relationem vnum habere subiectum, nego; nam Aristoteles id non dicit. Etsi enim legam apud Philosophum potentiam & actum eiusdem ad idem pertinere, cum doctissimis lectissimisque Interpretibus non intelligo (vt tu somnias) habere idem subiectum, sed habere idem principium. Sic motus & illius fundamentum (nempe potentia agentis) vnum principium (nimirum ipsum ens à quo oriuntur) habent.*

Potentia & actus eiusdem ad idem pertinet.

Opp. *Si motus sit in mobili, tum motus aberuus in occasum insisterent sphæris cœli inhærent; sed hoc concedi non potest: ergo motus non est in mobili. Sequela maioris constat; quia si ferrentur sphæræ suis mobilibus aberuus in occasum. Minor probatur, quia hoc concesso, quod idem motus ipsarum sphærarum sequatur duos contrarios motus simul esse, quia vi naturæ suæ ad occasum*

vnum perpetuò ferunt ur.

Resp. *Hoc quidem absurdum esset si vterque motus esset naturalis; sed vnus solum est naturalis respectu inferiorum sphærarum, alter verò violentus dicitur, raptu primi mobilis. Cæterùm quem vulnerat hoc argumentũ? cùm motus iste etiam diurnus ab ortu ad occasum sit naturalis primo mobili, eidemq; vt subiecto proprio inhæreat.*

Argumenta in secundum dubium. An sit vnus idemq; motus moventis & mobilis?

Opp. *Si sit vnus motus numero & naturâ (vt defendis) moventis & mobilis, tum vnũ accidens numero & naturâ inesset duobus subiectis simul, quod fieri nõ potest: ergo vtriusq; non est vnus motus. Consecutio antecedentis probatur, quia motus idem numero & naturâ est vnum singulare accidens, quod & in movente & in mobili ineſſe videtur.*

Resp. *Mouens & mobile sunt quidem duo subiecta (vt ais,) & motus vnũ accidens; at motus in vno vt in principio, in altero vt in subiecto inest, si in actu & progressu naturæ considerentur; sin verò divisim & absolutè ponantur, diversa accidentia & proprietates habent diversas.*

Motus in movẽte vt in principio, in mobili vt in subiecto.

Opp. *In commutatione loci, motus & locus idem sunt; sed locus est in locãte non in locato: ergo motus est in movente non in mobili, & per consequens non est idem motus vtriusq;. Maior probatur, quia in commutatione loci, vt in omni genere motus, forma fluens à movente est motus: sed forma fluens in commutatione loci est ipse locus, qui locanti inhæret, locato solum adiacet, vt docet Philosophus.*

Resp. *Directè in quæstionem non disseris, at intelligo quid velis; nimirum in commutatione loci non esse eundem numero motum moventis & mobilis, quia locus (vt ais) est solum locantis subiectiuè, locati verò solum relatiuè. Quòd verò locus sit motus hinc probas, quia alia non est forma media fluës à locante ad locatum quàm locus, neq; est alius terminus locati ad quem tendit quàm idem locus, qui locato adiacet non inhæret; est enim locatum prius in loco quàm locus in locato. Sed respondeo locum non esse motum in commutatione loci;* Locus *enim* est superficies concaua corporis continentis, *et* motus est ipsius corporis locati seu mobilis quædam successiua commutatio, *quæ in progressu tam locantis quàm locati vnius numero actus dici potest, vt in cæteris generibus motus euidentius cernitur.*

Locus est in locante subiectiuè, in locato relatiuè.

Opp. *Deus est movens primi mobilis (vt docet Philosophus) sed idem nõ potest esse motus Dei & cœli: ergo nõ est idem motus moventis & mobilis. Minor constat, quia fieri nõ potest vt finitum & infinitum, corporeum & incorporeum vno actu copulentur.*

Resp. *Agitur hîc de mouentibus naturaliter nõ de movẽtibus metaphysicè; Deus autem manus infinitæ potentiæ suæ cœlum primum volvit. Est*

Est actiua quę dam potentia movens cœlũ.

quod secundum divinam providentiam alia causa cœli moveat, nempe illa vis potentia infixa & indita cœlo, cuius potentiæ moventis, & cœli mobilis motis unus idemque actus esse potest, si in progressione à puncto ad punctũ considerentur.

Opp. *Una non est numero & naturâ potentia moventis & mobilis: ergo unus non est vtriusque motus. Antecedens probatur, quia activa potentia est in movente, passiua in mobili (vt docet Philosophus:) est ergo vnus motus actuus moventis, alter passiuus mobilis; non ergo est vnus numero motus (vt docuisti) vtriusque. Argumentum tenet, quia motus fundatur in potentia: si ergo activa potentia & passiva naturâ differant, simulque in vno subiecto comprehendi non possint, recte concluditur, vnũ motum numero in vtroq; non contineri.*

Resp. *Si movens & mobile absolutè considerentur, diversas potentias motusq; habent, at respectiuè in actione naturali, & productione aut acquisitione formæ comparata vnam potentiam, vnumq; motum sortiuntur.*

Argumenta in tertium dubium, Vtrum actio & passio sint vnus numero & naturâ motus?

Opp. *Actio & passio sunt genera distincta: ergo res vna numero esse non possunt.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs, cùm in textu distinctum actionis & passionis attulimus.*

Opp. *Vtcunq; actio & passio considerentur, sunt res diversæ, nec non distinctas definitiones habent: ergo fieri non potest vt sint res vna numero. Nam (vt habetur apud Porphyrium in Communitatibus & differentijs prædicabilium) res distincta specie commisceri non possunt, vt inde tertia oriatur.*

Resp. *Antecedens negatur, quia vnita in motu res diversæ non sunt, sed actus vnus numero. Negatur etiam probatio, quia res diversæ possunt physicè commisceri, quæ sic commixta fieri possunt res vna, vt in elementis naturâ & definitione rebus distinctis constat, quæ complexa in vnum rectissimè res vna numero & naturâ dici debent, nempe mixtum. Porphyrij locus fallaciter & insidiosè inducitur, quippe non de rebus physicis sed de formis logicis illic disserit, quæ forma non possunt vt sint commisceri, vt tertia species oriatur.*

Opp. *Principia actionis & passionis re distinguuntur: ergo actio & passio quo posito, sequetur non posse sic considerari, vt res vna numero dicantur. Antecedens probatur, quia principia actionis & passionis sunt potentia activa & passiva, aut res absolutè & simpliciter distincta in qualitate. Argumentũ tenet, quia considerari duo aut plura esse vnum, est aliter considerari quàm in essentia rerum sunt.*

Resp.

Resp. *Eandem forè semper incudem tundis; dico sæpè ac semper actionem & passionem res esse distinctas, earumque fundamenta & principiare esse diversa, si formaliter in se considerentur, at materialiter in progressione naturæ non item; quia tum vi & virtute naturæ cœrcentur, unaque res actu numeroque fiunt, aliaque nou est consideratio quàm res ipsa postulat.*

Opp. Calfactio *propriè actio dicitur vt est in* igne, *passio autem vt est in* aqua; *sed qua subiecto distinguuntur res una esse non possunt: ergo actio & passio res una dici non debent.*

Resp. Calfactio *est (vt ante docui) in* igne *vt in subiecto, si per se abstracte sumatur; at accepta pro fluente* calore *qui ab* igne *transijt in* aquam, *est quidem in* igne, *non vt in subiecto sed vt in principio à quo fluit; verùm quoniam vis* ignis *impressa vires in progressione acquirat, ista vis acquisitio successiua, vnus motus in mobili non tam actiè quàm verè à philosophis nominatur.*

Opp. *Vmbras capis, omittis necessaria in hoc capite; nam movet dubia leuiora, quæ similibus & allegorijs leviter defendis, atque silentio prætermittis graviora, vt* An motus sit semper divisibilis? An sit ingeneratione & corruptione momentaneus? An movens movendo moueatur? An agens repatiatur agendo? *Hæc (inquam) & plura tacito pede transilire videris, sed vestigia tua secutus moneo te obliuionis aut inanitatis tuæ.*

Resp. *In vmbris istis quas de motu breviter tractaui, lumen magnum philosophiæ eminet. Agnosco me vmbris & similibus vsum fuisse in hac interpretatione mea, sed difficultas rerum mihi id agere persuasit, vt in tritiis exemplis quàm verbis instructus, mysteria naturæ & motus pertipias, meliusque de motu (qui est maximus primumque instrumentum naturæ) philosopheris. Quòd me mireas vanitatis, causam dati consilij admittendi non video; quòd verò accuses oblivionis, causam ostende. Si vrges, Aristotelem insinuare hæc quæstiones in textu quas infers, respondebo hic solum insinuare, postea verò pluribus de ijsdem disputare. Cave ergo ne te oblivionis aut ignorantiæ vicissim insimules, qui Philosophum alter hic ista meventem, alibi vberius & opportunius tractantem non observaris.*

CAP. 4.

Vtrum vi naturæ detur infinitum?

Motus

Naturę opera habent exiſtétiam à motu.

MOTVS inter omnes affectiones naturæ, tanquam *Sol* Princeps planetarum orbe ſuo ſic vertitur, vt omnia effecta operaque naturæ à motu exiſtentiam, non aliter quàm *ſidera cœli à ſole influentiam & lumen* habeant. Quemadmodum enim nihil ſine *ſole* illuſtratur: ita nihil in rerum naturâ ſine motu fit & conſtituitur. Meritò ergo definitâ naturâ principiiſq; rerum, motus inter affectus naturæ primum locum vendicavit, proximum verò infinitum; tum quia primus motor eſt actu infinitus, tum quia primus motus primi corporis moti partes ſucceſſione infinitas habet. Hinc primâ vmbrâ in horologio naturæ quaſi verſâ, videas actu, potentiâque infinitum eſſe. Nemini ergo philoſopho dubium eſſe poteſt, quin ſit officium Philoſophi de infinito diſputare. Hoc ipſum in textu probat Philoſophus ratione & ſigno. Ratione ſic, Ad Philoſophum pertinet definire magnitudinem, motum, & tempus: ergo ad eundem pertinet definire infinitum. Ratio ſequitur, quoniam finitum & infinitum ſunt affectiones motus, temporis, & magnitudinis. Signo idipſum probat ad hunc modum, quia omnes veteres philoſophi tractantes arcana naturæ de infinito mentionem fecerunt: verè igitur philoſophantis eſt, (ſiue conſentire, ſiue diſſentire velit) de eodem diſputare. Hinc (vt in Oceanum hunc infinitum ſe immergat Ariſtoteles) opiniones antiquorum philoſophorum minùs congruenter naturæ de infinito loquentium percenſet, nec non docet quo modo ſic loquentes inter ſe diſſideant & diſſentiant. Minùs congruenter naturæ de infinito loquuntur (vt ait) Plato & Pythagoras, qui dicebant infinitum eſſe *ſubſtantiam per ſe ſubſiſtentem, non accidens*. Diſſentiebant autem inter ſe, primùm quia Pythagorici infinitum intra limites rerum ſenſibus ſubiectarum comprehendunt, Platonici verò in rebus tum ſenſui obiectis, tum ab eodem ſeparatis & avulſis idipſum ineſſe affirmant. Secundò diſſentiebant iſti, quia Pythagoras infinitum extra cœlum poſuit, negavit Plato. Poſtremò quia Plato magnitudine, Pythagoras numero infinitum definiri voluit.

Infinitum cur hic tractetur.

1 Ad philoſophum ſpectat de infinito diſputare.

2

Antiquorum opiniones de Infinito.

Pythagoræ.

Platonis.

In ſecunda capitis parte opiniones philoſophorum narrat, qui congruenter & accommodatè naturæ de infinito diſputârunt. Hi (vt ait) cum illis in hoc vno conſentiunt, quòd infinitum principium eſſe velint, at ab *ijs* penitus in illo diſſentiunt, quòd ipſum ſubſtantiam definierunt eſſe. Quippe hi potiùs accidens eſſe quàm ſubſtan-

statuam pertinaciter defendunt: Cæterùm & in quoque inter se differunt, quia Anaxagoras infinitum ex similibus corporibus infinitis, Democritus ex infinitis atomis figurâ dissimilibus illud componi somniavit. Iterùm, quòd Anaxagoras quodlibet ex quolibet fieri, Democritus contrarium, nempe ex quolibet non fieri quodlibet affirmabat. Anaxagoræ. Democrito.

In tertia parte capitis proprietates infinito à veteribus ascriptas enumerat. Prima est, infinitum esse principium; secunda, esse ingenitum; tertia, continere & gubernare omnia; quarta, esse divinum. Prima probatur, quia infinitum est principium, aut aliunde principium habet; sed infiniti dari non potest principium: ergo infinitum est principium. Secunda astruitur, quia omne genitum habet principium; sed infinitum non habet principium: ergo infinitum est ingenitum. Tertia demonstratur, quia primum principium omnia continere & gubernare debet; sed infinitum est primum principium: ergo infinitum omnia continet & gubernat. Quarta concluditur, quia infinitum est incorruptibile & immortale: ergo etiam divinum. Proprietates infinito à veteribus ascriptæ.

In quarta parte capitis ex veteribus probat esse infinitum quinque argumentis, quibus in octavo capite respondet. Primum est à tempore; quia illud est infinitum, secundum à magnitudine, quæ in infinitas partes dividitur; tertium est à successione rerum naturalium, quarum est perpetua generatio; quartum à divisione, quia finitum terminatur ad aliquid extra seipsum, quod est vel infinitum vel finitum: si infinitum habetur propositum, si finitum, tum quoque illud ad aliud præfinitum definietur, & sic erit etiam progressio in infinitum: quocunque ergo te verteris infinitum in rerum natura esse videas; quintum, quia mens ipsa est infinita, nullâque magnitudine, numero, aut pondere oppressa, semper avida, semperque sciendi cupida, satiata nunquam nisi infinito. Siste pedem Aristoteles, de mente æternâ cogita. Certum est divinos philosophos hic Deum infinitum intelligere. Quid contendis? quid de lanâ caprinâ disputas? Satis intelligis quid sibi volunt sapientissimi viri. Cur stramineos adversarios fingis, in quos rabidè ferociterque incurras? Recte quidem in aliud tempus differs responsum, vt obliti argumentorum quæ pro more tuo laceras, te Herculem contra Pygmæos digladiari existimemus. Pater es, patronus & ad gloriam tua in hoc languet, cùm gloriam aliis instamnon tibi, fatum & fallaceris succurreris. Certum est, certum (inquam) est, hoc Deum, per infinitum, æternum, ingenitum, & impe- Infinitum esse probârunt veteres. Aristoteles debitam gloriam aliis nõ dat vt ipsius maior appareat. Per infinitum Deum intellexerunt veteres.

rio-

rioſum extra cœlum propoſuiſſe. Quid contra adfers? nihil certè niſi vmbras, eaſdemque ſub tecto aſpectu; quia cùm reſpondeam nodos in ſcirpo quæris, confoteſq; philoſophos ad placitum torculari ingenij tui diſcordes & inſanos facis.

Sed pergam & vltimam partem huius capitis attingam, in qua ſignificata & modos huius nominis *infiniti* breviter exponis. Ne quid erroris ex ambiguitate abdita verbi infiniti contingat, idipſum diſtinguit Philoſophus. Quinque ergo modis dicitur infinitum. Primò infinitum id eſt, *quod expers quantitatis tranſiri ac circumſcribi non poteſt*; vt *vnitas*, *anima*, *punctum*, *Deus*. Secundò infinitum id eſt, *quod particeps quantitatis immenſum & indeterminatum exitum habet*, vt *mundus lineaque Geometrica, & magnitudines*. Tertiò dicitur infinitum, *quod particeps quantitatis finita pertranſiri aut permeari non poteſt, propter impotentiam decurrentis aut tranſeuntis*; & ſic *ſpatium ab ortu ad occaſum* vulgò dicitur *infinitum*, non quòd ſic naturâ ſuâ ſit, ſed quòd à nemine mortalium totum permeari poſſit: ſic etiam *altitudo maris* infinita vocatur, quia exactè illius profunditatem nemo certè probatam habet. Quarto modo accipitur infinitum pro eo, quod *licèt exitum non habeat, aptum tamen eſt habere*, vt *lineæ quædam non definitæ*. Poſtremo modo capitur hoc nomen pro eo, *in quo eſt actus continuus potentiæ*, & hoc eſt triplex; ſcilicet ſecundùm *appoſitionem*, vt in *numero*, in quo non eſt dare maximum; ſecundùm *diviſionem*, vt in *magnitudine*, in qua non eſt dare minimum; deinde ſecundùm *appoſitionem & diviſionem*, vt in *continua quantitate diviſâ æqualiter*, cuius partes infinitæ & numero & magnitudine diſſecari poſſunt. Prolixior ſum (vt vides, ſtudioſe lector) in textu explanando quàm ſolebam; ratio eſt, quia pauca præter textum adijcienda puto. Primùm, quia Ariſtoteles multus eſt in refutatione aliorũ philoſophorũ, contra quos ferociùs (more ſuo) nonnunquam inveĥitur ſine cauſſâ; tum quia eorum philoſophorum opera, aut ſaltem operum partes non habeamus, ex quibus elicimus & tractamus veritatem; tum etiam quia non de re ſed de nomine rei, & non entè hoc loco actio pluribus diſputetur. Eſt enim *infinitum* nomen & vmbra, cui ens nullum reſpondet, de quo ſi infinitus eſſem, æra ſine fructu diverberarem. Poſtremò quia omnes ferè Interpretes gravioris iudicij in illis labyrinthis nudum relinquunt Ariſtotelem, aranea ſiquidem eſt, ſolumque & telam in refutatione ſic non texit, vt in demonſtrationibus rerum, in qua veriſſimè philoſophorum Princeps omnes principes ſuiq; ætatis & poſteritatis philoſophos ſuperavit. Nam (vt verè

Infiniti quinque modis dicitur.

1
2
3
4
5

vere loquar & sentiã) in refutatione telas sapissime opponè soli, quibus muscas capiat, quas captas veneno inficit & occidit. Quippe (vt longius digrediar) considera hoc loco mecum Pythagoræ & Platonis divinas de infinito sententias, proprietatesq; superius ab illis traditas & assignatas, videbis (nisi volens & prudens velis esse cæcus) hos Patres Deum expressè insinuasse, qui est in se & in omnibus quæ finxit actu infinitum numen, & lumen quod omnibus intuentibus impensè, vt *Sol* in medio *cælo* affulget. Sed Deus bone! quomodo culices ex elephante fingit? quomodo ad numeros & magnitudines verbã & sensa trahit? quomodo novos Pythagoras & Platones in theatrum philosophorum; morionum non sapientum togã amictos producit, eosdemq; nobis deridendos tandem proponit? Callidè tamen & astutè hoc facit; nam hìc per rimulas quasi radios spargit, & manca proponit illorum argumenta, quæ torta, distorta, mutilata vtcunque in vltimo capite huius libri resolvit.

Cæterum ne cohortibus quasi collectis & coactis ad pugnam, hanc arenam sine vllo strepitu & tubã philosophiæ transiliam, classicum nunc canam, & contra defensores infiniti aliquid dicam: iustissimam causam suscipio, exitum belli fœlicissimum spero. Quid ais Pythagora? quid ais Plato? Est ne infinitum? est. Rationes reddite, refutabo. Nihil definitur nisi sit; sed infinitum definitur: ergo est infinitum. Si hæc *sit* prima ratio, Respondeo duplicem definitionem esse, rei scilicet & nominis; hæc definitio est nominis non rei. Quòd verò sit definitio aliquando nominis, ratio hæc redditur, quia vt sunt vera entia, ita sunt entia apparentia quæ videntur & non sunt, de quibus cùm docti & sapientes litigent, opus est vt definiantur vt cunque, quò directius ad scopum argumenta vtrorumque iacta destinentur. Imo definitio *infiniti* est rei definitio. Quis hoc probatur? quoniam est ens rei. Audiamus illam: Infinitum est ens rei, cuius quantitatem accipientibus restat aliquid semper accipiendum, vt de *numero*, *tempore*, *motu*, & *continuo* constat. Si hæc sit definitio realem esse negamus, dicimusq; esse opinione ens rei non simpliciter. Respondes frigidè. Quid ita? Nè est quòd sic effugias, nam quinque firmissimis rationibus à rebus ductis infinitum esse sic apertè probamus. Primum quia est tempus, quod te fatente nunquam incepit, nec vnquam desinet; si enim inceperit da punctum in quo incepit mundus, quem tu ab æterno fuisse pertinaciter defendis. Distinguo esse aliquid actu, aliquid potentiã & successione infinitum: illud vos esse contenditis quod

Rationes quæ asserunt infinitum. 1

Definitio duplex.

Entia vera & apparentia.

Definitio nominis quibus tribuatur. 2

Infiniti definitio.

Rationes quæ probant esse infinitum.

Infinitum duplex Actu potentiã.

quod nego, hoc aliquo modo esse non invitus concedo. Age ergo, vt mundum tuum æternum & immortalem esse defendas, concedo aliquo modo esse infinitum. Defendo; esto, quod das accipimus, vlteriusque vrgemus de magnitudine, quam ipse affirmas esse divisibilem in infinitas partes, quæ partes (vt nosti) actu cohærere debent cum toto, aliter totum non est completum. Ad hoc respondeo, me non intelligere aliquam magnitudinem esse actu tam immensam, vt semper actu dividatur physicè in partes quantas, sed quòd potentiâ (si dividatur) non tam minuta pars inveniri possit quin eadem iterum mathematicè dissecari possit. Exile & infirmum hoc refugium est, sed ab æternitate mundi aliquid actu iam esse infinitum demonstramus, idemque hoc modo. Ab æterno (vt ais) fuit mundus: ergo ab æterno fuerunt animæ, quæ sunt eædem quæ olim substiterunt; at in æternitate infinitæ sunt actu animæ: est aliquid ergo & numero & naturâ infinitum. Imo ipse numerus est actu infinitus animarum, quia actu illis subsistentibus infinitis, earum numerus actu ijsdem necessariò inhæret. Quid respondes? Non est huius loci de separatis & incorporeis substantijs disputare, ad Metaphysicum non ad naturalem philosophum spectat. Miser es si ad hoc asylum convoles, nam animam vulnerasti, rationis, æternitatis, divinitatis compotem, quia formam humanam naturalem esse defendis. Sed esto, quid ais de infinito animarum numero, iam actu in subiecto aggregationis existente? Idipsum respondeo, nempe non esse physicum & naturalem numerum, quia non est in Physico & naturali subiecto. Multitudo enim infinita animarum est Metaphysica, quantitas non naturalis. A malo semper in peius lapsus, monstra de infinito tuorum phantasmatum defendis. Quasi verò ipse non doceas numerum infinitum esse; doceo, non actu, sed additione vnitatum. Sine progrediamur. Deus actu (vt tu sæpe fatens) infinitus est: ergo corpus infinitum. Ratio tenet, quia infinita causa non potest non producere infinitum effectum; cùm sit infinitæ potentiæ, quæ nunquam est otiosa, nunquam imbecilla, nunquam impedita. Præterea si non operetur actu infinitum, hoc ipsum contingit vel quia non potest, vel quia non vult, si dicas non posse, Deum negas, qui omnia potest; si dicas non velle, ipsum negas qui in hoc ipso capite posse & velle idem esse in æternis docet. Denique quid de mobilibus sphæris limpidi cœli cogitas? Scando ad primum tuum mobile, quod Octavum cœlum fallò & inaniter stellatum canis: in hoc triplicem motum videras, diurnum, retrogradum, latitudinis: sunt ergo alia corpora à quibus hi motus pendeant. Quod si

2 Magnitudo quî in infinitũ divisibilis.

3

4

5

6 Triplex motus in primo mobili.

si verum sit, (vt est verissimum) cur non sint alia infinita sursum quæ infinitæ potentiæ & maiestati respondeant? Decorum enim est vt infinitus Deus actu infinitum solium & sedem habeat. Vrgemus tenimur fortasse, sed quid respondes? Respondeo negando primum argumentum, & ad rationem seu probationem dico, posse Deum infinitum effectum producere, tametsi corpus aliquod infinitum non fecerit. At vrgetis velle & posse idem esse in Deo, quid hinc infertis? corpus fecisse infinitum? Ratio non sequitur; nam etsi sint idem, omnia tamen quæ potest non vult Deus. Quippe vt in essentia animæ voluntas & intellectus sunt vnus idemque animus, & tamen non omnia facit voluntas quæ intellectus percipit: ita velle & posse in essentia Dei idem sunt, licèt quæ potest omnia actu & operi non præstet. De cœlo cœlique sphæris nihil dico præter hoc vnum, quòd Deus infinitum locum & spatium non postulet; nam in hoc cernitur esse Deus, quòd licèt sit infinitus, totus tamen in puncto inesse & comprehendi potest. Solum ergo tam spatiosum non requirit, nullum enim spatium (quamvis sit ipso infinito infinitus) illum continere potest, continetur tamen in infinito, hoc est in ipso, quemadmodum vt pilam suâ dextrâ tenet. Religiosè de Deo, & vt de eo loqueris, quem actu vnum, immensum, infinitum esse confiteris. Miramur ergo cur directus aliis argumentis, de æternitate mundi, & infinitis animis iam actu subsistentibus non respondeas. Si parvus ille libellus de mundo sit tuus, in eo aliud aperte dicis, mundumque & omnia in eo opera à Deo in initio temporis creata fuisse plane agnoscis; quam opinionem si nobilem oppido teneres, in tot absurditates præceps non incurreres, neque opus tam esset vt diceres, non esse huius loci de Deo, de anima disputare, inficiasque ire numerum animarum ab æterno non esse eps rei, nec in quantitate contineri.

Velle & posse quomodo idē in æternis.

Voluntas & intellectus in essentia animæ vnum.

Liber de Mūdo non videtur Aristotelis.

Sed relinquemus te contumaciæ tuæ, & persequemur vltenus. Quæso ergo quid de perpetua & infinita generationis interitusq; vicissitudine opinaris? si finitam esse dixeris, ostende exitum, si finem non inveneris, agnosce infinitum. Huc adde dilemma illud; finitum quod ostendis terminari vel ad finitum, vel ad infinitum; si respondeas ad infinitum habetur propositum, si dicas ad finitum, hoc etiam finitum terminabitur ad aliud finitum, & illud etiam ad aliud ex natura suâ, & sic non desines finitum ad finitum destinare, donec ad infinitum tandem perveneris. Ad priorem partem argumenti de vicissitudine generationis & interitus respondeo, infinitū esse posse potentiâ & successione. Ad alterum dico infinitum maximè

7

8

Infinitum est potentiâ & successione.

pu-

primam causam haberi infinitam, quòd omnia præter seipsum entia limitibus & terminis circumscripserit; sic quamvis sit ipse actu infinitus motor omnium, primum mobile tamen finitum esse voluit, vt nullum opus in essentia, dignitate, & excellentiâ artifici comparetur; vtque habeatur vnum præexcellens bonum & finis, in quo omnia esse & bene esse, bonum & finem habeant. Quod certè non esset, si multa infinita in rerum natura collucerent cohabitarentq; simul. Age, non sic subterfugies, donec coegerimus te concedere, in Olympo naturæ emergere corpus aliquod infinitum. Sic ergo docemus; intellectus sæpe percipit numerum quacunque multitudine datâ ampliorem, similiterq; corpus quacunq; mole & magnitudine obiectâ maius; imo finitis non clauditur, infinitis gaudet. Quid vltra? non languet si in momento corpora immensa numerosque infinitos concipiat: datur ergo ei illa potestas aut in vsum & finem, aut otiosè; si in vsum & finem, habetur propositum, nempe quòd sit aliquod obiectum infinitum quod intellectus capiat; si otiosè detur, fatendum est Deum & naturam aliquid fecisse frustra. Præterea, ipsa phantasia humana, quæ est longè inferior imbecilliorque facultas animi intellectu, imaginari potest actu infinitum spacium extra cœlum esse, quod spacium est vel plenum vel vacuum; si plenum, sequetur esse aliquod corpus infinitum quo repleatur, si vacuum, sequetur etiam illud vacuum posse corpore aliquo infinito repleri: quod si concedas posse, concludimus ex tuis verbis actu repleri; quia in sempiternis (vt ais hoc loco) posse & esse idem sunt: quocunque ergo te verteris lupum auribus (vt aiunt) tenes. Quid ergo ais? Ad primam partem ratiocinationis aio, intellectum vi suâ posse apprehendere infinitum, non tamen sequi hinc necessariò affirmo vt apprehendat corpus aliquod, aut numerum in rerum natura infinitum. Satis est vt secundùm spiritualem & incorpoream essentiam suam ad primum motorem (spirituum primum & infinitum) advolet. Res enim crassas non percipit intellectus, aut si percipiat, easdem vt spiritus per formas & ideas ab omni materiâ avulsas & separatas percipit. Sic quamvis molem omni magnitudine maiorem, & numerum omni multitudine infinitiorem indefessus nonnunquam percipiat, non ideò sic percipere dicendum est, quia sint res infinitæ actu quæ respondeant, sed quòd sit finis rerum vnus infinitus, ad quem præ cæteris omnibus mens humana propriâ facultate istiusmodi ideis instructa & ornata tendat. Idem de phantasmate vestro & argumento à phantasia ducto respondeo, quod planè fallax est, cùm à non concessis vt à concessis disputetis. Quasi verò

Intellectus vi suâ potest apprehendere infinitum.

vnquam sapientum aliquis concederet spacium esse infinitum extra cœlum, quia vaga imaginatio sic esse somniaverit: at vos arguitis, quasi necessariò tale esset spatium & chaos, quia somniculosa & incerta phantasia sic esse cogitârit. Nam dicitis hoc spatium esse aut plenum aut vacuum, at priusquam progrediamini, penitus nego tale spatium esse. Ingeniosus sophistares (Aristoteles) nunc tamen hunc sermonem & dialogum concludemus, non quòd te victorem putemus, sed vt in hoc capite, ita in alijs sequêtibus in quibus nos vrges, vestigijs tuis insistemus, & à tergo (vt ajunt) inhærebimus, donec cristam animi superbi deponas, nobisq; patribus & præceptoribus cedas, à quibus nectar ingenij & sapientiæ suxeris.

Vides, docte & studiose lector, quid de oraculo philosophiæ (Aristotelem intelligo) in refutatione sentiam. In sequenti parte istius libri impensè sollicitus est, vt magis refutando quàm demonstrando inanitum non esse confirmet. Res subiecta nihil est, de non ente litigatur. Argumenta ab alijs extorta non vrgent, temporum iniuriâ contabuerunt opera ex quibus examinetur veritas, quæ superfunt perfecta, prodant Aristotelis in refutando insidias: anceps ergo inter pes est in quos incurrat, quorum vestigijs insistat, quid concludat. Quapropter aliter Aristotelem refutantem, aliter demonstrantem exponam. Ordinem nunc vides; si clarissimum canat alijs, lites obiter in textu fulminibus belli vltrò citrò; iactatis exponam, si pacem ineat, quæstiones per se (vt antea) limatiùs discutiam, quibus discussis tabulas exemplares & argumenta addam.

Aristoteles refutans quantũ differt ab Aristotele demõstrante.

Heu! quãtum mutatus ab illo Hectore?

Tabula eorum quæ præcipuè in hoc capite continentur.

- 1 Causæ cur ad naturalẽ philosophũ spectet de infinitò disputare, quæ sunt 2
  - Prima, quoniam infinitum est quædam affectio
    - Temporis.
    - Magnitudinis.
    - Motus.
  - Secunda, quoniam omnes veteres philosophi de infinito philosophati sunt.
- 2 Opiniones veterũ de infinitõ, quæ fuêre duæ
  - 1 Vna loquentium incongruenter naturæ, sic Pythagorici & Platonici (vt ait) definierunt infinitum esse substantiam per se subsistentem, qui tamen inter se digladiantur; quia in sensibilibus rebus Pythagorici, & extra cœlum, adeoque etiam in numeris idipsum posuerunt; Platonici verò in ideis, sensui non subiectis, non extra cœlum, non in numeris, sed in magno & parvo posuerunt.
  - 2 Alia loquentium physicè, minùs tamen appositè & verè, vt Anaxagoras, qui infinitum ex similibus corporibus innumeris; Democritus, qui illud ex atomis indivisibilibus figuratis compositum statuit.

3 Proprietates infiniti, quæ sunt quatuor
- 1 Prima vt sit principium; quia nihil est prius infinito.
- 2 Secunda vt sit ingenitum; quia aliud non habet principium vnde generetur.
- 3 Tertia vt sit continens, & gubernans omnia, quia primo principio hoc proprium est.
- 4 Quarta vt sit divinum; quia est ingenitum, incorruptibile, & sempiternum: obserua (studiose lector) quid patres isti in philosophia per infinitum intellexerint; aut Deum certè, aut nihil. Sed hinc inde ea postea, quomodo Aristoteles eorum argumenta & sensa laceret.

In hoc capite de infinito demonstrantur

4 Rationes quibus fretus Aristoteles dicit veteres probâsse infinitum, quas rationes astutè hic colligit, sed resolutè & refellit in 8. cap. Rationes hæ quinque sunt, quas hoc loco solum attingam, quia inuertu explanãdo accuratius pertractaberim
- Prima ratio est, qua probant infinitũ: quia tempus est infinitũ, vtpote quod nec incipit nec definit esse.
- Secunda, quoniam magnitudo est diuisibilis semper in partes diuisibiles, cùm pars nulla dari possit quin iterum secari possit.
- Tertia, quia perpetua est generandi & corrumpendi vicissitudo, quæ esse non potest si non sit infinitum.
- Quarta, quia omne finitum terminari debet ad aliud finitum, & ita progressus tandem necessariò ad infinitum.
- Quinta, quia intellectus & facultates animi rationis compotis infinita possunt percipere, at frustra ista potentia daretur animo percipiendi infinita, si infinitum non esset.

5 Significationes infiniti, quæ sunt vel secundum
- 1 *Vulgi* opinionem, vt *spatium inter mare & terram, vt altitudo maris*, & cæteras quæ à nobis distinctè explanantur.
- 2 Philosophiæ veritatem, vt infinitum dicatur ens illud, cuius de quãtitate sumendo semper aliquid superfit.

Vtrum vi natura detur infinitum?

Quoniam sub vexillo Aristot. mihi contra alios philosophos pugnandum est, ne infinities de infinito certanti labor suboriatur, cogi multos armatos veluti in equum Troianum, qui (adversarijs sumpto Palladio) victoriam facilem pollicentur. Non ergo agam vt supra, sed quasi canis ad Nilum percurram singula; sic tamen percurram,

vt

vt illa quæ obiter à Philosopho tractantur intacta relinquam. Primùm hoc loco quæritur, *An vi naturæ detur infinitum?* Morandum non est; infinitum duobus modis sumitur, vel actu vel potentiâ; Actu iterum infinitum est duplex, divinum, quòd supra omnem sortem naturæ omnigenam in se perfectionem habet, vt *Deus*: Physicum, quod proprium est vel improprium; illud definitur *ens quod actu infinitas partes æquales vni certæ, non communicantes inter se, simulque existentes habet*: vt si Zodiacum in semisses, sextantes, trientes, quadrantes aliasque partes infinitas dividas. Hoc describitur ens quoque esse, *quod partes actu comprehendit infinitas, quæ tamen partes inter se ordinem non habent*: vt *infinita multitudo punctorum in lineâ.* Videmur fortasse obscuri nimium his novis definitionibus traditis; admitte ergo vulgarem definitionem, in qua dicitur, infinitum *ens esse, cuius de quantitate accipientibus actu, semper actu superest aliquid.* Infinitum potestate illud est, quod *ex infinitis partibus coalescit & constat*, non tamen eodem modo & ordine quo infinitum actu; hoc verò triplex est, nempe successione vt *motus & temporis*, divisione vt *corporis*, adiectione seu appositione, vt *numeri*. Divisione corpus infinitum dicitur, non quòd diminui aut absumi non possit in atomum, si semper in partes quantitativas dividas; sed quia in partes eiusdem proportionis dissectum nunquam clauditur & terminatur. Hac distinctione infiniti iam assignatâ, facillima est quæstionis resolutio, ea scilicet, quòd in rerum naturâ sit infinitum potestate per successionem, divisionem, & appositionem, non actu per subsistentiam, præter solum Deum, qui infinitum actu principium, divinum, ingenitum, incommutabile, immensum, & æternum semper creditur, & tenetur esse; non (inquam) est corpus aliquod actu infinitum, ingemino hoc verbum (non est) quia si esset, tum nec motus quo, nec tempus per quod, nec locus in quo moveatur essent. Omne enim corpus naturale cietur vel motu recto, vt elementum, vel motu sphærico, vt cœlum, vel motu mixto ad placitum, vt animal. At dato & concesso, esse aliquod corpus naturale actu infinitum, sequetur omnem locum ab eodem occupari, ac proinde nequibit motu cieri, quia nihil loci aut spacij ei suppetit, quo vergat, aut in quo moveatur: at si non sit locus in quo moveatur, in quem vsum motus & tempus erunt? Rursus, extra cœlum ens non est, vnde naturâ infinitum conderet, & sub ambitu cœli omnia sunt finita; nullum est ergo corpus in rerum naturâ actu infinitum. Præterea quicquid in rerum natura existit, aut est materia, quæ habetur potentiâ, & proinde non actu infinita, vel forma

Dub. huius ca. Infinitum dupliciter sumitur.

Infinitũ actu duplex. Deus infinitus. Infinitum physicum duplex.

Vulgaris definitio infiniti.

Infinitum in potentia triplex. Corpus quî infinitum divisione.

Infinitum quo modo in rerũ natura?

Motus rectus elemẽtorum, Sphæricus cœli, Mixtus animalium.

ma quæ dicitur actus finitæ substantiæ, vel accidens, quod finito subiecto adæquatur: nihil ergo est actu in rerum natura infinitum. Non materia, non forma, non composita ex vtrisque substantia, non accidens vllum, quod semper ad modum recipientis receptum naturam finitam, certam, & limitatam habet. Sic nulla quantitas, nulla qualitas, actio nulla aut passio infinita actu esse possunt, quia rebus finitis actu inhærent: nihil ergo Deus & natura actu infinitum fecerunt; imo (vt sacra philosophia nos docet) omnia Deus in numero, pondere, & mensurâ fecit. Hic sensus, hic status est quæstionis (perbenigne lector) addam nunc pauca argumenta, præter ea quæ superiùs in expositione contextus attuli, & tum sequar in hoc stadio Aristotelem ludentem pluribus. Sed in vt scenâ aut theatro acta hominum vmbris notantur, moventurque affectus: ita in hoc speculo in quo apparet infinitum, ingeniosa philosophorum phantasmata & argumenta cernuntur, rationibusque magis animus in veritate (vtrâque contradictionis parte perspectâ) confirmatur. Generatim in hoc te præmonendum velim, me ex animo neque infinitum actu nec potestate defendere, nisi ex hypothesi, qua Arist: mundi æternitatem ex successione & vicissitudine rerum esse demonstravit.

Sententia authoris de infinito.

Opp.

Continuum conceditur infinitum esse, quia dividi potest in partes infinitas; sequitur ergo quòd sit aliquid actu infinitum. Ratio tenet, quia partes actu debent esse simul cum toto, si ergo quodlibet continuum vt totum dividi possit in partes infinitas actu, etiam illæ partes infinitæ vna cum toto necessariò subsistent.

Resp. *Quidam non indocti respondent huic argumento, ab Aristotele infinitum passionem dici quantitatis, non quòd sit aliqua quantitas infinita; sed quia, si infinitum in rebus physicis daretur, id in quantitate esset. Sed nodum dissoluimus (vt supra) distinguendo de partibus eiusdem, mathematicæ proportionis & divisionis. Verùm cum vrgeas simul partes esse cum toto, respondeo esse, sed in continuo propriè partes non sunt, prius quam mathematicè aut physicè, cogitatione aut re ipsa dividantur.*

Continuum qui divisibile in infinitum.

Opp. *Motus & tempus sunt passiones corporis naturalis; sed motus & tempus sunt secundùm Arist. infinita: ergo corpus erit infinitum. Si dicas vera esse hæc omnia quoad potentiam & divisionem continui in partes infinitas, replica ex illo axiomate dialectico, Frustrà esse illam potentiam quæ non reducitur tandem ad actum. Si ergo sit in potentia corpus tale, erit etiam aliquando actu tale.*

Lib

Resp. *Lis maxima est de continuo, quomodo secundùm potentiam dividatur infinitè, cum totum actu non sit infinitum, partesque cum toto actu non cohæreant. Agnosco rem cognitu valdè difficilem, abditam, & obscuram esse; sed facilè reddam, si attendas. Partes in continuo sunt duplices, vel proportionis, vel quantitatis; Iterum partes proportionis considerantur vel collectim, vel divisim; hac distinctione tradità, animadverte quòd in continuo sint partes infinitæ eiusdem proportionis, sed non eiusdem quantitatis; partes infinitas eiusdem proportionis dico, quia quacunque parte datâ continui, secundùm proportionem dari possit minor, quæ alteri pari proportionis respondeat. Hoc docendi causa mathematicè intellige, at physicè collectum si considerentur partes quantitatis, non ita est, nam si tale daretur corpus infinitum, extensio esset infinita. Ad argumentum ergo respondeo, motum & tempus esse passiones magnitudinis, vt magnitudo secundùm potentiam in partes eiusdem proportionis infinitas mathematicè distribuatur; neque est ista potentia frustra, quia sic fieri potest, quamvis actu sit nunquam. Multa enim secundùm naturam fieri possunt, quæ tamen actu non fiunt, vt potest mare secundùm naturam fluctibus & undis totam immergere terram sed nunquam fit, possunt secundùm naturam esse plures lunæ, aut soles, sed actu non sic existunt. Est ergo duplex potentia, propinqua (vt ridendi facultas in homine) de qua intelligitur Maxima Philosophi; remota, qua vsum suum in naturâ habet, quantumvis in actum non perducatur.*

Continuum quilibet finitum, & infinitum tamen divisibile.

Continui sunt partes duplices.

Potentia frustra est quæ non reducitur ad actum: qui intelligitur.

Potentia duplex est.

Opp. *Transcendentia excluduntur à prædicamentis, quia sunt in essentia actu infinita: ergo est aliquid actu infinitum. Antecedens est Arist. in Metaphysicis, vbi docet rem, ens, vnum, bonum, aliquid, actu de infinitis dici.*

Resp. *Transcendentia dicuntur, causâ, non numero & essentiâ infinita, quia (vt vulgo existimatur) de infinitis rebus dicuntur; non tamen sunt actu res infinitæ, quoniam res omnes vniversim & collectim sumptæ, certam essentiam & naturam habent naturæ notam. Neque excluduntur transcendentia à prædicamentis propter infinitatem, sed propter confusam significationem, quæ simplex esse deberet si in prædicamentis locum vendicarent.*

Transcendentia qui infinita.

Transcendentia cur excluſa à prædicamentis.

CAP. 5.

Vtrum infinitum reellè dividatur?

DISCIPVLVS hoc loco præceptores suos (Pythagoram & Platonem intelligo) acriùs insequitur, eosque totis viribus (vt aiunt) à latere contundit, vt ab infinito somnio in quo sepulti erant, ad melius de infinito iudicium auocaret. Horum vestigia, gressusque singulos oculatiùs obseruat; sinuosas vias, latibula, & anfractus leporũ disquirit, vertit, reuertit, flectit, reflectit omnia. Dixerunt horum aliqui, infinitum esse *substantiam separatam*, illos refellit; dixerunt alij esse substantiã corporeã, hos etiã cõfigit; alij accidens esse docuerũt, istos nõ probat. Vt verbo concludã omnia, nullos permittit qui actu admittunt infinitum. Vt (si attendas) articulatim, distinctè, & diuisim intelligas, singula membra digito attingam, nam in istis nõ morabor. Et primùm quòd infinitum non sit separata substantia sic probat Philosophus, quia omnis substantia incorporea est indiuisibilis; sed infinitum est diuisibile in partes infinitas: ergo infinitum non est incorporea substantia. Maiorem confirmat, quia sola magnitudo est diuisibilis: nulla ergo incorporea substantia est infinita. Palum brevitatis mihi propositi, aliter palam hîc ostenderem quàm insidiosè Arist. agat cum Platone. Plato enim Deum hîc intelligit, Arist. Dei nullam hoc loco mentionem facit; Plato de infinito actu, invisibili, & indiuisibili agit; Aristoteles de infinito in potentiã secundùm quantitatẽ diuisibili; Plato infinitam essentiam, non diuiduam secundùm magis & minùs proponit, Arist. magnitudinem indocit. Sed pergam. Respondebit fortasse aliquis, (vt ait) illam substantiam non per se sed per accidens ratione quãtitatis esse diuiduam; sed qui fieri id potest, inquit Aristot. cum ipse (Platonem intelligit) substãtiã illam separatam nullius diuisionis magis capacem esse asserat, quàm vocem visionis; at omnis vox est inuisibilis: indiuisibilis ergo & omnis substantia. Quàm aversum & quàm perversum sit hoc refutationis exemplum iudica. Sed curro, quoniam infinitum non esse omnino separatam substantiam sic pergit Aristoteles probare; tum quia infinitum solùm in magnitudine, motu, tempore & multitudine cernitur, quorũ nullum substantiæ separatæ conuenit, tum quoniam separata

Aristoteles insequitur Platonem & Pythagoram.

Infinitum nõ est separata substantia.

Magnitudo sola est diuisibilis.

rata substantia diuidi non potest in partes proportionis, aut quantitatis, quod est infiniti proprium. A separatâ substantia ad corpoream procedit Philosophus, docetque nullum corpus esse infinitum; rationem addit, quia omne corpus est superficie circumscriptum & terminatum. Hinc etiam infert, nullum numerum physicè acceptum esse infinitum, quia ordine naturæ nullum numeratum est infinitum. A corpore generatim accepto ad corpus sensibile, id est, ad corpus sensui obiectum accedit, idemque non esse infinitum vrget. Causa est, quia omne corpus sensibus perceptum est vel simplex vel mistum; sed horum nullum dari potest: ergo corpus sensile non est infinitum. Minorem probat exemplis elementorum, quæ sunt simplicia, & exemplis quoque mixtorum, quæ æquabiliter & adæquatè ex elementorum temperie coalescunt; quod non fieret, si vel hæc vel illa essent infinita. Quæ enim æqualitas, quæ temperies, ordo, distinctio aut adæquatio inter finita & infinita esse potest? Alia ratio quæ probat corpus nullum sensibile esse infinitum est, quia omne tale corpus est vel homogeneum seu similare, vel heterogeneum & dissimilare; at neque corpus homogeneum, neque heterogeneum est infinitum: ergo nullum. Deinceps hoc ipsum concludit, quia omne corpus sensibus obnoxium est leve vel graue, si leue sursum, si graue deorsum ad centrum movetur; at in infinito nec sursum, nec deorsum, nec medium est: ergo nullum corpus sensibus obnoxium est infinitum. Postremò omne corpus sensile est in loco; sed omnis locus est finitus: ergo omne corpus sensile est finitū. Quòd locus sit finitus constat ex sex differentijs loci, sursum (scilicet) deorsum, dextrâ, sinistrâ, antè & retrò, quæ semper distinguunt finitas partes loci, & etiam partes corporis loco circumscripti; quippe loci partes partibus corporis contēti adæquantur. Hæc summa est eorum quæ à Philosopho in hoc capite dicuntur, præter solam anticipationem obiectionis, de infinita virtute alicuius corporis (puta solis) quam inter philosophos aliqui putârunt esse non posse in corpore, nisi idipsum corpus in quo est etiam infinitum esset, sed talem virtutem actu in aliquo corpore inesse aut eminere negat Aristoteles.

Corpus nullū est infinitum.

Loci differentiæ.

Distinctio omnium in hoc quinto capite, & in vltima parte prioris capitis, quam aliquot Interpretes huic capiti annectunt.

1 Negativa, pro omni eo cuius transitus esse non potest, propterea quòd naturam aptam non habet vt trãseatur. Sic *punctum*, sic *anima*, & quicquid est *expers quantitatis*, & *indivisibile*, infinitum hoc loco dicitur. Quippe præpositio *in* absolutam hîc negationem denotat, vtidẽ valeat hoc nomen *infinitum*, ac si dicas *non finitum*.

2 Privativa, pro eo quod transitum quidẽ habet, sed ad eiusdem finem nunquã pervenitur; hoc est, pro eo quod est quantum, terminumque habere natum, cùm tamen terminum non habeat. Et hoc modo præpositio *in* non puram negationem, sed privationem denotat, atque sic nomen infiniti *in tota* disputatione nostra sumitur, distinguiturque in infinitum actu & potentiâ.

1 Acceptio multiplex nominis *infiniti*, quæ est vel

3 Mixta, pro eo q̃ difficilẽ trãsitũ habet, aut propter

1 Quantitatem, vt orbis terrarum circuitus dicitur *infinitus*, quia vix aut ne vix quidem transiri potest.

2 Qualitatem, vt labyrinthus (in quo Athenienses Minotauro obiiciebãtur) infinitus dici solet, non quod ita sit, sed quòd propter inexplicabilem viarum obliquitatem, vix exitum habeat.

Actu, quod definitur *ens in opinione, quod nullis terminis comprehenditur & definitum, omnes partes simul habet*; vel (si mavis) *ens, cuius de quantitate sumentibus, perpetuo aliquid actu sumendum superest*.

2 Divisio infiniti secundo modo accepti, in infinitũ

Potẽtiâ, *quòd licèt terminis suis sit definitum, secandi tamen potest in infinitas partes proportionis*; hinc potentiâ infinitum est triplex

1 Divisione, sic ómnis magnitudo est infinita, quia quacunque magnitudine datâ, potest ea in minorem dividi.

2 Additione, sic numerus potest esse infinitus, quia quacunque multitudine datâ, maior dari potest.

3 Successione, aut potiùs vtroque modo (nimirũ divisione & appositione) vt *tempus & motus*, quæ vt continua possunt dividi in infinitum, vt successiva etiam possunt in infinitum exerceri.

In posteriore parte prioris capitis huic à nonnullis adiũcti, multa digna observatione cõtinẽtur;

1 Proportionis, quę fit cũ magnitudo quãtulacũq; sit, primùm dividitur in duas partes dimidias, & hæ rursus in alias duas dimidias, & sic deinceps vsq; in infinitum; sic enim divisio nunquam est habitura finem; nam magnitudo nulla constat ex indivisibili parte, vt 6. Physic. habetur. In hac divisione, semper retinetur eadem proportio dupla, vel alia, sed non æqualis quantitas: semper enim accipitur minor.

3 Ratio

3 Ratio dividendi continui in partes

2 Aequalis quantitatis, quæ fit pari acceptâ quantitate, sed mutatâ & auctâ proportione, & hac divisione magnitudo tandem consumitur. Verbi gratia, si à magnitudine 10. *cubitorũ* subducatur *vnus*, & hinc alius, & deinceps alter, & tandem alius, fieri demum non potest, quin tota magnitudo evanescat. Est ergo infinitum continuum, secundùm partes proportionis, non autem secundùm partes quantitatis.

4 Cõfirmatio varia, qua probat Philosophꝰ infinitum actu non esse vel

Substantiam, nam si esset substantia, tũ esset vel

Incorporea, seu separata; at quòd ita non sit, probatur

1 Ab indivisibili essentiâ separatæ substantiæ, quæ simplex actus semper subsistens, dividi non potest; at infinitum dividi quidem debet.

2 Ab impossibili, quia fieri non potest vt magnitudo & multitudo conveniant separatæ substantiæ; sed infinitum est propria affectio magnitudinis & multitudinis, vt habetur supra.

3 A sensibili, quia si substantia separata esset infinita, esset divisibilis secundùm quantitatem aut qualitatem; si verò sit divisibilis secundùm quantitatem aut qualitatem, erit quoque sensibilis, quod in separatâ substantiâ concedere erit perabsurdum.

Corporea, quæ est vel simplex, vt *elementum*, aut *coelum*, vel mixta, eademque perfecta, vt *homo*, imperfecta vt *hale*; sed quòd talis nulla sit infinita, proximè in secundo membro de accidente apertè docetur.

Accidens, quod consideratur vel

Per se, & sic probatur quòd non sit infinitum; quoniam si infinitas conveniat accidenti, necesse est vt sit in multitudine vel magnitudine; sed nulla multitudo est infinita, cùm sit numerabilis, nullaque magnitudo, cùm sit superficie clausa & terminabilis; non est ergo infinitum accidens.

Compa-

Comparatè, vt idem faciat numero cum subiecto, scilicet corpore; at probatur corpus nullũ esse actu infinitum, quia omne corpus est vel

1 Sĩplex, vt *ignis, aer, aqua terra, cælũ*, sed hęc ẽnia & singula, numero, loco, naturâ, magnitudine, vi, & virtute finita definuntur: simplex ergo corpus nõ est actu infinitũ.

2 Mixtum, vt *animal, homo*, omniſq; corporea ſubſtantia quãtitate veſtita, quæ actu infinita nõ poteſt eſſe, quia partes certas numero, naturâ & mẽſurâ diſtinctas habet. Et hoc etiam 2ũ,

1 Homogeneum, ſeu ſimilare, id eſt, partium ſimiliũ, 2 vel heterogeneum ſeu diſſimilare, id eſt, partium diſſimilium, quæ nomina & proprietates tũ ſimplicibus multis, tum etiam compoſitis & mixtis competunt; ſed hæc actu non poſſunt eſſe infinita: ergo nulla corpora poſſunt eſſe infinita. Aſſumptio probatur, quia ſi hæc eſſent infinita, vel ſemper quieſcerent, vel ſemper moverentur propter infinitam diſtantiam loci, vel denique ex infinitis partibus conſtarẽt, quæ omnia ſunt à ratione aliena. Hoc ipſum probat Philoſophus à qualitatibus corporũ, nẽpe *levitate & grauitate*, quibus apta reddũtur ad motũ; à ſitu & differẽtiis loci, quibus eorũ motꝰ diſtinguuntur, & à loco ipſo quo circumſcribuntur. Quæ omnia cũ ſint certa, finita, & diſtincta corpora, nulla actu infinita eſſe concludit.

CAP.

Quæstiones collectæ ex capite quinto.

Ais { *Infinitum sit substantia per se subsistens?*
Sit infinitum in Mathematicis & separatis substantijs?
Sit corpus aliquod actu infinitum?
Sit aliquid reali potentiâ infinitum?

SI cerebrosos Aristotelis Interpretes de infinito sequerer, infinitos de infinito scrupulos moverem, quibus optima & feracissima ingenia, malleolis vanissimè de lanâ caprina de certantium contusa, defatigarem. Textu ergo enucleato, velociùs curram, ipsamque abyssum infinitatis non aperiam; nam aperta facilè claudi & obserari non potest, & qui in eandem incidunt, vestigia retrorsum rarissimè inveniunt. Appetitus enim sciendi veluti leo est, qui intellectum ab abysso in abyssum rapit, donec omnem spem revertēdi ab antro cuiusq; scientiæ, vel potiùs ignorantiæ sustulerit. Cæterùm ne extans segete nulla omnino, aut saltem infœcunda messis fiat, spicas aliquot gravidas, fructusque selectos colligam, id est, quæstiones & dubia illa proponam, in quibus aliquid commodi legentibus emergat. Quæ dubia non longiore contextu orationis, sed brevi rationis conflictu (paucis propositis in vtramque partem argumentis) tractabo. Hoc ideo (vt modò insinuavi) nunc facio, ne de infinito agens, nullâ re vera subiectâ materiâ, muscas capere & aucupari videar. Sed rem aggrediar.

Appetitus sciēdi tanquam leo.

Quid ais Aristoteles? *Estne infinitum substantia per se subsistens?* Scio te negaturum. Quid ergo de Deo respondes, qui est infinita substantia, & per se simpliciter subsistens? Respondeo non esse huius loci de illo disputare, & si esset, negarem Deum esse in substantiâ, cùm extra omnes naturæ palos limitesq; per se subsistat. Admitto responsum, sed quid ais de animâ mundi, cuius virtus est actu infinita? hanc animam non negabis esse substantiam per se subsistentem; infinitam autem probo (quia secundùm tuam ipsius opinionem) mundū undique partes singulas infinitas ab æterno regit. Idem vrges argumentum, agnosco Deum esse infinitum, animamque mundi nihil aliud quàm Deum ipsum esse. Quid de solis essentiâ, motu, influentiâ existimas? videtur esse substantia per se subsistens infinita, cùm

Quæst. 1.

Deus infinitus.

Deus anima mundi.

cùm infinitam influentiam, infinitum motum, infinitum lumen habeat: semper enim actu influit, semper movetur, semper lucet. Imò, si sempiternus sit mundus (vt ais) nullaque sit in cœlo motus, luminis, & influentiæ mutatio (vt etiam affirmas,) quid impedit quo minùs concludam, solem infinitam esse substantiam, cui infinita accidentia nulli mutationi aut alterationi obnoxia in sempiternum insint? Toto cœlo erras cùm de sole disputes, quippe omnia in eo sunt finita, infinita nulla. Nulla inquis infinita? Æternus Sol ipse fuit; at æternitas res infinita est: ergo Sol ipse infinitus. Fallax est hoc argumentum, nam in eo mutatur suppositio. Minime, tempus n. in cœlo æternitas est, partesque succedentes non habet. Prius enim & posterius, præteritum & futurum in æternis subiectis (qualia sunt Sol & cœlum) non sunt; quippe hæc partium vicissitudo res caducas (quarum edax est tempus) respicit. Si ergo Sol sit æternus æternitate infinitus est, imò actu infinitus, quia æternitas æternum præsens est, successionisque vices non admittit. Si agnoscam errorem de æternitate mundi, (vt in libro de Mundo agnovi) tota hæc controversia dirimetur; at sum Arist. & facilè errorem susceptum desero & depono. Dico igitur solē cœlūq; esse corpora æterna, motusq; sortiri sempiternos; hinc tamē non sequi esse per se infinita, sed ratione tēporis, quod concedo. Nā per se sūt corpora & magnitudines definitę, successione tēporis factę æternę; & divisione partiū infinitę, nō actu sed potētiā, vt hic defendo.

Omnia in sole sunt finita.

Sol & cœlum qūl corpora æterna?

Quæst. 2.

Age, relicta hac quæstione quid de secunda existimas? Idipsum existimo quod in textu modo existimaui, nimirum hanc quæstionem de mathematicis & separatis substantijs ad hoc institutum non pertinere. Itane? quomodo ergo continuum tuum infinitum esse defendis? Certum est nullum continuum habere partes physicas infinitas; nam ipse doces omnia corpora ad maximum & minimū terminari. Et quis est tam perversus in contradicendi studio, qui granum milij, aut atomum in myriadas partium re dividi posse somniaret? Si ergo sit infinitum continuū (vt doces:) in mathematicis partibus & separatis, non in physicis ponendum esse puto. Parū intelligēter quæ dicta sunt de partibus eiusdem proportionis & quātitatis antea percepisti. Dico iterum physicè in illis, non in his esse infinitū; infinitū (dico) potētiā nō actu; potētia dico, vt quacūq; magnitudine datā, dari possit minor; nō minorē dico dari posse secundū partes proportionis, at proportione nō observatā, infinitū nō defendo, sed (vt infers) omnia ad minimū & maximū definiri & realiter terminari volo. Si hoc sit verū q dicis (scilicet mathematicū infinitū nō intelligi)

cur

cæ punctum principium continuæ quantitatis indiuisibile in hoc capite infinitum ponis. Inter significata infiniti pono, vt nomen hoc infinitum multiplex & æquiuocum habetur. Similiter q; spacium inter ortum & occasum solis, marisq; profunditatem res infinitas appello, non quòd ita sint, sed quòd vulgò sic videantur esse.

Pergamus ad alteram quæstionẽ, *Vtrũ corpus aliquod sit actu infinitũ* Quæst. 3.
Quid (quæso) aisde cœlo, quod videtur esse actu infinitum, quia illius motus est infinitus? motus enim infinitus præsupponit mobile infinitum. Præterea (vt ipse fateris) est cœlum infinitum potentiâ, ergo etiam aliquando actu; quia potentia est via ad actum, & vt via nõ est quæ non ad scopum: ita potentia non est quæ non ad actum tendit, cum potentia & actus sint relata. Postremò, licèt motus cœli sit successiuus & numerosus respectu nostri; vnus tamen est & æternus, in quo nec numer⁹, nec successio est respectu cœli: actu ergo infinitũ cœlum videtur esse, in quo vt in æterno, esse & posse habẽtur idem. Triplex hic funiculus est, & tamen facilè dissolvitur; ad primam igitur rationem respondeo, motum cœli successione, & cœlum ipsum diuisione esse infinitum, sed hoc non probat actu aliquod corpus infinitum esse. Ad alteram rationem dico, potentiam remotam non esse frustra, quæ non reducitur ad actum. Tota enim terra moueri potest aptitudine naturæ suæ, quia quælibet illius pars ad centrum moueri potest, at nunquam (vt vides) actu mouetur. Ad postremam denique respondeo, æternum aliquid esse duobus mõdis, vel simpliciter secundùm absolutam essentiam suam, vt Deus, quem primum motorem primamq; causam actu infinitã appello; vel cõparatè, secũdũ assistentiã aut influentiam primæ causæ, vt cœlum tenet et illa ratio tua in absolutè æternis, quæ immutabilem omnino naturam habent, non autem in æternis per dependentiam (vt aiunt) quæ ex mutabili materiâ constant: ex mutabili materiâ dico, nõ quòd actu mutetur vnquam, quia est diuina illa forma qua ornatur cœlum, & quia nullum est inferius agens quod vim cœlo inferre possit, sed quoniam respectu primi motoris altioris q; diuinę essentiæ, naturam mutationi obnoxiam & subiectam habet.

Cœlum qui infiniuum.

A Eterum dupliciter sumitur.

Non est ignorandum in istis. Quid ais de vltima quæstione, *Vtrum sit aliquid reali potentiâ infinitũ*? Quæst. 4.
Eo sum animo vt esse putẽ tale infinitũ, quale perpetua successio tẽporũ, continua vicissitudo motuum, infinita multiplicatio vnitatum, interminabilis diuisio continuarũ quãtitatum manifestè docent. Sed attende, hæc omnia falsum fundamentum habent, quo concusso totum ædificium ruit: intelligo fictam æternitatem mundi, quo vno absurdo dato sequuntur mille.

Si

Si ergo sic aliquis ex teipso in lib. de Mundo (si agnoscas opus) si ex 1. Politicorum (quod opus amplecteris) si ex 11. 12. 13. Metaph. (quod volumen vt numẽ philosophiæ nos tecum admiramur) si quis, inquã, sic disputet, Deus fecit mundũ; iterum in initio mundi homines sine lege more belluarum vagabantur; iterum, certum est omnia tempore finiri, solum Deum mensurari æternitate: dic (quæso) quomodo hoc loco tempus infinitũ quod incepit cum mũdo, quomodo motum infinitũ qui incepit in tempore, quomodo cõtinuũ infinitũ quod incepit cum re subiecta, quomodo multitudinem infinitam quę rei actu finitæ inest, defendis actu aut potentiã infinitũ esse? Iugulum tuũ tuo ipsius gladio nunc ferocius peto. Si hæc sint actu aut potentiã infinita, tum non inceperũt esse, nec vnquã tẽpore cõsenescẽt: at inceperunt, sicut ipse senex & sapiens in præclaris illis monumentis religiosè cõfiteris. Quid ais? quid respõdes Aristotele? vrget veritas & ex teipso loquitur, melius est iuvenilẽ frõtẽ erubescere quã mentẽ senilẽ labe perversitatis aspergi & cõspurcari. Scripsisti in æstu ingeniosæ iuvẽtis (quę laudis est avida) hos libros Physicorũ, in quibus de falsa æternitate mundi somniasti. Credo equidem, non quòd sic putares, sed quòd alij lauro philosophiæ & sapientiæ donati contrarium dixerint. Verumenimuerò volumina Politicorũ & Metaphysicorum (oracula & miracula ingenij sapientiæq; tuę) scripsisti, senex, scripsisti sapiens, non laudis aut glorię, sed veritatis amãs. In his cum illis vehementer conspiras, & veritatẽ de principio mũdi, temporis & motus, omnium in mundo rerum defendis. Quod si defendas, verè dicam quod sentio, istam de infinito siue actu siue potentiã contentionem contradicendi studio susceptam, vanam, inutilem, & otiosam esse puto. At si doctus & studiosus lector hic vrgeat, me bonas horas malè collocare, dum sequar in hac contentione philosophum; respondeo me tamen idcirco mereri veniam, quòd agam vt medici solent, qui non solùm herbas salutares diligẽter quærunt, sed etiam definunt toxicas & venenosas, ne virus pro salubri medicina capiatur. Abscissis ergo capite & caudã viperę, idest, superfluis tricis huius controversiæ, vt medici mithridaticũ antidotum ex carne viperinã: ita nos ex hac lite & controversia vtilem quæremus.

Aristoteles senex & sapiens negavit æterni tatem mundi.

Opp.

Pervertis ordinem distinguendi & opponendi, quem solebas observare, cum verò agis nos philosophum, confundis non instruis auditorem.

Resp. *Ordinem non perverto, sed de non cute ago ens pessimis adversarium vrget: ergo philosophum, non oratorem ago. At sine philosophum, sive ora-*

torem

rum ago, auditorem instruo non confundo; quia confusa distinguo, distincta definio, definita provirili demonstrationibus concludo.

Opp. In ultima conclusione modò illatâ videris dissilire ab Aristotele, qui docet omnino non esse infinitũ potentiâ, quod ipse in hoc libro sæpe & perenniter esse defendit. Sed ne lex interpretum prima violetur, nempe non licere cuilibet interpreti à suo authore quem exponit dissidere, pauca respondeo obiectioni, quam ultimo in loco contra infinitum potentiâ attulisti.

Resp. Interpres sum, & libenter dissilire à Principe philosophorum nolo; cæterùm non sum ita iuratus illi in schola philosophiæ, vt omnia verba Intepretis officium. eius credam esse oracula veritatis; homo enim fuit, & errare potuit, vt de eternitate mundi (in qua fundatus est totus error de infinito) oppido erravit. Veruntamen quoniam tam humaniter hoc postulas, vt respondeam, morem voluntati tuæ, & dico esse infinitum aliquid potentiâ realiter in rerum naturâ, secundùm partes proportionis, in quibus dari non potest atomus aut punctum indivisibile: sed proportione observatâ semper in potentiâ pars æqua eminet, quæ iterum in partes proportionis dividi quidem potest; & quid ad exempla attinet, dico motum cœli neque per extensionem mobilis, neque per extensionem spatij, sed per reiterationem multiplicem mobilis finiti, infinitum dici. Dico cœlum (vt corpus continuum) partes infinitas proportionis continere, dico tempus esse mensuram cœlestis motus, non eternitatem, tempus dico secundùm partes successivas, cum non uno impetu cœli ab ortu ad occasum, ab occasu ad ortũ, à meridie ad septentrionẽ, & ex adverso in puncto temporis aut in præsenti moveatur. Totum (inquam) tempus non est præsens in cœlo, nam illius partes secundùm prius & posterius volventur in gyros, non simul, non in instanti (vt aiunt) quod fieret si tempus in cœlo vt in cœlo non inhæreret. Cœli motus qui infinitus.

Opp. Quoniam nunc agitur de infinito, quod actu rebus physicis inesse nego, satisfacias mihi velim quid de puncto, indivisibili principio & medio continuæ quantitatis cogites, quod Arist. infinitum in enumeratione significatorum appellat. Videtur quidem illud actu infinitum esse, quia actu, licet quæ sunt naturâ suâ numero & divisione (vt hic ostendit Philosophus) infinita, eisdem copulantur. Sic ergo ratiocinor, infinita linea tam numero quam divisione à circumferentiâ totius vniversi ad centrum & indivisibile punctum actu copulantur: ergo punctum ipsum est actu infinitum. Antecedens tuum est, quia in circulo ambituque totius vniversi (in quo nec principiũ, nec medium, nec finis est) sunt infinitæ lineæ. Argumentum probatur, quia infinitum in finitum recipi non potest. Si ergo linea ratione numeri & continuitatis sint infinitæ, necessum est vt punctum in quod recipiantur sit quoque infinitum, vt inter recipiens & receptum habeatur proportio. Ex adversa

sã parte (si placet) sic probabiliter disputo. Quicquid recipitur, recipitur ad modum recipientis; sed punctum quod recipit lineas ad se deductas à circumferentiâ, est indivisibile: ergo lineæ quoq; receptæ sunt individuæ, & ex consequente nec actu nec potentiâ infinitæ.

Resp. *Fulmen hoc biceps est, & in vtramque partem vastat; Sed ait, punctum non vt subiectum sed vt principium aut medium linearum partesq; linearum recipit. Neq; est quòd concedam hoc argumento, infinitas lineas physicas à centro ad circumferentiam duci; mathematica hæc linearum consideratio est, non physica. Vbi vrges receptum recipi ad modum recipientis, intelligitur illud axiôma de loco & locato proprie, aut de subiecto & accidente, non de inuisibili termino quantitatis.*

Quicquid recipitur est ad modum recipientis.

Opp. *Vniversalia physica vt materia, forma; dialectica, vt genus, differentia; metaphysica, vt Deus & intelligentiæ, æterna sunt: ergo actu infinita. Quicquid enim æternum est actu, est æternitate infinitum. Antecedens 1. lib. Demonst. constat, vbi Arist. omnia vniversalia eorumq; principia sempiterna esse astruit.*

Resp. *Vniversalia æterna quidem, sunt obiecta intellectus, non tamen infinita; vt hoc loco nomen* infiniti *sumitur pro re quantitate prædità & vestità, quæ in partes infinitas proportionis dividitur & secatur.*

Vniversalia quomodo æterna.

CAP. 6.

Vtrum infinito potentiâ posito, sequatur non esse plures partes in cubo quam grano milij? non esse plures horas, dies, aut menses in tempore quam annos & secula?

VLTRO citroq; opinionibus veterum philosophorum de infinito discussis, ascendit Aristoteles quasi in suggestum, ex quo vt iudex & arbiter lites componit, nec nõ definit quid sentiendum, quid concludendum sit. Ac cùm reipsa actuq; infinitatem in rerum natura cohærere non posse ostenderit: nunc statuit & demonstrat, id solum infinitum à philosophis admitti debere, quod diuisione & facultate infinitas partes proportionis habet. Radicitus enim & omnino extirpari infinitum contra naturam, rationem, & veritatem est (vt ait;) quia tollere infinitatem esset tempori perennã successionẽ, magnitudini diuisionem, numero multiplicationem, contra eam philoso-

Infinitũ quale in rerum natura.

philosophorum, tum mathematicorum dogmata, penitus negamus. Cæterum vt accuratiùs quid sit infinitum potestate intelligas, distinguit aliquid esse potestate duobus modis, vel vt reducatur perfectè ad actũ, sicut æs ad statuam: vel vt incompletè, partim potestate, partim in actu constet, sicut dies, annus, & Agon, id est, Olympicus ludus, quorum pars vna semper aut aliam sequitur, aut saltẽ totum de integro renovatur. Fuit enim Agon post hominum memoriam certamen in Olympo celebratũ, cujus omnes partes non erant simul, sed vna post aliam ad delectationem populi agebatur. Et hoc modo infinitum est (vt hìc docet Philosophus) ex demonstratione & exemplo numeri per multiplicationem, magnitudinis per diminutionem & accretionem; motus & temporis per successionem, qualitatum primarum & secundarum per intensionem, magis & minùs; quę omnia & singula in potestate partes infinitas proportionis sortiuntur; partes proportionis dico, (vt supra) non quantitatis. In his (inquam) demonstrat infinitatem, maximè verò in tribus, nempe in tempore, hominum ortu, & magnitudine. In tempore, in quo hora, dies, menses (vt aiunt) occurrunt; in hominum ortu, quia homines singuli, alij post alios; in magnitudine, quia partes aliæ etiam post alias semper occurrunt. In hoc tamen discrimen est, quòd partes in magnitudine à nobis captæ pennaneant, partes verò in ortu hominum & tempore intereant. Hinc Homerus hominum generationem arborum foliis assimulavit. *Tale* (inquit) *& genus hominum, quale est foliorum*; quasi diceret, vt folia oriuntur & cadunt, ita homines; atque vt horum, ita & illorum est vicissitudo. Postremò, ostendit Philosophus quomodo partes magnitudinum sint infinitæ, divisio enim & amplificatio magnitudinum quovismodo accepta in infinitum non abit, sed ut supernis probatum est, secundùm partes proportionis non quantitatis. Quippe partes magnitudinum sunt vel æquales & certæ quantitatis, vel inæquales & incertæ quantitatis, quarum hæ eiusdem rationis & proportionis vocantur, adeoque dicuntur infinitæ; non quòd tam minutæ exiguæque partes, quæ in isto divisionis genere occurrunt, verè in rerum naturâ consteant, (id enim 1. lib. cap. 4. negatur) sed quod istiusmodi partes (quantumvis admodum exiles) ipsa ratio in dividendo respiciat & persequatur: id quod satis est, cùm hanc solam ob causam rationis aut proportionis eædem partes cognominentur. Nihil superest in textu huius capitis explicandum, nisi refutatio Platonis, qui (vt hìc ait Philosophus) malè de infinito potestate sensit. Quippe eodem modo infini-

Infinitum potestate quid.

Dupliciter sumitur.

Agon quid.

Lib. 6. Iliad.

Quales sint partes proportionis.

tatem in magnitudinibus, tum per diuisionem, tum per appositionem seu aggregationem inexhaustam inesse docuit, quod est falsum. Nam si eadem esset ratio, sequeretur per aggregationem aliquod corpus esse ipso cœlo capacius quod est à ratione & veritate alienum: vt illud quoque quod videtur defendere, nimirum in numero non esse infinitum per additionem, quoniam vltra denarium non est numerus, nisi eiusdem speciei cum illis qui sub denarij ambitu & complexu continentur. Hactenus de textu, in quo (studiose lector) vides industriam meam; sententiã autem si requiras, eadem est quæ fuit; fallax & arenosũ esse fundamẽtũ, ex quo emergit hoc Babel, Aristotelis. Tolle enim æternitatẽ mundi quam somniat, totum hoc de infinito phantasma evanescet. Ingeniosa tamen hæc acies, dialecticorum armis & telis instructa, aciem artis & ingenij probat. Nam vt pictor qui affabrè & artificiosè chaos & tenebras in (quibus nihil est) potest delineare, limatiùs accuratiùsque imagines rerum pinget, luceque colorum ex eâdem mole & tenebrarum caligine emergentes apparere faciet: ita Philosophus qui acutè & ingeniosè de non ente (ac si revera esset) disputare potest (sicut hîc de infinito Aristoteles,) multò subtiliùs veritatem rerum ex oppositione falsitatis persequetur. Disce ergo ex vtraq; parte de infinito, de vacuo, de æternitate mundi disputare; & quamvis vmbras & atomos solùm in his capias, invenies tamen sub vmbris corpus, sub atomis lumen & radios veritatis.

Aristoteles statuebat mũdum æternũ esse.

Hæc opinio in multa absurda eũ detrusit de infinito disputãtem.

Sed accedo ad quæstionem, Vtrum posito infinito actu aut potentiâ, non sint plures partes in cœlo quàm in grano milij? non plures dies aut horæ in tempore, quàm anni & secula? Eruditus & subtilis ille doctor Scotus hoc dubium movet, sed nodos aliquot in eodem non dissoluit. Agam paucis vt possum. Si infinitum actu ex hypothesi ponatur, credo equidẽ nõ esse vel partium in magnitudine, vel dierum, mensium, aut annorum in æternitate distinctionem vllam: si verò infinitũ potestate (quod hoc loco ponit Philosophus) consideretur, & in magnitudine, & in tempore haberi & assignari potest aliqua partium distinctio successioque. Quòd in infinito actu aut æternitate non sit partium aut temporum distinctio, hinc liquet, quia infinito nihil maius si magnitudinem, infinito nihil diuturnius si æternitatem spectes. Non est ergo vlla discriminatio inter partes infinitas magnitudinis, & infinitum totum; non inter diem aut horam infinitam durationem, & totam æternitatem. Ratio est quia actu simul sunt omnia in magnitudine, actu simul omnia sunt in æternitate, non

In Infinito actu non est partiũ distinctio vel successio.

est

est successio, non est distinctio, non est præteriti aut futuri vlla omnino differentia, sed omnia, vt in magnitudine æqualia, ita in æternitate præsentia; præteritum nihil, nihil futurum. Sic propriè non licet dicere, primam causam Deumque fuisse, aut futurum sed semper esse, quia æternitate (in qua partes temporis non sunt) mensuratur. Infinitum enim actu simpliciter & absolutè integrum & totum est, partesque magnas aut parvas in mole successiuas, aut motivas in æternitate non habet. Parvitas enim & magnitudo in corpore relata sunt, & dicuntur comparatione alterius corporis, quod minus aut maius existit: at cum corpore infinito actu (si tale fingatur) quæ potest esse comparatio alterius, nisi duo simul infinita ponas? Imò hoc posito, quòd sint partes partibus maiores aut minores in infinito quod est actu, ostende quæ pars alia sit infinitior quantitate; quòd certe contingere necesse est, si vna maior alterâ in infinitate esset. Nam quid est hoc ipsum *maius esse* in infinito, quàm aliquid actu (vt ita loquar) infinitius ipsa infinitate, aut perennius æternitate cohærere. Non sunt partes ergo in infinito quòd est actu, neque partium à toto vlla distinctio. Si enim tale sit (quod esse nego) est illud totum continuum & contiguum sine vlla terminorum aut partium discriminatione; nam addo hoc vnum, si vel animo fingas esse partes in infinito, necesse est fatearis easdem infinitas esse omnes et singulas, aliter infinitum quod fingis non est infinitum. Si autem sint infinitæ partes, quæ potest assignari distinctio, vt alia magis, alia minus infinita dicatur, nisi illud totum dissoluas infinitum? Concludo igitur hanc partem hypotheticam de infinito quod est actu, tot esse partes in grano milij quot in cœlo, tot esse horas, dies, & menses quot annos in tempore, si actu infinitum aut in magnitudine, aut in duratione inesse somnies. Hoc dico, non quòd non possim distinguere granum à cœlo, horam ab æternitate, sed ex hypothesi, si id quod fieri non potest ac si esset in rerum natura ponas: nam ex impossibili (vt aiunt Philosophi) sequitur quodlibet.

In æternitate non sunt partes temporis.

Parvitas & magnitudo dicuntur in cõparatione alterius.

Ex impossibili sequitur quod libet.

Hucusq; de infinito actu; nunc pauca de infinito potentiâ, quod est ens (vt docet Philosophus) cuius de partibus aliquid sumentibus, semper aliquid in potestate sumendum relinquitur. Hoc infinitum revera & naturâ suâ est finitum, quod in quantitate consideratum, secundùm partes proportionis in infinitum dividi & secari potest. Quippe dari non potest tam exilis & exigua pars in proportione, quin eadem iterum mathematicè in

alias partes dividi possit. Hoc infinitum si consideres, & in magnitudine & in tempore partes distinctas facilè invenies. Et quâvis quodlibet infinitum infinitè dividi & secari posse (vt docet Philosophus:) dicendum tamen est, si infinitum potentiâ spectes, plures partes esse in cœlo quâ in grano milij, pluresq; horas, dies, & mẽses esse in tempore quàm annos & secula. Ratio est, quoniã in corpore, quod est infinitum solùm in potentiâ, adeoque in tempore quod tale est successione, infinitas nõ simpliciter & physicè secũdùm partes quantitatis, sed comparatè & mathematicè secundùm partes proportionis solùm existit. Cùm ergo hoc infinitum ratione non re, potentiâ non actu, intentione non veritate, mathematicâ proportione non quantitate sit infinitum, necesse est vt partes, partiumq; ordinem, situm, numerum comparationem habeat: sed partes, partiumque ordo, situs, numerus & comparatio relationem & distinctionem arguunt, quâres definitæ à rebus differunt & separãtur. Quoniam ergo non est idem ordo cœli & grani, non idem situs, non idem partium numerus & comparatio (quamvis vtrumque infinitũ potentiâ existens secundùm partes geometricę proportionis infinitè dividi quidem possit) realis tamen est & manifesta vtriusq; in hisce omnibus distinctio. At (dices) numero infinito dari nõ potest maior aut minor numerus; sed est infinitus numerus partium in grano milij: ergo maior numerus dari non potest in cœlo. Vt satisfaciam huic obiectioni, memineris id quòd antea dictum fuit de infinito potentiâ, nempe illud esse actu finitum, infinitum autem solùm dici proportione mathematicâ, non naturali divisione quantitatis, quæ consideratio infiniti actu subsistentis dari non potest. Quippe si tale sit, prorsus indivisibile est in partes, vt in Deo constat, qui simpliciter & absolutè in se est infinitus, divisionemq; nullam essentiæ omnino patitur. Totus enim est, et vbiq; totus, ens præsens est, & vbiq; præsens, subsistens semper, & nunquam deficiens, tempore æternus, vnus, simplex, infinitus Deus; at sic non est in corpore, motu, aut tempore, quæ infinita solùm potentiâ dicuntur; hæc enim sortiuntur partes, partiumq; ordinem & distinctionem. Vt ergo in horologio minores circuli sæpius vertuntur quàm maiores, quibus semel circumgyratis integra hora absolvitur: ita in motu cœli citiùs spacium horarum, mensium, annorum, quàm ætatum perficitur. Non sunt ergo tot menses quot horæ, non tot anni quot menses, non tot ætates quot anni in infinito potentiâ: quia sæpius citiusque transiguntur partes, paucique gradus Zodiaci, quàm totum cœlum, cuius conversio ab occasu ad ortum solis annum

Platonicum

Huius Lib. c. 7

Deus nullam patitur divisionem essẽtię.

Platonicum efficit, qui ex multis millibus seculorum & ætatum constat. Quod de motu cœli maiore aut minore dico, idipsum de stadio magnitudinis maioris aut minoris dicendum esse puto, in quo partes secundùm magis & minùs distribui & secari possunt. Vt ergo Sol & sidus aliquod minoris magnitudinis, sunt illa quidem infinita lumine, quia ab æterno potentiâ lucent (si Aristoteli credamus) & tamen secundùm motus multiplices cœli, vires vtriusque variæ distinctè à nobis cognoscuntur: ita corpus maius & minus (vt cœlum & granum milij) sunt illa quidem infinita divisione, & tamen secundùm multiplicem considerationem, vtriusque partes directè in globo magnitudinis discernuntur. Et vt sunt plures radij solis quàm sideris, pluresque atomi in illius quàm huius radijs: ita sunt plures partes maioris corporis quàm minoris, pluresque in partibus illius quàm huius divisiones, si realem & physicam quantitatem, non intellectualem & mathematicam proportionem spectes.

Habes (studiose lector) nodosam hanc dubitatiunculam resoluram, in qua (si diligenter attenderis) reperies scintillas veritatis, flammulas relinquo tibi, quibus accensus altiùs ad verissimum infinitum mecum convoles, vt infinitum actu & potentiâ adoremus; actu & potentiâ dico infinitum, quia esse & posse idem in Deo sunt, in quo non potest esse vlla contradictio, quamvis de eo solum dicatur, quòd *vbique sit, & nusquam sit*. O rem admirabilem! infinitum Numē (quod cœli non capiunt) animulâ meâ & tuâ totum in essentiâ continetur. O bone Deus! fic semper mecum habita, daque hoc vnum mihi, quod semper petam, vt *inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ*. Infinitus es, & tectum meum angustum tantâ maiestate indignum est. At opus manuum tuarum sum, me atomum ne contemnas. O me infinitè miserum si deseras, beatum si conserves! O Deus, Deus meus! redeat, redeat (inquam) ad te infinitum spiritus quem in me creasti non moriturum: si me meamq; salutem ames, studiose lector, vnum hoc verbum addas dum spirem; SALVVS FIAT. Deus vbique & nusquam

Distinctio quæstionum Capitis sexti.

Explicantur in hoc capite

1 Rationes
- Affirmantes infinitũ esse potentiâ in
  1 Tempore, quod nec incipit nec desinit; & proinde est infinitum potentiâ.
  2 Magnitudine, quæ semper est divisibilis in partes eiusdem proportionis.
  3 Motu, qui æquis (vt aiunt) passibus cum tempore currit, partesq; successivas perpetuas habet.
  4 Numero, quo in perpetuum aucto, dari potest maior.

Negantes infinitum esse actu, quia nec est substantia, nec accidens, vt antea copiosè demonstratum fuit in superiori capite ad quod lectorem refero.

2 Distinctiones eorũ quæ in potentiâ posita reducũtur ad actũ vel
1 Completum, vt æs aut *cuprum* ad *Cæsaris statuam*; & sic nihil est aut esse potest infinitum in rerum naturâ
2 Incompletum, vt *dies, mensis, annus*, quorum partes nũquam simul cohærent, sed aliæ aliis subsequuntur; & sic est infinitum in rerum naturâ secundùm partes eiusdẽ proportionis; vt constat in *magnitudine, tempore, motu*, & *numero*, à quibus si partes proportionis detraxeris semper aliæ supersunt partes assumendæ.

3 Conclusiones, quarum
- Prima est, q infinitũ cõveniat magnitudini secundũ partes eiusdẽ proportionis, vel
  1 Detrahendo, quia illo modo magnitudo est infinita quo consumi non potest; sed detrahendo partes eiusdem proportionis consumi non potest: ergo eo modo est infinita.
  2 Addendo seu apponendo partes eiusdem proportionis. Ratio est, quoniam quod ab vna magnitudine aufertur, alteri adiungi potest; sed infinitæ partes eiusdem proportionis detrahi possunt: ergo infinitæ quoque partes adiici & apponi possunt.
- Secunda contra Platonem alios q; philosophos, qui actu posuerũt infinitum, tũ per additionẽ tum per subductionem partium, quod probat absurdum & alienũ esse à ratione

Quia tum in magnitudine, motu, numero, & tempore nulla esset partium distinctio, nulla varietas, nulla proportio, dimensioque nulla. Quippe sic in *tempore* tot *secula* quot *horæ*, in *motu* tot *circuli* quot *gradus*, in *numero* tot *myriades* quot *vnitates*, in *parva magnitudine grani*, *tot partes* quot in *immensa magnitudine cœli* existerent. Quid enim interest inter infinitas *horas* & infinitas *ætates*? Quid inter infinitos *gradus* & infinitos *circulos*? certè nihil si actu vtrumque infinitum ponas. At si infinitum potentiâ consideres, in hisce omnibus distinctionem, varietatem, ordinem & proportionem ipsarum partium perspicias.

Argumenta contra quæstionem. Vtrum infinito potentiâ in rerum naturâ posito, sequatur tot esse partes proportionis in grano milij, quot in cœlo; pluresq; non esse horas, dies, aut menses in tempore, quàm ætates & secula?

Opp. *Positâ infinitâ magnitudine potentiâ, vt Aristot. ponit, necesse est eandem continuam esse, & idcirco divisibilem in infinitas partes. Sit illa magnitudo (exempli causâ) cœlum, aut* granũ milij: *non sunt ergo plures partes in cœlo quàm in grano milij, cùm vtrumq; partes infinitas habeat. Quippe si plures in cœlo quàm in grano posueris, (quandoquidem hoc & illud infinitè secundum partes proportionis dividatur) aliquid infinito infinitius impulsu consiteris.*

Resp. *Urges quod est vrgendum, sed parum attendis quo sensu aliquid potentiâ infinitum esse Arist. defenderit. Hoc aliquid reverâ actu physico finitum est, certisq; & definitis partibus insignitum; verùm tamen mathematicâ proportione adhibitâ & observatâ, infinitas partium emergit secundum eandem proportionem, non autem secundum physicam quantitatem. At si hîc obicias non esse proportionem sine quantitate; respondeo id verum esse si physicè vtrumq; simul consideres: at si mathematicè proportionem perpendas, vt Astrologi punctu, lineas, circulos in cœlo; & quantitatem physicè, vt naturales philosophi eandem in subiecto; aliter res se habet. Quia demonstrandi causâ realem quãtitatem Physici, Mathematici verò (vt ita loquar) mentalem quantitatem delineant. Illa dividendo consumitur, hæc secundùm partes proportionis semper & infinitè manet, sive in magno vt in* cœlo, *sive in parvo & exili corpore vt in* grano *consideretur.*

Quantitatem realem physici; mentalem mathematici delineant.

Opp. *Miror quid sibi velit Aristoteles, cũ doceat plures horas, dies, menses aut annos esse in tempore, q. ætates, et secula, cum ipsum tempus totum infinitum esse defendat. Hoc enim posito, (esse nimirum tempus infinitum potentiâ) quid potest esse discrimen inter horas infinitas, & infinita secula? cùm infinito nihil infinitius esse possit.*

In infinito potentiâ plures sunt horæ in tempore quã sæcula.

Resp. *Quamvis à falsa suppositione Aristoteles disputet, nempe ab æternitate mundi, hoc tamen posito, nimirum tempus esse infinitum potentiâ, plures sunt horæ, dies, menses, & anni in eo, quàm ætates & secula, multiplici respectu. Primùm quia faciliùs numerantur secula quàm horæ, tum quoniã velociùs cœlum conficit stadium horæ quàm spacium seculi; hinc etiam, quia minutiores hæ partes temporis ad instans seu præsens (in quo præteritum & futurum vniuntur) propiùs accedunt; postremò, quoniam tempus sic est infinitum, vt cœlum subiectum sum, cuius motum mensurat: at cœlum physicè finitum est, solumque mathematicè infinitum secundùm partes*

1
2
3
4

Cœlum subiectum tẽporis.

Cœlum physicè finitum est.

proportionis; mathematicè ergo tempus infinitum ſecundùm partes ſucceſſionis, quæ partes plures ſunt quàm totum ſi numerum, non plures ſi ſubſtantiam ſpectes; quippe nihil aliud eſt totum quàm omnes partes ſui. Caterùm vt ſunt plures partes lineæ, vnumq; punctum quo conſtruguntur: ita ſunt plures partes temporis, quod totum (vt ita loquar) vnũ numeroſum habetur.

Opp. *Videris nugari, cùm Ariſt. in textu hanc quæſtionem non moueat; nullam enim de cœlo aut grano milij mentionem facit. Præterea in infinita nõ ſunt partes omninò: ergo fruſtra de partibus inſtituuntur argumenta. Antecedens probatur, quia infinitum eſt quod non habet maximum & minimum; at quod diuiditur in partes habere debet maximum & minimum: ergo infinitum non habet partes. Maior conſtat ex primo Phyſic. vbi docet omnia terminari ad maximum & minimum.*

Reſp. *Nugas non ago; nam licèt Philoſophus expreſſis verbis non moueat quæſtionem, interpretes tamen non ineptè elicuunt eam, præſertim cùm ipſe dicat, omnem magnitudinem, omneq; tempus & motum diuidi poſſe in infinitas partes. Verũ cùm dicas infinitũ non habere partes, idq; probes, quoniã in eo non ſit maximum & minimũ; reſpondeo illã propoſitionẽ Philoſophum intelligi debere de naturalibus rebus finitis ſolũ, de quibus illic diſputatur: res enim naturales omnes terminantur ad maximum & minimũ, ſuaſq; partes habẽt. Sic etiã entia phyſica mathematicè conſiderata, hoc eſt, quæ potiſsimũ actu infinita dicuntur.*

CAP. 7.

Vtrum { *Intellectus humanus proprijs ſuis viribus poſſit infinitum cognoſcere?* / *Infinitum, rationem potiùs materiæ & partis, quàm actus & totius habeat?* / *A mente diuina ſucceſſiuè intelligi poſſit infinitum?*

Infiniti definitio ſecũdũ antiquos.

HIVS capitis tres ſunt partes, infiniti definitio, proprietatum quarundam aſſignatio, infiniti in magnitudine, motu, tẽpore, & numero diſtinctio. Definitio bipartita eſt, vna veterum quam refellit, altera propria quã defendit Philoſophus. Definitio veterũ philoſophorum eſt, vt infinitũ ens illud dicatur, extra quod nihil eſt; ſed hęc definitio (vt ait) non eſt bona, quia toti & perfecto nõ minùs quàm infinito cõvenit: nihil enim perfectionis toti & perfecto deeſt aut

aut desideratur. Altera definitio quam tradit est, vt infinitum sit ens illud, cuius quantitatem sumentibus aliquid semper extra relinquitur; quam definitionem probat esse veram exemplo annuli sine pala, quo vsi sunt antiqui philosophi, quem idcirco infinitum docuerũt esse, quia in eodem circumvoluto aliquid semper extra assumi posse videtur. Quanquã in hoc vtique fallãtur (vt ait) veteres, quòd in revolutione annuli sæpe ad idẽ revertimur, quod in infinito neutiquã cõtingit. Sequitur in textu proprietatum assignatio. Prima proprietas infiniti est, vt potiùs materiæ (quæ est ens in potẽtia) quàm formę quę est actus assimuletur. Secunda vt potiùs contineatur ab omnibus quàm omnia in se suoque amplexu contineat. Sed hìc iniustè Parmenidem, Melissum, & Platonem tractat, qui infiniti actu subsistẽtis proprium esse dixerũt, omnia suo ambitu & imperio cõtinere & regere. Per infinitum intellexerunt, vt antè docuimus, Deum. Tertia proprietas est, quòd infinitum sit ignotum, siquidem est interminatum, & proinde, inquit Philosophus, continere non potest omnia (vt somniavit Plato) nisi velit incertum & ignotum aliquid suas ideas cõtinere. Lege (quæso perhumane lector) Platonem de infinito, & vide quem vulneret Arist. Quarta proprietas est perversa, nempe infinitum habere potiùs rationem partis quàm totius; rationem addit, quia (vt superiùs dictum fuit) assimulatur materiæ, sed revera hoc ideo dicit, vt contradicat alijs philosophis docentibus id esse totum, omniaque in se continere. Postrema est, quòd nec sensui nec menti obiecta in se comprehendat: quia perabsurdum est (vt ait) ignotum, quale est infinitum, omnia comprehendere. Distinctio infiniti in numero & magnitudine sic se habet. Eodem, inquit, modo infinitas in vtroque non continetur; nam in magnitudine inest ratione decretionis & diminutionis, in numero autem ratione amplificationis. Quippe in magnitudine non licet procedere in infinitum per appositionem, in multitudine verò non licet progredi in infinitum per divisionem; nam vltra vnitatem non est vlla formalis enumeratio. Postremò, cùm ratione continuitatis infinitũ non minùs sit in tempore & motu, quàm in ipsis magnitudinibus, verbo ostendit Philosophus in fine huius capitis quo modo & ordine hisce omnibus insit. Primùm inquit est in magnitudine, tum in motu, qui magnitudini accidit, & postremò in tempore quod est ipsius motus debita mensura: est enim tempus numerus motus ex cœli solisque vertigine ductus, secundùm prius & posterius, cuius partes ad instans copulantur. Sed hæc de textu. Movetur nunc quæstio vna vel altera, nimirum *Vtrum intellectus humanus propriis*

Infinitũ quid secundùm Aristotelem.

Infiniti proprietates.

1

2

3

Infinitum ignotum. Lib. 1. Phys. ca. 4. & Lib. 1. Post. c. 20.

4

5

Infiniti ratio diversa in numero & magnitudine.

Infinitum apparet primùm in continuo. Huius Lib c. 1.

Tempus quid

suis

suis viribus possit infinitum cognoscere? vt tertia proprietas in textu insinuat, in qua dicitur *infinitum esse penitus ignotum*; & iterum ex quarta proprietate, *Vtrum infinitum potius rationem materiæ & partis, quàm actus & totius retineat?* Postremò, *Vtrum infinitum à mente divina sub ratione successionis cognoscatur?* Has (inquam) quæstiones ordine paucissimis demonstrabo; & primùm de prima.

Quæstio. 1.

Non defuerunt olim philosophi, qui tantum divinitatis & luminis menti humanæ attribuerent, vt existimarent posse mentem humanam à caligine ignorantiæ purgatissimam Deum actu infinitū in sua immensa essentia intelligere. Sed hic error immanis est, quòd mens imbecilla in corpore tam immunis reddatur; imo condemnatur penitus hæc falsa opinio tam humanæ quàm divinæ philosophiæ testimonijs. Nam quomodo finita potentia animi (qualis mens est) potest actu infinitum intelligere, si rationem? quis vnquam Deum vidit & viuit, si oraculum veritatis spectes? Quippe non à priore possunt causæ primaque principia percipi & demonstrari, vt docet Philosophus, nedum causarū prima Deus. Posteriora Dei vidit Moses, i. effecta non ipsam substantiam Dei, vt docent Theologi. Sed de hoc infinito iam non movetur quæstio, de infinitis potiùs extensione & multitudine differitur, ad quæ cætera omnia infinita reducuntur. Quid multis? intellectus humanus propriâ vi & virtute nullum infinitum actu aut potentiâ, statu aut successione, extensione aut multitudine potest percipere. Testimonia Aristotelis vberiora sunt de hac re & frequentiora in quarto capite huius libri, & in presenti loco, & in lib. 2, Metaph. cap. 2. & in lib. 3. Rethor. cap. 8. vbi docet infinitum ignotum esse. Sed ab authoritate non disputo, rationes & argumenta vrgeo. Primum erit à dispari proportione hoc modo. Nulla est inter infinitum & intellectum proportio: ergo infinitum ab intellectu percipi non potest. Antecedens constat, quoniam intellectus est finita potentia animi, infinitum autem nullis terminis aut septis continetur. Ratio probatur, quia vt receptum recipitur ad modum recipientis: ita infinitum intelligitur ad modum intelligentis: cùm ergo mens quæ intelligit sit finita, infinitum vt infinitum capere aut apprehendere nō poterit. Altera ratio est ab experientia, quæ docet intellectum humanum intentum pluribus rebus percipiendis valdè hebescere, resq; singulas studio quasi nimio defatigatum minus perfectè & accuratè cognoscere. Nam quamvis mens hominis sit infinitæ cognitionis avida, illius tamen vires dum est in corpore contabescunt: senexq;

Exod. 33. 20.

Lib. 8. phy. c. 2.

Exod. 33. 23.

Humanus intellectus non percipit infinitum.

1

Infiniti ad finitum nulla est ratio, Lib. 1 de Cœlo. T. 52.

2

Cicc. lib. 5. de Fin.

senexque decrepitus, quantumvis olim sapiens, ignoratione rerum repueraſcit. Canicies enim capitis non ſemper aciẽ mẽtis parit. Infinitum ergo quod nullum circulũ, nullam circumferentiam, nullum centrum aut lineas magnitudinis, multitudinis, ſucceſſionis, corpore, numero, tempore, aut motu habet, nullâ certâ & definitâ facultatulâ animi perſpici & demonſtrari poteſt. Tertium argumentum ab inductione pendet, quia infinitum nec actu nec potẽtiâ, idemque nec magnitudine, nec multitudine, nec motu, nec tempore cognoſci poteſt: ergo nullum infinitum cognoſcitur. De infinito actu ſcilicet de Deo cõſtat, quia inacceſſibilẽ lucẽ inhabitat. De infinito etiã potentiâ cõſtat, quoniã intellectus incepit tempore: partes ergo totius, magnitudinis, numeri, tẽporis, & motus ab ęterno non percepit. Huc addo argumentum 4. ab authoritate Philoſophi 2. Metaphyſicorũ cap. 1. vbi docet mentem humanam ſeu intellectum ſe habere ad cognitionem, vt oculos noctuæ ad ſolem, rariſſimè enim cauſas rerum perſpicimus, nedum infinitum in quo nihil certi, nihil definiti ineſt, nullumque medium quo demonſtratio materſciẽtiæ fiat. Quinta ratio veriſimilis eſt, à maiore ducta, quia ſi id quod magis videtur convenire non cõveniat, id quod minus videtur convenire non cõveniet; ſed magis videturcõvenire intelligentiæ cœleſti vt infinitum percipiat, quàm intellectui humano corporis mole preſſo & præpedito; Intelligentia autem ſeu ſpiritus cœleſtis infinitum nec actu nec potentiâ ſimul intelligit: ergo multo minùs intellectus humanus. Quòd intelligentiæ infinitum non percipiant hinc conſtat, quia ſunt finitæ naturæ, ſolùmque definitè per ſpecies intelligunt; per ſpecies dico, non vt homo cum diſcurſu, ſed per ſpecies quas de præſenti obiectas continuò percipiũt. Non enim eſt rerũ cognitio vniverſalis & infinita, ex habitu naturę, quamvis aliquo modo vniverſalia & infinita intelligant, ſcilicet per reflexum & influentiam à prima cauſa, quam (vt docet Philoſophus) intuẽtes, orbes ſuos movent, muniaque præſtãt ſine omni moleſtiâ & defatigatione. Vltima ratio eſt à ſimili, quia vt homo in profundiſſimo antro terrę defoſſæ poſitus & conſtitutus ſub meridiem ſtellas, non ſolẽ infinitę virtutis videt: ita intellectus caligine corporis circũfuſus, & veluti in ergaſtulo eiuſdẽ cõſtrictus, radios quoſdã infiniti, nõ ipſũ infinitũ actu aut potentiâ cernit.

3

4

Lib. 2. Meta. c. 1.

5

Intelligentia non percipit infinitum.

Lib. 12. Meta. cap. 8.

6

Sene. Epi. 71 Quæſt. 2. Infinitum potius materię quàm formę rationem habet.

Altera quæſtio, *Virum infinitum rationem potiùs materiæ, potentiæ, & partis, quàm formæ, actus, & totius habeat?* facile diſſolvitur in fine huius capitis, vbi docet Philoſophus infinitum habere rationem materiæ, quia vt in materia inſunt potentia & privatio:

vatio: ita in infinito. Percurram breviter singula. Infinitum est in potentia, ergo non est forma, aut formæ simile & affine; quippe forma actus est, remq; cui inest essentialiter distinguit: pari modo non est actus, quia partes simul existentes non habet: non denique est totum quia non est completum, non est completum quia semper de infinito accipiētibus plura semper obvia sunt accipienda; at in toto & perfecto sic se res non habet, quoniam nihil ad totius essentiam completam addi, nihil detrahi potest. Infinitū ergo rationē habet potiùs materiæ quàm formæ, quia est in potentia; rationem potentiæ quàm actus, quia partes simul non habet; potiùs rationem partis quā totius, quia eidem semper aliquid vel addi per multiplicationem, vel detrahi per divisionem potest. Comparatio hæc inter infinitum & materiam litem non magnam habet, quippe omnes ferè philosophi materiam illam primam (quā hoc loco intelligit Arist.) potentiâ infinitam, vel potiùs infinitam potentiam ipsam definierunt esse. Cæterum si in altera parte huius quæstionis (Vtrū scilicet infinitum magis rationem partis quàm totius habeat?) pulsum Philosophi sententias, vix æqualem, imo planè disparem & inæqualem esse percipies. Nam si magis parti quàm toti assimuletur infinitum, quorsum toties infinitum *totum* nominat? quorsum definit ens infinitum illud esse, cuius de partibus accipientibus aliæ restāt partes semper accipiendæ? quorsum denique illud semper divisibile esse in partes infinitas tot verbis concluſit? Sed obiter hæc, vt digito demonstrem, contra quem hic calcitret Philosophus; contra præceptorem suum Platonem, qui infinitum totum, divinum, & perfectum esse docuit. Magis pars est inquit Arist. quid ita? quia similius est materiæ quàm compositio. Redde rationem, quia materia est in potentia vt partes infiniti. Vide quàm iniquè agas cum præceptore tuo; is infinitum actu, tu infinitum potentia, is Deum solum, tu aliud (nescio quid) continuum intelligis. Sed attende hic, erudite lector, me nihil præceptori meo Aristoteli detrahere, nihil Platoni, nam vterque id quod est verum docent. Infinitum enim actu rationem totius, infinitum potentiâ rationem partis habet. Quippe infinitum actu totum completum est, cui nec addi nec detrahi quicquam potest. Infinitum autem potentia semper veluti in fluxu & motu suas partes tenet; Rectè igitur materiæ, rectè potentiæ, rectè parti potiùs quàm toti comparatur.

Materia prima infinita potentia.

Infinitū actu habet rationē totius.

Infinitum potentiâ rationem partis.

Quæst. 3.

Vltima quæstio est, *Vtrum infinitum à mente divina successivè cognosci possit?* Curiosa ingenia in hoc opere penitus diffugio; aliter ex tertia infiniti proprietate ab Aristotele traditâ (in qua docetur infinitum nec fieri nec cognosci posse) cum quibusdam Interpretibus nimium

mium ſcrupuloſas quæſtiones moverem. Verbi cauſâ, Vtrum Deus ipſe ſit ens infinitum actu? An aliquid fecerit infinitum præter ſeipſum? Iterũ, An aliquid facere poſſit actu vel potentiâ infinitum? An multa infinita poſita ſimul intelligat? An denique actu vel ſucceſſiuè cognoſcat infinita? Nominatim attingo has ſolùm quæſtiones, minùs appoſitè hîc meo iudicio motas, nimis ſuperciliosè diſcuſſas, confuſas verò & definitas nimis ſuperſtitioſè. Nam negatur poſſe Deum infinitum facere, negatur poſſe ſingula infinita ſi eſſet, ſimul cognoſcere. Omitto (inquam) hæc omnia, vt minùs textui & ſententiæ Ariſtotelis accommodata. Nam licèt in textu dicat, omne infinitum eſſe incognitum, ignaram tamen mentẽ diuinã eſſe (quantumvis Ethnicus) non concludit.

Omiſſis iſtis accedo ad eam quæ in manibus eſt quæſtionem, *Vtrũ infinitum, nullum, ſucceſſivè à mente diuina cognoſcatur?* Vt aperiamus quid hoc loco ſtatuendum ſit, pauca ſunt prælibanda. Primùm ergo intelligi debet, infinitum acceptum in duobus modis, vel formaliter pro negatione, vel materialiter pro re infinitâ, vtputa pro numero infinito, aut infinito magnitudine, motu, vel tempore. Infinitiſic materialiter accepti duplex eſt cognitio, confuſa ſeu generalis, cùm quis animo vniverſale comprehendat, non ſingularia ſub eodẽ, vel diſtincta, vt ſi quis partes infiniti enucleatè percipiat. Hæc verò cognitio (diſtincta ſcilicet) eſt vel ſucceſſiua, cùm vna pars poſt aliam cognoſcatur, vel conſtans & intuitiva, cùm ſimul totum & partes omnes intelligantur. His poſitis, non movetur quæſtio de infinito formaliter ſumpto (eo namque modo infinitum à quovis intelligi quidem poteſt) neque de infinito materialiter ſumpto, ſi confuſè conſideretur (quoniam id quoque à mortalibus facilè apprehenditur) ſed de infinito diſtinctè intelligendo, ſiue in ſe, ſiue in alio, idque vel ſimul vel ſucceſſiuè. Dico igitur à mente divina omne infinitum cognoſci, imò cognoſci perfectiſſimè, nullam partem infiniti ab eadem ignorari. Ratio eſt, quia mens ipſa divina eſt, & in eſſendo & cognoſcendo & efficiendo ſimpliciter infinita. In eſſendo, ergo poteſt efficere non tot (vt aiunt philoſophi) ſed plura, id eſt infinita; ſed eſſentiam dare non poteſt infinitis niſi eadem intelligat: ergo à maiore, ſi in eſſendo ſit infinita quod eſt maius, in cognoſcendo erit infinita quod eſt minus. Præterea, quorſum infinita vis cognoſcendi attribuitur à philoſophis menti divinæ, ſi infinita non poſſit ſimpliciter apprehendere? Iterum hoc quæro, quorſum dicatur mens divina actus puriſſimus, & (vt ita loquar) infinitiſſimus, ſi actu millies

Infinitum dupliciter ſumitur.

Infinitũ diſtinctè cognoſcitur à mente divina.

1

2

millies millena millia infinita non comprehendat. Vaniſſimè ergo hallucinati ſunt illi philoſophi (contra quos D. Auguſtinus lib. 12. cap. 18. de Civitate Dei diſputat) vaniſſimè, inquam, hallucinati ſunt, qui dixerunt infinitum in Dei cognitionem non poſſe cadere: circuitionibus multis vtuntur vt probent hoc ipſum, ſed in tali circuitu impij & ſceleratí ambulant, qui Dei cognitionem imbecilla mente humana metiuntur. Sed hic labor, hoc opus eſt, vt probetur infinitum à Deo cognoſci non poſſe ſucceſſivè. Non ero multus, vna vel altera ratio ſufficiet. Omnia neganda ſunt Deo quæ contradictionem eſſentiæ, ignorantiam, imperfectionem, aut mutationem arguunt; ſed ſucceſſivè à mente divina infinitum cognoſci hæc omnia arguunt: ergo infinitum à mente divina ſucceſsivè intelligi non poteſt. Maior non opus habet probatione; Deus enim eſt ordinis, eſſentiæ, ſapientiæ, perfectionis, non contradictionis, non negationis, non ignorantiæ Deus. Minor probatur, quoniam qui ſucceſſivè cognoſcit partim eſt in actu, partim in potentia; in actu ratione eorum quæ iam percipit, in potentia reſpectu eorum quæ ſubinde percipiet: at divinus intellectus (cum ſit puriſſimus actus) nequit eſſe in potentia ad aliquid de novo percipiendum, niſi contradictionem in Deo (ſcilicet ſcire & non ſcire) mutationemque & imperfectionem ſcientię & ignorantiæ ponas, quam mutationem & imperfectionem ſucceſſiva cognitio infiniti arguit, cùm in ea vna pars poſt aliam diſcuſſivè non intuitivè intelligatur. Quis ergo modus eſt in mente divinâ ſciendi infinita? Reſpondeo, modum eſſe ſine modo, actum ſimplicem ſine potentia, intuitum præſentem ſine diſcurſu, per ſe & viſui non per ſpecies congenitas aut impreſſas rerum. Sic intuetur non ſolùm omnia quæ fecit, ſed quæ facturus eſt in ſempiternum; imo ipſa cogitata arcana ſpirituum animarumque humanarum ei præſentia ſunt; imo etiam quæ non ſunt, ac ſi eſſent, ex propria eſſentia ſine omni ſui mutatione novit. Sine omni ſui mutatione, quia Deus eſt in quem (vt docet Philoſophus) nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadit, ſemper vnus, ſemper idem, infinitus ſemper, infinita infinities, actu, ſemperque intelligens, quia ſe ipſum infinito infinitiorem ſemper percipit & comprehendit. Quid addam? ſi Deus præterita & futura vt præſentia novit, eadem vel vt infinita, vel vt finita novit. Si vt infinita habetur propoſitum; ſi vt finita, neceſſe eſt vt ſint gradus & progreſſus in cognitione Dei, quod eſt manifeſtè abſurdum. Cognoſcit ergo Deus infinitum actu & potentiâ, vt vnum obiectum præſens non

Infinitum nõ cognoſcitur à mente divina ſucceſſivè.

Deus quomodo percipit infinitum.

ſucceſsivè vt homo, cuius caliginoſa eſt cognitio rerum. Si vrgeas hoc loco ſpiritus ſeu intelligentias ſeparatas Deum intueri, & in eo infinita; reſpondeo videre quidem Deum, & in Deo infinita, ſed non eodem modo quo Deus ſeipſum & infinita intelligit. Deus enim ſimplici & propriâ eſſentiâ percipit omnia, ſpiritus autem non per eſſentiam (quæ eſt finita) ſed per influentiam, non per habitum naturæ, ſed per reflexum ab æterno ſpeculo deitatis infinita apprehendunt. O ſpeculum divinæ maieſtatis! infinitè beatus eſt qui te intuetur. Vnum es, & tamen numeroſè infinitum, infinitéque vnum. Infinitum, quia omnia in te ſunt, & conſpiciuntur, vnum quia ſimpliciſſima ſubſtantia es, dividique non potes in partes. At (dices) ſi Deus cognoſcat quodlibet infinitum, vtique eiuſdem infiniti partes cognoſceret; at partes cuiuſlibet infiniti cognoſcere non poteſt: ergo quodlibet infinitum non cognoſcit. Minorem nego, quî illam probas? Hinc probo, quia partes continui (quod eſt infinitum) non percipit. Ratio eſt, quoniam partes continui ſunt in infinitum potentiâ diviſibiles, quæ actu ſimul intelligi non poſſunt. Efficax hoc argumentum eſſet, ſi de mente humana non de divina diſputares; ſed nunc meminiſſe oportet quodlibet receptum recipi ad modum recipientis: infinitum ergo potentiâ in mente divina infinitum actu eſt, omneſque eiuſdem partes ſimul. Partes enim infiniti in intellectum Dei, vt infinitæ lineæ in vnum centrum cadunt: in quo non multæ, ſed vnitæ quaſi vnum fiant, numeroſè tamen vnum ſi circumferentiam rerum, infinitè vnum ſi Deum centrum & cauſam ſpectes.

Ob. Sol.

Deus numeroſè infinitũ, & infinitè vnum.

Diſtinctio quæſtionum ſeptimi capitis.

Summa

Summa huius capitis posita est in

Definitione infiniti, quæ est duplex;

1 Vna veterum, vt sit ens cuius nihil est extra, sed hâc refellit Arist. quia non solùm infinito, sed toti & perfecto convenit.

2 Altera propria, vt sit ens cuius quantitatem accipientibus aliquid semper restat accipiendũ. Sed de istis definitionibus supra satis dictum est, nunc ergo longiorem earum tractationem omitto.

Assignatione proprietatũ, quas Arist. infinito secundùm suam ipsius opinionẽ & sententiam ascribit, hæ verò sunt 5. quarum

1 Prima est, infinitum habere potiùs rationem materiæ quàm compositi, quia est vt materia semper in potentia.

2 Secunda, infinitum complexu suo non continere omnia (vt Parmenides & Melissus docuerunt) sed contineri vt materiam cui assimulatur.

3 Tertia, infinitum vt est infinitum esse per se ignotum, ex qua proprietate eliciuntur multæ apud interpretes nimis curiosæ quæstiones.

4 Quarta, infinitum magis habere rationem partis, quàm totius; ratio est, quia habet rationem materiæ & potentiæ, quæ sunt partes, non totius vt antea dictum fuit.

5 Quinta, infinitum non continere sensibilia & intelligibilia, humana & divina. Ratio est, quia absurdum videtur esse, vt ignotum & interminatum omnia in se comprehendat, maximè verò ea quæ limites naturæ transcendũt. Hinc etiam à quibusdam nimis cerebrosæ agitantur quæstiones, in quibus discutiendis nimis altum sapiunt.

Positione quarundam conclusionum, quæ in explicatione textus manifestè patent.

Expositione trium quæstionũ, quarum

Prima est *Vtrũ intellectus humanus propriâ vi possit infinitum cognoscere*; hæc quæstio negativè tenetur, & probatur

1 Ab essentia intellectus quæ est finita, & proinde non potest apprehendere infinitum.

2 A potentia & virtute eiusdem quæ etiam est finita, ergo in infinitum non potest penetrare.

3 Ab authoritate Philosophi, qui docet multis in locis infinitum esse rem penitus incognitam, & intellectum esse caliginosum, vt oculum noctuæ ad solem.

4 A signo, quia rerum finitarum studio perspicuè intellectus languescit & delirat.

5 Ab inductione seu exemplis, quia intellectus neque infinitum actu, neq; infinitum potentiâ percipit.

6 A maiore, quia spiritus immunis à corporis mole non intelligit infinitum ergo

ergo multò minùs intellectu humano.

7 A similitudine hominis in profundo latibulo positi, qui sub meridiem non solem sed stellas, quasi mediâ nocte videt; & sic intellectus, dum est in corpore infinitū partes, non ipsum infinitum cognoscit.

Secunda, *Vtrùm infinitū potiùs ratione materiæ & partis, quàm actus & totius habeat?* tenetur hæc quæstio affirmativè, & probatur

1 A definitione totius, quod est quiddam perfectum & completum, cui nihil addi aut detrahi potest; sed infinito semper aliquid addi aut detrahi potest: ergo rationem totius non habet.

2 A proportione quam habet cum materia prima, cui idcirco assimilatur in textu, quia est semper pars & in potentia, & est infinitum quiddam incompletum, vt *dies* & *Agon*, id est, certamen cuius vna pars aliam sequitur.

Tertia, *Verum infinitum à mente divina intelligi possit successivè?* tenetur negativè, quia successiva cognitio arguit in Deo

1 Contradictionem,
2 Negationem,
3 Ignorantiam,
4 Mutationem,
5 Imperfectionem; quæ nullo modo in mente divinâ cadunt.

Argumenta contra definitionem infiniti in textu.

Opp. *Nihil definiri potest quod esse suum in potentia habeat: ergo infinitum, quod in sola potentia est (vt hic docet Philosophus) definiri non potest. Antecedens probatur, quia quod est in potentiâ incertam & indefinitam essentiam habet. Præterea, nihil nisi species alicuius generis definiri potest: at infinitum sub nullo genere aut categoria vniuocè contineri potest.*

Resp. *Vera hæc omnia sunt si exactam & absolutam definitionem intelligas: at hic definitionem solùm nominis non rei quærimus. Verùm si vrgeas infinitū in potentiâ (quod hic definitur) rem esse; respondeo rem esse incompletam, quæ simplicem & absolutam definitionem non admittit. Vel (si placet) dico rem esse mathematicè, non physicè & absolutè acceptam.* Infinitū quomodo res.

Opp. *Omnia sunt in rerum naturâ finita: ergo quantitas nulla est aut esse potest, de qua sumentibus semper aliquid superfit accipiendū. Antecedens probatur, quia natura in omnibus certas formas, certas proprietates, affectiones, vires habet. Argumentum tenet, quia datâ infinitâ partium diuisione aut appositione, nullus erit terminus sub quo natura circumscripta maneat.*

Omnia sunt terminata in natura.

Resp. *Omnia sunt certa, finita, & terminata in rerum natura quoad actum suum & formam, non tamen sic sunt quoad potentiam; multa sunt enim in rerum natura entia successiua; quorum vis tota in potentia consistit, & hæc per diuisionem partium in proportione, aut per adiectionem partium in quantitate possunt in infinitum deduci, vt antea demonstratum est.*

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum intellectus humanus proprijs viribus possit infinitum cognoscere?

Opp. *Potest intellectus definire infinitum, ergo potest infinitum cognoscere: Ratio tenet, quia perfecta semper cognitio à definitione fit.*

Infiniti duplex cognitio.

Resp. *Duplex est cognitio infiniti, confusa & distincta: priori modo intellectus humanus potest infinitum cognoscere: posteriori verò modo, sine actu, siue potentiâ ponatur infinitum, mens proprijs suis viribus non potest apprehendere. Nihil enim actu infinitum omnesque illius partes simul intelligit præter Deum, qui seipsum infinite (vt ita loquar) infinitorem propriâ vi essentiæ & æterna sapientia lumine intelligit. Neque potentiâ infinitum potest mens apprehendere, cùm sit finita virtutis, quæ tenebris vndique clusa, & studijs defessa, nonnunquam in rebus finitis intelligendis languet.*

Opp. *Videtur Arist. concedere intelligentijs Spiritibusq; separatis facultatem intelligendi infinita: non ergo video impedimentum, quo minus animus humanus immunis ac liber ab affectionibus possit seipsum perspicere. Antecedens probatur ex lib. 12. Metaph. cap. 8. textu. 44. vbi vult intelligentiam quæ sphæram solis circumvolvit, effectricem vim solis comprehendere; sed vis solis (mundi æternitate positâ) infinita gignit: Spiritus ergo assidens soli, eiusdemq; vim regens, infinita quæ sol gignit necessariò intelligit, aliter frustra assidere & præsidere solis suo lumine, motu, & influxu diceretur.*

Intelligentiæ regentes orbes cœlestes.

Resp. *Primum dubitatur, an sint tales Spiritus assistentes & assidentes orbibus cœli; tum hoc posito quid sint, dubium est an præsint; hinc concesso quod præsint, ambigitur an distincte sciant omnia quæ singulis virtutibus fiant; postremò his omnibus datis, sub iudice tamen lis est, an animus humanus liber & immunis ab affectionibus corporis, eadem modo qua intelligentiæ cœlestes, res obiectas percipiat. Sed esto, quoniam Aristoteles omnesque ferè antiqui philosophi vno consensu tales Spiritus esse affirmant, qui pro amplitudine orbium quos vertunt, & pro virtute siderum quibus præsunt proportionem scientiæ habeant, videè primum motum actu infinita virtute esse dicitur, quia cœlum vertit infinitâ virtute præditum, quo dato argumen-*

qui solis orbi assidet & assistit, infinitas rerum species infinitâ virtute solis factas in æternitate mundi scire. Respondeo scire per accidens non per se, ex intuitu & reflexu primæ causæ, vt modo diximus: vel respondeo potiùs infinitum per species de præsenti ab illis cognosci. De præsenti dico, quia intuitus non discussivè, instantis non successivè, per species à prima causa reflexas non impressas intelligunt, vel denique affirmo ex somnio Aristotelis de æternitate mundi hoc argumentum non esse firmum. Mundus enim finitus est, & finitæ species solis conversiones quoad naturam gignunt. Postremò vbi tandem concludis parem esse rationem animi humani affectionibus repurgati, ac est intelligentiæ, indeq; inferis posse infinitum intelligere, vt spiritus illi possunt: dico non parem esse rationem, nisi exuvijs naturæ depositis ad æternam illam libertatè advolent, tum quidem absolutè spiritus est, nullis naturæ tricis, nullis corporis affectionibus prapeditus.

Intelligentiæ qui intelligũt virtutes fidelium quæ gubernãt.

Mundus finitus est.

Opp. Motus, tempus, numerus, definiuntur & demonstrantur ab intellectu: sed motus, tempus, numerus, sunt infinita: ergo infinita definiuntur & demonstrantur ab intellectu, & per consequens sciuntur: quia definitio est medium demonstrationis instrumentum veræ scientiæ.

Definitio est medium scientiæ.

Demonstratio est instrumentum scientiæ.

Resp. Sciuntur hæc quidè confusè non distinctè, vt sunt infinita. Si verò replicando obijcias esse species distinctas in quantitate, verèq; definiri ac demonstrari, & proinde verissimè ab intellectu cognosci; respondeo sic considerata non esse infinita. Vt enim sunt species quantitatis sunt finitæ naturæ, prò ratione rerum subiectarum in quibus insunt. Siquidem rebus subiectis deficientibus, hæc non sunt physica accidentia, quorum esse est ineſſe subiectis; sed res subiectæ semper finitæ sunt, per quas accidentia definiuntur. Sciuntur ergo hæc vt definiuntur, definiuntur vt demonstrantur, demonstrantur vt certa & finita (infinitum etenim nullum definitur) Sciuntur ergo vt certa & finita, quia certis & definitis rebus subiectis insint.

Infinitum nõ definitur.

Opp. Intellectus immersus hoc mortali corpore nihil intelligit sine phantasmate, quæ rerum obiectarum multitudine obruta defatigatur (vt Plato in Phædro scripsit) at vinculis corporis excussis liber est, & non minùs acutè percipit, quam nobilissimus spiritus, qui omnia simul procul dubio percipit, quæ vnâ specie intelligibili repræsentantur sibi: sed omnes numeri eorumq; proportiones vnâ specie eidem obijciuntur: simul ergo infinita percipit, nam omnes numeri & eorum proportiones sunt quidem infinita.

Lib. 3. de Anim. cap. 3.

Resp. Mentem humanâ corporis pondere & mole liberam, spiritum excellentem & diuinum esse agnosco, agnosco etiam non minùs acutè percipere quam illos spiritus, at hoc nego, spiritus illos cœlestes posse actu infinita simul intelligere. Quod verò vrges de numero, si numerum speciem quantitatis in subiecto aggregationis positum intelligas, libenter fateor à spiritu cœlesti quam humano percipi. At si infinitum numerum transcendentem

dentem proponat, penitus nego vi suâ posse vel animum vel spiritum finita virtutis id quod est actu infinitum, omnesque illius partes simul cognoscere; semper tamen excipio illum modum, quem à specula primæ causæ & infinitæ maiestatis habent, in quo non per se sed aliunde illustrati, & multa, & mira, & infinita vidēt. Quippe vt homo artificiale speculū millies arte incisum & cœlatū intuitus, species in infinitum multiplicatas cernit, quamvis vnum numero speculū semper existat: ita finitus spiritus animusue humano corpore exutus Deum (in quo omnia sunt) contemplatus, videt quidem infinita, & tamen vnus idemq; Deus incommutabiliter in sempiternum manet. Sic intellectus non vi suâ vnquā percipit infinitū, ab ergastulo tamen liberatus primam causam, qua est actu ens infinitum, videt.

Spiritus qui scitur etiā infinita.

Opp. *Intellectus nec turbâ rerum obiectarum opprimi, nec excellentis obiecto offendi vt sensus, aut vulnerari potest; imo quo excellentius est obiectū, eo percepto magis perficitur intellectus vt docet Arist. 3. de Ani. c. 4. Hinc concludo, posse intellectum infinitum actu percipere, maximè si sit liber & remunis ab hac Ætna corporis qua degravatur.*

Lib. 3. de Ani. cap. 4.

Resp. *Quamvis intellectus acies non hebescat & obtundatur, vt sensus excellenti obiecto, potest tamen esse obiectum quod similem essentiam & potentiā intellectus superet, quale est infinitū actu; quod infinitū si percipiat, hoc non fit proprio lumine (vt quidam inepte volunt) sed ratione divini speculi quod intuetur.*

Argumenta contra secundam quæstionem, quæ est, Vtrum infinitum potius rationem partis quàm totius subeat?

Opp. *Infinitum habet partes (vt docet frequenter in textu Arist.) quippe in partes entitatē proportionis semper dividitur: ergo potius ratione totius quā partis subire videtur. Ratio tenet, quia totū est quod ex partibus cōstat.*

Resp. *Infinitum dicitur habere partes analogicè, non vniuocè & vere. Præterea, idcirco dicit Philosophus infinitum subire potius rationem partis quā totius, quia magis assimilatur materiæ quæ est pars in potentia, quā compositio, quod est actu suis q; partibus perfectum.*

Infinitum qui dicitur habere partes.

Opp. *Magnitudo, tempus, numerus, motus, inter infinita ab Aristotele percensentur, & tamen hæc omnia veras partes habent, (vt ipse in textu apertè docet;) nam magnitudinis partes in homogeneas & heterogeneas distinguit, partes temporis præteritum & futurum, prius & posterius nominat, in motu partes successiuas manifestè ponit, in numero partes appositionis infinitas esse constituit. Hæc ergo potius rationem totorum quam partis habent. Concludo igitur, quòd in istis cernitur potius rationem totius quam partis suscipere.*

Resp. *Hæc quæ nomina distincte accepta in quantitate finita sunt,*

ab

& potiùs rationem totius quàm partis induunt. Siu verò confusè & infinitè cognoscunt propter similitudinem quam habent cum materia semper in potentia, potius partis in motu quàm totius in actu et statu permanentis.

Opp. Deus est actus purus infinitus, tamen neque est pars, neque est nimirum aliquod infinitum quod ullam comparationem partis et totius habet. Antecedens probatur, quòd non sit pars, quia pars est imperfectior toto, nec quicquam ex Deo componitur; non est totum, quia ex nullis partibus constat, cum sit principium simplex & primum omnium: nullam ergo comparationem totius & partis habet.

Resp. Sepe in textu Deum mentemq; divinam ab hac physica disceptatione infinito excepit, non quòd non existimet metaphysicè esse infinitum, sed quòd sum hoc loco physicè infinitum actu in rerum natura nō posse constare demōstrat, quod tamen potentiâ aliquo modo fatetur esse.

Argumenta adversus tertiam quæstionem Vtrum à mente divina successivè intelligi possit infinitum?

Opp. Mens divina est infinitæ virtutis: ergo potest infinitum quocunq; modo accepiū intelligere. De antecedente nemo philosophorū dubitat. Argumentum tenet, quoniam infinita virtus intelligendi simpliciter esse nō potest, quin quam illius cognitionem lateat.

Resp. Quæstio non est An mens divina omne infinitū cognoscat? (nam certum est cognoscere) sed An cognoscat infinitum potentia eo modo quo homo intelligit? discussiue & successiue scilicet: hunc modum (cuius negamus esse divina, quia arguit sciendi imperfectionem, & subiectis mutationem. Imperfectionem, qua laborem & studium in sciendo postulat: mutationem, quia in novo partium succedentium cognitio alterationem subiectis infert, quam mentem divinā cadere non possunt, cum omnia infinita eorumq; partes simul in instanti perspiciat.

Infinitum potentiâ est Deo cognitum, & tamen non successivè.

Opp. Si infinita in potentia (qualia sunt tempus, motus, & numerus) aliter ac successiue mens divina intelligat, illa quidem cognoscit aliter ac sunt; (quæ partes secundum proprium suum esse, in istâ successione habent) sed aliter intelligere quàm sint, est res ipsas ignorare: concedendum ergo est infinitum potentiâ a mente divina aut ignorari, aut in propria sua essentiâ successivè intelligi.

Resp. Successiua & scientia non consociantur, vt eodem prorsus modo res & esse & sciri dicantur. Sciuntur enim res omnes propriis sub ratione suis, non autem semper sic sunt. Sed adrem. Mens divina tempus, motum, & numerum, non aliter intelligit quam sunt, & tamen eorum partes simul intelligit: hoc autē fit, non quod res ipsa secundu propriam rationem successionem nō habeat, sed quod mens divina infinitos (vt ita

dicam) omni infinito, singulas partes successivas respectu nostri præsentis videat, vnoq; intuitu easdem dividat & cõponat, quod nos quidẽ facere nequimus nisi infinito tempore; quia mortales & finitis sumus.

Opp. *Mens divina secundùm Arist. potest semper efficere non tot sed plura: ergo pari ratione potest scire in perpetuum non tot sed plura; hinc dicẽdo inferri posse videtur, successivè & facere & scire omnia, maximè vero ea quæ de novo quotidie fiunt & cognoscuntur.*

Resp. *Temerè & inconsideratè mentis divinæ potentiã faciendi & sciendi hoc loco cum imbecillo intellectu humano demetiris, quasi verò ea quæ Deus sit facturus ab eo non intelligantur ac si iam facta essent, cùm apud illum futura quæ sunt, iam actu sint. Nam (secundùm Philosophum) apud Deum nihil præteritum, nihil futurum est. Vbi igitur dicis posse mentem divinam tot & plura efficere & scire, & inde concludis successivè res fieri & sciri ab illa, parum sapis, qui in Deo futurum & præsens idem esse non intelligis.*

Futurum & præsens idem in Deo.

Opp. *Omittis hoc loco quæstiones non minoris momenti quàm ea iam sunt quas tractasti: videris igitur levius transisse omnia. Antecedens constat, quia hic moventur ab interpretibus Aristotelis alia, vt* An Deus possit efficere infinitũ? *&* An qualibet specie Deus possit aliam nobiliorem creare? *& iterum,* An Deus possit intellectũ humanum aptum ad percipiendum infinitum reddere? *Hæc (inquã) omittis magna philosophiæ oracula, & nos cupidos sciendi infinita, quasi siticulosos sine nectare arcana sapientiæ dimittis.*

Resp. *Nimis curiosa sunt ista, & minùs appositè & opportunè hoc loco moventur, vt alia permulta à cerebrosis interpretibus Aristotelis, vt* An Deus possit efficere magnitudinem infinitè extensam? aut formam infinitè intensam? aut qualitatem infinitè protensam? vt aiunt. *Hæc (inquam) omitto, vel quia eorum nulla facta est à Philosopho in textu mentio, vel quia ad metaphysicum potius quàm ad physicum pertinet hæc disputatio, vel denique quia apud Interpretes horum vel inanis, vel incerta, vel nimis obscura, vel magnã ex parte blasphema est expositio. Parcam omnibus, non tamen mentior: sunt qui negant posse Deum creare infinitum, posse qualibet specie nobiliorem efficere, posse intellectum formare vllo modo ad percipiendũ infinitum, posse magnitudinẽ, formã, aut qualitatẽ extensè, intensè, protensè in infinitum trahere. Hæc dico vt discas Socraticum illud, noli altum sapere.*

Temeritas nonnullorum interpretum.

Opp. *Satisfactum mihi est; cæterum quoniam iniecti sunt isti scrupuli, ne animi iuuenum præcipitatius in errata ruant, paucis expedias velim, quid de his singulis existimes: breviter tecum contra primum sic disputo. Si Deus possit actu efficere infinitũ, sequeretur posse aliũ Deum producere: quia nihil*

vere est actu infinitum præter solum Deum.

Resp. Digito compesce labellum; quò enim tandē vanissimè prorumpit hæc oratio tua? Cū quæritur An Deus possit producere infinitū? non quæritur an possit seipsū, sed An aliud à seipso infinitū possit producere? Deus creator est omniū nō sui, hoc te docet Philosophus nihil posse seipsū gignere, neq; principiū posse principiū procreare. Hoc ergo nō posse Deū, nō diminuit infinitā virtutē Dei, sed magis infinitā in eo esse arguit, quòd natura sit tam infinita vt infinitior, tam perfecta vt perfectior, tam divina vt divinior esse non possit, imò tam infinita, perfecta, & divina, vt res nulla infinitate, perfectione, divinitate eidem possit adæquari. Cane inepte & curiose sophista, præcox ingenium ratò autumni canis, capitis fructum & sapientiam matri. Ne quæras de causarū causa & de Deo plura, nam qui est scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Sed pergā, & sedabo, si possim, imbre philosophiæ sitim tuam in te excitatā video. Deus est omnipotēs, ergo potest producere infinitū. Ratio tenet, quia dato nō posse, infinita illius virtus videretur esse aut imbecilla aut exhausta. Præterea infinita virtuti aut potentiæ infinitæ potest respondere effectus: posse ergo Deum producere infinitum quis philosophorū negat? Deinceps, dato æternum fuisse mundum (quem haud dubiè non minùs æterno quàm in tempore Deus creare potuisset) quis non videt spiritus cœlestes, & animas hominum iam actu infinitas in rerum natura simul subsistere, ipsumq; mundum, multaq; in eo secundùm potentiā infinita constare? Huc pertinet, quòd non sit minoris dignitatis voluntas divina quàm intellectus, sed omnium philosophorum consensu Deus potest infinita intelligere: ergo potest velle infinita, & ex consequenti potest (si velit) infinita producere. Quid hæreo in verbis? dari non potest tāta magnitudo aut multitudo, quin ijsdē maiores possit Deus producere in infinitū. Nā si hoc concedatur intellectui humano, vt dividēdo magnitudinē partes proportionis infinitas, cōponēdo multitudinē partes accretionis quoq; infinitas inveniat, quanto magis Deo concedendum est vt faciat? Porrò quæ necessitas impulit Deum vt naturam finitam faceret? nulla certè. Deus enim est liberrimum Agens, sic ergo voluit: sed voluntas illius est actu infinita: ergo actu infinitam naturam potuit efficere. Sed finitam voluit eam procreari, & tamen infinitam suam virtutem, potētiam, & sapientiam non minùs declarat, quàm si infinitam procreasset, cùm ex nihilo tandem finxerit. Non minùs efficax est illud argumentum ab infinita essentia & scientia Dei, cui omnia quæ futura dicuntur respectu nostri, sunt quidem præsentia. Fuit ergo mundus omniaque in eo hoc modo ab æterno, quæ enim non sunt respectu nostri sunt apud illum, quia sic esse voluit. Nam vt materiam non requirit in creatione: ita nec tempus. Erunt (vt ita loquar) omnia in æterno momento, & momentanea æternitate facta. Est enim æternitas infinitum præsens quo Deus mensuratur. Non

Prov. 25. 28.

Deus est creator omnium nō sui.

Principiū nō gignit principium.

Deus potest efficere actu infinitum.

Volūtas divina nō est minoris dignitatis quā intellectus.

Deus liberrimum agens.

Æternitas, Infinitum, præsens, est mensura Dei.

hic urgeo quòd si Deus vel in puncto temporis efficiat omnia quæ possit fieri. Ea quidem infinita; nam si finita esse dicas, illius potentiam infinitam negas, quippe hypothesis est, si omnia efficiat quæ possit; non quæ ex beneplacito facit. Si ergo in momento infinitum posse efficere, quid potest in æternitate? Postremò, videtur esse impium negare potentiam Deo credendi quadlibet innumerabiles aliquas ab æterno, puta angelorum hoc suum jubilum, & actum numerum infinitum & res ipsas in subsistentia infinitas videas. Posse ergo Deum infinita producere & humiliter agnosco, & argumentis (ut vides) firmiter demonstravi. Si quid contra adduxeris, pro viribus respondebo.

Opp. *Si Deus producere posset infinita, puta corporea vel incorporea substantiva; quæro An hæc producibilia possit efficere plura, vel non? Si potuit primum, plura nimirum posse, sequitur Deum non produxisse omnia quæ potuit; si secundum, scilicet non posse, sequitur exhaustam esse Deitatem, ut ne unam atomum corporis mole addere aut unam aliam incorpoream substantiam possit efficere.*

Resp. *Infinitum simplicissimum actu (ut ita loquar) est infinitius omni infinito in potentia facili. Negare vereberis hoc mirum, quòd dicam aliquid esse infinitè infinitius; nam ut solum subsistentia est prior suâ luce, cui omne principium aut subjectum sit prius ordine naturæ omni accidente quodcunque veniat: ita Deus primum principium omnium, est prius & infinitius in essentia omni infinito, quod facere & creare potest. Prius dico, non tempore (nam tempus in Deum aut infinitum nõ cadit) sed prius ordine essentiæ, causæ, & dignitatis, si tale infinitum velis (ut pro infinita sua virtute possit) efficere. Dilemma ergo hoc tuum non est cornutum, quippe in ventrem parum vulnerat; nam plura potest Deus efficere, quantumvis infinita fecerit: ratio est, quia infinitatem ipsam infinitate superat. Ut enim sidera sideribus splendore & dignitate præstant, et tamen omnia sidera luce accepta à solumsidus gradibus superantur: ita infinita alia aliis nobiliora esse possent, omnia tamen quæ fieri possunt infinita Deo infinitatem suam accepiam referunt. Maior est omnis infinita virtus divina, quam cohors infinitorum quæ fieri à Deo possunt. Ratio est, quia Deus per se est, alia per accidens & per participationem infinita.*

Deus infinitior infinito.

Deus infinitatẽ infinitate superat.

Opp. *Quicquid Deus efficere potest & certa intentione procedit & ad certum usum & finem destinatur (aliquo temerè & frustrà ageret Deus, quod est impium cogitare) sed infinitum nec ad certam intentionem, nec ad certum usum referri potest: ergo Deus nec facit, nec facere potest infinitum.*

Resp. *Audacter, temerè, & intrepidè videris irrepere in sinum Dei. Quænam est hæc impia tua differendi ratio? Negas idcirco potentiam infinitè errandi Deo, quoniam tu eacusnec intentionem, nec usum infinitum sal-*

falli, aut faciendi vides. Ostende mihi numerum & vsum atomorum in radijs solis: redde rationem cur magnes attraheret ferrum? cur præsente homicidâ mortalium effunderet sanguinem? cur pellis lupina pellem ovinam consumeret? Infinita hic possem enumerare mysteria naturæ, quæ quotidie tibi ob oculos versantur; quorum rationem si contendas reddere, ideo ipsum facies quod ab quinimiâ ratione insaniunt. Age igitur, si nugis istis & trivialibus rebus obstupescas, ne ita intumescat animus in rebus divinis, vt ideo imprudenter affirmes, non posse Deum efficere infinitum, quia tu infiniti facis non vides rationem & vsum. Natura multa sunt mysteria quorum causa latet.

Arist. attonitus multis oraculis & miraculis naturæ, quorum causas invenire non potuit, te docet, vt discas circo Deum multa occultasse mortalibus, vt mortales agnoscerent esse Deum, cuius consilium nemo mortalium potest apprehendere. Si adhuc petas vsum, à te quæro, quor sum te animo fecit infinitum Deus? (nã animus creatus mori non potest, cùm sit imago Dei æterna & immortalis) si respondeas ad gloriã suã, ideo ipsum respondeo, posse Deum efficere infinitum, quod si fecerit, ad gloriam suam proculdubiò referetur. Deus cur multa occultavit mortalibus.

Opp. *Si possit Deus infinitum efficere, cur non vult? cùm esse, posse, & velle idem sint in Deo? Præterea si fit creata infinita magnitudo, vbi quiesceret? aut quomodo moveretur? multo magis si creetur infinita rerum multitudo, vbi tot millies millia infinitorum continebuntur? ad quem locum referentur? quo vacuo movebũtur? Somnias nescio quid de Deo, nã dum* hoc posse *Deo attribuis*, non posse *planè affirmas.*

Resp. *Qui semel verecundiæ fines transierit, eũ gnaviter impudentẽ esse oportet. Impie cur pergis de potentia Dei vlteriùs dubitare? Velle & posse idem sunt; quæris ergo cur non vult infinitum efficere? Idem sunt velle & posse in essentia divina, at in ordine & creatione rerum non semper sunt simul; nam potest Deus multa quæ tamen non facit, non (inquam) facit, quia quod non possit, sed quod non velit: non vult autem, quia fortasse tibi consulit quem potest perdere; sed non vult, vt istam curiositatem deponas, tuam salutem quæras, & infinitam virtutem Deo quoad posse attribuas. Sed pergis; si creetur infinita magnitudo, si multitudo, vbi tot millia infinitorum continebuntur? respondeo, in Deo; vbi quiescent? respondeo in Deo, qui est infinitus & infinitatis sedes. Rogatus Socrates quomodo navigaret propter finem, cùm natura finem non saperet; respondisse fertur, quamvis non sapiat, naturam tamen autor sapit. Sic tibi respondeo ad omnia tua quæsita, Quomodo hæc vel illa fiant? Quamvis humana sapientia hæc directè non capiat, mens tamen divina capit. O vtinam delirans hæc ætas mundi hoc ipsum Quomodo in mysterijs naturæ, & miraculis fidei penitus exterminaret! tum rariùs audiremus, Quomodo ex nihilo fecit mũdum Deus? Quomodo carnem de virgine sine viro assumpsit* Velle & posse idem in Deo.

Deus cur non vult omnia quæ potest.

Christus?

Lib. 1. Top. c. 1.

Intelligentia quid. Lib. 6. Ethic. c. 6.

Curiositas inimica veritati.

Deus potest nobiliorem speciem creare vllâ quæ nunc existit.

Christus? quomodo per finitam effusionem sanguinis satisfecit iustitiæ patris? quomodo ad inferos descendit? resurrexit? ascendit in cœlos? Audamus Philosophum, non est (inquit) quærenda ratio principiorum. Audiamus plus quam philosophum, oportet accedentem ad Christum credere. Hinc apud philosophos inter virtutes mentis annumeratur intelligentia, quæ definitur virtus *sine ratione credendi principijs; hinc à theologis ponitur fides, quæ ratione ablegatâ assentitur omnibus, quibus verbum Dei & ecclesia credere & dissentiri suadent. Si ergo Deus ex infinita virtute sua tibi potestatem dederit, adoptatus filius Dei & ecclesiæ vt fias, altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed sine demonstratione credas, multa est abdita & occulta in rerum natura, omnia ferè tam mystica & mirabilia in fide, vt sæpe dicas cum sapientissimo patre D. Bernardo, malo confiteri veram ignorantiam, quàm in rebus dubijs & incognitis profiteri vanam scientiam. Concludam. Da mihi infinite, præpotens, & sapientissime Deus vt te tuumq; Christum sciam, & tum certè omnia infinita sciam, nam in te omnia sunt, & tu infinitior omni infinito in secula infinita manes; et qui in te manet, beatus & infinitus erit.*

Opp. *Persuasisti vt credam omnem curiositatem esse inimicam veritati & scientiæ, sed da veniam si quærã An possit Deus qualibet specie, sit ea perfectissima, in infinitum perfectiorem efficere? Si nõ possit, videtur illius virtus non esse infinita; si verò possit, tum aliquid perfectius perfectissimo esse potest, quod est in ratione absurdum.*

Resp. *Petis veniam, & tamen statim in eandem incurris culpam; sed est, hic error est animi humani occlusi corpore, qui naturâ suâ immortalis, infinitam scientiam ardenter quærit. Sed vt qui cæsios et lippientes oculos habet, solem intuendo nonnunquam cæci fiunt: ita curiosi dum nimis alta sapere contendunt, in abyssum ignorantiæ & cæcitatis rapiuntur. Quid moror? qualibet specie, & omnino re quavis creatâ posse à Deo aliam nobiliorem in infinitum procreari affirmo. Nihil enim est in rebus creatis vel ita quantitate amplum, vel gradu intensum, vel dignitate essentiæ tam excellens & perfectum, quo non possit Deus progrediendo in infinitum maius & excellentius producere. Hoc inde suadetur, quoniam si quavis re non posset à Deo produci perfectior, sequeretur vel contabescere divinam potentiam, vt non possit plura efficere, quod est absurdum; vel limitibus quibusdam coërceri, quod existimare est impium & blasphemum. Ad argumentum igitur dico, perfectissimâ specie posse perfectiorem dari; neque hoc involvit contradictionem aut repugnantiam omninò, vel respectu potentiæ divinæ, quæ est essentialiter infinita, vel respectu rei, quæ infinitatem perfectionis à sole & fonte perfectionis habet.*

Opp. *Datur in rerum natura res vna qua deterior nulla esse potest: ergo alia*

alia est qua nulla excellentior creari potest. Hoc D. Augustinus videtur probare lib. 12. Confess. cap. 7. dico (inquit) domine feciſti alterum propè te, naturam ſcilicet Angelicam, qua excellentius nihil: alterum à te longiſſimè remotum, nempe materiam primam, qua nihil deſpicatius fieri poteſt. Eſt enim materia ferè nihil, aut ſi quid ſit, nuda & inanis eſt potentia; Spiritus verò eſt puriſſimus actus, divina natura ſubſiſtens, ab omni corruptione liber & immunis, voluntatis libertate, juſtitiâ, ſapientiâ aliiſq; nobiliſſimis virtutibus ornatus, ſemper propè Deum manens; nihil ergo perfectius creari poteſt niſi (quod fieri non poteſt) alius creetur Deus. Præterea, cùm res qualibet creata differat à Deo, vt finitum ab infinito, addi non poteſt cuilibet ſpeciei in infinitum perfectio; nam tum aliquid præter Deum erit infinitè perfectum, quod eſt impium cogitare. Deinceps ſic ſpecies procedunt à Deo, vt numeri ab vnitate; ſed eſt aliquis numerus inter quem & vnitatem alius numerus cadere non poteſt: ergo eſt ſpecies aliqua creata, ita in perfectione Deo propinqua, vt inter ipſam & Deum alia effici non poſſit perfectior. Poſtremò quam perfectionem addere poteſt Deus eſſentiæ humanæ, quam ſimilem ſibi finxit & vniverſo quid pulchrius, quid nobilius, quid perfectius eſſe poteſt? nihil certè, ſi Divo Auguſtino adhibeamus fidem. Alia hîc addi poſſunt argumenta de magnitudine, numero, formâ, ſed in his cardo quæſtionis vertitur.

D. Auguſt. Enchi. cap. 10.

Reſp. Video incredibilem ſitim & ardorem tuum ſciendi abditas rerum cauſas, cùm de cauſæ primæ virtute infinitâ tam acutè diſputes. Reſpondeo igitur ad ſingula, & primùm quoad materiam primam, dico non eſſe ens deſpicatiſſimũ quod creare poteſt Deus; nam eſſe ſuum per ſe habet, accidentia verò ſunt imperfectiora, qua nullum eſſe vi ſuâ vendicare poſſunt. Cùm ergo nobilius ſit eſſe per ſe, quàm ineſſe, materia non eſt res deſpicatiſſima vt ita. Quòd verò doctiſſimus pater & lumen eccleſiæ D. Auguſtinus dicat eſſe imperfectiſſimum, eo reſpectu dicit quo eſt inter omnes ſubſtantias creatas eſſe ſuo à Deo remotiſſimum. Quandoquidem Deus ſit puriſſimus actus, materia verò puriſſima potentia, & ferè nihil; vt de materia in infimo gradu, ita de ſpiritu in nobiliſſimo gradu perfectionis dico, addi poſſe perfectionem perfectioni. Creſcit enim perfectio ſubſtantiæ per propinquiorẽ acceſſum ad Deum, & in infinitum augeri poteſt; res tamen creata nec infinita, nec infinitè perfecta eſſe poteſt vt Deus. Ratio eſt, & quia omnis res creata reſpectu Dei commutabilem eſſentiam habet, & quia Deus omne infinitum infinitate eſſentiæ & eſſentialis perfectionis ſuperat. Vt ergo multitudo infinita dicitur in potentia, qua tamen eſt actu in rebus finita, infinita in potentia, quia omni multitudini dari poteſt maior: ita eſt in rebus creatis, qua ſunt vi, actu tamen ſuâ finita, quibus tamẽ ſemper ex divina virtute addi poſſunt perfectionis gradus, cùm in illis infinita virtus Dei magis vnita luceat.

Materia prima non eſt ens deſpicatiſſimum.

Cur ſic dicta ab Auguſtino.

Multitudo quæ dicitur infinita.

Sto non per se (vt vides) sed per accidens ratione infinitissimæ causæ influentiæ perfectiores reddi efficique possunt. Attentè quæso (perbenæ lector) considera & perpende hoc responsum, & videbis (ni fallar) omnibus obiectionibus allatis satisfactum: quippe idem respondeo alteri argumento, in quo dicitur res qualibet creata à Deo vt finitum ab infinito differre. Deus enim aliquid finitum infinitè citra posse perfectum per influentiam non per essentiam suam; addere enim Deus potest semper gradum perfectionis cuilibet speciei, & tamen seipsum abdicare, aut aliquid creatum sibi adæquare non potest, quia infinitæ perfectiones in re finita non aliter insunt quam infinitæ linea in indivisibili puncto copulatæ; quod punctum (superius ab Aristotele inter significata infinitatis) infinitum indiviso dicitur, quoniam transiri non potest. Ad tertium argumentum dico, in eo similitudinem non inveniri, quia non sic res creatæ procedant à Deo vt numeri ab vnitate; ratio est, quoniam vnitas est pars numeri, sed Deus pars rei creatæ esse non potest. Sed hoc concesso, quòd sic à Deo procedant vt numeri ab vnitate, & quòd sit aliqua res creata proxima Deo, vt binarius numerus est vnitati, vnitatem sequitur quin Deus essentialiter infinitum principium omnium possit huic rei creatæ maius lumen addere. Postremo ad interrogata hæc tua, quid pulchrius vniverso? quid perfectius homine? respondeo nihil, si ordinem, dispositionem, & gubernationem spectes, in quibus omnibus Deus cernitur; at si partes maiores & minores mundi consideres, nisi totum vniversum mihi oculos ponas, quæ tam mutabilem naturam habet, maiorem perfectionem habere possunt in infinitum. Mutabimur enim, & mutati nouos cœlos nouamque terram expectamus. 1. Pet. 3.

Finitum qui possit esse infinitè perfectum.

Opp. Vnum scrupulum adhuc superest de intellectu humano, An sit fumari possit à Deo vt infinitum actu percipiat? In contrariam partem sic arguo; intellectus humanus est finitæ virtutis: ergo non potest intelligere actu infinitum. Præterea, semper inter cognoscentem potentiam & rem cognitam debet esse proportio; sed inter intellectum humanum & infinitum actum non potest esse proportio. Postremo, fieri non potest vt essentia diuina vbi intellecta vnquam percipiatur; sed essentia diuina est actu solum infinitum principium rerum: ergo intellectus humanus non potest actu cognoscere infinitum.

Resp. Videre nunc licet manifestè, aliquid in re creatum esse infinitis cupidissimum. Ambitiosus es argumentis, sed paucis respondeo. S. Doctor Thomas lib. primo Contra gentes cap. 69. luculenter quidem probat, fieri non posse vt videri possit à Deo mentem humanam, vt intueri possit infinitum. Atqui eam esse finitæ virtutis, ergo non posse concludis. Recte concludis, si intellectum per se corpore tecto sumi intelligas; at liberum, immotum, separatum, diuinig, spiritus instar infinito assistat claustrum si consideres, quum vi

Intellectus humanus quo modo cognoscere possit actu infinitum.

ut sit essentiâ suâ finitus, infinitum tamen potest percipere. Quod D. Thomas ratione optimè sic probat; quoniam intellectus qui maximum omnium intelligibilium, hoc est divinam essentiam clarè intuetur, vtique valebit id quod est minus in eadem essentia relucès distinctè cognoscere; sed intellectus à corpore seperatus, & fœlicitate donatus potest divinam essentiam intueri (vt sacra philosophia docet:) ergo aliud minus infinitum, id est, non per se sed per accidens, non actu sed potentiâ infinitum in eâdem essentia relucens potest intueri. Neque hoc (inquit idem Doctor) requiritur, vt inter potentiam cognoscentem & rem cognitam sit Mathematica proportio; sufficit enim proportio (vt aiunt) accommodationis, id est, vt potentia intellectiua vltra modum suæ essentiæ à Deo eleuetur, lumineq; diuino perfusa ad infinitum percipiendum habilis reddatur. Sic (vt videtis) finita mentis humana infinitâ virtute diuinâ illustrata potest infinitum cognoscere, quia essentia diuina, tanquam in speculo, omnia infinito reflexu lucent. Satisfactum iam est omnibus argumentis tuis, si accuratiùs tecum consideres quæ à me dicta sunt. Nunc restat vt vterque infinitum principium omnium supplices inuocemus, ne infinitè ab eodem separemur. O nos miseros si sic separati, si sic infiniti simus! Precemur te (omnipotens & infinite Deus) vt separati ab hoc corpore, tuique Spiritu lumine illustrati, infinitam maiestatem tuam in cœlesti hierarchia in infinitum lucemus & adoremus.

Qualis proportio requiritur inter potentiam cognoscentem, & rem cognitã.

CAP. 8.

An sublatâ infiniti consideratione Mathematicæ scientiæ corruant?

Respondetur hoc ca. ad argumenta allata cap. 4.

POstremum hoc caput est huius libri, in quo obiectiones capite quarto contextas & confirmatas resoluit Arist. non tamen hoc facit eodem ordine quo antea proposuit. Primum enim à tertiâ ratione incipit, & conscius quæ sibi obiectionem quam finxit illic primã, vltimam hoc loco facit, leviusq; attingit singulas; sed perspicuitatis causâ eundem ordinẽ in respondendo, quo vsus est in opponendo observabo. Quod ergo ad primã rationẽ attinet, qua tempus infinitũ esse dicebatur, respondet illud quidem non actu esse infinitũ, sed potentiâ, quod libenter concedit Philosophus: in tẽpore, inquit, nihil est nisi præsens, illius essentia in successione præteriti, & futuri constat.

Tempus quomodo infinitum.

Ad

2 Ad ſecundam rationem pari modo reſpondetur, non actu ſed poteſtate Mathematicas magnitudines in infinitas partes dividi & ſecari, neque opus eſſe vt ſic dividantur, cùm Mathematici ipſi certis & definitis punctis, lineis, circulis, & figuris in demõſtrationibus ſuis vtantur, aliter non eſſent certæ & definitæ ſcientiæ: quippè à ſcientia

3 omnia infinita & confuſa relegantur. Ad tertiam dicit non ideo eſſe aliquod corpus immenſum & infinitum ſenſibile, quoniam perpetua eſt ortus interituſq; in rerum natura viciſſitudo. Hæc enim viciſſitudo, quamvis arguat infinitam materiam ſubiectã, non tamen arguit infinitum compoſitum ex eãdem materia conſtans; ratio eſt, quia res non directè gignuntur, ſed aliæ ex aliis, veluti in orbem verſæ: vnius enim rei interitus eſt generatio alterius, & ſic materia quæ erat pars rei corruptæ, fit pars eius quæ generatur. At Chriſtianus hîc ſum, & credo viciſſitudinem hanc generationis & corruptionis non fuiſſe infinitam, neq; in infinitum duraturam. Hoc verum eſſe quod dico iam mundus conſenescens & delirans oſtendit, oſtendit ferrea hæc ætas, in qua gigantea abundant ſcelera, oſtendit brevitas vitæ humanæ, defectio virium, declinatio rerum omnium, vt in terra *plantarum*, in aqua *piſcium*, *volatilium* in aëre, *ſolis* omniumq; *ſiderum* in cœlo, quæ omnia inveteraſcunt, languent, & quaſi pulſum vermiculantem habent, diſcupiuntq; renovari, & vt propriæ poſſeſſiones in iuſtorum veluti manus tradi. Ad quartam ait,

4 non omne corpus alterius corporis continentis ſuperficie terminari, vnde veteres probârunt, progreſſum eſſe in magnitudine ad infinitum. Poteſt enim (vt ait) corpus ſuâ ipſius ſuperficie & extremitate definiri, vt credibile probabileq; eſt, cœlum primum mobile definiri, vltra quod res nullæ niſi primus motor & divini ſpiritus habitant, qui locum Phyſicum non requirunt, vt lib. 1. de Cœlo docet Philoſophus. Ad poſtremam reſpondetur, non quia mens noſtra & intelligentia nunquam intelligendo deficiat, idcirco neceſſariò infinitatem in rerum natura eminere; ſiquidem luce clarius eſt, intellectum humanum ſæpiſſimè falli, labi, decipi, & in rebus apertis nonnunquam cæcutire; non ergo natura rerum ab intellectu, ſed intellectus à natura rerum pendet. Quippe vera aut falſa eſt cogitatio, quia ſic vel ſecus res ſe habet quæ cogitationi ſubijcitur. Quamvis ergo intellectus non langueat aut deficiat intelligẽdo, infinitum tamen non hinc probatur, quia chymæra aut non ens, quod ſæpe intellectus imaginatur, infinitum in rerum natura non ponat: at ſic frequenter mens vaga hominis in vallum ſuorũ phantaſmatum impingit. Veruntamen (erudite lector) dabis mihi veniam ſi reſtituam memoriam

Lib. 2. de Ort. & inter cap. 9.

Ariſt. cap. de Priori. Lombard. li. 1. ſenten. D. 5.

memoriam tuam eorum repetitione quæ capite 4. dixeram. Illic docui impactos calces Arist. nimis iniustè in oculos Platonis præceptoris sui, qui procul dubio non phantasiam humanam, sed intelligentiam divinam nobis proposuit, quam & in se infinitam esse, & per se infinitum actu percipere argumentis sapienter probat.

Sed hæc omitto, & ad quæstionem discutiendam venio, quæ est, *Verum sublatâ infinitatis consideratione Mathematica scientia corruant?* Non corruere hic Arist. manifestè docet. Verba enim textus aperta sunt: *neque infinito* (inquit) *opus habent Mathematici, neque vtuntur, sed finem vt finitis quantum velint suppetant*, quasi diceret Philosophus, non opus habent Mathematici infinito, nec eo vtuntur omnino, si res subiectas spectes: at ideireò imaginantur infinitas lineas & magnitudines, vt decisis superfluis sufficientem quantitatē finitis rebus quas tractant aptè accommodent. Vt enim architectus commodiùs, expeditiùs, & pulchriùs ædificare potest, si abundantem materiam paratam habeat: ita Mathematicus aptiùs & accuratiùs ex infinitis quantitatibus animo conceptis, demonstrationes suas abstractas facit, rebusq; accommodat, ex quibus vsum querat. Sed dices, hæc omnia probant Mathematicas artes sublatâ consideratione infinitatis nere. Non probant si res subiectas consideres. Quid res subiectas nominas? quasi verò Mathematicę scientię in rebus versentur! Quid ni? cur ergo Mathematicæ dicuntur, id est, à rebus separatæ? Sic quidem dicuntur respectu mentis, quæ tota est in contemplatione rerū. In contemplatione rerum dicis? in imaginatione phantasmatum & idearum diceres; res enim non sunt, sed idea, quæ obiecta Mathematicorum habentur. Verum est, si proxima & formalia eorum obiecta intelligas, at Mathematici ideo imagines & ideas separatas tractant, vt ad vsum humanum actu accommodent; sic Musica conceptas voces ad cantum, sic Astrologia imaginarias lineas & circulos ad motum cœli, sic vnitates & numeros Arithmetica ad enumerationem rerū, sic Geometria proportiones & figuras ad opus aliquod & finem externum applicat. Sed, vt vides, res omnes in rerum natura finitæ sunt, Mathematicæ ergo scientiæ infinito nec opus habēt, nec eo vtuntur necessariò: qua veritate positâ, sequitur nihil damni aut dispendij capere Mathematicos, si nulla infiniti habeatur disputatio. Præterea cùm inter omnes scientias Mathematicę sint certissimæ, convenit vt infinitum ab illis penitus ablegetur. Est enim infinitum omne (vt in superiore capite docuit Arist.) incognitum, certisque demonstrationibus (quales in Mathematicis scientijs maximè requiruntur) delineari aut concludi non potest: non ergo opus habēt Mathema-

Quæst.

Mathematici non indigent infinito.

Mathematicę quomodo res considerant.

Mathematicę artes, cur abstractæ dicuntur.

Mathematicę certissimę scientiæ.

Mathematici, neque eò vtuntur si rerum veritatem spectes. Porrò si infinitū esset necessarium in mathematicis scientijs, maximè omnium in astrologia esset, quæ quantitate amplissima corpora cœlestia, & in eis lineas, circulos, motus, figuras ferè infinitas tractat; at horum omnium certa & finita est ratio: videtur ergo consideratio infiniti nulla omnino arte Mathematica necessaria. At vrget in Arithmetica opus esse hac contemplatione infiniti, quia numerus est illius materia; sed numerus (teste Philosophio) est infinitus: ergo in ea infiniti consideratio est necessaria. Respondeo numerum non esse infinitum nisi potentiâ, qui per se respectu rerum sub eundem cadentium finitos dicitur. Nam quamvis res (æternitate mundi concessâ) infinitæ esse possint, certus tamen numerus rerum existentium est, quas Mathematici in vsu scientiarum suarum considerant & intuentur. Ratio est, quia in Mathematicis scientijs certæ sunt definitiones, demonstrationesque certæ, primæ, & necessariæ, quæ nullo modo infinitum vnquam admittunt & incertum admittunt suum. Nihil ergo damni aut dispendij patiuntur Mathematicæ artes si radicitus omnis infiniti extirpetur consideratio. Postremò, cùm nullus possit esse motus infinitæ magnitudinis (vt anteà demonstratū est) nulla mensura, nulla enumeratio partium, nullus concentus & harmonia, non video quomodo infinitatis contemplatio prosit Mathematicis, qui de motu, magnitudine, mensurâ, numero, concentu & harmonia rerū, vt de propria materijs & subiectis agunt.

Numerus qui infinitus.

Infiniti nulla mensura.

Alia quædam dubia hîc mouentur ab interpretibus, vt *An terminari aliquid sit semper ad extrinsecum?* & *An imaginatio sit vera quæ fingit infinitum?* Sed levia hæc sunt, & parum aut nihil vsus in philosophia habent. Ad primum ergo hoc solùm dico, omne quod terminatur contactu alterius extrinseci necessariò non definiri; nam si hoc concederetur, necessariò sequeretur corporum se mutuò tangentium progressus in infinitum. Hoc interest igitur inter *contingere* & *terminari*, quòd *contingere* sit in ijs quæ cum aliquo conferuntur, *terminatum* autem *esse* quippiam simpliciter & absolutè intelligi quidem possit, vtpote quod suâ ipsius superficie conuexâ, non alterius corporis extrinseci concauâ extremitate continetur. Non ergo rectè hinc in rerum vniuersitate probāt veteres infinitū. Omnis enim magnitudo naturæ vi tandem clauditur, & prima (puta cœlum quod est primum mobile) suâ ipsius conuexâ superficie terminatur. Ad alterum dubium respondeo, imaginationem non esse veram quæ fingit infinitum, nisi infinitum obijciatur

Omne quod terminatur non clauditur contactu alterius extrinseci.

Contingere & terminari differunt.

menti

mentí, à qua reflexum sæpe imaginatio habet. Ratio est quoniam veritas imaginationis aut opinionis à re subiecta dependet. Si ergo ita res se habeat, vera est opinio, vera oratio, imaginatio vera; sin aliter, falsa hæc quidem sunt & mendacissima. Absurdum est ergo infinitum ideo in rerum vniversitate ponere, quia imaginatio aut phantasia tale quippiam esse otiosè finxerit. Cæterùm si vel à Deo hæc pars seu potentia animi elevetur vltra modum virtutis suæ, vel mentis lumine illustretur, capere potest vmbram infiniti, vt solent multi frequenter in somno aut extasi animi, cùm exuvijs quasi corporis ad tempus depositis, extra se limitesque naturæ humanæ rapiantur. Vmbram dico infiniti, non ipsum actu infinitum, quia corporis mole depressa & prædita non potest phantasia quicquam actu infinitum discernere. Est enim fere omnium infima potentia animi, eademque nebulis multis ipsorum sensuum circumfusa. At vt oculi cæcutientes, cataractis abscissis & detractis, clariùs sole lucente rem objectam videntsita phãtasia nubeculis depulsis meliùs infinitatem (intellectu affulgente) perspicit, non autem ex se & vi suâ, sed conversa ad speculum mentis, in quo altiùs discussæ species rerum apparent.

Imaginatio non est vera quæ fingit infinitum.

Aristoteles c. de priori.

Phantasia inferior pars animæ.

At dices intellectum à phantasia, non phantasiam ab intellectu formas & ideas suscipere; intellectus enim nihil sine phantasmate, nihil sine imagine ab alijs sensibus impressâ percipit. Verum hoc est quod dicis aliquo modo, sed non omni ex parte verum. Nam etsi intellectus ab alijs inferioribus potentijs animi, vt ab internuncijs, per illarũ organa, vt per fenestras, imagines & ideas rerum percipiat; easdem tamẽ perceptas vi suâ discutit, & discussas quasi cum fœnore reflectit, & rependet multò certiores. Si ergo infinitum menti (diviniori parti animæ humanæ) vltra modum substantiæ suæ elevatæ appareat, alij sensus interiores, aucto hoc novo lumine, possunt quasdam eiusdem vmbras apprehendere, quamvis in apricò densis adhuc corporis nubibus circumfusi) idipsum distinctè nõ videant. Et hoc quidem modo imaginatio quæ aliquando fingit sibi infinitum, (licèt idipsum per se non noverit) habeatur vera. Venim si absque lumine & reflexu intellectus per se hoc fingat, fallax & meretrix est, & infinitorum errorum mater. Hinc olim non parvi nominis philosophi, ex infinitis atomis omnia fortuitò coaluisse somniârunt, hinc infinitos mundos, infinitos cœlos & orbes extra primum mobile imaginati sunt: sed lapsi & decepti toto errârunt cœlo, quoniam fallacis imaginationis & phantasiæ vmbras & somnia, non mentis præcepta & vestigia sequebantur.

Intellectus recipit formas ab inferioribus potentijs.

In rebus ergo arduis & obscuris pervestigandis, non solùm lucerna phantasiæ & imaginationis, sed etiam polaris quasi stella intellectus fixis oculis observãda est, maximè cũ de infinito (vt hoc loco) agatur. Cuius infiniti vis absoluta solùm Deo innotescit, menti verò humanæ tantùm per accidens, cùm suis alis quasi expansis volet in cœlũ, ibiq; primæ causæ infinito lumine illustrata videat infinitum.

Distinctio dubiorum in hoc capite: Vtrum Mathematicæ scientiæ constare possint sine infiniti consideratione? Vtrum terminatio cuiusq; corporis sit semper ad aliud extrinsecum corpus vsq; in infinitum? Vtrum imaginatio sit vera vel falsa, quæ fingit infinitum?

Distinctione adhibitâ singula hæc dubia facilè patebũt; vt in

- Primo considerari possunt Mathematicæ artes, vel quoad
  - Intentionem solam animi, & sic quoniam sæpe docẽdi causâ, infinitas lineas, voces, numeros, aut motus, vi mentis à rebus abstrahunt, non rectè sine cõsideratione infiniti constare dicuntur.
  - Vsum & realem applicationem, & sic probatur, quòd sine consideratione infiniti rectè cohæreant
    1. A verbis textus, quæ sunt aperta.
    2. A similitudine architecti, qui in via artis solùm necessaria accommodat.
    3. A certitudine Mathematicarum scientiarum, quæ certæ & necessariæ dici non possent, si tractatus infiniti, quod semper incognitum esse dicitur, & excluditur à scientia.
    4. A necessitate demonstrationum Mathematicarum, in quas infinitum non cadit.
    5. Ab inductione & exemplis subiectorum, circa quæ versantur Mathematicæ scientiæ, quæ omnia sunt definita, vt patet in lineis, circulis, figuris.
    6. Ab absurdo, quia infinitas lineas, motus, figuras fingere est superfluum, cùm finitis vtendum sit.
- Secundo terminatio corporis sumitur duobus modis vel
  1. Per accidens, in relatione ad aliud corpus, in cuius concava superficie continetur, vt ignis in concavo lunæ, & vnus orbis cœlestis in alio, & sic tangere, terminari, seu definiri sunt idem.
  2. Per se, sine relatione ad aliud, cùm corpus sui ipsius convexâ extremitate contineatur, absq; hoc quod sit vltra hoc corpus, vt constat in primo mobili, vltra quod non est aliud, vt quidam ponentes infinitum tactu posuerunt.

Tertio

Tertio phantasia seu imaginatio considerari potest bifariã

Absolutè, & sic est vaga & incerta potentia animi, tam belluis quàm hominibus naturaliter communis; & sic si fingat sibi aliquid, plerumq; fallax & falsa est, quia idem aut indiscussum recipit, aut receptum non ita decernit, vt inde vera aut falsa simpliciter ipsa dicatur.

Comparatè, respectu luminis accepti à mente, vel divinâ, vel humanâ; & sic aliquando dici potest vera: & probatur

1 Ab infinita virtute Dei, qui sæpe reddit intellectũ aptum ad intelligendum infinitum, vt superiùs demonstratum est; vnde etiam alii inferiores sẽsus illustrati, vmbras quoque infiniti apprehendunt.

2. A distinctione infiniti quod est vel actu, vel potentiâ; illud phantasia à Deo illuminata, hoc verò ope intellectus humani potest percipere, qui motus & omnes partes successiuas rectè intelligit.

Contra primum dubium capitis.

Opp. *Mathematicæ scientiæ propriè definiuntur illæ, quæ abstractas formas animo tractant; sed hæ sine consideratione infiniti constare non possunt: ergo Mathematicæ scientiæ sive considerationi infiniti constare non possunt. Maior est Arist. Lib 2. cap. 2. & etiam primo Analyticorum. Minor probatur ex axiomatibus Mathematicorum, qualia sunt ista. Si finita ab infinito sumantur relinquitur infinitum. Iterùm, in circumferentia mundi non est principium, medium, aut finis. Adhuc, infinita lineæ à circumferentia ductæ vniri possunt indiuisibiliter in centro. Præterea, infinita est potentia cœli, quia infinita virtus motoris primi. Quid mirum? sexcenta sunt alia problemata de infinito, quæ manifestè arguunt corruere illas scientias si infiniti considerationem tollas.* Li. 2. Phy. c. 2. & li. 1. Post. c. 10.

Resp. *Quamvis Mathematica scientia propriè abstractas formas rerum considerent, & in illis sæpissimè facta sit mentio infiniti, vt constat ex his maximis quas adfers, non tamen sequitur infinitum vllum actu à Mathematicis considerari, de quo hoc loco solùm agitur; neque hæc axiomata rectè intellecta probant omnino infinitum, vt hic definitur, sed vt vulgò hoc nomen* infiniti *accipitur; non enim sunt infinitæ lineæ in circumferentia, neque est circumferentia idea infinita quia certas principio, medio, & fine, neque Mathematici infinitum subiectum vllũ pro-* Infinitum nullum actu à mathematicis cõsideratur.

ponunt sibi à quo finita disiecant aut discindunt, neque virtutem primi motoris infinitam omnino metiuntur cum cœlo. Veruntamen si obiter tales propositiones occurrant, intelliguntur potiùs comparatè quàm absolutè.

Opp. Constat apud Philosophum omnem magnitudinem infinitam dici secundùm partes proportionis, constat etiam numerum multiplicatione esse infinitum, constat motum cœli aternum esse, constat denique harmoniam totius mundi omniumque in eo partium perpetuam & infinitam esse; sed magnitudo, numerus, motus, harmonia, sunt propria obiecta Geometriæ, Arithmeticæ, Astrologiæ & Musicæ: ergo Mathematicæ scientiæ per se tractant infinita; per se enim tractant sua propria subiecta: sequitur ergo sublatâ infiniti consideratione, eas concuti & labefactari; quippe fundamenta scientiarum sunt ipsa subiecta circa quæ versantur. At docti versari quidem circa ista, non vt sunt infinita, sed vt finitis limitibus terminata. Erras, nam geometria partes infinitas proportionis considerat, Arithmetices species vna est multiplicatio infinita, Divinatio perpetua ex cœli facie & motu pars Astrologia dicitur, & dulcem concentum chorumq; omnium in vniverso mundo rerum & partium, Musica (omnium Mathematicorum philomela) vendicat.

Subiecta sunt fundamenta scientiarum.

Resp. A subiectis singularum Mathematicarum scientiarum non inepte disputas, probasque ideo ruere illas scientias si infiniti tollatur contemplatio, quia hæc omnia sunt infinita. Sed attende, esse quidem hæc infinita ex falso posito fundamento Aristotelis de aternitate mundi. Cæterùm hoc omisso responso illud addo, nimirum à naturali philosopho hæc omnia infinitè, non à mathematico considerari. Cùm vrgeas multiplicationem esse speciem Arithmeticæ, respondeo esse, sed non infinitam. Sic de proportione in Geometria, & de cæteris obiectis dico. Postremò si minùs arrideant hæc responsa, idipsum dico quod superiùs, Mathematicas scientias considerari duobus modis, intentionaliter, & sic ideas infinitas docendi causâ possunt considerare, vel realiter in vsu rerum, & sic Mathematica scientia nec infinitatem tractant, nec opus habent infinito.

Opp. Omnis ars est infinita (vt docet Philosophus 6. Ethic.) ergo infinita tractat; & proinde Mathematicæ artes infinita considerant: nã quomodo esse possunt infinitæ, si nullâ infinitatis contemplatione egeant?

Cur ars dicatur infinita.

Resp. Hæc propositio apud Philosophum aliam interpretationẽ & sensum quàm tu insinuas habet. Omnis ars quidẽ infinita est, nõ quòd infinita quoad naturam tractet, sed quòd res singulas, & earum actiones, qua sunt infinitæ res quoad nos, comprehendat.

Opp. Ambitus & scopus cuiusq; artis metiendus est semper ad amplitudinem subiecti, in quo est: subiectũ in quo insunt Mathematica scientia est infinitum: i

infinitum: ergo mathematicæ scientiæ sunt infinitæ; unde proportione servata, sine infiniti consideratione constare non possunt. Maior probatur ex 10. Ethicorum, vbi Philosophus ideirco fœlicitatem contemplativam æternam & divinam probat; quia est in æterno & divino subiecto, nempe intellectu, qui est divinior pars animi quàm appetitus, in qua virtutes morales sedent. Sed (dices) hæc non urgent & concludunt intellectum infinitum esse. Urgent, quia est à parte post (vt aiunt) æternus, & proinde eodem modo habetur infinitus. Quicquid enim nunquam est interiturum, idipsum est durationè infinitum. Lib. 10. Eth. c. 7. & 8. Infinitum duratione.

Resp. Opus est vt à parte post probes hoc argumentũ; nam à parte ante (vt aiunt) probari non potest. Quid si intellectus sit æternus? quid si sit à parte post (vt ais) infinitus? rectè tamen hinc non concludis, artes mathematicas aut infinitas esse, aut infiniti consideratione omnino indigere. Nam multa de nouo ab intellectu acquiruntur, & in eo insunt, quæ parem nec dignitatem, nec durationem cum intellectu habent. Sed esto intellectus infinitus, sint Mathematicæ quoque artes infinitæ, ille durationè, hæ contemplationè; non tamen sequitur res omnes, quæ aut in illo insunt, aut ab his tractantur infinitas esse. Multa enim distincta, certa, & finita in mente sunt, & ab arte discutiuntur.

Argumenta contra alterum dubium capitis, Vtrum terminatio cuiusque corporis sit ad aliud extrinsecum corpus in infinitum?

Opp. Omne locatũ est in loco (vt docet Philosophus,) sed omne corpus est locatũ: ergo omne corpus est in loco. Hoc syllogismo cõcesso, sequetur necessariò omnẽ terminationem corporis esse ad locum, & si ad locum, tum etiã sequetur ad aliud corpus extrinsecum, cuius concaua superficies loci nomen subit. Dato ergo, nullũ corpus esse sine loco, & omne corpus terminari ad locum, rectè concluditur, omne corpus terminari ad aliud corpus in infinitum.

Resp. Vno absurdo dato & concesso sequentur mille; non ergo damnu nec concedimus omne locatum sic esse in loco, vt in concaua superficie alterius corporis ambientis. Nam quamvis locatum & locus sint relativa, distinguimus tamen, sic esse si formaliter (vt aiunt) sumantur, non materialiter pro rebus subiectis. Potest enim terminari & definiri corpus suâ ipsius superficie, & esse in loco secundùm partes suas, vt cœlum supremum illud quod primum mobile appellatur. Li. 1. Phy. c. 2. Corpus omne qui in loco. Locus & locatum qui relatiua. Cœlum qui in loco.

Opp. Miserè torquetur Aristoteles in hac ficta distinctione suâ, quippe nescius penitus quomodo primum cœlum sit in loco, ineptissimè ait partem parti locum esse, quasi in globoso corpore perpetuò mobili, pars parti locus haberi possit. Verte pilam in manu, & considera angustias in quas cogitur disputator mundi. Age ergo, si mera hæc sit fabula Philosophi: cur

non concedit quod est concedendum, aut omne corpus terminari ad aliud corpus in infinitum, aut esse vacuum extra cœlum in quo moveatur.

Resp. *In equuleum coniecisti disputatorem mundi, & illum verbis plurimùm vulneraſti; petis quomodo cœlum primum mobile sit in loco? respondeo iterũ, per partes. At ais cœlũ partes non habere, & si haberet non videri quomodo pars partis habeatur locus. Dico cœlum habere ortum, occasum, meridiem & septentrionem, vt illius multiplex motus indicat: habet ergo partes, quæ partes subeunt rationẽ loci, tũ respectu figuræ, quæ est globosa, tũ respectu contiguitatis & coherentiæ, quâ inter se vniuntur aptæq; reddunturad movendum per partes suas, siue loco externo qui ad principium movendi non requiritur. Cum ergo dicitur omne corpus moveri in loco, aut terminari alicui, intelligitur omne corpus præter quam primum illud, quod est principium movendi omnia?*

Cœlum quî in loco secundùm partes.

Opp. contra vltimum dubium, quod est Vtrum imaginatio quæ fingit infinitum possit esse vera?

Opp. *Intellectus (vt antè demonstratum est) sic illustrari potest, vt actu infinitum percipiat: ergo etiam potest phantasia. Argumentum patet, quia si sit infinitum lumen in intellectu, eiusdem radijs cæteri interni sensus illustrantur, vt idem videant quod ipse intellectus cernit.*

Resp. *Rarissimè contingit sic illustrari intellectum dum est in corpore, vt infinitum videat; sic tamen posse aliquando elevari non negamus. Verumtamen si sic in contemplationem, & extra se in cœlum rapiatur, non sequitur phantasiam cæterosq; sensus eodem modo illustrari. Ratio est, quia interni sensus sunt naturâ suâ materiales & corruptibiles, altiùsq; in tenebris mersi corporis sepulti & immersi, neq; est inter Deum et phantasiam vllaprorsus similitudo essentiæ, vt inter Deum & mentem humanam, quæ imago Dei dicitur. Si ergo fingat cogitatio infinitum, non est vera; veritas enim opinionis & phantasiæ a veritate rei obiectæ solùm dependet; quare si res non sit vt fingit, habeatur falsa. Sed concludam, peroptans semper vt sis vera, vtque nihil cogites, nihil somniet, nihil meditetur nisi infinitum Deum, ad quem non solùm intellectus, sed etiam omnes sensus tenderent.*

Mens humana imago Dei.

Finis libri tertij Physicorum.

CAP. 1.

Sit locus omnino?
Virum *Sit translatio corporum à loco ad locum?*
Sit in loco vis vlla conservandi & alterandi locatum?

IN superiore libro de insitis rei naturalis affectionibus, motu, & infinitate; nunc de fortuitis & externis; loco nimirũ, vacuo, & tempore agit Philosophus. De loco capita quinque, quatuor de vacuo, quinq; itidem de tẽpore traduntur. Textus huius capitis non est obscurus. Primùm causam reddit cur naturali philosopho sit de loco disserendum, tum ostendit locum rem cognitu difficiliorẽ esse, postremò quæstionem *An sit locus?* in vtrãq; partem disputat. Quòd de naturali philosopho de loco disserendum duabus rationibus probat, tum quia omnia naturalia corpora (excepto primo mobili) sint in proprijs locis, tum quia corporum motus naturalis esse non possit sine loco. Quòd loci tractatio sit difficilior duæ item assignantur causæ, quarum prior est, quia ex abditis proprietatibus, & adiunctis, loci traditis certa elici non potest definitio loci, posterior quia veteres nullam huic disputationi lucẽ attulerunt, cùm eorum fere neminẽ reperias, qui occultas loci vires & proprietates attigerit.

Libri huius distributio.

Cur physico sit de loco agendum.

Loci tractatio cur difficilis.

Quæstio *An sit locus?* multis argumentis in vtramq; partem discutitur, ac primùm affirmativè, idq; à translatione & comutatione corporum; quia illa (vt videre licet) à loco in locum transferuntur, & ad se invicem in loco sæpissimè commutantur. A multiplici motu corporum, recto, circulari, & mixto scilicet, qui manifestò convincit, esse locum in quo cientur & conservantur corpora. Ab assertione vacui, quod veteres nunquam definissent locum esse, si vtiq; locus nõ fuisset. Ab authoritate Hesiodi, qui in Theogniâ Chaos omnium primum & necessarium locum receptaculum esse constituit;

An sit locus, vtrinq; à Philosopho disputatur.

Extitit ante Chaos, post hoc vastissima tellus.

Rationes negantes locum esse.

Pars negativa huius quæstionis, (nempe quòd non sit locus) pluribus vrgetur rationibus, quarũ prima est à maiore hoc modo. Si quippiam sit locus, maximè corpus esse videtur, (quandoquidem eadem cum corpore dimensiones habeat) at corpus esse non potest, ne duo corpora (locus scilicet & corpus in eo receptum) sint simul, quod fieri nequit: ergo locus non est. Altera ratio refutatio est prioris argumenti, à translatione corporum; si idcirco sit locus quia corpora transferantur, (siquidem vbi nunc aqua est olim aër fuerat) sequetur eâdem ratione lineas, superficies, & puncta nunc aquæ eminere, vbi olim lineæ, superficies, & puncta aeris fuerunt; sed lineæ, superficiei, & puncti nullus est omnino locus: igitur aut non est omnino locus, aut saltem non est à rebus ipsis locatis penitus diversus. Tertia ratio est à distinctione; si sit locus, aut est res corporea, aut corporis expers; non corporea, quia nec elementum, nec mixtum, cùm ante probetur non esse corpus; non corporis expers, quia est res sensibilis, & corpori contento æqualis: relinquitur ergo non esse. Quarta ratio refellit argumentum antea ductum à multiplici motu & quiete corporum in loco; fieri enim (vt ait Philosophus) non potest, vt locus sit causa conservandi locatum; quippe conservare est efficientis causæ, & qualitatis, non loci, qui potiùs finis videtur esse quàm efficiens, cùm in eo tanquam in fine res locatæ quiescant: at nec finis esse potest, cum non sit ipsum bonum rerum, cumq; promiscuè omne locatum & indifferenter recipiat; & denique cùm corpus non sit propter locum, sed locus propter corpus. Quinta ratio à Zenone petitur, qui omnia quæ sunt in loco esse putavit, sed proinde locus ipse haberet locum, idque in infinitum. Postrema ratio sic se habet; si locus sit omnino, aut augetur cum corpore quod augescit, aut idẽ permanet; sed non augetur cùm sit immobilis, nec permanet idem, ne moles aucta (quæ est corpus) sit sine loco, quod fieri non potest: concluditur ergo locũ nihil esse.

Rationes Authoris locum astruentes. Quæst. 1.

Brevi analysi hac textus iam tradità, dubia quædam leviora attingam, quorum primum est, *An sit omnino locus?* Si me ad hoc dubium movendum non traheret Philosophus, de re tam aperta & manifesta non prorsus disputarem; verùm quoniam (vt videtur) fuerunt quidam inertes philosophi, qui in loco existentes, de eodem An omnino esset dubitarent, illorum amentiam paucis cum Aristotele nunc refutabo. Quid indocte & ignave agis? cur locum, in quo es, tam pertinaciter negas? Popularis opinio, ratio, experientia,

tis, sensus re aperte convincunt. Popularis opinio, vulgus enim existimat, quicquid est in loco esse, & nullibi esse quod non est. Ratio idipsum probat, tum à motu qui in loco fit, tum à corpore quod requirit locum in quo contineatur. Experientia, quæ terram hominibus, aquam pisibus, aerem volatilibus, omnibus cœlum locum communem dedit. Sensus, quia aquam terræ, aerem aquæ, ignem aeris, concavum lunæ locum ignis proprium & germanum esse evidenter videt. Adde huc rationes textus, quòd sit transmutatio corporum à loco ad locum; quippe ubi nunc aqua est aer fuit, & ubi nunc aer est ibi aqua esse potest, vt in vase eodem aqua continenda liquido & manifestè constat. Præterea, illud ad quod tendunt vi & virtute naturæ corpora est aliquid in rerum natura; sed locus est huiusmodi: (olim ad eundem sursum & deorsum levia gravisque ferantur) est ergo locus aliquid. Denique, cùm sex differentiæ loci sint in universo, cùm sint insitæ & innatæ facultates & proprietates loci, vt *attrahere & conservare locatum*, cùm sit inter locatum & locum necessaria societas & relatio; ens est, & omnino nomine philosophi indignus, qui locum esse non concludat. Porrò, de hac re dubium esse non potest, si veterum philosophorum testimonio & voci credamus, qui ponentes mundum creari aut generari, ante creationem & originem ejus seu locum vacuum esse voluerunt. Ratio est, quia existimarunt fieri non posse, vt corpora resque naturales sine loco crearentur. Postremò, non est contemnenda authoritas Hesiodi, quitante originem mundi factum fuisse locum seu vacuum putabat, vt esset receptaculum eorum quæ in natura fierent. Sed de sole meridiano. An sereno cœlo lucet? vltrò non disputabo.

Diluvia, & procellæ, & terræ motus causæ sunt sæpe trãferendi corpora.

Quæst. 2.

Duplex interpretatio quæstionis.

Accedam ad alteram quæstionem, *An sit translatio corporum à loco in locum?* Duplex est interpretatio huius quæstionis, historica, & philosophica; illam omittere, hanc persequi decrevi. Vbinam est multorum & minus opportuna hoc loco contentio, Quomodo post diluvium mundi in aëra assurgebant montes? Quomodo aqua in lictora & canales terræ subsidebat? quomodo halitus & vapores commutabant loca? Satis est docere aërem nunc esse vbi tunc aqua fuit, Fluebat unda super terram, cataractis cœli clausis evanuit, quia, aquæ in venas & meatus terræ coactæ successit aer: aër ergo nunc est vbi aqua fuit, & proinde hoc verum est quod Aristoteles hic docet, corpus à loco in locum sæpissimè commigrare. Hoc etiam probat rerum naturalium vicissitudo, maximè elementorum

torũ, quæ singulis ferè momẽtis secũdũ partes à loco in locũ cõmutãtur. Nunc aër rapitur in meatus terræ, nunc ex fistulis terræ prorũpit aqua, levia sursum, gravia deorsum quotidie movẽtur, nõ est quies in motu rerũ; sentiunt enim aculeos naturæ, statuq; & loco nõ perfruũtur. At (dices) me noctuas adferre Athenas, nã omnibus notũ hoc est, à loco in locum infinities corpora moveri, quippe omnia mobilia in loco sunt, & moveri non possunt nisi mutent loca: non est ergo hæc quæstio, cùm in ea sit nulla partium contradictio. Rectè mones; nam reuerâ *An corpora à loco in locum migrent & transferantur* non est anceps disputatio, sed hoc dubium est, *An translatum corpus in locum alterius eiusdem numero & naturâ loctum occupet, quem id corpus, in cuius locum venit, prius occupabat?* Aristaserit occupare: vt si ex vase effundas oleum aut aquam, succedit aër aut aliud corpus; idem (inquit) numero locus est huius corporis, ac fuit aquæ; est enim idem vas numero, eademque concaua superficies: idem ergo locus vtriusque. Nam quamvis verũ sit non posse duo corpora in eodem loco simul cohabitare, verum tamen non est non posse duo aut plura corpora successiuè in eodem loco existere. Transferuntur ergo corpora à loco in locum, vt idem numero locus maneat, idemque naturâ. Hoc autem evenit in corporibus mutationi obnoxijs, non autem in æthereis & divinis, in quibus nulla potest esse loci commutatio, vicissitudo nulla. Simplex enim est motus cœlestium globorum non mixtus, orbicularis non rectus, par non impar, constans non mutabilis, vnus non varius, æternus, non caducus. Pergam. Si corpus corpori succedat in loco, aut idem locus est aut diversus; non est autem diversus: ergo est idem. Quòd non sit diversus hinc constat, tum quia corpus continens in quo succedit translatum non mutetur, tum quia nihil contrarium accidit quo corrumpatur; est enim nihil contrarium quantitati, vt Aristoteles in prædicamento quantitatis docet.

Quæstionis status.

Sola corruptibilia à loco ad locum movẽtur.

Mutato locato immutatur locus.

Postremo & vltimo loco proposita quæstio est, *An in loco sit vis vlla generandi, attrahendi, & conservandi locatum?* A Porphyrio locus principium generationis & conservationis appellatur, generationis, quia nihil propriè extra naturalem locum generatur; conservationis, quia omnia naturali appetitu ad suum natiuum quasi solum sedemque feruntur. Idem hoc loco insinuatur à Philosopho, cæterùm an hæc vis multiplex insit in loco per se, quæstio est. Distinguo igitur locum capi duobus modis, vel materialiter (vt nunc) pro corpore locante, vel formaliter pro sola extremitate seu cõcaua superficie, vel relatione eiusdẽ corporis, in quo aliud corpus

Loci vis triplex. Cap. de Gen.

Locus capitur duobus modis.

continetur

continetur. Priori modo locus acceptus tripheem hanc vim & naturem vendicat, *generandi, attrahendi, conservandi*, non tamen simpliciter & visuâ, sed ratione naturalium qualitatum eidem corpori locanti insitarum, quæ maximè rebus in se generandis & conservandis accommodatur. Sic salamandra ignem, chamæleon aërem, halec aquam, talpa terram, principia, loca, alimenta, & veluti asyla habent; principia, quia eorum vi generantur; loca, quia solùm in illis degunt; alimenta, quia illorum substantiâ nutriuntur; asyla à quibus remota (vt docet experentia) pereunt. Non solùm de istis miraculis naturæ, & animalculis quæ tantùm in suis elementis viuunt, sed de alijs etiam mixtis corporibus, tam animatis quàm inanimatis ago, quæ propriorum locorum viribus & benignis qualitatibus in generatione & conservatione gaudent. Sic embryo in vtero matris, semen plantæ in terræ cespite, avicula nuda in nido sub alis parentis, sanguis in venis, in arterijs spiritus, in ossibus medulla. Quid multis? in proprijs locis tanquam in hospitijs benevolè excipiuntur omnia, quibus sublatis simpliciter res physicæ bene esse non possunt. Nam etsi à suis internis principijs esse internum vendicent, bene esse tamen plerumque locis nativis acceptum ferunt. Hinc non inconsultò quidam medici solent agere, qui tabescentes ferulæ suoque imperio subiectos vrgent ad natiuum solum (licèt insalubrius) festinare. Ratio est, quia locus in quo nascimur vt ab origine suscepit, ita consuetudine (quæ est altera natura) suam prolè dilgit. Et certè hoc modo plures ab hecticâ febri imminente aut inceptâ iam liberatos vidi, quàm alio quocunque Æsculapij alicuius pharmaco. Sed dices, quid hoc ad locum, qui est nihil aliud quàm concava superficies corporis continentis, omnibus & singulis corporis locati partibus æqualiter accommodata? Dimensio in hoc est, non attractio, non conservatio. Verum hoc est quod dicis, si solùm locum formalem intelligas, at nunc de loco materialiter accepto disseritur, in quo sunt qualitates conservatrices eorum quæ gignuntur in eo, at corpus hoc est, non locus. Sic est si essenti in locantis non dependentiâ locati consideres; at tales qualitates non sunt omnino in superficie. Sunt vt in subiecto *quo*, non vt in subiecto *quod* vt aiunt. Quemadmodum ergo per tubos aqua, per venas sanguis fluit, & tamen aliunde aqua & sanguis ortum originemque trahunt: ita per loca tanquam per media & instrumenta occultæ qualitates ad nos derivantur; quę forsan à cœlo aut alio corpore natæ, vim generandi, attrahendi, conservandi habent; locus tamen semper causa conservandi dicitur. Nam vt pulli generandi causam ovi testam

Ratio cur tabescẽtibus sit salutare solũ nativũ repetere.

Febris hecticа loci mutati one sæpe curata.

Loci definitio

Quomodo qualitates cõservatrices & alię insint loco.

ſtam, & conſervandæ avis cauſam ipſum illudum dicimus, propria tamen cauſa eſt (ſi examines) influens calor matris: ita locus quidem principium generandi & conſervandi appellatur, quantumvis a lunde illæ qualitates manent, quarum vi hoc opus fit perficiturque. Sed dubia hæc leviora ſunt, ad graviora feſtinamus.

Diſtinctio quæſtionum primi capitis.

Tria dubia huius capitis ſunt,

1 *Vtrũ ſit locus aliquid omnino?* In vtramque partẽ de hoc dubio diſputat Philoſophus, & in primis probat locum eſſe,

1 A motu corporis, qui eſſe non poteſt ſine loco; omne enim corpus præter primum mobile (quod eſt ipſum principium movendi) loco comprehenditur & movetur, quippe in vacuo (vt poſtea demonſtratur) fieri non poteſt motus.

2 A ſitu corporis, qui loci ad locatum reſpectus eſt neceſſarius, ſecundùm differentias loci.

3 A diviſione corporum in ſimplicia & mixta, quæ (vt ratio, experientia, & ſenſus probant) ſua loca manifeſtè habentur.

3 A tranſmutatione corporum à loco in locum, quæ eſſe non poteſt ſi non eſſet locus.

4 A dimenſione externâ corporum, quæ ex certa proportione internæ menſuræ conveniat. Vt enim eſt trina dimenſio interna quæ corpus: ita eſt trina dimenſio externa quæ locus dicitur.

5 Ab opinione veterum, tum philoſophorum tum poëtarum, quorum illi vacuum, hi vaſtiſſimum Chaos & receptaculum locum eſſe definierunt.

2 *Vtrũ ſit tranſlatio corporum in eundem locũ numero?* Huius dubij eſt duplex expoſitio

Philoſophica, in qua probatur, quòd in eundẽ numero & naturâ locũ tranſferri poſſit corpus; probatur in quam

Hiſtorica, in qua adferri poſſunt infinita fere exempla, quibus probetur illic iam terram eſſe, vbi qua fuit, & ex adverſo.

1 Ab exemplo vaſis aquâ vel oleo pleni, in quod idem numero & naturâ exiſtens aliud recipitur corpus.

2 A neceſſario, quia non eſt aliquid contrarium loco in tranſlatione corporum, quo corrumpatur.

3 A ratione ſubiecti, quod eſt corpus continens, cuius ſubſtantia manet, tametſi aliud corpus in ſe recipiat; quo conceſſo, manebit etiam illius concava ſuperficies, quæ eſt locus.

Vtrum locus sit principium conservandi? huius dubitationis explanatio à distinctione dependet, videlicet quòd locus consideretur

1 Formaliter, pro concavâ superficie corporis continentis, immobili primùm & per se, vt postea definitur; & sic non est principium generandi, attrahendi, aut conservandi.

2 Materialiter, pro corpore continente, qualitatibus suis insitis, & non fluxis ornato; & sic principium generandi & conservandi dicitur; vnde illud Porphyrij, *vt pater, sic patria vtrum cuique tribuit*; hinc quoq; & illud, *omnia appetunt sua loca, & in illis quiescunt.*

Argumenta in primum dubium textus, Vtrum sit locus?

Opp. *Ne anceps sit animi (studiose lector) an sit locus, argumenta in vtramuis partem adducta à Philosopho in textu hic ordine respondebo, quod Arist. sparsim, confusè, & obscurè in diversis partibus huius libri facit. Primum argumentum hoc est. Si locus sit omnino, maximè erit corpus, quia eadem dimensiones cum corpore habet, at corpus non est (tum enim esset duo corpora simul, nempe locus & corpus in eo receptum, quod fieri non potest) ergo non est locus.*

Trina dimensio duplex.

Resp. *Negarem maiorem huius syllogismi, & distinguerem duplicem esse trinam dimensionem, vel internam, qua est ipsum corpus in quantitate, vel externam, qua est locus. Locus enim est superficies concava corporis continentis, singulis partibus & dimensionibus corporis contenti extrinsecùs applicata.*

Opp. *Si esset locus, qua est translatio corporum (vt superiùs demonstratum fuit) sequetur locum esse punctorum, linearum, superficierum, quæ etiam transferuntur: sed linearum, punctorum, & extremitatum locus non est: ergo ob eam rationem translationis non probatur esse locus.*

Resp. *Maior etiam huius syllogismi est informa, & eiusdem consecutio penitus neganda; nam directè translatio corporum arguit locum esse, quia motum localem arguit; vt vbi nunc est aqua priùs terra fuit: sed translatio punctorum, linearum, & superficierum talem omnino motum non probant.*

Accidentia in loco impropriè.

Aliquid ergo est in loco bifariam, aut per se & propriè, vt corpus, aut per accidens & impropriè, vt linea, punctum, superficies, quæ ideo sunt in loco, quia sunt in corpore.

Opp. *Si locus esset, vel esset elementum, vel mixtum ex elementis, vel corporeum aliquid & intelligibile; non elementum, quia non est ignis, aer, aqua, vel terra, non mixtum, quia non est corpus, non aliquid*

solum

solum intelligibile, quia ex consensu omnium philosophorum subijcietur sensui: ergo videtur non esse omnino.

Resp. *Fallax & falsum est hoc argumentum à bene diuisis ad male coniuncta; & etiam negandum, quia est insidiosum per accidens, & per mutationē suppositionis: quippe in maiore à non concessis quasi à concessis disputat Philosophus hoc modo: si esset locus esset elementum, quasi quis vnquam diceret locum esse substantiam; Sed sic sepe cum aliis ludit Aristot. ipse ergo omissit ad alia propere.*

Porphyrius in genere.

Opp. *Si locus esset, secundum veteres philosophos vim haberet generandi, attrahendi, conservandi locatum; sed hanc vim non habet: ergo non est. Maior videtur probari ex veterum testimonijs: Minor constat, quia si locus haberet hanc vim, esset causa efficiens, quia gignit, & finalis, quia attrahit & conservat: nemo verò philosophorum loco nomen causæ attribuit: hanc vim ergo non habet, & ex consequenti ob hanc rationem non est locus.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento antea ex distinctione loci formaliter & materialiter accepti, illuc te (lector studiose) refero, responsum hoc reperies in fine expositionis. Præterea facilitèr respondere velis, maiorem (qui est fundamentum argumenti) negando; non idcirco non est locus quia hanc vim habet, sed quia locatum demetitur.*

Opp. *Quicquid est (vt ait Zeno) in loco est: ergo si locus sit, locus in loco erit.*

Resp. *Nugaris, sed respondeo per* quicquid est *hoc loco intelligi corpus, non accidens aut mensuram corporis.*

Opp. *Si locus sit, aut augetur cum corpore accrescente, aut non augetur; si augeatur non est immobilis (vt hic docet Philosophus,) si verum augeatur, erit moles aucta sine loco, quo nihil est absurdius: ergo videtur non esse locus aliquid omnino.*

Locus quomodo immobilis & mobilis.

Resp. *Augmentatio non arguit mobilitatem & inconstantiam loci, quippe immobilis locus dicitur, quia ex se & vi suâ non est mobilis, sed per accidens, ratione corporis locantis in quo est, vel ratione corporis locati cui applicatur: cùm locus non solùm pro superficie sed pro respectu corporis contenti & continentis sumatur.*

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum fit translatio corporum à loco in locum eundem numero?

Opp. *Localis motus est à loco in locum: sed sunt quædam corpora quæ perpetuò eundem locum tenent: ergo non est translatio corporum à loco in locum. Minor probatur ex exemplo omnium cœlestium corporum, quæ locum habent non possunt, & exemplo terræ quæ immobilis est.*

Corpora mutant loca sua dupliciter.

Resp. *Corpora transferri dicuntur à loco in locum duobus modis, vel secun-*

dimensū vt homo, vel secundū partes, vt elemēta & cœlestes globi, qui in partibus loca quotidie mutant. Vel respondendum est, in hac quæstione, non requiri vt omnia à loco in locum migrent; satis enim est ad probandum locum esse, si aliqua sic transferantur.

Opp. Aqua est densius corpus aëre; sed densius corpus non cedit rariori: ergo eā translatio aquæ in aërē (de qua in textu Arist. mentionē facit) non videtur vera; & proinde non arguit locum esse, adeoq; non est probabile, nunc alterum esse vbi aqua fuit.

Resp. Licet aqua non cedat aëri, aquâ tamen vel extenuatione mutatā in aërem, aut in fistulas terrā absorptā, aër nunc esse potest vbi aqua fuit.

Opp. Vnius corporis vnius numero est respectus: ergo plurium corporum vnius numero non est locus. Ratio tenet, quia locus & locatum sunt relata, si ergo sit vnum locatum est vnus locus, & si sint plura locata erūt plura loca.

Resp. Locus consideratur vel inhæsivè, & sic est vnius numero multorum corporum sibi invicem succedentium; vel respectivè, & sic (vt ait) non est: mutatur enim respectus, cùm corpus corpori in eodem loco succedat. Exempli causâ, vna est superficies concava vasis argētei, aut æritei in quo continetur aqua, vinum aut oleum: at liquore effuso aër succedit, & implet eundem locum numero, si vasis superficiem spectes, at si aversum respectum vicissitudinis & commutationis consideres, concedendum est aliquo modo commutari. Loci consideratio duplex.

Opp. Locus inhæret corpori locato: ergo inhæsivè consideratus, nūo in transfleto corpore commutatur; & proinde idem numero locus non manet. Antecedens probatur, quia accidens inhæret eidem subiecto quod denominat, sed locus locatum denominat: ergo locus locato inhæret.

Resp. Replicatio hæc ideo infirma est, quia à falso suum sumit. Ratio est, quia omnia quæ denominant aliquid eidē non inhærent. Sunt enim multa quæ relativè denomināt aliquid, & tamen idipsum quod denominatur extra sui subiectum non habent. Denominativa semper nō inhærent denominatis.

Opp. Moto corpore locante non mutatur locus immoti corporis locati: ergo moto corpore locati mutatur locus. Antecedens probatur, quia locus vnius fixi vnius numero manet, tametsi aër ambiens multis quovis horæ momento mutetur. Argumentum tenet à contrarijs.

Resp. Certum est locum fixi corporis non mutari, tametsi corporis locati superficies, proximè eidem corpori iam fixum ambiens, quovis momēto mille. mutetur, quia idem respectus, eadēq; distantia & æqualitas semper manet, vt postea apparebit planius. Sed hoc argumentum non cohæret; quia locum fixi aliquis non est contrarietas, sed potius certa societas & relatio.

Argumenta

Argumenta in tertiam quæstionem. Vtrum sit in loco vis vlla generandi, attrahendi, conservandi locatum?

Opp. *Negat Aristoteles in textu esse vllam vim generandi, aut conservandi locatum in loco: ergo manus est ista tua defensio. Ratio negationis in textu videtur esse firma, quia locus nec est efficiens causa, nec finis; & proinde nec ortum, nec conservationis bonum rebus concedit.*

Resp. *Vide responsum ad hoc argumentum in expositione textus, vbi edocui, locum sæpe pro corpore locante simpliciter sumi, & sic posse esse principium aliquo modo generandi, attrahendi, conservandi, quia in eo sint qualitates veluti nutrices eorum quæ in illo generantur.*

Opp. *Locus non est omnino corpus, nec esse potest: ergo sumi non debet pro corpore. Antecedens probatur, quia locus est solùm pars corporis, nempe superficies, quo concesso absurda videtur ista expositio, locum esse principium conservandi.*

Locus quomodo corpus.

Resp. *Etsi locus sit solùm pars corporis in absoluta & simplici essentiâ suâ, respectiua tamen naturæ sumi potest pro corpore; non quòd ita sit, sed quòd similes & cognatas partes proportionis in relatione suâ ad corpus habeat. Vt enim corpus est longum, latum, & profundum: ita est locus; corpus intrinsecus, locus verò extrinsecus. Præterea, cum qualitates corporis continentis transfluere non possint in corpus locatum, nisi per superficiem concauam eiusdem, recte locus (qui est quasi vehiculum, & subiectum quo vt aiunt, earum qualitatum) conservare corpus locatum dicitur; proximè enim locus attingit, proximèque fert qualitates, proximè amplectitur fovetq; locatum.*

Opp. *Extra locum naturalia corpora generantur, attrahuntur, & conservantur: ergo hæc positio Philosophi non est simpliciter vera, quòd sint in loco naturali & proprio sit vis generandi & conservandi. Antecedens constat in frigidis meteoris, quæ in media regione aeris generantur & conservantur. At certum est illic generari vi quadam contra naturæ ordinem, cùm sint gravia corpora & ponderosa, quæ potiùs centrum quam altum locum quietis quærunt; nubes interdùm, lapides, aliaque istiusmodi, qui perpetuò in alta & sublimi illa regione generentur, & (quod magis vrget) conserventur.*

An media aëris regio sit proprius locus Meteorotum frigidorum?

Resp. *Lis ingeniosa est inter philosophos*, An media aëris regio sit proprius locus istorum quæ nominas, cùm naturâ suâ sint leviora corpora? *Est enim in vaporibus vnde generantur nubes calor innatus qui sursum vaporem elevat, est in halitu (vnde fulmen generatur) subtilior calor innatus, etiam cum siccitate, quæ in altum rapitur. Hic ut*

aut ipsa

aut periſtaſin vapor facilè in denſiorem nubem, halitus in flammam ſi ſit ſubtilis, in lapidem ſi ſit viſcoſus vertitur. Si ergo hanc vim nubem generandi & conſervandi, vt naturalem virtutem & proprietatem aëris medij regioni concedas, non eſt quòd verearis abſurdum. Sed (ſi placet) reſpondeo, fieri hoc quidem ad conſervationem vniverſalis naturæ, & evitationem vacui, vt ſurſum gravia, levia deorſum aliquando generentur & conſerventur, non tamen hoc legem vniverſalem naturæ deſtruit.

CAP. 2.

Vtrum { *Locus communis à proprio re diſtinguatur?* / *Locus potiùs reſpectu corporis locati, quàm ſuperficies corporis locantis definiatur eſſe?*

VT leviora metalla minoris æſtimantur, pluris autem quæ ponderelancem premunt: ita refutationis vmbræ apud Philoſophum leviter quidem rationis trutinâ librandæ ſunt, vt illis (tanquam ſcoriâ aut paleâ) ſublatis, aurum pretioſum ingenioſiſſimi Philoſophi ponderemus. Multa hîc quidem de loco (vt ante de infinito) tradita ſunt in refutationem aliorum argumenta, multa in ignotos fulmina mittuntur, qui an vulnerati fuerint incertum eſt, cùm illorum in hoc ſæculo & ætate non extent opera. Sed rem agam. In ſecundo hoc capite leviorem movetur quæſtio, *Vtrum* ſcilicet *locus ſit materia aut forma?* In expoſitione eiuſdem diſtinguit locum in Communem & Propeium; Communis eſt, (inquit) qui ſuo ambitu & complexu alia aliaque corpora remotè comprehendit, quorum nulli proprius dici poteſt, vt *cœlum*, *forum*, *templum*; Proprius, qui nihil aliud continet quàm corpus cuius eſt locus: vel eſt in quo quippiam ineſt primò & immediatè. Hinc probat Philoſophus, locum eſſe formam, quia vt forma eſt terminus rei: ita eſt locus terminus corporis locati, qui non aliter ac forma per motum acquiritur. Quòd ſit materia etiam ſic probat, primùm quia locus eſt receptaculum vt materia, tum quia ſecundùm Platonem (vt hîc ait) materia & locus ſunt ens vnum idemq; numero. Pergit ad contrariam partem Philoſo-

Loci diſtinctio in communem & proprium.

Plato in Timæo.

Locus nec est forma nec materia.

Philosophus, & demonstrat locum sex rationibus non esse materiam aut formam. Prima hæc est, proprietates loci non conveniunt formæ: ergo locus non est forma. Secunda, locus non est pars locati; sed materia & forma sunt partes: ergo locus non est materia aut forma. Tertia, locus est separabilis à loco; sed forma à materia non separatur, ergo. Quarta, omne corpus vi suâ movetur ad locum, non autem ad materiam & formam, (quoniam hæc duo principia in se habet) ergo locus non est materia aut forma. Quinta, si locus esset materia aut forma, sequeretur eundem necessariò moveri cum locato; sed hoc est falsum, cùm locus sit immobilis: igitur locus non est materia aut forma. Sexta, si locus esset forma, tum aquâ ex aëre factâ locus esset corruptibilis; at hoc est falsum, quia dicimus illic aquam nunc esse, vbi ante aër fuit. Vides (studiose lector) quas muscas Aristoteles hîc capiat, dum alios (vt leo) tam ægrè persequatur; non audeo accusare virum tanti ingenij aut sapientiæ, velim tamen legas Simplicium, Commentatorem, & D. Thomam in hoc caput, & intelliges arcum Aristotelei ingenij plurimùm intendi, neminemque philosophorum contra quos disserit, telis ipsius confixum esse aut confossum. Nam vbi ait Platonem docuisse, materiam & locum eos vnum esse; in dogmatibus quæ ab illo discipulis sunt tradita plane contrarium constat.

1
2
3
4
5

Aristot. in cõfutandis philosophis levis & frigidus.

Verùm ne vllus tractatus aut discursus sterilis & infœcundus esse videatur, vnam vel alteram quæstiunculam è textu eliciam. Prima erit, *An locus communis reipsa à proprio distinguatur?* Altera, *An locus potius respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis* definiatur? Communis locus est (vt superiùs definivit Philosophus) *qui rem non primò & immediatè complectitur, vt cœlum* respectu Socratis, quem aliorum corporum interiectu ambit. Proprius autem locus ex adverso dicitur, *qui primò & immediatè rem continet*, qualis est *superficies aëris concava*, Socratem proximè ambientis. Bevero interpreti magni nominis placet hæc opinio, quòd locus communis à proprio reipsa non differat. Membra, inquit, huius divisionis relatione, non autem re discreta sunt, cùm idem locus (puta superficies orbis lunaris) respectu diversorum sit communis & proprius locus; proprius quidem igni, sed inferiorum vt aëris, aquæ, terræ, & in terra degentium locus communis. Hactenus ille. Pace tanti viri (quem in alijs plerumque se-

Quæstio prima.

quor)

quor) dabitis mihi veniam, si ab illo in hac quæstione parum discedam. Nam etsi idem locus possit esse & communis & proprius, res tamen vna numero & naturâ non est. Quippe vt idem homo potest esse & pater & filius, & tamen non sequitur patrem & filium esse vnum naturâ, accidente, & respectu: ita licèt idem possit esse locus communis & proprius, essentialis tamen est in vtroque diversitas, si situm, ordinem, & relationem, (quæ sunt in loco præcipuè spectanda) consideres. Sed vt articulatius hanc rem demonstrem, à definitione, divisione, diversitate subiecti, proprietate, & fine, sic argumenta contexo. Et primùm à definitione hoc modo; quæ definitione differunt, re & naturâ differunt; sed locus communis & proprius definitione differunt: ergo re & naturâ differunt. De maiore nemo philosophorum dubitat: minor in textu pater, vbi contrariæ definitiones vtriusque assignantur. Communis (inquit Philosophus) est, *in quo remotè omnia insunt corpora*; Proprius *in quo vnum aliquod corpus immediatè haret. Omnia*, & *vnum*, *remotè ineſſe*, & *ineſſe immediatè* re distinguuntur: locus ergo communis & proprius re & naturâ distinguuntur. At divisione idipsum probari potest; quia alia magis interna dari non potest loci distributio, cùm eiusdem membra totum absolvant divisum, & cum loco convertantur; vt rectè quidem dicas, *quicquid est locus, aut est ſpacium commune, aut proprium*; & *quicquid est ſpacium seu intervallum commune aut proprium, est locus*. At (dices) talis frpe est conversio accidentium cum subiecto. Non est; quia accidentia solùm existentiam absolvunt, non essentiam; at tota essentia loci in communi & propriâ relatione ad corpus cernitur absolviturq; Nam quid aliud est locus quàm communis vel proprius respectus corporis continentis ad locatum? Tertium argumentum à diversitate subiecti nostram partem manifestè concludit, & contrariam convincit. Nam accidentia seu affectiones quæ subiecto differunt, re & naturâ differunt; locus autem communis & proprius subiecto differunt: ergo naturâ differunt. At dices vtrumque corpus solummodo continens subiectum habere. Falsum id est, si locus formaliter, pro respectu corporis continentis & locati sumatur. Ratio à proprietate vtriusque pondus habet, cùm diversæ proprietates diversas formas & naturas præsupponant; at locus communis & proprius diversas proprietates habent: ergo naturâ differunt. Minor probatur, quia communis loci proprium est pluribus simul convenire; pro-

Rationes quæstionis primæ.

Communis locus quid.

Proprius quid

Præoccupatio obiectionis.

Loci subiectũ

prij autem munus & officium est vni solùm corpori accommodari, idemque cui accommodatur occultâ quâdam vi & virtute conservare, vt superiùs demonstratum fuit. Multa enim sunt quæ extra suum proprium locum subsistere non possunt, vt in *conchis* & *ostreis* videre licet. Postrema ratio ab vsu & fine sic est. Quæcunque diversos fines habent, re & naturâ differunt; sed locus communis & proprius diversos fines habent: ergo naturâ differunt. Assumptio constat ex Aristotele, qui idipsum docet, & etiam probatur ratione, quia proprij loci finis est, proportione adæquari singulis partibus corporis contenti, quod loco communi nullo modo convenit. Huc addi possunt alia argumenta ab authoritate & exemplis; ab authoritate, quia interpretes magni nominis in philosophiâ in hac re mecum consentiunt; ab exemplis, quia vt postea defendit Aristoteles, elementorum loca differre specie, quoniam proprietate & communitate differunt: ita non video rationem, cur hic idipsum ob eandem causam non concludam.

Multa extra propriũ locũ cõservari non possunt.

Quæst. 2.

Sed hæc omitto, & ad aliam quæstionem accedo, quæ est, *Vtrum locus potiùs respectus corporis locati, quàm superficies corporis locantis esse definiatur?* Gravissimi in vtramque partem interpretes in hoc dubio feruntur. Alij in bivio quasi hærentes rem totam indiscussam relinquunt, aientes non esse quæstionem magni momenti. Cæterùm cùm maximam essentiam loci hæc attingant, operæ pretium erit de iisdem pauca attexere, vt clariùs quid sit postea perspiciatur. Prætereo hic lubens multiplices opiniones philosophorum; argumentis enim potiùs quàm testimoniis marginem huius operis à me suscepti replere velim. Sunt qui locum omnino è rerum naturâ tollant, vt superiùs insinuavit Philosophus; sunt etiam qui eundem spacium quoddam reale inter corpus locans & locatum esse velint; sunt qui vacuum & inane quiddam esse defendant; sunt qui simpliciter & absolutè eundem esse interiorem superficiem corporis continentis, sine vllo respectu corporis contenti definiant; sunt qui ex adverso eundem respectum corporis contenti, sine relatione corporis continentis esse affirment. Nam (inquiunt,) totum esse relati dependet à correlato; sed locus & locatum sunt relata: ergo essentia loci dependet solùm ab esse locati, & ex consequenti non est alius respectus loci nisi ad locatum. Sed (vt hanc litem dirimam) existimo equidem locum considerari posse duobus modis, vel materialiter

materialiter (vt aiunt) vel formaliter; Materialiter iterum, aut secundùm totum pro corpore continente, quanto, & quali, id est, mensurante, & conservante; vel pro superficie concavâ, quæ est & interior pars eiusdem corporis, & per applicationem seu respectum mensurati alterius. Formaliter locus sumitur, non pro corpore quanto & quali, neque pro superficie solùm corporis locantis, sed pro externâ applicatione & respectu eiusdem superficiei ad corpus locatum. Loci duplex consideratio. Loci Materia. Forma.

Nam in loco considerandæ sunt duo, materia & forma. Materia est vel remota, vt *corpus continens*, vel proxima, vt *superficies concava eiusdem corporis* per quam definitur. Forma, quæ est relatio huius concavæ superficiei continentis ad rem contentam, & hæc est differentia loci, quæ nomen & esse loco propriè attribuit. Forma.

Hinc sequitur, quòd locus potiùs dicatur realis respectus locantis & locati, quàm superficies, quia res quælibet nihil aliud est quàm forma sua, vnde nomen & esse habet; locus autem non habet nomen à superficie sed à forma sua, quæ est æqualis ista relatio & applicatio continentis ad rem contentam, & ex adverso. Non inepte igitur nec incommodè à quibusdam definitur locus *ordo partium corporis continentis ad partes corporis contenti*; & *ordo partium corporis contenti ad partes corporis continentis*. Attende hîc diligenter & seriò quid dicam, locum scilicet accipi vel materialiter, pro denominato, & sic est superficies concava corporis continentis in quantitate; vel formaliter pro *ipso* (vt loquuntur veteres) *per se significato*, & sic est respectus locantis & locati, seu *vbi actiuum*, quod per motum vt terminus acquiritur. Definitio probabilis.

Breviter sic disputo; forma magis propriè dicitur de re aliqua quàm materia; sed respectus locantis ad locatum est forma, superficies autem materia, aut materiæ vicem occupans: ergo locus potiùs respectus quàm superficies definiatur. Maior constat, cùm in materia confusio, in forma distinctio rei essentialis insit. Minor probatur, quia superficies in definitione loci generis nomen subit, quod semper materiæ comparatur, respectus autem applicationem continentis ad rem contentam, & ex adverso denotat, quæ locum ab alijs omnibus essentialiter distinguit, quod munus est proprium formæ. Præterea superficies & locus sunt distinctæ species quantitatis: ergo non tam propriè earum vna de altera dici potest ac forma interna, cuius accessu & consilio res in esse tiâ absolvitur; non igitur tam propriè locus superficies quàm respectus dici potest. Nam etsi vna species in quantitate alteri speciei locum Argumenta partis affirmativæ.

materiæ ſubeat (vt in diſiunctis & concretis quantitatibus cernitur; eſt enim linea materia ſuperficiei, ſuperficies materia corporis: ſimiliter eſt binarius numerus materia ternarij, & ſic deinceps) tamen in formis ſemper eminet diſtinctio, totaq; definitio conſummatur.

3 Inſuper, vt numerus potiùs vnio formalis vnitatum, quàm ipſæ vnitates dicitur: ita locus potiùs reſpectus corporis continentis ad rem contentam, quàm ſuperficies dici debet. Ratio eſt, quia vnio, conſenſus, ſeu copulatio vnitatum, forma eſt numeri cuiuſq; in ſpecie,

4 vnitates verò ipſa materia. Non dicam hoc loco ſuperficiem æquivocè prædicari de loco, verè autem prædicari non poſſe; nam ſuperficies diſtincta in concavam, convexam, & planam, ſuperficies tamen eſt ſemper, eademque diſiuncta ſpecies à loco. Accidentia enim, vt *concavum*, *convexum*, & *planum*, non faciunt differre ſpecie; ſequitur ergo locum non tam aptè & directè dici ſuperficiem, ac reſpectum per *ſuperficiei* nomen ab Ariſtotele connotatum. Porro ſi verum ſit illud quod in Topicis habet Ariſtot.

Accidentia non faciunt differre ſpecie.

5 Lib. 1. Top. cap. vlt. nimirum *quicquid cadit in ſpeciem, idipſum cadere in genus*, qui fieri poteſt vt loci accidentia & differentiæ, qualia ſunt *ſurſum*, *deorſum*, *ante*, *pone* &c. extremitati non conveniant? Moleſtior eſſem ſi plura accumularem argumenta; ſed ero brevis. Si locus ſit ſuperficies magis quàm reſpectus, ſequetur locum moveri, ſaltem per accidens, ad motum corporis locantis cui inhæret; at

7 locus definitur in textu omnino immobilis. Verùm ſi per reſpectum definias locum, facilè defendes locum perpetuò immobilem eſſe; quoniam reſpectus idem numero & naturâ manet, quantumvis ſuperficies corporis continentis millies moveatur. Rurſum, ſi

Locus pro reſpectu ſumptus immobilis.

8 locus potiùs ſuperficies quàm reſpectus dicatur, tum vbi plures erunt ſuperficies plura erunt loca; ſed hoc eſt manifeſtè falſum. Exempli cauſâ, in *pyramide* cuius ſuperficies ex motu aëris centies quâvis horâ mutatur, non tamen centies mutatur locus; imo ne ſemel quidem: reſpectus ergo potiùs quàm ſuperficies appellari debet locus, quia idem realis reſpectus ſemper corporis locantis ad rem locatam, idem (inquam) reſpectus numero & naturâ manet. Poſtremò, cùm conſtet apud Philoſophum, primum

9 mobile eſſe & moveri in loco, cumque etiam conſtet locum cœli non eſſe ſuperficiem corporis continentis, ſequitur neceſſariò locum omnem non eſſe ſuperficiem, & ex conſequenti concludo, non rectiùs vocari locum ſuperficiem quàm reſpectum, cùm ſit locus qui omnino ſuperficies dici non poteſt; at reſpectus dici poteſt, licèt nullum aliud corpus continens animo concipias, cœlo

lo vlterius. Sed de hac re plura postea dicemus.

Distinctio quæstionum secundi capitis.

- Quæstiones huius capitis sunt duæ,
  - Prima, *An locus communis à propria re distinguatur?* distingui autem re probatur;
    1. Definitione, quia locus communis & proprius diversas definitiones habent.
    2. Divisione, quia membra divisionis realiter distinguuntur.
    3. Diversitate subiecti, quia proprius locus formaliter sumptus potiùs respectus, quàm superficies definitur, locus autem communis aliter.
    4. Proprietate, quia proprius locus alias qualitates innatas habet à communi.
    5. Fine, quia finis proprij loci est adæquari toti locato, & singulis illius partibus, nō autem hoc convenit loco communi.
    6. Authoritate, quia veteres philosophi hoc ipsum docuerunt.
    7. Exemplis elementorum & cœlestium sphærarum, quorum loca realiter inter se differunt.
  - Secunda, *An locus potiùs per respectum quàm per superficiem definitur?* Materialiter, idque vel pro
    1. Toto corpore continente: sic *cælum* dicitur locus omnium, & vnumquodque superius corpus continens locus inferioris sub se contenti.
    2. Parte, nempe pro superficie eiusdem corporis, eâdemque vel remotâ, & sic communis; vel proximâ, & sic proprius locus dicitur. Hoc verò modo locus acceptus superficies concava corporis continentis, immobilis primò, in textu à Philosopho definitur.
    1. Quia hic respectus locantis ad locatum est forma, in qua est distinctio; superficies verò est materia, in qua est confusio.
    2. Quia superficies est distincta species à loco, & proinde non propriè de loco dicitur.

perficiem definiatur? Probatur verò quòd sit potiùs respectus quàm superficies, si propriè consideretur. Hinc assignata est distinctio; quòd locus consideretur vel

Formaliter, pro *actiuo & circumscriptiuo vbi* (vt loquuntur:) id est, pro respectu superficiei in corpore locante inhærentis, & singulis partibus corporis contenti respondentis, qui respectus magis naturam loci attingit, & idcirco locus potiùs respectus quàm superficies dici debere probatur

3 Quia locus non aliter dicitur superficies, quàm numerus vnitates, quæ sunt materia numeri.

4 Quia concauum est accidens superficiei, & non potest aliam speciem distinctam efficere ab eadem. Locus ergo à superficie non per concauitatem, sed per respectum & applicationem à superficie distinguitur: magis ergo respectus quàm concaua superficies definitur esse.

5 Quia superficies ad motum corporis continentis mouetur; at respectus non mouetur: cùm ergo loci proprietas sit immobilitas, potiùs respectus quàm superficies dicitur.

6 Quia accidentia & differentiæ loci vt *sursum, deorsum* &c. solum respectum præ se ferunt, non superficiem.

7 Quia hoc posito, quòd sit superficies, quo plures sunt superficies, eo plura erunt loca; sed hoc est absurdum, vt constat in immotis corporibus, quorum superficies continétes sæpe mutantur, at eorum loci non mutantur.

8 Postremò, cùm cælum localiter moueatur, & non in superficie concauâ alterius corporis continentis; constat locum non semper definiri debere per superficiem.

Argumenta contra textum, & primam quæstionem: Vtrum locus communis & proprius realiter differant?

Opp.

Videtur Philosophum plurimùm in hoc capite nugari, obloſe mouendo quæſtio-

quæstiones triviales, nimirum Vtrum locus sit materia aut forma? & Vtrum sit corpus vel corporis pars aliqua? *plurimùm (inquam) ingeri videtur; quoniam nemo est tam ignarus, qui non videat locum nec esse materiam, nec formam, adeoque nemo tam imprudens, quin rationes in vtramque partem ab illo adductas bile potiùs invidia contra Platonem, quàm sale philosophiæ in veritatis defensionem aptas & condiri discernat. Verbo percurram; est (inquit) locus termini rei: ergo est forma; est receptaculum: ergo est materia. Plato docuit materiam & locum rem vnam esse: ergo sic est; argumentum hoc ingo. Sed doce Aristoteles (ne abutamur tanto Philosopho) vbi hoc ipsum Plato divinus docuerit. Porro, omne (inquis) corpus movetur ad locum: ergo locus non est forma. Ratio non tenet (Philosophe) nam res etiam ad formam movetur. Sursum & deorsum sunt differentiæ loci: ergo locus nec est materia nec forma. Supersedeo reliquis, ne molestus fiam; si hoc non sit ingari, nescio quid sit nugas agere.*

Resp. *Aculei istorum scorpionum exempti sunt; & omnino non pungent; ludis ineptè, bilemque & salem insipidum in aërem spargis. Fuerunt enim qui dubitarent* An locus esset corpus vel pars corporis? & *si esset pars,* An materia aut forma? *viderunt quidem res generari & conservari in loco: imprudenter ergo non dubitârunt* An sit corpus? *viderunt etiam per motum eundem acquiri, temere ergo non dubitârunt* An esset forma, *quæ vt terminus rei acquiritur? Similiter de materiâ dico, quæ omnia non aliter quàm locus recipit. Sed esto; licèt aliquâ ex parte consentiam tecum, aciem scilicet Philosophi & acumen in refutatione Platonis non tam vivere, quàm in demonstratione veritatis: patienter tamen excursiones istas tuas in posteriore parte argumenti non ferò, vbi dicendum Aristotelem proponas, propter rationes illius quinque, quibus analyticè probat, locum nec esse materiam nec formam. Quamvis enim ridiculè tu illius argumenta contexas, nec le tamen vti debet, & restim invenies quo suffoceris. Nam (vt in vno argumento inflem) sic format Aristoteles; nulla pars corporis est locus, sed omnis materia & forma sunt partes: ergo nulla materia aut forma sunt locus. Iterum, nihil movetur ad materiam & formam, quæ vt principia sua in se continet; sed omne corpus movetur ad locum: ergo locus non est materia aut forma. Quid negas? quid refellis? nihil certè hîc invenies in quod cavilleris. Sed omitto textum, & ad quæstiones è textu desumptas venio.* Defenditur Aristoteles.

Opp. *Opponis ipsum synodo philosophorũ in primâ quæstione; Omnes enim fere consentiunt, locũ communẽ & propriũ reipsa non differre; sed authoritate eos vrgeo, sic ratione aggredior. Communis locus est superficies corporis con-*

tinentis,

tinentis, applicabilis corpori locato, & est locus proprius: ergo re non differunt.

Resp. *Sic probare potes* hominẽ & belluam *re non differre, quia vterq; est corpus animatum sensibile; agnosco vtrumq; in remotâ definitione conspirare, non autem in proxima: quippe locus communis est* qui multa corpora remotè, *proprius verò* qui vnum solũ proximè & propinquè continet. *Præterea cõmunis non est terminus, ad quem per motum corpus locatum fertur; proprius verò est terminus qui acquiritur, & quo naturaliter res omnis mobilis conservatur.*

Locus cõmunis & proprius eandem habent definitionem remotè, sed non proximè.

Opp. *Magis & minùs non faciunt differre specie; sed locus communis & proprius differunt solùm secundùm magis & minùs: ergo locus communis & proprius specie non differunt. Arist. maiorem in Topicis vbiq; habet, & ratio id ipsum suadet;* quia intẽsior calor *non differt specie à* calore remisso. re. *Minor patet, quia locus communis solùm differt a proprio, quia ille magis, hic verò minùs amplus existit.*

Resp. *Primùm anceps quæstio est,* Vtrum magis & minùs faciant differre specie? *si qualitates intensæ & remissæ sint in diversis subiectis, vt* splendor in sole, *&* splendor in lucernâ, *vt* calor in igne, *&* calor natiuus in homine. *Hinc negatur, locum aut vllam aliam quantitatem suscipere magis & minùs. Est enim proprietas quantitatis non suscipere. Postrem. mò ad probationem dico, quòd non solùm magis aut minùs amplum consideretur in essentiâ & distinctione loci, sed respectus diversus & applicatio, qua est diversa numero & naturâ, quandoquidem communis locus omnibus, proprius autem vni soli accommodatur.*

Magis & minùs an faciant differre specie dubium.

Opp. *Nullus est locus communis quin fieri possit proprius: ergo nisi res vna realiter à seipsa differat, non est quòd dicas locum proprium & communem realiter inter se differre. Antecedens probatur ex instantiâ vnius instar omnium, intelligo cœlum, quod est tectum totius mundi. Hoc ipsum cœlum est quidem locus omnium inferiorum corporum, ut proprius Saturni, si cœlavã sphæram pro primo mobili cum Aristotele accipias.*

Resp. *Si per cœlum intelligas superficiem concavam, aut respectum proprium quem cœlum habet ad orbem Saturni, proprium locum agnosco iam esse. Sed quid hinc infers? locum scilicet communem & proprium re non differre? argumentum nego. Quia locus (vt ante probatum est) definitur potiùs respectus quàm superficies, cùm respectus forma, superficies materiæ vicem gerat; at respectus realiter mutatur, vt cum correlato alio alioque confertur. Exempli causâ, pater & filius realiter vt sunt diversi respectus & species relationis differunt, sed vnus idemq; homo potest esse pater & filius, & vt est pater vnus, vt est filius alius respectus realiter distinctus, non à seipso, sed à correlatiuo cum quo confertur. Sic est quidem in loco communi, qui licet*

aliquando

aliquando diverso respectu proprius fiat, non tamen à seipso differt, sed à correlato, id est à locato, cum quo tum vt locus proprius, non vt communis comparatur.

Opp. *Ne imminuas nominis tui authoritatem & famam, quid respondes authoritati eorum, quos in defensione istius opinionis videris contemnere? Sunt magni nominis interpretes, vt Iavellius, Toletus, Beverus et alij; nō ergo leviter rejiciendi.*

Resp. *Si me pernoveris, facilè ab omni alios contemnendi suspicione liberabis. Nihil enim (teste conscientiâ) magis odiosum esse puto, quàm vllos vel indoctissimos præ meipso contemnere; durius ergo est hoc verbum, quo in me abuteris. Quid multis? Iavellum, Toletū, Beverum, & omnes vno nomine interpretes Aristotelis veneror & amplector, quippe apes sunt, qui ad examen philosophiæ mellifluum succum & nectar sapientiæ ferunt. Cæterùm vt qui ab auro scoriam separant, flammis aurum non consumunt aut reijciunt; ita si quis in examinatione veritatis errores aut lapsus ingenij humani notârit, non authores ipsos vrere aut aspernari dicitur. Authoritatem ergo istorum non nego. Sequor rationem, quam si attulerint libenter sedam, interim da veniam vt opinioni meæ ratione firmatæ adhæream.*

Argumenta in secundam quæstionem. Vtrum locus potiùs respectus quàm superficies definiatur esse?

Opp. *Cave ne dum ab alijs toties dissilias, à teipso tandem dissentire videaris. Herostratum agis, veritatis templū faculis contentiosi ingenij tui incendis. Quorsum nunc (quæso) locum potiùs respectum quàm superficiem dici contendis, cùm sæpe à Philosopho quantitas, & in hoc libro superficies concava corporis continentis millies vocetur, respectus verò nunquam? Quid agis? quid somnias Scotista? quasi verò vllæ loci proprietates (puta attrahere, conservare, & continere locatum) vlli respectui possint convenire? non est tolerandus hic error; aut revoca, aut è catalogo philosophorum nomen expungetur tuum.*

Resp. *Mones vt caveam, rectè, admitto consilium. Herostratum me agere insanias in faculis admovendis templo veritatis, vt ille infamis templo virginis Dianæ. Hoc nego: quî probas? quia locum toties quantitatem & superficiem à Philosopho in hoc libro dictum, respectū potiùs quàm superficiem nominas; si hæc sit causa, respondeo Aristotelem materialiter locum definire cùm quantitatem & superficiem nominet, formaliter verò cùm respectum appellet.* Implicitè locus respectus dicitur ab Aristotele multotics. *At (vt ais) nunquam respectus in hoc libro dicitur. Errat. Nā implicitè (vt aiunt) sæpiùs respectus quàm superficies nominatur. Quid enim aliud præter respectum intelligit Philosophus, cùm locum locati locum, & locatum loco locatum reciproce definiat? Imò; quid aliud insinuat, cùm dicat*

dicat locum esse superficiem corporis continentis applicatam corpori contento, prater respectum? Nam quid (quaeso) aliud est ista applicatio corporis continentis ad corpus contentum, quàm formalis relatio loci, quo corpus contentũ extrinsecus circumscribatur? verborum ergo tuorum hæc fulmina neminem ferient nisi teipsum.

Opp. *Locus omnium interpretum consensu est quantitas: res ergo absoluta est, non respectus.*

Locus & in quantitate & in vbi.

Resp. *Conceditur locum esse quantitatem materialiter, siue pro corpore remotè, siue pro superficie proximè & propinquè sumatur. Veruntamen formaliter si locum considereres, respectus est, & in prædicamento Vbi.*

Opp. *Si locus sit ens respectivum, maximè hoc erit in comparatione ad superficiem, in quâ fundatur respectus; sed hoc non est: ergo locus non est ens respectivum. Maior constat, quia locus respectus continentis, id est, superficiei circumscribentis ad corpus contentum dicitur. Minor patet, quia sublato & seclusa tali respectu à superficie, verum est tamen dicere rem locatam in loco comprehendi.*

Resp. *Oedipo opus est; nam hercle quid velis non intelligo: si verò intelligas respectum esse ens rationis non rei, & idcirco rem locatam esse in loco, tametsi omnis respectus superficiei tollatur, respondeo respectum hoc loci non esse simpliciter ens rationis, sed ens rei, quod corpori locanti inhæret, ipsique corpori locato accommodatur. Cùm ergo locus dicatur respectus, aut ens respectiuum, intelligitur quòd locus sit talis respectus, qui cessante intellectu realiter in corpore locante maneat. Alij respondent ad hoc argumentum, quòd posito illo casu superficies non sit omnino locus. Nam vt paries sine albedine non est albus: ita superficies sine reali hoc respectu non est locus; sine reali respectu dico, quia intentionalis hoc loco, qui solum ab intellectu pendet, non intelligitur.*

Locus quomodo respectus.

Opp. *Si locus sit respectus fũdatus in superficie, necessariò & semper adhũc respectum requiritur superficies; sed necessariò & semper non requiritur: quod sic probo, quia in loco primi mobilis non est talis respectus, quippe talis omnino non est superficies, nisi velis concedere vltra primum summumque cœlum esse aliud corpus, cuius superficie circumscribatur cœlum, quod negat in hoc libro Philosophus.*

Cap. 5.

Resp. *Vt in prædicamento relationis omnia relata dicuntur habere correlata, prater primum summũq; genus, quod habere non potest, ne duo in vna categoria sint prima summaq; genera: ita omnis locus inferiorum corporum est respectus, & in superficie superioris continentis corporis fundatur, prater locũ primi mobilis, quod est omnium locorum primus; hic verò respectus nullam superficiem vlterioris corporis habere potest, ne infinitum (à quo abhorret natu-*

Primum mobile, ut est locorũ primus, ita nõ est respectus.

ra)

natura) fieret progressus, multaque prima mobilia, primaque loca ducantur. Et hoc quidem non est absurdum neque universalem regulam tollit, quia principia ferè omnia in omnibus maximis & axiomatis artis excipiuntur. Ut cùm dicimus omnia constare ex materia & formâ, excipimus materiam & formam, quia sunt ipsa principia; & cùm dicimus, omnia lumen habere à sole, excipimus solem quia est principium luminis; sic cùm dicimus omnia esse in loco, excipimus primum summumque cœlum, quia respectus in superficie eiusdem concava est primus locus omnium, qui alium locum aut superficiem superioris corporis non postulat. Praterea (si diligenter animadvertas) hoc maximè probat, locum magis per respectum quàm per superficiem esse definiendum, cùm primus locus sit solùm sua superficie respectus. Principia sæpe excipiuntur.

Opp. Proprietates loci, vt æqualem esse locato, plenum, aut vacuum, in relationem nullo modo cadunt; cadere autem dicuntur in superficiem: ergo potiùs superficies quàm respectus definiendus est locus.

Resp. Hæ proprietates conveniunt loco materialiter, non formaliter accepto, ratione fundamenti, nempe Quantitatis, non ratione prædicamenti vel principij in quo est, nempe Vbi. Alij respondent æqualitatem, plenum, & vacuum capi duobus modis, vel relativè, vt æquale est æquale æquale; &c. et sic conveniunt loco formaliter, vt locus pro respectu sumitur; vel absolutè, sic non conveniunt.

Opp. Loca simplicium corporum (vt est in textu) specie differunt; sed respectus eorum ad sua loca specie non differunt: ergo eorum loca respectus dici non possunt. Præterea, corpora moventur ad sua loca naturaliter & in ijs quiescunt; non autem quiescunt in respectu: ergo locus non est respectus, sed potiùs superficies per quam à corpore continente influentium & virtutem sua conservationis & quietis habeat.

Resp. Cùm dicat Philosophus in textu, loca corporum simplicium distinguj specie, intellegit loca materialiter sumpta pro ipsis elementis mutuò se complectentibus, quare & naturâ differunt; & sic priori syllogismo respondetur. Ad alteram partem argumenti dico, similiter ferri naturaliter omnia ad sua loca, & in illis conquiescere, non vt loca formaliter pro respectu, sed vt materialiter pro ipsis corporibus (qua alia inferiora continent) sumantur. Conservant enim loca, non vt sunt superficies aut respectus, sed vt sunt tota aggregata ex superficiebus & qualitatibus primis, in quibus conservandi virtus & attrahendi inest. Quomodo loca conservent locata.

CAP.

CAP. 3.

Vtrum { *Idem possit esse in seipso?* / *Duo corpora vi naturæ possint esse in uno loco singulari? vnumquo corpus in pluribus?*

VT distinctiùs accuratiusq́; quid sit locus intelligatur, quot modis aliquid inesse dicatur hoc loco docet Philosophus. Sunt inquit octo modi *inessendi*, vt aiunt. Primus est quando aliquid inest vt pars, sicut *digitus* in *manu*; Secundus, quando totum inest suis in partibus, vt *domus* in *tecto* & *fundamento*. Tertius, quando species est in genere, vt *homo* in *animali*. Quartus, quando genus est in specie, vt *animal* in *homine*. Quintus, quando forma inest in materiâ, aut accidens in subiecto, vt *forma cœli* in *cœlo*, & *lux solis* in *sole*. Sextus, quando effectus est in efficiente, vt *regnum* in *rege*. Septimus quando res est in fine, vt *virtus* in *fœlicitate*. Octavus, quando contentum est in continente, vt *vinum* in *amphorâ*, omneq; *locatum* in *loco*. His modis alij à quibusdam adiecti sunt; vt *esse in motu*, *esse in tempore*, *esse in subiecto*; sed quoniam sub enumeratis comprehendi possunt, eosdem nunc vberiùs tractare supersedebo. Satis est iam hoc vnum animadvertere, quòd vltimus modus maximè institutum nostrum attingat; alios modos studiosus lector à dialecticis interpretibus in anteprædicamentis discat; quippe ab illis pleniùs hi demonstrantur, breviterq; memoriæ causâ istis antiquis versibus exponuntur.

Ineſſendi modi octo.

In sunt pars, totum, species, genus, & calor igni,
Rex in regno, res in fine, loco, locatum.

Quæst. 1. Aliquid in alio est trifariam.

Istis iam modis explicatis, emergit quæstio, *Vtrum aliquid in seipso inesse possit?* ad cuius rei pleniorem interpretationem, supponit Philosophus aliquid esse in aliquo trifariam, vel vi suâ, idq; secundùm totum & quamlibet sui partem, vt *candor* in *pariete*; vel per accidens, ratione alterius extrinseci, vt *homo* dicitur esse in *mari*, quia est in *navi*; vel deniq; ratione partis, vt *nigredo* inesse dicitur *homini*, non quòd insit toti, sed parti hominis, nempe *corpori*; idem dici potest de *scientiâ*, quæ *homini* inesse dicitur, licèt in *animo humano* solo emineat & existat. Hinc dubium resoluit Philosophus, ponens duas con-

conclusiones, quarum prior est, quòd nihil sit in seipso primo modo, nempe per se, secundùm totum, & quamlibet sui partem; quia hoc posito, *amphora vini* & *vinum* idem essent, quod fieri non potest. Posterior conclusio est, quòd nihil insit in seipso per accidens, quippe tum duo corpora essent simul in vno loco, alterum quòd in seipso, alterum per quod idipsum in seipso inesse dicatur; vt *cantharus vini* & *vinum*, si vtrunq; pro toto aggregato ex vino & vase sumatur. Postremum quod agitur in hoc capite est refutatio Zenonis, qui superiùs locum non esse inde probavit, quia quicquid est, est in loco; sed locus non est in loco: ergo locus non est. Respondet Philosophus inane esse hoc argumentum, quia locus inesse potest secundùm alium modum inessendi. Quòd adiungat Arist. rationem quâ probat locum non esse materiam nec formam (quoniam eadem omnino est cum earum vnâ quam superius attulerit, vel saltem non dissimilis) non ero in expositione multus. Materia (inquit) & forma sunt partes rei; locus autem non est pars: ergo locus non est materia aut forma. Hactenus de textu. Lib. 3. cap. 4.

Dubia duo sunt, quorum primum est, *An idem possit esse in seipso?* quod satis in textu discutitur; alterum est, *Vtrum possint duo corpora in vno loco simul esse?* Hîc negat Philosophus, & ex consequenti probat. Nam si (inquit) aliquid sit in seipso, vt aggregatum ex *amphorâ* & *vino*, sequetur duo corpora (nempe *amphoram* & *vinum*) esse simul in eodem loco; quod concludit penitus esse absurdum, & ab omni ratione alienum. Rem totam paucis perstringam. Locus, vt superiùs demonstratum est, dividitur in communem & proprium; certum est duo plurave corpora simul esse posse in communi loco, non autem in proprio. Quòd verò non possint esse in proprio, probatur à distinctione, proprietate, respectu, cõtiguitate, à fine loci & á natura corporis locati. A distinctione loci proprij à communi; nam communis locus definitur in superiore capite, *qui plura*; proprius verò definitur, *qui vnum tantummodo corpus in se complectitur*; duo ergo corpora non possunt esse simul in vno singulari loco. A proprietate, quia loci singularis proprium est æqualem esse locato, idemq; locatum immediatè & adæquatè continere; quod fieri non potest si duo corpora simul essent & habitarent in eodem loco. A respectu singularis loci, qui est realis, in vna superficie fundatus; at vnum solum corpus vnâ solùm superficie circumscribitur: plura ergo corpora in eodem loco comprehendi non possunt. Nam si possent, plures essent superficies, pluresq; respectus ordinis, & proinde plura loca. A contiguitate loci, cujus est locatum omnesq; illius superficiei partes

Quæst. 2. Philosophi argumentum, non posse esse duo corpora simul in eodem loco. Quæst. 1. & 2.

Authoris rationes. 1 2 3 4

partes contingere, & hoc semper vnitatem locati arguit. Nam diversorum corporum diversæ sunt superficies, quæ disparet respectus, mensuras, & diametros, ideſt, lineas transeuntes à superficie corporis continẽtis, ad oppositas partes per centrum corporis contenti habent. Habet ergo vnumquodque corpus singulare singularem suum locum, & quilibet locus singularis vnum numero locatum. A fine & vsu loci singularis, qui est extrinsecùs, & circumscriptiuè demetiri locatum, idque secundùm continentiam (vt aiunt) secundùm mensuram, secundùm æqualem distantiam linearum; secundùm continentiam vt locus neque sit amplior neq; minor locato, nec ex adverso locatum maius aut minus suo loco, quod fieret si duo corpora in eodem simul inessent; secundùm mensurã, vt interior superficies corporis locantis, & exterior corporis locati sint simpliciter æquales, quod etiam nequit fieri, si plura in vno loco singulari contineantur; secundùm æqualem distantiam, quia si trahantur duæ lineæ per centrum locati, vna à superficie concava locantis, & alia à superficie convexa corporis locati, & quælibet ad partẽ oppositam, hæ duæ lineæ essent paris longitudinis, quod certè non fiet, si plura corpora in eodem loco singulari simul commorẽtur. Postrema ratio à natura corporis sic est; natura corporis est, vt à suo loco veluti à propria possessione aliud excludat, nec secũ esse patiatur, quæ ratio istiusmodi exclusionis nec à materia, nec à forma, nec à qualitate vlla, sed à iure (vt ita dicam) naturali & proprio evenit. Ab eodem enim fonte profluit, & quòd res loco ac situ circumscribatur, & quòd aliud corpus ad sui consortium sponte non admittat. Magna quidem vis naturæ est, quæ maximè in loco tenẽdo, veluti proprio suo tecto, domo, aut portu cernitur. Siquidem constat omnia corpora sese mutuò pellere, nec vnum nisi altero abscedente alterius locum subire & occupare. Hoc certè videre licet non solùm in corporibus crassæ & concretæ molis, sed etiam in levioribus subsłantijs, vt *aquâ, aëre*. Exempli causã, clepsydræ aëre plenæ aquam non admittunt, nisi superiore orificio aperto, aëre volans aquæ subintranti locum concedat. At dices hoc exemplum contrarias partes tueri; videtur nimirum facilè corpus excludi suo loco, alijque subinsinuanti non difficulter cedere. Erras; nam vis aquæ subintrantis expelli non potest aër è clepsydræ foramine superiore clauso, nec illabetur aqua per inferiores meatus, nisi os clepsydræ superius reseratum aëra intromittat, sinatque aquam pondere suo deorsum, quasi nivem guttatim defluere. Sic dum concava superficies clepsydræ fit proprius locus aquæ vel aeris, vterque suum locum

Natura corporis est, aliud secum corpus in eodẽ loco non ferre.

Magna natu. natura vis in loco cernitur.

locum tanquam ius proprium tenet, neque hic illi, nec illa huic, nisi vi & impetu facto cedit. Alij dicunt clepsydram non esse proprium locum huius aquæ, vel illius aëris, quia in ea potiùs suffocari & corrumpi, quã cõservari videantur, si diu in illa maneãt. Hinc concludũt, spõtaneã quasi cessionẽ, nõ violẽtã esse vtriusq;, quia vtrũq; evolãs ad propriũ locũ & sedem suam, in qua conservatur redeat.

Quæstionis 2. pars altera.

Supereſt alia pars quæſtionis, vel potiùs alia non inutilis quæſtio, nimirũ *Vtrũ vnum numero corpus poſſit eſſe in diverſis locis ſimul?* Hæc lis & controverſia ſcitu iucunda eſt. Cæterùm quoniam in priore parte concluditur, fieri non poſſe quin vnius corporis contenti vna ſola ſit ſuperficies, cõtinẽtis vna applicatio, vnus reſpectus, circũſcriptio vna, vnus ambitus, vnus ordo, & vna æqualitas ordinis; nõ opus eſt idẽ (vt aiũt) ſaxũ voluere, idẽq; iterũ probare. Qui enim demonſtrat duo corpora nõ eſſe in vno loco, eâdẽ operâ probat vnũ non ineſſe in pluribus. Quoniã vt multitudo & diverſitas corporũ requirit multitudinẽ & diverſitatẽ locorũ: ita vnitas identitaſq; corporis (vt ita loquar) vnitatẽ identitatẽq; loci poſtulat. Nõ tamẽ hîc nego, quĩ diuinâ potẽtiâ hoc fieri poſſit, vt vnũ numero corpus in pluribus ſimul exiſtat locis; cũ conſtet divinâ virtute corporũ penetrationẽ fieri poſſe; quę manifeſtè probat duo corpora eſſe poſſe in vno loco. Quare pari modo nõ minùs poſſibile eſt, per eãdẽ virtutẽ vnũ corpus in locis pluribus cõtineri. De priori parte nemo Chriſtianorũ philoſophorũ dubitat, qui credit Chriſtũ illeſo virginis vtero natũ, clauſo ſepulchro reſurrexiſſe, iterũ ad diſcipulos obſeratis foribus fuiſſe ingreſſũ, & denig; ad patrẽ aſcendentẽ cœlũ penetraſſe. De altera ergo parte quis litigare debet, ſi placeat divinę maieſtati potentem virtutis manũ Petro porrigere, vt ſuper aquã inambulet? & D. Ambroſio vt in eodem inſtanti divinis rebus Mediolani aſſiſtere, & Turonæ exequijs D. Martini præſens intereſſe dicatur; ſi Antonino (viro fide non indigno) ſic narranti credamus. Neque eſt quòd hinc concludas contradictionem in Deo. Quæ enim poteſt eſſe in infinito contradictio, quantumvis hominem in belluam, aut ſtatuam ſalis vertat? At dices eſſe contradictionẽ naturæ, quam vt ancillam ſub vmbrâ alarum fovet. Non eſt, tum quoniam illam vt ſervam ſuæ voluntati & potentiæ ſubiectam fecit; tum quoniam illius naturam non immobilem, ſed flexibilem mutabilemque fecit. Addo etiam quòd hoc conceſſo, non tamen ſequetur contradictio; quia naturâ vnius vel alterius contra legem naturæ concuſſâ aut mutatâ, vniverſalis natura eodem motu labefactata non concidit. Hoc ergo imperium in multis ſibi

Poteſt vnum corpus duobus locis ſimul compere. re divinâ virtute.

Luc. 24. 6. Mat. 28. 6. 7. Mar. 16. 2. Ioh. 20. 26. Ioh. 21. 7.

D. Antoninus 2. part. §. 20. c. 11. 4.

reſervat Deus, vt mortales videntes mirabilia Dei, & Deum eſſe, & mirabilem in ſuis operibus exiſtere ſemper agnoſcerent.

Verùm quoniam non eſt huius loci enucleatiùs hæc ipſa perſcrutari; omitto multa, quæ ſubtiliter ab interpretibus de hiſce rebus in vtramq; partem diſſeruntur. Interim moneo curioſos ſophiſtas iſtius ætatis, in qua (heu!) nimis multi Athei eſſe contendunt, ne in rebus ſacris divinæ potentiæ, miriſq; & occultis oraculis naturæ, nimium increduli perſiſtant. Incredulitas enim in myſterijs Dei infidelitatis filia eſt, ſpurioſq; infinitos nomine Chriſtianos gignit. Si rationem ergo non videas, quomodo corpus vnius eorum Sanctorum qui multis apparuerunt credentibus in ſanctâ civitate, & in ſepulchro defunctum iaceat, & ſimul appareat in civitate; ignorantiam agnoſce tuam, potentiam admirari diſce divinam, caveq; ne ſtatim exclames (vt ſoles) *hæc fabula eſt, fieri non poteſt; imò ſine contradictione Deus efficere non poteſt, vt vnum idemque corpus numero in duobus ſimul ſubſiſtat locis, aut duo in vno.* Qui enim omnia ex nihilo finxit, efficere poteſt vt corpus clauſo ſepulchro (non per Angelos, vt ais, remoto lapide) ſurgat; vt clauſo oſtio (non cedente, vt ſomnias) ad diſcipulos intret. Quo conceſſo, cur ſpaſmo, & paralyſi illius iam dextram laborare dicis, vt hæc non poſſit? Nam quamvis tecum conſentiam, quòd rarò hæc faciat, diſſentio tamen ſi doceas quòd omnino non poſſit.

Incredulitas in ſacris infidelitatis filia.

Mat. 27. 52.

Diſtinctio quæſtionum tertij capitis.

Analyſis huius capitis cõſtituit in

1 Expoſitione textus, quæ præcipuè laborat in diſtinctione modorum (vt aiunt) *ineſſendi*, quorum alij pertinent ad

- Subſtantiam rei, idque vel vt
  - 1 Pars, vnde primus,
  - 2 Totum, vnde ſecundus,
  - 3 Species, vnde tertius,
  - 4 Genus, vnde quartus,

  } modus inſſendi naturæ.

- Exiſtentiam, idq; vel reſpectu
  - 5 Inhærentiæ, qui modus docet quâ ratione accidens inſit in ſubiecto.
  - 6 Dependentiæ à cauſa, ſic effectus ineſſe dicitur in efficiente cauſâ, & ex adverſo; vnde textus modus provenit.
  - 7 Finis, vnde ſeptimus modus ducitur, quo res in fine conſervari dicitur.
  - 8 Loci, qui proprius modus

dus habetur, qui ad institutum hoc nostrum spectat.

2 Demonstratione quarundam quæstionum, seu dubiorum quæ ex textu eliciuntur, quorum

Primum est, *Virum sint solùm octo modi ineffendi* de quo satis iam dictum est.

Secundum, *Virum aliquid esse possit in seipso* quod negat Philosophus

1 Quia nihil est respectu sui continens & contentum; at esset si aliquid in seipso ineesset.

2 Quia nihil est accidens sibi, quod quidem esset si in seipso ineesset, cùm locus sit accidens locato.

3 Quia nihil per motum acquiritur à seipso; at locus acquiritur à seipso: nihil ergo in seipso ineest.

4 Quia si aliquid insit in seipso, sequetur duo corpora esse simul in eodem: quia id quod ineest, & illud in quo ineest corpora dicuntur; quæ duo numero vnũ sunt, si idem in seipso ineesse dicatur.

Tertium dubium, *Virum duo corpora possint esse in vno loco?* hoc negativè tenetur, & probatur à

1 Distinctione loci in proprium & communem, quorum hic vnum solum, ille plura continere dicitur; non ergo plura in vno contineri possunt.

2 Proprietate, quæ est vt locus sit æqualis locato; quod fieri non potest si duo corpora in eodem insint.

3 Singulari respectu, qui inter locatum & locum vnus est, & multiplex inter plura.

4 Singulari contiguitate loci, quæ etiam vna est ad quodlibet corpus, quod contingit. Si ergo plura corpora in eodem ineessent loco, plures essent contiguitates.

5 Fine & vsu loci singulari, qui est hic circumscribere locatum, vt lineæ à superficie concava corporis continentis transe-

untes per centrum corporis contenti ad oppositas partes sint semper æquæ longitudinis, quod fieri non potuisset, si in eodem loco plura corpora inessent.

6 Naturâ corporis singularis, quæ est vnum locum & singularem acquirere, eundemque tanquam ius proprium tenere.

7 A comparatione, quia vt vnitas corporis vnum: ita multitudo corporum plura loca postulat.

Quartum *Vtrum vnum corpus esse possit in pluribus locis simul?* quod vi naturæ fieri negatur: at virtute divinâ fieri posse conceditur. Cæterùm quoniam hæc disceptatio potiùs ad Theologos, quàm ad philosophos spectat, eandem libens prætereo.

Quintum huc addi potest, vt annexum & adiunctum huic loco, *Vtrum scilicet vis excludens corpus à loco, sit in sola quãsitate, vel in aliqua qualitate corporis, quæ vim retinendi aut expellendi habet?*

Argumenta adversus primum dubium textus, de octo modis inessendi.

Opp. *Aristoteles videtur esse contrarius sibi, quippe in anteprædicamentis vnum solum modum inessendi constituit, idq; tantùm inesse docet, quatenus inest vt pars, neq; ab eo cui inest seiungi separarive potest, vt maneat separatum; hoc autem solum modo accidens est, quod in vniversale & singulare, concretum & abstractum dividitur; ex his concludo non esse octo modos inhærendi, vt hic vult Philosophus.*

Ineſſe duobus modis capitur.

Resp. *Ineſſe consideratur duobus modis, propriè, & communiter; priori modo accidens solùm inest, (cuius esse est inesse) posteriore verò modo omnia tam interna, quàm externa intra limites prædicamentorum inesse dicuntur; & sic hoc loco octo modi assignantur inessendi.*

Opp. *Sunt plures modi, iidemq; non minùs vtiles quàm isti quos Aristoteles assignat: ergo non rectè ad istuntur solum octo. Antecedens probatur, quia esse in tempore distinctissime rerum mortalium & æternarum, earumq; qui initium habent sed carent fine; & esse in materia, distinctionem accidentis & formæ; & denique esse in primo principio relationem omnium ad primam causam docent, qui modi (vt videre) non minorem vsum secum apportant, quàm illi quos constituit Philosophus.*

Vt alij ineſſendi modi ad hos octo referri possint.

Resp. *Isti modi quos numerat & attexit facilè ad hos (quos Aristoteles dixit) reducuntur. Nam obseruata comparatione, sic res tempore, vt loco circumscribuntur, & sic forma inest materiæ, vt calor igni, sic denique*

omnia naturæ effecta in primâ causâ, vt res regui in rege; vel, si placet, in fine esse dicuntur. Ergo in tempore ad octauum esse, formam in materia ad quintũ esse, omnia in prima causa ad sextũ & septimũ modum reducuntur. Sed adverte, me hîc non docere esse in tempore idem omnino esse ac esse in loco, nec esse formam in materiâ idem omnino esse vt in subiecto, nec denique omnia esse in primâ causa idem omnino esse, ac res Græcorum in Agamemnone rege; sed hoc volo, quòd cognata & affinis sit ratio, si observetur similitudo & proportio. Nam vt res in loco, ita in tempore; & vt accidens est externa forma in substantiâ: ita forma interna est in materiâ; & vt res civiles & partes civitatis sunt effectivè in rege, & perfectivè in fine: ita sunt omnia in Deo, à quo & efficiuntur & perficiuntur omnia.

Argumenta in secundum dubium, quod est, An aliquid esse possit in seipso?

Opp. *Deus est actus ens infinitum, totumque in seipso, quia nec cœlum, nec terra, nec aliud quicquam creatum illum possit comprehendere. Sic (si licet magna cum paruis componere) mens humana est in seipsa. Nam (vt docet Philosophus) mens hominis in seipsam vertitur, & sic seipsam intelligit, concluditur q; in seipsa.* Lib 3 de Anima ca. 5. tex. 8.

Resp. *Non est huius loci & instituti, quærere quomodo Deus sit ens totũ, & quomodo sit in seipso; solùm hîc quæritur de re naturali, maximeq; de substantiâ corporeâ quantitate prædita: Metaphysica & inossabili ratione Deus est in seipso, non vt ens totum compositum ex alijs (est enim simplicissimus actus) sed vt totum & infinitum principium omnium, quæ sunt, quæ fuerunt, aut quæ esse possunt. Vbi dicis Philosophum docere quòd intellectus humanus in se versus seipsum intelligat & contineat, agnosco priorem partem, sed posteriorem non reperio; scio tamen cùm sit extra corpus in libertate sui, vel cum nativo suo lumine liberè quicquam agat, esse quidẽ illũ in seipso. Nimirum alio non coërcetur, donec ad infinitum sui principium redeat. Cæterũ vt de Deo, ita de animo humano respondere, non esse huius loci & temporis de illo disputare, cùm solùm de rebus Physicis litigetur.* Quomodo Deus & intellectus in seipsis sint, alterius est considerationis.

Opp. *Totum est nihil aliud quàm sua partes, & partes nihil aliud quàm totum; sed totum est in partibus, & partes in toto: ergo idem potest esse in seipso.*

Resp. *Totum quidem est nihil aliud quàm sua partes collecta, & collecta partes nihil aliud sunt quàm totum; non tamen sequitur idem esse in seipso, vt hîc intelligit Philosophus. Nam per* aliquid esse in seipso, *intelligit rem in se vbi tanquam locatum in loco; & sic idem à seipso realiter differret. Alij respondent nullo modo essendi aliquid esse in seipso, quia semper id quod inest, induit naturam contenti, & id cui inest induit naturam continentis, aut subiecti; sic fidem esset in seipso, idem non erit idem, sed diversum sibi. Dico tamen de tota & partibus, quòd non sint simpliciter & absolutè vnum,* Id quod inest semper habet rationem cõtenti, & id cui inest, continentis.

& idem. Nam quamvis neutrum excedat amplitudinem ambitumq; alterius si collectim sumantur, formalis tamen est distinctio, vt philosophi dicunt.

Opp. *Cœlum supremum localiter vt totum movetur; & non est in alio loco nisi in suis partibus, secundum Philosophum: ergo totum aliquod est in suis partibus tanquam in loco, quod fieri posse negas.*

Cœlum non est localiter in suis partibus nisi analogicè.

Resp. *Cœlum primum est (vt ante docuimus) primus locus omnium. Nam & idcirco ab hoc axiomate mobilium in loco excipitur, ne in infinitum fiat progressus. Verùm ad id quod nunc urges sic respondeo, non esse illud in suis partibus vt in loco circumscriptiuè, sed analogicè & per synecdochen, quia vna pars alteram in cœlo, vt vnda vndam in mari mouet; figura enim cœli, formaq; diuina, & virtus motoris sunt sufficientes causæ, cur sine loco externo moueatur.*

Opp. *Definitio & definitum sunt re simpliciter & absolutè vnum, sed definitio est in definito: ergo idem est in seipso.*

Resp. *Captiosum est hoc argumentum à rebus ad voces; agitur hic de re physicâ, corporeâ, tu verò urges intentionem. Si verò vrgeas definitionem esse, quia est re simplex non complexa; respondeo non esse rem physicam singularem & corpoream, quæ hîc à Philosopho intelligitur.*

Argumenta in tertium dubium Vtrum duo corpora simul esse possint in vno loco. an vnumve in pluribus?

Hedera & robur sunt duo corpora simul in vno loco singulari: ergo affirmatiua malè tenetur quæstio. Antecedens probatur, quia hedera contigua est, continuaq; robori flexibus suis, tanquam brachijs complectitur & circumuagit. Præterea cùm vna sola sit superficies concaua aëris, quæ vtrumq; corpus tangit, vnus videtur esse locus singularis vtriusque; at est vna sola superficies quâ ambit vtrūq; ergo est vnus locus singularis vtriusq;. Minor probatur, quia est vnus, non multiplex & numerosus superficies ambiuiuntrumq; respectus.

Resp. *Nihil absurdi sequitur, si concedam complicata & implicita simul corpora vno loco comprehendi. Si enim dixero hederam & robur mutuò se amplexantia esse in loco communi non singulari, verùm est. Cæterùm malè respondere, complicata & vestita corpora esse eos vnum numero aggregatum, & vno contineri loco singulari. Nam vt Platonici ajunt, sic à robur hederæ factum vnum aggregatum est, vnumq; locum singularem, vnumq; superficiem ambientis respectum habet.*

Aggregata corpora eundē habent locum.

Opp. *Percurram paucis multa argumenta. Fernelius 2. lib Physiologiæ capite vltimo, affirmat viribus naturæ duo corpora esse posse in vno singulari loco. Sed rationes sic suadeo; primùm quia in foro vendunt corpus ſi-*

si insinuat per meatus in substantiam ferri; similiter aqua infusa in panem aut spongiam eundem numero locum cum spongia & pane occupat. Hoc quoq; videtur manifestè verum, si in vas plenum cineribus tantundē aqua iniecerit; certum est aquam & cineres duo non vendicare loca, sed vno eodemq; singulari comprehendi. Huc addo experientiâ probatum illud, quòd cyphus ad summa labra aqua plenus multos nummos sine vlla effusione recipiat. Nihil hic dico de nēre & aquâ in eâdem clepsydra, nihil de ligno accenso & in carbonem commutato, nihil de infimis alijs, quæ videntur probare ad vivum, plura corpora posse in vnum locum numero coërceri.

Resp. Respondeo singulis; primùm ergo in Fernelio (quē eruditionis, iudicij, & experiētiæ causâ multū veneror & miror) alijsq; qui hoc affirmāt reperio quidem magnum lumen ingenij: sed columen & oraculum rationis veritatisq; in philosophia requiro. Vmbris ergo quas spargunt sic respondeo; primum ignis formam in substantiam ferri non permeare, sed virtutem solam impressā & impressam esse; vel (si placet) dico virtutem in densa materia ferri insitam esse, ipsamq; substantiam ignis in poris & meatibus tanquam loci comprehendi. Dico similiter, quòd panis aut spongia ab aqua non penetrentur, sed huius partes in meatus illorum citò propter siccitatem excipiuntur. Exemplo de cineribus Arist. respondet; ideo tantundem aquæ absorberi, quia cinis aquam in vaporem halitumq; solvit, cum quo tenuiores partes cinerum exhalantur; Abbibet etiam in lib. Problematum aliud responsum, nimirum, in cinere esse multos meatus, quibus aqua se insinuat facilè seu sine constipatione. Ad vltimum de cypho exemplū dico, partes aquæ in medium vasis densius se colligere & accumulare, non effluere propter labrum siccitatem, quæ labra si madefiant, mox evolat elabiturq; aqua. Nihil de ligno accenso dico, præterquam illud quod de ferro candente dixeram.

Ignis in ferri candentis poris tanquā in locis est.

Aqua quomodo cineribus absorpta.

Sectione. 25. problem 8.

Argumenta contra secundam partem tertii dubii Vtrum vnū corpus possit esse in plurimis locis simul?

Opp. Cœlum est vnum corpus numero, motumque localem habet (vt docet Philosophus in 8. Physic.) sed cœlum est in pluribus locis simul (cū illius loca sint partes propriæ, non alterius corporis continentis superficies vna) est ergo aliquod corpus in pluribus locis simul. Si dicas esse successiuè in partibus; hoc negat Philosophus, qui cœlum æternum esse docuit, in quo non est successio.

Resp. Negat Philosophus cœlum esse propriè in loco, sed hic propriā motū de ratione in loco intelligendam voluit; cùm dicitur cœlum esse in partibus tanquam in loco, analogicè sic esse dicitur, quia pars cœli vna alteram continet & moueri dicitur.

Opp. *Immota pyramis, aut fixum aliquod corpus vnum numero mihi in qualibet hora superficiem se ambientem mutat: ergo vnum corpus numero potest esse in pluribus locis, quamvis ab vno loco in alium distantiam mutetur.*

Resp. *Si sumatur locus pro superficie solâ ambiente, sæpissimè quovis momento mutatur locus corporis fixi & immoti. Sed locus (vt ante dictum) non solum pro superficie, verùm etiam pro respectu capitur, & sic quamvis aër amplectens milies commutetur, idem locus, idem situs, idem respectu continentis ad contentum perpetuò manet.*

Opp. *Arbor vna numero crescens in aqua, eminet in aëre, immergitque in terram, elementorum ergo triplici superficie circumscribitur, & proinde triplicem locum habet; concludo hinc, vnum idemque corpus numero posse in pluribus simul inesse locis: Nam ha tres superficies terræ, aquæ, aëris, distincta diversaque sunt loca numero vnius plantæ. Præterea vnum corpus divinâ virtute sæpe in pluribus locis simul conservatur: ergo absolutè negatur simpliciter fieri non posse. Antecedens probatur, quia vt Deo possibile est duo corpora se mutuò penetrantia in vnam attiguam superficiem & locum coire: ita ei non est difficile vnum corpus in pluribus locis simul collocare, removendo solùm in penetratione corporum ipsum influxu quantitatis, non motum, non substantiam, non materiam corporis, qua propriam essentiam, existentiam, & loci respectum vendicat.*

Resp. *Nihil vetat quo minùs vnum idemq; corpus numero duobus terminis aut superficiebus, locum vnum efficientibus contineatur, qui tamen locus non simpliciter, sed aggregatione vnius est. Hallensis Collegium Combricense, quod locum definiri solùm per superficiem voluit. Sed cum ante demonstraverim locum non solùm esse superficiem, sed etiam respectum ipsum si formaliter capiatur: alio modo facilè deleri potest hoc argumentum vi suprà, nempe concedendo vnius numero plantæ esse quidem plures superficies; vnum tamen omnium superficierum respectum & applicationem, qui sufficit ad singularem locum definiendum. Quod addis de divina virtute non nego; quod verò attexis de tollendo influxu quantitatis dubito, quid tibi velis per substantiam corporis, & existentiam velitarem prorsus & rudem nescio; nisi resolvas, quomodo corpus existere possit sine quantitate; & quomodo influxu quantitatis detracto corpus quantum diversis in locis simul deprehendi queat. Contendis videri philosophum, sed parum sapis philosophum acumen, vbi intelligas posse vnum corpus esse in duobus locis simul, in vno scilicet circumscriptè & essentialiter, in altero (detracto quantitatis influxu) sucatè & apparenter, quod non nego; sed hoc non est corpus esse in duobus locis simul, quia apparens corpus non est corpus. At dices potentiam divinam verè hoc ipsum efficere posse, vt constet in apparitione hoc*

In lib. Phy. 4 cap. 4.

si

si & Elia cum Christo transfigurato in monte, quorum illius corpus in sepulchro, huius in cælo fuit: tamen vterque (vt Patres consentiunt, sacraque philosophia testatur) verè in monte apparuerunt. Vnde colligitur, corpus vnum numero diuinâ virtute in pluribus locis simul esse posse. Quæsumne hoc, cùm neminem aduersarium repugnantẽ habeas nimirũ quin fieri hoc possit à Deo? Sed consulo tibi (iuuenis studiose) vt de miraculis istiusmodi in Sphæris philosophorum disputes; in hisce enim periculosus est error, in humana autem philosophia leuior. Dabis mihi veniam ergo (doctissima schola Conimbricensis) si à te in hoc vno dissentiam; mouet quidem in commentarijs tuis permultas quæstiones de Deo, & de diuina potentia, quas Peripateticè & subtiliter discutis; sed tuâ pace id dicã quid sentio, mali hinc oriri aliquam occasionẽ. Nam quamvis vera existimem esse fere omnia quæ scribis, si tamen omnia à tyronibus non intelligantur quæ scribis, metuendum est ne præcocia ingenia adolescentulorum nimis alte sapiant, audaciusque (expertus dico quod scio) de sacris loquantur profana. Non hic nego aurum cum purpura, & gemmam pretiosam cum auro, ideòst, sacram philosophiam aliquando coniungi posse cum humana (vtriusque enim author Deus est) sed hoc vrgeo, sacris mysterijs simpliciter credendum esse, & de illis curiosius in subselijs philosophorum non esse disputandum. Exempli causâ, quomodo duo corpora in vno, & quomodo vnum in pluribus locis simul diuinâ potentiâ esse possit? An in hoc opere Dei sit penetratio corporum? An sit detractio quantitatis ad tempus? An substantia corporis maneat sine influxu quantitatis? An sit dimensio Christi in sacramento? & Quomodo in locis pluribus simul inesse possit circũscriptiue, absolutè vel relativè? Hist (inquam) & similibus inuenilia ingenia terere & defatigare periculosum est, sed vinum singula non percipiant iuuenes, quæ doctè aliquando à vobis alijsq; pluribus pertractantur.

Mosi & Eliæ in christi trãsfiguratione corpora diuinã uirtute data.

Periculosũ est adolescẽtibus philosophi. cè miracula intueri.

Argumenta in vltimum dubium, Vtrum quantitas sit sola causa cur vnumquodque corpus aliud à suo loco excludat, secumq; esse non patiatur?

Opp. Nihil est cõtrariũ quãtitati, vt docet Philosophus in illius proprietatibus explicandis: ergo quantitas non est sola causa excludendi aliud corpus à loco: tetio tenet, quia contrarium solum est causa expellendi aliud.

Resp. Ab eodẽ fonte prouenit, & quòd res loco situq; circũscribatur, & quòd vlla in sui consortiũ nõ admittat. Hic fons (vt verbo concludã) quantitas ipsa dimensio corporis locati est, ipsiusq; loci ad corpus locatum applicatio, quæ sua vi, non contrarietate vlla formæ aut qualitatis aliud excludunt. Nõ enim semper contrarietas requiritur ad arcẽdũ aliud, sed vis aliquãdo natura ipsa fecit, quod contrariũ inter qualitates facit.

Contrariũ nõ semper est causa expellendi aliud.

Opp.

Opp. *Constat in locis elementorum contrarietatem esse causam excludendi: ergo quantitas seu dimensio nõ est sola excludendi causa. Antecedens probatur in igni & aquâ, quæ se mutuò expellunt.*

Vnum elemẽtum alterius locum nõ invadit, nisi cõmutatum.

Resp. *Non ignis & aqua pugnant quoad substantiam, sed quoad qualitates: neque est contrarietas qualitatum, causa cur vnum elementorum locum alterius non occupet, sed ipse naturalis locus huius vel illius, qui aliud corpus facilè non admittit, priusquam in naturam sui repugnantium qualitatum luctâ commutetur; & sic aqua in aerem, aer in ignem, & quodlibet elementum in aliud quodlibet transferri potest, alterius que locum secundùm partem occupare.*

CAP. 4.

Vtrum
- *Locus sit nihil locati?*
- *Locus sit simpliciter æqualis locato?*
- *Locus proprius nulli deficiat?*
- *Locus sine interitu sui à corpore locato separetur, & è converso?*
- *Differentia loci in omni corpore reperiantur?*
- *Locatum nunquam moveatur ad motum loci?*
- *Locus rectè definiatur?*
- *Sit immobilis locus?*

DIfficultas inveniendi veram definitionem loci, Aristotelem adhuc monet moveq; vt alia quædam præmittat, antequam locum definiat. Quatuor ergo in hoc capite demonstrantur; nimirum quinq; proprietates seu affectiones loci, quatuor leges seu conditiones bonę definitionis, quinque suppositiones seu hypotheses, & deniq; ipsa definitio loci. Proprietates ordine, & singulare censebo. Prima proprietas seu affectio est, quòd locus hîc contineat locatum, & nihil omnino sit locati, hoc est, quòd non sit pars eius.

Loci proprietates.
1
2
3
4

Secunda est, quòd locus proprius sit omnino æqualis locato; id est, vt neque plus neque minus ipso locato comprehendat. Tertia, quòd omne corpus suum proprium locum habeat. Quarta, quod omnis locus sit separabilis à locato sine interitu eiusdem, & è converso. Leges seu conditiones bonæ definitionis hæ sunt. Prima, quòd definitio debeat explicare quid sit definitum. Secunda, quòd definitione tradità obiectiones circa eam emergentes facilè dissolvantur. Ter-

Leges definitionis quatuor.
1
2

tia

tia, quòd per definitionem proprietates convenientes definiti intelligantur rectiùs. Quarta, quòd difficultates de definito simpliciter cognitâ definitione, non aliter quàm vmbrę sole lucente evanescant & dissipentur. Hypotheses huius capitis sunt quinq; quarum prima est, scilicet, non fuisse omnino disputationem vel inquisitionem de loco, si non fuisset motus qui localis dicitur. Secunda, quòd aliquid moveatur per se, & aliquid per accidens; per se vt *homo*, per accidens vt *albedo*, quæ ad motum alterius cietur. Tertia, quòd corpus continens sit vel commune, vt *aër* respectu Socratis & Platonis, vel proprium, vt *vterus* respectu *embrionis*. Quarta, quòd corpus contentum non sit in continēte seu in loco, sed vt pars in toto, si corpus continens sit continuum locato. Quinta, quòd in vltima seu extrema superficie continentis sit res vt in loco, vnde locatum per se movetur in loco, non ad motum loci. Vltimum quod in hoc capite demonstratur est definitio loci; & primùm ostenditur quid videatur esse, quamvis non sit. Videtur (inquit Philosophus) esse aut forma, aut materia, aut intervallum quod inter extrema, id est, inter superficiem corporis continentis, & eam quæ est corporis contenti ponitur; sed horum nullum est: Relinquitur ergo quòd sit superficies corporis continentis immobilis primùm. Probat assumptionem primùm in contrariam partem arguendo, tum apertè & perspicuè demonstrando nullum omnino illorum esse, postremò concludendo exactam & absolutam definitionem loci hanc esse, vt sit superficies concava corporis continentis, locato æqualis, immobilis primò. Quæ omnia in textu quoniam liquidò constant, ad quæstiones seu dubia iam me accingam, quæ ex proprietatibus loci eliciuntur.

3
4

Hypotheses huius capitis quinq;.

1
2
3
4
5

Loci definitio.

Dubium primum erit ex prima proprietate. *An locus sit nihil locati?* Non citiùs quæram quàm resoluam omnia. Locus secundùm materiam est superficies corporis continentis: ergo est nihil locati; ratio sequitur, quia in corpore continente inhæret vt accidens, corpori verò contento assidet non inhæret. Iterum locus secundùm formā est respectus corporis continentis: ergo nihil locati. Argumentum tenet, quia relatio non est pars eius cum quo confertur. Deinceps, locus separari potest à locato sine interitu sui: ergo nihil est locati. Ratio cohæret, quia si pars esset, talis non foret omnino separatio. Præterea, locus est immobilis; locatum autem motum localem habet: ergo locus non est aliquid locati. Adde, si locus sit aliquid locati, tum non erit aliquod corpus sine loco; sed est aliquod corpus sine loco, nempe supremum cœlum: ergo locus non est aliquid locati. Postremò, ab inductione hoc ipsum probatur, quia superficies concava ignis

Quæstionis primæ rationes.

1
2
3
4
5
6

non

non est pars aëris superficies concava lunæ, non est pars ignis, & sic sursum si ascendas ad primum mobile, cuius superficies concava non est pars orbis Saturni qui proximè sub alis illius tegitur. Sed propero.

Quæstio secunda & eius rationes.

Proximum dubium est *Vtrum locus sit simpliciter æqualis locato, vt non omnino maior aut minor dicatur?* Verbo respondeo, sic æqualem esse, si proprium cuiusque locum intelligas, non communem; proprius enim semper par & æqualis est; communis verò impar & inæqualis. Quippe amplitudine & amplexu suo plura locata continet. Rationes si requiras breviter sic accipe. Externa superficies nihil addit magnitudinis corpori locato, quod proximè tangit & circumscribit: ergo sic est eidem æqualis, vt non sit maior aut minor eodem.

1

2 Quid plura quæris? Si sit locus inæqualis, tum motus cœli aut omnino non esset, aut idem esset inæqualis, vt rectè probat Aristot. l. 1.

3 de Cœlo: est ergo locus semper æqualis corpori locato. Non est parvi momenti illa etiam ratio philosophi, quòd inter mensuram & mensuratum debeat esse æqualis proportio; sed locus est mensura locati: ergo inter locum & locatum debet esse æqualis proportio, quæ

4 esse non potest si locus & locatum inter se æqualia non essent. Vlteriùs vrgeo, locum non esse maiorem aut minorem locato, quia neque est latior, neq; longior, neq; profundior: est ergo semper eidem par & æqualis; Ratio tenet, quia proximè singulis partibus & dimensionibus locati respondet, vt hîc docet Philosophus.

Quæst. 3.

Ad alterum dubium transeo, quod est *Vtrum proprius & naturalis locus nullis corporibus deficiat?* Sunt qui *locum, vbi,* & *situm* singulis corporibus accommodent, teneantque fidenter, nullum aut esse, aut esse posse sine proprio & naturali loco. Quoties volumen & thesaurum naturæ aperio, toties infinitam Dei admiror virtutem, sapientiam, & bonitatem; qui cuncta numero pondere & mensurâ sic disposuit, vt nihil portu & loco quietis careat. Suspice cœlum supremum, & contemplatus illius immensitatem, pulchritudinem, motum, lumen, & mirabilem ornatum, obstupesces. Gradatim animo à cœlo devola, cæteraq; corpora cœlestia intuere, luce clara, mole ampla, motu rapida, naturâ simplicia, locis distincta, virtute divina; intuere & agnosce creatorem cœli, qui sic disposuit. Vt hos globos & magnâ naturæ folia vertisti, verte nunc sphærulas inferioris mundi. Terra crassa est, medioque quasi librata consistit immobilis; supra hanc affusa est aqua, super aquam aër eminet; postremò ignis leviſſimus supremum locum vendicat. Hic ordo est, hic situs, hic concentus, seu harmonia omnium maiorum in rerum natura corporum,

Sap. 11.

quorum

quorum vnumquodq; locum suum proprium & naturalem, nempe superficiem corporis superioris continentis habet; sic tamen habet, vt commodissimè benignam cœli influentiam recipiat impressam, mũdoq; inferiori (nempe homini) vtilissimè inserviat. O miram, ineffabilem, & inexhaustam Dei bonitatem erga hominem! O hominem ingratissimum animal, nisi hoc consideres! tuâ, tuâ ipsius causâ hæc omnia fecit Deus, tibi tuoq; solius imperio subiecit omnia; propter te solùm sic omnia suis locis dispositi, vt tibi soli suis locis inserviant; & quid quæso à te nunc postulat propter hæc omnia, nisi vt tu illi solũ inservias? sed non vis. Da veniam (studiose lector) si parũ excurrerim, ad meipsum redeo; esse hunc (quẽ diximus) cœlestiũ corporũ & elementorũ ordinẽ sapientissimè constitutum, ex eo deprehẽdi potest, quòd sic omnibus dispositis cœlum facillimè in inferiorem hunc mũdum eiusdemq; partes influat, viresq; siderum tanquam novas imagines & formas in cereas & liquefactas (veluti) materias imprimat. Ex quo patet quàm apta, quàm congrua, & quàm decora sit elementarium huiusmodi coagmentatio: quam si spectes, dic quomodo aliter illorum situs, ordines, & loca sine ruinâ omnium dispensentur? Nam vnde tam mira harmonia ex pari & impari, concordi & discordi vocũ concursu? hæc optima coagmẽtatio elemẽtorũ ex simili & dissimili primi boni qualitatum rẽpens pro locorum ratione constat: *sic terra* in frigore cum *aqua*, *aqua* in humido cum *aere*, *aer* in calido cum *igne* consentit. Dissentiunt autem hæc in alijs qualitatibus; vnde mirabilis consensus eorum nascitur, nec non incredibilis aptitudo ad recipiendam impressionem cœli, quod in summo locorũ, motũq; semper in gremio, inferiorẽ hunc globũ elementorũ benignissimo suo aspectu influentia perpetuò conseruat. Quid multis? quòd cœlum in primo loco sursum, terraq; & elementa in imo deorsum aptissimè collocentur ex eo ostenditur, quia cœlestis machina solida sit, & quasi ex æterel argento fusa; terra autem in medio volubilis vniuersitatis, suo libramento rẽdere immobilis hæreat. Vnde fit vt cætera passim fluctuent, hinc soliditate cœli, illinc stabilitate terræ in vnum coarctentur & constringantur, hic citra legitimos terminos diffusa mundi conexum & harmoniam dirumpant.

Lege Thom. in 1. distinct. 44 quæst. vnic. artic. 2. 1. part.

Sed dices; quid hæc omnia ad rem, cùm directè adhuc non ostendas, *An vnumquodque corpus sit in proprio loco, an non*? Est aliquid, idemque vtile & iucundum cognitu quod dixerim, nempe vt sciat quomodo omnia & singula suum locum naturalem habeant. Ante de igitur, quòd sit locus naturalis & violentus; naturalis est vel *qui mobile naturæ impetum velut per lineam brevissimam ferunt, ferendo*

Locus Naturalis quis.

illum

Violentus quis.

illum fuerit, & in quo etiam quieſcit & conſervatur. Violentus definitur ex adverſo, *ad quem mobile repugnante naturâ rapitur.* Quippe vt ad naturalem locum res quælibet ſponte veluti alata eſt: ita ad violentum ipſâ naturâ quaſi invitâ pellitur, & quantum in ſe eſt renititur in illam ſedem commeare, aut in eâdem manere, vt conſtat de aere aut igne ſi in fiſtulis & venis terræ includantur. Nam vt liberè ab iſtis claustris evolent, furentiùs ſæpiſſimè impetum faciunt in latera terræ; & quaſi fremunt, donec aut concuſſâ aut diſruptâ terrâ in ſua loca naturalia redeant. Hæc loca autem in naturæ partubus plerumque ex levitate & gravitate definiri ſolent. Hic nàque eſt ordo rerum naturalium, vt graviora ſuæ naturæ relicta ſub levioribus habitare deſiderent; leviora verò appetant in altum & ſublime aſcendere, quo vtique ordine (vt vides) elementa naturæ vi in ſuis locis collocâtur. Hinc *ignis* quia eſt ſimpliciter levis *ſupremum, aer* levis reſpectu ignis *proximum, aqua* gravis ex parte *terram, terra* ſimpliciter gravis, infimũ locum occupat. Hæc ſæpiùs inculco, vt intelligas non ſolùm hunc ordinem, ſitum, & diſpoſitionem collocandorum corporum naturaliter obſervari, ſed etiam vt nõ ignores, propter duas cauſas ſecundùm naturam communem aliquando immutari poſſe hunc ordinem. Cauſæ hæ duæ ſunt ſalus animantium, & influentia cœli, quibus effectum eſt, quòd licèt ſuperficies aquæ ſit proprius locus terræ, propter ſalutem tamen animantium, vi & virtute influentiæ cœleſtis extenuantis aquas, emergit terra ex parte, & ſuper vndas ſecundùm naturam communẽ ſic elevata animantibus vitam & ſalutem præbet. Quorſum hæc certè vt cognoſcas eſſe inter locum naturalem & proprium aliquod diſcrimen; nam omnis locus naturalis non eſt proprius. Eſt enim (exempli cauſâ) aggregatum ex ſuperficiebus concavis tam aëris quam aquæ locus naturalis terræ, non proprius, niſi velis proprium locum definire qui contineat (præter locatum eiuſdemque partes) accidentia, aliaque corpora innata, qualia permulta ſunt in terra, quæ loca propria in ea vendicant; imo niſi interpreteris locum proprium qui ex diverſorum corporum ſuperficiebus conſtat, qualis hic eſt terræ, cuius pars vna ſub aquâ immerſa eſt, altera ſuper aquam eminet: non eſt ergo ſimpliciter idem locus naturalis & proprius. Si igitur ſtrictè & præciſè (vt aiunt) ſumatur locus proprius, ſcilicet pro eo quod præter locatum aliud omnino non continet corpus, & non ſit pars ipſius locati, certè vnum quodque corpus non habet locum proprium. Supremum enim cœlum non eſt in proprio loco. Mundus pro aggregatione omnium corporum ſumptus proprium

Naturali corporis levitate vel gravitate locus definitur.

Ordo elemẽtorũ quare ſecundũ naturã mutatus.

ſedem

sedem non habet; terra vnâ superficie non continetur: non ergo vno singulari loco fruitur, nisi naturalem vnitatem loci intelligas. Hinc est quòd Commentator dicat, elementa in suo motu, situ, & ordine magis intendere loca naturalia quàm propria, quæ loca naturalia à communi & vniversali naturâ ad publicum, non à singulari vllâ naturâ ad privatum bonum sapientissimè destinantur. Naturam vniversalem hoc loco nomino quæ saluti totius vniversi, propriam verò quæ saluti vnius aut alterius individui studet. Vides (studiose lector) conclusionem huius quæstionis, nimirum vnumquodque corpus non habere proprium locum, si strictiùs; habere verò, si fusiùs nomen loci singularis sumas. Sed philosophantis est accuratiùs rerum naturas investigare; tuum est ergo simpliciter defendere, rem quamlibet proprium locum non habere, quia cœlum non habet, mundus non habet, aqua, terra non habet. Et quæstio est, vtrum aër (cuius suprema regio inflammatur) habeat? Docet enim philosophi supremam partem aëris esse aërem, & tamen propter vicinitatem ignis in flammas commutari docent. Vtrum ergo concavum ignis sit locus proprius ipsius aeris, adhuc sub iudice lis magna est; sed de hac re postea pluribus. Concludo nunc quæstionem, quamvis in tertia proprietate huius capitis dicatur, nulli corpori deesse locum, eundemque (vt quidam interpretantur) proprium: sic tamen est intelligendus Philosophus, vt nomen *propriy* apud illum paulò fusiùs sumatur; nam aliter cœlum ipsum esset in loco proprio, quod in proximo capite manifestè & expressè negat.

Naturalis locus & proprius nõ semper idem.

Quæstio 4.

Sequitur nunc quartum dubium, *Vtrum locus omnis sine interitu sui à corpore locato separetur?* Quoniam locus sit quiddam adiacens nõ inhærens locato, rectè seiungi separariq; potest ab eo sine omni sui damno & corruptione. Accidentia enim inhærentia secluſa à subiectis concidunt, non autem ea quæ extrinsecus incumbunt. Quare locus cùm sit superficies corporis continentis à corpore continente quidem sine sui interitu amoveri non potest; quippe illi inhæret vt accidens, corpori verò locato vt externa dimensio applicatur. Non tamen hîc nego quin sit inter locum & locatum quædã relatio necessaria, si pro vbi, situ, aut ordine sumatur. Cæterùm cùm in quarta proprietate dicat Philosophus, prorsus separari posse locum à locato, & ex adverso; intelligit quidem locum & locatum (vt ita loquar) materialiter; nam aliter ista relatio quæ est forma loci, sublato corpore locato videtur extingui & deleri. Quis enim respectus relinquitur inter locum & locatum, si vnum eorum tollatur

tur in quo mutuò respectus ponitur?

Sed istâ distinctione adhibitâ, controversia magna esse non potest in hac quæstione: ad aliam ergo pergam, quæ est *Vtrum sex differentia loci in dimensione cuiusque corporis assignentur?* Respondet Philosophus reperiri quidem; sed pro natura rei detur hic philosophantibus scopus & campus disserendi; negatiuè igitur hanc quæstionem teneo, nec non restringo ad hominem, cuius corpus solùm has sex loci differentias capit. Quippe illius solùm caput *sursum*, pedes *deorsum*, in illo solùm *dextrum* & *sinistrum*, *antè* & *postè* insunt; reliqua verò omnia in illis communicant ratione & respectu huius. Nam quamvis Aristoteles alibi dicat esse in cœlo has differentias loci, adeoque in plantis: attentè tamen si sensum quæras, invenies hoc solum ab illo dici factâ comparatione humani corporis. Nam aliter quorsum diceret omnem cœli partem sursum esse? dic mihi cur diceret radicem plantæ sursum poni? Certè si rectè dissolves nodum, respondebis quia omnis pars cœli sursum est à natura sua respectu hominis, nullaque deorsum, licèt sub terram volvatur; Plantæque radicem sursum esse dices, quia plata est quasi inversus homo. Nam vt homo per os nutrimentũ sursum ad sui conservationem accipit: ita planta per radicem, quę capitis & oris vicem & locum gerit.

Quæstio 5. Loci differentię propriè ab homine derivantur.

2. de Cœl. c. 2. text. 13.

2. de Ani. c. 4. text. 38.

2. de Ani. c. 1. text. 6.

Quæstio. 6.

Sextum dubium est, *Vtrum locatum nunquam moveatur ad motum loci?* Quid? an semper per se moveatur corpus locatum, & nunquam ad motum loci? videtur hoc falsum, quia cœlum supremum rapit Saturni orbem: at cœlum supremum est illius locus, vt Aristoteles lib. 1. de Cœlo docet. Resolvitur hæc ratio facilè, & quia supremum cœlum non est locus Saturni, sed superficies cœli, quæ nec movet nec movetur nisi per accidens, ad motum cœli; et quia hîc Aristoteles de motu naturali non violento agit, qualis est motus primi mobilis respectu aliorum cœlestium corporum, quæ illius raptu ab ortu ad occasum quotidiè incitantur, cùm naturali vi suâ ab occasu ad ortum contendant & renitantur. Si ergo naturalem motum intelligas, locatum non movetur ad motum loci, quippe locus vt locus est per se omnino immobilis manet, & causa potius quietis & conservationis, quàm motus, qvamvis sine loco nullus motus fiat. Hoc enim vinculum naturæ efficit, vt quodlibet corpus aptissimè moveatur in suo loco, locus tamen nec movet nec ad illius motum si per accidens contingat ipsum movetur locatum.

Locatũ non movetur motu naturali ad motũ loci.

Quæstio. 7.

Septimum dubium huius capitis est, *Vtrum vacuũ definitum sit*

Magna

Magna hic est inter interpretes contentio de loci natura; *An sit ens omnino?* & si sit, *Utrum sit ens rei, vel intentionis?* & si sit ens rei, *An sit absolutum vel respectivum?* & si absolutum, *Utrum sit in Substantia, vt corpus continens, vel in Quantitate, vt superficies corporis continentis? Utrum simpliciter & omnino nihil aliud sit quàm talis superficies?* & si sit aliud, *Vtrum hoc aliud sit respectus superficiei ad locatum?* Et denique, si sit superficies & respectus, *Quomodo dicatur immobilis? Vtrum* scilicet *respectu corporis continentis? vel contenti? vel vtriusque?* Sed hæc omnia solùm digito quasi attingo, & in illis fusiùs explicandis non moror, quia ex illis quæ dicta sunt singula sese innotescunt, clariusque ex definitione loci discussâ intelliguntur. Definitur ergo locus hoc modo, vt sit *superficies continentis corporis continentis, immobilis primò, in respectu corporis locati (quod proximè circumscribit) posita.* Locus, id est, ens rei non entionis; ens rei (inquam) cui tale nomen imponitur, non imaginarium, vt multi voluerunt. Est *superficies* secundùm materiam, non secundùm formam; est enim superficies distincta species quantitatis à loco, si propriam formam spectes. *Est superficies concava*, id est interior, extrinsecus tamen applicata respectu corporis contenti, cuius vulgò externa mensura dicitur. Est superficies concava corporis continentis, id est illius corporis quod externo amplexu tegit, continuoque quasi osculo tangit & circumscribit alterum. Nam in illo corpore hæc superficies vt in proprio subiecto inest & inhæret, ad cuius motum fortuitò quidem movetur, quamvis immobilis ipse respectu corporis locati dicatur. Est *superficies concava corporis continentis, continua & immobilis*; *continua* quia illius partes in applicatione ad convexam superficiem corporis locati ijsdem punctis, lineis, & terminis cum eâdem claduntur. *Est immobilis primò & per se*; secundariò tamen & per accidens mobilis, ad motum corporis in quo inest; iuxta illud quod habet Philosophus. 2. Topicorum, quòd *nobis nobis moventur omnia quæ in nobis sunt.* Cùm ergo locus sit accidens, immobilis est per se & vi suâ. Nam si moveretur per se, esset corpus, & sic locus esset in loco, & ille etiam locus in alio loco, & ita in infinitum, quod naturam non patitur. Est *superficies concava corporis continentis, cõtinua, & immobilis primò & per se*, in respectu tamen corporis locati (quod tegit & circumscribit) posita. In respectu, id est, reali respectu, non

Loci definitio & eiusdem explicatio.

imaginario, vt aiunt. In respectu corporis locati, id est eius corporis quod extrinsecus loco mensuratur; in respectu posita, non vt locatum in loco, aut accidens in subiecto, aut effectus in principio, sed vt relatum in correlato suo. Est enim inter locum & locatum necessaria, eademque secundùm *esse* comparatio. Qui ergo definiunt locum sine hac relatione sæpiùs in textu à Philosopho insinuatâ, non quidem videntur illi loci essentiam rectè demonstrare. Est enim in textu vna proprietas conditioque loci, *vt sit aqualis locato*; est alia, *vt totum locatum contineat*; est etiam & alia, *vt sit locato contiguus*; quæ proprietates & conditiones loci liquidò mentem Aristotelis aperiunt; nimirum quòd velit locum non solùm per superficiem, sed etiam per respectum definiri; Imo, vt verè dicam quod sentio, omnes & singulæ proprietates loci videntur hoc ipsum insinuare. Nam vna est, *vt contineat totum locatum*, hic est respectus; altera est *vt non sit idem cum locato*, hic etiam est respectus; alia est *vt sit locato contiguus*, nemo hic negat respectum; alia est iterum *vt sit locato aqualis*, at sine respectu hoc fieri nequit; alia est *vt differentias habeat*, at quis non videt *sursum* & *deorsum* aliasque differentias ascribi loco respectu corporum quæ in illo sunt? Vltima est *vt sit immobilis*; cuius respectu, quæro? non corporis continentis ad cuius motum movetur, sed corporis locati. Respectus ergo aut forma est, aut formæ locum occupat in definitione loci. Quid multis? liberè dicam quod sentio; vnitas, identitas, & (vt ita loquar) immobilitas loci potiùs à respectu quàm à superficie pendent. Superficies enim sæpissimè mutatur, vt constat in aëre moto, qui circumscribit turrim aut immotum aliquod corpus eiusmodi, respectus autem non movetur, sed idem vnus immobilisque manet.

Locũ respectũ esse probatur ex omnibus suis proprietatibus.

Quæstio 8.

Vltimum dubiũ ex vltima definitionis parte petitur, *Vtrum loci sit primò & per se immobilis*? Ex his quæ discussa iam sunt, de vnitate, & identitate loci, facilè patet quod nunc proponitur de immobilitate, quæ (vt sim brevis) consideratur tribus modis, vel quoad existentiam superficiei, quæ vulgo locus dicitur, vel quoad æqualem distantiam à centro & polis mundi, vel denique quoad dependentiam & respectum quem cum corpore locato habet. Credo equidem non primo modo locum immobilem definiri posse, quippe existentia superficiei continentis locatum multiplex, inconstans, & varia est, tametsi locatum immobile in eadem statione maneat. Ne ergo dicas vnum idemque nunc.

ro corpus immotum moveri localiter, multaque habere loca, dicendum est locum non esse immobilem eo modo quo vna eademque numero superficies immutabilis existat, alijs vero duobus modis dici potest locus immobilis, nempe dum res locata in eodem situ & ordine, id est, æquali distantiâ ad centrum & polos mundi constet; vel quàm diu vnus respectus vnius vel multarum superficierum eodem modo affectarum ad locatum habeatur. Vnitas ergo & immobilitas loci nequaquam sumenda est ex numerali (vt ita loquar) vnitate, identitate, aut immobilitate superficiei, corpori locanti inhærentis; neque diversitas ex diversitate quoad existentiam, sed duntaxat quoad æquivalentiam (vt aiunt) & respectum. Sic corpus locatum manere dicetur in eodem loco immobiliter, quousque maneat in eodem situ & ordine, eodemque respectu, vel ad centrum polosque mundi, vel ad alterum corpus in quo locatur. Sic licèt superficies sint plures, omnes tamen succedentes quotquot fuerint per æquivalentiam censentur vna, quia vnus est earum omnium & singularum respectus in dimensione coporis locati, ad quod applicantur. Contrà hoc ordine, situ, & distantiâ variatis, dicitur locatum localiter moveri, seu mutare locum, nec in eodem loco manere, non obstante quòd superficies corporis locantis secundùm rem eadem numero omnino maneat. Nam licèt illa superficies sit vna, ipsa tamen per æquivalentiam pro pluribus pluriumve respectu sumitur. Ratio est, quia locatum non minus localiter moveri dicitur, quàm si esset continuò in alio alioque loco. QVOCIRCA vt concludam, non omne corpus dicitur moveri localiter, quoniam est in alio alioque loco secundùm realem existentiam, sed secundùm multiplicem distantiam aut respectum, vt fusiùs demonstratum est. Similiter non dicitur locus immobilis per existentiam superficiei quæ sæpè variatur, sed secundùm æqualem distantiam à centro polisque mundi, paremque respectum quem cum locato habet: qui quidem respectus vnus esse potest. Vnus (inquam) numero potest esse, licèt plures superficies secundùm realem existentiam materialiter vnum locum aggregatum faciant: vt constat de *baculo* in *aqua* & *aëre* posito, & de *terrâ* cuius pars vna sub *aquis* latet, altera super *aquis* eminet. Plures (vt vides) superficies sunt vtriusque, non tamen plura loca, si distinctè & per se considerentur. Ratio est, quia vnus est respectus multarum superficierum, si ad vnum corpus numero accommodentur

Locus quomodo mobilis & immobilis dicatur.

Plures superficies per respectū vna censeri possunt.

commodentur.

Sed dices, quorsum de motu locali agis, cùm hîc solùm de loci immobilitate quæratur? Ago equidem vt oppositа iuxta se posita magis eluceſcant. Præterea hinc emergit resolutio abditarum & abstrusarum quæstionum, *Vtrum immobili existente loco, corpus in eodem localiter moveri possit?* Et *Vtrum corpore immoto ipse locus commutetur?* Quæ dubia facillimè resolvuntur, si distinctionem loci, motusq; in loco, à me superius traditam diligenter consideres; scilicet quoad existentiam superficiei, quę est materia loci, & quoad æqualem distantiam locati ab aliquo fixo & definito corpore, ad quod comparatur. Dubia alia sunt in fine textus, *Vtrum locus sit materia, aut forma, aut ſpacium inane inter concavam ſuperficiem corporis continentis, & convexam corporis contenti?* Sed hæc antè à me discutiuntur, verbo tamen ex proprietatibus loci sic cum Aristotele concludo; est vna conditio loci vt contineat totum locatum: materia ergo non est locus. Nam licèt materia complectatur formam, non tamen vt locus, quia materia est pars rei, locus autem pars esse negatur. Ex altera conditione, quę est quòd locus aliud sit à locato, manifestè probo locum non esse totum aut formam; non totum, quia totum & partes idem sunt; non formam, quia forma est ex essentia rei; locus autem nec idem est cum locato, nec ex essentia locatis, sed accidens vtrinque. Est enim illi, nempe locato adiacens, est huic, nempe locanti inhærens; vtrique fortuitũ & contingens. Quòd non sit spacium inter continens & contentum hinc liquet, quòniam superficies seu extremitates continentis & contenti se mutuò osculantur. Sunt enim continua & contigua, inter quæ nihil reale ponitur: non est ergo locus materia, non est forma, non est inane spacium inter extremitates rerum.

Dubia duo ex vltimâ quæstione enascentia.

Locus non est materia.

Locus nec totum nec forma.

Locus non est spacium inter contentum & continens.

Distinctio primi dubij, Vtrum locus sit nihil locati?

Nihil sumitur duobus modis vel

1 Simpliciter & absolutè pro non ente, & sic non est intelligendus Philosophus; quia locus respectu locati nõ est simpliciter nõ ens, sed adiacens mensura in qua continetur.

2 fix parte, & (vt aiunt) *secundùm quid*, & sic locus est nihil locati, id est, non est materia, aut forma, aut pars eiusdem; est tamen accidens, non inhærens, sed adiacens, idemque in comparatione necessarium locato, quia in illo locatum suam existentiam habet.

Opp.

Opp. *Locus est pars locati: ergo malè definitur quòd sit nihil locati. Antecedens probatur, quia Aristot. contendit partes cœli locum esse eiusdem.*

Resp. *Analogicè, non univocè pars cœli locus dicitur; neq; omnino opus est vt cœlum (quod est primum principium motus) loco proprio contineatur, tum vt vitetur infinitū, à quo abhorret natura; tum quia virtute infinitâ moueri potest, sine superioris alicuius extremitate. Locus enim non est semper causa motus, quamvis verum sit in omnibus fere cœlo, nullum corpus moueri posse sine loco.*

Nullum corpus moueri sine, loco verè est in corporibus sublunaribus.

Opp. *Locus & locatum sunt relativa: ergo vnum est de essentia alterius. Antecedens constat, quia respectus est forma loci. Ratio probatur, quia relata mutuò se desiderant.*

Resp. *Cùm dicitur locus esse nihil locati, intelligitur esse nihil, quod vel per se, vel fortuitò in locato contineatur; non per se, quia nec est materia nec forma: non fortuitò, quia non est accidens inhærens ei. Relativè ergo inter se comparari posse non negat Philosophus; hoc enim modo formaliter in respectu, vt materialiter & absolutè in primâ significationè sumitur.*

Distinctio secundi dubij: Vtrum locus sit simpliciter æqualis locato.

Affirmativè, quoad continuitatem & contiguitatem partium in Geometrica proportione, quia singulæ partes loci singulis partibus locati adæquantur, vniuntq; iisdem terminis.

Negativè, quia locus omnino aliud nō continet præter locatū, neque est maior aut minor eodē, neq; quicquam addit magnitudini eidē, licèt extrinsecus idipsum circūscribat. Hoc autē probatur

1 A definitione æqualitatis, quæ est *rerum diuersarum eadem quantitas*. Et sic est loci & locati, si inter se conferentur.

2 A comparatione continuitatis & contiguitatis, quarum illa in vtroque, id est, in loco & locato eundem terminum, hæc eandem omnino proportionem postulat.

3 A distinctione, quia communis locus non est æqualis: proprius ergo (de quo hic solùm agitur) est æqualis.

4 A propotione, quia æqualitas motus in locato arguit æqualitatem loci, in quo motus localis inest. Huc addo, quòd inter mensuram & mensuratum semper æqualis sit proportio, aliter propriè mensura non diceretur; at locus est mensura locati: ergo locus est æqualis locato.

Æqualitas loci & locati sumi potest vel

Opp. *Omne corpus continens est quantitate maius contento: ergo locus est maior locato. Argumentum tenet, quia locus est superficies concava corporis continentis, quæ pro magnitudine corporis in quo est, ambitum maiorem & extensiorem habet: videtur ergo locus non esse simpliciter æqualis locato.*

Resp. *Licèt continens sit maius contento in tota substantia & molâ suâ, non tamen est maius in extremitate, quæ proprie locus dicitur. Nam hæc extremitas est contigua locato, & (vt ita loquar) non immiscit magis, sed æqualiter omni ex parte respondet locato, & cuilibet parti eiusdem.*

Opp. *Si locus sit simpliciter æqualis locato, tum aucto locato sequitur etiam locum augeri (nam aliter non esset æqualitas, eademq; proportio) sed negat Philosophus augeri locum, licèt locatũ augeatur: locus ergo non est æqualis locato.*

Locus extẽditur non augetur.

Resp. *Dico locum (si augeatur locatum) extendi, non augeri, aliud ergo est extensio, aliud est augmentatio. Est enim augmentatio* maioris quantitatis naturalis acquisitio. *Extensio verò est* quantitatis (*vt ita dicam*) dilatatio, cessio, *vel* rarefactio, vi & ratione corporis in se comprehensi effecta. *Præterea propria augmentatio non est nisi novâ additâ materiâ, vt in* nutritione infantis; *extẽsio autem est sæpe per accidens, sine naturali motu,* vt si cotula intumescat cutis. *Sic ergo, locus semper fit æqualis locato naturaliter aucto vel diminuto per extensionem, quâ varius corpus densiori cedit, non per augmentationem, quâ partes per naturalem motum novamq; materiam adiectam crescunt.*

Extẽsio quid
Augmentatio quid.

Opp. *Locus est minor locato: ergo non est æqualis. Antecedens probatur, quia locus est superficies, quæ est* tola latitudo cum longitudine; *sed corpus locatum est trina dimensio, nempe lõgitudo, latitudo, & crassities, quam crassitiem si loco adieceris, locus & locatum unum idemq; superficies, quod Philosophus absurdissimum esse putat.*

Superficies æquivocè dicitur.

Resp. *Locus quidem est superficies; sed non vt est distincta species in quãtitate; Est enim nomen* superficiei *æquivocum, & dividitur in concavam, convexam, & planam. Concava superficies iterum considerat ur bifariam, vel absolutè in corpore continente, vel respectiue in corpore locato: posteriori modo adiacens accidens appellatur, tres q; dimensiones habet, non interiumen vt corpus, sed externe vt corpori applicatur. Cùm ergo locus longitudinis, aut altus seu crassus dicatur, solùm respectu sic dicitur, quia corpus in se sic afficitur, cuius partibus æquivalet & respondet.*

Concaua superficies bifariam considerata.

Opp. *Superficies aquæ est naturalis locus terræ; sed non est terra æqualis (cùm pars terræ eminens) ergo omnis locus non est æqualis locato. Similis est ratio plantæ, cuius pars in terra, pars in aëre crescit.*

Resp.

Resp. *Antea docuimus, esse inter naturalem locum & proprium aliquod discrimen, & tum etiam adhibuimus huic argumento responsum; nempe esse unum eundemque numero istarum superficierum respectum, quod sufficit ad formalem locum, locique aqualitatem (quæ in relatione consistit) efficiendam.*

Opp. *Idem (inquit Philosophus) est locus totius & partis; sed pars & totum non sunt æqualia: ergo utriusque non est locus æqualis, & ex consequenti omnis locus non est æqualis locato; nihil enim est æquale toti & parti.*

Resp. *Idem est locus totius & partis naturalis, non proprius; est idem (inquam) locus naturalis, quia ad eundem locum ad quem totum contendit, partes etiam tendunt; non autem est idem locus proprius, quia qualibet pars per se sumpta suum proprium & particularem locum habet.* Totum & partes nó habent eundem locum proprium.

Opp. *Si esset æqualitas inter locum & locatum, tum eadem esset quantitas utriusq;; sed loci non est alia quantitas, ne fiat progressus in infinitum: ergo nec est æqualitas.*

Resp. *Æqualitas sumitur bifariam, vel absolutè, & sic est per se quantitas, vel respectivè, & sic etiam dicitur analogicè quantitas: non quòd ita sit, sed quòd proprietas sæpe alicuius rei nomine suæ causæ primariæ insigniatur. Æqualitas ergo & inæqualitas sunt propria quantitatis, & propriè in prædicamento Relationis collocantur. Huc tendit hæc tota resolutio, vt intelligas esse æqualitatem loci, non absolutè, vt hæc æqualitas sit alia quantitas loci per se; sed vt sit relatio inter locum & locatum, cui locus secundùm proportionem totius & partium accommodatur.* Æqualitas duobus modis sumpta.

Distinctio tertij dubij Vtrum locus naturalis aut proprius vlli corpori deficiat?

Locus distinguitur in

1 Naturalem, qui vnicuique corpori convenit; quod probatur à vi naturæ, quia omnia appetunt naturalem locum in quo quiescant & conserventur. Hic verò naturalis locus à providentia naturæ communis pendet; quæ rerum singularum vtum, bonum, & salutem respicit. Cùm ergo salus & conservatio plantarum, animantium, hominum esse non posset, si terra cooperta aquis delitesceret, naturalem locum terræ, non proprium, stricte presseque acceptum dedit.

2 Proprium, qui nihil omnino aliud continet nisi singulare aliquod corpus, eiusdemque partes cui destinatur, & sic *cælo, mundo, terræ*, aliisque permultis deficiunt loca singularia, nisi loca propria & singularia appelles, quæ aggregata corpora circumcingunt.

Opp. *Aër naturale locum non habet, aut proprium: ergo male distinguitur in hac quæstione. Antecedens probatur, quia si sit locus aliquis proprius aut naturalis aëris, is erit concavum ignis; sed concavum ignis non est naturalis locus eius; quod sic probo. Quia locus naturalis proprius est munus conservare locatum; sed quis ignorat supremam partem aëris vicinitate ignis penitus corrumpi, & in perpetuas flammas commutari? quod est planè contra definitionem loci naturalis, in quo res quiescerent & conservarentur.*

Lis aliquando est loci & locati.

Resp. *Non dicitur locus ita principium conservandi locatum, quis nihil sit in locante certaminis cum locato (cum enim nulla esset elementorum inter se commutatio, nulla orbium cælestium oppositio) sed ideo dicitur conservare, quia maximè res in suo loco quiescit. Ad rationem obiectionis dico, supremam partem aëris ideo accensam esse, vt vapores halitusque venenati quotidiè e visceribus terræ expirantes, in altum vi solis, ignis, & aëris rapti, ibique aut concreti in nubem, aut extenuati in flammam commutentur, ne hærentes in hac infima regione aëris, contagium, pestem & pernicem animantibus, plantis, & hominibus gignerẽt. Sic ergo propter salutem & conservationem totius hoc factum est, damnaq; (si qua sint) hoc modo resarciuntur.*

Opp. *Videtur esse figmentum philosophorum, & planè somnium de naturalibus & propriis locis aquæ & terræ, cùm Deus ipse in prima creatione & ad necessitatẽ, & ad pulchritudinem totius vniuersi, sic disposuerit, vt aqua in alueos terræ semper diffluere, terraq; super aquas caput extollere. Quare neq; esset superficies aquæ locus terræ, neq; superficies aëris locus aquæ, præsertim cùm aqua deorsum perpetuò feratur ad centrum vsq; (si subducatur terra) vt fodientibus terram constat.*

Aqua quousque esset casura, si terra tolleretur.

Resp. *Neque figmentum, neq; somnium est in philosophia, quod ratio suadet; at ratio suadet vt leviora corpora & subtiliora grauioribus supereminent & sic aqua terræ, sic aër aquæ (si rationem audias) locus proprius esset. Cæterum eadem philosophia contrarium sapienter a Deo propter salutem animantium factum esse concedit. Sed vbi vrges, aquam ad centrum terræ impetu suæ grauitatis defluxuram, si aperta sit via, credo equidem futurum, sed concedo hoc verum esse quod dicis, non tamen concedo sic vi suæ vltra terminos limites q; dimensos, sed impetu vniuersalis naturæ semper prospicentis ne vspiam vacuum admittatur. Quid moror? quòd elementa sic extra naturâ suâ locarentur, furor fremitusq; maris, aliarum q; aquarũ perpetuus fluxus & tumor eludentes declarant. Sed summa beneficentia Dei hoc factum est, vt Oceanus in cauernas terræ acceptus terrã magnã ex parte naufragio liberaret, eademq; stirpibus aliisq; creatis terrestribus habitationi tutiorem, commodiorem, fructuosam, & salutarem redderet.*

Opp.

Opp. *Essem infinitus si singula quæ adduci possint contra hanc positionem naturalis loci dicerẽ; interrogatis igitur argumenta in se concludentibus breuiter sic agam.* Si sit locus naturalis omnium corporum in quo quiescunt, quomodo concauum lunæ poterit esse locus ignis, cùm in eamen luceat, cur niues in iugis lunarium montium non dissoluit? cur pabulo non eget? cur in pyramidis formam mouetur? quandoquidem in loco sphærico comprehenduntur, nempe suborbe lunæ? Pergam, si sit naturalis locus omnium, in quo conseruantur omnia, cur aer supremus corrumpitur? cur (inquam) quiescit aqua? cur quælibet pars terræ ad centrum perpendiculariter tendit, quasi vi cogeretur in alio loco residere? cur denique cœlum supremum loco naturali caret?

Resp. *Ignis in suæ sphæra non lucet, quia est rarissimum corpus, nullum opacum habentibus iuxta se positum, cuius vi sp'endeat. Niues non dissoluit in fastigijs montium, quia licèt sint igni propinquiora quàm partibus terræ planis, tamen quia calor ex reflexu nascitur, qui eo vsque non pertingit, nisi bus pertuis defectu caloris aspergu ntur. Pabulo non eget ignis, cùm sit elementum, quod non vt accensa flamma stipulam, sed vt salutaris calor alimentum secum fouet & conseruat. Postremò, in pyramidis formam mouetur si extra locum suum sit positus, at in loco suo naturali & proprio ad figuram loci quiescit. Pergis, & quæris, si sit naturalis locus in quo conseruentur omnia, cur tum aer supremus in ignem commutetur? Satisfactum est huic interrogationi antea, nempe vt infima regio aeris contagione vaporum & halitumum infectissimus liberetur, & per antiperistasin caloris proximi, media pars aeris ad generationem nubium docilis & apta fiat; quod fieri non potest, si suprema aeris regio temperatè calida humidaq; existeret. Cur (inquis) nunquam quiescit aqua, si locus naturalis sit quietis portus? Respondeo esse quietem in ipso motu, si natura rei sit ad motionem nata, vt in cœlo. Aliam etiam causam rod motui in aqua, nempe influentium cœli, cui sublunaria corpora subiiciuntur. Hinc fluxus & refluxus maris, hinc etiam motus aliorum corporum aliquando (vt videtur) præter naturam, vt motus Sphæricus ignis in suo loco, non tamen hic motus penitus contra naturam istarum rerum dici potest, præterea quòd benigna est influentia cœli, visq; impressa potius conseruat quàm destruit subiectum in quod operatur. Postremò, ad vltimum interrogatum dico, non ideo existimandum esse terram non prorsus residere in proprio aut naturali loco, quia quælibet illius glebula alueo defosso ad centrum tendit: sed ideo putandum est sic decumbere, quia foramine facto, aereque repleto, corpus rarius crassiori, leuius graviori à natura cedat. Adde etiam (si vis) quoniam altius seu profundius locata terra aptior sit ad influxũ cœli capiendum.*

Cur ignis in Sphæra nõ lucet.

Cur niues in altis mõtibus non dissolvat

Cur pabulo nõ egeat.

Ignis in loco suo non est pyramidalis.

Opp. *Non est proprius locus omnium: ergo male hic defenditur, quòd aqua*

liqua sint in proprio loco. Antecedens probatur, quia proprius locus definitur, qui nihil omnino præter singulare corpus, eiusdemq; partes comprehendit; sed talis locus non est omnino, quia præter corpus & partes accidentia etiam in loco continentur.

Resp. *Fallax est hæc ratio ab ignoratione elenchi. Nam quod necessariò intelligitur, non deest; cùm ergo definiat Philosophus proprium locum, qui præter singulare corpus eiusdemque partes contineat necessariò accidentia quæ corpori singulari inhærent, subintelliguntur quæ comparatè moventur & locantur, pro ratione subiecti cui insunt, vt clavi in navi, qua velis, remis, & vento vehitur.*

Distinctiones 4. 5. & 6. dubiorum, scilicet

An { Locus à locato sine interitu seiũgi separariq; possit, & è cõtra?
Sex differentiæ loci sint in omni corpore?
Locatum vnquam moveatur ad motum loci?

Tria hîc simul dubia tractantur, in quibus ordine demonstrãtur

- Cohærentia loci quæ est vel
  - Absoluta, vt est superficies, & sic separari potest à locato, & locatum ab eo
    1. Quia neutrum est ex essentia alterius, neq; mutuò ita à se invicem dependent, vt pars & totum.
    2. Quia nulla est necessitas loci in primo locato, nẽpe cœlo, quę tamẽ esset, si locus esset à locato inseparabilis.
  - Respectiva, vt locus sit circumscriptio locati, & sic nõ potest separari sine interitu;
    1. Quia relatio est de essentia vtriusque.
    2. Quia est necessitas simplex respectus inter vtrumque.
- Differẽtiæ loci, quę considerãtur vel
  - Re, & sic in omnibus non sunt, sed ex parte, quod probatur
    1. Quia in igne & cœlo tantummodò sursum, in terra solùm deorsum reperitur.
    2. Quia soli homini simpliciter conceduntur partes, vnde & absolutè hæc diversitas situs & loci sumitur.

  Ratione, & sic in omnibus respectu hominis reperiuntur omnes differentiæ loci.
- Motio locati, quæ probatur fieri nõ posse ad motũ loci;
  1. Quia locus per se est immobilis, vt in definitione loci constat, cùm ergo locus nõ moveatur omino, sequitur ad illius motũ locatũ moveri nõ posse.
  2. Quia locus est causa quietis non motus. Nam quamvis in eo moveantur corpora, non est tamen causa motus nisi per accidens, cùm sit corpus quod sine loco per se moveatur, vt cœlum.

Arg.

Argumenta contra primam quæstionem in hac distinctione.

Opp. *Quoniam multus esse non debeo in istis quæstiunculis, quæ plus artis quam usus præ se ferunt, argumenta multa sub arte interrogandi insinuo. Primum ergo quæro, quid fieri possit vt locus & locatum non coincidant, sed se invicem separentur, cùm ipsa sint quidem relata, quorum vnum sic quidem dependet ab altero, vt sine interitu ab altero seiungi separarique non possit? Hinc peto quomodo locus in genere separari possit, cum sit (vt hic dicit Philosophus) naturalis, vt concauum lunæ respectu ignis, concauum aquæ respectu aëris? Deinde scire velim quomodo Socratis locus manere possit separatus? Esto exempli causâ, si natet Socrates, sub aqua, aut ambulet in aëre, certè non video quin moto Socrate locus in quo fuit euanescat: non ergo manet locus separatus. Postremò, resolutionem expecto, quomodo mensio alicuius rei constare possit, si mẽsuratum amoueatur; at locatũ est id quod demetitur locus.* 1 2 3 4

Resp. *Ad primum interrogatum respondeo, locum & locatum vt sunt formaliter relata mutuò se ponere, & mutuò se tollere: at sic in hoc tractatu non accipiuntur. Ad alterum dico, naturalem locum separari posse, id est, nec esse partem, nec esse totum, nec esse vllo modo ex essentia locati. Ad tertium dicendum est, Socratis locum non corrumpi, licet in aqua aut aëre frequentiùs moueatur. Nam multitudo superficierum diuersitatem locorum non facit, vt in turri immotâ manente semper in eodem loco, variatis superficiebus constat; non (inquam) diuersitatem & multitudinem locorum facit, nisi cum in æquali distantia à centro & polo mundi comparetur. Postremò, resoluo mensuram in corpore continente manere potentiâ, quamvis actu corpus mensuratum amoueatur.* 1 2 3

Argumenta aduersus secundam quæstionem in distinctione.

Opp. *Primùm doceo sex differentias, vulgò appellatas differentias loci, ipsi omnino non conuenire, idq; hoc modo. Nihil contrarium est quantitati, vt est in proprietatibus eiusdem; sed locus est quantitas: ergo loco nihil est contrarium; & per consequens hæ differentiæ illi non conueniunt, quia sunt contrariæ. Præterea, hæ differentiæ conueniunt loco ratione locati, vel subiecti in quo insunt: ergo per se loco rectè conuenire non dicuntur. Antecedens probatur, quia hæ differẽtiæ sunt accidẽtia, quæ primũ subiecto quod (vt aiũt) in subiecto quo, qualis est locus, cõpetũt; neq; per se accidẽs accidẽti inesse potest, & proinde nec hæ differẽtiæ per se & vi suâ insũt loco. Postremò, nõ cõueniũt per se vel cõmuni loco, vel proprio: ergo nulli; nõ cõmuni, quia cœli supremi superficies cõmunis est locus omnium, cui non conueniunt, quia omnis pars cœli sursũ, nõ proprio, vipatet in loco terræ quæ semper deorsũ ponitur.* 1 2 3

Resp.

1 Resp. *Ordine satisfacio singulis, & dico ad primum, quod differentiæ loci non sunt verè contrariæ, id est adversæ, quod genus contrariorum Philosophus inter proprietates quantitatis intelligit.*

2 *Ad alterum dico, quòd licet omnia accidentia conveniant quantitati ratione subiecti, quia quantitas esse non potest si subiecto in substantia non fulciatur; sunt tamen proprietates & differentiæ accidentium, si in suis propriis sedibus & categoris considerentur; & sic loco hæ differentiæ conveniunt.*

3 *Ubi instas de cœlo & centro terræ, quorum illud est communis locus omnium, hoc proprio loco cinctum, respondeo non hoc requiri vt omnes differentiæ omni loco conveniant, sed satis est si singulis ex parte conveniant.*

Opp. *Videris hoc loco defendere has differentias, solum modo loco hominis simpliciter convenire, quia is solum habet partes sic sitas & dispositas à natura, nempe vt caput sursum, pes deorsum &c. Sed quid respondes Philosopho lib. 2. de Cœlo, qui cœli partes secundum has differentias disponi ait. Est enim Oriens, Occidens, Septentrio, Meridies, Zenith capitis, Nadir pedum (vt aiunt) quæ singulis istis differentijs respondent. Præterea tu male interpretaris* sursum *quod est cœlum versus, cum ipse Philosophus dicat radicem fixam in terra esse sursum; ratio est, quia* sursum *id dicitur à quo nutritio incipit. Postremò in locis aliorum animantium taliter assignari possunt differentiæ loci. Habent enim alias partes sursum, alias deorsum, alias ante & pone, alias dextrorsum & sinistrorsum, vt aiunt.*

2 Cœl. 6, 1 tex. 13.

Resp. *Non solùm dignitate mentis & formæ, sed dignitate etiam corporis & figuræ homo omnibus alijs à Deo creatis præstat; figura etgo illius omnes differentias loci postulat, quia partes absolutas habet, quæ singulis mundi maioris partibus respondet. Caput enim est veluti cœlestis globus, in quo mens divina habitat; pedes terreæ quasi substantiæ sunt, quibus sustentatur corpus; oculi rectè ante dicuntur disponi, quia rectè hominem in via dirigunt; non minùs rectè posteriora membra hominis pone collocantur, quia ab anterioribus plenis spiritu & vitâ trahuntur ad motum. Cur dextra manus dicatur, cur sinistra, nemo (vt opinor) ignorat; quia in illa maior vivacitas, in hac tardior & ignavior motui inest.*

2 *Ad alterum dico, quòd cœlo à Philosopho assignentur hæ differentiæ analogicè respectu hominis; ideòque*

3 *etiam dico ad tertium, quod in simplicibus argumentum, nimirum non proprie & per se aliorum animantium partibus eas differentias convenire.*

Argumenta contra tertium dubium distinctionis, Vtrum locatum vnquam moveatur ad motum loci?

Opp. *Quid respondes de supremo cœlo, quod omnia sub se locata cœlestia corpora movet? quid de igne & suprema regione aeris, quæ mouentur ad motum orbis lunæ? quid de aqua, quæ ad motum aquæ sui loci agitatur? Infinita*

sunt exempla adduci possunt, quæ probant ad motum loci ipsa locata sæpissimè moveri. Absurdè igitur hic defendis, locatum ad loci motum nunquam commutari?

Resp. Non cœlum, sed superficies cœli est locus, quæ solùm movetur per accidens ad motum cœli cui inhæret. Inferiora ergo cœlestia corpora non moventur ratione superficiei, quæ est locus, sed ratione cœli, in quo est vis et impetus violentus, quo rapiuntur cætera vsque ad mediam regionem aëris. Ad illud quod addis de nave et aqua, dico similiter aquam esse causam movendi navem, non extremitatem aquæ.

Opp. Locus (vt docet Philosophus) est causa localis motus: ergo est causa cur locatum moveatur. Antecedens patet, quia nihil movetur nisi in loco. Ratio sequitur, quoniam quicquid est causa causæ est causa causati (vt inquiunt) est autem locus causa motus localis: necessaria igitur est causa cur locatum moveatur; quippe moveri locatum est effectus motus localis.

Resp. Locus materialiter acceptus, pro corpore continente suis qualitatibus vestito est causa motus, non autem formaliter sumptus, pro respectu ad superficie simplici applicatâ corpori locato. Cùm dicat Philosophus esse causam motus, intelligit locum priore non posteriore modo acceptum.

Distinctiones septimi & octavi dubiorum, Vtrum locus rectè definiatur? & An locus sit immobilis?

Locus est vel

- Metaphysicus idemque vel
  - 1 Infinitus, respectu Dei qui totius mundi spacium indivisibiliter complet. Vt enim est semper & incõmutabiliter respectu temporis: ita est vbiq; cõpletè & indivisibiliter respectu loci, nõ quòd vllus locus sit tã immensus qui illũ contineat, sed quòd ille omnẽ locum, qui est, compleat, & vltra in se positus omnẽ locum immensitate & magnitudine superet.
  - 2 Definitus, respectu finiti spiritus qui definitivè in loco esse dicitur, nõ quòd dimensiones vllas subeat, sed quòd in hoc vel illo loco sibi destituto existat & operetur Mathematicus, qui est imaginarius nõ tamen otiosè & inutiliter fictus. Nam per illum pũcta, lineę, figurę, Mathematicè suo ordine & locis demõstrantur. Hinc antea Atist. dixit puncta & lineas in loco collocari, & hinc etiam est quòd dicat, cœlum esse in centro & in parte esse in loco.
- Physicus, q̃ est (vt antea edocui) cõmunis & proprius, idéq; in
  - Prima quæstione huius distinctionis definitur superficies cõcava corporis cõtinẽtis, in respectu corporis cõtẽti, immobilis primò & per se.

Secunda

Secundâ quæstione demõstratur esse immobilis

1 A natura edisceris, quòd non moveatur per se, nisi ad motum subiecti.

2 Ab hypothesi; nam si moveatur, necesse est vt locum mutet, sed locus locum nõ mutat, ergo locus est immobilis.

3 A comparatione, tum ad terminos mundi, quorum respectu immobilis semper manet, tum etiam ad corpus quod mensurat, ad cuius motum moveri non potest, & sic quoque immobilis esse dicitur. Moveturenim locus cùm corpus continens, non cùm corpus contentum moueatur.

Argumenta contra definitionem loci.

Opp. *Punctis agam. Si locus sit superficies, quæro an sit vna respectu vnius corporis, vel multiplex & numerosa? si sit vna, quomodo cymba, quæ vnam superficiem aquæ habet, amne secundo labitur sine mutatione loci? Si multiplex, quomodo corpus fixum & immotum, aëre millies in hora mutato, eundem locum & sedem retineat? Quomodo iterum possunt esse plures superficies, & tamen vnus locus, vt constat in superficie continente motum corpus? Quomodo intelligentiæ & spiritus dicantur esse in loco (vt docet Philosophus) & tamen superficie non contineantur? Quomodo vltima Sphæra cœli sit in loco, & tamen nullam superficiem corporis continentis sortiatur? Quomodo dicatur superficies, quæ est ens absolutum, & tamen respectus seu vbi respectiuum; cùm vbi & superficies, ens absolutum & respectiuum sint contraria? Quomodo denominet locatum, & tamen in eo non inhæreat? Quomodo sursũ & deorsum, aliaque contraria illi insint, cùm tamen sit quantitas cui nihil est contrarium? Quomodo sit superficies corporis continentis, cùm vnumquodq; corpus contentum corporis continentis superficie non ambiatur, vt cælum? Quomodo superficies concaua dicatur, cùm sit aliquando plana, ratione corporis quod demetitur?*

Resp. *Rectè congloměrata in vnum acervum plurima argumenta; vbi ne percurram singula. Cymba vecta flumine secundo, meâ quidem opinione mutat locum, & turris immota non mutat, quamvis doctissimo Collegio placeat contrarium dicere. Dicunt enim nihil absurdi esse, quòd res immota locum mutet, dummodo non mutet sitũ & vbi. Et itexum quòd res mota non mutet locum, dummodo alium sitũ aliudq; vbi acquirat. Sed, pace tanta auctoritatis, quæro quomodo res immota locum mutet, & quomodo mutare si-*

Lib. 4. cap. 5. quæst. 1. art. 3.

tum

tum aut vbi possit, cùm sit immota & fixa? certè rationem mutationis nõ video, nam sive distantiam æqualem à fixis terminis mundi (polis mundi & centro) sive cohærentiam & respectum vnum multarum superficierum ad ipsam locatum spectes, idem est ordo, idem respectus, idem omnino situs, & vbi idem; cur ergo non est idem locus? Quinè (vt inquis) non est eadem superficies, quæ circa turrim immotam millies quàvis horâ mutetur. Rectè ais. Sed respondeo vnum esse respectum omnium istarum superficierum, vnam distantiam à fixis partibus mundi, vnum ordinem, vnum situm, vnum vbi circumscriptivum locati, quod sufficit ad vnitatem loci. Nunc verò cùm sit contraria ratio in navi fluctibus agitatâ, non concipio quomodo non mutet locum. Nam quamvis in superficie aquæ vehatur, non tamen est eadem superficies numero respectu navis, nec est eadem distantia à partibus fixis mundi, nec est idem respectus, nec idem situs, nec idem vbi seu circumscriptio: non est idem ergo locus. Sic (vt vides) satisfecis tribus interrogatis primis, quæ moves. Ad quartum dico, intelligentias esse quidem in loco definitè, id est, habere à primo motore locum destinatum sibi, in quo dicuntur esse, non quod illic circumscribantur, sed quòd illic operentur. Quinto interrogato satis factum est sæpissimè antea, quia cœlum quod est primus locus omnium, ab hac lege excipitur. Ad sextum dico, locum materialiter dici superficiem, formaliter verò respectum, neq; hoc modo superficies & respectus sunt contraria. Ad septimum respondeo, locum respectivè denominare locatum, & inhæsivè corpus continens, quod est proprium illius subiectum. Octava dubitatio anceps non est. Nam sursum & deorsum, aliaque differentiæ loci non sunt contrariæ, cùm doceat Aristoteles nihil esse contrarium quantitati, vbi per contrarium intelligit adversum. Nona quæstioni satisfactum est in quinta, vbi excipitur cœlum à lege communi loci. Vltima dubitatio resolvitur, si dicas rem planam contineri in concava superficie respectu corporis continentis.

Intelligentiæ vt sunt in loco.

Contra secundum dubium in distinctione propositum, Vtrum locus sit per se & primò immobilis?

Opp. Centrum est solum per se primò immobile in omni circulo, maximè verò in circulo totius mundi: non rectè igitur locus per se & primò immobilis dicitur. Antecedens patet, quia immobilitas est naturalis proprietas centri vt immobilitas primi cœli, quod ideo sic factum est, teste Philosopho, vt fixum & constans in suo loco sit, quasi mensura omnium quæ in universo theatro naturæ collocantur. Nã (vt modo demõstratũ est) res locũ tenere aut mutare dicuntur, prout pari aut dispari à centro possũ, mundi distantiâ seiunguntur. Ratio tenet, quia si centrum mundi sit per se & primò omniũ immobile, locus qui accidens per se & primò immobilis esse non potest.

Resp.

Locus per se immobilis quo sensu dicatur.

Resp. *Cùm locus dicatur per se immobilis, est idem ac si diceret Philosophus vi suâ moveri non posse, quamvis ratione corporis in quo est moveri quidem possit. Cùm verò dicatur primò immobilis, intelligendum est primum inter mensuras quæ mobilibus accommodantur; vel dicendum est immobilem dici locũ primò & per se, quia comparatur ad polos centrũq; mundi, quæ sunt immobilia. Quamvis ergo centrũ & poli per se primò inter substantias immobilia dicantur: locus tamen primò & per se inter accidentia immobilis dici potest. Doctus Beverus verbo respondet, locum immobilem primò & per se dici, vt formaliter pro respectu in situ & vbi, non vt materialiter pro superficie in quantitate sumitur.*

Centrum & poli immobilia inter substãtias prima inter accidentia verò locus

Opp. *Locus est quantitas: ergo est mobilis, argumentum tenet, quoniam augmentatio & diminutio sunt motus in genere quantitatis; ergo sit quantitas augeri & diminui potest, & ex consequenti moveri potest.*

Resp. *Nõ augeri aut diminui locũ corpore aucto aut diminuto certum est extẽdi tamẽ & contrahi dico, vt antea edocui. Quòd non augeatur aut diminuatur antè probavit Philosophus, quoniam est immobilis. Respondat quis argumento, locum propriè & formaliter acceptum non esse Quantitatem, sed Vbi: vel (si placet) dico augmentationem & diminutionem non esse tales motus qua Arist. intelligit, cùm dicat motum esse immobilem. Immobilẽ enim ducit quoad localẽ mutationem, aut distantiam à fixis quasi polis polisq; mundi. Sed magis priorem responsionem probo. Alij respondent (& probabiliter) augmentationem & diminutionem esse quidem in genere Quantitatis, non tamen convenire omni quantitati. Quippe (vt aiunt) conveniunt solùm magnitudinibus, quibus natura aliter addi vel detrahi aliquid potest, neque hisce omnibus, quia magnitudini cœli nihil addi vel detrahi potest, neque loco qui semper immobilis in respectu, ordine, situ, ad polos mundi manet.*

Opp. *Poli mundi mobiles sunt: ergo locus dari non debet immobilis illorum respectu: Antecedens probatur, quia totum cœlum movetur, & per consequens poli qui sunt partes cœli.*

Resp. *Quamvis totum cœlum ab ortu ad occasum rapiatur, poli tamen fixi & immobiles eo respectu dicuntur manere, quia non mutant locũ. Nam vt axes in plaustris motis immobiles dicuntur, quamvis rotæ sæpissimè vertãtur in gyrum: ita polares stellæ in axe cœli fixæ in perpetuum manent, licet cœlum ipsum in sempiternum agitetur. Vel, si velis, respondere potes, mundi polos motu circumgyrationis (non aliter quàm lapides molares) moveri, non tamen inde mutari loca, sed immota perpetuò vt notas & terminos diversis resideres.*

CAP.

CAP. 5.

Vtrum Cœlum supremum sit in loco?

VLTIMVM hoc caput est quod ad loci tractatum spectat, in quo Philosophus duo prosequitur, demonstrationem axiomatis, & resolutionem multiplicis antè allatæ obiectionis. Demonstratio hæc est. *Omne corpus habens extra se aliud corpus est in loco, sed cœlum primum, seu mundus non habet extra se aliud corpus: ergo non est in loco.* Intelligit Philosophus non esse in loco actu, secundùm totum; non negat esse in loco potentiâ secundùm partes; siue per *partes* inferiores orbes totius vniuersi intelligas, quæ propriè sunt in loco, siue per *partes* varios circulos suprem cœli insinues; nam & hi quoq; analogicè ad se invicè locâ esse possunt. De inferioribus autem sphęra tam in ætherea quàm in elementari regione mundi nó est anceps quæstio. Hæ enim omnes & singulæ suorũ locorum singulis cõstringuntur, vt ex distinctione motus recti, orbicularis, & mixti cõstat. Resolutio (quæ est secunda pars capitis) numerosa est, pro ratione obiectionum quas antè in prioribus capitibus attulerat. Ad primã ergo & tertiã obiectionẽ priùs allatam respondet negando consequentiam; quia locus non est corpus. Ad secundam dicit, punctum & lineã non habere loca, nisi per accidens. Ad quartum (vt ait) resolutio patet ex proprietatibus loci. Ad quintã respõdetur, quòd locus nõ sit in loco nisi fortuitò. Similiter ad sextam dicitur, quòd locus non augmentetur omnino, sed per accidens extendatur, cùm corporis continentis partes auctis partibus corporis contenti cedant. Hinc inferuntur (vt ait) tria correlaria. Primũ scilicet *quòd omne corpus vi naturæ ad locũ suũ naturalem mouetur.* Alterum *quod omne corpus physicum natum sit in loco conquiescere.* Postremum *quòd anima & accidentia sint in loco per accidens ratione subiecti*, vt anima *ratione* hominis, color *ratione* corporis in quo continetur.

Cœlum non est in loco.

Vnica quæstio in hoc textu est, *Vtrum supremum cœlum sit in loco?* Negat hic esse in loco Aristoteles; quia non est vlterius corpus quo circũscribatur: at affirmat esse quidem in loco per accidens. Negat, affirmat, dubitat, vacillat, nescit quid dicat. Movetur, inquit, successiue intẽpore: est ergo in loco. Non est vlterior sphæra; non est ergo in loco.

In quæstione hac Vtrũ cœlum supremũ sit in loco? Aristot. mirè inconstans est.

loco. Est per accidens in loco ratione partiũ, (vt hîc defendit,) non habet partes cœlũ, (vt alibi demonstrat:) ergo per accidens non est in loco. Quid? moveri ab ortu ad occasum, ab occasu ad ortum, à meridie ad septentrionem, & à septentrione ad meridiem potest, & tamen non est in loco? Dic causam quomodo hoc fieri possit, Philosophe, aut aliam rationem movendi redde. Locus cœli centrum est, (vt ais) & sic movetur. Ais quidem, sed quomodo indivisibile pũctum potest esse locus tam immensæ magnitudinis? Pars cœli est alteri parti locus (vt doces,) docesid quoq; sed doce quomodo (cùm pars vna succedat alteri in motu, vnaq; alterã nõ cõtineat) spaciũ imaginariũ extra cœlũ, in quo spirit? beatissimã vitã agũt sit locus, vt insinuas. Quid somnias Philosophe? incidis in Scyllã, quippe negasti locum spacium omnino esse. Quid dicã? An convexa superficies est locus cœli, vt Gilbertus Porretanus defendit? Tibi magis (Aristoteles) credo, qui cõcavã esse doceas, quã Gilberto Porretano quidipsũ quod dicit, postea coactus negat. Postremò, si cœlũ nec per se, nec per accidẽs, nec actu, nec potestate, in se, in parte, in spacio, aut cẽtro vt in loco moveatur; sequitur omnino in loco nõ moveri. Nõ per se, quia non est vltrà corpus cuius extremitate circumscribatur; non per accidẽs, quia neq; est accidens, neq; pars alterius in loco existẽtis; nõ actu, quia nulla est actu illius sedes; nõ potestate, quia tũ reduceretur ad actũ; nõ in parte, quia pars nõ cõtinet partẽ; nõ in spacio, quia tale negatur esse; nõ in cẽtro quia est indivisibile, & tantã magnitudinẽ metiri nõ potest. Hæc & similia argumenta occasionẽ dederũt multis deficiendi ab Aristotele, vt à cõtentioso authore vanissimarũ opinionũ, cùm ipsã veritatẽ loci ingenio perscrutari non potuerit.

Li. 2. de Cœlo ca. 9. tex. 100 Lib. huius c. 4. text. 37.

Aristotelis error de numero & loco sphærarum.

Sed dabis mihi veniam si hanc rem articulatiùs persequar. Primã ergo cum Christianis Patribus agnosco, Aristotelem de numero & loco cœlestium sphærarum errâsse. Nam vbra octavam Sphæra alteres sunt, quarũ duæ mobiles, vltima verò & sũma immobilis existit, gloriosa nimirum illa (vt existimãt Ecclesiæ lumina) beatissimorũ spirituum sedes, in qua omnium gaudiorũ paradisus siue vllo defectu floret. Quòd verò istarũ duę mobiles sint, demõstratione triplicis motus in octauæ sphęra clarissimè probatur, diurni scilicet, retrogradi, & latitudinis; quorũ duo priores aliunde ei contingũt, nẽpe à duabus superioribus sphęris mobilibus, alter verò vt proprius ei conceditur. Sed esto; disputãdi causâ ponamus octavam sphærã esse primũ cœlũ, aut (si placet) ponamus secundũ veritatẽ vndecimã illud esse, vltra quod omnium consensu non ponitur aliud. Videamus nunc an argumenta Philosophi vllum pondus habeant, quibus conatur vrgere, supremũ

cœlum

cœlum non esse quidem per se in loco, sed per accidens tantũ. Per seipsum loco non est, quia vltrà non est aliud cœlum q̃ hunc vndecimũ orbem ambiat. Per accidens tamen est, vel in ordine ad centrũ, vel in ordine ad partes suas. In ordine ad cẽtrũ, quia sic illius superficies sẽper immobilis est, & eiusdẽ dimensio certa. Nam omnes lineæ à cẽtro ad circũferentiã sunt æquales, & quælibet pars cœli æquabiliter à centro, similiter quælibet pars centri æquabiliter à cœlo distat. Cognoscitur ergo cœli locus, lociq; altitudo, cognoscitur etiam motus cœli, eiusdemq; ambitus & dimensio per centrũ; subit ergo aliquo modo rationẽ & proportionẽ loci. In ordine ad partes cõsiderandũ est, aliquid esse in loco duobꝰ modis, vel vniuocè secũdũ totũ, & sic cœlum non est in loco, vel analogicè secundùm partẽ, & sic cœlum in partibus locum habere dicitur; non quòd pars contineat totum, sed q̃ pars parti succedens alia aliam comprehendere videatur. Huc adde, quòd is debeat aliquo modo existimari locus cuiusque corporis, qui eius motioni per se convenit, eidem speciem, nomen & distinctionẽ tribuit; sed motio cœli circularis hanc speciem, nomẽ, & distinctionẽ à centro sumit: ergo centrum est cœli locus. Per idem vtique differt recto & mixto; nam ideo circularis dicitur, quia circa centrum & mediũ perpetuò voluitur. Sed omitto istas probabiles rationes, addo alias, nempe quòd omnino supremo cœlo non sit locus, tum propter primum motorem qui eidem assidet, tum propter infinitam potentiã movendi, quæ illi inhęret. Quid dicam de illius figurâ aptissimâ ad motum? quid de prima natura mobilis, quæ ad motũ non requirit locum? Perstringam omnia verbo; primus motor à Philosopho *actus purissimus, agens liberrimum, infinita causa, Deus æternus definitur esse*. Siccine definitur esse? Certum est. Cur ergo locum in quo moveatur cœlum supremum quærimus? Deus est primus motor per se: ergo sine loco mobile primum movet; non eget loco; nã, tum per se non moveret. Est motor primus in movendo: ergo primò non quęrit opem, non requirit medium. Sibi enim primo motori mobile primum semper movendum sumit. Hoc ratio (vt vides) suadet, philosophia vrget, non negat Philosophus, qui has præeminentes virtutes primo motori dedit. Non est levis ratio illa etiam quæ à potentiâ, figurâ, & naturâ loci petitur. Nam potentia proportionem quandam habet cum influentia, quam primo motori acceptam refert. Sequitur ergo quòd potis sit virtus in cœlo à forma propria primique motoris influentiâ nata, vt sine loco moveatur. Figura cœli formam maximè actiuam sequitur, facta & constituta semper ad motum. Quippe vt forma ad actum

Cœlum in loco per accidens

Aliquid in loco est dupliciter.

Forma ad actum figura ad motum nata.

actum; ita figura ad motum nata otiosa esse non potest, maximè cùm vtraque ab infinito motore pendeat. Natura cœli est vt sit primus locus omnium: ergo non requirit locum. Nam primum in quovis genere à lege mediorum excipitur. Præterea est primum principium efficiens actu omnis motus; non ergo (vt cętera) requirit ad suũ ipsius motũ aliud corpus, sub quo moveatur. Est enim (vt iterũ dicã) principium primum, primum dico externum, actu, & efficiens, non internum, potentiã, & constituens, vt natura dicitur.

Quæstio ista probabilis in vtrãque partẽ tutò agitãda.

In vtramque partem (studiose lector) philosophicè proposui hanc quæstionem, rationes etiam in vtramque partem adduxi; eligo quam partem velis. Tutam primam esse existimo, tutiorem verò postremã, tutissimum autem omnium vt oracula hæc relinquas Deo, qui omnia ordine, loco, põdere, in cœlo & extra cœlũ, pro suo imperio & arbitrio disposuit. Hoc solũ velim intelligas, esse quidẽ secundũ philosophum loca cœlestium spirituũ, vnde illa vulgaris distinctio nascitur de loco circumscriptiuo qui *corpori*, definitiuo qui *angelo*, completiuo qui *Deo*, comparatiuo qui *accidenti* debetur. Vt ergo corpus hoc tuum mortale, & ruinosum ædificium animæ, loco cingitur: ita ad tempus anima tua immortalis alligata corpori, definitè esse in loco tam diu dicitur, quàm diu in hoc corpore ex præscripto primæ causæ & motoris operatur. Sed proprius locus cœlum est, vnde venit; divinitus enim (vt docet Philosophus) accedit. Quemadmodum ergo (si liceat sacrâ similitudine vti) columba emissa ex arca locum quietis pedi suo non invenit, donec ad arcam rediit: ita anima humana emissa è cœlo non quiescit, donec ad locum vbi creata est revertatur. Hic enim naturalis illius locus est, ad quem vi propriâ & cœlesti virtute trahitur. Sed hęc disputatio ad Metaphysicos spectat. Verùm tamen ad priorem disceptationem de loco cœli, moneo lectorem vt curiosiùs non inquirat, *Quomodo cœlum moveatur? Quomodo sit in loco? Quid sit extra primum mobile?* & similia. Lumine enim mentis cœlum non penetrant, & quæ sunt in eo secreta naturæ nõ humana non semper percipit. Suadeo igitur ne sis multùm sollicitus in istis mysterijs cœli. Deo solùm notis; satis est si innixus rationi probabiliter disputes. Nã sicut qui nimis intẽti intuẽtur solẽ, intẽsione luminis facti sunt cęciores: ita qui nimis alta contendunt sapere, evadunt sæpè stultiores. Hoc vrgeo magis, quia hodiè nõnullos video Astrologos qui contemplantes cœlũ idipsũ idõlum faciũt. Existimãt enim Deũ nihil posse agere sine cœlo, sed primũ in illud influere, & sic per illius partes, vires, & virtutes, hęc inferiora gubernare. Sed toto (vt aiunt) cœlo, de cœlo disputãtes errãt. Nã quamvis Deus divino

Sũt Spirituũ loca secundũ Philosophum Loci distinctio secũdùm locata.

Lib. 2. de Gen. Animal. cap. 3

divino illo corpore (vt loquar cum Philosopho) ad multa effecta producenda in inferiore hoc globo mundi vtatur; est tamen is qui cœlũ & terrã ex nihilo creavit, & est is quem cœlum, & terra, omniaq; in ijs creata non capiant: is (inquam) est, qui vocem hanc omnibus creatis dedit. ACCIPE, REDDE, TIME. Loquuntur (inquam) omnia à Deo creata ingrato homini, ACCIPE, REDDE, TIME, id est, ACCIPE à nobis omnia quæ in nobis Deus tuâ causâ creavit; REDDE, Deo gratias, nam hoc solùm officiũ postulat; TIME, id est, caue ne nobis datis abusus, iram, iustitiam, pœnã mereari. De omni abusu creatorum non est huius loci ac instituti disputare. Huc spectat meũ solum consilium, vt nimiâ curiositate in abditis & occultis naturæ oculis perquirendis non offendamus naturæ authorem Deum.

Distinctio quæstionis motæ ex quinto capite, Vtrum cœlum supremum sit in loco?

Affirmatiuè, nempe quòd sit in loco, sed analogicè solùm, & per accidens, quod probatur:

1 A comparatione ad partes, quarum aliæ sunt inferiores sphæræ, aliæ verò partes sui: vtroque modo per accidens (vt quidam defendunt,) est in loco. Nam vt (Themistius ait) supremum cælum ratione orbis proximi, quem cava superficies continet & tangit, in loco esse dicitur quoad *locare*. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur ab illo. Quòd sit in loco quoad partes suas D. Thomas defendit, quia partes quibus constat, licèt inter se continuatæ sint, vnaquæq; tamen in alterã sibi cohærente, vt in loco ineſt, dum aliæ alias per orbem contineant.

2 Ab ordine ad centrum, & sic etiam in loco esse dicitur: quia hoc modo illius ordo, altitudo, distantia, proportio, motus rectissimi cognoscuntur.

3 A relatione ad spaciũ vltra cœlũ positũ, quod ipse Philosophus infinuat, cũ dicat nihil esse extra cœlũ, præter ea quæ sempiternã beatissimamq; vitam agunt; intelligit Deum, & spiritus beatos qui illic habitant.

Defenditur hæc quæstio ex Aristotele

Negativè, nimirum quòd non sit in loco omnino, licèt totaliter moveatur. Rationes quibus hoc ipsũ probatur, petũtur

1 Ab infinita potentia primi motoris assistentis cœlo, vt fingit Philosophus; at absurdum esset (vt patet) infinitam potentiam loco finito egere, ad primum & divinum suum mobile vertendum.

2 A prima lege & proprietate principij in quovis genere, nimirũ vt excipiatur principiũ ab eo quod alijs cõmunicat. Exempli causâ, materia & forma dicũtur alia procreare, non autẽ dicuntur ipsa procreari. Ratio est, quia sunt prima principia. Similiter supremum cœlum dicitur primùm omnia sub se in mundo collocare, non verò ipsum collocari dicitur, quia est primum principium collocandi.

3 A proportione influentis & influentiæ influens est primus motor, qui non caret loco vt moueat. Influentia est potentia cœlo data, quæ externum corpus non requirit vt moueatur. Nam vt aliquid actu & propriè moueatur, nõ requiritur vt alio corpore ambiatur: sed vt acquiratur aliud aliudque Vbi, quod etiam in spacio vndique inani acquiri posse, ex dictis Arist. postea constabit.

4 A forma & figura cœli, quarum illa est actus simplicissimus, hęc ad ipsum motum circularem nata. Neutra egens loco ad motum, quia vtraque est prima causa motus; imo forma cœli vt est actus, est ipsa quidem motrix, quæ influentiam motoris sentiens non potest esse otiosa.

5 A naturali ratione in textu posita, quia non est aliquod corpus extra cœlũ, ne in infinitum corporum habeatur moles & multitudo, & proinde sequitur nõ moveri in loco, sed solùm per potentiam motoris primi, qui loco non eget.

Argumenta contra affirmativam partem quæstionis.

Opp. *Videtur quidem absurdum quod defendis, nimirum cœlum esse in loco secundum partes. Nam si inferiores orbes intelligas, quæ fieri potest vt supremum cœlum ab illis contineatur, cùm potiùs illos à supremo cœlo contineri manifestè constet? Præterea, cùm nullam omnino mentionem inferiorum sphærarum in tota disputatione de loco faciat Philosophus, non est probabile illum hic cœlum in loco per accidens posuisse. Si partes proprias intelligas, primum doce quomodo in circulo sint partes? & si sint, vtrũ definiantur esse homogeneæ vel heterogeneæ? At cùm constet neutras esse, redde rationem quomodo dicũ esse in loco secundum partes? Aut dicis in ordine ad centrum esse in loco cœlum. Miraculo quidem instar hoc est, vt immensum corpus indivisibili puncto mensuretur; at si mensuretur, dic in quo genere dimensionis hæc cœli mensuratur? De relatione ad spaciũ extra cœlũ nihil dicã. Nã si sit tale quod inanuat, aut erit plenũ, aut vacuũ; si plenum tum sequitur & sit corpus extra totum, quod negatur; si sit vacuum, in illo non erit motus, vt postea probat Aristoteles multis argumentis in tractatu de Vacuo.*

Cœlum per accidens solũ in loco.

Resp. *Magnopere laudo hoc genus pressum & succinctum disserendi, præsertim in hoc longiore tractatu loci, in quo si omnia fusiùs dicantur, volumen non sufficeret. Respondeo singulis pari brevitate, & dico cœlum esse per accidens & analogicè solùm in loco tam in ordine ad partes, quàm in ordine ad centrum. In ordine ad partes vel subiacentes, vel inclusas et cohærentes. Si illas respicias, cõsidera & perpende quomodo ijsdem rotantibus motu rapidissimo*

primũ

primi mobilis tēperetur, & quomodo illarū partes partibus alterius cōtinuē-
tur vnde nō solū moderatio motus, sed etiam insita proportio dimensionis sumi-
tur, quæ aliquo modo sunt conditiones loci. Si verò has partes, nempe insitas &
confusas, cum cœlo intelligas, respondeo esse etiam in loco, quia hæ quoq; par-
tes sunt continuæ, contiguæ, & successivæ, mutuò seinvicem complectentes, vt
loca solent locata. Si vrgeas non esse partes cœli; respondeo esse respectu homi-
nis, aliarumq; rerum quæ differentias loci comparatione factā ad cœlū habēt,
partesq; hæ quodāmodo dissimilares dicuntur; quia eodē non appellantur no-
mine cum toto, sed ex officio & actione aliud aliudq; sortiuntur nomen: vt vna
pars orientalis, polaris altera, alia occidētalis dicatur. De cētro vrges aliquid,
sed loco centrū esse locū, non physicæ proportionis, sed Mathematicæ dimensio-
nis non proportionis, quia est indivisibile, at dimensionis, quia ab eo lineas du-
cimus. Vnde altitudo, mensura, motus & ordo cœli patent. De spacio extra
totum vacuo corpore, spiritibus pleno, siue fictum siue verè positum à phi-
losophis, dico (non obstante quod nihil physicè moveatur in vacuo, vt rectè
probat postea Aristoteles) moveri tamen Metaphysicè per infinitam potenti-
am motoris primi, quem Aristot. præesse cœlo, idemq; circa centrum in sem-
piternum vertere arbitratur.

Centrum est locus dimensionis non proportionis.

Argumenta contra negativam partem quæstionis.

Opp. Vt liberum sit in vtrāq; partem quæstionem hanc ingenioso lectori pro-
babiliter tueri, vrgeo nunc cœlū verè esse in naturali loco. Alicubi esse & esse
alicubi idē sunt; sed cœlū est alicubi: ergo est in loco. Si vltima sphæra nō move-
atur in loco, successivè in tempore nō describeret circulos; at in tēpore successi-
vè describit circulos: ergo est in loco. Maior constat, quia successio motus loca-
lis locū naturalē arguit. Præterea vltima sphæra movetur; sed non alio motu
q̄ locali: ergo movetur loco. Nō alio motu movetur, quia in cœlo nec generatio,
nec corruptio, nec augmētatio, nec diminutio, nec alteratio, sed sola localis mo-
tio & mutatio inest. Insuper secundū Astrologos sunt plures orbes vltra primū
mobile Arist. ergo primū cœlū quod ille posuit verissimè in loco continetur.

Resp. Alicubi esse & esse in loco idem sunt, si proprie non improprie, si simpli-
citer per accidens, vt hoc in loco considerentur. Ad secundum argumen-
tum hoc, successivè circulos describere, arguere motum localem & locum in
eodem præter quam in primo mobili, quod est primum actuale (vt loquun-
tur veteres) principiū movendi & locandi alia. Quod vrges tertio in loco ab
enumeratione motuū, probasq; nullū convenire cœlo nisi motū localē, respōdeo
nec illum, si propriè & naturaliter intelligas. Ad postremum respondeo cōsen-
tientem, esse quidem plures cœlos vltra octavam sphæram. Sed hoc posito
quod sit primum, verissimè sequetur illud quod Philosophus posuit, nimirum
hoc ita volvi & agitari. Et certè ista insinuatio erroris contra Aristo-
telem levis est. Nam quis non existimaret splendidum, ornatum

Alicubi esse & esse in loco propriè idem, per accidens non.

& gloriosum illum ætherium globum, tot & tantis sideribus vestitum, esse omnium primum quod movetur? Addiderunt Astrologi alios mobiles duos, Theologi immobilem unum. Sed attende, paucorum est invenire, omnium ferè addere inventis.

Dubia quædam obiter proposita & resoluta de Loco.

Quid sit Deũ esse in loco cõpletè.

Anceps sum animi adhuc in multis de loco, dialogi more quæso agamus paucis. Primùm ergo iam quæro *Quomodo Deus sit in loco*? Deus est in loco completè. Sed quid est esse in loco completè? Est omnem locum remque subiectam suâ præsentiâ replere. At quî fieri hoc potest, cùm Deus sit simplicissimus actus, qui dividi non potest? Idcirco hoc magis fit, quia vbi est, ibi secundum totum est. Nam dividi non potest divina essentia Dei; sed vt anima humana dicitur à Philosopho esse tota in toto, & tota in qualibet parte minoris mundi, id est hominis: ita Deus est totus in toto, & totus in qualibet parte totius vniversi? Quid?an in puncto est Deus? Est vbique, cur quæris? Quî fieri hoc potest, cùm cœlum non capiat Deum? Fit, quia sic placet Deo, vt cœlum & centrum illius præsentiam capiant. At hæc sunt infinita; quomodo igitur numen infinitum capiunt? Non capiunt vt locus locatum, sed vt effectus causam. At causa essentialiter est in effectu. Sic deus. Quid?an in malis? Est quidem in malis. Absurdum hoc est, vt summum bonum sit in summè malis. Deus iustitia est, & sic est in malis. At iustitia est accidens Dei, non ipse Deus. Imo iustitia in Deo est ipse Deus; nam (teste Philosopho) non est in Deo accidens. Complet ergo Deus cœlum, terram, & Orcum. Complet, & tamen est quiddam maius quam quod mũdus possit continere. Dixisti modò continere. Dixi; sed cõpletiuè, quia nullus locus illius præsentiâ, nullus locus illius essentiâ vacat. At si essent mille mundi, (finiti cùm sint) illius maiestatem non possent circumscriptè, vt loca locatum, sed completè, vt effecta sui principium capere.

Anima & Angelus quomodo à loco capiantur definitè.

Aliud dubium nunc moveo de anima aut angelo, *Quomodo sint in loco*? Sunt in loco definitè. Sed quid (quæso) est definitè esse in loco? Est illic esse, vbi spiritus operatur. Ergo animus humanus est in capite aut corde. Esto. Videtur ergo circumscriptè in loco contineri. Quid probas? Quoniam illis corpusculis circumscribitur. Erras, si dicas circumscribi; nam spiritus expers est corporis, & loco corporeo non alligatur, in capite tamen aut corde ani-

mus

mus humanus ineſſe dicitur, quia ex præſcripto primi motoris ad illas ſedes pro vitæ tempore deſtinatur, ibiq; organis corpóreis & potentijs tanquam proprijs vſus (dum vivit homo) operatur.

Quid (quæſo) de intelligentijs & earum locis exiſtimas? Idem prorſus ac de animo. Nam Sphæris cœleſtibus aſſiſtentes, & intuentes primum motorem, ſine omni defatigatione & tædio agunt in ſempiternum. Hoc cœlum corpus animatum non ſemel dicitur, non quòd animam inhærentem, ſed quod animam aſſiſtentẽ habeat. Aſſumpto corpore aliquando apparet angelus, an non tum in loco? Apparens corpus eſt, non verum; apparens, vt *color viridis*, non verũ, vt organicum corpus hominis: non ergo naturæ vi in loco eſt, nec vlloco modo, ſed divinâ virtute (vt aiũt) definitivè. Vt (ſi liceat ex ſacris exemplum petere) conſtat in angelo, qui Tobiæ iuniori apparuit; viſus eſt edere, & potare, & tamen nec edit, nec potavit, vt ſacræ literæ atteſtãtur: quod tamẽ feciſſet, ſi verũ corpus aſſũpſiſſet. Sed attende, me non omnino negare quin fieri poſſit vt ſpiritus vera corpora aſſumant; hoc tamen fit divinâ potentiâ, non vi naturę, ſicut creditur de illis Sanctis, qui in ſignum reſurrectionis Chriſti multis in Sancta civitate apparuerunt.

Cœlum quomodo animatũ dicatur.

Angeli poſſũt virtute divinâ vera corpora aſsumere.

Satisfactum mihi abundè eſt, ſed adhuc vnum dubium ſupereſt, nimirum *An angelus poſſit eſſe in duobus locis ſimul?* Certè non poteſt vi ſuâ, quippe eſt finitæ naturæ, & definitè *loco vni* ineſt. Cæterũ divinâ virtute fieri hoc quidem poteſt, vt conſtat in animâ humana, quæ licèt tota & primariò in vna parte ſedeat, puta in corde, in ſingulis aliis tamen partibus corporis eſſentialiter, vt in diverſis locis, ſimul ſemelque ineſt. Hiſtoria notatu digna eſt, quam orator de duobus Arcadibus familiaribus in diverſis hoſpicijs locatis narrat, quorum alter alteri in ſomnio bis terve apparuit, opemque miſerabili voce imploravit. Certum eſt (dum vixit amicus) animam in proprio corpore fuiſſe: at quis in ea viſione negat, eandem familiari ſuo tum etiam apparuiſſe, opemque contra truculentũ homicidam implorâſſe, quam ſi præſtitiſſet admonitus, ille alter non periſſet; at neglexit, & monitus ad portas civitatis craſtino mane amicum occiſum repeſit.

Angelo nõ poteſt eſſe in duobus locis ſimul, niſi ex potentia divinâ.

1. lib. de Divinat.

Omitto iſta. Sed quoniam (Ariſtotele teſte) locus ſit res cognitu difficillima, da veniam ſi adhuc plura de illo quæram. Dic ergo quomodo ens abſolutum, quomodo ens reſpectiuum habeatur? Dico locum bifariam conſiderari, vel pro *per ſe ſignificato* (vt aiunt), & ſic eſt ens reſpectiuum de prædicamento vbi, à ſuperficie concava corporis continentis realiter diſtinctum, & etiam realiter in corpore continente

Locus vt ens tũ reſpectivũ tum abſolutũ.

continente positum: vel pro denominato, & sic ens absolutum dicitur, estque nihil aliud quàm superficies concava corporis continentis, immobilis primò: cui definitioni si attexas superiùs attextam Relationem, omnibus numeris perfectam & absolutam loci definitionem invenies.

De loco avis aut piscis moventis per aera aut aquam

Sed vlteriùs quæro, *An locus avis volantis, aut piscis natantis sit superficies aeris vel aquæ?* Videtur mihi quidem esse potiùs substantia vtriusque quàm accidens; at accidens esset si locus superficies definiatur esse. Quòd sit potiùs substantia hinc constat, quia ante divisionem continui tota substantia fuit, quomodo igitur nunc (quæro) subitò tot superficies in motu *avis* aut *piscis* de novo generentur, & iterum in momento (locis mutatis) extinguantur? Respondeo quòd licèt ante motum piscis, aut avis, alteriusve corporis aër & aqua sint integræ substantiæ, divisione tamen factâ, perpetuò fieri ad proportionem dimensionum novas superficies. Sed an nova in omni motu & gradu fabricentur loca? quæstio est: si dicamus esse respectu particularis locati, absurdi nihil sequetur; si verò negemus respectu centri aut terminorum fixorum in cœlo, à ratione non est alienum. Sed rationem quæris, quomodo hæ superficies de novo generentur? Ex divisione (dico) continui, & locatione solidioris corporis tenues partes aëris & aquæ perforantis. At nihil in instanti generatur. Verum est nisi ad evitandum vacuum, & sic in instanti partes aëris & aquæ, à motis partibus volantium natantiumque clauduntur, superficiesq; concavæ ab ijs partibus aëris & aquæ continuæ fiunt.

Nulla generatio accidentalis in instanti.

Adhuc non possum acquiescere; animus enim est cupidissimus sciendi: *Quomodo Deus (cùm sit infinitus) in omnibus & singulis locis & rebus secundùm totam essentiam ineat?* Video cerebrosam curiositatem & curiosam cerebrositatem tuam; cave ne cereas tuas alas (si nimis in altum voles) sol iustitiæ suæ æstu liquefaciat. Vide quæso Oceanum, qui in omnes riuulos fonteſque secundùm substantiam fluit, est tamen Oceanus omnibus fluminibus & aquis per venas terræ fluentibus maior. Ita à Deo omnia sunt, in quibus secundùm essentiã est, & tamen quiddam his omnibus maius, excelsius, diuiniusque est Deus. Intuere causas vniuersales rerum, considera effecta in quibus secundùm totam essentiam insunt; non tamè inficias (vt opinor) ibis, quin causæ priores & vniversaliores sint effectis suis. Fac quæso comparationem (si liceat humana cum diuinis comparare) & videbis persimilem rationem in Deo, qui est prima

Deus ineſt omnibus.

causa

causa omnium, & in omnibus manens secundùm totam essentiam, & tamen in se est maior & vniversalior, quã vt eũ totus mundus capiat. Satisfaciant hæc duo exempla curioso ingenio tuo, si pergas respondebo vt Sanctus pater respondit tui simili, quærenti Quomodo Deus *induraſſe aut odiſſe* hominẽ potuerit in vtero matris, & tamẽ non sit author peccati? tu (inquit) disputa, ego mirabor. Rectè Philosophus de principijs, non est quærenda ratio, nedum disputandum quomodo hoc vel illud Deus faciat, satis est Deum nôsse in quo non potest esse contradictio.

CAP. 6.

An vacuum poſſit eſſe in rerum natura?

AFFINITAS magna est inter locum & vacuum; & proinde non absimilem doctrinæ methodum & seriem in hoc atque illo tractando Aristoteles nunc sequitur, aitq; non minùs ad physicũ pertinere de vacuo, quàm de loco disputare. Provinciam ergo hanc aggressus, vnam movet quæstionem, & in ea duas opiniones discutit. Prima est ponẽtium vacuum, altera negantium, vtrãq; ad calculos vocat, & argumenta in vtramq; partem ducit. Prima opinio vulgaris fuit, esse quidem vacuũ, quoniam imperita plebs seu multitudo, non capax philosophiæ, arguebat aerem omneq; corpus quod sensibus non obiicitur esse vacuum. Sed hunc errorem (vt docet Philosophus) refutavit Anaxagoras, cuius tamen demonstratio (vt ait) non simpliciter ex necessariis constat. Ratio Anaxagoræ hæc fuit, quicquid aere plenum est nõ est vacuum; sed spaciũ q̃ imperita multitudo vacuum esse putat est aere plenum: ergo spacium quod imperita multitudo putat esse vacuum non est vacuũ. Assumptionẽ probat Philosophus à duobus signis seu exemplis, vesicæ scilicet & clepsydræ; vesicæ, quę inflata ęstimatur à plebe vacua, sed nõ est, quia aere plena compressioni non cedit; clepsydrę, quę non admittit aquã priusquã aer inclusus facesserit. Hæc (inquit Philosophus) refutatio, licèt vacuũ tollat, nõ est simpliciter vera & necessaria. Clepsydra est cavũ instrumentum perforatum, quo hortulani guttatim, imbre quasi defluente, herbas irrigant, ex quo nihil aquę per foramina meatusq; inferiores

Anaxagoræ ratio qua probavit nõ esse vacuum.

feriores fiuit, ſuperiore orificio obſtructo; ratio eſt, quia aër non poteſt evolare vtrinq; clauſus. In ſecunda parte huius capitis in medium profert quinque rationes veterum, qui ponebant vacuum eſſe.

Ratio 1. ponentium vacuum.

Prima ſic ſe habet. Eſt motus localis: ergo eſt vacuum. Argumẽtum hoc modo probat, quia illud quod movetur recipitur aut in plenum, aut in vacuum, ſi in vacuum habetur propoſitum, ſi in plenum duo corpora erunt in eodem loco, ſeſeq; indiſcriminatim permeare poterunt; quod nec ratio, nec philoſophia, nec ipſa natura ferunt. Huc accedit authoritas Meliſſi, qui reſpectu motus neceſſario ponendum

2 eſſe vacuum exiſtimabat. Secunda ratio hæc eſt, condenſatio corporum concedenda eſt: ergo admittendũ eſt vacuum. Ratio tenet, quia cùm aliquid condenſatur comprimiturque, vt aqua gelu concreta, aut ſpongia manibus preſſa, partes propinquiores fiunt. Simile eſt exemplum de dolio, quod tantundem vini capit cum vtribus, quantum ſine illis; hoc autem aliunde non obvenit, niſi quoniam inſunt ijs corporibus inanes multi meatus, in quos partes à ſe priùs diſtantes contrahuntur. Negari igitur non poteſt quin ſit vacuum.

3 Tertia ratio à naturali augmentatione rerum animatarum ſumitur, quæ cùm fiat hauſto in corpus & diſtributo alimento, neceſſe eſt vt ſint partes inanes, in quas alimentum ſeſe inſinuet, ne multa corpora ſimul in eodem ſitu conſtent. Hanc rationem Lucretius approbat,

Lucret. 1. Lib. verſ. 351.

Diſſipat in corpus ſeſe cibus omne animantum,
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt,
Quòd cibus in totos vſq; à radicibus imis,
Per truncos ac per ramos diffunditur omnes,
Quod (niſi inania ſunt quà poſſunt corpora quæq;
Tranſire) haud vllâ fieri ratione videres.

4 Quarta ratio eſt ab experimento vaſis cineribus pleni, recipientis tantum liquoris, quantum recipere potuit ſi vacuum fuiſſet, quod

5 certè fieri non poſſe videtur ſi non admittatur vacuum. Poſtrema ratio Pythagoreorum eſt, qui exiſtimabant probabiliter non poſſe res corporeas & continuas diſſociari abſque vacuitate, niſi penetrationem corporum velis admittere. De ſomnio Pythagoræ nihil hic dico, qui poſito infinito vacuo, aëre pleno extra cœlum, exiſtimabat cœlum quoſdam ſpiritus quaſi reſpiratione ad ſe attrahere, quibus res inferiores præcipuè numeros diſiungeret ſepararet que. Sic inane extra cœlum eſſe, ſed inaniter aëre plenum; ſic cœlum eſſe quaſi animal quod reſpiratione eget; ſic oris ſpiritu res in inferiore hoc mundi globo ſecundùm ſpecies, loca, & ordines ſeparari fabulatur.

Pythagoræ de inani ſomniũ.

Sed

Sed sub pallio & fabulâ mysterium est, quòd sit spiritus extrà cœlum, id est, Deus; quòd sit spacium infinitum in quo Deus infinitus inest; quòd cœlum tanquam animal spiritus ad se quasi respiratione trahat; & certè trahit. Nam spirituum primus in sempiterno illo assistit, novosque spiritus, id est, influentias & virtutes eidem suggerit; quòd hâc respiratione primùm numeros, tum alias substantias & affectus separet. Quid rides? Fabula hæc non est; nam cœlum est corpus animatum per animam assistentem, non per animam inhærentem, vt vides. Cœlum ab anima assistente spiritus, id est influentias & virtutes recipit, vt etiam vides; cœlum perpetuò in hæc inferiora influit, vt (si non sis cæcus & imperitus rerum) vides. Cur ergo non vides cœlum formas naturales per influentiam gignere, quibus rerum distinctio essentialis & separatio constat? At prima discretio numerorum est secundùm Pythagoram, vt ais. Esto, sed dic mihi an intelligas quid sibi voluerit Pythagoras per numerum? Certè (ni fallor) intelligit principia rerum, quæ primùm distincta, rerum aliarũ distinctiones faciunt. Quod intelligat principia hinc constat, quia aiebat numeros esse totam substantiam rerum, ex potentia & actu, ex pari & impari constituram. Lege Plutarchum de numeris Pythagoricis, libro primo de Placitis philosophorum, capite tertio, & si attentùs legeris, lectaque intellexeris, ingenium sapientis philosophi non ridebis. Expectas forsan (studiose lector) vt hic pro more nunc meovela expandam orationis meæ, dubiaque permulta limatiùs expendam; sed memor tui, & non oblitus mei, brevitati studeo, eamque quæstionem iam in textu motam & discussam novis & phaletis verbis iterum non ornabo. Aliam etiam rationem addo, cur in hoc tractatu de vacuo sim brevior, quoniam ex oppositione loci iam satis demonstrati, quid sit vacuum facilè patebit; & quoniam de inani flumen orationis effundere, esset de non ente pluribus inaniter disputare.

Somnij eius interpretatio.

2. Cœl. tex. 13.

Per numeros Pythagoras rerum principia intellexit.

Distinctio quæstionis in capite à Philosopho discussæ, Vtrum sit vacuum in rerum natura?

Duo

Experientia, quæ est multiplex; vt constat

1 In aquarum doctibus; experimur enim in illis aquas ascendere, ne admittatur vacuum. (debeat,
2 In clepsydra, cuius obstructo superiore meatu aqua nō
3 In dolio vndiq; obturato, quod liquorem non effundit, si non sit perforatum.
4 In subitaneo motu grauium sursum, & leuium deorsum contra naturam, ad prohibendum inane. (intret,
5 In sollibus clausis, & nullâ vi aperiendis, si aer non
6 In aquâ gelu concretâ, quæ vas æneum aut ferreum disrumpit sæpe, ne fiat vacuum.
7 In cucurbitulis, quibus ab altis partibus corporis humores extrahuntur.
8 In scorpionibus bellicis, qui tartareo pulvere accenso aereq; consumpto, magno murmure & impetu globulos emittunt subitò, aut disrumpuntur.

Mille alia sunt experimēta quę hoc demonstrant esse verum, sed hæc sufficiunt ad adolescentulorum ingenia instruenda.

Duo probant vacuum non esse,

Ratio seu philosophia, quæ demonstrant nō esse omnino, hoc modo

1 A definitione vacui, vt sit *locus solidum imaginarius, siue verus, nullo corpore repletus, aptus tamen repleri*, sed tale non est ens in rerum vniuersitate, quia natura res fictas spurias, non filias agnoscit suas.
2 A diuisione rerum, quia omnia simplicia & mixta *in loco* non in vacuo conservantur. Si enim locus sit principium conservandi, vacuum rebus perniciosum erit.
3 Ab oppositione loci & vacui, quorū altero in rerum natura posito alterum tolliturrat locus omnium cōsensu ponitur in rerum naturâ ergo vacuum non admittitur.
4 A motione rerum, quæ quidem non potest esse hoc loco; quia omnis motus est successivus, at successiv' esse nō potest sine pleno; nam plenum est causa successionis.
5 Ab vnione omnium corporum à primo cœlo ad cētrū, quæ arguit vniversum esse plenū non vacuū. Nam cōtrariam appetunt omnia, rum vt se mutuò conseruent, vt membra totius, rum vt cœli influentiam & ipsa recipiant, & eandem receptam alijs communicent vicinis. Hinc est quòd natura abhorreat à vacuo, quia hanc naturalem societatem & vnionem dissolueret.
6 A conditione singularum rerū, quæ sic appetunt commune bonū vniversi, vt sæpe videantur propriā naturā & bonū relinquere, ne admittatur vacuū. sic sponte ignis deorsum & saxa sursum volāt ad prohibendū hoc monstrū.
7 A demonstratione Philosophi, vbi docet cœlū esse rotundum non quadratum, ne inęqualitas figurę vacuū induceret. Huc adde illud à refutatione Epicureorū & Pythagoreorum qui extra cœlum posuerunt vacuum.
8 A ratione vsus, quam nemo philosophorum vnquā demonstravit. Nam quorsum otiosè natura vacuum admitteret, cùm loco & ordine omnia disposuisse sufficiat?

Lib. 1. de Cœlo cap. 4. text. 27.

Opp.

Opp. *Plenum est: ergo vacuum esse potest; ratio sequitur, quia plenum & vacuum sunt privativè opposita, quorum si unum sit in rerum natura, alterum esse potest.*

Resp. *Plenum & vacuum sunt privativè opposita nomine, re verò contradictoria. Nam plenum & vacuum sunt quasi dicerem plenum & non plenum; Est enim vacuum locus non plenus, id est, sine omni corpore.* Plenum & vacuum re contradictoria.

Opp. *Ne in immensum fluat oratio, mavum extensam in pugnum contraham, multaq; argumenta in uno perstringam. Chaos fuit ante creationem mundi: ergo vacuum. Nam quid aliud est chaos quam locus expers corporis, qui tamen compleri potest? Quid praeterea existimas de spacio extra cælum, quo in philosophorum consensu positum arguit vacuum esse? quid insuper de quadrata figurâ Empyrei cœli, quam Christiani Patres, nobilissimi philosophi typicè describunt? quâ posità necessariò erit vacuum in angulis figura, sine moveatur sine nō moveatur; at si sit corpus Physicum naturaliter moveri potest: naturaliter ergo potest esse vacuū ex ipso motu angulari, cū illius figura quandō rotūda seu circularis dicatur. Pergo, & à te quaro Quomodo lac in ebullitione rarefiat sine vacuo? Aër enēū vasculū in fundo non penetrat, neq; lac ipsum, cum sit aere densius, viam sursum eidē ingredienti cōcedit. Satisfaciat mihi velim, quomodo aqua frigidissimo cœlo cōcreta, in vase ferreo, aereo, aut plumbeo undiq; obstructo angustiorem locum occupet, si non defendas vacuum; certum est aërem non subintrare: quid ergo remanet nisi vacuum? Nescio quid respondeas, si dicam duas tabulas arte planissimas factas & conjunctas seiungi non posse sine vacuo, quippe in separatione vel admittendum est vacuum, vel fatendum est corpus aliud in momento supplere locum. Sed ex adversarie probatur, quòd omnis corporis motus sit successivus. Quid restat? si natura tantopere horreret vacuum, quodvis individuum naturale minus æstimaret suum privatum bonum quàm admitteret vacuum, quod bono communi opponitur. Sed philosophia huic contrarium docet, quia natura (ut dici solet) reflectitur in seipsam, nec alterius boni nisi gratiâ sui quærit. Sic ergo aliquando saxa & ponderosa corpora sursum rapiantur, hoc non fit nisi innatâ naturâ, si rem singularem spectes. Non bonum amabile est quidem commune, sed maximè unicuique proprium.* Cœlum Empyreum Theologorum quorundā cōsensu quadratum. Eth. 8. cap. 2.

Resp. *Primùm dico, hoc quod in primo loco urges nihil pertinere ad evertendam positionem nostram. Nam etsi detur fuisse ante constitutionem mundi vacuum, non tamen sequitur aut nunc esse, aut olim fuisse in rerum naturâ, quæ tum rerum natura non extitit. Sed ulteriùs respondeo Chaos non fuisse vacuum, id est, non fuisse tale spacium in quo erat naturalis aptitudo ad suscipienda corpora. Nam si fuisset naturalis aptitudo, tum etiam fuisset naturale aliquod agens quod eandem aptitudinem potuisset reducere in* Chaos nunquam extitit vacuum.

in actum: at quis philosophorum audet dicere, agens naturale hoc posse efficere? Praterea, in ordine creationis per chaos multi intelligunt materiam primã, quæ est veluti rudis indigestaq; moles) imprimis factã fuisse, ex qua omnes & singulæ rerum formæ per potentiam activã naturæ operantis educebantur. De spacio extra cœlum supremum fabula multa narrantur, sed tamen tale esse probetur, quod adhuc non probas, idem vacuum esse tibi non concedo. De quadratura empyrei cœli quod est (vt tuentur Theologi) cœlestis patria beatorũ, dico primùm in quæstione esse an ideo moveatur? an immobilis constet? tum sive moveatur, sive non, negatur in illius angulis latere vacuũ, quia non habet naturalem aptitudinem ad aliud corpus admittendum. Ad quartum & quintum argumentum dico nec rarefactionem lactis, nec congelationem aquæ vacuum docere. Nam quamvis rarum corpus maiorem locum, & condensatum corpus minorem locum occupet, in rarefactione tamen & plenitudine partium & in ipsa compressione, vel aliud corpus admittitur, vel vas in quo aqua gelu cõcrescit violento motu disrũpitur, vel aqua sic conclusa in frigidissimo loco cõcrescere nõ potest. Quod addis de tabulis cõiunctis & separãdis parùm urget, quia admitto aliud corpus momento succedere, aut ipsas tabulas non posse æqualiter à se invicem separari; ratio est, ne admittatur vacuũ. Postremũ argumentũ, quo probas ab hypothesi vacui esse, suas vires habet. Sed attende, & mira sit vis naturæ in conservando communi & universali bono. Nam cùm totus mundus ex membris vnius constet, non est pars vlla quæ invita recuset periculum, si vnquam commune bonum vrgeat; imo potiùs contendet contra suam propriam & peculiarem naturam agere, moveri, liquari, quàm pax universa aut salus pereat. Hinc factum sæpe cœlitus devolant; hinc saxa ingentia sursum rapta aliquandiu sunt in aëre pendere, ne monstrum hoc infestum naturæ fiat. Quemadmodum ergo manus, humani corporis membrum, se frequenter ictibus exponit, vt caput à vulnere, hominemque ab interitu servet: ita qualibet pars naturæ communi bono sic consulit, vt potiùs damnum sui & discrimen subeat, quàm patiatur ius universalis naturæ vulnerari. At dicis tu planè contrarium, nempe cuique rei naturali insitum & innatum esse, vt sibi sit affectui & naturæ proximum. Verum hoc est si respicias huius vel illius bonum: at si bonum commune spectes, planè est falsum. Ratio est, quia vt pars est propter totum: ita naturali propensione magis ad bonum totius, seu commune bonum, quàm ad suum proprium & peculiare res qualibet inclinatur. Non ideirco reflecti naturam in seipsam dicitur, quòd privatum bonum communi anteponat, sed quia communis boni procuratio in ipsius rei privata commodum & emolumentum cedat.

Cœlum Empyreum cur admittat vacuum.

Opp. Quicquid movetur motu locali recipitur aut in plenum, aut in vacuũ (tertium enim non datur;) si in vacuum habetur optatum, si in plenum tum

quid quod priùs implebat locum vel aër, vel aqua, et in eo & secum duo corpora simul in eodem loco) vel recedit, idq; ad alium locum plenum aut vacuũ; si autem vacuum sit locus in quem recedit, habetur propositum; si verò sit plenus, idem quod superius intuli sequetur absurdum, duo nimirum corpora esse in eodem loco simul.

Resp. Recipitur quidem corpus in plenum, quod se diffundit & ulnis suis quasi amplectitur nunc hunc, non ergo dicitur plenum, quia tum alio corpore est repletum, cùm successit alterum, sed quia continuo motu & successione corporum in eo existentium nunquam est vacuum.

Opp. Sunt quinq; obiectiones in textu quibus probatur esse vacuũ; quid illis respondes? prima est à naturali motu, secunda a condensatione, tertia ab accretione rerum, quarta ab exemplo corporis cinericibus pleni, quinta à spacio extra cœlum in quo videtur vacuum delitescere.

Resp. Aristoteles (vt solet) in vno capite proponit argumenta in alterorsum. Caterùm licèt sequar Aristotelem, & illius vestigijs insistam, nempe vt fusius agam cùm occasio se offerat, nũc tamen verbo attingam singula. Adprimam ergo vn contrariam partem, dico idipsum quod modo alteri argumento dixerã, nimirum moveri quidem rem naturalem in pleno, non in vacuo: sic tamen plenum duci, vt non duo simul, sed vnum semel retineat successive corpus. Secundo argumento antea satisfeci. Nam condensatio in multis aut non fit, aut si fiat, non admittit vacuum: non fit in omnibus, nam aqua vase vndiq; obstructo vel nunquam concrescit, vel si concrescat & cõdensum vasa statim rumpitur. Tertia ratio ab accretione rebus probat, quia augmentatio seu nutritio non est commutatio alimenti in partes vacuas, sed pleno, quemvis non plenas eã substantiã quam alimentum suggerit & administrat natura; alter enim substantia alteri advenienti cedit. Tritũ est quartum hoc argumentum ab experimento vasis pleni cinericibus, quod non minùs, ac plus liquoris recipit quàm fuisset vacuum, dico igitur hoc propter siccitatem vt (vt ita loquar) propter spongiositatẽ cinerum ipsorum fieri. Ad vltimũ de spacio extra cœlum respondeo, tametsi concedam tale spacium esse, non tamen inesse tale vacuum de quo hic agitur, quia in eo non est naturalis vllo quindo recipiendi corpus, qua aptitudo necessariò ad vacuum hic definitum requiritur.

Rationibus pro vacuo in textu allatis respondetur.

CAP. 7.

Vtrum vacuum rectè definiatur?

Propositis

PROPOSITIS in vtramq; partem de vacuo argumentis, Arist. priusquam ad suam de eo sententiam ferendam veniat, ex antiquorum placitis varias notiones huius nominis eximit eruitq;. Notiones dico nominis, quia nō sunt hę definitiones rei, vacuū enim res non est, nisi opinione multitudinis. Sed ne longiùs filum orationis texam, quadripartitò veteres definiebant vacuum 1. vt sit *locus in quo nullum est corpus*. 2. vt sit *locus in quo omnino ineſt nihil*. 3. vt sit *locus in quo est nihil grave aut leve*; & qui sic definierunt vacuum, posuerunt omne corpus esse tactui obnoxiū, omneque tactile pōdere aut levitate esse affectum. 4. vt sit *locus in quo non est hoc aliquid, nec aliqua subſtantia corporea*. Tres primæ (inquit Philosophus) definitiones otiosæ & inanes sunt, quia conveniunt puncto; nam punctū est *in quo non est corpus, in quo est nihil, in quo nihil leve aut ponderosum inest*. Vides studiose lector (vt obiter te moneam) quem pulverē in hac luctâ & certamine cum adversarijs excitet Aristoteles; miquerè semper est alienarum opinionum censor, æstimator inustus. Rationē in præsenti exemplo reddo, quia vel eandē definitionē posea approbare, vel meliorem nō assignare videtur. Sed pergit, & tertiam definitionem per se refellit, in qua dicitur vacuum id esse *in quo neque grave neq; leve inest*. Quid (inquit Philosophus) si in eo insit corpus, soni, aut coloris compos, sine gravitate aut levitate? quasi verò fit aliquod corpus sono aut colore præditum, quod gravitate aut levitate careat, nisi cœleste & æthereum aliquod corpus intelligat, in quo sonus & color inesse negantur. Sed (dices) quæ ista est interpretatio Aristotelis? quis tu interpres, qui authorem quem defendis ita carbone notas? Defēdo & honoro Aristotelē. Sed vt ille de Philippo sobrio & temulento: ita equidē ego de Aristotele; *honoro illū demōſtrantē, at refutantē nō defēdo*. Leviſſimis enim de causis sæpissimè aliis clasicum & arma canit, & si vel pulchritudo, vel altitudo Carthaginis displiceat, statī (vt Scipio offensus) nō solùm invadit scādit, capit, sed fūditus evertit civitatē. Sic auceps famę aquilā, i. insigne victoriæ perdit. Age, quid de quarta definitione ait? Quartā definitionē quæ est, quòd vacuū *sit locus in quo nō est hoc aliquid, nec aliqua subſtātia corporea*, suspicatur esse Platonis; qua de causa eandem acriùs insequitur; ait ergo in hac definitione proculdubio à PLATONICIS intelligi materiam primam, quia in illa non est hoc aliquid, idest forma, nec aliqua corporea subſtantia; sed, vt inquit, materia prima non

Vacui definitiones quatuor.

non potest esse vacuum: quia vacuum à rebus separari potest, materia autem non potest. Cùm contentus sit nullâ vacui definitione Arist. quam obsecro tandem infert ab istis alienam? non vnam sed multiplicem tradit; prima est quòd vacuum *sit locus corporis omnino expers.* Quæ alia? nimirum quòd sit *locus non repletus corpore, aptus tamen replere.* Tertiam adde; addam quamvis non hîc sed alibi appareat. Nempe quòd sit *imaginarium spacium corpore vacuum, quo tamen corpora transire & moveri possunt.* Quænam istarum definitionum maximè approbatur? Secunda; at in illa vacuum definitur locus. An vacuum est locus? est. Ergo est quantitas. Est quidem quantitas opinione, non veritate. Imo videtur esse quantitas secundùm veritatem, cùm naturaliter repleri possit. Idipsum respondeo quod modò, posse quidem repleri opinione non veritate. Somniârunt enim quidam philosophi esse in vacuo naturalem potentiam ad recipiendum corpus, vt est in materia prima ad capessendam formam qua ornatur. Aristotelis definitiones vacui.

Quid vlterius agit Philosophus in hoc capite? soluit & refellit argumenta illa quinque, quibus in primo capite ex veteribus visus est demonstrasse vacuũ ordine. Quid ad primũ respondet? negat argumentũ; quia non sequitur ex motu locali vacuum; imo potiùs contrarium sequitur, vt in motu cœlestiũ sphærarum, elementorum, & mixtorum firmissimè demonstrat, qui motus in illis non esset successiuus, si nulla vel corporis inferioris, vel medij continentis mobile existeret renitẽtia, seu moderatio motus. Quid ad secundum ait? corpora (inquit) condensari quidem, partesque in se invicem subintrare, non quòd pars vlla in vacuum subintret, sed quòd subtilius aliquod corpus eidem intranti cedat. Quid ad tertium? Rectissimè certè dicit augmentationem per alterationem solam, nullo corpore extrinsecus & foris adveniente fieri posse, vt constat in aëre, qui sæpe ex aqua alterata nascitur. Quomodo quartum argumentum solvit? solvit docens vas cineribus repletũ idcirco tantum aquæ infusum admittere, quantum admittit vacuum, quoniam cineres, & propter siccitatem liquidum consumunt & propter meatuum multitudinem maiorem quantitatem recipiunt, & denique propter condensationem aërearum partium, quę exhausto liquore angustiorem locum spaciumque occupant. Quid ad vltimum de spacio extra cœlum, de respiratione mundi, & distinctione rerum respondet? Negat tale esse spacium, fabulamq; deridet quam stoici & Pythagorici de respiratione mundi induxerunt. Si enim totus mundus sit animal, ingentes pulmones requirit, quorum spiritu res omnes & singulæ separentur, & sanè

fanè nunc opus esset Atlante, qui eundem tam senem, delirantem & decrepitum humeris suis fortiter sustineat, aliter forsan ruinabit & in sepulchrum cadet. Sed ludo: alius sensus fuit doctissimorum de hoc spacio, quem nunc omitto, quoniam superiùs in primo capite eundem vberius attigi; illuc ergo respice, ordineq; argumenta illic proposita lege, vt melius intelligas quàm hic appositè singulis accommodentur responsa. Sed dices me hic otiosè actum agere, idemque (vt aiunt) cũ Sisypho saxum voluere, cùm antè inter argumenta prioris capitis istis obiectionibus satisfecerim. Satisfeci quidem ex interpretibus, nunc autem ex ipso Arist. vt in vtramq; aurem securus, tela pro vacuo in cassum proiecta non timeas.

Distinctio quæstionis, An vacuum rectè definiatur?

Vacuum sumitur duobus modis,

- Vulgò pro spacio in quo non est aliquod sensibile corpus, & sic omnes partes aëris aut vasis, in quibus nihil sensibus suis obiectum imperita multitudo videt, vacui nomen subdice putat.
- Physicè, id. que vel
  - Communiter, pro spacio in quo nec physicum, nec mathematicum corpus inesse potest, & sic à quibusdam philosophis definitur (vt patet) *locus in quo nihil est, aut esse potest.*
  - Propriè seu strictè, & sic
    - Definitur à Philosopho *spatium separatum ab omni corpore naturali, quod tamen corpus recipere.* At quod tale non possit esse in rerum natura, ante multis à nobis rationibus demonstratum.

Opp. *Quicquid non est, rectè definiri non potest: sed vacuum non est, ergo rectè definitum non potest.*

Definitio vacui, nominis est non rei.

Resp. *Vulgaris est hæc obiectio, et nota est distinctio quæ illam dirimit, non posse aliquid esse nominis, aliam rei definitionem; hæc verò nominis, non rei habet definitio. Sed dices nomen formam rei sequi, rebusq; significandis impositum, ergo si sit nomen, probabile est rem aliquam subesse necessariò. Dico hoc verum esse cùm de rebus agitur, at falsum esse cùm agitur de intentionibus, vel de opinionibus hominum imaginantium aliquid esse eius rei, cùm nihil sit præter quam monstrum opinionis, vt vacuum est, quod iam definitur.*

Opp. *Videris quidem (Philosophe) aut esse defessus scribendo, aut ea-*

quidem iudicio) nimis festinanter leviterque de vacuo nunc tractas simul: Nam aliter redde mihi causam, cur illam vtilissimam, difficillimamque quæstionē hic omittas, Vtrū nullus omnino motus fiat, si admittatur vacuum? Hic enim opportunè movetur, cùm in responsione ad argumenta prius allata Philosophus de alteratione, de accretione, de loci mutatione agat.

Resp. Parum attentè textum consideras, in quo videas, si placeat, aliam intentionem Philosophi, nimirum vt solùm hic obiectionibus levioribus respondeat, postea verò copiosiùs hanc quæstionem tractet, cùm de rarefactione & condensatione subtiliter & accuratè disserit. Non sum ergo defessus, quāvis libenter agnoscam, libentiùs vacare me velle alijs rebus cùm nunc de vacuo disputem. Ratio est, quoniam Philosophus in Olympo est, vbi cum aduersarijs magni nominis certat, quorum monumenta non habemus.

Opp. Hac desinitio convenit alijs à vacuo: ergo non est legitima. Antecedēs probatur, quia materia prima est in qua nullū est corpus, est tamē apta nata ad formam corporis capessendam.

Resp. Inepte conficis argumentum, cùm a desinitionis solùm parte disputes. Non enim solùm definitur vacuum esse spacium, sed spacium separatum; at materia est pars, & separari non potest.

Opp. Non licet istis nugis immorari, breviter ergo quid ais de fornace, in in qua flamma totum aërem inclusum consumpsit? an illic non est vacuum? quid de poris meatibusq; candentis ferri, in quibus non corpus igneū sed solam ignis virtutem ponis? an aëre istos repleri somnias? Infinita alia possunt adduci similia exempla; sed istis nunc satisfacias. Nam (vt pauca verba priori exemplo addam) concedis (vt opinor) flammam sustulisse aërem; si non concedas, ratio & experientia evincunt. At si dicas aerem continuò subintrare; quæro quomodo hoc fiat, cùm actiua qualitas ignis adhuc vivacissima, vel impediat ne ingrediatur, vel ingressum cōsumat, vel consumptum in seipsum facile convertat.

Resp. Contra quæstionem directè non disputas, sed in tanta sterilitate argumentorum admitto quæ adfers, & dico in fornacem, materiā ignis subductā, aerem intrare, ibique flammis extinctis non corrumpi, aut converti in ignem, sed ibi manere calidiorem. Omnis enim intensio caloris aerem non corrumpit, vt constat in æstu solis. Cæterùm si ita incalescat fornax vt non admittat aërem, quin statim in ignem vertat, tum miri nihil id, quia locus tum quidem refertus est igne non omni vacuus corpore. De altero exemplo duplex est opinio, nempe quòd in meatibus ferri candentis insit verissimus ignis, vt in loco, & sic nihil absurdi; vel quòd sit solum ignea virtus in tota substantia bene compacta, & sic etiam nihil incommodi

contra hanc defensionem quæstionis sequitur. Nam si ferrum rarefactum et porosum, adeoq; in eo vt in loco ignis contineatur, non est omnino vacuum; si verò sit bene compactum, nullaq; fiat penetratio corporum, nullum in eo vacuum esse omnino potest.

CAP. 8.

Vtrum { *Posito vacuo omnia motu cessent?* / *Sola causa successionis in motu locali sit resistentia medij?*

Vacuum non ponẽdum est propter motũ

FERVNT quidam philosophi qui pertinaciter defenderent, propter loci mutationẽ vacuum necessariò ponendum esse. Sed ostendit Philosophus neutiquam ob eam causam esse inducẽdum, quia natura in quolibet corpore simplici causa est motus; vnumquodque enim suo põdere aut levitate in naturalem locum, veluti in nativum solum fertur, ibiq; naturæ vi propriâ quiescit: non ergo opus est vacuo vt moveatur. Præterea, vacuum est causa vt penitus tollatur motus: ergo non est ponendum vt sit causa motus. Antecedens probatur, quia in vacuo non sunt omnino differentiæ locis: si ergo ponatur corpus in vacuo, non est ratio cur huc potiùs quàm illuc, cur in hanc magis quàm in illam moveatur partem, sed (vt terra æquis quasi ponderata lancibus) fixũ & immotum maneat. Deinceps, cùm vacuum sit simile in omnibus partibus, fieri non potest quin corpus simul & quiescat & moveatur in eo. Quippe quę tandẽ erit causa mutationis, cùm partium & totius nulla sit distinctio, vt hic locus huic magis quàm illi corpori ad quietem & conservationẽ destinetur? quemadmodum in locis elementorum constat. Quid vltra? vacuum non est causa motus naturalis aut violenti: ergo non est causa vllius. De naturali non est dubitandum, nisi ipsam naturã (quę est principium motus) languidam & infirmam esse affirmes. Quòd non sit causa violenti sic probat Philosophus, quia violentus motus non est sine vi impressâ corpori moto vel proiecto; at hæc vis esse non potest sine medio, cuius pars vna pulsa alteram vt vnda vndam pellit: at in vacuo quomodo hęc motus successio esse potest? Certè nullo modo, quia neq; vis impressa in illo manet, neq; vlla inest in eo mobilis retardatio; concludit ergo Arist. hoc caput, doceriq; rationem dari nõ posse, cur mobile in vna parte vacui magis aut minùs

nis quieſcat quàm in alia, cùm nulla ſit attractrix facultas in eo, cuius vi alliciatur res mota ad portum conſervationis ſuę. Quoniã ergo neq; ad motũ, nec ad quietẽ rerum quicquam cõferat inane; inaniter delirantis potiùs eſt, quàm ſapiẽter philoſophantis de eo litigare.

Quæſt. 1.

Cæterùm ne videar omnino diſſilire à ſuſcepta provincia lites cõponendi, quæ ex quæſtionibus dubijſq; motis eminẽt; oportunè nũc moveo hanc controverſiam, *Utrum poſito vacuo omnis motus ceſſet?* & *An ſola cauſa ſucceſſionis in motu ſit reſiſtentia medij?* Quanquam modo harum, modo illarum partium imperito & minùs attento lectori videatur eſſe Ariſt. diligenter tamen ſi illius veſtigia obſerves, facilè perſpicies illum in eam partem maximè propendere, vt exiſtimet omnẽ motũ langueſcere, imò tolli, ſi ponatur vacuum. Et cùm dico omnẽ motum, excipio nullum. Quare vt ſingula genera motus paucis percurram, ſic ab ortu interituq; rerum incipiã diſputare. Omnis ortus à materia incipit, omniſq; interitus in eãdem deſinit: eſt ergo materia in vtroque neceſſaria. Age nunc, pone tu vacuũ in quo exiſtit materia, & eãdem operà concludis ſemper in illo formatum actu cohabitare corpus. Nam etſi doceãt philoſophi materiam primam ſẽper eſſe in potentia ad formam, non tamen intelligunt ſic nudam eſſe vt nullâ veſte aut formâ actu ornetur (ſic enim æternitatẽ mũdi negarent) ſed hoc volunt, quòd illius eſſentia ſemper ſit appetentior novarum formarum, quia in illius veluti intimis præcordijs deliteſcit vipera illa privatio, quâ nova forma inducitur, vnde generatio; & antiqua forma deletur, vnde corruptio naſcitur. Cùm ergo non ſit aliqua prima numero aut tempore generatio aut corruptio rerum, (eſt enim perpetua vtriuſq; ſi vim naturæ ſpectes, ſucceſſio) etſi non ſit generatio niſi corporis ſimplicis aut mixti; ſequitur neceſſanò ſemper fuiſſe, & nunc eſſe plenum, non vacuum. Plenum dico, in quo actu corpus vbique extitit; non vacuum, in quo nullum vnquam apparuit. De augmentatione & diminutione ſimiliter dicendum eſt, nempe quòd ſemper plenum requirant, abhorreant à vacuo. Nam præterquàm quòd ſemper in vtraque ſpecie motionis corpus ſeu magnitudo in quantitate requiratur (quę actu augeſcit aut diminuitur, vnde vacuum ſeu inane cadit, in quo actu nullum corpus ineſt) alia ratio nunc movet, cur in accretione ac diminutione vacuum ab hoc circulo motus arceatur. Nam conſidera mecum, propriam accretionem nihil aliud eſſe quàm naturalem maioris quantitatis in rebus animatis acquiſitionem, idque per calorem duplicem, inſitum nimirum, & cœleſtem; illum inhærẽtẽ, hunc influentem dicimus. Sed oſtende mihi quomodo cœleſtis hic

Vacuum inutile ad generationẽ & corruptionem.

Augmẽratio & diminutio à vacuo abhorrent.

calor aut influẽtia deveharur ad ſingulare corpus niſi per mediũ, idęq; capax impreſſionis; at vacuũ, quod eſt inane ſpaciũ neq; ad capiendã neq; ad deportãdã hanc influentiã aptũ eſt: fieri ergo non poteſt in eo augmentatio; ſimiliter nec diminutio, quæ etiam ex deficiente & languente vtriuſq; qualitatis ſpecie oritur. Si dicas internũ calorẽ nõ egere medio, manifeſtè contrarium vides: quoniam nec cœleſtis calor vniri poteſt illi niſi per medium, nec ille ſine medio eũ veluti fovente vires ſuas exercere poteſt. Quid hîc addã illud neceſſariũ ſcilicet eſſe, vt in omni augmentatione corporis locati ſit loci quędã extenſio & dilatatio, in diminutione verò cõtractio? at in vacuo quę extẽſio? quę dilatatio? quę cõtractio eſſe poteſt? certè nulla. De alteratione pauca nunc dicã; quæ eſt motus ſubiecti à qualitate prima aut ſecunda in cõtrariã, vt à *frigore* in *calorẽ*, à *ſicco* in *humidum*, ab *albo* in *nigrũ*; ſed omnes tũ primę tũ ſecundę qualitates contrariæ ſunt, agentes & patientes, mutuoq; ſe expellẽtes à ſubiecto capaci vtriuſq; ratione medij, q̃ mediũ ſemper (vt docet Philoſophus) qualitates conſervatrices habet; vnde locus ab illo principium conſervandi dicitur. Veruntamen ſi hoc mediũ vacuũ ponatur, ridiculũ eſt, quia in eo nihil eſt quod fovere poſsit contentũ. Accedo nunc deniq; ad lationẽ ſeu motũ localẽ, de quo maximè hoc tẽpore inſtitutitur diſputatio. An. bogibus non vtar, certũ eſt ſi ponatur vacuũ corpora localiter vel in inſtanti & momento moveri, vel ſine vlla differentia rectę, mixtæ, & orbicularis figurę cõfuſè moveri, vel deniq; (q̃ veriſimilius eſt) nõ moveri omnino. Quoad primũ ſi ponatur vacuũ, probabile eſt corpora in ipſo momento à loco in locũ cieri, quoniã in ipſo motu non eſt vlla reſiſtẽtia medij, quæ celeritatẽ vel potiùs momentaneã rerũ motionẽ retardet, tẽperet, & moderetur. Nã in vacuo quę poteſt eſſe lucta, quę repugnãtia? cùm in eodẽ nulla ſit ſubſtantia aut qualitas, quę ſine damno ſubiecti mobilis motibus aut vires addat vel detrahat. Quoad ſecundum dico, nõ poſſe fieri vt ſit ordo, motus, ſitus, aut vbi in vacuo, vt mobile potiùs ad hanc quã ad illam inclinetur partẽ, vt q; hoc ſurſum, illud deorſum, ſimpliciter aut ex parte tendat. Hæ enim differentiæ loci non ſunt in vacuo, quæ ideo vi naturæ aſſignantur, vt certiſſimus ordo, figura & numerus moventium obſervetur. Quoad poſtremũ, lucę meridianâ clarius quidẽ meâ opinione conſtat, res omninò non moveri ſi ponatur vacuum; quia omnis motus localis eſt ſucceſſivus, idęque velox aut tardus, ſiue ſit naturalis, ſiue violẽtus: at vacuo exiſtente medio, in quo nullum corpus nullaq; qualitas ineſt, iſta differentia & forma motus localis tollitur: tollitur ergo etiã & ipſe motus. Quid ſupereſt? ſi neq; ortus & interitus propter præſentiam corporis, nec

Alteratio vacuum non admittit.

Motus localis in vacuo fieri non poteſt.

augmentatio & diminutio propter influentiam & inhærentiã caloris, nec alteratio propter mutationẽ qualitatis, nec loci mutatio propter successionem motus fieri possint in vacuo, sequitur vt rectissimè concludã, nullum omnino motum fieri posse si admittatur vacuum.

Sed vt evidentius hoc postremũ argumentũ de motu locali patefiat, attexitur alia quæstiuncula admodũ affinis & cognata, *Vtrũ causa successionis in motu locali sit sola resistentia medij?* Non ero multus; cùm de successione motus nunc agã, intelligẽdum est me restringere sermonẽ ad motum rerum quæ sub sphæra lunari continentur. Ad cuius explicationẽ accuratiorẽ animadvertendum est, successionẽ in motu naturali sursum & deorsum ex duplici resistentia posse contingere; vna extrinseca est ex parte medij, altera intrinseca ex naturali inclinatione mobilis. Pars prima manifesta hinc est, quoniã medium sue divisioni, vt corruptioni, quãtum in se est resistit, & sic resistendo impedit mobile quo minùs subitò ad locum naturalẽ sine omni dãno moveatur. Iam si vacuum sit, non est talis omnino divisio, nõ est talis resistentia: sequitur ergo quòd fit in eo motus subitaneus, id est, (si placet) nullus; quia successio est forma naturalis motus, quâ sublatâ ipse motus tollitur. Altera resistentia (quæ ex inclinatione mobilis subiecti oritur) est exempli causâ cùm graue vi suâ aliquid levitatis admixtum habeat; sic quamvis deorsum naturâ suâ decumbat, subito tamẽ ad locum naturalem non rapitur, quia aliquid levitatis in eo inest, quod impetum violentum & momentaneum impediat. Hinc evenit quòd omnis motus localis sit successivus, subitaneus verò nullus, nisi ad vitandum vacuum: idq; & ratione medij; & ratione subiecti: quo ergo medium densius fuerit cæteris partibus, tantò motus tardior; & quò rarius, eò velocior. Sed dices, est ne aliquod corpus graue & ponderosum, quod aliquid levitatis in se retineat, cuius vi & renitentiâ motus successivus fiat? Est; vt omne ferè mixtum, in quo etsi gravitas vel levitas prædominetur, vnde sursum aut deorsum feratur, habeat tamen aliquid oppositi insitum & annexum, cuius occasione inclinatur tardiore quasi pede ad suum locum naturalem moveri. Ex his quę dicta sunt satis iam liquet, non solùm in resistentia medij, sed etiam in renitentia subiecti inesse salubrem & amicam quasi moderationem motus, cui prorsus infestum est vacuum, in quo motus aut nullus est, aut (si quis sit) tempestuosus veluti, & citra omnem ordinem, situm, & modum violentus, cùm nullæ sint in vacuo aut differentiæ loci (vt ad certum & distinctum scopum res moveantur) aut habenæ medij quibus in suo motu & cursu ad ordinem revocentur.

Quæst. 2.

Motus rectus duplicem habet resistentiam.

Distinctio

Distinctio quæstionum octavi capitis.

Duæ quæstiones præcipuè in hoc capite tractantur, an

- *Posito vacuo omnis tollatur motus?* videtur quidem Philosophus idipsum dicere, & probare.
  - 1 Ab inductione & divisione motus in sex sua genera, quorum nullum esse potest si admittatur vacuum, vide rationes ordine expositas in discursu.
  - 2 Ab oppositione loci & vacui; quia si locus sit affectio necessaria ipsius naturę ad omne mobile producendum, sequetur vacuum naturæ mobili, & motui esse infestum.
  - 3 A successione omnis motus, quę in medio cõservatur, in vacuo tollitur.
  - 4 A definitione naturæ; quæ sola causa motus existens abhorret à vacuo, cogitque res particulares sæpissimè contra naturam movere, ut admisso vacuo motus omnino cesset.
  - 5 A negatione entis, quia vacuum est contradictorium pleno; si ergo plenum sit ens, vacuum non ens erit. Est enim *vacuum* idem ac si diceres *non plenum*; at non ens causa esse non potest motus.
  - 6 A confusione motus in vacuo, si ponatur; quia in eo nullus est ordo, nulla rerum motarum dispositio, statio aut conservatio nulla: non est ergo causa motus, sed potiùs eodem posito omnis motus cessat.
- *Sola causa successionis in motu sit resistentia medij?* Hic distinguendum est, quòd duplex sit resistentia
  - 1 Externa medij, hinc quò densius est medium eò tardior motus.
  - 2 Interna rei, quæ semper in se aliquam vim & qualitatem habet ad moderandum motum, & perpetuò cum successione ipsarum partium fit. Hæ duæ causę effectrices sunt successionis in motu, adeoq; celeritatis & tarditatis; quæ quoniam in vacuo esse non possunt, sequitur in eo motum aut omnino non esse, aut sine ordine, situ, & distinctione partium & differentiarum esse, quæ ad locum capacem corporis requiruntur.

Argumenta adversus primam quæstionem, Vtrum vacuo posito omnis motus cesset?

Opp. *Plenum impedit motum: ergo vacuum non est causa cur motus cesset; nam contrariorum contraria est ratio. Antecedens à gradu comparationis probatur, quoniam (vt ipse Arist. ait in textu) quò densius est medij, eò tardior est motus, quò rarius eò velocior; locus ergo in quo nihil est densi-*

in

ri aut varitatis (quale est vacuum) vim potius mobili motuiq; addit quàm detrahit.

Resp. *Ad maiorem respondeo, plenum non impedire motum vt omnino cessit, sed refranare, ne violentus & subitaneus fiat. Neque rectè hoc loco à grauium comparationis arguis; quia ad gradum vltra ambitum et amplexum entis, scilicet ad vacuum, quod est non ens, progrederis. Est enim vacuum nihil aliud quàm si diceres* non plenum, *simpliciterq; vt non ens pleno oppositum; at non ens causa entis esse non potest: ergo vacuum causa motus non existit, sed potius negatio motus.*

Repl. *Aiis plenum non impedire, sed moderari & temperare motum. Quid ergo ais de terra, quæ motui alterius corporis non cedit? Hinc ferocior & furentior Oceanus à littoribus pulsus furit, quia illius motus impeditur. Imola. pi qui alter pondere suo moueretur ad centrum, propter plenitudinem terræ inclusi est in superficie eiusdem remanere, quod certè non fieret, si plenum non impediret motum. Imò etiam & hoc addo, si foramine defesso ponatur vacuum vsq; ad centrum terræ, proculdubio saxum iniectum illuc moueretur, tum propter grauitatem insitam, qua deorsum à natura fertur, tum propter appetit. tum naturalem quietis suæ, quam propriè in centro habet.*

Resp. *Facilè diluitur hoc argumentum, si dicas plenum non impedire motum alicuius corporis, extra suum locum naturalem positi. Exempla quæ adfers de Oceano à littoribus pulso, & de lapide in superficie terræ retento, non vehementer vrgent, quippe licèt naturalis aquæ locus sit facies terræ, in ventis tamen eiusdem propter salutem animantium cogitur, neque tam propriè impeditur à littore, quod sæpe furore vincit, quàm à prouidentia diuina, qua fluctuum conservationi & saluti consulit. Neq; est quod dicas vi, id est, violentiâ quasi manu lapidem super faciem terræ retineri, cùm qualibet pars terræ naturaliter sit locus ei. Nam quamuis foramine facto præcipitantius caderet, hoc tamen fieret, non quòd non antè quieuerit tanquã in proprio loco, sed quòd vniuersa terra & singulæ illius partes, similares cùm sint, eadem loca naturalia haberi debeant. Quod denique vrges, & propter grauitatem innatam, & propter appetentiam quietis naturalem, deorsum ferri debere ad punctum terræ foramine fossi, tametsi esset vacuum; primùm dico, ab impossibili ducere hoc argumentum, & idcirco negandum; tum etiam dico, posità tali natiuitatione potius latera terræ concuti, aut contra naturam vniuersalem moueri, aut subitò omnes hiatus et foramina eiusdē contrahi, quàm tale monstrum, quale est vacuum, vtero concipi aut nutriri permittatur. Hæc omnia luculenter apparent esse vera, si mirabiles & miserabiles effectus terræ motu nõnunquam contingentis consideres. Conceptis enim flammulis in fistulis terræ, terræq; ibidē consumptō, statim ne hoc monstrū (vacuum inquiunt) succrescat, coëuntur terræ latera, disrumpuntur viscera, parietes moventur, deiciuntur*

Plenum non impedit motũ corporis extra suum locũ.

Terræ motus fiunt vt non fiat vacuum.

cuntur civitates, sursum rapiuntur gravia, levia deorsum; devastantur, corrumpuntur, confunduntur omnia. Quippe fertilis & fecunda est natura, & semper horrescit, si vterum suum vacuum & inanem senserit.

Opp. Est motus animæ omnisque spiritus (vt docet Philosophus) non in pleno: ergo in vacuo. Quòd nō sit in pleno ratio suadet, quia non requiritur in motu spiritus, vt dimensiones loci externa adsint. Hinc enim definiri, non circumscriptè in loco inesse dicitur: videtur ergo vacuum (in quo nulla est prorsus istius modi dimensio vel circumscriptio locati) aptissima sedes animæ. Præterea si hoc axioma pro incōcussa veritate teneatur à Philosopho, quòd omne corpus moveatur in loco pleno, videtur esse probabile illud axioma, verissimumque esse, quòd omnis spiritus moveatur in vacuo. At dices spiritum nō moveri, nec esse in loco. Agnosco nō moveri vt corpus, nec esse sic in loco; est tamē (teste Philosopho) quidam motus spiritus, sive sit actionis, sive passionis vt aiunt. Quo posito, sequetur necessariò omnem motum non esse in pleno, quamē pleni ratio aut dimensio ad spiritus motum non est omninò necessaria. Imò spiritus non minùs facilè per densa, quàm per rara, non minùs per saxa, quām acta ad destinata opera & actiones pervolat.

Motus triplex

Resp. Motus est triplex, actionis, passionis, & mixtus. Activus, qualis est spiritus & formæ; passivus, qualis est materiæ; mixtus, qualis est corporis simplicis aut mixti. Sermo hic Aristotelis maximè de motu passivo & mixto instituitur. Cæterùm quoniam vrges simplicem hunc motum; vnde videri (cōparatione factâ contrarij) probare locum spiritus esse vacuum, quia corpus locum plenum esse observas; Respondeo non sequi argumentum, quia abesse (vt superiùs ostendi) ad non ens idipsum ducitur & destinatur. Quare ipsamet si dimensio circumscriptiua non requiratur ad motum angeli aut spiritus, definitiua tamen requiritur, quod est satis. Sed hæc definitiua dimensio aut satio nullo modo fieri potest in vacuo, quia vacuum est non ens, & est contra naturā, ad quā potius conservandā quàm destruendam spiritus ordinatur. Hinc omnis spiritus distinguitur vel inhærēs vt forma, vel assistēs vt intelligētia, qui cœlestibus globis assidere non insidere dicitur. Quòd verò spiritus non minùs facile densa quàm rara permeare & penetrare possit corpora, hoc quidem contingit, quia caret materiâ, non quòd non sit definitè in pleno, vt tu imaginaris.

Opp. Videris fenestram mihi latam in hac quæstione aperire adversario. Non enim video quomodo defendas omnem motum cessare, si constituatur vacuum. Nam (vt contra te ex teipso disputem,) ais in quidem vnam esse causam cur non sit pernendum vacuum, videlicet motui instantis fieri, alteram ne omnino cesset. Sed te cōcedente cum Aristotele omnia & corruptio in instāti fiūt: ergo omnis motus ob primā causā non cessat, si vacuū ponatur esse. Præterea, cur plenū requiris ad alterationem motus qualitatum

qualitatum? quasi verò qualitates, quæ sunt ab omni concretione alienæ, locũ requirant plenum in quo moveantur, cùm nihil præterquam corpus loco non fruatur.

Resp. Claudam illas valvas senestra, per quas lippus hoc malum cernit, & dicã generationem & corruptionem non esse propriè motus genera, si perfectiuè non progressiuè (vt aiunt) intelligantur. Neque insuper concedo, si eo modo considerentur fieri in instanti, vt sine loco fiant, cùm vtriusque subiectum sit corpus naturale, quod locum, eundemque plenum & naturalem postulat. De alterationem disputes, est quòd alteres mutes q; opinionem tuam; licet enim qualitates ipsæ non requirant locum, corpora tamen in quibus mouentur loca sua naturalia habent, quibus per se motis, qualitates in illis per accidens etiam moventur.

Argumenta aduersus secundam quæstionem, quæ est

Vtrum causa successionis in motu sit resistentia medij?

Opp. Nihil contra naturam est causa rei naturalis; sed resistentia medij est contra naturã: ergo nõ est causa successionis in motu, quæ est res naturalis & essentialis motui. Maior constat, quia quicquid est contra naturã id ipsũ destruit, non fouet naturã. Minor probatur, quia resistentia medij impedit rẽ motam quo minus vsq; & loco naturali potiatur.

Resp. Vt nutrix dirigens & sustentans infantulum impedit velociùs moueri aut currentem ne cadat, ledatq; se ipsum: ita resistentia hæc medij mobile ipsum à citatiore appetitu se moveri refrenatur, ne præceps in interitũ sui ruat. Non est ergo aut contra naturam, aut præter naturam hæc medij naturalis affectio, neq; impedit vt moueri, sed ne res ipsa violentiùs mota ledatur, cursum retrahit, & moderatur.

Opp. Si penitus tollantur medium medijq; resistentia, motus tamen successiuus esse potest, quod sic probo. Quia in ipso mobili est quædã existentia, vel receptiua potentia actus, qua sensim ad locum naturalem moueatur. Hanc aut Scotus aliiq; doctissimi viri, posse quidã lapidem aliaque corpora simplicia & mixta successiuè moueri in vacuo, omni destructo medio; successiuè inquiunt, successionem prouenientem ex resistentia mobilis ad motorem, quæ est interna & realis, non successionem prouenientem ex resistentia medij aut dãsi, quia in vacuo non est plenum.

Resp. Probabilis & subtilis est ista Scoti & aliorum ratio, non tamen vera; Nam si omne medium inter cœlum & terram destruatur à Deo, secũdum naturam super terram nec homo ambulare, nec lapis extra locum positum moueri potest. Quippe si ista ambulatio hominis, aut motus lapidis esset, aut esset naturalis aut violentus; non naturalis, quia in vacuo non est natura; nõ violentus, quia non est vnde pelleretur. Imo violenter moueri semper medio vim quasi imprimit. At dices naturalem esse ex parte mobilis; quod mobile intelligis?

tellegis? si hominem, certè non vivit si non sit aer. Non (inquam) magis sine aëre vivit, quàm avis, quàm sine aqua piscis; & si non vivit non movetur homo. At movetur vt lapis; lapide dignum est hoc argumentum. Sed si sublato medio, ostende modum quo hic motus fiat, & tum de successione ipsius motus verra sententiam. Quid? omnino negas in mobili resistentiam, vbi successio motus nascitur? Haud nego, sed hoc dico, resistentiam medij, & resistentiam subiecti esse duas filias naturæ geminas, quarum vna sine alia nihil omnino efficit. Neque est quòd hinc concludas idcirco frustradari, cum à natura idcirco dentur vt in relatione maneant.

Opp. *Melius mihi videntur distinguere de mobilibus & motu, quàm tu hîc distinguis. Illi enim aiunt mobilium quædam esse animata, quædam inanimata, Inanimata (inquiunt) sunt vel simplicia, vt elementa, vel mixta, vt lapides & saxa. Animata sunt vel vtà solum prædita, motuque vitæ, vt planta, vel sensu, vt animalia, qua tandem aut ambulãdo vt homines, aut volando vt aves, aut natando vt pisces, aut dilatando & contrahendo vt conchæ moventur. His positis confidenter affirmant, nullum animal posse quidem successiuè moueri in vacuo, sine medio, cuius beneficio vivit, & cuius resistentiâ successivè se movet. Inanimata verò omnia moueri posse, adq; successivè, sine medio in vacuo, per qualitatem insitam moderatricẽ velocitatis & tarditatis suæ.*

Resp. *Audio libenter istam distinctionem rerum, quia est vtilis, solutionem non audio qua probas, vel ipsa inanimata posse moueri in vacuo, cum inanimata sint quoque res naturales quæ abhorrent à vacuo, in quo nulla natura inest, sed monstrum quod omnem naturam tollit: vt satis probatum est.*

Opp. *Omittis multa festinans nimium, quippe in hoc capite de velocitate & tarditate motus multa agit Philosophus: videris igitur claudicare & deficere in interpretatione tuâ. Sed vt causam cur dissimules, quæ vis subterfugere aliam causam successivi motus, nempe figuram corporis mobilis. Sic ergo contra te disputo. Est alia causa retardati motus præter resistentiam medij & mobilis: ergo erras. Antecedens patet, quia (vt ait in isto textu Philosophus) figura plurimùm valet ad celeritatem & tarditatem motus. Plumbum enim rotunda figura celerrimè per aquam ad fundum devolvitur, lamina verò plumbea quæ est plana figura natat. Nonnihil ergo figura expedire aut tardare motum videtur; causa igitur illa duæ à te solum non recte assignantur.*

Quære hic nihil dictum de figurâ mobilis.

Resp. *Festinans nihil omitto quod necessariò dicendum est, discupio tamen vt omnia suis locis opportunè fiant. Vberiùs postea de multiplici figura corporis, de velocitate & tarditate motus dicere oportet. Cæterùm quoniam hîc obiter Aristotelis ipsum nunc tango, & tu me rectè mones vt directè respondeo*

fundam, dico me non dissimulare quicquam, vt fulmina argumentorum tuorum subterfugiam. Addo etiam, figuram esse causam celeritatis aut tarditatis in motu. Sed quid hinc inferis? esse scilicet aliam causam quàm assignatam? argumentum nego. Nam figura externa rei internam formam et causam superius assignatam sequitur. Qualis enim est intus forma (vt docent philosophi) talis est foris figura, quarum illa est causa motus successivè per se, haec verò per accidens: verbo ergo sic respondeo, causas per se tum in medio, tum mobili me satis accuratè demonstrasse.

Figura causa motus per accidens.

CAP. 9.

Rarita & densitas sint vlla causa vacui?
Verum Possit virtute divinâ fieri vacuum?
Si vacuum divinâ virtute fiat, corpus in eo naturaliter moveatur?

SVrgit adhuc Philosophus, docetque vacuum nec esse à corporibus separatum & avulsum (vt quidam) nec cum illis mixtum & confusum, vt alij inter antiquos philosophos docuerunt. Argumenta textus digito attingam. Rectè inquit Philosophus, vacuum inane dicitur, quia nihil aliud est, quàm vanissimum eorum, qui id primum induxere, commentum. Sed ad rem. Si vacuum sit, vt quidam volunt, quiddam à corporibus distractum, sequetur motus corporum seu corporearum dimensionum penetratio; sed (vt experientia docet) non est corporum penetratio: ergo non est vacuum à corporibus distractum; consecutio maioris liquidò hinc patet, quia dimensiones locantis & locati mutuò coirent. Cęterùm contrarium oppositumq; fit in natura rerum. Nam si quis (vt ait Philosophus) tesseram in aquam conjecerit, confestim aqua cedit, idemq; ęr praestat quod in vacuo fieri non posse omnes fatentur. Quippe non est in vacuo aut condensatio, aut rarefactio recipientis corporis, ad cujus cessionem receptum solum admittitur. Necesse ergo est, vt dimensiones vacui simul sint cum dimensionibus corporis, quia vacuum non est corpus naturale, & proinde nec potest moveri nec cedere; vnde sequitur duo corpora in vno eodemq; loco inesse; Nam nihil impedit quò minùs duo corpora sint simul in eodem loco, nisi quod dimensiones corporis locantis & locati non possint in eodem vnà cohabitare: at corporis locati & ipsius vacui dimensiones sic simul esse & coire possunt. Alterum argumentum ab vsu ducitur, qui

cum

cum sit in vacuo separato nullus, idipsum approbari non debet. Quod verò sit nullus hinc cõstat, quoniam non entis vsus nullus est; sed vacuum separatum est non ens: ergo illius vsus est nullus. Postremò, si sit tale ens à corporibus separatum, alicubi aliquando appareret; sed apparet nullibi: ergo non est.

Hactenus de vacuo separato; nunc de eodem coniuncto paucis nectit Aristoteles argumenta. Fuerunt enim quidam antiquorum philosophorum, qui id mixtum & immersum corporibus latere somniârunt, vt Democritus & alij, qui sese Anaxagoræ neganti vacuum, & Pythagoræ ponenti idipsum esse ens separatum opposuerunt. Hic (vt hoc loco docet Philosophus) distracti sunt, & inter se opinionibus diuisi. Quidam enim eorum ponunt in quolibet corpore meatus & poros esse, in quibus deliteſcat vacuum; alij secundùm locum non omnino separatum à pleno pertinaciter defendunt; sed hos & illos multis rationibus refellit in textu. Primùm quia vacuum non est in meatibus, sed rarum aliquod corpus semper succedit, si priùs porosum fiat; tum quoniam vacuo existente in corpore, fieri non potest attractio ad supplendum defectum, qui in poris meatibusque apparet. Est enim attractio motus quædam species; at omnis motus in vacuo cessat. Hinc quoniam coniuncto vacuo cum corpore nec rarefactio nec condensatio possunt existere, sunt quoque & illa quædam motus genera. Præterea si fit ex hypothesi rarefactio motus tantummodo sursum, in vacuo erit; quia non est causa in eodem qua in contrariam partem, scilicet deorsum, aliquid feratur: ratio est, quoniam omne rarum leve est, & omne leve fertur sursum. Si ergo vacuum sit causa raritatis, levitatis etiam causa erit, & si levitatis; motus solius sursum occasio erit. Deinceps, si vacuum sit ita sepultum in corporibus vt isti volunt, sequetur motis corporibus in quibus inest, ipsum quoque vacuum moveri; quo concesso, sequetur etiam moveri vel in vacuo, vel in pleno: non in pleno, quoniam nihil infestius est vacuo quàm plenum; ergo in vacuo, quo dato, rectè concludo in infinitum fieri posse progressum. Postremò, si sit vacuum ita à corporibus absorptum (vt hallucinantur quidam) reddi non potest ratio successionis in motu, nec in successione velocitatis & tarditatis; quoniam in vacuo nulla est dissimilitudo partium, nulla raritatis & densitatis pugna, nulla resistentia qualitatum: nulla ergo in vacuo virtus incitandi aut retardandi motum. Fuerunt tamen ex priscis & antiquis philosophis, qui docuerunt rarefactionis causam esse solùm vacuum, per separationem partium in corpore naturali. Fuerunt etiam qui imaginati sunt, rarefactionem fieri per accessionem vacui ab extrin-

cu, & condensationē exitum interitumq; sequi. Fuerunt deniq; qui arbitrarunt rarefactionem gigni per introitum quorundam subtiliū corporum, insinuantium se in quasdam vacuitates corporis rarescentis; condensationem verò evenire, cùm illa subtiliora corpuscula exeant & abigantur. Cæterùm hæc phantasmata, vt vana commenta hominum rescindit Arist. docens materiā in re qualibet esse causam raritatis & densitatis, non vacuum; quæ materia eadem numero est vtriusq; capax, & ab vtraq; vi suâ separabilis. Non opus ergo est ingressu aut egressu subtilis aut impacti corporis per vacuitates, vt rarefactio aut condensatio partium in corpore naturali fiat. Hęc omnia ad vivum patent in generatione aeris ex aqua, quæ non fit per advēctum & accessionem alicuius foris se insinuantis in aquam, sed quia forma aeris à potentia materiæ fluit educiturq;. Quare vt figura rotunda aut plana dicitur vi naturæ suæ, non adventu alterius externi; & vt linea rectitudinis & curvitatis capax est, licèt nihil foris operetur: ita corpus rarum aut densum, leve aut grave dici potest, quamvis non ingrediatur aut egrediatur infestissimum hoc monstrum naturæ, quod vacuum nominatur.

Invitus nunc trahor ad discutiendam quæstionem, *Possitne virtute divinâ dari omninò vacuum?* Prorumpunt nonnulli in theatrum philosophorum, audaciusq; hanc virtutem vacui efficiendi numini divino negant. Quippe, inquiunt, Deus nihil potest contra ordinem vniver. si nihil contra bonitatem suam facere; sed vacuum inducere est ordinem vniversi pervertere, & opera quæ summâ manu perfecit bonitatis suæ à fundamentis (vt aiunt) labefactare, totiusq; cursum & venustatem naturæ tollere. Quod quidem agere, est (vt ait D. Augustinus) contra sapientis & boni artificis dignitatem. Artifex enim nihil facit contra artē suam nisi per errorē, nedum artifex summus mūdi, qui sibi in operibus suis placuit, quia valdè bona extiterunt. Sed (pro bone!) quò curiosū ingeniū humanū se proripit? nō audeo in hac difficultate, quæ velim dicere; hoc tamē dicā, quod tacere nō debeo, inconsultiores istos divinæ potētię æmulos esse, qui Deo authori omnium ex nihilo manū dexteram, id est, potentiam & virtutē faciendi quod placet, negant. Varias rationes addunt, quibus concepta phantasmata viderentur stabilire, *Deum* scilicet *nihil agere posse contra salutem vniversi; Deum esse artificem, & non posse agere contra artem; Deum esse bonum, & idcirco nolle omninò vacuum.* Inconsideratissimè hæc omnia. Nam in eo quòd Deum agnoscas authorem, summumque & supremum architectum omnium, concedis hoc privilegium ei, vt pro arbitrio & sapientia sua opus quod fecit regat; neq; est

Quæst. 1.

August. comment. in Ioannem Evangel.

Deo nihil impossibile.

contra naturã vniuerſi,cũ aliquando illius curſum aut impediat, aut ad contrarium motum & iter pro libertate vertat. Non eſt, inquam, contra naturam rei,ſi author naturæ inuſitato modo naturã moueat. Si rationem requiras hęc eſt,quoniam naturę author naturam,vt ancillam ſibi ſubiectam fecit. Non eſt ergo inutilis illa veterum diſtinctio,quòd rerũ eſſentia conſideretur bifariã,vel præciſè,& ſic ſi à curſu ſuo definito moueantur,contra ordinem propriæ naturę id fieri dicatur;vel comparatè ad primum conditorem ſuum,ſecundùm obedientiariã(vt aiunt)potentiã,& ſic illi imperanti quocunq; traxerit obſequuntur: currunt ſi iuſſerit,ſi reuocauerit,ſine mora reſiſtunt redeuntq; & tamen naturã ſuã eſſentiãq; illęſam retinent, quia author & conſeruator naturæ iuſſerit. Nihil ergo valet inanis obiectio tua de motu rerum contra naturam,cùm motus rei à nutu Dei pendeat,qui contra vſitatum curſum naturæ [a] Solem in medio cœlo ſtare,& [b] per quindecim gradus recurrere,& in teſtimonium ſuę paſſionis mirabiliter [c] obſcurari imperauit; ſic tamen, vt idem ſol nunc in eſſentia luceat,qui tum ordinẽ naturæ ſuæ propriæ ad tempus cõmutauit. Quid multis? Si res omnes ſic conſiderentur,nihil quod circa illas fecerit Deus,contra earum naturam aut ordinẽ in factum putetur. Quippe id omne cuilibet rei naturale habendũ eſt,quod ille fecerit,à quo omnis modus,numerus,menſura ordoq; naturæ,ſuam originem,principium,& potentiam trahunt.

Rerum natura à Deo ſępè conuerſa,euerſa nunquã.

[a] Ioſuæ 10. ver. 12.
[b] Iſaiæ 38.8.
[c] Lucæ 23. 45.

His poſitis & conceſſis,cum D. Thomâ libenter conſentio conſteorq; penes Deum eſſe vt fiat vacuum. Nã vt nihil de illa ſpirituali habitatione & ſpacio inani extra cœlũ dicã,opus facilius eſſe puto in vacuo aliquod corpus conſeruare,quã creare ex nihilo;at ex nihilo illud creauit Deus: non eſt ergo negandum quin in vacuo poſſit idipſum mouere & conſeruare. Nã quãuis ordinẽ,motũ,numerũ,proprietatẽ omnibus & ſingulis in rerum natura exiſtentibus Deus conditor omnium dederit; ius tamen & poteſtatem ad placitum ſuum immutãdi ſibi reſeruauit. Et ne tędio te (ſtudioſe nunc lector) enecem, dico,licèt dari vacuũ ſit contra ordinẽ vniuerſalis naturæ corporeæ,nõ tamen repugnare naturæ diuinæ,quæ ius & imperiũ in omnia tenet. Et ſi dicas non fieri poſſe vacuum ſine miraculo; eſto(ſi placet) at,vt opinor,non negabis Deo poteſtatem miracula operandi. Cæterum obſcurat hoc factũ Dei bonitatem? Imò clariùs elucere facit,quoniam tantum imperium habet vt hoc faciat,& tamen illius iuſſu res ſic motas contra naturæ ordinem tutas & illæſas conſeruet. Concludã; ſi Deo negetur virtus efficiendi vacuũ,tum hoc abſurdum ſequetur, minorẽ eſſe ſcilicet potentiã Dei,quàm reſiſtentiam medij. Nã nihil

D.Th.in 2.d.1 qu.1. Arti.5.

Vacuum eſſe repugnat naturę corporeę non diuinæ.

aliud

aliud impedit quò minùs vacuũ fiat quã resistentia medij; at resistẽtia medij finita est, infinita autẽ potentia Dei: nõ est ergo quòd neges virtute divinâ fieri posse vacuũ. At dices, nũquã fecit hoc Deus: quid ũ ergo non potest facere? Imò nunquam hoc vult Deus. quid hinc? ergo non potest facere, quia velle & posse idem sunt in Deo. Primũ quæro quis te consiliarium Dei fecerit, qui tam confidenter dicis nõ velle? tum nescio an te dicam valdè temerarium, qui inde tam impudenter concludas, *ergo non posse*. Prius duplicem in Deo esse voluntatem didicisses; *signi*, & *bene placiti*: tum concluſisses melius.

Duplex in Deo voluntas.

Age, Deum posse virtute sua vacuum efficere nunc credo, remq; hanc non solùm Deo, sed etiam spiritui finito facilẽ factu esse existimo; quippe potentia spiritus finiti vincere & superare potest finitam resistentiã medij. Fieri enim potest vt illa potentia spiritus sit proportione maior, siue vt est simplex, sive vt est vnita cum aliorum spirituũ virtute. O quàm flexibiles sunt voluntates hominum! modò negasti Deum posse vacuũ efficere, nunc Angelũ posse idipsum præstare probas. Sed cave; cave ne à pleno in vacuũ, à cœlo in Orcum sine medio cadas. Agnosco rationem hanc tuam probabilem esse, si resistentiam medij & potentiam spiritus divini compares; at si æternum decretũ spectes, quo Deus statuit sibi duntaxat reservare ius immutandi naturæ cursum, ordinemq; vniversi, fallis teipsum. Nam in hoc sensu is solùm totius naturę curium ordinemq; mutare potest, qui naturę cõditor & architectus fuit. Non enim Angelis subiecit Deus orbẽ terrę, imò [d] vt Iobus ait, quem constituit alium super terrã? aut quem posuit super orbẽ quẽ fabricatus est? quasi diceret, nullum. Agnosco tamen illius iussu intelligentiam præsidentem soli orbem Solis posse ad tempus sistere, posse revocare. Illius iussũ dico, non propriæ impetu naturę, quoniam miraculũ est vacuum efficere, quod soli Deo per se, mortalibus autẽ per influentiam solùm divinam convenit. Non est ergo tam facilis factu (vt somnias) vacuum inducere, quia non solùm resistẽtia medij, sed vniversa natura (quantũ in se est) vacuo semper obsistit; vniversa (inquã) natura, & vniversalis cohors vnioq; rerum, quæ turmatim & confertim ad societatem & subsidium rei declinantis ruunt. Ruunt (inquam) non lento pede veniunt. Est enim mutuus quasi sensus omniũ partiũ & membrorũ in toto vniverso, est quoq; mirabilis nexus & consensus, quo veluti aureâ catenâ sic colligãtur, vt potiùs tota terra rapiatur in orbẽ ignis, quã illic efficiatur vacuũ. Finita ergo potentia per se hoc ipsum nõ efficit, nisi potentia divina iusserit. Si enim mille Hectores aut Hercules obstructos vndiq; folliculos totis viribus aperire, aut tesseras conglutinatas sine medio

Solius Dei est naturã posse mutare.

[d] Epist ad Heb. cap. 2. ver. 5. [d] Iob. 34. 13.

interveniente corpore divellere & separare nō possint, sequitur finitum spiritum non posse contra vniversalē ordinē cursumq; naturę sine influxu divinæ virtutis, quę est infinita, vacuū efficere. Nō enim in multitudine virium aut virtutum, sed in ipsa infinitate agentium consistit hæc actio, quæ naturam contra seipsam moveat.

Quæstio 2.

Sufficiunt hæc in ista quæstione; nunc quæritur si vacuum divinâ virtute detur, *An corpus in eo moveatur?* Verbo respondeo, naturaliter nō posse, virtute divinâ posse; naturaliter dico nō posse, quia omnis motus sublunaris hæc quatuor necessariò requirit, influentiam cœli, distantiam loci, resistentiam medij & potentiam subiecti: sed hæc quatuor esse non possunt naturaliter in vacuo: ergo corpus naturaliter moveri non potest in vacuo. Maior huius syllogismi constat, quoniam non est naturalis motus si cœlum non influat; cœlum enim per influentiam hæc inferiora regit. Iterū, non est motus si non sit distantia loci, per quam influentia in subiectū mobile transeat. Adhuc nō est motus si nō sit idē successiuus, at successiuus esse nō potest si non sit resistētia medij, quę causa successionis dicitur. Nō est deniq; motus si non sit naturalis potentia movendi, quæ corpus mobile capax motus reddat. Assumptio argumēti probatur, quia vacuū nec recipit influentiā cœli, nec admittit distātiā loci, nec vllā habet resistētiā medij, nec deniq; potentiā subiecti fovet. Corpus ergo in vacuo (licèt divinâ virtute facto) per se & naturaliter moveri nō potest. Quæ enim in vacuo imprimi potest vis & influētia cœli, cū sit intercapedo omnis omnis formę? quę differentia aut distantia loci, cū in eo nulla sit partiū dissimilitudo? quę resistentia medij, cùm nulla sit in eo dēsitatis aut raritatis distinctio? quę deniq; motrix potentia subiecti, cū in eo nunquā ad actū perducatur? Sed (dices) estne nullus corporis motus in vacuo, si idipsum virtute divinâ fiat? Est: sed meâ quidem opinione (ob has causas quas posui) non naturalis. Quid ergo? in instanti, aut contra, aut præter, aut supra naturam moventur corpora, si vacuū virtute divinâ fiat? Albertus, Auerroes, Burlæus, & alij respōdent ad hoc dubium, motum corporum in vacuo non tempore sed temporis momento peractum iri, idemq; censuisse Aristotelem arbitrantur 8. cap. huius libri. Sunt qui contrarium sentiant, doceātq; corpora verissimè secundùm successionem & mensuram temporis moveri posse, si divinâ virtute ponatur vacuum. Quippe, (vt aiunt) natura corporis in vacuo non mutatur; Est eadem in vacuo, si fiat, inter cœlum & terram distantia, quæ in pleno fuit: cur ergo motus in vacuo tempus non consumeret, aut cur fieret in instanti aut momento temporis? Resoluti sunt hi nodi antea, cùm nullum omnino motum

Quatuor ad omnem motū sublunarem necessaria.

Successionis causa medium est.

Albert. tract. 2. c. 6. Aver. hoc cōmēt.

posse probaverim, si admittatur vacuū. Vt ergo tandē cōcludā, statuo nullū omnino motū naturalē esse in vacuo, metaphysicum esse; quia vt is solùm potest plenum in vacuum commutare, qui mundum condiderit; is solùm contra ordinem cursumq; naturæ corpora in eodē vacuo divinā suā virtute effecto potest movere; vt nunc cœlum supremum (secūdùm multorū opinionē) in infinito spacio inani movet.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Explicantur in hoc capite

- Causæ velocitatis & tarditatis in motu, quę sunt in pleno, nōin vacuo
  1. Influentia cœli, quę per medium illapsa, & in rē mobilem impressa, motum velociorem aut tardiorem efficit.
  2. Resistentia medij. Nam quò crassius est medium, eò tardior motus; & quò rarius, eó velocior habetur.
  3. Differentia loci seu distantia. Hinc quò remotior est scopus movendi, eò plus, quò propinquior, eò minus temporis in motu consumitur.
  4. Renitētia seu potentia mobilis, quę est interna virtus seu qualitas in mobili, vt semper illius motus sit successivus; nunc velocior si calor, nunc tardior si frigus præsit.
  5. Figura. Nam rotunda celeriùs volat, quadrata tardiùs repit. *Ex hisce singulis petuntur argumenta quibus vacuum tollitur, quippe horum nullum in vacuo esse potest.*
- Rationes, cur vi naturæ non possit esse vacuum,
  - Per se & separatū quoniam
    1. Est non ens per se, ergo esse nō potest.
    2. Est contra ordinē, cursum, & motū vniversalis naturæ.
    3. In eo nō potest esse motus, nisi etiā & corporum penetratio sit & confusio.
  - Per accidēs & coniunctum, quia
    1. Rarefactio & condensatio corporum sunt extenuationes & contractiones partium, non vacuitates.
    2. Posito vacuo, assignari nō possunt differentiæ *loci, motus, situs, & vbi.*
    3. Vacuum est veluti *convulsio totius naturæ*, vt experientia in omnibus & singulis operibus naturæ nos docet.
- Argumenta, quibus probatur fieri posse vacuum divinā virtute; quę argumenta ducuntur
  1. Ab infinitā potentiā Dei, quia vt ex nihilo creavit omnia: ita potest in nihilum & vacuum aliquod convertere medium.
  2. A cōsequētiā absurdi, quia si ponatur Deū nō posse vacuū efficere, eâdē operā cōcluditur, minorē esse potentiam Dei quàm resistentiam medii.
  3. Ab obedientiā rerum, quę semper imperio motoris sui sine morā obsequūtur; vt patet in *Sole fixo, reuocato, obscurato, Iosua, Ezekia, Christo, iubente, regnāte, patiente.*
  4. A præeminentiā iuris divini; quòd sibi soli reservavit Deus *ius immutandi res, & contra definitū & vsitatū ordinē movendi*, quas tamē sic motas conservat providentiā & bonitate suā.

Argumenta contra primam quæstionem insinuatam in textu Vtrum raritas & densitas sint vllæ causæ vacui?

Opp. *Raritas est qualitas inhærens subiecto tenuissimarum partium, sic aqua rara, aër rarior, ignis rarissimus inter elementa dicitur. Sed per ſſã in igne, cuius raritas tanta est vt vacuũ necessariò videatur admittere; quippe ignis & seipsum consumit, & aliud corpus plenũ non admittit. Quid ergo rarissimarum partium consumptarum loca & ſpacia occupat præter vacuũ? Præterea rarefactio est distractio partium in corpore, vel (vt loquuntur veteres) elõgatio seu remotio vnius partis ab alia, qua certè in igne nõ potest esse sine vacuo; quia extrinsecus aliud nõ ſubintrat corpus, q̃ dist antium partiũ loca & intervalla teneat. Postremò q̃ dicã de dẽſitate, qua rarũ corpus in a cõtrahit, vt minorẽ locũ iã occupet quàm antea occupaverat? ſicut conſtat in aquâ frigore cõcretâ, cuius dẽſitas foris impacta aëri aut tenuiori corpori intro tum non concedit. Quid ergo relinquitur inter glaciem & aquam ſubnatantẽ præter vacuum.*

Raritas & dẽſitas medii ſũt cauſa aut tardioris aut velocioris motus.

Reſp. *Leviora ſunt quidem hæc omnia; verbo igitur reſpondeo ſingulis, & primùm dico raritatem & denſitatem esse cauſas motus velocioris aut tardioris, non vacuitatis omnino. Nam vt inflem in igne, (in quo ſine aſtu ratione inſtas & moraris;) quamvis partes eius dẽ dilatentur, totus tamẽ locum & ambis ipſius ignis ſẽper impletur; neq; est (vt ſonias) cõſũptio partiũ. Ignis enim elemẽtarius fovet, nõ cõſumit; imò ſi eõſumeret, ſeipſũ nõ devoraret, quia nihil ſibi machinatur malũ. A raritate ad dẽſitatẽ, ab igne ad aquã trãſvolas, & certè nõ opus est. Nam in hoc argumẽto nõ incaleſcis; vrges q̃ tritũ est, minorũ esse ſpaciũ inter glaciẽ in ſuperficie aquæ, & ſubterfluẽtẽ vndã, ſed negò esse tale ſpacium, aut ſi ſit, dico idipſum vaporibus per inſtrumentum cellulæ aquæ extractis plenum esse.*

Argumenta in aliam quæſtionem conſequenter ex textu per interpretes elicitam, Vtrum divinâ virtute fieri poſſit vacuum? et ſi fiat, Vtrum motus corporis in eo ſic facto ſit naturalis aut violentus? idemque ſucceſſivus aut momentaneus?

Opp. *Fulmina multa ex vna nube in arcem iſtius quæſtionis tua mittã. Primũ ergo videtur esse imprudẽtis & inconſiderati hominis de divinâ potẽtiâ (quã nemo mortalium potest apprehendere) quæſtionem vllam movere. Sed quoniam moves; ſic diſputo. Dari vacuum est contra ordinem vniverſi; ſed nihil à Deo fieri potest cõtra ordinẽ vniverſi; ergo divinâ virtute non potest fieri vacuum. Maior conſtat, quia ordo vniverſalis natura est, vt omnia ſint cõtinua et veluti catenata, ob eã potiſſimũ cauſã ne ſit vacuũ. Coëunt enim rerũ in vnã quaſi alã & turmã præli; cogitur, potiùs q̃ tãtillũ vacui admi-*

tatur: si ergo ordo naturæ postulet vt omnia sint plena, est planè contra naturã vt vlla sint vacua. Assumptio probatur, quia id quod est contra ordinem naturæ est præposterum & inordinatum; at quicquid est præposterum & inordinatum, à Deo sapientissimo architecto mundi fieri non potest; quia Deus est author ordinis, non confusionis, qui omnia suaviter secundum species suas disponit, omniaq; numero, mensurâ, ordine, & pondere comprehendit: at in vacuo multitudo nulla, quia nulla est distinctio partium, mensura nulla, nullus ordo, pondus, aut species inest. Huc illud addo, quòd Deus non possit id facere, quo facto se suamq; bonitatem neget: ergo non potest vacuum facere. Minor suadetur, quia Deus Deiq; bonitas maximè in conservatione, dispositione, & ordine rerũ creatarum eminet: at vacuo inducto pernicies, cõfusio, interitusq; rerum sequitur: videtur ergo Deus seipsum negare, cũ istã suã providẽtiam & bonitatem creatis neget. Nam quid est Deus nisi summa & increata bonitas? Bonitatẽ ergo negans seipsũ negat. Deinceps longissimè à Deo abest, vt finẽ intentũ & destinatũ tollat aut impediat: finis autem creationis est, vt res salvâ secũdũ ordinem & cursũ naturæ in hoc mũdi theatro maneãt. Cæterũ fistã charybdem & mõstrũ deforme vacuũ generari sinat, intentus finis non habetur, quo nihil absurdius in Deo esse aut cogitari potest. Porrò quoniã cœlum & terra, omniaq; & singula effecta naturæ mirabile artificium et divinũ artificem manifestè declarant (Cœli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum) quid putemus? non esse valde indecorũ, vt summus artifex opera sua incredibili arte fabricata permittat cõcuti et vulnerari? A minore ergo sic concludo, si prudens artifex inter mortalit nequeat quicquã agere contra artem suam, nisi per errorem; absit vt putemus Deum, sapientissimum architectum cœli & terræ, aut velle, aut posse quicquam moliri in perniciem rerum quas finxit; quod tamen facere videatur si vacuum, (quo celsiores arces naturæ concutiuntur) permittat, vel intentro mundi latitare; vt in terræ motu tremendo sapissimè constat, si hoc mostrum semel spirare inceperit. Mõstrũ dico, quia semel cõceptũ in visceribus terræ, flammas, aquas, lapides, & montes evomit & expirat. Corinth. 14. 33. Psalm. 19. v. 1.

Resp. Fulmina à nube (vt ais) in arces philosophiæ proiecta, non vi sed lucis facile extinguam; & primùm dico non esse in consideratis hominis de divinâ potentiâ, in relatione ad naturæ effecta disputare. Hinc respondeo, duo in creatis considerari debere, essentiam & obedientiam. Si essentiam species, dico esse contra ordinem naturæ vt fiat vacuũ; si verò obedientiam consideres, ipsamque naturam imperio primæ causæ moteris subiectam, non est contra ordinem naturæ vt potentiâ divinâ inducatur vacuum. Neque est quòd hinc concludas sine blasphemia, Deum esse authorem confusionis; quia nihil est præposterum, nihil confusum quod ipse facit, quamvis tibi causas rerum ignorãti sic videatur esse. Nam vt monstrum est respectu ignorantiæ humanæ, In creaturis duo sunt notanda. Vacuũ mõstrũ fit ignorantiâ nostrâ.

mana, qua causa, cur tide in rerum natura fiat, omnino invenire & consequi non potest, respectu autem divinæ sapientiæ non est: Ita præposterum & inordinatum esse videtur homini nescienti causas, si fiat vacuum; Deo verò sic disponenti, nihil confusè aut contra naturæ ordinem factum esse videtur, tum quoniam naturas rerum omnium mutabiles sibi imperanti subiecit, tũ quia id iuris soli sibi vendicat, ad placitum immutandi. Sed (vt pergam) hoc factum non negat bonitatem Dei, qui licèt aliquando moveat naturam contra communem cursum statumque suum, illam tamen illæsam & quasi incolumem, non aliter quàm solem per quindecim gradus retroversum servat.

Ann. 1580. 8. Id. Apr. *O factum mirabile bonitatis divinæ! Iussit hac nostrâ ætate terram universam simul moveri, timetur valdè, expectatur malum. Sed ecce, concussam subitò benignissimâ dextrâ stabilivit. Sit causam motionis violentæ quæras, vacuum conceptum causam fuisse dices, attamen ego præter causam divinam dico me causam prorsus ignorare; digitus enim Dei sunt, qui solus potuit & voluit in vno instanti mundum sua ruina præmovere. Quid vrges de frustrato fine intento à Deo? non fallitur Deus suo fine intento, non frustratur. Nam quamvis hanc vel illam naturam ad hunc vel illum finẽ & vsum destinârit, eandem tamen cum vsu, suo iuris & imperio subiecit. Postremò, iniqua & impia est tua artificis mortalis cũ Deo comparatio; quippe Deus infinitus est, & in comparationem non cadit neq; cum immutabilem flexibilemq; naturam huius vel illius rei ad contrarium cursum aut scopũ trahit, minus approbat quod fecit opus, sed in hoc maximè sa Deum ostendit, quòd talem naturam rebus dederit vt mutari possint, talemq; obedientiam vt sibi iubenti obsequantur.*

Argumenta in annexum quæstionis, Vtrum motus in vacuo divinâ virtute facto sit naturalis aut violentus? idemq; An successivus, aut instantaneus?

Opp. *Nimium diffisus es ingenio lectoris, qui tam sæpe vnum idemq; inculcas; docuisti antea non esse naturalem motum; cur idem iterum nunc docet?*

Cap. 8. *Imo Arist. ipse docuit fore violentum aut momentaneum si detur vacuum; at probo contrarium, tam respectu moventis & medij, quàm respectu mobilis subiecti. Nam in medio consideranda sunt duo, resistentia & distantia, quamvis in vacuo agnoscã non esse resistentiam quæ impediatur motus; nemo tamen diffitebitur esse distantiam, quâ successivus fiat. Est enim distantia spatium medij, idẽq; lõgius aut brevius: at quis, nisi delirans & in philosophia insãs, putabit corpus naturale posse spacium immensum in ipso instanti decurrere, tametsi nulla sit resistentia medij? Præterea, si rẽ impensiùs consideres nõ magis spectanda est resistentia medij, quàm renitentia mobilis subiecti, quæ cum sit*

mota qualitas motum refrenat, quò minus unquam in instanti fiat. Cum ergo successio motus nō solum proveniat ex medio quatenus est plenum, sed etiā quatenus inter capedinem & distantiam extremorum cohibet; rationi consentaneum est, in spacio vacuo motum sine temporis proportione fieri. Porrò exempli gratiā, si statua uni columnæ altissimæ in spacio vacuo erectæ consisteret, lapsu sublimi aut alio quovis modo excussus à pyramide plus temporis proculdubio in motu cōsumeret, quàm si ab imis partibus eiusdem columnæ cadens ad cētrum ferretur; ratio est, quia distantia maior & minor in ipso vacuo divinâ virtute facta manet. Quippe si placeret Deo hunc inferiorem mundi globulum fulminibus suæ iustitiæ propter infinita scelera & flagitia nostra devastare, vacuumq; inducere; haud dubiè eadem distantia inter concavū lunæ & centrum terræ existeret, quā posità, si pila vi tantâ à spiritu projiciatur ab orbe lunæ ad centrum, vt inde repulsa redeat ad locum vnde mittitur, sequetur necessariò hunc motum factum iri in momento; quatenus an in eodem, vel alio? si in eodē respondeas, concludo illic semper permansisse pilā: si in alio dicas, necesse est vt saltaris nō momento, sed tēpore motū hunc suscepisse & peregisse effectum. Si ergo detur vacuum divinâ virtute, dabitur quoq; motus naturalis & successivus, tū ex parte distantiæ, quæ termini à quo & ad quē distant, & ex parte mobilis, in quo non minor vis est incitādi & tardandi motū, quàm in raritate & densitate medij, & denique ex parte motoris primi, qui divinâ suâ virtute res in ipso vacuo & potest successiuè movere, & vult sic motas conservare.

Resp. Serio mecum nunc agis, & idcirco laudo hoc genus disserendi. Agnoscis equidem nonnullos interpretes à tuis partibus stare, sed dabis ventiam si à tu & illis in hac re dissiliam. Discutiam ergo singula, & vbi dicis me nimiùm diffidere ingenio lectoris, cum idem inculcem sapiùs; respondeo me rem eandem in eodem sensu non inculcare. Nam ante quæ rebatur, Virum vacuū sit in natura; nunc Virum idē virtute divinâ fiat? sed sive hoc, sive illo modo fiat, cum Aristotele defendo, simpliciter secundū naturā aut nullum motum in vacuo fieri, aut si ex hypothesi fiat eūdē vel in instāti factū, vel solâ divinâ potentiâ successivū esse cōstitutum, vt autē natura sic nullo modo. Ad secundum argumentum respondeo, distantiā in vacuo propriè nō esse: ratio est, quia vacuum quidem est non ens, at in non ente reale nihil inest, quale spacium esse debet, tuoq; reales termini à quo & ad quē realis motus corporis naturalis fierī. Medium enim solùm id locum aut breve dicitur, in quo existunt longitudinis & brevitatis mensuræ; at in vacuo sunt mensuræ nullæ, vt antea copiosè probavit Philosophus. Quod tertio in loco addis de resistentiâ mobilis parùm habet ponderis, quia in vacuo vt motus, ita corpus negatur esse, nisi divinâ virtute; & sic (vt suprà) libenter concedo vtrumque. Suppositio ergo tua de statua, Babel & confusio est. Nam talis in vacuo ædificari non potest; quia ergo de lapidum motu deorsum addis nihil probant, quia ex falsa suppositi-

Mediū quid.

ono

ne quodlibet sequitur absurdum. At est idem (inquis) intervallum inter cœlum & terram, si divinâ virtute aër & aqua commutentur in vacuum: agnosco; ergo pila iacta à cœlo ad terram, indeque repercussa non in instanti movetur. Pilá ludis, sed este: si ab angelo pila tanta vi (vt aiũ) proijciatur, vt reciproco motu redeat ad locum vnde mittitur, fieri potest vt hæc pila sic missa divinâ virtute moveatur in vacuo: naturali verò modo non potest. Hinc ergo redeunt omnia, vt fateamur vacuum divinâ virtute fieri quidem posse, motumq́ in eo successivum aut instantaneum, prout visum fuerit. Si verò naturã, eiusdemque vim, ordinem, & cursum spectes, negandum est hac vllo modo fieri posse: quia vacuum est non ens, in quo nihil naturale nisi vi solâ divinâ (quæ omnia ex nihilo fecit) esse aut fieri omnino potest.

Quæstionis decisio.

CAP. 10.

Vtrum { *Tempus in rerum natura sit?* / *Instans sit pars temporis?* / *Punctum seu instans sit vnum vel multiplex in toto tempore?* / *Tempus sit motus vel potiùs affectio seu passio motus?*

Temporis effigies.

TEmpus est necessaria affectio naturæ, cuius vi omnis motus actusque rerum mensuratur; quod non ineptè poetæ descripserunt veluti senem, pedibus cervinis, aquilinis pénis, in fronte pilosum, in occipite calvum, falcem manibus tenentem, quâ segetes Veris, & spicas Autumni facilè discindit. Senex est, quia nihil tempore antiquius aut vetustius; pedes cervinos, alasq; aquilinas habet, quia eodem nihil celerius, velocius nihil; pilosa frons est, quæ opportunitatem; occiput calvum, quod irrevocabilem temporis amissi iacturam notat; falcem manibus acutam tenet, quia est edax rerum, segetesque & spicas ex agro naturæ scindit, quia omnia effecta naturæ citiùs aut tardiùs ad exitium & ruinam trahit.

Ouid. Met. l. 15.

Sed istis omissis poetarum figmentis, Aristotelis textum aggredior, in quo primùm quærit, *An sit tempus necne?* tum *quid sit?* in vtramque partem disputat. Quod ad primum attinet, suadet imprimis tempus non esse hoc modo. Quicquid constat ex partibus quæ reipsa non extant, non est; sed tempus ita se habet: ergo tempus non est. Iterum quicquid dividuum est in partes, nequit actu esse in rerum natura,

natura, nisi vel omnes, vel aliquot saltem cum toto existat, vt partes plantę, & motus: sed nulla omnino pars temporis existit: ergo revera non est. Assumptionem probat Philosophus, quia præteritum (quod est pars vna) evanuit, futurum nondum est, momentum, indivisibile cùm sit, continui pars esse non potest. Ratio est, quia neque totum suum metiri, neque cum alijs partibus coniunctum idipsum perficere & complere potest. Præterea, si quis dixerit idcirco tempus esse, quoniam momentum seu instans (quod est *Utriusq; partis copula terminusq; communis*,) existat, docet contrarium Philosophus. Si enim momentum pars temporis existat, hoc vel vnum erit in toto tempore, vel aliud aliudque; non primum, quia non est successio in momento: successione enim posità, sequeretur interire idipsum, at instãs interire non potest; quippe si interiret, vel in se vel in alio interiret; non in se, quia tunc est: non in alio, quia momenta indivisibilia sunt, non continua. Quod verò non sit aliud aliudque momentum in tempore hinc constat, quia si sint aut essent simul, aut successione; non simul, quoniam duæ partes temporis simul esse non possunt, nisi maior minorem, vt mensis diem, annus mensem contineat. Cæterùm vnum instans seu momentum altero maius aut diuturnius non est neque successione hoc ipsum fiet, ne (vt antea demonstraveram) temporis punctum in se aut in alio interiret, quod ratione probari nequit. Pergit Philosophus, vnumque momentum in toto tempore esse non posse suadet. Primùm quia nullum continuum vno termino claudituꝛ. Linea enim multis punctis, superficies multis lineis terminatur: ergo etiam & tempus multis momentis definitur. Deinceps, si vnum esset solùm momentum in toto tempore, sequeretur illa quæ multis olim retroactis sæculis extiterunt, esse iam simul cùm his, quæ in hoc instanti simul esse dicuntur; simul enim tempore dicuntur, quæ eodem temporis momento sunt: at hoc posito quòd sit vnum solùm temporis momentum, necessariò sequitur, præterita & præsentia simul iam esse: non ergo vnũ solùm sed plura ponenda sunt in tempore momenta, quibus eiusdem partes copulentur.

Instans quid.

Text. 92.

Simul tempore quę

Accedit Philosophus in postremâ parte huius capitis ad investigandam naturam & essentiam temporis, quam cognitu rem difficillimam esse ait, tum propter eas difficultates quas jam discussit, tum etiam propter opinionum varietates quas discutiendas in aliorum monumentis reperit. Plato enim tempus esse conversionem cœli, Pythagoras verò cœlum ipsum, quidam nec conversionem cœli, nec cœlum, sed motum in genere definierunt esse. Quòd non sit conversio cœli primùm sic probat, quia quælibet pars temporis est tempus, sed

Tempus cognitu cur difficillimum.

Philosophorũ variæ de tempore opiniones.

ſed quælibet pars converſionis non eſt converſio: ergo tempus non eſt converſio. Præterea ſi eſſet converſio, ſequeretur quòd plures converſiones ſimul eſſe poſſent; raptu enim primi mobilis omnes inferiores ſphæræ ſimul moventur. Quòd non ſit cœlum hinc conſtat; nam quamvis (vt ait Pythagoras) omnia in cœlo & tempore contineantur, cœlum tamen non eſt tempus, nec tempus cœlum, quia vnum ſubiectum eſt, alterum accidens; vnum menſuratum, alterum menſura. Poſtremò, inanem opinionem & dogma eorum, qui poſuerunt tempus nihil aliud eſſe quàm motum, duobus argumentis ſic refellit. Primùm, quia omnis motus eſt ſolùm in mobili, ſed tempus eſt vbiq; : ergo nõ eſt motꝰ. Omnis inſuper motꝰ velocior eſt aut tardior; tẽpus autẽ non eſt velox aut tardũ: ergo tẽpus non eſt motus. Aſſũptio probatur, quia velocitas & tarditas ſunt affectiones motus, quę definũtur tẽpore; ſiquidẽ velox mobile dicimus, quod brevi tẽpore lõgũ ſpaciũ cõficit, tardũ quod longo tẽpore breve intervallũ permeat.

Huc vſq; textus ipſe loquitur, in quo ne multa difficilia & obſcura in vtrãq; partẽ à Philoſopho diſputata animos lectorũ diſtrahant, palos quoſdam limiteſq; veritatis conſtituam, explicatiuſq; quæſtiones iam motas breviter diſcutiam. Et primùm *An ſit tempus?* tum *An punctum ſeu inſtans ſit pars temporis?* Hinc *An vnum, vel multiplex & numeroſum ſit punctum in tempore?* Poſtremò *An tempus ſit motus, vel affectio potiùs, & menſura motus?* Difficultatẽ cognoſcendi *An ſit tempus!* multitudo & varietas plurimorũ, negãtiũ idipſum eſſe, liquidò demõſtrat.

Dubia circa p. 4.

Eſſe tempus probatur.

Verùm quoniã nemo mortalium eſt, qui in ore hæc verba ſæpe non habeat, *Heri, cras, manè &c.* certum eſt talẽ tẽ eſſe; trahor tamen non invitus contra turbã negantium hîc diſputare. Eſt aliquid quod motum cœli aliorũq; corporũ metitur, ergo tẽpus; nihil enim prẽter idipſum motiones actuſq; rerũ metiri poteſt. Præterea, quorſum multa temporanea & caduca in rerũ naturâ dicuntur eſſe, ſi non ſit tempus quo mẽſurentur? Inſuper *præteritum* & *futurum*, *prius* & *poſterius*, *dies*, *menſis* & *annus*, aliæq; partes ſimilares tẽporis ens tale arguunt & demonſtrant eſſe; aliter hæc nomina inaniter & otioſè excuduntur. Deinceps, cùm in rerum natura multa ſint entia in fluxu & ſucceſſione poſita, quę ſẽper flores foliaq; nõ ferunt, neceſſe eſt vt ſit ens aliquod cõmune illis eodẽ modo affectum, quo eorum veluti ætates numerẽtur; at quid hoc aliud eſt niſi tempus? Porrò, dic mihi quid infantia, quid pueritia, quid adoleſcentia, iuventus, conſtans ætas, ſenectus & ſenium ſit, ſi tempus neges? Quid hora, quid dies, quid menſis, annus, ſæculum & ævum, ſi tempus (per quod hæc omnia definiuntur) neges? Poſtremò, quorſum à philoſophis definitur tempus, ſi non ſit?

1

2

3

4

5

6

quor-

quorsum ea dax rerum, & causa corruptionis dicitur, si nō sit? Si inquā, nō sit, quorsum tot annales, tot ephemerides, tot quasi pulsus & crises temporum ab Hystoricis, Astrologis, & Medicis demonstrantur? Inanis esset quidem hic labor omnium, si non sit tempus. Est ergo quòd agnoscas tempus esse, aut mundum nunc esse, fuisse, & futurū negas.

Dub. 2.

Sed his omissis, in quo tandem existet tempus fortasse iam petis. *An in præterito, aut futuro, quæ non sunt; aut in ipso momento & instanti tēporis?* Videtur non quidem in præterito & futuro existere, quia non sunt. Nihil enim existit nisi actu sit; at præteritum & futurū actu esse non possunt: ergo in illis non existit. Quid ergo relinquitur, nisi vt in momento existentiam habeat? quod probabile est, tum quoniam nihil hactenus de tempore præter instans, tum etiam quoniam instās rationem formæ, præteritum & futurum rationem materiæ subeunt; at forma (actus cùm sit) præcipuè rebus existentiam præstat. Quid ergo, est ne punctum seu instans pars temporis? est. Quomodo hoc sit, cùm sit indivisibile? Est pars formalis non integralis. At formalis pars de re cuius pars est essentialiter prædicatur. Verum est si non sit analogica. Contra philosophum partem esse affirmas, quippe (vt ille ait) omnis pars temporis tempus est. Sed *instans*, cùm sit insectile, tēpus esse nō potest; ergo nō est pars. Respondeo omnē partē tēporis integralem tempus esse, formalem autem non esse. Adhuc vehemēter dubito quomodo *instans* sit forma temporis. Vt copula est forma propositionis: ita *instans* est forma temporis; & sicut copula in propositione subiectum & prædicatum: ita *instans* in tempore præteritum & futurum nectit. Postremò, vt copula de simplici propositione non dicitur, quia est analogica forma, aut id quod formæ locum in illa occupatita *instans* de tempore non prædicatur, quia analogiam & *proportionem* solùm ipsius formæ tenet.

In quo tempus existit.

Instans in tēpore habet formæ, futurū & præteritum materiæ.

Instans pars tēporis formalis.

Instans quomodo forma temporis.

Sunt hîc interpretes quidam, qui aliam rationem interpretationis tradant; hanc nimirum, quòd momentum seu instans verissimè sit pars temporis, vt continuo motu præteritum & futurum in eo colligantur. Aiunt enim non posse realiter & physicè partes continuas indivisibili & nō continuo termino copulari. Nam licèt mathematicè hoc ipsum fieri concedant, adducitamen nō possūt, vt naturali modo & ratione id fieri posse existimēt. Punctū ergo hoc (inquiūt) quo partes successiuæ tēporis constringuntur, est quædā realis continuatio cōnexioque finientis præteriti, & incipientis futuri, quę continuatio quamvis sit longè brevissima pars temporis, ipsum tēpus actu existens dcitur. Disputas nunc planè contra Aristotelem, qui

instans

Instans pars temporis est Physicè non Mathematicè.

instans disertis verbis partē esse negat. Non disputo, sed tu parùm attentè perpendis quid sibi velit Philosophus. Agnosco equidē negare *Nunc* partē esse, sed adverte mathematicè non physicè cōsideratū; Nā si aliter sentiret, quorsum alibi doceret eā esse simul tempore quæ momento sunt simul? quorsum apertissimè *instans* tempus appellaret? Imò quorsum tempus ipsum nihil aliud quàm *Nunc continuatum* diceret? *Nunc continuatum* dico, quia infinita ferè momenta sunt, quibus partes successionis perpetuò vinciuntur. Vt ergo vinculum in medii catena alia cōnectit, & pars est catenę quam cum alijs componit: ita *instans* seu momentum tanquām medium inter præteritum & futurum positum, pars tēporis dici potest, quod cum alijs partibus totum conficit & absolvit.

Dub. 3. An vnum vel multiplex sit *Nūc* in tēpore

Nova est hæc profectò opinio, nimirum esse in tempore multa instantia continuata. Si putes novam esse, audi nunc tertiam quæstionem, in qua quæritur *An vnum vel multiplex sit instans in tempore?* Ambagibus relictis, considerari potest tempus duobus modis; vel respectu primi mobilis, quod secundùm Arist. est æternum, vel respectu rerum caducarum, quarum durationē distinctè successione cœlestis vertiginis & motus demetimur. Priori modo acceptū tēp°, sine relatione ad hæc inferiora, quæ mutātur tempore, vnum instans continuatum dici potest, parùm aut nihil ab æterno distinctū. Quippe æterna quę sunt (vt secundum Arist. *cælū, cæliq;* motor Deus) nullū futuri aut præteriti sensum, motum, successionem in se omnino habēt. Semper enim in præsenti subsistunt, quia ea solùm propriè tempori subijciuntur, quæ ortū & occasum vident. Cæterùm posteriore modo si capiatur tempus (vt scilicet comes est mortis, resque solas mortales & caducas mensurat) non vnum instans sed multa & numerosa, pro varietate & multiplici mutatione rerum sub illius veluti alis laborantium & languentium habet. Ad considerationem huius rei attentio animi valdè intensa requiritur; quippe tam exilis temporis, motus, & animi numerantis vtrumque distinctio à permultis traditur, vt nonnulli non dubitent dicere tempus, aut motum, aut animam numerātem, aut nihil omnino esse. Confidenter quidem ex Arist. hoc affirmant, tempus sine motu & animâ rerum actiones numerante per motum, omnino ens non existere. Quorsum hæc? nimirum vt intelligas, tempus dici à quibusdam numerum numerantem, id est animā, quia in durationibus distinguendis rerum mortalium, anima necessariò requiritur. At vt diutiùs te suspensum non teneam, anima sine multis instantibus & momentis actiones motusque rerum metiri nō potest: Nō ergo vnum, sed multiplex & numerosum instans in tempore habetur,

Tēporis respectus duplex.

Opinio multorum: tempus sine motu & intellectu nō esse quippiam.

Esse multa in tēpore instātia probatur.

betur, idque non imaginatione solùm, sed verè tale. Nam (vt exemplo vtar) vnum reale instans est quo Christus nascitur, aliud est quo Christus moritur; præteriti autem & futuri in instantibus connexio ab animâ motus rerum percipiẽte pendet. Est enim anima vigil quasi oculus, aut pupilla temporis, quæ omnes motus & mutationes rerũ ex motu cœli & solis diligenter obseruat, multaque instantia seu momẽta cum futuris & præteritis, prout res rerumque motus & actus postulant, rectissimè coniungit. Quid est ne tempus anima? non certè, sed numerus numerans, (id est anima) dicitur, vt postea pluribus intelliges; quia motus & mutationes rerum à motu cœli dependentes sine anima nec comparari, nec percipi quidem possunt. Quàm procul erras ab Arist. qui in proximo capite numerum numeratum, non numerum numerantem tempus appellat? Parùm attendis; nam non simpliciter numerum numerantem esse defendo, sed ita dici respectu distinguendæ durationis, in rebus quæ solùm ab anima discernente differentias temporis, non à belluis aut dormientibus percipiuntur.

Anima est oculus, quo tẽporis motusque mutationes cernã. tur.

Anima est numerus numerans.

Sed vt procedam in re propositâ, alia sunt argumenta quæ suadẽt. Vnum, quia nullum continuum vno termino clauditur, vt in *lineâ, superficie, corpore* constat, quæ multis punctis, lineis, & extremitatibus continuntur: tempus ergo non vno solùm, sed multis momentis eget. Alterũ est quia infinita ferè effecta actaq; naturæ simul tẽpore dicũtur, id est, quia simul ijsdem momentis fiũt, (vt in textu exponendo superiùs demonstraui) non ergo est vnum momentum numero, sed aliud aliudque in toto tempore. Omnia enim quæ simul oriuntur aut cadunt in diuersis ætatibus mundi, non vnum instans aut momentũ habent, quo dicantur simul. Inductione exemplorum in hac re opus non est; quot quot sunt instantia rerum mutabilium in stadio istius mundi sub orbe lunæ, tot sunt exempla, tot argumenta quibus hoc ipsum confirmetur. Fluit refluit q; mare, instans est quo fluxus & refluxus vniuntur; crescit, decrescit planta, instans est quo præterita actio naturæ cum futurâ copuletur; viuit, non viuit homo, instans est quo isti iam termini constringuntur; mouetur, quiescit animal, dormit & vigilat; instans est in quo vnus actus definit, & quo alius auspicatur. Sic aliquid mutatũ esse, instans mutabile & mutandum, præteritum & futurum notant.

Postrema dubitatio est, *An tempus sit motus vel potiùs affectio & mensura motus*? valdè anceps est hæc quæstio, & labyrinthis plena. Occham enim, Gregorius Ariminensis, & alij nonnulli eius ætatis viri doctissimi defendunt, tempus idem prorsus esse cum motu, maximè Dub. 4.

cum

Tempus à motu distingui probatur.

cum motu cœli, de quo hoc loco præcipuè agitur. Sed miror quid sibi velint isti interpretes, cùm in hoc ipso capite vehementer illos arguat Philosophus, qui tempus à cœlo aut motu cœli non differre arguerunt: quod certè non feciſſet, ſi rem vnam motum & tempus fuiſſe exiſtimâſſet. Sed rationibus ſic probo. Tempus & motus definitione differunt: ergo reipſa differunt. Eſt enim tẽpus *menſura motus ſecundùm prius & poſterius*; eſt verò motus *actus mobilis, quatenus eſt mobile*. Præterea menſura & menſuratum re differunt: ergo tẽpus & motus. Inſuper tempus nec velox nec tardum eſt, niſi ratione motus; tẽpus ergo reipſa à motu differt. Deinceps tempus & motus ſubiecto differunt; eſt enim motus in vno ſimplici certo & definito, tempus autem vbiq;. Porrò, ſi tempus & motus eſſent res vna, ſequeretur tẽpus à ſeipſo menſurari, quia menſurando motum, rem vnam cum tẽpore exiſtentem, ſeipſum menſuraret. Adhuc aliud eſt eſſe in tempore, aliud in motu; cùm illud durationem, hic ſucceſſionem ſpectet: ergo re differunt. Adde iſtis argumentis, eundem terminum non habere communem tempus & motũ, non in eodem prædicamento per ſe collocari; cùm tempus vi ſuâ ſit ſpecies diſtincta quantitatis; motus autem non ſit; vtrumq; ergo re vnum non ſunt. Poſtremò, diſertiſſimis verbis dicit Philoſophus & hoc capite & 12. cap. huius libri, tempus non eſſe motum.

Concludam ergo, vnũ ab altero re & naturâ ſuâ penitus differre, non tamen nego tantam eſſe affinitatem inter vtrumq; vt nec; tempus ſine motu, nec motus ſine tempore exiſtere quidem poſſit. Eſt tamen motus prior tempore ſecundùm ordinem naturę. Prius enim eſt quàm exiſtat tempus, prius (inquam) eſt, nõ durationẽ ſed naturâ; & (vt planiùs intelligas) ſic ſe habent motus & tempus, vt ſubiectum & propria paſſio ſubiecti, quę dicuntur ſimul ſi exiſtentiam, non autem ſimul ſi eſſentiam aut ſubſiſtentiam ſpectes. Eſt enim tempus propria paſſio motus. Sunt hoc loco ijdemq; non indocti, qui curioſè & obſcurè (meâ quidem opinione) diſtinguunt; tempus ſcilicet à motu re non differre, differre tamen ab illo natura rei; quaſi verò tot milliaria re differre, & naturâ differre, diſtent diſſideantq;. Rationes huius opinionis quas attexunt, poſtea inter argumenta contra hanc quæſtionem adducam, & tum pro viribus refutabo.

Motus tempore prior.

Tempus motus propria paſsio.

Diſtinctio quæſtionum decimi capitis?

Dubi-

Dubitatur in hoc capite

- De tempore, *An sit* quòd sit probatur
  1. A comparatione motus, qui sine tempore existere non potest, cùm ab eo mensuretur.
  2. A mutatione rerum caducarum, quæ tempore oriuntur & cadunt.
  3. A demonstratione *præteriti* & *futuri*, quæ sunt partes temporis.
  4. A successione *ætatum, annorum, mensium, dierum, horarum & instantium*, quibus motus rerum cognoscuntur.
  5. Ab enumeratione ætatum, quibus vita humana circumscribitur.
  6. Ab vsu *Ephemeridum, Annalium, pulsuum, crisium*, quæ Astrologi, historici, medici studiosè tractant.
  7. A distinctione *æternitatis, æviternitatis & temporis*, quibus infinita, finita, & caduca mensurãtur.
- De partibus temporis, *An punctus sit pars?* hîc distinguẽdum est
  - De parte, quòd sit
    - Materialis, & sic punctum non est propriè pars, cùm sit indivisibile.
    - Formalis, & sic est vel
      1. Propria, vt *anima hominis*, & sic quoq; punctum non est pars temporis.
      2. Analogica, vt *copula* est forma propositionis, & sic punctum est pars temporis.
  - De puncto, quòd sit vel
    1. Mathematicum & separatum, animo solo conceptum, & sic non est pars temporis.
    2. Physicum, & coniunctum cum præterito & futuro, vt sit initium vnius & finis alterius, & sic est pars.
- De numero punctorum in tempore, *An sit vnum vel plura?* hîc etiã distinguendum est
  - De tẽpore, capiatur vel
    1. Metaphysicè, pro mensurâ rerũ æternarum, in quibus non est mutatio, & sic totum tempus nihil aliud est quàm vnum quasi *Nunc* continuatum.
    2. Physicè, pro mensurâ realis motus, & sic in eo multa sunt *instantia* pro successione, mutatione, & varietate rerum quæ sub tempus cadunt.
  - De puncto, quod consideratur
    1. Vel respectu vnius actus aut mobilis, & sic est vnum.
    2. Vel respectu successionis, & sic necessariò plura sunt.

De natura tẽporis, *An à motu & essentiâ differat?* differre ostenditur.

1 A definitione, quæ est diversa utriusq;.
2 A ratione mensuræ, quia mensura & mensurata differunt.
3 A distinctione proprietatũ, quæ assignãtur utriq;.
4 A diversitate subiecti, quia nec eidẽ subiecto tẽpus & motus insunt, nec eodem modo.
5 Ab hypothesi & consecutione absurdi, quia si tẽpus & motus sint idem, sequetur tempus mensurari à seipso, cum motus ab illo mensuretur.
6 A differentiâ exiſtendi in utroq;, quia aliud est esse in tempore, aliud esse in motu.
7 A terminis diversis utriusque, quoniam *instans* est terminus cõmunis temporis, *sumtionis esse* est terminus motus.
8 Ab ordine prædicamenti, quia *tempus* est directè in quantitate, *motus* verò reductivè.
9 A fine, quia usus tẽporis in distinctione durationis, usus motus in alteratione rerum cernitur.
10. A sensu, quia *motus* est perceptibilis sensu, *tempus* verò non est.

Argumenta contra primum in hoc capite dubium, Vtrum tempus sit ens in rerum natura?

Opp. *Quicquid est ens solũ in animo idipsum propriè esse nõ dicitur; sed tẽpus est ens solũ in animo: ergo tẽpus proprie non est. Minor probatur, quia (teste Philosopho in textu) præteritũ & futurum entia non sunt; futurum enim adhuc non est, præteritum autẽ evanuit, neq; instans (cũ sit indivisibile) tempus esse potest; quoniam tempus est continuum, quod in finitè in partes eiusdem proportionis dividi & secari potest.*

Ens duplex.

Resp. *Ens rei duplex est, constans in statu suo, quod positivum vt cælũ, &c. constans & fluens, quod successivum vt tempus & motus dicitur. Minor vera est in ente rationis non rei. Nam licèt tempus partem nullam actu existentem habeat, satis est si in successione & fluxu habeat. Præterea, si nunc tum seu instans sumatur physicè, formâ temporis est analogica, qua partes secundum initium & finem unitæ realiter esse dicuntur. Nam vt instans motus, ab aliq; ad nullum vtriusvis actus dici potest per quem vtrumq; quodammodo existit: sic nunc tum seu punctum temporis, qualemcunq; existentiã præterito & futuro, quæ vtiuntur in illo, præbet. Postremò, tempus non caret subiecto suo, nempe primo mobili, in quo primario inest.*

Subiectũ tẽporis primarium primum mobile.

Opp. *Si tempus vllam essentiam haberet extra animam, eadem esset velin tempore, sic etiam in seipso esset, vel in instanti, & sic continuum in indivisibilis consisteret; imò tum sequeretur, quòd corrupto illo instanti amplius non esset tempus; videtur ergo hoc verum esse, quòd tempus non sit omnino.*

Resp.

Resp. *Tempus consideratur bifariam, vel propriè quoad durationem & cõtinuationem rerum, & sic essentiam habet extra animam in quantitate; vel communiter quoad discretionem & separationẽ partium (& sic, vt docet Philosophus in textu) ab anima dependet. Nam partes eius quæ continuantur ad invicem per instantia seu momenta non possunt discerni, dividi, & separari, nisi per animam, cuius vis requiritur, vt ex pulsu sensuq; ipsius motus distincta partes temporis percipiantur rebusq; ordine accommodentur.*

Tempus quoà modo in animo, quomodo extra animã consideratũ.

Opp. *Tempus solum ab animâ percipitur: ergo illius essentia non est extra animum. Antecedens patet, quoniam nullo sensui obiectum est tempus, aliter non minùs à belluis quàm ab hominibus perciperetur. Ratio tenet, quia qualis est cognitio, talis est constitutio rei, essentia enim scientiã sequitur.*

Resp. *Obiecta sensuũ sunt duplicia, alia propria, vt color, visus, sapor, gustus; alia cõmunia, vt magnitudo, motus, & per motũ tẽpus; quæ cõmunia obiecta sensuum dicuntur, quia non vnum solùm sed plures sensus movent. Attenda quòd dixerim tempus esse sensibile per motũ. Nã vt motus ab hoc signo aut gradu ad alios terminos suos pervenisse sensibus percipitur: ita ratione motus sic sesu pulsatis nõ ignoratur tẽpus. Habet ergo essentiã extra animã in naturebusq; mobilibus, quarũ durationẽ secũdũ prius & posterius dimetitur.*

Tempus sensibile ratione motus.

Opp. *Si sit tempus, erit in aliquo subiecto; sed nõ est in aliquo subiecto: ergo nõ est. Maior constat, quoniam est accidens, cuius esse est inesse. Assumptio probatur, quia Arist. docet hoc discriminis esse inter motum & tempus, quòd motus in mobili, tempus in nullo subiecto insit. Est enim (vt ait) simul vbique.*

Resp. *Distracti sunt multi hoc argumento in ancipitem cogitationẽ quid respondeant; alij respondent tempus esse in animo vt in proprio subiecto suo, alij esse in motu, quem mensurat; alij in ipso instanti, quod vt mobile se semper habet ad partes temporis; quare vt motus est in mobili: ita tempus in instanti esse volunt. Alij porro in primo mobili inhærere idipsum docent, alij denique non in vno distincto horum omnium quæ enumerantur, sed in omnibus vt in subiecto aggregationis collocari cẽsent. Quòd nõ sit in anima, antè ratione convincitur; in motu non esse ratio etiã suadet, quia mensura nõ est in mẽsurato; non in esse momento contradictio naturæ docet, quia continuum in nõ cõtinuo, divisibile in non divisibili inesse non potest: relinquitur ergo quòd primario sit in primo mobili, & communiter in toto mundo vt in vno aggregato, non simplici subiecto. Nam omnia quæ sunt suum tẽpus habent; & hoc non est cõtra naturam accidentis coniuncti seu numerosi, quod secundùm proportionẽ suum subiectum nõ vnum simplex, sed compositũ & numerosum postulat. Et hæc vno videtur maximè cum Arist. conspirare, qui inter proprietates temporis hanc vnam tradit, quòd omnium simul existentium idem sit tempus.*

Varijs de subiecto proprio temporis sententiæ.

Argumenta contra secundam quæstionem, quæ est Vtrum instans sit pars temporis?

Opp. *Tempus est totum homogeneum seu similare, cuius qualibet pars eodi insignitur nomine cum toto; sed instans temporis idem nomen non sortitur: ergo non est pars temporis. Assumptio constat, quia indivisibile non sortiri potest idem nomen cum divisibili.*

Resp. *Instans pars quidem non est integralis, vt ainunt, sed formalis analogicè. Omnis enim distinctio partiũ in tẽpore à termino cõmuni sumitur; & quãvis sit indivisibile momentum ex parte sui, cõmunicatum tamen cæteris partibus temporis realem quandam existentiam habet.*

Opp. *Instans est vera pars temporis, eademque integralis: ergo non opus est ista à distinctione partium, vt instans partem formalem, non veram sed analogicam, physicam non mathematicam, secundum cohærentiam cum aliis partibus, non secundum propriam essentiam esse defendas. Antecedens probatur, quia nihil habemus de tempore nisi instans, secundum Arist. in text: si ergo vlla sit pars temporis, instans erit. Præterea, semper existit instans in tempore: ergo est semper pars temporis. Antecedens constat, quia si nõ esset corrũperetur; at non corrumpitur: ergo semper est. Minor suadetur, quia si corrũperetur corrumperetur vel in tempore, & sic esset continuum, quod negatur, vel in instanti, & sic cùm corrumpitur corruptum maneret.*

Resp. *Necessaria fuit ista distinctio partium; sunt enim quædam partis in modo quæ verissimarum partium aliquãdo rationem subeunt: sic instans pars temporis formalis analogicè & in modo dicitur. Quod urges ex Arist. habere nos nihil de tempore nisi instans, largiùs illic Philosophum per nomen instantis aut mobile, aut præsens tempus paulisper continuatum intelligit. Quod denique addis non corrumpi momentum nisi vel in tempore, vel in seipso, nego alterius corruptionem requiri tempus, vel aliud momentum in quo intereat. Non enim corrumpitur instans per accessionem contrarij, sed per successionem aliorum partium, quibus perpetuò fluentibus cedit. Alij respondent huic argumento, nõ corrumpi omnino si vel principium à quo fluit, vel primum subiectum, id est primũ mobile, in quo est consideres. Nã quamvis infima fere momenta motũ rerum mobilium cadant, in primo mobili tamen, proprio subiecto & motus & temporis conservantur. Postremò, non ineptum est illud respõsum, corruptionem instantis non propriè dici corruptionem (corruptio enim est à forma non ad formã progressio) cæterùm cùm instans non habeat formã, propriè corrumpi non dicitur; & sic fallax est totum hoc argumentum, vtpote à falsa hypothesi & suppositione sumptum.*

Opp. Proteo *similis es, qui in omnem te formam vertis. Nunc enim instans temporis partem, nunc non esse defendis: quid ais Aristoteli qui partem esse negat? pars (inquit) nulla temporis omninò manet.*

Resp.

Resp. *Non mutor sententiâ, sed quomodo pars temporis, quomodo non dicatur instans, libenter demonstrare velim. Respondeo igitur, quamvis Arist. dicat partem non esse, vt raptim à praterito in futurum transvolat: cùm tamen sepiusculè dicat habere nos aliquid temporis in momento, ostendit tempus in momento aliquo modo actu existere; non quòd eiusdem partes cohereant simul, sed quia ita praterituum quoad finem, & futurum quoad initium instanti copulentur, vt vtrumq; aliquo modo actu & realiter in eo existere dicatur.*

Opp. *Si instans esset formalis pars temporis, essentialiter tempus ab aliis distingueret; sed non ita distinguit: ergo non est formalis pars temporis. Assumptio probatur, quia motus suum quoq; instans habet, quod* mutatũ esse, *omnesq; subtaneas mutationes in eo mẽsurat, quales sunt generationes, corruptiones, aliaque motiones rerum, cùm perfectivè aut defectivè (vt aiunt) inter minũ ad quem desinunt. Vltima enim perfectio motus defectiq; instanti mensuratur.*

Resp. *Nihil aut parum vrges contra quæstionem, nisi ostendas instans convenire motui per se, vt tempori quidem convenit, agnosco equidem perficientes & deficientes progressiones motus instanti mensurari, hoc autem fit ratione temporis, cuius pars formalis ipsum instans dicitur.*

Argumenta contra tertiam quæstionem; Vtrum vnum vel plura sint instantia in toto tempore?

Opp. *Tempus propriè & primariò est (vt hic docet Philosophus) in primo mobili, quod naturâ sua (vt in libris de cœlo ait) est æternũ: ergo in eo non sunt plura momenta. Ratio est, quia in æternis non est præteritum aut futurum, sed solùm præsens, idemq; incommutabile; cùm ergo totum tempus sit in primo mobili, vt in proprio subiecto, eodemq; æterno, probabile est quòd in toto tempore sit vnum solum instans.*

Resp. *Æternum aliquid secundùm Philosophum dicitur duobus modis; vel simpliciter et absolutè secundùm essentiam, quod nullam commutationem admittit; vel comparatè secundùm participationem & influentiam ab alio, quod simpliciter nõ est immortale. Priori modo solus Deus ex sententia Philosophi est æternus, in quo (vt in Metaphysicis docet) nullum est accidens, nulla mutatio, aut ratio nulla, cuiq; omnia præsentia sunt, præterita aut futura nulla; posteriori verò modo æterna sunt; vt cœlum, angeli, quæ essentiam acceptam primo motori referunt, eandem mutabilem in se, per influentiam tamen à primâ causâ æternam, sic tamen, vt temporis, loci, motus varias mutationes subeant. Cœli ergo conversiones sunt in tempore, & tempus in quo volvitur cœlum numerosa puncta habet, idq; nõ solùm respectu inferiorum inferiorum, quæ motu, lumine, influentiâ regit: sed respectu sui, quia varias vices, partes, & stationes habet; sic etiam spiritus definitè in loco, definitè in tempore, definitè in motu multas alterationes subeunt.*

A Æternum duplex.

Opp. *Est vnum solum instans in toto tempore respectu istorum inferiorũ, ergo non recte defendis esse numerosum. Antecedens probatur, quia nulla ratio dari potest, quomodo instans semel existens corrumpatur.*

Futurum instanti contrarium, & corruptionis causa.

Resp. *Corrumpitur aduenta futuri, quod locum contrarij occupat. At dices, nulla pars est contraria parti eiusdem totius; verè dicis in continuo, sed in ente successiuo vna pars locum contrarij occupat. At futurum præsenti allegatur; non ergo contrariatur eidem. Agnosco id quoq; verum esse quod dicis, sed distinguo futurum quoad initium allegari, contrariari verò quoad successionem partium. Adhuc non satisfacis mihi. Nã si futurum sit causa corruptiinstantis, modum oste ẽde, an hoc ipsum instans in se, aut in alio corrumpatur? Nec in se, nec in alio, sed alterius successione moritur. Age ergo, est quedam successio instantium, et sic instantia seu momenta erunt continua. Est quedam successio instantis, non continuationis in ipso: nam quamprimùm vnum succedit, alterum extinguitur. Vt ergo in generatione nulli corrumpitur ouũ, sed in instanti, nullâ apparente continuatione prioris formæ ouales: ita in successione instantium vnum non citiùs extinguitur, quam aliud generatur, nullâ remanente existentiâ prioris.*

Opp. *Si multa sint instantia & momenta in toto tempore (vt ais) sequetur aut simũl esse aut non: non autem sunt simul, quia indiuisibilia definuntur esse qua societatem alterius non patiuntur: at si vnum eorum prius alterum posterius esse dicas, id est, si dixeris non esse simul, tum in ipsis momentis tempus esse concludis; quippe prius & posterius sunt proprietates temporis, et tempus in momentis non est. Nam vt indiuisibile additum diuisibili ipsum nec maius nec minus facit in magnitudine: ita instans instanti adiunctum, nec prius nec posterius facit in tempore; hinc concludo non esse plura momenta in toto tempore.*

Resp. *Satisfactum est huic argumento superiùs, cùm de modo generandi & corrumpendi instantis ageretur. Cùm enim vnum instans alteri succedat, quamvis vnum eorum prius aut posterius alio dicatur numero aut ordine, non tamen temporis successione, hoc est quod velim, non quicquam temporis in corruptione instantis consumi, vt hoc prius, illud posterius dicatur: succedere tamen vnum alteri iam stat no numero ordineq; natura, vt à priore ad posterius non conuertatur subsistendi ratio.*

Argumenta contra quartam quæstionem, Vtrum tempus sit motus vel potiùs affectio & mensura motus?

Opp. *Controuersia hæc duplicem sensum habet, & intelligitur vel de tempore primi mobilis, vel de quolibet singulari tempore respectu eius motus quem intrinsecus metitur. Scio equidẽ esse quosdã interpretes qui asserant, re distinguitur tẽpus à motu primi mobilis, quia idipsum Arist. asserit in hoc capite, nõ aũt à motu singulari cuiusq; rei, quoniã hoc additur in textu, tempus nõ esse simul*

omni motu. His positis sic arguo: tempus à nullo motu re distinguitur: ergo falsum. Antecedens probo, quia tempus definitur per motum; sed definitum à nulla parte suæ definitionis reipsa differt: ergo tempus non differt à motu.

Resp. *Controversiam hanc de tempore primi mobilis, & de singulari tempore cuiusq; motus agnosco sic institutã esse (vt ais) sed probabilior videtur illa quidẽ opinio, quæ defendit tempus ab omni motu realiter distingui. Argumentatur allato contra hanc opinionem sic respondeo, quòd licet communiter describatur tempus per motum, non tamen est idem cũ motu; nam quãvis quælibet pars vera & essentialis definitionis re eadem sit cum definito, qualibet tamen pars descriptionis aut notationis (qualis hac est tẽporis) re eadẽ nõ est cũ definito. Si vrgeas tẽpus verius definiri nõ posse, dico esse accidens q, verum tamen interna definitione non admittat; ratio est, quia accidẽtis esse est ineſſe.*

Opp. *Definitio motus convenit tempori: ergo tempus re non differt à motu. Antecedens probatur, quia tempus est quantitas successiva, vt motus, p[ro]pterea, mobile ad actum non aliter quàm motus trahit.*

Resp. *Falsa hæc sunt quæ dicis. Tota enim definitio motus ei non convenit,* Morus & temporis discrimina. *ideò in multis tempus & motus differunt; motus enim non est nisi in mobili, tẽpus autem non solum in mobili, sed in quiescenti ineſt. Similiter in diuersis mobilibus loco & subiecto separatis non est idem motus, illorum tamen omniũ est idem tempus. Item omnis motus est tardus aut velox, tempus verò non est nisi per accidens, id est, vi nõ nisi ratione motus. Quid multis? si tempus esset motus primi mobilis, sequetur esse plura tempora, quia sunt plures motus et cõuersiones eiusdem. Quid adiã? alii & nigris carceribus sepulti, benè percipiunt tẽpus, non autem percipiunt motum primi mobilis, quem tamen persentiscerent, si idem motus & tempus vtrunq; esset. Abundè rationum concurrunt, quibus hoc discrimen essentiale probem. Nam si tempus idem esset cùm motu, sequeretur motum esse numerum, vt definitur tempus. Festino, tempus est natura, et ordine posterius motu: ergo à motu differt. Item partes temporis* momẽtis, *partes motus* mutatis esse (*vt aiunt*) *copulantur: ergo re differunt. Differunt etiam quia nõ est eadem vtriusq; duratio seu extensio. Nam sæpe motus extensio magna est, temporis parua, si magnũ spacium celerrimè decurratur: & è contrario motus duratio seu extensio brevis est, temporis longa, si breve spacũ tardius conficiatur. Postremò, temporis mutatio non mutat subiectũ, at motu variato subiectum commutatur. Nihil hîc dico de loco temporis in quantitate, à cuius serie motus secluditur. Accumulaui nũc plurima temporis & motus discrimina, ne fucatis & fallacibus argumentis adolescentulis quasi in brevo harẽtibus impanatur; facilis enim est seductio, vbi nulla est certa viæ directio & demonstratio.*

Opp. *Prius & posterius sunt partes motus seu successionis, (qua successio à nõnu, vt in tertio Physicorum Arist. docet, re non distinguitur) sed prius &*

posterius (vt hic demõstrat) sunt ipsum tempus: ergo tempus à motu nõ distinguitur. Minor patet ratione, quia prius & posterius, præteritum & futurum, (quæ absoluunt tempus) significant.

Prius & posterius quo modo temporis, quo etiam modo motus partes.

Resp. Prius & posterius sunt partes temporis per se, motus verò per accidens ratione temporis. Huc adde, quòd sint partes temporis durationis, motus verò ordine & successione. Hoc dico, non quòd successionem putem esse sine duratione, sed vt intelligas aliud esse successionem, quæ ordinem; aliud durationi, quæ motum & mensuram partium succedentium notat.

Opp. Tempus est nihil aliud quàm motus solis: ergo tempus non differt à motu cœli. Antecedens probatur; quia motus solis mensurat omnes alios motus, vereq; vt mensura est notior mensuratis. Quòd mensuret alios omnes rerum inferiorum motus hinc constat, quia omnia tempora motusq; rerum à motu solis pendent; vt hora, dies, mensis & annus; ver, æstas, autumnus & hyems. Imò res hæc tam nota est, vt ipsa imperita multitudo à philosophis & astrologis populariter instructa motu solis pro tẽpore vtatur. Præterea, si vehementiùs vrgeam, quomodo annus, aut mẽsis lunaris aut solaris dicatur, si tempus ipsum à motu solis non mensuretur? Verùm si mensuretur à motu solis, cur motus solis tempus non dicitur? Postremò, quoniam non licet in tanto velum orationis expendere, in leviore hoc argumento velim mihi satisfacias; per motum horologij mei mox actiones singulares nostras: ergo motu horologij videtur esse tempus. Nam quicquid demetitur durationem rerum, aut actionem, ipsum tempus est, vt ait Aristoteles. Nihil addam, alter enim loco quærerem, quor sim plura entia in rerum natura confingamus, cùm sint pauciora? intelligo tempus & infinitas temporis partes, quæ frustrà ponuntur, si motus sufficiat. At videtur sufficere, quia motu eiusdemq; successione mensurantur omnia; omnia dico, quia cœlestia & terrestria, summa, infima, aëria & caduca; excipiuntur nulla.

Resp. Tempus est aliud à motu solis, id est, mensura & numerus finitus motus, aliorumq; omnium motuum naturalium; agnosco tamen à motu solis præcipuam cognitionem et distinctionem aliarum motionum desumi; cæterùm ipsum solarem motum esse secundùm veritatem mensuram non agnosco. Nam etsi tempora distincta, vt hora, dies, mensis & annus inde nomen petant, mensuram tamen temporis acceptam ferunt. Neq; mensis aut annus solaris dicitur, quia mensis aut annus motu solis mensuratur, sed quia illius vestigium Zodiaco distinctiùs cognoscitur. Similiter de motu horologij dico, non illum esse mensuram durationis, sed causam certioris cognitionis. Quæstio ergo ista in postremo loco proposita nulla est. Nam plura entia quàm natura necessitas postulat non confingimus, quoniam omnia motu non nisi per accidens mensurantur.

CAP.

CAP. 11.

Vtrum { *Ignorato motu penitus ignoretur tempus?*
Dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant?
Tempus bene definiatur?

Vanquam tempus & motus re inter se differant (vt iam demonstratum est) tanta tamē est vtriusque affinitas & cognatio, vt huius sine illius scientiâ & sensu nulla cognitio habeatur. Cognoscimus enim tempus per motum, quia quando non percipimus motum, ignoramus etiam & tempus. Motus enim est quasi pulsus temporis; hoc probat Aristot. ratione, quia somno obruti, vel mente alienati & distracti nullum omnino motum persentiscunt, & proinde nullum omnino sensum pulsumque temporis animo & memoriâ tenent. Sicut illorum exemplo docet, qui apud Heroas in Sardo insulâ multos integros annos dormierunt. Fuerunt hi Heroes Herculis filij, qui in Sardiniâ vitâ defuncti, integris corporibus longissimo tempore (veluti somno consopiti) ad Aristot. vsque tempora duraverunt. Hi (inquit Philosophus) à somno excitati (propterea quòd nullam in quiete agitationem aut motum persenserunt) nullum aut parū admodū temporis videbantur sibi consumpsisse. Simile est historia de Epimenide Cretensi illo Philosopho, vt Plinius & Diogenes Laertius scribunt. Hic enim à patre aliquando ablegatus vt rure ovem deferret, in speluncam meridiano tempore divertit, ibidemque 57. annos perpetuos stertit; tandem post tam bene longum soporem experrectus ovem inquirit, illamque non reperiens quasi vix horā dormisset reversus est domum, maximoque omnium stupore & admiratione vix demum à suis aut agnitus aut receptus.

Strabo lib. 5.

Plinius lib. 7. Natur. hist. ca. 52. Diogen. Laert. lib. 1. in vita Epimen.

Verbosus non ero; hîc dormientium exemplis vtitur Philosophus, vt ostendat tempus non percipi, si motus non percipiatur. Prius ergo concludit tempus non esse sine motu non tamen (vt nonnulli volunt) idipsum aut motum, aut aliquid motus esse concludit. Re enim tempus & motus distinguuntur; ita tamen distinguuntur, vt sit necessaria inter vtrumque dependentia, quemadmodum inter mensuram & mensuratum: at mensura quiddam est externum

ternum respectu mensurati. Tempus ergo non est motus, nec sine motu, idest, non est motus si essentiam, & non sine motu si existentiã & scientiam spectes. Quippe nec existit, nec innotescit tẽpus absq; motu, sive illius successio, sive illius in animo cõceptio consideretur. Tẽporis enim occasio in rebus non sentitur, nec mẽte apprehenditur sine pulsatione motus. Hinc in textu (inquit Philosophus) æqualia sunt tempus & motus. AEqualia proportione, successione, ordine & cognitione. Hoc apertum est (vt ait D. Thomas) in motu primi mobilis, & tempore quo mensuratur. In eo enim tempus & motus semper paria sunt. Paria etiã sunt in alijs motibus, respectu terminorum ad quos vtrumque æqualiter tendit. Nam quantus est motus tantum est tempus, quoad extensionem quam tempus sortitur ex parte termini per motum acquisiti. Hoc dico, non quod non fit aliquãdo brevis motus in longo tempore, aut longus in brevi secundùm qualitatem & virtutẽ moventis aut mobilis, secundũ quod in ordine & proportione ad terminum acquisitum perpetuò adęquentur. Tempus enim cõtinuitatem (vt ita dicam) à motu, motus à magnitudine sumit. Sic *prius* & *posterius* in tempore à priore & posteriore in motu, & prius posteriusq; in motu, à priore & posteriore in magnitudine ortũ originẽq; trahũt. In 2. parte huius capitis quid sit tẽpus inquirit, idemq; esse *numerũ motus secundum prius & posterius, cuius partes copulantur ad instans*, definit. Cũ dicitur *numerus*, distinguendũ est quòd *numerus* sit vel numerãs vt *anima*, vel trãscẽdẽs vt *vnũ illud numerosum* quo omnia dicũtur vnũ; vel *numerus*, quo numeramus, qui est species discretę quãtitatis; vel *numerus* numeratus & sic tẽpus *numerus* definitur esse. Vt enim numerus res distinguit, earũq; nõ solũ ordinẽ, sed & multitudinẽ & paucitatẽ declarat: ita tempus nõ modo successionem *prioris* & *posterioris* in mõtu, sed etiã ordinẽ velocitatem, & tarditatẽ ipsius *successionis* evidenter demõstrat. Quid multis? Est numerus i. numerosa mẽsura motus, qui sẽper alis temporis enixus, à forma ad formã, à termino ad terminum tanquam ad scopũ in stadio & Olympo naturæ volat. Est numerus i. (si velis) partes ipsius motus realiter cõtinuę, numeratæ autem, cognitæ & distinctę per animũ, qui numerus numeris appellatur. Metitur enim tẽpus partes motus reipsa continuas & cohærẽtes, divisas tamen & separatas animo solùm concipiuntur. Nomẽ *motus* in hac definitione sumi potest, vel strictè, pro motu primi mobilis, in quo per se & primariò tempus inest, cuiusq; mensura dicitur, vel cõmuniter pro cuiuslibet rei motu. Priori modo tẽpus definitur numerus solũ cœlestis motus per se, at posteriore modo definitur numerus, i. mẽsura motuũ aliorũ omniũ. Hęc nõ dissonãt ab oraculis veritatis

Existentia & cognitio tẽporis à motu dependet.

Temporis & motus proportio.

Temporis definitio explicata.

Numeri distinctio.

tatis. Nã cũ angelus iureiurãdo in Apoc. D. Io. asserat tẽpus nõ futurũ amplius, intelligitur (vt ait D. Thomas) post diẽ iudicij, quãdo motus corporũ cœlestiũ cessat. Age igitur, rectè tẽpus primariõ motus cœlestis mensura definitur esse, quia ab illo motu omnes omnium & singulorum inferiorum motus actusq; dependent: minùs tamen primariõ tempus alijs etiam motibus (vt mensura mẽsuratis) convenit. Tertia pars definitionis istius est, *secũdũ prius & posterius*, in qua enucleatius explicanda propono, *prius & posterius* in tribus eminere, nimirũ *mobili*, *motu*, & *tẽpore*; in mobili secundùm potẽtiam, in motu secundùm actum in tẽpore secũdũ ordinẽ, successionẽ, numerũq; partiũ, quæ in *mobili* vt in subiecto, in *motu* vt instrumẽto cieri aut mutari possunt. Partes enim horum, scilicet *mobilis*, *motus*, & *temporis* in fluxu sunt, vnde entia successiva dicuntur; *mobile*, inquam, quatenus mobile, *motus* vt actus, *tempus* vt numerus, quo progressiones & vestigia naturæ designantur. Sequitur alia particula in hac definitione, neimpe quòd *temporis partes copulentur ad instans*. Per *partes temporis* præteritum & futurum, per *instans* indivisibile momentum physicum, intensum non protensum aut extẽsum intelligo. Momentũ physicũ dico, non mathematicum, reale non imaginarium; intensum, idest tale vinculum vtriusq; partis, vt neq; à præterito quod in se definit prododi, nec in futurũ quod à se incipit, extendi secundùm partes quantitatis aut successionis dicatur. Sic tamẽ realiter pendet inter vtrũq;, vt hoc & illud verissimè in eo quoad initiũ & finẽ existẽtiã habeant.

Apocal. c. 10. vers. 6.

Prius & posterius in quibus cernantur.

Instans in definitione tẽporis quale sit.

Assignatâ hac definitione enucleatâ explicatiùs, nõnulla subijcit Aristoteles, ex quibus earũ dubitationum quæ superiore capite propositę sunt dissolutio colligatur. Prima dubitatio quam dissolvit est, *An tempus & motus eodem modo existant in fluxu?* Asserit vtraque esse entia successiva, non tamen sic esse eodem modo, quia idem re tempus est vbique, non tamen idem motus. Altera dubitatio est *An sit vnũ vel multiplex instans in omni tempore?* affirmat vnum esse generatim & mathematicè sumptũ, non autem esse vnũ numero physicè acceptum, quia nunc hoc, nunc illud *mutatũ esse* demetitur. Tertia dubitatio, *An tempus in instanti existat?* Concludit aliquo modo existere, quia sine momento esse non potest. Est enim momentum quodammodo forma tẽporis, at forma actus rei est cuius est forma. Cæterùm in hoc discrimẽ est, quòd tẽpus sit mensura motus, instãs autẽ mensura mobilis quoad *mutatum esse*, quod semper instanti & momento claditur. Hinc quemadmodum (inquit Philosophus) motus ratione mobilis varietatem divisionemque sortitur: ita tempus beneficio instantis vnum continuumque est, & illius interventu sectionem accipit.

Sex dubia prioris capitis resoluta.

1

2

3

Instans mensura mobilis est, tempus verò motus.

Quarta

4 Quarta dubitatio est *An sit idem numero motus quieti interruptus?* ne-
5 gat esse eundē, quoniam quies est privatio & cessatio motus. Quinta dubitatio est, *An momentum & punctum differant?* differre ait, si ad vīū vtriusque vis & natura investigetur. Ratio est, quia *punctum* est proprie communis terminus lineæ, *momentum* temporis, & quia *punctum* in lineâ vnum idemq; manet, raptim verò & confestim *momentum* in tempore evanescit.

Punctū & momentum differunt.

6 Postrema dubitatio est *An vllo modo instans dicatur tempus?* Proprie (inquit) dici non potest, quia est communis terminus eiusdem, licèt quadam ratione eiusdem numerus censeri debeat, quatenus illius scilicet interventu *prius* & *posterius* tempore inesse deprehenditur. Et licèt alij numeri circa res alias versentur, vt *denarius* circa *equos* aut *homines*; numerus tamen motus, id est, tempus illic solum est, vbi illius termini, id est momenta hærent. Et hæc de textu, ex quo, si alia examinantur dubia, inter opponentem & respondentem discussa invenies; hæc verò proposita leviùs nunc attigi, quia supra à me vberiùs fusiusque tractata sunt.

Summa capitis in vna distinctione.

Explicātur in hoc capite.

- Distinctio inter tempus & motum quoad
  - Essentiā, quia inter se differūt, vt patet ex argumētis ordine à me discussis in explicatione huius & prioris capitis.
  - Existentiam & scientiam, & sic propriè non distinguuntur, quia tempus non nisi per motum existit & innotescit.
- Definitio temporis
  - Communis, vt sit *mensura omnis motus secundùm prius & posterius.*
  - Propria, vt sit *numerus*, id est, numerosa mensura, motus cœlestis, primariò ex vertigine solis deducta; distinctè *secundùm prius & posterius*, id est partes motus, *cuius partes copulantur ad instans*, id est, præteritum & futurum vniuntur in momento.
- Multiplex dubitatio; de existētiâ tēporis & motus, An sit vna? de momēto, An sit idem vel multiplex? de modo existendi in momento; de quiete An motū impediat? de differentia puncti & momenti, de multiplici acceptione, conditione, & proprietate eiusdem.

Argumenta contra primam quæstionem, Vtrum ignorato motu ignoretur & tempus?

Tempus

Opp. *Tempus est ens absolutũ: ergo illius cognitio non sic dependet à motu, vt sine illius cognitione intelligi non possit. Antecedens constat, quia tempus est species quantitatis, quæ est absolutum prædicamentum. Ratio tenet, quia qualis est essentia, talis est scientia rerũ (vt in Analyticis docet Arist.) quippe modus sciendi modũ essendi sequitur: si ergo essentia temporis sit per se absoluta, illius quoq; scientia per se & absoluta erit. Non ergo ignorato motu ignoratur tempus; hoc enim arguit non absolutum esse.*

Resp. *Absolutum accipitur bifariã, vel simpliciter, & sic solummodo causæ & principia prima absoluta dicuntur, quia ab alijs non dependent; vel ex parte & secundùm quid (vt aiunt) & sic quantitas & qualitas entia absoluta dicuntur, non quòd simpliciter & per se subsistant vt substantiæ, sed quòd ab illis, vt à causis, alia minùs absoluta initium trahant; & hoc modo seu respectu tempus quiddam per se & absolutum esse dicitur. Sed vt nullum accidẽs est aut cognoscitur sine subiecto: ita tẽpus nec existit nec innotescit sine mobili & motu, quorum partes in successione positas demetitur.*

Absolutum dupliciter dictũ.

Opp. *Omnis mensura est notior mensurato; sed tempus est mensura motus: ergo tempus est notius motu. Quo concesso videtur necessariò sequi, per motũ non cognosci tempus, sed potiùs per tempus motum intelligi. Maior syllogismi constat, quia mensurare est notas partes quantitatis reddere, vt in linea, superficie, loco, aliisq; quantitatibus & dimensionibus patet.*

Resp. *Tempus consideratur duobus modis, vel per se in propria natura, & sic est quiddam obscurius ignotiusq; motu (omnem enim sensum fugit, solo q; animo apprehenditur) vel in comparatione ad motum hunc vel illum, cuius partes vt mensura certiores reddit, & sic notius est motu. Breviter sic; si consideretur tempus confuse in genere entis, est ignotius motu, si verò consideretur distincte in specie, quatenus hunc vel illum motum velociorem aut tardiorem mensurando declarat, notius est motu; quia aliter sic esse affectum motum non percipimus.*

Tẽpus vt motu notius & ignotius.

Opp. *Prius naturâ magis notum est nobis (vt docet Philosophus primo Physicorũ) sed tempus est ordine naturæ prius motu: ergo tempus est notius nobis. Quòd tempus sit prius ordine naturæ motu sic probo, quia tempus est propria passio primi mobilis, in quo per se propriè & primariò inest; at omnis motus rerum non est affectio primi mobilis: est ergo tempus ordine naturæ prius, & proinde notius: vnde sequitur ignorato motu non ignorari tempus.*

Resp. *Primùm ad maiorem dico, prius ordine naturæ non esse notius nobis, vti confuse; hinc minorem syllogismi nego, & ad probationem respondeo, tempus licèt sit propria passio primi mobilis, quod est omni corpore naturâ prius, nõ tamẽ esse prius omni motu, quia etiã est motus cœli, à cuius cognitione cognitio temporis, vt est propria passio mobilis dependet. Quòd verò addis omnẽ motũ rerum non esse affectionem primi mobilis, fallaciter agis à secundùm quid*

ad

ad simpliciter argumentum ergo hoc nego, ad aliud perge.

Opp. *Videtur inaniter & otiosè hoc loco moueri hæc quæstio duabus de causis, primùm quoniam satis satisq; intellecta est in 2. Physicorum, vbi docuit Philosophus, ignorato motu ignorari naturam, quâ ignoratâ necesse est tempus (quod est duntaxat affectio eiusdem) penitus ignorari; quoniam longè melius ab ignoratione principij aut subiecti, in quo tempus vt accidens inest, q̃ ab ignoratione alterius accidentis argumenta derivâsset. Principium temporis est potentia mobilis, subiectum ipsum mobile primum in quo inhæret: at motus est accidẽs, cuius partes ratione ipsius mobilis dimetiuntur.*

Resp. *Causæ quas adfers videntur coarguere Philosophum, sed si nou sis inquus rerum æstimator & censor, inuenies notam erroris in ipsum reflexam. Quippe in 2. libro Physicorum primam affectionem naturalem cum ipsa naturâ (omnium rerum naturalium causâ) sapienter comparat; & quoniam hæc causa abditissima est, à primo illius effectu, nempe motu (qui sensum cumquâ veluti pulsat) aliquod eiusdem lumen & vestigium animo humano imprimit. Altera redargutio quam insinuas de vi & methodo probationis, infirma & exlumbis est. Nam neque potentia mobilis, neq; ipsum mobile sũt tam aperta quàm actus vtriusq;, qualis est motus. Vt ergo illic à primo effectu affectum natura, nempe motu, ad illius cognitionem certiorem: ita nunc ab eodem effectu sensibus obiecto, ad tẽporis notitiam, quæ est obscura, directè procedit Philosophus.*

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum dormientes vllum temporis aut motus sensum habeant?

Opp. *A fabulis nulla est certa demonstratio rerum; sed tota Philosophi in textu probatio (quòd scilicet nullus in somno temporis aut motus habeatur sensus) à fabulis suscepta est, quales sunt de Herculis liberis, & Epimenide, qui multos integros annos corporibus incorruptis & illæsis fingunt dormîsse: ergo ista quæstio sine nervis probationis languet.*

Resp. *Penitus ignoras an sint fabulæ, vel historiæ, quas temerè condemnas hoc in loco. Quippe vt aves quædam attonitâ naturâ per totã hyemem in eodem statu spirantes sine cibo dormiunt, & adueniente sole à somno excitantur: ita homines quidam (si in illis sopore obstupescat natura) procul dubio per longum tempus stertere & dormire possunt, idq; nihil alimenti desiderantes, donec violẽto motu aut sono experrecti veluti à morte ad vitam redeant. Infans philosophe, nega si audeas historiam quam Liceti hebes in libro de Prodigijs scribit, testimonio Ferdinandi Imperatoris, & numerosa insuper multitudinis confirmatam. Illic refert, fuisse puellam in villâ quadam Roed, prope Spiram Imperialem ciuitatem, quæ capitis dolore quâ correpta fuit liberata per multos annos incolumis sine cibo & potu supervixit, imò quietissimè dormiuit. Quam causam reddis (Philosophe) nisi hanc? quòd attonita natura*

ra nihil appetens alimenti in eodem ſtatu diutiſſimè permanſit, vt ſæpe nauigantibus contingit, qui per multos dies in mari iactati, omnis cibi faſtidio laborantes ſine illo vixunt. Quorſum hoc? vt ſcilicet non reijcias hiſtorias ſemper quaſi fabuloſas, quarum rationem cerebellum tuum non apprehendat. Et vt maiorem fidem narratio hæc de Epimenide & Herculis filio habeat, à minore ſic arguo. Minus eſt hominem per multos annos dormire, quàm vigilantem & ſanam mulierculam multos annos ſine omni ſuſtentatione naturæ viuere; ſed hoc veriſſimum eſt: ergo & illud verum eſſe poteſt. Reſpondeo nunc argumento tuo, probabile eſſe quòd hæc narratio non ſit fabuloſa; Verumenimuero ſi ſit, ſub illius tamen vmbrâ veritas quæſtionis patet; nullum ſcilicet temporis aut motus ſenſum in ſomno apprehendi.

Opp. Animus dormientis ſemper vigilat, & nunquam lethargum timet; ſed tempora motuſque partes (vt ait Ariſt. in textu) ab animo ſolùm numerantur: ergo dormiens nō minùs quàm vigilans vtriuſque rationem apprehendit. Imò videtur magis, quoniam in ſomno clauſis & obſeratis externis ſenſibus animus liberiùs acutiuſq; ſuas actiones præſtat, inter quas hæc vna non eſt minima, tēporis & motus quaſi pulſus & ictus numerare. Hinc enim numerum numerans animus ab Ariſtotele definitur, quia tempus (quod numerus numeratus in textu dicitur) obſervat, eiuſdemq; partes ad motus rerū accōmodat.

Reſp. Eſt aliquid quod vrges, animum nimirum humanum liberiorem eſſe in ſomno quàm in vigilijs. Hinc enim (vt docēt philoſophi) nonnunquam veluti ſoluus vinculis ſui carceris futura ſapienter præſagit & diuinat. Quippe animus non diſtractus ſenſibus ſenſuumque obiectis aut affectibus angur eſt ſagaciſſimus. At hinc infers, quòd dormientes, vt vi in qualibus animus eſt liberior, & tēporis & motus partes ſucceſſiuas poſſint obſeruare, cùm hoc (vt in textu demouſtrat Ariſtoteles) ſit proprium opus animi. Reſpondeo non eſſe proprium opus officiumque animi ſine ſenſu, quia motus, cuius vi innotefit tempus, eſt commune obiectum ſenſus: ſi ergo per ſenſus veluti per feneſtras motus eiuſdemque partes non intromittantur, fieri non poteſt vt tempus, cuius notitia à motu dependet, animum omnino pulſet. Dico tamen ſpecies quaſdam eſſe diuinas & abſtractas, in quibus percipiendis animus dormiendo magis quàm vigilando excellit, cùm ſcilicet vel in ſeipſum verſus proprio ſuo lumine & ſe & multa ſine ſenſu percipiat; vel ad primam cauſam conuerſus mirabilia in eâ, vt in ſpeculo omnis veritatis cernat. Sed vt concludam, ſunt aliæ ſpecies rerum naturalium quas ſine phantaſmatis & ſenſuū tamulatu nullo modo intelligis, & talia ſunt tempus & motus, & de iſtis illud dictum eſt, quòd nihil ſit in intellectu quod priùs nō fuerit in ſenſu.

Opp.

Opp. *Vigilans dormis, & præcipitas verba quæ in hâc causâ te manifestè convincunt. Nam ais animos dormientium nonnunquam esse sagacissimos augures, & divinare sæpe futura: concludo hinc ergo tempus apprehendere. Nam quomodo possunt futura prævidere, nisi temporis rationem apprehendât, cùm futurum sit ipsa pars temporis? Præterea ne hoc revoces aut neges, Aristotelem urgeo, qui in somno divinationem concedit, quæ divinatio meritò præsagium & augurium est de rebus futuris, si propriè sumatur.*

Divinatio duplex.

Resp. *Vigilans nõ dormio, neq; pro viribus vlla verba otiosè præcipio, & (si attentè animadverteris) hãc tuam obiectionẽ in calce prioris responsionis præoccupavi. Sed vt explicatiùs apertiúsque agatur, distinguo divinationem esse dúplicem, naturalem vel metaphysicam; naturalis est cùm animus in somno vigilans, è formis à sensibus ante acceptis prædicit futura, sed incertiùs, & sic quamvis sensui non sint reserati, non tamen sive sensibus futura prospicit. Metaphysica autem illa divinatio duplicem radium habet, proprium in animo, qui in seipsum vertitur, & influxum divinitus, quo animus in somno Deum contemplatur. Non hîc vero animum, divinam partem hominis, sæpe divinitus præmonitum esse de futuris, quæ tum non vt futura sed vt præsentia percipit.*

Opp. *Incautiùs distinguendo teipsum vulneras; doces enim naturalem esse in somno de futuris divinam cognitionem, quæ ex impressis phantasmatis animo obversantibus nascitur; dic causam ergo ne hinc non concludam, dormientes aliquem sensum habere motus & temporis, cùm vtriusque cognitio à sensibilibus obiectis (qualia sunt in phantasijs dormientium impacta) oriatur. Verùm cùm hoc modo sint, credo non dicas animum sic instructum de futuris vt de præsentibus divinare, quoniam in hoc genere divinationis ministerio sensuum & phantasmatum impressorum vtitur, in alijs autem generibus concedo equidẽ futura vt præsentia animo apparere, cùm vel proprio lumine, vel divino illustretur.*

Resp. *Est quædã naturalis divinatio in somno, id est futurorũ ordinatura facta prædictio. Futura ergo (vt ais) dormientes percipiũt. Respõdeo, non propriè dormire illos quorum sensus communis & phantasia vigilant, vt somniantibus contingit: neque est hæc perfecta temporis aut motus apprehensio, licèt ex consequents & aliquo modo concedi possit; quia nimirum animus antea impressas species in tabulis phantasiæ & communis sensus velut legit, & ex illis aliquid futurum discurrendo colligit.*

Opp. *Tempus & motus sunt entia rei: ergo eorum cognitio nõ solum ab animo vigilãtis pendet. Sunt enim entia rei quæ extra animum essentiam & scientiam habent; essentiam & scientiam dico, quia nõ solum essẽtia, sed etiam scientia realis dicitur; quia nõ in animo vt intentio, sed in rebus ipsis vt ordo ponitur. Præterea si hoc ponatur, nullum omnino sensum aut scientiam temporis*

aut motus esse in dormientibus; hoc absurdum sequi videtur, Astrologos dormientes non esse Astrologos, quia dormientes (vt ais) nullũ vel motus vel tẽporis scientiam habeant. Scientia quare realis dicatur.

Resp. *Scientia realis non dicitur quia in re vt in subiecto, sed quia in eâ vt in obiecto ineſt. Scientia ergo temporis & motus, quæ ſunt entia rei, tempus & motum obiecta ſua, animũ verò propriũ ſubiectum habet. Ad incommodũ & abſurdum magnum, quod opinione tuâ videris inferre, reſpondeo, ſcientiã temporis & motus in Aſtrologis dormientibus ſecũdum habitum manere, non ſecũdũ actum: at hîc de actu ſciendi tempus & motum præcipuè agitur, ſic enim intelligo hoc loco Ariſtotelem vt in Ethicis, vbi dormientibus fœlicitatem non concedit ſecundùm realem actionem & pulſum virtutis: dormiunt tamen fœlices neque fœlicitatis habitum magis deponunt, quàm ſuum lumen Sol cùm nebulis obſcuratur.*

Argumenta contra tertiam quæſtionẽ An tempus rectè definiatur?

Opp. *Video ex parvo ovo Crocodilum naſciturum, ſi concepta dubia in myſteriis philoſophiæ diſcutiendis, vltro citròque argumentis perſequar; & certatio in promptu eſt, quia & natura & ſcientia naturæ eſt infinita. Sed calum & terram in vnam ſpharulam & tabellam cogam; ſic ergo argumentorum punctis non lineis ago. Tempus non ſolùm numerus ſeu menſura motus ſed quietis eſt (ſtatum enim corporis non minùs quàm motum tempore metimur) nam vt nullum corpus niſi tempore movetur: ita nullum niſi tempore quieſcit, vt in ſequentibus libris perſpicuum fiet. Prætereà cum nulla pars temporis ſit, quomodo tempus eſt? at ſi non ſit quomodo definitur? Denceps quid reſpondes Galeno qui ſic arguit? nihil ſcilicet per ſeipſum definiri ſed tempus per* prius & poſterius (*quæ nihil aliud ſunt quàm tempus*) *definitur: ergo tempus male definitur. Inſuper quomodo propriè tempus definitur actus primi mobilis, cum non ſolùm in eo inſit, (vt hîc docet) ſed etiam in alijs ſphæris cœleſtibus & ſignis, quæ teſtimonio Sacræ philoſophiæ diem & noctem dividunt & diſtinguunt. Imò (vt ait Philo Iudæus in libro de mundi opificio) factæ ſunt ſtellæ ad menſuras temporum; nam ſolis, lunæ, aliorumque ſiderum curſus dies, menſes, annos & ſecula conficiunt. Recitigitur non docet Philoſophus tempus eſſe menſuram motus cœleſtis, & in primo mobili vt in ſubiecto inſidere. Porro non video cur tempus dicatur numerus, cùm non ſit diſcreta quantitas? Nonnihil etiã hoc me movet, quomodo tempus ſit menſura motus, quia motus eſt prior tempore; & tempus, quod eſt menſura, eſt motu ignotius; cùm qualibet menſura menſurato notior eſſe debeat. Quid addam? vnum hoc, quomodo partes diviſibiles tẽporis, indiviſibili momento copulentur ſeu vniantur ſine continuatione momenti? Nam finis præteriti eſt pars præteriti, & initium futuri eſt pars futuri, ſed inſtans* Lege Mirandl. lib. 6. c. 3. pro. Galeno.

illius finis & huius initium dicitur, & proinde pars vtrinsq;. Quo concesso vulneratur Aristoteles, qui definit tempus sic ad instans copulari vt dividuum ad indivisibile. Ariadnes filum protraherem & nodum Gordianum texerem, si omnia, quæ mihi in mentem contra definitionem temporis
8 veniunt, persequerer argumenta. Exempli causâ cur potiùs dicatur mensura motus, quàm mobilis cùm vtrumque metiatur? quomodo sit vbique, & tamen mensura motus, qui negatur vbique esse? Quomodo existat, cum nullam actu partem fixam & constantem in rerum naturâ habeat? quomodo sit ens rei, cùm sublatâ animâ nulla omnino sit distinctio durationis, ordinis aut successionis in motu & quiete rerum? Hæc inquam omnia omitto aut saltem insinuo tantùm, ne verbis molestus fiam.

1 Resp. Rectè Oceanum in rivulos & fluenta distincta cogis; currès satisfa-
2 ciam singulis. Tempus est numerus motus per se positivè, est verò quietis mensura per accidens privativè. Ad secundum argumentum dico tempus esse ens successivum non positivum; attamen ad ens successivum non requiri-
3 tur vt partes sint actu. Tertiò affirmo Galenum falli. Nam prius & pos-
4 terius non sunt partes temporis sed motus, si proprie consideretur. Quartò non inficias eo quin tempus etiam habeat vsum in aliis sphæris & signis cœlestibus, esse tamen volo in primo mobili primariò & per se vt ipse do-
5 cet Philosophus. Quintò dicendum est non ideo dici numerum, quia est discreta quantitas, sed quia vt numerus partes motus in successio-
6 ne positas secundùm longitudinem & brevitatem distinguit. Sextò existimo tempus esse non posse tempore posterius motu sed naturâ, hoc tamen non concludit ignotius esse motu, imò potius contrarium arguit, quia sep-
7 à posteriore certior cognitio oritur. Ad septimam rationem aio, momentum non esse partem præteriti aut futuri sed terminum. Nam quamvis initium & finis dicatur esse, sic tamen dicitur non quòd verè sit pars, sed quia
8 præteritum in instans desinit, & ab eodem simul futurum incipit. Ad reliqua breviter respondeo metiri quidem tempus tam mobile quàm motum; motum autem per se, mobile per accidens. Præterea cum vbique dicatur tempus esse, motus vero non esse, intelligitur vnum esse aggregatum subiectum temporis communiter sumpti, tale autem non esse motus. Postremò nō requiritur ad tempus vt illius partes simul existant, neq; requiritur anima quoad essentiam sed quoad notitiam temporis.

CAP. 12.

Vtrum { Tempus sit causa corruptionis?
{ Præter tempus ponenda sint plures durationes rerum?

Hoc

HOC capite propositis & collectis quibusdã temporis adiunctis & attributis; quænam res propriè tempori subiectæ & obnoxiæ sint & quæ non sint distinctè enucleateque exponit Philosophus, vt doctus Mathisius ait. Vnum addo, nempe comparationẽ eorum quæ videntur species temporis, & sanè non sunt, vt postea videre licet. Exponam omnia paucis, vt ergo assignantur in fine alterius capitis quinq; proprietates instantis: ita hîc traduntur quinque proprietates temporis. Illę (vt brevissimè repetam) sunt, quòd instans sit aliquo modo mensura temporis, quia est maximè notum in tempore; hinc tempus & instans simul esse, quia alterum sine altero esse non potest; insuper tempus esse continuum ratione instantis, quia illius pars vna in illud desinit & altera ab eodem incipit; deinde instans non esse partem temporis, quia est vt punctum in linea indivisibilis terminus eiusdem; postremò instans in motu *mutatum esse* propriè & per se demetiri. Sed hæc anteà.

Instantis proprietates quinque.

Accedo nunc ad proprietates temporis, quarum prima est, posse in tempore quodammodo assignari minimum, quodammodo non posse; quod probatur, quia *tempus* duplicem respectum habet vnum numeri, & sic in eo minimum assignari potest, vt *vnus dies, vna hora, vnum instans*; alterum continui, & sic minimum assignari non potest, quia continuum (vt suprà demonstratum est) in partes infinitas dividi & secari potest. Hinc illud axiôma emergit philosophorum in quantitate discretâ non posse inveniri *maximum*, in quantitate autem continua non posse reperiri *minimum*, Altera proprietas temporis est, vt ratione continuitatis suæ *longum* & *breve*, ratione multitudinis *multum* & *paucum*, ratione motus *velox* & *tardum*, ratione mobilis, *magnum* & *parvum*, ratione motoris *æternum* & *coæternum* dicatur. Tertia conditio est quòd sit idem tempus semper & vbique omnium, non tamen eædem partes, sed vt motionis partes aliæ subinde atq; aliæ existunt: priora enim à posterioribus differunt, eò quòd puncta temporis alia atq; alia sequantur. Proprietas quarta est vt tempus non aliter quàm motus reciprocetur, millies enim iteratur motus cœli; similiter etiam & tempus. Hinc vt motus revolutiones suas in orbem, ita tempus reciprocationes suas secundùm multiplicem motum habet, vnde anni, dies, menses, ver, autumnus, aliaque tempora, si non eadem numero, saltem eadem specie

Temporis proprietates.

1

2

3

4

ſpecie obſervantur redire, ſuaſque viciſſitudines mutationeſq; vendicare. Poſtrema conditio eſt, non ſolùm tempore motum ſed motu tempus menſurari, ſed diverſimodè. Nam tempore menſuratur motus per ſe & quoad naturam, motu autem menſuratur tempus per accidens & quoad nos, quia in cognitionem temporis devenimus per motum. Et hoc confirmat Themiſtius aliarum menſurarum comparatione; nam vt modius tritici modium ligneum, & cadus vini cadum æneum, aut alterius materiæ remetitur: ita inquit motus tempus ipſum menſurat, id eſt, notam illius proportionem & quantitatem reddit. Similis eſt ratio numeri qui à rebus numeratis certus in ſua ſpecie efficitur. Verbi cauſâ, *decem equi* aut *homines* numerati *denarium numerum* nobis manifeſtum & perſpicuum faciunt.

In tempore eſſe aliquid dicitur tribus modis.

Secunda pars capitis eſt, in qua Philoſophus demonſtrat, quænam res propriè tempori ſubſint & quæ non ſubſint. Verborum circuitu relicto, dicendum eſt aliquid eſſe in tempore trifariam; veltum eſſe quando tempus eſt, vel eſſe partem aut affectionem temporis, vel eſſe à tempore menſuratum. Primus modus eſt alienus à philoſophia: nemo enim docet idcirco cœlum eſſe in tempore, quia tempus eſt. Sic enim probari poteſt cœlum eſſe in loco, quia locus eſt. Alter modus propiùs ad naturam accedit, nempe idcirco aliquid eſſe in tempore, quia pars temporis eſt; vt *dies*, *hora*, *minutum*, vel *affectio*, quæ cùm ſit accidens, in tempore vt in ſubiecto ineſt. Tertius deniq; modus eſt proprius, vt illa ſola dicantur per ſe in tempore, quæ propriè menſurantur tempore, ſicut illa quæ ſunt in loco continentur in loco. Tempore (inquã) menſurãtur, vel quoad durationem, vel quoad eſſentiam; quo pacto & motum dicimus eſſe in tempore, & res omnes quę motui ſubijciuntur; maximè verò quę ortui & interitui ſunt obnoxiæ expoſitæq;. Ea verò entia quæ tamet ſi moveantur, nullum ſui interitũ & ſepulchrũ vident (vt omnia cœleſtia corpora) ea inquã, nequaquam propriè in tempore eſſe dicuntur, quippe omnia in tempore poſita cõſeneſcunt, vt hic docet Philoſophus. Eſt enim tempus cauſa corruptionis non conſervationis vt locus, in rebus quarum propria menſura dicitur.

Verùm vt articulatius hæc res intelligatur, tertiam attexam partem capitis, in qua triplex innuitur rerum diſtinctio, vnde tripartita temporis ad res ſubiectas comparatio habetur. Omnia (inquit Philoſophus) immobilia & æterna excluduntur à tempore, omniaque quæ fieri non poſſunt, ideſt (vt veteres loquuntur) impoſſibilia, ſola illa quæ moventur per ſe, & quæ quieſcunt per accidens

temporis

temporis imperio subiecta sunt, constantque in rerum naturâ, donec sibi lethali temporis vulnerata cadant. Sed ad rem. Distinctiones quam hoc loco proponit Arist. est, quod rerum aliæ sint æternæ, aliæ coæ, aliæ denique propriè temporaneæ. Æternæ, inquit, sunt aut mobiles, vt *cœlum* omnesque illius *orbes*, aut immobiles vt *Deus* omnesque *spiritus*, qui vi suâ nec sub tempore nec sub loco cadunt. Cœlum (inquit) vt est æternum propriè tempore non mensuratur, nedum Deus aut spiritus, qui propter dignitatem essentiæ nullam canitiem, nullum senium ætatis vident. Coæva autem ea propriè definiuntur esse, quæ definitè initium in tempore habent, durant autem in sempiternum; vt *anima humana* & *intelligentiæ*, de quibus in Metaphysicorum libris disserit Philosophus. Quid restat? ea solummodo propriè dicuntur esse in tempore, quæ oriuntur & cadunt, florent & deflacescunt tempore. Est (inquit) tempus causa corruptionis.

Æterna quæ sint.

Coæva quæ dicantur.

Quæ propriè in tempore sint.

Quæstio 1.

Age, expositio iam textu hanc quæstionem breviter resolvam; alia si qua occurrant dubia in dialogo inter opponentem & respondentem solventur. Quid? est ne tempus causa corruptionis? Est inquit. Sed qui hoc probas? quoniam consumit omnia. Nam verum illud poëta cecinit,

Ovid. lib. 15. Metam.

Tempus edax rerum, tuq; invidiosa vetustas
Omnia destruitis, vitiataq; dentibus ævi
Paulatim lentâ consumitis omnia morte.

Poëticum hoc argumentum est, oratore non philosophante dignum. Sed quoniam ex poëtis disseras, ostende ex illis quænam sit vis temporis, quam in res suo imperio, vel potiùs tyrannidi subjectas imprimit? audi eundem;

Ovid lib. 4. de Ponto Eleg. 8.

Tabida consumit ferrum lapidemq; vetustas,
Nullaq; res manet tempore robur habet.

Ovid lib. 4. Triste Eleg. 6.

Et rursum (si vis ex poëtis oracula philosophicè de hac re discere) audi quid addat?

Hoc dentem tenuat terram renovantis aratri:
Hoc rigidos scindes, hoc adamanta terit.

Nugaris; philosophare. Respondeo igitur tibi, duplicem corruptionem esse, vel ab interna vel ab externa causa. Illa, nempe à causa interna multiplex est; vel per mutuum concursum & certamen contrariorum, quæ simul cohabitare non possunt; vel per tyrannidem & impetum vnius qualitatis gradum suum superantis, vt si calor naturalis febrilis fiat; vel per defectionem naturæ, vt in decrepitâ

Corruptionis duplex causa.

pitâ ætate cum lucerna oleumque vitale extinguitur aut languescit, vel denique per passionem turbulentam animi, quâ subitò cor vitæ claustrum opprimitur concutiturque. Externa etiam causa corruptionis non vna est. Extrinsecus enim contingit pernicies rebus aliquando à contraria dispositione continentis, vt cum ignis stipulam consumit; aliquando ex causa corruptionis applicatione contrarij agentis in rem subjectam, & sic tempus dicitur. Est enim tempus quasi vehiculum mortis, præcipitantius omnia caduca in occasum pertrahens, quippe cuius res naturalis non nascitur, quin temporis invidiâ vulneretur. Hinc illud Senecæ, *Nascentes morimur*. Præterea, tempus sæpe rem impedit & retardat à termino essentiæ & quietis suæ: est ergo causa corruptionis. Insuper si tragediam vniversi contempleris, nullum actum aut scenam videas sine ruinis spoliisq; temporum. Antiquissima enim Assyriorum, Persarum, Græcorũ, Romanorum imperia, tempus invidiosum sustulit & delevit. Scyllâ ergo & Charybde voracius est: nã omnia sub cælo in abyssum oblivionis interitusque rapit. Si aliam rationem & causam huius rei quæras, hæc est, quia tempus est mensura motus, cuius veloci cursu res naturales quotidiè veluti defatigatæ nutant, declinant, contabescunt. Postremò, cum nulla pars temporis maneat, insidiosissimè vt hostis occultus lædit; nam præteritum secum aliquam partem rei consumit, futurum corruptionem cuilibet minitatur: imò si lentiore aliquando pede videatur progedi, nihil in eo tandem nisi instans seu momentum manet. Manu enim suâ tempus vitreum horologium plenũ arenæ tenet, & vt arena lecta sim & pedetentim ab vnâ parte in aliam decurrens tota demum consumitur: ita oleum vitæ (vt ita dicam) id est essentia in re qualibet naturali à primo ortu quotidiè languet & declinat, imò tandem (quasi non fuisset) tẽpore deletur. Sapienter ergo ille. Nihil est diuturnum q̃ exitũ tandẽ est habiturũ; currit tempus irrevocabile, Pegaso alato celerius volat, frenosq; aut habenas nullas omnino patitur.

Tempus quomodo corruptionis causa.

Senec. Epist. 24.

Temporis edacitas.

Quæstio.

Altera quæstio est, *An sint alia præter tempus rerum durationes?* Otiosè quidem non movetur hoc dubium, quoniam in textu Arist. negat *cælum*, *Deum*, aliaque permulta tempore mensurari, durare tamen non negat: cùm ergo mensura semper proportione respondere debeat rebus quæ sub mensuram cadunt; fit inde vt pro diuersitate modi quo res à suo esse deficere aut non deficere possunt, diversæ rerũ durationes constituantur. Huc igitur necessariò illa distinctio spectat, nempe quòd earum aliquæ sint in successione & fluxu positæ, vt omnes motus quorum propria mensura est tempus

Durationis species æternitas & æviternitas.

aliquæ

ab his omnino diversæ; vt *Deus*, *Anima*, *Intelligentia*, *Spiritus*, omnesq; *substantiæ* ortui interituq; non obnoxiæ; sed horum quæ in postremo tractantur loco magna differentia est. Nam Deus solùm propriè æternus dicitur, alia verò per accidens. Hinc æternitas definitur à Boëtio *interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio*, vel secundùm alios *duratio invariabilis rei carentis principio & fine*: at nihil est infinitè perfectum, nihil simpliciter naturâ suâ incommutabile & immensum, nisi solus Deus: est ergo Deus solùm per se æternus, oppositusque motui, qui suam essentiam semper in fluxu & quasi vndis tantè & nutantè habet. Sed inter hęc duo (scilicet caducũ motum qui tẽpore, & Deũ qui æternitate mẽsuratur) alia media sũt, quæ possint in essentię suę veluti radice vivere & ad tẽpus permanere; cadũt tamen quia dentata vipera naturæ in eis latet, nẽpe *privatio*, quæ motu potenti manu, & veloci temporis cursu omnia in cimbã Charontis, id est, si velis, in pulverem & materiam primã vertit. Talia sunt elementa & mixta in eis, quæ mille mutationibus in horas expositа, in hoc mundo quasi in Campo Martio perpetuũ bellũ gerunt: ita tamẽ gerunt, vt sit perpetua vicissitudo rerũ omniũ, cũ nõ citius phœnix in merè vertatur, quin alia à vis naturæ vtero cõcepta nascatur, alaturq; aliquod tempus; sed tamen fato & naturæ cedit. Sic stadiũ & Olympus huius mundi sanguine rerum mortalium fluit, nunquã est cõstans sibi, pax nulla est, quia temporis motusq; tyrannidi subijciuntur omnia. Sed iudo, sunt etiam præter hæc duo extrema media quædã, quæ suâ essentiâ per solam divinam & æternam potentiam possunt deficere; animadverte quid dixerim: nam in hoc quod dicam *per solam divinam potentiam* posse deficere, concludo commutabilem naturam in se habere, ita tamen commutabilẽ vt nullâ vi naturæ, sed solâ potentiâ primæ causæ commutetur. Animam hoc loco humanã, Angelum, Dęmonem, Intelligentiam, omnemq; Spiritum Deo subiectum intelligo, qui omnes non æternitate vt *Deus*, non tempore vt *res caducæ* & *mortales*, sed æviternitate commensurantur. Alia ergo species durationis est AEviternitas, quæ est *mensura rerum habentium initium, sed carentium fine*. Per *habere initium* excluduntur ab æternâ & divinâ essentiâ Dei, per *carere fine* in numerum rerum mortalium (quæ initium & finem habent) non cadũt. Sunt ergo media inter vtrumq; non participationis (vt aiunt) sed ordinis, rationis, & proportionis.

Solus Deus propriè æternus.

Æternitas quid. Boet. de consol. lib. 5.

Æterna possunt divinâ potentiâ deficere.

Æviternitas quid.

Hue nõnulla alia referũtur entia tẽporis imperio nõ subiecta, qualia sunt metaphysicę ideę, artiũ principia, axiõmata, vniversalia, aliaq; forè infinita, quæ aliquo modo à philosophis æterna, aliquo modo

Quæ tempori non subjiciuntur præter Deum, Angelos, & Animã humanam

coæva dicuntur. Nam (vt penitus hanc rem discutiam) res sunt vel metaphysicæ, physicæ, vel mediæ. Metaphysicæ sunt vel simpliciter in essentiâ, vt Deus omniaque in eo attributa, verbi causâ *scientia*, *præscientiâ*, *sapientia*, quæ non sunt in eo vt accidentia in homine, sed sunt *ipse Deus*; & hæc æternitate mensurantur; vel relativè & comparatè secundùm influentiam à primâ causâ, quales sunt omnes intuitivæ & infusæ virtutes, vt *fides*, *spes*, *charitas*, *gratia*, *scientia*, *dilectio Dei in homine*, quæ quoad actum ævo, quoad causam æternitate mensurantur. De rebus medijs & caducis antè satis diximus; animadvertendum tamen est, esse quosdam magni nominis, qui res caducas interitui obiectas considerant duobus modis, vel quoad existentiam, vt sunt in motu; & sic earum mensurâ tempus esse aiunt, vel quoad essentiam quæ in se constans, fixa, & permanens est non successiva, & sic nec tempus, nec ævum, nec æternitatem earum mensuram faciunt, sed aliam nescio quam ab hâc omnibus seiunctam & separatam. Verumenimvero quoniam tinea et vermis putredinis in essentia cuiusque rei mortalis delitescit, quæ naturam cuiuslibet singularis & individui terit & consumit; audeo affirmare res omnes mortales solo tempore, tanquam propriâ suâ mensurâ definiri. Similiter de omnibus qualitatibus & affectionibus motu acquisitis dico. Nam quamvis in motu sint dum acquirantur, vnde *alteratio*; & quiescant acquisitæ, vnde motus privatio nascitur; in ipsâ tamen quiete est tempus earum mensura. Est enim tempus mensura motus per se, & quietis per accidens, sicut ante docebat Aristoteles. Non me prætert, Scotum, Ochamum, & alios aliter durationum mensuras distribuere, ita tamen vt (si probè insistas illorum vestigijs) ad istos fontes & capita ducas omnia. Superseder ego igitur in hac quæstione diutius laborare, & quæ superfunt opponenti & respondenti limatius persequenda relinquam.

Distinctio quæstionum duodecimi capitis.

1 Primus est, vt in tempore ratione numeri sit quiddam minimum, ratione continui sit quiddam maximum.

2 Secunda est, vt ratione numeri sit multum & paucū, exempli gratiā multi aut pauci dies, menses, anni: ratione motus, velox & tardū, ratione magnitudinis, magnū aut paruū, vt mobile in suo motu spacium magnum aut parvum conficit.

3 Tertia, vt sit tēporis continuū finitū, quia non est aliud hic, aliud apud Antipodes tempus; hoc tamen dicitur, non quòd partes aliæ aliæq; non sint: priora enim à posterioribus, puncta à punctis, pro varietate motus, quem tempus metitur, differunt.

4 Quarta, vt tempus & motus parium reciprocationē & revolutionē habeant, id est, vt eorum partes eædem specie redeant. Hinc dies, menses, aliæque partes temporis reciprocantur.

5 Quinta, vt tempus motu per accidens mensuretur, motus autem per se. Multus est Philosophus in hac proprietate explicandā, quomodo mensura à mensurato reciprocè mensuretur, vt exemplis in textu & discursu patet.

In enumerādis proprietatibus tēporis, quarū

1 Primus, quo aliquid dicitur esse in tempore, quia tum existit & tempus est; sed hic modus est ab hoc instituto (vt ait Philosophus) alienus, quia sic probari potest ens esse in grano milij, quia tum est cū granū est. Cæterūm si impensius philosophorum sententiam quā hoc loco urget Arist. cōsideres, alium sensum & vsum huius modi invenies. Illi enim æternitatē sub tempore posuerunt; ita vt quædam dicātur in tempore dum tempus est in perpetuo instanti suo, in quo propriè æterna (quæ nullam fluentis temporis mutationem sentiunt) inesse dicuntur.

In demonstrādis modis quibus aliquid in tempore & esse dicatur. Hi verò modi tres sunt

2 Secundus, quo id dicitur in tempore esse quod est vel pars temporis, vel quædam eius dem affectio, sic diem, mensem, horam & annum dicimus esse in tempore.

3 Tertius, quo propriè dicuntur illa esse in tempore, quæ ab eodē mensurātur secundum eius durationē, maximè (inquā) illa quę ortui interituiq; sunt obnoxia. Nam æterna secundum essentiam tēporis imperio non subijciuntur, vt *Deus* & illius habitatio *cælum*.

Indistinguendis rebus, vt sciamus esse alias durationes à tēpore, quibus res illę quæ tempori non sunt obnoxiæ mēsurantur. Harū distinctio est, vt alia

1 Dicantur æternæ, ex demq; vel mobiles, vt *cœlum* sphæricum cœleste, vel immobiles vt *Deus, animus, intelligentiæ*; quæ propriè sub tempus nō cadunt, sed æternitate & ęva mēsurātur.

2 Appellētur à Græcis *ἀσύμετρα*, id est, impossibilia, quale est si *Diameter* quadrati, id est, dimetiens ē linea costæ & *lateri quadrati* cōparabilē & cōmensurabilē esse dicas, quod nūquā fit, cū semper lateri quadrati diameter sit incōparabilis. Et hę (vt docet Philosophus) temporis non sunt subiectæ, quia immixtæ vacant.

3 Vocētur mediæ inter has quę nō sunt, & illas quę sunt; inter quas ingit Philosophus res naturales, quę in ortu esse, & in corruptione tuā nō esse dicūtur: & hę propriè (vt docet Philosophus) tēpore mentiuntur. Ad hoc ergo vt aliquid sit verè in tēpore duo requiruntur, primò vt tēpus sit diuturnius eodē, cuius motu res mensurabilis tum verè quando mensuratum aliquid à tempore patitur, id est, vt contrahatur & consenescat. Hinc illam quæstionem discussimus, *An tempus sit causa corruptionis?*

Argumenta

Argumenta contra quasdam positiones Philosophi in hoc capite, & in fine præcedentis.

Opp. *Segnius videris pertractare quæstionem hoc loco. Nam multa omittis, multa præposterè agis: verum ne sis avidus impune, orabo te argumenta contra ea quæ & in hoc capite & in fine alterius mihi aut lectori tranſiſſe aut neglectim aut ſciſſe videaris. Et primò quæro, quomodo nūc ſeu Inſtans ſit terminus temporis, & tempus, ut primum illius proprietatem obtinens poſtulat? Videtur certè fieri non poſſe, tū quia omnis hæc ſatis proportionis reſpondet menſuratio, tū quia id quod reliquū eſt præter Inſtans in tempore nō omninò eſt, & præda menſurare nō poteſt, tū etiā quia nunc cōmune eſt terminis, non mēſura temporis (vt hīc docet Philoſophus) tū denīq; quoniā nūc mutatā eſſe in mane, nō tempus menſurat. Sunt hæc obiecta contra primā proprietatē. Similiter contra ſecundā ſic arguo. Sæpè quod nūc nō fit ſimul cū tempore. Nā ſi fit ſimul, aut erit ſimul in ſæpiſſo, quod eſt abſurdum, vel in tempore quod fieri non poſſit, cùm Inſtās nullā duratione habeat, ſucceſſionē nullā. Sed contra: contra tertiā cōditionem ergo ſic diſputo, tempus nō eſt continuū ratione Inſtantis: ergo illa proprietas malè aſſignatur; antecedens probo, quia nihil fieri poteſt continuum ā nō cōtinuo; ſed inſtās eſt nō continuū: ergo tempus ab eo cōtinuū fieri non poteſt. Pergā ad quartā proprietatē, contra 4. ſic ratiocinor. Inſtās eſt pars temporis malè in hac proprietate negatur pars eſſe. Probo antecedens, quia antea Ariſtoteles docuit Inſtās eſſe formā tēporis; ſed forma eſt pars rei cuius eſt forma: ergo inſtās eſt pars tēporis. Imò hoc addo, quod ſæpiſſimè dicat Philoſophus nihil habere tēporis niſi Inſtans. Poſtremò, vltimā proprietatē Inſtantis ſic ratiocinor, probo, mutatū eſſe in motu Inſtans nō menſurare, quippe Inſtās eſt ſolùm copula & menſura tēporis, & proinde nihil commercii habet cum motu. Præterea mutatū eſſe tempore terminatur: ergo non menſuratur Inſtans. mutatū enim eſſe requirit motum; motus autem omnis requirit tempus: ergo mutatū eſſe requirit tempus & ex conſequenti tempus illum menſurans non Inſtans. Quid iſtis omnibus reſpondeas nunc expecto.*

An Inſtans dicatur menſurare tempus.

An Inſtans ſit ſimul cū tempore.

An tempus ſit continuum ratione Inſtātis.

An Inſtans ſit pars tēporis.

An Inſtans menſuret mutata eſſe in motu.

Reſp. *Segnius pertracto vobiſ, ſed veritatem ne epitoma quam ſcribo in tali men creſcat multa prætereo. Præterea (ſi quam) invitus, quia neceſſitas excuſat, reſecante Typographo, deficiente Patrono, nā poſſum omnia quæ vellem exendere. Sed ad rem. Quæ ab his me argumenta (vt aio,) Eaque Deum meritò mihi ſuum expoſcunt aditum. Ad primum argumentum dico, nunc ſeu Inſtans non ſic menſurare tēpus, vt ſine vllis illius partibus propriè loquendo offendat, ſed vt totū tēpus totū & manifeſtū reddat, partes ſq; illius diſtinguat ordine, nō quātitatiuo, vnione partiū, non ſucceſſione. Eſt enim Inſtans nulla quātitas, nulla ſucceſſio, aſſert verò vnaquæq; partium. Rationem ita quæ conſequentia ad propoſitum ad communitatem de mobilium menſurā ſtabilit. Ad argumentum contra primā proprietatē Inſtantis reſpondeo, vbi dixeris Inſtans tēpore dici Inſtās, quia*

1

2

1

2

quia est in alio subiecto existens in alio tempore non existens, sed quia non est tempus sine die, nec illud sine tempore esse omnino potest. Sicuti ergo relationes sunt, quæ non possunt esse, nisi simul, & uno sublato alterum simul extinguitur. Sic contra, & adversus tertiam proprietatem, acutè arguis, nempe tempus continuum fieri non posse à non continuo, & proinde non dici continuum ratione momenti: Falsa est hæc suppositio tua, quæ fallax conclusio: nam in motu continuum & non continuum sunt res pro contradictionibus, & sic est verum, quòd à non continuo nonfiat continuum: at sic Instans non est tempus. Nam quemvis sit non continuum, non est tamen ens contradictorium, sed communis terminus quo partes continuæ copulantur. Pergis & existimas te confixisse Aristotelem, cùm ex alia probet Nunc esse semen temporis, indeq; concludas esse partem, quod in 4. proprietate negatur: de partem non esse simpliciter temporis quoad successionem, sed quoad unionem, quia eo alia partes uniuntur & existunt, vt superius diximus. Posterò, vbi in quintâ proprietate instantis ad motum esse requiris motum, & proinde tempus, negamus vtrumque. Nam licet mutanda sint in motu & tempore progressivè (vt aiunt) mutata tamen esse sunt in quiete, & Instanti perfectivè. Tum enim res propriè mutari dicuntur cùm cessante motu cessantque momenta claudatur & terminatur. Sic (vt expectas) satisfaci argumentis tuis.

3

4

5

Argumenta contra proprietates temporis?

Opp. Vt de propriet atibus Instantis ita de propriet atibus temporis desideras tertiam tuam: tu arcem ergo quam defendis sic tela conijcio mea. Prudens, peto quomodo in tempore inveniatur minimum, cùm ipse Arist. aut docuerit, in continuis non posse inveniri minimum. Est enim continuũ in partes infinitas divisibile. Ex secunda proprietate emergit hoc dubium, cur ergo Philosophus tempus esse velox & tardum, cùm nihil sit velocius tempore & cur affirmet esse multum & paucum per se, cùm multum & paucum sint affectiones multitudinis non durationis. Istaperversa Arist. admittens magnus ille sophistarum vir moveat, vt non solum animo cogitent, sed aperta dicant absurda & impropria tempori multum & paucum nominari. Festina. Dic mihi, ex defendas in tertiâ proprietate Aristotelem, qui idem tempus numero simul in omnibus esse affirmat, non autem eundem motum? Si hoc sit verũ, quomodo mensura & mensuratum, id est, tempus & motus proportione æquivalent? dicerem quomodo idem tempus in cœlo quod est æternum, & in globo inferiori quod est caducum est, cùm in æterno totum tempus sit præsens, sine ante vel retrò nihil: in caduco autem totum sit successivum? at præsens & successivum Nunc sunt vnum idemque numero: non est ergo idem tempus in æternis & in caducis. Navũ & ventilatum est illud à Philosophis.

An sit minimum in tempore.

An tẽpus sit velox & tardum.

Vide. Beverũ

An tempus in omnibus sit idem.

E

An idem tempus redeat.

in quarta proprietate ibitur & venit, nisi dicas tempus & motum videri & verè dicere posse, quasi aliorsū ab eo sua decreta in Senatu & Synodo philosophorum contulisse, tempus nullo modo in eadem abire, ab eodem ipsum redire, vt in dictis animo, igitur, verè, & alijs constat. Quid in tempus vt est spectat in fluxu ponitur. Negant hoc rerum philosophi, quia tempus sola non mouetur. Falsum itaque est quod in vltimo contra hæc adfers, scilicet tempus a motu mensurari; planè quæ vltimum est quod in exemplis docet Philosophus, calidum vino, modum grano, oleum panno, numerum numerabilibus mensurari; quasi dicerem contra seipsum, mensura non est mensura, sed res quæ mensuratur.

An tempus mensuretur à motu.

1 Resp. *In arcem defensionis vestræ quæris tela; sed illæ nos non concutiunt. Adjectam tamen quæstionem dico, minimū quando non diuisum in tempore reperiri. Nam quamvis Philosophus docat in continuis non esse minimū, intelligendus est solum quoad partes diuisas & vnitas in termino. Præterea hic etiam intelligi communiter minimū in quolibet tempore, vt minimū in hora; sic minutum &c. Quoad secundam proprietatem, contra quam obijcit multum & paucum absurdè & incepte appellari tempus, cum hæc sint affectiones numeri: dico tempus aliquo modo esse in diuisione partium numerum, multasque partes diuisas quibusdam modo dimetiri; vt si centum sint motus partes, centum partibus temporis mensurantur: & hoc pacto vocari multum & paucum dicitur. Huc addo etiam illud non esse absurdum, quòd tempus neque velox neque tardum dicatur vi suæ rationis motus, vnde alia extensas & contractas habet. Admiraris quomodo sit idem tempus numero diuinum & vbique, cum sit in cœlo & grano milij, quæ duo vt entia constituant & constant, æternum & caducum præsens & successiuum differunt. Desine mirari, si idem tempus numero quoad vniuersum, non quoad priorū & posteriorū diuisionem intelligas. Nam in textu ait Philosophus, tempus non esse idem numero in omnibus secundum prius & posterius, sed vt hæc partium instantis vniuntur.* 2 *Argumentum contra quartam proprietatem ait absolutum pondere suo carere. Nam cum dicamus idem tempus & motum esse, intelligimus idem specie aut numero, idem vniuersum specie, non vt in sententia electiuè accepta, sed positiuè definitum, prout multis verbis motibus attribuitur. Postrema ratio antea in discursu resoluitur, cum demonstraverim tempus à motu per accidens solum mensurari, id est (si placet) motum & mensuratum fieri.*

Argumenta contra tres modos existendi in tempore.

1 Opp. *Modus ille primus existendi in tempore videtur desumi à Philosophis, quòd ventus tempore vt aliquando dicitur esse in tempore, quoniam tunc est, aut tempus existit. Nam sic tempus erit in seipso, quia tunc est cum existit, & Deus erit in tempore, quia Deus est dum tempus est. De secundo autem*

sum existendi in tempore scrupulus est, quomodo pars temporis in tempore esse possit? Partes enim temporis sunt præteritum & futurũ, at quomodo præteritum & futurum (quæ non sunt omnino) sint in tempore, profectò non video. 2

Vltimus modus existendi in tempore est, vt ea propriè dicantur esse in tempore quæ tempore mensurantur, sicut ea dicuntur esse in loco, quæ continentur in loco. Sed quænam est hæc comparatio? cùm tempus semper fluens nihil in se contineat, vt hîc videtur velle Aristoteles: vult enim ea solum esse per se in tempore, quæ ortui interituique sunt obnoxia; at certè ea non sunt, ergo per se nulla sunt. Assumptio probatur, quia si sint, tum quidem sunt vel quoad essentiam suam quæ constat, vel quoad motum qui testè philosopho est in momẽto temporis, non in tempore. Rerum enim caducarum ortus interitusque ideò propriè negantur esse motus, quoniam in instanti fiunt. Postremò hunc addo petit & illud, quòd hîc vel imperitus Aristot. videatur claudicâsse; quippe cum omnes modos anteà nessendi (vt aiunt) tradiderit, nullam omnino mentionem de istis modis existendi in tempore fecit. 3 4

Resp. Non excuditur ille primus modus otiosè à philosopho (vt ais) sed propriè adhibita significatione existendi in tempore, vt alienior ab instituto secludatur. Ceterùm si tempus generatim pro omni duratione accipias, vt olim antiqui philosophi sumpserunt, hic modus non est inutilis. Nam sic omnia aiunt & caduca dicuntur esse in tempore, quia tum sunt cum tempus existit, quod generatim pro omni duratione acceptum, omnia sub aliis suis comprehendit. Cum inferas ergo tempus & Deum esse in tempore, fallaciter infers, quia illum semper à seipso, & primum omnium principium à suis operum amplexu excipitur. Scrupulus in secundo modo refellendo antea resolvitur, vbi Partes temporis quomodo in tempore. ostenditur partes tẽporis in tẽpore esse, ratione variis in momento, et etiam ratione successionis in motu, et denique ratione ordinis in mobili, vbi aiunt enim instanti, succedunt in motu, dividũtur in mobili; neque requiritur in tempore (vt docuimus,) constantia partium: talis enim existentia in ente positivo non successivo requiritur. Quòd urges in tertio modo propriè esse in tempore caduca (quæ tamen probas non sic esse, quia neque secundùm substantiam suam, quæ est constans, neque secundùm motum, ortum scilicet & interitum, quem ex Aristot. in momento non in tempore fieri affirmas) respondeo vt supra, & secundùm substantiam, quæ in fluxu posita à primo ortu semper declinat, et secundùm motum progressivè non perfectivè (vt aiunt) acceptum, res naturales existere, id est, mensurari secundùm prius & posterius tempore. Nihil est quod in postremo loco objicis; nam quamvis modi existẽdi in tempore non enumerentur inter modos inessendi, reduci tamen possunt admodum illum existendi in loco, quod est satis.

Argumenta in primum problema capitis, Vtrum tempus sit causa corruptionis?

Opp.

Opp. *Res non minùs generantur in tempore quàm corrumpuntur: ergo non*
1 *est magis causa corruptionis quàm conservationis. Praterea sola causa cor-*
2 *ruptionis est vt (ait Philosophus) privatio: sed tempus non est privatio, ergo*
3 *tempus nõ est causa corruptionis. Deinceps non est in tempore oppositio contrarij, validiorque illius actio quâ vnum alterum superet: ergo non est causa cor-*
4 *ruptionis. Insuper tempus est sola mensura externa rei quæ durationes re-*
5 *rum spectat, non est ergo causa corruptionis. Porro tempus non est materia, forma, efficiens aut finis corruptionis: ergo non est causa. Materia aut*
6 *forma nõ est, quia non est substantia; efficiẽs non est, quia nihil mouet; non est finis quia nihil absolvit aut perficit. Postremò rationes quibus adhuc probandam in proximo capite vtitur Philosophus, nullæ sunt. Tempus (inquit) est magis causa corruptionis, quàm generationis, quia est magis causa obliuionis quã scientiæ, & quia omnis mutatio fit in tẽpore, & quia in multis præter tempus aliam causam corruptionis non cernimus. Sed quis infirmitatem istarum rationum non videt?*

Tẽpus quomodo corruptionis causa.

Resp. *Omnibus istis argumentis vnum accommodetur responsum, quod instar Delphici gladij omni vsui rectè inserviat. Non dicit Philosophus tempus esse causam corruptionis intrinsecus & per se, qualis est privatio per oppositionem & litem contrariorum, qua se mutuo ab eodem subiecto expellunt. Neq; sic esse causam extrinsecus docet, vt invidam aut infestam qualitatem in rem quam metitur imprimat; qualis causa is est qui venenũ alteri propinat aut alterius domum incẽdit; sed sic causam corruptionis vult esse, vt motum cõtrarij agentis & superantis rem aliam in se cõtineat. Nam aliquid dicitur in aliud agere vel per se vt ignis in aquam, vel quia id est quo continuatur impetus contrarij agẽtis in rem corrumpendam, & hoc quidem modo tempus recti in hæc inferiora agere dicatur causaque appelletur corruptionis; causa (inquam) corruptionis, quia est causa adiuvans & continuans motum cõtrarij, quo res corrumpẽda victa & oppressa lãguet & tandem maiore impetu fracta penitus evanescit.*

Opp. *Vt periti sagittarij nõ semper telis suis attingũt scopum: ita (ait) licet argumentis istis accommodes responsa cẽtrum tamẽ intactum relinquis. Quippe adhuc nõ ostendis cur tempus sit potiùs causa corruptionis quàm generationis. Per motum inquis est causa corruptionis; & sic per motum est causa generationis: ergo nõ minùs huius quã illius causa esse videtur. Velim hic libẽter etiã & illud à te petere, quomodo sit causa per se interitus (vt Aristot. in proximo capite videtur dicere) cum nihil sit causa per se interitus ipsa priuatio, quæ principium trãsmutationis dicitur?*

Tempus cur causa magis corruptionis quàm generationis.

Resp. *Verbo respondeo tibi tempus ideo magis dici causam corruptionis quàm generationis, quia facilius est res destruere quàm construere, vt aiunt. Insuper vt (quidam exponunt) idcirco magis causa corruptionis dicitur, quia*

ingerit ipsi naturæ in omni corruptione vulnus, quod magis quàm generatio, salutem aut conservatio sentitur & observatur. Præterea per se causa interitus appellatur, quia per se motum, qui est proxima causa eiusdem, dimetitur. Postremò (vt summatim omnia dicã) per se & magis propriè causa corruptionis quàm generationis dicitur, quia a primo momento generationis incipit rerum mortalium declinatio, & eò vsque durat semper declinans nutansq;, donec in sepulchrum & domum corruptionis veniat. Tempus in hac declinatione est quasi currus, motus quasi auriga mortis.

Argumenta contra secundam quæstionem quæ est Vtrum præter tempus sint aliæ ponendæ rerum durationes?

Opp. *Paradoxo illo admisso, quod Arist. pertinaciter defendit, nimirum unum esse sempiternum, motumque cœli tempore mensurari, frustra videtur præter tempus alias durationes rerum affingere. Quippe si tempus sit æterna mensura motus cœlestis vt ait, & in eo propriè tanquam in subiecto insit, rationem certè non video, cur æternitatem & ævum alias mensuras rerum insinuaret.*

Resp. *Si generatim tempus pro omni duratione sumatur, vt olim philosophi quidam obseruarunt, non opus est plures durationes assignare. Veruntamen quoniam hæc est nimis confusum ad distinctionem motuum rerumq; quæ sub motionem cadunt, aliæ eademq; non impropriè inueniri debent; quibus æterna à caducis, & quibus tam hæc quàm illa ab æviternis discriminentur. Ad rationem ergo dico, Aristotelem quidem sumere tempus pro perpetua mensura cœli non æternâ, id est, pro mensura, quæ semper successivè & mutabiliter, non constanter fixè & definitè manet. Quotquot enim sunt conversiones cœli, tot etiam durationes successivæ, quæ istis inferioribus applicatæ omnem vicissitudinem & (vt ita loquar) fluxum & refluxum faciunt.* Tempus quomodo Arist. ab acceptum.

Opp. replic. *Aristoteles in textu negat cœlum mensurari à tempore, quia est æternum; ergo motus cœli æternitate potiùs quàm tempore mensuratur. Præterea velim exponas quid inter perpetuum & æternum ponatur discriminis, cum apud Grammaticos sint Synonima & eiusdem prorsus significationis verba. Postremò ostende quomodo cœlum, quod est subiectum temporis existat verè æternum; & illius passio, nempe tempus, subjiciatur mutationi? Imò quomodo idem numero sit tempus omnium respectu cœli, & tamen hoc loco asseruis tot esse durationes quot sunt motiones & conversiones cœli?* 1 2 3

Resp. *Rectè vrges, respondeo igitur considerari cœlum duobus modis, vel quoad internam essentiam seu formam, quæ gradu, perfectione, dignitate, & actionis suæ (vt ita dicam) vivacitate omnes alias formas superat; & sic licèt in se secũdùm materiam & compositionem suam commutabile, æternum tamẽ dicitur; Æternum, inquam, dicitur quia vinci non potest: vel quoad mobilitatem* Cœlum duobus modis cõsideratum.

bilitatem id est potentiam movendi & motum id est movendi, actum; & sic sub tempus vt mensuram cadit, nam hoc modo consideratum sæpe mutari dicitur. Interrogationi tuæ respondeo; etsi communiter apud Grammaticos perpetuũ & ęternum *significatione coincidant; esse tamen apud Philosophos magnum discrimen, quia* æternũ nunc *præsens semper est sine præterito & futuro,* perpetuũ *autem præteriti & futuri infinita & perennis successio est;* ęternum *solam respicit essentiam,* perpetuũ *existentiam & motum; sic propriè generatio perpetua dicitur non æterna. At quæris in postremo loco, quomodo tempus non sit cùm sit propria affectio cæli. Primùm respondeo, non necessariò requiri vt accidens eodem afficiatur modo quo subiectum; nam sic omnes passiones animi non minùs durarent quàm ipse animus, quod est manifestè falsum: tum etiam dico tempus esse subiectivè in cœlo, non vt consideratur in essentia sua, quæ est constans & incommutabilis, sed quoad existentiã suã in motu, qui in singulos annos, menses, dies, horas & momenta commutatur. Sed dices, quo modo tũ idẽ numero est tẽpus omniũ respectu cœli? dico omniũ vnũ idẽq; tempus numero dicitur spectu cœli analogicè, quia omnes motus à cœli motu pendent: & quoniã mensura non mutetur, nisi subiectũ in quo est mutatur, at cœlũ cũ sit vnũ & simplex nõ mutatur. Verùm attende, quòd Aristoteles non dixerit tempus omnino non mutari numerò, imò contrarium postea declarat, nempe multipicari tempus ad multiplicationem motuum quos dimetitur: sed hoc intelligit quod sit idem numero tempus in omni instanti, quo pariter temporis vniantur; cæterùm si secundùm prius & posterius consideretur, extensivè (vt aiunt) diversa sunt tempora. Quid multis? vnum idemq; numero omnium tempus est, videlicet præsens quo mensurãtur omnes motus simul existentes, vbicunq; sunt.*

Perpetuũ & æternũ discriminantur.

Opp. *Substantiæ rerum corruptibilium non sunt successivæ, ergo non mensurantur tempore, vt ait Aristoteles in textu. Antecedens probatur, quia substãtiæ fixæ, certæ, immobiles & constãtes sunt, nec magis & minùs possunt suscipere.*

Resp. *Substantiæ rerum corruptibilium (vt antea demonstravi (à prima conceptione ortuque suo declinare incipiunt, nec non tempore velocis & irrevocabili ad interitum & resolutionem tendunt. Infantia, puerituia, adolescentia, iuventus, senectus vehicula sunt hominis ad sepulchrum; sunt ergo ipsæ substantiæ rerum mortalium successioni & mutationi aliquando subiectæ, non quòd magis aut minùs suscipiant subsistentiâ naturæ, sed quòd in existentia & motu, semper vnum quasi pedem in cymba Charontis habeant.*

Opp. *Res quædam sunt (vt in textu ait Philosophus) quæ non possunt nõ in suo* esse *subsistere vt Deus; quædã quæ omnino esse nõ possunt, vt Chymæras aut*

ne quadratura mundi, *quædam inter hæc dno extrema, vt homo et cœlum.*
Resp. (inquit) *primi ordinis æternitate, secundi ordinis duratione nulla, cum sint impossibilia, res denique tertij ordinis tempore propriè mensurantur, vt ait.*
Sed quæro quâ mensurâ durationis Angeli, Anima, Spiritus mensurentur? Si dicas *evo*, cur defendis *Aristotel.* qui hanc divisionem rerum suffecere docet ad distinctionem omnium durationum, quibus res omnes mensurantur.

Resp. *Ambagibus relictis Angelos, Animas, Spiritus omnis ordinis sub primo gradu rerum analogicè comprehendit; tum quia res sunt æternæ ex parte post, vt aiunt; tum quia earum essentia convelli aut labefactationem potest nisi à Deo, qui in omnia entia quæ sunt, ius & imperium habeat; in ergo analogicè & ex parte æternos dici posse constat.*

Opp. *Virtutes animi quadam progressione & motu successivo acquiruntur; sic etiam & actus spirituales fiunt: at neque animus, neque virtutes animi, neque actus spirituales sub tempus cadunt (vt docet Philosophus) quia non sunt res corruptioni subiectæ: ergo alia mensura assignanda est quâ istius modi mensurentur.*

Resp. *Agnosco nec Animam, nec Angelum, nec vllum vtriusq; actum aut virtutem propriè sub tempus cadere: analogicè tamen & definite cadere affirmo, eo scilicet modo quo successivè agũt, aut ab illis acquirũtur virtutes, actusq; perficiuntur tempore. Quid? an vis spiritus eorumq; actus tempore dfuri? nolo quoad naturam suam, sed quoad nos; quia omnem moram et successionem tempore definimus.*

CAP. 13.

Vtrum { *Adverbia temporis vllum vsum in philosophia habeant?* / *Tempus sit sempiternum?*

DVAE sunt partes huius capitis; expositio quorundam vocabulorum pertinentium ad tempus; & plenior tractatio iam motæ quæstionis, *Vtrum scilicet tempus magis sit causa interitus quàm generationis?* Movetur etiã obiter & alia quæstio, *Vtrum tempus sit sempiternum?* Vocabula exponenda sunt, *Nunc* seu *momentum*, *Aliquando*, *Iam*, *Nuper*, *Olim*, *Subitò*; de quibus velim studiosum lectorem potiùs doctissimum Perottum in Cornucopiâ, quàm Aristo-

Nunc bifariã sumitur.

telem hoc loco consulere. Sequar tamen authorem & quam brevissimè possum expediam singula. *Nunc* (inquit Philosophus) seu *momentum*, bifariam accipitur, vel pro *instanti* quod præteritum cum futuro nectit, estque principium vnius & finis alterius; vt *punctum* in medio lineæ: vel pro *præsenti tempore* quod non longè ab instanti seu momento distat; vt si dicamus Socratem nunc non venisse, aut nunc venturum: at de his, quæ longiùs ab instanti distant, sic dicere nõ possumus; vt bellum Troianum nunc esse, aut nunc diluvium mundi. *Aliquando*, significat ex adverso *tempus à præsenti momẽto disiunctum, quod* tamen *ad aliquod prius aut posterius momentum terminetur*. Ad aliquod *prius* dico, aut *posterius momentum*, quia *aliquando* ad vtramque partem successionis spectat; vt rectè dicamus aliquando fuisse diluvium: & etiam aliquando futurum incendium mundi. Obiter hic quærit Philosophus *Vtrum tempus sit aliquando termino circumscriptum, vel sempiternum? & Vtrum duraturum in omnia secula, sapiẽs idem, vel aliud aliudve retrocurrat?* Ad primum respondet non dari primũ momentum temporis in quo, aut vnde tempus inciperet; ad alterũ ait tempus idem specie cum motu (vt superiùs dixit) retrocommeare.

Iam.

Pergit ad alia vocabula & differentias temporis. *Iam* (inquit) tempus præteritum aut futurum præsenti momento vicinum notat. Hæc significatio secunda instantis est minùs propriè communiterque accepti. *Nuper* designat partem temporis præteriti instanti seu momento præsenti proximam; itaque latiùs patet *Iam* quàm *nuper*; quoniam *Iam* & ad præteritum & ad futurum spectat; *Nuper* verò solùm præteritum repræsentat. *Olim* præ se fert partem temporis præteriti longè à præsenti momento remotam. Sic dicimus homines olim more belluarum vitam degisse in sylvis. Postremò *Subitò* heri dicit id quòd quàm brevissimo tempore mutationem aliquam subit, vt cùm natura in ortu interituque rerum scopum terminumque attingit.

Nuper.

Olim.

Subito.

In secunda parte huius capitis, in qua explicatiùs quæstionem *Verum (scilicet) tempus sit magis causa interitus quàm generationis?* resolvit; primùm Simonidis & Paronis Pythagorici cuiusdam sententias de tempore inducit; quorum ille tempus sapientissimam, hic rem inertissimam appellavit. Illius ratio fuit, quoniam tempore sapientia (omnium virtutum thesaurus) acquiritur; huius argumentum erat, quoniam tempore omnium rerum memoria penitus deletur, interituque & ruina in eo constant,

An tempus sit magis causa corruptionis quã generationis? Tẽpus rerũ sapientissimũ & inertissimum.

constant. Causa ergo (inquit Philosophus) corruptionis ascribitur tempori, quia tempus est numerus mutationis; mutatio verò per se rem à suo statu deducit. Nam licèt formæ rerum in materiam per motum inferantur, aliæ tamen prius abolentur ipsumque subiectum ad interitum & ruinam rapitur. Huc illud accedit, quòd senectus sit quædam rerum omnium, quæ interveniente tempore, omnia in putredinem & sepulchrũ ducit: vnde fit vt rerum potiùs occasum quàm ortum ad tempus referamus. Sed plura de hac re in initio lib. 4 meteororum, & primo de ortu & interitu legere licebit: nunc quoniam parum vtilitatis ista verborum interpretatio lectori adfert aliam de partibus temporis analysin aggrediar, in qua vberior vsus erit tum propter repetitionem eorum quæ dicta sunt: tum etiam propter distinctionem partium quæ ad huc ignota latet.

Sed dices, quorsum hoc in loco istam provinciam suscipis, cùm nulla ex Aristotelis textu emineat occasio aut thesis ad quam revocẽtur præcepta? Respondeo ideo me velle alia attexere, ne vlla pars sterilis videatur. Sed erras; Nam eminet occasio cum tot hoc loco enumerentur significata temporis. Præterea cum Aristoteles hoc manifestè quærat, *Vtrum tempus sit aliquo omnino initio aut fine circumscribendum?* & iterum *An idem vel aliud aliudve ex conversionibus cœli rebus dicatur?* quis non videt illum distinctionem temporis plane insinuasse? Sed omissis verbis, tempus in primis definiebat *numerum seu mensuram motus cœlestis secundum prius & posterius.* Differentiæ temporis sunt *præteritum, futurum, instans.* Partes seu species temporis sunt vel analogicæ vt *æternitas* & *ævum*; vel vniuocæ vt *dies, mensis* & *annus*. Dies duplex est, naturalis & artificialis. Naturalis dies *est spacium temporis quo Sol diurno suo motu ab ortu ad occasum & inde ad ortum redit*. Artificialis est *spacium temporis quo Sol ab exortu ad occidentem revolutus supra terram lucet.* Huc ex opposito respondet nox, quæ est *spatium quo Sol ab occidente ad ortum sub terram movetur*. Diei partes sunt quinq;, summum mane, de quo Ovidius.

Definitio & Partitio temporis.

Dies duplex.

Diei partes 5. 7. Metam. vers. 805.

Sole ferè radijs feriente cacumina primis.

Ortus seu ante meridianum tempus, de quo appositè Claudianus.

2 de rapt. Proserp. vers. 120. 1. Metam. vers. 592.

Dum matutinus præsudat frigidus aër.

Meridies, de quo non minus appositè Ovid.

Dum calet & medio Sol est altissimus orbe.

Tempus pomeridianum seu occiduum, *Cum Sol à fastigio cœli ad occasum tendit*. Tempus denique supremum diei, *cum Sol occasui appropinquat*

propinquat, non tamen adhuc Antipodas salutavit, De quo significantissimè poeta.

6. Metam. vers. 486.

Iam labor exiguus Phœbo restabat, equique
Pensabant pedibus spacium declivis Olympi.

Sunt qui dividant noctem in sex partes, nempe in lucem dubiam, in lucem crepusculam, in tempus quieti & somno gratum, in medium noctem, in gallicinium, quod est noctis ad diem inclinatio, in diluculum, cum Lucifer paulatim illucescit. Hinc Ovidius

3. Metam vers. 114.

---diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, & cœli statione novissimus exit.

Quid plura de die aut nocte dicam? dies certe me deficeret si omnia de die quę vtiliter à philosophis tradita sint dicerē. Multiplex enim & varium est hoc spacium, vt ex motu solis liceat apprehendere; nam sub Æquinoctiali directè habitantibus dies noctibus, & noctes diebus semper æquales existunt; vltra citraq; degentibus nō tam quā quo remotiores sunt incolę terræ ab Æquatore, eò solstitialē diē habent longiorē, noctēq; breviorē. Vnde circiter polos vtrā agentibus alijs dies solstitialis est mēsis integer, alijs vlterioribus mēses duo, et sic deinceps lōgior, donec ad polū pervēnū sit, sub quo habitātibus propter extremā obliquitatē sphęrę, dies sex integris mēsibus, totidēq; nox ipsa cōstat. A solstitio dies sēper decrescunt, à bruma ad solstitium vsq; accrescunt magis; at in æquinoctio dies noctibus in vtroq; orbe adęquantur. Horę ex quibus dies secūdū artem & naturā mēsuratur, sunt aut æquales aut inæquales; *hora æqualis est 24. pars diei*; hora inæqualis *promotio planetarum considerata, longius breviusve extenditur*. Horæ æquales partes sunt minuta 60. huius minutum *pars sexagesima horæ* definitur. Inæqualium horarum initium est *solis ortus*, medū vel hora 6. *meridies*, finis vel hora duodecima *solis occasus*; quod idem est principiū primæ horæ noctis. Vnde illud Christi salvatoris nostri, *nonne duodecem sunt horæ diei?*

Hom.

Procedam, mensis est *spacium quo sol duodecimam partem Zodiaci* Mensis.

Annus.

ficit, quod fit *triginta diebus, horisque decem cum dimidia*; annus *tempus quo Sol totum Zodiacum perlustrat*, hic constat mensibus 12. diebus 365. horis 5. minutis 49. & secundis sedecem. Huius generales partes sunt; *ver, æstas, autumnus, & hyems*; quibus ordine 12. signa præsunt; tria singulis partibus destinata, vt recte hi versus declarant.

Anni partes

(vti)

(Veri) (Æstati)
Sunt Aries, Taurus, Gemini; Cancer, Leo, Virgo;
(Autumno) (Hyemi)
Libraq;, Scorpius, Arciteneus; Caper, Amphora, Pisces.

Oceanum immensum nunc video, in quem præceps non invitus irruerem, si vllam rationem ab alto natandi aut navigandi in portum anteoculos viderem. O quàm incredibilis est vsus temporum, signorum, motuum? quàm iucunda & fructuosa eorum demonstratio? Ex fontibus prægustavi pauca, at si teipsum (studiose lector) in hoc pelagus immerseris, gustabis nectare dulciora. Didicisti quid sit *Tempus*, quomodo sit mensura motus, quid *Punctum*, temporis, quomodo huius partes vniantur in illo. Didicisti etiam quotuplex sit *Duratio* rerum, quid *Præteritum & Futurum*, quid *Prius & Posterius*, quid *Velox & Tardum*, quid *Multum & Paucum*, quid *Æternum*, quid *Ævum*, quid *Aliquando, Iam, Nuper, Olim, Subitò*, & *Momentum*, quid & quotuplex *Dies*, *Nox*, *Hora*, *Mensis*, & *Annus*, quomodo hæc omnia mensurent & mensurentur tempore. Si hic cœlestes globos & Ephemerides voluerem, Aureosque numeros, Epactas, Indictiones Romanas, aliaque mysteria & oracula temporis demonstrarem, Ætnam subirem ponderosam. Refero ergo te ad Iohannem de Sacro Bosco; Doctorem Dee, aliosque eruditissimos Astrologos & Philosophos qui de hac re scripserũt copiosè; maximè verò ad Gregorianum Calendarium, si exactissimum motum cœli, planetarum, signorum, si cursum temporum, si festorum ordinem, si iustum Paschatis observationem, si denique totum vsum computi Ecclesiastici avidiùs scire desideres; & certè harum rerum sciendarum suis æstum ardentem semper plura sciendi habet. Est enim in scientia temporis recondita sapientiæ gaza, imò ipsum tempus est thesaurus pretiosus, quem si teneas rectè philosophari, si perdas aut ignores plane insanire & delirare videaris. Omnia enim sub sole tempus habent; imò tempus habet omnia, & ipsum à nullis habetur nisi à sapientibus, qui illius comam in fronte supercilioſâ ventilantem capiunt. Væ ergo tardè venientibus; nã Occasio calua est, & tempus præteritum nemo nisi stultus aucupatur. O quot hodie in navi stultorum vecti sunt, qui nullam rationem temporis habentes remis velisque Charontis in Gehennam subitò rapiuntur. Si ergo vis sapere (erudite lector) studeas tempori. Dies iuventutis & adolescentiæ tuę recordare: fuisti infans, fuisti imberbis puer, adolescens fortasse nunc es, fortasse in flore ætatis iuvenis; at in statu si sis vir, considera hæc iam evanuisse tempora: si verò senex, memineris hanc ætatem messi

I. De sacro Bosco. D. Dee.

Temporis cognoscendi cupido laudata.

proximam, morti & sepulchro vicinam esse. Moriendum certe est; nam tempus irrevocabile volat, stultos medià nocte subitò oscitantes tollit, sapientes non tollit, sed in meliorem statum mutat. Quid dicam? *homo natus de muliere brevi vivens tempore; repletus multis miseriis*; brevi inquam, vivens tempore. Quid addam? dies meos numerabo, *unum, petam & requiram, ut inhabitem in domo Dei omnibus diebus vitæ meæ*; omnibus diebus (inquam) vitæ meæ.

Iob. 14. 1.

Psal. 27. 4.

Distinctio quæstionum decimi tertij capitis.

- Expositione adverbiorum significantium tempus, quæ sunt
  - 1 *Nunc* & hoc sumitur vel pro
    - 1 Instanti indivisibili, quo partes temporis actu vniuntur, dividuntur, vel fiunt.
    - 2 Præsenti divisibili, in quo aliqua mora inest.
  - 2 *Aliquando*, quod significat tempus ab instanti distans, vnitum tamen alijs momentis temporis secundum prius & posterius.
  - 3 *Iam*, quod significat tempus præteritum aut futurum, proximum & vicinum instanti.
  - 4 *Nuper*, quod significat partem temporis præteriti, non futuri, proximam instanti.
  - 5 *Olim*, quod significat partem temporis præteriti longiùs ab instanti remotam.
  - 6 *Subitò*, quod significat mutationem de repente factam in tempore.
- Hoc caput dividitur in Demonstrationem duarum quæstionum, quarum vna obiter hic movetur, altera tractabatur antea:
  - Prior est An tempus sit perpetuum? affirmat Philosophus esse,
    - 1 Quia illius subiectum est æternum, nempe primum mobile.
    - 2 Quia illius mensuratum nunquam incepit, nempe motus cœli.
    - 3 Quia nō est dari aliquod primum instans temporis; nam instans omne arguit præteritum aliquod extitisse, tum futurum sequi.
    - 4 Quia mundus est successione temporis, & motus sempiternus. Nam naturaliter non potest motus destrui.
  - Posterior est, An tempus sit potiùs causa interitus quàm generationis? quam antè in superiore capite satis demonstravi. Huc, vt maior vsus temporis habeatur, distinctionem eiusdem in suas partes adhibui.

Argumenta contra expositionem adverbiorum significantium tempus. Vnde quæstio est, An adverbiorum significantium tempus, vllus sit vsus in Philosophia?

Opp.

Opp. *Ridiculatum est vt philosophi de adverbijs & eorum significatis rixentur & litigent; hæc enim contentio ad Donatum & Priscianum, non Platonem & Aristot. pertinet. Præterea, quid vsus hæc pauca adverbia habent, eorum nullum sit quod non sub partibus temporis satis aperte & dilucide contineatur? Quid enim* Nunc *est nisi momentum temporis, de quo antea satis? quid* Aliquando *nisi pars prior aut posterior temporis ab instanti remota? quid* Iam *nisi tempus præteritum aut futurum proximum instanti? Brevitatis causa quid* Nuper, Olim, *& Subitò præterquam partes temporis? Negatur ergo Philosophus in istis enumerandis. Deinceps, cùm alia sint præter ista adverbia temporis: quor sum in suo catalogo non recensuit? Insuper ingeniosum Arist. non decet sic verbis ludere & in scirpo nodum quærere. Magnũ, inquit, discrimen est inter* Iam, *&* Nunc, *hoc est, si rem seriò perpendas nullum. Postremò, parum appositè restringit hoc adverbium* olim *ad præteritum solum, cùm non minùs rem olim futuram quàm fuisse dicamus, vt Dispantherius aliq; doctissimi verborum censores putant.* 1 2 3 4 5

Resp. *Philosophi nõ rixantur de verbis (vt aiũt) sed rimantur veritatem rerum. Cùm ergo hæc adverbia plurimùm valeant ad distinctionem rerum mobilium in tempore, obiter à Philosopho & sapienter exposita sunt. Vsus ergo plurimus in philosophia habent; vt* vbi *&* quando *in Dialectica: distincte enim & articulatè partes temporis, successiones motus, actionesq; mobilis nobis demonstrãtur quia prius & posterius, præteritum & futurũ generatim tantummodò & confusè denotant. Deinceps alia præter ista agnosco esse adverbia temporis, sed illa vel ad instit utum nõ omnino spectant, quia hæc ad distinctionem rerum motarum tempore sufficiunt, vel quia si spectent, facilè ad ista iam posita reducuntur. Insuper nodum in scirpo nõ quærit Philosophus ponendo discrimen inter* Iam *&* Nunc. *Nam quamvis* Iam *affine sit significatione* momento, *magnum tamen est discrimen, quoniam* momentum *propriè est indivisibile,* Iam *verò pars temporis præteriti aut futuri, qua divisi quidem patet. Postremò, agnosco* olim *posse quidem ad rem futuram significandã adhiberi, sed impropriè: idq; solùm propter ornatum & elegantiam sermonis, non propter existentiam rei mobilis aut durationis.* 1 2 3 4

Argumenta contra secundam quæstionem obiter in textu motam, Vtrum tempus sit sempiternum?

Opp. *Distinxit Philosophus in textu inter* Aeternitatẽ, Aeviternitatẽ, *et* Tẽpus, *voluitq;* Tẽpus *esse mensurũ rerũ habẽtium initiũ & finẽ: incepit ergo* Tẽpus, *quia res quas mensurat inceperunt: Præterea cũ Arist. cõcedat subiectũ prius esse accidente, cõcedit eâdẽ operâ (meâ opinione) mortale aliquid fuisse prius tẽpore, quia vult solũ res adductas propriè mensurari tempore, & hoc quoq; vult rẽ mobilem priorem esse mensurâ quã mensuratur. Porrò, dicat mihi can saltem, num non sit aqua* Nunc *iuitiana (vanitate loquar) aut inchoans* 1 2 3

primum futurum, ac est nunc initiãs aut inchoans futurum, quod præteritum terminat & claudit? hoc fatetur, cur illud negat? Præterea cùm ipse & in hoc libro & in 1. libro Politicorum insinuet mundum incepisse, imò cùm sæpe non solùm in lib. de Mundo sed etiam in alijs partibus suorum operũ fateatur quotidiè vires statusq; rerũ labascere, argumẽto mihi sẽper fuit illũ nec tẽpus nec mundũ verè & ex animo sẽpiternũ posuisse. Aliter vt Hercules inveniũ contra Platonẽ, aliter vt senex & sapiens Arist. disputavit. Tũ enim ingenio gloriam, nunc argumentis veritatẽ quærit: tum ne præceptori cõcederet Deũ condidisse mundũ, motorẽ sine mobili non fuisse affirmat, nunc verò omniũ in cœlo, in terra, in universo factorũ, rectorẽ, conservatorem sæpissimè appellat. O quantũ canicies venerãda ab æstu iuvenilis ingenii differt? Sed de hac re postea pluribus, cũ de æternitate mundi disputemus.

1. Politic.

Resp. Amicè agis, & me ferè in tuam sententiam trahis. Nam equidem aliud senem aliud iuvenem de mundi æternitate sensisse Aristotelem verè tecum consentio. Cæterùm quoniam hic rationes ad partes suas confirmandas adfert, earum refutationi vicunque respondebo; infirmius fortasse quàm soleo, aliter vt Christianus credo, quàm vt Philosophus disputandi nunc causã ago. Esto igitur, sit tempus rerum caducarum solùm mensura; quid tum? ergo initium habet? argumentũ nego; quia vel in rebus caducis infinita dari potest successio, cuius mensura tempus definitur esse. Quod de subiecto addis parùm meret. Nam cùm Aristoteles dicat omne subiectum esse prius accidente, intelligit esse prius ordine naturæ, non tempore. Nullum enim subiectum antiquitate temporis ipsum tempus potest superare, ordinis tamen & dignitate naturæ potest. Ad 3. argumentũ, de Nunc initiãti, ubi petis cur non sit aquè primum aliquod momentum, initiũ primi futuri, ac est initium futuri ordine sequentis præteritum? respondeo; quia dari nõ potest aliquod primum generatum in rerum natura, nisi creationem inferas ex nihilo, quam philosophia, ratio, & natura non agnoscunt. At (studiose lector) agnosco & credo, imò equidem mihi persuadeo coelum credidisse Aristotelem, cùm animam humanam non esse materiam, non esse ex materia, non esse ex potentia materia, non esse ex traduce, sed divinam substantiã, æternam, & immortalẽ esse cõcedat, cũ in primordio mũdi homines rudes & belluarũ more vagabũde ordine, sine domo & civitate vixisse planissimè affirmet: principiũ (inquã) habuisse mundum, credidisse, nõ generationis (nã quia vis naturæ esse potuit cũ natura nõ fuit?) creationis ergo, quia tũ Deus mundũ, mundique author fuit. Sed ne evadas impunè qui contra Arist. positionẽ disputas, ad argumẽta dico ex synodo philosophorũ, librũ illũ de Mundo non fuisse Aristotelis opus; & ad locum ex prima Politicorum, dico ex hypothesi illic disputare, nempe homines sine lege, sine societate & civitate, more belluarum vixisse in montibus, in sylvis, in antris, si mundum initium habuerit. Excunde tibi hoc responsum, si-

Lib. 3. de Gen. animal. c. 2.

pluralo

placenda deleas silebo, & concedam me victum esse.

Opp. Omittis vnũ in textu problema, Vtrum idẽ tempus numero redeat? Scio equidẽ te attigisse superiùs, sed adhuc scrupulus vnus vel alter est quẽ mihi velim expedias. Videtur sane idem tempus numero redire, quoniã nõ corrũpitur. Quod nõ corrũpatur probo, quia corrũpi nõ potest accidens nisi ex conflictu contrarij, aut ex interitu subiecti: at in cœlo (quod est subiectum tẽporũ) nec est certamen contrarij, nec est interitus subiecti (cœlum enim est perpetuum) ergo tempus non corrumpitur; quo concesso fatendum est idem numero posse redire, seu retro commeare.

An tempus idem numero vel specie redeat? 1. Lib de Cœl.

Resp. Satisfeci isti argumento tuo superiùs, cùm ostenderem tempus esse mensuram motus cœlestis qui quotidie mutatur; hoc dico, nõ quod non sit simplex, & vniformis motus cœli, sed q; qualibet devolutio & conversio eiusdem vnã numero mẽsurã postulet. At (dicis) vbi cõflictus cõtrarij? vbi interitus subiecti? Respõdeo duas has solas nõ esse causas corruptionis; fieri enim potest vt res cõcidat, si vel detrahatur necessariũ, vt alimẽtũ homini, vel impedatur subiectũ ab vsu mẽdi in quo vivit, vt Plato sub aqua mersus necessariò moritur, quia frui nõ potest aëre in quo spirat. Alia sũt etiã rationes interitus praeteritas, quas brevitatis causa omitto. Nõ ergo solũ certamẽ cõtrarij, aut interitus subiecti est causa interimendi accidẽtis. Addo etiã hoc vnũ (q; nervosissimè cõcidit argumẽti tui) nimirũ eius successivũ, quale est tẽpus, suo ipsius fluxu & motu interire; quilibet enim vicissitudo motus novã tẽporis successionem infert. Quare etsi cœlum non cõseneseat, nec contrarium in eo insit, motus tamen illius mutatus est sufficiens causa vnitati temporis, quod in se praeteritum & futurum partes contrarias habet.

Opp. Videtur haec assertio cõtraria alteri; nã si tẽpus in se causam habeat corruptionis, nempe partium continuò fluentiũ successionẽ, sequetur non esse idẽ numero tempus omnium. Qui enim fieri potest vt sit idẽ numero tempus rerũ omniũ simul, cũ quilibet instãti mutato novũ tẽpus generetur? Corrumpitur siquidẽ praeteritũ, subitòq; futurũ eminet, & non prius eminet quã cadat, quia semper volat tempus, nulloq; in solo pedem figit moramue facit.

Resp. Non est haec assertio contraria alteri; nã hoc loco tempus pro ente cõtinuo & successivo acceptum in partibus diutiùs manere dicimus. Sic idẽ dies, idem annus, idẽ ver, aestas, autumnus, byemsq; redire dicuntur, specie, non numero. Cõsiderari ergo potest tẽpus bifariã, vel vt sit instãs seu praesens mensuravens omnium quae in eodem instãti seu praesenti agunt aut moventur, & sic est idem numero tempus omnium, hoc est idem praesens quo mensurantur omnes motus simul existentes, vbicunq; sint; vel considerari potest quoad prius & posterius, & sic est semper diversũ in suis partibus, vt luculenter anteà probavit in textu Philosophus. Omnis (inquit) mutatio praesens vna numero extat, at facta praterita vel futura, semper diversa est. Omne tempus praesens

An idem sit numero tẽpus rerũ omnium.

idem

idem numero habetur: præteritũ autẽ & futurũ diversa existunt. Insuper mutatio præsens primi mobilis una numero eadẽq; est; facta verò sive præterita sive futura planè diversa: tempus ergo quod illi inhæret præsens numero idẽ est, præteritum & futurum diversum. Ratio sequitur, quia diversitas subiectorum infert diversitatem accidentiũ: Postremò (inquit) numerus numerãs idem est rerum diversarum, puta hominum & leonum: at numerus numeratus semper diversus est. Pari ratione tempus præsens (quod est quasi numerus numerãs) idẽ est; at semel fluës in prius & posterius factũ est aliud aliudq;. Sed plura de hac re in fine postremi capitis, ubi quæritur An pro numero motũ multiplicetur tempus? Sed hæc obiter, directè tamen ad propositam materiã de qua agimus. Respondeo igitur argumento, nempe tempus in quo hæbet infixi nõ corrumpi sed potiùs continuari, præsensq; idem numero dici. Hoc etiã affirmo, esse quidem tempus ens successivum cuius essentia in fluxu consistit; nõ ergo propriè corrumpi dicitur cùm fluit, sed potiùs cõservari & manere, cũ illius natura talem fluxum & successionem postulet.

Tẽpus nõ corrũpitur, sed cõtinuando cõservatur.

Argumenta contra adiectam distinctionẽ tẽporis in fine cap.

Opp. Multa videris in hoc huius capitis intrivisse in textũ Arist. de partibus tẽporis, quæ ipse Arist. nõ tãgit: ergo aut elaudicasse illũ, aut te nimis audacẽ fuisse cõcludo. Præterea, & tu, & Arist. videmini quidẽ mihi plurimùm falli, cùm in hoc toto tractatu tempus, omnesq; differẽtias, partes, distinctiones eiusdem à primo mobili dependere dicatis: cùm omnes & singuli astrologi aliis motũ sãtummodo referant; quod sanè coactus aut incautus tu videris fateri, cùm minuta, horas, dies, menses, annos, omnesque distinctas partes temporis per motum cursumque solis desinias.

Resp. Nihil intrivi in textũ Aristotelis quod ille non insinuavit; interpretis officium est exẽplis illustrare. Sæpe diei, mensis, & anni, omniumque partium mentionem facit, cùm quærit An idem tempus numero in orbem quasi redeat? audax ergo non sum si visum quærã, si addam lucem rebus. Alterius argumenti facilè deletur; nam quamvis astrologi omnem distinctionem temporum ad motum solis referant; hoc tamen, vicinot respectu signorum in Zodiaco, unde sol suo cursu nobis hanc rerum vicissitudinem veluti per chartas literas & puncta declarat. Zodiacus autem est pars seu circulus primi mobilis, in quo fixa sunt duodecim signa, per quorum gradus, minuta, secunda, aliasque notatas mensuras sol suum iter facit, unde nos gloriosum & divinũ illud opus Dei intuentes, tanquam in quodam volumine summi artificis manu quasi scripto, nobisq; mortalibus deducato mirabilia naturæ secreta legimus. Iugentes enim in eo sunt literæ, distincta syllabæ, voces integræ, sidera intelligo, quæ Solis luce illustrata imprimis gloriam & maiestatem Dei, tũ temporum mutationem, rerumq; successionem & vicissitudinem apertissimè demonstrant.

CAP.

CAP. 14.

Vtrum { *Temporis existentia dependeat ab anima?*
{ *Pro numero motuum multiplicetur tempus?*

NON magnus labor habendus est quem dulcis quies sequitur, nec tempus longum quod tandem exitum est habiturum. De tempore & illius naturâ, existentiâ, proprietate, vsu, multa disputavit Philosophus, at nunc brevi repetitione factâ concludit opus (lib. hûc 4. intelligo) in quo de loco, de vacuo, de tẽpore seu durationerum mortalium egit. Verborum omitto vmbras. Primùm in hoc capite quærit, sit ne omnis motus in tempore? tum Vtrum omni sublatâ animâ possit constare tempus? hinc, An sit tempus in omnibus quæ naturâ constãt, idque omnium eorum simul vnum numero vel speciè? postremò, Sitne tempus omnis motionis, vel potius primæ conversionis propriè mensura? Hæc (inquam) omnia eodem quo proposita sunt ordine breviter repetendo precurrit Arist. quẽ (vt firmiùs in animis lectorum fixa permaneãt) vt interpres discutiendo sequar. Ac primùm *Sitne omnis motus necessariò in tempore?* quis non videt esse, si velit ab inductione, ab adiunctis, à partibus, à fine motus disputare? Ab inductione, quia nec ortus nec interitus, nec accretio nec diminutio, nec alteratio nec loci mutatio sine tẽpore esse possunt; cùm à termino *à quo* ad terminũ *ad quẽ* movẽdo spacium consumãt. Ab adiunctis seu proprietatibus, nempe *velocitate & tarditate*, quæ sine temporis fluxu & successione, nec esse, nec cognosci, nec mensurari possunt. A partibus, quæ sunt *prius* & *posterius* in motu, quibus *præteritum* & *futurum* in tempore semper respondent. A fine seu vsu, vt tempore motus rerum omnium distinguantur.

Omnis motus sit ne in tempore?

Altera quæstio *An omni animâ sublatâ possit nihilominus constare omnino tẽpus?* obiter antea discussa fuit, insistens tamẽ vestigijs Aristotelis paucis quæ dixeram ruminabo. Hæc quæstio igitur duplicem intellectum habet, vel de animâ divinâ, vel humanâ. Si illam intelligas, quæ est efficiens causa omnis motus, rerumque omnium motrix, affirmo sine eâ omnino nec cœlum, nec motum, nec tempus esse. Ratio est, quia hæc anima, vita, & lux mundi (vt docent philosophi) est proxima cœlestis conversionis causa;

An existentia tẽporis ab anima pendeat?

si

si ergo non sit hæc anima, non erit conversio cœli, si non sit conversio cœli non erit tempus, duratio, & mensura eiusdem, quæ tota à cœlo motuque cœli pendet. Cæterùm de hac mente æterna, infinita, & divina (meâ quidem opinione) hîc non disserit Philosophus, at in 8. libro huius operis agit.

Age ergo, de anima humana agit, quæ cœli motum colligendo tempus observat & notat. De hac vero anima cùm loquamur simpliciter, neque in hanc neque in illam partem lancis seu trutinæ calculum inijcimus, id est, neque affirmamus neque negamus absolutè. Nam si tempus consideretur, vt est *numerus numeratus, seu res numerabilis* ab anima, quæ hoc respectu *numerus numerans* definitur; certè tempus sublatâ animâ esse non potest, cùm *numerans* & *numerabile* sint relata, mutuoque se ponant, & posita se mutuò perimant. Si verò *prioris* & *posterioris* remotâ comparatione, simpliciter in essentia sua primoq; subiecto, nimirum cœli primo mobili cõsideretur, tempus ens rei quidem absolutum est, & per se (si non sit anima) constat: vt ergo est directè species in quantitate, vt etiã est in proprio subiecto, vt est ens rei, per se & vi suâ cohæret. In prædicamento autem *quando* positum, eo modo quo est respectus numerabilis, sine anima numerante cohærere non potest.

In tertia quæstione exquiruntur duo, alterum *An sit tempus in omnibus ijs quæ naturâ constant?* alterum, *An sit in omnibus simul, idq; vnum numero?* ad vtramq; partem affirmatè respondet Philosopher. Quoad primum, sicut tanta est affinitas & cognatio inter tempus & motum vt seiungi & separari non possint: ita res mobiles vtroq; subiectæ indissolubili quodam nexu cum vtroq; colligantur, siue actu sint potestate illàs tempore aut motu metiatur. Quod cùm ita sit, in quibuscũq; demũ rebus motus reperitur, in omnibus ijs & tempus inesse debet. Iam verò in confesso est, in omnibus rebus quæ naturâ constant motum inesse (cùm natura sit principium motus in omnibus) tempus ergo est in omnibus quæ naturâ constant. Non hîc terram, non centrum, non polos mundi excipimus, quoniam & hæc naram in se mobilem & motricem habent, quæ licèt non actu, potestate tamen moventur.

Sitne tempus in omnibus quæ naturâ constant? idq; vnum numero omnium simul?

Cap. 12.

De altera parte quæstionis satis dictum fuit supra, similitudinem solam de numero in textu repetam. Vt numerus vnus idemque est rerum diversarum quæ eodem numero recensentur, verbi causâ *denarius, decem hominum & leonum*: ita & tempus omnium eorum quæ sunt, quæq; simul diversis motionibus cientur, vel in cœlo, vel in terra, vnum idẽq; dicitur esse, idq; numero & subiecto. Numero, quia

non

non augetur numerus eorum quæ sunt simul; non subiecto, quia non mutatur subiectum in quo inest tempus; imò si augeatur numerus non tamen mutatur tempus, quia tempus subiectum aggregationis in hoc respectu habet, quod vnum numero habetur, sed ferè ex infinitis constat; vt si ex hypothesi totus mundus *Nunc vnum* ageret, vnum numero subiectũ esset aggregationis mundus, vnũ numero quod est mẽsura huius (actionis) tẽpus. Quid opꝰ est hypothesi aut suppositione in hac reꝛ certum est nõ solùm vnius motus aut rei, sed omnium motuum, actionum, rerumq; sub sole, vnum numero tẽpus esse, si simul in præsenti considerentur.

Quæst. 4. Sitne tẽpus primę solùm conversionis mensura.

Vltima quæstio, sit *ne tempus prima solùm conversionis propria mensura*? hunc sensum habet, nimirum ideo tempus propriè cœlestis motus mensurã dici, non quòd solùm eundẽ motum mensuret (contrariũ enim huic fuit anteà assertum) sed quoniam à cœlesti motu omnes alterum omniũ motus suã continuitatem, existentiã, distinctionẽ, notitiam & quodammodo mensuram habent. Illud prætereà non est omittẽdum, ideirco tempus ad illum motum propriè referri, quia ab eodem motu præcipuè idipsum mensuretur, i. cognoscatur quantum sit in omni fluxu & successione. Nam vt cœlestis motus tempore; ita tempus cœlesti motu mensuratur. Rationes cur cæteri motus dicantur à cœlesti dependere, sunt quia omnium motuum est primus, nec non reliquorum causa; tum quia est maximè æqualis; tum denique quia est maximè notus, & velut mensura omnium. Hæc enim est vna conditio mensuræ, vt rem notiorem faciat quam mensurat: at cœlestis motus omnes omnium inferiorum motus notiores reddit. Sed dicesme ab instituto dissilire, cùm dixerim non probem tempus esse propriam mensuram conversionis primę. Directè probavi & hìc & alibi in definitione temporis; videtur ergo non esse mensura alterius motus, quippe id *proprium* est quod soli convenit, adde etiam, quod omni convenit, quod à primo dependeat, vt omnis motus rerum inferiorum à cœli motu pẽdet: cæterùm quid tibi videbitur si argumẽtis solidissimis evincã, tempus magis rerum inferiorum motibus convenire, quàm conversioni cœli? quam causam reddis? quia Aristoteles antea dixit tempus rerum caducarum esse propriam mensuram. Quid hinc concludis? ergo propria non est cœlestis motus, quoniam hic non est caducus. Erras; nam licèt cœlum sit æternum, illius tamẽ motus indigens mutatur, vt superiùs docui. Sed cum philosopho concludã hũc librũ, inculcãs hoc vnum quod ille nũc & sæpe inculcat, esse vicissitudinem & revolutionem omnium; omnium dico, excipio nihil nisi

Mensura mensurato semper notior.

Obiectio.

Responsio.

principium

principium omnium) in quo sunt, bene sunt, & conservantur omnia. Ascende mecum in Olympum mundi, intuere mobiles pilas, lususque fortunæ, homines, civitates, vrbes, imperia intelligo; taceo divitias, honores, voluptates mundi, quę non citiùs florent quàm evanescunt omnia. Quippe

Nunc seges est vbi Troia fuit——

Pastor, arator, Roma; consul, imperator, Roma: versâ vice mutantur tempora. Sed quis hoc facit? Deus. Quod ejus instrumentum quo facit? volubilis ille serpens tempus, quod sicut serpens spiris contractis circulos gyrosq; infinitos facit. Hinc sapienter Aristot. hoc loco idipsum circulum appellat; imò res omnes circulares, quia in tempore stadijs suis decursis multas & magnas conversiones mutationesque subeunt. Dictum sapientibus sat est; non solùm homines, plantæ, lapides, sed orbis terrarum errantes planetæ, Assyria, Græcia, Persia, maximaque regna & imperia suos temporũ motus, declinationes, periodosq; habuerunt, habitura sunt.

Tempus circulus cur dicatur.

Ampliſſimus hìc mihi patet altiùs diviniusq; de motu cœlesti eiusdemque mensurâ, nimirum tempore disputandi locus. Nam certè ex vario cœli motu varius syderum aspectus, ex vario & multiplici syderum aspectu varius effectus maximarum rerum sequitur. Si de futuris non bene divinet Astrologus, error hominis est non artis, quæ motus, aspectus, influentiarum, syderum certissima omnium habetur scientia; vnde de temporibus futuris non incerta divinatio oritur. Volumen enim Astrologię cœlum est, voluminis author Deus, elementa sunt ipsa sydera, multiplex aspectus multiplex intellectus rerum: scribuntur in hoc libro omnia naturæ opera, multa arcana & secreta consilia Dei, qui *in signa temporum*, cœlum, sydera, & aspectus dedit; & certè Deus & natura frustra dederunt nihil.

Natura quæ rectè non divinet Astrologus, ipsius vitium est non Astrologiæ.

Gen. 1.

Distinctio quæstionum capitis decimiquarti.

Quatuor

An omnis motus sit necessariò in tempore? affirmat Philosophus esse, & probat

1 Abenumeratione seu inductione omnium, quia generatio, corruptio &c. requirunt tempus.
2 Ab adiunctis seu proprietatibus motus, nempe *velocitate* & *tarditate*, quę non possunt esse sine tempore.
3 A partibus, nempe *Prioris* & *Posterioris*, quibus *Præteritum* & *Futurum* plerumq; respondent.
4 A fine, qui est vt tempore rerũ mobilium motus distinguantur.
5 A contrario, quia nullus motus est in instanti, & proinde omnis motus est in tempore.
6 A definitione temporis, quod est mensura non vnius sed omnis motus, præcipuè verò cœlestis, à quo omnis motus rerum inferiorum pendet.

Quatuor quæstiones huius capitis sunt

An animâ sublatâ tempus constare possit? ad hanc quæstionem intelligendam melius distinguunt philosophi animam in

1 Divinam: cui cœlestis motus efficientiam attribuunt, & hâc (inquiunt) sublatâ non potest cohærere tempus. Quippe si ex hypothesi anima illa tollatur, necesse est etiam cœli motum tolli; at cœli motu sublato necessariò tollitur tempus: sublatâ ergo animâ divinâ motrice cœli, tollitur tempus.
2 Humanam: & sic vt tempus est numerus numeratus, seu res numerabilis, in discreta sua successione cohærere, id est, distingui non potest sine anima, quę numerus numerans definitur esse. Cæterum *prioris posterioris*que intelligentiâ remotâ vt est in subsistentia subiecti sui, mobilis nimirum primi, & in coexistentia momenti, animâ sublatâ extare potest.

An sit in omnibus ijs quæ naturâ constant, idq; omnium, eorum simul, vnum numerot Agitur in hac quæstione

De subiectis temporis, quæ sunt res omnes naturales, quod probatur
1 Quia natura est principium motus in omnibus suis effectis: at vbi motus est ibi etiam & tempus.
2 Quia tempore oriuntur & cõsenescunt omnia.

De modo cohærendi, *An scilicet insit vt idem numero, vel idẽ specie?* asserit Philosophus vtroq; modo, nam
1 Si considereretur tempus quatenus in eo simul agãtur multa: sic idem numero est eorum quæ aguntur, licet res sint diversæ quæ agunt, quæque aguntur.
2 Si consideretur secundũ acta, quæ in successione *prioris* & *posterioris* fiunt, sic quidem non vnum numero, sed specie est.

An

An tempus sit primæ motionis seu cōversionis propria mensura affirmat Aristoteles esse.

1 Quia tempus est passio primi mobilis, & proinde propria dimensio primi motus.

2 Quia inter hunc motum & tempus est proportio, cùm vtraque successione fint perpetua.

3 Quia alij rerum motus à cœlesti dependent: primum ergo illum mensurat tempus.

Argumenta aduersus quæstiones ordine propositas, & primùm aduersus primam.

Opp. *Ne videar acta sapiùs agere, breviter percurram singula quæ in hoc capite repetuntur; & sic primum contra primam quæstionem disputo. Ortus et interitus negantur esse in tempore: ergo omnis motus non est in tempore. Præterea sunt multæ instantaneæ mutationes (vt docet Philosophus) quæ instanti mensurantur; sed omnes mutationes sunt motus: ergo omnes motus non sunt in tempore. Insuper, si omnis motus sit in tempore, sequetur motus incorporearum substantiarum esse in tempore; at neq; incorporea substātia, neq; eorum motus (teste Philosopho) sunt in tempore: ergo omnis motus non est necessariò in tempore.*

1 Resp. *Ortus interitusque perfectivè sumpta non sunt propriè motus species, quia in instantes fiunt, progressivè verò concepti tempus requirunt. Ad alterum dico, instans temporis* mutata esse *metiri, nō mutationes in progressione motuque naturā positas. Hinc distinguitur quadruplex mensura, æternitas, ævum, tempus, & instans. Æternitas Dei est, ævum sunt spiritus, tempus rerum in motu, instans (vt aiunt) rerum in* mutato esse, esse *autem* mutatū *non est motus, sed motionis aut rei mutatæ mobilis ſpius momento acquisitus. Cùm ergo dicat Philosophus multas mutationes instantaneas esse, intelligit per* mutationes, *terminos mutationū, qui in* instanti *attinguntur. Non opus est vltima obiectioni respondere. Nam ex distinctione quadripartitæ mensuræ emersit resolutio; nempe substantias incorporeas earumq; motus æviternitate mensurari si absolutè sumantur, si verò comparatè quoad nos considerentur, earum actus & motus successionem habent, & tempore mensurantur.*

Mensura quadruplex.

2

3

Argumenta in secundam quæstionem, An animâ sublatâ sit vlla existentia temporis?

Numerare in tempore est mensurare.

Opp. *Tempus est numerus motus: ergo sine anima ens non existit; ratio tenet, quia numerare est officium solius animæ: tempus ergo nihil potest numerare sine anima numerante. Non potest numerare: ergo non potest mensurare.*

rum: vnum numerabile in tempore est mensurare. Præterea, vt se habet sensus ad sensibile; ita intellectus ad numerabile: sed sensibile non est sine sensu: ergo nec numerabile, quo concessa tempus non est sine animâ.

Resp. Non multùm differunt hæ argumẽta, ad vtrumque ergo vno verbo respondeo, negando vtrumque. Nam & numerabile sine numerante, & sensibile sine sensu esse potest, si alterum actu, alterum potentiâ sumat. Cessante enim sensu potest esse sensibile, aliter lux solis non esset nisi esset oculus qui illam intueretur. Quod verò dicat Philosophus in textu tempus nõ esse sine animâ, intelligit quoad distinctionem prioris & posterioris, quæ in apprehensione animæ propriè existunt.

Argumenta in tertiam quæstionem.

Opp. Aliter in fronte huius capitis, aliter in textu hanc quæstionem mouet. In fronte enim quæris, An pro numero motuum multiplicetur tempus, hic verò An omnium sit idem tempus vnumque numero; quod affirmat. Sed contrà sic argno, multiplicatur tempus pro numero motuum: ergo non est idem numero tempus omnium. Antecedens probo, quia cuiuslibet motus particularis est mensura; quot ergo sunt motus tot sunt tempora, aliter cuiuslibet motus non esset propria dimẽsio, nec vlla omnino velocitatis & tarditatis distinctio.

Resp. Non aliter in fronte, aliter in textu (vt ais) propano quæstionem ipsorum Speculatores; ad argumentum igitur respondeo tempus esse duplex, commune & proprium; cõmune cœlestis motus est, quo omnes particulares motus simul mensurantur, & sic vnum numero tempus cõmune omniũ dicitur: proprium verò tempus dicitur mensura singularis cuiusque actionis & motus secundum prius & posterius, & sic ad multiplicationem motuum multiplicãtur tempora. Nam idem non est tempus ortus interitusque, idem non est accretionis & diminutionis simul. At dices, quomodo tempus communiter potest esse idem numero? Respondeo respectu subiecti sui, nempe primi mobilis quod nõ mutatur, & (si velis) respectu eorũ quæ aguntur in cœlo & terrâ simul. Tempus duplex.

Argumenta in quartam quæstionem, Vtrum tempus sit omnis motionis, an primæ solùm conversionis mensura?

Opp. Modò harum, modò illarum partium videtur esse Aristoteles; nunc enim tempus esse mensuram omnis motus, nunc solùm esse mensuram motus cœlestis affirmat. Sic sæpe deliriant philosophi, cum de abstractis aliquid ideis & formis agunt. Sed quid ais? stasne Aristotelis sententiæ? is ait superiùs tempus esse propriam mensuram rerũ habentium initium & finem, ait. quid tum? at hic planè contrarium ait. Quippe tenetur docere esse propriam mensuram eorum motus, quæ cœlestis,

quæ secundum illum veq; instans, neque exitum aut finem habet. Præterea quomodo potest esse propria mensura cœlestis conversionis, cùm cessante eadem motu tempus in multis remanere possit? quod quidem probat Aristo. quia omnes spirituum & intelligentiarum motus non in instanti fieri contendit. Moventur enim spiritus desinitè, neque ubique aliarum suarum quasi celeritate vsi simul in eodem momento esse queunt; tempus ergo consumunt in motu suo: at nemo nisi imperitus Philosophiæ dicet spiritualem istum motum à cœli conversione vnquam dependere. Adderem hîc (si liceret dominam cum ancilla, id est, divinam philosophiam cum humana comparare) adderem inquã extremo iudicio peracto nullam cœli conversionem fore, tempus autem fore, quia verissima beatorum & damnatorum alteratio erit, quæ sine tempore esse non potest.

Resp. Distinctio multiplicis sapientiam philosophi non inconstantiam agnit. Licèt ergo dicat hîc Philosophus tempus esse propriè mensuram cœlestis motus, & alibi esse propriè mensuram rerum corruptibilium, non est instare dargutionis causa, cùm diverso respectu vtrumque dicat. Est enim tempus propria mensura cœlestis motus vt inhærens, est propria mensura reliquorum vt adiacens; inhæret enim primo mobili, rei autem mortali adiacet, non inhæret. Vel (si vis) propria mensura motus cœlestis dicitur, quia is motus est primus, simplex, maximeque notus, à quo alij omnes motus dependent & cognoscuntur. Propriè quoque rerum mortalium duratio dicitur, quia in earum ortu & occasu magis quotidie teritur. Est enim in rebus mortalibus causa quædam interitus & ruinæ, quippe omnia tempore senescunt. Qua verò in secundo loco equidem libenter audio, neque tu sentio tecum, esse quidem motum spirituum aliquo modo successivum, sed attende, esse quandam successionem & moram in ævo, quod solum in hoc differt à tempore, quia est mensura rerum habentium mutuum sed æternum fore, cùm in rebus subiectis tempori sit mors & vita, id est, interitus vicissimque vicissitudo. Idem respondeo ad supremum de supremo die argumentum, fore quidem cessante motu cœli verissimam beatorum & damnatorum alterationem, quia hi & illi verissima resument corpora, sed hæc fieri posse in ævo non negatur. Habet enim ævum suæ momenta quæ res mutatæ mutantur, neque successio est affectio temporis, sed propria differentia motus. Si ergo illius motus rerum, cessante motu cœli remaneat, successio vt esse possit qui ævo tempore sepulto mensuretur. Sunt qui respondeant hunc argumento, post extremum iudicij diem, cœlum motumque cœlestem non cessare, sed in perfectiore gradu repurgata essentia sua remanere; quâ stante sententiâ ratio hæc tua cadit. Sunt denique qui aiunt, has motiones spirituum, & alterationes hominum post temporis occasum miraculosas fore, non naturales; sed cessio plura de hac re dicere, tempusque quod me nunc fouet sed in sequi-

1 Tempus inhæret primo mobili, cæteris adiacet.

2 Ævum quo differat à tempore.

3 Successio differentia motus, non temporis proprietas.

sepulchrum traxit, calamo quasi sepultura tradam. O tempus inexorabile, quo tuum nemo mundum rapit? ad bellum? ad mortem? ad extremum iudicij diem? deliras certè; nam si hæc facias teipsum perdis. Dies enim extremus omne tempus tollit; sed infinito est malitia tua, quæ consumptis omnibus teipsum consumet iuvè. Sed interim

ô ter beati sumus, si exequiæ tuæ, id est, extremum iudicij diem iam iam futurum consideremus! tuba iam surgite mortui, venite ad iudicium, clangit.

Finis libri quarti Physicorum.

CAP. I.

An { *Omnis mutatio sit motus?*
Sit vlla mutatio inter terminos negativos?
Sit vllus motus naturalis formæ?
Quinam sint species motus?

Transitio.

MOTVS naturæ primum instrumentum & veluti manus est, quâ omnes formas apprehendit. Nihil enim agit natura sine motu; multiplex ergo & varia est motus in physiologia consideratio, eademq; multis oraculis & difficultatibus involuta. Quocirca Aristoteles in hoc libro & in ijs qui sequuntur de eo præcipuè sermonem instituit, vt vim definitionem & subiectum (quæ in tertio libro explicantur) plenior & accuratior illius nunc habeatur cognitio. Sed ne studiosus lector animum hîc despondeat suum, fereque credat nullum disceptationis de motu terminum aut scopum se inventurum, polliceor brevitatem, & sic ad maiorem industriam & laborem subeundum (brevis cùm sim futurus) suadeo. Quemadmodum enim diu in Oceano iactati, nullum videntes aut sperates littus vel portum, mirificè reficiuntur, nec non excitantur ad magnos sustinendos labores, si gubernator puppis se ad vtrumque navem deducturum subitò promittat: ita non dubito, quin (me insinuante futuram brevitatem) lectores diu in profundo quasi pelago rerum immersi animos recolligant, leveque studiorum onus sustentent libentiùs, vt optato tandem portu cognitionis perfruantur.

Libri divisio. Triplex motus distinctio.

Dividitur hic liber in tres partes; in prima de generibus motus, in secundâ de vnitate & diversitate, in tertia de eiusdem contrarietate disserit Aristoteles. Verùm vt ad hæc pertractanda vberius viam

mato muniat, triplicem motus distinctionem tradit, ratione mobilis, moventis, & formæ. Prima distinctio ratione mobilis sic se habet. Eorum quæ moventur alia fortuitò moventur, vt accidentia ad motum subiecti cui inhærent; alia per partem, vt Socrates cùm oculo sanetur; alia simpliciter et per se, vt cœlum in conversione suâ. Similiter rationè moventis, alia movent fortuitò, vt cùm musicus ædificat; alia in parte, vt Socrates, non totus, sed manu percutit; alia per se, vt medicus curat. Quippe vt musico per accidens convenit ædificatio: ita medico curatio per se & vi suâ convenit. Adiungam tertiam distinctionem nunc proximè, quæ est ratione formę, licèt hìc multa quidem subobscurè interponat Aristoteles. Ratione ergo formæ quædam etiam dicuntur moveri fortuitò, in parte, & per se, vt suprà ratione mobilis & moventis. Fortuitò, vt *accensa lucernà subitò illuminatur aër*; in parte, vt *Æthiops oculo & dente albescit*; per se, vt *adiectâ materiâ calescit ignis*. Illa quæ interponi ab Aristotele insinuavi sunt quinque conditiones quę requiruntur ad motum, nimirum *movens, mobile, tempus, terminus à quo, & terminus ad quem*; de quibus nunc plura dicere supersedeo, quia satis in 3. libro de ijs disputatum est: vbi idipsum tum demonstravi quod iam demonstrat Aristoteles; motum scilicet non esse in movente, non esse in termino *à quo*, non esse in termino *ad quem*, sed in ipso mobili, vt in proprio subiecto inhæsionis sitæ.

Mobile quotuplex.

Movens.

Mobile ex forma.

Ad motum requisita.

His positis hoc tandem infert, nullum motum per accidens propriè, in hac vel in vlla scientia tractandum esse; ratio est, quia infinitæ mutationes sunt per accidens, at de infinitis non est scientia: reliquitur ergo, vt ea quæ moventur per se, propriè & vi suâ sub scientiam cadant, quia hæc sunt certa & finita. Sunt (inquit Philosophus) certa & finita, quia adversa, media, aut contradicentia (sub quibus priuantia continentur) sunt quoad rationem motus, quâ vnum in alterum commutatur, termini finiti mutationis. Hoc dicit, non quòd non putet negantia in contradicentibus esse infinita, sed quoniam contradicentia tum finitorum rationem habent, cùm pro terminis motus capiantur: vt in corruptione hominis, cùm natura ab homine ad non hominem movetur. Animadverte autem *non hominem*, hoc in loco non simpliciter & absolutè pro non ente, sed pro termino ad quem tendit natura sumi. Est enim omnis motus *vnius in aliud commutatio*; cùm hoc illud secundùm *prius* & *posterius* sequatur. Commutationis autem genera sunt quatuor, primum à subiecto in subiectum, alterum à subiecto in nõ subiectum, tertium

Motus in mobili.

Motus quid.

Commutatio duplex.

tertium à non subiecto in subiectum, postremum ex non subiecto in non subiectum. Hoc verò postremum genus mutationis, vt alienum à naturâ & philosophiâ rejicit, quia omnis mutatio est ab opposito in oppositum: sed duo negantia, *vt non subiectum* & *non subiectum*, nõ sunt opposita. Hinc exponit Philosophus quid intelligat per *subiectum*, *subiectum* (inquit) omne est ens positivum, quod motui & mutationi subijcitur: *non subiectum* verò est non ens, aut privativum aut contradictorium. Ex his constat generationem ex *non subiecto* ad *subiectum*, corruptionem autem ex *subiecto* in *non subiectum*, alterationem denique *ex subiecto* ad *subiectum*, id est, ab ente positivo ad ens positivum mutationem esse. Generatio autem & corruptio non sunt propriè inter motus genera, si strictè & præcisè nomen *motus* sumatur. Hoc ergo interest inter mutationem & motum, quia omnis motus est mutatio, sed omnis mutatio non est motus. Motus enim semper requirit tempus, at mutatio semper idipsum non requirit. Quippe motus est successivum à naturâ suâ, mutatio verò potest esse cùm aliud ex alio in instanti nascatur, vt in generatione & corruptione rerum, si perfectivè (vt aiunt) capiantur. Sed hìc distinguit Philosophus de generatione, quòd sit vel simplex, vel secundùm quid; illa est substantiæ, hæc accidentis; illa ex non ente simpliciter, hæc verò ex parte, vt si ex *non albo* fiat *album*. Per *non ens* hoc loco non absolutam negationem negantem, sed privantem aut mixtam intelligit, id est, ens tale quod formâ omnino careat, vt materia prima; aut rem eam quæ formâ privata ad aliam internam vel externam naturæ vi & potentiâ moveatur. Sic cùm generationem *ex nõ ente* simpliciter fieri in textu doceat Aristoteles, intelligit ex *non ente tali*, id est, quod simpliciter tale nõ est, quale est illud ad quod naturâ rapitur. Epiphonema omnium hoc est (ni fallar) nullũ *nõ ens* movetur; sed quicquid generatur aut corrumpitur est *nõ ens*: ergo quicquid generatur aut corrumpitur non movetur; & ex consequenti generatio & corruptio non sunt motus genera. At (dices) homo generatur & corrumpitur, sed homo est *ens*: ergo quicquid generatur aut corrumpitur non est *non ens*. Attende in quo sensu loquatur Arist. non loquitur de subiecto, sed de privatione à qua incipit generatio, & de negatione in quam desinit corruptio.

Subiectum motus.

Motus, mutatio.

Generatio duplex.

Generatio vnde.

Concludit tandem hoc caput Arist. definiendo & dividendo motum per se acceptum; est (inquit) motus per se acceptus mutatio sensibilis & successiva, vi suâ inter contrarios terminos, vel medios. Aqua definitione facilè excluduntur generatio & corruptio; quia etsi fiant per se, non tamen successivè, sed in instanti; non inter contrarios &

Definitio motus.

pos-

positivos terminos, sed potiùs inter privantes aut contradicentes. Incipit enim generatio à privatione, desinit corruptio in contradictionem formæ; à qua nulla reversio ad idem subiectum numero & naturâ datur. Divisio motus est in tres species. Omnis enim motus est vel ad quantitatem, vt *accretio* & *diminutio*; vel ad qualitatem, vt *alteratio*; vel ad vbi, vt *loci mutatio*. Divisio motus.

Habes (studiose lector) analysin vtcunq; à me collectam huius capitis: in quo secundùm Beverum, Collegium Conimbricense, aliaq; lumina philosophiæ, aliqua desiderantur, mutilantur non pauca, dicuntur nonnulla subobscurè: sed pro viribus disperſa quasi membra in vnam tabulam coëgi, frontemq; & tuentem Arist. id est verba & sensa collegi, vt aliqua imago veritatis luceat, vsusq; ex textu fiat.

Distinctio quæstionum primi capitis.

1 Definitio mutationis, vt sit *qualiscunq; vnius in aliud translatio successiva vel momentanea.*

2 Distinctio motus à mutatione, quia omnis motus est mutatio, sed omnis mutatio non est motus.

3 Divisio eorũ quæ mutantur, ratione mobilis, moventis, formæ, idque vel

- 1 Per accidens, sic movetur *lux* ad motum *solis*.
- 2 Secundùm partem, sic aliquis *oculo* aut *pede* sanari dicitur.
- 3 Per se, vt *corpus animatum* augetur, nutritur, alteratur. Notandum hìc est, quòd per accidens moveri, sit vi alterius extrinsecùs moveri: per partem mutari, sit non in omni parte, sed in aliqua tali, à cuius motu totum aliquo modo denominatur; per se denique moveri, sit vi suâ internâ moveri. Notandum etiã hìc est, similem esse divisionem moventium, si iusta observetur proportio, nempe vt alia moveant per accidens, alia in parte, alia vi suâ & per se.

Explicantur in hoc capite

4 Conditio multiplex requisita ad motum, nempe vt habeatur ratio mobilis, motricis causæ, termini *à quo*, termini *ad quem*, temporis, quibus multi locum addunt. Sed de his in tertio libro satis. Hinc à generibus motus excluduntur generatio & corruptio, quæ in instanti fiunt, si perfectivè considerentur.

5 Distributio mutationis in suas species, vt mutationum alia sit ab *ente positivo ad ens positivum*, vt ab *albo* in *nigrum*; alia ab ente positivo ad ens non positivum, vt ab *igne* in *materiam primam*; alia, ab ente non positivo ad ens positivum, vt à *materia prima* ad formam *ignis*, alia à non ente positivo ad non ens positivum, vt in *negationibus mathematicis*; quæ species mutationis est ab hoc institutо alienior, vt hìc docet Philosophus.

6 Partitio motus, nempe vt omnis motus pertineat vel ad quantitatem, vt *accretio & diminutio*, vel ad qualitatem, vt *alteratio*, vel ad vbi, vt *loci immutatio*.

7 Descriptio motus propriè accepti, vt sit mutatio sensibilis successiua à termino *à quo* ad terminum *ad quem*, vi & potentiâ naturæ inuentis facta.

8 Acceptio bipartita generationis & corruptionis, vt sit vel simplex in substantiâ, vel composita seu per accidens, cùm de nouo accidentia generentur.

Argumenta contra intentionem Philosophi in hoc libro & sequentibus.

1 Opp. *Mouet Aristoteles, sed nihil promouet in hoc stadio de motu percurrendo: nihil promouet, quia nihil prodest; prodest nihil, quia nihil hic adfert quod antea in libro tertio Physicarum non insinuauit; vbi de naturâ, subiecto,*

2 *proprietate, affectione, & fine motus satis copiosè disseruit. Praeterea vincula rationis & ordinis hîc desunt, quibus haec cum praecedentibus colligantur.*

3 *Hoc loco nihil de abrupto exordio huius capitis, nihil de multiplici mutilorum more editis sententijs, nihil de abditis & obscuris interrogatis rerum distinctionibus dicam; satis est vt doceam, esse interpretes qui istiusmodi additionibus putarint hunc librum cum antecedenti non cohaerere, neq; hoc vnius ab Aristotele compositum fuisse, vt (instar omnium) grauissimum Collegium Conimbricense refert. Postremò, rationem non video quorsum tam multiplex distinctio mutationis & motus adducatur, virium rum respectu mobilis, mouentis, & formae; eademq; fortuito, secundum partem, & per se; & rursum à subiecto in subiectum, à subiecto in non subiectum, à non subiecto in subiectum, & denique, a non subiecto in non subiectum. Ostendat (inquam) haec addenda omnia, cùm inter non subiectum & non subiectum nulla sit prorsus oppositio. Adhaec etiam licebit & illud, quòd omnis motus non sit in quantitate, qualitate, & vbi, (vt hic docet) quia in substantia (vt alibi docet) generatio vt corruptio sint species motus: quod hic frivolâ ratione & mendacio negat. Frivolum est, quia in instanti fiant; mendacium est, quia à non ente vel ad non ens simpliciter procedûnt, quod est simpliciter falsum. Nam neq; generatio vllius entis simpliciter incipit (subiectum enim materiam habet) neq; corruptio vllius entis simpliciter desinit, cùm corruptio vnius sit generatio alterius, solaq; forma priuis non materia extinguatur.*

Cap. 1. huius libri.

4

5

Pluius in Truculento.

Resp. Qui alterum inculat probri ipsum se intueri oportet. *Asserbum Aristotelem verbis, sed re negarij. Mouet enim, promouet, multumq; prodest nobis in hoc longiori de motu stadio percurrendo. In tertio libro solam vbertatem rerum sparsit, numeradijs illustrat omnia. Nonsine*

1

2

m-

vincula rationis & ordinis; nam ipsa natura quæ est principium motus postulat vt de motu primario illius affectu oberius disputetur; & certè opportunius de eo disputari non potest, quàm tum tandem cum de tempore in quo fit motus copiosè disputatum fuit. Aureâ ergo velut catenâ tolerent hæc omnia, ordinisque & rationis vincula non desiderantur, vt ait. Transitioni vel occupationi tuæ rhetoricæ de abrupto exordio capitis, 3
de vaticinorum more editis sententijs, de abditis & obscurijs interrogatis, rerumque distinctionibus, vt tu nihil dicis, ita equidem nihil respondeo. Solum hoc dico, desiderari fortasse aliqua verba, & in principio, & in alijs partibus huius capitis, quæ textum obscuriorem efficiant, In principio, vt omne autem quod movetur: hoc ipsum autem videtur cum Vide Bever. hoc cap.
præcedentibus de tempore non cohærere; & iterum circa finem hæc oratio Si mittet verò & quiescere confusa (ne fallar) & mutilata est. Sed hic non est error Aristotel. si temporis iniuriâ desiderentur pauca. Reliqua quæ addis satis nihil habent: quippe distinctione ista omnes mutationis 4
& motus sunt necessariæ. At contradictionis & mendacij arcessas Philosophum, quòd alibi generationem & corruptionem concluserit esse motus, hic tamen pertinaciter neget; quia in instanti fiant, & à non ente, aut ad non ens tendant. Respondeo, si progressivè sumantur esse motus genera; alioquin autem non esse. Postremò, per non ens simpliciter intelligit Philosophus in An. categ. cap. 5
generatione & corruptione formam corruptam, quæ vt in cæteris motus generibus non potest suscipere magis & minus, quippe substantia nihil est contrarium, nec magis & minus, vt in proprietatibus eiusdem constat. de Sub.

Argumenta in primam quæstionem, An omnis mutatio sit motus?

Opp. Omnis mutatio videtur esse motus, quia omnis mutatio est transitus ab vno in aliud; at omnis transitus ab vno in aliud est motus: ergo omnis 1
mutatio est motus. Maior à definitione mutationis est, minor probatur, quia transire est movere; est ergo transitio motus. Præterea, vbicunque reperitur 2
mutatio ibi est prius & posterius: ergo omnis mutatio est motus. Antecedens patet ex diuisione mutationis à subiecto in subiectum, à subiecto in non subiectum, à non subiecto in subiectum, & denique à non subiecto in non subiectum: quæ progressio natura à termino ad terminum, ab extremo ad extremum fieri non potest, nisi per medium.

Resp. Nomen mutationis sumitur vel strictè, vel fusè; strictè sumptum est 3
id aliud quidem motum importat, fusè verò acceptum vltra limites motus extenditur, pro omni vel successiuâ vel momentaneâ, naturali vel supernaturali constitutione aut alteratione rerum. Est enim creatio vera mutatio, non motus; sic etiam generatio & corruptio secundum

Arist.

Aristotelem, à motu generibus excluduntur, quia in instanti fiunt; est tamen generatio & corruptio certa mutatio: negamus ergo id quod supra fundamento sumis, omnem scilicet mutationem in tempore per medium fieri. Est enim creatio sine medio, sic etiam est omne mutatum esse, cuius (vt antea docuit Aristoteles) propria mensura est instans, non tempus.

Argumenta in secundâ quæstionem, An sit vlla mutatio inter terminos negativos?

Opp. *Est aliqua mutatio inter terminos negativos: ergo Arist. in vtrolibet idipsum negat. Antecedens probatur, quia si non esset, frustrà poneretur in textu quadripartita illa divisio mutationis, cuius vnum membrum est transitus à non subiecto in non subiectum. Præterea, in dialecticis & mathematicis præceptis traduntur nonnulla mutationes negativæ, à quibus firmissima petuntur argumenta; vt ignis non mutatur in aquam: ergo ignis non mutatur in frigidum & humidum elementum. Vt ergo ratio ex negativis: ita mutatio ex ijsdem constare potest.*

Resp. *Vltimum illud membrum in divisione mutationis infertur ex opinione aliorum philosophorum, sed ab ipso Aristotele in textu refellitur; & solùm tria priora approbantur, quia in illis est oppositio. Quod vrgetis ex dialecticis & mathematicis præceptis nihil virium habet; imo exemplum quod adfers planè contra te facit. Nam ignis & aqua non sunt entia negativa, vt hîc Arist. negantia intellegit, quippe negationem hoc loco pro non ente sumit. Vt ergo ex puris negationibus nulla fit demonstratio: ita in actu operetur ex terminis simpliciter negatis nulla fit species mutationis.*

Argumenta in tertiâ quæstionẽ, An vllus sit motus naturalis formæ?

Opp. *Motus definitur solum actus mobilis: ergo inanis est illa definitio quòd sit motus mobilis, moventis, & formæ. Antecedens probatur libro tertio physicorum. Præterea, forma non est aut æquari, quomodo igitur est motus forma? Deinceps, forma est terminus ad quem movetur natura, & in quo quiescit à motu: non est ergo motus formæ. Postremò, forma est finis: ergo non movetur. Antecedens constat, quia est vltima perfectio rei, ratio tenet, quia non opus est motu eam rem perficiatur.*

Resp. *Forma consideratur duobus modis, vel inchoativè, vt habet*

a

in præsentiâ passuâ materiâ, & actiuâ natura mouentis, & sic est motus eiusdem motus: vel perfectiuè in sua ipsius propriâ naturâ, & sic est peritus terminus quietis, quàm motus. Hac distinctione consideratâ, omnibus argumentis satisfactum uti facilè videbis. Si plura desideras hoc adde, Aristotelem nomen formà largissimè hoc loco sumere tam proximum differentiæ, quàm externâ affectione rerum.

Argumenta in quæstionẽ quartam, An ortus & interitus sint species motus?

Opp. *Ridiculè videtur Philosophus negare ortum interitumque esse motus hoc loco: primùm (inquit) quia fiunt in instanti; tum quia à non ente procedit generatio, & in non ens desinit corruptio; hinc quoniam id quod generatur nõ est; deinceps quia non est in loco; postremò quia vtrique non opponuntur motui & quieti. Et quorsum quæso? quoniam scilicet neque generatio, neque corruptio sunt motus, & proinde altera alteri vi motus opponi non potest; neque est in hac vel illa quies, quoniam natura nunquam est otiosa. Articulatim hæc omnia discurro ex Aristotele, vt quàm inaniter hæc ipsa dicuntur sine vlla vi demonstrationis demum intelligas. Sed refutabo paucis. Negat ergo (Aristoteles) generationem & corruptionem esse motus genera, quia in instanti fiunt; cur alibi inter genera motus annumerauit? Præterea, cur non videmus rationes negari augmentationem, alterationem, & loci mutationem esse motus genera, cùm ipsa etiam perfectiuè, in termino* ad quẽ *considerata in momento fiant? At hæc non procedunt à non ente, nec in non ens desinunt, vt generatio & corruptio. Si hæc fuit vis rationis tuæ, non quemquam omnino vulnerat; quia neque generatio à non ente simpliciter, sed à non ente tali procedit, neque corruptio in non ens simpliciter, sed in non ens tale omnino desinit. Aspergis, & requiris locum ad omnem motum. Ridiculè: quem locum habet motus exilis? quem alteratio rerum? alibi hoc ipsum quod nunc requiris negas. At non opponitur motui istiùs vt in cæteris; quid ita? quia generatio & corruptio non sunt motus. Id restat tibi probandum; circulos iam facis, & principium petis. Hoc saltem dico, quietem illis non opponi, quod ad omnem motum planè requiritur. Dico opponi, quia acquisitâ formâ quietis natura.*

Rationes Philosophi.

Rationes opponentis contra.

Resp. *Athleta nouus es, quamvis bicipiti gladio armatus in aciem ante victoriam triumphus ornas, verba & argumenta Aristotelis ex textu repetis, & repetita contemptui habes, leuem denique adhibes refutationem. Age sequar quo trahis. Ridiculè (inquis) videtur Philosophus negare ortum*

hoc

interitum q; esse motus genera, magis ridiculè tu quidem affirmas. Sed cur Philosophus negat? primum quia (vt ais) fluxus instans. Ratio Aristotelis firma est; quæ vero defellis? Facilè; quoniam eadem ratione alia motus species reijciuntur. Nego, rationemq; addo: quoniam alia motus species veram sua mutationis denominationem à prima gradu motus habere possunt, vt res tum augeri, vel diminui, vel alterari dicantur, cùm ad hos vel illos terminos movere incipiat natura; generatio verò & corruptio non ante vltimum gradum vestigium q; moventis naturæ impressum sit verè appellari possunt. Quippe homo nõ propriè generari aut corrumpi dicitur, antequam forma humana aut inducta aut sublata fuerit: quæ actus naturæ est in mutato esse, cuius mensura est instans, non in progressione successiuâ, cuius numerus tempus definitur esse. Sed perge, quæ alia est ratio cur hæc à motus generibus excludat Aristoteles? hæc scilicet, quoniam generatio est à non ente, & in ens corruptio. Quid reprehendis? illud nimirum, quod nihil in rerum natura à non ente fiat. Neque Aristoteles hoc loco per non ens nihil intelligit, sed non ens tale, quod respectu formæ extinctæ simpliciter & verè non ens nominari potest; non autem respectu totius naturæ, quæ semper in generatione & corruptione aliquam materiam subiectam habet. Quid vltra quæris? Interstitium; cur Arist. vtrum interstitium quæ excluderet? quia non habet locã, & quoniã ijsdem nec motus nec quies opponitur, vt cæteris mutationis generibus. Cur (quæso) clambes hæ rationes videntur tibi? quoniam cælum requirit locum, & quoniam ijs speciebus motus non minùs quam cæteris, motus & quies opponuntur. Parum attendis quid velit Aristoteles. Non nõ requirit locũ ad motum respectu sui, sed respectu mobilis, quod in generatione locum non habet antequam forma inducatur; tum enim solùm res generari dicitur. Neque (vt tandem concludam) generationi & corruptioni opponũtur termini vt in cæteris motus generibus; quia in illis vnus terminorũ est ens negativũ, in cæteris verò est ens vtrumq; negativũ. Hic ergo est scopus Philosophi, vt probet & cõcludat propriè id solùm esse mutationis motusq; naturalis genus, quod est ab ente positivo ad ens positivum; reliqua verò genera esse analogica.

CAP. 2.

Vtrum { *Motus sit solùm in quantitate, & qualitate, & vbi?*
Motus subijciatur motui, aut terminetur ad motum?
Gradus intensionis & remissionis in qualitatibus fiant solùm ad intensionem contrarij?

Quæ

QVOD modò in fine prioris capitis Aristoteles attigerat, idipsum nunc probat: nimirum *in tribus solum categorijs reponi motũ, quãtitate, qualitate, & vbi*. In *substantia* (inquit) non est, quia substantiæ nihil est contrarium; at omnis motus est à contrario in contrarium. Non est in *relatione*, quoniam relatio de novo acquisita nullam permutationem facit nisi ratione fundamenti. Non est in *actione* aut *passione* propriè, quoniam ad motum non est motus, quod quidem esset si in *actione* & *passione* reponeretur motus. Hoc dicit Philosophus, non quòd actio & passio non sint quidam actus moventis & mobilis, id est, motus agentis & patientis; hoc enim ante in tertio libro asseruit: sed quòd in *actione* & *passione* sit motus solùm ratione subiecti & fundamenti. Nam hoc modo & respectu solùm hæc duo prædicamenta (vt ait Gilbertus Porretanus) suscipiunt contraria, magis minusque, & motum. Exempli causa, idcirco calefactio & frigefactio sunt contraria, quia calor & frigus adversantur: & ideo magis & minus suscipere dicuntur, quia calor & frigus intentionem & remissionem capiunt; & denique ob eam causam nominantur motus, quia natura ab vna istarum qualitatum ad aliam vi quadam agentis & patientis pellitur. Hinc illud addit, motum neque pro subiecto motus, neque pro termino rectè sumi posse: non ergo est motus in actione & passione. Neutra enim est subiectum aut terminus alterius, sed substantia, aut qualitas; ad quas categorias, vt ad causas & fundamenta referuntur.

Quod motus non terminetur ad motum. probat Philosophus trifariam, primùm quia si motus esset terminus, sequeretur mobile semper moveri, nec omnino quiescere in termino *ad quem*: quippe terminus est ipse motus, in quo nulla quies sed progressio mobilis naturæ inest. Præterea, motus non terminatur ad motum, ne idem numero & naturâ mobile contrarijs motibus simul agitetur; cùm omnis motus sit à contrario in contrarium. Postremò, si motus esset terminus motus, esset progressus infinitus in motu, neque daretur primus vel vltimus motus; quod quidem est perabsurdum, omnique rationi dissentaneum, cùm motus in quietem desinat. Hic multi interpretes attoniti sunt, & secum plurimùm deliberant, quomodo liberent Philosophum à con-

Quæst. 2. An motus sit terminus aut subiectum motus?

à contradictione, qui (non obstante quòd alibi defendat æternitatẽ mundi,) hîc tamen dicat dari motum primum & vltimum, qui si detur, mundi æternitas ruit. Sed contradictio nulla est Aristotelis, qui hîc solùm de motibus rerũ finitarum agit, idque respectu finitorum terminorum, à quibus, & ad quos res mobiles cientur. Est enim in progressione cuiuslibet rei mobilis primus motus, primusque eiusdẽ gradus, est etiam vltimus, quem quies formâ acquisitâ sequitur. In vniverso autem stadio & Olympo naturæ dari non potest primus movendi ictus, nec vltimus pulsus ejusdem. Et sic licèt in constitutione cuiuslibet rei per motum & medium sint duo extrema, initium & finis motus: in toto tamen vniverso æternitas triumphare potest.

Motus motui non est subiectum.

Consequenter probat Philosophus, motum non esse subiectum motui, primùm quia non est subiectum quietis, quod sanè esset, quia motus & quies privativè opposita vnum subiectum capax vtriusque haberent; tum quia esset processus in infinitum, nam hic motus esset subiectum illius, & ille huius sine vllo termino quietis. Hinc quia motus ipse moveretur; omne enim subiectum motus est mobile. Deinde quia doctrina quæ est motus ad disciplinam, non est subiectum disciplinæ, & proinde generatio generationis nõ est subiectum: est enim par ratio vtriusque, si exempla conferas. Postremò, inter tres species motus in quantitate, qualitate, & vbi; nulla est subiectum alterius: ergo motus nullus alteri subiectum esse potest.

2ª. pars cap.

Altera pars capitis est in qua resumit Philosophus illud quod in fronte proposuit, nimirum motum solum in tribus reponi prædicamentis, substantiâ, qualitate, & quantitate. Rationes sunt duæ, prima quoniam in hisce tribus est oppositio ad motum requisita: altera, quia in illis inest motus per se, in quibus sunt termini motus per se; sed in quantitate, qualitate, & vbi sunt termini motus per se: ergo in illis sunt motus per se.

Rat. pro. 1. qu.

Concludit iam caput anticipatione obiectionis, & distinctione *immobilis*. Obiectio est de gradibus qualitatũ quæ intenduntur & remittuntur, quomodo inter illas possit esse motus, cùm non sit contrarietas? Respondet Philosophus esse contrarietatem sufficientem; nam intensa qualitas remissæ contraria est, & ad motum efficiendum sufficit. Distinctio *immobilis* est, vt *immobile* sumatur trifariam, vel pro eo quod omnino moveri nõ potest vt *Deus*: vel pro eo quod difficulter moveri potest vt mons: vel pro eo quod quiescens facultatem movendi habet, vt *stagnum* ad tempus sistit, fluere tamen potest si canalis aut meatus declivitat.

Immobile triplex.

Quæstio 3.

Hactenus de textu, ex quo vnam præ alijs elicio quæstionem, *Vtrum*

tum intenſio & remiſsio qualitatū ſint motus per additionē gradus, vel admotionem contrarij? Difficilis quidem eſt hæc quæſtio, in quâ explicandâ multorum ingenia defatigantur. Nam cùm Ariſtoteles ſtatuerit nullum motum eſſe niſi à contrário in contrarium, non vident quomodo hoc loco ſine contradictione defendant eſſe in remiſſione & intenſione eiuſdem qualitatis motum: quoniam vna eademq; qualitas non poteſt eſſe contraria & infeſta ſibi. Quærunt ergo An per additionem & ablationem gradus? vel per admiſtionem & ſeparationē contrarij? an denique per radicationē (vt aiunt) & impreſſionem formæ in ſubiecto hic motus remiſſæ & intenſæ qualitatis fiat? Probabiliter defenditur, hoc neque fieri per admiſtionem contrarij, quoniam multæ qualitates intenduntur quibus nihil eſt contrarium, vt *lux* & *lumen*: neque per maiorem radicationem & impreſſionem formæ, quia non intelligitur vnde iſta vehementior formæ impreſſio in ſubiecto fiat, neque quid priorem gradum partemque formæ adveniente poſteriore perimat & corrumpat, cùm inter illas partes & gradus nulla ſit oppoſitio. Quæ enim repugnantia eſt, cùm vna eademque qualitas intenſa aut remiſſa maneat? Quippe vt idem eſt numero & naturâ homo nunc infans, nunc crescens in virum: ita eadem eſt non diverſa qualitas, licèt nunc intenſa, nunc remiſſa, aliquando perfecta, aliquando imperfecta exiſtat. Fallax & falſa igitur videtur illa Ariſtotelis in textu poſitio, intenſionem & remiſſionem qualitatum motum à contrario in contrarium eſſe.

Qualitates intenduntur et remittūtur, nō per admiſtionē cōtrarii, nō per impreſſionē formę maiorē

Sed ne ſim moleſtior verbis pergam, & docebo imprimis quid ſit gradus, & quotuplex in intenſione aut remiſſione qualitatum; tum in quibus qualitatibus conſiſtat; poſtremò, quomodo hic motus fiat. Gradus aut perfectionis aut defectionis dicitur, ille eſt intenſio eiuſdem qualitatis, vi & potentiâ formæ agentis facta, quæ rem quamlibet ad maiorem perfectionem movet, donec ad ſummā pervenerit; quam quidem perfectionem tametſi res quælibet non aſſequatur, voto tamen ad illam, quantum in ſe eſt, contendit. Ex adverſo gradus defectionis definitur, vt ſit remiſſio qualitatis impotentiâ materiæ patientis facta, quæ ſemper ad maiorem defectionem rem trahit, donec ad extremum terminum, & (vt ita dicam) fatalem exitum & exitium ſuum pervenerit, vt ſcilicet nova ſucceſſio fiat: nihil enim corrumpi agens natura finit, niſi ex *phœnicū* veluti cineribus ſepultis rem aliam protinus oriundam videat. Sicut ergo in bene inſtitutâ & ſapienter adminiſtratâ republicâ præmia virtutis ſumma, vt metæ proponuntur, ad quas omnes cives

Gradus perfectionis.

Gradus defectionis.

contenderent,

contenderent, licèt eorum singuli eadem non attingant: ita in naturali civitate rerum assignantur summi perfectionis gradus, veluti scopi ad quos insito & ardenti desiderio ferantur omnia, quamvis omnia summam perfectionem non consequantur. Cæterùm si semel aculeis privationis, aut contrariorum impetu seu conflictu vulnerentur, declinant illa, ruuntque in præcipitium, metam in extremis oppositam perfectioni.

Quotuplex gradus.

Sed quid ludo? Gradus quid sit vides, nunc quotuplex sit in vtroq; genere cõsideremus. Alij duos, alij tres, alij quatuor assignãt. Qui duos solùm esse volunt summum & infimum appellant, qui verò tres inferunt summum, infimum, & medium nominant; qui denique quatuor inducunt, sensu iudice duos extremos, duosque medios esse demonstrant. His equidem applaudo, quia sententiam Aristotelis explicatiùs attingunt. Sed antequam ad gradus singulos describendos veniã, operæpretium erit accuratiùs docere, quid sibi videatur Aristoteles velle per *contrarium*, cùm omnem motum à *contrario in contrarium* factum esse definiat; cui sententiæ non subscribunt multi interpretes, quia vident primum motum cœli successivum esse, etiamsi neq; contrarij, neq; medij resistentiam habeat.

Cœli motus.

Cæterùm huic obiectioni satisfactum est antea, cùm docuerimus cœlum moveri ab intelligentia summâ, quæ sine loco movere potest omnia, cùm ipsa sit motrix causa omnium. Addunt multi alias duas causas, figuram cœli, & partium cœlestium situm; illa efficit vt neque celeriùs neque segnius moveri possit, hic vt eiusdem motus successione fiat. Neque est inepta illorum resolutio, qui dicunt cœli motum esse à contrario in contrarium, vel quia oriens & occidens contrarietatis naturam induunt, vel quia est inferiorum sphærarum cum primâ lucta quædam; in contrariam enim viam tendunt & retinentur, vnde impetus rapidissimus, & impetuosissimus (vt ita dicã) raptus primi mobilis cæterorum motuum quasi frænis & habenis teneretur. Hoc scrupulo sublato, contrarium hoc loco strictè sumptum non definitur vt sit sola qualitas sensibilis alteri in eodẽ subiecto opposita, quæ agendo aut patiendo vincat aut vincatur; sed patentiùs se hic fundit hoc nomen *contrarij* respectu motus, quia motus etiam est in quantitate, & vbi, in quibus non est talis omnino agentium & patientium qualitatum repugnantia: est ergo contrarietas respectu motus *duarum repugnantia formarum positivarum, quarum vna est terminus à quo motus incipit, altera terminus ad quem desinit & terminatur*. Sic inter maiorem & minorem magnitudinem est contrarietas, quæ in *augmentatione*; sic inter locum sursum & deorsum

Contrarietas quid sit.

sum est contrarietas in loci mutatione; maximè verò propriè est solùm contrarietas inter qualitates sensibiles, quæ passiones & patibiles qualitates dicuntur. Passiones & patibiles (inquam) qualitates, *non quòd quicquam patianter ipsa, sed quoniam sensibus vel exterius vel internis motum et passionem inferunt*, vt *calor et frigus tactui, gaudium & dolor appetitui*. Quare vt propiùs accedam, in his potissimùm qualitatibus graduum (de qua nunc agimus) consideratio versatur. Hæc breviter interposui inter definitionem & divisionem *gradus*, vt diluciùs multò & clarùs verba Aristotelis de motu à contrariò in contrarium per gradus intelligantur.

Contrarietas maximè propriè inter passiones & patibiles qualitates.

Sed pergam ad numerum ipsorum graduum, qui in qualitatibus susceptivis *magis* & *minùs* cernitur. Primus gradus (si à minimo incipias) est vix sensibilis intensio qualitatis, ideòque talis affectio quæ valdè parùm sensum movet aut mutat; qualis est (exempli causâ) *susurratio*, seu vox valdè submissa. Secundus gradus paulò intentius sensum percellit, vt *vox mediocris*. Tertius qui adhuc vrget magis, vt *sonus tubæ*. Vltimus est, qui vehementissimè percutit sensum, ipsumque ferè attonitum reddit, vt *tonitrus*. Apud doctissimos medicos infinita de hac re invenies præcepta & exempla, in omni sensili & passuâ qualitate, quales sunt omnes primæ & secundæ qualitates. Sic *Bugloss.* in primo gradu calida, quia spiritus vitales fovet; *Anthos* in secundo gradu calidior; in tertio ferventius *Gingiber & Piper*; in vltimo omnè causticum & adurens vt *Euphorbium*, quòd igneum calorem actu in sensum imprimit. Similis est ratio in gradibus frigoris, siccitatis, & humoris, si variis modis affecta subiecta eorum qualitatum spectes. Hinc liquidò constat, quasnam qualitates hoc loco potissimùm intelligat Philosophus; eas scilicet quæ sunt in tertio genere qualitatis; hæ enim verissimè intendi & remitti dicuntur. Ratio prima est, quia inter has fere omnes est naturale quasi odium & certamen, in quo vna victoriam, altera ruinam habet. Cæterùm in hoc conflictu languor huius, robur illius inest, vnde ista intensio & remissio nascitur: languor ex impotentia materiæ, robur ex vi & potentia subiecti, in quo hæ affectus & qualitates certant. Sunt aliæ quoque causæ susciepiendi magis & minùs præter hanc admistionem pugnamque contrarij, scilicet cuiusvis rei insita facultas acquirendi summam perfectionem, & (vt ita dicam) actualitas seu vi vacitas formæ, de quibus postea pluribus dicam. Quid? an non sunt aliæ qua-

Graduũ qualitates.
1
2
3
4

Aliæ causæ susciepiendi magis & minùs, præter admistionem contrarii.

litate) aliarum generum, in quibus iſti motus & mutationis gradus ſecundùm magis & minus inſunt? Certè propriè non ſunt; communiter autem in abjs conſiderari non nego, vt in virtute & vitio, ferè q; infinitis eiuſdem generis.

Motus qualitatum.

Superest vt nunc doceam quomodo iſta qualitatum contentio & motus fiat? & an ſit ſolùm à contrario vel aliâ quacunque ratione. Affirmant aliqui eſſe à potentiâ activâ ſubiecti, aliqui aſſerunt à potentiâ formæ, aliqui à repugnantiâ contrarij. A potentiâ ſubiecti, quoniam res quælibet naturali quodam deſiderio appetit perfectius bonum; vnde fit vt qualitates inhærentes magis & minùs ſuſcipiant, prout earum ſubiecta afficiuntur. A potentiâ formæ, quoniam ea, (ſiue ſit interna ſiue externa) nunquam eſt otioſa. Natura enim cuilibet formæ facultatem agendi dedit, ad maiorem perfectionem aucupandam. A repugnantia contrarij, quoniam non eſt actio ſine paſſione; & quoniam in ipſorum graduum acquiſitione eſt quædam pugna ſeu oppoſitio quæ ad motum hunc efficiendum (de quo hic agit Philoſophus) ſufficit. Eſto igitur, ſi gradus à potentiâ ſubiecti fluant, quo fortius eſt ſubiectum agens eo magis illius qualitates intenduntur: vt calor ignis intentior eſt calore aëris, quia ignis potentius agit, aër verò languidiùs. Si autem oriantur à potentiâ formæ, eodem modo dicendum eſt, quoad excellentiam vel defectionem eiuſdem. Si denique à repugnantiâ contrarij, tum quidem impar congreſſus & mixtio eſt, vt ea demum qualitas *magis ſuſcipere* dicatur quæ minus habet contrarij, ea verò *minus*, quam potentior qualitas in actione vincit. Hanc opinionem præ cæteris defendit Ariſtoteles, fieri nimirum motum ſemper à contrario in contrarium, idque in gradibus intenſis & remiſſis eiuſdem qualitatis: quæ ſanè opinio tuta eſt; nam in gradibus intenſionis & remiſſionis eſt quædam conflictatio. Exempli cauſâ, ſi calor naturalis intendatur, fiatque febrilis, procul dubio hic calor febrilis opponitur naturali; nam ille aëreus, hic igneus dicitur.

1

1

2

3

1

2

3

Diſtinctio quæſtionum ſecundi capitis.

Ita

Prima est, *An motus propriè secundùm Philosophum sit solùm in quantitate, qualitate, & ubi?* quod probatur, quoniam omnis motus proprius est inter terminos positivos: duplex enim est motus, alius

- Absolutus, idemque vel
  - Æquivocus, seu improprius in substantia, vt *ortus interitusq; rerum*, qui idcò nō propriè motus dicuntur, quia inter terminos positivos non versantur.
  - Univocus seupropriè, & hic spectat vel
    - 1 Materiam & mensuram rerum, vt *augmentatio & diminutio* in quantitate.
    - 2 Formam & potentiam, vt *alteratio* in qualitate, sub quâ *intensio & remissio* continentur.
- Respectivus, qui in solâ circumscriptione & comparatione locati ad locum ponitur, & hic *latio* seu *loci mutatio* nominatur.

Tota expositio capitis in tribus quæstionibus ponitur, quarum

Secunda, *An motus possit esse subiectum eius termini ad quem?* Negat Aristoteles in textu, vt ex nostra expositione directè intelligas: & quòd

Non sit terminus probatur

1 A contrario, quia si esset terminus, tũ motus esset cõtrarius sibi, nimirum quies, quippe omnis motus in quiete cessat.
2 Ab absurdo, quia si motus sit terminus, esset progressus mobilis in infinitũ: at quilibet motus numero & tẽpore definitur.
3 Ab impossibili, quia si motus sit terminus motus, idem numero mobile contrarijs motibus simul moveretur, cùm omnis motus sit à contrario in contrarium.

Non sit subiectum probatur

1 A potentia subiecti, quod est capax vtriusq; partis in privantibus; cùm ergo motus non sit subiectum quietis, non potest esse subiectum motus.
2 Ab impossibili; quia si motus existat subiectum motus, motus ipse erit mobilis: quia omne subiectum motus est mobile.
3 Ab absurdo consequenti; quia sic esset progressus mobilis & motus in infinitum.
4 Ab exemplo doctrinæ & disciplinæ, quarum illa videtur esse motus docentis ad auditoris disciplinam, & tamen doctrina non subiicitur disciplinæ.
5 Ab enumeratione omnium specierum motus, in quibus nulla alteri subiicitur.

Definitio *gradus*, vt sit *vehementior vel segnior motus qualitatis sensibilis* vel vt sit *proportio quæ est qualitatis maioris aut minoris motu acquisita*; quę sit vel

1 Potentiâ subiecti agentis, in quo inhæret qualitas capax magis & minus.
2 Potentiâ formæ quærentis perfectionem suam.
3 Repugnantiâ contrarii potentioris in actione suâ.

Tertia, *Vtrum intensio & remissio qualitatum fiant per additionem & sublationem graduũ* in hac quæstione considerandum

- Distinctio graduũ, vt alius sit
  - 1 Perfectionis, qui potentiam subiecti & formæ agentis spectat.
  - 2 Defectionis, qui ab impotentia materiæ, & oppositione fortioris contrarij pendet.
- Numerus graduum, vt alii sint
  - 1 Extremi in proportione, qui manifestè secundũ perfectionẽ vel defectionẽ sensibus apparent; vt *frigus* in aquâ, *calor* in igne.
  - 2 Medii, qui secundùm magis & minus afficiunt sensum, vt *calor aëreus*, qui in *ignem* commutari potest.
- Causæ, vnde iste motus intensionis & remissionis prouenit. In his assignandis est magna doctorum contentio, nam alii ponunt causam esse
  - 1 Radicationem & impressionem formæ, quæ in subiecto agens maiores acquirit per se & vi suâ vires.
  - 2 Vnionem partis ad partem, vt in augmentatione; quantitatis, in qua pars parti additur, donec corpus ad perfectã proportionem perveneri.
  - 3 Actionem subiecti, quod semper in motu est ad maiorem perfectionem per formalem potentiam, & per impotentiam in materia fundatam nonnunquam præcipitantius in defectionem tuit.
  - 4 Participationem & mixtionem contrarij, quam sententiam Aristoteles videtur insinuare in hoc capite, & tertio Topicorum, quia ea qualitas magis suscipit, quæ minùs contrarii admixtã habet, & illa minùs suscipit, quæ maiori parte sibi contrarii admixtã penitus declinat; & sic in ipsis gradibus est aliqua oppositio mistioque oppositarum partium, quarum alia aliam vincit.

Argumenta contra primam quæstionem, An in quantitate, qualitate, & vbi solùm reperiatur motus?

Opp. *Duo in hac lite discutienda sunt, primum* An per se motus ad quantitatem, qualitatem, & vbi, tendat? *tum* An solùm in illis categoriis versetur? *Nudis Aristot. verbis non credam; sic ergo disputo. Quantum est coæva & ingenita materia prima, à nullo agente naturali producta; nõ ergo acquiritur motu per se. Item, cùm omnis motus sit continuus, quæro quomodo sit in qualitate per se? nisi qualitatem quantum esse fatearis. Postremò non video quomodo ad vbi sit motus, cùm ad situm non sit; cùm vbi & situs Peripateticorũ consensu re ipsâ non differant. Est enim* stare *vel* iacere *nihil aliud quàm hoc vel illo modo loco stabilis vel circumscribi. Quoad alteram par-*

1
2
3

tem

tem plurimum. Verum motus sit solùm in his tribus prædicamentis? *scrupuli non minoris momenti & difficultatis emergunt. Sic ergo contra positionem Aristotelis arguo. Elementa sunt substantiæ, & commutantur ad invicem per motum: est ergo motus in substantia. Imo Commentator secundo de Cœlo formas elementorum entia positiva & opposita esse docet, quod satis est ad motum. Præterea, definitio motus ortui meritui q; convenit; est enim generatio actus generabilis quatenus est tale; cur ergo negat Philosophus motum in substantia esse? Deinceps, cùm in relatione sit susceptio contrarietatis, magis, et minùs, rationem non video quin per se sit in relatione motus. Intensum & remissio non possunt esse sine motu: at est intentio in relatione, unde aliquid similius & dissimilius, æqualius & inæqualius alteri esse secundùm relationem dicitur. Insuper scire libenter velim, quomodo sit motus omnino in quantitate, cùm quantitati nihil sit contrarium, quod semper ad motum requiritur. Eâdem ratione probo non esse in prædicamento* vbi, *quoniam* vbi nihil est adversum, neq; susceipit magis & minùs. *Postremò, concludo totam hanc disceptationem Aristotelis contentiosam & nugatoriam esse, quia non minùs probari possit inesse motum aliis categoriis, ac istis in quibus eundem reposuit: nam actio & passio sunt ipsi motus. Imo Gilbertus Porretanus, vir doctissimus, in illis requirit motum, cùm agens in passum transire non possit sine motu. Præterea, quis negare potest motum esse in* quando, *si agnoscat esse in tempore? eum vtrumq; ens vnum re & naturâ faciat, si Aristotelis adhibeatur fides, qui* quando *vter significata temporis enumeravit. Non vrgeo esse motum in situ, tametsi ædificatio, sessio, statio, aliæq; flexiones corporis sint situs, & sine motu omnino esse non possint. Postremò, quisnam habitus est sine motu, cum omnis habitus sit aplicatio rei externa corpori, qua absque motu fieri non potest?*

4

5

6

7

8

Resp. *Cardo huius controversiæ & litis consistit in distinctione motus, in significatione contrarietatis, & duplici conditione qua ad motum requiruntur. Nomen* motus *trifariam accipitur, fusè, pro omni mutatione continuâ, sive sit actus entis in potentiâ, qualis est* generatio, *sive actus entis in actu, quo subiectum actu existens ab uno accidente ad aliud movetur, vt in* alteratione *secundò accipitur paulo strictiùs pro mutatione continuâ, successivâ, informas adventitias solum, vnde generatio & corruptio à motu generibus excluduntur: tertiò accipitur strictissimè pro mutatione solùm eâ, qua est à contrario actu existente ad aliud contrarium. Significatio contrarij quoq; triplex est, communis, propria, minùs propria. Communiter contraria sunt termini positivi, inter quos est aliqua latitudo graduum, sive secundùm magis & minùs intercipiat (vt aiunt,) sive secundùm magis & minus extrema vt alij loquuntur. Propriè contraria sunt adversa, quæ agendo & patiendo se mutuò expellunt ex eodem subiecto capaci vtrius q; nisi vnum*

Motus triplex.

Contrarium triplex.

Conditiones motus. 2.

eorum insit à natura. Minùs propriè appellantur contraria ipsa privatio, vt sunt principia à quibus motus oritur. Conditiones motus duæ sunt; vna vt fit à contrario in contrarium, altera vt vtrumq; contrarium sit ens passivum, quod sive sit extremum, sive sit medium, semper rationem extremi induat. Ex his, si diligenter attendas, omnibus argumentis accommodatur responsum. Sed percurram paucis. Dico igitur ad primum, quantitatem non esse ordine naturæ coævam cum materiâ primâ: sed ex illius potentiâ deduci, idque per motum, sine quo materia nullam formam aut vestem induit. Ad secundum dico, esse motum in qualitate rationem gradus secundùm intensionem & remissionem, qui gradus proportionem continuitatis habet. Ad tertium dico vbi & situm re plurimùm differre, quæ prædicamenta diversa sunt, vt in dialecticis elementis manifestè constat. Ad quartum dico elementa non esse per se contraria, nec eorum formas minuere aut remittere. Ad quintum dico definitionem motus fusè acceptam convenire, non propriam. Ad sextum respondeo, non esse contrarium, aut magis & minus in relatione per se, sed ratione subiti fundamenti. Ad septimum respondeo contraria terminos esse in quantitate, vt maius & minus, par & impar, longum & breve, quæ sufficiunt ad motum efficiendum. Ad octavum dico, quòd omnia ista prædicamenta admittant motum, non verò sic, sed vt entia respectiva ratione fundamenti, vt antea de relatione dictum fuit.

1
2
3
4
5
6
7
8

Argumenta contra secundam quæstionem.

Vtrum motus possit esse subiectum vel terminus motus?

Opp. Motus est aliquando mobilis: ergo potest esse subiectum motus. Antecedens probatur, quia id dicitur mobile quod in se potentiam movendi habet; sed motus teste philosopho in se potentiam movendi habet: ergo motus est mobilis. Præterea, si motus motus non sit subiectum, quorsum ponitur à Philosopho moventium, mobilium, & motuum subalternatio, id est vt inferatur moventia, mobilia, & motus superiorum moventium, mobilium & motuum veluti sphæris & circulis subjiciantur? Tertio in loco quæro an passiones sint motus? & si sint nemo inficias ibit esse mobiles, quia in se vnamquamdam impressam agentis habent; si enim actio sit movens, passio erit mobile necessariò.

1
2
3

Motus nō est mobilis nisi per accidēs

Resp. Si valdè sterilis non esset hæc quæstio, ingenium tuum laudarem dicerem; nam leviora argumenta ad tot conflata in vllam quæstionem non video. Sed respondeo motum non esse mobilem nisi per accidens

1

ad

ad motum subiecti, vt cætera omnia accidentia: neq; rectè infers motum ideo mobilem esse, quia est ordo seu subalternatio motuum, subordinatio enim non motuum motui subiectum esse inhærentiæ vel attributionis, sed influentiæ seu ordinis ostendit. Postremò, si concedamus passionem esse motum, non tamen sequitur eandem esse subiectum actionis, quia non transit actio in passionem vt in subiectum, sed ad eandem vt ad terminum desinit & refertur. 2 3

Opp. Magis seriò in secunda parte quæstionis tecum nunc ludam, si motus non sit terminus ipsius motus, quid respondes de motu cœli, qui perpetuò in dies singulos, menses, annos & secula mutatur, quiescit autem nunquam? quies in hoc motu non est: terminus est ergo motus. Nam tertium inter hæc duo privantia non datur. Præterea, quid ais de vicissitudine omnium rerum naturalium, in quibus nulla quies reperitur? cessare enim natura dicitur acquisitâ formâ, non quòd quiescat à motu, sed quòd prior cursus in aliam naturam partum desinat. Si exemplis agerem res luce clarior videretur esse. Nam quorsum generatio vnius dicitur corruptio alterius, & ex adverso, si vnus horum motuum non sit terminus alterius, id est, si ortus interitu, & interitus ortu non terminetur? Postremò pugil frequenter certat, miles sæpe hastam aut gladium vibrat, Milo non semel stadium percurrit, & quorsum quæso? nisi motus terminus ipsius motus fiat. Hæc enim faciunt vt moveantur facilius; quippe motum, finem & terminum proponunt sibi. 1 2 3 4

Resp. Hæc tua argumenta Iridis quasi colores habent; apparent enim subtiliora, sed non sunt. De motu cœli respondeo tibi, quòd terminetur ad certa puncta aut signa cœli, non ad motum. Satis enim est si mobile vel in puncto temporis quiescat, cùm illius vis magis in motu quàm in quiete, in affectione propriâ quàm in privatione (qualis est ipsa quies) cernatur. Sed quæris quid dicam de vicissitudine rerum omnium, in quibus natura à motu vnquam est libera. Idipsum respondeo, naturam magis delectari motu quàm quiete: nõ tamen hoc probat motum esse terminum motus, cùm motui cuilibet finis sit ipsa forma de novo per motum introducta. At exemplis urget, quia generatio est terminus corruptionis, & corruptio terminus generationis. Sic quidem videntur esse, sed revera non sunt: nam terminus generationis non est corruptio, sed res potius generabilis aut eiusdem formæ acquirenda, quâ acquisitâ natura à motu cessare dicitur. Quæ in vltimo loco adfers de athletis (qui sibi motum motus finem & scopum proponunt) nihil aut parum movet; nam hîc de naturalis nõ de artificiali motu agitur. Neque, si attentius rem consideres, motum isti finem sibi proponunt, sed quietem, quâ per motum consequi vehementer in omni certamine desiderant. 1 2 3 4

Argumenta contra tertiam quæstionem, quæ proponitur duobus modis, vel An intensio & remissio qualitatum fiat motus per additionem gradus? vel, An gradus intensionis & remissionis fiant per admixtionem contrarij? Sunt qui proponant, An hæc fiant per radicationem qualitatis in subiecto? Aristot. hîc & tertio libro Topicorum defendit fieri per admixtionem cõtrarij; contra quem sic disputo.

1 Opp. *Multæ qualitates intenduntur & remittuntur, quibus nihil est contrarium: ergo per maiorem & minorẽ admixtionem contrarij intensio & remissio non fiunt motus. Antecedens probatur de luce & influentiâ cæli, quibus nihil in eodem subiecto admixtum est contrarij. Præterea, gradus intensionis*

2 *& remissionis fiunt per radicationem & impressionem maiorem minorem que formæ; non ergo per oppositionem aut mixtionem contrarij: quod sic probo, quia forma altioribus veluti radicibus infixa maiores vires acquirit agendo. Hinc splendor solis, calor ignis intensiores sunt qualitates, quæ sunt altius magis: vivacitas enim formæ in re qualibet vim auget, gradum acquirit; illius vis & potentia manet, unde intensio: verum segnis materia multo pressa hac forma languet, unde remissio: sine ulla repugnantiâ contrarij fit.*

3 *Ab exemplis infinitis infinita peti possunt argumenta, sed unum caloris naturalis instar omnium erit. Hic calor in infantiâ, pueritia, adolescentiâ & invẽtute vires per gradus acquirit sine admixtione contrarij, fit firmus & constans in virili ætate; at tum ab alto gradu sensim & pedetentim declinat, donec extinguatur, idq; non per admixtionem contrarij, sed per imperitum suum, & defectionem alimenti nativi quo alebatur. Nam ut videmus flammam lucernæ tam diu vigere quam affusum est oleum, quo tamen exhausto evanescit; ita calor naturalis, quam diu humido nativo fruatur vivit, at tandem & humidũ & seipsum penitus consumit. Consumit inquam seipsum, nam idem calor ad morientem & sepulchrum manet, quamvis idem gradu non maneat. Insuper, perfectum & imperfectum nec specie, nec numero seipsum differre faciunt: ergo intensio & remissio eiusdem qualitatis, qua sunt perfectio & imperfectio, appositionem gradus, non oppositionem contrarietatis postulat. Antecedens constat, quia idem est specie & numero homo agor & sanus, similiter idem calor intensus & remissus. Sed quæris unde corruptio subiecti remissionem aut intensionem sequatur, si non sit contrarium? Audi, ut pater familias sano mente curat familiã, & anima recte disponit atq; conservat, captus autẽ mente pervertebat omnia, idem tamen est, & captus & sanus mente: ita qualitas, exempli gratia calor*

ipsum

tium conservat animia in homine; & est causa sanitatis, at vtra modum in excessu vel defectu positus perniciem infert, est tamen idē numero & natura calor, non ergo requiritur admixtio contrarij, vt motus gradualis intēsionis & remissionis fiat.

Resp. Caput minime hoc genere disputationis tua, tum quia breviter cōcludis singula, tum quia omnia ad vnum vrges; concederem equidem multa ibi quæ ais; sed sequor Arist. qui non sine ratione hunc motum intēsionis & remissionis fieri per admistionem contrarij docet. At imprimis (ais) intēditur & remittuntur lux & influentia cœli, quibus nihil est contrarium. 1
Respondeo intendi & remitti, non ex parte solis aut cœli, sed respectu materiæ, quæ magis aut minus est capax impressionis. Hinc radicationem formæ in subiecto refers, quæ vegetior potentiâ suâ facta gradu sine admixtione contrarij acquirit. Sed respondeo in ipsis acquisitis gradibus esse quandam opposition em; nam in intensione gradus vehementior minorem, & in remissione imbecillior gradus intensiorem tollit. Sic febrilis calor intensus calorem nativum corrumpit; quia in febri calor nativus in ingenium commutatur. Sic calor post statum incrementi incipit seipsum diminuere & labefactare, donec tandem extinguatur. Addicis huic calorem vires acquirere, & gradus sine admixtione contrarij, vt in infantiâ, puericia, & alijs ætatibus constat. Acquirit sanè vires & gradū (vt ais) sed vna parte cutis alteram præcedentem tollit, ita quo vnus gradus alteri contrarius. Nam vt est calor in sanguine piscium, qui comparatione facta ad talem humanum, est frigus, ita remissa qualitas intensa qualitati est contraria ex aduerso. Ita ergo quòd concedas eundem gradum perpetuò non manere, fateris eos quidem in motu intensionis & remissionis contrarium esse eum & motum & gradum à contrario in contrarium. Postremò si imperfectum & imperfectum respectu subiecti non faciunt differre numero, respectu accidentium tamē faciūt, nā vir & mulier, qui sunt perfectio & imperfectio naturæ, numero & naturâ differunt. Sic gradus à gradu in qualitatibus intensis & remissis distinguitur. Similitudo tua ergo omnino non probat, quia in ea mutatio suppositionis est, nempe à subiecto ad accidens.

Opp. Gravissimi doctissimique interpretes defendunt hanc quæstionem in contrario sensu, nimirum fieri posse intensionem & remissionem sine contrarietate; quia vt auctum corpus idem numero & manet, ac fuit non auctum: ita intensa qualitas eadem omnino in 1
essentia manet ac non intensa. Præterea cùm non constet satis apertè 2
quid tandem priorem partem formæ seu qualitatis adveniente posteriore corrumpat: nihil obstat quò minùs directè concludam, motum intensionis & remissionis sine gradu repugnantia fieri. Nam si verum sit illud dia-

Top. 3. c. 3. *Dialectici verum, quòd omne tale additum tali faciat idipsum magis tale: sequitur gradum intensionis non contrarium, sed naturâ amicum esse; alioqui cum magis tale non efficeret, sed potiùs destrueret illud cui adjicitur & accumulatur.*

Resp. *Agnosco esse doctissimos interpretes, qui huic opinioni Aristotelis infesti sunt. Sed ne ab oraculo philosophiæ desistam, argumentis ex illis quæ adfers sic respondeo; nimirum similitudinem seu comparationem tuam in pri-*

1 *mâ ratione non tenere, quia una pars ejusdem est de materiali accidente, cui nihil est contrarium, nempe de quantitate; altera pars est de formali affectione, scilicet de qualitate, cui non solùm alia realis qualitas adversa esse potest, sed ipse gradus; ut constat in febrili calore, qui est contrarius mitti & naturali calori. At dicis in*

2 *secunda ratione te non videre causam corrumpendi priorem partem qualitatis. Doceo causam esse ipsum intensum aut remissum gradum, qui vim & rationem contrarij habet. Qui ergo (inquis) tale additum tali, illud ipsum cui additur magis tale efficit? efficit subiectum magis tale cui inhæret, non priorem partem quam tollit. Vides (bone adversarie) vicunq; satisfactum esse tuis argumentis. Sed si verè dicam quod sentio, absq; ex parte tibi patuam in hac controversia cedo, quippe intensio qualitatis illius perfectio est, perfectio autem non tollit essentiam rei, sed imperfectionem minuit. Præterea, cùm sit potentia activa qualitatis à forma subiecti sustentata & susceptæ, vires & gradus acquirit, qui addunt multum tale, nihil autem tollunt. Insuper si exemplo utar, non album albo, nec nigrum nigro, nec quicquam aliud alteri eiusdem naturæ opponitur intensius ergo album ab albo intensius nigrum à nigro oppositorum naturæ & naturâ non differunt. Denique quomodo prior pars posteriorìs partis additione tolletur non video, cùm nulla privationis vis & impetus intercedat, à quo quod generatur fluat. Quòd si extinguas partem luminis in Aristide vel tertiam partem, cùm lumen unius gradus sit in Aristide fiat? Certè absurdum videtur esse. Sic non minùs absurdum & à ratione alienum est, si pars caloris in igne, aut splendoris in sole minuentur corrumpi, cùm vehementissimi ignis calescat, aut sol splendescat magis. At (dices) quomodo tam sunt bi gradus terminis motus? Respondeo, ut requiri ut semper unus terminus motus alterum corrumpat: nam satis est ad motum, si ab uno incipiat & in alterum desinat, quamvis uterque aliquamdiu maneat; ut incipit motus cæli ab ortu, desinit in occasum; ori tamen et versus perpetuò manent. Similis est ratio ignis volantis à centro ad locum sibi naturalem, quorum centrum est terminus à quo, et locus naturalis ad quem, & idem centrum atque locus naturalis ignis sic moto non corrumpuntur.*

Ad quam opinionem in hac controversia author propendet.

CAP.

CAP. 3.

Diversus sit motus eorum quæ sunt simul?
Loco separata vnum vel distincta motum sortiantur?
A termino ad terminum in motu pervenire non liceat nisi per medium?
Diversus sit motus terminorum & medij?
In contiguis quæ mutuò se tangunt numero sit idem motus?
Continenter dicatur aliquid moveri, quod motu tamen interrumpatur?
Extrema localis motus maximè distent secundum rectam lineam?
Deinceps aliquid moveri dicatur sine medio rei? An res diversarum specierum vi motus continui eius vnum fiant?
Omnia corpora se mutuò contingentia motu continua dici possint?

HAEC alia pars huius libri est, in quâ de vnitate & diversitate motus differt Philosophus; sed à longiore tractu & fuso non ducetur filum orationis meæ, quoniam ferè omnia quæ hîc tractata sunt in tertio libro huius operis adumbrantur: velum nunc solum detrahatur & apparebit opus. In fronte huius capitis, ad vberiorem intelligentiam eorum quæ pertractanda sunt, quædam nomina explicanda proponit: vt quid sit *simul*, quid *separatim*, quid *medium* sit, quid sit *mutuò tangere*, quid *continenter moveri*, quid sit *deinceps sequi*, & denique quid *habitum esse* & *continuum*, in quo partium successio inest. Omittit aliquot modos *simul*, de quibus in postpræd. egit, & solùm nunc docet quæ proprie *loco* dicantur *simul*? *Loca simul* sunt duobus modis (vt aiunt interpretes) vel quæ cohabitant in eodem loco proprio (quod fieri nō potest sine penetratione corporum) vel quæ nulli alteri locum suum communicant; quo pacto cœlestes sphæræ in æthereâ regione velut cœlesti mundo insunt, quousque alia corpora non penetrant. Et hæc, meâ quidem opinione, est apposita interpretatio Philosophi, de his quæ sunt *simul loco*. *Separatim* esse dicuntur hoc loco extrema, seu con-

Quædam nomina explicat.

Simul.

Separatim.

Medium.

Tãgere quid.

Continenter moveri quid.

Contraria loci quæ

contrarij termini motus, à quo & ad quem natura in omni mutatione fertur. *Medium* est veluti interiecta via seu spacium inter hos terminos limitesque motus: vel id est, per quod mobile ab vno termino ad alium pervenit. *Tangere* ea proprie dicuntur, inter quorum extremitates nullum est medium, vel si velis, quorum superficies contiguæ sint, & mutuis quasi amplexibus se exosculentur. *Continenter moveri aliquid*, est nihil intermittere temporis in motu, quamvis aliquando spacij ali quid omittatur, vt in pulsante cytheram constat, qui immediatè digitis suis primam & vltimam chordam tangit, medioſque nervos non movet: sic respectu temporis continuus est motus, quamvis respectu spacij & magnitudinis sit interruptus. Mentione factâ spacij, arripit occasionem docendi quomodo loci extrema distent. Distant (vt ait) secundùm rectam lineam, id est, ea sunt contraria secundùm locum, inter quæ protenditur maxima linea recta.

Sequitur explanatio huius verbi *deinceps*, seu vt veteres exponunt *consequenter*. *Deinceps* seu *consequenter eus esse*, est sic rem vnam alteri annecti ordine, vt nullum interſit medium ejusdem rationis; vt sunt duæ domus ordine dispositæ, inter quas non est alia domus, licèt res multæ alterius generis intercurrant. Ad talia igitur se *deinceps* seu *consequenter habentia* requiruntur duo; primò vt sint ordine dispoſita secundùm prius & posterius, tum vt nullum medium interſit eiusdem rationis. Quid hoc verbum *Hærens* significet plurimùm hærent interpretes: sed si animum induco meum hoc significare, nempe vt illud *consequenter alteri hærens* dicatur, quod medium inter se & aliud, cui adhæret, non patitur; duo enim ad *hærentia* requiruntur, nempe vt se tangant, & vt sint ejusdem speciei.

Ens hærens esse quid.

Cõtinua quæ

His succedit in textu interpretatio *continui* quod proprie dicitur *ens quarum, cuius partes coaptantur ad communem terminum*; communiter autem dicuntur continua, quæ quovis modo se tangunt aut copulantur, vt puta *clavo pice, colla*, aut alia quacunque ratione, vel secundùm artem vt in rotis horologij, vel secundùm naturam, vt in articulis corporis humani coniunctis patet. Concludit Philosophus hoc caput, adhibitâ distinctione inter rem *continuam* & rem *contiguam*; quia quicquid est continuum idipsum tangitur, sed nõ ex adverso multa enim se mutuò contingunt quæ non sunt continua. Alia distinctio addita est inter punctum & vnitatem; quòd puncta sunt in illis quæ apta sunt se *mutuò tangere*, vnitates verò non sunt. Iterum, inter puncta quæ sunt in eodem continuo

quo aliquid medium esse potest, non autem est in discreta quantitate inter vnitates; inter vnum enim & vnum nihil interponitur.

Exista vocabulorum expositione eliciuntur ab interpretibus variæ quæstiones de differentijs motuum; nempe, *An diversus sit motus eorum, quæ sunt simul? An loco separata vnum vel distinctum motum sortiantur? An à termino ad terminum, in motu peruenire non liceat nisi per medium? An diversus sit motus terminorum & medij? An ea corpora, quæ mutuò se tangunt, numero sit idem motus? An continenter dicatur aliquid moveri, quod motu tamen interrumpitur? An extrema locis motus maximè distent secundùm rectam lineam? An deinceps aliquid moveri dicatur sine medio vel? An res diversarum specierum & motus continui vnum fiant? An denique omnia corpora se mutuò contingentia motu continua dici possint?* Sed (dices) quorsum hîc tot quæstiones simul conglomeras? Certè vt præoccupem præcox & præceps ingenium tuum, ne vanam & inutilem istorum nominum interpretationem ab Aristotele traditam & assignatam esse diceres. Dissolutus enim ignoranti videtur esse hic sermo Philosophi, neque omnino quicquam ad motum, de quo nunc agis, pertinere. Sed istis iam dubitationibus propositis, facilè intelligas abditum in eo sensum latere, vsumque haud mediocrem, si veriorem motus scientiam quæras. At quæris cur solùm leviter proponam, & non limatiùs singula in illis aperiam mysteria. Respondeo proposuisse me, ne otiosæ vanitatis aut mutilis digressionis temere arguatur Philosophus; non autem vberiùs explicuisse, partim ne molestus esse videar, & partim quia hæc nunc insinuata paucis, in sequentibus copiosiùs explicentur. Cæterùm ne sitim ardentem nunc tuam sine vllo succo & nectare dimittam inanem, effundam oleum, & in singulis vnam quasi lucernam accendam, cuius luce videas quid Delphicus Philosophus in singulis sibi velit.

Vbi ergo petis *Vtrùm diversus sit motus eorum quæ sunt simul?* dico diversum esse, nã vnitas motus ab vnitate mobilis dependet. Cùm ergo ea quæ sunt *simul* numero & naturâ diversa sint, eorum motus vnus esse non potest, sed diversus. Diversus (inquam) numero, non specie aut genere. Nam sic eorum quæ simul sunt, idem specie aut genere motus esse potest.

An eorum quæ sunt simul diversus sit motus?

Ad alteram quæstionem pari modo respondeo, separata loco vnum motum numero non sortiri, tum quia res, tum quia loco distantes enim diversæ diversum motum, & quæ loco distinctæ sunt non vnum

An separata diversum motum sortiantur?

An à termino ad terminũ in omni motu pervenire nõ liceat nisi per mediũ?

vnum motum sortiuntur.

Tertia dubitatio interpretes distrahit in contrarias sententias: sed anchoram hanc figam, esse quidem medium in omni motu, sine quo non pervenitur ad extremum. Ratio est, quia vbi sunt extrema ibi oportet esse media; at in omni motu sunt extrema, ergo sunt media. Si percurras singula motus genera, in singulis invenies media; non est ergo dubitandum à termino ad terminum, ab extremo ad extremum, à principio ad finem moveri nihil posse sine medio, quod ex necessitate attingit, priusquam vlteriùs ad scopũ & vltimam metam perveniat.

An diversus sit motus terminorũ & mediĩ?

In quarta dubitatione hac est resolutio, diversum esse motũ terminorum & medij. Nam etsi sit vnus idemque motus à termino ad terminum respectu mobilis in quo motus propriè inest, & á quo vnitatem numeralem capit, termini tamen motus, adeoque & medũ res aliæ sunt à motu; & quatenus sunt mobilis eatenus singulæ suum motum distinctum habent.

An in cõtiguis quæ mutuò se tanguntsint idem numero motus?

Ad quintam quæstionem dico, non esse eundem numero motum contiguorum: nam etsi mutuò sese contingant, & eorum superficies ad invicem copulentur, diversum tamen & locum, & medium & motũ veridicant. Cæterùm si per contigua intelligas partes eiusdẽ corporis mutuò se tangentes, fatendum est ad motum totius eam, vnamq; rationem sortiri.

An cõtinẽter aliquid moveri dicatur q̃ motu tamen interrũpitur?

In sexta quæstione spectanda sunt duo, tempus & locus. Fieri (inquit Philosophus) potest vt aliquid *continẽter* moveatur respectu temporis, cuius tamen motus cesset respectu huius vel illius loci seu magnitudinis; vt exemplum pulsantis cytheram in textu probat; Cytharœdus enim aliquando duas extremas claves simul pulsat, & medias intactas penitus relinquit.

An extrema motus localis maximè distẽt secũdũ rectã lineam?

Alterum dubium de extremis localis motus parum litis & controversiæ habet. Nam si motum rectum intelligas, qui in elementis cernitur, res dubia & anceps non est; si verò circularem aut mixtum motum consideres, verum quoque hoc est vel respectu centri, à quo lineæ ad circumferentiam ducuntur, vel respectu vnius poli ad alterum, in quibus quædam linearum rectitudo cernitur propter axem in vtroq; polo terminatum.

An deinceps moveri sit sine medio rei?

Octavum dubium est *An deinceps moveri sit sine medio?* Respondeo non esse, si rem (quoniam res nulla moveri potest sine medio) ar esse dico sine medio si tempus spectes, quoniam *instans* perspe est mensura eorum quę mutantur. Sed quæ *mutata sunt* in propriè dicuntur moveri.

Sequitur

Sequitur alia quæstio, *An res diuersarum specierum vi motus naturalis continui possint vnum fiãt?* Non est quidem levis sed gravis & pulchra hæc quæstio; veruntamen quoniam in secundo libro eandem vberiùs explicuerim, iam verbo transeo, nec non affirmo res diversarum specierum motu continuo naturali posse rem vnam numero specie fieri; vt insitiones, inoculationesque arborum fidem faciunt. Cũ enim surculus plantę fertilioris sterili trunco, naturâ & specie diversa inseratur, consurgit ex illis coalescentibus per motum vna quidem planta quantũvis diversa sit ab illa quæ prior fuit. An res diversarum specierum vi motus naturalis & cõtinui entes vnum fiant.

Vltima dubitatio est, *An omnia corpora se mutuò tangentia motu continuo dici possint?* Res aperta est non posse, si proprie nomen *continui* sumas; at si communiter pro *continuo* & *contiguo* accipias, concedi aliquo modo potest, esse quidem illa omnia motu continua; non quòd omnia se mutuò tangentia actu moveantur, sed q vi motus sic sint disposita, vt quodammodo eorum partes ad eosdem terminos coaptentur. An omnia corpora se mutuò tangentia motu continua dici possint?

Laboriosiùs (studiose lector) contexui hoc filum, vt citiùs tactu eiusdem ex hisce labyrinthis emergas; & quamvis ex quolibet favo mellifluum succum non haurias, ceram tamen liquidam & virgineam invenies, in qua aliquam imaginem veritatis cernas. Sub vmbris multa iam dicta sunt, sed remove velum, & motum natantem in aqua fluente videas; natantem in aqua fluente dico, quia est semper Proteus & mutabilis, in perpetuo fluxu & successione positus.

Distinctio præcipuæ dubitationis in hoc capite, Vtrum res diversarum specierum vi motus naturalis continui sic coalescere aut coire possint, vt res una numero & naturâ fiant?

Vt res diuersarum specierum ens vnum fiant, requiruntur

- Potentia eadéq;
  1. Actiua naturæ agentis.
  2. Passiua rei patientis, cuius species in aliam commutentur.
- Actus, idemque
  1. Externus cœli influentis, quo vis vtriusq; potentiæ excitatur.
  2. Internus formæ inhærentis, quo opus nouum efficitur.
- Modus seu instrumentum, quod est
  1. Materiale, vt res in motu posita, eademque docilis à naturâ ad nouam formam induendam.
  2. Formale, vt qualitas activa, maximè *calor*, qui primum gradum commutationis infert, motumq; continuat.
- Motus, qui est vehiculum naturæ, cuius conditiones, sunt
  1. Vt sit continuus, non interruptus, donec perficiatur opus.
  2. Vt sit naturalis, non artificialis aut violentus: nam etsi artificialis motus aliquando adiuvet, nó tamen per se sine ope naturalis motus res diuersarum specierum ens vnum facit.
  3. Vt sit vnus actus mobilis & moventis, donec noua generatio fiat, vt constat in *surculo inserto plantæ alterius generis*, & in *conversione alimenti in naturam alitis*.

Argumenta contra dubia capitis ordine proposita,

1 Opp. *Vnus est numero & naturâ motus eorum quæ sunt simul: ergo malè defenditur contrarium. Antecedens probatur, quia duo gemini sunt simul, eorumque motus vnus est: nam in eodem instanti coeperuntur, progrediuntur simul, & simul generantur. Præterea, sive vnitas motus ab vnitate mobilis, sive ab vnitate temporis dependeat, videtur quidem esse vnus solùm numero & naturâ motus geminorum; cùm ambo non aliter quam surculus & planta vnum mobile faciant, simulque eodem tempore mensiretur.*

2 *Contrà secundam quæstionem sic disputato. Separata quidem vno eodemque motu cieri constat, vt in multis vasis vnisonis, quorum vnum pulsato reliqui omnes eiusdem soni commouentur. Sic spiritus, arteria & pulmones vnum pulsatilem motum habent, quamvis sint illa quidem corpora separata.*

3 *Cōtra tertiam quæstionem vrget hoc vnum, esse quidem permultos terminos motus, inter quos non est omnino medium; ergo in illis saltem non esse motū per medium. Antecedens constat, quia sunt multa contraria immediata, id est talia, quorum non est medium, in quibus tamen est motus. Quarta dubi-*

4

tatis refellatur argumento ab impossibili ducto, quia fieri non potest vt termini motus moueantur; sequitur ergo non esse diuersum motum terminorũ à medij. Quòd non sit motus omnino terminorum, hinc constat; quia cotũ cum est mixtum, alter est finis ipsius motus: prior enim est causa motus non ipse motus; posterior est in quo omnis motus cessat. Quinta dubitatio de motu contiguorum se invicem tangentium, planè contrarium sensum huic quã hic defendi, habet; nã contigua sunt partes cœli, ignis, aëris, aquæ & terræ, & tamen (vt experientia docet) in suis locis, ordine eundem motum cum suis mixti habent. 5

Resp. Siste hic vestigium, & (ne cõfundatur memoria lectoris) puncta in argumentis respondebo; & primum ad primum dico, duos gemini non vnum numero mobile subiectum efficere, neque vnum sortiri motum, vel ab vnitate temporis, vel ab vnitate mobilis; quoniam licet vnus sit instans generationis, vnum tamen non est tempus progressionis, sed multiplex & numerosum successiui spacium. Similer non est vnum mobile, cum entia duo sint, eademque distincta numero. Vix dignor secundo argumento respondere, nam exempla quæ affers, manifestè motus diuersos arguunt; resque sunt planè diuersæ. In tertio argumento acuminis species & vmbra inest, sed nullum robur, si per medium, status mutationis aut vtã mobilis intelligas. Nã licèt multa sint immediate contraria, siue media participationis aut abnegationis; in omni tamen motu inter terminos, & transitus per media commutationis. De quarto argumento sic censeo, quòd licet termini motus (vt verum) non moueantur, quia ab vno incipitur, in altero terminatur motus; vt sunt tamen res mobiles, diuersum à medio motum habent. Ratio est, quia vnum mobile, à quo vnitas motu deducitur, non constituunt. Postremò male accipis nomen contigui in vltima tuâ ratione, idque in partibus eiusdẽ corporis, cum continuo planè confundis. Neque hîc de vna magnitudine & illius partibus, sed de diuersis rebus, quæ se mutuò tangunt, mouetur quæstio: cùm ergo de re vna, & illius partibus continuis agas, ad rem non disputas. Nunc (si placet) perge ad alia discutienda dubia, & (si velis) more dialogi brevissimè conficiamus reliqua. 1 2 3 4 5

Opp. & Resp. Age, quoniam ita vis, sic contra sextã quæstionẽ vrgeo, fieriné posse vt motus interruptus dicatur cõtinuus, quid ita? quoniam cõtinuari & interrumpi sunt planè contraria. Non sunt, si diuerso respectu considerentur. Qua illa est consideratio, quo respectu? Hic ni- 6
mirum, vt vnus habita ratione temporis dicatur continuus, nunc habita ratione spacij & magnitudinis dicatur interruptus: sic cythara eodem motu in instrumento musico potest esse continuus quoad tempus, quia ad certum tempus sine intermissione movet, sed respectu diversarum

chordarum quas non tangit, aut saltem non simul tangit, dici potest interm-
7 sus. Omnium absurdissimum videatur esse quod in 7. loco ponis, nempe extrin-
mo loci semper per rectum lineam distare. Quid de cœlo omniquæ corpore ba-
beo cogitas, in quo motus per rectas lineas fieri non potest? Respondeo, per re-
ctas lineas posse moveri, alioqui frustra poles, axes, et diametros Astrologi in ce-
lo vobis delineâssent. Age, non replico, sed quod alienius est à ratione quàm
8 quod in octavo dubio desendis? quod hoc est? scilicet aliquid deinceps moveri
sine medio. Quid quæso in hac positione absurditatis? hoc nempe, quòd nullus
motus fiat sine medio commutationis, vt modo docuisti. Id ipsum nunc docui;
nam est medium in his quæ moventur deinceps, respectu rei, non temporis.
9 Contradicis Porphyrio in 9. quæstione; nam is ait in proprietatibus rerum diver-
sarum specierum coire non posse vt eas vnum generetur, tu verò hic con-
trarium planè defendis. Recte tu quidem Porphyrium non intelligis; nam
quamvis diversas species commisceri neget, non tamen negat ex rebus diver-
sarum specierum eas rerum posse generari, vt experientia in nutritione docet,
in quâ solius vitæ naturæ rei specie distinctarum facta est essentialis commu-
tatio, & (vt ita loquar) transubstantiatio; id est, vnius substantiæ in alien
substantiam conversio. Sic esculenta et poculenta (quæ sunt corpora inanima)
vitam recipiunt, & in vltima cõcoctione animata fiunt. Si hoc naturæ vi pri-
uâ sine mysterio facias, ignaue & incredule es si tandem in Deo potentiam
10 apud neges. Sed concludam contra postremam quæstionem. Quid contineri-
fallax in ea. Conclude si possis. Sic vrgebatur, motus continuus vnus est,
sed omnium corporum se mutuo tangentium non est vnus motus: ergo omnia
corpora se mutuo tangentia continuo motu non moventur. Respondeo falla-
esse hoc argumentum, à bene diuisis ad male coniuncta. Nam non quæritur
An omnia tangentia coniunctim simplici cõtinuo motu moueri possint, sed An
singula contingentia sint quæ continuato si sint, in motum continuum in-
beant. Quidni? quo vnum numero, sed specie respectu loci, magnum numerum
temporis, in quibus possibilium continuatio omnino habeat vnitatem.

CAP. 4.

6 Multa sunt dubia moueri in hoc capite, sed vnu præcipue quæstio, Vtrum
ad motum vnum numero requiratur vnitas moventis, mobi-
lis, temporis, & formæ ad quam tendit motus? Hæ quæstiun-
cula non inutiles in certamine opponentis & respondentis fu-
turi.

LIS magna est de vnitate motus inter interpretes, sed trutinanti Aristotelis textum exilis aut nulla videtur esse; tot enim modis dicitur motus quot vnum; vnum autem dicitur tribus modis, nimirum genere, specie, & numero: ergo motus tribus modis etiam dicitur, videlicet genere, specie, & numero. Genere motus ijdem sunt qui ad species ejusdem Categoriæ terminantur, vt omnes alterationes in generibus qualitatis; specie autem ijdem qui ad particulares alterationes ejusdem speciei infimæ, non subalternæ tendunt, vt omnes dealbationes aut denigrationes. Sed attende, quòd sola vnitas specifica termini non sufficiat ad vnitatem motus; nam sic motus circularis & rectus, volutatio & ambulatio vnum motum specie infimâ efficerent, si ad eundem terminum contenderent: non ergo solùm à termino, sed à medio recto circulari aut obliquo motus distinctionem vnitatis sumit. Postremò, simpliciter seu numero vnus idemque motus est, qui in singulari subiecto donec ad vltimum terminum pervenerit non mutatur. Ad vnitatem ergo huius motus triplex vnitas requiritur, mobilis, temporis, & formæ; si ergo non sit idem mobile sine specifica mutatione, si non sit idem tempus sine interruptione, si non sit eadem forma in progressione inchoata, & terminatione motus perfectâ, non est vnus idemque motus. Itaque si Plato albescat ad duos gradus, ibique insistat, postea verò repetito motu alios duos gradus acquirat, non erit numero vna eademque dealbatio. Sed hîc subobscura quæstio oritur; si Socrates eandem alterationem alio alioque tempore subeat, num eadem censenda sit omnino alteratio? Huic respondet Philosophus, si fieri possit, vt idipsum iam redeat quod evanuit, ejusmodi alterationem eandem esse posse. Similis est dubitatio in textu de valetudine, An eadem sit numero, si quis eâdem diu perfruatur? affirmat eandem esse. Nam quamvis subiecta in quibus inhærent accidentia perpetò labantur & fluant; manent tamen integra & illæsa eorum accidentia, nisi vel interitu subiecti eorum, aut contrariorum impetu concutiantur. Pergit Philosophus, docetque vberiùs quæ ad vnitatem motus requirantur; nam quamvis (inquit) omnis motus sit continuus, nullius tamen partes communi termino copulantur, nisi illius qui numero vnus idemq; dicitur. Quippe res quælibet copulari non possunt, sed ea solum quarũ extrema inter se coire & veluti coalescere

Motus tribus modis dicitur; genere, specie, & numero.

Sola vnitas specifica termini non sufficit ad vnitatem motus.

Ad vnitatem motus requiruntur vnitas mobilis, temporis & formę.

Quæ res copulari possunt quæ non.

cere possunt. Hinc ambulatio & febricitatio, quæ specie differunt, nullam copulam sortiuntur: genere ergo & specie differentes motus inter se continuari nequeunt, licèt aliquo modo cohærere dicantur. Quid multis? ad continuitatem & vnitatem motus (vt suprà docuimus) requiruntur tria, idem tempus, idem mobile, eadem forma. Si horum vel vnum desideretur, non est motus continuus, non est simpliciter vnus.

De altero modo vnitatis in motu perfecto, pauca adijcit Philosophus, motumq; perfectum appellat æqualem, disparem & inæqualem alium; veteres regularem & irregularem, seu vni formem seu deformem nominant. Regularis, si exactè velis ponderare singulis, ab vniformi propriè distinguitur; quamvis hic in textu vterque confundatur. Propriè enim regularis motus est, quo mobile æqualiter certoque tempore ita movetur, vt neque aliquando tardiùs neque aliquando celeriùs moveri dicatur, qualis est motus cœli, vtèque perfectus dicitur. Vniformis autem motus est, quo mobile secundùm omnes suas partes cietur æquali velocitate, & talis quidem non est motus cœli, nam partes vicinæ polis tardiùs, & ab illis longè distantes incitatiùs moventur. Hinc emergit conclusio, quòd motus regularis & vniformis magis dicatur vnus quàm irregularis & deformis. Ratio est, quia ille est magis perfectus, hic verò minus. Non est tamen vt hinc inferas inæqualitatem motus impedire, quo minùs motus censeatur vnus, si sit continuus. Namsicèt minùs sit particeps vnitatis, quia est minùs perfectus, & minùs perfectus est, quia plerumque contrariorum motuum impetu & luctâ impeditur, (cùm simplex & regularis motus cœli nullum contrarium habeat, certamen nullum) fieri tamen potest vt sit vnus, si nulla sit temporis, mobilis, moventis & successionis impeditio aut mora, donec ad formam intentam, mobile suo cursu vehatur.

Lib. 1. de Cœl.

Hactenus de textu, ex quo licèt multæ eruantur quæstiones, (quas inter opponentem & respondentem postea tractabo) vnam nunc tamen breviter attingam. *Ad vnitatem motus requiritur idem mobile, vnitas temporis, mobilis & termini requiritur.* Hic de vnitate intrinsecâ & extrinsecâ distinguitur. Intrinseca vnitas motus est, quæ primam cujusque rei naturalis potentiam & (vt ita loquar cum veteribus) primam rei entitatem sequitur. Extrinseca vero est quam res ab aliquâ externâ causâ sumit. Vt de vnitate ita de termino ad quem tendit motus, distinguere hoc in loco non abs re esse videtur; vnum nempe terminum esse infi-

Quæstio.

Vnitas intrinseca motus. Extrinseca.

Terminus infimus.

insitū, assumptum alium; ille est exempli causâ, qui partes essentiales copulat, vt *puncti* & *partes lineæ, instans temporis*. Assumptus quidem est vel inchoatus, vt *nascitura iam forma*, vel perfectus, vt *completus naturæ partus*, seu *effectus motus acquisitus*. Mobile tertio in loco distinguitur in mobile per se, & in mobile per accidēs; vsus huius tripartitę distinctionis est, vt intelligas vnitatem extrinsecam nō intrinsecā, terminum assumptum non insitū, mobile per se, nō per accidens hic propriè intelligi. Nam (vt in expositione ab vltimō incipiā) requiritur ad vnitatem motus vnitas mobilis, vnitas (inquam) mobilis per se, per se (dico) nō per accidens, quia fieri potest vt aliquid moveatur per accidēs, aut secundùm partem, interim idē vnusq; numero eiusdē motus constet, vt si planta crescendo secundùm partē vnā moriatur, secundū aliam vivat. Per accidens movetur aliquid iuxta Scotum 3. modis, vel sicut actus in potentiâ, vel sicut pars in toto, vel sicut aliquid naturali necessitate coniunctum alteri, vt grave illi cui innititur. Sed hæc obiter.

Assumptus duplex, inchoatus, perfectus

Mobile duplex.

Vsus huius distinctionis.

Motus per accidens triplex Scotus in 4. distinct. 10. quæst. 6. conclu. 4.

Pergam igitur ad vnitatē temporis, quod ideo *vnum* esse dicitur, non quòd idem semper maneat tempus, sed quòd nulla sit in eo mora, nulla quies mobilis, nulla cessatio motus, donec acquiratur terminus ad *quem* natura in suo vt (ita loquar) curru cursuq; tendat. Postremò, requiritur vnitas termini *ad quem*, termini *ad quem* dico, non termini *à quo*, vt motō vnus numero simpliciter dicatur. Sic à mobili subiectivè, successivè à tempore, à termino perfectivè motus vnitatem numeralem habet. Sunt qui istis quartam vnitatem addant, nempe moventis, quam etiam ipse Arist. in 8. Physic. requirit, cùm dicat vnū motum ab vno motore proficisci, & necessariò dependere. Sed quoniam instantiam ex contraria parte hæc opinio patitur, vt in *tractione vnius per centum homines*, (quæ est vnus numero motus, licēt sint motores plurimi) vel omnino omittenda est, vel referenda est ad vnitatē mobilis, sub qua analogicè rectè vnitas moventis comprehendi potest. Conclusio ergo hęc est, requiri scilicet ad vnitatem motus eiusdem numero vnitatem mobilis, moventis, temporis, & formę. Ita si vel mobilia sint rē diversa, vel si forma (acquirenda vel acquisita) varietur, vel vlla quietis mora post inchoationem motus intercedat, vel denique si non sit idem movens, vel saltem multiplex eiusdem locum gerens, non potest esse idem vnusq; motus numero, de quo nunc agitur. Addo hanc vltimam moventis vnitatem, quia Aristoteles in 7. & 8. Physic. addit, vbi accuratè demonstrat nihil posse à seipso moveri, sed omnem motum proprio motore indigere.

Motus vnitatem habet subiectivè à mobili, successivè à tempore, perfectivè à termino.

Ad vnitatem motus requiruntur vnitas mobilis, moventis, temporis, & formę.

Distinctio quæstionis, An ad vnitatem motus requiratur vnitas moventis, mobilis, temporis, & termini ad quem tendit motus?

- Omnis motus est vel
  - Vnus, idéque vel
    - Genere, qui terminatur ad terminos eiusdem prædicamenti, sicut albefactio, nigrefactio.
    - Specie, qui terminatur ad eundem terminum seu formam secundùm speciem infimam, vt omnes dealbationes.
    - Numero, ad quem requiritur vnitas
      1. Moventis, quod primò & per se incipit motum, sit potentia, actus, natura, subiectum aut prima causa.
      2. Mobilis, eiusdemq; per se, vnde excluditur mobile per accidens.
      3. Temporis, eiusdemque continui, sine vlla intermissione successionis.
      4. Formę, sine vlla mutatione, siue progressionē, sive perfectionē rei motæ spectes. *Hinc motus inchoativè à movente, subiectivè à mobili, successivè à tempore, perfectivè à forma suam vnitatem ducit.*
  - Diversus, idemque aut
    - Genere, vt motus diversorum generum, vel in
      1. Eodē prædicamēto, qualis est motus naturalis potentiæ ad habitum, & habitus ad actionem.
      2. Diversis prædicamētis, quales sunt illuminatio cœli in *actione*, & conversio cœli in *vbi*.
    - Specie, vt motus diversarum specierum, aut
      1. Subalternarum, quales sunt motus plantæ & animalis, quæ sunt species subalternæ distinctæ.
      2. Infimarū, quales sunt motus hominis, qui mixtus; motus ignis, qui rectus dicitur.
    - Numero, idemque
      1. Per se, vt motus Socratis sursum in monte, & Platonis deorsum.
      2. Per accidens, & sic est motus accidentis, diversus à motu subiecti.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Vulgares discentis, abditas & obscuras quæstiones omittis; videris ergo non id præstare quod in vestibulo huius operis es pollicitus, nimirum te Delphica philosophia oracula tractaturum.*

Resp:

Resp. *Non est vulgaris hæc quæstio, sed ad intelligentiam motus necessaria, & certè ea est, quam Philosophus maximè in hac parte urget; de Delphicis oraculis ludis vt solet, si verò emergant dubia, ab illis obiter subiculata removebo.*

Opp. *Motus non potest esse omnino vnius numero; ergo frustra de illius vnitate movetur quæstio. Antecedens probatur, quia ille motus qui est in vna parte temporis, nõ est vnus idemq; cum illo qui est in alia parte; quandoquidem præteritum non est idem cum futuro in tempore, nec præcedens pars successionis cum sequente in motu. Ratio est, quoniam tempus & motus sũt ratio successiva, & se habent vt mensura & mensuratum.*

Vnitas motus consideratur bifariam.

Resp. *Vnitas motus respectu temporis consideratur bifariam, vel quoad successionem partium, & sic quodammodo variatur ad mutationem temporis, vel quoad continuationem sine vlla cessatione, aut mediâ (vt aiunt) quiete, donec forma intenta mobili acquiratur; & sic idem tempus numero, idemq; numero & naturâ motus dicitur; est enim eadem continuatio temporis & motus, nulla quiete aut contrarij motus interrupta.*

Opp. *Arist. in 8. Physic. dicit motum eorum quæ vi proiciuntur non esse vnum; at in hoc motu est vnitas mobilis, temporis, & termini ad quem: ergo videtur esse sibi contrarius.*

Movens vni. cũ in proiectis non est.

Resp. *Respõdet interpretes hic agi solùm de motu naturali non violento, ideoq; motum proiectorum dicunt non esse vnum, quia non est vnum movens in proiectis; est enim movens externum vnum quod proiecit, est aliud in medio quod adiuvat, est denique internum aliud quod inclinat.*

Opp. *Vnitas mobilis non requiritur: ergo nõ rectè tractatur quæstio. Antecedens probatur exemplo animalis, quod movet nũc vnum pedem, & figit nunc alium; vel quod deorsum præcipitatum movendo moritur; in quo motu nõ est vnitas mobilis, sive pedem vnum motum, alterum quietum spectes, sive totum animal cõsideres, quod nũc vivum, nũc mortuum deorsum fertur. Est tamẽ vnus motus animalis, quia est continuus; nõ autem vnum mobile vt manifestè vides. Similis est ratio de ligno eodem, partim viridi & partim arido, in quo videtur esse vnus idemque motus numero, cùm tamen hoc lignum sic consideratum secundùm partes specie distinguatur; quandoquidem ea pars quæ viret, specie distinguitur ab ea quæ aruit; cùm illa viventis, hæc non viventis formam induerit. Accedit & illud in textu de cytharœdo, qui à primâ corda ad infimam (mediis nõ pulsatis) transit. Constat in hoc exemplo esse eundem motum continuum (vt ait) non tamen esse vnum mobile; non ergo vnitas mobilis semper requiritur.*

Cap. 3. huius lib. text. 23.

Resp. *Motus progressivus animalis nõ est propriè continuus & simpliciter vnus, sed compositus ex multis, nempe ex tractione & pulsione.*

Motus animalis non vnus est, sed compositus ex multis.

ne. Praterea, cùm sit quies in progressione animalis secundùm partes, non est propriè motus vnus. De animali viuo & mortuo, ligno viuente & arido, respondeo nec vnum motum, nec vnum mobile esse. Lignum enim ex parte viuida & ex parte aridum non est vnum continuum sed contiguum, & proinde non est vnum subiectum numero, neque est vnus illius motus continuus, licèt sensus non distinguat. In exemplo cytharœdi quod adfers dico considerari posse duo, motum ipsum manus, & motum chordarum quas manu quatiunt; illum vnum numero esse affirmo, hunc nego: quia non est vnum mobile.

Opp. Ad motum vnum numero non requiritur vnitas formæ: ergo tot vnitates vt docet Philosophus non requiruntur. Antecedens suadetur duobus exemplis, ignis volantis à visceribus terræ ad concauum lunæ, & lapidis decumbentis à superficie terræ in abyssum, si talis fieri posset vltra centrum vniuersi. In vtroque (vt vides) est continuus motus, non tamen vnius numero, quia ascendens flamma nunc superficiem terræ, nunc superficiem aquæ & aëris terminum, sui transitus motusque habet. Sic lapis decumbens viribus collectis vltra centrum (si via pateat) aliquantulum progreditur, nouumque terminum ad quem acquirit, cuius nomine forma in textu dicitur.

Resp. Mea quidem opinio est, non terminari motum per se ad superficiem corporis ambientis (nam sic, vt ais, ignis à centro ad locum suum naturalem per volans multiplicem haberet terminum) sed ad vbi, quod est res ipsa cum quantitate rei mobilis; & sic licèt flamma perrumpens à terra per aquam & aërem aliam aliamque superficiem acquirat; ea toto tamen eo spatio vnum vbi continuum habet. Alterum exemplum nihil probat; primùm, quia fieri non potest vt terra à superficie ad superficiem secundùm totam diametrum perforetur: tum si perforetur, lapis nullâ vi vltra oppositum centrum caderet, sed subitò illic vt in loco proprio conquiesceret.

Vbi res idem cum quantitate rei mobilis.

Opp. Si vnitas temporis requiratur, aut erit vnitas temporis quod est mensura primi motus (quæ est vna in omnibus totius vniuersi simul assistis) vel eius temporis quod est mensura huius vel illius motus: priùs non est, nam sic motus omnium est vnus numero; si verò posterioris, ridiculum esset alias vnitates postulare, cùm hæc sola sufficiat: nam vbi est mensura motus singularis, ibi necessariò erit motus singularis.

Resp. Per vnitatem temporis, nec tempus primi mobilis, nec expressè tempus quod motum singularem dimetitur hoc loco intelligo, sed spatium illud quo alicuius rei motus sine vlla media quietis morâ vnius numero esse cognoscitur, distinguiturque ab alio, qui volanti in via ante acquisitum terminū impeditur,

petitur.

Opp. *Ad vnitatem motus sufficit vnitas mobilis: ergo inanis est ista triplicis vnitatis distinctio. Antecedens probatur, quia à subiecto omne accidens distinctionem numeri & vnitatis habet; cùm ergo motus sit accidens mobilis, si mobile sit vnum, vnus quoq; motus ex necessitate erit.*

Resp. *Esti omne accidens extrinsecam vnitatem à subiecto petat, quia idem numero cum accidente suo subiectum facit: intrinsecam tamen aliunde vnitatem aliquando habet, vt motus à movente, tempore, & forma.* Accidens intrinsecè vnitatē à subiecto non petit.

Opp. *Realiter distinguitur motus à mobili tempore & termino; sunt enim entia re, planè specie distincta: ergo potest motus esse singularis & vnus numero sine istis, quo posito, sequetur necessariò illorum vnitates ad huius vnitatem non requiri.*

Resp. *Non nego habere posse internam vnitatem essentiæ sine illis, sed non habere externam vnitatem existentiæ, de quâ hic agitur. Potest enim motus considerari in suo principio movente sine mobili, tempore, & termino secundùm essentiam, & sic est ens distinctum in rerum natura; sed hic vt est actus mobilis, solùm physicè consideratur.*

Opp. *Motus cœli vnus est numero sine consideratione temporis & termini: ergo ad vnum motum singularem non requiritur triplex hæc vnitas quam posuit Philosophus. Antecedens probatur, quoniam motus cœli est (vt ait Philosophus primo de Cœlo) simplex, vnus, & æternus: at in æternis nulla est temporis aut successionis consideratio; tempus enim & successio mortalitatem arguunt vt est in 3. Physicorum.* Et 2. de Cœlo c. 1. tex. 1. & 2.

Resp. *Motus cœli æternus dicitur successione, non simplici constitutione sui; est enim solus Deus simpliciter & secundùm essentiam suam æternus. Præterea est in motu cœli terminus ad quem movetur, quia motus qui fuit heri non est hodiernus, cùm & alio alioque tempore, nec non alio alioque termino mensuretur.* Motus cœli quomodo æternus.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus specie distinguantur per terminos ad quos feruntur?

Simi-

Similiter, quia vt actus distinguit potentiam: ita terminus distinguit motum; motus enim respectu termini potentia est, quamvis actus inchoatus respectu mobilis subiecti dicatur.

Definitione formæ, quia terminus ad quem dat nomen & esse motui, motus enim semper à termino ad quem denominatur.

Contrario, quia à termino à quo specie non distinguitur motus, à termino ergo ad quem specificam distinctionem sumit.

Quod verò non distinguatur specie per terminum à quo hinc constat, quia duo termini motus specie differunt, & a duobus differentibus specie nihil vnitatem aut distinctionem specialem habet.

Cap. 1. huius. lib. tex. 4. & c. 4 tex. 48.

Aristotelis. 1. de Cœlo. c. 8. text 86.

Distingui motus specie per terminos *ad quos*, probatur à

Argumenta contra secundam quæstionem.

1 Opp. *Signis & terra simul moveantur sursum, illius motus est naturalis, huius violentus, qui specie (vt docet Philosophus) differunt; sed bi duo motus eundem terminum omnino habent: ergo sunt motus distincti specie, qui à terminis* ad quos *specificam suam distinctionem non sumunt.*

2 *Similis est ratio de motu circulari & recto, qui vnumquam eosdem terminos sortiuntur: & tamen in 7. Physicorum motus circularis à motu recto specie differre dicitur.*

3 *Huc addo, quod termini* à quibus *specie etiam distinguant motus, cùm generatio distinguatur ab alijs motibus positiuis per* non ens, *à quo procedit.*

4 *Postremò, cùm termini ad quos sint fines terminantes motum, resque nulla à fine specificiam differentiam sumat, fieri non potest vt motus à motu specie differat per terminos ad quos destinantur.*

Resp. *Motus ignis & terræ naturales, cùm ad diversos terminos destinentur specie differunt; non autem cùm eosdem sortiantur, vt in hoc exemplo constat; neque violentum & naturale sunt contraria in motu, nisi respectu eiusdem. De motu circulari & recto idipsum dico, eosdem scilicet specie non differre si vterque ad vnum* vbi *atque eundem destinetur. Nam vt linea recta & curua non differunt nisi specie accidentali: ita motus rectus & circularis per accidens solùm differunt, si ad eosdem terminos ferantur? Quod adfers de generatione nō movet, quia generatio nō est motus de quo hoc loco disputat Philosophus, sed quædā quadripartita mutationis species, de qua in primo huius libri disserit, nempe à non subiecto ad subiectum. Neque verum omni ex parte est quod dicis de generatione; nam & illa etiā à termino* ad quē *nomen & distinctionem habet; generatio enim propriè non dicitur, donec terminum* ad quem *mobile attigerit. Postremò, terminus* ad quem *est instar finis, non ipse finis, sed potiùs forma & actus ipsius motus, vnde essentialem distinctionem habet.*

1

2 Violētū & naturale quomodo cōtraria in motu.

Motus rectus & orbicus per accidens solū differūt.

3 Generatio quando propriè dicitur.

4

Distinctio

Distinctio quæstionum, An diminutio sit naturalis motus positivus? & An sit specie distinctus per terminum ad quem?

Quoniam sunt qui defendãt *diminutionem & remissionem* inter positivos motus nõ annumerari; defendimus tamẽ sic esse, & specie per terminos suos positivos inter se distinguiquod probatur.

1 Ab authoritate Arist. qui in quadripartita distinctione mutationis diminutionem & alterationem inter motus genera positiva annumeravit.

2 Ab authoritate D. Thomæ, qui diminutionem quantitatis, & qualitatis remissionem motus reales esse, & per terminos reales distingui affirmat.

3 A simili, nam vt planta detractâ ab eâ portione aliquâ, novũ modum totius subit: ita homo decrescens naturali ratione ad terminum contractionem fertur, entisque compleri nomen & naturam habet.

4 Ab exemplo Socratis nunc forsan iuvenis sub decem, nunc senis sub 8. digitis existentis, qui sic dilapsus novam indies quantitatem vt terminum acquirit, à quo illius motus specie ab alio quocunque motu differt. Vt ergo amplior quantitas & moles corporis est terminus accretionis: ita minor & contractior est terminus diminutionis.

Observatio notatu digna,

Mutato nomine, eadem est ratio remissionis in qualitate, qua est qualitatis per gradus quosdam (vt ita dicam) retusio & declinatio.

Argumenta adversus quęstiones.

Opp. *Etsi Arist. videatur diminutionem inter motus genera posuisse, quæ terminis positivis distinguuntur: ratio tamen, & authoritas optimorum philosophorum suadent contrarium; quippe diminutio nihil aliud est quàm lapsu naturæ declinans pulsus, humidi nativi decretio, totiusque substantiæ tandem & quantitatis corruptio. Nam quamvis decurrens per præcipitium natura novam acquirat quantitatem, maiorem tamen & meliorem semper deperdit, & tandem humido per calorem naturalem depasto, subiectum quãtũ in nõ quãtũ vertit. Est ergo diminutio potiùs corruptio ab ente ad nõ ens, q̃ motus, qui termino positivo definitur. Insuper accretio essentialiter est acquisitio quãtitatis, et intẽsio qualitatis: ergo decretio & remissio sunt essentialiter corruptiones earundem formarum. Ratio à contrariis sequitur, quorum essentia diversa est. Hoc concesso, sequitur diminutionem esse motum negativum, & per terminum positivum specie non distingui. Præterea in remissione per gradus aliquando desunt qualitas in non gradum, sicut constat in aqua calidâ quæ defervescẽs redijt in frigidissimã naturã suã: ita in diminutione fieri potest decretio à quantitate in non quantitatem. Diminutio ergo nec firmâ quantâ semper terminatur, nec specie per illam distinguitur.*

1 Diminutio quid.

2

3

Resp.

Senectus non est contra naturam, nec mors nisi violenta.

Resp. *Vt est flos, ita est fructus maturus, & messis naturalis rerum. Senectus enim non est contra naturam, nec mors ipsa, si non sit violenta. Aquisco Arist. diminutionem posuisse inter motus positivos, & quæ adfers contra hanc positionē nō videntur invicta. Metaphoras ergo tuas ad Philosophicam demōstrationem nō admitto; nam quamvis pulchrè natura occasum doceat, rem tamen in præsentiarum non demonstrat. Nō est ergo diminutio corruptio, sed acquisitio, non negatio, sed positio & affirmatio minoris acquisitæ quantitatis. Aliter ergo ratio tua non valet à contrarijs, quia non observatur oppositionis proportio: nam neq; augmentatio est generatio propriè dicta quantitatis, nec diminutio corruptio, sed vtraq; cōtrariâ ratione quædam acquisitio novæ; illa scilicet maioris, hæc vero minoris, eademq; naturalis, quantum vis per impotentiam naturæ fiat. Nam vt est naturalis potentia, ita etiam est naturalis impotentia, cùm non vi & impetu naturæ horologium temporis & ætatis veratur. Comparatio tua inter remissionem & diminutionem nulla est, quia negatur; affirmamus enim sic rem quantam diminui nō posse, vt in nōn quātā desinat: quippe res quanta est continua, & continuum est semper divisibile in partes infinitas: est ergo in diminutione perpetua acquisitio novæ et minoris quantitatis. Vnde concludo eodem termino quanto & definiri & distingui hanc speciem motus. At dices me exemplum caloris effugere; non effugio, sed respondeo non esse inter qualitatem et quātitatem in hoc parem rationem, quia sola quantitas semper divisibilis efficitur, non qualitas. Vel potius dico, totum istum aquæ in vltimo gradu caloris extingui non remissis: remissio enim arguit vlteriorem gradum eiusdem speciei, qui non relinquitur cùm inducitur frigus aquæ.*

Phys. lib. 6. text. 3. & tex. 15.

Diminutio non est corruptio, sed acquisitio minoris quantitatis.

Distinctio quæstionis, An motus à qualitate extremâ ad extremam per medium fit vnus specie?

Media qualitas cōsiderari potest bifariam, vel

1 Vt ad eam tendat mobile sub ratione extremi, & sic quamvis haec non diu persistat mobile, est tamen alius motus à motu ad extremā.

2 Vt ad eam tendat veluti per viam ad extremam, & sic non impedit quo minùs sit vnus motus specie qualitatis extremæ ad extremam per medium, quia non à media quæ est via, sed ab extremi, quæ est forma suum nomen habet.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Opponis te in hoc dubio multis præclaris viris, sed rationi quidem respondes? motus Socratis ad nigredinem est per viridem aut cæruleum colorem medium, in quo aliqua mora est; ergo non est idem vnusque motus specie. Ratio sequitur, quia medij colores & extremi differunt specie: differunt ergo eorum motus. Præterea, quis sanâ mente negabit introductionem formæ rationalis in embryonis specie differre ab introductione animæ rationalis? & tamen formatio embryonis est quasi via ad formam hominis. Cur ergo similes actiones non constituent*

rei,

rit, motum per medium esse distinctum specie à motu, qui ad extremum tendit? Postremò quem quasi locum illa medij acquisitio obtinebit, cùm motus ab extremo per medium ad extremum pergit? Certè aut erit proprius, & distinctus motus specie per se, aut ad alterum extremorum, aut saltem ad vtrumq; pertinebit: non ad alterum aut vtrumq; extremum pertinet, (cùm medium sit species distincta ab vtroq;) est ergo motus per se specie distinctus, vt docti arbitrantur.

Resp. Distinctio modo adhibita, omnes istas obiectiones evertit et convellit. Nam si medius color, aut alia quæcunq; media qualitas, sumatur pro termino extremo motus (medium enim sæpissimè ratione extremi subit, si cum extremo comparatur) tum quidem motus ad medium differt specie à motu ad extremum, quod maximè alteri extremo opponitur: sin verò transeat motus per medium, vt per viam aut gressū ad oppositum, neq; in eo fiat mora aut quies, motus per illud non differt specie, sed est vnus continuus, vnusq; specie motus. Neq; illud exemplum embryonis quod inducis, quicquā valet; quippe embryo hominis (vt embryo) potius homo quàm bellua dicitur, neq; simpliciter specie differt, quia est in proximâ potentia ad formam humanā induendam, à qua nomen & distinctionem habet. At motus transit per medium (inquis) & ibi acquisitio eiusdem medij, qua acquisito motus est, qui motu vel per se & propriè distinctus à cæteris, vel ad motum vnum vel vtrumq; extremorū pertinebit. Facilè respondeo, pertinere ad motum eius extremi ad quod tendit, sine medio non sistat mora. Nam vt in curredo stadio à meta ad metam, id vnum continuus motus, licèt sit media aliqua via per quā curser vestigia ponat in motu ab extremo ad extremum, tanquam à scopo ad scopum, est mobilis quasi vno, quæ ab vtroq; extremorum differt; hic tamen motus vnus cùm mobilis continuus est, nisi in medio diutiùs quiesceat & commoretur.

Vt in Ethic. li. 2. cap. 8.

Motus ab extremo ad extremum per medium quomodo vnus specie.

Embryo hominis vt embryo, potiùs homo quam bellua dicitur.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus localis distinguatur specie ab alio motu per locum ad quem fertur.

Locus cõsideratur tri

- Materialiter, pro superficie ambientis corporis, & sic non semper localem motum specie distinguit.
- Formaliter, pro naturali respectu & vbi acquisito, & sic distinguit aut
  - Per virtutem motricem corporum motorū, (gravitatem, levitatem, figuram, & potentiam, intelligo) quę specie differunt.
  - Per relationem ad locum, ad quem vi aut naturâ tendit, & hoc probatur
    1. Quia locus est obiectum quod motus respicit, & finis in quem tendit, quo acquisito mobile quiescit.
    2. Quia nomen à loco motus localis habet, quod non haberet, si loco non terminetur & distinguatur.

Argu-

Argumenta adversus quæstionem.

Opp. *Tutior pars est eorum, qui defendunt motus locales per loca materialiter accepta specie ab aliis motibus distingui; nam aliter quid respondes de motu circulari & recto? & iterum quid an de recta sursum, & deorsum, sive vi & impetu sive naturâ fiat? Motus enim terræ à motu ignis specie differt, sive ille sit naturalis ad diversa loca, vt ignis ad concavum lunæ, & terra ad centrum suum, sive sit violentus, vt terra sursum. Nam violentus motus & naturalis specie differũt, iuxta Philosophum primo de Cœlo cap.* Tex 9. *2. idipsum quoque docet lib. 8. huius eprtis, capitulum 8.* Tex. 64. *Præterea, quid per formalem aut formaliter acceptum locum intelligas non video, cùm alij ad gravitatem & levitatem, alij ad potentiam activam naturæ moventis, alij ad figuram aptam ad motum, vt in globoso corpore, alij ad vbi seu respectum loci istam formalem acceptionem loci referant. Nequeo certè intelligo, quando magis abistis quàm à locis ipsis motus essentiales differentias sumerent; cum plus in absolutis quàm comparatis insit disconvenientiæ, loco verò absoluti sumptus est ens absolutum, at comparatè acceptus est ens respectivum.*

Video, pag. 233.

Resp. *Ad prima exempla & loca quæ ex Aristotele ducis, respondeo illos motus differre specie accidentali. Nam vt linea recta & lineæ circularis re & essentiâ non differunt, sed accidente: ita motus rectus & circularis. Idipsum dico de motu naturali & violento, quòd non dialecticè specificam differentiam faciant, sed physicam aliquo modo. Quod addis tertio, quid intelligas per motum localem, aut per locum respectivè acceptum parùm urget, quia à tuâ intelligentiâ non dependet quæstio. Sed vt intelligas, verbo respondeo, per locum formaliter acceptum vbi simplex aut compositum intelligi, quod de novo semper, vt terminus motus localis acquiritur.*

Motus naturalis & violẽtus physicã nõ dialecticam differentiam faciunt.

Locus formaliter sumptus quid.

Distinctio quæstionum, An motus regularis & vniformis differant? & An omnis motus sit regularis vel irregularis?

Distinguitur motus in

1 Regularem, qui non est velocior in vna parte temporis quàm in alio, vt motus cœli,

2 Irregularem, qui est velocior in vna parte temporis quàm in alia, vt motus lapidis qui naturaliter velocior est in fine quàm in principio.

3 Vniformem, qui est cum vna pars mobilis non moveatur celerius motu quàm alia; vnde sequitur quòd motus cœli sit regularis respectu temporis æqualis in quo movetur, nõ autem vniformis respectu pa-

ti

tis, quia partes vicinæ polis tardiùs moventur quàm aliæ partes remotæ, quæ in æquali tempore maius spacium transeunt. Ex his colligo, omnem semper motum naturalem esse regularem aut irregularem præter motum animalis, qui mixtus dicitur, & quodammodo voluntarius. *Nota quod motui uniformi alius motus ex adverso respondens, qui deformis nominatur.*

Argumenta adversus quæstionem.

Opp. *Arist. in hoc cap. motum regularem & uniformem pro eodem sumit: est ergo nimis curiosus in distinguendo vno ab altero: Præterea, vterq; definitione conuenunt: ergo non differunt. Antecedens probatur, quia & regularis & uniformis sunt motus æquales, id est tales, qui non nunc velociores, nunc tardiores dicuntur. Similis est ratio de motu irregulari & deformi, inter quos non debet esse curiosa distinctio, cùm vtrique sint motus inæquales. Insuper, cùm velocitas & tarditas in eodem motu simul esse possint, vt in quæ cœli, qui tardior est circa polos quàm in aliis remotioribus partibus sui, & in motu cuiusque rei naturalis, quæ semper velocius in fine quàm in principio mouetur: non video quomodo aptè istos motus distinguat, cùm in omnibus præter quam in cœlo, grauitas & leuitas sint causæ effectrices motus, quibus in suis terminis distinguuntur. Postremò quamvis placeat Beuerlino tam subtilissimo existimare, omnem motum esse regularem aut irregularem, vt. latus tamen in hoc contradicere veritati, quia est motus dierum qui nullum temporis respectum, nullam velocitatis aut tarditatis rationem habet, cum omnes eorum actus ævo non tempore mensurentur. Huc addo, omnes inæquales motus, quorum mensura instans est, non tempus. Instans enim inuariatum esse demonstratur, vt autea docuit Philosophus.*

Lib. 1. de Cœlo c. 3. tex. 17. & 18.

Resp. *Arist. sub communi nomine, & motum regularem & uniformem in hoc capite comprehendit, & vtrumque æqualem appellat; alibi tamen distinguit, vt hic distinguo. Negno (vt ait) definitione conuenire, nam regularis (quod est notatu dignum) partes temporis, uniformis autem partes mobilis respicit. Est enim regularis qui non est velocior in vna parte temporis quàm alia, est autem uniformis, cùm vna pars mobilis non mouetur celerius quàm alia; vt motus lapidis, cuius vna pars non celeriore cursu incitatur quàm alia, tametsi totus lapis in fine naturalis sui motus celerius rapiatur ad centrum, ratione minoris medij resistentis. Si similis sit ratio irregularis & deformis motus, similem mutato nomine adhibeamus responsionem. Ad quartum argumentum dico, posse quidem accidere contraria, qualis sunt velocitas & tarditas, grauitas & leuitas, inesse eidem subiecto, sed non eodem respectu, aut in eadem parte subiecti & sic determinat partes polares cœli tardius, partes alias velocius ferri. Similiter de motu lapidis velocioré in fine*

Motũ regularem & de formem quomodo pro eodem sumat Aristoteles.

Motus regularis ab vniformi quomodo differat.

quàm

Generatim omnis motus est regularis vel irregularis speciatim nō item.

quàm in principio dicendum est, quippe non eodem respectu hæc contraria accidētia insunt. Ascribis aliquid Bevero, & tamen insignis vanum, sed non contradicit veritati (vt ais,) nam omnis motus est aut regularis aut irregularis, si generatim hæc nomina consideres, vt ille; si verò speciatim distinguas, motus animalis, mixtus & voluntarius, excipitur. De motu dæmonum & de instantaneis mutationibus rerum non hic agit Arist. motus enim solum naturales eosdemq; per se distinguit.

An motus differentes genere aut specie continuari possint?

An idem mobile contrarijs motibus simul moveatur?

Argumenta contra primam quæstionem.

1 Opp. *Localis motus & augmentatio specie differunt (sunt enim diversæ species motus) sed localis motus, & augmentatio continuantur ergo motus diversæ specie continuari possunt.* Minor probatur, quia acquisitis nutrimentis, fit semper concretio cum augmentatione. Cùm enim convertatur alimentum in naturam alijs, indeque fiat augmentatio, loci etiam commutatio necessariò sequitur. Nam quis dicat eundem esse locum, aut loci respectum in planta de nouo satâ, cùm adhuc vix à terra eminet, & in magnam excrescit stirpem? est ergo continua loci mutatio cum augmentatione. Præterea, si motus

2 diversorum generum continuari non possint, ostende mihi, quomodo à status virilis ætatis contabescere videantur natiua humana? videntur quidem sibi diminutio, quæ est in quantitate, & corruptio prauia in substantiâ, nec continuari; siquidē æquis passibus corruptio & diminutio hominē ad sepulchrum trahunt; vnde (vt nonnulli putant) aptius definiri non potest diminutio, quàm continua seu perpetua corruptio. Nihil hic de nutritione, concoctione, & generatione dico, quæ quidem sunt diversæ species motus, & tamen concoctio nutritionis, & generatio vtrique continuatur. Quod

3 sint diversæ species motus, medici affirmant; nam esse omnis nutrimenti sit generatio quædam, omnis tamen generatio non est nutritio: & quamvis concoctionem sequatur nutritio, nutritio tamen non est concoctio.

Resp. *Omnis extensio loci in vna est commutatio eiusdem;* fatemur esse in augmentatione extensionem loci, negamus tamen esse vnum locum, nec ergo bini duo motus continuantur: neque est quod mireris quendam esse respectu plantulæ, ac cedri iam in immensum auctæ; siquidē locum non solum præfert superficies ambiens, sed pro respectu & vbi acquisito sumit. Philosophus. Ad

Locus bifariā sumitur à philosopho.

terum argumentum aio, decretionem non esse corruptionem, sed (vt superiùs docui) acquisitionem minoris quantitatis; corruptio enim ad non ens tendit: hæ ergo species continuari non possunt. Postremò, instas in cognatis motibus, non penitus diuersis, si oriuendi naturæ spectes; est enim nutritio particularis generatio, & est concoctionis perfectio nutritio, non sine novâ generatione. Sed etsi specie differant (vt quidam medici docent) non tamen est continuatio eorum, quia interposita est quies & mora inter terminos ad quos tendunt, & à quibus essentiales distinctiones sumunt.

Locus bifariè sumitur à philosopho.

Nutritio est particularis generatio.

Argumenta contra secundam quæstionem, An idem mobile contrarijs motibus simul moveatur?

Opp. *Idem mobile, vt orbis Saturni, aut Iouis, aut cuiusvis planetæ inferioris, motu diurno ab oriente in occasum, & motu retrogrado ab occasu in orientem simul movetur: ergo idem mobile contrarijs motibus simul movetur. Antecedens constat, quia raptu primi mobilis inferiores orbes in dies singulos ab ortu ad occasum ferentur, suoq; ipsorum motu sensim & pedetentim, vt muscarum plaustri reniterentur. Ratio constat, quia isti motus sunt violentus & naturalis adeoq; ad contrarios terminos, nempe ad ortum & occasum solu. Deinceps, quid ais de paroxysmo tertianæ febris, in quo frigus primùm invadat, & totum subitò fine vlla mora & quiete furit: est ergo motus contrarij non solùm sunt continui, sed & idem mobile, id est æger miserè afflictus inter immane frigus & fummas, eodem instanti languet. Nã si aliter se rem habeat, ostende instans in quo vtrumq; malum non seviat, aut ostende vllo pacto momenta, in quibus frigus desinat & calor vires collegat; certum est non citius remitescere frigus, quin calor efferveseat, imo simul cum frigore febrili declinante & calore succrescente conflictatur æger.*

Lib. 2 de cœl. tex. 16.

Resp. *Brevissimè respondeboistis argumentis, nempe contrarijs motibus eadem orbem cœlestem agitari. Nam quamvis raptu primi mobilis inferior quisque orbis incitetur, & renitatur proprio motu: non est tamen contrarietas, quia termini istorum sunt distincti, nisi quoad vas, cum eadem pars cœli vtrumq; terminum vicissim faciat. Neq; hic de violento motu agitur, sed de naturali. Alterum exemplum de paroxysmo seu accessione febris nihil probat, cùm sit quædam certa periodus vtriusq; qualitatis, certaq; quies & cessatio, quam licèt æger vix senserit propter tyrannidem morbi et velocitatem. Huius est tamen status quidam, est etiam declinatio.*

Termini orientis & occidentis non sunt diversi. si respectu nostri.

CAP. 5.

Virum { *Motus motui vi est fluxus, vel vi fluens forma opponatur?*
{ *Forma fluens sit eiusdem rationis cum forma terminante motum?*

REstat vt in extrema parte huius libri de contrarietate et quiete disputet Philosophus, de quibus ante obiter, nunc autem distinctè agit. Cæterùm ne nimio quasi motu defatigeris (studiose lector) cùm nihil præter motũ hi libri sequentes sonent, velociùs incitabo nunc cursum, & quæ fusiùs dicta sunt discutiam paucis. Quinq; ergo modis (vt hic docet Arist.) motus motibus contrariari videntur; primò cùm alter ab vno termino procedat, vt motus cœli ab oriente, alter ad eundem tendat, vt motus solis ad orientem; secundò cùm vterq; à terminis contrarijs fluat, vt calefactio & frigefactio à calore & frigore; tertiò cùm vterq; ad terminos cõtrarios & repugnantes destinetur, vt sanatio & ęgrotatio ad sanitatem & morbum; quartò cùm alter ab vno contrario proficiscatur vt à sanitate, alter ad oppositum eiusdem contrarij flectatur vt ad ægritudinem; quintò cùm vterq; & à contrarijs terminis incipiat, & in contrarios desinat, vt sanatio & ægrotatio: motus à contrarijs causis orti ad contraria effecta contendunt. Sed dices, quorsum est ista apud Philosophum numerosa distinctio? huc nimirum tendit, vt intelligas quinã motus propriè adinvicem opponantur. Quid multis? Contrarij motus propriè definiuntur, qui ex terminis contrarijs, aut à medijs ad contrarios fiunt. Sumitur enim contrarietas motuum præcipuè ex termino *ad quem* tendunt; sic calefactio & frigefactio, augmẽtatio & diminutio, intensio & remissio, omnes locorum mutationes sursum & deorsum contraria dicuntur, quia terminos diversos (vt ita dicam) se terminantes habent. In cæteris verò mutationibus quas à motus classe antea excluſit Arist. id est, in generatione & corruptione spectatur contrarietas ex accessu & recessu ad eundẽ terminũ, vt generatio tendens ad esse rei contraria est corruptioni quę inde recedit.

Motus motibus contrariantur quinq; modis.

1
2
3
4
5

Vsus huius distinctionis.

Contrarij motus qui sint.

Contrarietas motuũ vnde.

In generatione & corruptione contrarietas vnde.

Ex hisce vnam quæstiunculam elicias, *Vtrum motus motui opponatur vt est fluxus seu successiva acquisitio formæ, vel vt est ipsa fluens forma?* Superiùs inter fluxum & fluentem formam hoc discrimen posui, vt fluxus sit propria & formalis significatio motus, forma autem fluens impropria & materialis. Est enim fluxus *naturalis acquisitio formæ*, fluens verò forma est *ipsa inchoata, & quasi in herba succrescens forma*. Hac distinctione positâ admodum anceps non est dubitatio; quippe motus motui non vt forma, sed vt fluxus & acquisitio formæ alteri mutationi opponitur; sic enim propriè motus dicitur definiturque *actus incboaturi rei mobilis in potentia ad formam* à actus (inquam) in

Quæstio.

Discrimen inter fluxum & fluẽtẽ formã. Motus motui opponitur, nõ vt forma, sed vt fluxus formæ.

Motus quid sit.

in potentia ad formam, non ipsa forma; quæ licèt vt cera calore naturali liqueſcens fluat, aut vt planta creſcat; non eſt tamen per ſe motus, ſed terminus eiuſdem ad quem tendit. At dices, quomodo ad formam tendit motus, quam in amplexu fluentem habet? Vt mater in vtero ſuo embryonem ſeu fœtum creſcentem fovet, & tamen non ceſſat laborare, donec infantem perfectum in lucem ediderit, ad quem movetur; ita motus in amplexu veluti ſuo formam pullulantẽ tenet, & tamen non quieſcit donec abſolutam eandem produxerit, quâ ſic productâ terminatur. Natura enim in re qualibet non florem ſed fructum, non inceptum opus ſed perfectum, non principium ſed finem quærit; medium verò naturale quærendi motus eſt; id eſt, actus: actus inquam, non perfectus qui forma dicitur, ſed actus inchoatus ſeu fluxus formæ, & ſic alij opponitur motui, quia ſic propriè & per ſe motus eſt. Verùtamen obſervandum eſt, non in omnibus iſtis modis contrarietatis, quos poſuit Ariſt. ſic opponi & contrariari motum (generatim enim in illis de repugnantia motus agit) ſed exiſtimandum eſt opponi ſolùm in illis contrarijs quorum extrema aut media ſunt poſitiva. Nam aliter cùm ad non ens tanquam ad terminum declinet aliquid, vt in corruptione rerũ, motus fluens forma dicetur; at potiùs forma defluens & defloreſcens, quàm fluens, vt fiat perfecta, dicitur. Hinc generatio & corruptio negantur eſſe motus genera, quia vel à non ente, vel ad non ens fluunt.

In quibus motibus ſit oppoſitio.

Deſiderari exempla probationis in hac quæſtione non poſſunt; vnum vel alterum ſolùm proponam. Calefactio eſt motus contrarius frigefactioni, & dealbatio non ſolùm denigrationi, ſed etiam mutationi cuiuſque coloris medij. Medium enim comparatum cum vno extremorum rationem extremi induit, vt in fine huius cap. docet Philoſophus. Sed quorſum hæc? vt intelligas per iſta exempla non ſolùm quid ſit motus propriè acceptus, ſcilicet fluxus non fluens forma, ſed etiam quomodo alter alteri opponatur. Si enim v. gratiâ ſumas calefactionem pro calore, & frigefactionẽ pro frigore; quæro An exiſtimes hæc inter ſe opponi vt qualitates, vel vt motus? certè calor & frigus ſunt qualitates: opponuntur ergo vt qualitates. Hinc infero, calefactionem & frigefactionem, vt ſunt motus contrarij non pro formis accipi, ſed pro formarum potiùs fluxu & acquiſitione, quæ tamen ſuum nomen habet à forma ſeu termino ad quem tendit; vt frigefactio à frigore, calefactio à calore, quibus primariò repugnantiam acceptam ferunt. Præterea cùm calor & frigus ſint ipſi termini terminantes motum, id eſt, tales in quibus ceſſat motus, quomodo motus dicuntur contrariari, cùm formis ſeu terminis

acquisitis omnino definant esse motus? est enim in acquisitis terminis quies non motus, cessatio mobilis, nō progressio aut imperfectio rei. Quippe termini sunt vltimi quasi scopi ad quos in omni motu cōtendit natura: si quæ lucta aut certamen contingat, in via est, non in meta, in motu non in forma, in progressione non in perfectione rei.

In terminis quies non motus.

In via enim, motu, & progressione naturæ est sæpe aliqua contentio, quia non est actio sine passione, sed in meta, formâ & perfectione est ab omni pugnâ cessatio & quies, quę vel privatio, vel cessatio omnis motus definitur.

Actio non est sine passione.

Distinctio quæstionis, Vtrum motus motui vt fluxus, aut vt fluens forma opponatur?

Motus sumitur vel
- Generatim, pro omni mutatione, & sic hoc loco à Philosopho non distinguitur.
- Speciatim, idque trifariam
  - 1 Pro forma naturali fluente à materiâ, & actiuâ potentiâ naturæ.
  - 2 Pro actu inchoato, id est, pro imperfecta progressione naturæ ad formam perfectam acquirendam.
  - Pro fluxu, qui partim ex forma fluente, partim ex actu inchoato constat, & sic alter alteri opponi dicitur; quod probatur
    - 1 A necessario, quia in omni sero motu sunt actio & passio, quę contrariantur.
    - 2 A repugnantia terminorum ad quos motus tendit.
    - 3 Ab exemplis calefactionis, & infrigefactionis, aliorumq; motuum qui sunt contrarii.
    - 4 A comparatione mediorum & extremorum, in quibus motus propriè versatur, vt hic docet Philosophus.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Sæpe autem interpretibus satis confidenter, nunc audacter ipsi Aristoteli te ipsum opponis, qui in textu planè contrariam opinionem tuæ defendit. Is enim ait omnem contrarietatem motus à contrarijs terminis* ad quos *dependere; tu autem hic ais motū motui opponi vt est in fluxu aut formâ fluente, non in terminis ad quos tendit.*

Resp. *Nemo me rarius aut formidolosius à maiorum vestigijs flectit, sequor tamen aliquando directiorem ad scopum viam; & si mea me opinio fallat, veniam peto abillis, à quibus invitus discedo. Hic verò non sum contrarius Aristoteli, vt ais; nam idipsum cum illo defendo, à contrarijs motuum terminis motus nominari contrarios. Sed attende quod termi-*

contrarij sumantur duobus modis, vel vt sunt fluentes forma, vel vt sunt terminantes; vtroque autem modo sunt eiusdem specificæ rationis. Primo modo motus vt motus contrariantur, non posteriore, quoniam motus pro formis terminantibus, in quibus cessat motus, non nisi impropriè capiatur. Termini contrarii duobus modis.

Opp. Motus nihil aliud est secundùm optimos interpretes quàm fluens forma: ergo non vt fluxus forma, sed vt ipsa forma fluens alteri opponitur. Antecedens ratione suadetur, quia fluens forma & motus suus vnus numero actus, idemque inchoatus; definitur enim motus actus imperfectus, & sic etiam definitur forma fluens, quæ actus perfectus dici non potest, donec periodum fluendi & movendi attigerit.

Resp. Motus & forma fluens non sunt idem actus numero, imò naturâ differunt; nam, quamvis vtrumque actum inchoatum rectè definias, est tamen essentiale discrimen, si rem diligenter consideres; nam motus dicitur actus mobilis, id est progressio, forma autem actus definitur, id est perfectio. Iterum, per motum vehitur mobile ad formam, per formam autem quiescit mobile. Postremò, motus est actus vel dispositio; forma autem est actus, vt habitus dispositione acquirendus aut acquisitus. Cùm ergo motus sit instrumentum quo acquiritur forma, & forma res acquirenda, nulla est vtriusque essentialis confusio. Vt ergo fructus planta crescere dicitur, cùm adhuc planta herbescat; & tamen fructus plantæ ab accretione & nutritione (quæ sunt motus plantæ) differt: ita à potentia & traduce materiæ fluit forma simul cum motu, & tamen fluens forma res eadem nõ est cum motu, cuius vi tandem ad perfectionem ducitur. Motus & forma fluens non sunt idē actus numero. Discrimen inter motum & formam fluentē.

Resp. Nova videtur quidem hæc tua opinio & inaudita; nam neq; fluentis formæ, neq; formarum fluxus sunt contrarij, sed qualitates aut termini, qui sinvicem simul in eodem subiecto aut loco non patiuntur; quales sunt calor, frigus, albedo, nigredo, gaudium, dolor: quæ qualitates dum sunt in motu non sunt contrariæ, sed entia (vt ita dicam) incerta, planeq; imperfecta; non sunt ergo motus vt fluxus in via contrarij: sed vt habitus in statu, secundùm qualitates aut terminos acquisitos, non acquirendos.

Resp. Nova opinio videtur tibi, sed re non est omnino nova, si iterum memineris illud quod modo dixeram, nempe formam fluentem & terminantem re non differre. Vt ergo à formis terminantibus contrarijs motus contrarij dicuntur: ita à formis etiam fluentibus contrarijs, si contingat in mobile esse illarum certamen, vt sæpe evenit. Exempli causa, aër cõmutetur in ignem, vtriusq; motus sũt contrarij; ratio est, quia in ipso transitu pugna siccitatis cum humiditate contingit; non in statu sed in cursu, non in fine & perfectione sed in progressione naturæ; fortium enim in via vna qualitas infidatur alteri, & qua vivacior est alteram imbecilliorẽ vincit, vnde facta est cõmutatio; &

quod dico in hoc exemplo de motibus elementorum contrarijs, idipsum dico de omnibus, qui in via luctam & conflictum habent.

Distinctio secundæ quæstionis, Vtrum forma fluens in motu sit eiusdem rationis cum formâ terminante motum?

Forma fluens in motu est eiusdem rationis cum forma terminante motum, quod probatur

1 A simili, quia vt eadem est anima influens in grano, quæ est perficiens in planta: ita eadem est forma fluens in motu, quæ est in quiete motum terminans & definiens.
2 A comparatione, quia perfectum & imperfectũ non faciunt differre specie, sed forma fluens & terminans se habent vt perfectum & imperfectum: ergo specie non differunt.
3 Ab exemplo, quia succrescens forma in ovo sub gallina posita, re non differt à forma pulli.
4 Ab hypothesi, si. n. re differret, genere, specie, aut numero differret, sic autẽ (teste Philosopho) nõ differt: ergo per se nullo modo.

Argumenta contra secundam quæstionem.

Opp. *Fluere & terminare sunt planè contraria; ergo forma fluens & terminans sunt quoque contraria. Antecedens constat, quia fluere motum, terminare quietem respicit; quies autem & motus sunt contraria; ergo fluere & terminare sunt contraria. Argumentum tenet, quia contraria eidem non conveniunt.*

Resp. *Fluere & terminare formaliter accepta videntur esse contraria, materialiter tamen pro re, quæ fluit & terminat accepta, non sunt contraria; forma enim inchoata re à formâ perfectâ non differt; nam quamvis in motu sensibus non percipiatur, est tamen veluti in vtero concepta, eademque cum terminante. Quippe vt scintilla in silice aut ferro non cernitur, & tamen est eiusdem rationis cum flamma, quæ inde nascitur: ita forma fluens occulta in motu aut potentiâ materia, eadem est cum formâ terminante, in quam accrescit.*

Opp. *Forma terminans proprium est definire, & essentialiter distinguere rem, cuius est forma; sed forma fluens, hac officia non præstat; ergo forma fluens & terminans non sunt eiusdem rationis. Antecedens constat in formis planta, bruti, et hominis, quibus res ista definiuntur, & secundùm essentiam inter se differunt & distinguuntur: at quis putabit inchoatas rei formas quicquam tale præstare, cùm adhuc res ipsa non sint quas definirent & distinguerent?*

Resp. *Proprium quidem munus est formæ perfectæ definire, et essentialiter rem cuius est forma distinguere, quod etiam munus aliquo modo formis fluentibus convenit, non tamen adeò perfectè & completè; forma enim terminans, essentiam completam rei actu; forma fluens, incompletam essentiam po-*

tentiæ

tentia desinit & distinguit. Sed vt essentia completa & incompleta re non differunt; ita nec forma fluens & terminans re distinguuntur.

Opp. *Embryo hominis, ante certum & definitum tempus à natura, formã humanam non induit, neq; hæc forma omnino dicatur fluere, nisi velis eandem à potentia materiæ traduci & derivari; quod negat Philosophus, qui eandem divinitùs accedere præparatâ materiâ planè demõstrat. Manifestum ergo est, formam fluentem embryonis re differre à forma terminante hominis.* Li. 2. de gener. animal. ca. 3.

Resp. *Vnum exemplum inter mille protrudit, sed in hoc non vincit; nam libenter fatear divinitùs accedere animam ratiocinatricem, eandemque præparatâ materiâ infundi, & non à potentia materiæ traduci: affirmo tamen formam embryonis eatenus non esse re diversam à forma hominis, quatenus ad illam tendit, à qua embryo nomen hominis, non plantæ, non belluæ, non lapidis habet. At dices quænam est ista opinio? Certè non nova; nam vt infusâ et vnitâ animâ rationali non sunt plures animæ in homine, sed vna sol ũ anima: ita quidem ante vnionem, cùm embryo est in motu ad formam hominis, forma illa fluens embryonis non est re diversa à forma hominis; quia est in proxima potentia & motu ad eandem; & alterius animæ pars in embryone dici non potest, quia non cessat fluere & moveri, donec ad eam pervenerit. Vt ergo radius ille transiens cum radio ignis vnum lumen facit, quamvis vnus mortalis, alter immortalis dicatur: ita forma fluens embryonis vnita cum forma hominis, non diversam sed vnam efficit.*

Anima ratiocinatrix divinitus infundi. tur præparatâ materiâ.

Forma embryonis re non differt à formâ hominis ad quam tendit.

Plures animæ non sunt in homine.

CAP. 6.

An quies motui contrarietur in termino à quo? Sunt alia dubia capitis de quibus vide plura sub fine capitis.

MOtus motui contrarius est (studiose lector) vt vides: nunc quomodo quies cum motu, quiesq; cum ipsâ quiete pugnet, pauciſſimis adverte; conclusiones huius capitis non sunt multæ. Prima est, scilicet non minùs quietem quieti quàm motum motui vbique adversari; non solùm ergo motus motui, sed etiam quies motui opponitur; eadem tamẽ ratio & species oppositionis vtriq; non conceditur, motus enim vt affirmatio, quies vt negatio cũ motu certat. Altera conclusio est, motũ quieti cõtrariari in termino *à quo*, non in termino *ad quẽ*; vt motus qui est à sanitate in ægritudinẽ cõtrariatur quieti

eti quæ est in sanitate; quippe illam configit & vulnerat, morbumq; inducit, quo inducto quiescit motus: at huic quieti motus non opponitur, quia ad eandem vt ad finem tendit. Tertia conclusio est, quòd quies in termino *à quo* cõtrarietur quieti in termino *ad quem*; siquidẽ quies in termino *ad quem* priorem quietẽ tollit. Quarta conclusio est, non solùm motum motui, motuiq; quietem, & quietem quieti cõtrariari: sed etiam mutationem mutationis vacuitati, seu *immutationi* (vt veteres loquũtur) hoc enim nomen vsurpant, pro vacuitate aut privatione mutationis.

At (dices) quorsum hoc addit Philosophus, cum omnis motus sit mutatio? Quamvis omnis motus sit mutatio, omnis tamẽ mutatio nó est motus, vt in generatione & corruptione, cunctisq; mutationibus instantaneis manifestè constat, de quibus satis copiosè suprà. At quomodo est mutatio *immutationi* (vt aiunt) contraria? quia in mutatione est rei quodammodo motus, in *immutatione* verò seu vacuitate quies. Quid? an vacuitates mutationis (quas *immutationes* vocant) sunt contrariæ? Sunt; quo (quæso) nomine? non eo quidẽ quo motus motui in terminis positivis, sed in terminis disparatis & contradictorijs. Vt ergo quies est privatio motus: sic mutationis vacuitas, nomen quietis respectu mutationis obtinet, & similiter huic repugnat opponiturque.

Sed hîc suboriuntur quædam in textu dubia, quorum primum est, *Vtrum violentum & naturale in omni genere motus & mutationis reperiantur*? Vt propositam controversiam diluat Philosophus, ait violentum id esse *quod est præter aut contra naturam, cuius movens est extra se*. Hoc posito, respondet dari non solùm in lationibus, sed etiam in cæteris generibus mutationis, vt aliquando naturales, aliquando violentæ dicantur: quod exemplis patefacit, primumq; in generationibus ait, quasdam esse fatales seu naturales, cùm ordo à naturâ constitutus servetur; alias vero esse violentas, quales sunt generationes ranarum & serpentum, quî artificio aliquo procreantur; aut intempestiva rerum & fructuum productio, qualem sæpe in Anglia (hyeme sæviente) videmus. Sed dices, quomodo corruptio dici potest naturalis, quam Arist. 2. de Cœlo cap. 6. contra naturam definit esse? Imò (quod magis est) ipsam senectutem illic omnesque affectus, quibus hunc ad interitum, per vim fieri apertè demonstrat. Solvetur hoc dubium, si dicas illîc nomen violenti communiter sumi, pro omni declinatione quæ perniciem tandem minetur subiecti, quod ad servandum ingenitam vim & propensionem habet. Veruntamen hoc non impedit quo minùs corrumpi hominem naturaliter dicamus,

Violentum quid.

Generationes naturales. Violentæ.

Senectus violenta.

mus, cum senio confectus ab arbore vitæ, vt folium in hyeme aut fructus maturus in autumno cadat. Resista non est difficilis cognitu, si impensè attendas & obserues naturæ ordinem & leges in augmento & decremento hominum, plantarum, & belluarum, quibus (vt ita dicam) in infantia & iuuẽtute duplicem calorẽ natura concedit; idq; ob duplicem causam, nutritionem scilicet & augmentationem: nutriuntur ergo semper quam diu viuant, at augmentantur ad certam periodum, quam & consistentem ætatem seu statum accretionis medici sapienter vocant. Hinc autumnus sequitur, eminetque hyems & occasus vitę, cùm defluentis humidi materiam resarcire nõ possit natura. Languente enim tum calore naturali, minùs reparantur vitales spiritus, sensimq; decrescunt & labuntur. Cùm ergo sic ordo naturæ, gradus & modus seruentur, decretio vocatur naturalis, naturalis quoque corruptio; quia vita cum morte aut subitò aut sine sensu commutatur.

Calor naturalis in infantia & iuuentute duplex, idque ob duas causas.

Nutritio per totam vitam, augmentatio ad certam periodum.

Corruptio quomodo naturalis.

Immorandum non est in istis. Alterationes similiter hìc docet Philosophus, violẽtas & naturales esse; naturales (exempli causâ) si conualescant ægroti in criticis diebus, in quibus plerũq; natura vitæ aut mortis signum aliquod medico sapienti, quasi digito suo demonstrat. Si enim prevaleat natura, aut per concoctionẽ vrinę, aut per sudorẽ, aut per euacuationem aliquam sanguinis, vel alterius humoris infesti, futurum statum ægrotantis indicat. Plura de hac re vide apud Galenũ. li. de Crisibus; nunc verò si alio modo quàm vi naturæ fiant, violentæ & non naturales à Philosopho dicuntur; vt si quis ab equo lapsus apostema intus in corpore putridum disrumpat, maximoq; periculo vitæ immineute sic liberetur. Sed attende, nomen violenti fusiore modo hìc capi quã in 3. Ethic. Nam violentam illam accretionẽ hoc loco nominat, qua quis (vberiore victu faginatus) vltra modum accrescit, sicut multi pueri voraciores solent. Sed cauendum est ab epulis; *ciborum enim helluones sæpe & subitò suffocantur*. Nam vt ingenti viridioris ligni cumulo adiecto ignis potiùs extinguitur quàm inflammatur: sic vita ingurgitatione ciborum frequentius opprimitur quàm conseruatur.

Alterationes naturales.

Violentæ.

Vides nunc (doctissime lector) quomodo violentũ & naturale omni generi motus mutationisq; cõueniant, & de cõtrarietate nõ dubitas, cũ in cõmutatione loci sursũ & deorsũ corpus moueri cernas, sive naturali vi sive violẽto impetu motus localis fiat; quippe motus ignis sursum est naturaliter contrarius motui terræ deorsum: & si ignis deorsum & terra vi sursum volet, contrarius est quoq; iste motus scilicet violenter. Similiter est quies in loco supero, contraria quieti in lo-

co

Dubium primum.

co infimo, sive internam vim motricem rei, sive externum impetū cogentem fortioris spectes.

Dubia quæ sequuntur magni momenti non sunt, attingam igitur verbo. Primum est, *Vtrum quies violenta generetur?* in vtramq; partem arguit Philosophus, affirmativè hoc modo; omne ens quod habet esse post non esse generatur, sed quies violenta habet esse post non esse: ergo quies violenta generatur. Negativè vero sic: si motu violento generetur quies, motus violentus esset propter quietem, velociorque in fine quàm in principio existeret; sed in motu violento contrarium contingit; motu ergo violento non generatur quies. Dubium hoc non solvit Philosophus, vt ait Auerroes; at Simplicius affirmat tacitè insinuari solutionem, cùm dicat in textu motum solū naturalē, non violentū viam esse ad statum seu quietem; motus enim naturalis propriè ad quietem tendit non violentus. Nam vt lapis vi forti in altum emissus, & fortè in sublimi retentus, neque naturaliter moveri ad hunc statū, neq; propriè in loco suo quiescere dicatur: ita sanè de omni motu violento dicendum est, eundem nimirum nec semitam naturæ in progressione, nec portum quietis in perfectione vnquam invenire: non est ergo motus violentus progressus ad quietē, sed solū naturalis ille qui nativo impetu ad formam tendit.

Quòd quies violenta generetur.

Quòd non generetur.

Dub. 2.

Alterum dubium quod movetur anteà dissolvitur, *Vtrum* scilicet *quies motui in termino à quo cōtrarietur?* videtur (inquit Philosophus) quòd sic non opponatur, quoniam mobile dum movetur, aliquid semper illius habet à quo movetur: si ergo quies motui contrarietur in termino *à quo*, sequetur contraria simul inesse. Verùm solvit hunc nodum, demōstrando quietem motui simpliciter non contrariari. Si ergo inchoatè secundùm formam fluentem in eodem mobili reperiantur, non est absurdum; nam vt retusæ & remissæ qualitates elementorum simul esse possunt in vno mixto: ita in eodem mobili motus & quies, si quies pro forma fluente intelligatur. Reliqua quę sequūtur in textu de cōparatione motus & quietis, Aristotelis acumen non sapiunt. Sunt qui existiment ex Theophrasti cōmentarijs in textum irrepsisse; libenter igitur omitto, ne aut plumbum cum auro coniungere, aut crābem bis coctam apponere omnino videar.

Cur reliqua in textu prætermittat.

Distinctio quæstionis, Vtrum quies motui contrarietur in termino *à quo*?

Qui-

1 Propriè, & sic nihil aliud est quã privatio motus in subiecto apto nato ad motum, & sic opponitur motui saltem privativè, idque potiùs in termino *ad quẽ*, quàm in termino *à quo*; nam quamvis in hoc incipiat, vis tamen privationis non cernitur, donec mobile novâ formâ devestiatur.

Quies accipitur bifariam.

2 Communiter seu impropriè, & sic est forma sub qua quiescit mobile, & hoc modo videtur Philosophus nomen quietis in textu accipere, cùm dicat motum quieti repugnare in termino *à quo*, & nõ in termino *ad quem*: & etiam cùm doceat quietem in illo termino quieti in hoc contrariari. Summatim quæstionem sic dissolvo, quòd motus, vt est fluxus formæ, & quies, vt est terminatio seu cessatio motus, opponantur privativè: vt autẽ motus est forma fluens, & quies forma acquisita, sic quidem opponuntur aliquando vt adversa, vtroque tamen modo in termino *à quo*, vel inchoatè vel absolutè vt aiunt. Rationes apertæ sunt in expositione, quas idcirco non repetam.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Vnum vni solùm contrariatur, vt in Topicis docet Philosophus; sed motus motui opponitur: ergo motus quieti non contrariatur, vel in termino* à quo *vel in termino* ad quem.

Resp. *Vnum vni solum contrariatur in adversio sub ratione extremi; nã si medium participationis aut abnegationis, comparatum cum vno extremorum, vim semper extremi induit.*

Opp. *Non est quies omnino in termino* à quo: *ergo quies non opponitur motui in termino* à quo. *Antecedens probatur, quoniam in termino* à quo, *naturalis cursus & motus incipit: non est ergo quies in illo. Praterea, disertis verbis docet Aristoteles, quiescere solum naturam in fine, ideſt in termino* ad quem, *non in principio, ideſt in termino* à quo *fluit motus. Postremò, terminus* à quo *est eius respectu motus imperfectum, quia ab illo ad alium perfectiorem natura per motum tendit, sicut ab ovo ad pullũ, ab embryone ad hominem: at in imperfecto non est quies, in portu & formâ ad quam tendit, natura quiescit; nam semper agit propter finem, id est propter formam, vt multi aiunt. Non est ergo in termino* à quo *quies, & ex consequenti quies motui in illo termino non opponitur.*

Resp. *Est quies in termino* à quo, *nam aliter Arist. quietem quieti in terminis non opposuisset; quamvis ergo motus incipiat à termino* à quo, *quies tamen in illo termino residere potest, sive pro forma mobilis, sive pro privatione formæ iam defluentis sumatur. Licèt ergo Aristoteles dicat, solùm quiescere rem naturalem in termino* ad quem, *intelligit perfectivè non inchoativè*

Res naturalis quiescit in termino *ad quem* perfectivè, inchoative in termino *à quo*

tivè vt aiunt; *est enim perfecta quies in termino* ad quem, *mora etiam est aliqua in termino* à quo, *qua mora rectè quies definiri potest. Postremò terminum* à quo *non semper imperfectum esse dicimus, si naturam spectes; imò nonnunquā perfectior est termino* ad quem, *vt in corruptione terminus* à quo *est homo, terminus* ad quem *non homo. Similiter in diminutione terminus* à quo *est quantitas, terminus autem* ad quem *quadam corruptio quantitatis. Nonnulli huic argumento respondent, quòd quies hoc loco pro forma terminante sumatur, & tamen rectè dicatur opponi motui in termino* à quo, *quia eundum incipienti in eodem termino claudit; sed priorem responsionem magis nunc equidem probo.*

Terminus à quo interdum perfectior termino ad quē.

Opp. *Motus sumitur pro forma fluente, si ergo quies sit forma, quomodo motui quieti opponatur non video, nisi idem sibi opponatur, id est forma formæ; nam quies est forma (vt docet Philosophus) & etiam motus est forma, vterq; actus ipsius mobilis.*

Forma fluens bifariam dicitur.

Resp. *Fallaciter nobiscum agis; distinguo igitur, formam fluentem sumi duobus modis, vel pro forma mobilis à qua incipit motus, vel pro forma terminante ad quam tendit. At dices, hāc formā terminantē motum non fluere, Erras, nā naturalis cùm sit in potentia materia debitescit, ex qua vi naturi agentis educitur & fluit; neque est hoc absurdum vt duæ formæ hoc modo insint; vna actu qua per motum desinit, altera potentiā ad quam tendit mobilis natura. Neque est alienum à ratione vt motus vterq; eorum, tur alteri in termino* à quo *actu incipit, alter in termino in in quem desinit. Præterea, motus vō propriè pro forma (sed pro fluxu forma, vt in 4. Physicorum docuimus) accipitur.*

Opp. *Quies est contraria motui in termino* ad quem: *ergo non est opposita in termino* à quo. *Antecedens probatur, quoniam quies in termino* ad quem *motum precedentem tollit. Argumentum tenet, quia contrariorum contraria est ratio: sed termini & quietes terminorum sunt adinvicem contrariæ: ergo si quies in termino* ad quem *sit contraria motui, quies in termino* à quo *non erit.*

Resp. *Vt duo extrema non solùm inter se pugnant, sed etiam medio vtrique ex parte opponūtur ita termini* à quo *&* ad quem, *adeoq; eorum quietes motui contrariantur; quoniā motu mediastinum locum inter vtrumque tenet. Si ergo cum hac vel illa extremorum quies comparetur, ratione contrarij subit.*

Opp. *Quies propriè definitur privatio motus: ergo motui in termino* à quo *non opponitur. Ratio tenet, quoniam ab illa quiete potiùs incipit motus quam cessat.*

Resp. *Vt motus bifariam capitur, aut formaliter & propriè pro fluxu formæ, aut materialiter & impropriè pro ipsa formâ fluente, sensim acqui-*

sitâ

Quies propriè & formaliter sumpta privatio, impropriè & materialiter forma.

sua; ita quies propriè & formaliter accepta est privatio, impropriè & materialiter sumpta est ipsa forma sub qua quiescit mobile. Iterum cùm privatio sit formæ habitæ vel habendæ (vt in primo Physic. docet Philosophus) quies vt est privatio formæ iam habitæ, declinantis, est oppositæ motui, quia in ea est aliqua commoratio.

Argumenta in dubium 1. An quies quieti opponatur?

Opp. *Nulla privatio privationi opponitur; sed omnis quies est privatio: ergo nulla quies quieti opponitur. Maior constat, quia omnis privatio est negatio; sed nulla negatio negationi opponitur, ergo nulla privatio privationi opponitur. Minor ex definitione propriæ privationis petitur.*

Resp. *Quies sumitur duobus modis (vt ante docuimus) vel propriè, vt est privatio in subiecto apto nato ad motum, & sic non opponitur alteri privationi, quia vtraq; est negatio: vel communiter vt est forma, & sic opponitur, quippe forma à quâ motus incepit forma in quâ desinit opponitur. Sunt enim contrarij termini, quandoquidem motus est à contrario in contrarium.*

Opp. 1. *Quæ non pugnant in eodem subiecto capaci vtriusq; non sunt contraria; sed quietes duæ non pugnant in eodem subiecto: ergo quietes non sunt contrariæ. Maior est Aristotelis in Postprædicamentis, cap. de Oppositis, vbi locum hanc tradit contrariorum. Minor probatur, quia quietes nec agunt nec patiuntur. Quippe si agerent essent in illis motus: at non est motus in illis, quia semper in illis cessat & quiescit motus. Præterea, fieri non potest vt vnum subiectum sit capax duarum quietum, cùm quietes hoc loco pro duabus formis oppositis sumantur: at res vna duas formas habere non potest. Denique, si nullum subiectum sit vtriusq; quietis, erit ipsum mobile; at mobile id dicitur quod semper in motu est, non in quiete: frustra ergo dicitur in textu quietem (sub quâ quiescit mobile) alteri quieti repugnare. Postremò, si quies sumatur pro forma, & omnis forma sit perfectio rei, & perfectiorationem sui habeat, & in fine non sit oppositio, sequetur quietem quieti non opponi: nam in oppositione non est perfectio, sed contentio & certamen rerum.*

1

2

3

4

Resp. 1. *Si quietes sumantur pro oppositis formis in eodem subiecto capaci vtriusq; pugnare possunt; nam vt remissa qualitates elementorum certant in mixto donec vna multis gradibus prædominetur aliis: ita duæ quietes, id est forma à qua & ad quam fluctuantur in mobili, donec illa ab hâc per motum superetur. Ad 1. non agunt (vt ais) non patiuntur quietes; nam agere & pati arguunt motum, non quietem. Respondeo agere & pati (si pro formis eadem sumas) imo etiam si pro privatione sumatur quies, id quidē in ea quadā (vt ita dicā) actio per accidēs, nempe per motum. In secundo argumento sophisma agis; nam mutas suppositionem, nomenq; formæ*

1

2

2

aquivocā

aquivocè accipis. Dico igitur duas formas vnius rei esse non posse essentiales, accidentiales verò in remisso gradu posse. Non absimile est tertium illud argumentum quod ab aquivocatione mobilis subiecti petis, quod mobile dicitur subiectum primario respectu motus, cuius propria sedes est: dicitur etiam subiectum quietis perfectivè, quia ad illam vt ad finem tendit. Quod in postremo loco addis omnem formam esse perfectionem, falsum est, nisi subiectū sub illa maneat; sed in termino à quo motus incipit mobile non manet: aliam enim formam aucupatur.

3

4

Argumenta in dubium 2. An quies in sanitate contrarietur quieti in ægritudine?

Opp. *Decisti modò per quietem intelligi formam: ergo cùm in textu dicat Philosophus quietem in sanitate esse contrariā quieti in agritudine, intelligi debet ac si dixisset, sanitatem & agritudinē esse cōtraria. Nā ha sunt formæ in quibus motus cessat. Sed vtcunque, sit contra Aristotelem vrget, primùm quòd non sit quies in agritudine, quæ est intemperies præter naturam, qua laditur actio naturalis; est ergo in ea labor, & dolor potius quàm quies, languor & declinatio quàm status & conservatio naturæ. Tum si concedatur esse in agritudine quietem, non est contraria quieti in sanitate, quia solùm secundùm intensionem & remissionem gradus hæc ab illa differt. Postremò, in neutro corpore sunt amba quietes simul (tale enim corpus est partim sanum partim ægrotum) non sunt ergo hæ duæ quietes contrariæ; nam contraria ea sunt quæ mutuo se expellunt.*

1

2

3

4

Resp. *Docui modò per quietem intelligi formam, sed non simpliciter; est enim alia eademque duplex significatio quietis, vel vt sit qualiscunque cessatio mobilis, vel vt sit privatio motus: nō ergo nego quin sint in sanitate & agritudine duæ quietes, quarum altera inchoatio motus, altera perfectio mobilis dicatur, vtraque autem quies, quia in vtraque ad tempus mobile & motus cessant. Sed dicis in agritudine esse laborem non quietem. Insidiosè hìc cavillaris; nam etsi concedam in agritudine esse languorem respectu ægrotantis, affirmo tamen esse quietem respectu humoris tendentis ad illum scopum & formam in qua terminatur; sic mors ipsa quies recte nominari potest. Neque est (vt aiū) solùm intensio & remissio in duplici hac quiete, quia vt extrema differunt; verùm tamen si esset, non tamen sequeretur quin esset contraria, quia (vt ante docuimus) in intensione & remissione qualitatum est satis efficax ad motum repugnantia. Quod in postremo loco addis, de vnita duplici hac quete in corpore neutro, rationi videris non acquiescere; nam primùm Arist. negat esse aliquod medium inter morbum & valetudinem: verùm si idipsum concedam, nego tamen vtam-*

1

2

In ægritudine quomodo quo modo quies.

3

4

vtrumque quietem in illa extensè (vt aiunt) inesse: solùm enim inest illa quæ cuius temperies prædominatur.

Argumenta contra dubium 3. An in omni specie motus naturale & violentum opponantur? id est, An sit generatio non solùm naturalis, sed violenta? similiter, An sit corruptio naturalis & violenta? & sic de cæteris.

Opp. *Natura est principium omnis motus: ergo nullus motus est violentus. Antecedens ex definitione naturæ patet. Ratio sequitur, quia qualis est causa talis est effectus: naturâ ergo existente causâ omnis motus, fieri non potest vt motus ab illa fluens sit violentus & contra naturam. Præterea, ostende vllam generationem aut augmentationem violentã esse; ostende (inquam) quomodo illud dicatur violentum, in quo causa movens sit interna, visquè nulla externa vrgeat; sed omnis generatio talis est: ergo nulla generatio est violenta. Deinceps, miror in tertio loco quid sibi velit Philosophus, vbi dicat corruptionem aliquam esse naturalem, cùm perniciem & interitum, tanquã aliquem odiosum fugiat, imo corruptio omnis violenta sit; configit enim naturam, formam naturalem delet, ad non ens rem omnem naturalem trahit. Postremò, quid aliud est decretio rerum quàm tabes naturæ in illis? quid aliud remissio qualitatum quàm quædam à statu suæ perfectionis occasus præcipitatio? qui motus omni modo violenti, non naturales dicuntur: corruptio ergo, diminutio, nutritionis defectio, remissio qualitatum, sunt motus violenti eius modo, nulloque modo naturales. Vnde concludo, naturale & violentum non esse in omni specie motionis.* 1 2 3 4

Resp. *Natura est quidem principium omnis motus naturalis non violenti; motus enim est motus naturæ: si verò præter cursum naturæ contingat, inimicè, infestus, & violentus dicitur. Sed vt mater aliquando ex falsa conceptione mostrum aut molè deformem parit: ita natura externâ aliquando causante impulsa aut impedita violentum motum gignit. Sed vt mater propriè non dicitur naturalis causa monstri: ita natura per se & vi sua dicì non potest principium motus violenti, qui semper externam causam ferocius solito trahentem, vehentem, aut impellentem habet. Petis in secundo loco quomodo vlla generatio aut augmentatio sit violenta, cùm & generationis & augmentationis sint solùm causa interna? Respondeo, internas solùm non esse causas, nam multa vi artis non minùs quàm vi naturæ generantur, vt rosa aliique flores in hyeme. Similiter de accretione dico, vt si puer vltrà modum belluo ciborum plus iusto crescat, talis generatio talisque accretio violenta* 1

Natura aliquando causâ externâ impellente violentũ motũ gignit.

2

Generationis non sunt solũ internę causę.

violenta dicuntur. At queris quomodo corruptio dicatur naturalis, cùm sit infesta naturæ? Est quidem omnis corruptio infesta naturæ huic vel illi, non autem vniuersali; quia corruptio vnius est generatio alterius, et vicissitudo vtriusque est conservatio totius. Ut ergo casus foliorum in hyeme, deficiente influentiâ solis, humidoque nativo diminuto, habetur naturalis; ita est casus interitusque rerũ, si impetu & procellâ furentis externa causa non fiat. Idem de diminutione quantitatis & remissione qualitatis dico; non ergo rectè tabem aut præcipitem ruinam appellas, quia in tabe est violenta causa vt febris (& sic si fiat diminutio est quidem violenta) sed in naturali diminutione talis causa non existit, sed sola levis defectio & declinatio naturæ, cùm oleum vitale & ardens lucerna naturæ deficiat. Quid multis? Duo in omni specie motus spectanda sunt, fatalis ordo seu nexus causarum naturalium, & sic omnes mutationes in omni specie motus sunt naturales; aut accessio & impetus aliarum causarum, & sic habentur violetæ, vt in plantarum, ranarum, plantarum artificiali generatione & accretione, ante tempus definitum à natura constat.

Corruptio infesta naturę particulari non vniversali.

4

In tabe est violenta causa vt febris in naturali diminutione non est.

Argumenta in dub. An in Critico die sit maxima quies morbi, vt Philosophus hoc loco insinuat?

Opp. Digredi videtur Philosophus cùm de crisi agat; sed ad rẽ. In critico die est acerrimus conflictus inter morbũ & naturam: ergo in ea die non est maxima quies. Hoc nomen crisis à foro translatum est, in quo, vt inter accusantem & accusatum est atrocissima pugna, vnusque tandem vincit, alter superatur: ita quidem in crisi & iudicio, morbus & natura communis atrociter certant, vt æger subinde à perito medico de morte aut vitâ sententiam expectet. Fallitur ergo Aristot. qui in die belli pacem, in die periculi maximam quietem, in die mortis vitam & portum emergere & imminere censeat.

Resp. Non digreditur omnino Philosophus cum de crisi agat, sed luculenter hoc exemplo ostendit, quomodo alteratio nunc naturalis, nunc violenta fiat. Respondeo igitur argumento, primoque desinio crisim esse subitam & præcipitem in morbo mutationem, quæ mutatio quatuor fieri solet modis; quippe ægri in critico die subitò à morbo liberantur, aut miram in melius alterationem sentiunt, aut moriuntur subitò, aut longè deteriores evadunt, donec labefactata natura concidat. Ex hac distinctione constat, maximam esse quietem in crisi si primum & proximum membrum distinctionis consideres, in quo dicitur ægros nonnunquam in critico die subitò à morbo liberari. Hæc enim est propria crisis, maximaque quies, cùm natura hoste devicto sæva ve-

Crisis quid? Crisis quadruplex.

do. Vt ergo nauta fluctibus & procellis diu iactatus, in ipso littore sæpe naufragio facto perit, sæpe verò sapienter gubernatâ naui triumphat in portu: ita ager diu multumque sæviente morbo vulneratus, nonnunquã in critico die concidit aut declinat, nonnunquam prævalente naturâ salvus evadit, & sic quies maxima in ipsa crisi die gne indiciario habetur. Sed (dices) quid est hic criticus dies? quot sunt? quomodo cognoscuntur? Atlantis onus mihi imponis si dicerem, mitto te ad Galen. lib. de Crisibus, qui te docebit perissimè crisim citiùs tardiùsque evenire pro ratione morborum, quorum alij sunt acuti, alij graves et lenti: acuti suos gradus habent, vt alij peracuti, alij peracuti id est vehementissimi dicantur, quiplerumque in 3°. die suam crisin habent. Hactenus de hoc exemplo alterationis. Notandum nunc est (vt concludam) esse in alteratione, vt in alia omni specie, & naturalem & violentam communicationem rerum. Notandum etiam insuper est, naturale hoc loco sumi pro conveniente illo motu, qui secundùm communem ordinem & cursum naturæ fit: violentum autem pro eo, qui leges ipsius naturæ non omni ex parte servat, sed nunc vim, nunc artem, semper externam aliquam causam præter naturam spectat.

Morborum diuisio.

Naturale quid sit.

Violẽtũ quid.

Argumenta in dubium, An mobile semper quiescat in termino reflexionis?

Opp. *Videtur Philosophus & hîc & in 8. Physic. defendere omne mobile in termino reflexionis sua quiescere; sed error est (meâ quidẽ opinione) quòd sic ab exemplis probo. Si mola gravissima deorsum tẽdat, & pila sursum proiecta sit, obvia pila subitò reflectitur, & in termino reflexionis omnino non quiescit. Similis est ratio si funiculo saxum in ædificatione pyramidis sursum trahatur, & subitò disrupto fune idipsum cadat, nulla in termino reflexionis (vt videi) est mora, quies omnino nulla. Si verò vllam esse putes, ostende quomodò? An ab aëre qui non impedit? An ab impresso impetu, qui fracto funiculo tãdem cessavit? Sexcenta sunt talia exempla de pilâ proiectâ in terram, & à terra sine quiete reflexâ; de musca reptante in altum per lanceam, & subito pulsâ, in quibus omnibus est terminus reflexionis, quies verò nulla, nulla cessatio à motu.*

Motus reflexi qui.

Resp. *Primùm observandum est, quòd motus reflexi dicantur, quorum terminus* à quo *vnius est, terminus* ad quẽ *alterius. Deinceps, animadvertendum est duplex esse punctum reflexionis, naturale & violentum. Naturale est ad quod mobile movetur naturaliter, vel à quo natura vi reflectitur: violentum à quo reflectitur contra naturam. His positis respondeo, non requiri omnino vt mobile in puncto reflexionis violento quiescat. Concedo igitur hæc omnia tua argumenta, & exempla probo, quippe de motu violento non de naturali sunt, hîc verò propriè de motu naturali agitur, in cuius reflexu*

punctum reflexionis naturale, violentum.

Mobile non requiescit in pũcto violento.

quædam mora & quies ineſt. Habes (ſtudioſe lector) minutulas quæſtiones à me obiter breviterq; diſcuſſas, in quibus ſolùm propino tibi quaſi lac ex uberibus philoſophiæ, quo guſtato ſolidiora deſideres; ſed ſi impenſè advertas, vt fibra non minùs nutriunt & conſervant plantam quàm ipſa radix, cuius ſunt partes: ita hæ de rebus levioribus ingenioſæ quæſtiones non minùs ingenium humanum ſale philoſophiæ condiunt, quàm magna myſteria in quibus vitæ ſapientia lucet. Imo nonnunquam in rebus neglectis, quæ videntur minimi aut nullius ferè momenti, potentia & maieſtas Dei maximè cernuntur. Concludã omnia. Non eſt vera quies in hac vitâ, nã motus ſemper motui, motus quieti, imo etiam & quies quieti opponitur. Solæ quies eſt in vitâ futurâ (ſola inquam) quies ibi eſt, vbi non eſt motus; prima cauſa ſempiterna quies eſt, portuſq; quietis, ad quem in via omnis motus, dicta, facta, cogitata humana tenderent. O CHRISTE IESV SIS MEA SALVS, SIS MEA SOLA QVIES!

Non eſt vera quies in hac vita.

Finis quinti libri Phyſicorum.

CAP.

CAP. 1.

An indivisibile sit eius rei actu positivum in continuo?

MIrabere fortassis (erudite lector) idq; non sine causa, quorsum Arist. tot libros de motu scripserit? periodo & portu nunc opus est, ne vt corpus nimis longũ stadium aut iter currendo: ita animus nimis magnum volumẽ de motu legẽdo vsq; defatigetur. Sed verte mecum folium, & id non esse longum agnoscas, quod vberimum fructum tandem pollicetur. Agnosco equidẽ in alijs libris multa de motu tradita esse præcepta, sed ea communia sunt obiterq; tractata, vt axiomata naturæ, temporis, loci, infiniti, & vacui (de quibus præcipuè in illis agitur) accuratiùs intelligantur. Nunc autem cum motus sit ipse quasi pulsus vel potiùs vitalis spiritus naturę, cuius vi in omni opere suo & effectu vivat: non est quòd mireris, si, vt Galenus de pulsu, spiritu, & vita plures libros scripserit: ita Aristot. plures de motu nunc scribat, in quo pulsus, spiritus, & vita naturæ insunt. In his ergo libris sequentibus, ea quæ ad motum spectant seorsim & vberiùs tractantur.

Cur Arist. tot de Motu libros scripserit.

Motus pulsus est, vel potiùs vitalis spiritus Naturæ.

Hic vero liber in quatuor distinguitur partes, in quarũ prima motum ex partibus divisibilibus constare docet, contra eos qui atomos & corpora insectilia invexere; in secunda parte quot modis secari potest motus, demonstrat; in tertia divisionem quietis explicat; in quarta Zenonis & aliorum adversa argumenta dissoluit. Axiôma generale primi capitis est, nullum scilicet continuum ex partibus coalescere individuis; quod ostendit in linea, tempore, & motu. In linea hoc modo; si linea (inquit) ex individuis punctis conficeretur, puncta illa essent continua vel contigua, vel deinceps; sed puncta non sunt continua, contigua, vel deinceps; ergo linea ex individuis nõ constat. Assumptio probatur, quia cõtinua sunt quorũ extrema existunt vnũ, conti-

Synopsis huius 6. Libri.

Nullum continuum componitur ex Indivisibilibus.

Physic. lib. 5. cap. 3.

contigua sunt quorum extrema sunt simul, *deinceps* sequuntur quorum nihil est medium eiusdem rationis: sed punctorum omnino non sunt extrema, neque se invicem puncta vllo vnquam modo tangunt, neque sine medio eiusdem generis existunt; quippe inter duo puncta semper intercedit linea: puncta ergo non sunt continua, contigua non sunt, nec deinceps consequentia. Præterea, quoniam vnum quodque ex his constat in quæ dividitur, divisioque continui sit semper in partes divisibiles, vt antè probatur; fieri non potest vt ex individuis constet. Eadē (inquit Philosophus) est ratio magnitudinis, temporis, & motus quæ ex punctis illis individuis coalescere non possunt. Causa est, quia nec magnitudo, nec tempus, nec motus, quorum partes omnes & singulæ sunt continuæ, possint in indivisibili vnquam moveri. Divisio enim continui semper successionem postulat, successio autem cum instanti & indivisibili nihil commercij habet. Exempli causā, sint in Zodiaco, aut æquatore, aut in alio quocunque circulo cœli puncta individua; quæro an in illis fiat motus? Si dicas motum fieri, concludo motum non esse divisibilem, quoniam in indivisibili fiat. Exempla Aristotelis in textu difficiliora sunt, quia literis, primisq; elemētis, tanquam notis incertis designātur: vt si A, B, C, verbi causā *tria instātia* in stadio percurrēdo ponātur, fieri (inquit Philosophus) nō potest vt in A, B, C, sit vllus omnino motus, quia motus requirit tēpus, tēpus requirit cōtinuationē motus, continuatio motus requirit successionē partis, successio partis divisionē mobilis, divisio mobilis nullo modo in ictu oculi aut instāti ad terminum suum & quietem transit. Non ergo vel magnitudo, vel tempus, vel motus, vel aliud quodvis continuū ex indivisibilibus cōstat, neq; in hisce vlla effecta ad instās fiūt. Factū autem & mutatum iri non negamus; cùm rerū faciendarum tempus, factarum, verò instans mensura dicatur. Quid multis? Cùm nihil sit dictum de communi ratione motus quod non sit dictum priùs, foljis luxuriantis olivæ divulsis, oleum subtile tantùm, atq; ad vsum studentium accommodatum exprimam.

Huius lib. c. 1. text. 4.

Rerū faciēdarum Tempus, Rerum factarum Instans, mensura dicitur.

Et quoniam toties in hoc capite in geminatur hoc verbū *indivisibile*, nec non sæpe vrgetur illud axiōma philosophorum; *nullum* scilicet *continuū ex indivisibili posse constare*, quæstionem hanc moveo, *An indivisibile sit ens rei actu positivum?* Acris quidem est de hac quæstione Nominalium & Realium (vt aiunt) philosophorum contentio; nam illi indivisibile ens rei esse negant, hi verò pertinaciter affirmant. Sunt autem alij Metij Suffetij, qui sub neutro vexillo pugnent. Quid? inquit Nominalis, estne indivisibile ens rei? esse

Nominales, Reales Neutri.

Rea-

Rationes Nominalium cõtendentium indivisibile nõ esse ens rei.

Realis ait. Age ergo, si sit, ostende subiectum aliquod adæquatum, i. substantiam indivisibilem in qua contineatur; at substantia nulla est indivisibilis; nullum ergo indivisibile ens per positivum dicitur. Porrò ea, quid aliud est punctum in linea, quàm negatio vlterioris longitudinis? quid aliud punctum in tempore, quàm negatio durationis, vt Ochamus in tractatu de sacra Eucharistia docet? at negatio non est ens rei actu positivum; non est ergo indivisibile ens actu positivum. Insuper indivisibilis contemplatio tota Mathematica est; imaginamur enim in linea puncta, in superficie lineas, in corpore superficies sub indivisibilium ratione; non quòd hæc omnia indivisibilia sint, si naturam spectes, sed docendi causâ sic esse supponimus & imaginamur. Indivisibile ergo vt est indivisibile, non est ens rei, sed rationis. Deinceps cùm Arist. in textu neget motum omnino fieri posse in indivisibili, eatque inficias vllum omnino continuum ex indivisibilibus posse constare, planissimè videtur insinuasse, indivisibile non esse ens rei; nam si esset, tum continuum in divisione sua tandem ad ens indivisibile perveniret, quod antea & sæpe disertissimis verbis à Philosopho negatur. Sed ad hanc sententiam corroborandam accedunt alia innumera Arist. testimonia. Nam in 8. huius operis cap. 8. docet indivisibile non actu sed potestate esse solùm in continuo reperiri: in tertio de Anima cap. 6. docet, punctum solâ privatione cognosci: quasi diceret, est punctum negatio sola vlterioris longitudinis; dat tandem hoc tandem ex illo loco colligo, non esse ens actu positivum. Lib. 3. Met. cap. 5. ait, aperte superficiem sub ratione indivisibilis consideratâ in solido, non aliter inesse quàm Mercurium in lapide, seu ignem in silice: sed Mercurius in lapide est solùm potentiâ: ergo superficies vt est indivisibilis terminus corporis, est in eo solùm potentiâ. Hoc dico, vt intelligas superficiem sub consideratione indivisibilis termini non esse ens rei, sed rationis: si verò eandem vt partem corporis consideres, ens rei verissimè dici potest. Quid plura addam? in lib. de Animalium motu cap. 2. dicit Aristoteles polos cœli esse indivisibiles, neque esse vllam eorum substantiam; quasi diceret, poli sunt puncta animo concepta, & ab Astrologis docendi causâ, sic discripta, vt accuratiùs cœlestis motus circa polos intelligatur. Taceo hic D. Augustinum, qui in lib. de Quantitate animæ cap. 11. ait, longitudinem realiter in corpore non inveniri, sed solâ mente concipi. Quis enim nisi imaginatione, potest in mole corporis solas longitudines describere & designare?

2

Ochamus in in Tract. de sacra Eucharist. cap. 1.

3

Tex. 15 & 32. & passim per totum lib.

4

5

Tex. 25.

Tex. 17.

6

D. Augustinus Lõgitudo realiter in corpore non invenitur, sed sola mente concipitur.

Absurda & incommoda alterius contrariæ opinionis lubens omitto, nisi illi qui eam defendunt mihi accuratiùs demonstrent necessitatem ponendi puncta in linea, aut quodvis indivisibile in quantitate. Necessitatem fortasse aiunt esse vt vniantur partes lineæ ad punctum, extremitatis ad lineam, corporis ad extremitatem, temporis ad instans & momentum. Agnosco hæc omnia vera esse quoad Mathematicam considerationem mensuræ, & rationem disciplinæ, non quoad Physicam constitutionem essentiæ. Nam si sit, aut erit substantia aut accidens; non substantia, quia nec materia, nec forma, nec compositum ex vtroque; non accidens, quia nullum subiectum adæquatum habet, quod ad omne accidens actu positivum requiritur: non est ergo indivisibile ens rei actu positivum, sed imaginarium (vt aiunt) docendi causâ à Mathematicis inventum, vt iusta in omnibus mensuris & mensuratis habeatur proportio, certaque proportionis cognitio. Probabilis est (vt vides, studiose lector) hæc de indivisibili opinio, quòd non sit ens actu positivum in continuo. Verumenimvero, quoniam magnâ in philosophia lumina contrariam sententiam tuentur, vt D. Thomas, Iohannes Scotus, Scaliger, & alij; quorum aliqui indivisibile re ipsâ dari in omni continuo asserunt, aliqui solâ divinâ virtute addi & conservari putant. At ex illis quire ipsâ inesse existimant, alij indivisibilia sola extrema, non media copulantia; alij & hæc & illa esse defendunt. Rursus, nonnulli realiter distingui à mensuris quibus insunt, nonnulli cum illis commisceri & confundi docent. Quid inducam certantes de indivisibili actu & potentiâ? de fluxu & statu eiusdem in continuo? Certum est nullam esse ex hisce omnibus opinionibus quas retuli, quæ suam non habeat probabilitatem, quam non multæ vrgeant difficultates. Agam ergo in tanta varietate, vt illi, qui in bivio constituti, & incerti quam sequantur viam, eam eligunt semitam quam vestigijs hominum magis pressam, tritam, & signatum vident. Sic vtrâq; viâ delineatâ, lector quâ velit ingrediatur. Æquilibrio enim pendet mihi animus in quam lancem calculos injiciam meos, quippe aurum Lapidemq; philosophicũ in vtraq; inesse video. Mea ergo sic est sententia, vt sicut duæ fuerunt viæ Thebis Athenas, & Athenis Thebas, quæ videbantur contrariæ, & tamen re ipsâ ad eandem vrbem vtrinq; viatores direxerũt: ita duæ hæ opiniones de indivisibili in continuo apparent quidem inter se contrariæ, sive hanc sive illâ approbes, & tamen ad eundem finem tendunt, vt scilicet omnis continui (maximè verò motus de quo hìc agitur) certissima habeatur scientia.

Aquinas opusc. 36. cap. 2. Scotus 2. dist. q. 2. Scaliger exer. 6. Fab. Stapulensis.

Vtrinque in æquilibrio pẽdet hæc quæstio.

Sed

Sed videamus quænam sit hæc opinio, & illius fundamenta examinemus. Opinio est quòd puncta, lineæ, superficies, & *instantia* sint entia rei positiva, realiter existentia in magnitudine. Fundamenta opinionis sunt multa, quorum primum in definitione realis ipsius continui ponitur; definitur enim continuum id esse, *cuius partes copulantur ad terminum indivisibilem; indivisibilem dico*, quia si indivisibilis esset, sequeretur partem ad partem, idemque ad seipsum continuatum astringi & applicari; neque est punctum sola negatio ulterioris longitudinis, sed indivisibilis & realis extremitas definitæ lineæ, quæ non imaginatione solùm mathematicâ, sed reali puncto terminante, & verissimè existente clauditur. Præterea, multa realia accidentia in sola superficie termino communi insunt: ergo superficies est ens rei. Ratio tenet, quia realia accidentia reale subiectum postulant. Antecedens etiam constat, quia figuræ, colores, lux, & lumen in extima solâ superficie sedent. Lux enim & lumen viscera corporum non penetrant; nam si penetrarent, non opaca sed diaphana corpora dicerentur. Insuper, quid aliud est corporis contingentis superficies quâ insectilis extremitas, inter quam & corpus contentum nihil occurrit? at quis negabit superficiem istam esse ens rei positivum? Si addam, contigua ea esse quorum extrema sunt simul, quis inficiari potest duas superficies continentis & contenti mutuò se tangere & amplexari? Sed qualis (quæso) est iste contactus & conglutinatio, si superficies tangens sit res solùm imaginaria. Quorsum porrò philosophi de punctis, lineis, extremitatibus, & momentis reales demonstrationes texunt, si hæc non sint entia rei actu positiva? Quid? an nullum indivisibile ens rei actu existit? vanissima ergo est Aristotelis de generatione & corruptione tota disceptatio, qua concludit ortum interitumque non esse motus genera, quoniam in instanti fiunt. Vanissima etiam erit illa Maxima, quòd *instans mensuret mutatum esse*. Vanissima denique tota illa de quantitate continuâ vbique assertio, nimirum quòd in ea sint puncta, lineæ, superficies & *instantia*, vt indivisibiles termini communes eorum respectu, quorum partes in illis vniuntur. Sed (ne molestus sim verbis) ostende mihi quomodo perfectus globus attingat planum, nisi in indivisibili & reali puncto? est ergo punctum ens reale & positivum. Postremò (vt concludam omnia) si ab authoritate & testimoniorum multitudine argumenta ducerem, aures pertunderem lectori; satis est hoc vnum, quòd Aristoteles primo de Anima cap. 4. punctum rem esse, & habere po-

1 Rationes Realium, qui volunt Indivisibile esse ens reale.

2

3

4

5

6 Phy. lib. 4 & 5.

In Categor. Phy sic. lib. 3. 4 5. & 6. Metaph. lib. 3.

Lib. 1. de Anim. cap. 4. Tex. 82.

Lib.1.de Anima,c.4.tex. 68.
Meta.li.5 ca. 13.tex.18.
Hum.li.1.tex.86.

fictionem in continuo, idem 3. Metaph. cap. 13. asserit: huc concertim omnes fere interpretes accedunt, vt etiam affirment *indivisibilia* res esse, quæ ad motum corporis, non aliter quam accidentia ad motum subiecti sui non veniant.

At sic exponit Aquinas illū textum.

Quid superest in hac lite? nihil certè, nisi vt eandem trutinæ & iudicio prudentis relinquam. Nam si procedam vlteriùs, in aliam opinionem diuersam ab vtraq; incidam, quæ defendit aliqua indiuisibilia esse entia rei, aliqua non esse. Secundum hanc opinionem entia rei sunt vt linea, superficies, non sunt vt puncta & instantia temporis: illa enim in magnitudine apparent, hæc mente solâ concipiuntur, apparent illa, quia accidentibus vestita obiiciuntur sensibus, sic lineæ rectæ & curvæ, sic superficies picta à rasâ tabulâ oculis discernitur; at puncta animo solùm apprehensa mathematicam solam designationem habent. Grauissimi quidam authores indiuisibilia non actu sed potestate in continua quantitate habitare affirmant; quam potentiam in actum produci asserunt trifariam; aut diuisione rei, aut figuræ conformatione, aut designatione partium. Diuisione,

Indiuisibilia producuntur in actum trifariam.

1 vt superficies quæ potentiâ in corpore clausa latet, actu vero in corpore dissecto eminet: semper enim dissectionem corporis noua superficies sequitur. Conformatione figuræ indiuisibilia in actum trahuntur, vt lineæ & puncta, quæ potentiâ in corpore sphærico delitescunt; at si hoc corpus sphæricum in cubicum seu angulare commutetur, actu statim inesse demonstrantur, non (inquam) non physicè, sed mathematicè. Postremò, designatione partium ducuntur in actum, cùm mente solùm concepta & apprehensa secundùm vsum proportionis accommodantur rebus.

2

3

Sed dices, quorsum tam otiosè hæc omnia? quid (quæso) ad motum ista de indiuisibili tam subtiliter in vtramque partem disputata spectant? Otiosè allatum nihil est, totaque hæc disputatio præcipuè ad motum pertinet. Nam primùm hinc discimus quid & quotuplex sit indiuisibile, tum cognito axiomate (quòd Nullum continuum ex indiuisibilibus constet) liquidò etiam patet, motum in indiuisibili omnino fieri non posse. Recte ais. Sed adhuc incertum & suspensum lectoris animum relinquis, cùm in tanta controuersia nihil certi concludas. Agnosco equidem adhuc sub iudice hem esse. Sed audi, lis philosophorum eos & examen est optimorum ingeniorum. Augum & gemma hic proponuntur tibi, distinguere eorum erit, tuumq; eligere quod maximè placet. Sr primam tenendo opinionem (nempe indiuisibile non esse ens rei) aurum pondere, h-

Metaph. lib. 3. text. 1.
Melius se habebit ad iudicandum, qui vtriusque rationes opposi-tas audiat.

literam (esse scilicet ex parte) gemmam fortasse invenies; si denique veramque sententiam coniungas, tenebis thesaurum. Nam vt aurum & gemma rectè in vno annulo copulantur, quamvis illud minus hac pretiosum ducatur; ita hæ duæ sententiæ optimè possunt coniungi in continuo, etsi hæc illâ illustrior habeatur. Verùm vt infinitum apertius quid velim, distinguo de indivisibili; nempe quod sit vel metaphysicum, vel physicum. Metaphysicum est aut infinitum, vt Deus, qui secundùm essentiam suam nullo omnino modo dividi potest: aut finitum, vt inferior spiritus, qui essentiam simplicem & individuam habet; sed de hoc indivisibili hic non agit Philosophus. Physicum indivisibile duplex est, vel absolutum, quod simpliciter partes non habet in quas secari possit, vt punctum & instans: vel secundùm quid (vt aiunt) & respectu, & sic superficies respectu corporis, & linea respectu superficiei dicuntur indivisibilia; non quòd prorsus dividi & secari nequeant, sed quòd eo respectu quo sint termini, indivisibilis rationem subeant. Ex his emergit dilucida interpretatio quæstionis, nempe indivisibilia solùm hic physica à Philosopho intelligi, eademque entia rei esse aut actu, aut potestate, ita tamen vt eorum aliqua solùm à Mathematicis demonstrentur, aliqua verò accidentibus suis perpolita in continuo magis innotescant & appareant; sicut superficies colore, figurâ, & luce distincta in corpore.

Indivisibile duplex. Metaphysicũ atq; hoc finitum vel infinitum. Et Physicum hocque vel absolutum vel respectivum.

Linea & superficies sunt respectivè indivisibilia.

Adhuc videris incertam fere sententiam, cùm indivisibilium aliqua solùm à mathematicis tractari & demonstrari asseras, qualia sunt punctum, linea, instans, quæ si sint mathematica (vt ais) non sint realia; quippe mathematica sunt abstracta idóla rerum, animo solùm apprehensa. Respondeo, quòd in Mathematicis considerentur duo, apprehensio, & applicatio: apprehensio, & sic mathematica sunt entia rationis, qua nihil aliud sunt hoc modo quàm abstractæ imagines, & animo conceptæ idóla rerum; applicatio, & sic entia rei dicuntur, ita tamen vt eorum divisio, conformatio, & designatio potiùs logicè quàm physicè in magnitudine colligenda. Nemo enim potest punctum separatum, linea aut solam per se longitudinem, aut instans sine fluxu temporis sensibus percipere & definire; hoc tamen non arguit esse illa quidem aut non entia, aut entia rationis, quippe indivisibilia (vt ita dicam) est causa cur non percipiantur. Præterea, cùm hæc sint principia eorum quantitatum quarum partes ijsdem copulantur, constat esse realia, quoniam eorum effectares sunt: nam qualis est effectus talis est causa

Dub.

Sol.

Qui Mathematica sint entia rei: & qui sint entia rationis.

Top. li. 2. ca. 3. lib. 3. ca. 2. & 4. lib. 4. cap. 4.

Metaph. lib. 1. cap. vlt. text. 43. & lib. 2. cap. 2.

causa in genere entis, vt in Topicis & Metaphysicis docet Aristoteles,

Distinctio capitis, & quæstionis in eodem propositæ.

Text. 2.

Text. 3.

Text. 4. 5. &c.

Axioma philosophorum, scilicet *continuum nullum constat ex indivisibilibus*: cuius axiomatis probatio est, vel

Generalis, quæ dicitur

4 Ab adnectis continui, quod si ex indivisibilibus constaret, oporteret illa esse contacta aut contigua; sed indivisibilia nec contacta nec contigua esse possunt: ergo ex illis continuum non constat.

2 A proprietate, quia omne continuum est divisibile in semper divisibilia, quod non fieret si ex indivisibilibus coalesceret: quippe in eadem resolvitur ex quibus constituitur.

Specialis, quæ ducitur ab exemplis

1 Magnitudinis, quæ si constaret ex indivisibilibus, non esset semper resolvenda in partes divisibiles.

2 Motus, quia fieri non potest vt motus sit motus si in indivisibili fiat, cùm forma vel proprietas saltem motus sit ipsa successio partium.

3 Temporis, quia vt in motu est successio, ita in tempore est vicissitudo partium, eamque semper mensura motus.

Demonstratus in hoc capite præcipuè duo:

Problema quod est, *Vtrum indivisibile sit ens rei actu positum?* Huius problematis expositio triplex est,

Nominalium, qui defendunt nō esse entia rei,

1 Ab impossibili, quia nullum indivisibile dari potest adæquatum subiectum.

2 A probabili, quia termini videntur nihil aliud quā negationes vltimæ quantitatis, vt *punctum* longitudinis, *instans* durationis.

3 A demonstratione Mathematicorum, qui de indivisibili, vt de ente rationis agunt.

4 Ab authoritate Aristotelis, qui negat motū in indivisibili fieri, ait q; punctum solùm privatione intelligi.

5 Ab incommodis, nam si teneatur hæc opinio, continuum ex non continuis, quantitas ex non quantis, ens absolutè ex non ente simpliciter constaret: id quæ contradictione natura abhorret.

1 Ab enumeratione terminorū indivisibilium in quālitate, qui sunt *gradus* respectu *linea*, *linea* respectu *superficiei*, *superficies* respectu *corporis*, *instans* respectu *temporis*.

2 A rectione & proportione, subiecta quia in linea *rectitudo & curvitas*, in superficie *color, lux, lumen* insunt, quę realia accidentia

Realium, qui defendunt ens rei esse, idque
- tia inesse non possunt, si linea & superficies non essent entia rei.
- 3 A reali inhærentia, quia linea, superficies, punctum insunt subiecto reali, quod non capit entia rationis.
- 4 A nexu, contiguitate, & cõtinuatione partiũ cõtinuarũ cũ indivisibili, quæ omnia arguunt illud esse ens rei. Nam quomodo ad ens rationis, ens nihil, connecti aut cõpulari possunt realia?
- 5 A demonstratione reali, quæ de singulis terminis indivisibilibus à Philosophis constituitur.
- 6 Ab effectis quę in indivisibili fiunt, qualia sunt *generatio & corruptio*, omnisq; realis mutationis fiotis seu periodus, quę quoniam entia rei sunt reales causas postulant.
- 7 Ab experientiâ globi tangentis planũ in reali puncto.
- 8 Ab authoritate Interpretum.

Neutrorum, qui neq; hanc, neq; illam opinionẽ tuentur, sed partim vtramque.

Observatio.

Relinquit Author quæstionem iudicio lectoris, interim ostendẽs quam potiùs sequatur opinionem.

Quæstionem hanc (studiose lector) iudicio tuo reliqui in vtramq; partem discussam; eorũm tamen philosophorũ vestigia magis sequor opinione meâ, qui indivisibile hoc loco ens reale, actu positivum, in continuo esse defendunt. Nõ est vt expectes opponentis & respondentis vlteriùs certamen; nam sive hanc, sive illam sententiã approbes, in vtramq; argumenta in analysi & discursu habes. Vnum vel alterum argumentum adversus axiõma capitis adferam, & ad alia procedam.

Argumenta adversus axiõma capitis.

Opp. 1 *In tertio libro huius operis copiosè hoc ipsum generale axioma docuit Philosophus, nimirum* nullum continuum coalescere posse ex indivisibilibus; *quoniã (vt illic demonstratur) in partes semper divisibiles distribuitur: ratione ergo idipsum hoc loco repetit. Sed vtcũq; res se habeat, sic cõtra Philosophi positionem disputabitur ex Philosopho, qui aut in rebus naturalibus dari posse minimũ. Minimum (inquit) cæra dari potest, si minima, fieri non potest vt vlterior fiat cæræ divisio: si vlterior nõ fiat divisio, ad indivisibile pervenire necesse est: si ad indivisibile pervenitur sit, liquidò constat rem ex indivisibilibus constare.* 2 Physic. lib. 1. ca. 4. text. 38.

Præterea, cùm totũ cœlum sit indivisibile vt docet Philosophus, primo de Cœlo & mundo, non video quomodo ex indivisibilibus coalescat. Postremò, si continuum non componatur ex indivisibilibus, sequetur millesimam partem, milliari alicuius partis integræ entis habere ac totum vniversum, quia secundum Arist. qualibet pars continui in infinitas partes diuidi & secari potest, & certè in plures partes quam infinitas totum vniversum distribui nõ potest. 3 4 Physic. lib. 3. cap. 6. & 7. per totum & passim.

Resp.

1 Resp. *In tertio huius operis copiosè quidem egit de diuisione continui, id ex instituto; hic verò obiter, vt ad particularem vsum motus accommodet.*

Quid datur minima caro.

Dr minima pars carnis quod addis, arnisco verum esse quod ais, quoad partes eiusdem quantitatis, secus verò quoad partes eiusdem proportionis. Pari ratione fateor, verum id quod ais esse quod de cœlo obijcis, esse illud quidem indiuisibile quoad separationem partium, non autem quoad ordinem & dispositionem vnius partis extra aliam. Est enim cœlum indiuisibile, id est secari & frangi non potest in partes: sed est diuisibile si multitudinem, ordinem, & situm partium consideres. Alij respondent cœlum esse indiuisibile actu, quoad simplicem & diuinam essentiam suam, non quoad potentiam & materiam primam, quam communem cum alijs rebus naturalibus habet. Vltimum quod addis de grano mihi vrget absurdum, si partes eiusdem quantitatis & actum physicè, nihil verò absurdi vrget, si partes eiusdem proportionis, & potentiam mathematicè spectes.

2 Cœlum indiuisibile qui.

3

4

Phy. lib. 4. c. 11 Opp. *Instans in tempore forma temporis esse ante definitur à Philosopho: constat ergo continuum ex indiuisibili. Præterea, motus aut tempus nullam existentiam habent nisi per instans: videtur ergo instans esse pars vtrinque; actu enim neutrum eorum est, si non sit instans. Si verò sit pars, ex illa necessariò constant.*

1 Resp. *Instans temporis forma dicitur, quia illius partes copulat & connectit, vt verbum substantiuum partes categorica propositionis; non tamen ex illo constat, vt homo ex anima, aut res physica ex propriâ suâ differentiâ. Neq; sufficit ad institutum tuum probandum, quod in 2. loco adfers, tempus & motum suam existentiam in ipso instanti habere, quia existentia non tam per partes & principia, quàm per effectus & accidentia fieri quidam potest. Imò etiam & hoc addo, quòd tempus & motus non solum in actu sint per indiuisibile instans, sed per partes quæ indiuisibili instanti adiacent & connectuntur.*

2 Instans tẽporis forma qui.

An indiuisibile indiuisibili additum faciat idipsum maius?

Lib. 1. de Anim. cap. 4. Opp. *Vnitas est indiuisibilis, sed vnitas vnitati addita facit illam in maiorem quantitatem excrescere: ergo indiuisibile indiuisibili additum facit idipsum maius. Præterea, species intelligibiles & ipse intellectus sunt (teste Philosopho) res duæ indiuisibiles: sed species intelligibiles addita intellectui, ve quiddam maius facit: ergo indiuisibile indiuisibili adiectum idipsum maius facit. Maior est Aristotelis tertio de Anima. Minor probatur, quia species intelligibilis cum intellectu quiddam totum facit: sed totum est maius parte: cum ergo geminum hoc indiuisibile in vnum conferis, quiddam maius reddis. Porrò si indiuisibile indiuisibili additum non faceret idipsum maius, cur à philosophis linea dicitur nihil*

1

2

Er lib. 1. de Anima cap. 4.

3

aliud

aliud quàm punctorum fluxus? quasi insinuaret nobis, in linea esse permulta puncta, quæ inter se connexa lineam maiorem aut minorem faciunt. Et quòd hoc verum sit, scilicet esse in una linea realiter multa continuata & inclusa puncta, hinc constat; quia millies divisa lineâ statim alia aliaq; puncta emmēt. Videtur ergo probabile, quòd ex indivisibili addito divisibili aliquid maius efficiatur.

Resp. Quæstio hæc intelligenda est de continuis non de discretis quantitatibus. Nam indivisibile additum indivisibili, ex ea parte qua indivisibile est nullo modo quantitatem continuam cui additur maiorem facit; ex ea, inquam, parte qua indivisibile est. Nam aliter linea & superficies, quæ sunt divisibiles ut fluxiones quantitatis, indivisibiles ut termini communes rectè ad constitutionem aliarum quantitatum concurrunt, divisionemque admittunt. Hinc constat resolutio alterius argumenti de intellectu et re intelligibili, quia hoc axiôma in sola quantitate suas vires vendicat; neque hoc semper verum est quod ait, omne totum maius esse sua parte, nisi totum in quantitate intelligas. Sed generatim hoc verum est, omne totum maius esse sua parte in genere entis & perfectionis, quia omne totum magis actu existit, causisque omnibus unitis in magis perfectum opus natura dicitur. De fluxu punctorum est quidem inter Interpretes ingeniosum certamen; sunt enim qui affirmant, sunt qui negant punctum posse in longum fluere. Imò non desunt qui asseverent lineas nihil aliud esse quàm continuata puncta, superficies nihil aliud quàm continuatas lineas, & sic deinceps. Sed manifestus est hic error, & doctrinæ Aristotelis apertè oppositus. Dico igitur ad argumentum quod adfers, apparentiam novarum punctorum in divisione lineæ, vel superficierum in divisione corporis, non recte probare quòd puncta punctis in linea, aut superficies superficiebus in corpore continuentur. Sed hoc rectè probare existimo, quòd præter terminantia et copulantia puncta actu in linea posita, alia potestate in illa delitescant, quæ tum in actu producuntur cùm linea actu in partes dissecetur. Quippe ut inflicto vulnere statim apparent novæ superficies: ita divisa lineâ protinus nova puncta oriuntur, eademque indivisibilia, quæ nec maius nec minus subiectum suum aut effectum reddunt. At (dices) quomodo tum linea fluxus punctorū dicitur? Respondeo fluxum dici metaphoricè aut analogicè, non quòd punctum materialiter fluat in longum, sed quod longitudo suam originem ortumque à puncto trahat. Ut ergo anima infinit in corpus & facultates corporis, & tamen nec corpus est, nec pars aut facultas corporis: ita punctum fluere dicitur in lineam partesque linea, & tamen nec linea, nec pars linea haberi debet, sed communis terminus idemque indivisibilis, qui in singulis partibus linea divisis per suam potentiam inest.

Intelligitur quæstio de cōtinuis, non de discretis quātitatibus.

Omne totum maius sua parte qui verum.

Punctum nec est linea, nec pars lineæ.

CAP.

CAP. 2.

Vtrum motus vllus ex indivisibili constet, vel vnquam in indivisibili fiat?

IDIPSVM quod in primo capite huius libri, nunc in secundo probat Philosophus, *nullum scilicet cõtinuũ ex partibus indivisis cõficj & componi*: argumenta verò hìc adhibita magis instituturum quàm quæ antea allata fuerunt vrgent. Quippe illa generatim de magnitudine, tempore, motu, hæc speciatim de motu solo (qui est susceptæ disceptationis seges) contexta sunt. Et quoniam omnia fere & singula à velocitate & tarditate motus petũtur, tres leges velocitatis & tarditatis in primis veluti sancit, indeque apertam luz opinionis confirmationem ducit & concludit. Lex prima est, quòd mobile velocius in æquali tempore pertrãseat maius spacium, secunda est, quòd velocius in minore tempore transeat spaciũ æquale ei quod tardius in maiore decurrit, tertia est, quòd velocius in minore tempore maius spacium conficiat quam tardius in maiore. Generalis probatio istarum legum est à definitione velocioris; namvelocius est *quod in æquali tempore maius, vel in æquali æquale, vel in minori maius spacium conficit*.

Tex. 11. Tres leges velocitatis & tarditatis.

Obscura hæc forsitan in textu videantur, sed vt fiant dilucidiora hoc disce, quòd tempus & motus sint quasi duæ aliæ naturę. Est enim natura veluti aquila, & temporis motusq; veluti pennis innixa quotidie per vniversum mundum circumvolat, operâque primi motoris (à quo virtutem, potentiam, & influentiam habet) mirabili ordine & facilitate perficit. In hoc volatu (vt ita dicam) dextra ala velocitas est, sinistra tarditas seu lentitudo; illa celerimè magnum spacium conficit, hæc vt testudo agitatur. Et sane vtriusque magna est necessitas, quia res omnes naturales variis modis ad suum cursum & stadium istis veluti alis incitantur. Sunt enim aliæ graviores, leviores aliæ, vnde illę velociores, hæ tardiores dicuntur. Quid multis? omnia volant in rerũ natura; cœlũ, elementa, mixta, omnia. Res enim singulæ suũ iter, suũq; scopum ad quẽ ferantur habent. In cœlo tres causæ velocitatis sunt, figura docilis ad motũ, quinta essentia nobilissimę formę, virtusq; infinita primi motoris qui ad clavũ sedet.

Tempus & motus sunt quasi duæ alę naturæ.

Natura est veluti aquila, cuius pennæ sũt tempus & motus.

In cœlo tres causæ velocitatis.

In

In elementis aut ẽ & mixtis, sive animatis sive inanimatis, sensu prędictis aut privatis aliæ causæ sunt cur velocius aut tardius moveãtur, nimirum gravitas levitasque, quæ sunt secundæ qualitates ex primis elementorum qualitatibus ortæ; nam gravitas plus frigoris quam caloris, levitas plus caloris quàm frigoris in sua mixtura & constitutione habet. Hinc ignis omnium elementorum velocissimum, aer proximè illi levitate respondet, aqua gravis est, terra pondere gravissima centrũ vniversi dicitur. Est ergo leve simpliciter vt ignis, & secundùm quid vt aer: est grave quoq; absolutè vt terra, & ex parte vt aqua. Ex his & horũ temperie omnia mixta perfecta & imperfecta oriũtur, sortiunturque suum motum; nam quæ plus aquæ & terræ habent segnius, quæ plus aëris aut ignis celerius moventur, maiusque spacium in suo motu conficiunt, vt hîc docet Philosophus. Exempla horum omniũ in textu obscuriora sunt notata per literas Alphabeti. Vt, verbi gratiâ, sit velocius A (per ☉ perspicuitatis causâ ignem intellige,) sit tardius B (per quod aërem suppone) collocentur A & B id est ignis & aer in fistulis meatibusq; terræ, quibus resectis vtrumque evolet, certum est A, id est ignem, citius quam B, id est aërem magnum spacium medij conficere; idipsum de alijs legibus velocitatis & tarditatis dico, habitâ proportione levitatis & gravitatis, ex quibus in inferioris mundi incolis & effectis motus celerioris & segnioris causa & origo ducitur.

In elementis aliæ, scil. gravitas & levitas

Li. 4 de Cœlo tex. 26. 27. & sequen.

His conditionibus iam positis, quædam non indigna cognitione axiomata infert Philosophus, quorum primum est, fieri non posse vt in tempore infinito trãsigatur finita magnitudo sine iteratione motus; ratio est, quia inter magnitudinẽ, tẽpus, & motũ debet esse proportio, quæ in infinito nõ cernitur. Sit exẽpli causâ A cœlũ, sit B infinitum tempus seu æternũ in quo movetur cœlũ; A id est cœlum, in B id est in æterno non movetur, nisi infinities hîc motus iteretur; nã aliter duratio excederet magnitudinem quæ movetur. Ex adverso aliud axiôma est, nimirum tempore finito non posse infinitam molem aut magnitudinem pertransiri. Hinc Zenonis emergit efficax refutatio, qui conatus est probare, fieri omnino non posse vt aliquid pertranseat spacium vllum sive finitum sive infinitum finito tempore. Ratio illius est, quia in quolibet spacio, vt ait, sunt infinitæ partes, (omnis enim magnitudo in infinitas partes secatur) sed in finito tẽpore infinitæ partes transigi non possunt: nullum ergo spacium aut magnitudo infinito tempore confici potest. Sed facilis est solutio huius argumenti, si de partibus eiusdem proportionis & eiusdem quantitatis Aristotelem in textu distinguentem legas & intelligas.

Tex. 19. Finita magnitudo in tẽpore infinito non potest trãsiri.

Nam

Nam omne ſpacium ſeu magnitudo in partes infinitas eiuſdem proportionis, non in infinitas eiuſdem quantitatis dividitur. Vltima & primaria concluſio, ſeu epiphonema vtriuſque capitis ſequitur;

Text. 23. nempe nullum motum, imò nullum prorſus continuum ex indiviſibilibus poſſe conſtare. Non motum, quia tum ſequeretur in ipſa natura contradictio, idem ſcilicet & moveri & non moveri ſimul: non moveri, quia indiviſibile revera negat motum (eſt enim motus quiddam continuum & ſucceſſivum) non autem tollit (vt ais) quia ex eodem vt ex parte conſtat. Adde etiam aliam abſurditatem (ſi placet) nimirum indiviſibile poſſe dividi ſi ex indiviſibilibus motum conſtare dicas, vt ex ſeſquialterâ proportione, (quæ

Text. eod. eſt proportio trium ad duo) apertè in textu Ariſt. oſtendit. Si enim magnitudo ex tribus individuis partibus, & tempus ex duabus conſtet, proportio menſuræ & menſurati non erit, id eſt, temporis & magnitudinis, niſi indiviſibile in tempore in plures partes dividatur. Similis & par comparatio eſt, ſi velocitatem temporis & mobilis tarditatem, in pari aut impari motione conſideres. Demonſtratio hæc in textu valde difficilis eſt cognitu, niſi quis ſit ad hoc genus probationis inſtructus & aſſuetus, quo Ariſtot. per literas & elementa vtitur. Sed pro viribus (vt vides ſtudioſe lector) vela obſcuritatis removeo, & novis exemplis vſus rem planiorem reddo. Eſto igitur exempli cauſâ A motus, B mobile vt cœlum, C indiviſibile punctum cœli, ſit illud polus Arcticus vel Antarcticus. His poſitis, quis non videt B, id eſt cœlum, quod ſemper eſt volubile, moveri ſuper C, id eſt ſuper polos. Nunc ſi ponas motum eſſe in ipſis polis, id eſt in individuis partibus cœli, facilè eâdem operâ videbis polos diviſibiles eſſe, quia motus fieri non poteſt niſi per partes diviſibiles; & ſic coactus fateberis indiviſibile in partes ſecari poſſe, quod eſt & à ratione & à veritate penitus alienum. Ad evitandam ergo geminam contradictionem, Ariſtot. concludit motum fieri non poſſe in indiviſibili. Nam ſi fieret (vt iam demonſtratum eſt) ſequeretur idem moveri & non moveri ſimul, ipſumq; indiviſibile in partes diviſibiles & poſſe, & non poſſe ſecari,

Diſtinctio quæſtionis ſecundi capitis.

Prœ

Probatur in hoc capite idem axioma quod demonstrat est in primo, nempe motum neq; in indivisibili fieri, nec ex eo cōstare:

1 Ab essentia motus, quæ est cōtinuum, quod semper dividi potest in partes divisibiles.

2 A differentia motus, quæ est successio; at successio non est in indivisibili: ergo motus ex indivisibili non constat.

3 A propriis ratibus motus, nempe velocitate & tarditate, quæ sēper divisionem magnitudinis mobilis, & temporis successionem postulant.

4 Ab efficientibus causis motus, quæ sunt aut internæ vt naturales formę aut externę vt accidētia. In formis spectātur duo, proprietas moveēs & fluxus ipsius formæ, in quibus requiritur tempus: quia nō est naturalis progressio à termino ad quem ad terminum ad quem sine medio. Accidentia quæ habentur cause motus sunt gravitas & levitas, quæ nec in vacuo, nec in instanti eminent.

5 Ab oppositis, quoniā quies est in indivisibili, cum omnis motus cesset: motus ergo in indivisibili fieri non potest: nam *oppositorū opposita est ratio.* Top. lib. 7. c. 3. Huius lib. tex. 4.

6 A comparatione, quia tempus, motus, & magnitudo eodē modo se habent in proportione, sed nec tempus, nec magnitudo ex indivisibilibus constant: ergo nec motus.

7 Ab absurdis, quæ in textu duo sunt, immirum hoc posito quōd motus ex indivisibili cōstet, illud necessariō sequi aliquid moveri & non moveri simul, adeoq; ipsū indivisibile posse & nō posse in partes distribui. Hęc antea exēplis demonstravi.

Argumenta contra quæstionem huius capitis.

Opp. *Motus componitur ex eo per quod vllum subsistit; sed, salum per indivisibile aliu subsistit: ergo ex indivisibili componitur. Maior videtur esse vera, quoniam subsistētia esse nō potest nisi per partes essētiales. Assūptio probatur, quia non solum motus, sed quodlibet successivum nullum aliud omnino habet nisi ex indivisibili: successivum enim fluit, & nunquam permanet, nisi in indivisibile, vt Philosophus ubique docet. Præterea, eadē est ratio temporis & motus: sed tempus ex instantibus est: ergo pars motus instans est, & per consequens ex indivisibili motus componitur. Quod instans sit pars temporis hinc liquet, quia tempus in præteritum, futurum, & instans seu præsēs dividitur. Postremo, motus cœli ex perpetuis instantibus & indivisibilibus constat: ergo motus ex indivisibili componitur. Antecedens sic probo, quia motus cœli est æternus, & in æterno non est successio, sed continuatum præsens. Instans enim, vt instans intelligitur sēper in æterno: si ergo motus cœli sit æternus, vt est (teste Philosopho in primo de cœlo) illius motus ex indivisibilibus momentis constat.* Phy. l. 4. & 5. In categor. c. de quantitate phy. l. 4. c. 10. t. 8. 9. & c. 13. tex 118. L. 1. de cœlo 20. t. 102. 103.

Resp. *Argumenta recte contra primam partem quæstionis; maior tamen primi syllogismi sub hac estimatione tenet in entibus successivis, quorum esse in successione partium consistit, tenet autem vniuersaliter in entibus positivis. Ad vltimū argumētū à cōparatione temporis & motus deductū respōdeo, propriè instās nō esse partē temporis, sed indivisibilē terminū vtrinq; partis. Priore*

Instans qui pars temporis.

ergo parte antecedentis negatâ, consequentia tollitur. Quòd verò tempus in præteritum, futurum & instans dividatur (vt totum in partes suas) hoc vulgò non propriè & per se fit, vulgus enim instans partem temporis esse existimat, nec non in philosophia sic esse existimamus, si profluxu temporis formaliter accipiatur; at sic non est punctum indivisibile, sed quiddam capax vtriusq; partis, quæ sunum proprium nomen assumit si diutius momentum fluat, ad brevissimum autem tempus rectè præsens dicitur. Quod adfers in postremo loco non vulnerat, quia propositio illa, nempe quòd nulla sit successio in æternis, solùm vnam & veritatem habet in æternis simpliciter, qua nullam mutationem aut speciem mutationis in sua essentia subeant, & sic propriè solusq; Deus æternus dicitur in quem non cadit vlla alteratio.

In æternis nulla successio, qui intelligatur.

Argumenta contra secundam partem quæstionis
Vtrum vllus vnquam motus in instanti fiat?

Phy. lib. 3. c. 2. tex 6. & lib. 5. tex 8,

Opp. Omitto generationem & corruptionem duo motus genera, quæ (teste philosopho) in indivisibili momento & instanti fiunt. Ad subtiliora venio & sic arguo. Dari potest prima pars motus, aliter quidem nō esset prima, sed prima pars motus est indivisibilis: ergo dari potest motus in indivisibili. Maior cōstat, quia mobile incipit moveri in instanti primo, quia in instanti primo habetur mutatiō esse. Hoc quidē videtur Arist. cōfirmare 7. Phys. vbi docet alterationē vel aliquid alterationis in instanti fieri. Deinceps velim me doceas aliquo exēplo, quomodo sit mutatū esse in indivisibili, q. nūquā est. sine mora & tamen motus nullo modo fiat. Quid? in ipso instanti exortionis solis quiescit sol? stat ne impunctū quietis? movetur certè, & non quiescit: sit ergo motus in indivisibili, quod tam pertinaciter negas. Porro considera mecum meam formam naturalem, quæ semper motu acquiritur: certum est eandem vel aliquid eiusdē in instanti acquiri: ergo ipsa erit indivisibilis, vel saltē aliquid eiusdē, & proinde motus per quem acquiritur; indivisibilis erit. Quippe, nec tota forma nec pars formæ acquiri potest sine motu: est enim ipsa acquisitio formæ motus. Cum denique inter esse formæ & non esse nullum sit medium (sunt enim hæc disparata seu contradictoria, quæ medium nō admittunt) cūq; in primo instanti temporis, in quo alteratus incepit alterare, aliquid sui esse formæ de nouo adducendæ, quæ tamē in eodem instanti esse nūc incipit, sequitur in indivisibili motum esse, quia in toto tempore quo res aliquo vltimum fluxit, movere, & mutari dicitur.

In categ. cap. de opposit. De interpretatione cap 10.

Generatio & corruptio qui sint motus, qui non.

Resp. Omitto generationem & corruptionem, quia sæpissimè argumenti de illis adductis satisfeci, nempe quòd perfectivè considerata non sint motus genera. Ad secundum argumentū dico, primam partem motus vel effectus mobilis dari & assignari posse, sed negō illam partem esse indivisibilem. Non etsi incipiat motus ab instanti, non tamen motus omino est, priusquàm vltimus fiat. Deinceps (vt opus) te doceo exēplo, quomodo aliquid incipiat mo-

ris sua motu. Esto igitur sagittarius qui emittit telum, esto instans in quo emittit, incipit quidem ab instanti moveri, sed ante successionem temporis a- Instans velocius velocitate
liquo movetur. Instans enim velocius velocitate est, & citius cogitatione: est autem terminus à quo finit motus, non est mensura motus, mensura enim mutatum esse non motum: quippe mutatum esse indivisibile in tempore mensuratur. Neque proprie res mutari dicitur in prima parte motus, cùm omnis mutatio omnisque motus à termino ad quē potiùs quàm termino à quo sua nomina mutuentur. Quid ergo (inquis) stat solorians in puncto cœli? si hemisphærii & Horizontis nostri spectes, rectè stare aut saltem ab eodem incipere motum dicitur, hoc enim punctum artificiale est respectu nostri, non naturale respectu cœli. Quare fallax argumentum est, siquidē res de qua agitur mutatur secundum. Considera (inquis) mecum formam naturalem, quæ vel tota vel ex parte motu, non instanti acquiritur; hoc ipsum negem, nam quamvis perfectio formæ sit in momento, motio tamen non est. At dices in affini postremo argumento inter esse & nō esse forma non esse medium. Quidnū? sed in instāti quo incipit mutari mobile, forma est, & tamē tū incipit nō esse per motū: ergo motus in instāti fit. Agnosco formā priorē in instāti secundi primū pulsū motū, nō motū, donec fluat instās in tēpus, in quo nova forma fiat & pedetētim acquiritur, vt in infinitis exēplis rerū videre licet.

An mutatum esse sequatur motus?

Huius lib. c. 7.

Opp. Instās (vt docet Philosophus) mēsurat mutatū esse, tēpus mensurat motū, hinc sic disputo. Instās mēsurat mutatū esse, ergo motus idipsum nō sequitur; ratio est, quia motus rē mutādā, non rē mutatam sequitur. Præterea, mutatū esse sequitur quies, ergo motus non sequitur. Antecedens probatur, quiemutatum esse est quidem perfectum esse, at perfectum esse rerum quiū sequitur: ergo quies mutatum esse sequitur.

Resp. In utroq; argumento fallaciter & insidiosè agis, à mutatione (vt aiunt) suppositionis; nam eū docet Philosophus, ad mutatū esse motum sequi, intelligit mutatum esse inchoativè, non perfectivè, in termino à quo, non in termino ad quē. Vt ergo tēpus præteritū sequitur instās, ad quod copulatur: ita motus sequitur momentū illud, in quo aliquid mutari incipit, quod tum mutatum esse dicitur; non quòd adhuc formam aut vestem acquirendam inhærit, sed quòd à priori statu & formâ nunc deficere & denudari incipiat: tu verò urges mutatum esse in termino ad quem in quo motus quidem (vt ais) cessat, imò fortasse dices motū tū nō cessare, quia generatio unius est corruptio alterius & nunquam est natura otiosa, nunquam à motu vacua. Verū est quod aiū, si universalem naturæ ordinem & cursum consideres; at aliter in particulari contingit, nam cùm res ad naturalem sunm locum aut formā pervenerit, quiescere & diutiùs nō moveri dicitur, donec privatio novā mutationem invexerit. Lib. 1. de gen. & corrup. c. 3. tex. 17. & Phys. l. 3. c. 8. tex. 73. Natura nunquā otiosa est.

An nullum omnino sit indivisibile per se in motu?

Opp. *Videtur nullum quidem indivisibile omnino esse per se in motu, quoniam si esset, rectè sequeretur hoc simplex conversio,* Nullū indivisibile per se habet motum; *ergo* nullus motus per se habet indivisibile. *Praterea, Aristot. videtur hoc ipsum urgere in* 8. *Physic. ubi dicit nihil in rerū natura generari vt duret per instans; quasi dicere t, si indivisibile sit per se generatione, tum generatum solum ad instans duraret, quod est absurdum. Concludam, si indivisibile omnino sit in motu, idipsum erit* mutatū esse, *quod neque in termino* à quo *incipit, nec in termino* in quem *desinit, est sine mutatione: nam si sit, videtur quidem generari & corrumpi in eodem instanti. Exempli causa, sit homo ens illud mutatum embryo sit ens, corruptum, quæro nunc* Vtrum forma embryonis in eodem instanti, vel in alio sit corrupta, in quo forma humana est acquisita? *si dicas in eodem, tum concludetur contraria fieri in eodem instanti: si dicas in alio, tum infero motum non habere indivisibile* mutatum esse.

Phys. lib. 8. c. 7. text. 63.

Resp. *Conversionis lex prima est, vt propositiones converse & convertentes in recto fiant, vt* Nullus homo est lapis: ergo nullus lapis est homo; *si verò aliter formentur, rectè à cōversione nō disputatur: vt* Nullus fornix est in pane: *ergo* Nullus panis est in fornace; *aut* Nullus panis rodit mure: *ergo* nullus mus rodit panē. *Tale est hoc argumentum tuū, & proinde nō sequitur; at si sic conficeres, Nullum indivisibile est motus: ergo nullus motus est indivisibilis, rectissimè à regulis conversionis recessisset. Ad secundum dico; Aristot. locum intelligi de permanentibus, non de successivis rebus, quæ raptim transeunt, qualia sunt instantia & mutata esse. Ad postremum respondeo, formam corrupti embryonis non corrumpi in alio instanti quàm in eo in quo generatur forma hominis; ergo duo contraria actus fiunt (inquis) in eodem instanti. Non est absurdum, cùm instans non sit subiectum utriusque, cumque ipsi actus non progressivè sed perfectivè considerentur. Sed (dices) quodnā est hoc demum indivisibile per se, quod in motu collocas? Breviter respondeo, quod sicut in linea sunt puncta inartículata per quæ partes eius ad sinvicem copulantur; & sicut in tempore sunt instantia: sic in motu quidem sint* mutata esse, *per quæ illius partes continuantur. Si verò mutata habere partes, & proinde indivisibilia non esse; dicote non rectè intelligi quid per* mutata esse *velit Philosophus;* mutata *quidem habent suas partes, sed* esse mutata, *id est, nunc per fieri, nunc mutari in vltimo gradu mutationis, non habent divisionem temporis.*

Prior. Analyt. lib. 1. cap. 1. Conversionis prima lex vt in recto fiat.

Duo contrarii actus possunt esse in eodem instanti.

Quidnam sit illud indivisibile quod in motu collocatur.

CAP.

CAP. 3.

An aliquid quiescat in instanti?

ARticulatiùs nunc agens Philosophus de indivisibili, quędã capita de instanti seu momento temporis motusq; instituit. Est enim instans præ cæteris individuis maximè notum si nomẽ, maximè verò ignotum si rem ipsam spectes. Age ergo: est *nunc* seu instans communis terminus temporis, quo præteritum & futurum copulantur; & hęc est prima conclusio capitis. Secunda est, quòd sit quiddam absolutè & simpliciter indivisibile; aliter enim particeps præteriti & futuri existeret, divisionemque partium suarum vendicaret; sed vtrumque horum falsum est. Nam si particeps præteriti & futuri existeret, vna illius pars præterita, & altera futura esset; imo hoc modo secundùm se totum partes temporis non definiret, id est, non clauderet præteritum, nec inchoaret futurum. Adde etiam & illud, quòd sic acceptum sit planè divisibile; nihil enim est præteriti & futuri particeps, quin id ipsum sit quoque in partes suas divisibile. Alia conclusio est, quòd in indivisibili seu momento temporis nihil moveatur; vt antea demonstratum est: Ratio huius positionis est, quia si in puncto temporis aliquid omnino possit moveri; sequeretur ipsum tempus punctum esse in partes divisum; hoc probat Philosophus in textu exemplo. Nam si capiatur (inquit) mobile aliquod tardum & otiosum (puta testudo) quod in instanti transeat aliquod spacium, certum est velocius mobile (puta aquilam) duplo celeriùs id ipsum spatium in instanti posse conficere; quod si fiat, quis non videt duas medietates & partes vnius & eiusdem instantis, quod est absurdum? Sequitur alia conclusio, nempe in momento tẽporis nihil posse quiescere; quod probat Philosophus à contrario, & ab absurdo hoc modo. In quocunq; nihil natum est moveri, in eodem nihil potest quiescere; sed in *nunc* seu puncto temporis nihil potest moveri: ergo in eodẽ nihil potest quiescere. Ab absurdo; quia si aliquid quiesceret in momẽto, sequeretur idẽ simul moveri & quiescere. Nã ponatur aliquid moveri per totũ tempus, vt necessario est vt in momento quiescat, & moveatur simul. Apertius exemplũ est quod Collegium Conimbricense habet. *Si idẽ* (inquit) *mobi-*

Definitio instantis, siue *nunc*.

Instans (sive Nũc) est quiddam absolutè & simpliciter indivisibile. Text. 25.

Tex. 29. & seq. In momento temporis nihil movetur.

Colleg. Conimbr. in explanat. 3. cap. huius lib.

mobile primo quadrante huius hora cieatur, & in secundo quiescat; cùm idem punctũ vtrumq; quadrantẽ copulet, & id quod in toto movetur tempori in quovis ipsius puncto (in quo moveri aptũ est) moveatur, & id quod quiescit similis modo quiescat, fiet vt idem simul quiescere & moveri possit. Sed attende, ne hîc mihimet in expositione Arist. contrarius esse videar, non dico hoc loco quietem non incipere in forma de novo subitò acquisitâ, sed rem mobilem in momento propriè non esse quietam & tranquillam demonstro, nisi diutiùs & formâ acquisitâ, & quiete per formam illatâ perfruatur. Qualis enim quies esse potest, si in eodem momento quo oritur labefactata concidat? (sed ô perversitatem humani generis!) puncta & atomos voluptatis capimus, & in punctis rapimur in gehennam, in qua æternitas luctus, doloris, omnisque miseriæ vivit. Quid? estne voluptas punctum? est: nam & minimè durat, & imagine pungit. Sed ad rem: in puncto seu indivisibili nec motus nec quies inest, vtrumque tamen ab eodem suum ortum originemque trahit. Vltima conclusio huius capitis est, omne scilicet mobile divisibile esse; ratio est, quia omne mobile dum movetur partim est in termino *à quo*, partim in termino *ad quẽ*; sed omne tale est divisibile: omne igitur mobile est divisibile; vnde illud quod est in præsenti propositum liceat concludere: nihil in indivisibile posse moveri, quiescere posse nihil. Nã tempus & huius & illius mensura est, quia vtrumq; successionem habet.

Voluptas punctum.

Tex. 32. Omne mobile est divisibile.

Distinctio quæst. 3. capitis.

Motus & quies cõsiderantur tribus modis.

1 Inchoativè in termino *à quo*, qui terminus consideratur bifariã; vel vt manet sub priore forma sua, & sic quies est in illo vsque ad vltimum instans declinationis; vel vt tendit ad aliam formam, & sic motus ab eo instanti suscipitur. Motus tamen propriè non dicitur, donec forma defloreſcat, nec quies propriè appellatur ad instans.

2 Progressivè, & sic solùm motus est vehiculum mobilis, & medium quo ad formam intentam à natura tetatur.

3 Perfectivè, & sic formâ acquisitâ mobile quiescere, motusque cessare dicitur; quietis enim propria sedes terminus ad quẽ definitur esse.

Opp. *Naturalem motum nunc mutaris, qui est velocior in fine quàm in principio; defessus fortasse es, & festinas nimium, sed cave ne cæcos pariat tutulos, & tuam ignorantiam prodas. Dixisti modo quietem esse in puncto eam generetur forma, nunc idipsum negas; contradictionis te accuso. Sed esto, affirmas quietem non esse in indivisibili; rationem addis, quia motus non est in indivisibili: inverto hanc rationem, & concludo idcirco quietem esse in indivi-*

sibili

sibile, quia motus non est, causamq; ex Topicis Arist. reddo, quia motus & quies sunt contraria, quorum semper diversa habetur ratio: si ergo motus nō sit indivisibilis, quies erit. Præterea, quies non est quantitas sed privatio quantitatis: non opus ergo successivâ aliquâ mensurâ habet. Postremò, cū natura sit principium motus in mobili, & quietis in forma & fine, cumque forma & finis in momento attingantur, sequetur necessariò quietem in momento etiam acquiri. Topic. lib. 2. c. 3. & lib. 7. ca. 2. Physic. lib. 2. c 1. Tex. 3.

Resp. In fine equidem velocior sum, quoniam minùs nunc spacij & medij transigendum habeo, quod motui naturali frænum & impedimētū est: non sum tamen (vt ait) defessus, neque festino nimium, sed vna iam est differendæ segetis oblata, vt si non festinarem, non solum cæcos, sed mortuos fortasse catulos producerem; vnum enim idemque præceptum sæpissimè inculcatum lectorem necat, animumque scribentis vsq; defatigat. Quod modo dixerim quietē & formam in momento generari, iterum non iam nego; rectè ergo me non accusas contradictionis; dico enim formam perfici in momento, ipsamq; quietem induci vnà cum illa: non tamen propriè respectu subiecti quies dicitur, nisi continuetur. Inversio rationis meæ à comparatione motus & quietis nulla est, si quietem materialiter, hoc est si subiectum quietis (quod indivisibile esse non potest) intelligas. Neque illud axiōma inservit tibi quod adfers; nā licet diversa sit contrariorum ratio quoad naturam, eadem tamen esse potest quoad disciplinam. Quamvis ergo motus sit pulsus & actus mobilis, & quies cessatio motus; motus tamen & quies in hoc cō venire possūt, vt in indivisibili nihil vel quiescere vel moveri possit. Quod vrges quietem non esse quantitatem, & proinde concludis non esse divisibilem secundum partes successiui, respondeo non esse divisibilem per se, sed per accidens, ratione subiecti in quo inest. Postremum argumentum de acquisita forma in instanti concedo, nec non agnosco, quietem in prima apprehensione formæ positam indivisibilē esse; sed quoniam propriè accidens nec esse nec considerari potest sine subiecto, talis apprehensio mathematica quies est, non realis de qua hoc loco quæritur. Forma in momēto generatur, quī verū. Cōtrariorum ratio quī diversa, qui non. Quies non est divisibilis per se, sed gratiā subiecti.

An vllus sit vsus indivisibilis in Physiologiā?

Opp. Vsus indivisibilis videtur esse admodum exilis aut nullus; quippe philosophorum aliqui illud omnino non esse ens existimant, aliqui ipsum ens esse fatentur, sed negant esse ens rei. Nonnulli ens rei esse definunt, ita tamen vt nihil ex eodem constet, & nihil in eo fiat; cuius opinionis videtur esse ipse Arist. qui hoc loco docet continuum nullo modo ex indivisibilibus posse constare, ipsumque tempus, motum, & quietem in eo non esse. Permulti denique hoc ipsum partim physicum, partim mathematicum esse autumāt, eos pauci contrarium sentiunt; non desunt qui puncta punctis, instantia Variæ de Indivisibili opiniones. Cap. 1. text. 1. huius Lib. & passim.

instantibus realiter posse connectivo continuo affirmant, plurimi hoc ipsum penitus à re & ratione alienum esse arbitrantur. Quis (quaso) est iste usus audiunt, negant; philosophorum principes distrahuntur omnes & singuli, nihil certi, nihil definiti concludunt, & si concluderem, quid est indivisibile de quo tot opere oracula sapientiæ contenderent? umbra certè, momentum, nihil, aut sanè, vt ipsi fatentur fere nihil.

Resp. Qui indivisibile penitus excludunt à natura rerum (vt Nominales solent) sunt illi quidem a theatro philosophorum in exilium & insulam ignaviæ abdicandi; qui verò ens esse defendunt, sed non ens rei, audiendi non sunt; quia vt infantuli balbutiunt sine ratione, non aperte ad rem eloquuntur. Qui ens rei definiunt sunt illi quidem audiendi, quamvis non admittam continuum vllum ex indivisibili constare, aut tempus, motum, & quietem in eo emicare: vsum tamen vel maximum ex eodem elicimus; res enim quælibet suum vsum & finem habet. Sed (vt sumatim dicam) vsus indivisibilis præcipuè triplex est, primus vt cognoscatur infinita potentia Dei, qui rem minorem minimâ (id est rem indivisibilem existentem) finxit; alterum certa continui habeatur demonstratio, quòd cõtinuum sine indivisibilibus definiri nec demonstrari potest; vsus postremus est, vt ordo totius vniversi, & centrum accuratè intelligatur: quod centrum respectu cœli punctum est, & tamen vos ambulates in eo non admiramur cœlum cœlique motorẽ non colimus non veneramur. Verbo attingam singula. Contemplare mecum culicem; i miram potentiam Dei, qui in eo pedes, vngues, alas, caput, os, oculos, partes alias fere infinitas finxit! Sed ecce rem cubce minorem fecit, atomum, adi perge, & animum tuum indivisibilem intuere, cui potentias & virtutes admirabiles dedit. Ne hîc sistas pedem, sed ad ipsum indivisibile veni, rem ali subsistẽtẽ agnosce in Deo, in mẽte, in toto vniverso. In Deo, est enim indivisibilis prima causa; in mente, est enim indivisibilis imago primæ causæ; in vniverso, cuius partes continua terminis indivisibilibus copulantur, & ad indivisibilem primã causã, vt ad finem vltimum bonum referuntur. Omitto particulares vsus indivisibilis in geometria, astrologia, cosmographia, musica, quæ scientia florere nõ possunt (si nulla indivisibilis habeatur cognitio) vt in figuris, circulis, terra zonis, clavibus q, & modis harmoniæ descriptis ab Euclide, Ptolomæo, Mercatore, Boëtio constat. Quod addit de delirio & distractionę interpretum, qui partim physicè partim mathematicè indivisibile cõsiderandum volunt; velim intelligas me idipsum sentire: nã quãvis indivisibilem vera sit eius rei, potest tamen mathematicè considerari ad vsum artis. Postremò, ad interrogatum respõdeo, oracula sapientiæ de lana caprina non cõtendere cũ de indivisibili disputent, quia in eo sunt multa mysteria naturæ & sapientiæ, quæ nos ad primam sapientiam ducant. Imo aliquid certi & definiti concludit de eo Arist. quem sequor. Habes ergo auctorem quã in hac quæstione vari-

Vsus indivisibilis triplex est.

Contemplatio potentiæ divinæ in Indivisibili.

Multiplex vsus Indivisibilis.

quàm opinionibus & argumentis inflatam teneas.

An sit vlla realis cohærentia indivisibilium?

Opp. *Valde probabilis videtur esse illa opinio, quæ tuetur indivisibilia posse naturaliter conglutinari. Si enim vlla sit eorum realis cohærentia, quorsùm una rei dicuntur, eademq; cognata? & quid (quæso) est inter punctum, quod est initium lineæ, cæteraq; eiusdem lineæ, cùm nulla pars lineæ exsecari possit quin apparebunt puncta? Præterea, instans immediatè succedit instanti in tempore: est ergo realis cohærentia indivisibilis. Antecedens probatur, quia tempus sine vllo instantia existit, & certè nō existeret si instans cum instanti nō cohæreret. Porro verba Arist. aperta sunt. 1, Top. cap. 14. ita (inquit) se habet punctum ad lineam, ac vnitas ad numerum; sed in numero est realis vnitatū cohærentia: ergo in linea est punctorum realis cohærentia. Explicatiùs loquitur Philosophus lib. 1. Post. cap. 4. vbi docet indivisibilia per se & vi suâ in continuo includi & contingi. Deinceps, quid respondes de tempore quo intellectiones Spiritū mensurantur? Certum est id tempus ex solis instantibus cōstare; nam angeli non per discursum successivè, sed per intuitum in instāti intelligunt: cohærent ergo indivisibilia. Insuper, duæ lineæ circulares contingentes se invicem in arbore quæ in aqua & aëre crescit manifestè realiter cohærent: est ergo indivisibilium realis cohærentia; nam lineæ respectu superficierum sunt indivisibiles. Postremò, Geometra supponit punctum fluens lineam gignere, lineam fluentem in latum superficiem, hanc corpus: videtur ergo indivisibilium realis cohærentia.*

Resp. *Quamvis indivisibilia sint entia rei, eademq; cognata; non tamen sequitur inter se esse contigua continuave. Nā vt anima res indivisibilis, & corpus rem vnam numero faciunt, nemo tamen est tam imprudens, qui dicat hæc duo esse continua: ita licèt punctum lineæ, instans tempori essentialiter cohæreant, non tamen rectè concluditur, instantia aut puncta esse realiter cōiuncta, tempus q, & lineam nihil aliud esse quam instantia & puncta continua. Ratio est, quia indivisibilia addita similibus non faciunt quantitatem.* Indivisibile additū indivisibili non facit quantitatem.

Ad dicis, quid est inter punctū, quod est initium lineæ, & cætera puncta quæ requiruntur in omni divisione lineæ? Respondeo lineam esse, si divisim, nihil si dilectim sumas. Age ergo, si nihil inter sit, necessariò continuātur puncta. Sophisticè concludis; nam cùm dico nihil, intelligo præter lineam nihil. Quomodo tum in omni parte lineæ divisa sunt puncta? sunt potestate, non actu, in divisione, non continuatione rei. Perge, quid ais de cohærentia instantium in qua solum actu existit tempus? Dico non instans instanti (vt somnias) realiter & immediatè succedere, sed tempus ipsum cuius essentia in successione constat; quippe licèt nihil temporis simul existat præter instans, *successivè tamē aliquid existit quamdiū nō est, nimirū tempus. Quid de testimoniis ex Arist. ductis existimas? Reverēter vt decet, quippe nō in omnibus vnitas &* Instans instanti realiter & immediatè nō succedit.

pun-

punctum comparantur, sed in hoc uno, quòd sicut unitas est principium numeri aut multitudinis: ita punctum est principium lineæ seu magnitudinis in quantitate. Malè hinc quidem infers; ergo inter indivisibilia esse realem cohærentiam. Similiter de altero loco dico, indivisibilia scilicet vi sui & primo modo de continuo dici, seque habere non aliter quàm formam in. eiusdem definitione, respectu partium quas copulant. Non tamen magis sequitur, istorum indivisibilium esse cohærentiam in continuo, quàm atomorum in sole; ratio est, quia non est naturalis ordo colligandi. Ad argumentum à mensura intellectionum Spiritualium respondeo, tempus illud quo mensurantur esse discretam quantitatem (vt Ægidio in tractatu de Mensura angelorum cap. 9. placet) est enim tempus numerus actionum; & sic non nego posse ex indivisibilibus constare. De duabus lineis circularibus quæ plantam in aëre et aqua crescentem ambiunt, dico eas dem vnam solam efficere in planta, neq; est absurdũ duo indivisibilia in diversis subiectis immediatè cohabitare, vnumque respectu tertij efficere. Ad postremum respondeo, Geometras non docere realiter ex fluxu punctorum lineas, & superficies ex fluxu linearum, aut hinc inde corpora nasci: sed vti eos tali fictione docendi causa, vt certa habeatur in arte verum demonstratio.

Ægidius.

CAP. 4.

Vtrum totius motus cuiuslibet partis motus sequatur?

Text. 33.

SImplicem essentiam motus multiplex potẽtia sequitur; essentiam definitio, potentiam divisio explicat. Dividitur ergo motus hoc loco bifariam, nimirum ex parte mobilis, & ex parte temporis. Ex parte mobilis, vt si A B, id est, exempli causâ, si totum cœlum moveatur, necesse est vt D E & F, id est partes cœli simul moveantur; totius enim motũ cuiuslibet partis motus necessariò sequitur, ita tamen sequitur (teste Philosopho) vt licèt ad motum totius eiusdem partes omnes & singulæ agitentur, alia tamen nonnunquam huius quàm illius partis motio habeatur. Sic pro diversitate partis mobilis motus ipse dividitur. Vna enim pars forsan tabescit, intumescit alia: illius ergo motus diminutio vel remissio, huius augmentatio vel intentio dicitur. Præterea, si hoc non fieret, id est, si ad motum totius non sequeretur motus partium; tum quidem motus & mo-

Quomodo ad motũ totius, eiusdem singulæ partes moveantur.

mobile non essent adæquata; quippe vna vel altera pars mobilis existeret inanis & otiosa, cui motus non conveniret. Sed hoc est absurdum, cùm quælibet pars mobilis in horologio naturæ rota sit, & in conversione temporum gyros suos circulosque faciat. Sed vt in horologio artificiali non est singularum rotarum aut circulorum idem motus numero & naturâ, quamvis idem tempus denotent & designent: ita in toto mobili non est cuiuslibet partis eadem motio, licèt singulæ partes motæ ad eandem mensuram in fine motus referantur. Quid restat? nihil certè, nisi vt observes, mobile esse multiplex, violentum, naturale, artificiosum; & quamvis hoc axioma possit quidem intelligi de omni mobili, propriè tamen ad corpus physicum & naturale pertinere, in quo non vis, non ars, sed ipsa natura præest. Hoc sanè insinuat Philosophus, cùm dicat partes non semper eodem motu specie ferri cum toto; intelligit quidem partes naturales motumque naturalem: nam in violento & artificiali aliter se res habet. Rapta enim arteque mota in toto & parte vim vnam impressam habent (quamvis) vt modo dixerim in arte varia sit intentio artificis, motioque distincta partium, quæ ad nutum artificis commoventur, vt in horologio & mola molendinaria liquidò apparet. Omittendum quidem hoc loco illud non est, quod quidam interpretes observandum volunt, totum dici mobile duobus modis, vel simpliciter, vel comparatè. Simpliciter, quando vnâ cùm omnibus & singulis partibus movetur, vt navis expansis velis & ventis impulsa: vel quando vnâ primariâ parte motâ, totum inde mobile dicitur, vt corde malè affecto totus homo languet. Quamvis in posteriori hoc sensu accipi possit mobile, in priori tamen per se intelligi debeat. Multa certè latent in hac quæstione si motum animalis impensiùs consideres, nimirum quomodo aliæ partes in eo quiescant, & tamen mobiles, aliæ moveantur & tamen quietæ sint: iterum quomodo aliæ vnâ, aliæ diversâ specie motus agitentur. Postremò, quomodo toti animali vna formalis movendi potentia, & secundùm eandem aliæ aliæque singulis partibus distribuantur. Sed de his fusiùs & vberiùs alibi dicemus; nunc ad alteram partem capitis accedo, in qua docet Philosophus motum etiam ex parte temporis dividi & secari. Sunt enim tempus & motus mensura & mensuratum, quæ divisione partium semper adæquari debent. Tempus alis motus, & motus quasi pennis ipsius temporis enixus volat. Morari in his non licet; tempus & motus sunt quasi duæ lances naturæ; nam vt illæ mercibus ponderandis rectè inserviunt, vt iusta rerum & ponderum in commutatione habeatur proportio: ita tempus & motus

Mobile triplex: 1. Violentum. 2. Naturale. 3. Artificiosum.

Totũ dicitur mobile duobus modis. 1. Simpliciter. 2. Cõparatè.

Multa abstrusa in hac quæstione.

Lib. 8.

Tempus & motus sunt quasi duæ lances naturæ.

motus rebus mobilibus æqualiter quasi librandis destinantur: vt horum in vicissitudine & successione, secundùm totum & partes æqua notetur dimensio. Nam, vt ait Philosophus in textu, vt totus motus est in aliquo toto tempore (puta motum cœli) ita partes eiusdem motus sunt in partibus illius temporis; ex quo infert hæc quinque, scilicet tempus, mobile, motum, magnitudinem & & spacium similiter moveri & dividi, id est (vt ita dicam) proportionem in toto & partibus secundùm durationem temporis & successionem motus vendicare. Nam vt tempus, sic motus: & vt motus, sic mobile: & vt mobile, sic magnitudo: & vt magnitudo, sic spacium transit. Tantum enim temporis transigitur quantum motus, & mobile non plus temporis quàm motus vendicat, & magnitudo denique tantum spacii decurrit, quantum temporis & motus ipsum mobile in movendo consumit. Proportio ergo est in his quinque (vt ait Aristot.) sed attende, quòd sit proportio ad iustitiam (vt aiunt) non ad pondus, geometrica non arithmetica. Nam velocius (vt ante demonstratum est) breviore tempore longius spacium conficit, quàm quod tardiùs movetur. Est tamen ipsius mobilis, magnitudinis, motus, temporis & spacij geometrica proportio; quia cuilibet secundùm iustitiam naturæ proprius motus datur. Quamvis ergo ignis celerior aëre sit, citiusque à centro ad sedem naturalem volet, si æqua tamen fiat comparatio ad idem subiectum mobile (vt docet) æqualis horum omnium invenietur proportio: maximè in hoc sensu (vt concludit Aristoteles) quia sicut mobile per transit spacium aliquod totum: ita secundùm partem motus transit pars spacij: vt constat in cœlo, quod in diurno motu totum spacium circumferentiæ suæ conficit naturali quovis die, partes verò illius aliquot etiam partes similiter quâvis horâ pertranseunt. Verbo concludam omnia; huc tendit in hoc capite sermo, vt intelligas quomodo ad motum totius partes moveantur, quam rem satis demonstravimus.

Text. 37.

Proportio inter tẽpus, mobile, motum, magnitudinẽ, spacium.

Summa huius 4. capitis.

Distinctio quæstionis, Vtrum ad motum totius sequatur motus singularum partium?

Mo-

Violentum
Artificialem
Naturalem, qui in omni genere mutationis vim & veritatē huius axiomatis habet. Nam toto moto omnes & singulæ partes in eodē genere aut specie motus mutantur; vt probatur

} De quibus hoc loco nō agit Philosophus, licèt quibusdam adhibitis conditionibus in iisdem poßit defendi hæc quæstio.

Motus distinguitur in

1 Ab inductione singularum specierum motus; verbi gratiā, si generetur totū generātur partes, si augeſcat totū augentur partes, & sic deinceps.
2 A definitione totius, quia totū nihil aliud est quàm suæ partes eodē ergo modo afficiuntur.
3 A cōtraria hypothesi, quia si moto toto non moverentur partes, sequeretur idem simul moveri & quiescere.
4 A comparatione mobilis artificioſi cum naturali: nam vt totā navi motā omnes partes navis vehūtur: ita quolibet naturali agitato, singulæ illius partes commoventur.
5 A causa motus in toto & partibus, quæ est vel forma, vel activa potentia formę influens in singulas partes.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Totum cœlum movetur, & tamen omnes illius partes non movētur: ergo ad motum totius non sequitur motus singularum partium. Antecedens probatur, quia poli qui sunt partes cœli non moventur, vt omnes philosophi & Astrologi cōsentiunt. Præterea (teste Philosopho) totius mūdus est mobilis, omnes tamen partes non moventur; quia centrum mundi est (vt alibi docet Philosophus) immobile. Deinceps, si ad motum totius sequatur motus singularum partium, tum pari ratione ad motū singularū partiū sequeretur motus totius; sed hoc est falsum, vt videmus in imperfectis & fixis animalibus, quorū partes dilatatione moventur, totum verò non movetur. Postremò, toto homine augeto qualibet pars non augetur: ergo motum totius motus cuiuslibet partis non sequitur. Antecedens constat, quia fieri potest vt partes quædam hominis obstructione aut aliā affectione impeditæ nutrimentum non capiant, vnde augmentatio fieret, partes autem consq, dicuntur & sunt, donec penitus defectione alimenti contabescant.*

De Cœlo li. 1. 2. & 3. passim.

1. Li. de Cœl. 2. Lib. de cœlo cap 14. text. 96. & sequen.

Resp. *Poli cœlestes dicuntur immobiles, nō quòd non moveantur, sed quòd sine in loco, vt partes remotiores cœli nō moveantur respectu ergo fixi sunt, mutatamē (vt aiunt) circumgyrationis (vt axes in planisfero) cōvertuntur. De substantia centri quam adferi, dico ipsam terrā mobilem esse, vt constat in partibus remotis à loco suo, ad quē impetu et appetitu naturali feruntur: immobilis tamē dicitur secundùm totum, quia est centrū, & sine ruina omniū concuti et moveri nō potest. Ad tertiū argumentū respondeo, quòd singulis partibus fixorū animantiū motū, moveatur etiam et totum eādē motus specie quā partes commoventur; vt in ostreis aliisque imperfectis bestiolis constat, quæ motum suæ unæ aut elementi in quo viuunt sequuntur. Nihil est quod urget*

Poli immobiles quomodo.

Terra immobilis secundū totum.

in postremo loco, nam hoc loco: totum bene affectum intelligimus, cuius vis & potentia motrix in omnes partes bene affectas finit.

An temporis, motus, magnitudinis, mobilis, & spacij, sit æqualis in divisione partium proportio?

Opp. *Est aliqua magnitudo indivisibilis, ergo eadem non est proportio horum omnium in divisione; Antecedens probatur ex Aristot. duobus in locis, vbi docet minimam partem earum esse 1. Physic. & in primo de cœlo, vbi docet cœlum dividi non posse. Preterea quid inter magnitudinem & mobile inter sit ex Arist. non video. Insuper, si sit horum omnium eadem proportio, sequetur vnam esse quantitatem quâ hæc omnia mensurentur: sed quænam sit illa quantitas adhuc non intelligo. Postremò, cùm alia horum sint entia successiva, vt tempus, motus, mobile: alia constantia & fixa, vt magnitudo, et spacium; ostendas velim, quomodo divisione & proportione adæquentur.*

Phys. lib. 1. ca. 4. text. 38.

1. de cœlo cap. 3.

Cœlum indivisibile quid.

Resp. *Omnis magnitudo est divisibilis secundùm partes quantitatis, non in simplici essentiâ suâ, & sic cœlum indivisibile dicitur. Similiter caro minima est & indivisibilis, si partes quantitatis: non est autem minima, sed semper divisibilis, si partes proportionis spectes. Inter magnitudinem & mobile hoc interest, quòd alterum sit corpus in quantitate, alterum corpus in substantia, illud mensura, hoc mensuratum dicitur: sed inter mensuram & mensuratum debet esse proportio, neque (vt ais) illud requiritur, vt sit communis mensura omnium, si sit in omnibus æqualis proportio: æqualitas enim est in divisione partium & comparatione earum ad seinvicem, vt si totus motus (exempli gratiâ) sit in toto tempore, pars motus erit in parte temporis, & si mobilis, magnitudinis & spacij eadem erit ratio. Nam si totum mobile vt cœlum, sit in toto motu, pars cœli mobilis erit in parte motus, & si tota magnitudo seu mensura cœli sit in toto spacio, & circumferentia mundi, pars magnitudinis in parte ipsius spacy erit; nam qualis est totius ad totum, talis est partis ad partem proportio divisioque. Postremò, etsi alia horum sint entia successiva, alia fixa & definita, eorum tamen in aliquo tertio fieri potest comparatio. Vt enim eadem est proportio naturalis tuæ formæ & reflexæ imaginis à speculo in quo teipsum contemplaris, licèt illa sit in te fixa hæc verò ad motum speculi fluxa & caduca: ita quamvis horum alia sint quidem entia incerta & successiva, alia constantia & definita, eorum tamen potest esse in divisione partium eadem proportio si inter se partes cum partibus, tota cum istis comparentur. Verbi causâ, vt aliquid mobile pertransiit totum spacium in toto tempore totâq; mensurâ magnitudinis: ita pars mobilis pertransit partem spacij in parte temporis parteq; magnitudinis.*

Caro minima quid.

Inter magnitudinem & mobile quid interfit.

Qualis est totius ad totum, talis est partis ad partem proportio.

CAP.

CAP. 5.

Vtrum detur in motu primum mutatum esse primáq; pars motus?

VT de divisione motus ex parte mobilis & temporis in priore cap. disserit: ita nunc de ordine eiusdem respectu suarum partium disserit Philosophus; quatuorque de eo (vt colligit Beverus) theoremata seu generalia præcepta, ad omnem motum spectantia tradit. Horum primum sic se habet. Id quod mutatum est in aliquid, quando mutatum est, necessariò est in eo in quod mutatum est. In omni mutationis genere hocipsum demonstrat Aristoteles, sed antequam figillatim agat, mutationem ex aliquo in aliquid nihil aliud esse definit, quàm defectionem aut separationem à termino *à quo*; *se* mutari ex aliquo & illud deserere, re non differunt, similiter *mutatum esse*, & *deseruisse* illud, ex quo facta est mutatio. Ex hoc textu (si placet) hunc mecum syllogismum colligè; Quicquid mutatum est, vel est in termino *à quo*, vel in medio, vel in termino *ad quem*: sed non in termino *à quo*, quia mutatum esse est deseruisse terminum *à quo*: ergo quicquid mutatum est existit illud quidem in termino *ad quē*, vel medio ꝙ ad eundē tendit. Res hæc perspicua erit, si motus genera percurras; nam ꝙ gignitur acquirit esse, & desinit à non esse; ꝙ vero corrūpitur deserit esse & est in nō esse; quę deniq; alia mutationis genera subeūt (in quibus mediū datur) paulatim velut repunt & incedunt, quantūq; abijciunt de termino *à quo*, tantum acquirunt & asse quuntur de termino *ad quem*.

Iohan. Beverus in cap. 5. huius 6. libri

Primum theorema.

Text. 40.

Alterum theorema, seu præceptum est: nempe quòd illud sit indivisibile tempore in quo aliquid primo mutatum est; hæc conclusio nota & demonstrata antea fuit, cum Arist. docuerit mutatum id esse in motu, quod instans est in tempore, sed instans in tempore est indivisibile: ergo mutatum esse in motu est indivisibile. Præterea vt tempus mensurat ens mobile: ita instans mensurat mutatum esse, quod nec in partibus nec in toto successionem & durationē habet. Si enim eius quod primo in aliquid mutatum est partes signentur aut singantur, (exempli causâ) in aëre per solem exorientem illuminato, si A B, & C, ponantur partes, id est, docendi gratiâ oriens, meridies, occasus quæritur an in hoc mutato esse, id est, in alterato aëre

Theorema secundum.

Cap. 3. huius libri text. 24.

pars

pars vna vel altera illustretur prius? Certum est aërem splendore exorientis solis mutatum aut alteratum non dici nisi in instanti, si propriè & per se hoc nomen intelligas. Cæterum (vt in textu hîc docet Philosophus) est duplex *mutatum esse*, scilicet completum & incompletum; illud terminans ipsum motum, hoc continuans dicitur: illud (inquam) propriè & perfectè definitur *mutatum esse* in finali (vt ita loquar) instanti; hoc propriè & imperfectè in *fieri* (vt aiunt) & progressione naturæ, cùm res à termino aut forma sub qua fuit, deficere & declinare incipit.

Mutatū esse duplex.
1 Completum
2 Incōpletū.

Theorema. 3. Hinc tertium theorema seu conclusio nascitur, in qua insinuatur distinctio inter *mutari* & *mutatum esse*; nempe in temporis puncto rem primò *mutatum esse*, *mutari* autem non item; nam *mutatum esse* instans requirit mensuram sui: *mutari* autem res incipit, cùm primùm à termino sub quo fuit deficit & declinat. *Mutari* enim in tempore incipit, sed in temporis puncto res primùm *esse mutata* dicitur; nam *mutari* in motu ipsi tempori, *mutatum* autem *esse* terminus motus est, & ipsius temporis puncto respondet.

Theorema. 4. Quartum theorema est, verissimè dari & assignari posse completè & perfectè *mutatum esse*: idest tale genitum aut corruptum, tale augmentatum vel diminutum, tale alteratum vel loco mutatum, quod motum in omnibus & singulis istis motus & mutationis generibus subitò & indivisibiliter claudit. Ratio illius in textu est, quia nisi detur tale *mutatum esse*, fieri non posset vt esset vlla perfectio aut cōpleta motio mutatioue. Nam vt in progressione partium successio & tempus: ita in perfectione mutationis repentina periodus & conclusio semper eminet requiriturque.

Theorema. 5. Postremum theorema est, dari non posse primum *mutatum esse* incompletum. Causa assignatur huius theorematis triplex; ex parte motus, mobilis, & temporis: quia horum pars nulla prima dari potest, & proinde *mutatum esse* in illis primum aliquod assignari non potest. Vt ergo sunt partes infinitæ in motu, mobili, tempore, spacio, & magnitudine: ita sunt infinita *mutata esse*. Nō ergo primum aliquod *mutatum esse* demonstrari potest, primum (inquam) incompletum & imperfectum, at *mutatum* primum & perfectum id dicitur, *quod aliquis tēpus à motum in puncto terminat & concludit*.

Sed quoniam difficilis est huius theorematis explicatio, movebitur hæc quæstio. *Detur ne primum mutatum esse, primaque pars mutati non?* Mirum est videre distractos interpretes in varias opiniones; sed rem paucis expediam. Pro explicatione ergo huius controversiæ, *mutatū esse* definio *motū & rēpentinam* [illegible] in

in statu forma qua motu subitò acquiritur. Vel (si vis) affirmo *mutatum esse* significare defectionem à termino *à quo*, non tamen propriè sic dici donec terminum *ad quem* attigerit. Hinc fit vt eadem tantaxat indivisibilia quibus partes motus vtrinq; inter se mutuò cohærent, vel quæ totum motum claudunt, propriè *mutata esse* censeantur.

Esto igitur, si *mutatum esse* potiùs periodum motus quàm initium aut progressum respiciat, rectè concludas non dari primum *mutatum esse*. Imò verò si tempus & motus duratione adæquentur, nullumque sit initium temporis aut motus, necessariò infertur nullum primum *mutatum esse*, id est, nullam primam defectionem à termino *à quo* primus motus incepit. Sed (dices) vt sunt infinita instantia temporis: ita sunt infinita *mutata esse* ipsius motus. Quid tum? ergo videtur aliquod vnum assignari posse primum; otiosè: imo potius diceres, dari ergo non posse primum, quoniam in infinito non est omninò primum. Quid? non est ordo in motu? est: ergo est in motu primum. Argumentum nego; nam ordo est successionis non multitudinis. At successio suarum partium numerum seu multitudinem habet; respectu rei mobilis huius vel illius habet. Sed vt in æternitate mundi (licèt assignari possit certum & definitum tempus in quo hic vel ille homo nascatur) primus tamen homo non datur; ita in perpetua successione temporis nec prima pars motus, nec primum mutatum in motu notari aut definiri quidem potest. Hoc dico solùm secundùm humanam philosophiam, non divinam: in qua primum fuisse hominem, primum momentum temporis, & primum *mutatum esse* humillimè agnosco; fideque firmissima credo, vltimum hominem, vltimum momentum temporis & motus, vltimum *mutatum esse* futurum, cùm fabricatissimus mundi in vltimo iudicij die concussa ruet. Sed hæc (vt vides) miraculosè, non ratione & ordine naturæ fient.

Ob.

Sol.

Ob.

Sol.

Est in motu ordo successionis, non multitudinis.

Primus homo, primum momentum temporis, primum mutatum esse non datur in philosophia humana, in divina philosophia datur.

Distinctio quæstionis, Vtrum primum *mutatum esse* prima quæ pars motus detur?

Duplex est *mutatū esse* vel

1 Completum; quod est nihil aliud quàm terminus totius motus subitò acquisitus, & sic est dare primum *mutatum esse*.

2 Incompletum; quod est copula partium ad seinvicem in motu, & sic non est primum *mutatum esse*; nam talis defectio à termino, talisque unio partium in motu, semper motum præcedentem arguit. Nisi instans in tempore tempus præteritum: ita *mutatum esse* in motu motum præter fluxum demonstrat. Rationes & argumenta in textu aperta sunt, hoc solùm addo, non posse assignari primam partem motus, si partes proportionis in continuo, non partes divisionis in mobili subiecto spectes. Sunt enim in motu partes proportionis infinitæ, partes verò quantitatis seu divisionis finitæ existūt. Hinc ergo Aristoteles, concludit nec primum *mutatum esse* incompletum, nec primam partem motus esse; quia omne continuum partes proportionis infinitas innumeraque habet.

Phyl. 3. c. 6. tex. 59.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Dari potest primum mutari, primumque* mutatum esse: *mala ergo hic contrarium defenditur. Antecedens probatur, quia in motu finiti corporis, quantitatis, aut qualitatis dari potest prima pars & vltima: sed prima pars motus est* mutari, *& vltima est* mutatum esse; *proinde dari potest primum* mutari *primumq;* mutatum esse.

In motu cõsiderantur duo.

Resp. *In motu considerantur duo; essentia continui, & coherentia subiecti; in priore etiam duo considerari solent, continuitatis proportio, & quantitatis divisio; secundùm proportionem continuitatis & continuitatem proportionis in motu nec, est dare minimum; quia continuum est semper divisibile in partes eiusdem proportionis: nec est dare primum, quoniam quæ pars prima sit proportionis nemo philosophorum assignare potest. At secundùm divisionem quantitatis, & secundùm quantitatē divisionis licet pervenire ad minimū, quod vlteriùs realiter secari non potest; & hoc quidem dari potest primum & vltimum, quia omne fluxum cauallis & terminis claudunt & desinunt. Præterea, respectu subiecti quod incipit aut esse aut moueri in certo et definito tempore, primū* mutari *&* mutatum *dari et assignari potest, vt rectè dicimus incepisse generationem hominis, nunc interire.*

In motu quo nō datur minimum nec primum, & quō datur.

Opp. *Datur primum acquisitum esse in omni motu; ergo datur primum* mutatū esse. *Antecedēs patet, quia cùm corpus agitari incipiat, datur primū* vbi *seu primus locus; & cùm incipiat fieri aliquid, datur prima forma generationis; & cùm crescat corpus, datur primus gradus materiæ quantitatis: Similiter in reliquis generibus motus. Argumentum tenet, quia* mutatum esse, *est nihil aliud, quàm subito novam rei existentiam acquiri: vt in mutatione loci novum locum aut* vbi; *in alteratione novum gradum qualitatis, in generatione novam formam substantiæ.*

Resp. *Inter acquisitum &* mutatum esse *hoc interest, quòd illud semper per-*

perfectionem, hoc sæpe inchoationem motus significet. Est enim mutatum esse (vt antea demonstravi) incõpletum, neque hoc verum est, simpliciter dari primum vbi seu locum, cum res mobilis incipiat (vt ais) agitari, aut primam formam cum res incipiat fieri; nisi locum definitum, aut formam inchoatam intelligas: verùm in istis non est propriè & perfectè mutatum esse, sed mutari; nam prima pars motus est mutari, postrema mutatum esse. Inter æquisi. tum, & mutati esse, quid interfit.

Opp. Si moriatur animal præcipitatum ab altoi (vt sæpe cõtingit) in medio motu est primum mutatum esse terminum motus animalis: ergo est in motu primum mutatum esse, quod motum cadaveris inchoat; cum ibi nulla quies intercedat, quippe cuilibet instanti temporis datur vnum mutatum esse motus. Argumentum difficile.

Resp. Agnosco hoc difficile esse argumentum quod adfers: quippe in solutione eiusdem multi interpretes distrahuntur; Sed pro viribus (optimos secutus) respondeo, esse quidem primum mutatum esse, cum moriatur animal; ratio est, quia tum terminatur motus animalis, & incipit motus cadaveris. Cæterùm cum dicit nullam quietem intercedere, respondeo in corruptione rei hoc non requiri; etsi vrgeas ex Arist. in omni termino ad quem cessare motum: respondeo id verum esse in motus generibus in quibus nulla est vel priuatio formæ, vel declinatio naturæ; vel denique (si placet) affirmo, esse quietem sub forma cadaveris subitò acquisitâ. Caterum si bene intenes ex Arist. nullã quietẽ esse indiuisibilẽ; respondeo id verũ esse in vltimo termino ad quem, non in medijs, qui ad vltimum & extremum tendunt. Phy. l. 5. cap. 1. Huius libri c. 3

Opp. Mens sapientis vnius horæ spacio mille ferè actiones discurrit, in quarum singulis est quædam mutatio; sed in hoc certo & definito numero est detur primum mutatũ esse: ergo primum mutatũ esse dari & assignari potest. Mẽtis actiones sunt immanentes, non transeuntes motus animi: sed de hoc genere motus hic non agitur. Præterea, si concedatur esse quidem in hisce actionibus motum naturalem; non est tamen propriè vlla mutatio animi, qui ab impressionibus istis ast immunis & alienus propriâ essentiâ suâ. Mẽtis actiones sunt immanẽtes nõ trãseuntes.

Opp. Si non detur primum mutatum esse in motu, sequetur motũ cuiusq; rei versus initium non terminari vllo mutato esse, sed permanere infinitum; quod nõ est admittendũ, cùm res qualibet mota sit finita: datur ergo primum aliquod mutatum esse à quo motus inchoetur.

Resp. Resolvitur hic nodus antea, distinctione adhibitâ de partibus proportionis & diuisionis: quippe si illas in motu consideres, non est pars prima motus, nec primum mutatum esse: si verò diuisionem spectes quantitatis in mobili, est quidem primum initium motus. At hic cõcludes fortasse esse primũ mutatũ esse in primo instãti tẽporis, in quo mobile incipit agitari, quoniã cuilibet instãti tẽporis mutatũ esse ipsũ motũ respõdet. Respõdeo verũ hoc

esse quoad mensurari, non tamen quoad ordinem essentiæ; nam potest esse primum instans motus in tempore, sine mutato esse, at mutatum esse non potest sine instanti aliquo quo mensuretur.

Opp. Sit prima pars motus pedalis, vt sæpe in plantis evenit, antequam alia pars motus sequatur; concludo hinc, directè esse aliquam primam partem motus, quod in vltima parte huius quæstionis negatur.

Datur in motu prima pars designationis, non proportionis.

Resp. Dicendum est dari quidem in motu primam partem designationis, sed nõ primam partem proportionis: Est enim pars aliqua prima in eo designato respectu mobilis aut mensuræ, non tamen est aliqua pars prima absoluta: quia omnis motus (cùm sit eius successivum) motum priorem arguit, quippe est quidem continuum quod ex partibus infinitis constat. Vt ergo motum vmbræ in solari horologio ad lineam designatam videas, ipsam vero progressionem vmbræ non videris ita mensuram huius vel illius motus in hoc vel illo mobili tueri licet, quamvis motus simpliciter & infinitè accepti primas partes non possis assignare. Et vt in cursu solis est quædam certa mensura si artificialem diem aut horam, infinita autem si motus essentiam spectes: ita se res habet in motu cuiuslibet rei naturalis; vt prima pars puncti, motu designetur si stadium mobilis cõsideres, at si motum simpliciter (qui perpetuò alium motum sequitur) ante oculos ponas, pars nulla prima nominari potest; est enim motus continuus, & proinde secundum partes proportionis infinitus.

Opp. Curiosa sunt ista commenta nugacis ingenij quæ adfers, de indivisibili, de puncto, de mutari & mutato esse, & vereor ne hamus sophistarum sub ista esca & veneno lateat; nam detur, exempli causa, mutatum esse in, stanti corruptionis, sequetur Platonem nec alium quempiam vnquam interire posse. Nam si interiit, aut interit cùm vivit, aut cùm iam mortuus est, vt cùm vivit, quia tunc superstes est; non cùm mortuus fuerit, quia toto tempori mortuus dicitur: non ergo est vlla veritas in istis instantaneis mutationibus & mutatis esse, de quibus hoc loco cum aliis deliranibus somniat.

Aristoteles piscator veritatis, non vanitatis.

Resp. Non sunt ista curiosa nugacis ingenij commenta, sed magna sapientia mysteria, quippe in illis oracula philosophia loquitur; nec est quod veteris sophistarum hamum, escam, aut venenum, cùm Arist. sit piscator veritatis non vanitatis. Quid multis? hæc docet Philosophus, vt per hæc altiora & diviniora discas. Nam quomodo Deum infinitum et indivisibilem causam omnium esse intelligas, in quo nec moveri, nec mutari, nec mutatũ esse vnquã fuisse aut esse potest, vt in 8. li. Phys. docet, si in istis rebus sensibus obiectis partes proportionis infinitas, indivisibile magnitudinis punctum, duritionis instans, moveri et mutatũ esse nõ percipias; quippe ex istarũ difficili et dispari comparatione magnũ lumẽ nobis oboritur, vt ad arcanum authorem omnium, qui est infinitus, indivisibilis, æternus, simpliciter incõtaminabilis pertrahamur. Sed vt sophistico tuo argumento respondeam, &c. Platonem nec interire tempo-

Physic. lib. 8. cap. 6. text. 45. & 6.

tempore quo vivit, nec eo quo iam mortuus fuisse dicitur: sed in instanti medio inter vtrumq; tempus vt Collegio Conimbricensi placet, quod quidem instans existit finis praeteriti, & initium futuri in quo non vivit Plato; quia desinit nunc vivere per primum suum mutatum esse, *id est per primum sui nõ esse. Si vrgeas, duo ergo contraria esse in eodem momento nimirum vivere & mori; respondeo, non esse absurdum vt duo contraria sint in eodem momento, sed absurdum & contra naturam est, vt simul sint in eodem subiecto.*

Colleg. Conimb. in explanat. t. 45. huius 5^i cap. 4

Cõtraria duo possunt esse in eodẽ mometo in eodẽ subiecto non possũt esse simul.

Dubium ex 1. Theoremate; *An mutatum esse recte definiatur per* defeciſſe & ſeparari à termino *à quo?*

Opp. *Si* mutatum esse *sit nihil aliud quàm deficere & separari à termino à quo, necessariò sequetur esse rẽ mutatã, q nãprimũ ab eodẽ termino incipit moveri; sed hoc negat philosophus in textu, cùm mutatum esse primum in acquisito termino ad quem constituat.*

Tex. 42.

Resp. Mutatum esse *propriè & absolutè primùm in termino* ad quem *inest, cùm res tota mutetur, novãq; formã devestiatur: communiter verò & comparatè sumptũ est quidem tum, cùm prior forma, sub qua mobile est, velut languescat & declinet; vt ovi forma sub gallina, cuius vitellum in sanguinem commutatur, & tamen nondum pulli forma induitur.*

Mutatum esse propriè est in termino ad quem.

Dubium ex 2. theo. An sit indivisibile tempore in quo primum mutatum fiat?

Opp. *Primum mutatũ non fit sine motu: ergo non fit in instanti; ratio tenet, quoniam successio, est de essentia motus. Praterea moveri & motum* esse mutatum *sunt coniugata; sed moveri non est sine tempore: ergo nec* mutatum esse.

Mutatum esse nõ fit sine motu progressive, fit tamẽ sine motu perfectivè.

Resp. *Solutio accommodata priori argumento hanc obiectionem tollit, si de mutato esse distinguas; vèl si placet respondendo negando argumentum; nam etsi* mutatum esse *non sit sine motu progressivè vt aiunt, sit tamẽ sine motu perfectivè: quippe in momento temporis res propriè mutari dicitur; & ad alterã partem argumenti dico,* moveri & motum esse *appellari posse coniugata, at* moveri & mutatum esse *non sunt coniugata.*

Opp. *Non implicat contradictionem motum in instanti fieri; ergo non implicat contradictionem* mutatum esse *in motu, quod negas. Antecedens probatur, quia successivum est accidens motui, & proinde separari potest à motu sine interitu illius. Quòd successivum sit accidens probo, quia motus habet successionem à tempore, cui propriè convenit. Praterea, cùm* velox & tardum *per accidens conveniant motui teste Philosopho, videtur quidem successivum (de quo* velox & tardũ *essentialiter predicantur) convenire quoq; per accidẽs; nã omne successivũ est essentialiter aut* velox *aut* tardũ. *Insuper, spiritus à cœlo ad terrã localiter moveri potest in instãti: fieri ergo potest motus in instanti. Postremò, bene sequitur hoc argumentũ; motus sit: ergo in mo-*

Phy. l. 4. c. 10.

momento sit, Ratio patet, quia directè sequitur, Motus fit: ergo motu nũc est; &, immediatè ante hoc ipsum nunc & momentũ non fuit; ergo fit in instanti. Hæc omnia quæ dico tam tendunt, vt probetur ratio Philosophi esse in textu nulla, vbi docet idcirco mutatum esse indivisibile existere, quia non est in motu: at nunc habe rationem infirmam & elumbem esse vides, quia motum instantis & indivisibilis fiat.

Successivum non est accidens motus.

Resp. Probationes huius argumenti valdè inermes & imbecilles sunt: nam vt ordine respondeam, successivum non est accidens motui, sed essentialis & interna differentia; neq; est (vt aiũ) à tempore, cuius duæ aliæ sunt velocitas & tarditas, sed in motu primùm & per se existit. Successio tamen hîc distinguenda est in formalem, quæ propriè motui convenit ratione formæ quæ per motum acquiritur, velin materialem, quæ tempori convenit ratione mobilis quod movetur. Erras ergo cùm dicas idipsum propriè tempori convenire. Præterea, velox et tardum per accidens in concreto, non essentialiter in abstracto de successione prædicantur. Nam sic est motus velox aut tardus, vt homo sagax aut ignavus, de successione verò in abstracto velocitas aut tarditas non dicuntur. Nihil est quod addis de motu spiritus, quia hîc agitur de motu corporis, seu rei naturalis, neq; est vt hinc concludas moveri spiritum in instanti, nisi per divinam potentiam, quæ sæpe sive mediores tum corporeas tum incorporeas movet. Postremò, sophistica est vltima ratio, plena insidijs, tũ in mutanda suppositione, tum in æquivocatione nominis; nam quamvis necessarij sequatur, motum tum esse cùm fiat, & fieri immediatè cùm antea non fuit, tamen supponis fallaciter motum incepisse, & instantis nomen multipliciter & insidiosè accipis.

Dubium ex tertio theoremate, An *mutari* & *mutatum esse* re differant?

Opp. Mutari & mutatum esse sunt coniugata ergo re non differunt. Præterea, idem mobile numero & mutari & mutatũ esse arcuitur: ergo re conveniunt. Antecedens constat, nam aqua cùm incalescit & mutari & mutati esse à sua primæva qualitate dicitur.

Mutari & mutatum esse, sunt coniugata dialecticè, non Physicè.

Resp. Dialecticè accepta hæc duo sunt coniugata, sed voce tantũ non sensu physico. Philosophi enim mutari durationem, mutatum esse instanti perfectionem mensurari volunt. Ad exemplum dico, aquam in primo gradu incalescentem mutari, non tamen propriè mutatam esse, nisi impropriè communiter, q; hoc ipsum nomen capias pro inchoata defectione à termino à quo: sed per se mutatum esse est terminus motus, temporis momento respondens, in qua forma, ad quam mobile tendit, acquiritur.

Dubium ex quarto theoremate, An detur completè *mutatum esse* in omni genere motus?

Opp.

Opp. *Perfectè & completè ens nec* mutari *nec* mutatum esse *dicitur, cùm in non ens migret: sed in corruptione Socratis, remissione qualitatis, & quantitatis diminutione,* mutatum esse *potiùs ad non ens quàm ad ens tendit: ergo perfectè & completè* mutatum esse *in omni genere non cernitur, vt in hoc textu insinuat Philosophus.*

Resp. *Mutatio non semper perfectionem spectat, sed motionem ad terminum* ad quem, *in quo termino perfectio dicitur respectu motus tendentis ad illum, non semper respectu mobilis deferentis meliorem formam. Praeterea, in amplexu communis naturæ non minùs digna est forma quæ per interitum ex consequenti acquiritur, quàm quæ generatione directè absolvitur; ea. deverò enim forma non minùs naturalis est quàm Socratis, quamvis hæc sit divinioribus, quàm illa, potentijs & accidentibus dotata.*

Mutatio non semper perfectionem spectat.

CAP. 6.

Vtrum ante omne mutari *sit* mutatum esse?

VEla ita contexta sunt à Philosopho in sequentibus præceptis, vt præter velata & tenebras tyrones in philosophia nihil videant. Vt ergo sine lumine imagines seu simulachra, quantumvis graphicè coloribus suis sint distincta & delineata, non cernuntur: ita hæc optima precepta & theoremata Aristotelis de motu, licèt sint varijs argumentis & exemplis probata, sine lucerna interpretis rectè non percipiantur. Sed (dices) cur tam obscurus est hoc loco Philosophus? Respondeo, inter multas causas has duas præcipuas esse; quia res de qua tam agit sit longè difficillima, motum intelligo; & quia res ad quam notandam nunc propiùs accedit sit omnium diviniſſima, motorem primum intelligo; adde illud (si placet) vt thesaurus ille maximi æstimatur qui laborioſiùs ab altis venis & medullis terræ effoditur: ita maiori in pretio habentur literæ rerumq; notiones, quas non levi, sed magnâ ingeniorum contentione assequimur: iuxta illud Platonis, difficilia pulchra. Sed ad rem.

Cur Aristoteles obscurus hoc in loco.
1
2
3

Plato in Hippia maiore.

In hac parte tractatus, de ordine ipsius motus, & *moveri* ad *mutatum esse*, & ex adverso de ordine *mutati esse* ad motum agit Philosophus; docetq; inprimis omne id quod mutatur, in tẽpore mutari, idq; bifariam

Omne quod mutatur in tempore mutatur; duplicè habet sensum.

bifariam, vel in tempore primò & per se (quia in qualibet temporis parte) vel in parte per accidens, & non in toto tempore; vt qui vno die sanatur, eo mense qui illum diem continet sanari dicitur. Sed vt vides per accidens, non primò & per se; neque est hoc contrarium ei quod antea demonstravit, scilicet temporis primum reperiri nō posse in quo aliquid mutatur, vtrumq; enim verum est: illud enim ad tempus attinebat in quo aliquid primò mutari incipit: hoc de toto tempore dicitur in quo tota mutatio perficitur.

Ante omne mutari est mutatum esse. Ante omne mutatum esse est mutari.

His positis sequuntur duæ conclusiones, quarum prima est, quòd ante omne *mutari* sit *mutatum esse*: altera, quod ante omne *mutatum esse* sit quoq; *mutari*. Pars prima probatur à parte magnitudinis, temporis, & instantis. A parte magnitudinis quam mobile ita transigit, vt quot in ea sint partes transactæ, tot sint *mutata esse*; sed partes magnitudinis sunt infinitę, cum sit continua: ergo *mutata esse* sunt infinita. Ex parte temporis similis & affinis ratio est; nam tempus & magnitudo sunt æqualiter continua, licèt differenti modo, cùm in tempore successio, in magnitudine partium constantia insit. Ex parte ipsius deniq; motus hoc etiam verum est, quia vt in tempore sunt infinita instantia: ita in motu sunt infinita *mutata esse*, quę instantibus temporis respondent. Cùm ergo res nulla in momento cieri aut mutari possit, vt antea probatur; necesse est vt ante *mutari* (quod requirit tempus) sit *mutatum esse* in instanti, quo partes temporis vniantur. Altera conclusio (nempe quòd ante omne *mutatum esse* sit mutari) hinc constat, quia perpetua est temporis successio, & vicissitudo partium in eo. Quare vt est *mutatum esse* ante mutari: ita necessariò est etiam mutari ante *mutatum esse*, illud respectu instantis quo mensuratur; hoc respectu mobilis quod semper secundùm se totum & partes in tempore movetur. Non opus est in hac re pluribus; proponam familiare exemplum. Mutetur Plato ab A ad B, id est, ab albo ad nigrum; mutatur ergo aut in eodem instanti aut in alio alioq;, nō in eodem, nam sic simul semelq; albus nigerq; erit; non in alio alioque, quia alteratio requirit tempus: vt ergo *mutatum esse* præcedit *mutari*: ita ante omne *mutatum esse* est *mutari*. Ratio est, quia omne quod *mutatum est*, pervenit ad illud, in quod *mutatum est* tempore: at *mutari* tempus, non instans respicit: est ergo ante *mutatum esse* hoc ipsum mutari. Postremò, cùm quælibet magnitudo sit divisibilis in infinitum, sequetur, vt quemadmodū dari nō possit pars prima magnitudinis: ita assignari nō poterit pars prima mutationis; est ergo *mutari* sēper in tempore ante *mutatū esse* in momento. O inutiles & nugaces circulos! fortasse dices; nam quis tandem vsus est istarum vanitatum?

Quo-

Otiosissimè profectò conteritur tempus, cùm de istis vanissimis vmbris agatur. Vbi aurei montes quos in fronte capitis polliceris? ridiculos mures proreptantes video. Ostende mures; *Mutari* mus vnus est *mutatum esse* mus alter est, idemq; ridiculus: esse autem ante omne *mutatum esse* semper *mutari*: & esse ante omne *mutari mutatum esse*, murum veluti lusus est, Sardinio risu, & chachinno dignus. Philosophus non es si sub istis velis remotis secretiorem artem naturæ non videas, non contempleris. Sed felis oculos assumam, vt istos ridiculos mures in tenebris accuratiùs nunc videam. *Mutari* (inquis) mus vnus est, id est, res nullius momenti, vt insinuas; da veniam, si in refutatione istius vanitatis tuæ Dominam cum ancilla, sacram philosophiam cum humana coniungam. *Canet* (inquit Apost.) *tuba & mortui resurgent & nos immutabimur*; nos (inquit) immutabimur. Quid; estne hoc ipsum immutari mus, id est, res levis, aut nullius momenti, vt ais? Adde illud quod Beatus Apost. habet; *Omnes inquit resurgemus, sed non omnes immutabimur*; *in momento, in ictu oculi in novissimâ tubâ*. Quid? estne hoc etiã *mutatũ esse* mus, vt ais, Sardinio risu & cachinno dignus? Indocte, profane, impius es, si hoc affirmes: quippe videas hic manifestè discrimẽ inter *mutari* & *mutatũ esse*; nempe q illud tẽpore, hoc in ictu oculi & momẽto fiat. Cur ergo adhuc rides (vanissime homo) & nugacis ingenij fabulas seu cõmẽta hęc magna oracula appellas? Cõsidera mecũ te in lęthalẽ morbũ nũc incidisse, laboras, lãgues, in sepulchrũ tendis; à sanitate in morbũ cũ incidas, *mutari* diceris, q tẽpus requirit. At lucerna vitę subitò extinguitur; & mors te occupat repẽtina in ictu oculi & momẽto vt aiunt; est ergo inter *mutari* à valetudine in morbum, & *mutatum esse* à morbo ad mortem reale discrimẽ. Nã declinatio à sanitate tẽpore, præcipitatio ad mortẽ (quę est *mutatũ esse*) instanti clauditur & definitur. Neq; est iusta illa tua cõtra Philosophũ exclamatio, *O circulos!* cũ ponat ante omne *mutari mutatũ esse*, & ex adverso, si vel tẽpus in successione ęternũ, vel in proportione partiũ æqualiũ finitũ cõsideres. Vtroq; enim modo acceptũ partes infinitas habet, priori modo simpliciter & physicè, nimirũ si pro ęternitate sumatur: posteriori modo secũdũ quid (vt aiunt) & mathematicè, si parnũ symmetria & proportio cõsideretur. Sũt enim (vt docet Philosophus) in õni cõtinuo patres infinitę proportionis: si ergo neutro modo dari possit prima pars tẽporis vel motus, (quorũ illud semper huius mensura est) sequetur necessariò ante quãlibet partẽ tẽporis & motus precedere *mutatum esse*, q instans, & ante quodlibet *mutatũ esse* precedere partem temporis & motus, id est, *mutari* q durationẽ mensurã habet. Omne (inquit Philosophus) tẽpus infinitè divi-

Obi.

Sol.

1. Cor. 15. 51. & 52.

Ita n. legit Hier. com. in hũc loc. & epi. ad Min. & Alex. Aug. quę 3. ad Dul. & or. cõt. lud. cap. 20. & cont. Ad. c. 20. aliiq; fidẽ quorũdã Græ. exemplarium sequuti, in quibus Clar. cod. ita legit. πάντες μὲν ἀναστησόμεθα, οὐ πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα.

Physic. lib. 3. ca. 6. tex. 59. & passim.

Phy. l. 3. c. vlt. & passim.

diuiduũ est in minores partes, ita vt nullum sit instans quod non præeat pars temporis; & idcirco in motu, qui fit in tẽpore, id ipsum accidit, vt quodlibet *mutatum esse* terminet aliquam partem motus, & partem etiam illius partis terminet aliud, & sic reciprocè in infinitũ progediendo. Hinc liquidò constat dari motum ante *mutatum esse*,

Tex. 59.

& *mutatum esse* ante motum, procedendo à fine versus initium motus. Hoc (inquit Philosophus) locum non solùm habet in lationibus, sed etiam in alteratione, & in omni genere motus, imò generationem & corruptionem non excipit: sed (quod notandum est) accipit & hanc & illam vnà cum antecedentibus alterationibus, alioqui non in tempore, sed in momento fierent. Rem istam verbis adorno magis (studiose lector) vt tyrones in philosophia sapientiæ helluones evadant, resque nullas leviter prætereant, tametsi primo fortasse intuitu levioris momenti & ponderis esse videantur. Res levior videtur culex, sed miraculum naturę si partes formatas in illa considereas; discas in formica providentiam, in aranea artem, in atomo usum solis; imo (quod optimum est) in minimis maximum Deum omnium opificem & authorem discas. O disce creata vt creatorẽ, opera vt artificem Deum optimum maximum & infinitum discas.

Ex consideratione minimorum peruenitur ad scientiam maximorum.

Distinctio quæstionis, Vtrum ante omne *mutari* sit *mutatum esse*?

In hac quæstione considerandæ sunt.

1 Distinctio nominum, scilicet quòd *mutari* nihil aliud sit quàm *translatio progressiva per motum ex vno in aliud, quod requiris tempus.* Ergo nec tempus, nec motus primas partes habeant, rectè concludere videtur Philosophus, quòd ante omne *mutatum esse* sit *mutari*. Sed quid est *mutatum esse*, fortasse quæris? est certè vel ipse terminus *ad quem*, si completè illud intelligas, vel in instanti perfectio mobilis, cessatioque motus, & sicut instans partes temporis, ita *mutatum esse* partes motus copulat.

2 Demonstratio veritatis: nempe quòd antè *moveri*, id est ante omnem partem motus sit *mutatum esse*, & quòd ante omne *mutatum esse* sit *moveri*, id est pars motus, vt ex demonstratione à tempore, magnitudine, motu, & ab exemplis dilucidè à nobis antea concluditur & explanatur.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. Mutatum esse *in instanti non fit; ergo male hic definitur esse perfectio mobilis, aut realis terminus & cessatio motus, quæ in instanti nascitur. Antecedens probo, quia motus &* mutatum esse *sunt contraria vt hic docet*

Phi-

Philosophus: at in hoc non sunt contraria, quia ipse motus, in instanti fiat; ratio est, quia mobile in instanti moveri potest. Quòd verò mobile in instanti moveatur, visio (quæ est momentanea actio oculi, quâ corpus iam in motu cernimus) evidenter probat; probat etiam relatio novæ loci, quæ in singulis momentis temporis acquiritur; probant immateriales substantiæ, quæ impedimenta medij aut materiæ non habent vt corpora, quin in instanti moveantur; probat assertio D. Augustini, qui in Quæstionibus de resurrectione docet, corpora gloriosa in instanti fore mobilia; id ipsum apertè etiam concludit in 22. l. cap. vltimo de Ciuitate Dei; probat denique illuminatio solis, qui super horizontem tertius in momento totum hemisphærium illustrat.

Resp. Extorques ex Arist. argumenta, ideoque mutatum esse momentaneum non esse probas, quoniam motus (qui ei contrarius esse debet,) etiam in momento fiat: sed verum hoc non est quod dicis, nam motus est ens semper & simpliciter successivum, vt supra & sæpe edocui. Ad exempla ergo respondeo, primùmque duco visionem mobilis non esse momentaneam actionem, si momentaneum sumatur pro eo quod indivisibili puncto temporis durat, & immediatè post evanescit. Similiter affirmo, relationem distantiæ loci non esse momento acquisitam; nihil enim movetur sine medio, quod semper tempus in motione postulat. Quod adfers de immaterialibus substantijs nihil est; nã etsi sint finis a natura, expertes tamen materiæ medium non requirunt in suo motu, vt tardiùs aut velociùs moveantur. Assertio D. Augustini non est tam aperta vt ais; sed esto; moveantur corpora gloriosa in instanti, dico hoc fieri miraculo, non vi naturæ suæ. Sunt autem qui asserant vi spiritualis naturæ, quam corporatum induent posse hoc fieri. Nam (si liceret minima tum maximis comparare) vt aurum est per se grave, & ferè immobile vi suâ, in quintam tamen essentiam terreis suis partibus sublatis versum vt fumus in altum volat, celerrimèque evanescit: ita hoc corpus humanum crassum naturâ suâ, igne (vt ita loquar) divini Spiritus quasi sublimatum, factumq; spirituale, medio non impeditur in motu, sed vt iam est perenne, ita in præsens seu instanti nullius successionis aut mutationis capax agitatur.

Visio mobilis non est momentanea actio.

Corpora gloriosa movẽtur in instanti, miraculo, nõ vi naturæ.

Cor. c. 15. 44.

Opp. Assignari potest primum mutari, primumque mutatum esse: certe ante omne mutari non est mutatum esse, & è contra. Antecedens constat, quia cuiuslibet finiti prima pars & vltima assignari potest: sed prima pars motus est mutari, & primus terminus motus est mutatum esse: ergo assignari potest primum mutari, primumque mutatum esse. Præterea, nihil potest esse mutatum quin prius mutetur: ergo ante mutatum esse est semper mutari, sed ante omne mutari non est semper mutatum esse. Postremò, nunquam terminus finiens motum aliquem præcedit eundem motum quem finit: sed mutatum esse est terminus finiens motum: ergo nunquam præcedit

Assignari possunt primum & vltimum in permanentib⁹ non successiuis.

præcedit motum.

Resp. *Primi enthymematis negatur antecedens, quod est quidem verum in permanentibus non successiuis; nam in permanentibus assignari possunt extrema, primum scilicet & vltimum, non autem in successiuis qualia sunt tempus & motus. Ad secundum dico, nihil quidem mutari quin prius mutetur; sed quoniam in ente successiuo pars prima assignari non potest, sequitur perpetuam vicissitudidem esse inter* mutari & mutatum esse. *Ad postremum argumentum respõdeo, non esse idem* mutatum esse *terminans fluxum* mutari *quod præcedit* mutatum esse; *nam in successiuis aliter se res habet, & partes eius proportionis spectes.*

CAP. 7.

Vtrum aliquid finitum infinitè moueri possit?

Repetitio facta hîc est quorundam theorematum, quæ antea vberiùs tractata & discussa sunt à Philosopho; est ergo (inquis fortasse) nugator Philosophus; temerè & inconsideratè hanc nugacem conclusionem infers, cùm materia de qua disputat sit difficilis & fructuosa; vt ergo aqua sepulta in venis terræ latenter fluit, saliens autem ex fonte limpida & clara cernitur: ita multa sunt theoremata apud Philosophum, sub velis quasi sapientiæ inserta; repetita verò maiorem lucem & vsum habent. Repetitio enim est quasi Echo & reciproca vocis ingeminatio, quæ licèt sit penitus eadẽ, frequẽtiùs tamen facta imagines rerum significatarum firmiores imprimit. Vt *Christus est Deus, Christus est Deus* (inquam) *Christus Deus est*, Athee nega si audeas: hæc ingeminatio Dei adamãtina præcordia Atheorum vulnerat. Sed omitto verba, theorema primum quòd repetit Philosophus est, scilicet *fieri non posse vt tempore infinito finitum aliquid transeat magnitudinem seu spatium, modo per idem semper, aut saltem per aliquid eiusdem mouetur.* Ratio est, quoniam motus, tempus, & magnitudo, seu spacium, proportionem equalem in partium suarum diuisione habeant, proinde si motus sit finitus, spacium finitum erit, tempusque etiam finitum, quod est mensura vtriusque. Alterum theorema est ex aduerso, nimirum fieri non posse vt aliquid tempore finito moueatur per spacium infinitum; ratio eadem est cum superiore. Postremum est, nempe fieri non posse vt mobile infinitũ, pertranseat

Simile.

Repetitio est quasi Echo.

Theorema 1.

Tex. 60.

Huius. l. c. 1. t. 4

Theorema. 2.

Theorema 3.

transeat spacium finitum tempore finito, causæ semper inculcantur eædem: quia temporis, motus, & magnitudinis eadem proportio esse debet, quam natura in stadijs suis trahigendis vt legem inviolatam tenet & observat.

Sed (dices) quorsum hæc de infinitate & finitate, motus tẽporis, & magnitudinis facta est repetitio, cùm ex eadẽ sæpiùs inculcatâ Aristotelis vulnus recrudescat? Nã hinc emergit error immanis ille de æternitate mundi, quia somniavit motum, tempus & cœlum, successione, duratione, virtute infinita esse. Longè aliter fortasse accepit Philosophus hæc omnia quàm tu nunc cogitas; opus est frequẽti repetitione vt quid velit intelligas. Non vult (vt tu otiosè hîc putas,) motum, tempus, cœlum infinita esse, sicut Deus est infinitus; sed divisione, potentiâ, proportione partium, quarum prima in rebus finitis successivis assignari non potest; & sic licèt sæpe in textu de infinitate motus, temporis, & magnitudinis mentionem faciat, intelligit infinitatem aut in successione, aut in proportione partium, quæ rebus finitis rectè convenire potest, vt antea à nobis demonstratum fuit. Motus, tempus, cœlum infinita qui.

Quid moror? summa omnium hæc est; statuit in hoc capite Philosophus primùm fieri non posse vt res finita magnitudinem infinitam tempore finito transeat; secundò fieri non posse vt res infinita finitum spacium decurrat; postremò fieri non posse vt res infinita infinitam magnitudinem tempore finito conficiat. Ex his elicio quæstionem, *Vtrum aliquid finitum infinitè moveri possit?* Distinguendũ est de potẽtia mobilis, aliam esse internam à formâ, aliam externam ab efficiente causâ; potentia mobilis interna à forma plerumque finita est, vt res ipsa finita quæ limitibus naturę continetur: potẽtia autem externa sic se habet, vt causa efficiens vnde fluit. Hinc cœlũ sum, quamvis sit magnitudine, figurâ, & essentiâ finitum, infinitè moveri potest; quoniam causa movendi prima infinita est, quæ omnem impetum contrarij retundit, cœloque virtutem infinitã dedit, vt materiæ tabem, & malitiam privationis non sentiat. Vt ergo sentientis & vegetantis animæ potentiæ (licèt sint in proprijs & distinctis subiectis mortales) in homine tamen, (in quo vna solùm anima inest) immortales fiunt: ita cœlum, licèt sit naturâ suâ finitũ, infinitè tamen moveri potest, vt potentiam movendi primæ causæ infinitæ acceptam refert. Certum est inesse in re qualibet immortale veluti semen, quo ardentiùs ad studium infiniti feratur. Sed hoc omitto, venioque ad illud, vt probem nullo modo hoc fieri in alijs rebus, quibus hæc divina & infinita movendi potentia non Potentia mobilis duplex. 1. Interna à forma 2. Externa ab efficiente.

Cœlum licèt naturâ suâ finitũ, tamẽ moveri potest.

com-

communicatur. Verumenimvero sunt qui theorema hoc Arist. universaliter teneát in omnibus esse verum, in eo sensu scilicet, quòd fieri possit vt omne finitum infinitè moveatur quoad partes proportionis, non disparis quantitatis, cùm omne mobile continuum sit, idcircoq; infinitum potentiâ, motu, tempore, si partes proportionis (quarum prima & vltima dari non potest) considerentur. Subtilis quidem & ingeniosa est ista quæstionis propugnatio; nam verum est tot partes proportionis habere granum milij, quot habet grande & immensum cœlum, vt ait Arist. sed an hic fuerit sensus Aristotelis vehementer dubito: imo potiùs non dubito, quia in primo theoremate affirmat, fieri non posse vt aliquid finitum certam magnitudinem & spacium in infinito transeat, nisi eiusdem motus perpetuò iteretur, vt motus cœli. Rationes & causæ duæ sunt; prima à proportione temporis, magnitudinis, motus, & spacij, quæ æqualia esse debent: fieri ergo non potest vt finitum infinitè moveatur. Nam si sic moveatur, sequetur istorum inæqualitas in finitâ & infinitâ proportione rerum, quod negat Philosophus. Altera ratio seu causa est, quia nihil movetur in æterno, quia omnis motus est successivus; at in æterno non est successio: ergo in æterno non est motus. Hinc necessariò (vt vides) concluditur, finitum non posse moveri in infinito tempore, id est, in æterno; nam propriè infinitum tempus æternitas est, vt constat ex vulgari distinctione durationis in tempus, ævum, & æternitatem.

Infinitũ tempus æternitas est.

Huc reduci possunt alia permulta præcepta ex oppositis, nempe quòd sicut finitum nullum possit moveri in infinito tempore: ita nullũ infinitum possit moveri in finito spacio. Sed quoniã oppositorum eadem est ratio quoad disciplinã (vt docet Philosophus) lubens hæc omnia omitto, interim memineris tempus designari per vitreum horologium ex quo arena defluit, motum per trutinam seu libram temporis, quãres omnes æqualiter mensurantur. Ex istis hoc volo, hoc (inquam) insinuo, si non sit æqualitas & proportio temporis motusq;, & rerum quę moventur; recta non fit in philosophia comparatio; id est, si dicas tempus esse finitum, & infinitum motum, aut si dicas rem esse finitam, & infinitum tempus in quo movetur: dispar est ista omnino proportio, planeq; contra naturam rerum, quę consociari debent. Causa est quoniam mensuræ & mensurata, qualia sunt tempus, motus, & res mobiles, debent esse proportione æqualia. Ex istis etiã ad vsum vitæ hoc concludo, si tẽpus sit quasi vitreum horologium, vitream esse hanc vitam nostram, & promde *Non hic habemus permanentem ciuitatem, sed expectare aliam*, in qua æternitas

Top. lib. 7. c. 2. Met. l. 4. tex. 4.

Proportio debet esse inter tempus, motũ & mobilia.

Mensurę & mensurata debent esse proportione æqualia.

Vitrea est vita nostra. Hebr. 13. 14.

& beatitudo vivunt. Librà ergo temporis sic pŏderetur omnes motus & actiones nostræ, vt infinitum fructũ æternitatis pro caducis istius vitæ folijs & flosculis non amittamus. Movemur hic in quilini dũ sumus; mutari ergo oportet: mutamur indies; mori ergo necesse est: necesse est mori, at mors bonis vita est; nam qui bene vixit non moritur malè, cùm in eodem momento mortuus fœliciter mutatus vivat. Contemplatio vitæ mortisque nostræ.

Distinctio quæstionis, An finitum infinitè moveri possit?

Probatur finitũ infinitè moveri nõ posse

1 A proportione mensuræ & mensurati, quæ semper æqualia esse debentiar si finitum in infinito moveatur, æqualis illa proportio tollitur.
2 A contradictione naturę seu impossibili, quia infinitũ tempus fit nihil aliud quàm æternum; at motus finiti, qui est ens essentialiter successivum, non potest esse in æterno, in quo nulla successio inest: ergo finitum in infinito moveri non potest.
3 A lege oppositorũ, quia finitũ & infinitũ sunt cõtraria quę simul cohabitare nõ possũt, neq; vnũ in alterũ sic cõmutari, vt maneat: at si finitũ in infinito moveatur, aut finitũ in infinitũ cõmutabitur (q̃ est absurdũ) aut finitũ in infinito permanebit, q̃ nõ est minꝰ à ratione & veritate alienũ. In Categor. c. de oppositis. Physic. lib. 5. cap. 5.
4 Ab essentia seu natura finiti, quod in tempore oritur, & occumbit in eo, & proinde in infinito moveri non potest; cùm infinitè esse nõ possit.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Ludũ eum Arist. nam in priore parte discursus affirmat posse finitũ infinitè moveri, in posteriori idipsum negat; lubrica & anceps via est: dic ergo in quæstione opporteat.*

Resp. *Ingeniosè in vtramq; partem discuti potest hæc quæstio: sed quoniam dissertiꝰ verbis Aristoteles affirmat, non posse fieri vt finitum in infinito tempore moveatur, illius vestigijs insistens idipsum defendo.*

Opp. *Si defendas finitũ non posse omnino moueri in infinito tempore, quid respondes propria obiectioni tuæ de cœlo, quod est finitum corpus, & tamẽ in infinito tempore circumvoluitur? Præterea, est quod alteri argumẽto satisfacias, in quo vrgebas finitũ secundùm partes proportionis (quæ sunt infinitæ) posse moueri in infinito tempore; nam aliter vt in toto: ita in partibus non esset inter mensuram & mensuratum proportio.*

Resp. *Concedo cœli motum perpetuum esse posse si staretur; nam hoc non negat in textu Philosophus: imò priùs id ipsum in cœli motu verissimũ esse insinuat; sed hoc potentiâ, non actu, comparatè nõ absolutè contingit, vt cœlestis motus sit perennis. Præterea, nõ est quòd miremur in primo mobili: quoniã prima causam infinita potentia suum motorem habet, cui vel à philosophis datur humillima ea virtus, vt vltra sortes naturæ pro beneplacito operetur.* Cœli motus perpetuus quomodo. Primum mobile primam causam infinitæ potentiæ suum motorem habet.

In altero argumento

argumẽto techna ineſt & eſca Sophiſtarũ; nã fallit nos multiplici ſẽſu huius nominis proportionis, cuius partes nõ ideo dicũtur à Philoſopho infinitæ, quòd numero & reverà ita ſint, ſed quòd vel in minutiſſimis datis alia ſemper proportionis partes aſſignari poſſint, neq; in illis ſiceat pervenire ad non ens. Cæterùm ſi hoc totum continuum naturâ finitum, infinitum partibus proportionis, in partes quantitatis dividas, indiviſibile pũctum invenies, vltra quod non eminet vlla naturalis diviſio. Cùm ergo in magnitudine ſint puncta, in omni tempore inſtantia, in omni motu mutata eſſe quæ terminant magnitudinem, tempus, & motum, re quidem quidem hæc ſunt finita, licèt potentiâ, vt in priore argumento concedo, & mathematicâ proportione, vt in poſteriore non nego, ſint illa quidem infinita. Hic verò realem & phyſicam conſtitutionem rerum, non intentionalem et mathematicam conſiderationem proponit Philoſophus; & certè in reali conſtitutione fieri non poteſt vt actu finitum in tempore actu infinito, aut infinitum actu tempore actu finito, niſi per potentiam divinam quæ eſt pluſquam infinita, moveatur.

Partes proportionis quæ finitæ.

Opp. Quæritur hoc loco an poſſit fieri vt finitum infinitè moveatur? non quæritur, an actu ſint? Quod verò ſic poſſit fieri, nec ratio, nec natura, nec experientia negant: nam hâc ſolâ hypotheſi datâ, mundum creatum æternum eſſe, ſequetur finitum, ſcilicet mundum, in infinito, id eſt in æternitate motu ciri. Ratio hoc fieri poſſe ſuadet, quia deſtrui non poteſt mundus niſi violenter; natura ſuadet, quæ ſibi eſſet iniuſta ſi violentâ manu ſeipſam cõſumeret; experientia ſuadet, quia perennis & æterna vita mundo eſt ex novâ ſobole & ſucceſſione rerum.

A ratione. A natura. Ab experẽtia.

Reſp. Hypotheſi hâc tuâ datâ quam poſtulas, non ſequitur mundum actu in æterno agitari: ſed hæc omnia quæ vrges potiùs concludunt mundum potentiâ, non actu in tempore infinito poſſe moveri. Mundum dico actu ſuum, ſed novâ ſobole & ſucceſſione rerum (vt ais) renovatum; hoc eſt, ſi aliis verbis velis ipſum interpretari, mundum potentiâ infinitum. Nam quævis ætherea illa pars mundi non conſeneſcat, fabrica tamen inferior ejuſdem perpetuò ruit, & niſi corruptio vnius eſſet generatio alterius, tota machina citò diſſolveretur, & certè diſſolvetur. Iam Atlantis humeri gravißimo onere & mole defeſſi ſunt, iudicioque optimorum Aſtrologorum ſydera propiùs ad centrum cadunt. Certum eſt elementa & mixta in eo viribus ſuis languere, & veluti ſenio confecta ad vniverſalem interitum properare.

Tendit ad interitum ipſum vniverſum.

Meteor li. 1. c. 4. & 13.

Opp. Teſte Philoſopho in lib. Meteororum violentum poteſt eſſe perpetuum, vt media aëris regio non naturaliter ſed violenter frigeat. Similiter ab ortu ad occaſum inferiores cœli orbes vim perpetuum rapiuntur; ſed hæc omnia ſunt finita: finita ergo in infinito tempore mutari & moveri poſſunt.

Air

Aër enim medius perpetuò alteratur, & perpetuò cœlestes sphæræ raptu primi mobilis iactantur. Hoc concesso, videtur sequi multo magis naturaliter finita posse in infinito tempore moveri, cùm violenta (teste Philosopho) nõ sint diuturna.

Resp. *Nihil est quod vrges: nam illa alteratio aëris est successiva, & proinde potentiâ infinita. Simile est ratio violenti motus in cœlo, quam si non admittas, alteram causam à prima causa ductam reddo, cui virtus est infinita, vt finitum in tempore infinito conservet & moveat.*

Alteratio aëris est successiva, & potentiâ infinita.

An actu infinitum infinito tempore moveri possit?

Opp. *Anima humana est actu infinita à creatione suâ; sed anima (teste Philosopho) semper movetur: ergo aliquid infinitum in infinito tempore moveri potest. Assumptio probatur, quia anima est nunquam otiosa, sed humoribus affluxuq; corporis agitata.*

Resp. *Intelligitur theorema in textu de re naturali, & motu physico, non de re incorporea, & motu metaphysico. Præterea, nomen infiniti in motu animæ strictiùs sumitur quam in textu Aristotelis. Postremò, anima humana in absoluta suâ essentia vt est spiritus nõ movetur sed movet, licèt in cõparata suâ natura, vt est forma actuq; corporis moveatur quidem per accidens: sed hic motus tempore finitus est, marteq; corporis terminatur.*

Quo sensu intelligatur theorema.

Anima qui moveatur, quì non.

An æqualis proportio mobilis, motus, temporis, spacij, & magnitudinis sit simpliciter necessaria?

Opp. *Hoc fundamentum istorum theorematum quodponis videtur esse incertum & arenosum; nam quomodo eorum quæ sunt distincta naturâ fieri potest vlla proportio, cùm distinctio essentiæ semper ordinis & proportionis distinctionem arguat? Si instar exẽplis facilè probarem, magnitudinem non semper æqualem esse tempori, cùm hoc velocius, illa tardius moveatur; imò nec æqualem esse spacio, cùm omnino motus in eo nunc incitatior, nunc segnior fiat.*

Resp. *Quanquam hæc sint inter se naturâ realiter distincta, quoad quantitatem tamen & continuitatem necessarium ad se invicem habent ordinem & proportionem, quia motus suam continuitatem à magnitudine, tempus à motu capit; & idcirco quoad esse diuisibile, & quoad esse finitum & infinitum necessario adæquantur. Concludam igitur, quod tempore existente finito infinitus spacij magnitudo transiri non possit, & quod vt finitum & infinitum se habent circa tempus & spacium: ita se habeant circa mobile & motum: proportio ergo illorum est necessaria finitatem aut infinitatem spectes.*

Mobile, motus, tempus, spacium, magnitudo, qui distincta, qui æqualia.

CAP. 8.

An idem simul stare & moveri possit?

Ioh. Beverus in hoc 8. cap.

VT de motus definitione, divisione, vnitate, ordine, & proportione egit Philosophus: ita nunc de status & quietis distinctione perpaucas conclusiones addit. Animadvertendū hic est (vt ait Beverus) hoc verbū ἑστὼς quod propriè est *stans*, præter communem consuetudinē, proximam motionē ad statū & quietē hoc loco significare. Sed hinc quidā interpretes, nō animadverso Aristotelis instituto, pro simpliciter *stare* verterunt, locumq; vel admodū difficilē, vel apertè falsū crediderunt; cū præter rationē, & contra naturā planè videatur esse, vt id quod stat omnino moveatur. Status ergo non pro cessatione, morā aut quiete in summo (vt ita dicam) stadio, aut medio cursu motus sumitur (quamvis propriè id solū stare dicatur quod à motu cessat & quiescit) sed status aliquando sumitur pro ipsa immediata & proxima apprehensione puncti, ad quod tendit mobile; vnde probat quidem in isto octavo capite huius libri Philosophus, moveri id omne, quod ad statum, sive quietē tendit; Nā vt ęger nō solùm in principio & incremento morbi, sed etiam in statu & declinatione (quæ sunt quatuor tempora morbi) languet & affligitur: ita mobile non solùm in primo termino *a quo*, & progressione motus, sed etiā in medio & fine moveri dicitur. Omnis ergo status nō est quies, aut privatio motus: sed ipse motus, qui ad vltimum terminum, & quasi portū quietis suæ tendit. Est igitur status hoc loco nihil aliud, quàm *actus quidam mobilis, constans in medio inter principium & finem motus*: & vt status morbi inter principium & finem morbi, nunc ad mortem seu interitum, nunc ad salutem: ita status ipsius motus aliquando ad mobilis quasi ruinam, aliquando ad eiusdem conservationem tendit.

Status qui accipiatur in præsenti.

Simile à quatuor morbi temporibus.

Status hoc in loco quid sit.

Res hæc difficilior fortasse videtur esse cognitu, quocirca multiplici similitudine vtor ad eam illustrādam, ne studiosus lector, tædio & difficultate attonitus, à studio rerum dignissimarum deficiat. Res hęc trivialis est (fortasse dices) nam non multùm refert, vtrum status motum vel quietem significet? toto cœlo erras: quippe ista distinctio essentiam & formam motus explicat; siquidem motus essentia & forma in successione constat; at motus successivus esse non potest, si in statu interruptus quiescere & cessare dicatur. Non est ergo status

quies,

quies, nec stare quiescere, sed ad quietem tendere & proficisci. Quod ergo ad statum tendit, nec stat, nec quiescit, sed ad quietem proficiscitur: sequitur ergo ipsum necessario moveri, & hæc est prima cõclusio. Altera est, nimirum id omne quod ad statum & quietem tendit, in tempore ad vtrumq; moveri. Hoc Philosophus in textu bifariam demõstrat, tum ex natura motus, qui fit in tempore; tum ex eiusdem differentijs; videlicet *celeritate*, & *tarditate*, quæ similiter in tempore sunt, eiq; quòd ad statum & quietem tendunt, necessariò adsunt. Retè ergo quæ antea de motu & re mobili demonstrãtur, nunc ad statum & quietem pertinent, id est, vt neq; status, neq; quies sint sine tempore. Hoc etiam addo, quòd sicut nec temporis, nec motus prima pars dari possit: ita nec quietis & status. Sed hæc antea probata sunt, cũ demonstraverim quietẽ in puncto, aut in indivisibili nõ esse.

Omne quod ad statum & quietẽ tendit, in tempore ad vtrumque movetur.

Catastrophe huius capitis est præludium alterius, in quo classicum Zenoni canit, qui omnem motũ funditus è medio sustulit: sed caput cum membris, & præludium hoc cum sequentibus præceptis coniungam, vt fortiora vnita, quàm dispersa refutationis argumẽta videantur. Nunc ad distinctionem accedam, vt accuratiùs intelligas, esse in hisce rebus minimis naturæ, vsum magnum philosophiæ; res enim levissimæ non sunt negligendæ quippe suum fructum in studio philosophiæ habent.

Cap. 3. huius lib.

Res levissimæ non sunt negligendæ.

Distinctio quæstionis, An idem simul stare & moveri possit?

Stare sumitur duobus modis vel

- Pro cessatione & privatione motus: & sic quod *stat*, non *movetur*, vel *stare* & *moveri* simul non potest, ratio est, quia privatio & habitus non sunt simul in eodem.
- Pro actu & progressione mobilis circa medium aliquod punctũ, mixtumque terminũ motionis, & sic idem simul *stare* et *moveri* potest quod probatur à
  - 1 Natura & proprietate ipsius verbi, quia *stare* significat potiùs actum standi, qui est motus, quàm privationem eiusdem, quæ est quies.
  - 2 Ab antitheſi seu contrarietate, quia res quietę proprie non *stare*, sed *iacere* aut *sedere* magis dicuntur.
  - 3 A necessario, quia omne quod natum est moveri, eo tempore quo natũ est moveri, vel quiescit vel movetur: sed illud q. stat, verè quãdo stat natũ est moveri, & non quiescit: ergo quod stat movetur: Minor probatur, quia natũ moveri tendit ad quietẽ per motũ, & nondũ quiete fruitur: non ergo quiescit sed movetur.
  - 4 A simili: quia vt sol in solstitio hyemali aut æstivali stare dicitur, & tamen tũ quidẽ non minùs quã antea in suo cursu fertur: ita mobile stat quidẽ in summo gradu motus, ita tamẽ vt stans moveri verissimè dicatur.

Alia comparatio est temporis, in verbo & motu quam in discursu videas.

Argumenta contra quæstionē.

Opp. *Triobolares profectò sunt istæ quæstiones quas nunc movere non mysteria philosophiæ. Quod stat (inquis) movetur: quem ridiculū quàm absurdum? docebis brevi homines simul posse ferbere & flare. Stans (inquis) movetur: quo quæso, motu genere? nō gignitur, non corrumpitur, non crescit aut imminuitur, nō movetur loco, nō alteratur. Locare respondes, movetur: quam stolidè. Stat in eodem loco, ergo loco non movetur.*

Resp. *Urges ad nauseam vanissima animi phantasmata & conceptacula: omniaque somnia esse in philosophia nugamenta, in quibus caeca pretiosa gemmas non cernis. Rides, deridebis haec quaestionem, ac sian eō nullus usus esset. Sed audi, ut constant sensus in propriis organis & suis rectis suis potentiis tamen feruntur in obiecta quia quae stant locis suis, apta natura tamen cum sint moveri, non rectè quiescere sed moveri dicuntur. Nam sic quod stat quiescere affirmes, concludis eadem opera id ipsum & ad quietem tendere, & in quiete iam esse: quandoquidem, quod stat eodem in loco tempore quo stat apta est moveri & non quiescere, donec ad periodum temporis & desitionis veniat. Si visum quaeras, intuere solem in vertice coeli cum meridiem habeat sua: stare in medio coelo tum dicitur, & tamen movetur, ut vides. Simiiter in motu latitudinis sua à meridie in septentrionem: & ex adverso cum solstitia brumale & aestivale attingit, stare ab Astrologis dicitur: moveatur tamen ut manifestè cernis. Homo ab infantia in pueritiā, a pueritia in adolescētiā, ab adolescētia in iuuētutē, à iuuētute in virilē aetatē crescit, qua aetate idcirco stare dicitur, quia in ea stare videtur homo: & stat sane ad tempus, sed ita stat ut moveatur tamen, et, si exactius non sis, oculis ipsum notas. Laboras semel vita morbo, in quo quatuor sunt tempora, ut Galenus ait, initium, augmentum, status, & declinatio: inter haec tempora status ponitur, quia in eo morbus stare videtur, sed tum (ut opinor) motum & aculeum morbi (si non fusius lapis) persensisti. Infinitus essem si plura exempla de statu lunae, plantarum, omniumque rerum naturalium adderem, quae certè vera sunt & ita sunt, ita suum statum non sine motu habent. Nunc enim veluti in radice, flore, & vere sunt; nunc in aestate, fructu, & statu, nunc in autumno, senio, & hyeme aetatis suae, nunquam verò sine motu, donec scopum attigerint, ut quem à natura destinantur.*

Opp. *Adhuc satisfactum sic mihi non est, quin scrupulus iste me vehementius urgeat, quomodo aliquid simul stare & moveri possit: status enim mora est, nō motus est. Nam si pulsus tum immobilis stare dicatur, cum intermittat ictum; quaero quomodo tum pulsus sic intercepti dicatur moveri? Mirum hoc certè est Aristotelei ingenij, sine fide, sine sale, nisi adhuc maiorem lucem addas.*

Resp. *Si vis ut tibi in hac re plenius satiū faciam, considera exemplum*

Vsus huius quæstionis.

Sol dicitur stare in meridie & in solsti tiis, cum tamen moveatur.

Aetas consistens.

Galen. l. de Morborum temporibus. Status morbi

p.

pulsus quod adferi. Pulsus (vti nosti) est horologium cordis, & si proprie de- Pulsus est ho-
fiuire velis, est certus & naturalis motus spirituum vitalium in arterijs, vn- rologiū cordis
de motus & affectio cordis à medico cognoscitur: age nunc, vivente homine v- Definitio pul-
num vel alter saltus aut ictus istius pulsus cesset; quid hinc concludis? ergo in- sus.
quis immobilis pulsus stare dicatur. Nego hoc argumentum; nã etsi stet qui-
dem pulsus, aptus tamen est moueri, neq; simpliciter quiescit, & proinde rectè
moueri dicitur. Contentio enim & conatus naturalis vt moueatur, quidam
motus est, imo hoc ipsum stare est quidem actus mobilis, qui motus ipse desini-
tur: non ergo sequitur hac ratio; stat: ergo non movetur. Sed vt adhuc
planiorem hanc rem tibi faciam in loci mutatione, hoc solo concludam exẽplo;
homo stans in navi vndiq; huc illuc devectã & stare & moueri simul manifes- Homo in navi
tò cernitur; cur ergo negas fieri posse vt idem simul stare & moueri dicatur. & stat & mo-
veatur.

Dubium ex. 2. theoremate; An detur primum mutatum esse in statu?

Opp. *In statu est mutatio mobilis: ergo in statu est primum* mutatum esse. *Hoc totum probatur exemplis supra positis, quia res quælibet naturalis incipit stare, quod aliam ætatem rei arguit ab illis in quibus ortum & incremẽtum habuit. Præterea, invicta hac ratio videtur esse; est primum* stare *in re qualibet; ergo est primum* statum esse. *Quòd sit primum* stare *constat, quia medium quasi punctũ & instans in quo res est mobilis, nec vlterius perfici nec declinare videtur, status est de quo hic agitur.*

Resp. *In statu (inquit Philosophus) non est dare primum* mutatum esse, *vel* Tex. 70 & 71.
statum esse; quia in motu non est dare primum motum esse. Rationem probat Philosophus, quia status ipse est quidam motus, in quo prima pars nulla dari aut assignari potest. Neq; illud verum est quod loco secundo adfers: stare nimi- Stare non est
rum esse medium punctum & instans rei; est enim potius secundum medium punctum, & instãs
formam suam pars motus in medio cursu rei tendens ad quietem & finem: at rei, sed pars
in eo quòd dicitur motus excluditur quies, & denique in eo quòd dicitur ten- motus
dens ad quietem, manifestum est adhuc quietem mobilis non acquisitam esse, sed ad illam omni conatu & contentione natura ferri.

Dubium ex ultimo cap. theoremate, An omnis quies fit in tẽpore?

Opp. *In omni perfectione rei est quies; sed perfectio rei in instantis acquiri-tur: ergo etiam & quies. Præterea, motus est in tempore: ergo quies in momẽto. Ratio tenet, quia contrariorum contraria est ratio.*

Resp. *Quamvis omnis forma & perfectio in instanti fit, si motus terminum* ad quem *spectet, non tamen acquiritur nisi in tempore, per propriam actionem motus quæ natura sua ad illam perfectionem tendit. Neque illa ratio quam à contrarijs ducis omnino tenet, quoniam ab illo petitur argumentum quod vtrig; contrariorum convenit; nempe à tempore. Tempus enim communiter & motui & quieti convenit, vt inesse subiecto albo & nigro. Vt ergo nõ sequitur*

est album in subiecto, ergo nigrum non est: ita non colligeret hac ratio, motus est in tempore, ergo quies non est. Sed vt bene sequitur, album est in hac parte subiecti, ergo nigrum in eadem parte non existit: ita rectè tenet argumentum si sic disputes, motus mobilis est in hac vel illa parte temporis, ergo quies eiusdem mobilis non est in eadem parte temporis. Sed hoc certum est, nec motū nec quietem in instanti fieri.

Dubium ex vltima parte capitis, in quare futationē Zenonis insinuat,

An ex omni motu sit necessaria vnius in aliud mutatio?

Opp. *Ex motu cœli non est necessaria vnius in aliud mutatio, ergo ex omni motu talis necessitas, de qua loqueris, non emergit. Antecedens patet, cùm neq; cœlum, neq; locus cœli mutetur, neq; ulla externa alteratio in substantia, quantitate, aut qualitate ex cœli motu nascatur.*

Ex motu fit necessaria vnius in aliud mutatio duobus modis: 1. Effectivè. 2. Cōstitutivè.

Resp. *Ex motu sit necessaria vnius in aliud mutatio duobus modis (vt quidam interpretes volunt) extrinsecus seu effectivè, & intrinsecus seu constitutivè vt ainnt; ex motu (inquiunt) cœli fit effectivè necessaria mutatio vnius in aliud, nam ex conversione cœli omnes rerū inferiorum mutationes pendent: interna verò ipsius cœli non fit mutatio. Alij (quibus magis subscribo) respondent, mutari cœlum secundum partes à loco in locum, quia pars vna est alteri partis loci. Sed illud maximè placet responsum, quod concedit ex motu cœli nō esse mutationē, tū quia est principiū omniū motuū quod excipitur, tū quia sine loco per infinitā potentiā primi motoris proximè & immediatè volvitur. Hi qui sic respondent existimant hoc axiōma solùm de motu generibus inferiore globo mundi (qui mutationi solùm obnoxius est) intelligi.*

Opp. *Non est mutatio vnius in aliud antequam perficitur motus, sed omnis motus non perficitur: ergo ex omni motu non fit necessaria vnius in aliud mutatio. Maior constat, quia mutatio tū est cùm inducitur forma, forma antē non inducitur antequā motus terminetur; motus nō terminatur antequam res perficiatur: non est ergo mutatio vnius in aliud antequā absolvatur motus. Assumptio prioris syllogismi patet, quia motus est ens inchoatum & imperfectum à natura sua, & proinde non perficitur; quòd sit ens inchoatum ex illius definitione constat, in qua dicitur actus inchoatus mobilis potentia. Hinc adde quòd motus interruptus sit motus, qui tamen non perficitur, quoniam terminum ad quem tendit, impedimus adhuc non attigit.*

Phys. li. 3. ca. 2.

Resp. *Mutatio duplex est, inchoata & perfecta: hac quidem non est antequā motus absolvatur inducatur q; forma: illa verò est in ipso conatu progressus q; naturæ, dum adhuc tendat ad formam seu terminum* ad quem. *At inquires, re eādem existente nō est mutatio. Primùm dico, rem eandem simpliciter non esse si motum inceptum, eiusdem q; incepti progressum spectes: tum respondeo, esse quidem mutationem inchoatam, quia quantum de priori forma amittitur, tantum de posteriore per motum acquiritur. At urges, quòd motus in-*

sit eius imperfectum, vt in definitione ipsius constat. Cõcedo ens esse imperfectũ, non in se, si per se & vi suâ consideretur, sed respectu entis positivi & permanentis, cuius essentia fixa est & non fluit, vt tempus & motus fluunt. Postremò, dicendum est interruptum motum hîc non intelligi aut si intelligatur, affirmo esse in eo vnius in alind inchoatam illam (de qua modo dixeram) mutationẽ. Nam vt species plantæ in flore non minus quàm in fructu cernitur: ita mutatio in primis aliquando gradibus motus euidenter apparet; præsertim, cùm omnis motus à termino ad quem, *eò à termino* à quo *denominetur. Embryo enim humanus vtero materno clausus homo dicitur, quãuis adhuc forma hominis non sit; imo quamuis adhuc vitam potius plãtæ aut bellua quàm hominis in claustro suæ matris viuat.*

Motus quomodo ens sit imperfectum.

Omnis motus à termino *ad quem* denominatur.

Embryo humanus homo dicitur.

CAP. 9.

An Zenonis argumenta quibus probat motum omnino non esse, fuerint sophismata?

IN hoc itinere tam bene longo, vnus aduersarius (nempe Zeno Eleates Parmenidis discipulus) ex densa veluti sylua sophistarum in viam irruit, nostrumq; Aristot. ad certamen prouocat. Hic Zenonum sine strepitu & motu tumultuatur, & tamen omnem motũ vmbris & laruis fucatæ rationis tollere cõtendit. Absit certè non est inita & instituta hæc controuersia à Philosopho: quoniam eius dem professionis potissimùm ab his pendeat cura in hoc libro pertractantur, nimirum ab vnitate, proportione, ordine, compositione, diuisione, finitate & infinitate, statuq; & quiete motus, temporis, spacij, magnitudinis, in quibus cardo totius libri vertitur.

Sed ne indictâ causâ iniustum suscipiatur bellum, contentionis causas quatuor in medium profert Philosophus, easdemq; ordine refellit. Prima hæc est, si daretur motus; omninò sequeretur illud quod rapidissimo cursu fertur (vt iaculũ in tortum) mòueri simul & stare; sed hoc contradictionẽ naturæ involuit: nõ est igitur omnino motus. Maiorẽ hui⁹ syllogismi demõstrat Zeno, quæ ónemobile (cũ est in spacio sibi æquali) aut mouetur aut quiescit, quod autẽ fertur singulis momẽtis est in spacio sibi æquali: iaculũ ergo dũ fertur (quoniam singulis momentis mòueri nõ potest) necessariò in ijs quiescit, idcoq; sine alio quo moueatur, simul mouetur & quiescit. Propositam rationem diluit

Prima Zenonis ratio.

luit Philosophus, negans tempus ex solis momẽtis coalescere & constare; res enim nulla movetur aut quiescit in momentis, sed in partibus temporis quæ momentis cohærent & copulantur. Animadvertendum est (studiose lector) hanc rationem nunc propositam & solutã non primo, sed 2. in loco apud Arist. in textu huius capitis tractari. At dicis, cur ergo tu Aristotelis ordinem invertis? Respondeo eandem in prima fronte capitis proponi, resolui verò in fine. Sed (ne te suspensum diutiùs teneam) vtrũq; locum continuavi.

Ratio 2. Phys. lib. 3. ca. vlt.

Sed pergam. Altera ratio hæc est, in qualibet magnitudine seu spacio (teste Philosopho) sunt infinitæ partes, si quid ergo motum omnino iubeat, pertransibit illud quidem infinitum in quolibet finito tempore, quod naturæ infiniti penitus repugnat: non est ergo omnino motus. Respondet Aristoteles, quod licèt sint in qualibet magnitudine seu spacio infinitæ partes secundùm subsistendi potentiam, non tamen in actu subsistendi, quia scilicet sunt actu adinvicem divisæ.

In magnitudine seu spacio qui sint infinitæ partes.

Quarta Zenonis ratio.

Tertia ratio in fronte capitis proposita est & resoluta; eandẽ nunc ergo omitto & accedo ad quartã, quę sic sẽ habet. Nihil quod est in loco sibi æquali movetur (æqualis enim locus sedes naturalis est, in qua res mobilis quiescit) sed omne mobile est in loco sibi æquali, (nã aliter corrumperetur) ergo nullum mobile movetur.

Admonendus es hic (erudite lector) rationes istas Zenonis à nõnullis veterum ordine retrogrado annumerari, earumque numerum seu multitudinem augeri: alij enim quatuor, alij quinq; ex textu formant. Nonnulli enim secundam rationem dividunt, quam iuxta opinionem antiquorum philosophorum Aristoteles Achillem iam, id est, acerrimam fortissimamq; vocat. Secundæ ergo rationis pars vna hæc est, in qua Zeno argumentatur ad hũc modum. Si vllus motus foret, id quod velocissimum est, vt Achilles, rem tardissimam, vt testudinẽ fugientem, assequi & prehendere nõ posset, hoc autem ridiculũ est: nullus ergo motus existit. Maior probatur, quia hoc posito, quòd testudo vno stadio ab Achille distet, reptet q; perpetuò, necesse est vt tot partibus infinitas partes stadij non minùs à testudine quàm ab Achille transigi & decurri. Nã in omni continuo spacio sunt partes infinitæ vt Aristoteles fatetur, si ergo testudo vno stadio in principio distabat ab Achille, Achilles non potest testudinẽ pernicitate suâ apprehendere, quia non est maius aut minus in infinito. Sed dices, ridicula sunt hæc argumenta, hẽc tec fateor, nam iacula in arcẽ veritatis missa plerunq; ab inimica sunt, nihilq; roboris & momenti habent. Brevissimè ergo ambagibus relictis rationem hanc secundæ annexam

Achilleia Zenonis ratio.

Physic. lib. 3. cap. 7. & 8. & huius lib. ca. 3.

vel

vel(si placet)numero, ordine, & loco quintâ, verbo sic texo. In infi-
to non est motus; sed omne spacium est infinitum: ergo in nullo spa- Huius lib. c.7.
cio est motus, & proinde nullus. Maior & minor sunt Aristotelis, se-
quitur ergo conclusio, quòd nullus sit motus; nam si esset, infinitum
spacium aliquod qualibet horâ conficeret. Sed cur charrulas sapien-
tiæ præceptis depingendas atris istis maculis denigro? Vanissimũ est Nihil videt,
Aristotelis? quęrere, cũ sensus, ratio, experientia rem esse manifestè do- qui motum
ceant. Intuere ergo (Achilles sophistarum Zeno) intuere mecũ cœlũ, negat.
totáq; mobilẽ ætherea regionẽ, intuere elementa, mixta, teipsum, &
omnia. Nihil vides si mobilia nõ videas, mobilia, vides ergo est motus;
est motus: operâ ergo & oleum perdis qui motum non esse captiosè
contendis.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Duo præcipuè in hoc capite considerari debent,

- Causa refutationis, quæ duci potest, vel
  - 1 A persona Zenonis quê refellit; hic enim vir magni nominis fuit, & à multis inter Philosophos Achilles, propter acre & subtile ingenium in contradictione aliorum dictus.
  - 2 A re ipsa, nempe motu, quem Zeno tollere rerum natura voluit fallacibus argumentis, quibus facilè rudi multitudini imponatur.
  - 3 A modo, quia Zeno ab illis fundamentis rationes duxit, quæ Aristoteles in contrariam partem duxit.
- Ipsaq; refutatio, quę topicè opponitur quatuor aut quinq; paralogismis, quorũ
  - 1 Primus ducitur à bene coniunctis ad malè divisa.
  - 2 Secundus ab æquivocatione nominis infiniti.
  - 3 Tertius à falsa suppositione impossibilis.
  - 4 Quartus à fallacia per accidens; sub qua fraudis specie quintus falsigraphus cõtinetur, vt ordine iam in proximè sequuturis intelligas.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Quasò (ne fuco & apparentia rationis animũ incautũ aut imperitũ adolescentis in sophistarum retia ducatur) permitte vt ordine per curram rationes Zenonis, teq; rogatus velim vt breviter respondeas. Primum ergo sic ducio: omne quod est in loco sibi æquali, aut movetur aut quiescit; sed omne quod fertur in quolibet momento est in æquali sibi spacio vel loco: ergo in quolibet momento movetur aut quiescit; sed non movetur (nihil enim in momento movetur) quiescit ergo. Age igitur, si in nullo temporis momento movetur, sed potius quiescere videatur, sequitur id ipsum in toto tempore (quod ex infinitis momentis constat) non moveri.*

Resp. *Paralogismus iste est (vt in distinctione capitis monuerãm) à bene coniunctis ad malè divisa; nempe à partibus temporis et momentis, quibus hæ partes æquantur. Omne (inquis) quod est in loco æquali sibi, aut movetur, aut*

aut quiescit; sed omne quod fertur in quolibet momẽto est in æquali sibi loco. Hunc minorem nego & etiam argumentum: Minorem, quia nihil proprie in momento fertur: argumentum; quia à momentis dividis partes temporis & motus, in quibus proprie omnis motus cernitur; non in momentis per se sumptis, vt falsò & fallaciter velis concludere. Licet ergo tempus ex infinitis momentis, & motus ex infinitis mutatis esse coalescant, vt hæc duo (momentum scilicet & mutatum esse) cum partibus temporis & motus cohæreat, tamen nec in momentis per se, nec in mutatis esse moventur sed in cohærentibus partibus vtrumque.

Res nec in momẽtis per se, nec in mutatis esse movenrur sed incoherentia vtrumque.

Opp. Age, quoniam hæc ratio nõ succedit, alteram oppono. Si quid movetur per totum aliquod spacium, necesse est vt primò decurrat eiusdem totius spacij dimidium, antequam finem attingat: sed cùm illud medium sit indivisibile, conuenit etiam vt illius medij dimidiũ prius pertranseatur, & sic progrediendo in infinitum: quandoquidem omnis magnitudo sit infinitè divisibilis. Cæterùm (vt tandem concludam) infinita in tẽpore finito transiri non potest: ergo nihil moueri potest, & per consequens nullus existit motus.

Resp. Secundus paralogismus (vt dixi) ab æquivocatione nominis infinitis ducitur. Omne quidem spacium aut cõtinuum, posuit Philosophus infinitum esse, non actu sed potentiâ, nõ in partibus quantitatis, sed proportionis, nõ in separatione realis, sed mentali (vt ita loquar,) quæ minimarum partium symetriam & proportionem tenet.

Phy. lib. 3. c. 7.

Tex. 78.

Opp. Pergam & quoniam flecti non potes istis, Achillem (vt loquar cum Arist. in textu) in certamen nunc ducam. Si sit motus omninò, sequetur velocissimum leporem vincere currendo non posse limacem, quod est animal omnium tardissimum motu, ut pote tecto suo depressum, & onustum quocũq; raptat. Verbis omissis sic probo, si limax seu testudo priùs lepore moveri inceperit, antequam eam persequens attingat, eò priùs pervenire debet vnde testudo paulò antè decessit; sed in eo tẽpore sequens & tardè hoc animal longiùs progressum est, quò vsque lepori pervenire necesse est prius quã testudini appropinquet; huc autẽ cũ pervenerit, illa iterũ vlteriùs reptãdo progressa erit, quãquã minore semper spacio præveniat, pronè pernicitate leporis vincì contigerit. Ita tamen præcedit tortuositate vel minore proportione testudo leporẽ, vt lepus testudinem nunquam appreheñat. Nã vt vnda sic præcedit vndam in circulari fluxu maris, vt præcedens à sequenti non absorbeatur: ita in spacio minùs infinito, segnis anser ab hyrundine volatu non vincitur; ratio est quia vterq; infinitum transigit, in quo tardius a velociore non superatur.

Resp. Non opus est Hectore, vt cynicus iste Achilles superetur, si fortitudinẽ paruerit. Arma hæc leviusunt, & potius vulcio poterit, vlyssi propter astutiã ingenij, quàm Aiacis propter æstimabilis & bellicosi corporis fortitudinem. Sed dubio. Hæc totum argumentum [illegible] falsa est à quolibet loco sumptum vel falsa supposita [illegible]

possibili

possibile, quia potuit illud quod planè fieri non potest; nimirum posse Lymacem semper prorepere, tum posse semper prorepere ante leporem, si spatiū (puta unius milliarij) ei à lepore concedatur. Postremò posse talem omnino assignari mediorum divisionem qualem hic fingit. Si ergo ob hanc rationem Achilleā (ut aiū) asserat Zeno motum non esse; refutandus est vt olim eundem philosophum Diogenes refutavit, qui cùm audiret Zenonem disputātem non esse omnino motum, subito surrexit, & discedendi dixit, refutavi Zenonem.

Diogenes facetè refutat Zenon em negantem esse motū. Diog. Laert. in v. philosophorū & Beverus in 9. huius lib. cap. Phy. l. 1 c. 2 t. 10. & eius. lib. 3. tex. 22.

Opp. Quicquid est in loco suo quiescit, sed omne corpus naturale est in loco suo, nisi vi demoveatur: ergo omne corpus naturale quiescit, & per consequēs non movetur; quo concesso non est omnino motus.

Resp. Vno absurdo dato sequuntur mille; falsa sunt hæc omnia, si naturam motus verè consideres. Mator enim falsa, nam ignis & cœlum sunt in suis locis, & tamen moventur; minor quoq; falsa, quoniam multa naturaliter extra locum feruntur, ne admittatur vacuum. Conclusio etiam falsa est: quippe non sequitur hoc argumentum, quiescit aliquid in suo loco: ergo moveri non potest, quiescit homo in somnio, & tamen vigilans moueri potest.

Dubium ex. 5. ratione.

Dub. ex. 5. ratione.

An duo mobilia pari velocitate æquale spacium decurrant tempore æquali?

Opp. Vtio imprimis vertendum tibi est, quòd omnes Zenonis & aliorum rationes in textu à Philosopho discussas in expositione non attuleris. Sed esto: quoniam movet hoc dubium, sic cum Zenone aliisq; te contra disputo. Ponātur duo mobilia eiusdem magnitudinis, vnum plumbeum, alterum ferreum aut lapideum. Emittantur hæc duo vi tartarei pulveris ex aneo scorpione, transvolēt per idem medium: experientia tamen docet, quòd plumbeum tardius, lapideum velocius scopum pertingat. Fieri etiam potest vi plumbum violēto motu & impetu liquescat, quamvis ad metam veniat. Præterea, eadem non est numero forma duorum mobilium, eadeq; potentia & virtus movendi: ergo æquale spacium æquali tempore non decurrunt. Ratio tenet, quoniam vnitas formæ & potentiæ movendi æqualem velocitatem aut tarditatem facit.

Resp. Multa hic considerāda sunt; mobilia, eorum motus, velocitas, æqualitas spacij seu temporis: paria hic paribus comparantur. Sed audi: hæc omnia considerari possūt vel quoad internam causā, vel quoad externā causā motus, vel quoad vtrāq. Si vna adsit, altera q; desit, æqualitas motus nō sequitur: at si singula concurrant, id est, causa interna, quæ est vel forma, vel potētia activa movendi, vel vtraq; cōiūcta; & causa externa, quæ est nō violenter motis vis extrinsecus impressa, & in naturaliter motis æqualis gradus levitatis & ponderis cū simili facilitate medij: si inquā hæc omnia concurrāt, certū est mobilia pari velocitate æquale spacium in æqualit empore decursura

Quomodo mobilia par velocitate æquale spaciū in æquali tēpore fint decursura.

At ex his quædam in hoc tuo exemplo desunt, quia eadem non est forma, potentia, & virtus movendi in plumbo & in ferro.

Dubium ex ratione aliorum tollentium motum inter contradicentia.

An de mobili pẽdente inter terminum *à quo* & terminum *ad quem* vnum contradicentium verè dicatur?

Opp. *Qui tollebant motum inter contradicentia, hoc negant quod affirmãt ſi (inquiunt) ſubiectũ mouetur, nec eſt in termino* à quo, *nec termino* ad quẽ. *Exempli cauſâ, nec eſt in nouo albo vt in termino* à quo, *nec in albo vt termino* ad quem: *vtrum ergo contradicentium verè de eo dicitur. Quippe nec erit album, nec non album; at de quolibet affirmatiuè aut negatiuè vnũ cõtradicitium diceretur: cùm verò de mobili pendente inter vtrumque non dicatur, rectè non eſſe motum inter contradicentia veteres iſti probarunt Philoſophi. Præterea, mobile pendens inter terminos participat de vtroque eorum: ergo neutrum verè de eodem prædicatur; vt ouum ſub gallinâ nec verè non ouum à termino* à quo *cùm tendat ad pullum, nec verè pullus adhuc ſub ouo formã exiſtens dicitur.*

In Categor. c. de oppoſitis.

Reſp. *Etſi mobile deficiens & declinans à termino* à quo, *vt homo albeſcẽs qui antea fuit niger, rectè ſub vtroque terminorũ habitare & reſidere dicatur; vnũ tamẽ contradicẽtium veriſſimè de eo affirmatur, quia id quod neceſſariò & fatali naturæ curſu & ordine fieri debet, non aliter ac ſi iam eſſet exiſtere dicatur. Hunc illud axiõma Philoſophorum, motum ſcilicet omnem denominari à termino* ad quem. *Si ergo Æthiops albeſcere incipiat, cum Æthiops in hoc reſpectu albus dici poteſt, quia natura à nigredine adeundorem vi & potentiâ ſuâ non impedita tendit. Mobile ergo pendens inter vtrumq; terminum* à quo *& ad quẽ nominatur ab eo* ad quem *natura vi & potentiâ moueturi: vnum ergo contradicentium verè de eo dicitur.*

Axiõma. Motus omnis denominatur à termino *ad quem.*

Dubium ex vltima ratione tollentium motum; An ſphærica mobilia quieſcant ſimul & moueantur?

Opp. *Quæcunq; in ſphæram aguntur aliquãdiu in eodem loco manent ergo aliquandiu quieſcunt. Eadẽ quoq; mouentur ſecundùm partes ſuas, vt eorum forma, figura, potentia actiua poſtulant. Quòd verò quieſcant, conſtat in cœleſtibus ſphæris quarum poli non mouentur; conſtat etiam in aliis, quæ molem ſuam in alium locum non poſſunt traducere: quieſcunt ergo in proprio.*

Cœli polares partes qui dicũtur quieſcere, & qui moueri.

Reſp. *Etſi reſpectu cœli aliquarum partium, polares partes quieſcere dicãtur, earum tamen motus eſt, vt in axi artificiali cernitur, qui ad motum plauſtri à loco in locum trahitur. Præterea, hoc non ſequitur, idcirco cœleſtia*

cælestia corpora quiescere, quia semper in eodem loco manent; aut quia sua nolint in alium locum non possint traducere; quippe ad sua loca conservationis à natura in perpetuum destinantur, et ut perpetuò volvantur in suis sui formâ, figurâ, potentiâ, & virtutis earum postulant.

CAP. 10.

An vllum indivisibile sit separabile, idemq; mobile per se?

Sæpe de indivisibili in motu tractando mentio facta est. In postremo igitur actu huius libri quærit Philosophus, *An indivisibile per se moveri possit?* & inprimis narrat quodnam genus indivisibilis hoc loco intelligat; illud nimirum quod in quantitate ponitur, vt punctum, linea. Hinc insinuat, moveri illud quidem per accidens ad motum magnitudinis, in qua est non per se & vi suâ, vt corpora quæ in se causam movendi habent. Deinceps dubitatiunculam movet, *An moveatur vt pars?* Distinctione factâ de partis motu per se & per accidens, postremò negat indivisibile magnitudinis partem esse, aut ad partis modum simpliciter moveri. Intelligitur indivisibile in quantitate hoc in loco. Synopsis cap.

Sed (vt hæc omnia articulatius disponam) syllogistice agam, & singula deducam in conclusiones, quarum prima hæc est. Si indivisibile moveatur, vel interim esset omnino in termino *à quo*, vel omnino in termino *ad quem*, vel partim in vno, & partim in alio; sed non datur primum, quia adhuc mobile non movetur; non secundum, quia in termino *ad quem* cessat motus, & quiescit mobile; nó tertium, quia tum esset particeps vtriusq;, & ex consequenti divisibile partesque haberet, nullo ergo modo movetur indivisibile. Conclusio 1.

Secunda hæc; omne quod per se movetur de loco in locum, prius locũ sibi æqualem vel minorem decurrit quàm maiorem; sed indivisibile non potest transire locum vel æqualem vel minorem sui ipsius: ergo indivisibile non movetur. Propositio axiôma philosophorum est, quòd omne mobile prius æquale aut minus spacium decurrat quã maius. Assumptio probatur, quoniam nihil est minus quàm indivisibile in quantitate. Exempli causâ, nihil minus puncto in linea, nihil minus lineâ in superficie, nihil minus instanti in tempore. Quod verò non transeat æquale hinc manifestum est, quia tum sequeretur indivisibile cum indivisibili proximè & immediatè commisceri, terminumq; communem non esse partium. Conclusio 2.

Tertia

Conclusio. 3. Tertia conclusio à divisione temporis deducta est hoc modo) Omnis motus per se fit in tempore; sed nulla pars temporis est indivisibilis: ergo nullum indivisibile per se movetur. Maior constat, quia tempus est mensura motus. Minor probatur, quia tempus est continuum quod in singulis partibus semper est divisibile. Quid superest? hoc scilicet vt contra Heraclitum (qui omnia iugi & infinito motu versari docuit) nullum indivisibile posse moveri, nullumque motum actu infinitum esse doceat. Ratiocinatio in textu ab enumeratione seu inductione hæc est. Generatio, corruptio, accretio, diminutio, loci mutatio & alteratio, certis terminis definiuntur; ergo nullus motus est infinitus. Antecedens probatur, quia generatio & corruptio sunt inter terminos contradicentes, vt inter ens & non ens: augmentatio, diminutio, alteratio inter terminos contrarios; loci etiam mutatio, illa saltem quæ est recta, circellos limitesque suos extremos habet, licèt circularis (concessi mundi æternitate) infinita aliquo modo dicatur, quia à causa motrice infinità pendet, principiumque omnium motuum ipsa iure habetur.

Text 91.

Hactenus de textu, vnde oritur hæc quæstio, *An vllum indivisibile sit separabile, idemque mobile per se?* Exercitatissima ingenia philosophorũ in hac quæstione vehementèr desudârunt, & tamen adhuc sub iudice lis est anceps & indefinita; causa (vt opinor) præcipua istius litis redditur, quòd relicto vexillo Aristotelis ad castra Democriti, & Heraclti; id est ab oraculo philosophiæ ad nova phantasmata hominum diffilunt. Vt enim armenta & greges belluarum sine custode: ita homines solertes sæpe sine certo authore & quasi duce quem sequantur, turpiter & otiosè errant. Sed ad rem. Democritus & Heraclitus atomos & indivisibilia corpuscula invexerunt, ex quibus fortuitò permixtis omnia in rerum natura originem traxisse inaniter somniârunt. Sed animadvertendum hîc est, quòd Democritus indivisibilia non posse per se moveri; Heraclitus vi suâ posse moveri dixerit. Hunc Iohannes Scotus secutus, classicum canit Aristoteli, & confidenter affirmat indivisibile & posse separari, & posse per se moveri. Sed age (docte Iohannes) quæ causæ præsidia habes? Scio te dicturum indivisibile immobile esse respectu mobilis, quod partim in termino *à quo*, & partim in termino *ad quem* ineat: non autem respectu spacij in quo per se & vi suâ separatum moveri queat. Sed plus subtilitatis quàm veritatis ista iam sapit distinctio, quippe non dubitandum est, quin secundùm Aristotelem omnis motus tam ex parte spacij, quàm ex

Causa litis in hac quæstione

Scotus classicum canit Aristoteli.

parti

parte mobilis continuitatē requirat: aliter toties non dixisset Philosophus, omnem motum continuum & successivum esse: omneq; mobile esse inter terminum *a quo* & terminum *ad quem*, ratione motus cuius mensura tempus est. Aliter (inquam) non dixisset æqualitatem esse mobilis, spacij, temporis, motus, & magnitudinis; & sinè inanis fuisset tota illa disputatio de differentia inter motum & *mutatum esse*, si motus aut mobile, vt *mutatum esse*, in instanti fiat. Longissimè ergo in hoc discedit Scotus ab Aristotele, cùm tam pertinaciter defendat indivisibile separatum per se moveri posse. Per accidens coniunctum moveri posse non nego: at separatum & avulsum a suo continuo (cuius partes pertingit) cieri posse verè & asseveranter nego. Huc accedit illud, quòd omne mobile feratur super magnitudine cui adæquatur proportione motus: sed quî fieri potest vt indivisibile vlli magnitudini adæquetur. Præterea, omne quod per se movetur, prius spacium minus aut æquale sibi quàm maius cōficit: at indivisibile separatū spaciū nullū maius, minus, aut æquale potest transire (cum omne spacium sit divisibile) ergo nullū indivisibile separatum vnquam moveri potest.

Huius lib. c. 3. & passim.

Huius lib. c. 1. tex. 4.

Sed hic suboritur dubitatio *num divinâ virtute hoc fieri possit, nimirum vt indivisibile seperetur per se, & moveatur*? Pace doctissimorum (qui id hodiè negant) affirmo vtrumque fieri posse: est enim in Deo infinita potentia omnia commutandi finita, & ita commutandi, vt sæpe illæsa eorum natura maneat. Potest enim efficere vt ignis non ardeat, vt aqua non mergat, & tamen ignis & aqua maneāt. Scrupulas istas dubitatiunculas de divina potestate in discursu philosophiæ sparsas libenter fugerem, nisi me authoritas ambiguè de illis disserētium, ad explicandam animi sententiam traherent. Dico igitur, & non sine probabilitate dico, nullā protinus implicari contradictionē, si Deus indivisibili puncto naturę divisibilem quandam virtutem naturalis æmulam conferat, vt manifestum est angelis & incorporeis substantijs omnis materiæ expertibus sæpe contulisse. Sicut ergo spiritus (licet sit impartibilis) spacio tamen divisibili coexistit: ita punctum (tametsi partibus naturaliter omnino careat) nihilominus lineæ nonnunquam virtute divinâ respondeat. Sed omitto ista & hic de indivisibili distinguo.

divina virtute indivisibile potest separari semper & ouerī.

Distinctio quęstionis decimia capitis

Sub

Indivisibile duplex
- Substantiale, quod nullam positionem habet, & hoc est
  - 1 Simpliciter, vt *Deus*, cuius essentia omni mutatione & diuisione caret.
  - 2 Ex parte, vt *Angelus* & *anima*.
- Quantitatiuum, quod positionem in continuo habet, & hoc est, duplex, vel
  - Simpliciter indiuisibile, vt
    - 1 Punctum in linea.
    - 2 Mutatū esse in mom.
    - 3 Iostans in tempore.
  - Secundùm quid, & ex parte tale, quod secundùm aliquam dimensionem est indiuisibile, non autem secundùm omnem, vt
    - 1 *Linea*, quæ est diuisibilis secundùm longitudinem & indiuisibilis secundùm latitudinem.
    - 2 *Superficies*, quæ est indiuisibilis secundùm profunditatem.

Notandum est propriè indiuisibile in quantitate, idemque simpliciter hìc intelligi, quòd per se nullo modo aut separari aut mutari possit, vt argumenta docuere.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Separatum punctum per se moueri potest: ergo non rectè definitur quæstio. Antecedens probatur, quia corpus perfectè sphæricum sæpissimè volutur super corpus perfectè planum; at nihil in hoc motu attingit planum nisi indiuisibile punctum: indiuisibile ergo punctum moueri potest.*

Punctum in corpore perfectè sphærico super planum moto qui moueatur.

Resp. *Hoc argumentum rectè probat punctum moueri posse, sed neq; separari posse, neq; per se posse moueri probat. Concedo equidem perfectè sphæricum corpus attingere planum solummodo in puncto, idemq; etiam punctum moueri, sed tātum ad motum globi, vt clauus mouetur in naui, sed tantùm per accidens & fortuitò, non per se & vi sui.*

Opp. *Fieri potest vt punctum seu indiuisibile aliquod diuinâ virtute separetur; (hoc enim concessisti modo) esto igitur, si hoc concedas, sic argum. non posse illud moueri, nisi per se etiam aliud punctum motum cedentis viam moueatur. Præterea rationem aliam non reddis cur punctum separatum moueri non possit per se, nisi quòd inde sequatur punctum puncto immediatè cohæsurum, & proinde continuum ex solis indiuisibilibus constare. At hæc ratio (si vim haberet) concluderet punctum corporis perfectè sphærici per accidens non moueri; siquidem vnum punctum spacij alind prius immediatum contingere deberet. Nihil ergo impedit quo minus punctum separatum possit per se moueri.*

Resp. *Si ab infinita & diuina virtute agas, in hoc argumento nihil urgeo; moneo tamen vt directiùs conclusionem inferas. Nam etsi diuinâ virtute sepa-*

separatum aliquod punctum moveatur, non sequetur tamen punctà ipsius medij per se moveri, potiùs concluſiſſes per accidens hoc fieri. Sed vt vnum vtrique argumento accòmodetur reſponſum, dico non ſolùm requiri ad motũ per ſe vt mobile vi ſuâ moueatur, ſed vt medium eidem adæquetur; mobilis enim & motus ſpacij æqualis proportio eſſe debet, at nullum medium ſolùm ex punctis conſtat.

Ad motum per ſe quæ requirãtur.

Opp. *Punctũ globi tangit planum (vt fateris) idemq; mouetur in inſtãti ſine vlla mora aut quiete interpoſita: ergo mouetur continuè quod negas, id eſt vnum punctum immediatè alteri annectitur. Nec mihi ſatisfacies ſi dixeris immediatè annecti reſpectu temporis, non reſpectu ſpacij; Nam partes temporis & ſpacij (teſte Philoſopho) æquabilitate ſibi inuicem reſpondent. Si ergo punctum immediatè punctum ſequatur reſpectu temporis, neceſſe eſt vt in plano, partes lineæ continuæ tranſigat & decurrat.*

2. c. huius lib.

Reſp. *Fateor punctum globi in puncto planum attingere, nec non continuò moueri in illo, ſed per accidens vt ſuperiùs docui: id eſt ratione plani, quod tactu diſcreto & innumeroſo attingit: non ſequitur tamen vt ipſi puncto aliqua pars continui reſpondeat, quia diſcreto non continuo veluti ſaltu devolvitur, & agitatur. Licèt ergo partes temporis, magnitudinis, & ſpacij æqualiter reſpondeant, cùm tamen illud adijciatur res pectu continui & ſucceſſivi motu, in hoc exemplo non tenet, quia in indiviſibilis nõ eſt omnino ſucceſſio partium, non eſt proportio magnitudinis, non eſt vlla mora aut duratio temporis.*

Huius l. c. 11. 4.

Opp. *Globus ex parte inferiore quà planũ tangit non ceſſat à motu, igitur non ſolùm reſpectu ſpacij circumſuſi, ſed etiam reſpectu plani (quod tamen per indiviſibile duntaxat tangit) continuè mouetur; vnde ſequitur punctum per ſe continuè moueri, cùm globus non niſi illius oſculo & intervãtu planum premat.*

Reſp. *Si vllum in hac cauſa argumentum ſit magni momenti & ponderis, hoc quidem eſt; ſed occurro & reſpondeo, quòd licèt globus ex parte inferiore (qua ſolùs punctis oſculo & interiectu planum attingit) non ceſſet moueri, eiſdem tamen partes comparatione plani non mouetur. Diſtinguo ergo, duplicem eſſe motum, continuũ & diſcretum; ille æqualem ſucceſſionem temporis, hic diſparem diviſionem multitudinis ſpectat. Attende ergo quòd punctũ in plano mobilis dicatur à motu non ceſſare, quia non intermittit diſcretos contactus, nec vllum temporis momentum & inſtans in quo mouetur. Cæterũ quoniam ſpacij & magnitudinis nulla fieri poſſit proportio, nulla adæquatio motui, hic propriè cõtinuus dici nõ debet. Vt enim partes aquæ fluentes cõtinuò moueri dicuntur, quia ſine mora vndà vndã pellente, perpetua et æqualis eſt inter motũ, mobile, tẽpus, & ſpaciũ proportio: & ex aduerſo, vi pulſo febre laborãtiũ aut moriẽtiũ idcirco nõ cõtinui, ſed intermittẽtes diſcreti, & inæquales appellantur,*

Motus duplex 1. continuus, 2. diſcretus.

Simile ab aquis.

Simile à pulſibus

tur, quia ordo & proportio motus naturalis non observatur: ita certè in motu continuorum & indivisibilium evenit, quia illa moventur (vt ita dicam) ad pondus in aquis lancibus naturæ, hæc verò numeros suos habent, sed extra limites naturæ posita disparem motus sine proportione motus sequũtur.

Iamblicus de Mysteriis. Psellus de Dæmonibus. Proclus de Anima, & Dæm.

Opp. *Dæmones indivisibiles sunt, & moventur (vt philosophi docent) hoc est indivisibiliter motu continuo ab vno loco in alium demigrant; cur igitur nõ pari ratione indivisibile punctum motu continuo agitari poterit? Si enim spiritus sese in punctum colliget vt facile potest (cùm sit substantia indivisibilis) idem, inquam, spiritus potest continuo motu in alium locum moveri; moveri dico, quia nihil est simpliciter immobile nisi solus Deus. Si ergo moveatur, cur negas indivisibile per se moveri posse? cùm animus humanus separatus spiritus sit, omnisq; molis & materiæ expers.*

Spiritus potest se in punctum loci contrahere, non autem per spacium continuè moveri.

Resp. *Quandoquidem spiritus omnis materiæ expers neq; à corpore neq; à loco pendeat, non nego quin possit se in punctum loci contrahere: sed hypothesi hâc datâ, negandum est posse alium per spacium continuò moveri, nisi concedas punctum à spiritu separatim posse continuè etiam deferri. Præterea, non est hic propriè continuus motus sed discretus (vt antea docui) quippe spiritus transit spacium punctum (vt ita loquar) non continuè & adæquatè. Hæc addo, quòd magnum sit discrimen inter motum globi in plano, et spiritus in continuo, quia spiritus ictu quasi virtutis, globus vero tactu quantitatis sola puncta tangit sola (inquã) puncta, quia vtrumq; quidem est indivisibile, & ideo locum indivisibilem vtrumq; postulat; postulat autem diverso modo, quia vnum virtute suâ, alterum virtute alterius, vnum per se & definitè, alterum per accidens et discretè, neutrum verò propriè & continuè moveatur.*

An indivisibilitas essentiæ omnem motum animæ humanæ spiritibusque neget?

Opp. *Non video ex qua parte textus eliciatur hæc quæstio, hîc enim sólo modo de motu naturali agitur, qui spiritibus non convenit: cæterum quoniam eandem hîc moves, sic arguo in oppositum. Animus spiritusq; nec locum nec motum omnino habent: ergo non moventur omnino. Antecedẽs probatur; quia si sint in loco, locus ille erit indivisibilis (vt inter locum & locatum sit æqualis proportio) sed talis locus in verum naturâ non eminet. Similiter non sunt in motu; nam si sint, motus iste erit quoq; individuus, quia mobile et motus quantitate æqualia sunt. Concludam igitur indivisibilitatem essentiæ omnem motum animæ humanæ spiritibusq; penitus negare.*

Resp. *Non vides ex qua parte textus eliciatur hæc quæstio? elicitur quidem ex illo axiomate in textu, quòd nullum indivisibile per se moveatur. Cùm ergo animus humanus spiritusq; sint in essentiâ indivisibiles, quæstio inde resilit non movetur. At vrges spiritum non esse in loco: respondeo aliquid esse in loco,*

&

& secundùm substantiam, & secundùm operationem. Secundùm operationẽ id dicitur esse in loco, quod producit aliquem effectum in loco, licèt illius essentia absit ab eodem; & sic solem dicimus esse in aëre quem illuminat; illud verò dicitur secundùm substantiam esse in loco, cuius essentia verè & realiter continetur in eo, & sic non solùm corpus circumscriptè, sed etiam spiritus definitè in loco ineſt. At urges maximam philosophorum, quod locus locato debeat esse aqualis. Verum est respectu eorum quæ circumscriptivè in loco continentur, non respectu incorporearum substantiarum, quæ definitivè in eo insunt. Id ipsum mutato nomine de motu spiritus dicendum esse puto, quippe non requiritur individua loci aut motus proportio, quamvis res sit indivisibua quæ locatur & movetur: satis enim est si res mobilis corporis expers definitè in loco insit, moveatur q; tota secundùm essentiam suam, imo sit tota in toto, totaq; in omnibus partibus loci simul. Quid? hoc non credis? audi; anima tua est indivisibilis substantia, quæ est tota in toto & tota in qualibet parte tui. Secundùm qualitatem & virtutem fortasse dices; imo tota secundùm essentiam suam, vt philosophia probat; ratio est, quia hæc essẽtia est indivisibilis, nec in partes dividet secari potest. Quid? credis animam finitam essentiam esse realiter in multis partibus loci simul, & tamen hoc ipsum negat Deo qui est infinitus, vt essentialiter vbiq; totus & indivisus maneat? Quid multis? indivisibilitas essẽtia spiritibus nec locum nec motum negat, sed metaphysicum modum in loco in essendi, et mirabilem rationem movendi ad motum primi motoris docet. Moveri enim animum aut spiritum definitè, nihil aliud est quàm habere locum amplum aut strictum, divisibilem aut indivisibilem, prout prima causa motrici optimè visum fuerit, cuius virtute spiritus omnes proximè moventur. Multa hic difficilia cogitu & obscura de loco & motu spirituali opportunè dicerem; opportunè dico, tum quia indivisibiles essentiæ sunt quibus hoc loco negatur motus, tũ quia proximè proponitur hæc quæstio, An omne quòd moveatur extrinsecus moveatur ab alio? *In qua quæstione interpretes magni nominis cœlestium corporum motores spiritus esse ex Aristotele et Platone operosè contendunt. Sed hæc in alium locum (cum ex instituto de spiritibus agendum est) refero, et iam concludo hunc de motu libellum; in quo (studiose lector) si quid vtilitatis ceperis, pro me quæso nunc ora, vt spiritus mens sit semper indivisibilis à Deo, & in choro beatissimorum spirituum Christum æternam sapientiam patris contempletur.*

Animus humanus spiritus; tusq; sunt in essentiâ indivisibiles.

Aliquid est in loco dupl.

Æqualitas loci & locati in circumscripti, vis tenet.

Moveri definitè quid.

Finis libri sexti.

CAP. 1.

An omne quod movetur ab alio moveatur?
An motuum infinitus sit numerus?

LIS magna est inter quosdam interpretes an hic liber septimus sit supposititi? Nō est mihi in animo de lanâ caprinâ disputare, certum est eiusdem scriptorem Aristotelis stilum, ingenium, & artem sapere; cōsensu ergo optimorū concludo Aristotelis opus esse. Sic D. Thomas, Simplicius, Averroes, alijq; palmares viri in philosophia censuerunt, à quorum calculis & iudicio non latum (vt aiunt) vnguem discilliam. At (dices) crambem bis coctam apposuit nobis, si hūc conscripserit librū; quid ita? quoniā idipsum ferè ad nauseā in octavo ab illo repetitur quod in hoc septimo demonstratur. Non crambem bis coctam (vt ais) sed nectar & quasi succū philosophiæ bis optimè digerendū apponit Philosophus. Imo vt Appelles facultatis suæ peritissimus, cùm graphicè aliquod opus exprimere vellet, solitus est in vna tabellâ primùm exemplar rudiùs delineare, antequam exquisitè vmbram perficeret: ita Aristoteles futurum opus rudioribus lineis ad. adumbrat in hoc libro, vt eorum quæ limatiùs tractanda sint in octavo certior & excellentior habeatur scientia.

Divisio libri. Verbis inhærendum non est, hic liber in duas præcipuè partes dividitur; prior theoremata de principio motus continet, posterior movētia & mobilia inter se quoad velocitatē & tarditatē ipsius motus confert. Multa hîc sparsim de Deo primo motore tradita sūt oracula, quę vberiùs in prima philosophiâ (cuius proprium est de eo agere) demonstrantur. Hîc vero sub nubeculâ naturę apparent radij, quibus ad solem lucemq; inaccessibilē tandem perducimur. Moles adhuc corporis nos deprimit, sed animus separatus cum aquilâ ad solem facilè penetrabit. At quomodo (inquis) hîc agit Philosophus de Deo? agit

agit quidem vt phyſiologus, qui omnium cauſarum ſecundarum atq; ream catenam primæ cauſæ motrici nectit; motrici inquam nectit: quoniam omnes naturales cauſæ ad primam veriſſimè, vt ad principium & finem referuntur. Quomodo agit Ariſtoteles de Deo.

Omiſſis verbis ad quæſtionem venio, quæ ex illuſtri theoremate in fronte huius capitis poſito elicitur. Quicquid (inquit Philoſophus) movetur, ab alio neceſſe eſt vt moveatur. Theſis ſic ſe habet: *Virum omne quod movetur moveatur ab alio nec ne?* Textus hîc methodicam (vt ita loquar) fortaſſè expoſitionē poſtulat, eamq; certè invenies, ſi legeris ſequentem analyſin quæſtionis, in qua veluti in cardine, ſumma huius capitis voluitur revolviturq;. Tria præcipuè in hoc problemate cõſiderãda ſunt, vniverſalitas, veritas & vſus. Probabiliter multi defendunt hoc theorema ſimpliciter eſſe vniverſale; & per hanc dictionē *quicquid movetur* omnia mobilia phyſica, metaphyſica, mathematica intelligunt. De phyſicis (inquiũt) mobilibus in textu cõſtat; de metaphyſicis quoq; (vt aiunt) non eſt dubitandum, nam anima humana omneſq; ſpiritus finiti, vt *dæmones* & *intelligentiæ*, moventur illæ quidem ab alio, nempe à primâ cauſâ & motore omniũ. Mathematica (vt docent,) nullum omninò motum habent niſi ab arte, vt *columba* Architæ, *horologia*, & ſimilia. Agnoſco equidem poſſe defendi hanc theſim vt vniverſalem propoſitionē ex Ariſtotele, ſed relinquo hoc liberum cuivis adoleſcentulo ſtudioſo, vt in ſpacijs Philoſophorum id agat, quod poſſit & velit. Cæterùm quoniam ſenſus authoris interpreti accuratiùs expiſcandus eſt, motiones hoc loco diſtingui debent in eas quæ incorporeis ſubſtantijs, & in eas quæ rebus corporeis accommodantur. Certum eſt per hæc verba *quicquid movetur* hîc nunc phyſica mobilia præcipuè intelligi, & naturales motiones; neq; hîc diſquirimus, *Num aliquid phyſicũ à ſeipſo ex accidente moveri poſſit?* id enim conſtat fieri: quoniam formæ animantium, motu quem ipſæ pariunt vnà cum formatis agitantur. Neq; ſolliciti nunc ſumus *Virum id quod movet, ab eo quod motum ſuſcipit, re aut hypotheſi ſolum diſtinguatur?* Scimus enim rem quãlibet naturalem moveri à formâ, à qua ſolùm ſuppoſito (vt aiunt) diſtingui & diſcriminari oportet. Hoc ergo tantùm quærimus: *Anne omne phyſicum quod per ſe movetur, ab eo quod movet, reipſa diſtinguatur?* Nam *quicquid*, aut *omne* adens phyſicum ſolùm (vt graviores volunt) reſtringitur.

Gellius noct. Att. li. 10. c. 12.

Motionum diſtinctio.

Formæ animantiũ eodẽ, quo animãtia formata, motu cientur, l. 8. Phyſ. ca. 6. text. 51.

Quid velit Philoſophus per (quicquid.)

Veruntamen, vt paulò articulatiùs hanc rem perſequar, ampliorẽ ſcopũ & cãpũ diſſerendi, eundẽq; à philoſopho nõ alienũ cãdidatis philoſophiæ aperiam. Eſto igitur: omne mobile aut movetur phyſicè, aut mathematicè, aut metaphyſicè: ſed omne ſic motum ab alio movetur

vetur realiter à se distincto: ergo omne mobile movetur ab alio realiter à se distincto. Assumptio particulatim inductione probatur quia si aliquid moveatur physicè efficiētem causam sui motricem habet, quâ acuitur & excitatur à potentiâ ad actum, vt in omni genere motus apertè cernitur. Generabile enim non solùm ab internâ formâ quæ adhuc non emergit, sed à generante movetur ad formam: sic corruptibilia aliaque mobilia in omni specie motionis. Externa enim vis, eademque amica non violenta, innata non impetu impressa est; quâ res physica affecta ardentiùs ad suam formam & scopū fertur. At dices, quę vis externa in ortu interituque rerum ineſt? vno verbo resolvam; vis solis externa ineſt; omnia enim quæ generantur aut corrūpuntur, à sole sui cursus initium periodumque habent. Sol enim & homo generant hominem, totaque series & vicissitudo rerum ab eclyptica lineâ (quę est via solis per signa cœlestia) pendēt. In augmētatione alijsq; generibus nâturalis motus res liquidiùs apparet, in quibus præter formâ & materiâ subiecti, alia externa causa mutationis ad motū vrget, sit illa potētia activa formę, aut alia advēti tia qualitas, seu virtus quęcūq;, vt in accretione potētia insiti caloris, & in diminutione resistentis impotentia, in loci mutatione movens aliquod externum, sicut in conversione primi mobilis Deus: qui licèt in omnibus mobilibus essentialiter sine divisione sui subsistat, extrinsecùs tamen vt summus artifex movere sua effecta dicitur. Sed plura de physicâ & naturali re mobili statim dicendum est, cùm linea huius disceptationis ad quæstionē strictiùs pressiùsq; tenendā dūxero, ideſt, cùm defendam cum Collegio optimorum Interpretum per hoc *Omne mobile*, solummodò physicum & naturale intelligi.

Ortus & interitus rerum à sole. 2. phy. tex. 26.

Deus extrinsecus effecta sua movet.

Quid per omne mobile intelligatur.

Adhuc verò in Olympo & spacijs philosophorum pugnans ampliorē segetē invenio, & non solùm de physico, sed etiā de mathematico & metaphysico mobili hāc thesim posse exponi & demōstrari, si hoc inficias ibis, ostēde mihi aliquod mobile mathematicū, seu artificiale, quod aliunde motum non sortitur suum. Ars quidem res externa est, res quoq; externa artifex, movendi vis nō insita & inserta, sed assumpta & adventitia. Navis movetur aquâ, horologiū rotarū æqualitate. Quid multis? omnia quę arte fiūt, artē matrem & motricē habent. Insuper, in artificiosis non est internū principiū movendi: externum ergo movens est. Antecedēs constat, quia hoc discriminis est, (vt docet Philosophus) inter artificiosum & naturale, quòd hoc interno, illud externo solùm movendi principio moveatur. At de metaphysicis mobilibus fortasse dubitas: videtur illa quidē moveri per se, cùm excellentes & divinas formas habeant; imò cùm ipsæ

Ars mater in artificialibus.

formæ

formę moventes, & per se subsistentes potiùs, quã res mobiles in rerũ natura existẽtes à Philosopho dicãtur; attẽde, nihil q̃ finitũ est in rerũ naturâ à Philosopho immobile simpliciter demõstrari. Omnes ergo spiritus prẽter solũ omnipotẽtẽ Deũ essentię mobiles sũt: id est, tales quę mutari & alterari possunt. Nam licèt propter diuinissimã sortem Deo proximã, occasũ essentię nõ videãt; moventur tamẽ, & respectu diuinę infinitæ essẽtiæ vmbras motrices, veluti in primo mũdi cœlestis horologio habẽt. Ratio est, quia finiti spiritus seu intelligẽtię sũt, finiti (inquã) nõ infinitis: finiti vt mutẽtur; nõ infiniti vt ab õni mutatione & mutationis specie immunes viuãt. Mouẽtur ergo & mouent: mouẽntur ad nutũ Dei qui omnia mouet, mouẽtur etiã ad motũ orbiũ quibus prẽsũt, vt nõnulli philosophi defẽderũt. Certissimũ quidẽ est moueri illos loco definitè; idearũ alteratione infinitè. Volũt enim, & nõ volũt; ignorãt, multa sciũt reuelata; per se finita sciũt, infinita in facie Dei, quã intuẽtur, sciũt. O fœlices & ter beatos spiritus quorũ speculũ Deus est, in quo omnes omnũ rerũ essentię mirabili & ineffabili mdo vniũtur! Hi spiritus vt ab alijs mouẽtur, sic quoq; alia mouent, (partim proprietate essẽtię suę, quia sũt simplices puriq; actus, partim necessitate rerum naturalium, quibus prẽficiendis destinantur. Sic intelligentiæ (vt classici doctores tum humanæ tum diuinæ philosophiæ docent) orbes cœlestes in sempiternum vertunt.

Nullum finitũ naturale simpliciter mobile.

Quomodo intelligẽtię mouẽnt & mouẽtur.

finita & infinita qui sciunt.

Hactenus (studiose lector) causã tuã egi, si hoc problema vniuersalius de omni mobili iri intellectũ velis; nunc verò alia vestigia pressiora sequar, & strictè ingenueq; textũ, sẽsumq; Aristotelis loquar. Is quidẽ hoc capite ad illud cẽtrum omnia vrget, vt probet nihil physicè seu naturaliter moueri, nisi idipsum ab alio moueatur. Animadvertendum hîc est omne corpus naturale constare duabus partibus, mouente & motâ; illa forma, hęc materia dicitur. Prætẽr has duas partes alia influens mouendi causa est, quę efficiens nominatur; hæc autem vel foris est & aperta, vel intùs latens & occulta. Quæ foris est, nunc violenta, vt impetus proijcienris telum, nunc amica naturæ, vt potẽtia prædominantis qualitatis in mixto, quę gradus limitesque naturæ non excedit. Est enim mixtum ad pondus, & mixtum ad iustitiã, in quo licèt vnum elementum vnà cùm sua qualitate pręsit, optima tamen partium & elemẽtorum temperies est, prout natura sagax ad salutem & conservationem rei præscripsit. Non est, vt excurram lõgiùs, sive illam potentiam activam in subiecto, sive externam vim, amicam aut violentam rei motricem spectes, aliã mouẽdi causam in omni mobili prætẽr formã manifestè vides. Quicquid ergo physicè & naturaliter mouetur ab alio necesse est vt moueatur. Prætẽrea, cũ

Quot partibus cõstet corpus naturale.

Diuisio efficiẽtis.

Quotuplex mixtum.

In fine quies & perfectio.

actio naturæ in omni mobili sit destinata ad finẽ, cuius desiderio res omnes vehementiùs ardent, quia in fine est quies & perfectio rerũ.

Finis quid.

Nemo sapientior inter philosophos est, qui negat omne mobile physicum ab alio moveri; finis enim est externa & adventitia causa, quę veluti adamas omnia in vtero naturę concepta educaq; in lucẽ, ad suũ vsum trahit. Si nulla ergo alia causa existeret movendi Philosophũ, vt existimet nihil posse moveri nisi ab alio moveatur, hæc quidem sufficeret; finem intelligo, quo per accidens & fortuitò res quælibet in Olympo naturæ excitata suum stadium conficit. Insuper, cùm movens & mobile non sint res vna sed diversa respectu motus; penitiùs consideranti, ipsa forma movens à materia mobili reipsa distinguitur; distinguitur (inquã) vt movens. Hoc si verum sit, nihil per se primò movetur, sed ab alio; quia omnis materia movetur à formâ, cùm ipsius motus in materiâ nõ formalis, sed efficiens aut finalis causa verissimè habeatur. Formalis enim causa rei completa & perfecta est, non mobilis & imperfecta, cuius motus vt actus inchoatus inest.

Formalis causa qualis.

Porrò, quis non videt idem esse simul actu & potentiâ, si mobile & movẽs res vna eadẽq; numero existant? cùm mobile potẽtiâ, movẽs actũ in rerũ natura cõstet: si ergo movens & mobile re distinguãtur, evidenter apparet nullũ mobile moueri, nisi ab alio non à seipso moveatur. Contendo tamen aliquid moveri posse à seipso per accidens, vt anima non potest movere animal, aut intelligentia cœlum, quin per accidẽs ad motiones animalis & orbis moveantur; hoc verò (vt dixi) fit per accidẽs, nõ per se & vi suâ. Deinceps, hoc ipsũ series & ordo rerum mobilium dilucidè enucleant; quippe si à centro ad circũferentiâ globos mundi mobiles circumgyratos consideres; Imò si in his res alias ingenitas & comprehensas ante oculos ponas, invenies præter formam insitam aliud movens; sit illud vel efficiens causa, vel potentia naturalis, vel impetus externus, qui vi sæpe res naturales furẽtiùs pellit, vt flãma, halitus, aut intumescẽs aqua in cavernis terræ cõtẽta, quę nõnũquã latera & fũdamẽta eiusdẽ concutiunt furiosè.

Aliquid potest moveri a seipso per accidẽs.

Sed hic miror quorundam interpretum in defensione istius quæstionis pusillã imitatem, qui non audeant expandere vela, cùm in omni mobili & motu verissimum sit, nõ cieri nisi ab alio. Sed magis equidẽ miror, quòd per hoc verbum *aliud* inter cætera moventia formam, quæ est essentialis pars rei, intelligant, quasi verò forma secundũ Aristotelẽ sit aliud à re mobili, quam intrinsecùs & simpliciter definit. *Aliud* (inquam) id est (vt Porphyrius docet) re quiddam diversum, & distinctũ ab eo, cũ quo confertur. Sed scio vnde hanc timidam (vt ita loquar) interpretationẽ loci afferũt ex prima scilicet parte huius capitis,

Cap. de differen.

tis, vbi distinguit Philosophus, omnia moveri vel ab externo, vel ab interno principio; ab externo, vt ea quæ projiciuntur: ab interno, vt animalia. At ea (inquit Philosophus) quæ extrinsecùs moventur ab alio aliquo moveri omnibus cōstat: quæ verò intrinsecùs movētur (vt animantia) ab anima; quomodo ab alio (inquit) moveantur multos latet & fugit. Hinc multi quos hoc mysterium latuit, intulerunt per hoc verbum *aliud*, in internis motibus & etiam mobilibus formam necessariò intelligi, quia aliter (inquiunt) animantia ipsæque animæ non moventur. Sed si subtiliùs Philosophi pedem secuti fuissent, cōsiderassent rationem quæ proximè in textu sequitur, eam nimirum, qua convincit, & convellit planissimè eorum errorem; quippe in ea probat, per *aliud* in internis motibus formam solam non intelligi. Ratio sic se habet. Quicquid alio quiescente moveri desinit, id ab alio aliquo movetur: at omne quod totum, non ratione partis movetur, alio aliquo quiescente movere desinit; ergo omne quod movetur, ab alio aliquo moveatur necesse est. Assumptio probatur, quoniam omne ♋ movetur dividuū est. OEdipo opus est (fortasse dices,) vt reseratur hoc brevissimū argumētum: parùm attendis, sed rē tibi planiorem reddā. Cor humanū in syncope aut deliquio animæ à motu cessat: totus ergo homo moveri desinit. Est enim syncope mors quædā ad tempus: donec spiritibus ad cor redeuntibus, homo reviviscit. Vides hic apertè definere motum totius, quia cessat pars hominis moveri; movetur ergo totus homo ab alio prēterquā à formâ, quę est anima. Nam cor non est anima, neq; in eo (vt docet Philosophus) sedet, celsiorem enim globū requirit, caput nimirum, in cuius arce trūphās, & primū mobile, & alias partes minoris mundi movet. Idē dicendū est de cerebro in somno, quo quiescēte totus homo in lecto velut in sepulchro iacet. Exemplum in textu per literas adūbratū satis obscurum est, illustriora igitur adhibui, quorū alterum ficrextui accōmodari potest. Sit A res mobilis, vt homo, sit E F pars quiescens, vt cerebrum in somno, aut cor in syncope; si vel F, aut E, id est, si harum partium vna quiescat, totus homo à motu cessat; si verò moveatur, attonitus reviviscit homo, & ad motum redit. Hinc (vt vides) ex oppositō consequentis, oppositum antecedētis concluditur; nec nō infertur illud quod in votis est, nempe moveri animal ab alio prēterquam à formâ, scilicet à parte primariâ aliqua, quæ non est forma talis autem est, in qua vivacitas spirituum vitalium aut animalium inest.

Syncope mors ad tempus.

Caput animæ sedes

Ab alio prę terquā à forma, movetur animal.

Quid restat? vt pauca de altera parte capitis divisi dicam, quæ pars veritas est huius quæstionis. In veritate quæstionis considerandā

derandæ sunt tria; quid sit movere seipsum? quid mobile? quid moveri? Brevius quàm dici potest percurram singula, quoniam anteà hæc satis discussa sunt. Movere se ipsum nihil aliud est, quàm esse sibi causam motus. Mobile est quod partim in actu, partim in potentia, inter terminos *à quo* & *ad quem* pendet. Vel est ens illud quod movetur. Moveri est per gradus pati impressionem formæ, quæ ab agente infertur. Quoad primum, si movere seipsum sit nihil aliud quàm sibi esse causam motus; & si verum quoq; hoc sit, nihil esse causam alicuius sibi, quin idipsum eidem primò & per se conveniat (quoniam quicquid est primum in re qualibet, est causa eorum quæ sequuntur) fieri certè non potest vt aliquid moveatur à seipso, quin etiam ab alio moveatur; quippe dari non potest aliquod primum mobile, cuius motus non dependeat ab alio: ab alio ergo vnumquodque mobile moveatur necesse est. Præterea, li. 6. huius operis alio sensu operosè declaratum est, in motu non posse assignari primum ex parte temporis, spatij, aut mobilis. Ratio est, quoniam motus & tempus sunt continua, & in infinitas partes dividenda; si ergo motus totius sit semper divisibilis in partes, necesse est vt illius esse dependeat à motu partium: si à motu partium, sequitur necessariò à partibus moveri: si à partibus moveatur, ab alio præterquam à sua forma movetur: si ab alio præterquam à sua formâ moveatur, habetur propositum, concluditurq; institutum; & hæc est veritas huius quæstionis.

Movere seipsum quid.
Mobile quid.
Moveri quid.
Text. 45.

Vsus huius theorematis est duplex; physicus & metaphysicus; ille est in cognitione legis seu conditionis quæ ad omne mobile requiritur, nempe vt ab alio moveatur; hic verò in contemplatione primi motoris consistit; vterque in textu demonstratur. Nam (vt omittam primum, de quo satis iam dictum & disputatum est) Aristoteles in fine capitis quærit, *An sint infiniti motores?* resoluit hoc dubium verbo; in moventibus (inquit) non est progressus in infinitum: sed ad primum aliquod movens (quod ab alio non movetur) pervenire necesse est, id est ad Deum, si apertè explicare velis. Nam quid primò movere potest omnia, ipsumque non moveri, nisi solus infinitus, immensus, & incomparabilis Deus? Hic ergo est vsus huius quæstionis optimus, vt posito & concesso nihil à seipso moveri nisi ab alio moveatur, tandem gradibus moventium causarum cognitis, ad primum aliquod movens veniamus, ex quo omnia moventia & mobilia pendent. Sed pergam, & syllogismo ex Aristotele collecto enucleatius ostendam, fieri non posse vt sint infiniti motores rerum. Si quid (inquit Philosophus) ab infi-

Vsus theorematis duplex.

nitis

nitis moventibus (quorum semper alterum ab altero movetur) possit moveri; finito quidem tempore infinitus motus absolvatur necesse est. Sit enim, exempli causâ, ordine non numero primum infinitũ mobile A, & hoc A moveatur à B, & B, à C, & C à D, & sic deinceps in infinitum numerum moventium & mobilium rerum: quid, quæso, ex hac hypothesi sequetur? nihil aliud certè quàm quòd hæc omnia ex hypothesi infinita moventia & mota, simul finito tempore moveant & moveantur: quippe qualibet horâ, quæ est finitum tempus, movent & moventur. Præterea quis ordo, quę certitudo, quæ successio & vicissitudo rerum, qui scopus & periodus, si nullus sit moventium terminus, nullus definitus rerum mobilium numerus, nullus vtriusque Deus, in quo eorum essentiæ perpetuò vniantur & conserventur? O quam admirabilis Deus est in omnibus operibus suis? in nullo tamen magis quàm in hoc, quòd faciat & moveat finita omnia, is tamen infinitus & immobilis in sempiternum maneat. Deus admirabilis.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

Duo in hoc capite problemata cõtinentur: quorum

Primũ est, *Vtrum omne quod movetur, ab alio moveatur?* huius demonstratio duplex est

1 Generalis, in qua nullum mobile excipitur, & probatur vel

1 Inductione omnium mobilium, quæ sunt vel

1 Physica, vt *corpora naturalia.*
2 Mathematica, vt *corpora artificiosa.*
3 Metaphysica, vt *incorporeæ substantiæ, & anima humana.*

2 Conditione & lege vniversali propositionis, quæ in materiâ necessariâ nullam instantiam patitur, vt si dicas *omne animal est substantiam* excipis nullum: pari ratione, si dicas *omne mobile ab alio moveri*, ad naturale solùm restringere non debes.

2 Specialis, quæ singula mobilia excipit, & probatur vel

1 A sufficienti divisione: quia omne mobile physicum movetur vel ab interno, vel ab externo principio motus. Internum principium forma dicitur, quę adhuc non acquisita aliud à materiâ dici potest, quam movet. Externum principium accidens est, vel innatum & amicum rei, (vt *levitas ignis, gravitas terræ* vel violentum, vt *flamma*, quâ terræ motus efficitur, sed hæc omnia moventia

2 Specialis: in qua solum mobile physicum & naturale intelligendum est, quod simpliciter probatur nō posse moueri, nisi ab alio moueatur, idque vel

sunt alia à re mota: nihil ergo mouetur nisi ab alio.

2 Ab oppositō cōsequentis, quicquid alio quiescēte moueri desinit, ab alio moueatur necesse est, sed totum naturale quiescente parte moueri desinit: ergo quicquid mouetur mouetur ab alio, videlicet à parte.

3 A potentiâ activâ motus, quę à mobili est aliud quiddam, & tamen primaria idipsum mouendi causa.

4 A fine, qui mobile vt *magnes* ferrum ad se trahit, nec non est causa extrinseca mouendi rem mobilem.

5 Ab enumeratione mobilium in omni genere motus; nam omne generabile est ab influentiâ solis, &c corruptibile ab impotentiâ mobilis: omne augmentabile à vi & potentia caloris; à defectu eiusdē omne quod diminuitur, alterabile non est sine alterante, & sine medio adiuuante vel impediente loco mutabile non existit.

Secundum, *vtrum sint infinita moventia?* defendit Philosophus contra alios non esse, probatq; hīc & alibi rationibus non paucis; quarū prima in textu est solùm, ducitur q; vel

1 Ab absurdo, quippe si aliquid ab infinitis moventibus moueatur, sequetur infinitum motum finito tempore perfici & absolui, vt in vltima parte diffusus, & expositione constat.

2 A contradictione naturæ, quæ actu abhorret infinita: infinita ergo moventia non sunt: sed vt in mobilibus vnum primum mobile: ita in moventibus vnum primum motorem agnoscit & colit.

3 A comparatione naturæ & artis, quia vt omni ratione ordineque sunt certa, quæ subiiciuntur arti, vnusque est primus eorum author: ita in vniuersitate rerum, licēt sit magna moventium & mobilium varietas, finita tamen hæc est, & ad primam vnitatem, veluti librata redit, vnusque est motor omnium per quem moventia, & in quo conseruantur, omnia.

4 A testimonio veterum, qui cum Aristotel. vnum primum motorem, omnium authorem defendunt.

Argumenta aduersus primam quæstionem, Vtrum omne quod mouetur, ab alio moueatur?

Opp.

Opp. *Primùm quæro à te quid per* aliud *intelligas in hac quæstione? an motorem cum re vnitũ aut distinctum à mobili? Id quoq; expedias velim, an forma rei dicatur movens distinctum necne? quod videris in vno argumento expositionis insinuare. Postremò, ostendas an per* omne *in hac thesi ens mobile physicum solùm intelligat Philosophus?*

Resp. *Per hoc verbum* aliud *in hac quæstione re diversum & distinctum movens intelligo; quare ad alteram partem dubitationis tuæ respondeo, formã rei considerari posse duobus modis, vel respectu materiæ mobilis, & sic est movẽs distinctum, vel respectu rei compositæ & perfectæ, & sic est pars essentialis coniuncta cum re, non in motu, sed in quiete & fine posita. Re enim adhuc mobili & tendente ad perfectionem forma potentia est, at re tandẽ perfectâ actus essentialis est: priori modo movẽs distinctum, posteriori verò modo rei proprium principium dicitur. At dices, quomodo forma, cùm sit pars essentialis compositi, re differt à materiâ, qua est pars altera definiti? Respondeo differre non in compositione, sed in divisione vtriusq;, cùm adhuc forma inchoata est non absoluta. Nam vt concepta figura domus adhuc non ædificata à domo re differt, ipsaq; est efficiens causa movendi: ita forma adhuc in motu inchoata, et non simpliciter acquisita, causa quidem movendi materiam est, & tamen non materia sed solùm compositi et perfecti existit. Ad vltimum quæsitum respondeo, per hoc signum* omne *communiter ens totum mobile, propriè tamẽ hoc loco mobile ens Physicum à philosopho intelligi.*

Forma rei bifariam sumitur.

Quomodo forma potentia & actus.

Quomodo forma differt à materia.

Mobile quid propriè, quid communiter significet.

Opp. *Graue existens sursum, movetur à se deorsum: ergo omne mobile ab alio à se distincto non movetur. Antecedens constat, quia res alia nulla præter grauitatem causa movendi deorsum à Philosopho assignatur.*

Resp. *Æquivoce disputas: nam si per* grave *solùm intelligas accidens, negamus argumentum; si verò intelligas per* grave *corpus ponderosum, affirmamus alias esse motrices causas, nempe formam & potentiam qua ad centrum fertur addo etiam efficientem causam, quæ eam formam et potentiam dedit, addo denig, removentem causam quæ impedimentum tollit; hæc (inquam) addo, quia Aristoteles in 8. Physicorum addit.*

Forma & potentia causa motus sursum & deorsum

Opp. *Constat sensibus aquam calefactam propriâ suâ vi naturali verti ad nativam frigiditatem suam, quod nihil aliud est quam moveri: omne ergo quod physicè movetur ab alio non movetur.*

Resp. *Certum est aquam veluti postliminio recuperare nativum frigus suũ, idq; propriâ vi et formâ adhuc nõ extinctâ sed alijs etiã adhibitis medijs, nempe aëre, eiusdem, frigidâ motione, quæ flãmis remotis naturalẽ qualitatẽ & virtutem inducit. Memineris etiã subesse potentiam motricẽ causam, quæ vis externa potiùs quàm interna definitur esse: proximè ergo revocatur aqua ad nativum frigus à forma, remotè autem ab alia qualitate, sit illa potentia, vel virtus alia elementaris, quæ propriè ex essentia non est. Non ergo vadit*

aqua

Burl. circa initium l. 2. Phys. Caietã. ad art. 3. q. 45.

aqua ad nativum frigus solùm per circumfusum aërem frigidum, vt Burleus, neque per partes frigidas adhuc occultas & abditas in aqua fervente, vt Averroes, neque per virtualem habitum, vt Doleretus somniavit, sed per formam internè, & per hæc aliaque adiuuantia instrumenta naturæ.

Opp. Difficilior est hæc quæstio & intricatior quàm existimas, quare respondemihi quid de motu intellectus, voluntatis, spiritũ, & finitorum putas.

Metaphy. lib. 12. t. 39. l. 3. de Anima t. 14. & 15.

Certum est moveri quidem illos; vnde (quæso) nisi à seipsis? Exempli causa, intellectus (vt ait Philosophus) seipsum intelligit, seipsum movet actu intelligẽdi, eundemq; actum impressum recipit: movetur ergo à seipso. Similiter spiritus & se & vim suam intellectivam à se non aliundè concipit, notionemq; conceptam, vt sigillum & imaginem insculptam retinet. Illa conceptio actio est, retẽtio passio: agere autem, & movere, & pati nihil aliud est quàm moveri; movet ergo seipsum aliquid, & à seipso movetur.

Resp. Primùm resolvi potest hoc argumentum, si dicas hunc motum nove. se naturalem, de quo solùm (vt multi volunt) in hoc capite disputatur: tum (si placet) sic explicari potest, quòd scilicet inferiores potentiæ & facultates animæ à primis moveantur. Vbi verò vires intellectum proprio suo lumine seipsũ intelligere cùm in se reflectitur, agnosco hoc quidem verum esse respectu sensuum, aliorumq; inferiorum facultatum, à quibus non semper speciem, lumen, & radium impressum aut reflexum petit; hoc ipsum autem non agnosco respectu luminis divini in substantiam animi infusi, quo mens illustrata seipsam & alia infinita percipit: ab illo ergo lumine illustratur, ab illo movetur. Hoc dico, non quod negem inesse proprium splendorem in anima; sed vt probem illustrari, id est moveri illam ab alio præter quam à seipsa. Similiter spiritus illis assistentes liberi & immunes ab omni materiâ movẽtur quidẽ, quia sũt finitæ non infinitæ, mutabiles non immutabiles essentiæ; non immutabiles dico, respectu Dei (qui solùm simpliciter ens mobile & immutabile dicitur) immutabiles verò sunt respectu inferiorum naturalium operũ & effectorũ, in quibus caries perpetuò gignitur quæ vulnerat, & canicies quæ cõsumit omnia. Quid multis? hi quoq; spiritus extrinsecùs à primâ causa lumen capiunt, & ab ea moventur. Imo, si hoc respõsum nimis metaphysicum esse putes, licet tibi respõdere, spiritus per innatas ideas conceptas aut impressas moveri, & hoc est ab alio præter quam à seipsis moveri, quod est satis. Vel, si vis, resolve hunc nodum quòd (cùm intellectus & voluntas eliciant actiones) non sit re idẽ quod agit quodq; recipitur (vt Ægidius in Quodlib. 3. quæstione 16. observat) actus enim intelligendi producitur ab intellectu & specie agente, recipitur autem in intellectum patientem, qui duo intellectus respectu motus differunt. Eo modo species illa quæ movet voluntatem, vel à sensu externo vel ab interno recepta est.

Quomodo intellectus seipsũ intelligit.

Spiritus mutabiles & immutabiles.

Opp.

Opp. *Mare influxu & refluxu ſuo movetur; non à materiâ, quia materia non movet, ſed ipſa movetur; non à forma, quia illa potiùs inclinat deorſum quàm ſurſum; non à luna, quia corpus lunare non eſt ſimul cum mari, quod oportet ſi id ipſum moveat, nam movens & mobile debent eſſe ſimul.* Huius lib. c. 2. Luna ſimul cum mari qui.

Reſp. *Mare quidem in ſuo fluxu movetur ſurſum ab alto, nimirum à luna qua ſimul eſt cum mari, non tempore aut loco ſed virtute.*

Opp. *Socrates proiecto lapide ſubitò moritur: lapis ergo non movetur ab alio movente, quia Socrates movens (adhuc in motu exiſtente lapide) moritur.*

Reſp. *Quamvis Socrates ſubitò proiecto lapide moriatur, vis tamen impreſſa & impacta manet, qua vis rectè movendi cauſa dicitur.*

Opp. *Cor in microcoſmo ſeu minore mundo (ſcilicet homine) movetur, & tamen non movetur ab alio, vt manifeſtè conſtat; omnes enim aliæ partes & humores motum à corde petunt, cor verò ab alio nullo.*

Reſp. *Non parva contentio eſt de motu cordis. Alij enim ſomniant moveri illud quidem à divina intelligentia aliqua, alij ab innato calore, alij à vitalibus ſpiritibus, alij ab ipſa anima, alij denique à facultate animæ motrici agitari putant. Inter has opiniones duæ poſtremæ habentur optimæ. Cor enim ab anima remotè, proximè à potentia animæ motrice agitatur. Sunt hic etiam magni nominis philoſophi, qui probabiliter defendant cor in homine primum mobile in vniverſo mundo duas principes partes ab hoc axiomate penitus excipere: quia ab illis in omnes venas & arterias veluti naturæ, tum in maiore tum in minore mundo motus derivatur, & proinde in illis neceſſe eſt vt diviſio motus terminetur, ne alioqui in infinitum movendi fiat progreſſio.* Variæ opiniones de motu cordis.

Opp. *Qualitates intenduntur & remittuntur à ſeipſis & non ab alijs: omnia ergo quæ alterantur non alterantur, ſeu moventur ab alio. Antecedens conſtat, quia calor ex ſe augeſcit circa ventriculum magis in hyeme quàm æſtate; vnde tum melior & appetentia & concoctio naſcitur. Similis eſt ratio caloris in altis et profundis fontibus, quorum aqua tepida ſunt tempore hyberno, æſtivo verò frigidiſſimæ. Adde non eſſe diſſimilem rationem caloris auctæ ex reflexione radiorum ſolarium, qui ad perpendiculum à centro terræ in aërem proximum & vicinum reverberatur. Si dicas per antiperiſtaſin hæc fieri, dicis quod non eſt probabile: quia contrariæ qualitates ſibi adverſas non intendunt ſed perimunt, non augent ſed diminuunt, non conſervant & corroborant ſed demoliuntur.* Hippocrates Aph. 15.

Reſp. *Si res vlla per ſe aut à ſeipſa moveretur, eadem ſimul actu & potentia eſſet; ad hanc ergo vitandam abſurditatem, nego vllam prorſus qualitatem intendi aut remitti poſſe à ſeipſo. Reſpondeo igitur calorem ventriculi in hyeme à ſeipſo non augeri, ſed per frigus aëris ambientis corpus, obſtructis poris, impellentis & coercentis ſpiritus.* Calor ventriculi in hyeme vnde augetur.

Quod vrges probabile non eſſe

vi

vt aduersa qualitas alsam sibi infestam augeat. Dico hoc fieri per accidens, quia in conatu antequam ad conflictum ventum est, externum aëris frigus cutis spiracula perstringit, quibus obstructis et obseratis, spiritus ad centrum

Galen. l. 1. com. in Aphorismos Hippo.

à circumferentia adiguntur; vniuntur adacti, vniti fortiores sunt, fortiores facti vberiorem calorem, & meliorem concoctionem reddunt. Par ratio est de

Fernel. in l. de spiritu & innato calido.

calore fontium hyemali tempore, & non dissimilis caloris reflexi, cuius multiplicatio non à se sed ab alio, nimirum à reflexu nascitur.

Argumenta contra secundam quæstionem, Vtrum moventium sit infinitus numerus?

Opp. *Generationes & corruptiones sunt infinitæ: ergo generantia & corrumpentia sunt infinita; & ex consequenti moventia sunt infinita.*

Resp. *Generationes & corruptiones non sunt infinitæ nisi successione: est ergo in illis infinitas potentiâ, non actu: vel (si placet) respondendum est generãtia &*

Generãtia & corrumpẽtia qui infinita.

corrumpentia esse infinita quoad nos, non quoad naturam. vel denique dicẽdum est terminari hac omnia in primam causam motricem omnium, quæ sola simpliciter est infinita in essentia, quæque moveri aut mutari non potest.

Et in 8 phys. Opp. *Proportio debet esse inter causã & effectum; sed infinita est causa movẽs: est ergo effectus infinit'. Maior est philosophiæ Topicis, minor in hoc libro constat, vbi docet Arist. movens primum esse actu infinitum. Huc tendit hæc ratio, vt probem infinita esse moventia in vno, quia hoc vnum est infinitũ, & omnia quæ sunt hoc vnum sunt; quippe essentialiter hoc vnum in omnibus movens est, dividi enim non potest: & omnes omnium rerũ essentiæ in hoc ipso*

Lib. de mũdo. *vniuntur. Imò convenit maiestati primæ causæ (quoniam nihil in essentia ciũ æquivalere vel adæquari potest) vt numero & virtute infinita moventia actu sint, quæ eius imperio subiecta res creatas ad illius nutum moveãt & cõservent. Insuper, cũ (teste philosopho) homo ab æterno fuerit, sintq; iã actu omnũ quæ fuerũt animæ, necesse est vt infinita actu moventia cõcedas esse, quia animæ ab æterno iã sũt infinitæ, quæ vi suâ motrices causæ sũt & appellãtur.*

Resp. *Præceps in abyssum irruis. Sed esto syllogismum primum concedere: sit movens infinitum: sed hoc vnum est. At dices infinita moventia in hoc vno*

Quomodo omnia dicuntur vnum.

esse; quid id probas? quia omnia quæ sũt in hoc vno sũt. Respõdeo ideo omnia vnum dici, quia omnia ab vno pendent. Nõ sic acquiesco; quoniã hoc vnũ essent. aliter est in omnibus quæ sũt, & quoniã omnes omnium rerum essentiæ in eodẽ vniuntur, reliqua probant hoc vnũ, simplex, æternũ, & infinitum esse, sed non probant inferiora moventia actu infinita esse. Sed pergis & vrges, decere maiestatem infinitam vt infinita moventia ei inserviant, omnesq; res creatas vt intelligentiæ suas sphæras moveant. Respondeo, infinitum simpliciter (quale est Deus) non omnino egere infinitis aliis moventibus, quamvis aliqua ad suam gloriam fecit; neq; decere, quia tum plura essent actu infinita vni-

mina

infinita numina, quod tam sacra quam humana philosophia (vt vides) negat. Non negat (inquis) si solum sint numero non naturâ, virtute non maiestate infinita moventia. Imo negat, quoniam infinita maiestati prima causa & motoris placuit, vt omnia numero, pondere, & mensurâ fierent. Sed vrges infinitas animas motrices iam esse, quæ ab infinito fuerunt, & inde concludis actu infinita moventia esse. Primum negamus ab æterno fuisse, tum si detur hoc verum esse, non sequetur tamen id quod velis, quoniam animæ eædem iam non sunt quæ fuerunt. Quippe olim formæ physicæ extiterũt nunc verò metaphysicæ, olim actus mortales corporis nunc immortales spiritus. Olim enim sic vinctæ et alligatæ fuerunt corporibus, vt ijsdem concussis desierunt esse; sed ex cineribus veluti cum phœnice renovatæ in sempiternum viuunt. Hoc dico, non quod existimem animam mortalem esse, aut ex potentiâ materiæ traduci, sed vt intelligas non esse eandem formam coniunctam cum corpore, & ab eadem liberatã, & ex consequenti concludo illud quod est contrarium tibi, nẽpe easdẽ animas iam nõ esse quæ ab æterno fuerũt. Essentia enim animæ in corpore est vt sic actus corporis, essentia animæ solutæ est vt sit spiritus ab omni materia alienus: illa relationem occultam, hæc verò non habet nisi ad primam causam, ad quam redijt, & cum qua coniungitur. Fac, Christe, vt mea evolans ex hoc exilio tibi motori suo coniungatur. Animę duplex essentia.

Opp. Omne movens physicum (vt hic docet Philosophus) movetur ab alio; sed omne quod movetur, ab alio necesse est vt moveatur: ergo in moventibus non est numerus, sed processus in infinitum.

Resp. Omne movens physicum movetur ab alio (vt docet Philosophus) non autem movens metaphysicum; quale est prima causa quæ movet cœlum. Quamvis ergo cœlum sit primum movens, primumque mobile physicum respectu omnium inferiorum (quæ suum motum à cœlo petunt) non est tamen primum movens metaphysicum, à quo omnes motiones rerum tum naturalium tum metaphysicarum pendent, & in quem, vt in terminum ad quem cõservationis suæ tendunt. Cœlum primum movens Physicum nõ Metaphysicum.

Opp. Primum (vt antea docuit Philosophus) in motu & tempore dari non potest: ergo in moventibus & mobilibus dari non potest primum; videtur ergo probabile moventia & mobilia esse infinita. Phys. 6. tex 45.

Resp. Sophistica est hæc ratio à mutatione suppositionis: nam cùm docuit Philosophus primum non in motu & tempore inveniri non posse, quia sunt continua, quæ secundùm partes proportionis sunt infinita; tu in conclusione à falsa suppositione infers simpliciter, nũ solum motus, sed etiam moventia & mobilia esse infinita; quod quidem dubito si continuitatem & partium proportionem consideres, at nego si actum & numerum moventium & mobilium hinc infinitum esse concludas. Primum in motu & tempore non dari quomodo intelligendum.

Dubia huius capitis; quorum primum est An propositis multis moventibus & mobilibus subordinatis necesse sit omnia moveri, si eorum vnum moveatur?

Opp. *Elementa subordinantur, id est ordine & situ subalternatim (vt aiunt) sibi invicem subijciuntur, & tamen si eorum primum moveatur omnia simul non moventur: ergo falsum est apud Philosophum, nempe quod omnia moveantur, & moventia & mobilia, si eorum vnum agitatur. Antecedens probatur ab exemplo ignis, qui ab orbe lunæ & vi suâ movetur, & tamen nemo est tam imperitus qui terram subordinatam cæteris moveri diceret. Prætereà in minore mundo, scilicet homine, omnes & singulæ partes subijciuntur cordi, non aliter quàm cives in bene administrata civitate Imperatori, corde autem moto omnes & singulæ partes non moventur, vt in somno manifestè cernitur.*

Lib. de Motu animal.

Resp. *Verbo respondeo vtrique argumento, tenere solùm illud theorema in moventibus & mobilibus proximè & essentialiter subordinatis, & non in his quæ remotè subordinantur & per accidens, qualis modo est de quibus nunc in quæstis sibi invicem subijciuntur.*

Vtrum cordis motus ab alio dependeat?

Opp. *Multa præclara à Philosophis de corde dicta sunt: ô admirabilem artem Dei! necesse est vt exclames, si cordis humani fabricam, situm, & divinitatem consideres. Est enim cor primum mobile primumq; movens; non ergo est vt ab alio moveatur, prima enim in quovis genere excipiuntur. Cor princeps est in natura ali hâc politia nostra, suisq; civibus omnia necessaria ad vitam, & ad victum, & ad salutem suggerit; cor dux & imperator est, omnemq; vim hostilem à subditis membris & partibus sua civitatis pellit; ardet irâ si hostem invadentem sentiat, recipit in favorē si palmodiam canat. Quid insto verbis? cor est thesaurus animæ, horologium naturæ, fons vitæ, spirituum officina, prima vivendi, & idcirco etiam prima moriendi causa. Quorsum ergo alia vis nova illius motûs quæritur? movet in homine omnia, movet singula, à nullo ergo movetur nisi à seipso. Huic rationi rabux nō deerit, si cū D. Thoma cordis sphæricā figurā aptissimā ad motū perfectū, circularis enim est illius motus, & continuus; circularis, quia ab eodem termino ad eundem perpetuò convertatur: continuus, quia dum homo vivit, nunquam interrumpitur; idq; non fortuito & aliunde, sed per se & vi suâ; quæ enim pars est excellentior corde, quæ eidem spiritum & motum tribuat?*

Lege Arist. 1. Hist. animal. cap. 17. & li. 3. de Part. anim. cap. 4. Galenum lib. 3. de Vsu partium c. 7.

Excellentia cordis.

In Opusc. 35. Cordis motus est circularis & continuus.

Resp. *De cordis humani fabrica, situ, dignitate, & imperio nihil dico; nam si dicerem plura certè quàm quæ dicta sunt perorando dicerem: solùm hîc dicam, O admirabile & divinum opus Dei, in quo tot tantaq; miracula et mysteria insunt! Sed quid probas? hoc scilicet, non idcirco ab alio cor primùm moveri, quia est in movendo primum. Respondeo, esse quidem illud primum*

Cor primum quod movetur, non quod movet.

quod

quod movetur, sed nõ primũ quod movet. Movetur enim remotè ab animâ, & proximè à facultate animæ; reliqua à te addita ornamenta sunt non argumenta; omnia concedo verissima esse quæ dicis, vulnus tamen non sentio.

Si cordis motus sit ab anima, quæstio est A qua facultate animæ cor primùm moveatur in homine?

Opp. *A facultate animæ vegetatricis cor primùm movetur; quod videtur esse contra Aristotelem, qui vim motricem pedis sequam animæ sensitricis in animalibus ponit: ergo non rectè restringitur quæstio ad potentiam sensitivam solam. Antecedens probatur, quia cor hominis movetur & vivit in prima formatione suâ, antequam alia fiant facultates. Si ergo vegetatrix anima eiusdem, potentia primùm emergat, cor primùm ab ea facultate anima moveri necesse est.*

Resp. *Considerari oportet de quo subiecto motus agat; de corde scilicet, vũ in genere, sed in specie de corde hominis. Respondeo igitur, moveri quidem cor ipsum hominis ab animâ potiùs sensitrice quàm vegetatrice: ratio eadem ipsa est quam ex Arist. dedi, quia facultas motrix ab eadem anima solùm in animali pendet. At dices in homine potiùs motricem facultatem, & motum sequi rationem, & præuntem notitiam de sidere are. Respondeo, præeuntem notitiam in homine ad motum cordis, humorum, et spirituum non esse necessariam; quippe cor hominis volente aut nolente homine à motrice facultate movetur; requiritur autem quædam præcognitio in alijs motibus, ad quos homo suo appetitu, intellectu, aut voluntate fertur.* Averroes 2. Collect. 7.

CAP. 2.

Vtrum omne movens & mobile sit simul?

COnstat iam satis nihil posse moveri nisi ab alio; sequitur nunc alia comparatio, in qua disquiritur *Vtrum movens & mobile sint simul?* Ad certiorem huius quæstionis intelligentiam singula theorematis verba examinanda sunt. Per *Movens* ergo intelligitur causa motus efficiens, non finalis; quippe non est id quod movet vt finis simul cum eo quod movetur, sed potiùs ab eodem lõgiùs distat; mobile enim ad suum finem absentem tendit, quo presente & acquisito moveri desinit. Sed hoc non est satis, vt intelligas per *Movens* efficientem motricem causam: quippe sunt multæ & fere

infinitæ in qualibet re efficientes causæ motus. Per *movens* ergo non solùm efficiens causa motus, sed prima, id est proxima causa efficiens intelligitur. Per *primum movens* in textu non remotissimũ, sed proximũ & postremũ intelligo, qua significatione hoc loco nomen *primi* sumitur. Nec mirũ, nã alio alioq; ordine, alio alioq; loco incipientibus idẽ est primũ & proximũ, seu postremũ. Si enim à re quæ movetur incipiamus, *Movens* primum est quod est postremum, id est, terminus *ad quem* tendit: si verò ab eo vnde fluit motus, id est à termino *à quo*, illud primũ habetur quod est remotius. *Simul* hîc dicuntur inter quæ nihil est medium, vt inter animam & corpus, levitatem & ignem. In hoc theoremate ergo nihil aliud intelligitur per *simul esse* quàm movens primũ, id est proximũ, cũ remoto actissimè & immediatè cohærere. Hinc (verbi gratiâ) ignis longiùs distantẽ hominẽ calefaciens nõ dicitur hîc movens primũ, sed aër medius, qui ab igne calefactus hominem proximè calefacit; fieri enim non potest vt ignis agat in passum remotum nisi prius in medium vicinum agat.

Primum movens est proximum, & postremum, & quid vtrumq;

Quæ dicuntur simul.

His præmissis, analyticè probat Philosophus movens & remotam in omni genere motionis simul existere, & primùm in motu locali hoc modo. Omnia quæ moventur loco duplicia sunt, aut à seipsis & interiore aliquo principio, aut ab alio & externo mota; sed tã in illis quã in his movẽs & mobile sunt simul: in omni ergo motu locali movẽs & mobile sunt simul. Maior cõstat, quoniã omnia quæ movẽtur aut à formâ intrinsecus, ab efficiente causa & fine extrinsecus; idq; vel naturaliter, vel violẽter mota sunt. Assumptio probatur, quoniã in illis quæ ab interno principio movẽtur, materia & forma, id est mobile & movẽs proximè vniũtur, suntq; simul cõnubio quasi naturæ. Cõiunctio enim vnioq; ea est maximè naturalis: magnes ergo est in formâ trahẽdi materiã, docilitas & desideriũ in materiâ sequendi formã. Hoc etiam apertè & dilucidè apparet in his quæ ab externa causâ veluti per manum fortiorem loco cientur. Sed vt posteriorem hunc modum illustret Arist. ostendit aliquid quadrifariam vi externâ posse moveri: *pulsu, tractu, vectione, volutatione*. Patienter feras (docte & studiose lector) si has species violenti motus breviter definiam, licèt accuratiùs fortasse ea quæ sequuntur in hoc & in oct. libro Physicorum intelliges. Eorum definitiones in textu solùm implicitè continentur. Pulsus ergo est motus, quo movens aliquid à se removet & dispellit, si vim activam: vel quo aliquid removetur & dispellitur, si vim passivam spectes. Ad hanc speciem reducuntur impulsio, appulsio, exterminatio. Tractus est motus, quo movens aliquid ad se vel occulta proprietate allicit (vt magnes ferrum) aut potentio-

Motus ab extrinseco quadrupliciter fit.

Pulsus quid.

Tractus quid.

tentiore, quasi manu id ipsum impellit: ad hanc speciem revocantur inspiratio & expiratio, vt in textu ait Aristoteles. Sed de his postea.

Vectio est motus quo aliquid movetur ad motum alterius, vt homo in navi. Hęc verò (vt docet Philosophus) fit tribus modis, *tractu, pulsu, conversione*; quicquid enim vehitur, aut tractum, aut pulsum, aut volutatum mouetur; *tractum* (inquam) vt lignum in plaustro, *pulsum* vt navis vento, *volutatum* vt globus quæ manu, mola quæ aquâ fluente in gyrum vertitur. *Volutatio* seu conversio est motus qui partim tractu, partim pulsu constat. Nam quod rem aliquam volvit; vnam illius partem ad se trahit, alteram à se pellit.

Vectio quid.

Vectio duplex.

Volutatio quid.

Quorsum hæc omnia, fortasse dices? certè vt directè institutum probes, si vis hoc modo. Omnis motus localis qui vi fit, est aut pulsus, aut tractus, aut vectio, aut volutatio; sed in his omnibus movens & mobile sunt simul: ergo in omni motu locali (qui vi fit) movens & mobile sunt simul. Exempla ad assumptionem confirmandam si desideres, hæc sint. Malleus pellens clavum est simul cum clavo, plaustrum trahens lignum est simul cum ligno, equus vehens equitem est simul cum equite insessore, aqua volvens molam est simul cum molâ, sic luna cum igne, ignis cum prima regione aëris quam in rotas vi deorsum vertit. Nunc vt de omni motu locali violento constat hęc quæstio ita de omni motu loci naturali multò evidentiùs. Nemo enim dubitabit (si sit doctus) an forma quæ est interna causa motrix sit simul cum re mota? quoniam chirographo & diplomate naturæ hoc ipsum confirmatur. Id ipsum dico de efficiente causâ motus naturalis, vt de gravitate & levitate in terra & igne: sequitur ergo in omni motu locali (sive sit naturalis sive violentus) moventia & mobilia esse simul.

Nunc restat vt in alijs generibus motus huius problematis veritatem demonstret, quod quidem facit disertis verbis in textu. Proximè ergo agit de alteratione, ad quam (vt ait) propriè pertinent solũ affectiones in tertio genere qualitatis positæ, quæ passiones & patibiles qualitates dicuntur; hoc quidem dictæ quia motum sensibus inferunt, vestigiumque sui imprimunt & relinquunt. Quid mor? in alteratione considerari opportet alterantia & alterata: illa sunt quæ vltimò subiectum novâ qualitate vestunt, hæc sunt ipsa subiecta quæ alterantur; de his distinguit Philosophus, quòd alia sint inanimata, vt *metalla, lapides*: alia verò animata, eademq; vel sensu destituta, vt *plantæ*, vel sensu prædita, vt *animantia*, quorum partes sentiunt, vt caro, nervi, vel ipsi sunt sensus, vt tactus

Patibiles qualitates cur dictæ.

In alteratione quę cõsiderãda.

Alterãtia & alterata quæ.

Alterãtia quot triplicia.

ctus, gustus, odoratus, vel omnino non sentiunt, vt pili & ungues; si in his et in omnibus vim alterationis penitus consideres, invenies semper proximum movens & mobile esse cohærentia & virtute simul; verbi causâ, si calfaciens, edulcans, condensans, vel exsiccans &c. non sint cum his quæ suis viribus subijciuntur simul, nihil calfieri, aut dulcescere, aut condensari, aut exsiccari, aut alia sensibili qualitate affici & alterari potest. Apertissimè hoc ipsum vrget Philosophus in sensibus externis, qui à proximis mouentibus quodammodo alterantur: quodammodo (inquam) non propriè, quia species plerumque, non res ipsæ in potentias animi recipiuntur. Species nõres ipsæ plerumq; in animi potẽtias recipiuntur.

Hæc tamẽ exempla pulchrè rem positam illustrant & docent: nã in tactu non est alteratio à frigore in calorem, nisi aër simul sit cum tactu, & in illius organum qualitatis sensum & motum imprimat. Sic nisi aër lumine illustretur, simulque existãs sic illustratus, cum oculo aspectus non non mutatur. Similiter aër tono & odore affectus auditum & olfactum alterat, quando simul est cum instrumento auditus & odoratus. In gustu denique nisi sapor vnà sit cum instrumento, gustatus non alteratur. Concludam verbo; sic est in omnibus quæ alterantur vt est in sensibus; lex enim vniuersalis est, vt inter proximè alterans, primòque alteratum nihil sit intermedium. Vti in sensibus, sic est in alteratis omnibus

Huc addi possunt interni sensus (passiuæ potentiæ animæ) eorumque obiecta, quæ nouis veluti characteribus animæ tabulas consignant; quippe ira, dolor, gaudium, amor, odium, furor, vere sunt patibiles qualitates, ipsumque appetitum seu voluntatem afficiunt, & sic afficiunt, vt inter agens & patiens, mouens & mobile sit arctissima coniunctio & cohærentia, simulque sint in alteratione qualitatum.

Quid supereſt? nihil certè nisi vt demonstremus, in accretione & diminutione quo que, vt in cæteris, mouens & mobile esse simul. Ratio cur generatio sit motus. Nam præter loci mutationem, & alterationem, accretionem, & diminutionem, plura genera motus Philosophus non agnoscit. Causæ duæ in 3. huius operis assignantur, prima est quoniam generatio & corruptio in momento sunt, quod est contra naturam motus qui continuus existit, altera quoniam eorum extrema non sunt entia; est enim generatio à non ente ad ens, est corruptio ab ente ad nõ ens progressio. Hæc obiter; procedam. Quæcunq; sũt vnũ & cõtinuũ sunt simul; sed augens & auctum, diminuens & diminutũ sũt vnũ & continuũ: ergo augens & auctum, diminuens & diminutũ sunt simul. Assũptio perspicua est in rebus inanimis & animatis. In rebus animatis luce clarius est, rẽ augentẽ (puta elementũ) coniungi, vtrũq; si-

Generat. quid Corrupt. quid

Quæ propriè augeſcere dicantur,

mi-

ciũ eo quod augetur. Propriè enim res illę augescere dicũtur, quo alimenta vi caloris in naturã aliti conversa cumulũ maioris quãtitatis adduntquod quidem fieri non potest, nisi augens cum aucto copuletur. Sed attende, quòd augmentatio suum florẽ & ętatem habet. Nam in vere ætatis suæ plantæ & animantia crescunt, in autũno autem & brumâ diminuũtur. Sed ad rem. Vt ergo in augmentatione augens & auctum simul cohærent: ita in diminutione diminuens & diminutum sint simul necesse est. Exempli causâ, non est romino diminuto, nisi deficiens & defervescens naturalis calor sit simul cum languentibus membris corporis quæ diminuuntur. Naturalẽ calorẽ dico, quia tam in augmẽtatione quàm in diminutione calor naturalis requiritur, qui in accretione generosus fervor, in diminutione segnis & otiosus quasi tepor recte dici & definiri potest.

Calor in augmẽtatione & diminutione requiritur, & qualiter in vtrisque.

Scrupulus quem multi hic inserunt de ortu & interitu nullus est; quandoquidem id quod est, cum eo quod non est simul esse nõ potest; sed vnus terminus generationis & corruptionis est, alter non est: ergo generans & generatũ, corrumpens & corruptum simul esse non possunt. Præterea, cùm ista copiunctio & cohærentia tẽpus motumq; respiciat, qui fieri potest vt hoc theorema veritatẽ sortiatur & vendicet in illis quæ sine motu & tempore in instanti siunt?

Dubium.

Omitto hoc dubium, attingam aliud, hempe An Aristoteles in hac quæstione movẽtia remota exclusserit? Multi sanè magni nominis in philosophia negãt, tenentque posse remota moventia primò agere in remotissima sine medio, simulque existere potius virtute vllam cõtinuitate partium. Inter hos Antesignanus Scotus est, qui pertinaciter contendit solem ex patri materiâ facibusque terræ mures, omniaque id genus imperfecta animalcula, sine vllo intermedio instrumẽtorum gignere: & ita concludit in diuiũctam materiam primò & per se vires effundere. Nam quamvis fateatur influere solẽ per media, sua q. occultas & potẽtes qualitates demittere, quibus materia docilis aptaq, reddatur ad formã accipiendã negat tamen vllam vim, qualitatẽ, aut aliud instrumẽtum in materiâ esse, quo sol formã essentialẽ materiæ gremio sive vtero efficienter excitet. Nã si aliquid alicubi operetur (vt inquit) hoc ipsũmq; statim arguit necessitatẽ præsentiæ corporeæ, sed virtutẽ essentiæ. Vt ergo magnes longè distans a ferro, in ferrum tamẽ vires exerit, suaq, propriâ virtute mirabilẽ hũc effectũ (quẽ experientia videmus) operatur: ita sol in cœlo collocatus, propriâ & singulari suâ influentiâ sine vlla auxiliari vi & qualitate formas novas infinitas gignit; omnia ergo primò moventia & mota nõ sũt cõiũcta & simul, sed satis est si virtute vigilantur. Si dicas Scotũ esse

Avicenna in l. de anima. Alex. 1. Meta. Scotus Antesignanus in 2. d. 37. q. vnica.

Scotus Iohannes ad oppositum.

Iohannem ad oppositum Aristotelis hoc in loco; respondebit scitum non esse, nec non demonstrabit Philosophum solum intelligendum hîc esse de causis physicis, agentibus per qualitates formasque naturales activas, quæ non sunt principia agendi in remota; quippe formæ naturales agere non possunt in remota nisi prius vel ipsæ vel aliquid in ipsis existens in media proxima & vicina egerit. Sed cave, studiose lector, nam hæc opinio suos laqueos habet; si enim quippiam in rem longius distantem immediatè ageret, rationem certè non video, cur cuilibet naturaliter agenti sphæra & scopus (vltra quem illius vires non sunt effusæ) à Philosophis præscribe-retur. Insuper, non video quorsum affirmet Scotus, solem per proprietatem substantiæ posse in hoc sublunari mundi globulo efficere mures, aliasque res prope modum infinitas, sine medio, cùm ipse fateatur lucem solis non posse diffuncta corpora illustrare nisi per media. Postremò, non video qua ratione vacuum neget si hoc affirmet; nam hæc præcipua causa videtur esse cur natura tantopere à vacuo abhorreat, omniaque corpora tam solicitè in vniverso sese alijs adiungant agglutinentque, quia inferiora multis & magnis intervallis spacijsque à cœlo diffita & diffuncta, vim & influentiam sine intermedijs non possint suscipere.

Causa cur natura abhorreat à vacuo.

In Monologio cap. 22.

Negatoria certè hæc est interpretatio Aristotelis. Nam certum est non posse non mouens & mobile esse simul. Pulcherrimum est illud D. Anselmi nostratis testimonium, qui idcirco concludat Deum vbique esse, quia vbique agit & omnia mouet; quasi diceret, necesse est vt agens & patiens, mouens & mobile sint simul: si ergo Deus operetur vbique, omniaque moueat, necesse est vt Deus per essentiam vbique totus & simul in suis creatis maneat, manentque illa in Deo, sine quo omnia vmbræ sunt, nihil sunt, ipse autem sine omnibus præpotens in sempiternum. *Deus, O Deus, semper & simul vobiscum maneas; in te enim soli viuimus, mouemur, & sumus. O terque quaterque beati, si nihil vnàquàm maneat præter te viuere, mouere, & esse digneris!*

Act. 17.

Distinctio quæstionis, Vtrum omne mouens & mobile sint simul?

Primarium, & hoc eſt vel
- 1 Metaphyſicum reſpectu omnium, vt *Deus*.
- 2 Phyſicum & naturale, reſpectu eorum quæ vi naturæ fiunt, eveniuntque per motum, vt *Sol*.

Mouens, quod ad inſtitutum habetur duplex:
- 1 Vniuerſale, reſpectu primæ cauſæ, & ſic tota natura omnisque ſecunda cauſa inſtrumentum mouétis Dei appellatur.
- 2 Speciale, reſpectu cuiuſque totius, & ſic pars (per quam totum agit ſecundo de Anima) inſtrumentum dicitur, vt organa ſenſuum aliarumque potentiarum, vt manus, pes, &c.

Inſtrumentarium, quod eſt vel
- 3 Accidétale, reſpectu activæ virtutis in illo, & ſic qualitates activæ inſtrumẽta dici poſſunt, vt calor in igne, ſplendor in ſole.
- 4 Artificiale, reſpectu artis, quod ideo ab hoc loco excluditur, quoniam eſt ſimpliciter paſſivum: vt malleus & ſerra, quæ nihil operantur ex ſe, ſed virtute alterius: ea verò inſtrumenta in hâc quæſtione intelligenda ſunt, quæ vim in ſe activam habent; quippe movere hoc loco eſt nihil aliud quàm *aliquid efficere, & cauſare* (vt aiunt) *in alio, quod artificioſa inſtrumenta nor poſſunt.*

Ad vberiorem mentem horum quæſtionis, diſtinguendum eſt inprimis quo plex ſit

Mobile, quod eſt vel
- 1 Metaphyſicum, vt *ſpiritus ſpiritus*, qui immediatè à Deo primâque cauſâ moueturſpiritus enim omnis in corporeâ ſubſtãtiâ moueri poſſe dicitur, præter ſolum Deum qui mouet omnia, ipſe verò moueri non poteſt.
- 2 Artificiale, vt omne artificiale, quod in ſe motum non vi ſuâ, ſed vi artis habet, vt *horologia, tela*. Sed animaduertendum eſt hæc mobilia in hâc quæſtione propriè non intelligi.
- 3 Phyſicum, quod eſt (vt modo diximus) vel ſecundum ſubſtantiam, ergo ſecundum cuiuſ activa vel ſpecialis lex vt mouere reſpectu corporis vel accidentale, idque vel ad *vbi*, vt in loci mutatione, vel ad qualitatem, vt in alteratione, vel ad quantitatem, vt in accretione & diminutione.

Simul esse, quod est vel

Loco, eodemque aut

1 Communi, & sic quæ communiter movent & moventur simul sunt; sed nũ proprie, vt Arist. hoc loco intelligit.

2 Proprio & proximo, cùm nihil inter movens & mobile sit intermedij: hoc est, cùm movens & mobile, vel per se, vel per accidens in eodem loco continentur, vt *corpus & anima.*

Contactu, quod est duplex

1 Metaphoricus, seu (vt aiunt) virtualis, qui est quando movens habet virtutem & imperium in passum; vt cœlum in hęc inferiora, in quæ non coniuncta loco, sed remota virtute, non cohærentiâ sed influentiâ agit.

2 Physicus, qui est cùm movens primarij tangat mobile, id est, quando eorum extrema sunt simul, & sic non semper requiritur, vt movens & mobile sint simul cõtactu, scilicet extremitatis, sed virtutis, licèt in serie & ordine rerũ omnia corpora, & in æthereâ & in elementari regione mũdi sint contigua, vt per media salutares influentiæ & qualitates ab illis ad hæc devehantur. Notandũ tamẽ hìc est, sententiã Aristotelis eò tendere, vt probetur omne movens proximũ esse simul cũ mobili, id est, sic coniungi & copulari cũ eo, vt nullũ inter vtrũq; sit mediũ. Nã quãvis cœlum longissimè distet à terrâ, cãq; solâ virtute & influentiâ tangat: virtus tamen seu influentia (quę est proximũ movens) simul est cũ terrâ, quã ad hãc vel ad illam rem producendam movet, & sic generatim defenditur hęc quæstio, quòd movẽs & mobile sint in omni genere motionis simul.

Argumenta contra quæstionem.

Opp. *Cœlum est movens, & globus mundi inferior est mobile; sed hæc non sunt simul: ergo movens & mobile non sunt simul. Assumptio probatur, quia cœlum loco à centro longissimè distat.*

Cœlum virtute coniunctũ terræ.

Resp. *Quantumcunq; cœlum (vt modo dicebam) non sit loco, virtute tamen est coniunctum terræ, & hæc virtus seu proximum agẽs movens (ąi) simul est cum ea parte terræ, ex cuius gremio novum fœtum elicit.*

Opp. *Telum projectum est mobile, sed non est simul cum projiciente: ergo movens & mobile non sunt simul. Multa sunt exempla destinata in hunc finem;*

sueus; verbi gratiâ, id quod appetitur non semper est simul cum appetente, ipsa movens, mare non est simul cum mari, lyra nonnunquam & absens movet cum quibus non copulatur, polypus micans piscatores absentes incitat, fascinatrices loco disiuncta mira & stupenda faciunt; sinus est movens causa & tamen cum re quam movet non est simul, basiliscus suo visu & sibilo absentem interimit, lupi conspectu ranæ clamorem inducit, Cathoblepa solo intuitu usque ad mille passus hominem distantem occidit vt ait Plinius, & testatur Solinus. Moventia ergo & mobilia non sunt simul & continua.

Aristot. lib. 9. de natura animalium. Lupi. Mœrin. videre priores Vir. in Bu. Pli. lib. 8. ca. 21. Solcap. 19

Resp. *Quoniã decretum est specialiter plures quæstiunculas de istis exemplis propositis statim movere, generatum nunc omnibus sic respondeo; nimirum simul hæc esse virtute, quod sufficit, Nam virtus effusa à mouentibus motisq; impressa simul existit cum re mobili (vt liquido & mensilibus constat) quæ virtus non fuit medio tradita est. Verum si hic quæras, cur medium ipsum non alteratur à tali qualitate non alteratur: dico hoc fieri, quoniam ea non sunt apta ad recipiendam impressionem. Nam vt sigillum in aqua fluente non figit aut format imaginem, sed in cera aliave materia, quæ capax est imaginis: ita motus in omni medio aut termino subiecto sibi nõ relinquit effectum motus, sed in eo solum quod est capax impressionis. Hinc quamvis aëtherea & cœlestia corpora agant in inferiora per medium, quod tamen symbola & effecta eorum in centro mundi perspicuntur impressa. Terra enim est quasi cera, in qua corporalibus naturæ infimis tanquam attributis ornatum & depictum videas.*

Cur medium non alteratur virtute moventis.

Opp. *Generans cum generato, corrumpens cum corrupto non minus sunt simul, quam locans rũ locato, augens cum aucto &c: ergo minus apposite agit Aristoteles cum hæc excludat. Antecedens probatur in simplicibus exemplis in vno genere motus, sed sic vnum instans omnia. Virtus solis effective generat omnia, vt docet Philosophus; sed virtus solis est simul cum generato; vt hoc loco concedatur ergo generans cum generato est simul.*

Meteor. lib. 2

Resp. *Quidam respondent, perfective generans & generatum non esse simul, quia potentia generantis cessat cum res perfecte generatur: progressive autem aiunt simul esse; nam quamdiu est natura in progressu ad formã, tamdiu solis virtus operatur. Alij respondent generationem & corruptionem hoc loco sub alteratione contineri, Alij denique, soluunt hunc modum dicendi generans & generatum, corrumpens & corruptum vt hoc loco vsurpatur excludi, quia sunt inter terminos contradictionis; quorum vnus est non ens, quod non potest esse cum ente absoluto simul.*

Generans & generatũ quo dicãtur simul esse.

Opp. *Obiectum movet potentiam, vt color visum, sic quod intelligitur intellectum; sed neutrum horum simul est cum motore, ergo nec motus & mobile vnã sunt simul. Minor probatur, quia si sint simul, id est, vbi intervallum ita vnant, non esset maius sensus sensibile cum potentia supra sensum, non tamen, sed*

Satis est virtute aliqua simul esse.

sed obtundit & extinguit sensum.

Resp. Quamvis multis primerijs instrumentis natura requiratur physicum contactum mobilis & motientis, in nonnullis tamen satis est si virtus ab illis fluens susaque per media attingat mobilem & sic species coloris per aërem recta ad sensum, aspectum, alteret, alteransque simul cum aspectu dicitur, ut ante non paucis exemplis & argumentis demonstravi.

Dubia quæ eliciuntur ex interpretatione textus, Vtrum ferrum & magnes sint solâ virtute simul?

Cur medium non alteratur virtute motis.

Opp. Ferrum & magnes non videntur solâ virtute simul, primum, quoniam (ut maximi nominis philosophi existimant) ferrum ad magnetem vt res ad locatum refertur, locatum autem naturaliter non solum locum suum appetit, sed in eodem adæquatè continetur. Præterea experientia docet magnetem in amplexibus suis tenere ferrum, idemque in suum ipsius substantiæ & centrum attrahere; constat ergo non solum virtute, sed etiam naturali contactu vtrumque vt motiens & mobile esse simul. Insuper, fidem ego solâ virtute hæc cohærere simul, per an virtus eadem effusa & transfusa insit in ferro necne? Sumetur, dic quæso, de excitetur ferrum ad motum: si affirmes, conflictum etiam concedes, vnum qualitatem esse effectricem contrariorum motuum in ferro, prout magnes sursum aut deorsum collocatur: at nulla virtus naturalis est principium motuum contrariorum, quemadmodum (vt est in lege Philosophorum) idem vt idem naturam est eadem facere. Si virtus transfusa sit, quæro an naturalis sit, an non? si naturalem esse dicas, vrgeo hoc fieri non posse, quia nihil naturale aliquid contra naturam movet; sed magnes ferrum sæpissimè sursum contra naturam trahit: ergo virtus illa non est naturalis. Imo hoc etiam addo, ferrum à magnete consumi, quod non fieret si virtus illa esset naturalis. Quid multis? si naturalem hanc esse virtutem negas, lupum, vt aiunt, auribus tenebis: nam quomodo per sympathiam & consensum trahit, si non sit naturalis? at collegium & synodus Philosophorum in hoc consentiunt, nempe quod ferrum virtute physicâ per sympathiam ad magnetem rapiatur.

Lex philosophorum.

Plato in dialogo qui Theophrastus inbitur.

Plinius lib.

Resp. Ingens sanè dissidium est inter philosophos de magnete & ferro concertatio; meminerunt eorum de eo à Platone, & Aristotele. Plinio aliisq; dicta sunt. Herculea sane vis est istius lapidis, quod ferrum non solum alliciat, sed in medio etiam aëre quasi immaculose libratum teneat; vt de simulachro Arsinoes regis edidit. Et vbi Democritus artificia constructa de signo solis Alexandriæ in templo Serapidis suspenso, de Mahumetis tabula in aere pendente loquens, nisi ferrum, sed adulterinum, excutiat. Non defuit Thales (teste

(teste Aristotele) gli magnetem lapidem animatum esse ceu inexti-
cta ferrum attrahere. Non desunt hodie qui ad ipsum à magnete vsq; ad
nos usq; pertinaciter defendant. Sed istis omnibus explosis & reiectis, vt tri-
bunis philosophorū calculis, ad argumenta nūc veniō, hoc vno tamē præmisso,
quod existimē magnetē per qualitatē extraneam, modo, eandē, impressam in
ferrū hoc opus effectū dare, idq; nō sine cōsensu partiū & sympathia. Nam vt
succinū paleā, & virū argentū auro fragmentum, aut Rhabarbarum bilē, Aga-
ricum pituitā, sena melancholiā trahit: ita adamas ferrum, sed illa omnia ex
proprietate substantiæ, ergo hic etiā innata vis inesse. His omissis ad primum
argumentum respondeo, quatuor esse causas cur ferrum non moveatur
ad magnetē vt ad locum sum naturalē: prima est, quod desit in pulla aut pe-
nē naturalē quo minus ad locum naturalē feratur. Sed ferrum in loco tam
longe distans parū potest vt nō trahatur ad magnetē, ferrum ergo ad magnetē
vt ad locum sum naturalē nō fertur. Secūdo causa est, quod magnitudo cor-
poris nō impedias quo minus locū naturalē petat, imō ea velocius ad sum
locum ferretur, sed magnitudo ferri impedit, quo minus trahatur ad magnetē,
ergo ad eandē fertur vt ad locū sum naturalē. Tertia est, locum (vtcunq;
si affectū) minū relatū destinatū sinē & quietē nō impediat, sed ō magnes vn-
guur oleo ferrum nō moveatur ad magnetem, ergo nō ad locū naturalē ferrū
non movetur. Postrema est, quòd corpus naturale vltimo affectum, aut ex-
tra sum locum positum, feratur tamen ad locum naturalē, sed ferrū rubigine
vestum, aut extra sum locū & sedē quietis positum nō trahitur ad magnetē:
nec ergo magnes eō vi locum naturalem respicit. Ad secūdū argumētū dico,
ferrum nō moveri, sed in sinu veluti & amplexibus magnetis quiescere, seq; in
sublatia illo amicissimē quasi insinuare. Ad tertiā rationē, eadē virtus ferri
ad motū excitare quæ à magnete fluxit; neq; absurdū existimo eādē rē esse
cōtrariorū effectricē causā, si alio aliog, modo vel ipsa afficiatur, vel rei in quam
agit. Sic sol materiæ posita est causa veris, in cācro causa æstatis, dēq; sol nu-
mero indurat lutū, & eaq; aliqua facit, cur ergo nō dicam? vim magnetis sur-
sū aut deorsum posse ferrum attrahere, si alio alioque loco & modo ponatur
magnes? Quare vbi addu vim nullam naturalem esse principium motuū cō-
trariorum, remque eandem semper esse natam ad eundem effectum producen-
dū ratiōnē hoc verū esse si eodem modo causæ & effecta afficiāt. At dubi-
tari in quarto argumento, an hæc vis trāfusa à magnete sit naturalis; quia
cū terra naturā ferrū (q est grave) in alium nōnū quā trahat, & quoniā at-
tractū ad ipsa deveret & cōsumat. Accurate dicitur, sed respōdeo magnetē
quidā perfectiō ferro. Ferrū enim respectu magnetis aliquid imperfecti & in-
completi habet, & ita nō est cōtra naturā ferri sursū ad amicū moveri. Nam

Thales magnetē animatū esse putavit. 1. de Animā c. 2. text. 32.

Varix opiniones de magnete.

Sētētia authoris de magnete.

Resp. Arg 1. Quod ferrum nō moveatur ad magnetem vt ad locum, quatuor causæ assignātur.

Magnes oleo inunctus non trahit ferrum.

Arg 2.

Arg. 3.

Res eadē quæ causa contrariorum.

Arg. 4.

Magnes est quiddā perfectius ferro.

etsi videatur esse contra naturam, si grauitatem ferri; non est tamen magnetis virtutem, & ferri substantiam sequacem & obsequentem spectes. At dices, si non sit contra naturam, hac vi in magnete, qui fit vt ferrum vicinum magneti ab eodem deuoretur? Agnoscendum quidē est (nisi velim classicos doctores in philosophia negare) ferrum in dies diminui a magnete, sed hoc non fit contra naturam. Nam quemadmodum non est contra naturam vt alimenta in commutentur in naturam alitis: ita non est contra naturam vt ferrum transmutetur in substantiam magnetis. At dices, sunt hæc diuersa specie: sic quidem sunt animantia & alimenta quibus augescunt & nutriuntur; cæterum non somniat (vt opinor) ferrum esse alimentum magnetis. Quid tum? nihil tamen obstat quo minus vnum in alterum commutetur, vt constat in elementis mutuo inter se commutatis. Sed vt inter hæc illa citius conuertuntur & transeunt quæ habent symbolum, & sunt qualitate copulata: ita ferrum, quod in substantia sua imitatur magnetem, & facilius eidem associatur, citius in illius naturam conuertitur. Neq; est hoc ipsum contra naturam ferri, cum attractio eiusdem (qui & ipse medium quo fit) sit naturalis; imo sua & perfectio ferri est vt sic transeat, mobilium substantia fiat. Nō multa ergo & molestus verbis. Etsi ergo vis illa in magnete moueat nunc ferrum sursum, nunc deorsum, etsi attractum in substantiam sensim & pedetentim vertat suā; est tamen non minus naturalis quam vis illa lunæ, quæ mari impressa fluxum & refluxum contrarios motus facit. Vt ergo influentia lunæ maris impressa facit illud fluere & refluere, nec non aduersas differentias positionum moueri, secundum alium alumque aspectum lunæ: eadem prorsus modo vis illa magnetis ferro impressa idipsum nunc sursum nunc deorsum mouet, mouet (inquam) naturaliter: naturalem ergo hanc vim magnetis & hunc motum ferri esse negamus, sed sic illum trahere, trahi, hoc dicimus, vt herbæ salutares suos proprios humores trahunt, qui pestiferi naturæ vi (si sint infesti) expelluntur.

Perfectio ferri est in magnetem transferri.

Curacus magnetis attritu temperata Septentrioni se obvertat, polumque Arcticum semper veluti in æquilibrio fixa & quieta demonstret?

Opp. *Multi causā huius rei duplicē assignant, vnam vim attractricē in adamantis & sublunaribus illis mōtib⁹ qui Septētrioni (vt aiunt) subiiciuntur; alteram polarem stellam, quæ suā influentiā copiosam vim ferri & magnetem gignit. Sed contra vtrāq; hanc causam sic disputō. Primum dubitatur a multis An sint tales omnino motus, quos a non paucis tales negatur esse. At si sint, duæ rationes me mouent vt existimem hanc in illis attractricem vim*

Vt Fracastorius in lib. de Antipathia, cap. 7.

tem non inesse; primùm, quia longissimè distant ab alijs partibus mundi ad quas generatæ hæc virtus non potest, tum si ob hanc causam fieri hic nequit, cur non fieret in alijs partibus mundi, in quibus magnetes abundè generentur? vt Magnesiâ, quæ (vt Lucretius ait) magneti nomen dedit.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graij,
Magnetum quia sit patrijs in finibus ortus.

Lucret. l. 6. poëmatis.

Magnesia Illua & Æthiopia magneti bus feracia.

Sed vt experti scribũt, neque in Magnesia, nec in Illua insula, nec in Æthiopia talis acus aut gnomonis est omnino rectio, quamvis illa loca sint tam feracia magnetum, vt homines illuc navigantes in magnum trahantur periculum, nisi naves ligneis clavis non ferreis conglutinentur.

Resp. Quidam (vt ais) acum intactam magnete idcirco ad Septentrionẽ quasi ad nativum solum se vertere asserunt, quoniam illic est magna copia magnetum in altissimis montibus sepulta, à qua vis attractiva in omnes regiones mundi transfusa est; sed tecum consentio, & hanc opinionem canonicam non esse puto. Præterea vim alterius argumentis tui non nego; nam par quidẽ esset ratio aliorum locorũ & æqualis virtus vertendi, præsertim cum constet in illis abundè magnetum (vt ais) generari. Sed audi, curiosè disputator, cur tam sollicitus es in scrutandis mysterijs Deitatis (inquam) Philosophũ, qui ait multa occultasse mortalibus Deũ. Multa nos mirari voluit nãtura, nimis aliquem sapere & scire noluit. Sed quoniam ad sobrietatem scire desideras, modestè respondeo interrogatus, & affirmo meâ quidem opinione duplicem esse causam huius motus, vnam in polo mundi, alteram in ipso magnete, vtramq; abditam & occultam. Per polum mundi intelligo non solum polarem stellam, sed vicinas partes vtriusque poli, in quibus vis est generatrix magnetis, & attractrix ferri, vt est in sole vis heletropion aliaque herbas trahendi, quæ se vertunt semper ad solem floresque suos clausos expandunt ad splendidam illius faciem. Quod verò talis sit virtus in illis partibus generandi istiusmodi lapidem hoc mihi argumento est, quia syderum Septentrionalium influentia est frigidissima & ex natura suâ, & etiã per absentiã solis, altera causa in magnete latens hinc apparet, quia vis data cuivis est vt trahat ad se similia. Cùm ergo in illis partibus potissimùm generetur magnes, non dubitandum est quin vis quoq; naturalis data sit vt appetat agglutinari ferro, quod ei in essentiâ proximè accedit. Sed hæc vis tota ei non conceditur, imò ferè totam hanc vim cœlo acceptam refert, à qua & essentiam & influentiam istam motricẽ sumpsit. Hæc data, quia vis magnetis sæpe per se deficit & debescit propter distantiam loci, & idcirco alia causa assignanda est, quam in ea parte cœli ponam, quæ frigido aspectu frigida effecit agnum.

2. Causæ cur acus magnetis attritu septentrioni se obvertat, Syderũ septẽtrionalium influctia est frigidissima.

Vis cuivis data est, vt ad se trahat similia.

An

An magnete corrupto virtus eiusdem in ferro maneat?

Opp. Sublata causa tollitur effectus: corrupto ergo magnete qui est causa omnis virtutis, ipsa virtus quæ est effectus tollitur. Præterea, vt præsente galebelatrepion expandit florem, absente claudit: ita viuente (vt ita dicam) magnete virtus in ferro vivit, moriente vero illo virtus hæc ipsa cadit.

Duplex consideratio magnetis.

Resp. Duo in hac virtute magnetis considerari possunt, generatio & translatio, illa quidem extincto magnete simul labefactata concidit, hæc vero non tollitur: fixa enim est in ferro, illiusque propria veluti possessio est. Expertus loquor, qui vidi in periti artificis officina fragmenta ferri olim tincta magnete seruicem trahentia, cuius rei aliam causam assignare non possum, quam quod virtus à magnete tradita in ferri iam infixa manserit: pars illa ergo quæ magis tincta fuit alterum trahebat. Ratio altera à simili parum virtus & momenti habet, quia impar est comparatio, vt cuivis lectori studioso euidenter appareat.

Experientia authoris de magnete.

An movens eadem qualitate medium afficiat qua subiectum remotum afficit?

Opp. Videtur afficere; nam sol lumine & calore aërem medium sic afficit. Præterea hoc quæro, quomodo potest medium ferre species qualitatis ab alio, nisi eadem afficiatur?

Resp. Non nego quin movens semper per medium remotum agat, medium tamen media non retinent vt subiecta ea eadem qualitates quas ferunt, insunt enim qualitates in illis solum subiectis quæ apta sunt ad recipiendum impressionem: medium ergo est sæpe vt subiectum quo. Si vis apertius loquar, vt tabellarii nonnunquam ferunt bona quæ sua iure non sunt: ita media sunt quasi vehicula earum qualitatum & virtutum quæ frequenter ab alijs principijs fluunt. Sic (vt exemplo priori insistam) licet vis magnetica vectata sit per aërem medium, aër tamen non trahit vt magnes, aut trahitur vt ferrum; satis est vt sit fidelis quasi nuncius naturæ, præstetq; officium medij. Nō tamen hic nego quin etiam medium eadem qualitate, & eodem modo afficiatur aliquando, vt aër lumine aut calore priusquam corpus remotum illustret.

Media sunt vehicula qualitatum quę à moventibus fluunt.

Medium aliquando imbuitur qualitate moventis.

An fascinans fit simul cum fascinato?

Opp. Non est omnino fascinatio: ergo vana & otiosa est hæc quæstio. Antecedens probat luculenter Wierius Germanus, & Scotus Anglus ille, qui in probando antecedente (quem hypothesim vocant) volumen scripserat. Sed per me, si concedam esse, probo tamen non esse fascinationem cum fascinato simul. Ne-

Wierius Scotus negarunt fascinationē esse.

quis

quis non videt absentes fascinari? Praeterea, quandoquidem fadere inito cum dæmone fiat fascinatio, legationem potius dæmonis quàm præsentiam hominis requirit; antiquus enim serpens, dormiente & absente venefico (modo consensū & animam venefici sacrificium habeat) in quovis loco distante homines, bellua, plantas effascinare potest: at nulla fascinatio sine dæmonis auxilio fit; non ergo ex necessitate requiritur fascinantis & fascinati coniunctio, vt ficus movens & mobile sint ea semper simul.

Wierus de Præstigiis dæmonum.

Resp. Wierus Germanus ille medicus, vir doctus, non aliter magiam demoniacam, quàm Erasmus stultitiam, Agrippa vanitatem & ignorantiam scientiarum laudat. Acuta ingenia humana sunt quasi Delphici gladij, qui in omne vsum inserviunt. Scotti Angli volumen Epitome Regis Scoti docte & sapienter refutavit. Sed procedam, & ad probationem tuam firmiorem respondeo, posse quidem per dæmonem absentes fascinatrices virus malitiæ effundere. Sed hic quæritur An fascinans sit simul cum fascinato? Naturaliter fascinantes aspectu eos, qui pestilenti afflatu torvoq; aspectu aërē inficiunt, noxiumq; & toxicum venenum, non aliter quàm iaculum infectum in fascinandos expuunt & effundunt. Huic generi fascinij vetulæ sunt magis subiectæ quàm viri, quoniam fuligino sis humoribus vaporibusq; (suppresso menstruis) magis abundāt, & quoniam intentius diutiusq; rem intuentur (vt experientia docet) cùm fole invidiæ aut studio nocendi concitantur. O quam pestilens est halitus suppressorum mensium in vetulis & veneficis, cùm in Dianis & castis iuvenibus earum vapor speculum inficiat, aciem gladij retundat, lepram luemq; venereā signet? Sed melius est hæc tacere quàm effutire, nisi occasio vrgeret vt ostēderem, cavendum esse à vetulis malorum morum, in quibus suppressa & occulta ista venena latent; quæ si ex oculis, naribus, oreq; fetido in rosas & lilia evolent (vt sæpe per halitus spiritusq; veleres nuncios eorum exhalantur) rosa & lilia deflorescant necesse est. Nam vt purpura citissimè labeculis inficitur: ita tenerrima et purissima complexiones istiusmodi venenis citissimè vulnerantur. Sed hæc obiter de fascinatione.

Qui naturaliter fascinantes sunt.

Vetulę cur fascino magis subditæ Solinus cap. 4.

Vis mensium suppressorū Pl. lib. 7. cap. 15.

An nullum omnino sit movens, mobile, aut motus sine medio?

Opp. Multa sunt moventia & mobilia simul contactu vt hic docetur: ergo medium non requiritur. Ea enim contactu sunt simul, quorum extrema sunt contigua continuagur. Porrò, si nullam movens moveat sine medio, primum movens (id est Deus) indigeret medio, non solum in circumvolvendo cœlo, sed in omni miraculo operando, quo nihil dici potest absurdius, nihil irreligiosius. Postremò, cùm intellectus in se versus seipsum moveat, medium quæro, nullum certè assignari potest: sequitur ergo non omne movens carere medio. Huc addo internas formas & qualitates activas, quæ ipsis mobilibus proximè inhærent, nec non agunt sine medio.

Quæ simul contactu.

Resp. Contactu multa sunt simul, inter quæ (vt docet Philosophus) nihil

Nihil agit sine medio in quibus tenet. Phys. l. b. 8.

est intermedij. Cæterùm cùm dicat nullum movens agere sine medio, intelligit actionem & motionem quæ à movente in remotum subiectũ transit. Alij probabiliter etiam sic respondent, nullum movens (excepto primo motore) agere in ullum passum sine medio, aut interno aut externo, quod quidẽ est instrumentum agentis; sed primum responsum quibusdã magis placet. De metaphysicâ & miraculosa actione Dei (vt in creatione mundi) nihil dico: concedit enim Philosophus Deum actu infinitum esse, qui potest omnia ad summum arbitrium agere; in hoc tamen nobis mortalibus reliquit exemplum, vt existimemus nihil in rerum naturâ fieri posse sine medio, quoniam ipse rarissimè quicquam agit sine instrumento.

An quatuor sint solùm species motus localis violenti?

Opp. *Species enumeratæ à Philosopho in textu sunt pulsio, tractio, vectio, & voluntarius; sed multa sunt alia violenta motiones præter istas: ergo non rectè quatuor solùm enumerãtur. Assumptio probatur, quia flagellatio, vulneratio, occisio, sunt motus violenti; huc addi possunt terræ motus, fulguratio, aliæq; sexcentæ impetu factæ motiones quæ hîc non recensentur.*

Quatuor species violenti motus primatiæ sunt.

Resp. *Hæ quatuor species primariæ sunt, ad quas analogicè omnes reliquæ impetu & vi factæ reducuntur. Vt ad pulsionem impulsio & expulsio, omnesq; impetus in quibus movens aliquid à se abigit. Est enim pulsus (vt iterum definiam) cùm movens aliquid à se violenter removet. Tractio, cùm aliquid aliud ad se rapit. Hinc in pulsu (quod est notandum) movens est terminus à quo, in tractu movens est terminus ad quem. Vertigo seu rotatio est motus per accidens ex pulsu & tractu compositus; vt si mulier rotam voluat, partem superiorem à se pellit, partem verò inferiorẽ ad se trahit: ex tractu ergo et pulsu rotatio constat. Vectio denique est etiam motus per accidens à pulsu aut vertigine deductus; qualis est motus navis quæ undarum pulsu, velorum tractu, circũlatione ad arbitrium gubernatoris vertitur.*

An inspiratio & expiratio sint violenti motus?

Opp. *Videntur non esse, cùm sine istis motibus non sit, non vivat homo. Id enim est naturale quod maximè conservat; id violentum quod destruit et prosternit naturam. Sed inspiratio & expiratio conservant vitam humanam, non vulnerant: ergo sunt naturales motus. Præterea, contractio & dilatatio pulmonum sunt motus naturales; quibus inspiratio & expiratio fiunt; naturales ergo sunt istæ motiones.*

Resp. *Volumen requireret hac segetis orationis si ex mediocri & philosophia solùm à me lecta de hac re dicerem; sed vt per pupillam vnius oculi cœlum immensum, cœlig; innumeras stellas vno aspectu videas: ita quasi per rimulam mente recollectâ servamus in hac quæstione mysteria. Inspiratio & expiratio sunt illa quidem motiones naturales, & non sunt naturales. Naturales si*

motum pulmonis, non naturales si motum aëris spectes. Est enim naturale pulmonibus respirare, trahi verò in centrum corporis, indeq; expelli est non naturale; tractus enim & pulsus sunt motiones (vt hic docet Philosophus) violentæ. Violenta (inquam) non simpliciter contra naturam, sed ex parte & secundùm quid (vt aiunt) præter naturam. Id enim simpliciter contra naturam est quod corrumpit & prosternit penitus naturam (vt ais) id verò præter naturam cùm res præter solitum morem, ordinem, aut dispositionem mota redeat ad naturam suam; vt aër vi inspirationis attractus, vbi expirationis iterum expulsus non corrumpitur, sed rediens ad nativam qualitatem suam eandem substantiam & existentiam habet. Inspiratio & expiratio qui motus naturales, qui non. Violentum duplex.

An Echeneis (piscis ille *remora* dictus) vi suâ immobilem navem reddat?

Opp. *Quid culex ad elephantem? quid remora ad navem? moles immensi maris pisculi mordicus affixi vires facilè extinguit; certum est non remoram esse causam stationis, sed signum quod non longè distent rupes seu montes; in quibus vis est remorandi naves, vt in magnete virtus trahendi ferrum, & in Theamide idipsum abigendi.* Fracastorius in li. de Antipathia & sympat. cap. 4. Vide Arist. lib. de Historiâ animalium 2. cap. 14. Plin. lib. 36. cap. 16.

Resp. *Antiquitatis & veritatis nuncios, nempe historicos non negabo; respondeo ergo vel cum Fracastorio, piscem non esse causam retentionis sed signum, nempe quòd sint montes (vt ais) in quibus vis sistendi ineſt; vel cum Scoto, vacuum per agglutinationem piscis effectum proximam causam existere; vel denique cum Scaligero, non esse quærendam causam omnino in istis miraculis naturæ, quia (vt Theophrastus rectè ait) qui de omnibus rationem quærunt primam causam rationis negant.* Historici veritatis nuncij. Exer. 18. ad versus Card.

Aliud dubium, Cur lebetis fundus non excandescat cùm effervescat liquor?

Opp, *Fundus lebetis in quo continetur liquor est proximum quod patitur impetum & furorem ignis: maximè ergo incalesceret. Præterea, as est metallum frigidum & vndiq; compactum: impressum ergo flammam diu retinet, vt tendens ferrum; at penetrari debet fundus lebetis antequam liquor effervescat.* Lege Arist. in Problematis, sectione 24. Problem. 8.

Resp. *Liquor in vase contentus causa est cur fundus eiusdem non excandescat, vt experientia manifestè docet; quippe vas plumbeum aquâ fervente plenum & appensum flammis non liquescit: at liquore effuso vacuum statim fluit. Ignis ergo toto impetu humidum vase contentum invadit, parteſque externas veluti intactas relinquit; quod quidem hinc constat, quoniam in humido maxima est resistentia, & proinde acerrima pugna. Agnosco tamen ignem primùm in fundum lebetis agere; sed quoniam acriorem intus hostem (nempe liquoris humiditatem) sentit, via aperta per poros irruit in illum,*

& fundo tanquam instrumento sociosque istius belli vsu, expellere aut in suam naturam convertere contendit. Vt ergo multos obsidentes civitatem primùm moenia invadunt, quibus concussis in hostem ruunt & occidunt: ita (sit licet hoc comparare) ignis primùm fundum vasis flammis adverberat, in quæ meatibus factis impetum facibrem & vehementiorem in hostem latentem facit.

An phantasia moveat appetitum à se distantem sine medio?

Opp. Phantasia non habet medium quo in appetitum agat: ergo immediatè eundem movet; si istud admittimus, haerè moveret, multi bodie philosophi id ipsum affirmant, quibus si contradicas, quæro quonam medio aut instrumento ageret, cùm nullam aliam potentiam animæ inferiorem, suum internuncium habeat, qui dicat phantasiæ appetitus repræsentet? Vt ergo reflexa imago à speculo in oculum: ita refusa species à phantasiâ in appetitum agit; nonne respectu medij quo caret phantasia, sed respectu luminis quo appetitus immediatè ad amplexum aut fugam excitatur.

Vt Arist. li. de Iuven. & sen. Alex. 1. de Anima. Aver. 2. Coll. ca. 7.

Resp. Quomodo motio ab imaginatrice facultate ad appetitū pertingat, valdè incertum est & controversum. Sunt qui respondent immediatè hoc fieri, quia vtraq; facultates coniunctæ sunt in corde, phantasiam & appetitū intelligo; sed errāt isti, nā phantasia in capite est, appetitus in corde. Sunt alij qui probabiliter defendāt phantasiā movere appetitū per nervos, & spiritus inuolantes ab vnâ facultate ad alā. Sunt denique qui affirmant phantasiā nec notionem, nec speciem ad appetitum transmittere, sed alam oculi am vnitem exercitatricē eiusdē ad rei persecutionem vel fugā; & hanc vnitricem motricem ab actu phantasiæ profluere existimant, satis in se efficacem aliquando, & in hominibus & in bellis ad magnam alterationem naturæ inferendā: vt (teste Fernelio) pavo dum ovis incubat, si in teolis albis circumtegatur albos pullos edet. Quid moror? Alij non requiri medium omnino contendunt, modò vtraq; facultas in eodē inhaereat subiecto, & ab eodē oriatur principio, scilicet animâ, quæ cæcā phantasiā multis contrarietatibus plenā ad alā potentiā, (puta appetitū) pro arbitrio & imperio vertat. Sed in hac turba et electione opinionum eā maximè approbandā puto, qua docetur phantasiā movere appetitū per spiritus, vnā cū quibus feruntur species et imagines rerū, quibus præsentatis (vt ita loquar) & obiectis, continuò appetitus ad prosequendum aut fugiendā excitatur. Sic (vt vides) phantasia est movens, appetitus est mobile, media sunt instrumenta naturæ, nervi, & spiritus, res impressa, species rerum, vsus, cognitio, cognitionis vsus in amplexu aut fuga cernitur.

Vt Arist. li. de Iuven. & sen. Alex. 1. de Anima. Aver. 2. Coll. ca. 7. Phantasia in capite. Appetitus in corde.

Li. de Hominis procreatione cap. 12.

Phātasia movet appetitū per spiritus.

An sola causa motus in proiectis sit impetus proijcientis?

Opp. Si impetus sit sola causa, velocior esset in principio motus in proiectū, quàm in medio cursu & volatu suo. Ratio est, quia vehementiùs tum impetus existit; sed experientia docet velociorem motum esse in medio, quàm

quintum principium ergo impetus non est sola causa. Praterea Arist. de hoc ego agitio in sequenti libro medium causam huius motionis ostendit. Postremo, si impetus sit sola causa motus in proiectis, sequetur eandem qualitatem numero, nempe vim eiaculantis esse causam levitatis & gravitatis, cum sursum & deorsum proiectum volet; non est ergo impetus in proiectis sola causa motus.

Arist. 3. de cœlo. t. 28. & 8. P. t. 82. & in libello de insomnijs cap. 2.

Resp. *Cum desiderimus impetum proiectionis solam causam motus in proiectis, intelligimus solum esse causam primariam, non ergo excludimus medium nempe aërem, cuius partes paulo post initium motus magis concitatæ sunt; unde velocior motus est in progressu, quam in primo gradu & principio suis. Non est quod urgeas in 2. loco Arist. nam agnoscit illum medium causam istius motus nominare, sed addit causam sine qua non, & minus primariam intelligit. Ad postremum dicendum est impetum nec gravitatem nec levitatem dici omnino posse, licet sit causa movendi sursum & deorsum aliquando; sed esse aliam qualitatem, quæ proiectum in hanc vel illam partem rapit, prout à latente regitur & modificatur. Longior & molestior in expositione huius capitis fui quàm par erat (studiose lector) sed quoniam oblata occasio movendi quæstiones me longiorem fecit, in reliquis Laconicè brevitate hanc molestiam compensabo.*

Impetus causa primaria in proiectis.

Medium causa sine qua non.

CAP. 3.

An omnis alteratio physica fiat in sola patibili qualitate, animique parte sentiente?

An acquisitio possessionis habituum fiat sine vlla animi sentientis alteratione?

Sub finem capitis plura proponuntur dubia.

Omnium moventis & mobilis latis iam definivit Philosophus, (vtrumque enim semper aut loco, aut virtute simul esse edocuit) nunc de obiectis vtriusque agit, & primum de qualitatibus, in quibus per se inest alteratio. In quibus (inquam) per se inest alteratio; nam alteratio communiter & per accidens est in multis, proprie autem & per se in solis qualitatibus quæ passiones & patibiles qualitates dicuntur in tertio genere. Hinc emergit quæstio, quæ in expositione textus enucleatè tractabo, *Vtrùm alteratio physica fiat in sola patibili qualitate, animique parte sentiente?* Aperitus est Arist. percurram singula, & si quæ occurrat dubia, sub finem capitis

Alteratio proprie in qualitatibus.

Quæst.

capitis solito more brevissimè attingam. Rem aggrediar, & imprimis demonstrabo formas & figuras in quarto genere qualitatis alterationem nullam inducere, tum idipsum in duobus primis generibus eo ordine quem sequitur Arist. ostendam.

Quòd formis aut figuris res nulla alteretur sic probo. Quicquid alteratur, id ipsũ nomẽ post alterationẽ retinet quod antea habuit; sed res formata & figurata idẽ nomẽ nõ retinet: ergo res formata & figurata põ alteratur. Maior innotescit, quia si æs calefiat, durescat, humecte-tur, vel alteretur alio quocũq; modo, post alterationẽ idẽ adhuc nomẽ vẽ dicat; vt *æs calidũ, durũ, humidũ*, aut alio modo affectum nominetur. At (vt ad minoris cõfirmationẽ accedã) si *figurã* ut *formã Cæsaris*, vel *pyramidis*, vel alterius cuiusq; rei in *ære* insculpseris, diutiùs non *æs* sed *statua* dicitur. Itẽ *lignũ* è quo *lectica* fabricatur, nõ *lignũ* appellatur. Secũdò hoc idẽ probat Philosophus ab absurdo; nã absurdũ est dicere id quod fit alterari; sed omnis forma & figura fit: figurari igitur nõ est alterari. Sed attẽtè hîc (studiose lector) animadverte, quòd doceat hîc Philosophus formã & figurã fieri: nõ q̃ figurarum productio sit propriè generatio, sed quia ad eã similitudine proximè accedat. In figurâ enim nõ tã color quã ordo, nõ tã externorũ sẽsuũ propria obiecta quã proportio & lineamẽta artis cõsiderari solent: at hęc ab arte *fieri*, non *alterari* dicũtur; ars enim æmula naturæ suam generationẽ habet.

Figura & forma quî fieri dicantur.

Phys. 2. 2.

Sequitur vt argumẽtemur de habitu. Quicquid ergo est habitus, idipsum est vel bonũ vt *virtus*, vel malum ut *vitiũ*; & vtrũq; est vel corporis vel animi; & denjq; si sit, vel est morũ, vel rationis: sed nullũ ex hisce omnibus est terminus alterationis; ergo nullus habitus est terminus alterationis. Discutiam paucis singulas partes minoris propositionis. Habitus corporis sunt relationes; ergo in iis nõ est alteratio: relatio enim nec est motus, nec motu acquiri potest. Tres habitus corporis in textu recensẽtur; *sanitas, robur, pulchritudo. Sanitas* (docẽt Philosophi) ad commensurationem bonamq; temperiem elementorum; *robur* ad nervorum ossiumq; firmitatem; *pulchritudo* ad aptam membrorum dispositionem refertur; quæ omnia in relatis esse manifestũ est: habitus ergo corporis non possũt esse motus, nec motione acquiri.

Hoc est. 17.

Habitus duobus modis sumitur.

Notandum hoc est diligentiùs, nomen *habitus* & *virtutis* à Philosopho largiùs sumi non solùm pro qualitate absolutâ, longo tẽpore, vsu, multisq; dispositionibus acquisitâ; sed pro vi & facultate etiam qua res apta & idonea ad subeundas actiones suas redditur; & sic virtus non solùm hominibus, sed etiam plãtis, belluis, arteq; factis accomodari & convenire potest.

Pergit Arist. & ostendit habitus animi morales non esse alterationes

tiones: quia hi quoque in relatis sunt. Quòd verò sint in relatis sic probat, quoniam nulla virtus afficit subiectum, nisi obseruatis circumstantijs temporis, personarum, rerum; nullum vitium his neglectis animũ vulnerat & depravat. Deinde quic quid est perfectio aut defectio à perfectione, id non est alteratio; at omnes virtutes moris sunt perfectiones, vitia autem sunt defectiones ab eadem perfectione: ergo habitus moris non sunt alterationes. Quid restat? nihil certè nisi vt concludat Philosophus non esse alterationem in habitibus mẽtis, vt in cæteris demonstravit. Verbo sic ratiocinatur. In relatis nulla alteratio; at qui scientia, omnisque rationis mentisq; habitus est relatio: ergo nulla scientia nullusq; rationis mentisq; habitus est alteratio. Assumptio comprobatur, quoniam omne id quod acquiritur nullâ in nobis factâ sensibili mutatione est relatum, vt lib. 5. Physicorum cap 2. traditur; sed scientia omnisque rationis habitus acquiritur nullâ factâ in intellectiua facultate sensibili mutatione (quippe scientes evadimus ex sola præeunte experientia, quę ex collecta singulorum notione oritur) ergo scientia omniq; habitus mentis est relatio. Eadem penitus est ratio si de actione scientiarum disputes, quę est contemplatio. Duo ergo circa habitum scientiæ cõsideranda sunt, alterum est prima eiusdem adeptio, quę habitus; alterum vsus, qui cõtemplatio dicitur. Vt habitus ipse scientiæ non est alteratio; ita eiusdem vsus qui ex eodem proficiscitur non est, quoniam non mutat, sed perfectionem solam cum relatione ad habentem infert; cum relatione ad habentem dico, quia non disponentes se, sed solùm habẽtes scientia respicit. Hinc facilè intelligas Aristotelem non hoc loco accipere nomen *scientiæ* pro habitu aut actu scientiæ alicuius, ut *Physicæ* aut *Geometriæ*, sed pro perfectissimo vsu iudicij & rationis, quę adeptis disciplinas apti idoneique reddimur, vt Collegium Conimbricense sapienter notat. Quod hic sit & non alius sensus Philosophi hoc probat, quia ab hac scientia infantes pueriosque excludit, qui in tenera ætate ob nutrimenti (vt ait) copiam, & vberiorum humorum omnium affluentiam, sedatos animi motus & affectus habere non possunt, vt quietę rerum imagines per externos sensus in mentis speculum fideliter (veluti per nuncios) inferantur, à quibus radios multiplicatos & reflexos habeant. In hac enim ætatula (quæ est tanquam aqua aut cera fluens) Minerva sigilli sui & imaginis vestigium aut nullum, aut valdè incertum imprimit; ratio est, quia pendet iudicium ab intellectu, intellectus à phantasia, phantasia à sensibus externis, sensus externus ab obiectis, quæ omnia in flore ætatis lumen rationis nebulâ quasi obtectum fallunt, puerosque dormientibus, æ-

Lib. 5. phys. c. 2

Prior. Analyt. l. 1. c. 23. Post. c. 14. & l. 2. c. vlt. & 1. Meta. c. 1.

Duo circa habitũ scientiæ cõsideranda.

In l. septimum Phys. c. 3.

grotantibus; aut ebriosis similes, à litera Pythagoræ via: Hercules sangu
Virg. in Epig. Xenophon de Hercule ex Prodico Ceo Philosopho, libro de Horis.
ſtia ad latam portam vitiorum rapuit. Cæterum tandem humoribus moribusq; animi refrenatis, à lata porta vitiorum in portum optimarum virtutum resiliunt, fiuntq; nonnunquam studio & industria sapientes. Fœlix & singularis est hæc mutatio (vt proprie hic loquar) non alteratio; mutatio qualitatis (inquam) si existentiam, non mentis, si substantiam spectes; nam anteà idcirco alteratione nullam in scientia esse concluſit Philosophus, quia in acquisito habitu mens eadem immutata manet. At dices quomodo reconciliantur ista? *est mutatio, & non est mutatio.* Audi, est mutatio impropria & insensibilis in habitu, non est mutatio propria & sensibilis, vt in tertio genere qualitatis. Cum ergo dicat Philosophus in textu habitum acquiri nullâ factâ mutatione, non excludit omnem prorsus mutationem, sed eam solâ quæ inter qualitates tertij generis per se & propriè eminet; nam aliter infestus & contrarius fuisset sibi in calce huius capitis, vbi concludit in habitibus mutationem aliquam generationi similem esse, non propriam autem alterationem.

Mutatio impropria & insensibilis in habitu.

Mutatio non alteratio est à vitioso habitu ad studiosam vitam.

Quæst. 2.

Sed hic ex textu nova suboritur quæstio, *Vtrum acquisitio possessio habituum sit sine vlla animi sentientis alteratione?* Negat Philosophus; loquitur ergo contradicentia, fortasse ais. Quid ita? quoniam modo eodem fere spiritu dixit habitus nullâ factâ mutatione comparari. Argumentum hoc nego, quia illic intelligit nō acquiri habitum vllâ factâ mutatione sensili in eodem genere, non tamen sine mutua sentientis operâ & motu hoc fieri negotium putat. Præsertim cum (vt in primo Analyticorum docet) *Omnis doctrina, omnisq; disciplina ex antecedenti cognitione oriatur*; cui addi potest axiôma illud vulgare, *nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu*; vnde liquidò constat esse concursum & consensum potentiarum, adeo vt facultas illa intellectiua sine famulatu potentiæ sensitiuæ non ornetur. Sed (vt rem in præsentiarum tractandam directius probem) ex textu sic disputo; virtutes & vitia, omnesq; habitus versantur circa voluptates corporis & dolores: ergo non sine sensibili immutatione vel acquiruntur, vel acquisita retinentur. Ratio tenet, quoniam voluptas & dolor sine motu appetitus & transmutatione corporeâ esse omnino nequeunt. Præterea hoc etiam suadet relatio illorum affectuum, nempe voluptatis & doloris ad actionem, spem, aut memoriam: liquidem aut rebus præsentibus (quæ actu sensum pulsant) oblectamur, aut futurarum expectatione delinimur, aut rerum præteritarum calculis & recordatione fruimur. Sed quis est tam imprudens qui ibit inficias, istos affectus in partibus animæ sentientibus alterationem commouere?

Analyticorū lib. 1. cap. 1.

Eth. li. 2. ca. 3.

Si ergo virtutes & vitia circa voluptates & dolores versentur, si voluptates & dolores quos sperne & fugiunt, fugere & sperni circa alteratrices qualitates sensus: necesse erit & vt acquisitio possessioque virtutum & vitiorum non sit sine sensibili aliqua alteratione.

Si ab eventis disputationis vsque in vltimum exitum orationis meæ: Quis enim Philosophorum ignorat quàm & quàm solidum gaudium virtutem, quantum & quam sordidum gaudium animi vitiositatem sequatur? Non vox philosophiæ, sed experientia est, humanam naturam virtute conservari, corrumpi autem vitio; diuturna enim vigere, incontinentis autem breve, molesta, misera. Quippe in virtute alexipharmacum, in vitio toxicum & venenum inest. Quid hæreo in verbis? negari non potest quin animus in corpore mersus corporeis organis, potentijs, & facultatibus vtatur; at hæc organa & facultates moveri non possunt, quin animus ipse in suis quoq; partibus & potentijs aliquo modo afficiatur. Nam verissimum est illud axioma Philosophorum, *qualis est in corpore motus, talis in animo affectus sequitur*; tanta enim est inter animum & corpus (dum vnà cohabitant) sympathia, tanta veluti amicitia, vt hoc vulnerato ille doleat, hoc quieto ille simul lætetur. Ratio est, quia mores animi sequuntur temperaturã corporis, vt docent medici. Est tamen occulta & abdita quædam vis animi, cum in seipsum & veluti in suum ipsius centrum vertatur; hæc vis in istis vitæ curriculis & palatijs rarissimè apparet, in claustris autem & eremis aliquando lucet, cùm homines, aut magis quàm homines pleni spiritu, pleni cœlo & Deo exuvias corporis & mortalium affectuum sarcinas deponant, solumq; numen æternum contemplentur. Talem Philosophus in 1. Politic. suorum plus quàm homines appellat. Ratio est, quoniam vt habet in 3. de Anima cap. 5. eorum mens secundùm essentiam, ab omni perturbatione libera & immunis manet, fixa in prima causa, vnde venit, & ad quam festinanter è corpore veluti sagitta exarcu volat.

Natura virtute conservatur vitio corrumpitur.

In virtute Alexipharmacum, in vitio toxicum.

Symphathia inter animum & corpus.

Qui plusquã homines.

Sed age Elia, age Hilarion, Antoni, Hieronyme, omnes patres & fratres in eremo; agite, vereq; & ex animo dicite mihi, an non sensistis quàm vera voluptatis ab habitu virtutis vestræ? sensistis certè. Nõ est ergo vlla in hac vita vel acquisitio, vel possessio habituum sine sentientis animæ motione; nam si fuisset vlla, vos vos (sanctissimi viri) sortem diuinam sine vlla mutatione tulissetis.

Pulsus veræ voluptatis in virtute reperitur.

Distinctio

Distinctio duarum quæstionum propositarum in hoc capite.

An omnis alteratio physica fit in sola patibili qualitate, parteq; animi sentiente?

An acquisitio possessioque habituum fit sine vlla animi sentientis alteratione?

Communis, fusoq; nomine & generali accepta, eademque vel

1 Realis, in omni qualitate quæ fieri potest mutatio realis per repugnantiam contrarij; & sic non solùm in tertio genere qualitatis, sed etiam in primo & quarto est alteratio.

2 Intentionalis, in omni specie seu ideâ primæ vel secundæ abstractionis; & sic sensus ab Aristotele tam interni quàm externi alterari dicitur impropriè, quia specierum imagines impressas habent.

Alteratio duplex est.

1 A definitione alterationis, quæ est *sensibilis mutatio, vnius contrariæ qualitatis in alteram eiusdem generis, in eodem subiecto capere ei virtusq;*.

2 A diuisione motus in mutationem & alterationem, quarum illa omnes terminos in substantiâ, quantitate, & vbi: hæc solùm terminos sensum mouentes continet.

3 A ratione retenti nominis, quia omne id quod alteratur eadem nomen quod ante habuit post alterationem retinet; sed hoc solùm sensibilibus qualitatibus conuenit: alteratio ergo solùm sensibilibus qualitatibus conuenit.

4 A comparatione negativè reliquarum qualitatum in aliis generibus, quæ potiùs relationem quàm alterationem admittunt: & si admittant aliquam alterationem, ea communis est non propria, vt in habitibus & figuris constat.

Pro-

Propria, presso nomine & speciali accepta, ad quæ requiruntur duæ conditiones; prima, *vt vna sit aduersa alteri, quæ in eodem subiecto existit* alteratio, *vt sit sensibilis qualitas*, id est quæ sensum moueat; & q. in istiusmodi qualitatibus solùm versetur alteratio, probatur

5 A cõditione actionis & passionis, quæ solùm sensiles qualitates, easdemque vel primas, vel secundas vi suâ sequuntur: aliæ enim qualitates in reliquis generibus non sunt activæ & passivæ, quam vis in quæstione huius capitis non neget Philosophus habitus acquiri posse cum quadam animæ sentientis motione; quod probatur

1 Ab axiômate generali, quia *nihil est in anima quod prius non fuerit in sensu*; si ergo habitus fiant in animo, aliquo modo sensui afficiebant. Lib. 1. Post. c. 1.

2 A necessario, quia (vt docet Philosophus in Ethicis,) *omnes habitus circa voluptates & dolores necessariò versantur*; at voluptas & dolor sensibilem alterationem faciunt: ergo sine sensibili alteratione acquiri & retineri non possunt habitus. Ethic. li. 2. c. 3. phys. lib. 3. tex. 19.

3 A relatione voluptatis & doloris ad spem & metum, ex quibus etiam quædam alteratio in acquisitione & possessione habituum necessariò sequitur.

4 Ab vtili, quia affectus sensibiles sunt vtiles aculei aut habenæ in moderandis habitibus, si cum rectâ ratione coniungantur.

5 Ab exemplis, quia fortitudo circa timorem, temperantia & continentia circa voluptatem, aliæ aliæque virtutes & vitia circa alias aliasque perturbationes animi versantur; in quibus eminet quædam animi sentientis alteratio. Li. 3. Eth. c. 6.

6 A subiecto bonorum & malorum quod est appetitus, in quo etiam affectus, vt *ira, dolor, concupiscentia, & amor sedent*: & quorsum (quæso) illic vna cum virtute sederent, si nullus eorum esset vsus in eo? si nulla existeret in acquisitione & possessione virtutum alteratio?

Contra primam quæstionem.

Opp. *Videtur autem ex dictis esse, habitus in genere probatos, scilicet liberos non esse in reliquis generibus qualitatis alterationem, quoniam qualitates*

in

mi sunt relata: habitus & figura (inquit) sunt relata: ergo in eis non est alteratio. Do vicissim. Aristotelem in tuum ipsius usum vertere queam, ad illustrius testimonium non requiro, quam in dialectica accepit, & metaphysicis tuam ipsius vocem eloqui. Sunt (inquis) omnia in substantia, quantitate, & qualitate entia absoluta non relata: die ergo causam mutandi animi, & consilium. Praeterea cur palam & apertè negas in habitibus, formis, & figuris contrarietatem esse? omne scientia & ignorantia, iustitia & iniustitia, fortitudo & ignavia sunt contraria habuis generis, & in eis negas alterationem; sed affirmo esse hæc contraria, vt contrarietate concludam id quod negas. Ignosce si te accusem magnæ inconsiderantiæ, cùm in textu mihi videres esse habituum generationem, non alterationem. Generatio certè non est (te auctore) nisi in substantia: istis ergo vmbris rationum depulsis, non video quin directè concludam in aliis generibus esse alterationem, quam in tertio solo genere Qualitatis latere probaveris.

L. 1. de Ortu & interitu t. 1.

Resp. Quoniam tam reverenter inquisitum Aristotelis petis, atatem habet Philosophus & pro se respondeat; sic ergo eloquitur. Cum dico habitus aliasque qualitates esse relata, nec relata secundùm esse, nec relata secundùm dici intelligo: sed hoc volo, quòd in istis non fit per se actio, vt in sensibilibus qualitatibus quæ vi suâ agunt. Vt ergo medicinæ ex se non agunt in corpus humanum nisi primum calore naturali excitentur, vnde recte dicas medicinas esse relata ad vim caloris motricè & alteratricè actionis: ita res est in habitibus aliisque multis qualitatibus, quæ per se causam motionis non habent, nisi prius vel ab activâ potentiâ subiecti, vel ab alterius qualitatis motu ad actionem trahantur. Sic, vt est quædam relatio medicinæ ad vim caloris, & tamen medicina non est relatio secundùm esse, aut secundùm dici: ita habitus referri quidem potest ad potentiam subiecti à quâ vim agendi habet, & tamen (vt in somniis) inter relata reponi vel annumerari non debet. Videsne nunc causam iudicij, non mutati consilij mei; quippe nunc ad ipsum dico quod in Dialecticis & Metaphysicis edocui. Quod ad secundam rationem attinet plura non dicam, nam (si audeas) satisfeci. Tene ergo hanc distinctionem, esse adversa seu contraria per se, quales sunt sola actiua & passiua qualitates, & sic nego habitus esse contrarios; vel communiter & per accidens, & sic concedo sine vlla absurditate & contradictione contraria esse. Vix dignor vltimæ rationi respondere, nam non dico simpliciter generari habitum, sed analogicè & secundùm quid. Nam vt in generatione ante periodum perfectionis sunt præviæ motiones: ita sunt dispositiones ante habitum, quo acquisito facta est periodus finisq; dispositionum. Notandum est Scotum & Egidium dicere, quòd Arist. hoc loco ducat virtutes & vitia, omnesq; habitus & figuras esse relata secundùm Praedicamentum [illegible]

Habitus alia rũ qualitates qui relata.

Contrarietas duplex.

Habitus qui generari dicantur.

Opp. *Sanitas in textu dicitur habitus; sed sanitas est terminus alterationis per se: ergo habitus est terminus alterationis per se, & ex consequenti in habitu est per se alteratio. Quod sanitas sit terminus alterationis sic probo: sanatio (quæ est motus per se) desinit in sanitatem per se: ergo sanitas est terminus alterationis per se.*

Resp. *Sanitas & ægritudo considerantur duobus modis: vel materialiter respectu primarum qualitatum, quarum concordiâ & discordiâ sunt, et sic in illis alteratio inest: vel formaliter, respectu dispositionum & graduũ per quos ad statum veniunt, & sic non est in illis alteratio; sanatio enim non statim in sanitatem, sed in gradus & dispositiones desinit. Verbi causa: Socrate febrilaborante, auxilio medici calor gradu mitescit, sanari incipit Socrates; sed ista sanatio primò (vt vides) intrinsecus in calorem mitiorem desinit: gradus ergo caloris remissi est terminus primus alterationis, non ipsa sanitas. Vt enim soni in cantu & prorata proportione distincti, (sic compositi vt primi vltimis, mediq; vtrisq; respõdeant) optimum concentum pariunt; ita primæ qualitates, si moderata & concordi sese mediocritate complectantur, sanitatẽ (quæ est omnium humorum in corpore harmonia) efficiunt. Hoc dico (studiose lector) vt intelligas, sanitatem esse habitum corporis, si actum; esse patibilem qualitatem si sensui notum, esse naturalem potentiam si vim humorum coeuntium spectes. Est enim sanitas vis quædam vnita humorum, qua apti sumus ad resistendum morbo, qua impotentia naturæ dicitur.*

Sanitatis & ægritudinis duplex consideratio.

Sanitas qui habitus, qui patibilis qualitas.

Sanitas quid.

Opp. *Lex alterationis in textu est, vt non sit sine contrario; quid ergo dicemus de candore nivis, qui ex immenso frigore nascitur in nube, in quâ nullum contrarium præcessit? lex ergo illa non videtur semper esse necessaria.*

Top. 1. cap. 9.

Resp. *Lex ista necessariò requiritur ad omnem alterationem, vel proximè vel remotè; quamobrem licèt in nube non sit nigredinis cum candore certamen, aliarum tamen primarum qualitatum fuit, quod est satis; color enim varius alios alioſque motus primarum qualitatum sequitur. Alij dicunt secundùm aliquem gradum in nube præcessisse nigredinem; obscura enim nubes fuit antequam immanitate frigoris concepta, in flocos vivis excrescit.*

Lex alterationis.

Opp.

Durum & molle in secunda specie qualitatis se mutuò expellunt ex eodem subiecto capaci vtriusq;, non sine alteratione; ergo in alijs generibus à tertio inest alteratio. Ratio tenet, quia horum vnum in alium non transit sine mutatione, sed omnis mutatio ad qualitatem est alteratio: ergo istorum in scinvicem mutatio est alteratio. Similiter dicendum est de aspero & leni, pulchro & difformi in quarto genere qualitatis.

Resp. *In hoc falleris, cùm existimes omnem mutationem ad qualitatem esse*

Omnis mutatio qualitatis non est alteratio.

esse alterationem; nam omnis alteratio in qualitate est mutatio, sed omnis mutatio qualitatis non est alteratio vt ante docuimus, nisi sit inter activas & passivas qualitates, quæ motum sensibus inferunt, nomenque ex motu subiectis imponunt. Exempla quæ ducis variis modis accipi possunt; nam durum & molle vt apta subiecta reddunt ad agendum & patiendum potentiæ sunt, vt verò in actu sunt patibiles qualitates dicuntur. Similiter asperũ, lene, rarum, densũ, pulchrum, difforme, si formaliter pro externis speciebus & idõlis rerum sumantur, sunt formæ & figuræ in qualitate; si verò materialiter pro corporeis delineationibus, sunt figuræ in quãtitate; si relativè pro effectis primarum qualitatum, passiones & patibiles qualitates nominentur.

Durũ & molle dupliciter cõsiderantur.

Argumenta contra secundam quæstionem; An acquisitio possessioque habituum sit sine vlla animæ sentientis alteratione?

Opp. Diserte verbis asserit Arist. in textu acquiri habitus sine alteratione; nam sic argumentatur. Quicquid non potest esse motus vel motu acquiri, id non potest esse alteratio, vel alteratione acquiri; sed virtus & vitium (id est habitus) nec sunt motus, nec motu acquiruntur: ergo nec sũt alterationes, nec alteratione comparantur. Præterea, bona & mala aut in voluntate, aut in intellectu sedent, non animâ sentiente: eorum ergo possessio & acquisitio est sine animæ sentientis alteratione. Postremò, si insinuet Arist. non esse sine alteratione, videtur sibi contradicere.

Resp. Non est difficilis istorum resolutio; nam si respondeam cum multis Aristotelem hoc loco solùm agere de habitibus corporis (vt de sanitate, robore, pulchritudine, quæ solùm in textu nominantur) controversia non est; quoniam ha sunt naturales potentiæ, ad quas nati non facti sumus: vel si cum aliis dicam, non loqui hîc Aristotelem secundùm propriã sententiam sed refutare alienam, & in postremo loco inferre suam; videlicet quòd sit inter omnes habitus alteratio inter quos est contrarietatis luctа & contentio. Sed mallem respondere (vt antea) alterationem sumi bifariam; propriè & per se, & sic est in solo tertio genere qualitatis, inter primas & secundas qualitates, quæ vim activam & passivam habent; communiter & per accidens, & sic in aliis quoque generibus inest, vt in habitu & figurâ, Vel (si placet) respondeo, non acquiri habitus corporis aut animæ sine alteratione animæ sensitricis ex consequenti; quod quidem in habitibus corporis manifestè constat, & etiam in habitibus animi non latet; quoniam & hi etiam in appetitu sedent, qui appetitus est pars animæ sentientis, vt in Ethicis demonstrat Philosophus.

Habituũ duplex consideratio.

Vide lib. 1. de Plantis cap. 1.

An

An ſanitas, robur, pulchritudo, ſint virtutes corporis vt hîc defendit Philoſophus?

Opp. *Naturales potentiæ ad quas nati ſumus ab habitu ſpecie differunt; ſed ſanitas, robur, pulchritudo, ſunt naturales potentiæ ad quas nati ſumus: ergo non ſunt habitus. Aſſumptio probatur, quoniam hæc infantulis ab uberibus maternis pendentibus conceduntur, creſcunt q; cum illis, niſi vi quadam aut caſu impediantur. Præterea, Ariſtotelem Ariſtoteli oppono, qui robur firmam corporis potentiam datam, non acquiſitam definit eſſe: at ſi ſint habitus actionibus & induſtriâ acquiri debent. Poſtremò, ſtorum contraria ſunt naturales impotentiæ, vt morbus, imbecillitas, deformitas: ergo ſanitas, robur, & pulchritudo ſunt potentiæ non habitus, vt hîc mordicus defendis.* Cap. de Qualitate & in Ethic.

Reſp. *Nomẽ* habitus *nã ſæpe pro perfectione & termino diſpoſitionis ſumitur, ſed aliquãdo pro ente oppoſito privationi; ſic vi)us qui eſt potẽtia naturalis habitus dicitur à Philoſopho in poſtpraedicamẽtis reſpectu cæcitatis, auditꝰ reſpectu ſurditatis; & ſic (vt multi volũt) hoc loco ſanitas, robur, pulchritudo reſpectu morbi, imbecillitatis, deformitatis. Probabilis quidẽ eſt hæc reſpõſio, ſed magis placet cõcedere hîc ſanitatẽ, robur, pulchritudinẽ eſſe ſic habitus corporu, vt actionibus acquirãtur; actiones enim prudẽtiæ & tẽperantiæ ad hos habitus requiruntur. Quis enim ignorat ſanitatẽ eſſe finẽ ſanationis, & eiuſdẽ acquiſitionem eſſe finem medicinæ? neque certè datur cuivis in incunabulis ſerpentes ſtrangulare, vt Herculi; omnes enim non robuſti & fortes nati ſumus; imo nudi & imbecilli, donec ætate & vſu vires acquirimus. Et quis Narciſſi formam & ſpeciem ſervat, qui temperatè non vivat? Sed quid quæritur an hæ ſint virtutes corporis? nemo certè negat. Acutiùs ſanè egiſſes contra definitiones horum quas in text. Ariſt. tradit, ſed quoniam non agis cũ illo definiam, & ad aliud dubium accedam. Eſt ergo ſanitas naturalis & inſita temperies elementorum & qualitatum, prout prudens natura cuivis animãti dederit; vel eſt (vt hîc definit Ariſt.) optima temperies in commenſuratione elementorum & primarum qualitatum, proportione tam inter ſe, quàm in ordine ad ipſum continẽs; per quod verbũ* continẽs *(vt opinor) vel ſubiectum animal, vel aërem externum intelligit: D. Thomas corpus, Albertus circumiectum aërem intelligendum putat. Robur eſt firma conſtitutio ſeu habitus corporis, in muſculorum, nervorum, et oſſium commenſuratione exiſtens. Pulchritudo demũ, eſt qualitas corporis in proportione membrorum poſita, cum quadam coloris* Venere *& ſuavitate coniuncta.* Duplex habitus. Vide Ovid. Epi. Herod. 9. Locus 3. Definitio ſanitatis. Robur quid. Pulchritudo quid.

Alia ex hiſce obiter dubitatio. An optimo temperamento debeatur longiſſima vita?

Opp.

Opp. *Cerberum ab inferis trahis, & hanc dubitatiunculam ex textu prater textum extorques. Sed esto: si optimum temperamentum sit causa longissimæ vitæ, cur homo (qui tam omnium philosophorum quàm medicorum consensu optimum temperamentum habet) brevissimè vivit? Vita brevis, ars longa, inquit Hippocrates; vita hominis umbra est, vt ait Seneca. Ratio est, quia nascentes morimur, vt idem author docet. Sed Philosophum agam; Corvis & cervis longissima vita conceditur; videntur ergo esse melioris temperamento & constitutione quàm homo.*

Lib. Aphoris. 1.

Resp. *In hac quæstiuncula movenda clavam è manu Herculis non extorqueo, sed appositè ex definitione sanitatis & temperamenti occasionem movendi sumo. Vt ergo resolvam hoc anceps dubium, An optimo temperamento debeatur longissima vita? respondeo deberi; nec non concedo hominem optimo temperamento à natura præ cæteris animantibus præditum esse; cur ergo longissimè non vivit, fortasse quæris? Respondeo heterogeneorum partium in homine esse difficillimã conservationẽ, quoniam in vsu multiplicis cibi est frequentissima offensio, & quia in affectibus quibus subiecti sumus variissima est moderatio; quoniam in ipso aspectu cæli est maxima à primis temporibus defectio & declinatio virium in elementis, plantis, aliisq; rebus ex quibus gignimur, alimur, conservamur. At corvus & cervus (vt ais) diutius nunc vivunt quàm ante diluvium vixerunt; vis vt nunc causam assignẽ? Corvus & cervus temperatiùs ipso vivunt, simplici & naturali potius cibo quàm multiplici gaudent, affectibus vacant, non calumniantur, non invident, rariùs venere viuntur, oleum, vitæ cum aquila renovant & conservant. Nihil ex sacris literis concludam; non offendunt Deum, qui mortem vitæque brevitatem in mundum intulit propter peccatum. At dices, si homo exactè vivat, non vltra centum annorum spacium plus minùs vivit. Quis (quaso) exactè vivere potest? certe nemo. Sed (vt respondeam) causa huius periodi est specifica constitutio, vnà cum cœli & syderum aspectu, sub quo nascimur, coniuncta, vt philosophi acutissimè docent in quæstione An sit certa periodus vitæ? Aliud responsum huic argumento accommodatur, nimirum longissimam vitam non tẽpore, sed constitutione (quæ in omni specie est secundùm prudentiam naturæ distribuentis) instà mensurari. Talis ergo sensus est eorum qui sic respondent, homines scilicet diutissimè vivere respectu aliarum rerum sensibilium, quæ similem constitutionem habent; causam huius suæ assertionis reddunt, quia spiritus in homine animales, vitales, omnesque humores sunt vivaciores quàm in aliis, nisi casu aliquo contabescant. Huc addo, quòd simpliciter homo longissimè vivat; nam vita in homine tũ est actus animæ sentientis sed rationi nutricis (est enim vna sola anima in homine) sed illa vita mente corporis alteratur solùm non tollitur; quippe illius fons, causa, & subiectum, animà rationis compos in sempiternũ vivit*

Homo optimo temperamento præ cæteris animalibus præditus.

De longævitate cervi lege Plin. l. 8. c. 22. & Virgil. in Mecæn. ob. Arist. de Lõg. & brevi. vitæ cap. 3.

vivit; vivit ergo homo in sempiternum, quia homo nihil aliud est, nec res quælibet (si propriè consideretur) quàm ipsa forma sua. Quid nunc restat? nihil certè nisi vt memores simus brevissimæ vitæ nostræ, vt sit longissima in prima causa vita.

O Christe qui es via, vita & veritas, da vt tecum in sempiternum vivam! *AMEN* si dicas (studiose lector) vivus nunc gratias agã, mortuus in his chartulis non ero ingratus; calamus enim loquetur quod animus dum vixeram peroptabat; id est salutem loquetur tibi, & vt memineris me hoc præstare, te nunc salvere & diu valere iubeo.

Cum in textu pueris scientiam & (quod majus est) artem discendi neget, quæro, *cur infantes & pueri scientiam non percipiant?*

Opp. *Ætas tenera cera est, aptaq; ad impressionem sententiæ: malè ergo Aristoteles à castris Minervæ arcet. Præterea, si vivacitas spirituum sit causa eruminis, cur pueri excludũtur, in quibus vegetiores spiritus animales insunt?* Spiritus animales in pueris vegetiores.

Resp. *Vt in Ethicis iuvenes non idoneos auditores moralis philosophiæ esse docuit Aristoteles; ita hoc loco pueros nec scire nec sapere posse ob eadem causa docet: Nam quamvis in illis sint vivaciores & vegetiores spiritus, propter duplicem calorem in illis insitum ad alendũ & augmẽtandum, tamẽ spiritus vivacitate sua ita distrahuntur animam vnumquam, vt hinc ut ad illue affectibus non aliter quàm navis fluctibus agitetur, sibiq; rarò constet; nonnunquam verò ijdem ipsi spiritus ita sunt in Oceano humorum (quibus natura hæc ætas) immersi, vt ingenium ingenium reddant & impediant, quo minus possit scientiam aut sapientiam discere. Nam (vt vti in similitudine qua Aristoteles in textu hanc rem illustrat) quemadmodum dormientes, ægrotantes, aut temulenti nihil aut parùm sapiunt, sublato verò impedimento vapore exhausto ad se redeunt, sobrieq; vivunt, agunt & ratiocinantur: ita pueri humorum abundantiam fluxu quasi obruti nec sive nec sapere vere & rectè possunt: decrescentibus autem vndis, & sedatis animi protelli sese ad scientiæ & sapientiæ studium accommodant, multùm quoq; eo proficiunt. Sapienter ergo Philosophus concludit hoc vapore, & requirit ad assequendam scientiam & sapientiam tranquillitatem animi, quietem loci, ornatum virtutis & otium, quæ plerumq; in iuvenili flore & ætate desunt. Imo desunt profectò (vt hodie experientia petitulosa docet) quando imberbis ætas sapere, concipere, tenere audaciter & ordinare dicitur; ratio est, quia in agris primitus veris quem (ruditer magis quàm vt) Horatius dicit) ærem hæc ætas vere est apta ad impressionem virtutis, improbis verò ad vitiorum & scelerum labem quasi rubiginem quandam. Quare sic locutus est Plato: Quando puer est qui virgã disciplinæ sensit, is hæc tenus debet solummodo semi sciens & sapiens (pergamus ipse enim & iudicium desit. At vivacitas spirituum (quæ maximè est in his ætate) sufficit. Verùm sufficeret, sed experientia contrarium docet, cũ videamus nonnullos ætate provectos videlicet cæcutire, qui spirituum illa vivacitate

Pueri humorũ abundãtiã obruti nec scire nec sapere vere possunt.

Horat. in Arte poetica.

Cic. in lib. de Senec.

Laërt. in vita Diog.

præcipites in subsellia, in cathedras sapientum irruunt; sed rectè Diogenes, Nũquã amavi pueros præcoci sapientiâ. *Quid? an pueros à studio scientiarum & sapientiæ deterres? Nequaquam certè, sed potiùs ad osculum & amplexum moveo. Verùm quid prodest movere si promovere non possint illi? Audi postam:*

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Flos veris messem, fundamenti locatio domus ædificationem præcedit: discat ergo pueri alphabetam scientiæ & sapientiæ, & certè senex valdè doctus & sapiens erit.

CAP. 4.

An { *In velocitate & tarditate quilibet motus cuilibet sit comparabilis?* / *Ad comparationem necessariò requiratur unitas significata, subiecti, speciei?*

CATENA aurea est eorum quæ in hoc libro à Philosopho præcipiuntur, præcepta cũ præceptis in eo vt vincula vinculis alligantur; vide exemplum. Cũ satis de comparatione movẽtis & mobilis egerit Philosophus, ipsaque genera & obiecta motus descripserit, ad comparationem motuum in velocitate & tarditate (quæ sunt accidentia motus) accedit, motumq; omnem in illis omni motui non esse cõparabilem luculenter docet. Et vt accuratior quæstionis habeatur demõstratio, in vtrãq; partẽ eandem vltrò citròq; discutit, primumq; ostendit in eodem quemlibet motum cuilibet non posse comparari; non si possint, tum (inquit) motus rectus & orbicularis cõparentur, quod tam ratio quã experientia negant: ratio, quoniam eodem tempore hi motus æquale spacium non conficiunt; experientia, quoniam spacium circulare seu orbicum, spaciumq; rectum simul nunquam possunt æqualia; sequitur ergo hos motus non æquè velocis aut tardos esse. Hoc ipsum declarat in motibus diversorum generũ hoc modo. Quicunq; motus sunt æquè veloces aut tardi, ij eodem tempore per æquale fiunt spatium; at alteratio in qualitate, loci; mutatio in Vbi nõ possunt eodẽ tempore per æquale spacium fieri (latio enim spaciũ, alteratio solã affectionẽ spectat) ergo alteratio motusque localis, id est motus diversorũ generũ velocitate nõ possũt cõparari. His positis, ne error in cõparatione fiat, tres leges cõparationis tradit Philosophus, quas in movendâ secũdâ quæstione, triplici vnitate, nempe

fig-

significati, subiecti & speciei non inutiliter insinuavi. Istarũ ergo prima est, quòd omnia quæ inter se cõparare volumus non debeant esse æquivoca, id est nõ debeãt habere multiplicia significata. Acutũ ergo in vino, gladio & voce cõparari non potest; nemo enim philosophorum dixerit acutum in gladio esse æquale acuto in vino aut voce: cùm ergo hoc nomen sit æquivocũ, ab omni comparatione est alienũ. Altera lex est in vnitate subiecti immediatè positi; hoc est, vt ea quę comparare & conferre volumus in eodẽ subiecto proximo seu primo existant; sic candor in equo potest comparari cum candore in homine & nive. At dices equum, hominem & nivem non esse idem subiectũ; verum est q; dicis si substantiam spectes, sed malè accipis nomen subiecti proximi & primi, quod vtrobiq; idem communiter est, nempe superficies respectu cãdoris, qui in equo, homine & nive inest. Lex tertia vnitatem speciei respicit, & sic se habet. Quæ comparare volumus specie debẽt esse eadem, nõ subalternâ sed infimâ; vt si quæratur an albũ aut nigrum sit magis coloratum, nõ est cõparatio; nõ enim dicimus hominẽ cãdidum magis aut minùs coloratũ homine nigro, sed hominem candidum candido albiorem, & AEthiopem Aethiope nigriorem. Quid? non sunt plures regulæ legesq; comparationis? sunt. Cur ergo Arist. in textu illas omittit? quia hæ ad institutũ non spectant. Dic quæso verbo reliquas, ne nos lateant quæ videntur esse necessaria. Dicam; sit ergo quarta regula eorum quæ rectè comparantur, vt magis & minùs suscipiant. Sunt enim in omni cõparatione verâ intensionis & remissionis gradus, vt hoc magis, illud minùs intẽsum dicatur, cuius cõditionis defectu, essentiæ rerum potẽtiæq; proximæ (quæ magis & minùs non possunt suscipere) comparationem omnino non subeunt. Vltima lex est, vt ea quæ comparantur in aliquo tertio conveniant: Deus ergo, prima principia, summaque bona & mala nullam comparationis speciem, gradum, aut modum habent; sunt enim summa quæ in arcum remissum comparationis non cadunt.

Tres leges cõparationis.

1

2

Subiectũ immediatum superficies.

3

4

5

Pergit Philosophus, & quæ in genere de comparatione dixit, speciatim demonstrat, primumque definit, quidnam sit motus comparari secundùm velocitatem & tarditatem. Motus (inquit) sũt æquè veloces aut tardi qui eodem tempore æquale spacium conficiunt. Exempli causâ, si motum localem cum motu locali secũdũ velocitatẽ & tarditatem conferre velis, primò considerare oportet idem tempus, tum idem subiectũ, postremò eundem motũ specie, specie (inquã) infimâ nõ subalternâ vt aiunt. Sic motus recti comparari possunt, quia sũt in eodẽ tẽpore; verbi gratiâ hora in eodẽ subiecto, puta magnitudine, in eadem specie motus, nimirum recti qui specie à circulari motu secũ-

Text. 30.

dū opinionē multorū philosophorū differt. Molestū fortasse erit, si cū Arist. id ipsum verū esse in alteratione, alijsq; generibus motus distincte & copiosè explicem. Res aperta est in textu, & lucernâ interpretis non opus habet: quippe sole lucēte lucerna potiùs obscurare quā illustrare videatur; percurram tamen paucissimis. In alterationibus ea velocitate aut tarditate adæquantur, quæ eodē tempore secundū potestatem, in eodem subiecto eademq; alterationis specie mutātur, vt si duo homines in tertianam febrem eâdē horâ incidentes, quarto paroxismo seu accessione aut liberentur aut moriantur simul, hi (inquam) motus æquè veloces in alteratione dici possunt. Similis est ratio generationis & interitus; quæ duo si ratione velocitatis & tarditatis comparare velis, imprimis considerandus est terminus, vt idē sit speciei: nā quæ eodem tempore vnū speciei terminum acquirunt vel amittunt, æquè velociter generari vel interire dicuntur. Accretio deniq; & diminutio eodem modo comparantur. Exempli causâ, si *sanguis* eodem tempore (tertiæ concoctionis scilicet) in eodem subiecto, nempe in *venâ cavâ* augeatur, æqualis accretio dicitur; si verò citius in venis pectoris quàm in venis capitis accrescat, illius velocior, hujus tardior augmentatio habenda est.

Vsus quæstionū istarum qualis.

Vides nunc (studiose lector) textū sine velo, in quo quæstiones motas sine tædio tractatas videas. Sed dices, quis vsus in illis inest? quod lumen sapientiæ? Si hîc mirabiles motus rerum speciatim attingerē, in cōparatione velocitatis & tarditatis multa & magna mysteria cernerem. Cœlum (vt vides) est immensum & ferè infinitum corpus, causam à te quærit velocitatis suæ: minores circuli moventur segnius, intelligentiæ in illis causam à te postulant tarditatis: ordo, tempus, mēsura, proportio est vtriusq; motus; quæ causa lāces tenet? Propius accedamus, dic causam quæ igni ratiores partes, quæ aquilæ velociores alas dedit: ea certè quæ *Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri iussit*. O animal ergo ingratum & ignavū pecus, qui alis animi velocissimè ad cœlum, ad Deū non volas! Cur (quæso) celerrimū motū animo humano primus motor dedit, nisi vt ad eū celerrimè moveatur? Sed animus in centro est quod pede premimus, non in cœlo quod oculis intuemur. Flos hic est orationis tuæ non fructus; nam quid hoc ad causam velocitatis de qua nunc disputamus.

Quæst. 3.

Rectè mones; moveo ergo hanc quæstionem *An proportio velocitatis & tarditatis, suæ causam potentiam activam rei, aut aliam occultiorem vim habeat?* Obscura (inquis) est ista quæstio: est quidem, sed directa, apposita & opportuna, vt intelligas non esse solum modo florem orationis, sed fructū, cū de cōparatione velocitatis & tarditatis agitur.

Sed

Sed vnde depromis hanc quæstionem? fortasse quæret, respondeo è textu, vbi Philosophus requirit ad proportionē & æqualitatē velocitatis idē subiectū specie, cujus vi & potētiâ æqualis velocitas aut tarditas efficiatur. Nō ero multus, sex sunt de causâ velocitatis & tarditatis in motu celebriores opiniones. Nā alij ad *potētiā subiecti*, alij ad *resistentiā medij*, alij ad *influentiā moventis*, alij ad *totā essentiā mobilis*, alij ad *inhærentiā accidētis*, alij ad *appetentiā finis* eandē revocāt. *Potētia subiecti* (vt aiunt) duplex est, activa quæ velocitatē, passiva quæ tarditatē parit. *Resistentia* quoq; *medij* distinguitur in majorē quę tarditatis, & in minorē quę velocitatis causa existit. Nā vbi est in medio plus resistentiæ ibi corpora tardiùs, vbi minùs est resistentiæ ibi expeditiùs moventur. Per *influentiā moventis* intelligunt interpretes aut virtutē primi motoris, qui omnia ad placitū suū nutūq; movet (omnia enim in eo sunt ipseque est in omnibus) aut assistentiā spirituum, quibus (vt aiunt) hoc negotiū impositū & mādatū est. Quarta causa (quā assignant aliqui) est *tota essentia mobilis*, quod quidē mobile si magis sit in mole materiæ sepultū minùs velociter, si vero plenū sit (vt ita loquar) formâ, multò celeriùs agitatur. Materia enim inepta est ad motum, forma verò ad eundem nata. Pergā *inhærentia* quomodo sit causa velocitatis aut tarditatis non video, nisi authores hujus opinionis intelligant vim gravitatis, quæ (vt Philosophus docet) tarditatē, vimque activā levitatis, quæ in motu celeritatem gignit. Gravitas enim & levitas sunt externæ causæ motrices rerum, nec non celeritatis & tarditatis, quoniam gravia & ponderosa ignava sunt ad motum, levia sedlimè incitantur. De *appetentiā finis* non est vt pluribus dicā, quippe certum est, finem veluti magnetem esse, vimque habere celeriùs res omnes ad se trahendi; omnia enim cupidissimè *moventur* ad suum finem, vt ad bonum in quo quiescant: quò ergo propinquior aut melior finis est eò res incitatiùs, quò remotior eò otiosiùs quidem moventur.

Opiniones de causa velocitatis & tarditatis in motu.

Potentia subiecti duplex.

Resistentia medij duplex. Vide Aristotelem lib. 1. de Cœlo text. 88.

Materia ad motū inepta,

Finis magneti assimulatur.

Recēsui opiniones doctorū in philosophiâ de velocitatis & tarditatis causis in motu, vnde colligas difficillima problemata posse moveri de eo, indeq; fructū sapientię posse emergere. Si quæras quā tandē causam præcipuā & proximā esse putē velocitatis & tarditatis in motu, respondeo inter causas externas Deū, quē philosophi primā causam motricem primumq; motorem nominant; ratio est, quia omnia secundùm Philosophum in eo sunt & moveantur, huc assistentia spirituum spectat: inter causas verò internas & conjunctas, primùm totam essentiam, deindè formas, tum potentias huic insitas & qualitates, nempe *gravitatem* & *levitatem* annumero. Omittis resistentiā

Deus inter externas causas prima & præcipua velocitatis & tarditatis.

Causæ adiutrices.

medij, & finem fortasse dices: agnosco causas esse in hoc opere adiutrices, nã in crasso medio res tardiùs, in rariore celeriùs movẽtur. De fine nihil addo, quẽ omnes fatẽtur in se flãmulas veluti nutrire, quibꝰ res secundùm magis & minùs in sui quasi desideriũ & amorẽ pelliciantur. Adhuc non est satisfactũ mihi; quẽ scopũ, aut quẽ statũ hujus quæstionis ponis? Hunc scilicet, quòd res quælibet naturaliter primò à formâ, tũ à potentiâ activâ celeriùs aut tardiùs moveatur. At primò movet nos Deus vt ait Philosophus: nõ nego, sed movet vt externa causa, nõ vt interna forma. Adhuc non est in mobili, ergo nõ movet. Est in proxima potẽtiâ mobilis, quod ad illius osculũ & amplexũ currit. Vnde quæso est illa motrix potentia in mobili? Principiorũ nõ est quærẽda ratio, sed respõdeo à naturâ quę per potẽtiã suã agit propter formã & finẽ. Quomodo agunt forma & potentia? Intrinsecùs agunt; insita enim sunt principia motus, sic sunt quædã accidentia, vt *gravitas* & *levitas* subiecti, *raritas* & *densitas* medij. Nõ sic agunt, hæc enim sunt potiùs instrumenta movendi quã principia. At causæ ab Arist. dicuntur; verũ est, & sic sunt, sed solùm accidẽtariæ & adjutrices. Exemplũ adde. Morẽ gerã voluntati tuæ; homo primũ movetur à Deo, in quo *esse*, *vivere*, sentire & moveri dicitur. Homo etiã movetur à Genio vt nonnulli tã in sacrã quã humanã philosophiâ doctiores puãt; movetur insuper homo certissimè ab animâ formâ formante suâ, & ab activâ potentiâ quæ ab illa fluit. Præterea, si densius sit medium vt aqua, difficiliùs; si rarius vt aër, faciliùs movetur homo. Deinde, homo si plenus sit spiritibus levior est, & tũ citiùs: si crassiusculis humoribus, sit refertus multò tardiùs movetur. Postremò, si mens pręvaleat in homine, ad suũ finẽ nẽpe fœlicitatẽ volat: si verò corpus premat, cũ tanto retrorsum abiens vix vnquã scopũ vitæ humanæ attingit. O quot cãcri hodiè in Oceano istius vitę ad Orcum potiùs quàm ad cœlũ natant? Salsum est hoc mare in quo vivimus, id est theatrũ hujus vitę est plenũ sanguine, plenũ tragœdijs, & tamen quis Deũ, quis fidẽ, quis portũ salutis quærit? Natura docet motũ in fine velociorem esse debere quã in principio, nos tamen naturæ spurij ad hunc finem tardiùs movemur. Sed vt in Olympicis ludis nemo lauro donatur nisi prius certaverit: ita nemo hunc finẽ assequitur nisi in stadio suę vitæ à se ad Deum velociùs & festinantiùs currat. Cur ergo in foro stamus ignavi & otiosi senes? si philosophi simus discamus hoc vnum exemplum, motum velociorem esse debere in fine quã in principio: ociùs ergo nunc moveamur ad cœlum, ne fatui & ignorantes in illud citiùs intrent quàm philosophantes & sapientes senes.

Meta. 12. Deus primò movet vt externa; forma verò primũ vt interna causa. Phys. lib. 2. ca 8. lib. de Cœlo tex. 88.

Forma & potentia sunt insita principia motus.

Causæ multiplices motus in homine.

Li 2. de Cœlo cap. 8.

Distinctio.

Distinctio quæstionum propositarum.

Cardo huius capitis in tribus quæstionibus volvitur, quæ sunt

An in velocitate & tarditate quilibet motus cuilibet sit comparabilis? negantem partem defendit Philosophus

1 Primùm in motu eiusdem generis, quia motus orbicus & motus rectus (qui sunt ambo motus locales) nõ possunt esse æquè veloces: nã æquè veloces motus illi dicuntur, qui eodẽ tẽpore æquale spaciũ conficiãt: at motus circularis & rectus eodẽ tẽpore per æquale spacium fieri non possunt; ratio est quia circulare spacium & rectum æquari non possunt.

2 Secundò in motibus diuersorum generum hoc ipsum probat, quoniã maior in his est dissimilitudo quã in illis qui sunt eiusdẽ generis, vt in loci commutatione cernitur, quæ spaciũ seu magnitudinem: & in alteratione quæ nullum spacium seu magnitudinem postulat. Sed in secundâ quæstione hæc accuratiùs declarantur, in quâ leges veræ comparationis latę sunt.

An ad comparationem hîc loco requirantur tres unitates?

1 Significati, vt comparabilia non sint *æquiuoca*, sicut *acutum* in gladio, vino, voce: *canis* in terra, mari, cœlo.

2 Subiecti primi & immediati, vt cõparabilia cõueniant in eodem susceptivo primo: vnde vox non est comparabilis melli in dulcedine, quia non habent idẽ subiectum primum, vt *candor* in equo, cane, & nive habet eandem specie superficiem; nam sic hoc loco subiectum idẽ intelligit Philosophus, non vt sit idem numero, sed primum commune continẽs, quod est capax eorum in quibus facta est comparatio.

3 Speciei, eiusdemq; infimæ, vnde vnus homo non dicitur coloratior altero, sed candidior aut nigrior.

Hue addi possunt aliæ leges, vt

1 Comparabilia sint contraria.

2 Suscipiant magis & minus: sed has duas cõditiones non discutit Philosophus hoc loco, quia mins ad institutũ spectãt.

An potẽtia actiua subiecti sit sola causa velocitatis & tarditatis in motu? ponuntur ab interpretibus 6 causæ satis à nobis explicatæ:

1 Influentia primi motoris, qui secundùm essentiam in omnibus præsens est, & pro imperio infinito singula movet vt placẽt, huc assistentia spirituum spectat.

2 Potentia subiecti activa quę velocitatem, passiva quæ tarditatem parit.

3 Resistentia medij, eademque aut maior quæ tarditatem, aut minor quæ velocitatem efficit.

4 Essentia mobilis, quæ inertia in materiã tarditatem, libera velocitatem addit.

5 Inhærentia accidentium, quæ à Philosopho motionis causæ dicuntur, vt *grauitas & leuitas*.

6 Appetentia finis, quę etiam alas veluti omni motui tribuit.

Argumenta contra primam quæstionem.

Opp. *Quilibet motus est cuilibet comparabilis in velocitate & tarditate; ergo malè defenditur prima quæstio. Antecedens probatur, quia omnis motus est velox aut tardus, & proinde fieri potest vt sit aquè velox, aut minùs velox, aut velocior altero.*

Gradus comparationis quomodo intelligēdi hoc loco.

Resp. *Non negandum est quin gradus comparationis suscipiat motus, quippe motus ignis inter elementares motus est velocissimus, aëris motus velocior aquâ &c. sed hic strictè pressèq; sumitur comparatio pro arithmeticâ (vtinam logmar.) proportione, quæ in motibus diversorum generum non cadit, vt probatum iam est.*

Opp. *Quid respondes argumentis è textu collectis, quæ in expositione astutè videris transiisse. Primum est quòd rectus motus & orbicularis æquales fieri possint tempore & spacio; & proinde possint esse in velocitate & tarditate comparabiles. Præterea, si hi motus proprietate suâ veloces aut tardi sint omnino, cur non aquè veloces aut tardi etiam dicantur? Postremò, motus qui fiunt diversis instrumentis, vt volatus & cursus alâ & pede, possunt esse aquè veloces: ergo motus diversorum generum possunt comparari.*

Resp. *Argumenta in textu proposita dissolui, non dissimulavi; respondeo ergo motum rectum et orbicularem nō posse comparari, vt hic comparatio intelligitur, secundùm ripheem vnitatem subiectis, significati & speciei; quippe linea rectè per quam fit motus rectus, æquari nequit circulari non potest. Neg. 2. ratio rectè concludit, ideòque motum esse aquè velocem aut tardum, quia proprietate suâ velox aut tardus dicitur.*

Ad æqualitatem motus proportio requiritur.

Æqualitas enim motus proportionem requirit, quæ in motum rectum & orbicum simpliciter non cadit. Postremò, diversitas instrumetorū nō efficit quin motus sint aquè veloces aut tardi: sed causa inæqualitatis est divisio vnitatis, de qua modo diximus; nā si nō sit vnū significatū, vnū subiectū, vnaq; species, res mobiles propriè cōparari nō possunt.

Opp. *Anceps & incerta admodum videtur apud Philosophum huius quæstionis tractatio, nam id quod hoc loco negat in 8. Physic. asseruit; illic enim aut cœli motum esse velocissimum, omniq; motui comparabilē. Sed vt ratione non authoritate vrgeam, si omnis motus non esset omni motui comparabilis, cur eodem tempore & spacio omnes motus mensurantur? Est enim tempus omnis motus mēsura, omniq; motui certo & definito spacio cognatum; et certè ea sunt comparabilia quæ possint esse æqualia aut inæqualia, sed quæcunq; mensurantur eadem mensurā possunt esse æqualia vel inæqualia: ergo omnes motus quibusdam mensuris mensurantur possunt esse comparabiles.*

Phys. 4. t. 101. & 108.

Resp. *Non est anceps huius quæstionis tractatio si comparationem strictè sumpseris, docet enim vnum motum cuilibet motui cōparari posse (cōmuniter nō autē vt ad has leges & conditiones, quas hic requirit Phūs. restringitur.*

Argumenta contra secundam quæstionem de triplici vnitate.

Opp.

Opp. *Motus sursum & deorsum specie differenter possunt in velocitate & tarditate comparari, quia per eandem lineam rectam fiunt: ergo specieī vnitas non requiritur. Antecedens probatur, quia sursum & deorsum sūt essentiales differentiæ, quæ speciē distinguuntur. Præterea, canis albus cum homine albo comparatur, vt docet Philosophus in textu; sed homo & canis sunt diuersæ species, diuersaq; subiecta: ergo vnitas speciei vnitatē q; subiecti nō requiritur.* Text. 27. *Postremò, motus solis velocior volatu auis aut alteratione aëris dicitur: motus ergo diuersarū specierū possunt velocitate & tarditate cōparari.*

Resp. *Sursū & deorsum sūt differentiæ loci nō motus: ratio ergo recte concludit de loco, non de motu loci. Ad 2. rationem dico, hominem & canem differre specie, non tamen subiectum primum albedinis in qua comparantur. Nā primum subiectum albedinis in vtroq; est superficies, homo verò et canis sūt vltima, nō prima subiecta eiusdem. In postrema ratione fallaciter nobiscū agit, nā per vnitatē speciei nō intelligimus vnā solā speciē, sed vt species quæ cōparantur cū alia sit solū infima, nō subalterna, vt de homine & cane exēpla decrus.* Subiectum duplex. Quid per vnitatē speciei intelligēdum.

Opp. *Videris frigide argumentis propositis de cōparatione velocitatis & tarditatis in motu respōdere. Quare fu vero hoc facias nescio, nisi existimes id q; interpretes hoc loco opinantur, Arist. scilicet hic differentiā in vtrāq; partē nihil certi de cōtroversia definisse: verè igitur & ingenuè quid sētiam ostēde.*

Resp. *Disputat quidē Phūs in vtrāq; partem de hac quæstione, sed quoniā diserte verbis dicit omnem motum cum quolibet non posse cōparari, eā partē quam frigidè à me defensam esse imaginaris suscepi, mortem nunc tamen gerā voluntati tuæ, vt liberum tibi sit in re non magni momenti causam propositā pro arbitrio tuo ferre: omnem igitur motum omni motui posse comparari his pauci syllogismis probo.* Aristoteles de cōparari omnem motus in vtrāque partē disputat. text. 21. *Quæcunq; eādem mensurā mensurantur sunt ad se inuicem comparabilia; sed omnes motus eādem mensurā, videlicet tempore, mēsurantur: ergo omnes motus cōparari possunt. Iterum, omnia quæ cōmunicāt in eadem materia sūt cōparabilia, sed omnes motus cōmunicāt in eadem materia, nempe mobili: ergo omnes motus cōparari possūt. Deinceps, velocitas & tarditas sūt proprietates motus: ergo in eis cōparari possūt species; nā quicquid cadit in genus cadit in speciē, vt docet Phūs. 2. Topic. Insuper, cōparatio est mutua duarū rerū in aliquo. 3. collatio secundū par aut impar, æquale vel inæquale: sed omnes motus sūt pares aut impares, æquales vel inæquales: ergo ōnes motus comparari possunt. Porro calefactio in aëre, et frigefactio in aqua aqua velociter imprimi possunt: ergo in diuersis speciebus fieri potest comparatio. Quid multis? tantum denique spacij in accretione plurium cōsumitur, quātū in accretione æqualis: ergo est rerum crescentium et decrescentiū cōparatio. Omitto multa, & relinquo omnia de his locorum iudicio vt quā velit partem in hac quæstione defendat. Accedo ad vltimū, quod est An progressio seu comparatio velocitatis & tarditatis tantum in recessu ab vna subtili sumā.* Cap 3. Comparatio quid.

Argu-

Argumenta contra tertiam Quæstionem.

Tex. 53. L. 1. de Cœlo tex. 85.

Opp. *Aristoteles grauitatem & leuitatem tarditatis & velocitatis causas assignat. 3. Phys. non ergo videtur esse sola potentia activa virtusq;. Præterea, quicquid est causa causæ ipsum est causa causati vt aiunt; sed forma est causa potentiæ activæ: ergo forma est causa huius proportionis de qua nunc agimus. Insuper mediy raritas & densitas velocitatem & tarditatem gignunt: non est ergo sola potentia subiecti causa. Deinceps finis (vt ait Philosophus in Ethicis) est causa prima movendi: non ergo est sola causa ipsa potentia rei. Postremo, non video quomodo potentia rei sit causa omnino, nam de adhuc in motu posita potentia non est omninò: quippe si sit, aut erit potentia materia & sic erit passiva, aut erit potentia forma qua dum res est in motu nõ exstat, at eius quod non est potentia nulla in rerum natura eminet, aut eminere potest.*

Finis causa prima movẽdi, & primũ intentione.

Potentia duplex.

Gravitas & levitas causæ externæ.

Forma causa remota.

Raritas & dẽsitas medii instrumentariæ causæ velo. & tard.

Potẽtia fluit à toto cõposito

Potẽtia sola interna & proxima causa velo. & tar.

Prima causa præsens omni mobili.

Resp. *Gravitas & levitas sunt causa externa non interna velocitatis & tarditatis in motione rerum. De forma dico id ipsum quod antea, nimirum esse causam remotam nõ primam. Ad tertium argumentũ de raritate et densitate medij, respondeo esse instrumentarias causas externas, non causas per se. De quarto argumento sic censeo, eandem causam esse motricem rerum mobilium, sed remotissimam. Postremò, si non videas quomodo potentia sit causa, hoc vnum discæ, eandem nec à materia sola, nec solum à forma, sed à toto composito, vel potiùs ab ipsa natura vt est principium internum motus fluere. Sic nõ materia nec forma potentia tantum, sed potentia mobilis omnino dicitur, qui materia (vt ita dicam) plumbeis ponderibus depressa tarditatem, formæ autem pennis alata velocitatem parit. At quomodo sola causa istorum haberi potest, fortasse dices? sola (inquam) interna & proxima in re qualibet movendâ dicitur, reliqua autem causa remota existunt & adventitia. Valdè latens & occulta est hæc vis movendi quam in re omni ineſt. Agnosco esse, & (si me audias) hinc iustam occasionem habes admirandi primam causam, quæ omni rei immobili præsens est, sedet q; ad gubernacula mundi, flectens reflectens, volvens revolvens omnia. Hæc sola causa hanc potentiam activam dedit, datã q; singulis iustè & potenter distribuit, prout natura cuiusq; rei capax & compos motionis existit.*

CAP

CAP. 5.

Utrum aucta vel diminuta potentia moventis, eadem proportione motus res celerior aut tardior fiat?

SCALA philosophiæ in centro fixa erecta iã in cœlum est, & per visibiles illius gradus ad invisibiles motores primamque causam motricẽ scandas. Liceat mihi (quod rariùs in hoc opere rogatus fecerim) vnum è sacris solum adferre. *Invisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt conspiciuntur: sempiterna quoq; eius vis & divinitas*. Quid addã? id certè quod beatissimus Apostolus addit. Si per externa hęc mũdi opera species divinę maiestatis cernãtur, omnes & singuli inexcusabiles simus necesse est, qui Deũ in speculo naturę intuentes vitulos istius mundi adoremus. Sed omissis verbis ad præsẽs negotium venio. Satis, iam satis de causa, de necessitate, essentiâ, existentiâ, ordine, subiecto, terminis, proprietatibus, mensurâ & comparatione istius motus disputavit Philosophus: nunc verò ascendens ad primum gradum scalæ attonitus obstupescit. Tãtam enim super scalã maiestatem cernit, vt potiùs silentio quàm eloquio eãdem describendam putet. Sed vt loquatur de ea aliquid, in hoc capite vnam quasi struit, septemque leges seu regulas de potentia moventium tradit.

Rom. 1.

Septẽ leges de potentiâ moventium.

Prima est, *si virtus seu potentia moventis mobile aliquod maius certo & definito tempore moveat, eadẽ virtus vel æqualis dimidium ipsius mobilis in medià proportione temporis permovebit*. Attende (studiose lector) non posse intelligi hoc loco intelligi nisi præconceptum hoc intelligas, *eum de proportione virtutum moventium respectu mobilium agere*. Propono ergo tria considerationi tuæ, potentiâ moventis, impotentiam mobilis, resistentiam medij deferentis. In potẽtia moventis proportio maior, minor, aut æqualis spectanda est; vnde comparatione moventis, mobilis & medij in tempore æquali aut inæquali nascitur. Sensus ergo generalis istarum regularum est, quòd à proportione maioris inæqualitatis actio in passum fiat: at à proportione æqualitatis, nec non minoris inæqualitatis actio non fiat. Ratio est, quoniam movens non potest agere in passum quod movetur, nisi virtute superet patientis impotentiam, & resistentiam medij; quia id quod est minoris virtutis & efficacię nõ potest agere

I

Tria proponũtur considerationi lectoris.

In omni motu agens virtute superat patientis impotentiam.

Actio non nisi à vincẽte. Aristoteles de Motu animalium.

agere in id quod est majoris resistentiæ. Contingit ergo mobile velociùs aut tardiùs moveri juxta proportionem virtutis motricis, resistentiam mobilis & medij superantis. Sed quoniam multiplex & varia est ista velocitatis & tarditatis in motu respectu moventis comparatio, regulæ assignantur, de quarum prima jam diximus.

2 Secunda est, *si virtus aliqua moventis ineæt aliquid mobile per aliquod spaciũ in æquali tempore, eadẽ virtutẽ vel æqualẽ dimidiũ illius mobilis posse movere per idem spaciũ sequentis proximè & immediatè temporis.* Vi enim agentis non imminutâ, subjecto & medio similiter affectis, idẽ effectus proportionis in motu sequentis ac præcedentis partis dimidię sequitur. Exempli causâ sit M. Milo currens, sit B. humeris injectũ onus (scilicet bos vel columna Herculis) sit S. stadiũ quod decurrit onustus Milo, sit T. tempus in quo hunc cursũ stadiumq; cõficit, sit deniq; P. potẽtia Milonis eadem & æqualis quâ prędictus hoc pondus subit: his positis, si virtus Milonis non deficiens integrũ bovẽ vel colũnã Herculis per dimidiũ stadiũ vnius horę dimidiâ parte ferat, eadẽ virtus nõ languens idem onus (nõ gravius) per alterũ dimidiũ stadij & horę, nõ longiùs, ex proportione movere potest, vt prima & tertia regulæ rectissimè docent. Quod si hoc verũ sit, quod est verissimũ, quid obstat quo minùs concludã, dimidâ partẽ bovis aut columnæ æqualiter divisam in minori proportione medij aut temporis posse deportari?

Sed pergam; tertia regula *in mobili & movente æqualitatem temporũ*, 3
quarta *æqualitatem moventis*, quinta *multiplicem proportionẽ mobilis*, sexta *inæqualitatem utriusq;*, vltima *omnium* (scilicet moventis, mobilis, spacij & temporis) *comparationem respicit*. Ordo Aristotelis in textu perspicuus, sensus obscurus, vsus maximus, si attendas. Nam etsi de motu locali solùm hæc theoremata tradantur, accommodari tamen possunt omnibus & singulis generibus mutationis, in quibus imperium & potentia moventis, rei mobilis (vt ita dicam) ad nutum movẽtis obsequium & obedientia, resistentia medij, mensura motus, exigentia temporis considerari debent. Si virtus moventis sit actu infinita, Deus est illud movens quod movere & mutare potest omnia, moveri autem & mutari non potest; si verò sit virtus moventis finita, eadem est vel externa vel interna, externa, vt potentia intelligentiarum moventium sphæras & globos mundi, vel (si placet) potentia dæmonum moventium homines ad bonum vel malum; interna, vt vis quælibet activa naturalis cuilibet rei naturali insita, non aliter sequens formam quàm rosa solis solem. Si hîc quæras, an omnem hîc motricem causam intelligat Philosophus? Omnem dico; excipit nullam. Quid an primam? Omnem, iterum dico, excipit nullam.

4
5
6

Theoremata in hoc cap. proposita singulis mutationis generibus possunt accõmodari.

Virtus movẽtis finita infinita.

Virtus primi motoris actu Infinita vel Finita, eaq; Externa vel Interna.

Quid

Quid philosopho cum prima causa? totus octavus liber iam demõstrabit tibi. Nã postquã naturæ passibus singulos grad⁹ scalę cœlestis attigerit (in quibus mota & moventia, agentia & patiẽtia invenit) necesse est vt tandẽ ad primũ movẽs (in quo omnia sunt & moventur) ascenderet: ad primum (inquam) movens, quod omnibus & singulis naturę effectis movendi potentiam dedit. Revertere (inquis) ad inferiores potentias, vireſque naturales rerum, doce in illis id quod Arist. hoc loco docet. Docebo: animadverte igitur in primis non esse omnino motum nisi virtus moventis potẽtiam mobilis & resistentiam medij impedientis superet. Nota etiam quòd ita motus sequatur potentiam motoris, vt effectus suam causam sequitur; velocitas tamen non ita potentiæ huic adęquatur vt eadem semper vtriusque habeatur proportio: non est enim necesse vt mobile duplo velociùs aut tardiùs moveatur, si potẽtia moventis externi sit duplo aut intẽtior aut remissior; quippe tale movens est agens & velocitatis seu tarditatis legibus non alligatur. Cæterùm si potentia moventis naturalis & interni cum internâ potentiâ mobilis medijque resistentiâ & appetentiâ finis conferatur: quò potentior virtus est eò velocior motus, & quò remissior illa, eò hic imbecillior dicitur. Ratio est, quoniam motus potentiam moventis vt effectus suam causã proximam sequitur; at inter causam motus & motum debet esse proportio: si ergo causa augeatur aut diminuatur motus intensior aut remissior reddetur. Similis est ratio velocitatis & tarditatis quoad resistentiam medij, quæ cæteris partibus causa quoque est cur aliquando velociùs aliquando tardiùs mobile incitetur. Quanto enim maior aut minor est proportio potentiæ in subiecto, & resistentiæ in medio, tantò maior aut minor est proportio velocitatis in motione. Regulæ quæ hîc traduntur sunt quasi oracula tenebris sepulta apud Philosophum; exemplis opus est vt aperiantur. Esto, breviter percurram. Primæ igitur regulæ sit hoc exẽplum, si quis decem libras vnâ horâ per vnum stadium ferre possit, rectè quinque libras eâdem horâ per duo stadia feret. Exemplum regulæ secũdæ sic vrget, aliquis potest horę spacio 60. libras per milliare humeris portare, ergo dimidiâ horâ per idem milliare libras 30. ferre potest. Tertiæ regulæ exemplum sic concludit; aliquis talentum ferre potest vnâ horâ per stadium, is ergo idem talentum ferre potest dimidiâ horâ per dimidium stadium. Hactenus ergo dictum sit de regulis pręcedentibus nunc de regulis & exemplis quę sequũtur paucissima attexam.

Primum movens potentiã movẽdi omnibus tribuit.

Omnis motus à fortiori.

Motus sequitur potentiã vt effectus causam,

Movẽs agẽs.

Resistẽtia medii nonnsiquã causa velocitatis aut tarditatis

Regulæ hîc traditę oracula tenebris sepulta, exẽpla igitur proponuntur.

Quarta ergo regula hæc est; *si virtus aliqua moveat aliquod mobile*

bile per aliquod ſpacium in certo & definito tempore, neceſſariò ſequitur eandem virtutem æqualiter diviſam movere poſſe dimidium mobile in eodem tempore per æquale ſpacium. Vt ſi virtus movens duodecim vim habeat vt ferat pondus mobile octo librarũ vnâ horâ per milliare: tunc movens 6. virtutum vim habens movebit pondus quatuor librarum eodem tempore per idem milliare: qualis enim eſt proportio 12. ad 6. eadem eſt proportio 8. ad quatuor, ſi reciprocã comparationem moventis reiq; mobilis conſideres.

Quintum theorema eſt, Si movens aliquod rem aliquam ponderoſam moveat certo tempore per ſpacium non incertum, ſequitur idem numero movens (non auctum viribus) duplo maius haud poſſe eodem tempore & ſpacio movere. Exempli cauſâ, teſtudo vnum tectum ſecum fert, at ſi non augeantur vires duas domunculas ferre nõ poteſt. Regula ſexta eſt, Si virtus moveat mobile aliquo tempore per definitum ſpacium, non eſt neceſſe vt dimidium movens partibus viribuſque diviſum idipſum moveat. Nam aliter ſi centum homines moveant navem per centum milliaria in centum horis, ſequeretur centeſimum hominem trahere poſſe navem eodem tempore per centeſimam ſpacij partem, nempe per vnum milliare, quod quàm abſurdum ſit concedere nemo eſt qui non videat. Is quoque videat Zenonis ſophiſma in textu non tenere, quo conatus eſt docere, idcirco vnum granum milij in terram cadens ſonum edere, quia infinitus numerus granorum effuſorum ſtrepitum in aere efficit.

Poſtrema regula eſt, Si vna virtus hoc mobile huius vel illius ponderis movere poſſit, aliaque virtus æqualis adiecta ſit, neceſſe eſt vt hæ duæ virtutes vnitæ compoſitum ex vtroq; pondere moveant: virtus enim vnita fortior, & ſi æqualiter vnita ſit, parem rationem proportionis in rem ſubiectam habet. Quid? an hæc theoremata fuſiùs à te tractata ſolùm in motu locali veritatem vſumque habent? Minimè, nam in omnibus generibus motus eadem fieri poteſt comparatio, ſi quatuor illa diligenter conſideres, de quibus in principio huius capitis diximus. Primum eſt id quod movet, alterum id quod movetur, tertium id ſpacium in quo fit motus, poſtremum id tempus in quo motus perficitur. Res aperta eſt in alteratione; exempli cauſâ in calefactione aëris ignis potentia movens eſt validiſſima, idcirco maximum aëris ſpacium breviſſimo tempore calefacit: nobiliſſima eſt virtus ſolis, ideoq; ferè in inſtanti totum aëris globum illuſtrat ſimul: vis movens animæ divina eſt, mirâ ergo celeritate ſpiritus ſuos animales (tanquam velociſſimos nuncios) in omnes partes & regiones corporis tranſmittit; Dei potentia movens infinita eſt (impie Diagora)

Phyſ. 8.

agora) cur ergo negas omnia posse movere Deum? Sed nunc audies plura de Deo, vt si non credas esse Deum philosophia doceat, persuadeat ratio, convincat natura, experientia demonstret. Verùm si hæc non moveant, movebit certè illius potentia qui primus motor dicitur, movebunt etiam omnes omnium moventium virtutes, movebunt dęmonum flagella, flammæ, tormenta, omnia: indignus enim luce, indignus cœlo, indignus Deo est, quem lucis, cœli, Deiq; potentia movere non potest.

Distinctio quæstionis.

An auctâ vel imminutâ potentiâ moventis, motus eâdem proportione celerior aut segnior fiat?

- Potentia motrix, seu virtus moventis in textu nominata est vel
  - Metaphysica, eademq; aut
    - Infinita, simplex, & essentialis, vt *Deus* qui primus motor, vel prima causa movens dicitur.
    - Finita, eadęmque aut
      1. Assistens, vt *intelligentiæ* quę orbi assistendo præest.
      2. Inhærens, vt *animæ humanæ* quę in homine veluti ad puppim sedet, navemq; corporis ad nutum & imperium suum movet.
  - Physica, & hęc quoq; duplex est,
    - Externa, eademque vel
      1. Simpliciter & absolutè, vt *medij potentia* quæ vim habet movędi: & tamen est simpliciter extra rem quam movet, vt *potentia aquæ* quæ vehit navę, *potentia aeris* quę movet avem.
      2. Comparatè: vt *potentia accidentis* quę vna cum accidente inhęret in re mota, vt vis *gravitatis & levitatis* in igne & terra.
    - Interna, eadęmque etiam aut
      1. Absoluta, vt forma cuiusq; rei, quæ prima & remota causa motus in re qualibet dicitur.
      2. Respectiva, vt nempe virtus illa de qua hîc à Philosopho præcipuè agitur: & hâc auctâ aut diminutâ necesse est vt motus rei celerior aut tardior fiat, vt argumentis, regulis, exemplis abundè in explanatione textus demonstratur.

Con-

Contra expositionem hujus quæstionis.

Interpretis officium quid.

Opp. *Interpretis est multiplicia distinguere, definire obscura, dividere incerta, vera demonstrare; tu verò in hoc capite id muneris non præstas; accepi enim videris vacillare, nullamque partem defendis certam, quippe nunc ad potentiam moventis, nunc ad essentiam mobilis, nunc ad resistentiam medij, nunc ad appetentiam subiecti, nunc ad hanc, nunc ad illam causam velocitatis & tarditatis nos refers, definis nihil, concludis nihil. Præterea, multas moventium regulas & leges hic infers, in quibus tanta est confusio quanta non est in vlla parte interpretationis tuæ: philosophare igitur vt vsum istorum cernam.*

Resp. *Interpretis quidem est hæc omnia & singula præstare quæ requiris, & ijsdem pro viribus in hoc opere non defui. Multiplicem potentiam in suas partes distinxi, definivi obscuram, divisi incertam, regulis & exemplis demonstravi. Accepi non sum, sixam vnamque partem defendo, multas equidem causas celeritatis & tarditatis assignavi, sed ad vnam primariam, nempe potentiam internam moventis lectorem refero. Confusio non est si attendas; philosophatus sum, & vsus eorum quæ dixi studioso lectori facilè apparebit.*

Contra quæstionem propositam.

Ca. de qualit.

Opp. *Nulla potentia naturalis augeri aut minui potest: ergo frustra proponitur hæc quæstio. An auctâ vel immutâ potentiâ moventis motus celerior aut tardior fiat? Antecedens probatur, quia omnis potentia naturalis est in secunda specie qualitatis, quæ intendi aut remitti non potest; potentia enim non contrarium, nec gradum intentionis habet.*

Potentia multiplex.

Resp. *Multiplex distinctio hujus nominis modo adhibita totam hanc litem & controversiam dissolvit. Est enim potentia interna vel externa: illa totius essentiæ vel formæ solius dicitur, hæc (nempe externa) aut infinita est, vt Deus in quo esse & posse idem sunt: aut finita, eademque assistens vt virtus intelligentiæ, vel inhærens vt virtus animæ: eademque vel prima, quæ eadem*

Potentia naturalis potest considerari dupliciter.

inchoatè habetur cum anima, vel secunda, quæ est affectio in secunda specie qualitatis. His præibatis ad argumentum respondeo, naturalem potentiam considerari posse duobus modis, vel in propria & simplici essentia sua, & sic nec intenditur nec remittitur, vel in composita existentia, quatenus activa vel passiva dicitur, & sic augeri diminuique potest. Exempli causâ vegetior est vis & potentia crescendi in planta, si ver primum in Ariete quàm secundum in Libra spectes. Non opus est pluribus exemplis; potentior (vt ita dicam) puer est infante, adolescens potentior puero, vir adolescente, post quam ætatem hæc potentia decrescit, donec imbecillitas aut impotentia fiat. Similis est ratio omnium externorum sensuum qui in flore ætatis acutiores existunt: in

pro-

præcipitio autem vita languent. Dico igitur potentiam nec habere contrariũ, nec gradum magis & minùs intensivè (vt aiunt) in se: extensivè autem & per accidens habere posse.

Potentia nõ suscipit contrarium aut gradus magis & minus intẽ. siue sed extẽ. siue.

Opp. *Si proportio velocitatis & tarditatis solam potentiam moventis sequatur, quid opus est gravitate, aut levitate aliisq; eiusdem causis, scilicet resistentia medij & appetentiâ finis, quæ non minùs videntur proportionem efficere, quam potentia moventis?*

Resp. *Proportio velocitatis & tarditatis sequitur potentiam vt primariã causam, non autem vt solam causam sui: aliæ enim sunt causæ fortuitæ non per se, adiuvantes vt instrumenta, non efficientes vt principia motus.*

Potentia primaria non sola causa velocitatis & tarditatis.

Opp. *Potentiâ diminutâ res sæpe moveri non potest omnino: ergo proportio velocitatis & tarditatis in motu à potẽtia moventis nõ dependet. Antecedẽs probatur exemplo in textu, nam si potentia auctæ centum hominum possit navem trahere, eadem potentia diminuta ad vnius hominis vim & virtutẽ, non potest omnino navem movere: auctam ergo & diminutam potentiam moventis, non sequitur proportio motionis.*

Resp. *Potentiam auctam aut diminutam moventis (vt inquit Philosophus) sequitur proportio motionis; sed per diminutam potentiam nõ intelligit sublatã penitus virtutem, vt nulla omnino habeatur inter movens et mobile proportio. In hoc ergo sophismate & paralogismo nos fallis, cùm impotentiam potẽtiæ nomine appelles. Nam vt non sequitur; modius granorum effusus sonum in aëre facit, ergo vnum granum sonorum aerem reddit: ita non rectè concluditur, si dicas centum homines posse in vna hora per milliare navem ingentem trahere, ergo vnus homo in centum horarum spacio potest eandem navem tam longè trahere & movere.*

Opp. *Multa moventia sunt libera & alterius generis à mobili, quod cõparationem negat: non est ergo necessitas proportionis inter potentiam moventis & mobilis. Præterea, cùm libera & soluta moventia assistant potius quàm inhæreant, non video rationem proportionis, quoniam ad proportionem & comparationem requiritur agentis & patientis communicatio societasq; in materia. Postremò, nulla inter liberè movens & mobile esse potest proportio, quoniam proportio solùm est inter illa quæ habent quantitatem: at liberè agentia & omni materia, & omni etiam quantitate vacant: ergo inter hæc & illa non est proportio. Nihil addo de constanti statu spirituali substantiæ omnium, quæ virtutum & facultatum in ea, quæ nec mutationi subiiciuntur nec vnquam deficiunt. Quod si verum sit, rectè hoc loco non defendis diminui posse moventis potentiam.*

Resp. *Sunt quidem multa moventia libera, vt damones intelligentiæ, animæ; sunt etiam alterius nonnunquam generis à re mota: ratio tamen hæc tua non sequitur, si necessitatem movendi illis à prima causa impo-*

sitam consideres. Primi enim motoris trutina librata est cuiusq; spiritus potẽtia, vt sit inter illam & mobile quod volvit certissima proportio. At dices inter res alterius generis non esse comparationem vt in priore capite docui. Phũ, nam ad comparationem requiritur unitas speciei; si verò non sit comparatio, non potest esse proportio, quia proportio est quædam comparationis species. Respondeo comparationem illic strictissimè intelligi. Hoc etiam addo, per unitatem speciei Arist. nõ insinuare rem unam specificam in substantia, sed rerũ diversarum unionem in specie, qualis est comparatio nivis & cygni in candore. Ludis in secundo argumento, parteq; sophista agis; transis enim à rebus ad voces, & ad idem non disputas. Dico igitur requiri inter physicè agentia & patientia communicationem in eadem materia: sed liberè agentia non sunt semper physica, nisi inhæreant vt forma. Idipsum respondeo ad tertium argumentum, in quo requiris quantitatem: nego enim quantitatem inhærentem spiritui moventis; est tamen proportio respectu primi motoris, qui definitã hãc potentiam in comparatione ad subiectum mobile in prima creatione dedit. Quod addis de statu & scientia spirituum certa libenter concedo, de secundo iamẽ intelligentias maiores aut minores vires posse suscipere, vt secundùm magis & minùs ad primam accedunt causam, unde & essentiam & influentiam habent. Quemadmodum ergo stellæ quò vicíniores sint Soli eò maiorem lucem & splendorem participant, vt in Hespere & Vespere constat: ita spiritus, omniaq; moventia quo propinquiora sint primæ causæ seu motori, id est Deo, eò potentiùs res movent, vt in cœlestium sphærarum ordine & motu liquidò apparet. Sphæram (studiose lector) vnusquisq; nostrùm movendam circa mundi medium & centrum habet: circa mundi medium & centrum dico, vt potentiâ moventis auctâ, terreum hoc mobile ad cœlum tandem primum q; motorem rapiatur. O quam multis hodiè rebellio motui in centro otioso vivunt? aut si laborent in eo, effodiunt opes, voluptates, honores, alias q; illecebras & irritamenta malorum. Non est hic certè orbicus motus, non est perfectus, nõ est (vt aiunt) simplex & regularis. Rota quæ vidit Ezechiel plena fuerunt oculis, id est scientiâ & providentiâ Dei, idcirco q; motis animalibus à terra fuerunt elevata. Sphæra nostra carẽt oculis, carent scientia & providentia Dei; motù ergo nobis non sunt à terra elevata, sed nos cum illis terra affixi cœlum vix intuemur, cœliq; motore aut non cognito aut contempto terra pondere pressi in Orcum ruimus. Sed Spiritus immẽse qui moves cœlum, hanc sphęrulã, id est animulam meã peccatricem move; tu enim es omnium rotarum spiritus, si me trahas sequar, si moveas obtemperabo.

Cap. 1. ver. 18.

Finis libri septimi Physicorum.

CAP. 1.

Virum de Deo motuq, primo Philosophi demonstratio repugnet sacris literis? Huic quæstioni annexum est dubium, An motus sit perpetuus?

QVid conaris Philosophe? quid in hoc vltimo libro Physicorum contendis de Deo agere? Quāvis sis Arist. & Philosophorū princeps, (si me audias) manum de tabula, aut saltem non vnum diem, vnum mensem vel annū, sed infinita sæcula ad deliberandū pete; mēt enim clausa corpore infinitum cœli numen non apprehendit. Ingenium Philosophi in mobile cœlum desinit; at quis, aut quid sit primus motor extra cœlū penitus ignorat. Vides hīc (Stagirita acutissime) Euripum cujus fluxum & refluxum nescis. Si dicas & facias quod te olim dixisse & fecisse ferunt, rectè dictum & factū puta. Cur stas attonitus? dic mecum (quæso) O Deus non possum capere te, tu capias me: Christianus sum & addam, beatus est quem Christus Deus capit.

Difficile est etiam summis philosophis, quid Deus sit, inquirere. Cicer. lib. 1. de Nat. deorum.

Iust. Mart. in parænesi ad Græcos. Nazian. Orat. 1. contra Iulian. D. Augu. Dulciloquio lib. 1. cap. 1.

Da veniam (studiose lector) non digrediar. Agit Philosophus de Deo primo motore primoq; authore omnium, agit quidem opportunè. Attentiùs quæso animadverte quantum lumen in indagine rerū divinarum ipsa natura præbeat, si à singulis ad vniversa, à compositis ad simplicia, ab effectis ad principia, à caducis ad æterna, ab humanis ad divina velis procedere. Rotas & globos inferioris mundi & æthereæ regionis volvisti mecū, pervenisti nunc ad primum mobile; quid vltra? Mobilium causas, species, ordines, motiones, proprietates, affectiones & fines observasti; quid vltra? moventium diversa genera, officia, loca, subjecta & imperia seriò notasti; quid vltra? eorū mirabiles virtutes, sedes, potentias, actiones & influentias divinas adumbratas vtcunq; vidisti, quid vltra? Quid vltra quæris? Est certè aliquid vltra, Ens entium, principium omnium simplex, æternum, infinitum, immensum,

Quid in hoc l. Aristot. agat.

Modus, quo modo primus motorem investigat.

In 3 prioribus libris de Cœl. & 1. secundo que li. de Met.

mensum, vnum. Quid vltra? nihil, nam in hoc sunt omnia; imò in hoc sunt omnia quæ subsistunt vnum. Hoc enim (vt loquar cum Aristotele) est causa causarum, motor cœli, author boni, effector mundi, rector animi, diuinissima essentia, maiestas æterna, incommutabilis vita, fœlicitas summa, Idea beatissima; sapientissimus vbique & sèper subsistès Deus; Quid vltra; Quid vltra adhuc quæris? nihil certè, nisi vt hoc vnum cœli terræq; principium colas, diligas, admireris. Quid si non? Impiè Diagora, quid si non, queris? Lumine naturę & philosophiæ cognoscis Deum, & vt Deum non colis? non diligis? non admiraris? obscuratum est insipiens cor tuum, & cùm sapiens videri cupias stultus factus es. Nam cum stulto in corde tuo loqueris, *non est Deus.* O tempora si hæc verba istam ætatem vulnerent! O mores si legentiam conscientias vrant! Sed

L. de Mundo. Meta. l 12. te. 39. 52. 65.

Cicer. l 3. de Natu. deorũ.

Ro. 1. 21 psal. 13. 1. & 53. 1.

Nunquam sera est ad bonos mores via.

Deus est, si non credas iterum dico, Deus est: si adhuc non credas, sacra vt credas iubent; si non credas sacris, volumina naturæ, cœlum, sidera, centrum, elementa suadent; si hæc non vrgeant, ratio & sensus mouent; si ista non moveant reprobus es, odium Dei es, & quoniam vivus nõ credis, mortuus profectò scies & senties. *Quem enim amor Dei non movet, horror conscientia vulnerabit.*

Ro. 1. 20. Act. 14. 17.

Huius Latgumentum.

Quorsum hæc, fortasse dices? certè vt huius excellentis libri (diuiniore Aristotelis ingenio conscripti) vmbram ex fronte & prælatione intelligas. Nam licèt in eo nunc de motus, nunc de essentia mobilis disputet; eò tamen præcipuè contendit, vt vnũ primũ in eo motorẽ esse demonstret, eundẽque solũ vt sũmũ bonum omnium, quęrẽdum, amplectendũ, honorandum concludat. Et quoniã ordine naturæ de prima causã agens non potest à definitione eiusdem procedere (*Principia enim & prima non definiuntur*) à comparatione effectus cũ causa hoc modo incipit. Vnus est primus motus: ergo vnus est primus motor: Primus motus est simplex & ęternus: ergo multò magis simplex & æternus est primus motor. Motus primus est actu velocissimus: cogitatione ergo velocior est primus motor. Est primus motus in virtute potẽtior reliquis (quippe nihil cœli motũ impedit) subsistit ergo primus motor potẽtissimus. Motus primus est insitus & cõnaturalis cœlo: nullũ ergo accidens est in Deo. Primũ mobile nullo loco cõtinetur: Deus ergo vbiq, est, et nulli loco aut tempori alligatur. Gnomõ seu index hic est futurę disputationis sparsim in hoc libro habitæ.

Phy. 8. t. 45. 47

Phy. 8. l. te. 48. l. 2. de cœ. t. 29

Dubium.

Sed hîc emergit scrupulus nõ parvi momenti de ordine quo vtitur Phũs in demõstrãdo Deo. Facilè resolvetur hoc dubiũ, si in omni naturę effectu & opere hęc tria cõsideres, materiã, formã, actionem.

In

In materia imperfectio, in forma perfectio, in actione causæ efficientis ordo & subordinatio cernitur. Quid perficit materiam? Deus: formam quid aliud inducit nisi Deus? Quid vtramque movet, iungit & conservat? Nihil certè nisi Deus. Quid multis? Omne creatum ens est (vt ait D. Thomas) ex nihilo & ab alio: vt ens est designat perfectionem, & sic in eo agnoscimus Deum viâ (vt aiunt) eminentiæ, dum quicquid in rebus eminet perfectum, Deo attribuimus; ex. gr. causâ vitâ, sapientiâ, bonitatè. *Ex nihilo* simpliciter vt Theologi, *ex nihilo* cóparatè vt philosophi volũt, id est ex materia prima quæ in rebus designat defectionẽ, quâ dũ à divina essẽtia penitus removemus, ad notitiam Dei viâ (vt aiunt) negationis accedimus; omnem enim defectum à Deo tollimus. *Ab alio* notat causarũ efficientiũ & moventium ordinem, per quẽ etiã ex efficientia Deũ cognoscimus viâ (vt aiunt) causalitatis; non quòd per causas Deum quæramus (prima enim causa non habet causam) sed quòd ordine causarum moventium perspecto, necesse sit tandem vt ad primam causam motricem omnium veniamus. Si nunc quæras quonam istorum modorũ vtitur Philosophus in hoc libro, vt demonstret Deum esse; respõdeo omnibus illum vti modo. Nã per viam eminentiæ ostendit Deũ esse, cùm ei omnia excelsa, perfecta, divina & æterna attribuat: per viam negationis, cùm accidentia omnia; caduca, mortalia & imperfecta in illo neget: per viam causalitatis (vt loquuntur veteres) cùm in scala naturæ & moventium ordine necessariò ad primum motorem causamq; causarũ veniat. Est (inquit) Deus incõmutabilis, essẽtia simplex, infinita, immensa, æterna, sẽper, indivisibiliter & vbiq; subsistẽs; ecce eminẽtiã. Nõ est in Deo vlla materia, nõ est vlla affectio, nõ est vlla mutatio, nõ est vlla labes aut imperfectio; ecce negationẽ. Est prima causa, est causa causarũ, est causa effectrix & omnũ motrix, est finalis causa & cõservatrix entiũ, est causa transcẽdẽs, ipsũq; summũ essentiale bonum (si liceat mihi cum veteribus loqui) ecce causalitatem.

Modi tres quibus Deum agnoscimus, & Aristoteles in eo demõstrãdo vtitur.

Si media istarũ demõstrationũ requiras, infinita sũt & in hoc libro, & in libris Metaphysicorũ; volumẽ scribẽtẽ si eorũ pauca recensẽrẽ. Quotquot nãq; sũt entia, tot sũt media & instrumẽta demõstrãdi Deũ. Atomus probat, musca probat, infima, media, sũma probãt, omnia probãt in omnib⁹ enim essẽtia, scientia, providẽtia divina lucet. Essẽtia sine qua nõ sũt, scientia sine quâ nõ fiũt, providẽtia sine qua nõ benè sũt nec cõservãtur. Vide causarũ fatalẽ nexũ, admirabilẽ mobilium situ, ineffabilẽ moventiũ ordinẽ, insignẽ ornatũ cœli, obstupẽdã fabricã, motionẽ & cõservationẽ mundi. Vide terrã pensilẽ in aëre, vide aquam fluxilẽ in terra, vide aërem, vide ignem, vide sub cœlo & in cœlo omnia

Media ad Deum demõstrãdum quot.

Dei essentia scientia, & providentia in omnibus elucet.

Nulla res in qua nõ mirãdum aliquid inditum habeatur.

De partibus animalium. l. 1. c. 5.

nia, in omnib⁹ videbis magna mysteria, magna miracula, stupid⁹ es si adhuc dubites an sit Deus, si nō agnoscas impius, Atheus si nō colas.

Sed oblitus fum fere institutæ mes: ignosce tamen (studiose lector) hunc felicem digressionis motum, præsertim cùm non multùm à re digrediar. Agit Philosophus de Deo, interpres de Deo loquor, Atheu me cogūt plura quàm velim loqui, tacere non possū; cùm detur occasio loquar. Attamen si omnia loquar, mē parùm aut nihil de rē tāta locutum puta; satis est si cū Arist. luminibus naturę & philosophię convincam Deum esse, altior & sublimior philosophia est quę eū colendum probet. Hāc vmbrā totius libri sequentis propositā, ad primi capitis quæstionē venio. Sed anteq; eandē proponā, hūc syllogismū vt eiusdē summā & epitomē cōtexam. Mot⁹ æternus ęternū motorem probat, sed est motus ęternus: ergo est ęternus motor. Ouenit etiā hūc syllogismū Phūs in textu hoc modo. Movēs ęternū motū sēpiternū docet, sed est movēs æternū (id est Deus) ergo est motus sempiternus.

Capitis huius Epitome.

Nunc moveo quæstionem, *Vtrum de Deo motore, perpetua Philosophi hæc demonstratio repugnes sacris?* Iohannes Ludovicus Haventreuterus, doctissimus medicus & Philosophus nostrę ętatis, affirmat nō repugnare: aliud enim (inquit) est si dicas motū immediatē, simpliciter & omnino nec incepisse, nec desiturum; aliud si dicas eundem naturā genere atum non esse, nec vi naturę interiturum. Sed in his syllogismis, Aristoteles vim solam mobilis naturæ respicit, nō potentiā primi moventis, quā infinitā esse alicubi cōcedit. Quippe neq; hīc neque in alio vllo loco motū operū affirmat, motū respectu Dei aut principium habuisse, aut finem habiturum. Imò contrarium dicit, cùm agnoscat Deum esse primā causam motus, eumq; actu infinitū, liberrimūq; agens nullis causis, omnino, nullis mediis, nullis instrumentis alligatū: sequitur ergo nō negasse Philosopho quin motus & mundus dicantur incepisse & interire posse si primā causam, negāsse autem si ipsam naturam causā secundam spectes. Vt ergo oraculum veritatis est, mundum ex nihilo, non in tempore sed in principio, omnipotentis verbo creatū esse, adeoq; nūc eodē verbo cōservatū, & tādē perituri: ita verū est naturę vi nō incepisse, nō desituū, sed sēperfuisse esseq, futurū. Quippe natura nec fecit nec desinit motū: at Deū & faciēdi & destruēdi potētiā nō negat Phūs, imò vbiq; attribuit, cū Metaphysicū in omnia illū habere imperiū asserat. Incepit ergo motus, incepit mūdus, incepit tēpus nō refragāte Philosopho, si primam causā potētiāq, diuinā cōsideres: nō incepit motus, nō incepit mūdus, nō incepit tēpus, si causā secundā respicias; ea enim esset infesta & pernicioſa sibi, si in se & sua effecta violētas manus vnquam injiceret.

In compēdio librorum Phy lib. & cap. 2.

Motus habuit finem & principium secundū Aristotelē.

Mundum quo modo æternū dicat Phūs.

Gen. 1. c. toto. Heb 1, 3. Mat 24. 35.

L. de Mū. c. 7. Mundus quo modo incepit quomodo nō incepit.

Quid

Quid motorē concedo cum Philosopho principiū habuisse tēpus; hoc ipsū etiā nego. Habuisse dico, sed à præstantiore & diviniore causa quā naturā nō habuisse dico secundū vim naturę, quæ (vt ratio & naturalis philosophia docēt) perpetuo motu & mutatione rerū æternitati studet: sēper ergo secundū naturā fuit motus, sēperq; erit; vnde ēcludo à voce loquētis veluti naturæ, motorē sempiternum esse, id est Deum. Nam si secundùm naturę vim motus sit æternus (vt iam probatur) & non sit motus nisi sit movens, sitque inter motum, movens & mobile, relatio, æternitas motoris necessariò ex æternitate ipsius motus sequetur, nec non ex adverso æternitas motus ex æternitate motoris. His positis, constat non esse tantam & tam absurdam cōtradictionem apud Philosophum de æternitate motus & mundi, vt multi rem ad vivum non discutientes absurdè somniant. Comprobatur Philosophi opinio de mūdi æternitate. De Ortu & inter l. 2. c. 1 & c. 58. 59. & de Anima, 2. t. 34.

Cæterùm nūc venio ad probationē minoris propositionis in priori syllogismo, quæ hæc est: *Sed motus est sempiternus.* Nota quidē satis est hæc propositio ex ijs quę in superioribus de Naturā libris explicata sunt, vbi docuimus naturæ vi dari nō posse primū gradum aut *mutatū esse* in motu; successio enim perpetua est, & indefessa vicissitudo rerū. Vt ergo nullum tempus vel esse vel cogitari potest absq; *Nūc*, quod est principium futuri, & præteriti finis: ita nullus motus vel esse vel cogitari potest, in quo non sit *mutatū esse*; quo illius partes copulātur. Et vt in tempore dari non potest vllā vi & potentiā naturæ primum instans generationis: ita in motu dari non potest eādem potentiā naturæ primum *mutatum esse*. Omnem siquidē motum alia antecessit rei mutatio; motus ergo naturā genitus nunquam incepit; existens ergo perpetuus arguit Deum esse, eundemq; motorem sempiternum. Omitto ista & ad conversum syllogismum accedo, qui sic se habet. Si causa movens & res mobilis sint sēpiternæ, motus etiam erit sēpiternus; sed causa movens & res mobilis semper fuerunt: ergo motus etiā sempiternus erit. Maior istius ratiocinationis perspicua est, quia causa movens, res mobilis & motus (vt superiùs demonstratum est) proportione adæquantur. Minor constat, quia Deus æternus essentiā & constitutione suā, res mobilis potentiā & successione perpetua dicitur; at nec movens nec mobile dicuntur sine motu; ergo si illa sint sempiterna, motus ipse sempiternus erit. Nam si movens & mobile æterna sint sine motu, aut semper movebant & movebantur, aut semper quiescebant: si semper movebāt & movebātur, motus fuit sempiternus; non autem sēper quiescebant, quia quies arguit motū præcessisse; quippe quies est privatio & cessatio motus antecedētis: sēper ergo movebāt & movebātur, & proinde motor sēpiternus erat. Hoc pro-

Motus est æternus. Phy. 6 l. t. 46.

Vt in tempore primum instans, ita in motu primum mutatum esse dari nō potest.

Phy. l. 4. t. 3.

probat Philosophus exemplis movetium physicè & metaphysicè, quorum illa semper movens eodem modo, vt ignis non calefaciat nisi rei frigidæ admoveatur: hæc verò non nunquam contrarijs motibus vtuntur, quia sunt movenia voluntaria, vt animæ separatæ, intelligentiæ, Deus. Adde argumentum à tempore cujus primũ instans non datur, quo concesso, motus (qui est mensura temporis) necessariò est perpetuus. Hæc omnia verissima esse fatentur omnes physiologi, qui accommodatè & congruenter ad naturam locuti sunt de æternitate motus. Imò ipse Empedocles, qui (vt est in textu) nunc moventia & mobilia quiescere, nunc movere & moveri somniavit, motum perpetuum hoc versu concludit esse:

Phys. li. 4.

Empedocles pro æternitate motus.

Hæc sic immota æternum volvuntur in orbem.

Anaxagoras pro eâdem.

Idem Anaxagoras putavit, quietes omnes post infiniti temporis quietem à mente agitari, & in partes dividi cogitabat; quâ divisione & secretione specierum mundum genitum & ornatum fuisse tradidit. Phantasmata hæc sunt hominum, argumenta vera & solida sunt quæ à Philosopho proponuntur: si hoc vnum observes, non esse Arist. tã à ratione, philosophiâ & religione alienum, vt Deo vllam necessitatem motionis imponat. Nam licèt vt physiologus doceat esse necessariam relationem inter movens & mobile; vt metaphysicus tamen ab omni relatione Deum liberum & immunem esse verè existimat. Quamvis ergo in physiologia hæc enthymemata rectè sequantur & cohæreant, *est motus sempiternus, ergo est motor sempiternus*; & iterum *est motor perpetuus, ergo est motus perpetuus*: in Metaphysica tamen scientia (quæ est Theologia veterum Philosophorum) hæc simpliciter non tenent. Nam Deus æternus fuit ante omnem motum, & potest esse sine motu; fecit enim tempus & motum. At dices Arist. in hoc toto libro sceleratissimè Deum motui astrinxisse. Falso accusas Aristotelem; nam si motui illum astringat, cui etiam tempori non astringit? at vbiq; negat æternum tempore mensurari, imò disertissimis verbis negat Deum esse in tempore: eâdem ergo operâ negat eundem motui (qui tempore mensuratur) alligari.

Deus nõ movet ex necessitate, secundũ Philosophũ. Phy. 7. text. 10.

enthymemata in physicis, nõ tenẽtia in Metaphysicis.

Arist. Deum motui non astringit.

Distinctio

Distinctio primæ quæstionis huius capitis.

Absoluta & metaphysica contemplatio Dei, quam frequenter attingit, & sic Deū nullis mediis astringendū esse demonstrat.

1 Ab ordine rerum, quia est prima causa, quæ suā ipsius essentiā & infinitā virtute omnia efficit & operatur, idq; sine medio.

2 A simplicitate essentiæ, quia est simplicissimus & purissimus actus, at sic non esset si mediis & instrumentis alligatus ageret.

3 A libertate voluntatis, quia est liberrimū agens, at sic non esset si cum vlla necessitas ad agendum impelleret.

4 Ab infinitate potentiæ, quia est infinitè potens, essentialiter omnē locum complens, & vbiq; in omnibus totus subsistens, at sic non esset si mediis haberet opus.

5 Ab essentiali æternitate bonitatis, quia est essentiale, æternum, incommutabile bonū, cuius imperio subiiciuntur omnia: huic ergo maiestati plurimum detractum est si alligetur mediis.

6 Ab immensitate naturæ, quia est ens entiū, trāscendens omnes limites naturæ: ergo nullam relationis ad motum aut mobile necessitatem habet.

7 A supernaturali modo subsistentiæ, quia est Metaphysica substantia, spiritus beatissimus in se subsistens, neutiquam indigens vt fiat: nō eget ergo causis, non eget mediis, illis tamen nonnunquam vtitur, vt homo ex alijs obsequentibus illius imperio, ad nutū intelligat sui creatoris seipsum subijcere.

8 A mirabilibus effectis suis, quia obstupenda sæpissime, præter & contra naturam rationemq; sine medio facit, vt in libro de Mirabilibus mundi cōstat.

In expositione Philosophi loquentis de Deo (quem nomine *primi motoris* plerumque in hoc libro describit) diligenter considerāda sunt duo

1 A subordinatione causarum, quę esse non potest si non sit prima causa infinita, id est, Deus qui omnia per sua media disponit.

2 A comparatione effectorum cum causis in scala naturæ per gradus ab infimis ad summa; exēpli causā, *à centro terræ ad circumferentiam primi mobilis cæli*, quod moveri quidem non potest sine loco, si non sit infinitus motor, id est Deus.

3 A relatione necessariā mouentium & mobilium, inter quæ aliquod primum esse debet, vtriusque generis scilicet primū mobile, id est cœlum, & primus motor, id est Deus.

4 A proportione inter rem mobilem & motorem; nempe vt motor sit potentior mobili: at quoniā cœlum est immensum & diuinum corpus, infinitæ ferè virtutis, illum motor potentior esse non potest si nō sit infinitus Deus.

Respecti-

Respectiva & physica speculatio, in ordine & comparatione ad opera seu effecta in rerum naturâ posita, & sic inter Deum & naturâ, motum & mobile, id est inter primam causam aliasq; causas & effectus, quandâ conditionalê necessitatem relationis esse confirmat

5 A duratione rei mobilis & movendi; nimirum si res mobilis (vt cœlũ) sit tali formâ ornatus, tãtâq; armatus potentiâ, vt à nullo alio in rerum naturâ vim & impetum patiatur, & proinde habeatur duratione æternum, multò magis illius motor æternus haberi debet. Et conversâ hac ratione si motor cœli sit æternus, motum cœli æternum esse oportet, quod verum est si motorem in relatione ad mobile, non in absoluta sua essentiâ consideres. Nam sic si consideretur Deus, mundum motumque posse destruere & devastare nõ negat Philosophus, vt ex rationibus in prima parte huius tabellæ patet.

6 A ratione providentiæ divinæ, quæ voluntatis beneplaciti sibi necessitatem conditionalem imposuit, vt vnà cum effectis in conservatione mundi veluti habitaret, propriâq; præsentiâ gubernaret, donec ab illius imperio declinet.

7 A contradictione naturæ, si mediis non vteretur Deus, quippe cum omnia miraculo non ordine naturæ fierent, quod fatalem nexum seriemq; causarũ cum effectis, adeoq; ipsam naturam tolleret.

8 A similitudine, nam vt anima in absolutâ suâ naturâ est spiritus immunis, nullis potentijs & organis corporis alligatus, at in comparatâ suâ essentiâ actus corporis & forma dicitur: ita Deus si absolutè consideretur multò magis est liber & immunis spiritus, ab omni materia & movendi necessitate separatus, at in comparata illius providentia ad opera & effecta sua, actus quidam est & motor, mediisq; & organis naturæ aliarumque secundarum causarũ vtitur in administratione rerum. Et vt animus separatus à corpore vivit beatus, corpus verò separatum peritsita Deus secundùm essentiam infinitam suam separari potest quando vult & placet. *Sed (ô Deus!) quantam tum ruinam hic mundus patietur? quippe si tu deseras perimus, at non peribimus si te diligamus.*

9 A consideratione finis, qui est vt minor mundus & maximum opus Dei (*Hominem* intelligo) suũ *creatorem & motorem* diligat, non contemnat media quæ ipse fecit, mundum credat corrumpi si ipse deseratur ratio est, quia ille omnę naturæ imperium (cuius vi æternus habetur) superat. Naturâ enim motum & mundum æternum Aristoteles defendit, non tamen maiestati divinæ (vt verè & ex animo loquar quod sentio) potestatem destruendi negat.

Argumenta in quæstionem, Vtrum de Deo motuq; perpetuo Philosophi demonstratio repugnet sacris?

Opp.

Opp. *Quò te rapit cæcus tuus amor, & superstitiosum studium Aristotelis? In senatu ferè omnium Christianorum hoc dogma illius de æternitate mundi & mundi explosum est; & tamen in hoc loco falsissimas illius demonstrationes sacris non repugnare otiosè defendis.*

Resp. *Cum umbrâ luctas, non sum tecum in verbis Aristotelis verba vel illum vel resultantem vel errantem sequar. De motu mundi q; æternitate illius opinio in senatu doctorum non condemnatur, non explodatur vt aiũt; quod hanc æternitatem & motus ei mundi non defendis respectu Dei, (quem liberrimum agens, infinitum Spiritum, nullis modis astrictum docet) sed respectu naturæ (quæ perpetua causa motus definitur esse) agnoscit Deum, agnoscit naturam; illum causam Metaphysicam, hanc causam Physicam agnoscit. In demonstrationibus suis ergo non se opponit Deo, nõ repugnat sacris, quia hæc stabilire possunt. Motus incepit, motus non incepit; incepit si divinam potentiam metaphysicè; non incepit si naturam Speciei physicæ, quæ æternitati in successione rerum perpetuâ studet.*

Aug de Gene. cont. Manich. cap. & 28. quæst. in vet. test. Zanch. de oper. Dei par. 1. l. 1. c. 3. Mor. de Civ. relig. cap 7. August. de Civi. Dei l. 11 cap 4. Iul. Scali. Exer. 61. num. 2. August. 28. quæst. citatâ. Mundus re. spectu Dei nõ potest, respectu nostri di. ci potest æternus.. Authores mũdi & motus æternitatem post Arist. astruentes. Averroes. Avicenna. Tho. Aquin. Scotus. Simplicius. Lambertus. Burlæus. Tartaretus. Alii veteres, & recentiores.. Tres rationes quibus docẽt Colonienses Aristi opinionem de Mundi æternitate sacris non repugnare.

Opp. *Produc vnum doctorẽ ex tua opinione, facilè aliter non credã dictis.*

Resp. *Rationibus potiùs quàm authoritatibus, argumentis potiùs quàm testimonijs libenter in hac re agerem, sed quoniam vrges attende. Averroes inquit quod inscribitur Destructio destructionum, aut Deum secundùm Aristot. non agere ex necessitate, sed eminentiore alio quodam modo, sibi dunt axat perspicuo, & mortalibus incognito. Lege Avicennam 9. Metaphysicorũ c. 4. D. Thomam in hoc libro, Scotũ Quodlibetic. 7. & in 2. sententiarũ, distinct. 1. primâ, quæstione 4. Lege Simplicium ad initium huius operis, lege Burlæum, Tartaretũ, Scholæ Colonien sem, Lambertũ inter veteres: & inter neotericos Pacium, Zabarellã, Collegium Conimbricẽse, alios q; complures excellentes viros in Cõmentarijs super hunc librum, et invenies eos omnes eâ esse opinione, quod Arist. respectu cuiusvis motus mundi q, æternitatẽ defenderit, quod q; non simpliciter negârit eundẽ incepisse. Sed vt non nudis testimonijs hominum acquiescas, audi tres rationes quas ex schola Colonensi diligenter fideliter q; collegi. Sic ait; Positio Arist. de mundo & motu non est cõtraria sacris, quod probatur tribus argumentis. Primum est, quoniam Phũs & fides non loquantur eadẽ modo de inceptione mũdi; si ergo modos distinguas, facilè reconciliare potes. Alterũ est, quoniã Arist. (vt videtur) data operâ ista positionẽ nõ philosophicis argumentis probat, sed solũ vbicunq; de hac materia loquitur, eandẽ antiquorũ opinionibus & testimonijs illustrat; quod potiùs Oratoris probabiliter persuadentis est, quàm solito Arist. more demonstrantis. Postremũ est quod ex hac maximè persuadet; nã disertis verbis in primo Top. dicit, q; quædã sint problemata dialectica quæ demonstrari non possint, inter quæ hoc vnum inter cæteras enumerat, An mundus sit sempiternus nec ne? Hanc rationem (doctissime lector) satis excudas aliis superiùs à me reflatis putavi, vt non desiderem*

argu-

argumenta in hac conſtatione in ſchola agitata.

Opp. Philoſophus in hoc capite triplici medio conatur probare motũ eſſe ſempiternum, ſcilicet à definitione ipſius motꝰ, à relatione mouẽtis, & à durationẽ tẽporis; ſed ſacris hæc argumenta repugnant: ergo Ariſt. demonſtratio de Deo & motu ſacris literis repugnat. Minor cõſtat, cùm è ſacris perſpicuũ ſit motũ, tẽpus & mundũ ſuũ primũ inſtans & momẽtũ creationis habuiſſe.

Mũdꝰ ratione Metaphyſicâ non Phyſicâ creatus.

Reſp. Opus eſt incudem ingenij tui malleis Herculeis cõtundere, vt impreſſa diſtinctionis ſuperioris veritas firmiùs inhæreat. Dico itaque Ariſtotelem Metaphyſicè concedere à Deo motum & mundum conditum fuiſſe; negare autem phyſicè in tempore fuiſſe fabricatum, aut interiturum. Ratio eſt, quia vt motus non poteſt incipere ſine alio motu: ita claudi & terminari non poteſt ſine alia mutatione. In omni enim vèrè continuo phyſico eſt perpetua ſucceſſio, quæ in partes inſinitas eiuſdem proportionis dividi & ſecari poteſt. Quippe vt eſt in omni tempore pars, temporis noſtri, quod ſemper arguit præteritum & futurum: ita in omni motu exiſtit mutatum eſſe, quod ſemper docet motum præcedere, aliumq; inſtare. Vnde rectè concludit Philoſophus naturaliter non dari primum inſtans in tempore, nec primum mutatũ eſſe in motu, ſed vtrumq; perpetuum eſſe. Verum, ſ. negat Deum vtrumq; creare, nõ negat Philoſophus illum poſſe; nam apertè in 4. Topicorum, c. 7. aut Deum multa facere quidẽ poſſe quæ nõ facit; quaſi diceret, multa poſſe Deum metaphyſicè quæ phyſicè non facit; at ſive Metaphyſica eſſentiâ conſideretur Dei eſſe & poſſe in eo idem ſunt, vt in 3. huius operis inſinuavit.

Phy. l. 4. c. 89.

Deus multa poteſt quæ non vult.

Opp. Æternitas motus quam inſinuas reſpectu naturæ Atheiſmum olet, quippe ſi ea p.natur: facilè concludes omnia natura veluti penſo nectì, & ab illius filo pendere. Nam hinc (ut fallar) tendit Philoſophus, vt probet naturam eſſe matrem, nutricem & conſervatricem omnium, eamq; fatali & perpetuo cauſarum nexu & motu mundum æternum efficere; quã ſpeciẽ æternitatis ſi defẽdas cũ Ariſtotele, divinã poteſtãi aut tollis aut diminuis. Si enim Deus motum produxerit, vt tenes, quomodo natura vi æternũ eſſe ſineti. traductione Dei poſſis defẽdere, niſi inferiorem cauſã id poſſe defendere, & cauſa verè infinita nõ poteſt? Præterea hoc nomine æternitatis abuteris, cum ipſũ motum reiq; vllis præterquam Deo attribuas; eſt enim nihil æternum præter Deum.

Quomodo intelligitur, motum reſpectu naturæ eſſe æternum.

Reſp. Potiùs quàm Atheiſmũ oleret oratio mea, perpetuum mihimet ſilentium imperarem; cùm igitur dico motum æternum eſſe reſpectu naturæ, non aliter intelligo hanc propoſitionem quàm illam apud Philoſophum, Motum ſcilicet in genere continuum eſſe, poſſeq; dividi ſecundùm partem proportionis definitæ. Hoc idem etiam de tempore cenſeo, & in hoc ſenſu æternum motu reſpectu naturæ nec vllam defectionem à veritate, nec vllam detractionem à ſummæ & divinæ eſſentiæ (quam ſolam per ſe & eſſentialiter

æternam

æternam esse agnosce) arguit. Sed hic non est sensus Aristotelis fortasse ais. Est nam Metaphysica contemplatione Dei Deum nullis medijs astringi, sed liberrimum agens, nullis subsidijs egens concludit esse. Verumtamen, quoniam in providentia sua respicit creata, interpres naturæ Aristoteles sphæras secundarum causarum volvit, in quibus naturam ipsam dominam & principium primum physicū ipsius motus ponit, et ad quam alias subordinatas causas Physicas veluti catenatas trahit. Dicis me abuti hoc nomine æternitatis, & soli Deo (vt ais) convenit; respondeo loquendum esse cum multis, *sentiendum cum paucis. Consentio equidem tecum, propriè Deum æternum dici, motum verò & mundum potius perpetuum quàm æternum appellari debere; æternum enim immutabilem essentiam semper præsentem arguit, perpetuum autem à parte post (vt aiunt) durantem docet. Hanc animam Socratis nō ab æterno esse, sed perpetuò fore dicimus.*

Aristoteles in hoc l. non tã primã quam causas secundas respexit.

Æternum perpetuū non prorsus idem.

Opp. *In angustias coactus ex cùm inter* æternū & perpetuum *tam curiosè distinguas: sed esto, ab æterno tamen fuisse motum sic probo, quia Deus aut ab æterno produxit, aut nō; si produxerit æternus est, si verò non produxerit, tunc Deus non agens factus est de novo agens, quod sine mutatione fieri non potest; at in Deum nulla mutatio nec mutationis species secundùm Philosophi doctrinam cadit.*

Resp. *Tritum est*, perire quod feceris ingrato; *distinctio hæc tua est inter* æternum & perpetuum, *quam libenter vt veram admisi, sed nunc eandem vt curiosam reprehendis. Verum esto inquis, ab æterno tamē motum fuisse sic probo. Age igitur, sic respondeo argumento, Deum scilicet actu non produxisse motum, neq; inde concludis rectè mutationē esse in Deo; quia quod intendit in præscientia agere, idipsum eodē quo intendit modo facit; vel (si vis) respondeo cum alijs, motum adhuc non subsistentem in rerum natura, subsitisse apud Deum, cui omnia entia futura præsentia sunt; suis enim nominibus appellat ea quæ non sunt ac si essent. Ignoscas mihi, si vnum locum è sacris huic instituto accōmodem. Dilexit Deus Iacob, odioq; habuit Esau antequam fuerunt, imò ante iacta fundamenta mundi electos vocare & prædestinare dicitur; ratio est, quia illius æterna essentia caniciem temporis non videt, nec non omnia præterita, futura & præsentia videt.*

Heb. 4. c. 13. v.

Mala c. 1. ver. 2. 3.

Rom. 9. 11. 13.

Ephe. 1. 1. & 2.

Tim 1. 9.

Opp. *Sacra philosophia docet cœlos ardentes solvi debere, ipsaq; elementa ignis ardore contabescere; evanescēt enim cœli, & sicut vestimentum inveterascent: demonstratio autem Philosophi hoc loco contrarium docet; ergo demonstratio Philosophi repugnat sacris literis.*

2. Pet. c. 3.

Resp. *Doctores & lumina Ecclesiæ dubitant, An in nihilum tandem hic mundus dissolvetur. Nam addit Apostolus, quòd novos cœlos & novam terram expectamus. Quicquid ergo est in omnibus corruptum & impurū evanescet, purū verò veluti essentia cuiusq; potentis Dei manu probatū relinquetur;*

vt

vt quidam volunt. Quemadmodum enim minoris mundi (id est hominis) pars vna, nempe corpus, vertitur in cineres, altera (nempe anima) immortalitate donatur, totusque homo tandem potentiâ Dei renovatus in perpetuum vivit: ita secundùm quorundam opinionem, maioris mundi inferioribus elementis mutatis, sphæraq; cœlestibus renovatis, novum cælum novaque terra fient, in quibus iustitia habitabit. Hanc opinionem suam stabiliunt viri non indocti, quia electi sursum rapientur in aërem,

Isa.65.17.& 66.22.2 Pet.3.13.

1.Thes.4.17. *& Christus cum cœlesti choro beatorum super videm in nubibus apparebit; quod (vt inquiunt) non fieret, si totus mundus in nihilum commutaretur. Postremò, opera Dei scelerum nostrorum mole veluti pressa & defatigata desiderant resignari in manus electorum, quorum propria possessio sunt; at*

Rom.8.20.21.22 *non entia in eorum possessionem tradi non possunt, neque hoc ipsum appeterent si nihil fierent; res enim nulla suũ occasum interitumque quærit. Sed quoniã inhibiti sumus perfectè scire vtrum in extremo die moriantur, sient aut cadant hæc Dei opera, non refert. Nam si cadant & in nihilum redeant, Metaphysico & supernaturali modo hoc fit non naturali, de quo solùm hoc*

Aristoteles disputat naturaliter. *loco Aristoteli agit, cùm motum perpetuum esse defendat; verùm si vrgeas posse Deum omnia in nihilum commutare, non negabit tibi, & si vlterius vrgeas, idem in Deo posse, velle & esse haberi; id quoq; vt Metaphysicus concedet tibi, sed vt Physicus respondebit, sæpe id posse Deum, quod in voluntate*

Phy.l.3.te.32. *bene placiti non semper vult facere.*

CAP. 2.

Vtrum mundus sit æternus?

Periculosum mũdi æternitatem tueri.

IN hac decrepitâ ætate & delirio mũdi verò equidem ne sit periculosum mundi æternitatem cum Philosopho tueri. Multi enim (hinc fortasse arreptâ occasione) videntes omnia sic nunc permanere, & in eodem statio statuque naturæ ac olim fuerunt perseverare,

Dist.E.2.c.3 cũ illusoribus & Momis novissimorum temporũ dubitabunt *vbinam sit promissio Dei vbi aduentus eius?* Sed eant illi & ambulent post effrenes & proprias concupiscentias suas, sic temperabo stylum & orationem meam dum de hac re disputem, vt lucem fidei naturæ lumine non obscurem; sed potiùs vt splendore (receptâ qualitate aëris) non diminuitur splendor, qualitas innata solis: ita lucernâ naturæ

turæ à Deo præsertim accensâ nihil à Deo detrahetur. Sed pergam.

Proposita fuit (vt vides) in primo capite hæc quæstio, *Virum motus sit perpetuus, an aliquando fuerit?* vnde elicitur in hoc & in illo capite celebris ea & vulgaris de mundi æternitate disputatio. Quippe si motus sit æternus aut factus, mundus æternus aut factus erit; ab æterno Aristoteles defendit motum: ab æterno igitur defendit fuisse mundum, sed ita defendit vtrumque ab æterno fuisse, vt vtrumque à Deo factum fuisse non cat inficias, si Metaphysicam illius de Deo contemplationem serio & diligenter consideres, in qua Deum solũ & simpliciter æternum nominat, nullisque medijs esse astrictum vult. Si sit solus æternus Deus, quomodo æternus existit mundus? si sit Deus (vt appellat Philosophus) prima causa, quid fecit primum? In principio certè creavit mundum; in principio, non ergo erat tempus; creavit, non ergo erat mundus, ab æterno autem tempus, motus & mundus erant, quia quæ erant olim futura Deo præsentia semper extiterunt. Imò etiam & alio respectu mundus & motus dici possũt fuisse semper quia fuerũt in omni tẽpore; alio verò modo in omni æternitate, id est ante omne tempus, & sic solus Deus semper fuisse dicitur, qui tẽpus, motũ & mũdum ex nihilo creavit; ex nihilo secũdũ philosophiã, nã aliter nõ fuisset Deus, liberrimũq; Agẽs, nullis omnino causis, medijs aut instrumentis agens; quippe prima causa non eget causis. Adde ex Philosopho, quòd sit prima & infinita causa, quæ certè non esset si in primo opere egeret medijs.

Quæstio de Mundi æternitate vnde orta

Mundus quomodo æternus.

Quid sit semper esse.

Pedetentim, timidè & sensim accedis ad textum Philosophi, ne tũ (quam nunc pre manibus habes) prodas & condemnes causam. Pedetentim, timidè & sensim equidem (vt fateor) accedo, ne malè & perversè acceptis verbis Philosophi hoc loco, tenera & cruda ingenia huius ætatis trahantur in malum. Hoc dico, non quòd existimem penitus textum Philosophi sapientibus vllo modo videri falsum, sed quòd sint hodiè multi, qui ex mellifluâ rosâ solis nigrum venenum colligant. Certum est (studiose lector) sub verborum cortice dulce latere lignum; corticem decidi, detraxi velum, id est distinctione adhibitâ rem penitus obscuram pro viribus planiorem feci, idque ea de causa feci, ne communi errore recepto multitudinis, in re tanti momẽti & ponderis (qualis est æternitas mundi) fidei iactura fiat. Clavem ergo nunc assumam philosophiæ, & aliud quasi ostium huius labyrinthi reserabo.

Aristotelẽ à vitio liberatur.

Quid multis? Caput hoc secũdũ adiunctum seu annexum primi est, in quo Philosophus motus & mundi perpetuitatem probat, litesque

Secundo capite quid contineatur.

&

Empedocles & Anaxagoras, vt imperfecti, coarguntur.

& rationes in contrariam partem allatas soluit. Lites duæ sunt præcipuæ, Empedoclis & Anaxagoræ: illũ coarguit Philosophus quia discordiam & amicitiam inter elementa, causas motrices rerum omnium vit. Elementa, inquit Empedocles, rerum omnium materia sunt, quorum amicitia vnum corpus confusum & chaos, quorum verò discordia mundus efficitur. Interea verò temporis (vt ait) omnia diutissimè quiescebant, hujusq; rei aliam nullam causam aut rationem attulit, quàm quòd ita oporteret fieri, & sic rerum naturam postulare. Anaxagoram quoq; reprehendit, qui sine demonstratione vnum motus principium invexit; nempe mentem divinã, à quo si quis (vt ait) sciscitaretur cur hæc mens nihil operis ab æternitate molita fuerit, nec chaos nisi certo tempore moverit: aliud certè non responderet

Natura mater ordinis, Arist. phys. l. 8. te. 35.

quàm Empedocles, nimirum quòd sic oporteret fieri, ipsamq; naturam idipsum postulare. Sic (inquit Philosophus) vterq; istorum naturam confusionis matrem causamq; effectricem faciunt, quæ semper est & fuit ordinis, distinctionis & ornatus maximè studiosa: nihil enim vnquam sine ratione, ordine & periodo aggreditur, nihil facit, nihil meditatur. Si hæc sint fundamenta istorum (inquit Philosophus) aut nulla sunt, aut vana sunt; quippe Philosophorum est rationes & causas reddere suæ assertionis, & non dicere sic oportere aut convenire vt fiat.

Aristoteles nõ opiniones sed opinionũ rationes moratur.

Adverte hic (erudite lector) primùm Arist. in istis duobus capitibus (in quibus de æternitate motus & mundi differit) aliorum Philosophorum opiniones potiùs inducere, quàm suam demonstrare. Tum observa quòd argumenta postulet, quæ cùm ab illis assignata non viderit, ipse in eorum causã aliquid contra seipsum in hoc capite effingit & dissoluit: sed ita dissoluit, (si impensè attendas) vt licet motũ & mundum semper fuisse respectu naturæ, ordinis, successionis dicat; Dei tamen respectu vtrũq; fieri posse non neget. Totus enim hic naturales causas, non Metaphysicas, modum operantis naturæ, non manum & potentiam divinam respicit; quam tamen alibi infinitam & effectricem causam omnium quæ sunt in rerum naturã, esse apertè confitetur.

Argumenta quibus adversus seipsum vtitur ad mũdi & motus æternitatem infirmandam.

Sed quot sunt argumẽta in textu efficta & cõcinnata cõtra æternitatẽ motus & mundi, nũc quæris? Numero tria sunt, ordine optimè distincta, brevitate pressa, robore & veritate (si causam Metaphysicã spectes) firma. Cur ergo hic eorum neruos rescindit Philosophus, ac si essent levia? vt levia non rescindit (quia ipse texit) sed rescindit, quia in physica speculatione rerum, non videntur omni ex parte vera. Necte quæso argumenta eo ordine & numero quo Philosophus fingit.

fingit. Nectam (& vt accuratiùs singula intelligas) syllogisticâ formâ brevissimè concludam. Primum eorum sic se habet. Nullum ens quod contrarijs terminis continetur potest esse infinitum & ęternũ; sed omnis motus contrarijs terminis continetur: nullus ergo motus infinitus & æternus esse potest. Alterum argumentum est ex hypothesi, si (videlicet) sit æternus mundus, aut semper moveretur, aut semper quiesceret: (quippe inter motũ & mobile debet esse proportio) sed mundus non semper movetur, aut quiescit: ergo motus non est æternus. Sunt quidam interpretes qui formant hanc rationem his verbis. Aliquid movetur quod antea quiescebat, vt cũ lapis aut aër motũ subeant: ergo ab inductione singulorum idem in toto vniverso potest contingere; nimirum vt in illo motus incipiat qui antea nõ fuit. Nã si motus inchoari in aliquo nõ posset, sequeretur mobilia perpetuò agitari aut quiescere, quod veritati apertè repugnat. Vltima ratio in textu ab Aristotele ad hunc modum fingitur; sicut se habet motus in minore mũdo, ita in maiore; sed in minore mũdo (nẽpe in homine) potest motus incipere: ergo in maiore mũdo potest incipere, quo cõcesso non erit ęternus, & proinde nec mũdus ęternus erit.

Argumenta quibus adversus seipsum vtitur ad mundi & motus ęternitatẽ infirmandam.

Hæc sunt tria illa argumenta textus, in quibus retexendis Arist. (vt quidã interpretes aiunt) partes viri incõsiderati & incauti agit, qui cultrum acuit quo ipsius iugulum vulneretur: sed errant; nam recto servato tramite acutè respondet singulis. Cęterùm in hoc libenter illis conniveo, vbi dicunt hæc argumenta esse firmissima quibus æternitas motus & mundi concutitur, quę (posito Metaphysico principio motus & mundi, quod Aristoteles non negat) nemo vnquã philosophorum refellere aut enervare potest. Verumenim verò hic Arist. solas causas physicas motus respicit & assumit, & ex illis probabilia hęc argumẽta elicit, quibus ordine sigillatim sic respõdet. Ad primũ ergo ait q̃ cõcedẽdũ sit omnes particulares motus ex quodã ad aliud proficisci, suisque terminis cõtrarijs cõtineri, esse tamen aliquẽ motũ cõtinuũ & sẽpiternũ, q̃ terminis nõ finiatur, sed in seipsũ redeat.

Quomodo superiora philosophi argumẽta sint intelligenda.

Responsiones ad præcedentia argumenta.

Attende (erudite lector) quo velo & pallio tectus Phũs ad primum motum confugiat: ad primum (inquam) motum, quem propter relationem inter motorem & mobile (si vim & ordinẽ naturę solũ cõsideres) æternum esse existimavit. Quippe, vt ante dixit, si movens sit æternum, motus quoque æternus erit; quod quidem verum est si naturali modo res moveatur: at si divinâ & Metaphysicâ potentiâ seu virtute incitetur, aliud iudicium Philosophi est. Nunc verò cùm cœlum partim physicè, id est secundùm naturam, formam & figuram suam, partim Metaphysicè, id est secundùm potentiam & providẽtiã

Physicè movẽtem æternus motus sequitur, at metaphysicè movẽ. tẽ nõ sequitur.

Dei moveatur; rectè priore respectu illius motum perpetuũ esse dicas, quia est ens continuum; posteriore verò respectu rectè incepisse dicas, quia secundùm ipsum Arist. omnia quæ sunt, à primâ causâ ortum originemq; suæ essentiæ trahunt.

Obiectio. Top. 1. li. c. 10.

Sed da veniam (Philosophorum princeps) docuisti in dialectica hunc canonem esse verum, nimirũ *quòd vniversale ab inductione singulorũ rectissimè concludatur*: cur ergo hoc loco patienter nõ admittis hãc legẽ quã ipse tuleris? Concedis quidẽ omnẽ particularẽ motũ ab aliquo termino incipere, concedis (inquã) omnẽ, excludis nullũ, nec nõ addis eundẽ certis, finitis, contrarijs terminis coërceri: & ramẽ terre non potes vt ex hãc inductione singulorũ hoc vniversale inferatur, scilicet quòd Nullus sit motus qui non inceperit, nullus sit qui veluti septis contrariorũ non terminetur. Sed ex sepulchro tuo pro te (magister optime) respõdebo: tu qui moriens dixisti (vt Laërtius ait in vitâ tuâ) *Eus entium miserere mei*; tu qui dixisti *Deum esse primã causam Agẽsq; liberrimũ, nullis omnino mediis astrictum*; tu (inquam) cùm neges ex particularium motuum incipientiũ enumeratione hoc loco posse concludi Omnem motum incipere; intelligis proculdubio, si in enumeratione particularium physica sola motus habeatur ratio, & in cõclusione Metaphysica solùm consideratio fiat. Exempli causâ, si quis sic disputet; Cœli motus physicè acceptus non habet initium cùm sit ens continuum, ignis motus physicè acceptus non habet initium cũ sit ens continuum, hominis, leonis, lapidis & similiter rerum omniũ particularium motus physicè acceptus nõ habet initium, quia est ens continuum: ergo nullus motus metaphysicè acceptus habet initium, quia est ens continuum. Hoc certè argumentum hîc penitus neges, etsi ab inductione rerum singularum ducatur; ratio est, quia non tenetur idem respectus in præmissis & conclusione, eademq; suppositio: quippe in enumeratione particulariũ motuum naturalis, in cõclusione supernaturalis mobilium, motuum & moventium habetur ratio. Idem respondeo singulis inductionibus quæ ex istis tribus syllogismis per interpretes adversùs Arist. colliguntur.

Responsio.

Inductio tum demum vim suam obtinet, cùm idem respectus sit in conclusione, qui fuit in præmissis.

Quædam' res singulæ moventur, quæ priùs erant immotæ.

Adsecundũ argumentum ais absurdum non esse, si quædam res singulæ dicantur moveri quę antè immotæ & quietæ erant, vt mons, lapis, aliaq; permulta, vt metalla in visceribus terræ; rectè tamẽ hinc probatum non est, in motu vniverso eandem esse rationem, nisi ex inductione singulorum vniversale sine omni mutatione suppositionis velis concludere, vt modò edocui. Quid deniq; respondet Philosophus ad tertium argumentum, in quo majorem mundũ cũ minore cõparavit? Minor (inquit) mundus, nimirũ homo, habet in se sui motus

tus initium: cur ergo idipsum major etiam mundus non habet? Insinuat Philosophus negationem assumptionis in priore syllogismo: nam homo (inquit) nō semper habet in se initium suæ motionis, præsertim si sit localis; nunquam enim movetur homo à loco in locū nisi ab externo aliquo objecto animus afficiatur. Similis est ratio alterationum quæ contingunt extrinsecus homini: nam nec calescit, nec frigescit sine externo movēte aliquo, imò nec à somno excitatur homo per solam mentem (quę est in homine principium motus) sed per agitationem spirituum, aut dissipationem vaporum, aut aliam causam internam finicâ concoctione.

Localī motu homo movetur ab exter. no, & alteratur.

Naturæ elogium.

Nihil superest in hoc capite observandum, nisi illud pręclarum naturæ elogium, scilicet *naturam esse studiosam ordinis*; ordinem enim Deus & natura semper diligunt, sine ordine nihil agunt, ordine disponunt omnia, singula in vniverso ordine dirigunt & conservant. O vtinam minor mundus (id est homo) majoris mundi ordinem observaret! sed non vult, confusionem sequitur; vis reddam rationē? vbiq; discordiæ, odia, bella, sectæ, insidiæ, non ordinem sed confusionem alunt.

Non eadem in minori, quę in maiori mūdo ordinis pulchritudo.

Estne aliud observatione dignum? Est certè dignissimum illud, nimirum quòd concedat Empedocli, Anaxagoræ, alijsq; Philosophis quibuscum in fronte hujus capitis & calce alterius certat, non solum axiōmata & fundamēta æternæ veritatis, sed etiā agnoscat sempiternam causam causarum, id est Deum, à qua omnia Metaphysicè fiunt & dependent. Vnde crassæ ignorantiæ aut malitiæ coarguendi fuge illi, qui ex Aristotelis disciplinā Dei nullam notitiā colligi posse falsò affirmant. Hypsęā cæciores profectò sunt isti, qui passim & vbiq; ferè in omni parte paginâque operum insertum nomen DEI non legant, quem appellat Philosophus nunc primam causam, nunc causarum causam, nunc ens entium, nunc primum motorē, nunc effectorē & authorem omnium, nunc æternam lucem, nunc incommutabile bonum, nunc imperatorem, nunc conditorem mundi, nunc omnia, nunc vnum (nam omnia sunt in hoc sensu vnum) nunc simplicissimum actum, nunc infinitum, immensum & ineffabilē Deum, nunc denique, sed quid nunc? digito compesco labellum. Nam vltra hoc nomen nihil nunc addi potest; ratio est, quia hoc nomen numen est quod cœlum & terram fecit, quod homini (minori mundo) imperium in majorem dedit, sed eâ lege & conditione dedit, vt homo sua vota persolveret Deo, eiq; perpetuò inserviret.

Aristoteles multa in suis operibus de Deo scripsit.

Gen. cap. 1.

Distinctio quæstionis, An mundus sit æternus?

1 In his libris Physicorum, in quibus sæpe Deum liberrimum agens, primum mobile, et primã causam appellat. Quod fieri non posset si vllis mediis aut necessitati in constituendo sensibili hoc mundo ab æterno alligatus fuisset.

2 In libris de Partibus animantium & de Anima, vbi disertis verbis dicit animam humanam diuinitùs accedere, eandemque immortalitate à prima causa donatam esse. Quod certè non esset si Deus minorem hunc mundum, id est hominem & omnia eius imperio subiecta (vt in 1. Politicorum ait) non fecisset.

3 In libris Ethicorum, vbi apertè docet Deum solum esse æternum, & incommutabile bonum, & verum ad quod virtutes humanæ moris & mentis referuntur.

4 In libris Physicorum, vbi non negat, imò manifestè affirmat mundum primordia & incrementa habuisse, hominesq; sine lege, societate & religione more belluarum tum vixisse.

5 In libris de Cœlo, vbi extra cœlum Deum beatissimum & æternum vnà cum Intelligentiis habitare asserit, adeoq; mundũ non soluũ regi, sed fieri ab eo vt à prima causa insinuat.

6 In libris Topi. vbi planè demonstrat Æternitatẽ mundi defendere, esse paradoxon & problema sine ratione tueri.

7 Libris Metaphysicorum, vbi omne ius & imperium totius mundi Deo attribuit, sapienterq; concludit quòd omnes omnium rerum essentiæ vniantur in Deo, quodq; res singulæ suum esse & bene esse à Deo habeant. Imò apertè asserit Deũ esse causam & initium omniũ quæ sunt; quod fieri non posset si mundus ab illo initium non habuisset.

8 Libro de Mundo, cuius totum argumentum est, probare *Deum esse conditorem, rectorem & conservatorem mundi*. Addi huc possunt infinita loca ex Philosopho (vt verè dicam quod sentio) sed si his non credas inanis esset aliorum accumulatio.

Primam ad intellectualem mũdũ, seu ad archetypum, nimirũ ad primã causam, id est ad Deũ; & sic Arist. nõ negat quin mundus naturalis initium suum habuerit; vt constat

Mundus duplex est secũdum Philosophum, intellectualis seu archetypus, qui simpliciter & essentialiter æternus est, scilicet ipse Deus, vel naturalis & sensibilis de quo hic agitur. hic verò acceptus mundus duplicem relationem habet

1 A natura primã causã physicã quæ otiosa fuisset (vt alibi ait) si ab æterno non produxisset mundum, idipsum hoc loco insinuat contra Empedoclem, cũ neget res diu quieuisse antequam inceperint moueri.

Secundam

Secundam ad naturalē & ſenſibilē hunc mundum, quē Ariſtoteles hoc loco ſic comparatum æternum eſſe probat argumentis phyſicis, quæ ducūtur

2 A relatione neceſſariā inter movens & mobile, quia movens vt movens non poteſt eſſe æternum, niſi ſit aliquid mobile quod in æterno moveat.

3 A proportione inter motum & mobile: ſi.n. motus nō incepit (vt probatur 3. Phyſ.) mobile moveri non incepit, & per conſequens mundus erit æternus.

4 A comparatione menſuræ cum menſurato, quia tempus (quod eſt menſura motus & mobilis) nō incepit: ſiquidē dari non poteſt primum inſtans, quoniam omne inſtās præteritum arguit, quippe eſt præteriti & futuri copula: ſemper ergo fuit tempus, & proinde ſemper fuit mundus.

5 A cōſequēti neceſſario; ſi.n. mundus inceperit, peribit: neceſſariō (quicquid n. habet ortum habet etiā & interitum) ſed interire non poteſt mundus: nā ſi intereat, neceſſe eſt vt hic interitus ſit naturalis aut violētus, nō naturalis, quia natura ſeipſā cōſervat, nō violentus, quia natura ſeipſā nō configet nō vulnerabit: nihil.n. ſibi machinatur pernicie. Vide plura argumēta in vtrāq; partē quæſtionis in diſtinctione primi capitis, vbi invenies multa de æternitate motus, quæ mutato nomine referri huc poſſunt.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Omnia mobilia ſunt finita naturā et tempore (vt docet Philoſophus) nihil enim eſt in rerum natura infinitum; ſed mundus eſt mobilis: ergo mundus eſt naturā & tempore finitus, & proinde non eſt æternus.*

Reſp. *Omnia mobilia in motu ſuo particulari ſunt naturā & tempore finita, ſed non in motu vniverſali, vt hic docet Philoſophus.*

Opp. *Ab inductione & enumeratione ſingulorum rectè cōcluditur vniverſale; ſed ſingulares partes mundi à prima ad vltimam inceperunt: ergo totus mundus incepit. Aſſūptio probatur, quia ſi ſingula partes totius mūdi nō inciperent, neceſſariò ſequeretur eaſdē eſſe actu infinitas, & Ariſt. omnino negat.*

Reſp. *Ab inductione ſingularium rectè concluditur vniverſale, ſi nō mutetur ſuppoſitio, vt hic mutatur in partibus vniverſi, quæ conſiderantur vel reſpectu cōtinuitatis & proportionis, & ſic in infinitum diuidi poſſunt: vel reſpectu huius & illius ſubſtantiæ & quantitatis, & ſic finiti rationem habent.* Cautela de Inductione.

Opp. *Ariſt. ſeſe opponit conſilijs & ſynodis Philoſophorū de æternitate mundi; inſolens ergo & ſuperbus eſt, nec admittēdus. Antecedentis probatio nominibus optimè philoſophantiū volumen repleret ſi recenſerē. Nā Triſmegiſtus, a cuius fontibus hanc opinionē vniverſa Græcia imprimis hauſit, Muſæus, Linus, Epicharmus, Orpheus, Heſiodus, Homerus, Anaxagoras, Zoroaſtes, Meliſſus et ſexcenti alij factum fuiſſe mūdum firmiſſimis argumentis cōcludunt; vnus philautiā turgeſcens Ariſt. repertus eſt, qui omnium Patrum authoritatem aſpernatus novam hanc opinionem ſuperciliōſe invexit.* Qui ex priſcis philoſophis Mundum factum fuiſſe febatur.

Resp. *Non se opposuit Arist. istis, si duplicem relationem in priore distinctione diligenter consideres, verbis siquidem dissident reipsa non dissentiunt.*

Opp. *Defendis Arist. in hac causa errantem nimis pertinaciter: nam certum est eum simpliciter, impiè & sophisticè propugnâsse aeternitatem mundi, Deumq; secũdis causis fatalis necessitatis vinculis ineptissimè alligâsse. Verũ hoc esse quod vrgeo hinc patet, quia dum adhuc vixerit Arist. accusatus erat apud Hierophõtem Sacerdotẽ duabus de causis: quarum altera fuit quòd cõtra patrios ritus de multitudine deorum, vnum solum & verum Deum esse docuerit: altera, quod mundi aeternitatem contrà omnium Philosophorũ Graecorum opinionem asseverare primus ausus fuerit.*

Arist. accusatus erat quod vnum esse Deum & æternũ esse Mundum asseruerit.

Resp. *Novum crimen & ante hunc diem inauditum, Aristotelem vnum Deũ adversus idola gentium defendisse. Si hanc opinionẽ Philosophi rectè cõsideres, facilè intelliges quo sensu aeternitatem mundi defendat: non certè respectu Dei, quem vnum, verum, & infinitum principium omnium vt Metaphysicus colit, orat q; morienti vt misereatur sui: sed respectu naturae, cuius motus non incepit. Hic enim (vt aiunt D. Thomas, Albertus, Argentinas, alij q; magni nominis viri) probabilibus & dialecticis argumentis solum refellere contendit eorum opinionem, qui mundum physico et naturali motu gentium fuisse voluerunt, quod nunquã probare potuerunt; quippe non physico sed metaphysico modo fabricatur.*

D. Th. P. 146. art. 1. Albert. hoc li. tract. 1. ca. 1. Argent. in 2. dist. 1. quę. 2. arti. 1.

Opp. *Video profectò te frigidè in concinnandis istis obiectionibus contra aeternitatem mundi egisse, rationemq; subolere, te nimirum idcirco sic agere, vt excussis aculeis fidem & religionem vulnerares. Oro igitur (quia Christianus Philosophus esse velim) vt fidelster argumenta Philosophi & aliorum pro aeternitate mundi à me contexta & collecta refellas, ne vmbris seductus cum atheis istorum temporum, credam ab aeterno fuisse mundum, eundemq; nunquam interiturum.*

Resp. *Proponitur & asserritur haec quaestio à philosopho ipso vt probabilis opinio, non metaphysicè demonstratur vt certa scientia: si ergò remissius argumentum non iam accusandus; humaniter tibi postulanti humaniter satisfaciamq; quod optas, & vtinam te aliosq; infinitos ab ista de aeternitate mundi periculosa opinione removeam. Removebo si possim, ne credentes mundũ esse sempiternum, mundum non Deum adoremus.*

Arist. de æternitate mundi probabiliter disserit, non demonstrativè.

An argumenta Aristotelis & aliorum pro æternitate mundi, sint solùm probabilia & infirma? Probantur esse & idcirco refelluntur.

Opp. *Ordine distincto (quo vsus est Aristoteles) procedam, & ex hìs duobus capitibus argumenta, quibus ille probat aeternitatem mũdi, directè adducam. Primum hoc est; Si motus aliquis primus fuerit, movens & mobile (à quibus ille motus erat effectus) vel coeperunt esse vel semper fuerunt: si coeperunt esse, coeperunt per motum, quia incipit nihil nisi per motum, & sic motus, qui pri-*

mus

mus dicebatur, non erat revera primus; si autem semper fuerunt, absurdum est sempiternum movens non moviſſe, & non minùs absurdum mobile non motum fuiſſe: præſertim cùm ratio aſſignari non poſſit, cur magis poſtea quàm ab æterno motionem ſubirent: fuit ergo motus & proinde mundus ab æterno.

Reſp. *Virga Aronis in ſerpentem verſa, hunc anguem latentem in herbâ facilè devorabit. Reſpondeo igitur hæc omnia vera eſſe in naturaliter moventibus, non in moventibus liberè & metaphyſicè; at Deus eſt movens liberum & Metaphyſicum, quod ſine motu vllo præcedente movere & creare incepit. Et quoniam ſit (teſte Philoſopho) liberrimum Agens, ſtetit pro ratione voluntas, quod magis in tempore quàm in æterno mundum movere & creare inceperit.*

Exod. 7. 12. Quę vera ſunt in movẽtibus naturaliter, non ſunt eodẽ modo vera in Metaphyſicis.

Opp. *Non poſſum immorari in iſtis; ſecundum argumentum ex primo capite pro æternitate mundi exiſtit tale. Tempus eſt æternum: ergo æternus eſt motus; et proinde æternus mundus. Antecedens probatur duplici ratione; primâ à proportione menſuræ & menſurati, quia tempus eſt menſura motus, ſed motus (vt antè probatur) eſt æternus: ergo etiam & tempus; tum à definitione et eſſentia temporis, in qua requiritur vt ſit in omni tempore inſtans, quod debet eſſe copula præteriti & futuri: non ergo dari poteſt primum inſtans, in quo inceperit tempus, & proinde nec primus motus mundi.*

Reſp. *Huic argumento idem accommodatur reſponſum ex Ariſtotele, quod alteri argumento adhibitum fuit; nimirum movens infinitum & Metaphyſicum, (quod eſt agens liberrimum, nullis mediis alligatum) poſſe & tempus & motum cùm placet incipere: nam aliter nec infinitum, nec liberũ agens ullo agens inſtrumento diceretur. Præterea, ſtans præteriti & futuri in tempore indiviſibilis copulatio, potiùs Mathematicum quàm Phyſicum, intentionale quàm reale temporis habetur diſcrimen, vt multi volunt. Sed vtcunq; accipiatur non imponit neceſſitatem Deo agenti liberè & infinitè (qui ſecundùm doctrinam Ariſtotelis æternitate non tempore menſuratur) vt ab æterno mũdum cõſtitueret, tempuſq; faceret ſempiternum. Inſuper, ſi ſecundùm Ariſt. tempus ſit æternum; quorſum eſt illa diſtinctio apud illum tẽporis, ævi, & æternitatis? Certũ eſt in tempore ineſſe ſucceſſionem (vt ait) ſed in æternitate (vt docet) nulla mutatio, nulla ſucceſſio, nulla cunities aut viciſſitudo ineſt. Quod certè vnquam docuiſſet, ſi verè & ex animo tempus æternum eſſe exiſtimâſſet.*

Inſtans in tempore poſt̃ tiùs Mathematicum quid dam eſt quã Phyſicum.

De Cœlo lib. text. 10.

Opp. *Motus habere non poteſt finem; ortum ergo habere non poteſt; quo circa erit æternus. Quod finem non habeat ſic probo, quia poſt quemlibet motum adhuc manebit aliquid mobile & movens, & proinde alius motus ſequetur in ſempiternum.*

Reſp. *Semper ad vnũ aſyũ confugio, nempe ad primã cauſam Metaphyſicã & liberè agentem; quã temporis & motus vinculis non impeditur; tam-*

potens hæc causa est vt ignem conservet in essentia sine motu suo. Mirum est q. dico, ignis est & tamen non vrit, aqua est & tamen non mergit, sol est & tamen aliquando stat & non movetur. Si rationem quæras, reddit Arist. quia est libere & infinitè agens in quo non potest esse contradictio. Hæc causa primæ primũ effinxit motum, primum creavit tempus, fuit ergo motũ vltimũ & vltimum tempus efficere posse negat? Sed novum cælum novamq. terram (vt ait) expectamus: ergo non erit vltimũ movens; si enim moventia & mobilia maneant, motus necessariò erit. Nescio certè an verum illud futurum sit quod quidam ex doctoribus affirmant, mundum purgatum tanquam aurũ purissimum, incorruptum mansurum. Sed si maneat, fortasse immobilis manebit: at si moveatur, vltimum tamen motum corruptibilis mundi alius motu eiusdem generis non sequetur.

Dan.c.3.v.27. Exod.3.c.2.v. Exod.14 29. Jo.10.13. 2Reg.20.11. D.Hiero.in.v. 6.ca.5.Esaiæ. Vide exposit. in. 21.Apocal. August.l.de finit.c 70. & in Psa 182.v. 27.

Opp. Si motus aut mundus non fuerint ab æterno, certè nec ordo, nec proportio à naturâ studiosâ vtrinsque observatur. Quippe si mundus ponatur esse caducus & finitus, causaq. mundi æterna & infinita; quis ordo, quæ proportio inter causam & effectum, inter movens & mobile exstitit quandoquidem infiniti cum finito, æterni cum caduco (vt ait Philosophus) nulla est proportio. Præterea, idem (vt ait Philosophus) eodem modo se semper habens, idi semper efficit: sed primus motor idem semper & immutabilis subsistit; ergo si vnquam movebat mundum semper movebat mundum; nã si nũc moveret, nũc nõ moveret aliter alterq. se haberet. Simile est argumẽtũ in 12. Metaphysic.cap.6. Quid plura? si Deus & natura aiã præstent & operãtur q. est melius, & si melius sit mũdũ ſẽpiternũ esse, motũq. cœlo cõtinuũ & æternũ q. caducũ (cũ excellẽtius & divinius sit ſẽper fuisse, q. capisse brevi q. manere & cadere) probabile est mũdũ (Dei maximũ opus) potius ab æterno fuisse q. tipo re incepisse. Hæc sũt (benevole lector) argumẽta quę ex primis duobꝰ capitibꝰ huius libri pro æternitate mũdi collegi; addã st. t m ex interpretibꝰ alia, sed primũ hisce trib postremis respõsa accõmodata expecto.

Physi.3. Et de cœlo l. 1.t.64. 2.de Ort.& in. et 1.tc.56.

Resp. Requiris in primo argumento ordinem, requiris proportionem, aiũ naturam esse valdè studiosam vtriusq;. Agnosco quod dicis, sed audi; quãvis nec mundus nec motus inceperint ab æterno, natura ordo tamen & proprio non violantur; quippe sic voluit natura, ordinis & proportionis author, vt tempus, motus & mundus simul inciperent, sic dispositi, sic ad finẽ destinati. Imò decorũ est, & rationi consentaneũ, vt omnia sic fiãt vt ipse voluit; vbi enim verbum (teste Philosopho) efficax est, ubi velle posse, ubi posse ipsum esse dicitur. Mundum voluit tempore creari, potuit id quod voluit, præstitit id quod voluit potuit q. Omnia (vt videt) sunt ordine, & melius est vt sic fiant, quia sic cognoscitur, quod ille solùm sit ens æternum, alia verò sine illo vana sint (in quã) cognoscitur illum propriè & simpliciter esse, alia verò omnia (vt convenit) per illũ esse, & ab illo solo dependere. Et quid, quæso, aliud vis nisi Philosophum

losophus, cùm dicat omnium rerũ essentias à Deo fluere, Deoq; coniungi & adunari. Omnia creata sunt vt ordine suo inserviant Deo, cui servire bonum est, quia per illum cui inserviunt sunt, liberantur & conservantur. Pergis, & in 2. argumento doces Deum immutabilem esse, & proinde concludis ab æterno mundum & motum constituisse; ũã aliter (inquis) eodem modo Deũ non videretur se habuisse. Verum hoc est quod dicis in agẽtibus naturaliter & ex necessitate, non in agentibus Metaphysicè & cum summa libertate, vt Deus agit. Quod in vltimo argumento vrges, semper id Deũ facere quod melius est; et melius esse mundum ab æterno quàm tempore fuisse; Respondeo, melius non esse, quia Deus sic voluit vt tempore inciperet: neq; hoc verũ est quod dicis, Deum semper absolutè optima effiere (cùm possit infinitum meliora facere) licet spectatis omnibus circumstantijs, id semper agat quod magis rei quam facit natura convenit. Convenit autem magis mundo, qui est corporea substantia, vt in tempore quàm in æterno fiat. Corpus enim generabilem & corruptibilem naturam habet, legeq; naturæ incorporea substantia subjicitur, & (vt ita dicam cum interpretibus) subordinatur. Habes (bone adversarie) responsa accomodata argumentis tuis, eademq; ex Aristotele elicita & collecta, vt intelligas duplicem sensum & respectum huius quæstionis latere apud illum. Probabiliter solùm & dialecticis rationibus (vt vides) æternitatem mundi astruit, contra eos qui motu naturali eundem ortum & interiturum putârunt, quod nunquam fiat: sed non solùm probabiliter verùm etiã sapienter & verè concluſit respectu Dei, metaphysicè & incepisse & interire posse, quod naturali modo fieri non ineptè, non inconsideratè negat. Quis enim Philosophus existimabit naturam velle in seipsam tyrannidem exercere?

Deus nõ mutatur.

Deus nõ semper optima. Sed quę cuiq; rei optimè cõveniũt efficit.

Opp. Pro æternitate mundi ex alijs philosophis & interpretibus.

Quoniã satisfeciste argumentis collectis ex textu Arist. disrupio vt nũc alia ex alijs collecta refellas. Quid ergo aiũ Platonici, qui mundi ideã sẽper in mẽte divina posuit? aut quomodo (quæso) illius exẽplaris idea vmago pfecta esse potest hic mũdus, si ab æterno mundus nõ fuerit? Nã vt citiùs homo sepsũ nõ mutetur in speculo q̃ imaginẽ ab eodẽ actu reflexã videat: ita multo magis hoc fit, tũ Deus æternus exẽplar mũdi in speculo divinæ majestatis servat, q̃ certè exemplũ perfectum esse nõ potest, si ab æterno expressum in actũ nõ prodeat.

Platonica idea mundi in mẽte divina.

Resp. Cœlestis disciplinæ fideiq; lumine destituti, facilè in errorem illapsi è luto in quo hærent non facilè extrahuntur. Video te visco captum, sed pro viribus liberabo. Quod hic vrges parùm movet, insinte enim & liberè agenti nulla necessitas hoc vel illo tempore agendi imponitur: nam vt mortalis artifex, quamvis archetypum & exemplar operis intenti animo impressum habeat, non statim rapitur ad opus: ita (si liceat mortalem hominem cum immortali Deo comparare) quamvis semper (vt loquar cum Platone) idea mũdi in mente divina fuerit, non erat tamen necesse vt eandem opere sempe ex-

Deum, etsi proposuit ab æterno mundũ creare, nõ tamẽ necesse erat ab æterno creâsse,

primere

meret, sed tum cùm æterno suo consilio operari decrevit.

Opp. Quomodo Deus communicavit suum bonum aliys, si mundum ab æterno non creârit? Deus est ipsum essentiale bonũ, & nihil est magis propriũ bono quàm sese diffundere. Quare vt fons perennis non dicitur qui in rivulũ nõ fluit: ita Deus (qui est fons æternus boni) obscurari videtur, si in mundũ ab æterno suum bonum non diffuderit; probabile ergo est mundũ ab æterno fuisse.

Ethic. 1. l. ca. 1

Resp. Sic de Deo agis quasi egeret creaturis suis; est Deus (vt ais recte) essentiale bonum, est fons perennis boni, sed vt fons naturalis sæpè in occultis venis & medullis terræ latet, antequam ex eminentiore parte eiusdem in rivulum prorumpat & fluat: ita Deus ex omni parte perfectus, in se beatissimus permansit, antequam mundum (quo non egerit) pro bene placito ex nihilo produxit. Nõ enim est Deus vt mortalis architectus, qui domum ædificat vt se ab aëris iniuriâ & tempestate defendat; mò is potius mundum hominis causâ fecit, vt eidem facto bene faceret.

Deus suis creaturis, opo nõ habuit.

Opp. Aut Deus ab æterno produxit mundum, & sic habetur intẽtũ, aut non: si dicas non produxisse, hoc fuit vel quia non voluit vel quia non potuit; si dicas non potuisse impius es; nam Deus semper æqualem potentiam habet; si dicas non voluisse, mutationem esse in Deo temere concludis, nempe vt à non volente in volẽtem commutetur. Par ratio illa est, nempe quòd mutari sit aliter se habere quàm prius: sed si in tempore & nõ in æterno Deus mundum produxerit, aliter se habet quàm prius; ergo aut ab æterno produxit, aut in Deum mutatio cadit, quod ab essentia Dei est alienum.

Phy. l. b. 7. tex.

Resp. Nihil absurdi sequetur, si dicam Deum non voluisse ab æterno mũdum procreare; non voluisse dico, non quòd illum aut potestas defecerit, aut invidia sui boni retardârit; sed quia suæ divinæ sapientiæ consilio, eundem non nisi in tempore producere & creare decrevit. Si rationem quæras cur sic fecit, quamuis rectè respondere possim ideo sic fecisse quia voluit; dico tamè hãc causam esse, vt rerum factarum tempore notitia nos terræ filios, ad cœlum & ad Deum meliùs cognoscendum duceret: vtque sic magis omnia quæ fiunt dependere à Deo innotesceret. Siquidem id quod non semper existit palàm aliũ causam habet à qua fluxit, quod in re ab æterno procreatâ tam aperti & perspicuè non lucet.

Metal. 1. ca. 2.

Suprema causa omnium Dei voluntas Epheſ. 1. 11. Reu. 4. 13.

Opp. Quid? an antiqua voluntas Dei in non efficiendo mundo ab æterno? an etiam præteriti operis vacatio tandem displicuit? an improvidè, temerè, & fortuitò in mundi fabricam incurrit? absit vt dicas: at dicis, si mutâsse consilium dicas.

1. Sam. 15. 29. Hoſea. 13 14. Divino planè consilio fecit Deus quæcũque fecit. Eſa. 45 6 7 8. &

Resp. Cave, insolens, ne quicquam de Deo temere aut ârcas aut cogites; non est enim Deus vt se facti pœnitet aut sicut homo; antiqua volũtas Dei nõ est mutata, signidè decrevit ab æterno mundum nõ semper, sed infixo & præfinito tempore procreare. Vacatio operis non displicuit, quippe non fecit quod noluit

luit, sed voluit quod fecit, ordine verò fecit quod voluit: non ergo temerè sed sapienter, non fortuito sed consilio id quod voluit fecit; ai tempore quidem te inter omnia fecit, vt tu (dum tempus vivendi hic habeas) & illum agnosceres, & te totum illius servituti (quæ vera libertas est) consecrares. Beatus es si hoc facias, at ter VÆ tibi si nō facias. O Christiane lector ex animo hoc faciamus vt (quod Deus ante iacta fundamenta mūdi voluit) nos cupidos salutis saluos in fine mundi faciat. Ephes. 1. 4. 5. 2 Tim. 1. 9.

Opp. *Quid? an Deus quievit ab actione in æterno ante quam mundum fecit? videtur hoc esse absurdum, cùm sit perpetuò movens & agens. Fuit ne movens & nihil movit, agens & nihil egit? Hæc certè occultè arguunt mūdū ab æterno procreāsse vt illum moveret, vt illum regeret. Porro, si in tempore fecit, cur priùs non fecerit? estne in Deo Dei, actionibus* prius & posterius? *an cane scit vt homo? Est certè* prius & posterius *in actionibus Dei, si mundū nunc factum & nunc non factum ponas?*

Resp. *Quis tu homo qui cū Deo disputas? quāvis sit Esdræ desiderium plenus, secreta Dei misteria & revelata nō intelliges. Quid (inquis) an Deus semper quievit ante creationē mundi? Respondeo cum Augustino, quod Deus neverit quiescens agere, & agens quiescere; imò potest ad actionem novā non novum, sed sempiternum adhibere consilium, idq; sine vlla mutatione sui, quia in infinitū nō cadit (vt Philosophi docent) vlla contradictio. Præterea, essentiā Dei existentiarerū non semper sequitur, sed ordinem providentia vt tum fiant cùm fieri decrevit. Neque hoc absonum est à doctrina philosophi, quippe Deum (vt doces) liberrimum Agens est, idēq; actu infinitum. At quæris cur priùs non fecerit? Respondeo quia nō voluit; at hinc cōcludis esse in actionibus Dei* prius & posterius; *verbis quidem cōcludis sed re non probas. Quippe etsi Deus in tempore aliquando operetur, tempus tamen illum non apprehendit; & licèt illius actiones aliquando quoad nos tempore mensurentur, hoc tamen fit, non quod ille cane scat tempore, sed quod eodem vt instrumento suo vtatur ad demonstrandas illas actiones vobis. Et hactenus de aliorum obiectionibus; solū hoc addo, vt persuadeam iuventuti huius ætatis, ne frustrā curiosa in hac quæstione; multa enim occulta & ignota sunt, intra regios quasi divinæ sapientiæ thesauros recondita, quorum rationes & causas sæpe nonnulli quærentes, in abyssum inciderunt. Sequere igitur consilium sapientiæ,* Altiora te ne quæsieris, & fortiora tene scrutatus fueris; *qui enim est scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Multa hoc loco quæstiones à multis interpretibus exortæ quæruntur & eruuntur à textu de creatione mūdi, de necessitate creationis, de parte animæ in qua creatio fuit, de libertate Dei, de actionibus illius ante creati onē, de renovatione mūdi post interitū, de lumine naturæ, dei immortalitate animæ, de vita beata, aliisq; sexcētis, quibus explicādis volumen vix sufficeret, scripsū pdesset nihil, noceret multū. Nā curiosa hæc sunt & ad alia scientiam spectans* Rom. 9. c. v. 20 l. 2. cap. & ver. 20. l. 2. cap. 4. v. 2. 83. 33. 44 & c. Aguſt. 11. de Civit. cap. 16. Actiones Dei non per se, sed respectu nostri mensurentur tēpore. Eccles. 3. 22. 8. Quam multas hinc quæstiones movēt interpretes, quæ sunt periculosæ.

spectant. Omitto igitur, quippe epitomen non volumen scribo, si quis tamen plura de his rebus scire desideret, suadeo vt legat Collegium Conimbricense in quo modestius et verecundius tractantur quam in alijs, qui cum Prometheo à Iovis veluti sinu ignem ad inflammanda sua tardiora ingenia surripuisse videntur; sed cum subtiles videri velint, turpiter errant, at ne alij isto rum pice coinquinentur, inventutem moneo vt caste & sobriè in his reconditis Dei mysterijs sapere conetur.

Collegium Conimbricense.

Hesiod. 1. lib. ἔργων καὶ ἡμερ.

Opp. Molestè fero te hîc unus sistere, & ista (quæ multis molestiæ pariunt) sic transilire. Impetrem liceat (quæso) hoc unum, vt mihi de istis petentis pauciss. ma Laconicâ brevitate (si vis) respondeas, alter me veluti avem laqueo captam & irretitam deseris.

Resp. Molestè fero istam curiositatem tuam; sed esto, verbo pete verbo respondebo: quid primum est quod petis?

Opp. Hoc primum peto, An creatio naturæ lumine cognosci possit?

Quæst. 1.

Resp. Potest; nam vt omittam testimonium illud sacrum Apostoli à creatura mundi, hæ rationes ex philosophia ductæ suadent. Est infinita aliqua causa nullis mediis alligata: ergo est creatio lumine naturæ nota. Ratio sequitur, quoniam si vlla causa in arte & natura sit nobilior, quæ paucioribus egeat ministerijs ad operandum: & si in subordinatione causarum secundum philosophiam necessariò veniendum sit ad primam actu infinitam: necesse est vt hæc causa nobilissima et divinissima existens, sine vlla subiecta materia operetur, et sic operari est creare; creatio ergo lumine naturæ est quidè nota. Præterea, vt quæq; res est ita agit, sed Deus ita est vt aliunde non pendeat: ergo sine præexistente materia agit, & sic agere est creare; creatio ergo vi naturæ est manifesta. Insuper ex philosophia probatur Deum esse liberrimũ agens, posseq; omnia quæ vult: creationẽ ergo, quæ est propria Dei actio, philosophis notã esse cõcludo. Porrò, cùm ex philosophia constet omnes omnium essentias primùm à Deo fluere, & in illius potestate conservari, rectè inferas creationẽ Philosophis esse notam, qui per scalã naturæ ab imperfectis ad perfectissimũ tãdem ascendunt numen, à quo (vt aiunt) omnia suum esse et benè esse habent. Adhuc, ordo, proportio, numerus, pulchritudo, aliaq; sexcenta (vt aiunt philosophi) creationem loquuntur & proclamant. Nam sicut ille qui cytharam affabrè constructã & concinnatam conspicit, eiusdēq; concentũ audit, ipsum cytharæ artificẽ mente revolvit & agnoscit, licèt sibi de facie ignotũ: ita is qui mundi pulcherrimam formam & harmoniam percepit, mundum à diverso & infinito conditore factũ necessariò intelligit. Postremò, ipsi philosophi cùm fateantur se plane nescire quomodo formæ singulæ educantur in materias suas, (quandoquidem in his non sit adamas seu vis activa attrahendi illas, quippe materia solam potentiam passivam habet) sequitur necessariò illos cognovisse creationem. Iam ad cumulum hoc addo, quòd dicunt spiritus immu-

Rom. 1. c. v. 19. Creationem lumine naturali cognosci posse, argumẽta

Creare quid sit.

De Cœlo. l. 1. text. 100.

dati

dari esse à Deo, ipsamq; animam ratiocinatricẽ divinitus accedere; quod certè non dicerent, si creatio aliquo modo nota non fuisset. Sed festino, quid in 2. loco petis?

Opp. Petoin 2 loco, An creatio nota fuerit Aristotelis tuæ?

Resp. Credo equidem notam fuisse: per transitionis meæ fundamenta loca hæc sunt apud Philosophum. In secundo Rhetoricorum cap. 23. asserit aperè dæmones esse opus Dei; at dæmones materiam præexistentem in suâ constitutione non habent: ergo eorum constitutio creatio est, eademq; nota Aristotelis. Præterea, disertis verbis in lib. de Partibus animalium ait, animam humanam divinitus accedere, & in 3. de Anima ait animam omni materiâ carere, immediatè ergo à Deo fit: non per generationem (vt vbique docet) ergo per creationem quæ illi nota fuit. Demceps in secundo de Generatione cap. 10. circa finem, ait Deum Vniversum omnibus suis numeris concinnè & eleganter perfecisse, nec non dedisse æternitatem ijs quæ illius capacia extiterunt. Audis hunc locum? legisne? & non credis Philosopho notam esse creationem, a Audis (inquam) hunc locum & legis? Cur ergo librum de Mundo (in quo apertius de Deo non loquitur) à Philosopho cõscriptum fuisse negas? Sed lege illum, & in eo volumen apertum videas creationis, quippe illic Deũ infinitum, Deum vnum & infinitum, Authorem & effectorem cœli terræque agnoscit. Idipsum docet in 2. Metaphysic. cap. 1. vbi demonstrat primam causam esse cæteris causam: at quomodo (quæso) nisi per creationem? Imo (quod magis vrget) in 12. Metaphysic. cap. 7. cœlum & ipsam naturam à Deo dependere manifestè concludit. Infinita sunt alia loca ex 10. lib. Ethicorum & ex li. de Anima, quæ hanc lucernam in templo Philosophi arsisse & luxisse evidenter convincunt. Perge igitur, & si quid aliud habeas de quo dubites quære.

Creatio Aristotelis nota. Lib. 4. cap. 10. Cap. 5. text. 45 Text. 59. Quot sũt Aristotelis volumina tot sunt Aristotelis de creatione testimonia.

Opp. Quoniam creationem defendis notam fuisse philosophis, quæro quid sit, & qualis actio Dei?

Resp. Nimis altũ sapis, & falcem mittis in alienam messem. Nam philosophia videt rationem causæ esse creationem, sed illam directè non definit, Verbo tamen sic definio. Est creatio alicuius è nihilo productio, id est (si interpretari velis) actio Dei, non intentionalis sed realis, non interna sed externa, non immanens sed transiens, quæ rebus summe esse sine vllâ præexistente materia tribuit. Realem, externam & transeuntem actionem dico, nã quãvis sint nonnulli qui creationem nihil aliud esse velint quàm solum intelligere & velle divinum cum relatione ad creata, quoniam tamen omnis executio & effectio externam actionem & influentiam ab agente in passũ postulat, nõ solũ intelligere & velle Dei cum relatione ad creaturam definio, sed influẽtiã & transeuntẽ actionẽ, præsertim cũ eandẽ quidã influxum, & vt ita loquar factio potentiæ divinæ exequentis voluntatẽ Dei in hoc opere sequatur; inxta illud

Creatio quid.

Psal. 148. Deo siquidē erat ἄμα εἰπεῖν, καὶ ἄμα ἔργον, nō λόγος ἔργον σκία.

illud Psaltis ipse dixit & facta sunt, mandavit & creata sunt. Attende, ut ait, ipse intellexit & facta sūt; voluit & creata sunt: sed ipse dixit, ipse mandavit, qua duo verba non interunt & immanentem actionem, sed externā & transeuntem obtinent. Habes breviter (imo brevius quàm res tanta dici possit) quid sit relatio, & quotlis actio Dei, unum alium dubium (si placet) move.

Opp. Quoniam dat veniam hanc quæstionem moveo, An necessitate vllā naturæ Deus mundum creaverit? & quo tempore anni?

Nulla necessitas Deum ad creationem adegit.

Resp. Cur plus hesterna pars est, plus vult quàm heri; quo tandē prorūpit ista stitia & æstus vester sciendi? Vana sunt quæ dicis; nam alterum est apertum de quo nemo dubitat, & alterum obscurum de quo nemo sapiens quærat. Sed age, primum dico Deum nullā necessitate naturæ mundum produxisse; est enim liberrimum agens ut superius demonstravi. Hoc confirmat sacra vt Psal. 134. Omnia quæcunq; voluit dominus fecit, qui (vt testatur B. Apostolus ad Ephesios cap. 1) operatur omnia iuxtā cōsilium voluntatis suæ. At dices, quicquid Deus facit necessarie facit, quicquid vult necessario vult: necessitate ergo ipsum mundum fecit. Quod si neges, sit argo: aut fecit necessariò aut contingenter fecit; sed contingenter non fecit: ergo fecit necessariò. Resolvo hunc nodum, libero arbitrio scire, velle, facere Deum omnia. Hoc etiam addo, quod licet sit actio necessaria, est tamen libera; necessaria quia decrevit, libera quia voluit. Aliquid decrevit Deus, fit ergo necessariò: voluit, fit ergo liberè. De vltimā parte dubitationis tuæ in qua quæris Quo anni tempore Deus creavit mundum? nescio quid dicam, nisi dicam creasse eo anni tempore quo minatus est Gebennam curiosis scrutatoribus secretæ voluntatis suæ. At dices quòd Patres disputent de hac re sedulò, quoniā alij Vere & mense Martio cùm omnia florerent, alij Autumno & mense Septembri cùm omnia matura erant factum fuisse prohant. Patres honoro, nec quicquam eorum sacra memoria detrabo, requiro tamen causam & demonstrationem cur hoc vel illud dicant, cùm varia & multiplex sit Veris & Autumni sæpe pro diversa climatum varietate mutatio. Sed in hac re audi poëtam.

Obiectio. Responsio. Quod fit Dei decreto fit necessariò.

Quo anni tempore Deus mundum creaverit, curiosa quæstio. Vt Aug. quæst. 55 ex novo Test. & 106. ex vtroq. Test. Iul. Sca. Exerci. 257. Zanc. de op. Dei part. 2. l. 5 c. 1. in fine. Ver Autumnusque diverso climate diver sa sunt. Gen. 1.

Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim; vēt illūc erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebat flatibus Eurus.

Huic opinioni favere videtur sacra philosophia, vbi Deus dixerat germinet terra herbam; *quæ germinatio potius in Vere quàm in Autumno eminet. Si alterā opinionem tueri velis, confugiā ad illos qui dicunt omnia à Deo in perfecto statu creata fuisse, quicquid enim creavit Deus erat valde bonum:*

at

ai ſi atum perfectum plantarum aliarumq; rerum in fructu & uſu potius cernitur quàm in flore: ſi ergo tempus creationis quarto, probabile eſt Autumnum menſem q; Septembrem potius fuiſſe, in quo omnia ſuum uſum & fructũ, quàm Ver, in quo gemmam ſolum & florem habent.

Mũdus habet ortum, incrementũ, ſtatũ & occaſum.

Opp. Verum adhuc dubiũ reſtat quod uelim reſolvas, Verum mundus ergo tu iam ſenueſcat & declinet?

Reſp. Quoniam ſenectus ataſq; deliranis mundi in ſe argumentum creationis & infantiæ continet: hoc dubium breuiter reſolvam. Quod ortum habet ipſum incrementum, ſtatum & declinationem habet, ut Hippocrates & Galenus aſſerunt, atq; etiam non negat Philoſophus: ſed mundus ortum habet a Deo prima cauſa ſuum ergo mundus ſuum incrementum, ſtatum, & occaſum ſeu declinationẽ habet: declinat ergo mundus & conſenueſcit. Præterea ſic argue, Minor mundus decreſcit: conſenueſcit ergo maior. Quòd homo (qui minor mundus eſt) uidet magis magiſq; corpore decreſcat, Plinius lib. 7. Naturalis hiſtoriæ cap. 16. Aulus Gellius lib. 3. noct. Atticarum cap. 2. Rhodoldus dus, Ioſephus atq; nonnulli noſtrati ſunt obſeruatum. Nanq; magis ætatem deorſum præterit, tò minora corpora ait (ſunt uero omnia naturæ, ratiq; naturalium languens parit infirmiora: reſtè cogitur poeta

Ariſtot. li. Meteo. ca. 14. & Homer. Ilia. vbi deſcribit lapidẽ quẽ Tydides in Vyſſẽ vibravit. οὐ νύ γ' ἄνδρες ἔτι μετέπειτα, ὅσοι νῦν βροτοὶ εἰσί.

Terra malos homines nunc educat atque pusillos,
Ergo Deus (quicunque aſpexit) ridet & odit.

Iuv. Satyra. 15 verſ. 70.

Mũdus cõſenescit.

Qui legit nunc ueritatem & annales temporum, de decretione & declinatione mundi, inuenit incredibilem uiolentiam uetustatis & mutationem omnium. Cœlum, terra, planta (quid multis?) omnia & ſingula in rerum natura mortis iam proxima & ultima, faciem pallidam & hypocriticam præ ſe ferunt. Sol primus ſeptem planetarum nouies & obſcuriorem lucet quàm olim lucebat: creditur eſſe rarior: illi moueri, probabile eſt magis in orbe ſuo ſubſidere, iterum, & imbecilliùs influere, & in has inferiora uires minùs ualide quàm olim exercere. Quid dicam de rerum uniuerſarum eſſentia? eclipſes ſolis & lunæ? mirabiles, tonitrua & miſtæ ætheris aſpectus ſiderum? terribiles, ferumdoloſas & inauditas coniunctiones ſignorum & planetarum? prodigioſas & ante hæc ſæcula inauditas apparitiones cometarum? quæ omnia deſuper manifeſtè probant, mundum iam uniuerſum, canescere & declinare. Legite doctiſſimos Aſtrologos de biſce omnibus, & (ſi non uacet de omnibus) legite hoc ſolum, quomodo demonſtrent ſolẽ in orbe ſuo ſubſediſſe, & ad nos propius nunc acceſſiſſe quàm accederet olim? Democriti, ſi hic peroraret ex uoluminibus Liciſthenis & aliorum de Prodigijs, monſtris & oſtentis ubique hodiè & frequentiſſimè generatis, quæ iuuenem & ſenectæ proximam naturam eſſe oſtendant, nimis moleſtum eſſem. Quid enim hoc argumentum reſtè ſequitur? natura non poteſt (ut olim) ordine ſuis effectis parere, parsq; tuerit ergo

Vt Cornelii Gemmæ lib. utroque Cosmocritices.

lapp

iam effeta est et languida, non diu durabit: terra terræ, & firma est vanis simul eiusdem vim & pondus tecum altius consideres. Insuper rerum conscientia tua appella, an non putas affectus & passiones animi (quæ humores corporis & cæli aspectum sequuntur) fore tunc eos ipsos qualis apud sacculum primi fuerunt? Dic sodes, quid hac re gravius nisi malorum dissolutionem morum, quam rerum? nonne iam seges est ubi Troia fuit?

Idem senium in moribus.

Phyſi. 7. text. 8.

Idem in regnis. vide li. 4. ca. 13.

An imperia & regna suis statibus & periodis habent? cur non habet mundus? certe tanquam non videretur non habiturus, cum omnia illius sidera propemodum ceciderint. Cecidit Babylon, cecidit Hyena saltus populi, nationes, imperia ceciderunt cum suis, fama, posteritate concussa, exhausta, infossa omnia vbique, cadunt: si omnia, mundus ipse quo pacto non? Posterius, si oraculo divino huic adhuc verum, ex iis rationibus non facile inveniremus. Nihil enim sunt apertissima loca, quæ nihil aliud ex Danielis imagine videntur præstare, ferreos ferreos, pedes

Daniel. cap. 2.

vobis demonstrant: quippe aurum, argentum, æneum, ut ea mundi de fuisse, ferrea & ferrea manet. Quid sequitur? flamma flammam: quid sequitur? cinis cinerem: quid vibi, nisi severum iudicium Dei. Sed quando? Impia quid quæris? brevi iam, iam exili invisetaserit, & sicut vestimentum mutabitur: advenet certa dies illa (Audi stulte qui dicis in corde tuo nō est Deus) dies illa ingnaua, veniet, & venient et fuit, & cum veniat velmagno impetu

Heb. 1. 11. 12. Psa. 102. 26. Psa. 144. 2. & 53. 1. 2. Thes. 5. 2. 2. Pet. 3. 10.

tuo sibuit, ipsaq; elementa solvetur calore. O dome terribilem in qua nūdum clandemur!

Quid nisi vota supersunt?

Vota, inquam, per solvendo Deo, vt in mundo viventes mundo cordi simus. Pudet longior, fui fortasse verbis molestior (si modo se lectur) in hac quæstione de æternitate mundi, patienter quæso feras proluvies ætatis meæ: senex sum, & mundo vale-dicere discupiens testatum apud posteros reliquerem, quid ipse de mūdo senserim. Vale fallax sæpius a vita, vemundus es venenum, & captos captivos & immundos reddis.

CAP.

CAP. 3.

Utrum { *Vlla causa reddi possit cur res physica aliquando moveantur aliquando quiescant?* / *Omnis scientia utatur motu?*

EXplosis illorum argumentis qui ostendere conati sunt nullum motum aut motorẽ esse æternum, vt accuratiùs id quod velit de æternitate & (vt ita dicã) de divinitate primi motoris in catastrophe hujus libri concludat, opiniones philosophorum de motu & de his quæ movent & moventur hoc loco discutit. Res digna quidem est observatione tuâ (perhumane lector) si animadvertas Euripos in quibus philosophi navigantes, contrarijs motibus ad eundem quasi portum vehuntur. Sed diutiùs te verbis suspensum non tenebo. Certant hîc philosophi de motu, de rebus etiam motis certant. Nam Parmenides & Zeno vsque adeò hallucinati sunt, pugnantes contra sensuum artiumq; experientiam, vt ab vniversa natura motũ sustulerint. Contrà verò Heraclitus & Cratilus in perpetuo motu cuncta posuerunt; fuerunt tandem qui mediam tenuere viam, nempe quòd alia quiescant alia moveantur. Et hæc est tripartita illa divisio, quam in fronte hujus tertij capitis attingit Philosophus. Fuerunt enim (vt ait) qui putarent omnia moveri & nulla quiescere: fuerunt è contrà alij qui dicerent omnia quiescere & nulla moveri: fuerunt deniq; nonnulli qui affirmarent aliqua moveri, & aliqua quiescere. Sed ex hoc vltimo divisionis membro alia subdivisio elicitur; nempe illa quam infert Aristoteles, ea quę quiescunt semper quiescere & illa quæ moventur semper moveri, vel quæ quiescunt aliquando moveri, & quæ moventur aliquando quiescere: quod vltimum membrũ (inquit Philosophus) est nobis defendendum. Nam demonstrandum est res quasdam esse planè immobiles, quasdam verò semper moveri, quædam denique vicissitudine nunc moveri, nunc autem quiescere. Verùm sequar Aristotelem in refutatione trium primarum opinionum, quæ in tribus membris primæ divisionis patent. Qui ergo omnem motum è rerum naturâ tollunt vt Parmenides & Zeno, hi omnia philosophiæ naturalis jura pervertunt, omniaq;

Præcipua, quę hoc, capite tractantur à philosopho.

Repugnantes antiquorum de Motu sententiæ.

Absurda negantium motum.

Omnia non quiescũt perpetuò secundum Parmenidem & Zenonem.

totius naturæ opera demoliuntur: cõtra hos ergo dissẽrere nõ est physiologi; nam in tollendo motu isti naturam, artem & sensum negant; naturam, quæ est principium motus & quietis, artem, quę incredibilem motus vsum habet; sensum, qui cœlos, elementa mixta infinita moveri cernit: morbo ergo animi & hebetudine laborârunt qui istam vanissimam opinionẽ de sublato motu intulerunt. Altera opinio Heracliti & Cratili (qui omnia moveri pertinaciter tenebãt) ex parte (vt ait Phũs) est falsa, sed minùs quàm prima à ratione & philosophiâ aliena. Est falsa, quia sensibus repugnat, qui manifestè aliqua quiescere facilè observent: est magis consentanea rationi, quia natura magis in motu quàm in quiete, magis in habitu quàm in privatione cernitur. Ad falsam partem istius opinionis, inducit Philosophus exempla ex omni genere motionis; nihil (inquit) perpetuò augescit, decrescit nihil semper, semper (inquit) alteratur aut loco mutatur nihil. Quid opus est exemplis & digitis naturæ, vt demonstrentur ista, motũ nẽpe incrementi & decrementi nõ esse sine quiete & periodo? Ostendit Philosophus in textu, subobscuro exẽplo guttarum lapidem excavantium, stirpiumque pullulantiũ in saxis, quæ penetrant dividuntque subiectam materiam, sensim nõ semper. Perpetuò enim guttæ non cavant lapidem, nec plantulæ crescentes saxum discindunt, ex quibus pullulascunt. Apertiùs observari hoc potest in accretione hominis & in decretione, qui vt flos ab infantia augetur ad statum, à quo veluti hybernis nivibus concussus ad mortem diminuitur. Post consistentem enim ætatem vermis in rosâ nascitur, folia exesa cadunt, radice tandem vulneratâ planta in cinerem & sepulchrum ruit. De alteratione quid dicam? res aperta cuivis est & perspicua. Nam si quis ægrotet, nimis longum & molestum esset iter, si semper ad sanitatem tenderet; calescit nihil, nihil refrigeratur nisi certo tempore & periodo naturæ. Similis est ratio commutationis à loco in locum: lapis enim ab alto cadens, in cẽtro sui motus finem & quietem habet. Cùm ergo iam constet in nullo motus genere res perpetuò cieri: quid restat, nisi vt concludam cum philosopho, falsas esse illas opiniones quę astruebant omnia aut semper moveri aut semper quiescere. At (dices) sunt quædam quę nunquam moventur, sunt alia quæ movenrur semper. Verum est si res particulares consideres, nunquam enim movetur Deus, nunquã physicè movetur spiritus, semper autem moventur cœli. Quædam deniqne interdum moventur, interdum quiescunt, vt omnes res cæterę naturales. Cæterùm hìc emergit suboriturque quæstio, An vlla causa reddi possit, cur res physicæ aliquando moveantur, aliquando

Omnia non moventur perpetuò, secũdũ Heraclitum & Cratilum.

Obiectio.

Solutio.

Quæstiones duæ.

do quiescãt? Cui annecti potest alia dubitatio, An omnis scientia vtatur motu? Miror equidem quamobrem aliquot optimi nominis interpretes existiment, dari non posse causam cur in multis aliquando motus aliquando quies fiat? Ratio certè eorum est (vt opinor) quia Arist. hoc loco docet nullam causam huius rei adferri posse; sed istorum pace & veniâ dicam quod sẽtio, nõ percepisse illos quò illic tẽdat Phũs; nã illic in cõtroversiã vocatur, An Empedoclis aliorũq; dogmata de perpetuo motu perpetuâque rerum quiete defendi & oppugnari possit? Huius (inquit) rei causa reddi nõ potest. Veruntamen quoniam gravioris iudicij expositores sic moveãt vt priùs movebam quæstionẽ, causas breviter assignabo, cur aliàs res moveri, aliàs quiescere dicantur, Nemo philosophorum ignorat naturam definiri principium motus & quietis in re omni naturali, per se & non per accidens. Quod si verum sit (vt est verissimum) causam apertam vides cur nunc moveri, nunc à motu cessare res naturales dicantur. Imò (inquis) hęc causa interna est, quâ possint res naturales aliàs moveri aliàs quiescere; cur autẽ actu nunc moveantur actuque quiescãt, non est causa; nisi intelligentiam in cunctis rebus naturalibus præter potentiam inesse velis vt (scilicet) sua cognoscant movendi & quiescendi tempora. Frustra (vti nosti) est illa potentia, præsertim activa, quæ nunquam reducitur ad actum: si ergo vi naturæ possint aliquando moveri aliquando quiescere, actus alternatim & necessariò hanc potentiam sequitur. Estne alia ratio & causa præter naturam? est; nempe in specifica potentiâ, formaque propria rei. At hæc est ipsa natura fortasse dicis. Est quidem natura particularis rei, sed non est generalis illa quam modo attigimus. Sic nõsolũ generatim accepta natura sive pro naturâ naturante (vt aiũt) sive pro natura naturatâ sumatur, est causa huius motionis & quietis: sed singularis cuiusque rei potentia & forma, quarum altera sẽper rem stimulat ad motum, altera ad quietem & portum trahit. Res ergo naturales sunt veluti locatæ in vnâ navi, moventur quidem, sed ideò moventur vt vndis & fluctibus agitatæ tandem in portum & asylum quietis veniant. Perge, quæ alia causa est hujus rei? Alia in appetitu, instrumento, & fine rerum naturalium ponitur; in appetitu, quia insitum est cuique rei naturali vt appetat bonum suum: instrumento, quia fine medio & veluti manu apprehendi non potest hoc bonum; in fine, quippe in quo duo sunt, vis ad se attrahendi per motum, & quies cum attraxerit. Est ergo aculeus in appetitu ad motum cum intentione finis, est modus in instrumento moderandi & dirigendi motum,

Causæ motus & quietis alternæ. Arist. 7. 2. lib. tex. 3.

Potẽtia cuiusque rei causa est quietis eiusdemq; formæ causa est motus.

Alia causa est appetitus, instrumentum & finis cuiusque rei.

est fructus & vsus in fine ipsius motus, id est naturæ quies, siquidē agit natura propter finem, id est agit propter quietem; in quâ quiete forma (amica & spósa naturæ) vivit. Articulatius agas velim & ostēdas, quomodo hoc verum esse possit quod dicis? quandoquidem in maiori mundo *cœlum*, in minore mundo *cor hominis* semper moveri, quiescere nunquā videas. Si enim quiescat cœlū cessabit generatio, si cor non semper moveatur cessabit homo: nata ergo sunt aliqua vt semper moveantur. In hac quæstione non quæritur (si attendas) *An aliqua non semper moveantur?* sed quæritur, *An causa assignari possit cur aliqua non omnia aliquando moveri, aliquādo quiescere dicantur*. Sed esto; quoniam natura est principium motus & quietis in re omni naturali, cor et cœlum hâc definitione comprehendimus, dicimusque quiescere in principijs, formis, & terminis conversionis suæ. Quiescit cœlum in primo immobili motore suo, quiescit in polis, quiescit in terminis & solstitijs suis, quiescit in forma quæ nata est ad motum. Movens cordis animus est, quiescit in eo; in eo enim res optimè quiescere dicatur, in quo est, vivit, & conservatur. Alij satisfaciunt istis obiectis; nimirum satis esse si res aptæ natæ sint aliàs moveri, aliàs quiescere, licèt hoc ipsum nūquam fiat. Et hanc suam resolutionem defendunt distinctione potentiæ remotæ, quam existimant esse multis rebus à natura non inaniter & otiosè datam, tametsi nunquam reducatur ad actum. Exempli gratiâ, est aptitudo in *sole* vt sint plures soles, in *luna* vt sint plures lunæ; neque enim forma, neque materia cœli talem individuorum amplificationem negant. Non *forma*, quia plurimæ (vt conflat) tales figuræ in cœlo esse possunt: non *materia*, quæ in cœlo eadem re est cum materia prima. Defectio ergo solùm est in impotētiâ rerum inferiorum, quę impetu suarum repugnantium qualitatum, non possunt arcem cœli concutere & expugnare. Sic illi respondent, sed magis primam demonstrationem probo.

Aristoteles P. lib. 2. te. 75. 76.

Cœlum & cor movent & quiescunt naturaliter.

Sequitur nunc alia dubitatio, *An omnis scientia vtatur motu?* Hæc quidē movetur quæstio ex occasione illius sēntiæ in textu, vbi probat Philosophus illos, qui omnem motum è rerum naturâ tollunt, leges non solùm naturæ, sed omnis scientiæ & artis violare. Quippe, vt ante, ita & hîc demonstrat, omnem scientiam motus aliquem vsum habere. Sed (si placet) lege hoc in loco D. Thomam optimè explicantē quo pacto artes omnes & scientiæ vtantur motu. Verbo solùm nunc attingam. Duo in omni scientia spectari solent, discursus & illatio conclusionis: at in vtroque motus inest: ergo omnis scientia vsum motus habet; omnis enim scientia acquiritur per discursum

Quæstio 2.

Artes & scientiæ vtuntur motu.

præmissarum

præmissarum ad conclusionem, qui non ineptè quidam motus dicitur. Si particulares scientias considerare & intueri placeret, res liquidò in Astrologia, Musicâ, naturali philosophia, & Metaphysicâ scientiâ constaret. In *Astrologia*, quippe quæ motum siderum, in *Musicâ* quæ vocum harmoniam, in *naturali Philosophiâ* quæ motus principium, in *Metaphysicâ* quæ primum motorem per se considerat: est ergo vsus ipsius motus in scientia, qui igitur tollunt motum, scientiarum iura manifestè pervertunt.

Distinctio quæst. capitis tertij.

Divisione opinionum de motu, quę fuit triplex:

- Prima Parmenidis, Melissi, & Zenonis qui omnem motum è rerum naturâ sustulerunt, vt est in 1. Physicorum.
- Secunda Heraclitti & Cratili, qui omnia in perpetuo motu posuerunt.
- Tertia eorum qui aliqua moveri & aliqua quiescere dixerunt, & huius membri alia est in textu subdivisio, nempe vt
  - 1 Ea quæ moventur semper moveantur & ea quę quiescunt semper quiescant.
  - 2 Vel vt omnia in rerũ natura nata sint ad motum & quietem.
  - 3 Vel vt aliquid interdum moveantur, interdum quiescant, aliqua verò aut mobilia moveant vt *cœlum*, aut semper immobilia maneant vt *Deus* & *centrum*.

Refutatione & approbatione istarum opionum refutatur autem

1 Prima, quia motum tollere est contra naturã, quæ est principium motus, & cõtra omnẽ scientiam quæ motu vtitur est etiam contra sensum, cuius commune obiectum motus dicitur.

2 Secunda, quia econverso perpetuum motum ponere, est contra rationem. Siquidem nullo genere motus (vt luculenter in textu probat Philosophus) perpetuitas demonstrari possit. Res enim nulla perpetuò augescit aut diminuitur, nulla res perpetuò alterascit aut loco mutatur, res nulla perpetuò generatur aut corrũpitur. *Nota hic (studiose lector) Aristotelem negare motũ naturalẽ vllis in speciẽ esse perpetuum, resq; nullas perpetuò moveri.*

3 Tertia, quia in omnibus suis partibus nõ sit vera, vltimum enim membrum, eiusdem subdivisionis approbandum existimat Philosophus, in quo dicuntur aliqua interdum moveri, interdum quiescere, nec non esse aliqua quę perpetuò moventur vt *cœlum*, aliqua verò quæ omni motu vacant vt Deus & centrum. *Attende hic, quòd dicat Philosophus esse quædam perpetuò immobilia.*

Summa huius capitis cõstitit in tribus nempe

Quæstione, nimirum *Verum causa vlla reddi possit, cur aliqua interdum moveatur inter diu quiescere possint?* Hæc quæstio tenetur affirmativè & probatur

1 A definitione naturæ, quæ est in re qualibet *principium & causa motus & quietis.*
2 A potentia activa naturæ, quæ rem quamlibet per motum ad formam & suam quietem incitat.
3 A forma internâ cuiusque rei, quæ veluti adamas materiam per motum ad seipsum trahit.
4 Ab appetitu cuiusque rei naturalis, quem philosophi in motu ad bonum posuerunt, in quo bono quies est.
5 A medio & loco, in quorum altero est vis adiuvandi, in altero cessandi motum.
6 Ab instrumento & fine, quorum illud potentiã movendi: hic potentiam conservandi habet.
7 A providentia divinâ, quæ præscripsit vt hoc ordine motus & quietis omnia fiant & conserventur.

Argumenta in textum.

Opp. *Digressio videtur hæc esse, eademq; planè inutilis & otiosa in philosopho; quippe instituit de primo motore agere, & nunc de opinione aliorum inaniter de motu disputantium disputat.*

Resp. *Digressio non est, nam ideò de opinionibus aliorum philosophorum circa motum disserit vt (omni scrupulo exempto) quid sit primum movens directius intelligat. Dirigitur enim hæc tota divisio ad notitiam primi motus, primique moveris, vt postea declarabitur.*

Opp. *Parmenidas, Melissus, & Zeno non omnem motum penitus sustulerunt vt Aristoteles hic fingit: sed (vt constat) posuerunt vnum infinitum & immobile principium rerum, in quo omnia entia quietem habent, & sic quiescere res omnes dicantur, quod postea Aristoteles non negat; ista ergo refutatio philosophi est umbra.*

Quandoque bonus dormitat Homerus, & ne hic arist. verendum est.

Resp. *Non sum oblitus mei, concedo refutationes apud philosophum esse aliquãdo leviores, & vereor ne hoc loco Parmenides, Melissus, & Zeno falsò diminentur, si in refellenda hac opinione illos intelligat vt in coniecturam faciens. Faciò quidem, quoniam in 1. libro eosdem de re non dissimili disputantes vulnerat. Non est quòd obiicias alteram opinionem Heraclitei et Cratyli de sempiterno motu rerum; nam facilè me tu eandem tecum suscipionem trahes.*

Opp. *Ista divisio est admodum confusa, constat enim ex multis membris vt, q, ad bi membrem reduci possit.*

Resp. *Non est necesse vt omnis divisio adventitia sit bimembris, ad internũ (puta) solam hæc lex requiritur.*

Opp. *Incostans sibi Philosophus esse videtur in hac divisione; nam in primis duabus*

duobus membris refellit eos qui defendunt aliqua semper quiescere, aut semper moveri; & tamen post ea idipsum affirmat. Quippe diserte verbis ait esse quadā perpetuò immobilia, mobilia autem esse alia. Imò in Metaphysicis apertè demonstrat omnia moveri, omniaq; quiescere in fine primāq; causā, quod nihil aliud est dicere quàm quod isti docuerunt.

Resp. Non est inconstans sibi; quippe etsi concedat particulares has propositiones aliqua nimirum semper quiescere vt Deum & centrum, aliqua moveri vt cœlos, non tamē omnia semper quiescere, aut semper moveri omnino docuit, vt isti docuerunt. Quid senserint isti hoc in loco non quæro, neq; ius esse philosophum; agnosco tamen divinos fuisse illos philosophos & multa præclara de motu, de natura, de Deo disputāsse: in quo si dixerint omnia semper moveri, vel hoc senserunt, quia omnia motum suum à primā causā motrice petunt: si vero dixerint omnia in eodem quiescere, dixerunt etiam & hoc nō malè, quia Deus est finis in quo omnia rectissimè quiescere & ab omni motu cessare dicantur.

Omnia moveri, vel omnia quiescere dici non ineptè possunt.

Opp. Violentus motus sub hac divisione non comprehenditur: ergo non est sufficiens divisio.

Resp. Quæritur hic ordo perveniendi ad primum motum primumq; motorem, solum per scalam naturæ gradusq; motus naturalis. Vel (si placet) dici potest contineri sub externis illis generibus motus, de quibus in postrema parte divisionis agitur.

Opp. Demonstrat Arist. in alijs libris vbiq; motum esse perpetuum & continuum, cur hic in singulis generibus motus idipsum negat? Est certè contrarius & infectus sibi.

Resp. Demonstrat quidem vbiq; in alijs libris, motum esse perpetuum quoad partes proportionis in genere: non autem vnquam docuit hunc aut illum motum esse perpetuum tempore, nisi in relatione cœli ad primam causam; de qua relatione in superiore capite animi sententiam copiosius explicui.

Motum quomodo dicat Aristoteles esse perpetuum, & non esse.

Opp. Negat in textu omnia sic nata esse, vt aliàs moveantur aliàs quiescant; qua in re mihi videtur naturam omnibus vtique negare. Quippe concesso naturam omnibus inesse, omnia necessariò sic nata sunt vt aliàs moveantur & aliàs quiescant; siquidem in omnibus natura est principium motus & quietis.

Resp. Non negat potentiam motus & quietis omnibus, & idcirco non negat naturam inesse illis: sed hoc est quod velit Philosophus, non actu omnia aliàs moveri, aliàs quiescere; nam sunt quædam (vt docet) omnino immobilia, vt poli & centrum mundi: in quibus tamen est quædam potentia (remota scilicet) movēdi, vt antea in discursu et expositione textus demonstravi; quam potentiam remotam non esse inanem aut otiosam illis ostendi, si habitudo motus & quietis in rei primis principijs delitescat.

Argumenta contra quæstionem, Vtrum causa reddi possit cur res interdum moveatur, interdum quiescat?

Opp. *Omitto rationes illatas in discursu, nos dico nõ posse cõtrarias qualitates eidem rei naturali inesse: causa ergo non potest dari, cur interdum moveatur interdum quiescat res naturalis. Ratio tenet, quia facultas causa est movendi & quiescendi.*

Facultates nõ sũt contrariæ

Resp. *Facultas est causa sed non sola causa. Praterea facultates non sunt contrariæ; Exempli gratiâ, facultas ridendi non est contraria facultati plorandi, sed risus & ploratus sunt contraria: similiter facultates movendi & quiescendi unâ possunt in eodem subiecto cohabitare.*

Opp. *Si causa reddi possit cur res naturalis interdum moveatur interdum quiescat, ostende causam cur avicula quædam quiescant & dormiant totâ hyeme sine cibo, & moveantur æstate. Redde causam cur adamas illitus oleo non moveat ferrum, quod sine oleo rapit. Infinita sunt alia instar miraculorum in rerum naturâ, quorum ratio reddi non potest: nimis ergo confidenter defendis posse causam dari, cur res qualibet naturalis aliquando moveatur aquando quiescat.*

Avicularum dormientium totâ hyeme & volantium in æstate ratio.

Resp. *Causa reddi potest cur avicula quædam dormiant totâ hyeme sine cibo, & cur moveantur in æstate: Somnum capiunt & cibum non capiunt in hyeme, quia earum natura est frigore attonita, & sic attonita manet in eodem statu sine vllâ appetentia, vt homines in mari vehti & iactati solent. Similiter reddi potest ratio, cur ferrum adamantis veluti manu, illitũ oleo non moveatur; quoniam oleum impedit occultam illam attractivam qualitatem, ne in aërem transvolet, vimq; ferro imprimat. Sed esto, concedo esse multa mirabilia naturæ quorum ratio reddi nõ potest, non quòd non sit ratio omnino, sed q nostra ratio in corpore, veluti per transeennam causas rerum videat.*

Adamas oleo illitus cur ferrum nõ attrahit.

Opp. *Causa omnino reddi non potest multorum, quia (vt ait Aristoteles) idcirco primus motor multa occultavit mortalibus, vt mortales agnoscerent esse primum motorem. Praterea, vt ipse Aristoteles fatetur, primus motor est liberrimus Agens: movet ergo res aliquando sine causa hominibus nota; et proinde reddi non potest semper causa, cur sic res aliquando moveantur aliquando quiescant.*

Quædã Deus latere voluit, vt ipsũ studio sius quæramꝰ L. 1. Meta. c. 5. tex. 1. 1. Cor. 13. 9. 12.

Resp. *Accedis ad scopum, ad quem vt tandem accederes peroptavi, id est ad primi motoris gloriam; libenter equidem tecum consentio esse permulta, esse infinita quæ Deus occultavit hominibus, vt homines agnoscant vnam esse infinitam in essentia, scientia, & providentia causam, qua solùm cognoscit omnia. Humana (inquit Philosophus) sapientia est tanquam oculus noctuæ ad solem, videt quidem sed sub umbris & ideis videt. Si ergo Deus præter ordinem cursumq; naturæ quicquam moveat, idipsum sic movetur, vt nemo philosophorum motus causam & rationem reddat, Sic iussit vt ignis maneret*

ignis

quis & tamen non vereret. Sed exemplis supersedebo ne ambitiosus videar. Agnosco quæ dicis omnia, hoc solùm velim intelligas, moveri quidem hanc quæstionem de illis solùm quæ ordine naturæ commoventur.

Argumenta in dubium, Vtrum omnis scientia vtatur motu?

Opp. *Qui (inquit Philosophus) omnino è rerũ naturâ motũ tollunt, leges naturæ omnisq; scientiæ violant. Sed libenter velim exponat Aristoteles, quo modo omnis scientia vtatur motu cùm non sit materia, non forma, non efficiens causa, non finis scientiæ. Non est materia, quia nulla scientia ex motu constat; non forma, quia scientia vna ab alia motu non distinguitur; non efficiens causa, quia nulla scientia à motu oritur; non finis, quia nulla scientia ad motum refertur. Præterea, cùm omnis scientia sit* habitus animi multis demonstrationibus acquisitus, *in quo sit cõtẽplatio: non video quomodo vtatur motu, in quo est actio; imò (vt docet Philosophꝰ) finis scientiæ est cognitio & indago veritatis; & quid cõmercij habet motus cũ contẽplatione veritatis?*

Omnis scientia motu vtitur.

Resp. *Cùm Philosophus ait omnem scientiam vti motu, intelligi debet (vt ait Beatus Thomas) de motu animi, qui magnam analogiam & similitudinem cũ naturali motu habet. Scientia (inquit) considerari potest bifariam; vel inchoativè vel completè. Si inchoativè consideretur sic motu vtitur, quia motu acquiritur: quippe ex multis actionibus dispositionibus q; animi acquiritur scientia; quæ actiones & dispositiones, sunt quidã motus actus q; anima inchoati. Si verò consideretur scientia completè, tum in eâ perpendi debent discursus, animi illationes que conclusionum, quæ etiam motu quidam rectè nominari possunt; omnis ergo scientia motu aliqua ex parte vtitur. Nihil hîc dico de scientijs mechanicis, quæ omnes & singulæ ponuntur in motu & opere; nihil de medicina, de morali philosophia, de politica disciplina, aliisq; artibꝰ ingenuis vel sanctibus in actione, quæ actio etiam motus anima definitur; nihil de relatione omnium scientiarum ad vsum rerum singularum, in quibus potiùs motus rerum quàm intuitus & nuda speculatio ideorum spectari solet. Nihil demiq; de fluxu & refluxu omnium bonorum ad primam causam, vnde omnis scientia omnisq; sapientia (quæ inter bona enumerantur) efluxerunt. Imò ipsa mentis contemplatio de Deo rebusq; æternis & Metaphysicis, quadam animi motio appositissimè dici & definiri potest. Mens enim agit dum contemplatur; opus ergo habet omnis scientia motu, motuq; vt instrumento vtitur ad summa tractandum medium, summumq; finem assequendum. Non acquiritur sine motu, non dissentit sine motu, non transit in vsum sine motu, non refluit ad fontẽ omnis scientiæ sine motu, sine motu denique nihil agit, nihil contemplatur. Qui igitur motum tollunt, non solùm naturæ sed etiam scientiæ lumen extinguunt.*

Scientia dupliciter cõsiderãda vel inchoativè vel completè.

Mens nihil agit sine motu.

Dubium.

Dubium, An motus animi consenescat?

Opp. *Quorsum hic quaeso de motu scientiæ, quorsum de motu animi nunc agis? neuter ad institutum spectat; sed quoniam de illo agis, sic contra hoc dubium à te propositum disputo. Studio scientiarum hebescit ingenium, animus sæpe obstupescit, imò delirat aliquando; illius motus ergo nonnunquam consenescit. Præterea, experientia docet decrepitos senes repuerascere, motusq; vires animi in illis planè contabescere: non est ergo dubitandum, quin animi motus consenescat. Postremò, in morte scientiæ animi motu acquisitæ tolluntur, motusq; animi vnà cum illis cadit; finem enim sola contemplatio non actio, intuitus non motus permanet.*

Motus animę dextra ad scientiam recipiendam.

Resp. *De motu scientiæ, & de motu animæ in acquirendâ scientiâ opportunè agitur; hic enim motus veluti manus dextera est, qua ad æternam scientiæ & sapientiam primæ causæ ducimur. Nam quamvis in aliis aliarum rerum motibus, primus motus remotè & sub velo cernatur: proximè tamen animi & scientiæ motu tantùm, hoc bonum acquiritur. At consenescit (inquis) hic animi motus; nam studio (vt ais) sapientiæ hebescit ingenium, animus sæpe obstupescit, repuerascit senectus, vires animi senibus contabescunt, evanescunt. in morte scientia, cessant motus. Respondeo, animum considerari posse duobus modis, vel absolutè in essentia, vel comparatè in existentia sua. Si priori modo consideretur, Spiritus; si posteriori, actus corporis dici potest. Vt est Spiritus seu incorporea substantia, nullo rerum studio hebescit, obstupescit nunquam, non consenescit, illius vires non contabescunt; imò quo plus studeat sapientiæ eo magis sapit; cæterùm vt est actus corporis, suum florem suamq; senectutem & veluti occasum habet: ita tamen habet, vt mortales dum simus (si nimiùm non tribuamus corpori, si nimiùm non indulgeamus crapulæ, veneri, voluptati) motus animi in vobis non consenescit, non obstupescit ingenium; imò in languidiore corpore animus vegetior & sapientior vivit. Qui ergo primum motorem videre velit, sic corpus, affectus, & humores, rationis imperio & fræno dirigat, vt animi motus non consenescat, eiusq; scientia & virtutes morte commutatæ non extinctæ vivant. Canicies enim sapiens est quæ ætas non vetus gignit, non est ætas in vitio, sed vitium in ætate, quod semper hebetes puerosq; reddit. Si ergo animus senis fuerit exercitus virtutis & sapientiæ gemmis, eo magis ante sepulchrum & mortem lucebit, quoniam animus tum ad primum motorem & suam libertatem volat,*

Animus dupliciter consideratus.

Animi senectus vnde & quomodo.

Cicero in senect.

Imbecillitas non est ab ætate sed vitio.

CAPI

CAP. 4.

Vtrum { *Animal seipsum moveat?* / *Gravia & levia à se moveantur?*

NE temere videatur Philosophus ens entium, primamque causam causarum & motorem (omnis motus & mutationis expertem) demonstrare: altiùs ducto principio, multiplicem divisionem moventium mobiliumq; hoc loco tradit. Prima est, quòd omnia moventia aut mota, vel per accidens vel per se moveant aut moveantur. Per accidēs res movet duobus modis, vel quia in alijs inest vt accidens (exempli causâ lux in igne dicitur calfacere, quia inest igni qui calefacit) vel quia est pars rei movētis, sic homo dicitur scribere, quia manu scribit. Similiter per accidens aliquid moveri dicitur, vel quia inest rei motæ, vel quia est pars mobilis; priori modo album in nive dicitur moveri, quia nix ipsa movetur: posteriore verò modo homo dicitur sanari, cuius oculus sanatur.

Movēntium & mobilium divisiones.

Mobile per accidēs duplex.

Altera divisio est moventium per se, nimirum quòd alia semper moveant ex tota essentia sua, fierique non potest vt illa moveātur per se vel per accidens, sic solus Deus movet: alia movent vi quadā vel influente, vel inhærente; vi influente vt *simus Spiritus*; vi inhærente vt *forma actus rerum*, qualis est animus humanus inhærens corpori, cuius præsentiâ omnes partes & organa corporis sunt, vivunt, & moventur. Sunt (inquam) nam sine motrice facultate ab anima in corpus transfusâ, partes humani corporis nisi analogicè appellari non possunt. Quippe manus mortui hominis non est manus, sed similitudo manus; pars siquidem ab officio non à loco, ab actione nō à proportione nominatur.

Movēs per se duplex.

Partes corporis nō à loco sed ab officio nominantur.

Alij hanc distributionem exponunt, demonstrando id solùm movere per se, quod nec inest alijs nec aliorum pars existit omnino; sic (inquiunt) medicus sanat per se, & manus per se percutit. Sed caveat hic studiosus lector ne nimiùm credat exemplis: quippe manus est pars rei, nisi velis interpretari illam non esse partem rei percussæ, licèt pars rei percutientis dicatur. Sed aptius adhibebis exemplū si instes in Deo primoque motore omniū, qui sēper movet, entisq; nullius pars est, nulliq; inhæret, sed sēper (in se beatus) aut se aut alia movet. Et sanè sine huius motu omnis motus motorq; cadūt.

Tertia divisio est eorum quæ per se moveri dicūtur, vel quia alteri nō accidūt, vel quia partes aliarū rerū non existūt, sic eger per se sanatur

natur. Sed hic ſubdiviſio inſinuatur in textu, nempe quòd horum quę per ſe moveantur, alia inſitum ſui motus principium contineant, vt *animalia*, quæ à ſeipſis moveri dicantur; alia verò externo aliquo principio cienter vt *gravia, levia, reſque omnes inanimatæ*. Cęterùm tã ea quæ à ſe, quàm quæ ab alio moventur, vel ſecundùm, vel præter naturam, vel contra naturam moveri quidem poſſint. Secundùm naturam, per vim inſitam activam & formam: præter naturam, per vim externam cogentem, ſed non penitus corrumpentem tem quam cogit; contra naturam, cùm res motu pellatur & prorſus evaneſcat. Motio ſecundùm naturam eſt vt *progreſſio animalis*; motio præter naturã eſt vt *proiectio lapidis*, cùm lapis poſtea ad locum motumq; naturalem redijt; contra naturam vt *vulneratio cordis*, quo tranſfoſſo homo amplius non vivit.

Mobile ſecundùm naturam præter naturã cõtra naturã.

Quæſt. 1.

His poſitis, quæſtio moveri poteſt ex textu *An ea quæ vi moveantur à ſeipſis nunquam moveantur*? Res aperta eſt in ijs quæ contra aut præter naturam moventur; in ijs enim aliud eſt movẽs, aliud quod movetur, vt conſtat in projecto lapide: at in animalibus res tam perſpicua non eſt, licèt in his quoq; aliud ſit movens, aliud mobile, ſi diſtinctè vtrũq; conſideretur. Quemadmodum enim aliud eſt nauta qui movet, & aliud navis quæ movetur: ita in animalibus diſtinctum eſt movens & mobile, totum tamen animal ſeipſum movere dicitur. Sed hic labor, hoc opus eſt, vt oſtendã quomodo anima movens in animali ſit quid dã diſtinctũ ab animali jã moto, cũ ſit illius forma eſſentialis. Verbo reſoluã; conſideres igitur animã duobus modis in animali, vel abſolutè vt definit, & ſic non diſtinguitur; vel cõparatè vt movet, & ſic quidẽ ab eo reſpectu quodã ſeparatur. Nã vt movet anima corpus accidens eſt, animęq; naturã ſequitur: ſed rẽ animatã definire & definitã à rebus omnibus eſſentialiter diſtinguere, pars ſolũ eſſẽtialis vẽdicat. Verũtamẽ dices quomodo tũc animal ſeipſum movere dicatur, cũ ab alio moveatur? Reſpondeo, quia facultas illa animę motrix fluens ab anima, inhæret corpori. Hinc anima & corpus vnũ animal fiũt, motuſq; per ſe vtriq; nõ immeritò attribuitur. Nã vt cor hominis per ſe moveri dicitur, quia ſpiritus vitalis cauſa motus in eo eſt, & tamen cor atq; ſpiritus (ſi diſtinctè ſumantur) res diverſæ ſunt: ita animal per ſe cieri dicitur, quia animam principium ſui motus in ſe continet; & tamen ſi animal & anima ſeorſim conſiderentur, res planè diſtinctæ haberi debent. Quid eſt ne anima in corpore animalis vt nauta in nave, quemadmodum hic inſinuat Ariſtoteles? non eſt, ſed movet corpus animalis vt nauta navem movet; non enim ait ineſſe animam ſicut nautam, ſed movere ſicut nautam. Et tamen ſi vrgeas philoſophũ alibi

Anima duobus modis cõſiderari poteſt.

Animal quomodo, ſeipſũ movet.

Ariſtoteles de Anima lib. 2. text. 10 11.

Anima non in eſt corpori vt nauta in nave

alibi, vbi dicit apertè esse animam in corpore vt est nauta in naui: intelligo illic Aristotelem quoad imperium & gubernationem, quæ animæ sedenti quasi ad puppim semper debetur.

Adhuc vix sapio quomodo animal à se & tamẽ ab alio moveatur; hoc enim simile quod adfers adhuc non satisfacit. Dico iterum rem facilem esse, si consideres animam & corpus vnum animal coniunctũ fieri: nam sic totum animal formatum seipsum movere dicitur, licèt distinctè si accipias, aliud est quod movet, aliud q̃ movetur. Quippe neque anima est anima, nec anima ipsa animal, vtrumque verò naturâ numeroque unum in se principium motus continens, seipsum movere dicitur. Alio tamen respectu ab altero moveri etiam dicatur, vt in *generatione* per potentiam activam, per passivam in *corruptione*, in *accretione* & *diminutione* per calorem naturalẽ, vigẽtẽ, aut decrescẽtem, in *mutatione loci* per grave aut leve, in *alteratione* per elementares insitas qualitates; in his omnibus per efficientem causam externam, obiectum, medium & finẽ; quibus addo vim & impetum prater aut contra naturam agentis, cùm ordo naturæ, stadiumq; motus perveratur aut impediatur. Sæpe enim contingit vt in omni genere motus vis fiat, lexq; naturæ violetur; vt in trãsfixo homine, proiecto lapide, nave fluctibus obsorptâ & tempestate immersâ manifestè constat. Attendẽdũ hîc est, secundùm opinionẽ quorũdum interpretum hoc loco, per nomen *animalis* intelligi rem omnem animatam: cùm ergo moveatur quæstio, *An animal seipsum moveat?* est ac si diceres An omne ens animâ præditum & animatum seipsum moveat? *animal* enim pro animante sumitur; *animans* pro re omni quę animã sui formam habet, quales sunt *homo, bellua, planta*.

Animal, vt ex anima simul & corpore constat seipsum movet.

Animalis nomine quid intelligatur.

Filum longius non traham expenso hujus quæstionis. Summa hęc est, aliquid nimirum movere seipsum tribus modis; vel quia omnino nõ egeat vllo alio motore interno aut externo, & sic solus Deus seipsum movet; vel quia ex motore & re mobili tanquam ex partibus constet, & sic animal ex animâ & corpore compositum seipsũ movere dicitur. Ratio est, quoniam animal post quietem (puta somnũ) potest iterum motum suum incipere, sine vllo extrinseco motore particulatim movente; similiter potest eundem terminare, nullo foris adveniente motore, vt in *ambulante* homine, *volante* ave, natante *pisce* liquet. Quippe post quietem aut somnum videmus vtiq; animalia ambulare sine vllo motore extrinsecùs concurrente: movet ergo animal seipsum vt hîc rectè Aristoteles docet. Sed animadvertendum est, duplex esse movens in animali scilicet *movens quo* (vt ajunt) & *movens quod*. *Movens quo* est ipsa anima seu

Aliquid movet seipsum tribus modis.

proximum

proximum principium quo animal movetur; *movens, quod* est ipsum totum compositum, id est totum animal ex animâ & corpore cõformatũ, quod (vt suprà dixi,) ideo seipsum movere dicitur, quia principium in se movendi essentialem sui partem comprehẽdit, à quo esse, movere, & moveri habet. Hinc est distinctio moventis animalis à motu rei insensibilis, animæq; expertis; quia animal seipsum movet diversis motibus, veluti per ductum distinctæ cognitionis & appetitus; quia potest incipere & terminare motum cum velit, quod rebus inanimatis non convenit vllo modo, vt experientia vniversa docet.

Motus animalis & inanimis distinctus.

Sed vt distinctiùs agam de discriminibus rerum animatarum & inanimatarũ moventium, dico res inanimatas à seipsis nõ moveri, idq; quatuor syllogismis sic probo. Quæcunq; seipsa movent, ea vivunt: sed inanimata non vivunt; ergo inanimata seipsa non movent. Majoris sequela constat, quoniam anima (cujus prima actio vita est) causa primaria motus existit; sed pergam. Quæcunq; seipsa movent, eadem ad placitum possunt cum velint motum sistere & terminare: sed gravia & levia (vt lapis & ignis) id facere non possunt; ergo gravia & levia non possunt seipsa movere. Præterea, quæcunq; se movẽt, pluribus motibus cieri possunt: at inanimata non possunt pluribus se movere motibus, vt in igni & terrâ constat: ergo inanimata non possunt seipsa movere. Postremò, nullum cõtinuum potest seipsum movere: at gravia & levia sunt continua; ergo gravia leviaq; non possunt seipsa movere. Quid ergo cùm hæc à seipsis moveri non possint defectu animę & vitę, nõne aliundè moveantur necesse est? Quid ni? Quo quęso movente? Movendi principio nẽpe naturâ: At hoc internum est, externam causam motricem postulo. Reddo, potentiam eandẽq; remotam & proximam. Quid est remota potentia? Illa est quę rarò aut nunquam in actum producitur; sic puer qui discit literas primaq; elementa vocum, potestate grammaticus, rhetor, aut philosophus dici potest, tametsi rarò aut nunquam fiat. Quid est proxima potentia? est quasi mater paturiens nũc actu; hoc modo Grãmaticus, Rhetor, aut Philosophus dormiens, potestate sic denominantur, si actum & vsum spectes. Quid hæc distinctio ad motum rerum naturaliũ? Eadẽ certè ratio est in rebus naturalibus; nam & hæ quoq; remotã & propinquam potentiam habent; remotam, vt quod potestate est calidũ & tamen difficulter in ignis naturam vertitur, sicut Salamandra quæ semper in igne vivit & non consumitur; propinquam, vt illud quod facilè in ignis naturam commutatur, impeditur tamen aliquando ne vrat. Hoc ipsum (inquam) potestate calidũ est & vrere posse dicatur, si removeantur impedimenta. Similiter, quædam potentiâ remotè & proximè

Inanimata à seipsis non movent.

Potentia proxima & remota quid.

Arist. hist. animal. li. 5. ca. 19. & Pli. hist. natura lib. 10. cap. 67. ita & pyrausta. Pli. hist. l. 11. c. 36.

proximè levia graviaq; dici possunt, etsi nondum formam ignis aut terræ induerunt.

Perstringe paucis summam hujus capitis, perstringam; omnia hic dicta eò pertinent, vt ostendat Philosophus omne quod movetur, ab alio moveri; quod ideo facit, vt tandem adumbret vnum motorem primum omnis motus & mutationis expertem. Axiôma illud priùs à divisione sic probat. Omne quod movetur aut à naturâ movetur, aut contra naturam; quod (inquit) violento motu movetur, absque omni dubio ab alio extrinsecùs vim imprimente fertur: quod verò secundùm naturam, movetur vel ab interno principio movendi vt animal ab anima; vel ab externo, vt res omnis inanimata, & sic gravia & levia ab alio aliquo moventur; nempe vel ab eo quod levia & ponderosa generat, vel ab eo quod impedimentum motionis removet.

Huius capitis summa.

Omne quod movetur, ab alio movetur.

Quis vsus istorum omnium? Magnus certè, primùm vt ordo omnium moventium & mobilium habeatur; hinc vt movẽdi cognoscatur modus an sit naturalis, præternaturalis, violentus. Deinceps, ne ignoretur illud arcanum naturæ, quomodo animal (maximè vero homo) seipsum moveat? Postremò, vt liquidò pateat esse vnum movens præ ceteris, quod infinitè seipsum omniaque quæ sunt moveat, & hoc est Deus.

Qualis horum omnium vsus.

Gradus rerum quatuor sunt; inanimatarum, quibus nudum *esse* debetur; animatarum, quibus præter esse *vita* conceditur; sensibilium, quibus præter *esse* & *vivere sensus* datur; intellectualium, quibus attribuitur *intellectus & ratio*, vt Deum primum intellectum videant & colãt. Hinc Arist. alibi sic ratiocinatur; est mens vna in homine: est ergo in mundo vnus Deus: Mens in homine est primum movens: Deus ergo in mundo est primus motor. Mens in homine est prima essendi, vivẽdi, & movendi causa: est ergo Deus primum principium quo omnia in mundo fiunt, existunt, & moventur. Est mens divinum quiddam in homine, quod in prima virtute excoli & adornari debet: est ergo Deus cœleste & excelsum numen, quod expansis manibus coli & adorari oportet. Sed loquitur (fortasse dices) in lib. de mundo, quod quidem opusculum nego. Cur negas? cùm idipsum in primo Topic. asserat, vbi te dignissimum diro supplicio iudicat, si *An Deus sit colendus* in quæstionem voces? Tardi & perversi ingenij homo, si fides non trahat vt credas Deum esse, eumque vnicè honorandum, philosophi & philosophia suadeant: suadeat illud primum sapientis Catonis præceptum *DEVM COLE.*

Gradus verum quatuor suor. Animatarum in animatarum sensibilium intellectualium.

Distinctio

Distinctio quæst. capitis quarti.

Cardo huius quæstionis vertitur in

Quæstione, quæ est duplex

Divisione mouentium & mobilium, quæ est tripartita

Prima, quòd quædam moueant & moueantur per se, quædam per accidens; per accidens dico, prout moueri secundùm partem moueri per accidens dicatur.

Secunda, q̃ ea quæ mouentur per se vel à seipsis vt *animalia*; vel ab alijs vt *alia naturalia inanimata* moueantur.

Tertia est, quòd alia moueantur secundùm naturam, alia violenter & contra naturam; alia mixto quodam modo, vt *animantia* quæ incipere & terminare suum motum pro arbitrio possint, quod rebus inanimatis non conceditur.

Prima *An animal seipsum moueat?* in qua quæstione spectantur duo

Confirmatio quæsti. onis, quæ ducitur

Expositio, quid sit *mouere seipsum*, q̃ certè nihil aliud est quàm in seipso sui motus principium continere, vt animal continet animam motricem sui causam.

1 A descriptione mouẽdi seipsum, quod est tale actiuum principium motus in se continere; quo potest ad placitũ incipere & terminare motionem, & hoc solum animali obtingit,

2 A proportione seu cõparatione; nam vt totum nauigium dicitur seipsum mouere, tametsi nauta solus idipsum moueat: ita animal per animam suam, quæ sic mouet, animal vt *nauta* nauem.

3 A conditione animæ formantis animal, quia vt res quælibet est nihil aliud quã sua forma: ita animal est nihil aliud quàm anima sua; & vt res quælibet id agere dicitur quod forma agit: ita animal idcirco seipsum mouere dicitur per se, quia anima in eo id ipsum efficit.

Se-

- Vsus, vt ordo moventiū & mobiliū cognoscatur, quemadmodū mirabilis motus minoris mūdi, id est hominis, præ aliis aliarū rerū motibus patefiat, vt liquidò cōstet esse vnū motorē primū, ad quē omnia moventia & mobilia vt ad summum bonum referuntur.
  - Secunda, *An gravia, levia et inanimata, ullo modo moveantur à se?* In hac quæstione cōsiderantur, *gravia, levia*, & *inanimata*, vel in potentiâ suâ
    - 1 Primâ passivâ, à qua, vt à termino *à quo* moventur ad primū suum actum & formam, nempe *gravitatē* & *levitatem*; & sic à generāte talia, non à seipsis moventur.
    - 2 Secundâ activâ, per quam movētur ad secundū actū & formā accidentalē, qualis est in gravi *deorsum* ferri, in levi *sursum ferri*; & sic à se, id est à formâ suâ vel potentiâ activâ formæ moveri dicantur, & nō à generāte communi, scilicet cœlo per compulsionē in gravi, & attractionem in levi, vt multi somniāt.
  - A comparatione cōtrariorū, i. à comparatione rerū inanimatarum, hoc modo
    - 1 Res inanimatæ seipsas non movent: ergo animal seipsum movet, quia proprium est seipsum moventis vt vivat.
    - 2 Res inanimatę nec contrarijs motibus agitātur, nec possunt motum incipere & cohibere cùm velint: sed hoc est proprium eorum quæ seipsa movent.
    - 3 Res inanimatę continuæ sunt; at nullum continuum seipsum movere potest; vis enim nulla est movendi in quantitate per se, nisi accesserit activa aliqua potentia aut qualitas, quâ res continua ad motum excitetur.

Argumenta in primam quæstionẽ, Vtrũ animantia seipsa moveant?

Opp. *Philosophus videtur esse hic contrarius sibi, quippe qui in prioribus libris docuit nihil à seipso moveri præter Deum, primum motorem omnium.*

Resp. *Aristoteles non est hic contrarius sibi, id ipsum siquidem nunc docet quod olim docuit; nihil enim seipsum simpliciter movet præter Deũ, primum motorem omnium. Cæterùm quandoquidem in comparatione rerum naturalium gradus quosdã dignitatis reperit, quibus in scalâ naturæ ad primum architectum mundi scandit: maiorẽ vim motui animali quã rei inanimatæ vel naturali attribuit. Est enim in omni animante excellentior forma, in homine verò (minore mundo existente) planè divinior, vnde rectè omne genus animantis seipsum movere dicatur, cùm forma nobiliores animalis potentias vivaciores, magisq; activas & dociles ad movendum per se & visuâ habeãt.*

Forma datur pro gradu cuiusq; animantis alia atque alia.

Opp. *Antea demonstratum est, & etiam in hoc ipso capite, animã seu formam rei mobilis esse aliud à re mota: ergo respectu animæ seu formæ animal seipsum movere non dicitur.*

Resp. *Anima seu forma rei considerari potest bifariam, vel separatim in fieri (vt aiunt) seu potentiâ primâ passivâ materiæ mobilis ad formam, & sic quidem est quiddam aliud à re mota, seu materiâ mobili ad formam: vel coniunctim, vt cohabitat cum materia, rẽq; vnam numero aut specie cum illâ facit, & sic communicans activam suam potentiam animali, animal seipsum movere dicitur.*

Anima bifariam considerari. Separatim vel coniunctim.

Opp. *Res qualibet naturalis à formâ seu activâ potentiâ forma mota seipsam non minùs quàm animal movere dicatur. Nam si movere seipsum sit nihil aliud quàm principium internum sui motus intra se comprehendere, & res qualibet naturalis suam formam internam causam sui motricem habeat, non video vllam rationem cur alia res inanimatæ seu naturales ab hac ratione seipsa per se movendi excluderentur.*

Resp. *Duplex est potentia in re qualibet naturali, vna prima, passiva, remota, materiæ debita, altera secunda, activa, proxima, forma concessa; illa per extrinsecum aliquid movens & medium tendit ad primum actum rei, id est ad formam, quâ ornata materia alia res specie dicitur, vt homo, lepus vel leo, hæc ad secundum & consequentem aliquem actum rem trahit, Exempli gratiâ, ad motum deorsum, rectum, circularem, vel mixtum. Hâc distinctione adhibita responsio argumenti, quòd in aliis rebus ab animali non sit omninò ea vivacitas vel forma vel potentia, vt ijsdem res prædita seipsa movere dicantur propriè. Communiter autem conceditur potest quòd se moveant in infimo (vt ita loquar) gradu & modo vivendi, & sic non negat in textu Philosophus gravia, levia, et inanimata à seipsis posse moveri quoad secundum actũ per formas potentias q; suas activas, quæ copulam & connubium materiæ formaq; sequuntur.*

Potentia duplex, alia prima, passiva, remota: alia secunda, activa, proxima.

Inanimata quomodo à seipsis moveantur.

Opp.

Opp. *Si ista de animali instantia detur, illud axioma ante traditũ et hic etiã conclusum videtur claudicare; nimirum omne quod movetur ab alio moveri.*

Resp. *Non claudicat hac maxima seu universalis propositio si detur ista instantia; nam ei si concludat animantia, & inter illa homines excellentiore modo moveri, simpliciter tamen rei nulli mortali potestatem movendi seipsam inesse asserit, assurgens verò per gradus mobilium ad summũ primumq; motorẽ omniũ, quoniã in animali nobilissimam formam observat, illud seipsum movere defendit; quod quidem verum est respectu aliarum rerum animatarum, nõ autem perfectè verũ, respectu primi motoris qui seipsum simpliciter sine omni subsidio movet. Dico igitur animal seipsum movere si formam spectes coniunctam cum materia, moveri etiam dico ab alio si corporis qualitates, vireſq; intrinsecus rerum idipsum moventium consideres.*

Animal & à seipso & ab alio movetur.

Argumenta in dubium alterum de motu animalis, Vtrum motus ejusdem sit naturalis vel violentus?

Opp. *Videtur motus animantis non esse naturalis, quia motus naturalis est velocior in fine quàm in principio vel medio: sed animalis motus est velocior in principio et medio quàm in fine, quoniam in fine plerumq; deficiunt vires et spiritus: ergo non est naturalis. Praterea non est violentus, quia contra potentiam & inclinationem animalis non fit hic motus: est ergo alia species motus quarenda in qua motus animalis ponitur.*

Aristot. de Cœlo li. 1. tex. 89. & li. 3. tex. 28

Resp. *In re animata motus considerari debet duobus modis, vel quoad potẽtiam elementi predominantis, vel quoad prastantiam forma rem animatam constituentis, scilicet ipsius anima. Prior motus convenit animatis quatenus sunt corpora, alter verò convenit quatenus sunt animata. Differunt autem hi motus trifariam, primò quoad principium (nam illius principium est predominans elementum, huius verò anima vis formans) secundò quoad consequentiam, nam ille motus ratione elementorum rebus animatis convenies sequitur solam appetitum corporis ad ubi, sursũ vel deorsum; hic verò qui est ratione animæ, sequitur cognitionem & apprehensionem obiecti, qua nõ est semper respectu unius loci & situs, sed prout animal apprehendit; postremò quoad libertatem moventis, sic ille motus qui est secundum predominans elementũ non potest se sistere, nam si predominetur terra deorsum, si præsit ignis sursũ necessario tendit. At hic qui est ratione animæ, incipere & variari potest pro appetitu animãtis & apprehẽsione obiecti ad quod animal movetur. Respõdeo igitur motũ animalis utroq; modo esse naturalẽ, sine illũ respectu elementi predominãtis, sine hũc respectu animæ informãtis considerei. Quod nõ sit velocior motus animalis in fine sit solùm per accidens, id est ex defectione spirituũ & virũ qua casu contingit. Quòd addas non esse violentum motum, concedo nisi externi alicuius moventis impetus fiat, visq; impressa iverre meta vrgeat.*

Motus animãti dupliciter cõsiderandus

Hic duplex motus tripliciter differt.

Motus prædominantis elementi.

Motus animalis est naturalis, etiamsi in fine velocior non sit.

Opp. *Hominis motus progressivus est voluntarius & dependet solùm ab ani-*

anima rationis participe, seu intellectu, cũ quo natura nihil cõmercij habet: nõ est ergo omnis motus animalis naturalis. Quòd natura nihil cõmercij cũ intellectu et volũtate habeat libertas motionis et actionis arguit, quæ in re naturali non est; necessitas enim naturam, libertas intellectũ sequitur. Præterea, divinũ quiddam & immortale est intellectus, qui est principium huius motionis.

Naturale dupliciter dictũ.

Resp. *Naturale dicitur bifariam, absolute, quod naturam simpliciter causã sui motus habet, & sic motus hominis qui intellectum, rationem, appetitum & libertatem sequitur non est simpliciter naturalis: vel ex parte seu respective, quatenus non est contra naturam & inclinationem animãtis, & sic dici potest naturalis. Insuper, quoniam intellectus vt est actus corporis nihil sine corporis obsequio et subsidio externorum sensuũ percipiat, nihil moveat, sequitur esse naturalẽ illum motum quem ipse efficit, nõ violentum, nec præternaturalem. Hoc quidem confirmari potest, quia hic motus naturam ipsam conservat non destruit, quod certè faceret si violentus & non naturalis esset.*

Argumenta in quæstionem, An gravia & levia à seipsis moveantur?

Opp. *Negat Philosophus gravia & levia moveri à seipsis, sed rationes quas reddit retorqueri possunt: una est quòd contrarijs motibus cieri non possint, altera quia non vivant, tertia quia sistere & retardare non possint suũ ipsorum motum, quarta quia sint continua, quæ seipsa movere non possunt. Sed festino. Quoad rationẽ nominis inprimis quæro, quid impedit quò minùs dicam animalia esse gravia aut levia; sed Arist. urget in textu animalia seipsa posse movere: ergo gravia et levia seipsa possũt movere. Primã rationẽ reddita de cõtrarijs motibus sic retorqueo, q. ipsa animalia gravia leviaq, nũc recto, nũc circulari motu agitẽtur. Secũdã sic refello, Cœlestia corpora nõ vivunt, & tamẽ per formã, potẽtiã & figurã seipsa movẽt. Vrtica marina & mãdragora instãtiæ sũt & exẽpla cõtra tertiã rationẽ, quarũ illa declinat ictũ securis, hæc manũ conãtis eã evellere manifestè fugit. Imò vt Plinius & alij optimi nominis in philosophia scribũt) multi sũt pretiosi lapides qui suos motus & virtutes quasi spõte aliquãdo sistãt. Postrema, de cõtinuitate rerũ inanimatarũ ratio nulla est, quia ipsa animata quoq, sũt cõtinua. Si ergo cõtinuitas sit impedimẽtũ quo minùs gravia leviaq, inanimata seipsa moveãt, cur nõ est causa in animatis quæ ipsa etiam sunt continua?*

Quomodo retorqueri possũt Aristotelis argumẽta.

Vrticæ marinæ & mãdragoræ virtutis occultę.

Resp. *Conglobata ista argumẽta parùm urgent; retorques quidem, sed inguium causa non petis. Respondeo igitur primùm ad argumentum q. sumit à ratione nominis, concedẽdo animalia esse gravia & levia quæ seipsa movere possũt. Cæterũ attẽde, nõ dicũtur animalia seipsa vt gravia & levia movere sed vt sũt animata, id est tale principiũ movẽdi internũ habẽt q. ad movẽdu vivacissimos quasi spiritus vires q, assumit. In 2. loco exẽpla tua cœlestium corporum non quicq̃ concludunt, quia negamus illa seipsa movere, moventur enim à motoribus suis; at si replicando dicas ex Aristotele, esse illa quidem animata,*

&

& proinde vivere; Respondeo, dici quidem animata, sed per animam assistentem non per inhærentem, & proinde non vivere. At iustas in tertio argumento de ortica pontica & Mandragora, quæ videntur motum suum retardare & sistere, licet non sint animalia; agnosco esse secretum opus naturæ in illis, & in quibusdam alijs pulchrum pretiosus; hoc tamen si fiat, instinctu universalis naturæ fit, non electione & appetitu, vt in illis animalibus constat quæ vi animæ & imperio quasi voluntatis hoc ipsum agunt. Postremo, vbi affirmas animalia esse quoque continua, vt gravia & levia; agnosco id verum esse si quantitatem spectes; nam hoc modo non aliter animalia quam inanimata corpora feruntur ad loca naturalia. Verum si consideres illa continua esse in motu animæ, qui etiam est continuus, tum quidem res aliter se habet, siquidem ex continuatione talis motus animalia apta sunt ad seipsa movenda: at inanimata sic affecta non possunt, quia vna sola continuitate quantitatis non animæ vigetis habet. Quid impedit nisi vt homo (qui divino spiritu præditus seipsum movet) sic gradus & vestigia sua dirigat, vt quoniam videat in seipso motorem vnum, agnoscat & colat etiam in cœlo vnum, ad quem probandum per hos gradus præclarè & sapienter procedit Arist. Aristoteles (inquam) ethnicus & infidelis, vt erubescat Christianus, si fide præditus, ratione persuasus, non credat.

Cœlestia corpora quomodo animata

Animalia continua duplicitter

Quæ continuitas in ipsis sit causa motus.

Opp. *Gravia & levia à seipsis moventur, vt constat in elementis quæ propria vi & formâ non ab agente aliquo externo ad loca naturalia feruntur. Quod vi internâ solâ ferantur, hinc liquet; quia nec à loco, de sit ab adamante trahantur, vt non nulli somniarunt, nec à medio vt ab instrumento (siquidem medium se aquè habet ad omnem motum) neque à generante moventur, quia generante sæpe sublato & extincto moveri possunt: sequitur ergo moveri à seipsis, quod est contra assertionem Aristotelis. Præterea, cum perspicuum sit esse multa gravia quæ in loco suo non quiescunt, vt argentum vivum, quæ quiescerent si illorum motus à generante fieret (quippe à generante res constituta est vt in loco naturali conquiescat) quidnam (quæso) hæc movet nisi interna forma, cuius vi res seipsam hoc loco movere dicitur? Deinceps, non minus naturalis corpori gravi aut levi inest motus, quam igni calefactio, quam corpori animato actio vitæ, quam animali cordis respiratio, quam voluntati naturali appetitio finis; hæc verò omnia non sunt a generante: ergo nec illa gravium levium q; motio. Postremò, cùm gravia & levia nec pellantur, nec trahantur, nec volvantur in orbem, nec vehantur; non video quomodo a generantibus & externis moveantur; quicquid enim movetur extrinsecùs (vt docet Philosophus 2. cap. lib. 7. Physicorum) vocatorum modorum agitatur.*

Argentum vivum.

Resp. *Vulgare signum & velut character est, quo res vitâ participes dignoscantur ab inanimatis & non viventibus, quòd illa ab intrinseco, hæc ab extrinseco moveantur. Hinc res inanimas, quæ celeri & perenni motu agitantur, analogicè vivas appellamus, vt argentum vivum & aquam vitæ; res verò animatas simpliciter a seipsis moveri, aut seipsas movere dicimus. Cæterùm vtcunque*

Argentum vivum aqua vitæ, quare ita dicta.

hac accipiantur, gravis est de motu gravium leviumq; disputatio, magnaque contentio. Nam alij volunt gravia & levia à seipsis moveri, vt priora argumenta probant, alij hoc ipsum negant vt rationes Aristotelis in textu confirmant. Hi etiam in diversas & varias distrahuntur sententias; siquidē eorum aliqui generantibus hunc motum ascribunt, nonnulli gravitati & levitati vt instrumentis attribuunt, multi à medio & fine moveri dicunt, non pauci ab externa attractoria faculiate in loco cieri opinantur. Sed omissis istis controversijs, hoc vnum inprimis intelligat oportet, nimirum in omni corpore seipsum movente, dari vnam partem movientem, vt cor in homine, alteram motam vt manum aut pedem, quod elementis (quæ sunt corpora homogenea) non contingit: elementa ergo non movētur à seipsis. Sed præ ceteris argumentis, quibus probatur gravia leviaq; non moveri à seipsis sed a generantibus, hoc est maximè germanum; quia generans aliquod corpus grave vel leve, in instanti generationis perfectum esse eidem tribuit: sed ad esse perfectum gravis & levis pertinet esse in loco naturali: ergo vt a generante, levi & gravi tribuitur esse. Ita (ne desinere in necessarijs videatur) esse in loco etiam ab eodem conferetur: à generantibus ergo & non à seipsis movētur gravia leviaq; à generantibus (inquam) quæ esse, esseq; in loco, mediaq; (vt esse possint in loco) tribuunt. Locuples & apertum est Aristotelis testimonium in hac re, qui vbicunq; de motu gravium leviumq; disserit eaṽ à se, sed à generātibus moveri disertis verbis edocet. Hac uberius & copiosius disserui, quia Scotus, Niphus, & alij contrarium sentiant; nunc quamvis in his pateat obiectionum præmissarum resolutio, verbo tamen respondebo singulis, & inprimis dico, elemēta a generantibus moveri; & licet fortasse generantia sint extincta, eorum tamen vires impressa manēt, quod est satis. De argento vivo nihil est q̄rgas; nam ea vis motiua ab externo agente impressa est, formamq; rei non sequitur vt cōstat; quia materia sociabili vt auro aut argento applicatū fixum & immotum manet: non ergo quiescit, quia loco naturali caret. Cumulus exemplorum quē protrudis in tertio loco, nihil probat, quia non negamus motum gravium & levium esse naturalem. Deinceps illa divisio motus quam affers in postremo argumento, de motu violento est non naturali, at hic solùm de naturali agitur. Paucissimis cōcludā gravia & levia nō moveri à seipsis, q̄ sic brevissimè probo. Nihil movetur à seipso (vt docet Philosophus) nec idem sit actu & potentiā simul: ergo gravia & levia non moventur à seipsis. Præterea, corpus graue et leve à gravitate & levitate movētur, quæ sunt qualitates corporum. Insuper, passiva potentia (vt docet Phūs 5. Metaphysicorū) est sola causa transmutationis ab vnoquoque in aliud: non ergo gravia & levia movēt seipsa. Postremò, si grave & leve seipsa moverent, nullius momēti esset ratio philosophi, quā probat primū motorem esse immobilē, quia totū illius fūdamētū est in ea ratione q̄ omne aliud movēs

In animata moventur à generante.

Aristoteles de Cœlo. l. 4. t. 45.

Argentum vivū quomodo semper moveat.

Gravia & levia non à seipsis moveri probatur.

et, mobile præter primũ motorẽ ab alio moveatur, analogicè verò animal seipsũ movere dicitur, quia animã habet quâ proximè præ cæteris effectis naturæ ad Deum accedit.

Opp. *Supersunt adhuc duo argumenta resolvenda, vnum est quòd gravia & levia, corrupto generante, moveri possint: ergo a suo generante nõ moveantur, sed aliquando a seipsis; altera est quod naturalis motus sit semper à principio intrinseco; sed gravium leviumq; motus est naturalis: ergo graviũ leviumq; motus est à principio intrinseco, & proinde gravia leviaq; à seipsis moventur. Nã quicquid principium internum sui motus in se cõtinet, idipsum à seipso secundùm Arist. movetur.*

Tam generãs vniversale q̃ particulare concurrit ad motum iuani motarum.

Resp. *Respondeo ad primum, quòd generante particulari corrupto, ad huc remaneat eiusdem virtus in generãte vniversali, à quo gravia & levia suum motum habent: sed peremptogenerante vniversali, amplius virtute generantis particularis non moventur. Ad secundum dico, motum gravium & levium non esse simpliciter naturalem in genere causæ efficientis, sed in genere causæ materialis & formalis, quæ ipsa natura (principium motus & quietis in re omni naturali) dicitur. Vide hîc (studiose lector) quo modo Aristoteles gradatim omnia mobilia & moventia ad primũ motorẽ referat. Nã si omnia quæ naturæ veluti dextrâ fabrefacta sint moveantur ab alio; necesse est vt sit vnũ movens omniũ, ab omni externo motu liberum, q̃ nũc accuratiùs clariusq; patebit, quia in proximo capite hanc causam discutit.*

CAP. 5.

Vtrum in moventibus, necessariò deveniendum sit ad aliquod primum quod iam vlterius ab alio moveri nequeat?

Aristoteles diuinus.

EXtra se quasi raptus Aristoteles, & in supremis gradibus scalæ naturalis positus, diviniùs nunc quàm olim philosophatur, sententiasque dignas æternâ memoriâ ex thesauro animi sapientis profert. Præcepta enim dignissima nectit præceptis, vincula firma vinculis, vnde aurea iam catena cuivis appareret, quam primus motor benignâ veluti manu ad conservationem rerum omniũ tenet.

Huius capitis & summa & sententiæ. Aristoteles phy l.8. t.24. & t.15. eiusdẽ l.

Audi aliquot sentẽtiosas demõstrationes capitis. *Quicquid movetur ab alio movetur: est ergo aliquod primum movens quod non movetur.* Deinceps, *Natura est studiosa ordinis: est ergo aliqua prima causa quæ movet omnia, ipsaque moveri non potest.* Porrò, etsi rarum sit apud philosophum aliorum sententijs subscribere, Anaxagoræ tamen testimonium hîc adfert, *Anaxagoras (inquit) rectè dixit æternam mentẽ motricẽ mũdi impassibilem esse & non mistam; hæc enim solummodo immobilis manens mo-*

vebit omnia, & omnis mistionis expers vincet. Hinc cõcludit *nullũ ac. eidens huic ineſſe motori, nec eundem per accidens vnquam moveri poſſe.* Audi plura; *Primum movens* (inquit) *magis movet quam ſecundum: primũ ergo movens ſeipſum ſine alio movere poteſt.* Adde rationem tabulis tuis nõ indignã, quoniã quicquid poteſt agere prima cauſa cũ ſecũda, id ipſũ poteſt agere ſine illâ; quippe nõ eſt cõſentaneũ rationi, vt id q̃ primũ eſt infinitũ & liberũ, ab alio aut interno aut externo pẽdeat.

Phyſ.8.1te.33

Scopus huius capitis.

Hæc ſumma eſt eorum quæ in hoc capite continentur. Sed, vt diſtinctiùs intelligantur omnia, ordine quo vtitur Ariſt. procedã. Scopꝰ diſputationis in hoc capite eſt, vt probetur neceſſariò deveniẽdũ eſſe ad vnum primum movens, idemque immobile, ſimplex & indiviſibile in eſſentiâ ſuâ. Vt verò hoc ipſũ firmiùs concludat Philoſophus, aliquas diviſiones præmittit, quarum prima eſt, quòd moventium aliqua moveãt p ſeipſa, aliqua verò per aliud vt *funda* movet lapidẽ eò q̃ moveatur manu. Secũda eſt, quòd moventium per ſe quędam moveãt per vnum inſtrumentum, alia per plura, vt homo movens lapidẽ fundâ & manu. Tertia eſt, quòd moventium alud ſit primum, aliud ſecundum; illud hoc (inquit) movere poteſt; ſed hoc non poteſt movere illud: primum ergo movens magis movet quam ſecundũ, quia & ſeipſum & ſecundum movet. Imò primum movens abſque ſecundo movere poteſt, ſed ſecundum non poteſt movere abſque primo.

Moventium diſtinctiones.

Phyſ.8.1te.33

Vſus priorum diſtinctionum

Obſerva diligenter (ſtudioſe lector) quò hîc tendat Philoſophus, ſcilicet, vt intelligas primum motorem, vnum, ſimplicem, infinitum à ſecũdis cauſis non dependere. Primum (inquit) movens poteſt movere ſine ſecundo: at ſecundũ non poteſt ſine primo. At dices illius exemplum in textu nõ eſſe de Deo. Quid tum? Perſpicuũ tamẽ eſt illum Deũ intelligere, cùm poſtea primũ movens immobile ſimplicẽ, æternã, & immutabilem mentem ex Anaxagora definiat eſſe; neq; eſt aliquid craſſi aut obſcuri in exemplo quo vtitur in textu, ſi impenſè attendas. Nã vt (inquit) baculus ſeu funda (ſecundũ movens) nõ poteſt movere lapidem ſine manu, quæ locum primi moventis tenet: ita tacitè inſinuat Ariſt. naturam (quæ eſt ſecũda cauſa) nihil poſſe movere ſine Deo, qui prima cauſa primumq; movens dicitur. Hinc rata eſt illa ſententia,

Per primum motorem *Ariſtoteles* Deũ intelligit.

Phy. 8. li. 1. 48.

Prima cauſa nihil poteſt ſine ſecunda & Natura ſine Deo.

Quicquid poteſt prima cauſa agere cum ſecunda, illud poteſt agere ſine illa; Ratio eſt, quoniam prima cauſa eſt ens totum in ſeipſo, eique nihil deficit ad beatitudinem ſummamque perfectionem.

His explicatiùs dictis & demonſtratis, intentam concluſionem infert, nimirum in moventibus eſſentialiter (vt ita loquar) ſubordinatis, deveniendum eſſe ad aliquod primum movens divinum, idq; immobile, ſimplex & incõmutabile in eſſentia ſua, quod eſt Deus. Ratio

redditur in textu (quæ est notanda) quoniam aliter esset processus in infinitum, neq; daretur primum & secundum movens. Imò (inquit) in omni motu est *dare primum*: in omni ergo movente est quoq; *dare primum*, quod ab alio non movetur.

Audio hìc inculcatã contra Arist. contradictionẽ, propterea quòd in 7. Physicorum defendat in motu nullum posse inveniri *primum*: hic verò disertis verbis contrarium dicit. Non est difficilis istorum locorum reconciliatio, si attentiùs in vtroq; loco Aristotelem ipsum interpretãtem audias. In motu (inquit) non est *invenire primũ* quoad continuum, in quo partes proportionis sunt infinitæ: est verò *primum* in motu & movente quoad ordinem naturæ, quæ progressum in infinitum penitus abhorret. Hic enim non potentiam sed essentiã motus, non rationem temporis sed ordinis, non modũ proportionis sed perfectionis quærimus: cùm ergo omnis essentia & ordo rerum ad finem in quo conservãtur tendat; necesse est vt sit vnus finis perfectissimus, vnaq; diviniſſima causa, in quâ omnis motus moventq; omne & mobile terminentur: est ergo *dare primum & vltimum* in motu, mobili, & movente naturali, sic essentiam, ordinem, finem, & cõservationem spectes. Hic enim motum, movens, & mobile non in termino *à quo* sed in termino *ad quem*, non in viâ sed in metaphysico suo fine cõsideramus, in quo omnes omnium rerum essentiæ veluti aureâ catenâ (de qua antea locuti sumus) vniuntur. Hoc primũ & vltimũ prima causa dicitur rerum; quæ si catenam hãc auream dissoluat, omnia statim vt ruinosa ædificia ruent. Sapienter quidem hanc conclusionem probat, nempe non esse necesse vt omne movens moveatur, sed potiùs necessariò requiri idq; ordine naturæ, vt tandem ad vnum æternum movens quod omnia movere potest, ipsum autem moveri non potest, veniamus. Sic se dilemma habet, *si nullũ movens possit movere nisi ipsum moveatur, primum movens aut movebitur per se aut per accidens; si dicas moveri per accidens, eadem operà concludes Deum aliquando posse movere aliquando non posse, imò concludes mutationem & imperfectionem esse in Deo, quoniam accidens ens mutabile est imperfectũ, quod in primum movens (ens entium perfectissimũ) cadere non potest.* Præterea, hoc dignissimũ est observatione quod addit Philosophus, nimirum nihil omnino posse moveri si detur primus motor moveri per accidens; Ratio est, quoniã (vt ait) primo motore non movente vel cessante à motu, nullum ens aliud movet, & sic omnia quiescerent quod est superiùs refutatum.

Quid superest? si dicas moveri vllo alio modo, arguis primã causã pati posse; (nam moveri quidẽ pati est) sed probat Phũs nõ omnino moveri, movere autẽ docet liberè & ad placitũ. Ratiocinatio hęc est,

Loci Aristot. pugnantes reconciliati. Phy. 6. li. te. 46. phy. 8. li. te 34.

Est dare primum in moventibus.

Dilemma quo probat Philosophus Deum esse immobilẽ

Nihil moveri potest si primus motor per accidẽs moveat.

Movens primum ideo nó movet, quia nihil esse potest actu simul & potentiâ.

si moveatur omnino primum movens, aut movebitur secundùm eandem speciem quâ illud movetur quod movet, aut secundū aliā; nō secundū eandē, quia tū sequetur idē esse actu simul & potestate; actu vt movens, potestate, vt mobile existit. Hoc etiā addit, non posse moveri eodē motu quo aliud movet, quia nihil potest simul alterari & alterare; exempli causâ, vt nihil potest albefacere & eodē candore albescere: & vt nemo simul potest eandem rem docere & discere, aut eâdē sanitate ipse curari quâ aliū curat: ita Primū movēs eâdē specie motus non potest moveri, quâ cœlū aut mundū liberè & ad imperiū voluntatis movet. Si verò dicas secundū aliā speciem motus moveri; vide (inquit Philosophus) quid dixeris, cū omnes species motus sint finitæ, ipsiq; motus finiti; at Deus seu primus motor actu semperq; infinitus subsistit. Quid hinc concluditur? Quid infertur? hoc scilicet, necessariò deveniendum esse ad vnum primum movens, quod prorsus non movetur.

Motus omnes finiti, Deus infinitus; ergo non movetur.

O præclaram cóclusionem veri & sapientis philosophi, ingenio & arte dignam! Recole hoc argumentum iæpè Diagora, repete conclusionem altiùs, præmissas negare non potes, evincit ratio; conclusionē non debes, triumphet ergo Philosophia; & obsecro diutiùs ne impia quærat conscientia tua An sit Deus. Vis vt aliam vnicam rationem ex Aristotele attexam? hanc scilicet. *Dari* (inquit) *potest aliquod mobile primū quòd omninò non movet (puta materiā primā:) est ergo dandū aliquod movens primū, quod penitus non movetur, hoc est sempiternus Deus, quem semper colere & admirari oportet.* Da veniam si adhuc aliam rationem concisam viribusq; plenam attexam; est vnum primū movens immobile in minore mundo, id est homine, & hoc movens animus est, qui secundùm essentiam suam est liber, & immunis ab omni motu omniq; affectu; nemo ergo sapiens negabit esse primum movens immobile & æternum in maiore mundo quod est Deus; quod est (inquā) Deus, à quo illud primum movens in homine fluit, & ad quem (si malis non sordescat) redire debet. Sed nunc concludam.

Cor in minori Deus in maiori mundo sunt moventia immobila.

Remotis velis ipsius textus, pro viribus (docte & studiosè lector) arcanū sensum mentēq; divinā philosophi in hoc textu oculis subiecituis; obiectiones insertas contra hanc liberrimam motionē expunxi, & ad suū locū opportunū discutiendas & refellēdas detuli; Quid moror? idcircò limatiùs & articulatiùs hūe librū physicorū tracto, vt quātū in me sit, nebulas ignorantiæ, quæ radios solis impediant, luce philosophiæ dissipē & dispellā. Nebulas dixi? imò dēsas tenebras propemodum dixissem, quibus multi hodie, heu nimis multi obcæcati, solē in cœlo, Deum in mundo videre nolunt, videre (inquā) nolunt. Nā

Perspicua brevisq; præcedētium ἀνακεφαλαίωσις.

Tempestiva ignavorū hominum redargutio.

si

si videre vellēt, natura, ratio, philosophia, causis, argumētis, exemplis apertissimè eos ad videndum traherent. At trahi nolunt, O vtinā trahi velint, & certè si velint possint; nam ista cæcitas (vti spero) nō est privatio potentiæ, & tum (quod opto) ad habitum fieri potest regressio, vt à somno ad vigiliam, ab ignorantia Dei, ad Dei cognitionē; quā hoc loco Philosophus & philosophia invictis argumentis optimè demonstrant.

Distinctio quæstionis, Vtrùm in ordine moventium sit absoluta necessitas deveniendi ad primum movens immobile?

Necessitas secundùm philosophos duplex est

- Respectiva, quā conditionatam seu hypotheticā appellāt, quæ in ordine moventium arguit primum aliquod movēs esse idēq; immobile vt probatur, vel
  - 1 A suppositione, quia sunt moventia secundi ordinis vt formæ, potentiæ, & qualitates rerum singularum; & proinde necessariò deveniendum est ad aliquod primum movens idemq; immobile, in quo illa moventia quiescant & terminentur.
  - 2 A consecutione absurdi, quia nullo primo motore posito erit progressus movētium in infinitū, id est infinitus esset moventium mobiliumq; numerus, quoniam omne movens moveretur ab alio sine fine & termino motionis.
- Absoluta, quā simplicem & fatalē nominant, & secundum hanc necessitatem cōfirmat Philosophus simpliciter deveniendum esse ad primum movens immobile. Hoc inquā confirmat
  - 1 A subordinatione moventium causarum, quarum aliæ sunt particulares, aliæ vniversales: harum verò aliæ physicæ vt potentiæ, formæ: aliæ metaphysicæ, eædemq; finitæ, vt spiritus multiplicis ordinis; infinitæ, vt Deus primusq; motor omnium.
  - 2 A subalternatione mobilium, quæ in scalā naturę suos gradus dignitatis habent. Sic ergo arguit Philosophus; est primum aliquod corpus, centrum omniū immobile: est ergo primum aliquod movens immobile, causa & principium omnium. Vel hoc modo (si placet) est primum immobile centrum, est ergo prima aliqua immobilis circumferentia, vltra quam nō est corpus aliquod vel locans, vel movēs; est ergo infinitus aliquis motor omnium qui est Deus.
  - A comparatione
    - 1 Materiæ primæ hoc modo; dari (inquit) potest aliquod principium omnium mobile quod non movet: dari ergo oportet aliud principium immobile quod omnia movet, & hoc est Deus.
    - 2 Animę rationis participis, quę secundū propriā, simplicē, & absolutā essentiā in homine est causa movens, immobilis nec nō immortalis: est ergo in maiore mundo infinitū movens, immobile, immensum, sempiternū & incōmutabile.

A com-

3 A conservatione, pulchritudine, & concinnitate rerũ, quæ arguunt necessariò deveniendum esse ad aliquod summum primumq; movens, cuius providentiâ conservantur & disponuntur omnia. Non enim potest esse perfectum in effectis, nisi sit aliquod perfectissimum in principijs.

4 A relatione & potentiâ causæ secundæ, quæ (vt ait Philosophus) nihil potest agere sine prima: ergo est prima aliqua causa quæ potest agere per se quicquid voluerit, idque sine vlla secunda causa, & hæc (inquit) causa non agit aliquid temere & fortuitò, nihil enim fortuitum in Deum cadit. Quippe si accidens caderet (vt ait) nunc moveret nunc non moveret, esseturque principium compositum per accidens, non simplex, non immobile, non æternum & incommutabile. Sed hîc sisto pedem & reliquis supersedeo, quoniam vberiùs de hâc causa suprà & sæpe dixerim, at nunquam satis, quia res infinita est de qua loquor, & tempora sunt infinitè mala in quibus vbique probare cogimur hoc infinitum esse: libenter ergo in hoc opere arripio occasionem, omnesque vires & nervos contendo, vt ratione & oraculis philosophiæ id esse probem, quod esse fides & salus (si boni) conscientiæ horror & metus (si mali simus) persuaderent. Vivens philosophe quid dixisti? Deus est, quid vltra? Deus vnus est. An quicquam aliud? Deus simplex, infinitus, immobilis, æternus, incommutabilis & incommutabiliter bonus est. Rectè, Quid ergo sapiens philosophe moriens dixisti? Ens entium miserere mei. O vtinam athei nostrorum temporum hoc solùm cum philosopho viventes & morientes dicerent.

Argumenta contra quæstionem, Vtrum in moventibus necessariò deveniendum sit ad aliquod primum quòd iam vltrius moveri nequeat?

Opp. *Primum principium philosophorum natura est, sed natura est mobilis: ergo primum principium Philosophorum est mobile, ex quo sequitur nõ esse primum aliquod immobile vt hic defendis. Quòd natura sit primum principium, constat ex Aristotele primo et secundo physicorum, vbi docet naturam esse primum principium rerum quo non est prius.*

Defenditur Aristoteles.

Resp. *Animadverti & observari hic velim, eos interpretes turpiter errare, qui asseverent Aristotelem vltra naturam nullam priorem causam posuisse; nã hic et in sexcẽtis aliis locis palàm affirmat esse causã primã, immobilẽ actuq; infinitã. Age ergo, est causa prima secundũ Aristotelem immobilis: est ergo causa aliqua secunda mobilis, & hæc est natura. At (fortasse dices) cur hæc prima à philosopho dicitur, qua non est prior? Respondeo dici primam internam physicam, non esse primam externam, metaphysicam de qua hoc*

Natura prima causa physica. Deus prima causa Metaphysicè

hoc loco agit. Nam huius causæ respectu planè iuxta philosophi sententiam secunda habetur esse. Cæterùm hic de natura causiq; rerum physicè agit. Verum hoc est quod dicu, sed attende, sic agit vt ex physicis & secundis causis eliciat primâ; quare in catastrophe naturalis huius auscultationis, & vltimo hoc libro Physicorum necessariò deveniendum esse ad primam metaphysicam causam motricem omnium, & tamen in se immobilē laculenter demonstrat. Hinc videas quomodo natura sit prima causa in ordine ad effecta, & quomodo Deus sit prima causa in ordine ad ipsam naturam, qua illius respectu secunda dici potest, vt rectè ex Aristotele ipso concluditur.

Opp. *Natura docet non esse infinitum; sed Deus est infinitus: ergo natura Deum esse non docet.*

Resp. *Natura in inferioribus rebus mundi docet infinitum non esse actu, at infinitum in illis potentiâ esse non negat, vt patet de motu, tempore & continuo, quæ ab illo infinita successione, durationeq; partium & divisione definiuntur esse.* Sed hic aliæ res agitur; nam alius volat Philosophus & cum aquilâ solem intuetur, arguitq; hoc modo. *Natura est mutabilis: ergo est aliquod principium immutabile quod eam conservet. Iterum, natura est mobilis: ergo est aliqua causa immobilis, & hæc est Deus. Deinceps, sunt omnia actu in rerum naturâ finita: ergo est aliqua causa actu infinita. Porrò ordo, dispositio, pulchritudo & admirabilis constitutio rerum naturalium arguunt æternam providentiam, & hæc est Deus. Insuper, circumspice vniversa, introspice singula; centrum est immobile, aquæ libratum: ergo est aliquod immobile principium & veluti trutinâ natura ponderavit, & hoc est Deus. Postremò est cœlum primum mobile: est ergo aliquod primum movēs immobile potentius cœlo, & hoc est Deus; necesse est ergo vt ab intuitu naturæ rerumq; naturalium in omnibus contemplaris Deum.* Omnia enim & singula sunt plena Deo, & ea quæ Deum non sapiunt nihil sunt: mali ergo & scelerati nihil sunt, quia à primo bono esseq; primo flagitiosè vitâ longissimè discedunt. At si nihil sint nihil sentiunt fortassè dicis: male sapiunt; nam etsi nihil sint quia bene suum esse reliquerunt, malum tamē pœnæ, sensus & damni (quod est privatio sempiterni boni, si ante obitum non resipiscant) miseri in sempiternum sentient.

Deum esse infinitum docet Natura.

Impii nihil sunt at aliquid sentient.

Opp. *Quicquid potest secunda causa aut virtus idipsum potest prima causa & Deus; sed secunda causa sic movent vt moveantur: ergo prima causa sic movet vt moveatur, & per consequens ad primum movens immobile pervenire non licet.* Præterea, vt apertius probem Deum esse, seu primum motorem nō esse immobilem, hoc argumētum addo. *Si sit Deus (teste Philosopho) primus intellectus, animusq; mundi, sed intellectus seu animus ab intelligibili movetur: ergo primus motor qui intellectus animusq; subsistit ab intelligibili movetur, & proinde non esse movens immobile probatur.*

Resp. *Quicquid potest secunda causa potest prima causa agere, & vltra*

agere,

agere dico non pati; nam moveri pati est non agere; imò moveri etiam non perfici & compleri, rem arguit quæ movetur. At Deus negaret seipsum si moveatur; est enim entium perfectissimum in quod nulla mutatio, nulla effectio cadat. Sophisticum argumentum est & fraudulentum quod in 2. loco affers; nam cùm Arist. doceat intellectum moveri ab intelligibili, intelligit mentem humanam & finitam, non infinitum Deum, qui intellectus primus totius mundi dicitur.

Deus seipsum negaret, si moveat.

Opp. Aristotelis ratio videtur esse infirma, quâ probat in textu esse necessitatem absolutam deveniendi ad unum primum movens immobile; nam (ille ipse to ἕστε) ut in numeris se res habet, ita in causis sibi invicem subordinatis; sed in numeris non est terminus: ergo in causis non est aliquod primum immobile movens. Præterea, si qualibet numerus ab alio superatur, non idcirco oportet dari unum à quo tota numerorum multitudo vincatur & pendeat: non est ergo necesse dari aliquem primum motorem immobilem, tametsi una causa ab alia in subordinatione causarum superetur.

Causarũ & numerorũ inter se cõparatio.

Resp. Nõ est par ratio numerorũ & causarũ quæ sibi invicẽ subordinantur, nisi multitudinẽ cum rebus numeratis cõparet; sic verò si cõparetur est aliqua proportio & similitudo, vẽpe ut dentur in causis prima, & in numeris ultima multitudo rerum. Ratio est, quia res sunt non infinitæ quæ infinitã multitudinẽ cõtineantur. Præterea, cùm multæ causæ moveant simulq; moveantur, non solùm qualibet earum, sed etiam tota collectio est in potestate ad motionem subeundam: necesse ergo est ut sit tum respectu singularum, tum etiam respectu totius multitudinis seu collectionis unum movens, idemq; immobile, à quo reliqua ad motum suo ordine excitentur, & hoc est Deus. Vide D. Thomã contragentes cap. 13. qui rationes has Arist. invictas assumptasq; laudat. Pulchræ rationes Philosophi sunt & repetitione dignæ, quarum una sic se habet. In omnibus causis movẽtibus essentialiter subordinatis ita prima causa est causa media, & ita media (sive sit una sive sit numerosa) est causa ultima, ut priore ordine causæ remota id quoq; quod ab ea pendet removeatur: ergo si nõ detur prima causa movẽs nec erit media, nec erit ultima, nec erit ullus eorum effectus naturæ. Erubesce impie qui negas Deũ esse si intelligas, & si nõ intelligas disce & debes. Si nõ sit prima causa movẽs (inquit Phus) nõ erit ultima, non erit ullus effectus. Audi (studiose lector) Aristotelẽ confitentem omnia in rerum natura à primâ causa (id est à Deo) dependere, quod alteri pernitiosè negant. Ambitiosus fuerim in hâc causa probanda, da veniam si alteram concinnem ex Aristotelis ratione. Sumatur (inquit) tota multitudo causarum movẽtium præter eam quæ immediatè attingit effectum; quæritur nunc an in tota illa multitudine sit aliqua causa movens immobilis, an quælibet ita moveat ut ea alia moveatur? Si detur primũ habetur propositum, nempe esse primum aliquod movens immobile, quod omnibus motum tribuat

Causa lẽper habet causã, eãq; movẽtẽ usquedũm veniatur ad causam immobilẽ Deum.

A prima causa id est Deo dependent omnia iudice Aristotele.

Dilemma sigmum.

tribus: si detur secundum, tota causarum moventium & motarum collectio erit movens & mota, unde necessariò sequitur, subsistere debere aliquam aliâ causam omnis motus expertem, à qua cætera omnes moveantur. Quare sive hoc sive illud dicas, nõ poteris non dari primam causa movens & non mota, quã hic investigamus. Ruminentur hæc duo argumenta (docte & studiose lector) quæ ex Philosopho in hoc capite & ca. 2 lib. 2 Metaphysicorum diligẽter tua causa collegi. Hoc addo, quod omnes inferiores causæ subalternatim moventes & motæ secũdum Aristotelem sint instrumentales; at instrumẽtales causa esse nõ possunt nisi ab alia causa principe moveantur: deveniendum ergo est necessariò ad primam aliquam causam, ne inanis processus in infinitum fiat.

Omnes causæ mediæ sũt instrumenta totidem, at instrumẽta moventur ab alio.

Dubia obvia in hoc capite; quorum primum est, Vtrum in omni movente subordinato sit vna pars movens, altera mota?

Opp. *Anima humana separata, & spiritus finiti sunt causæ moventes subordinatæ, quæ solum partes moventes habent: ergo vniversaliter vera non est ea positio.*

Resp. *Iohannes Scotus rectè intelligit hanc propositionem de movente animato per cognitionem abiecta, in quo est semper vnum movens, & alterum motũ. Ratio est, quoniã potẽtia motiva eiusdem motũ est organica, qua requirit partem corporis moventem distingui à corpore moto; vt in homine pars movẽs cor est, pars mota arteria, nervus, aut musculus, in quibus vis motiva inest. Alij resolvunt hoc dubium, dicendo formam esse partem movẽtem, & materiã partem agitatam in re qualibet naturali, sed magis primam solutionem laudo.*

Rectum Scoti iudicium. In omni movente subordinato est alia pars mota, movens alia, vt in homine cor, arteria.

Dubium secundum, Vtrum quicquid possit prima causa cum causa secunda, idipsum possit sine illâ?

Opp. *Videtur non posse; nam. Deus potest cum materia & forma hominem (vt aiunt) causare, quibus sublatis non potest: quicquid ergo potest prima cum secunda, idipsum non potest sine illa.*

Resp. *In ordine causarum movantium subordinatarum prima semper est causa media (vt ait Philosophus) & media vltima: hoc verò solùm proprium est primæ causæ, vt sine mediis possit operari; prima enim causa secundum Aristotelem est liberum movens, nullis mediis alligatum. Hinc illud axiõma, q̃ possit ad omne efficere & causare per se q̃ cum secũdis causis potest. Quod vrget contra nos est, nam in argumento falsa est antecedens propositio, quam negamus: quippe Deus potest hominem sine secũdis mediisq̃ causis efficere; licet enim non esset materia aut forma (nam hoc esset ipsum extenuare vel negare potius) in genere tamen causæ efficientis per infinitam potentiam (quã actu habet) hoc magnũ opus natura potest efficere, idq; nõ ex substãtia sua, neq; vllâ aliâ naturali causa subiecta, sed illo potẽtiã actu plusquã infinitam confidente. Tarde & otiosè, an hoc non credis? Credis (vt opinor) quia vides quòd*

Prima causa potest sine mediis operari.

arabia-

æreum telam, Bombyx sericum ex suis ipsorum visceribus texant & concinnent: & tamen materiam ex qua texunt & concinnant non vides. Quid? an non plus Deo quàm naturæ, non plus primæ causarum quã mediis, an non plus infinito motori quàm finitis rerum principijs attribuis? verendum est certe ne sine Deo vivas, aut mundum pro Deo colas, si vinculis naturæ illum obstringas; quod Arist. nunquam fecit, qui secundas & medias causas earum effecta sic à prima dependere docuit, vt ipsa sine illis omnia possit; illa verò sine hac possint omnino nihil. Vide Arist. in libris Metaphysicorum & cum his quæ hîc docentur cõfer, erisq; (vti spero) doctior, multoq; melius de Deo (vt decet) senties.

Tertium dubium, Vtrum immobilitas sit in primo motore essentialis?

Opp. *Immobilitas non est omnino in primo motore: ergo nõ est essentialis in eo. Antecedens probatur, quoniam primus motor est Deus; sed immobilitas nõ est in Deo ergo nõ est in primo motore. Minor patet, quia immobilitas est nihil aliud quam privatio motus; sed nulla privatio est in Deo ergo immobilitas non est in Deo. Præterea, cùm immobile esse sit nihil aliud quàm carere loco, qui fieri potest vt Deus sit immobilis, qui omnem locum occupat? Postremo, vt animus est in homine, ita Deus in mundo, sed moto homine movetur animus: ergo moto mundo movetur Deus; non est ergo immobilis, vt hîc docet Philosophus.*

Resp. *Somnia hæc tua sunt de immobilitate in Deo. Nam certum est essentialiter Deum æternum, infinitum immobilemq; esse. Quòd verò immobilitatem nihil aliud esse quàm privationem, nego, nisi eandem in effectu naturæ motu privatis inesse intelligas. Vt ergo omnia lucida & clara sunt in sole: ita omnia divina, interna & essentialia sunt in Deo; nulla privatio, nulla affectio, nulla imperfectio in illo inest; immobilitas igitur in eo, ipse immutabilis Deus est. Neq; (vt ais) immobile esse est nihil aliud quã carere loco, sed etiã in loco non moveri. Cùm ergo Deus sit cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam, id est cùm omnem locum compleat, intelligimus sic esse vbiq; vt nullo astringatur loco, in omni tamen loco & parte mundi totus subsistat immobilis; immobilis inquam, quia mutari non potest, immobilis quia nullum eius actum infinitum est quòd illud movere potest. Agnosco similitudinem quam in postremo loco adfers de animâ primo motore in homine; sed quid animolã cum Deo in immobilitate comparas? Forma enim hominis finita essentia est, Deus autẽ semper infinitus & immensus existit. In anima hominis potentiæ insunt, multaq; accidentia, in Deo verò potentia, actus & (vt ita loquar) accidentia substantia sunt. Dico igitur, licèt animus moveatur ad motum corporis dum in eo habitet, Deum tamen ad motionem cœli aut mundi moveri non posse, quia est Deus, id est immobilis, æterna & incommutabilis essentia.*

Immobilitas non semper privatio.

Omnia in Deo essentialia.

Deus est cuius centrum vbiq; circumferentia nusquã est

Deus non est in mundo, vt anima in corpore.

CAP.

CAP. 6.

Vtrum primum movens sit vnum, sitque ab omni motu liberum, sine æternum?

OVod deveniendum nobis sit in ordine circuituq; rerum ad primum aliquod movens, natura, ratio, philosophia iam satis docuerũt. Quid sequitur? hoc scilicet, vt qualis & quãtus sit hic motor breviter demonstremus. Qualis & quantus sit inquam, non quòd in illa sit qualitas aut quantas accidentalis vt aiunt (nullũ enim accidens est in Deo,) sed vt intelligamus illius substantiam tam divinam, tam excellentem esse, vt omnem temporis mensuram, omnem qualitatis ornatum & excellẽtiam superet. Sol est lucidus & æternus qui nunquam potest obscurari, fons perennis qui in æternæ vitæ civitatem amænis rivulis perpetuò fluit. Connexio [illegible] quæstium cum præcedentibus.

Sed vt observetur methodus in discutiendâ hâc præclarâ quæstione, primùm de vnitate motoris, tum de libertate, postremò de æternitate agemus. Sit ergo prima pars quæstionis, *An sit vnus solùm Deus secundùm Aristotelem?* Cæterùm quid lucernã in luce meridianâ otiosè accendo? Probavit Philosophus Deum esse, satis est; siquidem inde concludit vnum esse. Si enim sit Deus, simplex & vnus est, aut non est Deus; divina enim essentia dividi non potest: est ergo simplex, est ergo vnus. Imò est ipsa (vt ita loquar) essentialis vnitas, à qua omnes omnium rerum vnitates pendent, & in qua vnitæ optimè cõservantur. Si desit hæc vnitas principium numeri non est, non est numerus rerum, non est mundus. Omnia enim sunt vnum (vt placet Parmenidi) vnumq; omnia: & tamen omnia non sunt vnitas. Distinguo ergo vnitatem in vnitatem formantem & vnitatem formatam; illa primum principium est omnium, hæc multiplex & numerosus effectus; illa est prima quia non habet principium; non habet principium, ergo vnum, non vnum numero, quia caret numero, sed vnum in se, hoc est essentiale vnum, vnum movens, nõ mobile. Simpliciter ergo motor vnus vnusq; Deus. Deus vnus est secundùm Aristotelem. Deus est, ergo vnus est. Vnitas duplex formans, formata.

Sed pergã; est primus motor summè perfectus summeq; bonus: est ergo solũ vnus. Ratio tenet, quoniã gradus superlationis nulli essentialiter cõvenit nisi idipsũ vnũ sit: at gradus sũmus perfectionis Deo essentialiter convenit: ergo Deus solũ vnus est. Porrò, frustra (inquit Phũs) in textu plura moventia principia constituenda sunt, vbi vnum

ſufficit; at infinitum vnum actu principium ſufficit: ergo plura non ſunt ponenda. Vnum ſufficit, & quid eſt hoc vnum quod ſufficit? eſt certè vnus Deus, qui primus, ſempiternus & immobilis ſubſiſtẽs (ipſiſſimis verbis Philoſophi in textu nunc vtor) motum omnibus in rerum natura tribuit. Sed vt apertiùs agàm rationem Ariſtotelis in ſyllogiſmum ſic colligo. Si quid vno principio fieri poſsit non ſunt plura inveſtiganda; ſed vno principio quod eſt in ſe primum, ſempiternum & immobile omnia fieri & moveri poſsunt: vnum ergo ſolum querendum eſt. Vereor ne moleſtus ſim ſi accumulatiùs ex alijs libris Philoſophi hanc cauſam probare contendam. Sidera ſolùm lucentia digito demonſtrabo. Eſt vnus ſolùm animus in homine: eſt ergo vnus ſolùm Deus in mundo. Ratio ſequitur, quia Deus eſt infinitus actu & eſſentiâ: ergo multò magis ſufficit ad movendum mundum quàm animus finitus ad movendum hominem. Quòd vnus ſit ſolùm animus in homine vberiùs probat Philoſophus in libris de Anima, vbi oſtendit vnam ſolam formã cuilibet rei naturali deberi. Quid addam? monarchiæ ſtudioſiſſimus eſt Ariſt. vnum ſolum ergo in regimine mũdi defendit Deum; imò palam profitetur ideo vnũ eſſe monarchã omnium, quia natura ordine & monarchiâ delectatur. Vt ergo optimus eſt ſtatus civitatis monarchia in qua vnus imperator regnat: ita in vniverſo mundi theatro non eſſet ordo ſed horribilis confuſio, ſi vnus omnibus non imperaret. Quid multis? vna anima in plãtis, vna anima in belluis, vna anima in hominibus, in re qualibet ſingulari vna forma manifeſtè arguit vnam eſſe ſummam & ſupremam cauſam omnium, quę eſt vnus Deus.

Vnus in homine animus. Ariſtoteles de Anima. l. 2. t. 31.

Vnus in Mundo Deus.

Meta. 12. verbis vlt. Politi. l. 3. cap. 9.

Vnus in civitate princeps; ergo vnus in Mundo Deus

Lege Philoſophũ in textu, & diſce quomodo ab effectu vnitatẽ primi motoris doceat. Vnus & ſimplex (inquit) eſt primus motus, vnũ mobile & ſimplex primũ corpus: vn⁹ ergo eſt immobilis primus motor, & hic eſt vnus Deꝰ. Nã ſi nõ ſit, dic mihi quomodo tã immẽſũ, divinũ & glorioſũ corpus (quale cœlũ eſt) moveri ſine loco poſſit? nam cũ extra cœlũ nõ ſit locus, naturæ & ſecũdarũ cauſarũ vi hoc fieri nõ poteſt, nõ poteſt inquam fieri: eſt ergo metaphyſicus aliquis motor, idẽq; vnus, ne in infinitũ numerum moventium fiat progreſſio.

A toto vniverſo probat multipliciter vnũ eſſe Deum.

Feſtino: eſt ſubordinatio cauſarum; ergo eſt vna prima: eſt ſubalternatio effectuum, ergo eſt eorum colligatio in vno principio omnium. Rerum mutabilium viciſſitudo, elementorum ordo, cœleſtium ſphærarum admirabilis ſitus, converſio, magnitudo, ſiderum infinitus numerus, diſpoſitio & pulchritudo vnam, vnam dico arguunt & cõcludunt cauſam, vnum Deum (impius neget ſi poſſit) vnum concludunt Deum. Vides, imò certè oculis vides in effectis Deum eſſe; intu-

ere

ere (si placet) in teipso corpus, mirabile opus naturæ, cor vnum & primum est quod movet; intuere animam, mens vna in illa regnat. Oliva inter plantas, aquila inter aves, inter belluas leo, sol vnus inter planetas dominatur. Quid moror? in omni specie rerum res vna superemineat: cæcitate ergo cæcior est qui in his Deum esse, vnumque esse Deum nō videat. Nomen DEI sæpe ingemino, est enim in eo numē; nomē vnius DEI inculco, vt Cadmi & terræ filij agnoscāt (si altiùs animis nō assurgant) omnis numeri principiū esse vnitatē; nō illā materialem & formatam vt vocant, quę alteri adiecta binarium facit: sed illam essentialem & formantem, quæ (vt loquar ex conscientiâ & fide) trinitatem notiorem facit. Quippe vnitas trina est, Deus enim semper est qui est; est ergo infinita potentia: se semper intelligit; est ergo æterna sapientia: se sēper diligit; est ergo sempiternus amor, & tamen hæc tria potentia, sapientia & amor vnum sunt, id est omnipotens, sapiens, semperque diligendus Deus.

Vnitas duplex materialis est, sentialis.

Vnitas Deitatis clariùs aperit personarū Trinitatem.

Sed quo vado? revertor; in Ethicorum 10. concludit Philosophus bonum contemplativum & verum esse obiecta æterna, quoniā mens & volūtas (subiecta in quibus insunt) æternitate donantur. Quid hinc concludis, fortasse dices? Concludo Deum, qui vt est prima vnaque veritas, est finis & perfectio mētis; vt est ęterna bonitas, est finis & perfectio voluntatis. Hoc verum, hoc bonum (inquit Philosophus) vnū est; vnum, idemque incommutabiliter vnum: vnus ergo Deus est quē vnum motorem appellārunt philosophi. Et hæc de vnitate satis, sequitur vt pauca de libertate dicam.

Periodus quærenda nunc est, & modus constituendus, ne in infinitum abeam; punctis ergo agam, & vt Astrologi in pictis suis tabulis cœli cursum & ornatum ostendunt: ita quidem hoc maximum mysterium extenso digito, calamo suppresso dicam, *Deus est*, annuis; Deus vnus est, cōcedis; omni motu liber, qui id probas? fortasse dices. Ex verbis Aristotelis manifestè multis in locis probo. Si authoritati credas, ipse antea dixit Deum esse liberrimū agēs: ergo est ab omni motu liber. Sed authoritas non placet? suadeat ergo ratio. Deus nullis medijs aut causis alligatur, vt antea demonstratum est: ergo Deus est ab omni motu liber; nam si moveatur, ab alijs causis seipso potentioribus moveretur, at nulla causa est vera potentior primā, nulla æqualis; ergo est ab omni motu liber. Præterea, si moveretur Deus, aliqua species motus in illum caderet, vt generatio, corruptio, accretio, diminutio, alteratio aut mutatio. Sed quàm alienum sit à ratione & omni religione hoc ponere, nemo est q̄ nō videat. Insuper, omnia sub cœlo naturæ opera finita sūt, imò ipsa natura actu finita: quę et-

Deus ab omni motu immunis probatur.

go motionis impressio in Deū infinitū subsistēt ē fieri potest? Certè quidē nulla; est ergo ab omni motu liber. Adhuc, est Deꝰ simplicissimꝰ actus, est immutabilis substātia, est natura naturās omniū; dic ergo quo modo moveretur? Deincepi, est ęternus & infinitus spiritus, omnis passionis expers: est ergo ab omni motu liber. Postremò, est Deus: est ęrgo esse ntialiter vnus, cuius velle est posse & esse, est ergo ab omni motu liber.

Mundus quasi liber in quo de Deo legimus.

Quid plura? si totus mundus liber esset, in omni eiusdem folio Deū esse, Deum vnum esse, Deum ab omni motu liberum & immunem esse legeres. Deus enim vniversum fecit, & in singulis partibus vniversi suum nomen inscripsit. Cœlum, terræ, elementa, omnia & singula loquuntur DEVM, manibusque suis quasi porrectis tabulas aureas regio veluti diplomate obsignatas tenent, in quibus mirabili artificio insculptum hoc eulogium est, *DEVS hæc omnia fecit*: Adde (si placet) *DEVS omnia hominis causâ fecit*. O monstrum, si factus à Deo non subservias Deo! Vltimum quod occurrit demonstrandum, est *Deum æternum esse*, sed quomodo caducus & mortalis homo hoc ipsum præstare potest? Mirari licet, non licet demonstrare, vtcūq; tamē ostendere & delineare licet. Omnia in stadio naturæ currentia suos terminos limitesque habent, Luciferum Hesperumque, ortum & occasum vident, est aliquid ergo ęp in sępiternum manet, & hoc est Deus: est ergo Deus sempiternus. Præterea, tē pus est causa corruptionis vt docet Philosophus, est enim mensura rerum caducarum secundùm prius & posterius: non ergo cadit in *Deum*, nisi diceres tempore canescere & consenescere Deum: ævo igitur aut æternitate comprehenditur; non autem ęvo quoniā & hoc est mensura habentium initium & carentium fine: æternitate ergo mensuratur.

Deus æternus

Aristoteles P. 4. l. 117. & to. 120. 128.

Huc insuper spectant omnia argumenta superiùs adducta de essētia divina, vt *est Deus incorporea substantia*; ergo est æternus. *Est simplex & infinitꝰ actꝰ*: ergo est æternꝰ. Est *causa prima*: *est ergo æternꝰ*. *Est impassibilis & inconsumptibilis*; est ergo æternus. *Est ab omni motu liber & immutabilis*: *ergo est æternus*. *Si Deus non esset æternus, non esset summè perfectus & vndique beatus*; *est* ergo Deus æternus. Maior probatur, quoniam ad perfectā & beatā vitam (vt docet in Ethicis) æternitas necessariò requiritur. Perfectè enim beatus est cui nihil deest, & qui nunquam statu fœlicitatis suæ decidit. Imò Deus est illa æterna beatitudo, ad quam mens virtute ornata & instructa per totam hanc vitam tendit. Ideo enim mens homini æterna & immortalis datur, vt æternam veritatem & beatitudinem in hâc vita appeteret, & in futura (quoniā secundū Philosophos mori nō potest) eā-

Li. 1. c. 10.

dem

dem pleniſſimè perfruatur. *O DEVS! vt nunc ſcribens firmiſſimâ fide credo te Deum meum eſſe, te vnum, te æternum, te actu infinitum, te immobilem, immenſum, & incommutabilem: ita obſecro vt moriens te meum bonum, meum ſummum & ſempiternum bonum in terrâ viventium videam. Redeat cinis & pulvis in terram vnde reſùptus; ſed fuit ad te (ODEVS) redeat hic ſpiritus meus, ad te (inquam) redeat vnde venit.* Gratus tibi ero (pie lector) ſi dicas meâ cauſâ, *REDEAT.*

Pia confeſſio cum ardenti prece coniuncta.

Gen. ca. 3. vers. 19. Eccl. 12. b

Diſtinctio quæſtionis, An primum movens ſit vnum, motu liberum, & æternum?

Vnitas, libertas, & æternitas ſumuntur

- Communiter ſeu reſpectivè & ſic
  - Vnitas eſt vel
    1. Tranſcendens, quo ſenſu omnia dicuntur *ens, vnum, bonum, res, aliquid.*
    2. Materialis, vt res vna in numero numerato
    3. Formalis, vt illa vnitas quæ eſt principium numeri, aut forma quâ quilibet numerus in quantitate terminatur.
  - Libertas, quæ eſt vel reſpectu
    1. Imperij, & ſic illi qui dominantur in rectè adminiſtrata civitate dicuntur liberi.
    2. Virtutis, & ſic ſolùm ſapientes, boni, & ſtudioſi ſunt verè liberi, mali autem miſeri.
  - Æternitas, quæ conſideratur vel reſpectu
    1. Motus in ſucceſſione, & ſic eſt totum tempus, quod viciſſitudine motus eſt perpetuum.
    2. Status permanentis à primo ortu ſine mutatione, & ſic ſæpe animus hominis qui initium habuit in tẽpore æternus dicitur, quia in tempore non terminatur.

Abſolutè, & ſic eſſentialia & æterna ſunt hęc tria, ſoliq; Deo ſimpliciter conveniunt: nihil enim verè & eſſentialiter aut primum, aut vnum, aut liberum aut ęternum, dicitur præter Deum. Is enim ſolus eſt vnus ſine reſpectu, liber ſine motu, ęternus ſine occaſu aut mutatione vllâ. Argumenta quibus probantur hæc eſſe vera in diſcurſu aperta ſunt, & ordine ſatis perſpicuo diſcuſſa; quamobrem eorum repetitionem nunc ſuperſedeo, & ad oppoſitiones venio.

Argumenta contra quæſtionem.

Opp. *Secundùm Ariſt. non ſolum Deus, ſed etiam intelligentiæ movent alios orbes cœleſtes ſunt æternæ: ergo ſunt plures motores æquales primò, et proinde non eſt vnus. Ratio ſequitur, quoniam in æternis non eſt prius & poſterius, & proinde non eſt aliquid primum aut vnum.*

Metaph. 12. lib. 41. 43. 48. 50.

Resp. *Sæpe distinxi æternũ sumi duobus modis, simpliciter aut comparatè. Simpliciter æternus est Deus, qui nec ante, nec post, id est præteritum aut futurum in tempore sentit; semper enim Deus est qui est. Cõparatè dicitur æternum aliquando ex parte post, & sic animus hominis spiritusq; cœlestes æterni nominãtur. At dices secundum Aristotelẽ esse istos etiã simpliciter æternos, quia cœli quos volunt æterni ab illo desiniuntur esse. Attentius (quæso) animadverte, sic docere Aristotelem cœlos esse durationes æternas, vt non neget ex materia & forma constare, eorũq; formas assistentes seu motores una cum illis à prima causa dependere. Quod si verum sit, fatendum necessariò est primũ motorem simpliciter æternum esse, dicique ordine & æternitate absolute vnum, qui socium & parem non habet illi potentiâ adæquandum. Cùm ergo primũ dicamus Deum esse, primum essentiâ, ordine & æternitate, non tempore aut successione (quæ in Deum non cadunt) intelligimus. Similiter vnum non numero accidentali, sed vnum essentia & ineffabili modo nominamus.*

Multa sunt æterna comparatè, vnus verò Deus simpliciter.

Opp. *Deus non est vnum transcendens, nec vnum principium numeri, nec vnum pars numeri: ergo Deus non est vnus. Ratio tenet à sufficienti diuisione vnitatis; non est transcendens quia tum esset æquivocum, non est principium numeri aut pars numeri, quia tum accidens Deo conueniret.*

Resp. *Si vnum transcendens intelligas vt Melissus, Parmenides, & Plato, Deum esse vnum transcendens libenter concedo. Ergo (inquis) est æquivocum, argumentum nego, nisi errore mentis nomen Dei in diuersa significata distrahas. At non est in prædicamento: ergo est æquivocum. Ratio non tenet, quia multa non sunt in prædicamento quæ non sunt æquivoca, vt principia rerum & artium, qualia sunt axiômata & definitiones, à quibus proximè & immediatè demonstrationes certissimæ ducuntur.*

Multa nõ sũt in prædicamẽtis, quę tamẽ non sunt æquivoca.

Opp. *Vetus est illud, ab vno quatenus vno non nisi vnũ prouenire, sed à Deo omnia (teste Aristotele) prouenisse: ergo Deus non est vnus. Maior est Philosophi lib. 2. de Ortu cap. 9. & probatur, quia varietas effectorum arguit multiplicem causam subesse.*

Lib. de Mũdo c. 7. principio.

Resp. *Verum quidem hoc est si intelligatur de causa naturali eodem modo se habẽte ad effectũ quẽ progignit, nõ de causa primâ, quæ licet sit in sustãtia suâ maximè vna, infinita tamẽ suâ potentia res omnes cõtinet & cõseruat.*

Opp. *Vnum à pluribus repræsentari non potest: ergo aut Deus non est vnus, aut omnia effecta apposite Deum non adumbrant. Præterea, quomodo finita infinitum, caduca æternum, mutabilia immutabilem, parua & pancæ naturalia immensum Deum possunt referre?*

Res omnes Dei imaginẽ insculptã habent.

Resp. *Obseruandum est, in omnibus effectis naturæ esse expressam imaginẽ Dei insculptam, nimirum essentialem illam vnitatem (formæ, quam rectè sigillũ vel signaculũ primæ causæ iure qualibet appellare licet. Nã cũ à materia (si non fluat (est enim materia res segnis, eiusq; potentia passiua & otiosa,) nec à se,*

à seipsa fiat coacti sunt philosophi agnoscere infinitam causam esse quæ illam imprimit & inducit: quilibet ergo effectus naturæ per se sumptus appositissime divinam unitatem refert. Nec non conveniens fuit multa & varia effecta à Deo produci, vt unumquodq; quoad fieri posset Dei adumbraret unitatem & bonitatem.

Argumenta contra immobilitatem Dei.

Opp. *Deus (teste Philosopho in ultimo capite huius præclari libri) est in circũferentia primi orbis: ergo ad minimum per accidens ad motionem eiusdem orbis movetur. Præterea, Deus sic est in cœlo vt animus in corpore; sed animus ad motum corporis movetur: ergo Deus ad motionem orbis.*

Resp. *Deus est in prima circumferentia cœli, non vt locatum in loco, neq; vt alligatum medio, sed vt rex in regno & imperio suo. Huc adde, requiri ad motum per accidens vt res mota per accidens viribus naturæ locum mutet: at Deus vbiq; est situmq; non habet, magnitudine carens vt sic moveatur. Altera etiam conditio est, vt sit quodammodo annexum ei cuius ratione movetur, vt animus in homine, angelus in corpore assumpto; sed Deus extra theatrum rerum omnium est, sedetq; vt imperator, liberrimèq; quæ vult agit: non ergo est in cœlo vt animus in homine; anima enim est forma hominis insidens corpori, Deus verò est anima mũdi assidẽs nõ insidẽs, assistẽs nõ inhærẽs cœlo.* Deus quomodo in prima cœli circumferentia.

Argumenta De Æternitate.

Opp. *Deus nõ potest nõ intelligere seipsũ ab æterno: ergo est aliquid æquè æternũ cum Deo. Ratio tenet, quia intelligibile & intelligens simul sunt. De antecedente non est quod dubites; nam si animus in se versus seipsum intelligat, multò magis Deus ab æterno seipsum intellexit.* Arist. de Anim. li 3. c. 4 in fine

Resp. *Omitto mysteriũ Beatissimæ Trinitatis quod hinc optimè probatur, quia de eo non somniavit Philosophus, & respondeo cum Philosopho Deum ab æterno seipsum intellexisse, non tamen esse duo æterna sed vnum æternum. Rationẽ ex Aristotele sic colligo, vt intellectus (inquit) & intelligibile idẽ sunt, cùm intellectus in se versus seipsum intelligat: ita Deus Optimus Maximus ab æterno se intelligens idẽ est q; intelligitur. i. vn⁹ & sẽpiternus Deus; ã simplicissima & indivisibilis est illius essentia, quæ partiũ multitudinẽ nõ admittit.* Deus seipsum ab æterno intellexit.

Opp. *Non innotescit infinitum nisi per infinitum; sed non est infinitus aliquis naturæ effectus per quem, nec est intellectus qui Deum infinitum apprehendat: ergo non videtur infinitus esse.*

Resp. *Philosophi docuerũt perfectè sciri non posse principia rerum; ratio est, quia à priori nec definiri nec demonstrari possũt, nedũ potest Deus principiorũ primum perfectè & accuratè intelligi. Est tamen proportio quædam & modus ab effectis illius infinitatem cognoscẽdi (vt supra docuimus) per cõparationẽ rei mortalis cum immortali, cõpositæ cum simplici, singularis cum universali, divisibilis cum indivisibili, & per additionem omnis perfectionis* Arist. Ethico. magno. l. 1. c. 33. & Demõst. l. 2 c. vltimo.

qua cogitari potest & vltra: quicquid ergo imaginari poteris vltra perfectionem rerum, id ipsum Deum infinitum haberi debet.

Opp. *Quî fieri potest vt sit ens actu infinitum? aut quid opus est eo cũ omnia finita sint quæ fiunt & gubernãtur? Satis est finitam subesse virtutem vt inter causam & effectum fiat proportio. Præterea, si sit infinitum tale principium, fieri non potest quin secundùm infinitam suam potentiam effectum infinitum gignat, alioquin frustra est illa potentia si nunquam reducatur in actum.*

Nisi Deus esset actu infinitus, res omnes caderent.

Resp. *De modo quo infinitum principium sit nemo sapientissimorum philosophorũ potest disputare. At quid opus est eo (dices) cùm omnia quæ fiunt & gubernantur ab eo finita sint, certisq; naturæ limitibus circumscripta. Curiosè disputator, respondeo esse opus, quia nisi sit fons perennis fieri non possunt riuuli, nisi sit Deus actu infinitus essentiæ rerum omnium necessariò cadunt: quippe omnia quæ sunt esse à prima essentiâ habent. Verũ si non esset mũdus nec essent res aliæ quarum non eget omnino Deus, infinitus tamen cùm sit, suâ ipsius infinitâ virtute, potentiâ, gloriâ beatus viuit. Otiosè ergo disputat vbi requiris proportionem inter causam & effectum, primamq; causam, quæ est liberũ agens, mediis instrumẽtis naturæ astringis. Sed cõcludã; vt animus liber à corpore beatã vitã agit nullis organis corporis alligatus: ita Deus summus in essẽtia ab omni motu liberrimus sui ipsius cõtẽplatione plusq; beatus viuit, tãetsi tollãtur omnia quæ hominis causa (vt docet Phũs) quinto Physicorũ fecit.*

Opp. *Quicquid est à Deo est infinitæ virtutis: ergo sunt plura infinita quã vnum. Antecedens probatur, quia materia prima est infinitæ virtutis in capessendis formis; ignis potest infinita suis flammis subiecta cõsumere, quod præstare nequit sine infinita virtute. Quid multis? appetitus, intellectus, voluntas non satiantur nisi infinito: videntur ergo habere infinitam potentiam; quare vt semel & iterum concludam, Deus fecit aliquid in effectu infinitum, & per consequens est aliquid infinitum quod non est Deus. Huc illud addo, quòd vniuersalia dicãtur à Philosopho æterna, & singularia infinita primo Analyticorum: ergo sunt æterna plura aq; infinita quàm vnum.*

Appetitus voluntas Intellectus nõ satiantur nisi infinito.

Resp. *Ambagibus relictis, respondeo hæc omnia infinita aut æterna esse potiũs nõ actu, ex parte non simpliciter. Quòd vrgeas appetitum, voluntatem, intellectum humanum vllo satiari nisi infinito, libenter admitto, quia hoc manifestè arguit esse Deum infinitum quo hæ facultates peroptant satiari. Nam dũ sunt in hoc carcere sepulti, plura perpetuò sciendi cupiditate & siti æstuant: est aliquid ergo vltra & extra hanc vitæ periodum quod quærunt, & hoc est Deus, qui illis partibus animi dedit vim & potentiam infinitam appetendi, id est appetendi seipsum in quo omnis perfectio & beatitudo inest.*

Opp. *Si Deus sit in singulis nemo definire potest quomodo non moueatur saltem per accidens, præsertim quoniam vbi est, ibi totus & essentialiter sine vlla diuisione sui permaneat.*

Resp.

Resp. *Licèt Deus in rebus singulis insit quæ movētur, nequaquam tamen per accidēs moveri dicendus est, cū nullis locorū spaciis definatur, nec ulli alligatus sit, sed (vt ait Collegium Conimbrecense) immēsitate suæ essētiæ vbique existat. Cōclusio hæc sit, Deus spiritus est infinitus, qui suo modo mirabiliter singulari, & singulariter mirabili subsistēs omnia movet, omnia regit, omnia cōservat, ipse tamē propter incōmutabilē aternitatē nullo pacto moveri potest. Hāc aternitatē incommutabilē, & aternam incommutabilitatē Platonici sapiēter docēt, aientes animam humanam esse mobilem multitudinē, damonem multitudinem immobilem, Deum immobilem vnitatem; immobilem (inquā) vnitatem, quia illius essentia nulli mutationi est prorsus subiecta; Deus enim est & nō mutatur, nec est in illo cōlor mutationis.*

Deus est immobilis etiā per accedens.

Malach cap. 3 vers. 5. 6.

An Deus sit expers omnis magnitudinis?

Opp. *Deus magnus, Deus maximus, Deus infinitus dicitur: ergo non est expers magnitudinis. Ratio probatur à coniugatis in duobus primis exemplis, quia magnitudo, magnum, & maximum sunt coniugata; & cui vnum coniugatorum convenit eidem & reliqua conveniunt. Ex vltimo adiunctо antecedentis sic arguo. Infinitū (vt docet Phūs) soli debetur quantitati: ergo si Deus sit infinitus est magnus, aut multus; sed non est multitudo in Deo (probatur enī vnus) ergo est magnus & per cōsequens habet magnitudinē. Præterea, secūdū Arist. Deus est animal: ergo est corpus, & proinde nō est expers magnitudinis. Locus Arist. est in l. 12. Meta. c 7. Deus inquit est animal sēpiternū & optimū.*

Resp. *Magnitudo distinguitur in magnitudinē molis, & magnitudinē virtutis; Deus magnus, maximus, & infinitus virtute dicitur, non molis quantitate: argumentum hoc ergo collectum à veris coniugatis nō est, quia mutatur significatio multitudinis; neq; intelligēdo est Arist. (cū dicat infinitū esse debitū soli quātitati) de infinito q̄ virtuti, sed de infinito q̄ multitudini aut magnitudini debetur. Locus ille quē trahis ex Aristotele, in quo Deū animal esse definit, longè aliter interpretandus est quàm tibi videtur exponi debere. Nam certū est illic nomen animalis sumi pro viuente aut animato, quasi diceret Deus est (vt ita loquar) vivificans aut animās optimū & sempiternū. Animal enim Græcè* ΖΩΟΝ *significat, atq; Deus (cū sit vitæ author in aliis) non solum ipse est vitæ cōpos, sed etiam ipsa essentialis, vna & aterna vita, à qua omnia suam vitam, idest suum esse & bene esse capiunt. Quòd verò per nomen animalis hoc loco non intelligat Philosophus crassā minervā Deum esse corpore & animā præditū hinc liquidò constat, quoniam statim in eodem textu addit, Deum esse absq; omni materia, quod certè non diceret si illum aut molis participem aut animal esse somniasset. Sed certè sic non deliravit, cùm sexcenta sint loca apud illum quæ contrarium probent. Sed leviora hæc sunt quàm quæ vllā refutatione digna videantur.*

Deus quomodo magnus & infinitus dicatur.

Græcè enim idē pro animali & animāte ponitur, solū accētu differēte ζῶον & ζῶον.

An Deus sit primum intensivè infinitum?

Opp.

Arist. Poli. l. 1. cap. 6.

Opp. *Finis (teste Philosopho) est ens ultimum; sed Deus est finis omnium: ergo Deus est ens ultimũ. Praterea, causa rei propriè non appellatur nomine effectus; sed Deus est causa entis: ergo Deus ens non dicitur; & si ens non dicatur ens primum dici non potest, nã ens primum dici præsupponit ens esse. Deinceps Deus est actu infinitus: Deus ergo non est ens; quippe ens omne finitum est; quod sic probo, quia ens aut est ens rei quod sub ambitu prædicamentorũ continetur, aut ens rationis quod nihil aliud est quàm finita animi intensio. At negant philosophi Deum coërceri aut comprehendi sub limitibus prædicamentorum, & proinde non est ens rei; ens autem rationis Deum appellare impium est, & à veritate alienum. Postremò, quid velis per intensivè infinitum nescio, nisi infinitã animi intensione sic posse intelligi Deum infinitum interpretaris; at animus ipse finitus est: non ergo potest actu æternum et infinitum comprehẽdere. Infinita enim intensio non potest esse finiti subiecti; sed animus est finitum subiectum: infinita ergo eius idem intensio esse non potest, & idcirco sequitur nõ posse Deum infinitum concipi ab homine per infinitam intensionem animi.*

Deus vt finis vt principiũ.

Resp. *Beatissimus Deus secundùm philosophos finis est vt conservat, principium vt efficit & condit omnia naturæ opera; ens ergo ultimum est acquisitione, ordine autem essentiæ & perfectione ens vnũ, primum, & bonũ dicitur. As (ais) omne ens fit à Deo, causaq; effectus sui nomine non appellatur: ergo Deus non est ens. Respondeo ens omne finitũ & limitatum esse effectũ Dei, ens verò rei trãscendens, vnum, & bonum in summo perfectionis gradu positum, esse ipsum Deum: Idipsum tertio argumento iam dico, nempe Deum esse actu ens infinitum. Ergo (inquis) est aut ens rei aut rationis. Est ens rei. Ergo effectus de causâ dicitur, Deusq; in prædicamentis continetur. Rationem nego, quia ens rei transcendens in summo perfectionis & essentiæ gradu positum principium est, quod ab entis reiq; nomine non excluditur. Postremò, vbi dubitas quid per infinitum intensive intelligã, affirmo me nihil aliud intelligere q̃ Deum esse in se summè & simpliciter perfectum, totamq; perfectionis plenitudinem in illo essentialiter residere: quam plenitudinem & infinitatem perfectionis et si nulla animi finiti intentio possit plenissimè apprehendere, analogicè tamen potest, quod in nocte huius vitæ satis est, in qua Deum & res diuinas non aliter quàm nocturnæ solis radios intuemur.*

Deus est ens trans cendens.

Infinitum intensivè quid significet.

Arist. Metap. 2. li. t. 1. 1. Cor. 2. 13. ver. 9. 12.

Dubium, Vtrum cœli siderumq; potiùs influentia quàm motoris potentia rerum inferiorum multiplicem mutationem efficiat?

Meteor. li. 1. c. de Ort. & c. l. 2.

Opp. *Aristoteles in libris de Cœlo & Meteororum constanter affirmat, solis cursum seu iter per signa zodiaci esse primariam causam multiplicis generationis interitusq;, vnde varietas rerum inferiorum oritur. Causa eadem illic est quæ hic à Philosopho assignatur, nimirũ quia varius et multiplex est situs, vortus & aspectus siderum, per quæ sol retrogradâ suâ motione migrat: primus autem motor vnus idemque semper est & immutabilis, qui potiùs constantiã*

stantiâ & immutabilitate rerum quàm alteratione delectatur.

Resp. *Duplex est causa efficiens mutationis in hac inferiore parte mundi, primaria & instrumentaria. Illa primi motoris potentia, hæc siderum influentia dicitur. Deus enim cœlestium corporum motu, lumine & influentiâ vt mediis instrumentis vtitur in mutatione rerum. Si ergo verum sit quod dici solet, quicquid est causa causæ est causa causati, hoc iam posito & probato Deum esse eius primum et causam omnium, concludimus directè illius potentiam (quæ est causa cœli) magis efficere varietatem et commutationem rerum, quàm vllam cœli siderum ve influentiam. Sed dices, quorsum in textu movetur hoc dubium? vt intelligas Deum simpliciter esse verum, æternum & infinitum, qui per se omnia efficit, cœlum autem & sidera esse solùm instrumenta, quæ officiosè illius imperio obsequuntur, & exequuntur voluntatem.* Efficiens causa duplex

CAP. 7.

Vtrum { *Motus quo Deus primam sphæram cœlestem moveat sit naturalis?* / *Motus localis cœli sit causa omnis motus?*

CErte certamen est inter interpretes quid sibi hoc loco velit Aristoteles, cùm ab alta contẽplatione primi motoris ad motus cœlestis & elementaris circulos relabitur. Dœdali arte velocioribus alis veluti factis ad solẽ sohisque motorem primũ volavit: sed calore & splendore tanti solis alæ liquefactæ sunt, & naturalis homo (quãtumvis sapiens) à summo in imum, à cœlo in centrum cadit. Rectè poeta: Ovid. Metam. lib. 8. fabu. 3. & Lucianus libel. de Astrolog.

Icarus Icarijs nomina fecit aquis.

Quid agis (Philosophe) nimis altum sapis, maiestatem summi motoris de quo nunc agis cæcutientes oculi humani videre nõ possunt. Imò mens hominis, (licèt sit immortalis,) infinitum lumen tantæ maiestatis non capit. Frustra igitur conaris penetrare cœlos, & quid sit Deus definire. Sed omissis verbis causam cur Philosophus ab arce primi motoris ad motus cõsiderationẽ iterũ accedat hãc esse puto, nõ quòd nimis curiosè cõtendat æternã & inaccessibilẽ lucẽ extra cœlos intueri (vt quidã interpretes somniãrũt) sed vt definiat in quo genere motus is tãdẽ sit, quo Deus primã sphærã cœlestẽ agitet; An sit ille naturalis? Quæ disputatio est quidem hoc loco non tã vtilis quã necessaria, Ovid. lib. 1. trist. elig. 1. ve. 9. Exod. 33. 20. Ioan 5. 37. Deut. 4. 12. Ratiocur Philosophus à primo motore ad motum iterum revertatur,

cùm

cùm inter moveus & mobile sit quædam semper relatio. Hinc attoniti nonnulli sunt amici interpretes Aristotelis, qui eum tam profundè immersum in Oceano naturæ existimant, vt Deum physicum & naturalẽ motorẽ fuisse hoc loco defẽderet. Ratio est, quia motũ primi mobilis naturalẽ, localẽ, & cõtinuũ hìc esse cõcludit. Sed tãtorũ virorũ pace hic scrupulus in primis eximẽdus est, & dirimẽda cõtroversia.

Arist. non posfuit Deum Agentem naturalem.

Mirũ certè mihi semper fuit, ex quo volumina & monumenta Aristotelis per legi, quomodo vlli expositores eiusdẽ in illã opinionẽ in currerent, vt existimarẽt illũ vnquã posuisse Deũ physicũ & naturalẽ motorẽ rerũ. Fatentur omnes Aristotelẽ definiisse Deũ incorpoream substantiã esse, in quã nullum accidens, nulla affectio, nulla mutatio cadit: eâdem ergo operâ fatentur ex Aristotele Deum non esse naturalem causam & principium corporeum; spiritus. n. assistens naturali modo in materiã nõ agit. Præterea, cùm copiosè & abundè antea demõstratum sit Deũ esse primã Metaphysicã causam, ens infinitum, agens liberum, movens nullis medijs alligatum, æternũ numẽ, mundi, animã, summũ bonũ, finẽ omniũ; nõ video quâ ratione cõcludant Aristotelẽ eâ esse sententiâ, vt in catastrophe hujus eximij operis omnia istis cõtraria asseveret. Quod certè facit si Deum movens naturale hoc in loco cõcludat. Nã quomodo prima & Metaphysica causa, quomodo ens actu infinitũ, quomodo agens liberrimũ, quomodo movẽs nullis medijs astrictũ, quomodo deniq; æternũ numen, mũdi anima, summũ bonũ, finis omniũ dici potest, si naturalis sit motor rerũ? natura. n. metaphysicè nihil efficit, actu infinitũ nõ fert natura, omnia agẽtia & movẽtia naturalia certa media, & instrumẽta habẽt. Est aliq divinum in naturâ, sed ipsa natura numẽ nõ est, nisi naturã naturãtem (vt vocant) intelligas. Mundi anima sphęras naturæ regit, finisq; & bonum omnium ideò à philosopho dicitur, quia omnia in Deo metaphysicè cõservãtur. Nõ est ergo Deus naturale agens, nõ est movẽs naturale nisi agens movensq; naturale illud esse intelligas & naturam nõ tollit. Agit quidẽ Deus vt optimus artifex, cõservat nõ distruit id quod formavit opus. Naturã, motũ, mundum, omnia deniq; naturæ opera & effecta fecit, factis leges imposuit, ordinẽ præscripsit, gnaviter disposuit omnia & singula; & ita disposuit vt in Olympo sua stadia percurrant, sic tamẽ percurrãt vt in ipso cursu (si ille iubeat) suas alas veluti cõtrahãt, plumasq; & colores naturę mutent. Mirum est & ex philosophia dico, natura sępe cõtra naturã agit, quia primus motor naturę iussit. Imò magis mirum est quod addã. Natura singularis sæpe suã amittit naturã, & tamẽ potentia primi motoris eadẽ cõservatur. Liber Aristotelis de Mirabilibus mundi infinita ferè exempla in finita causa suggerit.

Præclara Dei attributa.

Arist. Metap. li. 11. summa 4. c. 2. & phys. 3. li. te. 40. 41. 42.

Deus vt optimus artifex.

Omitto

Omitto verba, ſumma hæc eſt eorum quæ à me dicta ſunt. Deus movet cœlum nõ vt naturalis ſed vt metaphyſica cauſa; nõ eſt. n. neceſſe vt cauſa ſit eiuſdem generis cum effectu: etſi ergo motus cœli ſit naturalis, inde tamen concludi non poteſt Deum eſſe naturalem cauſam. At dices, inter mouẽs & mobile debet eſſe proportio relatioq; ſi ergo motus cœli ſit naturalis, eiuſdem motor debet eſſe naturalis. Ratio hæc infirma eſt, & antecedens non eſt ſimpliciter verũ, niſi in mouẽtibus & motis naturalib⁹ intelligatur propoſitio. At vlteriùs vrges, ſi Deus vt eſt metaphyſica cauſa & infinita moveret cœlũ, in inſtãti idipſũ infinitè moveret, actio enim infinitè agentis non tẽpore ſed in inſtãti, nõ ſucceſſione ſed momẽto perficitur. Cœlũ tamẽ volvitur definito ſpacio quod arguit Deum potiùs vt naturalem quàm ſupernaturalẽ cauſã idipſũ movere. Arguis ineptè, nã etſi actu infinitũ agens poſſit quidem movere cœlum in inſtanti, liberè tamen agẽs ſit voluit, vt certis ſpacijs tẽporis moveatur; nõ q̃ tẽpus aut ſucceſſio motorẽ cõprehendat, ſed q̃ moror ipſe tẽpus & motum cõprehẽdens finitũ pro mẽſura & facultate effẽtię ſuę moveri voluerit. Neq; eſt q̃ hoc mirũ tibi videatur; nã vt peritus artifex qui horologium conficit poteſt omnes & ſingulas rotas velociſſimo motu, ſi placet, incitare, hoc tamen nõ facit, ſed ſic ordine diſponit ut hæ velociùs, illę tardiùs moveantur: ita Deus ſũmus & ſapiẽtiſſimus architectus mũdi poteſt quidẽ cœlos in inſtãti movere cũ ſit actu infinitus motor, ita tamẽ voluit omnia numero, tẽpore, mẽſurâ, fieri, vt nihil extra ordinẽ curſumque naturę ſuę ageretur. Cœlũ ergo volvit, nõ in inſtãti ſecudũ potẽtiã ſuã exactã, ſed certis & definitis periodis ſecũdũ divinã prouidentiã, quâ ſingula regit & cõſervat; nõ tamẽ deeſt illius magna potentia in primo motu cœli; nam etſi ad menſurã magnitudinis pro ſingulari providentiâ ſuâ idipſũ moveat, in eo tamẽ cernitur q̃ tãtũ & tam immenſũ corpus per ſe ſine vllo vltetiore loco moveat. Neq; dicẽdũ eſt ideo actionẽ in mouẽdo cœlo eſt naturalẽ, quia mot⁹ cœli reſpectu formę, figurę, proprietatis ſuę ſit naturalis. Ratio illa eſt q̃ ſuperiùs attuli, nimirum poſſe cauſam & effectum eſſe diverſorum generum.

Non eſt neceſſe vt effectus ſint eiuſdem generis cum cauſa.

Obiectio.

Reſponſio.

Obiectio altera.

Reſponſio.

Simile ab arte.

Sed vt rem planiorem efficiã attende, vt peritus medicus arte ſuâ naturã ad ſanitatẽ movet, qui motus in homine naturalis eſt, in medico verò op⁹ ipſius artis: ita (ſi liceat maxima cũ minimis cõparare) motus cœleſtis reſpectu cœli (docilis & apti ad talẽ motũ) eſt naturalis, reſpectu autẽ Dei planè metaphyſicus & ſupernaturalis dicitur. Globoſę. n. figurę naturale eſt in gyros & rotas verti, at ſine loco & corpore cõtinẽti ſic volui metaphyſicũ quiddã eſt & ſupernaturale. Sed dicis, cur nõ pergis in expoſitione textus, in quo Ariſt. motũ cœli lo-

Motus cœli naturalis & nõ naturalis diuerſo reſpectu dici poteſt.

calem

calem & continuum esse definit.

Pergo, & agnosco hoc verum esse quod dicis. Sed scrupulo hoc nunc exempto, videas aperte rectè posse hęc duo simul constare, cœlum nimirum moveri naturaliter, Deumq; idipsum movere, metaphysicâ & supernaturali tamen ratione. Nam absurdum est apud Aristotelem negare Deum actu infinitum esse, aut naturalē causam appellare, aut vllis mediis aut instrumentis illum astringere & alligare. Ostende tandem cur cœli motum hoc loco Aristoteles localem nominet, cùm ipse fateatur extra cœlum non esse vlteriorem locum; & paucis expone illam quęstionem, *Vtrum sine locali motu nullus alius existat motus? quod in hoc capite defendit Philosophus.* Breviùs quàm res tantæ dici possunt expediam. Cœlestem motum localem appellat tribus præcipuè de causis; primùm, quia cœlum est primus & communis locus omnium, tum quia in partibus suis veluti in loco moveatur; postremò, quia hic motus est causa omnis motus in vniverso; omnis enim motus à motu cœli pendet. Huc addi potest meâ opinione quarta causa, quia potentia primi motoris à puncto in punctum, ab ortu in occasum, à termino in terminum moveatur: quod genus motus ad locum quodammodo spectat, quamvis non eodem modo cieatur quo inferiora corpora subalternatim posita, & vinculis naturæ colligata. Quæstionem quam proponis ex textu argumentis quæ in textu reperio breviter aperiam.

Phys. 3. li. t. 30. De Cœlo li. 1. tex. 100.

Cœlestis motus dicitur localis tribus de causis.

Primus (inquit Aristoteles) motor primi & continui motus author est, localis autem motus est primus & continuus: ergo primus motor est motus primi localis author. Per *authorem motus* causam motus, per *causam* nō naturalem sed metaphysicam causam (vt suprà) intellige. Sed quo pacto probetur localem motum esse omnium reliquorum primum? Hoc modo, quia ille motus est primus sine quo reliqui motus constare nequeunt; sed absq; motu locali reliqui motus constare nequeunt: ergo localis motus est primus. Assumptio probatur inductione aut enumeratione omnium reliquorum motuum; nam accretionem non esse primam hinc constat, quoniam animalium incremētum absq; nutrimēto esse non potest, quod partim est simile partim dissimile rei quæ augetur; simile per conversionem alimenti in naturam aliti, dissimile verò per contrarium in primo conflictu naturæ cum alimento, antequam fiat vlla conversio. Sed hæc conversio alimenti in naturam aliti non fit sine alteratione, nec alteratio sine motu locali: ergo accretio non fit sine motu locali. Quòd verò alteratio non fiat sine loci mutatione inde perspicuū & manifestum est, quoniam alterationem præcedit, idq; mutat: sed alterans nō agit nisi admo-

Localis motꝰ primus motuū

Accretio non est motus primus.

Alteratio à motu locali dependet.

moveatur ei quod alteratur. Exempli causâ, si vehementius calefacti-at ignis propiùs accedat, si non calefaciat removetur. Apertius (si placeat) ad hunc modum. Alteratio est prior augmentatione, quia augmentatio fit per conversionem nutrimenti in substantiam alti, quòd nutrimẽtũ est primo impetu dissimile & postea simile & cognatum nutrito per assimilationem, quæ non fit sine alteratione: non est ergo augmentatio primus motus. Quòd verò alteratio nõ. fit primus motus convincitur, quoniam ad alterationem applicatio alterãtis requiritur, quæ applicatio non potest esse sine loci mutatione: localis ergo motus est omnium primus. Cùm igitur secundùm Aristotelem sint tres solum species subalternæ motus, secundùm quantitatem, qualitatem & vbi, cumq; alteratio sit prior augmentatione, & alteratione loci mutatio; sequitur motum localem esse omnium motionum primam.

Alteratio prior augmentatione.

Alteratio nõ est primus motus.

Ad hoc propositum demonstrandum alia adducuntur argumẽta, quorum primo probatur motum localem esse priorem cæteris à natura. Rationem addit Philosophus, quia motus localis potest esse alijs non existentibus, alij verò sine eo esse non possunt, vt modò probatum fuit. Quòd motus localis subsistat vi suâ sine alijs ab exemplis constat, quoniam aliqua loco moveri possunt vt cœlestes globi, qui nec generari, nec corrumpi, nec augeri, nec diminui, nec qualitate alterari possunt.

Motus localis potest esse sine alijs motibus, alij non sine eo.

Argumentum aliud est quo concluditur hunc motum inter reliquos esse antiquiorem tempore; causa est, quia motus cœlestis est perpetuus, reliqui verò motus ratione terminorum suos limites periodosq; habent. Vltimum argumentum docet hunc motũ inter cæteros priorem esse perfectione, quia non convenit nisi perfectis; & quamvis sit aliquo modo & sensu posterior generatione, prior tamen semper est dignitate. Ratio est, quoniam ea quæ sunt posteriora viâ generationis priora sunt vi vltimæ perfectionis, vt philosophi docuerunt. Postremò, quoniam reliqui motus ex opposito in oppositum transeant, continui (vt hic motus localis) esse non possunt. Generatio enim à non ente ad ens, corruptio ab ente ad non ens, alteratio ab adversa qualitate in repugnantem affectum, accretio ex parvitate in magnitudinem, diminutio à magnitudine in parvitatem tendit.

Arist. de Ortu & c. li. 1. t. 21. & de Gen. anim. l. 2 ca. 4. paulò post medium.

Quorsum hæc omnia? certè vt intelligas motum quo Deus cœlum movet esse præ cæteris divinum; nam certè illum modum solummodo hoc loco intelligit, illum definit, illum cum alijs comparat. Distinguè igitur motum localem duplicem esse, alium cœlestem, alium elementa-

Arist. de Cœlo li. 1. te. 21. & de Ortu li. 1. tex. 3.

Motus localis duplex.

Cœlestis motus primus Phyll.8.te.75.

mentarem, eundemq; simplicem aut mixtum. Cœlestem quidem motum hîc primum, hîc per se perpetuum, hîc sine interruptione cõtinuum, hîc ordine, naturâ, tempore, perfectione cæteris nobiliorem esse concludit, hîc (inquam) illum motum esse affirmat. Primus motor cœlum volvit, non vi aut potentiâ naturæ, non vi aut ope spiritus seu alterius animæ, non vi internæ moventis formæ, non vi figuræ: sed propriâ quasi manu & potentiâ maiestatis suæ, quæ sola potest tam immensam sphæram sine loco (& quod dictu mirabile est) in loco movere. Hic motus (vt ait Philosophus) divinus est, hic motus prę reliquis perpetuus est, hic motus verè & per se continuus est, hic motus primus est, quia à Deo prima causâ & primo motore est.

Distinctio quæstionum, Vtrum motus quo Deus cœlum movet sit naturalis? An motus localis cœli sit causa reliquorum?

Proponuntur duæ in hoc capite quæstiones

Prima, *An actio primi motoris quâ movetur cœlii sit naturalis?* & probatur non esse respectu

Dei, idq; vel

Negativè, quia Deus non est naturale agens, quandoquidem omni materiâ & formâ naturali, omniq; accidente careat.

Affirmativè, quia Deus est

1 Metaphysica causa.
2 Ens actu infinitum.
3 Agẽs spirituale & liberũ.
4 Movens nullis, mediis alligatum aut continuũ, quæ omnia in naturali moventi sunt contraria.

Cœli, idq; vel propter

1 Defectum continẽtis superioris corporis, sine quo res nulla physica naturaliter moveri potest: deficiente ergo corpore continente proprius locus & naturalis deficit, at loco proprio deficiente, necessariò sequitur à prima causâ, eâdemque actu infinitâ cœlum metaphysicè non physicè moveri, si moveatur.

2 Impotentiam alterius cuiuslibet motricis causæ in cœlo; nam licèt motus cœli respectu formæ, figuræ, proprietatis & finis cœlestis sit quidem cœlo naturalis: loco tamen deficiente movens infinitum requirit, quia hę causę ordine naturæ non possunt sine loco corpus vnquam movere: at vltra primum mobile dari non potest locus, ne in infinitum

tum moventium & mobilium (vt docet Philosophus) fiat progressus, infinitusque habeatur numerus.

1 Causâ, quia à nobilissima & divinissima causa pẽdet, nempe à primo motore, qui hoc motu in cœlo volvendo vtitur.

2 Ordine, quia convenit primo corpori, quod suo motu, lumine & influentiâ causa est omnium quę in inferiore mũdi parte & globo fiunt. Requiritur enim in subordinatione corporum moventium & mobilium ordo, & in ordine requiritur vt sit vnũ supremũ, & in supremo requiritur vt omnia quæ illi conveniunt dicantur prima: motus ergo qui cœlo convenit primus est, & causa omnium reliquorum motuum.

3 Naturâ, quia hic motus alijs non existentibus per se esse potest; nam etsi in ordine & dispositione rerũ secundùm providentiam divinam cœlum destinetur in hunc finem, vt fiat & conservetur inferior pars mundi; eam tamen essentiam habet veluti custodem sui, vt si ex hypothesi inferior pars mundi contabescat, id tamen inconcussum perpetuò maneat, nisi primus motor motricem & conservatricem manum suam detraxerit.

Secunda, *An motus localis cœli sit prior reliquis, & etiam eorum omnium causa?* Docet in textu Arist. quòd hic motus sit prior aliis,

4 Tempore, quia hic motus localis per se cõtinuus & perpetuus est, reliqui verò motus suis periodis & limitibus terminantur; quippe eorum termini contrarij sunt, quorum alterum alteri bonum perpetuum invidet.

5 Perfectione & fine, idq; ob duplicem causam. Primùm quia perfectis solùm hic motus convenit, tum in suprema tũ in infima regione mũdi, & quia in motu locali ens nullum suũ esse perdit, vt in cæteris sæpe contingit. Nam in accretione maior quantitas, in alteratione vna qualitas omnino tollitur, in loci autẽ naturalis mutatione res integra & illæsa permanet: est ergo localis motus perfectior reliquis. Notandum hic est nonnullos generaliùs hanc comparationem motus localis in omni parte mundi cum omni alio motu facere; quod quidẽ probabiliter faciunt; sed meâ quidem opinione præcipuè intelligẽdus Philosophus est de motu locali cœli, qui omnes motus alios causâ, ordine, naturâ, tempore, perfectione & fine superat; fine, quia ad hunc motum vt ad finem referuntur.

Contra primam quæstionem.

Opp. *Motus cœli est naturalis: ergo motus quo primus motor cœlum movet est naturalis. Antecedens probatur, quia cœlum est naturale corpus, & proinde illius motus est naturalis. Ratio patet, quia alius non est distinctus motus*

moventis à motu mobilis; Actio enim & passio sunt unus motus vt docet Philosophus 3. Physicorum.

Resp. *Classici doctores in scholis philosophorũ vehementer dubitant, an cœlũ ex eadẽ materia constet cum hisce inferioribus rebus mundi? Sunt qui affirment, sunt qui negent, sed de hac re opportunius. Respondeo nunc argumẽto, quòd hic motus respectu formæ cœlestis sit naturalis, respectu autẽ prima causa supernaturalis. Naturalis est respectu formæ et figuræ cœlestis, quoniã forma cœli est maximè activa, & figura est aptissima ad motũ. Supernaturalis est, quia cœlũ loco caret, et proinde infinitâ causâ motrice opus habet, vt mobore velocitate in suis partibus tanquam in locis, quã in amplexu corporis cõtinentis moveretur. Altera pars argumẽti de unitate motus in agente et patiente urget quidẽ, & rectè cõcludit in agentibus & patientibus naturaliter, cum utrag, materiâ, qualitate & loco vicina sint & communicent; at in libero et metaphysico agente nõ tenet. Rem illustriorem hoc exemplo faciã, ut anima humana aliquando proimperij rationis corpus irâ vel amore vel alio iusto affectu moueat, qui motus in corpore naturalis est, in anima verò (vt loquũtur) virtualis: ita primus motor virtute sua movet cœlũ, cuius tamen actus in cœlo impressus motus naturalis dicitur. Similis est ratio caloris in igne et in terrâ; nam vt calor in igne effectivè, in terrâ subiectivè inest: ita motus in Deo vt in causâ efficienter, in cœlo vt in materiâ naturaliter, in Deo vt in principio, in cœlo vt in subiecto inest.*

Cœli motus est naturalis, & supernaturalis.

Simile ab anima.

Aliud simile à solis caloris.

Opp. *Institutum Aristotelis non est hoc loco comparare motum solum cœlestem cũ alijs motibus, sed omnẽ motũ localẽ quem primũ esse inter cæteros ostendit, vt patet in exemplis nutritionis, augmẽtationis, et alterationis ex textu desumptis: male ergò tuum Cerberum ab inferis ad cœlum trahis.*

Resp. *Bona verba quæso, instituti utũ Arist. est docere quo pacto primus motor cœlũ moveat, sic. n. verba expressa indicãt, et certè si hos nõ faceret, parũ hæ cũ præcedentibus & sequentibus cohærerent. Quòd urgeas exempla, agnosco verũ esse q. urget, scilicet localẽ motũ in stadio inferiore mundi primas tenere, sed huc omnia tendunt vt demõstretur primi mobilis motus primas præ cæteris omnibus, causâ, ordine, naturâ, tempore, perfectione & fine sibi vendicare, tum respectu subiecti in quo, tum respectu principij à quo fluit.*

Opp. *Aristoteles in hisce libris Physicorum, & etiã in libris de cœlo ait motũ cœlestem esse simpliciter naturalem. In hũ enim libris dividit motum localem in rectum, orbicularẽ et mixtum qui est animalis; in libris de cœlo huic motum simplicẽ, vnũ, regularẽ esse secundùm ordinẽ naturæ demonstrat; limites & cãcelles naturæ unde egreditur Phus. Imò in his libris Physicorum, si diceret cœli motum nõ esse naturalẽ, Deum necessitati veluti fatali motus astringit, eumq; necessariò semper movere cœlum audaciter et cõfidenter affirmat: cogis ergo illum id loqui quod nunquam animo cogitarat.*

Lib. 2. tex. 35. & 36. 37.

Resp.

Resp. *Non nego motum cœlestem respectu cœli (vt antea demonstraui) simpliciter naturalem esse; sedet enim in cœlo natura, at supra cœlum & naturã triumphat Deus: ea ergo qua ex diuisione motus ex libris Arist. adfers mihil vrgent; sed illud cõmentum tuum vrget, vbi dicis Arist. (ne diceret cœli motum nõ esse naturalem) Deum necessitati mouendi alligâsse. Imò contrariũ fecit; nam illum libertati reliquit, est, inquit, agens actu infinitum & liberrimum, cuius potentiæ omnia subijciuntur.*

Contra secundam quæstionem.

Opp. *Causa cuiusq; motus est ipsa natura: ergo motus cœli non est causa, nam motus est accidens naturæ non ipsa natura. Antecedens probatur à definitione naturæ.* Arist. Phys. lib. text 3.

Resp. *Duplex est causa motus; interna, quæ est vel absoluta vt natura; vel ex parte, vt vis & potentia naturæ. Externa, & hæc est etiã duplex, vel proxima vt facultas proximè moventis, vel remota vt motus cœli influentiã. Sic, inquit Philosophus, motus solis in zodiaco est causa generationis et corruptionis, tuxta illud sol & homo generant hominem.* Causa motus duplex interna, caq; duplex. Arist. Meteor. 1. 9. de orru li. 2. tex. 58. & Phys. 2. li. text. 26.

Opp. *Generatio est prior motu locali: ergo motus localis nõ est primus motuum omniũ. Antecedens probatur; quia generatio est motus ad substantiam, & sicut substantia est prior et perfectior aliis prædicamentis: ita motus ad substantiam debet esse prior aliis motibus ad alia prædicamenta.*

Resp. *Generatio est prior motu locali ordine perfectionis interna, nõ externa. Sic quidam resolvunt hoc argumentum; sed melius respondebis si dicas Philosophum hoc loco agere de motu locali cœli, qui omnem generationem præcedat. Vel denique, si vis, probabiliter dices generationem non perfici sine alteratione, & alterationem non esse sine applicatione alterantis ad alteratum; quæ applicatio non fit sine loci mutatione, vnde sequitur motum localem esse reliquorum primum.* Motus localis est Generationis motu prior.

Opp. *De cœlesti motu locali agere non potest Philosophus: ergo minus apposite ad illud asylum confugis, nempe quòd illius motus cum aliis aliorum generum fiat sola comparatio. Antecedens probatur, quia cœli non est localis motus omnino vt hic dicendis.*

Resp. *Quãvis ad principium motus non requiratur locus, neq; est necesse vt primus locus omnium sit in loco, quia semper primum in quovis genere à legibus strictis eius dẽ generis excipitur; cœlum tamẽ in loco esse dicitur secundùm partes in quibus vt in locis movetur & continetur. Præterea (vt dixit inquiunt aliqui) est locus cõtinentiæ & locus dependentiæ, quamvis ille omnino cœlo deficiat, nullum enim corpus superius ipsum cœlum cõtinet, locus tamẽ hic nẽpe dependentiæ nõ deest, tum respectu Dei qui movet, tum respectu centri quod mensurat; centrum enim est locus dependentiæ à quo per lineas ab eo æqualiter deductas cœli immensitas & magnitudo mensuratur.* Quomodò Cœlum sit in loco. Locus duplex. Centrũ quid.

Opp. *In omnibus quæ generantur primum est generari, tum alterari & augeri, & postremo localiter moveri: non est ergo motus localis primus. Antecedens probatur, quia omnia generantur à materia prima, in quam nulla omnino alteratio esse potest ante accessionem formæ, quæ forma accessio est ipsa generatio; Generatio ergo est primus motus omnium. Præterea, in materia prima non est pepetuus vllus localis motus: localis ergo motus non est primus.*

Responsio. 1. Generatio est duplex.

Resp. *Quamvis in simplicissima generatione (quæ est vnio alicuius primæ formæ cum materiâ primâ) motus localis non sit prior, in minùs simplici tamen aut compositâ generatione præcedit alteratio, quam semper anticipat commutatio loci. Aliter respondeo, in ipsa vnione primæ materiæ ad formam aliquâ primam (puta formam cœli aut ignis) esse quandam alterationem, vtpote à nuda potentia ad motum, qui est quidam actus, quæ alteratio esse non potest sine aliqua mutatione rei iam inchoatæ, antequam generatio perfecta fiat; & sane generatio propria non dicitur nisi sit perfecta. Postremo, alij respondẽt huic obiectioni, comparationem in hoc loco non fieri inter localem motum & generationem, quia (vt hic innuit Philosophus) generatio inter motus generationem annumeratur. Nam motus (inquit) genera ad tria solum prædicamenta spectant, quantitatem, qualitatem, & vbi.*

Responsio. 2.

Aristot. phy. 3. li. 2. & l. 5. t. 18.

Opp. *Mirum est cur Aristoteles hic dicat cœlestem motum esse præcæteris continuum, infinitum, & perpetuum, cum antea in 3. Physicorum docuerit omnem motum esse continuum & secundùm partes proportionis infinitũ & perpetuum. Præterea, generationes & corruptiones motus ab illo perpetui esse definiuntur: motus ergo cœlestis istis solùm attributis non gaudet.*

T. 1. & 70. & 9.

Resp. *Quanquam alij motus sint continui, infiniti, & perpetui, respectivè (vt aiũt) nõ sunt tamẽ vt motus hic cœlestis absolutè & effectivè, vt philosophi loquuntur. Continuitas enim cœlestis motus sine contrarietate termini ũ est (nihil enim in cœlo contrarium existit) at aliorum motuũ cõtinuatio termi. nos repugnãtes postulat. Similiter infinitas & perpetuitas reliquorum motuũ partes solùm proportionis & divisionis in potentiâ respicit: motus verò cœlestis à prima causa verissimè & essentialiter æternâ sine vllo occasu pendet; & sic quidem cœlum & motus cœli in sua causa non in propria materia, in suo primo ipsorum principio non in seipsis aut effectis æterna dici possunt quippe naturam ex se incommutabilem & sempiternam non habent (nihil enim sic habet præter Deum) sed per accidens, quoniam nullum agens est naturale quod cœlum vincere, nullum movens aut mobile quod impedire, nullum contrarium quod superare potest.*

Motº quâ ratione continuus & perpetuus dicatur,

CAP.

CAP.8.

Vtrum { *Vlla sit cessatio aut reflexio in cœlesti motu?* / *Mobile in termino reflexionis quiescat?*

MOtus cœlestis adhuc vberior tractatio sequitur, ne vllus de eo error in comparatione aliorum motuum fiat. Neque est vt quispiã hic ægrè aut molestè ferat tam benè longum & copiosum de hoc motu sermonem. Tanta enim est excellentia eiusdem, vt volumẽ vix sufficeret ad illius mysteria reserãda, si speculum Astrologorum de eodem pręclarè disputantium contempleris, Phũs hoc loco viã solùm astruit & digito quasi scalã cœli demõstrat, & deniq; in ea motũ primũq; motorẽ in relatione ad effecta naturę notat. Dictũ iã est motũ cœli esse vnũ, simplicẽ, æqualẽ, regularẽ, per se cõtinuũ, perpetuũ, divinũ, nec non efficientem causam & principium omnium reliquorum motuum in hâc inferiore regione mundi. Nunc ergo opportunè quæritur, *An sit in illo motu vlla interruptio, vlla cessatio aut reflexio, siue in reflexione vllius alterius corporis aut motus quies?*

Connectit cũ prędentibus: sequentia.

Quæ in hoc cap. tractãtur.

Insignis est inter quosdam neotericos Astrologos controversia, *An in terminis & cardinibus cœli sit vlla à motu cœlesti quies? & An inferiorum sphærarum retrogrado cursu & conatu motus primi mobilis refrenetur?* Quidam eorum asserunt quoad primum, esse quidem cessationem à motu in polis & cardinibus cœli; nam (vt inquiunt) axis in plaustro fixus & immotus, rotis perpetuò currentibus, manet: ita poli & cardines cœli immobiles existunt, etsi orbes in gyrum perpetuò agitentur & circumvolvantur. Quoad alterum, dicunt, renitentes inferiores sphæras motum primi mobilis (qui aliter in instanti fieret) retardare, posseque statum in quibusdam punctis cœli hac ratione fieri, non aliter quàm in orbe solis, qui in Cancro & Capricorno, duobus signis solstitij, stare videtur. Sed istorum pace id dicam quod sentio, horum neutrum verè omnino fieri; nam inter axes, plaustri & polos cœli non est par ratio, nec est vera eorum de statione solis in his signis opinio. Quòd non sit par ratio inter axes plaustri & polos cœli hinc constat, quoniam illi (id est axes) nõ sũt partes rotarũ, at poli sũt partes densiores cœli, quæ sẽper ad motũ totius moventur quidẽ, stare autem ideo nõ movere dicũtur, quia eorũ motus minimè sentitur.

An poli quiescant.

Poli sunt mobiles.

Opp. *In omnibus quæ generantur primum est generari, tum alterari & augeri, & postremo localiter moveri: non est ergo motus localis primus. Antecedens probatur, quia omnia generantur à materia prima, in quam nulla omnino alteratio esse potest ante accessionem formæ, quæ forma accessio est ipsa generatio; Generatio ergo est primus motus omnium. Præterea, in materia prima non est penitus vllus localis motus: localis ergo motus non est primus.*

Responsio. 1. Generatio est duplex.

Resp. *Quamvis in simplicissima generatione (quæ est vnio alicuius primæ formæ cum materiâ primâ) motus localis non sit prior, in minùs simplici tamen aut compositâ generatione præcedit alteratio, quam semper anticipat commutatio loci. Aliter respondeo, in ipsa vnione primæ materiæ ad formam aliquâ primam (puta formam cœli aut ignis) esse quandam alterationem, nempe à nuda potentia ad motum, qui est quidam actus, quæ alteratio esse non potest sine aliqua mutatione rei iam inchoatæ, antequam generatio perfecta fiat; & sane generatio propria non dicitur nisi sit perfecta. Postremo, alij respondẽt huic obiectioni, comparationem in hoc loco non fieri inter localem motum & generationem, quia (vt hic innuit Philosophus) generatio inter motus genera non annumeratur, Nam motus (inquit) genera ad tria solum prædicamenta spectant, quantitatem, qualitatem, & vbi.*

Responsio. 2.

Responsio. 3.

Arist. phy. 3. li. 24. & l. 5. t. 18.

Opp. *Mirum est cur Aristoteles hic dicat cœlestem motum esse præcateris continuum, infinitum, & perpetuum, cum antea in 3. Physicorum docuerit omnem motum esse continuum & secundum partes proportionis infinitũ & perpetuum. Præterea, generationes & corruptiones motus ab illo perpetui esse definiuntur: motus ergo cœlestis istis solùm attributis non gaudet.*

T. 1. & 70. & 9.

Motus quâ ratione continuus & perpetuus dicatur,

Resp. *Quanquam alij motus sint continui, infiniti, & perpetui, respectivè (vt aiũt) nõ sunt tamẽ vt motus hic cœlestis absolutè & effectivè, vt philosophi loquuntur. Continuitas enim cœlestis motus sine contrarietate terminorũ est (nihil enim in cœlo contrarium existit) at aliorum motuũ cõtinuatio termi. nos repugnãtes postulat; Similiter infinitas & perpetuitas reliquorum motuũ partes solùm proportionis & divisionis in potentiâ respicit: motus vero cœlestis à prima causa verissimè & essentialiter æternâ sine vllo occasu pendet; & sic quidem cœlum & motus cœli in suâ causa non in propria materia, in suo primo ipsorum principio non in seipsis aut effectis æterna dici possunt quippe naturam ex se incommutabilem & sempiternam non habent (nihil enim sic habet præter Deum) sed per accidens, quoniam nullum agens est naturale quod cœlum vincere, nullum movens aut mobile quod impedire, nullum contrarium quod superare potest.*

CAP.

CAP.8.

Vtrum { *Vlla sit cessatio aut reflexio in cœlesti motu?* / *Mobile in termino reflexionis quiescat?*

MOtus cœlestis adhuc vberior tractatio sequitur, ne vllus de eo error in comparatione aliorum motuum fiat. Neque est vt quispiã hîc ægrè aut molestè ferat tam benè longum & copiosum de hoc motu sermonem. Tanta enim est excellentia eiusdem, vt volumẽ vix sufficeret ad illius mysteria referãda, si speculum Astrologorum de eodem præclarè disputantium contempleris. Phûs hoc loco viã solùm astruit & digito quasi scalã cœli demõstrat, & deniq; in ea motũ primũq; motorẽ in relatione ad effecta naturę notat. Dictũ iã est motũ cœli esse vnũ, simplicẽ, æqualẽ, regularẽ, per se cõtinuũ, perpetuũ, divinũ, nec non efficientem causam & principium omnium reliquorum motuum in hâc inferiore regione mundi. Nunc ergo opportunè quæritur, *An sit in illo motu vlla interruptio, vlla cessatio aut reflexio, siue in reflexione vllius alterius corporis aut motus quies?*

Connectit cũ prędentibus sequentia.

Quæ in hoc cap. tractãtur.

An poli quiescant.

Insignis est inter quosdam neotericos Astrologos controversia, *An in terminis & cardinibus cœli sit vlla à motu cœlesti quies? & An inferiorum sphærarum retrogrado cursu & conatu motus primi mobilis refrænetur?* Quidam eorum asserunt quoad primum, esse quidem cessationem à motu in polis & cardinibus cœli; nam (vt inquiunt) axis in plaustro fixus & immotus, rotis perpetuò currentibus, manet: ita poli & cardines cœli immobiles existunt, etsi orbes in gyrum perpetuò agitentur & circumvolvantur. Quoad alterum, dicunt, renitentes inferiores sphæras motum primi mobilis (qui aliter in instanti fieret) retardare, posseque statum in quibusdam punctis cœli hac ratione fieri, non aliter quàm in orbe solis, qui in Cancro & Capricorno, duobus signis solstitij, stare videtur. Sed istorum pace id dicam quod sentio, horum neutrum verè omnino fieri; nam inter axes plaustri & polos cœli non est par ratio, nec est vera eorum de statione solis in his signis opinio. Quòd non sit par ratio inter axes plaustri & polos cœli hinc constat, quoniam illi (id est axes) nõ sũt partes rotarũ, at poli sũt partes densiores cœli, quæ sẽper ad motũ totius moventur quidẽ; stare autem ideo nõ movere dicũtur, quia eorũ motus minimè sentitur.

Poli sunt mobiles.

Cœli supremi motus nõ retardatur

Similis est ratio solis in solstitijs existẽtis; videtur quidem ad tempus stare aut quiescere, sed secundùm rei veritatem sine vlla mora à punctis in suo curru revertitur ad alteram partem cœli. Neq; id verũ est quod affirmant, nimirum refrenari aut tardari supremi cœli motũ renitentiâ (vt aiunt) inferiorum orbium, qui contrarijs motibus feruntur; nam si hoc detur, sequitur cœlum pati, nec non, vinci & corrumpi posse. Veruntamen omnium philosophorum communi consensu hoc ratum & approbatum est, primum mobile à nullo inferiore vinci, impedri, aut superari posse. Cęterũ si hoc etiam concedatur eis, posse supremi cœli cursum retardari contrario conatu aliorum orbium, illud tamen non probant quod intendunt, scilicet cœli motum quiescere, aut in suis terminis cessare: quoniam motus cœli est simpliciter continuus, quia nullum reflexum aut repulsã patitur. Vt ergo in horologio artificiali maiores & minores rotæ suum proprium cursũ & motum habent prout artifex disposuit, sic inquam habent, vt hi illis nõ sint impedimento, sed omnes & singuli continuò in horæ vnius spacio vertãtur: ita in maximo illo horologio naturæ (nempe cœlo) omnes & singuli orbes suo modo & loco perpetuò voluũtur, vt sũmus architectus mũdi ordine divinę providẽtię cõstituit, & ita voluũtur vt alter alteri vim nõ inferat, sed dies sẽpiternos & annos, vt illud horas, sine vlla cessatione describat. Puncta verò & loca quos terminos appellamus, in quibus cœlum suum incipit & claudit motum, sunt signa conficta & mathematica cognitionis nostræ, non partes cœli, in quibus vlla quies motusque privatio inest. Quippe non cessat cœlum in ortu aut occasu moveri, sed quoad nos cessare aut quiescere dicitur, quia in ortu lux incepit, & in occasu horizõtis (nostri respectu) desinit; vnde dies tempus motus, nox, tempus quietis definitur esse. Hoc (inquam) definitur, non quòd quiescat cœlum, sed quòd absente sole (vitę & motus fonte) res omnes sopore quasi captę silere & dormire videãtur. Esto igitur, cœlestis motus est perpetuò cõtinuus, & cõtinuò perpetuus, sine mora, sine quiete, sine privatione; nõ est cõtrariũ in cœlo, cardines motu circũgyrationis voluũtur, nõ stat in terminis suis immensũ corpus, ortus & occasus sunt puncta observationis nostræ, non partes reales moræ aut cessationis; nulla ergo est in cœlo interruptio à motu, non est quies, non reflexio, non est privatio, illius tota perfectio in motu est, quia illius motor æternus est, infinitus est, Deus est, qui cœlo per motum hanc vim & virtutem dedit, vt vnà cum præparata materia omnium rerũ in hoc inferiore & minore theatro mundi, causa prima à seipso dicatur. Hinc (inquit Arist.) omnis forma est in cœlo, id est, cœlum (cuius imperio & velu-

Simile ab horologio.

Cœlum absolutè nõ cessat, sed respectu nostri,

Cœli nulla quies, sed eius perfectio motus.

ti

ti sceptro omnia in hoc mundo subjiciuntur) per motum, lumẽ & influentiam suam omnes formas naturales efficit. Nam etsi formæ naturales à potentia materiæ educantur secundùm philosophos, actio tamen in materia aut potẽtia materiæ (quæ ambo sunt merè passiva) non est, si cœlum non influat, & vitam quasi vitalem suo motu addat. Hoc constat manifestè in plantis, seminibus, fructibusq; terræ, quæ omnia in pulvere sepulta & quasi mortua latent & languent, si vi solis influentis, lucentis, moventis non excitentur ad motum, trahantur ad formam, perducantur ad vitam. Formæ naturales in his inferioribus à cœlo.

Quid multis? hæc summa est, cœli partem nullam esse realiter immobilem, non esse inæqualitatem in motu, non esse in terminis reflexionem, non esse quietem, non esse retardationem per contrariũ & repugnantem conatum inferiorum orbium; sed solùm per motorem & moderatorem primum, qui est Deus, cujus potentiâ cœlum, est, cuius providentiâ movetur, cuius virtute regit & operatur omnia quæ in hac infima regione mundi elementorum variâ & multiplici commixtione fiunt. Sic (vt vides) cœlũ solium Dei est, & illius motus vnus, vniformis, perpetuus, vt aliquâ ex parte suo motori respondere videtur. Summa præcedentium.

His positis, nunc tandem videamus An in motu locali corporum inferiorum & mobilium sit vlla in punctis reflexionis à motu cessatio? videtur sane ex Aristotelis sententia in ipso texeu esse. Nã in hoc apparet discrimen inter cœlestem motum & motũ aliorum, quia in illo non est omnino reflexio, vt modò edocui: in hoc verò nõ solùm aliquando est, sed etiã in ipsa reflexione aliqua ad tempus quies, vt in expositione textus nunc facilè patebit. Cõcisis syllogismis & enthymematis perstringam omnia. Probaturus Arist. nullum localem motum (circulari excepto) simul continuum esse & perpetuum, sic argumentatur. Omnis motus ad locũ est aut rectus, aut circularis, aut mixtus, sed neq; rectus neq; mixtus potest habere infinitam continuatẽ: ergo soli orbiculari motui debetur. Assumptio probatur à ratione magnitudinis, & à conditione continuitatis. A ratione magnitudinis, quia nulla linea recta aut mixta in qua fit motus rectus vel mixtus est infinita, nisi fiat reflexio: quæ si fiat, motus in illa non est continuus, quoniam in reflexione est contrarietas & quies, quò fit vt ille motus non sit perpetuus. A conditione continuitatis, quoniam ad continuitatem motus requiritur triplex vnitas, mobilis, temporis, & formę, vt est in 5. Phyficorum; quæ in contrarijs motibus & reflexis (quales sunt recti & mixti) inesse non potest: non sunt ergo recti aut mixti motus simpliciter cõtinui, nõ sunt simpliciter perpetui Quæst. 1. Inter motum cœlestem & alios motus discrimen. Motus localis triplex est. Obiectio.

Responsio.

At dices omnem motum esse à contrario in contrarium: hæc ergo ratio non probat circularem motum esse præ alijs simpliciter continuum aut perpetuum. Respondeo esse re, quædam contraria, quæ impediunt continuitatem & perpetuitatem motus; esse autem intentione alia quæ non impediunt, vt sunt illa puncta quæ à Mathematicis contrarij termini cœlestis motionis dicuntur. At replicabis rectum & mixtum motum reflexum esse perpetuò continuum, & continuò perpetuum. Nego, quoniam reflexus motus non est idem qui antea fuit; siquidem reflexo motu (vt ait Philosophus in textu) mobile non simul accedit ad terminum & recedit ab eodem, sed est in eo; & proinde assignari potest tempus in quo nec accedat nec recedat sed quiescat in eo. Præterea, quæ specie differunt non ad seinvicem continuantur; sed motus rectus & reflexus specie differunt (cùm sint planè contrarij) ergo non sunt continui, non sunt perpetui. Deinceps, ille motus non est vnus aut continuus qui est interruptus; sic autē est motus reflexus: motus ergo reflexus non est vnus, non est continuus. Insuper, si esset vnus & continuus, mobile in termino reflexionis moveretur; sed hoc est falsum, quia si moveatur movebitur simul contrarijs motibus, nempe motu accessus, motuque recessus. Porrò, illi motus non sunt continui & perpetui cum quorum vno stat quies alteri opposita; sic verò est in motu ante & post reflexionem motus: ergo reflexus non est vnus, non est perpetuus. Adhuc, in motu reflexo inest contrarietas: non est ergo in eo continuitas. Postremò, fieri non potest vt motus rectus sit continuus & perpetuus, quoniam fit semper in spacio finito, in quo non fit iteratio nisi per reflexionem: at interpositâ reflexione non est vnus idemque motus, vt jam satis demonstratum est. De motu mixto ex circulari & recto constat eundem non esse vnum, continuum, aut perpetuum; quia nullum mixtum (cui talis motus convenit) omnino existit perpetuum. Prima ergo conclusio rectè infertur, nullum esse localem motum præter circularem, qui esse potest continuus & perpetuus. Quippe (vt in principio huius capitis docuimus) omnis motus est vel rectus, mixtus, vel circularis; sed nec rectus, nec mixtus potest esse perpetuus: relinquitur igitur vt tantummodo circularis simpliciter continuus & perpetuus existat.

Motus reflexus non est cõtinuus, sed quiescit in puncto reflexionis.

Zenonis rão. tex. 19. & 75.

Exempla Aristotelis in textu literis alphabeti velata sunt, ideoque enthymematis & syllogismis planiora feci. Sed hîc monendus es (studiose lector) Aristotelem respondere argumento Zenonis, olim in lib. 6. adducto, quo conatus est motum omnino tollere, quia in

Oh quali-

qualibet magnitudine, ſpacio, & tempore ſunt infinita puncta, quæ omnem motum motuſq; ſucceſſionem impedirent. Verùm difficilis non eſt ſolutio huius obiectionis; quippe etſi Philoſophus illic demonſtret eſſe omnem magnitudinem, omne ſpacium, omneq; tempus, & quoad partes proportionis, & quoad punctorum in illis numerum infinita: partes tamen nec puncta actu infinita, ſed ſolùm potentiâ affirmat eſſe, ſic vt non impediatur motus. Præterea, hęc partium proportio, diviſioque punctorum potiùs ad mathematicam menſuram quàm naturam phyſicam ſpectat, licèt minimum revera in re nulla dari aut aſſignari poſſit, ſi partes proportionis ſolùm conſideres. Solutio 1. Solutio 2.

Vltimum quod agitur in hoc capite eſt conſideratio inſtantis ſeu momenti in quo motus reflexus fiat. Inſtans (vt ait) conſiderari poteſt duobus modis, vel in ſe, & ſic non eſt diviſibile, vel in ſubiecto mobili, & ſic communiter dividi & ſecari poteſt. Nam aliter corpus (inquit) quod ex albo ingreſcit in eodem ipſo momento indiviſibili contrarijs motibus (nempe acceſſu ad nigredinem & receſſu ab albedine) cieretur. Similiter dicendum eſt de puncto reflexionis in motu recto & mixto, nimirum quòd fiat reflexus in eodem puncto communi non proprio; commune enim punctum diviſibile eſt, proprium verò non eſt, & proinde in eo contrarij motus reflexionis eſſe non poſſint. Quid multis? huc tendit hæc tota nunc diſceptatio, vt intelligat ſtudioſus & eruditus lector nobiliſſimum illum motum cœli tantummodo continuum, ſimplicem, perpetuum, & divinum eſſe; idq; non ſolùm ſecundùm formam, potentiam, figuram, & proprietatem excellentis ætherei corporis in quo eſt: ſed ſecundùm providentiam, voluntatem, & imperium primi moventis, cui in vltimo cap. huius libri omnia ſapienter aſcribit Philoſophus. Sapienter dico, quia ſic (vt vides) totum hunc mundum vbiq; deſcribit, vt (præterquam in cœlo) nihil ſtabile, nihil firmum, nihil conſtans, fixum, & perpetuum eſſe defendat. Ratio eſt, quoniam motus aliorum omnium præterquam cœli interruptus non continuus exiſtens, caſum & occaſum rerum omnium arguit? O quàm fragilis eſt hic ſtatus mundi in vitreo Oceano, cujus motus reflexus eſt, non vnus, non continuus; Vnus eſt portus Deus, in vna via ſurſum ad cœlum motus, In hoc enim motu ſolùm eſt ſempiterna quies. Inſtans indiviſibile dupliciter conſiderandum. Præcedentia quo tendant.

Diſtinctio

Distinctio quæst. cap. 18.

Circularis, qui est propriè & per se continuus, simplex, perpetuus, non interruptus & reflexus, vt probatur

1 A potentia motoris, qui est actu infinitus nullamque sui mobilis reflexionem patitur.
2 A potentiâ, formâ, figurâ, & virtute mobilis, cujus cum nullum inferius corpus aut virtus impedire potest.
3 A ratione contrarij, quoniam vbi est motus reflexus, ibi est terminorum conflictus & repulsus: sed in cœlo non est contrarium, termini enim in cœlo sunt designationis non oppositionis.
4 A fine, quia motus cœli est causa reliquorum motuum; quod esse non potest si in punctis reflexionis quiesceret.

Omnis motus est, aut

Rectus, & mixtus ex vtroq; viz. & hi duo motus aliquando reflexi sunt interrupti nunquam autem sunt continui & perpetui, vt motus cœlestis ille quo Deus cœlum voluit, prout constat in rebus tum naturaliter tum violenter motis. Hinc oritur quæstio, *An mobile reflexum quiescat in puncto reflexionis suæ.* In hac quæstione consideranda sunt movens, mobile, motus, reflexus, terminus reflexionis, medium & quies. Movens est violentum aut naturale, mobile, corpus quod præcipuè motu locali cietur, motus rectus aut mixtus (nam de circulari non agitur.) Reflexus, qui est vel per defectum virtutis moventis vel per obviationem alterius corporis repellentis. Terminus reflexionis in quo res mota quiescere hîc dicitur. Medium quoad terminum fertur & ab eodem termino reflectitur. Quies quâ à motu ad momentum vel longius temporis spacium cessat. Hæc inquam omnia diligenter discutienda sunt & observanda; nam aliter facilè error nascetur. Quippe nunc quies est, nunc quies non est, in terminis reflexionis, quies, si solâ vi naturę fiat reflexio, quies verò nulla, si reflectentis & mobilis nulla sit proportio. Exempli causâ, si mola ruens ab alto fabam aut pilam sursum proiectam repellat, est certè in hâc repulsâ nulla quies, nulla mora. Sed de istis superiùs satis.

Contra priorem quæstionem.

Opp. *Si cœlum non cesset à motu in polis & cardinibus suis, quî fit vt semper in eodem fixo & definito loco cardines & poli appareant? Præterea, cùm mirabiliter tota terra cõcutiatur motu (vt tremuit anno salutis* 1580) *videtur, subesse aliqua mutatio motus in cœlo, siquidẽ nihil præter naturã in effectis contingit, nisi in primis causis fiat aliqua alteratio: at hæc alteratio in cœlo esse non potest sine stratione cœli aut cœlestis alicuius partis quietæ. Quippe causa existẽte similiter affecta, nova, mira, & inusita effecta nõ oriuntur. Polo, stremò, extrema signa vltra quæ progredi non potest sol in motu maxima declinationis suæ sunt Cancer & Capricornus, ad quæ simul accedere &*

ab

ab ijsdem recedere & residire certè sine aliqua in ijsdē mora non licet, nisi contrarios motus fieri simul in momento concedas, quod hic negat Philosophus: est ergo in cœlo cœlig. motu aliqua quies. Huc addo potest illud Astrologorum, solem reliquosq. planetas in suis orbibus subsidere, nec non propius aliquando ad terram accedere, qui motus non est sine quiete in terminis reflexionis, nisi accessum & recessum, motus planè contrarios in eodem instanti simul fieri defendas.

Resp. *De polis & verticibus mundi in discursu antea constat solutio; nēpe apparere illos semper, non quòd non moveantur, sed quòd illa partes cœli in quibus eminēt, occasum non videant. De universo terra marisq. motu quem nominas in secundo loco, respondeo eundem digito solius Dei factum fuisse, non vi naturæ, aut alijs præternaturali causa; quippe fuit non solùm insistulosis & montosis meatibus, sed etiam in compactissimis partibus terræ, idq. non particulatim sed universim. Imò (quod addit miraculo) non solùm in terra sed in mari quòd (vt viri dignissimi fide scribunt) tum horribiliter concussum tremuit. Quid plura? In instanti factus est vbiq. ille tremor, qui si ex materia in medullis & visceribus terræ concepta motaq. factus fuisset, non in instanti, sed in successione temporis vicissim extitisset. Nimis ergo curiosi essemus cū iam de prima causa agamus si hoc mirabile opus illi soli qui nullis medijs alligatur non tribuamus, qui verbo fecit cœlum & terram, vno ictu oculi totum cōcussit centrum. Huc inde minorem ad monitorium mundum, posse totum dissolvere, si in lachrymas pro fœdere non dissolvatur homo. De duobus solstitijs, dico in illis non esse moram solis, non esse quietem vllam; quia potentia orbis solaris tanta est, & tam activa, vt in eodem momento se retrahat quo attingit scopum. Nam vt in volatu avis sursum non est necesse vt sit mora aut quies in termino reflexionis, quia potentia illius admodum activa est, vt se vertat deorsum quando placet: ita in motu solis à solstitio non est cessatio, non est quies, quia illius virtus efficacissima est revertendi, nullo corpore impediente in signis & punctis stationis sua. De sepulchro solis & reliquorum planetarum in suis orbibus quæstio anceps est, & adhuc ab Astrologis non plenè planeq. definita; credo tamē subsidere propiusq. suis flammis & ardentibus radijs ad devastādum universam terram quotidiè accedere. Eo etiā splendore, quo solebat, Phœbus non intuetur terram, velis & nubibus à nobis occultat faciem, splendet quasi iratus, & instar Martis igneos calores & colores sanguineos formidolose spargit, virtutes eas & vires in plātis et hominibus quas olim nō imprimit, Adest, adest dies ille, ante cuius advēū sol in tenebras, et luna in sāguinē convertetur; tenebris et sanguine plenus est mūdus, et q. nisi tenebræ et sāguis restāt? Sed quo vado? hæc extasi animi delirātis meis da veniā (studiose lector) dissopio enim vsū rerū curricūdo facere. Ad rationē dico, posito quòd sol et planeta subsidāt in orbib⁹, vbi est tamē quies in terminis reflexionis, quia hic mos⁹ si sit*

continuus

Terræ motus nō naturalis.

In instanti factus.

Sol & planetæ languent.

Sol in tropicis non moratur.

tiuum est, tam ꝙ valida est cuiuscꝙ sideris potentia & virtus, vt impediri aut retardari non possit.

Argumenta contra secundam quæstionem, An mobile in termino aut puncto reflexionis moveatur?

Opp. *Ancipites sunt interpretes quid in hac quæstione definiant; eorum enim quidam asserunt Aristotelem potiùs obiecisse quàm definysse in hoc tractatu de puncto reflexionis. Nonnulli defendunt ex animo illum loquutum fuisse, sed quæstionem solùm ad naturalem motum reflexum revocâsse: Alij putant illum vniversaliter de omni motu intelligendum esse; tu incertè & indefinitè in expositione loqueris: quid ergo certi sit statuendum adhuc incertum manet.*

Quomodo mobile non quiescat in reflexionis puncto.

Resp. *Disputationis causa probabiliter defendi potest hac quæstio in omni motus genere, & violento, & naturali, modò non detur in occursum aliud fortius agens quod repellat. Exempli gratia, si grano milij sursum proiecto occurrat magna moles ferrea, haud dubiè tum nulla erit quies in puncto reflexionis; alioqui esset probabile molem maximam in medio aëre ad tempus posse detineri, quod est perspicuè & evidenter absurdum.*

Opp. *Quàmprimùm cessat impetus lapidis sursum proiecti, continuò sine mora descendit: ergo non est quies in puncto reflexionis. Antecedens probatur, quia non est causa retentionis aut quietis, quippe grauitas tum lapidis principatum vendicat, vique sua actiua ad centrum sine mora impetu sublato redit, aliter graue sursum existens, non prohibitum sursum quiesceret, quod videtur esse absurdissimum.*

Causę tres cur Aristoteles in motu reflexo quietem esse dicat.

Resp. *Causæ cur Arist. in textu defendat in omni motu reflexo esse quietẽ, tres sunt; prima, quòniam si inter motum directum & reflexum non daretur quies, essent hi motus continui, & proinde contrarij motus specieꝙ distincti cõtinuarentur, quod esse nequit. Secunda, quoniam mobile quod reflectitur in puncto reflectionis actu existit tanquam in principio & fine, quòd in instanti fieri non posse natura & ratio n dicant. Tertia est, quoniam mobile antequam moueri incipiat quiescere debet sub termino à quo, qui terminꝰ à quo mobilis reflexi est punctum reflexionis. His præhabitis ad argumentum respondeo, lapidem proiectum & non repulsum quiescere sursum in puncto reflexionis suæ per conatum naturæ, quæ impetu extincto proijcientis, revelantis lapidis vires languentes reficit, quibus collectis redire incipit. Alij respondent quietem hanc triplicem habere causam, naturam, modum, ipsamꝙ lapidis grauitatem, quæ in ipso puncto reflexionis quodammodo vt in principio & fine manet.*

Opp. *Ridiculum hoc mihi videtur esse, vt in puncto reflexionis vlla ponatur quies; mille exempla contrarium docent. Primùm, si auis in altum volat, & in puncto reflexionis moriatur, quæ tandem hæc quæ dicitur? Iterum*

rum, quæ mora aut quies est in pila repulsa à pariete? Si parvulum murē currentem retrahas per filum pedi alligatum, an mus in puncto tractionis quiescit? Estne quies vlla in nutritione, augmentatione & alteratione humorum, cùm semper dum vivit animal non aliter quàm fluctus marini fluant & refluant? Quæ generationis est quies in instanti? quæ denique morula vllius motionis in puncto? certe nulla. Universalis ergo hæc non est propositio, scilicet omne mobile quiescere in puncto reflexionis sua.

Resp. Rectè contrahis mille exempla in admodum panca, parùm omnino movent. Avis (vt ais) in altum volans moritur; quid tum? ergo non quiescit in puncto reflexionis? Argumentum hoc nego, quippe de quiete motus non motis hoc loco agitur. Ad alia exempla de pila repulsa, & mure retracto dico non esse quietem, quia omnia quæ violenter repulsa & retracta sunt ab hac regula excipiuntur; vt antea constat de grano milij, quod proiectum in aērē obviā mole ferreā reverberatur. Ratio verò cur in hoc violento occursu non sit status aut quies, est quoniam fortius est agens quod in occursum venit. Sunt qui affirment etiam in his esse morā, quia si dura sint fortius est impressio, si mollia facilius est retētio. Postremò, de fluxu & refluxu humorum, affirmo esse in illis statū & quietē; nam certos suos terminos periodosq; reciprocæ motionis habēt. Eorū enim fluxus & refluxus sunt contrarij motus & interrupti, qui sine quiete in puncto reflexionis esse non possunt. Hæc nunc sufficient de motu reflexo, quoniam in alijs locis eundem demonstravi.

Nō est quies in motu reflexo violēter.

Humores in reflexu habēt quietem.

Opp. Nulla quies est nisi in tempore, vt in 6. Physicorū docent Phūs; sed quies proiectorū corporū in pūcto reflexionis (si vlla sit) est momētanea: ergo propriè non est eorū quies. Quod sit momētanea sic probo, quia si pila vi proiecta sit ferrea, durag; moles obsita, subito hæc pila ferrea reverberatur; si verò pila sit mollis, ex pilo pelleq; cōfecta, facillimē repellitur: proiectorum ergo quies in pūcto reflexionis est aut nulla aut momentanea. Nulla inquam est, quoniam momentanea quies habetur nulla.

Te 30.72.74. & l.4.tc.118.

Resp. Si in propugnatione huius quæstionis omnia interquiescere in terminis reflexionis sua peroptes defendere, poteris istas obiectiones de pila ferrea & molli pro argumētis defensionis sumere (liberum enim hoc ipsum tibi relinquo, quoniam sunt classici interpretes Aristotelis qui eadē pro argumētis sumūt) sin verò placuerit tibi ea excipere in hac lite quibus fortiora agentia & repellentia occurrunt, possis dicere non esse omnino inistis moram, quia repellentia sunt fortiora potentiâ & actione quàm repulsa; vnde in puncto reflexionis non est omnino vlla quies, vlla commoratio.

Opponentis replicatio.

Videtur esse quies in vtroque impetu; nam si pila ferrea intincta sit oleo aut atramento, molem aut parietem obvium & adversum inficit & conspergit, quæ infectio aut conspersio non est sine tempore. Infectio enim

Argumenta à pila.

enim est actus quidam, omnisq; actus est motus, omnisq; motus fit in tẽpore: infectio ergo ista fit in tempore, & ex consequenti in puncto reflexionis suæ pilæ ferreæ sic tinctæ & repulsæ aliq; morã & quietẽ habet. Similiter dici potest de pila leviore, quæ vi proiectæ duriori corpori sic cedit vt fiat cõpressio; at hæc cõpressio passio est, omnisq; passio motus, omnisq; motus successivus. Postremò, fit violentissimus motus istorũ corporũ, eorũ tamen contactus non est sine medio; at interpositio medij separatioq; contingentium: aliquam moram postulãt: inter quiescit ergo proiectum aliquantisper in puncto reflexionis suæ.

Resp. Iterum dico, si universaliter (veram hanc regulam esse (vt licet) existimaveris, ista quoq; argumẽta in suppetijs habere potes; sin minùs sic probabiliter respondeo, pilam aneam aut ferream atramento illitam aliud corpus eodem conspergere; non quòd quiescat pila, sed quod diffluat materialis ille color per violentum impetum & contactum vtriusq;. At ista (inquis) infectio aut cõspersio motus est; nõ est propriè motus sed finis & terminus motus, id est mutatum esse quod instantis non tempore vt ait Arist. mensuratur. Idipsum respondeo de compressione parietis pilâ ferreâ vulnerati & concussi, aut de compressione mollioris pilæ, si in marmoreum lapidem aut ferrum quod non cedit, impetu feratur; sic (inquã) comprimi non est propriè pati sed mutari, quod instans non tẽpus mensuram habet. Postremò, vbi urges ad interpositionem aëris & contactum semper requiri tempus, dico hoc verum esse si nullus sit metus admittendi vacui: at si sit vllum periculum vacui (vt sæpe in istis violentis motibus contingit) tum subitò ad tollendum vacuum corpora contra naturam suam feruntur, vt ignis deorsum, sursum terra, & sic aër hoc loco se subitò interponi, si violenta manu & impetu concutiantur corpora; aliter concussa & compressa (quod est notatu dignum) hæc corpora obvia & adversa non separantur; sed coniuncta & conglutinata (ne in separatione admittatur vacuum) manent.

Ad tollendũ vacuum corpora contra naturam feruntur.

Dubium. An instans sit mensura inceptionis & desinentiæ rerum?

Opp. Dubiũ hoc in textu de inceptione & desinentia rerũ plus ingeniosæ subtilitatis quã veritatis habet. Sed esto, quoniam Arist. instans esse mensuram asserat, sic contra illum disputo; si res incipiant in instãti, aut incipiunt in instãti vt verum sit dicere hæc res sunt, aut in instantì quo verũ sit dicere, hæ res non sunt sed erunt; sed neutro istorũ modorũ incipiunt: instans ergo non est mensura rerũ quæ incipiunt. Assũptio probatur, quoniã si dicas res incipere cũ sint, absurdè loqueris; nã res actu existentes non incipiunt: si verò dicas incipere in instanti in quo non sunt, multo absurdius loqueris, quia res quæ non sũt non incipiunt. Sin dicas inter esse & nõ esse rerum medium aliquod extare, regula

gula philosophorum te vulnerat, qua est Quòd inter esse & non esse nullũ sit medium. Similiter obijcio de obitu & desinentiâ rerum, quas si dicas, desinere in instanti quo sunt, absurdum est, quia tum sunt: si verò dicas desinere in instanti in quo non sunt absurdius est quod dicas, quia tum desierũt esse, nõ desinũt.

Resp. Subtile hoc dubium à multis multipliciter resolvi solet, sed non ero multus: distinguunt philosophi res incipere duobus modis, vel in instanti quo ita sunt, ante quod immediatè non fuerunt, & sic incipere vocant per primum sui esse intrinsecè; vel in instanti in quo ita non sunt, sic tamen vt statim sint, & hoc modo incipere res dicunt per vltimum non esse sui extrinsecè. Pari ratione ex adverso res posse desinere concludunt, aut scilicet in instanti in quo ita sũt & immediatè post non sunt, aut in instanti in quo ita non sunt, & immediatè antea fuerunt, quod appellant philosophi desinere extrinsecùs seu per primum sui non esse. Hac distinctione adhibitâ, facillima erit resolutio obiectionis tuæ, nimirum rem quamlibet incipere in instanti in quo ita est; tum enim primum est, & etiam tũ esse incipit. At (dices) est, ergo non incipit. Argumentum nego, quia hæc prima lux eius esse existit. Cæterum adhuc dices alterius rei esse in eodẽ instanti desinit; desinere autem et incipere duo contraria actus sunt, qui in eodem instanti simul esse non possunt. Erras, nam non sũt duo actus; desinere enim est privatio, incipere verò actus; vel (si placet) possunt duo contraria actus simul esse in eodem momento non in eodem subiecto; in eodẽ momẽto si diversus respectus hic habeatur. Hæc quidem vera est (meâ opinione) sententia Aristotelis; nam et si res incipere dicatur in instanti in quo ita non est (modò sic statim sit) per accidens tamen sic in tempore omnino dicitur, quia propriè incipere res solùm tũ dicitur, cùm primum actum & (vt ita loquar) iactum sui esse habet, quem in instanti illo non habet in quo ita non est. Aperta hæc erunt vno exemplo; homo in eo instanti incipit in quo incipit esse; at in instanti illo in quo embryo adhuc formam non amiserit homo non est: ergo homo in instanti in quo embryo formam non amiserit non incipit; nisi illum per accidens incipere dicas antequam generetur, sed generari res propriè in instanti dicitur. Mutato nomine idipsum de desitione rerum dico.; res enim desinere propriè & intrinsecè dicuntur in illo instanti in quo ita sunt & immediatè post ita non sũt. Sed hæc prudentiori lectori relinquo, hoc solum addẽs posse quidem omnem inceptionem & desitionem rerum ad hæc duo capita reduci, vt per se & intrinsecùs incipere aut desinere in illis instantibus dicantur, in quibus ita sunt; per accidens verò & extrinsecùs in eis in quibus ita non sũt. Maioris perspicuitatis ergò hanc distinctionem attexo, duplicem inceptionem rerum assignari, incboatam & perfectam: secundùm incboatam res in instanti illo incipere dicuntur in quo ita non sunt, vt planta in semine, homo in embryone; at secundùm perfectam non itè. Doctissimum Collegium Conimbrecense, alijque insignes interpretes Philosophi multa hic verba & præcepta.

Res ômnes incipunt duobus modis intrinsecè extrinsecè.

Res desinunt duobus modis

Duo actus eõdẽ tempore contrarii esse possunt in eodem momento nõ in eodẽ subiecto.

Inceptio & desitio rerum ad duo capita reducantur,

Inceptio rerũ duplex,

præcepta tradunt de inceptione & desinẽtia rerum in tempore et in ævo positarum, nec non de acceſsione & remotione formarum: ſed huc referuntur & revocantur omnia, vt dicas rem tum propriè incipere cùm ita eſt, & deſinere cùm ita non eſt ac modò fuit. Quid, inquis? an moritur homo & vivit ſimul? an in eodem inſtanti incipit vermis eſſe, et deſinit eſſe homo? Agnoſco ſic eſſe, et quid eſt hoc inſtans? Hoc inſtans eſt ferè nihil. Miſera profectò vita eſt quæ inſtanti claudatur; imo beata eſt ſi hic miserè nõ vivatur. At quis bevè in momento vivit? Is certè qui quovis momento moritur. Melius eſt non vivere quàm vitâ non frui; imò melius eſt in hac vita mori quàm nunquam vivere. Quid plura? inſtans in quo deſines vita hæc tota momentanea eſt, hodiè ſum, cras non ſum. O fœlix inſtans quod cœli oſtium pandit! O eterne motor cœli, in inſtanti illo in quo deſinam eſſe miſero ſuccurre mihi, in momento illo in qua movebis & mutabis omnia miſero ſuccurre mihi.

Humanæ vitæ miſeria & brevitas.

Pia precatio.

CAP. 9.

Vtrum motu cœli ſit natura alis, vllo, modo compoſitus?

Motus cœleſtis præſtãtia.

ORbis ſupremus regium quaſi ſoliũ primi motoris eſt, motuſq; circularis primum inſtrumẽtum: vt ergo orbis ille ſtellarum infinitâ multitudine, ſplendore, gloriâ & influentiâ alia corpora inferiora ſuperat: ita hic motus ordine, dignitate, velocitate & perfectione omnibus alijs longiſſimè præcellit. Ordine, quia primus; dignitate, quia cœleſtis; velocitate, quia continuus minimeq; interruptus; perfectione, quia ſimplex, vniformis, completus & perpetuus exiſtit. Hic orbis & hic motus motorem primum arguunt, qui metaphyſicâ & ineffabili potentiâ, ſapientiâ, bonitate facit, regit, conſervat omnia.

Summa huius capitis.

Quid plura? hoc totum eſt quod in iſto capite & in ſequenti agitur. Hic enim dignitas circularis motus, illic maieſtas primi motoris demonſtratur.

Motus circularis ſolus cõtinuus.

Sed ne ſteriliùs & iejuniùs quã res tãti momẽti poſtulet tractentur hæc duo; argumenta quæ ſunt in textu more dialecticorum in formam colligam & concinnabo. Si ergo quæras quomodo Ariſt. probet motum circularem ſolùm eſſe continuum, perfectum, primum & perpetuum, attentè hos quatuor ſyllogiſmos lege. Quicunque motus nec eſt ex contrarijs compoſitus, nec curſu ſuo prępeditus, is verè

&

& perfectè continuus est; sed motus solùm cœlestis nec ex contrarijs motibus est compositus, nec adverso vllo impetu agentis præpeditus: ergo motus solùm cœlestis est perfectè continuus. Perfectio huius motus ex consequenti ratiocinatione facilè colligitur, quæ sic se habet. In quocunque motu idem est principium & finis, is est perfectissimus; sed in motu circulari idem est principium & finis: ergo motus circularis est perfectissimus. Quòd primus sit motus cœlestis alter syllogismus concludit, qui sic formatur. Quicunque motus est simplicissimus is est primus motus; sed motus circularis est simplicissimus: ergo motus circularis est primus. Assumptio probatur à divisione motus in circularem, rectum, & mixtum; sed circularis est simplicior recto & mixto: ergo est simplicissimus. Recto est simplicior, quia rectus vel reflectitur (vt supra docuimus) & sic ex contrarijs motibus componitur, & proinde non est vnus & simplex: vel non reflectitur, & sic desinit, & propterea imperfectus existit; sed omne simplex & perfectum est prius imperfecto: ergo circularis motus qui est simplex & perfectus est prior recto. Est quoque prior mixto, quoniam mixtus ex recto & circulari constituitur. Quid multis? est prior recto & mixto: ergo est primus. Huc addas rationes à nobis superiùs allatas; esse primum quia immediate est à prima causa, esse primum quia est prima passio primi mobilis, esse primum quia est principium aliorum motuum, esse denique ordine, naturâ, tempore, perfectione primum.

Perfectissimus

Primus.

Simplicissimus

Simplicior recto.

Simplicior mixto.

Aristot. Phy. 18. tex. 74.

Duo adhuc argumenta in textu restant quæ primatum huius motus probant. Vnum ab æquabilitate, alterum ab authoritate ducitur. Primũ sic habet. Omnis motus æquabilis & vniformis est prior motu qui in se dispar est & inæquabilis; sed motus circularis est solũ æquabilis & vniformis: ergo est prior motu recto & mixto, qui semper ex inæquabili cursu constant. Quòd rectus & mixtus motus in dispari & inæquabili cursu stadioque decurrant hinc liquidò apparet, quia corpora quæ per lineam rectam aut mixtam feruntur inæqualiter à principio & in fine moventur. Omnia enim quò longiùs à loco quietis absint eò tardiore veluti cientur pede & motu: orbicus autem motus est semper æquabilis, & quia in seipso principiũ & finem contineat, & quoniam nunquam à principio lõgiùs & à fine distet.

Alterum argumentum à testimonio seu authoritate est, quia is motus haberi debet primus & perfectissimus qui omniũ philosophorũ calculis habetur sic esse; sed omnium veterum philosophorũ (vt ait Aristoteles) calculis motus circularis habetur primus & perfectissimus

Thaletis. Anaxagoræ. Empedoclis. Platonis.

Hanc assumptionem probat nominando quosdam palmares & primarios viros, qui primatum sempiternationi, id est motui locali detulerunt. Infert hîc Thaletem & Anaxagoram qui divinam mentẽ, Empedoclem qui æternam concordiam, Platonem qui sempiternam animam seu intellectum causam huius motus posuerunt. Mens divina Dei potentia est, æterna concordia Dei amor est & providentia, sempiterna anima ipse Deus, qui fecit, dilexit, & conservavit mundũ. Fecit potens, amans diligit, conservat Deus. Conservat quidem mundũ

Mundum Deus solus cõservat.

quãdiu mundus est: at si immundus & impurus fiat non conservabit, quoniam Deus est qui id solum quod est mundum diligit.

Sed pergam. Si quis hîc quærat quorsum tantopere Arist. hoc loco primum mobile motumq; primum laudibus extollat; illum scire oportet eò tendere omnia sapientis præcepta, vt concludat vnum motorem, vnum Deum, vnam primam causam cœli rerumq; omniũ esse. Suprema ergo hæc mundi specula multis hîc verbis ornat, vt aliqua notetur inter movens, mobile, & motũ proportionis similitudo.

Proportionis similitudo inter movens & mobile, inter Deũ & cœlũ. Deus & motus cœli in quibus conveniant.

Proportionis similitudo dico, quia æqualitas omnino nulla esse potest; quæ enim æqualitas inter finitum & infinitũ? inter cœlũ & Deũ? Est tamen proportionis similitudo quædam, quia vt Deus omni principio & fine caret: ita cœlum neq; principium nec finẽ suæ conversionis habet; & vt Deus suâ divinâ potentiâ, sapientiâ, providentiâ creat, regit, dirigit totum hunc mundum: ita cœlum suo motu, lumine & influentiâ quodammodo eundẽ gubernat & conservat. Et vt Dei infinitam essentiam nemo mortalium scire aut investigare potest: ita cœli infinitam virtutem nemo Philosophorum adhuc vnquã cognovit. Miracula enim in Deo omnia sunt si naturam, oracula permulta in cœlo sunt si humanam ignorantiam spectes.

Quid? an cum Aristotele cœlum motumq; cœlestem æternitate infinitum, & infinitate æternum nunc facis? an cum Deo comparas?

Simile à Regis solio.

Certè eo sensu quo tu somnias non comparo, rem igitur apertam faciam. Vt solium regis auro & pretiosis gemmis splendens non ideo regium dicitur quia dignitate aut maiestate regi æquivalet, sed quoniam sic arte excellenter ornatum est & perpolitum, vt subditorum nulli conveniat in eodem sedere: ita cœlum (augustissimũ illud corpus) luminibus & stellis infinitis vt gemmis decoratum, arx Dei aut sedes primi motoris dicitur, non quòd tantâ maiestate sit dignum, aut eidem vllo modo æquale, sed quod tam magnificè factum aut solius Dei templum, vt est in 1. de Coelo, aut nullius habitatio prorsus nominetur. At finitum est cœlum, finitus est motus, totus finitus est mundus in essentia sua vt ait Aristoteles; quomodo igitur cum Deo

actu

actu infinito comparari potest? Infinitum (vt nôsti) secundùm Arist. duplex est, actu & virtute; Deus quidem est infinitus actu & simpliciter in essentia, cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam, vt sapienter ille (quicunq; erat) dixerit: virtute autem infinitum cœlum habetur esse, quoniam à prima sui causa infinitam vim & virtutem communicatam habet. Sic infinitum dicitur non magnitudine, non actu, non essentiâ, sed virtute; quia in cœlo potentia & vis est cõstituendi omnia. Omnis (inquit Philosophus) forma naturalis in cœlo est, id est cœlum in se vim & virtutem habet generandi omnẽ formam naturalem, si præparata sit materia, & veluti liquefacta cera, vt sigillo naturæ obsignetur, fiatq; imaginis impressio in eo quam natura cœlesti semper motu, lumine, & influentia adjuta intendit.

Infinitum duplex.

Cœlum virtute infinitum.

Plura in hâc causâ non addam, sed verbo concludam cum Philosopho, cœlum esse diviniſſimum corpus naturę, nobiliſſimum tectum totius mundi, speciosissimum templum motoris primi, opus excellẽs Dei, in quo æterna mens vt dux in arce, infinitus spiritus vt rex in regno sedet. Et tamen si hoc corpus, hoc tectum, hoc templum, hoc opus ruat, Deus sempiternus motor tamen cœli (de quo proximè dicendum est) in sempiternum beatus erit. Erit dixi? imo est; nam hoc ipsum fuisse aut fore divina essentia nescit, vbiq; enim in omnibus & singulis præsens est, & si non sit, id ipsum in quo non est nihil est, quia malum est, primoq; essentiali bono (in quo res omnes suum esse & bene esse habent) privatum.

Cœli dignitas.

Deus beatus semper etiam sine cœlo.

Distinctio eorum quæ in hoc capite continentur.

In hoc capite facta est comparatio inter motũ circulare, rectũ, mixtum motusq; circularis præfertur motui recto & mixto.

1 Prima causa quæ est Deus, qui propriâ suâ potentiâ & providentiâ cœlum ablq; adiacentia alterius corporis locantis movet; motus autem rectus & mixtus aliam causam habent.

2 Secunda causa nẽpe natura, quæ est principiũ motus & quietis in cœlo, sed excellentiore ordine & modo, per potentiam activã cœlestis formę, quæ omnes alias formas rerum inferiorum efficit & excellit, nec non motui recto & mixto totum suum esse tribuit.

3 Subiecto quod est ipsum cœlum, simplicissimum corpus, quintaque essentia dictum; huic ergo corpori nobilior motus deberur quàm cæteris quę ex corruptibili & caduca natura constãt: motus ergo cœlestis est excellentior recto & mixto, qui minùs nobilibus partibus mundi conveniunt.

4 Contrario, quia hic motus nullis contrariis interrumpitur vt rectus & mixtus, qui sæpe reflexi desinunt esse.

5 Perfecto, quia motus neque principium, nec medium, nec finem habet; rectus verò & mixtus terminantur.
6 Simplici essentia, quia in motu circulari nulla est compositio: at rectus & mixtus componuntur: nã rectus fit reflectatur ex duobus contrariis motibus, mixtus ex recto & circulari constat.
7 Æquali & vniformi ratione motionis, quia motus orbicus est semper idem, semper vnus, semper æquabilis & regularis; motus verò rectus & mixtus non item.
8 Æternitate, quia hic motus non cessat; rectus autem & mixtus in occasum ruunt.
9 Authoritate omnium philosophorum, qui hunc motum aliis prætulerunt.

Vsu & fine, qui est aut
- Divinus, quoniam hic motus est primum instrumentum primi motoris.
- Naturalis qui duplicem effectum habet,
  1 Cœli, cui ineſt vt naturalis & propria passio, per quam in diurno cursu mundi inferiores sphæræ planetarum circumaguntur, & in suis ipsorum motibus veluti retrę nantur.
  2 Inferioris globi & regionis, cuius tota gubernatio naturalis à cœlo effectivè pendet.

Argumenta contra quæstionem, An motus cœli sit naturalis?

Opp. *Movet quæstionem, An cœli motus sit naturalis, & eiusdem ferè attingis nihil. Multa enim de dignitate motus cœlestis, multa de perfectione, æternitate, simplicitate & vsu loqueris; parùm autem aut nihil de naturali aut formali ratione eiusdem: es ergo valde oblitus tui, valde omittis quod videtur maximè necessarium, cùm de ratione huius motus plurimùm inter doctissimos philosophos dubitetur.*

Resp. *Quod vrges lubens admitto vt satisfaciam tibi, hoc autem non oblitus mei nunc facio, sed quoniam antea eandē quæstionem attigi, & quoniam Aristot. potiùs alibi quàm hic de eadem disserit. Cæterùm quandoquidem hoc in loco appositè movetur, cùm motus circularis, rectus, & mixti fiat comparatio, brevissimè sententiam addam. Distinguit motū Phūs in motum naturalē, violentum, & voluntariū; cœli motus nō propriè naturalis est quia non est in loco, non violentus quia conservat potiùs quàm destruit, est ergo voluntarius vt Iohanni Scoto placuit. Sed attende, est (inquit) voluntarius, analogicè ex parte moventis liberè, ex parte verò mobilis neuter est; nam quatuor (inquit) modis moveri cōtingit; alia. n. moventur naturaliter vi gravia deorsū, alia violēter vt gravia sursū, alia neutro quodā modo, & vt vtar illo verbo neutraliter, vt angeli et anima post separationē à corpore, alia nec naturaliter nec violenter, vt ignis in suā ipsius sphæra, qui movetur circulariter*

Motus cœli voluntarius.

Omnia movētur quatuor modis.

ad

ad motum cœli; & sic motum cœli respectu motoris voluntarium, respectu cœli vicini, naturalem, respectu utriusq; neutrum esse concludit. Sed hæc sunt obscuriora, apertius ergo aga (vt supra) nimirũ motũ cœli respectu motoris esse voluntariũ, respectu cœli esse analogicè naturalem; naturalem dico quia essentiâ, formâ, figurâ, proprietate aptissimum est ad talem motum. Essentia enim cœli non repugnat, quia est ab æterno mobilis; forma non repugnat, quia est ab æterno movens; figura non repugnat, quia est circularis; proprietas nõ repugnat, quia est ipse motus; motus (inquam) orbicus de quo nunc agimus. Est enim motus orbicus propria passio cœli: est ergo naturale cœlo moveri & proinde motus cœli naturalis; Analogicè (inquam) naturalis, quia est respectu motũ voluntarius, vt Scotus dixit, non simpliciter naturalis sed analogicè respectu deficientis loci & corporis continentis in quo naturaliter & verè moveretur. Verus enim & proprius motus naturalis est in loco, qui est superficies corporis continentis, in cuius ambitu & amplexu non comprehenditur. Sufficiat hæc ergo distinctio, est circularis motus metaphysicus respectu Dei, physicus respectu cœli, analogicus respectu loci, cuius defectu non simpliciter sed analogicè naturalis dicitur.

Motus cœli voluntarius & naturalis analogicè.

Opp. Cœlum est simpliciter corpus naturale: ergo illius motus est simpliciter naturalis. Ratio tenet, quia quale est subiectum tale est eiusdem propriũ; si ergo cœlum sit simpliciter naturale, illius propria passio nempe motus erit simpliciter naturalis.

Et propriũ cœli passio.

Resp. Si sumas corpus naturale pro composito ex materiâ & formâ, sic cœlum est ens naturale; sed si capias ens naturale pro eo quod vi propriâ naturâ produci & corrumpi potest, sic proprie cœlum ens naturale non dicitur, sed analogicè vt modò de illius motu diximus. Comparatione ergo factâ cœlum & motus cœli non sunt sic naturalia, vt alia corpora in inferiore globo & regione mundi, quæ præter naturam nihil sapiunt; sed sublimiorem causam motricem & conservatricẽ habent, quæ suâ solius potentiâ id præstat quod cõmunis natura non potest.

Cœlum ens naturale analogicè.

Opp. Vera differentia & naturales proprietates motus cœlesti motui conveniunt, successio partium velocitasque & tarditas motionis: ergo cœli motus est verè & simpliciter naturalis. Antecedens probatur, quia tempus est propria passio primi mobilis, quod tempus est successiva mensura motus. Præterea hoc manifestè constat, cum cœlum non in instanti, sed in tempore moveatur. Postremò neminem latet alios orbes cœlestes tardiores alios velociores esse in suo motu: velocitas ergo & tarditas quæ sunt proprietates temporis & motus cœlesti conversioni conveniunt.

Aristot. 4. Phisic. lib. 10. cap. 3.

Resp. Istorũ nihil quidam interpretes negãt si cœlum in seipso (vt aiunt) consideres sine relatione ad primum movens, sed si subtilius accuratiusq; rem velis perpendere, dicendum est analogicè hæc omnia cœlo cœlig; motui convenire.

Tempus quomodo sit mensura cœlestis motus.

At dices tempus per se esse mensurã cœlestis motus secundũ Arist. ergo per se illius motus est successivus. Respondeo, tempus per se esse mensuram cœlestis motus, non vt cœlum est in propria & simplici essentia perpetuum (perpetuum enim & tempus differũt) sed vt est in relatione per motum, lumen & influentiã ad hæc inferiora quæ regit. Hinc illud Philosophi est, nimirum tempus propriã esse mensurã rerum habẽtium initiũ & finem, causamq; esse corruptionis; sed cœlum nec initium nec finem ex sententiã Aristotelis habet: illius ergo in absoluta essentia sumpti mensura non est tempus, sed vt ad hæc inferiora quibus præest comparatur. Quòd vrgeas cœlum nũ in instanti moveri & proinde successionẽ per se cõvenire cœlo vt mensurã mensurato; argumentum nego, quia successio sæpe actionibus animæ Spiritibusq; convenit, & tamẽ nemo unquam dixerit animam aut Spiritum tempore mensurari nisi per accidens & analogicè, & sic cœlo per accidens hæc affectiones convenire dicimus.

Arist. phy. lib 4. tex. 117.

Successio cõvenit cœlo per accidens.

Non est velocitas & tarditas in cœlo.

Vltimum quod adfers nihil est: nã etsi alia sphæræ tardiùs, aliæ velociùs moveantur, hoc tamen fit, non quod simplex, æqualis aut vniformis sit motus cœli, sed quia maiora aut minora sint illa corpora, quibus analogicè & comparatè hæc accidentia competunt, quæ tamen æquabiliter perpetuo in suo ordine & loco cientur.

Argumenta contra alias partes capitis & quæstiones.

Opp. *Motus cœli non est primus omnium: ergo non bene distinguitur à recto & mixto in eo quòd sit primus. Antecedens probatur, quia intelligentiæ naturâ & ordine suut priores orbibus quos movent, quæ intelligentiæ secundùm Philosophos etiam moventur: est ergo motus prior motu cœli & per consequens cœli motus non est primus.*

Resp. *Intelligentiæ seu spiritus principia mouentia sunt non mota, nisi per accidens ad motum orbium quos movent. Alij respondent definitos spiritus quidem moveri non motu physico sed Metaphysico. Moveri dicunt, quia talẽ naturam habent vt à prima causa mutari possint (nihil enim absolutè & simpliciter incommutabile est præter solum Deum) metaphysicè autem moveri affirmant non physicè, quia physico principio motus & quietis carent, est tamen aliqua proportio motus in illis vt dicantur hoc vel illo tempore motum incipere & motum terminare, non autem sic vt ipsi aut eorum motus mensurentur tempore, sed quòd nos aliter eorũ vestigia, actiones, & motus observare nõ poterimus, cùm infinita et abdita sit causa cuius imperio in suo motu obsequantur.*

Intelligentiæ non movent physicè.

Opp. *Tres causa mihi videntur efficaciores quibus probem cœlestem motum non esse simplicem; prima est quia cœlum ipsum mihi videtur non omnino moveri quia in eodem loco semper persistat; nam moveri localiter est à loco in locum commutari, neq; sufficit dicere idipsum secundùm partes loci moveri cum vtraq; illius medietate (vt ita loquar) non aliter quàm totum in eodem*

eodem loco permaneat. Secunda causa est, quia nullus motus existit simplex; nam id propriè simplex est quod dividi non potest; sed omnis motus dividi potest secundum Arist. in partes proportionis, successionis, temporis; nullus enim motus est momentaneus. Vltima causa est, quia planetarum motus cœlestis est, & tamen ex duobus motibus contrarijs componitur nempe ab ortu in occasum, & ab occasu in ortum: non est ergo absolutè simplex motus cœlestis.

Locus cœli non est physicus.

Resp. Cœlum nec secundùm se totum, nec secundũ partes et medietates (vt ais) in eodem loco immobile & fixum permanet: quippe physicum non est omnino eiusdem loci, quia superiùs primo mobili non est omnino corpus, movetur tamen (vt antea demonstravi) partim cohærentiâ partium, partim activâ potentiâ formæ, maximè verò providentiâ infinitæ primæ causæ, quæ sic omnia disposuit vt principium motus primum, mobile sine loco moveatur. Ad alteram partem argumenti dico, cœli motum simplicissimum motum dici, non quòd nullam divisionem quantitatis subeat, sed quod nullã ex contrarijs motibus compositionẽ, nullam interruptionẽ habeat. Ad postremũ ergo argumẽtũ respõdeo, planetarũ motũ per se vnũ & simplicẽ esse, nẽpe ab occasu ad ortũ; motus verò ille ab ortu ad occasũ non est proprius, sed raptus primi mobilis cuius vi & impetu quotidiè inferiores sphæræ planetarum circumaguntur. Non est ergo hic motus compositus (vt ais) sed in se & vi suâ simplex & vnus.

Simpliciſſimus motus cœli quare.

Motus planetarum simplices.

At dices nullum violentum esse in cœlo: ergo hic quoq; motus est naturalis. Nullum violentum est quidem in cœlo si violentum sumas pro eo quod destruit naturam, aut quod ad pernitiem naturæ tendit, sed est violentum quo motus inferiorum corporum reprenetur.

Violentus motus est duplex

Arist. de Cœl. lib. 3. text. 28.

Opp. Ais motum cœli esse aliquo modo naturalem: est ergo aliquo modo velocior in fine quàm in principio; sed ita non est: ergo non est naturalis. Conditio naturalis motus est vt sit velocior in fine; nam sic differt à violento: sed lex cœlestis motus perpetua est vt sit æqualis & vniformis.

Resp. Tenet hæc regula & conditio velocitatis in motu recto & mixto, nõ circulari. Motus enim rectus lapidis deorsũ (exempli gratiâ) est incitatior in fine quàm in principio sursum verò tardior.

Illud axioma, Velocior in & verũ est in motu recto, mixtoque, non in circulari.

Dubium an omnia quò longiùs à loco quietis absunt eo tardiùs moveantur?

Opp. Hoc dubium (vt opinor) obiter infert Arist. vt ostendat discrimen inter motum orbicum, rectum & mixtum, quia motus orbicus est semper æqualis, motus verò rectus & mixtus inæqualis. Sed probo hoc falsũ esse quod ait: nam appetitus naturalis vehementior est in principio quàm in fine. Quòd sit vehementior in principio quàm in fine hinc constat, quoniã in principio integer est appetitus qui longiore veluti itinere facto & tædio ipsius medij defessus languet. Vt ergo exul à patria quò longius ab ea distat eò ardentiùs eandem appetit: videre: ita quo longiore intervallo res naturales absũt à loco

eò vehementiùs appetunt & proinde velociùs moventur.

Resp. *In superioribus libris hoc dubium vberius attigi & resolvi, brevissimè ergo nunc respondeo, non esse vehementiorem appetitum in principio quàm in fine; imò potius vehementiorem esse diceres in fine quàm in principio. Sed attende, velocitas motus non tam ab appetitu quàm à potentiâ rei mobilis & medij distãtia pẽdet; tardiùs enim movẽtur quo longiùs absint à loco quietis potissimùm ob duas causas, vna est quia medium (quod tum amplius est) impedit & retardat motum; altera quoniam potentia mobilis adhuc in actum perfectum non prorupit: motus enim movendo crescit vires q; acquirit, quo ergo minus est spacij & medij relictum eo velociùs res naturalis movetur. Ratio est, quia minor est resistentia impedientis medij, & maior potentia mobilis subiecti. Similitudo tua exulis à patria omni ex parte non tenet, sed pulchrè docet esse quidem ardentiorem appetitum revertendi ad locum quod concedimus, sed appetitum esse causam velocitatis & tarditatis in motu locali pernegamus; hæc enim à potentia mobilis subiecti & distantiâ medij pendẽt.*

Duæ causæ cur res moveantur tardius quò longius sunt à locis suis.

CAP. 10.

Vtrum { *Apertè constet Deum esse vbiq; eundemq; infinitâ virtute secundùm Aristotelem?*
Circumferentia cœli primi vocetur locus Dei?
Spacium extra cœlum sit imaginarium & an in eo sit Deus beatiq; spiritus secundùm Aristotelem?

QVEMADMODVM illi qui in orbem feruntur idem punctum initium & finẽ sui motus habent: ita equidem in hoc veluti circulo physicæ auscultationis studio iã decurso meo ad idem lineam reflexã video. Quare vt vnde exorsa est, ibi nunc terminetur oratio, id quod mihi exordium discrendi fuit finis, quies & portus erit. Prima quæstio quã in hoc opere proposui hæc erat *An vna sit prima causa rerũ omniũ naturaliũ secũdũ philosophũ? sine eiusdẽ causæ cognitio naturali philosopho necessaria?* Expositione octo librorũ (quasi revolutione septẽ planetarũ & primi mobilis) vtcũq; à me absolutâ per ecliptic ã veluti lineã ad idẽ indivisibile punctum iã redeo, eandemque causam & quasi immobilem polarem stellam tracto.

Quid in hoc vltimo cap. acturus.

Sed quis sum, & quid sum ausus si tantam provinciam in me susci-

piam

piam quam mortalium nemo vnquam sustinere potuit? Quis enim vnquam potuit definire Deum? Da mihi (O Deus) vt te totâ mente diligam, fide credam, vitâ sequar; & quid sis curiosè non quæram, satis est si te agnoscam vnicam causam salutis meæ. O vtinam (si hoc liceat optare) id ipsum agnovisset Philosophus qui nobilissimum hoc opus divinæ maiestatis descriptione clausit. Concludam cum illo (docte & studiose lector) & breviùs quàm res tanta dici potest concludam. Memineris quæso hæc elogia Philosophi de Deo apertè sic loquentis *Deus est* & iterum *qui dubitat, An Deus et parentes sint colendi, dignus est pœna*, & si hoc sit verum cur illud negatur in libro de mundo, in quo vt expansis manibus in cœlum colatur Deus postulat. Omitto cultum, est inquit vna prima causa, est vnus primus motor, est vnum primum agẽs, est hoc ipsum agens liberrimum, nullis medijs, nullis vinculis naturæ alligatum, velle & posse in hoc movente, in hoc agente vnum sunt, summum, incõmutabile & æternũ bonum est, est ens actu infinitum, est semper, est vbique, nusquam tamen loco circumscriptus est, vbi verò est totus est essentialiter, indivisibilis est, nullum accidens in eo est, principium & finis omnium est.

Si Deũ benè diligas quid Deus sit ne quæras.

Top li. 1. ca. 9. Quid de Deo senserit Phũ.

Quid hinc concludam? certè philosophum illum non esse qui Socratem in suo discipulo spirantem & loquentem non audiat, qui Socrates pro vno Deo mortuus est; qui discipulus moriens vltimâ emissâ voce eundem Deum & coluit & confessus est, vt Laertius in illius vitâ testis est. Qui hæc legit passim in Aristotele, & adhuc dubitat an lumine naturæ vir tantus & tam sapiens Deum penitus ignoraverit: credo equidem illum dubitaturum vtrum Sol vnquam luxerit quem oculis sæpe lucentem viderit. Expressa sunt hæc omnia apud Philosophũ (studiose lector) & verè à me ex illo collecta; alia quoq; sunt infinita loca quę tuę industrię & studioso prudentiæ relinquo. Lege librũ de mũdo, quẽ equidẽ credo illũ in senectute ad Alexandrum scripsisse, & hoc non sine ratione credo, quoniam eadem oracula de Deo in alijs partibus suorũ operũ ijsdẽ ferè verbis edita sunt, quæ in eodẽ opusculo enũciãtur. Lege decimũ Ethicorum & tres postremos libros Metaphysicorum: lege deniq; hunc librum octavum physicorum & hoc vltimum caput, in quo caput divini Philosophi plenum sapientiâ videas.

Ze nopho memorabi. l. 1. & in ipso' principio, & paulo post medium.

Aristoteles quando librum de Mũdo scripserit.

Percurram breviter quæ sunt in textu singula. Posito & concesso primum motorem iam esse, quærit in primis quantus sit hic primus motor à quo primus motus oritur; est (inquit) primus motor & tamẽ omni motu, est maximo & tamen omni magnitudine, est infinitus & tamen

Sũma huius cap.

Quantus primus motor.

tamen omni quantitate, est æternus & tamen omni tempore, est vnus numero, & tamen omni numero & accidente caret. Sic quantus est & non quantus; quantus in essentia, quia præter essentiam nihil: non quantus mensurâ quia indivisibilis & immensus in sempiternum vivit. Vis vt ex textu hæc omnia probem, scilicet primum motorem nullam magnitudinem habere, incorporeum esse, in partes quantas dividi non posse, vbiq; totum & semper in essentia, simul præesse omnibus. Audi has tres hypotheses & facillimè hæc tibi persuadebo.

Tres hypotheses, de Deo inferentes eum omni magnitudine carere.

Prima hypothesis est, finitum motorem nõ posse in infinito tempore movere. Secunda est, infinitam vim movendi in definita magnitudine non inesse. Tertia est magnitudini infinitæ vim finitam nõ convenire. His positis perspicuum est primum motorem omni magnitudine, & divisione carere; nam si vlla ei insit magnitudo aut erit finita aut infinita; Magnitudo infinita non est, quia talis probatur esse non posse 3. Physicorum; finita autem nõ existit, quia in primo motore est virtus movendi actu infinita, quæ magnitudini definitæ convenire non potest, vt in secunda hypothesi & conditione perspicuè constat. Est ergo primus motor expers magnitudinis, expers quantitatis, vnus sine numero, simplex sine divisione, infinitus sine dimen-

1. Reg. c. 8. v. 27 2. Chro. 6. 18.

sione. Is est qui movet omnia sed sine motu sui, qui semper subsistit sed sine tempore, qui vbique est sed sine loco: talis (inquam est) quem cœlum non capit, & tamen totus in puncto continetur. Vtitur medijs & tamen potest quicquid vult sine medijs agere; Metaphysica causa est, prima idea est, summus spiritus, animus mũdi, fons vitæ, splendor cœli, stupor naturæ, ipse Deus.

Quare hic Deus Motor primus potius quàm Deus à philosopho dicatur.

At (dices) hic Deus non semel nominatur. De nomine non contenditur, agitur de re; sub nomine primi motoris illum certè intelligit: & cùm demonstret eum esse vnum, esse simplicem, esse infinitum actu, esse sine omni magnitudine, divisione, parte; adhuc ne dubitas an Deum intelligat? Millies nominatus est antè, & in mille partibus illius operum nomen DEI celebratur: hic verò potius nomine *motoris* vtitur, quia vt naturalis Philosophus relationem ad motum & conservationem rerum physicarum habet. Sed lege librum Metaphysicorum & in capite septimo ejusdem facilè intelliges Deo illic ascribi, quæ hoc loco primo motori ascribuntur.

Plura in hoc capite de distinctione magnitudinis & virtutis motricis quàm de excellentia primi motoris agit Philosophus: mirum ergo videtur esse quòd hanc discutias, illam verò omittas. Non omitto; nam in triplici illa hypothesi magnitudinis & virtutis totam de-

demonſtrationem cum relatione ad primum motorem inſinuavi. Vt enim doceret motorem actu infinitum eſſe, eundemq; omni magnitudine, mole & quantitate carere, oſtendit nec magnitudinem finitam ab infinita virtute, nec magnitudinem infinitam à finita virtute poſſe moveri. Requiri ergo concludit vnum actu infinitum motorem, qui ſuâ ipſius libertate fretus, nullâq; neceſſitate coactus pro imperio, ſapientiâ & providentiâ moveret, regeret & conſervaret omnia; & hic motor Deus eſt à quo dependent omnia.

At dices, quid ſibi vult Philoſophus in textu cū de impetu & virtute movendi lapidis proiecti agat, dubiumque illud inutile & otioſum iterum moveat? *An proiectum vi ſola proijcientis moveatur, an ratione medij?* Hoc quidem dubium obiter attingit vt diſtinctio inter potentiam proijcientis quæ languet, & virtutem primi moventis, quæ ſemper indefeſſa & inconcuſſa valet, habeatur. Impetus inquit iaculantis & medij deferentis ceſſat; vis enim omnis naturalis motu violento aut diuturno contabeſcit, virtus autem animi primique motoris laborioſa non eſt, quippe expers omnis magnitudinis ipſa immobilis & immutabilis ſubſiſtens motum perpetuum ſine omni laſſitudine & defatigatione efficit, quod viventibus mole præditis non contingit.

An proiectum vi proiicientis an ratione medii moveatur.

Vis naturalis tabeſcit motu, at vis animi deiq; non tabeſcit.

Non ero moleſtus verbis. Cataſtrophe & epilogus ſapientis philoſophi in hoc capite eſt vt omnia antegreſſa præcepta de natura ad vnum primum immobilem & infinitum motorem referat. Attende ſtudioſe lector vt (inquam) ad vnum primum immobilem & infinitum motorem referat. Lege calcem capitis & in ea Philoſophi argumenta, de vnitate, primatu, immobilitate & infinitate Dei conſidera. Motor (inquit) vnus eſt, nam aliter eſſet diviſibilis. Primus eſt; nam aliter in infinitum eſſet progreſſus. Immobilis eſt; nam aliter non eſſet incommutabilis. Infinitus denique eſt; nam aliter non eſſet Deus, neque ſine defatigatione & laſſitudine regeret & moveret omnia. Hic (inquit) motor maximus eſt non magnitudine quantitatis ſed infinitate virtutis, non ſucceſſione temporis ſed æternitate, non ratione multitudinis ſed divinæ vnitatis vt omnia totius vniverſi in eo dicantur vnum. Nam vt omnes lineæ circuli in vno centro: ita omnes omnium rerum eſſentiæ in vno Deo copulantur. Huius motoris locus vt (ita loquar) vbiquitas eſt; in loco enim non eſt circumſcriptè, quia non eſt corpus; non eſt definitè in loco quia non eſt ſpiritus finitus; non eſt in loco comparatè quia in illum non cadit affectus: ſed eſt in loco completè quia

Huius capitis epilogus in quo verſatur.

Locus primi motoris eſt vbiquitas.

quia illius maiestate totus impletur mundus. Nullus enim locus vacat illius potentiâ, virtute, providentiâ, & hæc tria non sunt accidentia in Deo sed vna, simplex & indivisibilis essentia, nullus ergo locus vacat illius essentiâ, id est nullus locus vacat Deo, neque hoc mirum tibi videatur, quòd sic disputet Philosophus de Deo. Nam vt in metaphysicis sapientissimè demonstrat nullum accidens in Deum posse cadere, vnde concludi potest esse vbique & esse essentialiter totum: ita vt hoc conspicuum & manifestum fiat in libris de anima, animam totam in toto & totam in qualibet parte inesse, idque non virtute & potentiâ solùm sed actu & essentiâ reali defendit.

Lib. 2. cap. 2.

Deus est vbique in Mũdo, vt anima vbique in corpore.

Quid? est ne animula vnius Socratis tota in toto & tota in qualibet parte corporis? an simplex & libera? an nullis locorum aut temporum septis circumscripta? & adhuc miraris quomodo anima mũdi divina & infinita essentia sit tota in toto, & tota in qualibet parte mundi? vnitas illius essentiæ divisionem non patitur, vbi ergo est totus est: infinitas illius essentiæ non admittit angustias, totus ergo est vbique; vbiquitas illius præsentiæ arguit Deum esse, cur ergo vbique non colitur? Cur ab omnibus non timetur? Oculatior Argo est, videt omnia; velocior cœlo est, mouet omnia; naturâ melior est, conservat omnia. Monstra ergo ingrata sumus, si bona Deo non tribuamus omnia, hoc est amorem, timorem, honorem, omnia.

Hominum ex agitat ingrati tudinem.

Obiectio.

Sed dices me longiùs discedere ab Aristotele; certè non discedo: nam hæc omnia passim concedit ille. Imò non concedit (ais) nam hoc ipso in loco Deum in centro aut in circumferentia cœli locari sõniat, hęc enim sunt illius verba, *Necesse est autem aut in medio esse aut in circulo*. Attende, hoc non dicit Philosophus ac si existimaret Deum cœlo aut centro, tanquam in loco circumscripto comprehendi, sed potiùs vt illius vbiquitatem demonstret, quia simul in cœlo & in centro totus subsistit, quasi diceret nullus locus maximus aut minimus illius præsentiâ caret.

Solutio.

Oiectio.

At dices, quomodo immensa & infinita maiestas Dei in indivisibili puncto & centro mundi tota comprehenditur? Respondebis tibimetipsi si contempleris cœlum, oculoque clauso receptam ideam tantæ magnitudinis tecum consideres. Nam vt idea totius cœli pupillã oculi intrat & in indivisibili mentis recessu integra: ita Deus in minimâ parte mundi, in musca, in centro, in puncto totus inesse dicitur, quia est indivisibilis essentia, licet vniversitas rerum non sit capax sui quia infinitus est Deus quẽ mũdus finitus capere nõ potest.

Solutio

Simile ab idea in oculum recepta.

Quòd

Quod istis locis nullâ necessitate alligari putârit Arist. liquidò hinc constat, quoniam apertè in Metaphysicis vbique esse concludit, & in hisce libris Physicorum actum infinitum esse demonstrat; verùm hîc cœlum illius quasi solium esse definit, quoniam sursum est, & corpus planè divinum, & in hoc secũ cõcordat. Nã in primo de cœlo ait Barbaros & Græcos omnes cœlum Deo locum consecrare, quia immortale, divinum est, & sursum. Verumenimverò quòd non cẽsuerit cœlo vllâ necessitate astringi, in eodem libro apertissimè liquet, vbi ait nihil esse extra cœlum nisi ea quæ æternam & beatissimam vitam agunt. Proculdubiò illic Deum & beatos spiritus intelligit, quos nullus locus, motus, aut tempus consenescere facit. Locus dignissimus est repetitione, sic ergo se habet. *Demonstratum* (inquit) *est, extra cœlum nec esse corpus, nec etiam esse posse: patet ergo neque locum esse extra cœlum, neq; vacuum, neque tempus. Quo circa neque apta sũt ea quæ illic sũt esse in loco, neque tẽpus senescere ipsa facit, neque vllius eorum est vlla mutatio, quæ super extimã posita sunt latione, sed nullis alterationibus, nullis passionibus prorsus subiecta, optimam in vniversa sempiternitate vitã & sufficientissimã habent.*

Cœlum locus Dei & angelorum.

Lib. 1. t. 22. & l. 2. t. 2 l. de Mũdo cap. 2.

De Cœl 1. t. 100. & 1. 2. t. 72

Hactenus Arist. ex quo præclaro loco vel potiùs oraculo duo potissimùm observo, primum Deum nulli loco secundùm Arist. alligari, alterum esse secundum Peripateticam doctrinam dæmones seu spiritus quos ex Aristotele non posse probari aliqui non parvi nominis pertinaciter defendunt. Non est (inquit) illic corpus, non est vacuum, non est tempus, sunt tamen aliqua quæ nullis alterationibus subiecta beatissimam vitam in sempiternum agunt. Neque opponitur huic loco ille 12. Metaph. cap. 8 vbi Arist. alias non agnoscit intelligentias præter illas quæ cœlestibus sphæris circumvoluendis assident. Nã illic agit solùm de ordine & virtute moventium, vt ad certa corpora & officia destinantur: hîc verò de vita beata & libertate, & tamen istorum pace hoc etiam ex isto loco animadverto & concludo, secundùm Aristotelẽ spiritus dæmonesq; esse. Sed mirum est viros doctos & sapientes in hâc luce meridianâ cæcutire; nam si secundùm Arist. non essent spiritus, quorsum substantiam in corpoream substãtiam & incorpoream divisit? quorsum animam humanam immortalem, simplicem & separabilem esse docuit? quorsum virtutes mentis æternas esse voluit? quorsum intelligentias nominat? & quorsum hoc loco extra cœlum beatissimos spiritus habitare non obscurè insinuat?

Ex priori Aristotelis loco duo sũt maximè observãda, Ideſt Deũ ex sẽtẽtia Philosophi loco non alligari 2. spiritus & dæmones Aristotelẽ asseruisse.

Brevitati studeo, multa aliter hîc de penatibus, multa de incubis & succubis, multa de Dijs localibus, id est de Intelligentijs, quibus vbibus

bibus, regnis & imperijs præsidere voluit, ex ipso hæc potuissem adducere, omnia hæc mea non sunt. Clementem lege, qui in Stromatibus ait Aristotelem mentionem fecisse de Dijs localibus, qui vrbibus & regnis præsiderẽt. Non est vt otiosè hinc concludas Aristotelẽ plures Deos intulisse; nam contrarium huic satis iam satis est demonstratum. Est (inquit) vnus Deus, est vna prima causa, est vnus primus motor, est ens vnum indivisibile primum: vult ergo per Deos spiritus finitos intelligi, qui (vt ait in Metaphysicis) intuentes maiestatem primi motoris officia sua præstant sine omni tædio & defatigatione.

Per Deos quid velit Philosophus.

Deus extra locum omnem.

Sed redeo ad institutum meũ. Hic primus motor Deus est in circũferẽtia cœli & nõ est, est in centro mũdi & non est. Est in circũferentia cœli, quia si vllus locus sit illius capax, est ille omnium capacissimus. Est in centro mundi, quia vniversali quasi oculo omnia conspicit & intuetur simul; est enim à centro simul in omnia aspectus vnus, Vel (si placet) per *esse in circumferentia* illius immensitatem, quæ principio, medio, & fine caret: per *esse in centro* illius providentiam de rebus singulis particularem intelligas. Nequicquam verò hîc vel imagineris raptum esse circumferentiâ cœli, aut fixũ necessariò centro mundi, sed sic esse in vtroque vt olim Trismegistus docuit, cùm dixit Deum esse intelligibilem sphæram, cuius centrum est vbiq; & circumferentia nusquam. Cave quid hîc per *sphæram* intelligas; nam vir ille divinus per sphæram non corporis figuram, sed summam divinæ essentiæ perfectionem insinuat. Huic sententiæ de amplitudine & ambitu divini loci versus illi optimè conveniunt.

Deus centrũ & circũferentia quomodo.

Trismegisti verba de Deo exposita.

Vt tota per artus,
Corporeos mens vna fubit: fic vnus in vnâ
Mundi mole Deus, mundo tamen amplior ipfo
Tendit in immenfum, nullog; includitur arcu,
Sphæra Deus vivens, centri tumor occupat omnem,
Curvatúra locum vefcit.

Si hæc argumentis probare desideres, ad vberiorem explicationem quæstionis quæ sequantur accipe. Deus actu infinitus est: ergo ambitu mundi contineri non potest; præterea non aliter se habet immẽsitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; sed æternitas excedit tempus: ergo immensitas excedit locũ. Insuper Deus est (teste Philosopho) quo nihil maius concipi aut cogitari potest; at si finito amplexu & vlnis mundi contineatur eo maius concipi posset: ergo finito amplexu mundi non continetur, & proinde extra mundi limites esse & subsistere vere dicendus est. Porrò infinitè perfectus est Deus

audiel in-

infinitã ergo ſedem poſtulat; at cœlum & mundus finita ſunt: eorum ergo ſpacijs non comprehenditur. Deinceps authoritate tum humanâ tum divinâ conſtat. Ab humanâ, quoniam Triſmegiſtus in Aſclepio affirmat Deum ſuper verticem cœli conſiſtere, & tamen vbique eſſe, omniaque ſimul circumſpicere. Triſmegiſt. Socrates. Plato. Ariſtoteles.

Quid hic ſolũ Triſmegiſtum nomino? Socrates, Plato, Ariſtoteles, omneſque ſapientes philoſophi, tum Ethnici tum Chriſtiani agnoſcunt æternitatem & vbiquitatem Dei. Indignum philoſopho eſt (vt ait beatus Auguſtinus) negare Deum eſſe extra mundum; Deus enim eſt tanquam mare immenſum, mundus verò minimam repreſentat ſpongiam. Spongia ſum minor minimâ, fac tamen (O Deus) vt te fontẽ vitæ ad ſalutem animæ abſorbeam! Lib. 11. de Civit cap 5. Lib. 1. Confeſſ. cap. 3.

Pergo, teſtimonia ſacra locupletiora ſunt in hac veritate; ſed vnum inſtar omnium ſufficiet. Si (inquit ſapiens) cœlum & cœli cœlorum capere non poſſint, quãtò magis domus hæc quam ædificavi? Si cœli cœlorum capere non poſſunt, vbi eſt? certe extra locum eſt, vbique eſt, in ſeipſo eſt. Quid enim capere poteſt Deum niſi Deus? Sed quid hoc eſt, Deum in ſeipſo eſſe? eſt ſemper, ſimpliciter, & ineffabiliter beatum eſſe, reque nulla mortali ad beatiſſimam vitam indigere. O motor cœli quem cœlum non capit, animula te capiat mea. Lib. 3. Regũ. cap. 8. Nihil Deum capit præter Deum.

Feſtino. Pugant hic quidẽ contra Ariſtotelẽ, & vrgent hoc ſpaciũ extra cœlum, imaginarium eſſe, non ens eſſe, nihil eſſe; & proinde Deum ens rei in eo collocari non debere. Parùm attendunt iſti quid in præclaro illo & ſapiente capite nono primi libri de Cœlo dixerit Ariſtoteles. Locus (inquit) extra cœlum non eſt, nec vacuum, nec tempus: ſunt illic tamẽ eã quæ per ſæcula beatiſſimam vitam agunt. Imaginarium non eſt illud ſpacium, ſed ſolium Dei, cuius imaginem & ideam vix concipit intellectus humanus. Verùm etſi non concipat non idcirco imaginarium, non ens, aut nihil eſſe definiendum eſt; nã ſic facilè concludas Deum ipſum nihil eſſe, quia mens tua Deum non capit. Orandum potiùs eſt vt capiat te ne non capiendo pereas. Obiectio. De cœlo lib. 1. tex. 100.

Concludã; conſtat (ſtudioſe lector) ex hoc divino libro alijſque operibus Ariſtotelis, Deum eſſe eundem eſſentialem, vnum, infinitũ, æternum, immenſum, ſummumque bonum; conſtat etiam illum vocari primam cauſam, ideam primam, ens primum, primum motorem, mundi animam, principium & finem omnium; conſtat denique eũ eſſe in cœlo, quia cœlum mouet, eſſe extra cœlum quia cœlo non capitur, eſſe in mundo quia mundum regit, eſſe centrũ mundi quia totus in toto & totus in qualibet parte ſuorum operum continetur, eſſe in ſeipſo, in ſeipſo (inquam) quia ſi mundus non eſſet ſibi ſufficit, quia Concluſio, multa Dei attributa continens.

in

in seipso beatissimus est. Beatissimus dixi? Imò ipsa beatitudo, cui nihil deficit; quia Deus est in quem omnia bona interna cadunt.

Distinctio capitis decimi.

1 Ab essentiâ Dei, quam Trismegistus pulchrè descripsit esse intelligibilem sphæram, cuius centrum vbique est, & circumferentia nusquam.

2 Ab infinitate essentiæ, vnde sic rectè arguitur; est Deus actù infinitus: ergo mundi ambitu non continetur, & ex consequenti est vbique.

3 A comparatione immensitatis & æternitatis ad locum & tempus, vnde tale formatur argumentum. Æternitas Dei nullo tempore claudetur: ergo immensitas illius nullo loco continetur, & proinde vbiq; dicitur.

4 A potentia animi Deum concipientis, vnde sic disputatur. Deus est, (teste philosopho) quo nihil maius ab animo concipi & cogitari potest; sed si finitis limitibus mundi contineatur aliquid maius Deo concipi & cogitari potest: ergo Deus limitibus mundi non continetur, & proinde vbique existit.

5 A providentia Dei quæ vniversalis esse non potest, si non sit vbique. Nam providentia in Deo non est accidens secundùm Aristotelem, vbi ergo est illius providentia ibi est ipse Deus: sed vbique est illius providentia, quæ (teste philosopho) conservat omnia: ergo vbique est Deus.

6 A comparatione aliorum spirituum quos Arist. Intelligentias vocat. Si (inquit Philosophus) sint definitè in loco, ergo Deus est vbique; nam aliter causa infinita à finito effectu non differret.

7 A conditione loci, quæ est vt sit æqualis locato, solùmq; corpus finitum ambiat, sed cùm nihil æquale Deo esse possit, cùmq; Deus sit infinitâ virtute spiritus, nec clarió vbique est.

8 Ab ordine & statu mundi, qui nec esse nec benè esse potest si Deus vbique non sit, à quo omne esse & bene esse pendet.

9 Ab authoritate humana & divina, ab authoritate humana, quia omnes viri sapientes (vt Socrates, Plato, aliique) hoc ipsum affirmârunt. Ab authoritate divina, quia à propheta Baruch ca. 3. dicitur, *O Israel quàm magna est domus Dei, & in*

Prima est, An apertè constet Deum vbiq; esse secundùm Aristot. & probatur esse

Cùm manifestè constet apud Philosophum Deum esse eundéque vnum, simplicem, æternũ, infinitum, medijs non alligatum; aliæ hîc de eo moventur quæstiones.

gens locum possessionis eius magnus est & non habet finem, excelsus & immensus. Vnde colligo finitum non habere locum.

Secunda, *An circumferentia cœli rectè ab Aristotele primus vocetur locus Dei?* In hac quæstione cõsideraripotest Deus duobus modis, vel in

1 Infinita & simplici essentia sua, & sic vbiq; esse dicitur; imò secundũ Arist. non in circumferentia cœli solùm, sed in spacio extra cœlum, & in centro mundi esse dicitur, vt in nono capite primi libri de Cœlo; cõstat, quem locum discupio vt omnes Aristotelicę sapientiæ studiosi legerent.

2 Speciali providentia & comparatione ad motũ cœli, & sic hoc loco circumferẽtia cœli illius primus & præcipuus locus aptè nominatur. Rationes sunt, quia cœlum motu, duratione, magnitudine loci, ornatu, aliisque divinis qualitatibus omnia corpora in mundo superat, & excellit, & quia omnes tũ Græci tũ Barbari cũ numẽ invocant manus & oculos ad cœlũ attollunt: si ergo vllus locus sit capax Dei, cœlum rectè illius speculum & habitatio dicitur.

Tertia est, *An spacium extra coelum sit imaginariũ? & An in eo sint Deus beatiq; spiritus secundùm Aristotelem?* in hac quæstione duo consideranda sunt,

Natura spacii; & hîc notandum est quòd hoc spaciũ non sit

1 Ens rei, aut corpus aliquod cõtinẽs actu quantitates rerum.

2 Ens rationis, quia in eo secundũ Aristotelẽ primo de Cœlo spiritus (qui sunt entia realia) insunt: est ergo intellectuale solium Dei, soli menti divinæ notum, vacuum corporis, capax maiestatis.

Modus existendi in eo, sed hîc considerare oportet quòd Deus sit aliter in

In mundo; Nam in eo eiusq; cunctis partibus est per

1 Essentiam vt sint.

2 Præsentiam, providentiam vt bene sint, & ferãtur ad finem.

Spacio extra mundum, quod ponere necesse est; quia finita mundi vniversitas illum capere nõ potest: est ergo in Deo nõ secundùm coexistentiam cum aliis, sed secundùm realem & infinitã existentiam sui.

Seipso, quia hoc modo nullius rei aut loci eget adminiculo; est enim essentialiter & infinitè perfectum bonum.

Contra primam quæstionem.

Opp. *Locum & vbi agnovit Pbũs; sed infinitũ locũ & vbiquitatẽ nõ agnovit: ergo Deus non est vbiq; secundũ Arist. Antecedens patet, quia locũ & vbi in prædicamentis tr actat; vbiquitatis verò nusquam mentionem facit.*

Resp. *Vix dignor respondere frivolo huic argumento, sed ne verbis victoriam reportâsse videaris, Dico sexcenties demonstrâsse Arist. Deum esse ens actu infinitum. Quid? an volunt infinitum finito in loco contineri? Cæcus est qui in hoc ipso capite non videat Philosophum esse eo animo ut existimet virtutem actu infinitam non existere in definita magnitudine; & quorsum quæso id docet, nisi ut inferat Deum in loco finito non comprehendi? Verum enim verò si Deus in finito spacio non contineatur (quamvis hoc verbo ubiquitatis non utatur) rem tamen agnoscit & fatetur.*

Deus infinitus non est in finita magnitudine.

Opp. *Videris nimium extollere Aristotelem loquentem de Deo, & planè loca huius capitis extra omnem concentum & harmoniam veritatis torqueas. Nam is diserte verbis hic Deum in circumferentia cœli collocat, qua circumferentia cœli non est ubiq; ut tu ipse interpretaris.*

Resp. *Vides apertis oculis, & tamen vis in luce solis cæcutire; dicit hic quidem Aristoteles Deum esse in circumferentia cœli secundum quandam relationem ad motum cœli, esse verò in spacio extra cœlum et etiam in centro simul, hoc est ubiq; esse affirmat, si absolutam essentiam in eo spectes. Extra cœlum (inquit) sunt qui beatissimam nec non sufficientissimam in se vitam in sempiternum agunt. Sæpius hunc locum insignem urgeo, ut Deum ubiq; esse secundùm Aristotelem manifestè intelligas.*

Aliquot Arist. loca, quæ probant Deum non esse ubiq;

Opp. *Loca plura infesta huic opinioni tuæ ex Aristotele annumerabo; in hoc capite inquit duæ sunt præcipuæ partes mundi in quibus Deus videtur esse, nempe centrum et cœlum. At in cœlo illum collocat, quia rapidâ vertigine circumvehitur. Huic positioni consentit ille locus primo de cœlo ca. 3. Vbi approbat consensum mortalium, cœlum tanquam domicilium Deo attribuentium. Non est difficilis ille locus lib. 2. cap. 10. de ortu & interitu corpora longiùs à Deo seiuncta & separata turbulento motu concussa in perniciem ruere. Postremò in libro de mundo ad Alexandrum, statuit haud consentaneum esse divinitatis ut inferioris mundi rebus interfit, quod exemplo regis in administratione imperij declarat, si vim argumentis velis addere. Addo Iustinum Philosophum in oratione paranetica ad gentes sic de Aristotele sensisse.*

Iustinus Philosophus.

Resp. *Superiùs his locis adductis satisfeci, si Deum ut motorem comparatè ad cœlũ animo consideres. Nã sic quidè Aristotelis fuit opinio, Deum scilicet immediatè movere primum mobile; non tamen sic immediate vsquã movere* Superiorum locorũ recõciliatio.

differit ut eidè soli affixũ aut alligatũ putârit: sed idèo in cœlo collocat, quia ex omnibus locis finitis hic angustissimus, altissimus proximusq; spacio illi existit in quo Deum revera posuit. Approbat quidè consensum mortalium quærentium Deum sursum, nõ quòd limitibus cœli contineatur, sed quòd cœlum ornatissimum tectum mundi sit in quo luceãt. Delineras et imaginè ubiq; cernimus. Per corpora quæ longiùs absunt à Deo, Arist. non distantiam loci sed modum compositionis & existentiæ intelligit, quasi diceret omnia sublunaria

Cur Dei sedes cœlum dicatur.

Cœlum ornatissimũ Mundi tectum.

corpora ſunt interitui magis obnoxia, quo magis à Deo ſint ſeparata, non loco ſed modo conſtitutionis & formæ, id eſt quia naturam fragilem à ſpirituali et divina magis diſtantem induerunt. Hoc dicit, non quòd Deus non ſit præſens vbiq;, ſed quia omnibus non præſit eodem modo. Similiter reſpondeo loco illi quem ex lib. de mundo huc adfert, nempe non eſſe conſentaneum vt Deus eodem modo omnes mundi partes adminiſtret. Summa omnium quæ dico hæc eſt, quã ex Beato Thoma colligo, nimirum Ariſtotelem non conſtituere Deum in ſupremo globo cœli quaſi illum loco circumſcriberet aut definiret: ſed quòd ibi vberior & illuſtrior ſit eius operatio, ampliorq; illius operationis ſignificatio ob incitatiſſimum illius ſphæræ motum. In libro de Ortu & interitu, diſtantiam accipit nõ pro intercapedine ſpacij, ſed pro diſſimilitudine naturæ; ita vt illa dicantur à Deo longius diſtare quæ perfectionis gradu ad eum minùs accedant. Poſtremò in lib. de mundo, non ſimpliciter divinam providentiam rebus ſingulis negat Philoſophus, ſed eodẽ ſemper modo nõ adeſſe omnibus affirmat; eodem tamen modo omnibus adeſt, ſi eſſentiam Dei, non eodem modo ſi exiſtentiam rei ſpectes.

Aliquid magis minuſq; diſtat à Deo quia non eodẽ modo præeſt omnibus.

Vel ſpacio, vel naturæ diſſimilitudine alia omnia à Deo diſtant.

Contra ſecundam partem primæ quæſtionis, An Deus ſecundùm Ariſtotelem ſit infinitâ virtute?

Opp. *Neſcio equidẽ quid per virtutẽ infinitã in Deo intelligat, An illã pro eſſentia aut pro accidẽte ſumat. Et iterũ, an virtutẽ infinitã duratione ſolum, an virtutẽ perfectione & intẽſione intelligendã velis. Sed vtcunq; accipias ſic arguo. Nulla virtus infinita in magnitudine finitâ dari poteſt; ſed ſi Dei virtus ſit infinita, ſequetur infinitã virtutem eſſe in finita magnitudine, nempe in cœlo quod infinita virtute movet: ergo Dei virtus ſecundùm Ariſtotelẽ nõ eſt infinita. Maior eſt in textu, minor quoq; Ariſt. qui virtutẽ infinitã Deo attribuit, quam tamen cõtradictione ſui, tacitus omnino tollere videtur. Præterea, apertè in lib. 1. de cœlo cap. 8. negat hanc infinitam virtutem Deo; quippe (vt ait) non poteſt Deus plures mundos conſtituere; idemq; in 2 lib. cap. 6. inſinuat cùm doceat motum cœleſtẽ proportionẽ habere cũ virtute primi motoris: ſed motus cœli eſt finitus; ergo finita eſt ſecundũ Ariſt. virtus movẽtis. Poſtremò Ariſt. hìc ſolã mentionẽ facit virtutis infinitæ in Deo, duratione, non habitu et perfectione qua magis Deo convenit; illius ratio in textu eſt ideo eſſe infinitã virtutem Dei, quia tempore infinito cœlum movet; quaſi diceret illius virtus eſt ſolùm duratione infinita.*

Reſp. *Certiſſimũ eſt Ariſt. virtutẽ non ſolũ duratione ſed habitu & perfectione infinitam in Deo agnoviſſe, cùm illius potentiam, eſſentiam & providentiam vbique eſſe & in omnibus lucere agnoſcat. Dignus eſt lectione ille locus 1. de partibus animantium, capite quinto, vbi approbat Ariſt. Heraclitum, qui interrogantibus quibuſdam, an non puderet illum in vili & furuaria caſa ſedere, reſpondit, intrate; nam Deus quoque hìc eſt.*

Dei vbiquitas providentia.

Attende quòd in hac approbatione Arist. fateatur duo, vbiquitatē (*vt ita loquar*) *& in rebus sublunaribus providentiam. Si non studerem brevitati, legerem vnam sententiunculam ex OEconomicis Arist. quā in commentariolis meis observavi, in qua Arist. expressè docet divinam providentiam praesse nuptijs. Omitto testimonia ferè infinita, quibus probare licet esse vanitatis accusandos illos qui somniant Aristotelem existimâsse Deum esse quasi patremfamilias cœlestis solùm hierarchiæ. Ad argumenta nunc solvenda venio, & imprimis dico secundū Arist. per infinitā virtutē nō solū infinitā durationē, sed etiam infinitam perfectionē intelligi; quia (vt ex eodem probatur) Deus est summum & perfectissimum bonum. Ad obiectionem quamà proportione inter virtutem & magnitudinem ducis respondeo, infinitam virtutem non esse finitæ magnitudinis propriam & internam; esse tamen posse communem & externā qualis est bacin Deo, quæ non inhæret finitæ magnitudini cœli, sed illam liberè pro imperio & arbitrio movet. Ad locum ex primo de Cœlo ait, Aristotelem non expressis verbis docere Deum non posse constituere plures mundos, sed hoc dicit, plures mundos esse non posse; quod probat ex parte rei, quia implicaret contradictionem naturæ, plures scilicet esse simul. Vel dicēdum est negare Aristotelem posse plures mundos esse, non ob defectum aut imbecillitatem divinæ potentiæ quam actu infinitam esse credebat: sed ob determinationem voluntatis suæ, quâ se rebus faciendis & movendis applicat; idq; non pro infinitate virtutis suæ, sed pro ratione & natura rerum quæ actum illius infinitæ virtutis effusum facilè non ferunt. Alij respondent posse Deum plures mundos facere ex opinione Aristotelis, si ipse secundùm infinitam potentiam & virtutem nullis mediis astrictam consideretur. Eam metaphysicā & extraordinariam (vt ita loquar) virtutem Deo non negat: sed si consideretur secundùm potentiam comparatam & ordinariam (vt vocant) quâ se secundis causis & effectis (vt sunt & esse possunt) accommodat, non potest; Ratio est, non quòd Deus non possit, si absolutam & infinitam virtutem effunderet: sed quòd physicæ & finita res ordine naturæ constitutæ eam contradictionem non sustinerent. Pari ratione respondeo ad alterum locum ex eodem libro allatum, nempe motionem cœli referri ad potentiam motricem Dei: verū quòd hîc inferre quaras potentiam & virtutem Dei esse finitam, quia cœli motus finitus existit, argumentum nego: nam refertur ad potentiam Dei prout Deus se applicat rebus conservandis. Vt enim Nilus si se suaq; omnes vires vltrà litora vniversim effunderet, facilè totam Ægyptum immergeret: ita si Deus infinitam exerceret virtutē in movendo cœlo, in momēto cœli natura concussa rueret. Verùm vt Nilus, superfluendo statà tempora & certa stadia observans terram fertiliorem reddit: sta virtus infinita Dei se veluti cōtrahens sic cœlū omniaq; in hoc vniverso movet, vt eorū inde naturæ meliorei & firmiores fiant. Ad vltimum argumentum dico, Aristotelem mentionem*

Lib. 2 cap. 1. 2.

Virtus Dei infinita nō solū duratione sed etiam perfectione.

Sūma octava per totam.

An plures esse possint mūdi ex Aristotelis opinione.

Deus virtute ordinaria nō potest, extraordinaria potest mundum alium condere.

Infinitam suam potentiā Deus contrahit pro cuiusque rei angustiis.

Plini hist. nat. l. 18. c. 18. & l. 9 c. 58. & Iul. Scaliger. exer. 47 Iuli Solc. 35. Herod. 2. à principio.

tionem facere quidem hoc loco solùs virtutis infinita duratione, sed hoc non probat (vt abunde demonstratum iam est) illum regâsse virtutem infinitam perfectione in Deo praluere. Quod etiam in hoc ipso insinuat Phūs, cū demōstret Deum virtute infinitâ movere tam immensam magnitudinem & molem sine vltriore loco quo cœlum contineatur. Imò secundùm D. Thomam existimo non ideo dici virtutem Dei infinitā esse in movendo cœlo, quia ab aterno idipsum movebat: sed ideò infinitam posuisse Aristotelem, quia ita movet vt à nullo motricem vim & virtutem hauriat. Quæ sanè movendi ratio infinitam arguit virtutem, non durationē tantùm sed & perfectione; ab eodem enim fonte & movendi & essendi ratio fluit; sed Deus esse à seipso habet: ergo virtutem movendi à seipso, & proinde est infinitâ perfectione & infinitate perfectā. Dei virtus infinita.

Argumentā contra quæstionem An circumferentia cœli primus vocetur locus, domicilium, aut templum Dei?

Opp. Seriò disputatum est de vbiquitate & infinita virtute Dei: Iudamus ergo in hac quæstione quia obiter in prima satis discussa est; sic igitur disputo. Est Deus secundùm Aristotelem vbiq; ergo circumferentia cœli nō rectè primus locus vocetur. Præterea, cū in spacio extra cœlū ab Aristotele ponatur Deus, magis propriè diceretur illud spacium esse domicilium & templum Dei. Insuper, cum Deus sit indivisibilis, vt locus eiusdem aptissimè primus nominatur qui est indivisibilis, sed centrum mundi est indivisibile: ergo centrū mūdi potiùs ipsius locus quàm coelum diceretur. Postremò, si in vertice cœli cōtineretur Deus, infinitum in finito habitaret, quod est contra fidem philosophorū qui proportionem inter loca & locata esse volunt; at quæ proportio inter Deum & circumferentiam cœli esse potest? Certè nulla: Deus ergo in circumferentiā cœli non collocatur.

Resp. Deus est vbiq; ergo (inquis) non est in circumferentia cœli, contrarium potiùs intulisses; est vbiq; ergo est in circumferentia cœli. Vbiq; est Deus & tamen cœlum illius templum & tectum præcipuum & primum dicitur, quoniam est aliissimum maximeq; rādis & gemmis nātura politum; at magis propriè spacium extra cœlum locus Dei dicitur quia, est locus intelligibilis qui primo intellectas & anima mundi convenit. Esto, si velis, magis per se non magis quoad nos dicatur, quia nos solùm gloriam cœli stellati cernimus. Vltrà hoc, centrum tanquam aptiorem locum Deo continendo obijcis, quia est vt Deus ipse indivisibilis. Respondeo esse in centro, sed magis immensitas quàm indivisibilitas in Deo à nobis spectatur, & magis in cœlo quàm in terra celebratur. Postremò infinitum (inquis) finito contineri non potest: ergo Deus non continetur in circumferentia cœli. Satisfactum est huic argumento antea, cū demonstratum fuit Deum virtutem suam infinitam veluti contrahere, & eandem contractam rebus sic applicare, vt eorum naturæ ferant, et hoc mo- Arist. de Mūdo. c. 2 de Cœl l. 2. t. 22. & lib. 2 t. 2. Deus in Cœlo magis quàm in terra habitat, quia gloriā Dei in Cœlo maiorem videmus.

do in cœlo est, idemq; pro arbitrio & imperio movet, regit & conservat.

Argumenta contra vltimam quæstionem; Vtrum spacium extra cœlum sit imaginarium, & an in eo sit Deus beatique spiritus?

Opp. *Novum & inauditum nunc infers locum Dei, phantasticum, imaginarium, nullum: vltra cœli complexum nihil est revera positum, nihil reale in quo rerum principium primum resideret. Sic ergo disputo; extra cœlum nihil est (teste philosopho) sed Deus non potest esse in nihilo: ergo Deus non est extra cœlum. Præterea „ cũ spacium cœli sit privatio entis realis & intentionalis (vt aiunt) absurdissimum est Deum entis primum & maximum in eo collocare. Nam cur Aristoteles materiam primam ens minimum & ferè nihil definivit esse, nisi quoniam à Deo primo actu sit remotissima? at magis remota est hec entis privatio & imaginatio loci à Deo quàm materia quæ aliquidentatis (vt sta loquar) habet. Porro si ponas Deum in hoc privativo spacio, cur negas Deum esse in cacitate, surditate, morte, aliisq; privationibus quas omnes philosophi à Deo alienas rectè & sapienter indicant? Hinc mali à Deo fugere dicuntur quia malum privatio est boni; & qui committunt scelera Deo se privant, mortemq; incurrunt quæ est privatio, si Deo (qui est summum bonum) non reconcilientur. Deinceps, vt solâ nostra imaginatione concipimus esse tale extra cœlum spacium: ita consequens erit, vt Deum inibi sola nostrâ imaginatione non revera inesse dicamus; quod est absurdum, quia Deus est realiter vbiq; iuxta illud prophetæ, cœlum & terram impleo: Deus ergo non est revera extra cœlum. Insuper, spiritus seu incorporeæ substantiæ non sunt in loco nisi per operationem; Deus autem extra mundum nihil operatur: ergo Deus non est extra cœlũ. Operatio Dei creationẽ arguit; sed antequã cœlũ fecit nihil fecit, vt ait D. Augustinus lib. 11. Cõfess. ca. 12. Postremò, nihil est capax Dei nisi ipse Deus; sed spatium extra cœlum non est Deus: ergo tale non est in quo Deus extra cœlum in sempiternum vivat.*

De Cœlo l. 1. t. 99. & l. 2. t. 27

Meta. lib 7 t. 8

Mali Deũ fugiunt qui malum est boni privatio.

Ier. c. 23. v. 24.

Resp. *Novum & inauditum non est hoc dogma Aristotelis de infinito spacio extra cœlum; sed multis argumentis (vt vides) multisq; testimonijs philosophorum, patrum & sacrarum literarum confirmatum. Nam cùm cœli cœlorum non capiant Deum actu infinitum, immensum, immobilẽ, æternũ, necesse est ponere tale spaciũ, mente conceptum in quo existat. At (inquis) extra cœlum nihil est; sed Deus in nihilo nõ est: ergo non est in spacio extra cœlum. Respondeo, extra cœlum nihil esse reale præter Deum beatosq; spiritus, qui realem & divisibilem locum non requirunt; satis est si ille locus sit ens vt cunq; intellectualis. Hoc dico, non vt negem Deum essentialiter vbiq; esse in rebus; sed vt doceam esse infinitam illius essentiam, vt subsistit revera in omni loco, sit ille locus quantus vel non quantus; eos res vel imaginarium vt aiunt; vũ vt ea quæ non sunt non aliter quàm ac si essent apud Deum sint: ita spatium hoc extra cœlum mente conceptum, licet ens rei nũ existat, est tamẽ lo-*

4 Reg. c. 8. ver. 27. 2. Chro. c. 6. ver. 18.

Nihil extra cœlum præter Deum beatosq; spiritus.

cum

cius in quo Deus ineſſe poteſt. Cœlum eſt locus Dei, & hoc corporeum, materiale eſt; cor hominis (ſi pro mente ſumas) locus Dei eſt & hoc ſpirituale eſt: cogitatiũ cordis humani eſt locus Dei, & hic intentionale eſt: ſpatium extra cœlum eſt locus Dei, & hoc intellectuale eſt: Deus tamen in hiſce omnibus & ſingulis ens verè ſubſiſtens & reale eſt: non eſt ergo hoc intellectuale & imaginarium ſpacium nihil, quam vis nec reale nec intentionale ſit. At (dicis) hoc ſpaciũ privatio eſt entis; ſed Deus non eſt in privatione: ergo Deus nõ eſt in hoc ſpacio. Nã ſi ſit, cur nõ in cæcitate, ſurditate, morte, peccato ineſt? in quibus Deum in eſſe omnes tã philoſophi quàm theologi negant, quæ ſunt privationes. Reſpõdeo, nõ eſſe ſimilẽ rationẽ cæcitatis aliarũq; privationũ & negationũ ac ſpacij extra cœlũ, quia in privationib⁹ non eſt aptitudo ad recipiendũ habitũ, at ſpacio extra cœlum convenit aptitudo ad recipienda corpora: competit ergo ei vt in eodem Deus eſſe dicatur. Hîc addis idcirco Deum in hoc ſpatio non eſſe revera, quia ſolà imaginatione eum ineſſe in eodem concipimus. Reſpondeo, nos concipere Deum eſſe in eo ſpacio revera; non quòd ſpatium illud ſit reale & poſitivum, ſed quòd Deus ſit ens infinitum quod rerum limitibus & cancellis comprehendi nequeat. Vt ergo veriſſimè concipimus Deum eſſe in cogitatione hominis, licèt ſit illa quidem ens intentionale: ita revera concipimus Deum eſſe in hoc ſpatio licèt non ſit poſitivum (vt aiunt) & reale. Vrges vlteriùs, ſpiritus & incorporeas ſubſtantias eſſe ſolùm in loco per operationes: ſed Deus nihil operatur extra amplexum mundi: ergo Deus non eſt in ſpatio extra cœlũ. Reſpondeo, non dicere Ariſtotelem incorporeas ſubſtantias eſſe in loco per operationes, ſed definitè cognoſci in loco per operationes. Deus enim ante iacta mundi fundamenta in ſeipſo fuit, tum verò in loco cognitus, poſtquam cœlũ & terram, ſedẽ & ſcabellum ſuorum pedũ cõdidiſſet. At hic adfers Beatũ Auguſtinũ qui in lib. 3. contra Maximum ait Deum antequam mundũ fabricãret, fuiſſe in ſeipſo: reſpondeo, hoc non probare hoc ſpatium extra cœlũ, quia aliter Deus eſt in ſeipſo, aliter in ſpacio, aliter in mundo, vt ſuperiùs dximus. Poſtremò, nihil eſt (inquis) capax Dei niſi Deus: non eſt ergo tale ſpaciũ extra cœlum quod comprehendit Deum. Rationem hanc tuam nego; nam etſi nihil ſit capax Dei, vt ens actu infinitum præter Deum: omnia tamen in rerum naturâ capacia Dei ſunt, quia Deus vnus, infinitus, ſimplex in omnibus & ſingulis naturæ effectis eſſentialiter & totus ineſſe dicitur. Hinc Deo eſſentiâ vni, actu infinito, virtute maximo, qui in cœlo, in terra, & ſpatio ſuper cœlum cœlorum regnat, ſit laus & honor in ſempiterna ſæcula.

Locus Dei ſpiritualis, materialis, intentionalis, intellectualis.

1. Cor. 3. 16. & 6. 19. 2. Cor. 6. 16.

Deus ſolum in iis eſt quæ apta ſunt ad ſe recipiẽdũ.

Deus concipimus ſe extra cœlũ. nõ quod ſpacium illud ſit reale, ſed quia ſit Deus vbique & infinitus.

Eſa. 66. 1. Mat. 5. 34. 35. Act. 7. 49.

Deus aliter in ſeipſo, ſpatio, & mundo.

Deum omnia pro ſuo modulo capiunt.

FINIS.

Lectori benevolo.

ERat mihi in animo (docte & amice lector) ex maiore volumine (quod in vniversam philosophiã scripsi) breviora scholia in singulos libros Aristotelis colligere, vt nunc in his libris Physicorum diligenter perscrutarer; sed aliter de me meoque consilio Deus Opt. Max. nunc tandem disposuit. Nam testam fragilem vitæ quam dedit (corpus intelligo) valdè infirmã morbo, studio, ætate reddidit. Vt ergo langens & defessus viator post longum iter diversorium petit quo se reficiat: ita equidem iam senex valetudinarius, virgâ & baculo à veo monitus, asylum non theatrum, Cœlum non prelum quæro. Quinquies in comœdia istius vitæ partem egi; si divinâ operæ fr[illegible]us bene quid egerim, epilogus hic est, applaude; sin minùs recte, humaniter interpretare, & amicè corrige, pluraque ne expecta: am plura non possum; supersunt qui plura & meliora possunt.

2 Cor. 4. 2.

Psal. 23. 4.

Vale. prid. Cal. Novembr. Anno reparatæ Salutis ∞ IↃ.XC. IX.

Studiosissimus tui,

I. Casus.

INDEX EORVM QVÆ IN HOC *volumine continentur.*

A

Abstractio mathematica duplex, 207
Abstrahentia non mentiuntur, 202
Absolutum duplex, 533
Absurditas quid, 70
Accidentia quomodo naturalia, 96. *quomodo non,* 113. *subiectum actu requirũt,* 107 *materiam habent in quæ,* 146 *sunt in loco impropriè* 411 *non sũt infinita.* 359
Accidentia existentiam solum absolvunt. 417 *non faciunt differre specie,* 420. *à subiecto separata concidunt,* 445. *intrinsecam vnitatem à subiecto non petunt,* 599
Accidentia multa realia in sola superficie insunt, 629
Actus duplex, 129, 132
Actus quid, 158, 321
Activum non est proprium formæ per se, 189
Acquisitio & acquisitum nomine tantum cõtingat, 332
Actio & passio vnus motus, 334. *& quomodo sint,* 335 337, 342 339
Actio duplex, 336. *immanens est in agente ib, transiens non item,* 340. *quid sit vt prædicamentum,* 337
Actio & passio dupliciter sumuntur 337
Actio non est sine passione, 610
Adamas oleo illitus cur ferrum nõ attrahat 790.
Æterna duplicia, 245. *& 363 & 515. nihil fortuitum in se habent,* 258
Æternitas partes temporis non habet. 369
Æterna quæ, 531, 533. *possunt divina virtute deficere,* 542
Æternum & perpetuũ differunt, 542, 336
Ægritudo quomodo quietẽ habeat, 620
Æternorum nulla successio, 642
Æqualitas duplex, 453
Ævum quomodo à tempore differat, 560
Ætas consistens, 674
Aeris alteratio est successiva & aeris media regio an sit proprius locus meteorũ frigidorum. 414
Agentia tria, 63
Agendi propter finem triplex gradus, 293
Agon quid, 367
Alibi esse & esse in loco propriè idem, per accidens non, 469
Alteratio duplex, 615
Amulata quando, & quæ valent. 181
Anima appetitus infinitus, 8. *facultates infinitæ, ibid. duplex natura,* 52. *eius scientia physico simpliciter necessaria,* 24 *divinissima* 26. *natura duplex,* 30. *notitia duplex,* 28 *immortalitas,* 26 *essentia duplex,* 703
Anima ad corpus vt aliæ formæ naturales nõ accedit, 25 *non finit ex potentia materiæ,* 130. *à Deo,* 20. 613. *qui naturalis aut metaphysica,* 151 386
Anima dupliciter sumitur, 186, 258. 792. *est perfectio corporis,* 254. *quomodo causa efficiens,* 265. *non intelligit Deum vt infinitum,* 376. *eius potentia finita ib. non movetur vt nauta in navi,* 794
Anima duplex, 557. *est numerus numerans,* 509. *qui moveatur.* 671
Anima & angelus quomodo à loco capiantur definite, 471
Angeli possunt virtute divinâ vera corpora assumere, 471. *non possunt nisi virtute divinâ in pluribus simul locis esse,* 471
Annus quid 546. *eius partes ib*
Annus Platonicus, 370
Animal quomodo seipsum movere dicatur, 795. *duplex in eo motus, ibid*
Appetitus multiplex. 130
Appetitus & intellectus motor non est idem, 332.

Aquæ motus sursum qui naturalis, 380
Aristoteles in alijs refutandis ingeniosus, 57 347,378, *creationem agnovit,* 62 364, *senex sibi iuveni dissimilis ibid.*
Aristoteles mundum æternum statuens in multa absurda incidit, 368
Aristotelis error de numero sphærarum cælestium, 464
Artificialium & naturalium discrimen, 691
Ars naturæ æmula, 175, 176, 181, *potestne* 72 *vere naturalem efficere* 175, 179, 191, *est causa externa* 176, *duplex* 197, *naturalis seu mixta,* 194
Artis opus concidit sublatâ naturâ, 179
Ars & natura quid differant, 190
Artes quomodo distinguantur, 191, *mechanicæ earum à differentiæ,* 200
Arithmetica, 203
Ars cur dicatur infinita, 402
Astra quid concurrant ad hominem fortunatũ efficiendum, 262
Athenienſium altare Ignoto Deo, 1
Astrologia, 203, 210
Atheï insani, 16, *stulti,* 281
Atomi Democriti et Heraclidi, 684
Augmentatio propria, 709
Augmentatio passio oß non species quantitatis 319, *quid sit,* 432
Avicularum totâ hyeme dormientium ratio 790
Aurum purum multi fecerunt, 283
Aurum metallum nobilissimum, 197

B

Bona triplicia, 243
Bona fortunæ quæ, 253
Boi agnum peperit, 284
Bruta agunt propter finem, 279, *habent phantasiam,* 281
Bruta non habent ideas innatas, 295, *non habent rationem,* 280, 296

C

Causa quid 31, 93, 217, 218, *agnoscit ex forma,* 14 *ex effectu,* 213, *una ultima,* 215, *per se & per accidens* 216 *naturalis,* 239, *qui nobilior effectu,* 277, *alia aliâ magis necessaria,* 301, *duplex,* 332
Causarum divisio, 212, 218, 275, 276, *cognitio quatenus necessaria ad scientiam,* 213, *ordo* 214, *subordinatio,* 214. 216 216
Causâ posità sequitur effectus, 217
Causa & effectus relata, 217
Causarum respectu duplex rerum consideratio, 227
Causa & causalitas differunt, 230
Causarum ordinatio dupliciter sumitur, 268
Causæ primæ imperium in secundas, 274, *in causis necessitatis ordo,* 313
Causarum & casũ necessitatis discrimen 305 *connexio, ordo, & subordinatio nõ cognoscuntur sine motu,* 309
Causa prima duplex, 19, *quare sola infinita habeatur,* 350
Causæ suscipiendi magis et minus, 575
Calor igneus & cælestis non differunt specie, 197
Calefactio quomodo subiectivè in igne, 343
Casus quid, 249, 251, 252, *quâ forma rei naturalis,* 251, *unde dictus ibid. dupliciter sumitur,* 264
Casui & fortuna causæ indeterminatæ, 271
Casus & natura quid conveniant aut differant, 272
Casu non fiunt omnia, 278
Calor naturalis in infantia et iuventute duplex, 615
Caro minima quæ, 652, 633
Centrum quomodo recipiat lineas à circumferentia ductas, 366
Centrum loci ultimi finiti non proportionis 469
Chymici in aurum efficiam, 181
Chymicæ artis divisio, 195
Clepsydra, 473
Cognitio discussiva, 36
Cœlum quomodo moveatur aut quietem, 8, & 185 *Deum esse confirmat* 5. *dupliciter consideratur,* 95, *non habet contrarium ibid. eadem materia cum inferioribus* 113.

113, cur non corrumpatur, ibid, & 344. qui animatum, 156, & 473, & 475, qui æternum 156. in effectibus producendis terræ coniunctum, 712
Cælum casui non subiicitur, 236, non repatitur, 277, eius forma non simpliciter æterna, 315
Cælum medium omnia conservandi, 315, eius forma cur non mutetur ibid. motus successivè æternus, 316. naturalis & violentus, 341
Cœlum movetur ab alia activa potentia præter Deum 342, quomodo æternum, 362. quomodo infinitum 363, eius materia quomodo mutabilis, ibid. motus quô infinitus, 363
Cælum subiectum temporis 373, physicè finitum, ibid. quomodo in loco 403, & 465, non in suis partibus localiter nisi analogicè, 436
Cœlum supremum quomodo in loco, 467
Cœlum empyreum quadratum, 477
Cœlum indivisibile, 652, 634, infinitè movere potest, 667, 869
Cœli velocitatis tres causæ, 636
Cœlum & terra quomodo renovabitur, 764
Cognitio duplex, 128, 379
Commutationis genera, 563
Cognoscens successivè partim est in actu partim in potentia, 380
Cœca quæ dicantur, 531
Contactus physicus metaphoricus, 712
Contactu alterius extrinseci non claudituꝛ omne quod terminatur, 398
Continens quomodo maior contento. 452
Continenter moveri quid. 586. 588
Continuitas duo est de essentia motus, 310
Continuum quid sit, 310, & 312
Continuitas est passio motus necessaria, 311
Continui definitio per accidens convenit motui, 318
Continuum quomodo divisibile in infinitũ, 354. & 355. & 362
Continua partes inesse proprie quando dicas ibid.
Continui partes duplices proprie & quantitatiuæ, 355
Continuum quid sit 586, & 629
Continuum & contiguum quomodo differãt, 586
Contiguorum non est idem motus, ibid.
Continuum non componitur ex indivisibilibus, 625
Contra contumaces non est omnino disputandum, 46
Contrarietas duplex, 91. quomodo triplex ib. Omnia fiunt à contrario, 92, quid sit contrarium, 574
Contraria non cohabitant simul, 92
Nihil fieri nisi à contrario quid sit 97, et 101
Contraria qui eadem definiunt. 273
Contrarium an sit in cœli motu, 574
Contrarietas motuum unde, 608, & 609
Contrarietas in generatione & corruptione unde, 608, una nõ semper expellit aliã, 439
Contrarij actus in eodem instanti, 642, & 649
Contrariorum ratio qui diverse, qui non, 645
Contradicentia finitorum rationem aliquando habent, 563
Consideratio minimorum perducit ad scientiam maximorum, 684
Conversionis prima lex vt in recto fiat. 642
Cor velut horologium vitæ 85, excellentia, 704, motus circularis & continuus, ibid. de motu cordis variæ opiniones, 701.
Cor primum quod movetur non quod movet, 705, movetur ab anima sensitiva, ibid.
Corpus naturale quot partibus constet, 693
Corpus quomodo infinitum divisione, 353
Corpus nullum infinitum, 357, & 360
Corpus omne quomodo in loco, 473
Corpora multa in uno proprio loco esse non possunt, 429
Corpus unum duobus locis comperit divina virtus, 431
Corpora aggregata eundem habent locum, 436
Corpora duo naturæ viribus possunt esse in uno loco singulari secundum Fernelium, 436
Corpus continens duplex, 441
Corporum cœlestium ordo admirabilis, 443

Corpus vnum quod, quomodo dicitur habere locum proprium & quomodo non. 445
Corpus nullum moueri sine loco verum est in sublunaribus, 451
Corpora se mutuò tangentia non sunt motu continua, 589, mutant locum dupliciter, 412
Corporis partes non à loco sed ab officio nominantur, 793
Corruptio sumitur dupliciter, 186
Corruptum idem sumitur dupliciter, 186
Corruptio quomodo per accidens rei, 328
Corruptibilia sola à loco vide locus.
Corruptionis causa duplex, 531, naturalis, 615
Corruptio inimica naturæ particulari non vniuersali, 612
Copulari quæ res possint, 594
Creatio duplex, 64, actio Metaphysica, 76, & 106
Creationis ordo, 221
Creatio nota etiam lumine naturæ, 778, nota Aristoteli, 779, quid sit, 779
Creatio profluxus ex mera voluntate Dei, 781
Crisis quid, 612, quotuplex, ibid.
Critici dicti, 613
Curiositas inimica veritati, 392

D

Deum omnes Philosophi agnoscunt, 1
Argumenta ad probandum esse Deum, 2, ad iuncta 4, ib, & 754, cur non definiatur, 2
Deus anima mundi 4, et 361, similis præsectori in choro, 46, vltimus finis, 12, incommutabilis, ibid.
Aristoteles contendit vnum esse Deum, 32
Deus quando contra naturæ cursum agat, 52
Deus actu infinitum, per se sufficiens & liberrimum agens, 68
Quomodo Aristoteles egat de Deo, 691
Deus ex motu probatur, 697
Deus causa prima, 222, vbi, 228, & 235
Deus ordinis, 247, solus simpliciter immutabilis, 268, & 380, movens immobile, 278, & 658, non est auctor mali, 270, 274, prima idea, 208, & 221
Dei sigillum insculptum in re qualibet naturali, 221
Deus liberrimum agens quomodò dicitur agere necessariò, 226, & 389, non est innumeris principiis innixus, 301
Dei necessitas in agendo libertas est, 327, & 758
Dei actiones quomodo immanentes & manentes, 229
Deus immediatè agit cum causis secundis, 228, & 229
Deo nullum accidens inest, 235
Cur Deus hominem nullo tempore peccare permittat, 247
Deus diligit electos sine causa, & odit reprobos sine culpa, 270
Nihil fit sine Deo, 274
Deus finis propter quem homo, 303, quomodo efficiens, quomodo finalis causa, 306, non vult omnia quæ potest, 349
Deus infinitum locum & spatium non possidet, 349
Infinitus est Deus, 353, & 361, quare, 350
Deus non fuit aut erit sed est, 369, vbiq; & nusquam, 371, nullam patitur divisionem essentiæ, 370
Deus quomodo percipit infinitum, 380, à cælo non comprehensibilis ab animula humana tamen continetur, 371
Deus numerosè infinitus & infinitè vnus, 381
neq; partis neq; totius rationem habet, 387
In Deo futurum & præsens idem, 388
Deus potest efficere actu infinitum, 389
Deus mundum ex nihilo creans æque infinitus ac si infinitum fecisset, 389
Dei immensa æternitas, infinitus & præsens, 389
Deus infinito infinitior & quomodo, 390, infinitatis sedes, 391
Quare nulla abscondidit Deus à mortalibus, 391
In Deo posse & velle idem, vide velle.
Cur non velit omnia quæ potest, 391
Deus potest creare speciem nobiliorem quam quæ nunc existit, 392
Deus inest loco repletivè, 470
Dei solius est naturam sibi tribuere, 479
Deus solus propriè æternus, 533
Aristoteles multa in suis operibus de Deo scripsit, 772
Actiones Dei non per se sed respectu nostri mensurata tempore, 772

Quædam Deus literè voluit vt ipsum studiosius quæramus, 790
Quid Deus sit inquirere difficile semper fuit Philosophis, 753
Modi tres cognoscendi Deum, 755
Media ad Deum demonstrandum quot, 755
Præter Deum æternum nihil, 762
Deus multa potest quæ non vult, 762
Deus quod intendit in præscientia agere ipsum quomodo intendit facit, 763
Miserrima mors Atheorũ probat Deum, 14, *Stulti negant*, 14
Definitionis bonæ leges, 49, & 440, *quid sit*, 99, *est medium scientiæ*, 385, *duplex*, 347
Denominatio à termino à quo, 174, & 217
Denominativa non semper inhærens denominatis, 413
Deinceps moveri an sit sine medio, 588
Dependentia duplex est, 274
Dentes acuti & molares ex præscripto naturæ, 278
Defectio rei duplex, 297
Demonstratio instrumentum scientiæ, 385
Dimensio quotuplex, 411
Divinarum causarum effecta, 2
Discordia in quibusdam rebus vtilis & necessaria, 93
Divisio quid, 100, *semper bimembris quomodo*
Divisibile duplex, 68. (788
Divisum entitatem tertiam habet à membris dividentibus, 60
Dialecticæ intentiones quare dicuntur entia rei, 89
Differentia realis duplex, 58
Diminutio quomodo quatenus effectio, 329 *quid sit*, 601, *non est corruptio*, 602
Diminutio naturalis violentam causam non habet, 622
Divinatio duplex, 526
Dies duplex, 545, *partes eius quinq*, 545
Duo gemelli non sunt vnum subiectum mobile, 591. (532
Durationis species æternitas & quiternitas,

E

Eclipsis solis & lunæ malum omen, 285
Effluens causa quid, 218
Res eadem diverso respectu sumta & effic. &
Efficientia causæ duplex respectus, 283 (222
Efficiens primum movens executionis, 306
In Elementis & mixtis gravitas & levitas sunt causæ velocitatis & tarditatis, 637
Embrio quâ dicatur homo, 174, 219, & 677 *potius homo quam bellua*, 603
Forma Embrionis à forma hominis non differt, 613
Ens duplex, 328, 512, *Duobus modis in potentia*, *ibid.*
Entia vera & apparentia, 347
Essentia & existentia quomodo differãt, 332
Esse rei & sciri vide Sciti, *eadẽ ratio verbi*, 223
Experientia mater & filia scientiæ, 198
Existentia quid sit, 331
Extrema motus localis maximè distant, 588
Extensio quid, 452
Quare in Extasi animi supra naturam humanam multi multa intelligant, 399

F

Fati qualis necessitas, 269
Fatum quale damnatum à Patribus, 273
Fati et causarum necessitatis discrimen, 305
Fatum quomodo sit causa maximè necessaria, *ibid.*
Fatum quid, 217, & 267, *opponitur fortunæ* 266
Facultates non sunt contrariæ, 790
Febris hectica loci mutatione curata, 429
Finis cuiusq; rei propriâ formâ sequitur, 51
Infine quies & perfectio est, 694
Finis quid, 218, *duplex*, 231, 305, *movet ad agendũ*, 235, 306, *primus in intentione*, 219
Finis realiter delitescit in potẽtia entis, 232
Finis perfectio reliquarum causarum, 278
Finis necessitas qualis, 302
Finis causa maximè necessaria respectu causandi non essendi, 305, 301, *finalis causa dignissima*. 276
Finis sive acquisitus sive intentus an realis, 306
Finitum quomodo potest esse infinitè perfectum, 394
Finita magnitudo in tempore infinito non potest transiri, 637
Finitum an infinitè possit moveri, 666

Fluxus in motu quid sit, 310
Forma quid 67,218. finis 51 proprietates 67. Nihil aliud res quælibet quam forma sua 3. varia formæ nomina,132
Formæ fluit è potentia materiæ,nõ fit,95,& 162. Perfectio compositi,117. Quomodo potẽtia & actus,699. Quomodo coęvacũ materia 157.131
Formę triplices 135. cur difficiles cognitu 133
Forma quomodo cũ materia & posterior.118
Forma rei bifariam sumitur. 699
Verum sit vlla vera definitio formę. 133
Formæ internæ & externæ, ibid
Formarum internarum aliæ assistentes,aliæ informantes. 133
Forma informans quid. 133
Variæ opiniones de forma in materiam introductione. 135
Quomodo forma educãtur è potentia materiæ. 136
Forma physica quid158.Est generatio non creatio formæ.163
Forma delitescit in materia & quomodo ib.
Formalis causę duplex respectus. 223
Formę & finis necessitatem absolutam maiorem esse necessitate materię & efficientiæargumentis 8 probatur 364
Forma elicitur ab activa potentia & intẽtione naturę. 306
Forma nulla est sine motu. 315
Forma etiam in ipso statu perit, 16
Formę quędam sunt æternę. 315
Formę remisse quare non sint motus. 322
Formę inchoativè motę est nõ perfectivè 569
Forma nõ est motus,sed terminus motę.609
Forma fluẽs & terminãs re nõ differũt.611
Forma fluens bifariam sumitur. 618
Forma essẽtialis una,accidentalis plures.620
Forma & finis fęcius idem.299 & 301
Fortuna quomodo causa 237 & 242. quid 249.250,251 & 260. adiunctæ,249 meretrix,254 explodenda,238 causa per accidens,240 & 249
Fortunę & casus differentię 246 & 249 & 264
Fortunæ nomen admittitur, nunc reiicitur. 238
Fortunatior alius alio quare,253 & 233
Fortunatus quis, 253
Fortunæ nomen multos fefellit, 263
Fortuna convenit homini vi subiecto,259
Fortuna & casus reducuntur ad causam efficientem. 265
Fortuna quomodo reducitur ad animã.271
Fortuiti effectus ordinantur ad finem respectu Dei, 265
Fortuitum nihil respectu Dei, 272
Fortunam invocare Idololatria 241
Fœmina non est monstrum 298
Futurum in Deo: Vide Deus.

G

Galenus accusatur qui omnia Naturæ asscribit. 9
Generatio & corruptio considerantur dupliciter 84,317,329. & 564 non sui motus. 708 & 564 640.
Generatio est medium per quod,non principium ex quo oritur substantia, 116
Generans & generatum qui ãcantur esse simul. 713
Generationis & corruptionis vicissitudo nõ est infinita secundùm Aristot. 396
Generatio non est in instanti, 472
Generatio quando propria dicitur. 600
Generatio naturalis & violẽta. 614
Geometria. 203
Gigantes 284
Globus perfectus attingit planum in indivisibili & reali puncto. 629
Gloriosa corpora movebuntur in instanti miraculo non vi naturę. 665
Gravitas & levitas excitatrices causę.294
Gradus quid sit 573 quotuplex ib. & 574
Gradũ qualitates 575
Gradus vehementior minorem tollit, 583
Gradus rerum quatuor. 807

H

Hacketus Athens blasphemus. 15
Hellusones sępe ei subiici suffocantur. 615
Historia testis veritatis, 179
Hominis essentia quid, 3
Homo maximè omniũ sui ipsius habet ib.
Omnia in mundo hominis usui facta.18.

Homo in navi & stat & movetur, 675
Horæ divisio. 546
Humidum radicale oleum vitæ. 180
Humana sapientia tanquam oculus noctuæ ad solem. 790

I

Jam & Nunc differunt, 549
Idem numero quatuor modis dicitur. 113
Ideæ reales & intentionales, 200 & 204
Ideæ Metaphysicæ 200 *Mathematicæ* 201
Ideæ reales duobus modis dicuntur. 206
Ideæ quid, 220 *Exemplar ibid. causa efficiens ibi*.
De Ideis malè Platonem reprehendit Aristot. 221
Idea qualis ab Aristotele reiicitur. 234
Ignorantia duplex, 70 & 213
Ignis cur simplex. 223
Ignis in ferri candentis poris tanquam in locis est, 437
Ignis in sua sphæra cur non luceat, 455
Ignis in loco suo non est pyramidalis, 455
Imitatio quid, 192. *quando perfectior exemplari*. 192
Imbecillitas non est ab ætate sed vitio. 792
Immobile quotuplex, 572
Infinitum cognosci debet a Physico, 307 *cur in physicis tractetur*. 344
De infinito antiquorum opiniones, 344 *per infinitum Deum intellexerunt*, 345
Infiniti definitio 59 *quot modis dicitur*, 346
Rationes probantes infinitum, 347
Infinitum duplex actu & potentiâ, 353
Infinitum actu duplex, 353
Infinitum physicum duplex, 353
Infinitum potentiâ triplex ibid,
Infiniti vulgaris definitio, 353 *multiplex expositio*, 356
Expositio opinionis Platonis de infinito, 356 *Sententia authoris de eodem*, 354
Infiniti propriè sumpti divisio, 358
Infinitum neq; substantia, neq; accidens, 359
De infinito in potentia Aristotelis error. vi de mundi æternitas,
Infinitum potestate dupliciter sumitur, 367
Infiniti partium in magnitudinis divisione & in hominum generatione discrimen ib.
Infinitum est bonum contra Aristotelem, 369
Infiniti partes sunt infinitæ, 369
Infinitum potestate revera est finitum, 379
Infiniti proprietates 375, *ratio diversa in numero et in magnitudine ibid*,
Infinitum apparet primum in cõtinuo, 375
Infinitum { *magnitudine* / *motu* / *tempore* } *quo ordine sit in* 375
Intellectus humanus non percipit infinitum 376
Infinitum potius materiæ quàm formæ rationem habet, 377
Infinitum actu habet rationem totius, 378
Infinitum dupliciter sumitur materialiter vel formaliter, 379
Infiniti materialiter accepti duplex cognitio. 384
Infinitum distincte cognoscitur à mente divina, 379 *cognitio distincta duplex* 379.
Infinitum potentiâ in mente divina est infinitum actu, 381
Infinitum quomodo res, 383
Infinitum non definitur, 385
Infinitum quomodo dicitur habere partes, 386
Infinitum durationè quid, 403
Intellectus duplex, 68, 40 et 42
Intellectus quomodo errare possit. 43
Nihil in intellectu quin prius fuerit in sensu. 38. 209
Quomodo intellectus seipsũ intelligit, 720
Intellectus res percipit per ideas abstractas 350
Intellectus & voluntas vide voluntas.
Intellectus humanus pluribus in rebus fallitur, 376
Intellectus humanus in corpore simili homini in profundissimo puteo, 377
Intellectus in corpore nihil intelligit sine phantasia, 385
Intellectũ obiecto excellentiori afficitur 386
Intellectus recipit formas ab inferioribus potentiis, 399 *easdemq; discussas illis rependit multo certiores ibid*.
Intellectus in rebus arduis stella polaris. 400
Intelligentiæ quomodo per species intelligunt. 377

Intelligentiæ regunt orbes cœlestes, 384
Intelligens virtutes siderum, 385
Intelligentiæ, animiq; humani quomodo par conditio quomodo non, 385
Intelligentia & intellectio quid sit. ibid
Intelligentiæ quomodo in loco esse dicantur, 461.
Instans quid, 505. & 643. *qui forma temporis* 507. & 634. *pars temporis physicè non Mathematicè*, 508
Instantis futuri contrarium & corruptionis causa, 516
Instans mensura temporis, 536. *simul cũ tempore*, 536 *pars temporis qui*, 640
In instanti nihil quiescit, 643
Interpretatio quid, 32
Infans recens natus locutus est, 52
Infantis anima cur excludatur à forma, 258
Infans barbatus, 286. *canus ibid.*
Intrinsecũ in se sumptũ quid significat, 168
Inoculatio facit novã speciem plantæ, 180
Intentio duplex, 201
Intentio animæ quid, 202
Instinctus naturæ quid, 280. 293
Instinctus Varii pro varia specie brutorum 283. & 295.
Inesse di modi octo, 428
In alio aliquid est trifariam, ibid
Inesse in seipso nihil potest, 433
Inesse duobus modis sumitur, 434
Incredulitas in sacris infidelitatis filia, 432
Indivisibile an sit ens rei vel rationis, 625
Indivisibilia in actum producuntur triplicitèr, 630
Indivisibile duplex, 631
Indivisibile additum indivisibili an faciat idipsum maius, 634
De indivisibili variæ opiniones, 645
Indivisibilis usus triplex, 646. *an sit separabile & mobile per se*, 683. *duplex substantiale & accidentale*, 686
Inductio quando vim suã in argumento obtinet, 768. & 771
Inanimata à seipsis movent, 804

L

Lapidis motus deorsum non est simpliciter naturalis, 189
Lapis in mediã aeris regione potest fieri, 197
Linea fluxus punctorum metaphoricè dicitur, 631
Linæ infinitæ à circumferentia ad centrum ductæ quomodo à centro recipiantur, 366
Locus an sit verum ens, disputatur. 405. & 406
Locus & locatum quomodo relativa, 403
Loci differentiæ quæ & quòd illæ sint loci termini, 357
Locus est in locante subjectivè in locato relativè, 341
A loco ad locum moventia corruptibilia sola, 408
Loci vis triplex, 408. *eiusdem definitio*, 409 *accipitur bifariam*, ibid. & 413 & 421 *quomodo ei infinæ qualitates conservantur*, 409. *quomodo mobilis & immobilis*, 412. *quomodo corpus*, 414
Loci distinctio in communẽ & propriũ, 415
Locus nec est forma nec materia, 416
Loci materia, 419 *forma*, ib *probabilis definitio*, ibid.
Locus cõmunis à proprio re distinguitur, 421
Locus potius respectus, quam superficies dici debet, 422. & 606
Lux & influentia cœli intenduntur & remittuntur respectu materiæ. 583
Lux & lumen in extima sola superficie sedem. 619
Luna simul cum mari in fluxu & refluxu qui, 701

M

Materia res difficilis cognitu, 127
Modus intelligendi materiam duplex, ib. & 130
Materia secundum totum informis secundũ partes semper ornata, 131. *divisibilis duplus modis*, 80 *substantia physica non dialectica*, 82 *consideranda sine quantitate*, ib *qui famine qui vino assimilatur*, 105. *sine ope privationis nunquam parturiet formas*, ibid. *An Materia prima sit creata, disputatio*, 124 *fundamentum naturalis artificii*, 126. *subjectum primum rerum omnium in constitutione, in resolutione ultimum*, ib. *varia eius nomina*. 127
Definitio materiæ Metaphysica, Physica, ib. *Materia cognoscendo ignoratur, ignorando cognoscitur*, 128

Materiæ potentia duplex, ibid. actus entitativus Scoti, 129, existentiã non essentiam à forma mutuatur, 132, in existentia non est prior tempore forma, 131
Materia prima primum principium in suo ordine scilicet Physico, 142, creata, non in tempore sed cum tempore incepit, 143, quomodò ineſt in compoſitis, 144
Materia prima & secunda quomodo differunt, 144
Materiæ cognitio triplex, 145, multiplex divisio, ib. definitur à posteriori, 146, cognoscitur per simplicem intellectum in propria essentia, 128, & 147
Materia & potentia sunt res actu non actus 149
Materia & eius potentiæ differunt realiter inchoatè & ex parte, ibid.
Materiæ appetitus quid, 150, eius duplex aptitudo ad recipiendum formam, 168
Materia est mobile principium, 174
Materiæ est pati, 187
Materia dicitur analogicè de natura, 187, mater imperfectionum, 276, matrix accidentium ibid. per se segnis, 292, qualis necessitas materiæ, 299, quomodo ex hypothesi magis sit necessaria quam forma ante finis, 304
Mathematica quæ sint entia rei, quæ rationis, 631
Mathematicæ artes cur abstractæ dicuntur, 397, et 219
Mathematicus quid differt à Physico, 199, quomodò res considerat, 307
Mathematica media quæ, 199
Magia duplex, 196
Maximum et minimum quadrifariam dicitur, 66
Magnitudo duplex, 207, quomodo in infinitum divisibilis, 348
Mens nunquam quiescit prius quam ad primam causam transvolet, 3, est quasi rasa tabula, 34, tanquam nuda in sole, 35
Mensis quid, 546
Mensura rerũ faciendarũ tempus, rerũ factarũ instans, 626, mensura quadruplex. 558
Mensuræ & mensurata debent esse proportione æqualia, 668
Miracula quæ immediatè fiunt à potentia Dei, 416
Mithridatum primum ex vipera, 292
Minima caro qui, 633, & 652
Motus interni & externus, 69
In movente quam in mobili maior dignitas & necessitas, 303
Motus cognitio Physico necessaria, 307, quot eius genera, 380, non est univocũ, 308, quomodo univocum, 319
Motus & mutatio instantanea differũ. 322
Motus quomodo actus perfectus & quomodo imperfectus, 312, continuum dicitur per accidens tripliciter, 318, quomodo est in prædicamento aliquo, 319, neq; pura potentia neq; purus actus, 320, & 330, eius duplex descriptio & utriusq; differentia, 320, et 321
Motus multiplex definitio. 322, definitio perfecta, 323, & 333, cur non ens dictus à Platone, 323, re differt à termino ad quem & à mobili, 324, proprietates velocitas et tarditas, 325
Motus animi effectibus analogicè convenit, 329, consideratur & obiectivè & subiectivè, 330
Motus et terminus ad quem nunquam simul sunt, 331
Mobile & motus voce non re sunt coniugata 333
Mobile potest absolutè sumi sine relatione ad motum, 333
Moventis & mobilis idem est actus, 334, & quomodo sit 336, & 342
Motus non in patiente, 334
Mobile in quo est, medium est inter agens & & patiens, 335
Movens et mobile cõsiderantur, bifariã, 336
Motus triplex in primo mobili. 348, 490
Motor primus quare solus infinitus, 350
Motus rectus, sphæricus, mixtus, 353
Motus quid, 149, principium duplex, 186, denominatio, 217
Motus rectus duplicè habet resistentiã. 487
Motus sublunaris quatuor necessario requiris, 498, Metaphysicus esse potest in vacuo, 499
Motus omnis necessario in tempore, 557

Mobilis potentia duplex, 667. *mobile triplex* 649.
Cur Aristoteles tot de motu libros scripserit. 625
Motus reflexi qui, 623
Motum totius sequitur cuiuslibet partis motus. 648
In motu qui detur minimũ & primũ, 656
Motus ens imperfectum quomodo, 677
Inter motum, tempus & mobile debet esse proportio, 668
Motus nec in momentis per se, nec in mutatis esse fit sed in cohærentia utriusq;, 680
Inter mutatũ esse & acquisitum quid intersit. 656
Mutari & mutatum esse sunt coniugata dialecticè non physicè, 660
Motus naturalis & violentus qui differant, 604
Motus & forma fluens non sunt idem actus 611. *mutationi contrariatur*, 614
Repugnãtes antiquorũ de motu sententiæ, 783
Aliquid movet seipsum tribus modis, 795
Quicquid movetur ab alio movetur, 807
Omnia moveri vel omnia quiescere dici possunt non ineptè, 789
Motum Aristoteles quomodo dicat esse perpetuum, 789
Mobile per accidens vel per se duplex, 783
Morborũ divisio, 627, *morbi* 4 *tẽpora*, 674
Monstrum unde oriatur, 244. *quid sit*; 284 *in parte non toto*, 284, *aliquid portendit malì* 285, *quibus modis nascitur ib.* & 53
Monstrum intendere quid, 286. 296
Monstrũ nullum respectu Dei 287 *ex individuis diversæ speciei quomodo oritur* 279 *sit præter intentum naturæ*, 286 & 298.
Mors non est contra naturam nisi violenta, 602
Liber de mundo non videtur esse Aristotelis 349
Mundus finitus est, 385
Argumenta quibus utitur Aristoteles ad Mundi & motus æternitatẽ infirmandã, 767
Qui ex priscis Philosophis mundum factum fuisse crediderunt, 771
Aristoteles de æternitate Mundi probabiliter disseruit non demonstrativè, 772
Deum etsi ab æterno proposuit mundum creare non tamen necesse erat ab æterno creatũ esse, 776
Quo anni tempore Deus mundum creavit quæstio, 780
Mundus habet ortum, incrementum & statũ, 781. *quomodo æternus secundum Aristotelem*, 19 *quæstio unde orta*, 765
Aristoteles mundum incæpisse multis locis fatetur 20
Multitudo qui dicitur infinita, 393
Musica, 303
Mutatio naturalis, 173
Multa extra proprium locum conservari non possunt, 418
Omne quod mutatur in tempore mutatur, duplicem habet sensum, 661
Ante omne mutari est mutatum esse, & è contra, 662
Mutari & mutatum esse sunt magna oracula, 663

N

Natura sapiens in omnibus, 39 *æternitati studet*, 135. *qui totum qui partem*, 59, *multiplex* 57, 48 *universalis duplex*, 48 *eius proprietates*, *ib. finis*, 52, *non fecit omnia*, 3. *eßquiddã totum respectu materiæ*, 49. *respectu materiæ & formæ tanquam imago respectu ceræ & sigilli*, 50, *ad materiam & formam est genus analogicum non verum*, 96
Naturales res duplices, 157
Natura quomodo per se nota, 314
Natura ne in ipso quidem statu otiosa est sed semper agit 315, & 641 *maxime quiescit cum movetur* 330, *opera eius habent existentiam à motu*, 344
In naturæ omnia sunt terminata. 384
Naturæ multa sunt mysteria, quorum causæ latent, 391, *quomodo agat propter finem licet finem non sapias*, 391. 187, & 278 *definitio & divisio eiusdem*, 171. *significatio*, 172, *est principium activum* 173, & 187 *artis mater & prior & prior*, 176
Natura & naturale manens arte extinctâ, 179
Naturale quid, 171
Naturæ physicæ consideratio, 186
Natura causa passionis per accidens, 19

Quid sit contingere præter naturæ intentionem, 245
Naturæ instinctus quid, 286, eius opus opus intelligentiæ, 281, Dei ancilla, 286. mater non noverca hominis, 291, eius duæ aleæ sunt tempus & motus, 636. principium motus naturalis & violenti, 621. magis in motu quam in quiete cernitur, 784
Negatio dupliciter, negans, privans. 165
Ne cessitatis ordo in causis. 303
Necessitas duplex. 304, 315, & 299.
Necessitas formæ & finis maior quam materiæ, 299
Necessarium quid, 300
Ex nihilo nihil fit quomodo intelligendum, 20. 72. & 121.
Ex nihilo aliquid fit secundum philosophiã non secundum naturam, 26
Nihil in nihilum desinit, 126 sumitur dupliciter, 450
Niver in altis montibus cur non dissolvãtur 455.
Notitia rei duplex, 39. & 74.
Non homo sumitur non pro non ente sed pro termino ad quem, 563
Nutriendi facultas considerabatur duobus modis, 78
Nutritio quid sit. 332, eius terminus ad quẽ, ibid, est particularis generatio, 607, est per totam vitam, 615
Numerus principiorum realis, 107, 120
Numerus tempus & motus considerantur dupliciter, 79. 207. & 544, unus ternarius numerus non differt ab alio unitatum multitudine, sed rerum varietate, 106
Numerus intensionalis realis, 120
Animus cur dicitur numerus numerans, 120
Numeri intentionalis usus 121
Numerus quomodo infinitus, 398
Numerare est in tempore mensurare, 558

O

Oppositio inter privat. et formam causa formæ, 97
Orderum probat esse Deum, 5
Tres ordines rerum naturalium, 104
Orientis & occidentis termini solum respectu nostri, 607

P

Passio & actio sunt unus motus, vide actio,
Partium eiusdem proportionis & eiusdem quantitatis explicatio, 358
Partes proportionis quales sint, & quare infinitæ, 367
In partibus physicis quomodo sit continuum in infinitum divisibile, 362
Parvitas & magnitudo dicuntur in comparatione alterius, 369
Perfectio duplex inchoata absoluta, 328
Perfectio omnis & forma fit in instanti acquiritur in tempore, 675
Perspectiva, 203
Physici quantitatem realiter delineant, 273
Physici est tractare materiam & formã, 199
Phantasia inferior pars animę, 399. non recipit species ab intellectu quomodo verum, 399 dupliciter considerat vel absolutè vel comparatè, 401, arte regulata, 202 in brutis, 281
Philosophus sumitur dupliciter, 276
Peccatum monstrum deformis, 288 nihil est ibid. Idolum est ibid, est ordinis obliquitas, 275.
Pigmei, 284,
Pluvia cur decidit, 278
Potentia & actus eius dẽ ad idẽ, distinct, 340
Potentia est frustra quę non reducitur ad actũ quid sibi velit, 355 duplex, 355, 185,
Posteriora Dei vidit Moses, 376
Puncta sunt puncta animo solum concepta, 627
Puncta immobiles quomodo, 651 qui dicantur quiescere & moveri, 682
Principium non gignit principium, 389 intrinsecum quotuplex, 167 passivũ quid, 189
Privatio quid, 165. quotuplex, 165 non est nihil, 165, præter negationem formę ponit aliquid, 166, principium generationis per se compositionis per accidẽs, 167 eius usus, 169
Vipera natura ę, 182. 277.
Providentia & fatũ qui differãt 268 quadruplex, 280 sine speculo providentię

nihil sit, 283
Prescitia Dei nõ imponit necessitatem rebus, 269
Prius & posterius in quibus ceruantur, 521
Primus homo, primum momẽtum temporis, primum mutatum esse, non dantur in philosophia humana, in philosophia divina dãtur, 655
Primum & vltimum assignari possunt in permanentibus non in successiuis, 666
Proportionis partes infinitæ qui, 670
Pulsus quid sit, 310 & 675 horologium cordis, ibid
Punctum est pars analogica temporis non propria, 511 quotuplex, 511 quid, 629 differt à momento 521. ab vnitate, 506
Pythagoræ de inani somnium, 474
Pythagorici somnii interpretatio, 475
Pythagoras per numeros rerum principia intellexit, 475

Q

Qualitates primæ dicuntur formæ elementorum quia veræ non sunt notæ, 116
Qualitatũ primarũ quatuor gradus, 77
Qualitates remissę quare nõ fiunt motę, 322
Qualitatũ intensio & remissio quid. 573
Quantũ in non quantum non definit, 602
Quies positiua & priuatiua, 69, & 83
Quies nõ adeo necessaria est ad naturã cognoscendã ac motus, 314 non est diuisibilis per se, 345 vera nõ est in hac vita, 624
Quies quietis & motui opponitur, 613
Quies violenta, 616
Quies proprie & communiter sumitur, 617
Quies in termino à quo inchoatiuè, 617 perfectiuè in termino ad quẽ, 618 formaliter et materialiter sumitur, 619 in crisi qui, 622
Quomodo, aliquid ita esse possit, in mysteriis & miraculis quærere non licet, 391
Quinta essẽtia in re qualibet naturali, 182

R

Remissio in qualitate quã sit perfectio, 329
Reflexionis punctum duplex naturale ac violentum, 623
Reflexi motus qui, ibid
Quicquid recipitur est ad modum recipientis, 366
Res naturales quæ, 171
Res diuersarum specierum vi motus communi naturalis possunt eas vnum fieri, 589 & 590
A rebus dependet opinionis, orationis & imaginationis veritas, 399
Regularis motus quis, 594
Rerum natura à Deo sæpe conuersa, eversa nunquam, 496
Rerum essentia considerature bifariam, 496

S

Sanitas finis medicinæ, 180 res naturalis est 279. sanitatis tempus duplex, 79
Salamandra semper in igne vivit et nõ consumitur, 814
Licet sapientia non sit de natura hominis est tamen de natura sapientis, 29
Sapientiæ ibi plus, vbi fortuna minus, 238
Modus sciendi varius, 24
Scientiæ communes & propriæ, 53
Sciendi appetitus est tanquam leo, 361
Scientia & essentia rei non omnino conscierantur, 387
Scientia quare realis dicta, 527 quid sit, 791
dupliciter consideratur, 214. 224 791
Senectus animantis vitæ, 180
Senex non semper est necessario sapiẽs, 377
Senectus non est contra naturam, 692. 604
Separari quid sit, 585
Separata loco vnum motum non habẽt, 587
Sensuum obiecta duplicia, 513
Sensus interiores quomodo percipere possũt infinitum, 399
Simile generat simile, 194
Sol terræ propior quam olim, 11
Ortus & interitus rerum a sole pendet, 692
Lumen fluens à sole non est in sole, vt in subiecto, 340
In sole omnia sunt finita, 362
Sol dicitur stare in meridie & insolstitio cum tamen moueatur, 674
Solem & hominem generare quomodo intelligendum 114
Spiritus mutabiles & immutabiles quomodo, 700 quomodo sunt infiniti, 386
Specie distincta cõmisceri non possunt, 342
Stare dupliciter habet acceptionem, 672
An idem simul stare & moueri possit, 672

Stare non est medium punctum ad instans rei, sed pars motus, 675
Subsistere quid, 4, Soli Deo propriè cõvenit, ibid.
Substantiæ proprietates 2, 101
Ex non substantia completa fit substantia, 102 sumitur dupliciter, 114
Substantia quomodo fit à privatione, 115, nulla infinita esse potest, 359
Subiectum aggregationis proprium subiectũ multitudinis, 107
Subiecta sunt fundamẽta scientiarum, 402
Successionẽ non esse in æternis quomodo intelligendum. 316
Successio est de essentia motus, 310. quid sit ibid. in motu re non differt à motu, 311 quomodo ens positivum quomodo privativũ 317
Successiva vt successiva Deus intelligit nõ tamen successivè, 387
Successivum non est accidens motus, 660
Successio non est affectio temporis, sed differentia motus, 560
Sulphur & argentum vivum in omnibus metallis, 181
Superficies plures per respectum una censeri possunt. 441
Superficies æquivoca 452 triplex est, 452
sub ratione indivisibilis est in solido, 627
Subordinationis nomen quousque patet, 227

T

Tangere quid sit. 586
Cur tabescentibus salutare sit solum nativum repetere, 409
Tempus quid, 143 & 375. quomodo infinitum. 395 & 358
Temporis effigies, 504
Tempore simul quæ, 505
Variæ Philosophorum opiniones de tempore 509
Tempus esse ostenditur, 506. exitit in instanti, 507 à motu distinguitur, 510. 522 est propria passio motus, 510. bifariam consideratur, 511. 551. subiectum primarium est primum mobile, 512 quomodo in anima quomodo extra animam consideratur, 513
Eius existentia & cognitio à motu dependet, 520. definitio explicata, 520. proprietates, 529
In tempore esse aliquid dicitur tribus modis, 530
Tempori subiecta omnia præter Deum, Angelos, & animam humanam, 533
Tempus quomodo continuum dicatur ratione instantis, 536
In tempore minimum unionis non divisionis reperitur, 538
Tempus idem quomodo redire dicatur, 536 quomodo corruptionis causa, 540 & 532. & cur magis causa corruptionis quam generationis, 540 quomodo ab Aristotele acceptum, 542, eiusdem definitio & partitio, 545 non corrumpitur sed continuando conservatur, 553 circulus cur dicatur, 556 est primæ motionis propria mensura, 558. tempus infinitum æternitas est, 668. non est sine anima quomodo, 559 cœli mensura est vt inhærens, aliorum vt adiacens, 560
Terminus à quo semper perfectior termino ad quem, 618
Terminorum & medii diversus motus, 588
Termini contrarii bifariam, 611
Terræ filius quis, 179
Terra cur quiescit in medio pendula, 215 mobilis secundum totum, 651
Totum & partes idem sunt quoad continentiam non quoad essentiam, 59
Totum multiplex, 69
Toto quiescente possunt moveri partes, 83
Transcendentia quomodo infinita, 355, cur excluſa à prædicamentis, ibid.
Tractus quid, 706

V

Vacuum esse quibus rationibus veteres probârunt, 477
Vacuum & plenum re contradictiora, 477
Vacuum non esse qua ratione probauit Anaxagoras. 473, in initio non fuit Chaos. 477. non reperitur in cœlo empyreo 478

eiusdem definitiones quatuor, 480, *tres priores inanes, postrema solùm genuina*, 480, *est quantitas opinione non re*, 48, *duobus modis sumitur*, 482, *physicè sumptùs duplex*, 482, *ne sit, fiunt Terræ motus*, 480, *repugnat naturæ corporeæ non divinæ*, 496, *inutile ad omnem motum*, 485
Monstrum sit ignorantia nostra, 501
Veritas materia prima cuiusq; scientiæ, 86
Velocitas & tarditas motus sunt proprietates, 325
Velocitatis & tarditatis tres leges, 636
Velle & posse quomodo idem in æternis, 349, *quomodo idem in Deo. ibid.*
Vectio quid, 707
Violentum quid, 136, *& 614. duplex, ibid. potest esse perpetuum*, 670
Vniversala quotuplex, 31, *eius confusa notitia discussiva*, 38
Via auscultationis universalia sunt notiora nobis quam singularia: via generationis singularia quam universalia, 40, *objectivè in intellectu subjectivè in rebus singulis*, 121, *quomodo æterna*, 366
Ipsum universum tendit ad interitum, 670
Vnio principiorum realis, intellectualis, 98, *realis confusa, distincta*, 98
Quomodo omnia dicantur unum, 702
Vnitas motus ab unitate mobilis dependet, 587, *& 593, ad eam requisita*, 594
Vniformis motus quis, 594
Vnitas intrinseca & extrinseca motus, 594
Vnum uni solum contrarium, 617
Volutatio quid, 707
Voluntas & intellectus in essentia animæ unum, 349
Voluntas divina non est minoris dignitatis quam intellectus, 389
Voluptas punctum est, 644

Z

Zeno negat motum, 677, *eius rationes ibid. & seq.*

FINIS.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

LECTORI INGENVO ET PHILOSOPHO.

HAbes in hac charta (lector humaniſſime) ſcopulorum ad quos in hoc *Oceano* impingere mihi contigit certam delineationem, ad iuſtum vtriuſq; diſtantiæ calculum depictam: illud meo (fateor) vitio, hoc tuo (ni fallar) commodo. Vt ſi illud tubori fuerit, iſtud certè paris ſit cãdoris: vtrumq; (audin?) humanitatis. Erratorum minutias non ſubiecì; neq; enim mihi cum ſupercilioſulo pædagogulo aut grammaticaſtro negotium futurum ſpero, ſed cum eo potiùs qui pro ſumma eruditione & humanitate poſſit facillimè, velit autem libentiſſimè quæ ſuperſunt emendare. Quid præſtiterim cùm non videas, noli temerè damnare quę videas. Licuit in alios omnem culpæ invidiam tranſferre, libuit tamen tuæ potiùs humanitatis periculum facere. Tibi habe debitam labori meo gratiam, dummodo quam ab alijs tute expectas, eandem mihi conceſſeris errorum veniam.

Pag.67.lin.30.(vt ita loquar) decus : certus ergo.120.16.à voce Numeratus incipit ſecundum diviſionũ membrum ib. Quo numeratus tertium.133.20.tempus ipſa menſura.165.44.habitæ.186. in marg. qui ſit rei.239.31. non ſunt reverà entia.260.41. ibi. 280.in marg.ſunt gradus 290 in marg. & maior & minor.319.34 diſtinctum.323.17.ſepulti.324.6.ſolario 337.in marg. actio & paſſio qui vnus motus.362. 37.dele non.375.in marg. L.1.Phyſ.412.1.ſubjcitur.426 lin.vlt. in infinitum 430. in marg. magna naturæ vis.433.26. quorum ille vnum ſolum,hoc plura.437.5.ſophus.441.1.definito.458.25 reſpondent.459 31.deſtinato ib.32.à voce Mathematicus incipit tertium diviſionũ membrum.465.24. natura primi mobilis.470.19 finita.471.21.loci.478.25.cœlum.507.3.hiſtoricũ.508.in marg.temporũ reſpectus duplex.555.1.dele nõ.563.in marg.commutatio quadruplex.575.23 gradu.589 lin.vlt natura.591.6.quem.594. 10.& deformem.597.16.contrario.600.21 ſpecificã.607.31.paroxyſmo.611.25.Opp.618.22.alter.636. 21.in inæquali.647.8 in inſtanti.675.11.illuc.690.19 perficeret.692 14.ecliptica.692.22. pluribus.698. 40.moventur.699.40 redit.700.13.eſt mavura.ibid 22 animi ib.26. ſpiritus.707. 24.chronographo.708. 40.vnumq.709.32 eſſentialem.714.5.ad ſenſum tendem.717.26. heliotropian.718.36.enthymemata. 725.17.omniũ.740.39.oct ãi.777.36.anni.779.Gen. Animal.